

4° M 206 (2,IV,1)

Hanovre

Anonyme ou Collectif

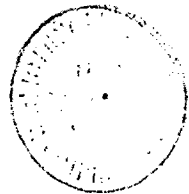
Monumenta Germaniae historica

Constitutiones et acta publica imperatorum et regum

M

06

MONVMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

LEGVM SECTIO IV.
CONSTITVTIONES ET ACTA PVBLICA IMPERATORVM ET REGVM.
TOMVS I.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MDCCCXCIII.

CONSTITVTIONES
ET
ACTA PVBLICA
IMPERATORVM ET REGVM.

TOMVS I.

INDE AB A. DCCCXXI. VSQVE AD A. MCXCVII.

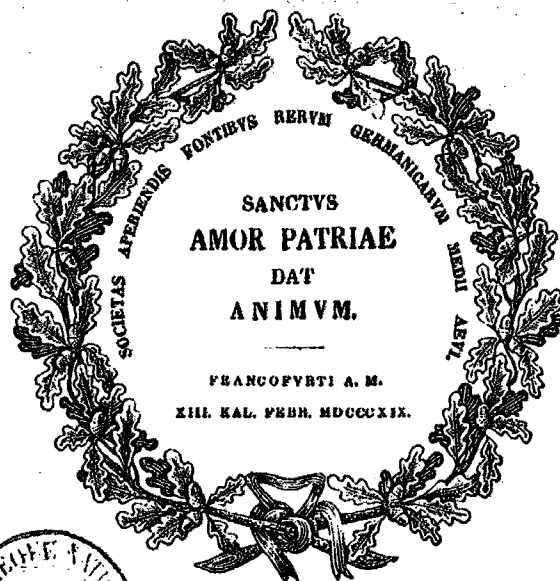
EDIDIT

LVDEVICVS WEILAND.

4° M
206
(2, IV, 1)

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCIII.

Ex officina nullo Vimariensis typographica.

Cum Legum tomus alter, quem ante hos quinquaginta sex annos G. H. Pertz b. m. edidit, diutius venalis non esset, Georginus Waitz b. m., postquam societatis nostrae regimen suscepit, statim eum denno edendum esse censuit et virum doctum ad hanc rem difficillimam aptissimum elegit Hugonem Loersch Bonnensem. Qui cum per aliquot annos huic operi promovendo operam navasset, aliis occupatus nobis id quod reliquum erat una cum schedis suis materiam usque ad a. 1125 complectentibus benevolentissime delegavit. Cuius schedis doctissimis et diligentissime collectis nos multa debere grato animo confitemur. Sane iis perlustratis, virum clarissimum aliud materiae colligendae consilium ac Pertzium sibi cepisse elucebat. Ut enim iam primus editor multa scripta receperat, quae Leges seu Constitutiones vix aut neutiquam appellari possent, vir cl. Loersch plura etiam recipienda statuit, talia nempe quae ad ius publicum praesertim imperii et regni nostri illustrandum alicuius momenti esse viderentur. Quod consilium cum omnino rei aptum esse censeremus, id potissimum egimus, ut Loerschio duce materiam undique congereremus, quae nostro proposito idonea esset. Pauca tamen inedita reperimus; plurima e libris prelo excusis petenda erant. Magnus erat labor in investigandis codicibus manuscriptis, quibus textus editorum emendari posset, magnus labor adiutorum, quibus varias lectiones debemus. Inter quos, quamquam omnibus hoc

loco gratias quam maximas agere iuvat, tres imprimis nominari fas est: Theodorum de Sichel, qui tabularii secreti Vaticani thesauros, quos pro parte primus detexit, excussit, Paulum Kehr, qui et ipsum hoc tabularium, bibliothecam Vaticanam, tabularium et bibliothecam palatinam Vindobonensem in nostros usus vertit, Oswaldum Holder-Egger, qui tabularia et bibliothecas plurimas Italiae perscrutatus est.

Materia tantum inter manus accrescebat, ut uno volumine contineri minime posset; quattuor certe volumina Constitutiones et Acta publica imperatorum et regum inde a Conrado I. usque ad Karoli IV. exitum complectentur, usque ad ea tempora, quibus viri cl. Weizsäcker b. m. celeberrima comitorum imperialium collectio condonata est. Tomo huic primo statim Deo favente succedet alter, qui acta inde ab anno 1198 usque ad annum 1273, a nobis ipsis recognita, propositurus est; reliqua curae viri docti Jacobi Schwaln commissa sunt.

In hoc tomo conficiendo admodum adiuti sumus opera et benevolentia Pauli Kehr, qui maximum laborem Factorum et Praeceptorum Veneticorum edendorum (de quorum ratione et codicibus v. ea quae praefatus est vir doctus p. 30) sibi assumpsit, et Karoli Lehmann Rostochiensis, qui textum scriptorum, quae in Libris feudorum asservantur, constituere voluit (de codicibus v. p. 102).

Dabam Gottingae die 10. m. Decembris a. 1893.

LUDEWICUS WEILAND.

HOC TOMO CONTINENTUR:

	pag.
Praefatio	V
Heinrici I. Constitutiones.	
1. Pactum cum Karolo rege Franciae occidentalis. 921. Nov. 7. (P.* deest.)	1
2—4. Conventus et synodus Erfordiensis. 932. Iun. 1.	2—7
2. Gesta synodalia. (P. 18.)	2
3. Breviarium canonum. (P. deest.)	4
4. Petri ducis Venetiarum epistola. (P. deest.)	5
Otonis I. Constitutiones.	
5—7. Synodus Ingelheimensis. 948. Iun. 7.	8—16
5. Artoldi libellus synodo porrectus. (P. 21.)	8
6. Gesta synodalia. (P. 24.)	12
7. Marini legati apostolici epistola. (P. deest.)	16
8. Capitulare Francofurtanum. (951. Ian.) (P. 26.)	17
9. Conventus Augustanus. 952. Aug. 7. (P. 27.)	18
10—12. Tractatus cum Iohanne XII. pontifice. 962.	20—27
10. Promissio Otonis regis. (P. 29.)	20
11. Iuramentum nuntiorum regis a Deusdedit vitiatum. (P. 29.)	22
12. Privilegium Otonis imperatoris. 962. Febr. 13. (P. pars II. 164.)	23
13. Capitulare Veronense de duello iudiciali. 967. Oct. 29. (P. 32.)	27
14. Pactum cum Venetis. 967. Dec. 2. (P. deest.)	30
15. Praeceptum confirmationis Venetis datum. 967. Dec. 2. (P. deest.)	36
16. Edictum Papiense de duello. 971. (P. 35.)	37
Otonis II. Constitutiones.	
17—19. Pax cum Venetis. 983. Iun. 7.	38—44
17. Gesta de pace cum Venetis renovanda. (P. 35.)	38
18. Pactum cum Venetis. (P. deest.)	39
19. Praeceptum Venetis datum de securo comenatu. (P. 35.)	43
Otonis III. Constitutiones.	
20. Praeceptum confirmationis Venetis datum. 992. Iul. 19. (P. deest.)	45
21. Capitulare de servis libertatem anhelantibus (996. Mai 21—1002. Ian. 23.) (P. 34.)	47

* Id est in editione Pertziama LL. II.

22. Capitularo de iustitio (996. Mai 21—1002. Ian. 23. (P. 36.)	pag. 48
23. Capitularo Ticiense de praediis ecclesiarum nove per libellum neve per emphyteusin alienandis. 998. Sept. 20. (P. 37.)	49
Capita concilii Papiensis incerti. (P. deest.)	49 not. 7.
24. Ottonis III. et Gregorii V. concilium Romanum (998. ex.—999. Febr.) (P. deest.)	51
25. Ottonis III. et Silvestri II. synodus Romana. (999.) (P. deest.)	53
26. Donatio octo Pentapoleos comitatum Silvestro II. facta. (1001. Ian.) (P. pars II, 162.)	54
Epistola ad Gregorium V. (996.) (P. deest.)	55 not. 7.

Heinrici II. Constitutiones.

	57—81
27. Praeceptum confirmationis Venetis datum. 1002. Nov. 16. (P. deest.)	57
28. Synodus Dortmundensis. 1005. Iul. 7. (P. deest.)	58
29. Concilium Francofurtanum. 1007. Nov. 1. (P. deest.)	59
30. Synodus Ravennas. (1014. Ian.) (P. deest.)	61
31. Sententia Goslariensis de coniugio clericorum servilis conditionis. (1019. Mart.) (P. pars II, 173.)	62
32. Capitularo Argentinense de mutua successione maritorum et de inter- factoribus. (1019. post Sept. 1.) (P. 38.)	63
33. Pactum cum Benedicto VIII. (1020. Apr.) (P. pars II, 174.)	65
34. Heinrici II. et Benedicti VIII. synodus et leges Papienses de clericis ecclesiarum servis. (1022.) Aug. 1. (P. 561.)	70
35. 36. Decreta poenalia de contentionibus famulorum ecclesiarum. 1023. 1024.	78—81
35. Decretum ecclesiis Wormationensi et Laureshamensi datum. 1023. Dec. 2. (P. deest.)	78
36. Decretum ecclesiis Fuldensi et Hersfeldensi datum. 1024. Mart. 9. (P. deest.)	80

Conradi II. Constitutiones.

	82—92
37. Mandatum de lego Romana. (1027—1039.) (P. 40.)	82
38. Conradi II. et Iohannis XIX. synodus Romana. 1027. Apr. 6. (P. deest.)	83
39. Edictum de mancipiis ecclesiarum. (1027—1035.) (P. 38*)	85
40—42. Synodus Francofurtana. 1027. Sept.	85—86
40. Notitia Godehardi episcopi. (P. deest.)	85
41. Nomina episcoporum et abbatum. (P. deest.)	86
42. Nomina excommunicatorum. (P. deest.)	86
43. Ius familiae Lintburgensis. 1035. (Ian. 17.) (P. deest.)	87
44. Concilium Triburiense. (1036. Mai.) (P. deest.)	88
45. Edictum de beneficiis rogni Italici. 1037. Mai 28. (P. 39.)	89
46. Edictum de peierantibus dubium. (1027—1039.) (P. deest.)	91

Heinrici III. Constitutiones.

	93—105
47. Promulgatio missi rogi. (1040—1043.) (P. deest.)	93
48. Synodus Papiensis. 1046. Oct. 25. (P. deest.)	94
49. Heinrici III. et Clementis II. concilium Romanum. (1047. Ian.) (P. deest.)	95
50. Edictum de iuramentis clericorum. (1047) Apr. 3. (P. 41.)	96
51. Heinrici III. et Leonis IX. concilium Maguntinum. 1049. Oct. 19. (P. deest.)	97

	pag.
52. 53. Constitutiones Turicensis. 1052. Iun. 17.	100—101
52. Constitutio Langobardica de veneficiis. 1052. Iun. 17. (P. 42.)	100
53. Constitutio de coniugiis illicitis. (P. 42.)	101
54. Constitutio de contemptoribus imperatoria. (1047—1056.) (P. 42.)	102
55—57. Constitutiones feudales dubiae. (1047—1056.)	102—105
55. Constitutio de causis foudi amittendi. Aug. 6. (P. 200.)	103
56. Constitutio altera de causis foudi amittendi. Aug. 27. (P. 43.)	104
57. Constitutio de vasallo defructo. (P. 44.)	105
 Heinrici IV. Constitutiones.	
	106—131
58—61. Concilium Wormatiense. (1076. Ian. 24.)	106—110
58. Episcoporum epistola ad Gregorium VII. (P. 44.)	106
59. Cartula episcoporum. (P. 46.)	108
60. Heinrici IV. epistola ad Gregorium VII. (P. 46.)	108
61. Heinrici IV. epistola ad Romanos. (P. 46.)	109
62. Heinrici IV. epistola ad Gregorium VII. (1076. Mart. 27.) (P. 47.)	110
63. Encyclica ad episcopos de conventu Wormatiac habendo. (1076. Apr.)	111
(P. 48.)	111
64. 65. Conventus Oppenheimensis. (1076. Oct.)	113—114
64. Promissio regis. (P. 49.)	113
65. Edictum regis generale. (P. 49.)	114
66. Promissio Canusina. 1077. Ian. 28. (P. 50.)	115
67. Synodus Lombardica. (1077. in.)	116
68. Pax Italica. (1077. in.)	117
69. 70. Conventus et synodus Brixinensis (1080. Iun. 25.)	117—120
69. Huzmanni episcopi Spirensis epistola ad Lombardos. (P. 51.)	117
70. Decretum synodi. (P. 51.)	118
71. Conventus Moguntinus. (1084.) Nov. 24. (P. 54.)	120
72. Pactum cum Venetis. (1094. 1095.) (P. deest.)	121
73. Curia Moguntina (1100.) Dec. 25. (P. 60.)	124
74. Pax Moguntina 1103. (Ian. 6.) (P. 60.)	125
75. Sententia de iure advocatorum. 1104. (Ian.) (P. 62.)	126
Sententia de advocatis Augustensis ecclesiae. 1104.	126 not. 1.
76. Mandatum de hoste facienda. (1105. c. Aug.) (P. deest.)	128
77—79. Contra filium ad Romanam ecclesiam appellatio. (1106. Iul. Aug.)	128—131
77. Epistola ad filium data. (Iul.) (P. deest.)	128
78. Epistola Saxonibus missa. (Iul.) (P. deest.)	130
79. Encyclica omnibus principibus missa. (Aug.) (P. deest.)	131
 Heinrici V. Constitutiones.	
	132—164
80. Encyclica de hoste contra patrem facienda. (1106. Apr. Mai.) (P. 63.)	132
81. Mandatum de expeditione Flandrica facienda. (1107. ante Nov.) (P. 64.)	133
82. Epistola ad Romanos. (1111. Ian.) (P. 65.)	134
83—101. Tractatus cum Paschali II. et coronatio Romana. 1111. Febr. 4.—	134—152
Apr. 13. (P. 66—73.)	134—152
83—86. Conventio praevia in ecclesia S. Mariae in Turri facta. Febr. 4.	137—139
83. Promissio regis	137
84. Iuramentum procerum regni	139

	pag.
85. Promissio papae per Petrum Leonis dicta	138
86. Iuramentum Petri Leonis	139
87. 88. Iuramenta Sutrii praestita. Febr. 9.	139—140
87. Iuramentum regis	139
88. Iuramentum procerum regni	140
89. Heinrici V. decretum de bonis ecclesiarum. Febr. 12.	140
90. Paschalis II. privilegium primae conventionis	140
91—95. Conventio apud pontem Mammeum facta. Apr. 11.	142—144
91. Promissio papae	142
92. Iuramentum in anima papae	142
93. Nomina cardinalium iurantium	143
94. Iuramentum in anima regis	143
95. Nomina iuratorum regis et formula iuramenti	144
96. Privilegium Paschalis II. de investituris	144
97. Confirmatio pacis per Paschalem II. Apr. 12.	146
98. Forma abrenuntiationis Silvestri IV. antipapae. (P. deest.)	146
99. Relatio registri Paschalis II.	147
100. Encyclica Heinrici V.	150
101. Relatio caesarea altera	151
102. Pactum cum Venetis. 1111. Mai 22. (P. deest.)	152
103. Mandatum de curia Spirae habenda. (1115. ante Dec. 8.) (P. 65.)	156
104. 105. Formulae pacis cum Calixto II. (1119. Oct. 17—19.) (P. 74.)	157—158
104. Scriptum imperatoris	157
105. Scriptum pontificis	158
106. Principum de restituenda pace consilium Wirzeburgensae. (1121. Sept. Oct.) (P. 74.)	158
107. 108. Pax Wormatiensis cum Calixto II. (1122. Sept. 23.)	159—161
107. Privilegium imperatoris. (P. 76.)	159
108. Privilegium pontificis. (P. 75.)	161
109. 110. Legatio Romana. (1122. Nov. Dec.)	162—163
109. Epistola imperatoris. (Nov. 11.) (P. deest.)	162
110. Responsum pontificis. Dec. 13. (P. deest.)	162
111. Mandatum de pace servanda. (1125. Apr. in.) (P. 77.)	164
 Lotharii III. Constitutiones.	
	165—176
112. Encyclica principum de eligendo rege. (1125. Iun.—Aug.) (P. 79.)	165
113. Conventus Wirziburgensis. (1130. Oct.) (P. 80.)	166
114—117. Coronatio Romana. 1133. Iun.	166—170
114. Encyclica de Anacleto antipapa damnato. (ante Iun. 4.) (P. 81.)	166
115. Iuramentum regis. (Iun. 4.) (P. 82.)	168
116. Innocentii II. privilegium de regalibus episcoporum Teutoniae. Iun. 8. (P. deest.)	168
117. Innocentii II. privilegium de terra Mathildis. Iun. 8. (P. deest.)	169
118. Mandatum de expeditione Italica facienda. (1136. Sept.) (P. 83.)	170
119. Pactum cum Venetis. 1136. Oct. 3. (P. deest.)	171
120. Constitutio de feudorum distractione. 1136. Nov. 6. (P. 84.)	175

	pag.
Conradi III. Constitutiones.	
121. 122. Curia Ratisponensis. (1138.) Iun. 24.	177—178
121. Epistola ad archiepiscopum Salzburgensem invitatoria. (P. deest.)	177
122. Epistola ad abbatem Tegrensensem. (P. 84.)	178
123. Mandatum de investitura suscipienda. (1146. Nov.) (P. deest.) . .	178
124. Epistola ad Eugenium III. de electione Heinrici regis. (1147. Mart.)	
(P. deest.)	179
125. Sententia de teloneo a mercatoribus tantum exigendo. (1149. Mai.)	
(P. deest.)	180
126. Curia Frankenvurtensis. (1149. Aug. 15.) (P. 86.)	180
127. Sententia de advocatia et foro competenti. (1149. Aug. 21.) (P. 564.)	181
128. Sententiae contra temeritates ministerialium. 1150. (Febr.) (P. deest.)	182
129—134. Expeditio Romana. (1151. Aug. Sept.)	185—189
129. Epistola invitatoria. (Aug.) (P. 87.)	185
130. Epistola Pisanorum ad regem. (P. deest.)	185
131. Epistola regis ad Pisanos. (Sept. ex.) (P. 87.)	186
132. Epistola regis ad Romanos. (Sept. ex.) (P. 88.)	187
133. Epistola regis ad Eugenium III. (Sept. ex.) (P. 88.)	188
134. Promissa Romanorum pontifici facienda. (P. 88.)	188
Heinrici regis Constitutiones.	
135. 136. Curia Frankenvurtensis. (1148. Sept. 8.) (P. 86.)	190
135. Epistola prior	190
136. Epistola altera	190
Friderici I. Constitutiones.	
137—139. Electio regia. (1152. Mart.—Mai. 17.)	191—194
137. Litterae regis ad papam. (P. 89.)	191
138. Epistola Wibaldi ad papam. (P. deest.)	192
139. Eugenii III. responsio regi data. Mai. 17. (P. 90.)	193
140. Constitutio de pace tenenda. (1152.) (P. 101.)	194
141. Pactum cum Bertolfo duce. (1152. ante Iun. 1.) (P. 91.)	199
142. Curia Wirziburgensis. (1152. Oct. 13.) (P. 91.)	199
143. Mandatum de abbate consecrando. (1152. ex.) (P. deest.)	200
144. 145. Pactum Constantiense cum Eugenio III. papa. (1153. Ian.—Mart.)	201—203
144. Conventio ab internuntiis stipulata. (Ian. Febr.) (P. 92.) . . .	201
145. Confirmatio regis. Mart. 23. (P. 93.)	202
146. Sententia de bonis mensae episcopalis non alienandis. 1153. Iun. 14.	
(P. 94.)	204
147. Concessio investiturae episcoporum. (1154. Iun.) (P. deest.)	206
148. 149. Constitutiones feudales Roncaliae editae. 1154. Dec. 5.	207—209
148. Constitutio contra feudorum distractionem et de causis feudi	
amittendi. 1154. Dec. 5. (P. 96.)	207
149. Summa legum feudalium. (P. 38 **.)	208
150. Pactum cum Venetis. 1154. Dec. 22. (P. deest.)	209
151. Innovatio pacti Constantiensis. (1155. Ian.) (P. deest.)	213
152. Cessio civitatis Tiburtinae. (1155. Iun. ex.) (P. deest.)	215

	pag.
153. Mandatum de suppellectile sacerdotum mortuorum. (1155. Iun. 18.—1161. Oct. 18.) (P. deest.)	215
154. 155. Bannitio Mediolani. 1155. (Sept. in.)	216—218
154. Privilegium Cromonensibus indultum. (P. deest.)	216
155. Epistola ad Mantuanos, Brixiosos, Bergamenses. (P. deest.)	217
156. Mandatum de nova moneta imperiali eudenda. (1155.) (P. deest.)	218
157. Sententia contra subadvocatos. 1155. Sept. 20. (P. deest.)	219
158. Curia Ratisbonensis. (1155. Oct. 15.) (P. 98.)	220
159. Constitutio ducatus Austriae. 1156. Sept. 17. (P. deest.)	220
160. 161. Mandata de expeditione Mediolanensi facienda. (1157. Mart.)	223—224
160. Mandatum ad Wibaldum abbatem. (Mart. 24—31). (P. deest.)	223
161. Mandatum ad Ottonem Frisingensem. (P. 99.)	224
162. Sententia contra telonea fluminis Moeni lata. 1157. Apr. 6. (P. 104.)	225
163. Edictum in favorem Iudaeorum. 1157. Apr. 6. (P. deest.)	226
164—168. Controversia cum Hadriano IV. 1157. Sept.—1158. Iun.	229—235
164. Litterae pontificis. 1157. Sept. 20. (P. deest.)	229
165. Encylica imperatoris. (1157. Oct.) (P. 105.)	230
166. Hadriani IV. ad episcopos Germaniae epistola. (1157. ex.) (P. deest.)	232
167. Responsum episcoporum ad Hadrianum IV. (1158. in.) (P. deest.)	233
168. Hadriani IV. litterae excusatoriae. (1158. Iun.) (P. 106.)	234
169. Sententia de feudis imperii non alienandis. (1157. Oct.) (P. deest.)	235
170. Donatio circuli ducibus Boemiae indulta. 1158. Ian. 18. (P. deest.)	236
171. Legatio Italica. (1158. in.) (P. 106.)	237
172. Conventio cum Placentinis. 1158. Iun. (P. deest.)	238
173. Lex pacis castrensis. (1158. Iul.) (P. 107.)	239
174. Conventio cum Mediolanensibus. 1158. Sept. 1. (P. 109.)	241
175—178. Curia Roncaliae. 1158. Nov.	244—249
175. Definitio regalium. (P. 111.)	244
176. Constitutio pacis. (P. 112.)	245
177. Constitutio de iuro feudorum. (P. 113.)	247
178. Privilegium scholasticum. (P. 114.)	249
179. 180. Curia Bononiensis. (1159. Apr.)	249—251
179. Responsum imperatoris ad capitula papae. (P. 115.)	250
180. Epistola imperatoris ad Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem. (P. 115.)	251
181—190. Concilium Papiense. 1159. Sept. 16.—1160. Febr.	251—270
181. Epistola imperatoris ad Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem. (1159) Sept. 16. (P. 117.)	252
182. Encylica invitatoria ad episcopos Teutonicos. (1159) Oct. 23. (P. 118.)	253
183. Epistola imperatoris ad Henricum regem Angliae. (1159) Oct. 28. (P. 119.)	254
184. Epistola invitatoria imperatoris ad Alexandrum III. et eius cardinales. (1159. Oct. ex.) (P. 118.)	255
185. Responsum Alexandri III. per scriptum legatis imperatoris datum. (1159. Nov.) (P. deest.)	256
186. Epistola altera imperatoris ad Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem. (1159. ex.) (P. deest.)	257
187. Oratio advocati Victoris IV. in concilio habita. (P. deest.)	257

	pag.
188. Gesta concilii Papiensis. (1160. Febr. 5—11.) (P. 121.)	260
189. Encyclica imperatoris de decretis concilii. (1160) Febr. 16. (P. 123.)	263
190. Encyclica concilii. (1160. Febr. ex.) (P. 125.)	265
191—193. Scripta de expugnatione Cremae. 1159. Sept. 18.—1160. Ian. 27.	270—272
191. Proscriptio Cremensium. 1159. Sept. 18. (P. deest.)	270
192. Encyclica de Crema expugnata. (1160. Ian. ex.) (P. 120.)	271
193. Epistola imperatoris ad Romanum episcopum Gureensem. (1160) Ian. 27. (P. 120.)	272
194. Sententia de moneta absque licentia episcopi non eudenda. 1160—1176. (P. deest.)	272
195. 196. Mandata de expeditione Mediolanensi facienda. (1160. Aug. ex.)	273—275
195. Mandatum ad archiepiscopum Salzburgensem. (P. 129.)	273
196. Mandatum ad patriarcham Aquileiensem. (P. 129.)	274
197. 198. Mandatum de curia visitanda. (1161. Mai.—Jun.)	275—276
197. Mandatum imperatoris ad archiepiscopum Salzburgensem. (P. 128.)	275
198. Epistola excusatoria archiepiscopi Salzburgensis. (P. 128.)	276
199—202. Mandata iterata de expeditione Mediolanensi facienda. (1161. Sept.—1162. Ian.)	276—279
199. Mandatum monitorium de hoste facienda. (1161. Sept. Oct.) (P. 130.)	276
200. Mandatum imperatoris ad episcopum Gureensem. (1161. Sept. Oct.) (P. 130.)	277
201. Epistola excusatoria archiepiscopi Salzburgensis. (1161. ante Dec. 25.) (P. deest.)	278
202. Responsum imperatoris. (1162. Ian.) (P. 131.)	278
203. 204. Encyclicae de ditione Mediolani. 1162. Mart.	279—281
203. Encyclica ad Teutonicos et Italos. (P. 131.)	279
204. Epistola ad comitem Suessionensem. (P. deest.)	281
205. Conventio cum Pisanis. 1162. Apr. 6. (P. deest.)	282
206. Reconciliatio Placentiae. (1162. Mai.) (P. deest.)	287
207—210. Encyclicae de concilio apud Laonam celebrando. (1162. Mai. Iun.)	289—292
207. Epistola ad regem Franciae pro foedere. Mai. 31. (P. deest.)	289
208. Encyclica ad episcopos Teutonicos. (P. 132.)	290
209. Encyclica ad principes saeculares. (P. 133.)	291
210. Epistola ad archiepiscopum Lugdunensem. (P. 133.)	291
211. Conventio cum Ianuensibus. 1162. Iun. 9. (P. deest.)	292
212. Conventio cum Cremonensibus. 1162. Iun. 13. (P. deest.)	297
213. Conventio cum Ravennatibus. 1162. Iun. 26. (P. deest.)	299
214. Conventio cum Lucensibus. 1162. Iul. 9. (P. deest.)	302
215. 216. Concordia cum comitibus Barcinonae et Provinciae. (1162. Iul.—Aug. 18.)	304—308
215. Forma concordiae. (c. Iul.) (P. deest.)	304
216. Infodatio comitis Provinciae. Aug. 18. (P. deest.)	305
217. Edictum de bannis regiiis. (1162) Sept. 1. (P. deest.)	308
218. Conventio cum Eugubinis. 1163. Nov. 8. (P. deest.)	309
219. Mandatum de lito ducis Austriae et episcopi Pataviensis dirimenda. (1164. Mart. 18.—Iun. 21.) (P. 116.)	310
220. Mandatum de hoste facienda. (1164. c. Apr.) (P. 131.)	311
221. Conventio cum Mantuanis. (1164) Mai. 27. (P. deest.)	312
222. Mandatum de curia Babenbergensi visitanda. (1164. Nov. 18.) (P. 134.)	314

	pag.
223—226. Curia Wirzburgensis. 1165. Mai 23.	314—321
223. Encyclica ad principes exteros. Iun. 1. (P. 135.)	314
224. Encyclica ad omnea imperii fideles. (Iun. 2.) (P. 137.)	316
225. Epistolae ad abbatem Stabulensem et ad clerum Pataviensem. (P. 135.)	318
226. Mandatum ad episcopum Cameracensem de iuramento praestando et de abbatis consecratione. (Oct. Nov.) (P. deest.)	320
227. Constitutio de testamentifactione clericorum. 1165. Sept. 26. (P. 138.)	321
228. Constitutio de correctione Rheni. 1165. (Nov.) (P. deest.)	323
229. Pactum cum Romanis. (1167. Iul.) (P. 140.)	324
230. Encyclica de Lombardorum rebellionem. (1167. ex.) (P. 116.)	325
231—233. Mandata de electione Cameracensi discordi. (1167. ex.)	326—328
231. Mandatum ad clerum et beneficiatos Cameracenses. (P. deest.)	326
232. Epistola ad comites Flandriae. (P. deest.)	327
233. Mandatum ad canonicos et castellanum Cameracenses. (P. deest.)	328
234. Mandatum de electione Ratisbonensi. (1167. post Oct. 17.) (P. deest.)	329
235. Sententia de dote ecclesiarum contra advocatos. 1170. Iun. 23. (P. 141.)	329
236. Sententia de supellectili episcoporum et de iure beneficali praebendarum. (?1170. Iun.) (P. 140.)	330
237. Conventio cum Ludovico VII. rege Franciae contra Brabantiones. (1171. Febr. 14.) (P. 141.)	331
238. Conventio cum Pisanis per Christianum Moguntinum facta. 1173. Mai 23. (P. deest.)	332
239. Conventio cum comite Flandriae de mercatoribus et de moneta. 1173. Mai. 29. (P. deest.)	334
240. Sententia de bonis clericorum decedentium. 1173. Iul. 2. (P. 142.)	335
241. Sententia de non alienandis bonis comitatum. 1174. Dec. 21. (P. 144.)	337
242—245. Tractatus pacis cum Lombardis. 1175. Apr. Mai.	339—346
242. Conventio praevia apud Montebellum inita. Apr. 16. 17. (P. 145.)	339
243. Iuramentum arbitrorum. (P. 152.)	341
244. Petitio Societatis Lombardiae. (Apr. ex.) (P. 151.)	342
245. Arbitrium consulum Cremonensium. (Mai.) (P. 169.)	344
246. Mandatum de adiuvando episcopo ad expeditionem Italicam. (1175. ex.) (P. 144.)	346
247. 248. Tractatus pacis cum Lombardis. (1176. Iun. Iul.)	347—349
247. Arbitrium consulum Cremonensium. (P. deest.)	347
248. Ratihabitio imperatoris. (P. deest.)	349
249. 250. Pactum Anagninum. (1176. Oct. Nov.)	349—354
249. Pactum pacis praeviae. (P. deest.)	350
250. Promissio legatorum imperialium. (P. 149.)	353
251. Conventio cum Cremonensibus. 1176. Dec. 12. (P. deest.)	354
252. Sententia de immunitate domorum clericorum. (1176. Dec.) (P. deest.)	356
253—257. Concilium Ravennas. (1177. Ian. 25. — Febr.)	357—359
253. Mandatum primum ad patriarcham Aquileiensem. (1176. Nov. ex.) (P. 150.)	357
254. Mandatum secundum invitatorium. (1176. Dec.) (P. 150.)	358
255. Responsum patriarchae. (1177. Ian.) (P. deest.)	358
256. Epistola Christiani Maguntini ad patriarcham. (1177. Ian. ex.) (P. deest.)	359
257. Imperatoris mandatum tertium. (1177. Ian. ex.) (P. deest.)	359

	pag.
258. Mandatum de subsidio solvendo. (1177. in.) (P. 151.)	359
259—273. Pax Veneta. (1177. Iul.—Sept.)	360—373
259. Treuga cum Lombardis. (ante Iul. 22.) (P. 155.)	360
260. Pactum praeivium inter imperatorem et ecclesiam. (P. 147.)	362
261. Iuramenta promissionis in anima imperatoris. (Iul. 22.) (P. 153.)	365
262. Forma abrenuntiationis schismatis ab episcopis praestitae. (Iul. 24.) (P. deest.)	366
263. Epistola imperatoris ad Cistercienses. (Iul. 30.) (P. 154.)	366
264. Forma iuramenti decem magnatum imperii. (Aug. 1.) (P. 157.)	367
265. Scriptum de iuramentis Teutonicorum. Aug. 1. (P. 156.)	367
266. Iuramenta Siculorum et Lombardorum. (Aug. 1.) (P. 157.)	368
267. Epistolae imperatoris ad Salzburgenses. Aug. 9. (P. 158.)	368
268. Confirmatio pacis cum rege Siciliae. (ante Aug. 14.) (P. 158.)	370
269. Forma excommunicationis turbatorum pacis in concilio. (Aug. 14.) (P. 160.)	371
270. Confirmatio pacis cum ecclesia. Sept. 17. (P. 160.)	371
271. Confirmatio pacis per duodecim magnatos imperii. (Sept. 17.) (P. 160.)	372
272. Promissio de feudis Lombardis data. (Sept.) (P. 161.)	372
273. Pax cum Venetis. (Sept.) (P. 160.)	373
274. Pactum cum Venetis. 1177. Aug. 17. (P. deest.)	374
275. Constitutio Auximana. 1177. Dec. 4. (P. 162.)	378
276. Conventio cum Astensibus de castro Nono. 1178. Iul. 7. (P. deest.)	379
277. Innovatio pacis Franciae Rhenensis. 1179. Febr. 18. (P. deest.)	380
278. Sententia de iure auctoris feudi. 1179. Sept. 15. (P. deest.)	383
279. Constitutio ducatus Coloniensis in Westfalia. 1180. Apr. 13. (P. 163.)	384
280. Sententia de advocatiis episcoporum et de munitionibus. (1180. Apr.) (P. 164.)	386
281. Sententia de immedietate episcopatus. (1181—1186.) (P. deest.)	387
282. Sententia de bonis ecclesiarum a schismaticis distractis. (1181) Apr. 18. (P. deest.)	388
283. Sententia de immunitate clericorum a collectis civitatis. 1182. Mai. 31. (P. 165.)	389
284—286. Reconciliatio Terdonae. 1183. Febr. 4.	390—395
284. Conventio inter imperatorem et Terdonam. (P. 165.)	390
Innovatio Heinrici VI. 1193. Febr. 4. (P. deest.)	390 not. 3.
285. Sacramentum Terdonensium. Febr. 4. (P. 166.)	393
286. Sacramentum Papiensium. (P. deest.)	394
287—291. Pacta Placentina cum Lombardis. 1183. (Mart.—Mai.)	395—406
287. Facultas imperatoris. (P. 167.)	395
288. Petitio imperatoris a rectoribus castigata. (P. 167.)	396
289. Conventio pacis praeviae. (P. 171.)	400
290. Declaratio internuntiorum de sacramentis. (P. 173.)	403
291. Sacramenta pacis. Apr. 30. (P. 174.)	404
292. Reconciliatio Alexandriae. 1183. Mart. 14. (P. 181.)	407
293—295. Pax Constantiensis. 1183. Iun. 25.—Nov. 22.	408—420
293. Privilegium imperatoris. Iun. 25. (P. 176.)	408
294. Iuramentum nuntiorum Lombardicorum. (P. 180.)	419
295. Aepocha Rudolphi camerarii Placentinis data. Nov. 22. (P. deest.)	419
296. Epistola ad Lucium III. de pace consummanda. (1183. Iul.) (P. deest.)	420

	pag.
297. Sententia de iure construendi castr. 1184. Mart. 15. (P. deest.) . . .	422
298. Conventio cum comite Hainoensi de marchia imperii constituenda. 1184. Mai. (P. deest.)	423
299. Sententia de officiatis episcoporum. 1184. Iun. 20. (P. deest.) . . .	424
300. Sententia de debitis principis ecclesiastici. 1184. Sept. 22. (P. deest.)	425
301. Infeodatio marchiarum Genuae et Mediolani. 1184. Oct. 19. (P. deest.)	426
302. Querimonia contra Cremonenses. (1185. Febr.) (P. deest.)	426
303. Conventio cum Mediolanensibus. 1185. Febr. 11. (P. deest.)	428
304. 305. Proscriptio comitis Gebennensis. 1186. Mart. 1. 2.	432—433
304. Promulgatio pro ecclesia Gebennensi. Mart. 1. (P. deest.)	432
305. Promulgatio pro ecclesia Lausannensi. Mart. 2. (P. deest.)	433
306—312. Reconciliatio Cremonae. 1186. Iun. 8—Iul. 16.	433—440
306. Conditiones subiectionis Cremonae. Iun. 8. (P. deest.)	433
307. Indulgentia imperatoris. Iun. 8. (P. deest.)	435
308. Iuramentum Cremonensium de solvenda pecunia. Iun. 8. (P. deest.)	436
309. Traditio privilegiorum Cremonensium Papiensibus facta. Iun. 24. (P. deest.)	437
310. Solutio millo quingentarum marcarum. Iun. 29. (P. deest.)	438
311. Solutio septingentarum quinquaginta marcarum. Iun. 30. (P. deest.)	439
312. Indulgentia Heinrici VI. regis. Iul. 6. (P. 183.)	439
313. Reconciliatio Senarum. 1186. Iun. (P. 182.)	440
314—317. Controversia cum Urbano III. 1186. Iun. 18.—1187. Febr. 19.	441—448
314. Urbani III. epistola responsoria ad imperatorem. (1186) Iun. 18. (P. deest.)	441
315. Epistola episcoporum Teutoniae ad Urbanum III. (Dec.) (P. deest.)	444
316. Epistola episcoporum Teutoniae ad cardinales. (Dec.) (P. deest.)	446
317. Urbani III. responsum ad archiepiscopos. (1187.) Febr. 19. (P. deest.)	448
318. Constitutio contra incendiarios. 1186. Dec. 29. (P. 183.)	449
319. Pactum cum Aldefonso rege Castellae. 1188. Apr. 23. (P. 565.)	452
320. Sententia de iudicio advocatorum. 1188. Aug. 8. (P. deest.)	457
321. Sententia contra infeodationem banni regalis. 1188. Dec. 8. (P. deest.)	459
322—324. Pax cum Clemente III. 1189. Apr. 3—18.	460—463
322. Heinrici VI. restitutio patrimonii sancti Petri. Apr. 3. (P. deest.)	460
323. Imperatoris epistola ad Clementem III. Apr. 10. (P. deest.)	461
324. Heinrici VI. epistola ad Clementem III. Apr. 18. (P. deest.)	462
Heinrici VI. Constitutiones.	
	464—531
325. Conventio cum duce Burgundiae. 1186. Iul. 5. (P. deest.)	464
326. Conventio cum comite Hainoensi. 1188. Mai. 16. (P. deest.)	465
327. Mandatum de argenti fodinis. (1189.) Mart. 21. (P. deest.)	465
328. Sententia de decimis non alienandis. 1190. Iul. 11. (P. 186.)	466
329. Sententia de filiis ministerialium et liberarum. 1190. Iul. 14. (P. 187.)	467
330—332. Conventio cum Placentinis. 1191. Ian. 21—Iun. 5.	468—472
330. Scriptum conventionis. (Ian. 21.) (P. deest.)	468
331. Privilegium confirmationis regium. Ian. 21. (P. deest.)	469
332. Privilegium confirmationis imperiale. Iun. 5. (P. deest.)	471
333. Conventio cum Pisanis. 1191. Mart. 1. (P. deest.)	472

	PAGE
334. Confirmatio iuramenti ante coronationem praestiti. 1191. Apr. 12. (P. deest.)	477
335. Mandatum de appellationibus. (1191. Apr. 15.—1194. Dec. 25.) (P. 568.)	478
336. Sententia de bonis ecclesiasticis non alienandis et de aedificiis in atrio palatii non construendis. 1191. Apr. 19. (P. 194.)	479
337. Conventio cum Ianuensibus. 1191. Mai. 30. (P. deest.)	479
338—340. Conventio cum Cremonensibus. 1191. Nov. 25.	484—486
338. Cessio Cremae et Insulae Fulcherii. (P. deest.)	484
339. Impignoratio Luzzarae et Guastallae. (P. deest.)	485
340. Iuramentum in anima imperatoris. (P. deest.)	486
341. Praeceptum pacis inter Vercellenses et Novarienses. 1191. Dec. 4. (P. deest.)	487
342. Praeceptum pacis inter Brixienses et Cremonenses. 1191. Dec. 8. (P. deest.)	488
343. Epistola ad Coelestinum III. de monasterio Cassinensi. (1192) Febr. 20. (P. deest.)	490
344. Epistola ad Coelestinum III. de treuga cum Tancredo. (1192) Mart. 11. (P. deest.)	491
345—347. Foedus cum Cremonensibus et eorum sociis. 1192. Iun. 6.—9.	492—495
345. Iuramentum in anima imperatoris. Iun. 6. (P. deest.)	492
346. 347. Confirmatio foederis. Iun. 9. (P. deest.)	493
348—351. Conventio cum Brixiensibus. 1192. Iun.—Iul. 27.	495—501
348. Conventio praevia. (ante Iun. 23.) (P. deest.)	495
349. Facultas nuntiorum Brixiensium. Iun. 23. (P. deest.)	497
350. 351. Duo privilegia imperatoris. Iul. 26. 27. (P. deest.)	498
352. Sententia de feodis ministerialium. 1192. Nov. 17. (P. 195.)	501
353. Sententia de aedificiis in platea publica constructis. 1192. Nov. 17. (P. 195.)	502
354. Conventio cum duce Austriae de rege Angliae. 1193. Febr. 14. (P. deest.)	502
355. Pactum cum Richardo rege Angliae. (1193. Iun. 29.) (P. 196.)	504
356—363. Legatio Italica. 1194. Ian. 12.—Mai. 18.	505—513
356. Iuramentum de praeceptis legati servandis. Ian. 12. (P. 197.)	505
357. Pronuntiatio treugae. Ian. 14. (P. 197.)	506
358. Conditiones pacis a parte Cremonensi adiurandae. Apr. 20. (P. deest.)	508
359. Conditiones pacis a parte Mediolanensi adiurandae. Apr. 20. (P. deest.)	509
360. Iuramenta nuntiorum partium. Mart. 17. (P. deest.)	511
361. Exceptio Cremonensium de Crema. Mai. 17. (P. deest.)	511
362. Declaratio legati de Crema et Insula Fulcherii. Mai. 17. (P. deest.)	512
363. Documentum legati de iuramentis nuntiorum. Mai. 17. 18. (P. deest.)	513
364. Epistola ad Coelestinum III. de legatis mittendis. (1195. Mart. 12.) (P. deest.)	513
365. Encyclica de expeditione Ierosolimitana. 1195. Apr. 12. (P. 198.)	514
366. Sententia de iure villicationis ferro candente probando. 1195. Aug. 24. (P. deest.)	515
367. Sententia de testibus iuris feudalis. 1195. Oct. 27. (P. 199.)	516

	pag.
368. 369. Legatio Italica. 1196. Ian. 20.	510—518
368. Mandatum de treuga servanda. Ian. 20. (P. deest.)	517
369. Mandatum Cremonensibus datum de damno Placentinis restituendo. Ian. 20. (P. deest.)	518
370. Epistola ad Coelestinum III. de legatis et haereticis. (1196) Mai 15. (P. deest.)	519
371. Epistola ad Coelestinum III. de retentione legati apostolici. (1196. Iun.) (P. deest.)	520
372. Sententia de citatione super feodo. 1196. Iun. 3. (P. 199.)	520
373. Constitutio pro mercatoribus iure naufragii liberis. 1196. Iun. 24. (P. 199.)	521
374. Constitutio de moneta Spirensi. 1196. Iun. 26. (P. 569.)	522
375. Epistola ad Coelestinum III. de duce Tusciae, episcopis Siculis, aliis. (1196) Iul. 25. (P. deest.)	523
376. Epistola ad Coelestinum III. de pacis conditionibus. (1196. Dec. 18.) (P. deest.)	524
377. Epistola ad Coelestinum III. de legatis novis mittendis. (1197. Ian.) (P. deest.)	525
378. Pactum cum Venetis. 1197. Iun. 6. (P. deest.)	526
379. Testamentum. (1197. Sept.) (P. pars II, 185.)	530

Appendix I. Acta et Concilia pontificum Romanorum. 532—587

380. Iohannis XII. synodus Romana. 964. Febr. 26. (P. deest.)	532
381. Gregorii V. synodus Papiensis. 997. Febr. (P. pars II, 171.)	536
382—385. Nicolai II. concilium Lateranense prius. 1059. Apr.	537—549
382. Decretum electionis pontificiae. (P. deest.)	538
383. Decretum electionis a Wibertinis vitiatum. (P. pars II, 177.)	541
384. Nicolai II. synodica generalis. (P. deest.)	546
385. Nicolai II. synodica ad Gallos, Aquitanos, Vascones. (P. deest.)	548
386. Nicolai II. concilium Lateranense posterius. 1060. Apr. (P. deest.)	549
387. Alexander II. de coronatione imperiali. (1064. 1065.) (P. deest.)	552
388. 389. Gregorii VII. concilium Romanum. 1079. Febr. 11.	552—554
388. Oratio nuntii Heinrici regis. (P. deest.)	552
389. Gesta concilii. (P. deest.)	553
390. 391. Gregorii VII. concilium Romanum. 1080. Mart. 7.	554—559
390. Propositio Rudolphi regis et principum imperii. (P. deest.)	554
391. Gesta concilii. (P. deest.)	555
392. Sacramentum eligendi regis. (1081.) (P. deest.)	559
393. Urbani II. concilium Placentinum. 1095. Mart. 1—7. (P. deest.)	560
394. Urbani II. et Conradi regis conventus. 1095. Apr. 10. 15. (P. deest.)	564
395. Paschalis II. concilium Guastallense. 1106. Oct. 22. (P. pars II, 180.)	564
396. Paschalis II. concilium Trecense. (1107. Mai.) (P. pars II, 181.)	566
397. Paschalis II. concilium Lateranense. 1110. Mart. 7. (P. deest.)	567
398. Paschalis II. epistola ad Heinricum V. de possessionibus sancti Petri. 1111. Mai. 3. (P. deest.)	569
399. 400. Paschalis II. concilium Lateranense. 1112. Mart. 18—23.	570—574
399. Gesta damnationis privilegii. Mart. 23. (P. pars II, 181.)	570
400. Breviarium Gestorum. (P. deest.)	573
401. Calixti II. concilium Lateranense generale. 1123. Mart. 27. (P. pars II, 182.)	574

	pag.
402. Innocentii II. concilium Pisānum. 1135. (Mai. Iun.) (P. deest.) . . .	577
403. Victoris IV. encyclica de concilio Cremonae celebrando. (1161.) Ian. 16. (P. deest.)	579
404. 405. Alexandri III. epistolae de tractatu Anagnino. (1176. Nov.) . . .	580—582
404. Epistola ad cardinales in Lombardia constitutos. (P. deest.) . . .	580
405. Epistola ad rectores Marchiae. (P. deest.)	581
406. Alexandri III. epistola de tractatu Veneto. 1177. Iul. 30. (P. 153.) . .	582
407—409. Alexandri III. legatio ad Fridericum I. 1178. in.	583—585
407. Epistola ad archiepiscopos Coloniensem et Magdeburgensem. (P. deest.)	583
408. Epistola ad universos ecclesiarum praelatos. (P. deest.)	584
409. Epistola ad imperatorem. (P. deest.)	584
410—412. Gregorii VIII. epistolae de pace inter ecclesiam et imperium restauranda. (1187. Nov. 29, 30.)	585—587
410. Epistola ad imperatorem. Nov. 29. (P. deest.)	585
411. Epistola ad Heinricum VI. regem. Nov. 29. (P. deest.)	586
412. Epistola ad Folmarum archiepiscopum Treverensem. Nov. 30. (P. deest.)	587

Appendix II. Acta Sicula.

588—595

413. 414. Pactum Beneventanum inter Hadrianum IV. et Wilhelmum I. regem. 1156. Iun.	588—591
413. Privilegium Wilhelmi regis. (P. deest.)	588
414. Privilegium Hadriani IV. pontificis. (P. deest.)	590
415. Wilhelmi II. regis iuramentum. (1188. Febr.) (P. deest.)	591
416—418. Tancredi regis pactum cum Coelestino III. 1192. Iun.	592—595
416. Iuramentum Tancredi. (P. deest.)	592
417. Privilegium Tancredi. (P. deest.)	593
418. Promissio hominii. (P. deest.)	594

Appendix III. Scripta Treugae Dei et Pacis.

596—617

419. Treuga Dei archidioecesis Arelatensis. (c. 1037—1041) (P. deest.) . . .	596
420. Treuga Dei Lombardica. (c. 1040—1050) (P. deest.)	598
421. Treuga Dei Bisuntinae et Viennensis archidioeceseon. (c. 1041) (P. deest.)	599
422. Treuga Dei dioecesis Tervanensis. (1063?) (P. deest.)	599
423. Treuga Dei dioecesis Augustae Praetoriae. (saec. XI. ex.) (P. deest.) . .	602
424. Pax Sigiwini archiepiscopi Coloniensis. 1083. Apr. 20. (P. 55.) . . .	602
Fragmenta pacis ab Heinrico I. episcopo Leodiensi 1082. Mart. 27. constitutae	603 not. 1.
425. Pax dioecesis Bambergensis. 1085. (P. 55.)	605
426. Pax Dei incerta. (saec. XI. ex.) (P. 58.)	608
427. Pax Bawarica. (1094) (P. deest.)	609
428. Pax marchiae Istriae. (c. 1094—1102) (P. deest.)	610
429. Pax Alsatiensis. (saec. XI. ex.) (P. deest.)	611
430. Pax Alamannica. (1104? 1108?) (P. 61.)	613
431. Pax dioecesis Constantiensis. (1105) Oct. 21. (P. 61.)	615
432. Pax Roberti II. comitis Flandriae. (1111. Mai. 27.) (P. deest.) . . .	616
Auctorum loci de pace Flandriae	616 not. 3.

	pag.
Appendix IV. Acta varia.	
433. Synodus Altheimensis. 916. Sept. 20. (P. 554.)	618
434. Synodus Confluentina. 922. (P. 17.)	627
435. Synodus Duisburgensis. (929) (P. 18 et 551.)	631
436. Indiculus loricatorum Ottoni II. in Italiam mittendorum. (981) (P. deest.)	632
437. Concilium Seligenstadense. 1023. Aug. 12. (P. deest.)	639
Breviarium Gestorum concilii	634 not. 6.
Genealogia Ottonis et Irmingardis	639
438. Lex familiae Wormatiensis ecclesiae. (1023. Dec.—1025. Aug.) (P. deest.)	639
439. Inquisitio bonorum regalium in Bawaria. (1027. Iun.—Aug.) (P. deest.)	645
440. Indiculus curiarum ad mensam regiam pertinentium. (1064—1065.)	
(P. deest.)	646
441. Infeodatio comitatus Hanoniae et marchiae Valentinianae. (1071. Mai.)	
(P. deest.)	649
442. Sacramentum nobillum Romanorum. (1083) (P. deest.)	651
443. Synodus Quedlinburgensis praesente Herimanno rege celebrata. 1085.	
Apr. 20. (P. deest.)	651
444. Mathildis comitissae donatio. 1102. Nov. 17. (P. deest.)	653
445. Iuramentum Italorum et promissio imperatoris. (1111? 1122?) (P. 77.)	656
Appendix V. Acta spuria.	
446. Hadriani I. decretum de investituris. (772—795) (P. deest.)	657
447. Karoli Magni constitutio de expeditione Romana. 790. Iun. 6.	
(P. pars II, 2.)	661
448—450. Leonis VIII. papae privilegia spuria. (963—965).	663—678
448. Leonis VIII. privilegium minus. (P. pars II, 167.)	665
Excerptum privilegii minoris	665 not. 6.
449. Leonis VIII. privilegium maius. (P. deest.)	667
450. Leonis VIII. cessio donationum. (P. pars II, 168.)	674
451. Conradi II. ius clientum Wizenburgensium. 1029. Mai. 20. (P. deest.)	678
452—454. Lotharii III. constitutiones feudales. (1133—1137)	679—683
452. Constitutio de investitura et amissione feudi. 1127. Aug. 27.	
(P. 80.)	679
453. Sententia de fidelitate facta. (P. 82.)	680
454. Constitutio ante ianuam beati Petri condita. (P. pars II, 184.) .	680
455. Friderici I. constitutio ducatus Austriae. 1156. Sept. 17. (P. 99.) . .	683
Index nominum	686—731
Glossarium	731—735
Addenda et emendanda	735—736

In editione nostra frustra quaeres sequentia, quae leguntur in editione Pertziana:

II, pag.

- 19 (Synodus Ingolheimensis a. 948.)
 Praelocutio Rothberti Treverici metropolitani in synodo. (= *Richeri Hist. II, 71.*)
 Responsio Marini Romanae sedis legati. (= *Richeri Hist. II, 72.*)
 Conquestio Ludovici regis apud Ottonem regem et synodum regni. (= *Richeri Hist. II, 73.*)
- 20 Oratio Rothberti pro Ludovico. (= *Richeri Hist. II, 74.*)
 Responsio Marini legati pro eodem. (= *Richeri Hist. II, 75.*)
 Oratio Ottonis regis pro eodem. (= *Richeri Hist. II, 76.*)
- 21 Epistola a synodo ad Hugonem delegata. (= *Richeri Hist. II, 77.*)
- 30, 31 Synodus Romana a. 963. (= *Liutprandi Hist. Ottonis c. 9—14.*)
- 32 Synodus Lateranensis a. 964. (= *Liutprandi Hist. Ottonis c. 21.*)
- 63 (Heinrici V. expeditio in patrem a. 1106.)
 Logatio. (= *Ekkehardi Chron. univ. SS. VI, 237; est sermo archiepiscopi Magdeburgensis.*)
- 78 Ordo coronationis. (*prodibit in volumine II.*)
- 85 Conradi III. litterae ad Heinricum regem filium a. 1148. (*ed. Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 163 nr. 90.*)
- 97 Ordo coronationis a. 1155. (*prodibit in volumine II.*)
- 110 (Curia Roncaliae a. 1158.)
 Oratio imperatoris. (= *Gesta Friderici IV, 4.*)
- 111 Oratio archiepiscopi Mediolanensis. (= *Gesta Friderici IV, 5.*)
- 121 (Concilium Papiense a. 1160.)
 Oratio imperatoris. (= *Gesta Friderici IV, 74.*)
- 154 (Conventus Venetus a. 1177.)
 Oratio papae. (= *Romualdi Annales SS. XIX, 453.*)
- 155 Oratio imperatoris in lingua Teotonica. (= *Romualdi Annales SS. XIX, 453.*)
- 157 Oratio Romualdi archiepiscopi Salernitani. (= *Romualdi Annales SS. XIX, 456.*)
- 158 Oratio imperatoris per Gotifredum cancellarium. (= *Romualdi Annales SS. XIX, 456.*)
- 187 Ordo coronationis a. 1191. (*prodibit in volumine II.*)
- 561 Ottonis I. mandatum de inthronizatione archiepiscopi Magdeburgensis a. 968. (*ed. DD. I, 502 nr. 366.*)
- II, 159 Synodus Moguntina a. 950—954. (*ed. Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' III, 344 nr. 16.*)
- II, 159 not. 1 Forma sacramenti vernaculae linguae. (*ed. Müllenhoff und Scherer 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa' nr. LXVIII.*)
- II, 170 Synodi Baioaricae saeculi X.
 171 De synodo Dingolfingensi a. 932. (*ed. II, III, 482.*)
 De synodo Ratisbonensi a. 944. (*ed. II, III, 483.*)
 Excommunicatio Heinrici ducis a. 976. (*ed. II, III, 485.*)
- II, 172 not. 1 Bernwardi episcopi Hildensemensis decretum de synodis a. 1020. Oct. 10.

HEINRICI I. CONSTITUTIONES.

I. PACTUM INTER KAROLO REGE FRANCIAE ET HEINRICUM I. REGEM OCCIDENTALIS.

921. Nov. 7.

⁵ *Repetimus editionem Sirmondi in libro cui titulus 'Caroli Calvi et successorum aliquot Franciae regum capitula' (Parisiis 1623. 8°) p. 480, qui pactum dedit ex exemplari P. Heriberti Rosweyde¹. Ad hanc editionem omnes editores posteriores reiecti erant, et ipse Pertzius in I.L. I. 567. — Stumpf, Reg. 3. (P. deest.)*

1. In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Divina propitiante clementia anno
¹⁰ dominicae incarnationis DCCCCXXI^a, anno vero regni domni et gloriosissimi regis Francorum occidentalium Karoli XXIX, redintegrante XXIV, largiore vero hereditate indepta X, indictione IX, anno quoque regni domni et magnificentissimi regis Francorum orientalium Heinrici tertio, inter ipsos praefatos principes unanimiter pactum ac societatis amicitia quaesita repertaque exordia sumpsit, prout visa sunt competentia.

¹⁵ Convenerunt enim ambo illustres reges, sicut inter se discurrentibus legatis convenerant.

II. Nonas Novembris, feria prima: dominus enim Karolus super Rhenum flumen ad Bonnam castrum et strenuus Heinricus ex altera parte Rheni. Et ea tantum die mutuis se visibus intuentes super ripas eiusdem fluminis huc et ultra, ut sui fierent fideles innoxii sacramento, quo hanc eorum conventionem fuerant polliciti. Verum

²⁰ feria quarta, VII. Idus Novembris, in medio Rheni fluminis saepius dicti principes de navibus quisque suis in tertiam ascenderunt, quae ancorata in fluminis medio gratia eorum colloqui fixa erat, ibique in primo hanc sibi vicissim conventionem ob statum pacis iuramento sanxerunt ita:

2. Ego Karolus divina propitiante clementia rex Francorum occidentalium amodo
²⁵ ero huic amico meo regi orientali Heinrico amicus, sicut amicus per rectum debet esse suo amico, secundum meum scire ac posse, ea vero ratione, si ipse mihi iuraverit ipsum eundemque sacramentum et attenderit quae promiserit. Sic me deus adiuvet et istae sanctae reliquiae.

1. ^a) DCCCCXXVI ed. ^b) in ed. ^c) si ed.

³⁰ 1) V. p. 118 'Notarum ad Caroli Calvi regis capitula'.

3. Et contra rex Heinricus eandem promissionem sacramento eisdem prosecutus est verbis subsequenter, ut huius amicitiae firmitas inviolabiliter observaretur.

4. Haec sunt nomina episcoporum qui cum nobilibus ac fidelibus laicis firmitatem, quam praememorati reges inter se fecerunt, collaudando acceptaverunt et manibus suis sacramentum firmaverunt nunquam a se destruendam. Episcopi ex parte domni regis Karoli: Herimannus archiepiscopus Agrippinae quae modo est Colonia vocitata, Rodgerus archiepiscopus Trevirorum^d, Stephanus praesul Cameracorum, Bouo episcopus Catalaunensium, Baldricus Traictensium episcopus. Haec nomina comitum: Matfredus, Erkengerus, Hagano, Boso, Waltkerus, Isaac, Ragenberus, Theodricus, Adalardus, Adelelmus. Episcopi ex parte regis inelyti Heinrici: Herigerus archiepiscopus Moguntiacorum, Nithardus episcopus Mimmogernoferdac, Dodo episcopus Osnobroggae, Ricawo^{e1} episcopus Vangionum quae nunc dicitur Warmatia, Hunuardus² episcopus Paderbornensis, Notingus episcopus Constantiac Alemannicae. Haec sunt nomina comitum: Earardus, Chonradus, Herimannus, Hato, Godefredus, Otto, Herimannus, Cobbo, Magenhardus, Fridericus, Foldac. 15

2-4. CONVENTUS ET SYNODUS ERFORDIENSIS.

932. Iun. 1.

Acta integra non exstant. Canoncs, qui in codicibus supersunt, duas actorum recensioni exstitisse ostendunt: alteram, cui vis ut dicimus Protocolli, quod veteres 'Gesta' appellare solebant, inerat, alteram quae breviarium canonum erat, quae sessionibus concilii finitis e Gestis patres reliqui curabant, ut regia auctoritate munitum publicaretur³. Fragmentis duarum recensionum, quae collegimus, addi licet epistolam Petri ducis Venetiarum Heinricho regi et Hildeberto archiepiscopo missam, quae in concilio lecta est. 25

2. GESTA SYNODALIA.

1) Codex lat. bibliothecae Monacensis 27246 (antea tabularii regii, olim ecclesiae Frisingensis B. H. 1)⁴ saec. X. fol. 90. 91 continet exordium historicum et quinque capita priora; contulerunt denuo b. m. Jaffé et Loersch; 2) eadem nescio quo e codice edidit Baronius 'Annales ecclesiastici' XI, 803 ad a. 932 § 2, cuius lectionem modo praecipuam adnotavimus. Gesta integra ad manus fuerunt Burchardo Wormatiensi, quippe qui non solum capita 2. 3. 5 Decreto suo (l. I, c. 227; XIII, 21. 28. 27) inseruit, sed etiam l. XI, c. 77 caput 9 et l. I, c. 227 subscriptiones episcoporum praebet, quas tamen perperam synodo Altheimensi assignavit. Codicem Decreti praestantissimum Bambergensem P. I. 5 (C. 44) saec. XI. in. ad adnotandam lectionem sub sigla B adhibuimus. Cum Burchardo fere omnino congruit Collectio duodecim partium, cui inserta sunt capita 2. 3. 5. 9 (= l. VI,

1. d) Trevirorum ed. e) Ricawo ed.

1) Rieguro seu Richguro. 2) Potius Unwanus. 3) Cf. Wasserschleben in editione Regimonia p. 295 not. r. 4) Cf. 'Neues Archiv' VIII, 308 not. l. Descriptionem dederunt Pertz LL. II, 551 et Sidrak 'Archiv für kathol. Kirchenrecht' (1882) XLVII, 211. 40

13; IV, 99; VI, 71; X, 251) et subscriptiones episcoporum pari modo synodo Alheimensi annexas l. I, 210; praeterea autem c. 1 receptum est l. VI, 26¹. Baronii editionem collectiones omnes conciliorum repeterunt. — *Stumpf, Reg. 39.* (P. 18.)

Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi DCCCCXXXII, anno etiam
 5 domni Heinrici regis christianissimi XIII, indictione quinta, sub die Kalendarum
 Iuliarum congregata est apud Erphosfurt sancta et universalis synodus^a, ut rex sapien-
 tissimus cum consilio primatum suorum decrevit, inspirante omnium Salvatoris clementia,
 pro utilitate et statu sanctae matris aeclesiae. Cuius rei^b sollicitiam prudentissimi
 viri Hiltiberti archiepiscopi studium^c gubernabat, consentientibus^d religiosissimis sacer-
 10 dotibus, id est Ruoperto^e sanctae Treverensis sedis^f archiepiscopo, Unni sanctae
 Hammaburgensis aeclesiae archiepiscopo^g, Adaluardo^h sanctae Fardunensis sedis
 episcopo, Riquino Argentinae civitatis episcopo, Notingo Constantiensisⁱ aeclesiae
 episcopo, Unnuano Padarbrunnensis sedis episcopo, Vdalrico Augustudunensis^k
 aeclesiae episcopo, Bernhardo Halvarastetensis sedis episcopo, Burchardo Uuirz-
 15 burgensis aeclesiae episcopo, Tuotone Osneburgensis sedis episcopo, Rumaldo Mimi-
 gartenovurdensis aeclesiae episcopo, Eberiso Mimidensis^l aeclesiae episcopo, neonon
 et abbatibus aliisque sacri ordinis viris. Porro cum eorum unanimitate^m ac primum
 Deo favente capitula infra notata tamⁿ pro nostra quam pro christiani populi correc-
 tione collecta sunt.

20 **Capitulum I.** Ut deinceps natalitia XII apostolorum summa veneratione solem-
 niter celebrentur; et in vigiliis antiquitus statutis atque actenus ab antecessoribus
 nostris servatis ieiuniorum vota omni diligentia persolvere decernimus. Quia quos
 caelitus sublimioris meriti scimus, hos et amplioris dignitate honoris a nobis colendos
 esse non dubitamus.

25 **Capitulum II.** Placita saecularia dominicis^o vel aliis^p festis diebus^q, seu etiam
 his^r in quibus legitima ieiunia celebrantur, secundum canonicam institutionem^s minime
 fieri volumus^t. Insuper quoque^u gloriosissimus rex ad augmentum christianae reli-
 gionis concessit, ut nulla iudiciaria^v potestas licentiam habeat sua auctoritate christianos
 ad placitum bannire^w VII diebus ante natalem Domini^x et a quinquagesima usque ad
 30 octavam paschae et VII diebus ante nativitatem sancti Iohannis Baptistae, quatinus^y
 adeundi aeclesiam orationibusque vacandi liberius habeatur facultas^z.

Capitulum III. Praecipimus namque, ut nullus christianus pro reverentia aecle-
 siam petendo ibique manendo indeque revertendo alicuius publicae potestatis banno
 ibidem constringatur, ne forte, dum ad aeclesiam causa orationis^z properat, per
 35 bannum impediatur pro salute animae devote insistere.

Capitulum IIII. Si³ quis presbyter aut diaconus negligens vitae suae, mala de
 se suspicari permiserit, et eius infamia coram episcopo canonice denotatur, admonetur

2. ^a) corr. ex simodus 1. ^b) regis 2. ^c) deest 2. ^d) corr. ex consentientibus 1; gubernat
 consilium. Residentibus 2. ^e) R. 2. ^f) aeclesias, ita saepius 2. ^g) episcopo 2. ^h) corr. ex
 40 adaluardo 1. ⁱ) Constantias 2. ^k) augustitudunensis 1; Othilrico A. aeclesiae ep. proximi sequenti
 loco ponitur 2. ^l) Eburgiso Mimidonensis 2. ^m) unanimitate 1. ⁿ) tam pro nostra des. 2.
^o) diebus add. B. ^p) praecipuis add. B. ^q) deest B. ^r) deest 2; in his diebus B. ^s) con-
 stitutionem B. ^t) decrevimus B. ^u) pro quoque — concessit B: etiam sancta synodus decrevit.
 45 ^v) a recentiore manu corr. in iudiciaria 1. ^w) in supradictis diebus id est add. B. ^x) usque in
 octavas epiphaniae add. B. ^y) corr. ex quatinus 1. ^z) orationum 2.

1) V. quae adnotavit Knust 'Archiv' VII, 819, 820 e codice Bambergensi P. I. 13 (C. 23) saec.
 XI—XII, ubi caput nonum (X, 251) typis datum est. 2) Cf. Concilii Triburiensis u. 895, cap. 35.
 3) Cf. Concilii Moguntini u. 852, cap. 8.

ab episcopo semel, bis ac tertio, ut vel prodendo reatum culpabilem se esse cognoscat et sic iustae correctionis sententiam excipiat aut, adhibitis secum collegis, iuramento se expurgando innocentem se esse demonstrat.

Capitulum V. Ut nemo nisi consentiente proprio episcopo aut eius missa ieiunium sub optentu religionis sibi imponat, unum diem^b prae aliis excipiendo, omni modo interdicimus. Quod et factum displicet, et in futurum fieri prohibemus, quia plus causa ariolandi esse dinoscitur^c quam supplementum catholico legis.

De^d episcopis qui cum excommunicatis communicaverint. Ex concilio apud Erphesfurt cap. VIII, cui interfuit Henricus. (9) Decevit sancta synodus cum consilio serenissimi principis, si deinceps aliquis episcopus sui ministerii oblitus, sciens cum excommunicato communicaverit sive in salutatione, sive in oratione, sive in iniusta confortatione, sive in cibo, sive in potu, excommunicatus habentur tam a principe quam a caeteris omnibus, quousque in proxima synodo audiatur et Deo et ecclesiae suae satisfacere cogatur.

Hildibertus^e Mogontiensis archiepiscopus subscripsit. Ruobertus Treuerensis archiepiscopus subscripsit. Vnni Hamaburgensis archiepiscopus subscripsit. Adaluartus Fardinensis episcopus subscripsit. Rihuunus Argentensis episcopus subscripsit. Notingus Constantiensis episcopus subscripsit. Vncuuanus Padarbrunnensis episcopus subscripsit. Vodalricus Augustensis episcopus subscripsit. Berenhardus Haluarstonsis episcopus subscripsit. Rumaldus Mimigartenouurdensis episcopus subscripsit. Eberis Mindunensis episcopus subscripsit. Neenon et abbates cum ceteris sacri ordinis viris subscripserunt.

3. BREVIARIUM CANONUM.

Breviarii partem servaverunt 1) codex S. Petri Salisburgensis IX. 32 saec. X, qui praeter Cresconii concordiam canonum et alia continet Collectionem quandam canonum 67 capitibus distinctam¹, cuius caput 58 fol. 216^a et 217^a primum refert historice de epistola Henrico regi allata, deinde ipsius breviarii capita septem praebet; codicis collationem debemus rev. P. Willibaldo Hauthaler abbatiae S. Petri presbytero; 2) codex tabularii regii Monacensis chart. saec. XV. ex collectanea Angeli Rumpfer abbatis Formbacensis a. 1513 mortui continens, fol. 200^a et 201 servavit omnia quae in codice 1 reperiuntur, exceptis ultimis tribus capitibus, e contra abundat parva sententia ad caput 2 pertinente, quae tamen perperam posita est in fine capitibus 3. Codicem contulit vir cl. Loersch Bonnensis. Ex hoc codice editionem breviarii paravit Wittmann in libro 'Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte' I, 410. Breviarii capita 1. 2. 4. respondent Gestorum capitibus 5. 1. 2, quos numeros in margine poni iussimus. Adnotandum est, breviarium tempus synodi Kalendas Iulii definire. (P. decst.)

Kalendis^a Iulii anno Domini incarnati DCCCCXXII. Quando synodus in Erphesfurt, indictione V. est habita, regnante Henrico^b piissimo rege, anno XIII, epistola

2. ^a) decst 1. ^b) decst 2. ^c) cognoscitur 2. ^d) B. XI, 77; lemma in Coll. XII partium cod. Bambergensis: Ex concilio apud Erphesfurt cap. VIII, cui interfuit rex Henricus. ^e) B. I, 227.

3. ^a) cod. 2 sic incipit: Quando synodus in Essofurt est habita Kalendis Iulii anno domini DCCCCXXXII indictione V. regnante. ^b) litera i prima supra lin. adl. eadem manu 1; Henrico 2.

1) V. descriptionem quam dedit Phillips 'Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften' XLIV, 437 sq. 2) Secundum numerationem norum; fol. 222 et 223 apud Phillipsium (p. 496, 503), qui folia deperdita numeraverat.

a Hierusalem^e ad Constantinopolim et inde Romam a patriarcha transmissa Heinrico regi^d allata est, in qua continebatur, Hierosolimis^e Christianos et Iudeos contendere pro sua invicem religione^f, Iudeos etiam Sarracenos pecunia conducere, ut eis suam legem adjuvarent Christianorum religioni protendere; et triduanum utrisque agentibus^g ieiunium^g, Christianos templum Domini et Iudeos suum clausisse sacellum^h, ut eis ab omnipotenti Deo manifestaretur, utrumⁱ eorum rectiorem haberent fidem. Tum in^k tertia die ultro Domini apertum est templum^l manifesteque a^m Christianis, ut pridem fuit crucifixus, ita est visus. Iudei vero hoc videre cupientes, quantum appropinquare studuerunt, in tantum retrorsum abierunt, et ex eodem signo perterriti, omnesⁿ Iudei^o qui citra mare erant baptizati^o sunt. Et ob id precipiebatur^p in eadem epistola, ut omnes Iudei inter Christianos commorantes aut baptizarentur^o aut a tota christianitate excluderentur^q.

1. In eodem statutum^r est concilio^s, ut nulli liceat sua sponte unius diei ieiunium sibi eligere, et propter nullius festivitatis honorem suum mutare propositum, nisi aliqua rationabili cogente necessitate^t cum consultu episcopi sui hoc agat.

2. Item ut vigilia omnium sanctorum et assumptionis sanctae Mariae et omnium singillatim apostolorum^u ieiuniis venerentur, et sancti Laurentii; et ut XIII dies ante natalem Domini et ante nativitatem sancti Iohannis Baptiste ieiunent et eadem^v festivitates feriantur. Et^w in his vigiliarum diebus alleluia^x non canitur, nisi dominica evenerit.

3. Et in secunda feria ante assumptionem sanctae Mariae unusquisque episcopo, in cuius est parrochia, denarium sive unius denarii pretium in qualicumque velit re presentet, et ille cogitet, quomodo optime in illorum qui hoc obtulerunt salutem^y dispenset elemosinam. Et si servus tam pauper est, ut denarium nequeat persolvere^z, dominus eius pro eo reddat. Et unusquisque in dominico die ante eandem feriam prout valeat elemosinis se redimat.

4. Item ut nullus ab initio XI. usque ad octavam paschae vadiare nec ad mallum cogatur ire nisi causa reconciliationis aut magnae necessitatis. Similiter et VII dies ante natalem Domini et sancti Iohannis Baptistae decretum est fieri.

5. Item in eodem statutum^a est concilio, ut nullus, qui homicidium aut periurium convincitur perpetrasse, ante inter Christianos habeat communionem, quam ad veram veniat satisfactionem.

6. Item ut missae, quae irrationabiliter a quibusdam et canuntur et audiuntur, utputa^b missa sancti Michaelis, quae canitur causa victoriae^c, ut penitus relinquuntur, nisi ad eandem ad quam primitus inventae sunt constitutionem. Similiter et de candelis, quas quaedam in modum crucis in terram ponentes accendant, ut supra candelabra positae incendantur, ammonitum est.

3. c) ab Ierusalem 2. d) deest 1. e) Ierosolimis 2. f) Iudeos pro religione invicem contendere 2. g) utr. triid. io. ug. 2. h) sac. s. claus. 2. i) quique 2. k) deest 2. l) templ. Dom. ap. eat 2. m) deest 1. n) om. 1. o) baptis. 2. p) precipiatur 1. q) excluderentur 1. r) statum 1. s) In eod. conc. constitutum est 2. t) nec. cog. 2. u) ap. sigillatim 2. v) eadem corr. 1. w) Et — evenerit omnino des. 1; in 2 posita sunt post pro eo reddat. x) alla' 2. y) vocem inserui; deest 1. 2. z) loco nequeat persolvere 2: non habeat. a) statum 1. b) ut putat 1.

1) Hanc missam cantam fuisse ut S. Michael victoriam super Ungaros donaret, Phillips l. c. p. 506 opinatus est. At rec. P. Willibaldus Hauthaler me docuit, missam S. Michaelis, quae victoriae causam canitur, spectare ad Liturgiam ab ecclesia Romana traditam, in qua archangelus victor angelorum malorum et defensor ecclesiae atque animarum celebratur, et explicari veneratione magna et communi qua S. Michael ab ecclesia antiqua colebatur. Provocat rir d. ad Daniel 10, 13. 21; 12, 7; Apoc. 12. 7. 8; Miscell. Romanum ad Sept. 29; Missam pro defunctis in Offertorio.

7. Item ut nulli sacerdotum mulieres socum in una domo sub nomine simul habitandi liceat habere, vel saltim matrem aut sororem, ne forte inde occasio aliarum oriatur introducendi mulierum.

4. PETRI DUCIS VENETIARUM EPISTOLA.

Sistimus e 1) codice universitatis Gandavensis 113 (nunc 548, olim S. Maximini Treverensis) saec. X, folio penultimo verso, quem exscripsit b. m. Bethmann; 2) cod. bibliothecae regis Stuttgartiensis, iam in bibliothecam publicam illatae, Iur. et polit. 112 (olim Weingartensi)¹, cui prior pars epistolae fol. 141 manu saec. X. inserta est. Epistolam, quam e codice 1 publici iuris fecit Dümmler 'Gesta Berengarii imperatoris' p. 157, ad synodum Erfordiensem pertinere docuit vir cl. Loersch². (P. deest.)

Excellentissimis et^a omni decentia decoratis Heinrico^b sublimissimo regi et Hildiberto^c venerabili^d archiepiscopo et omnibus episcopis in illis^e partibus commanentibus Petrus Christi munere imperialis consul et senator^f atque dux Veneticorum^g una cum Marino venerabili^h patriarchaⁱ nostro et episcopis nostris vobis laudem et magnificentiam^k et salutem cum devotissima amicitia exoptamus^l.

Quamvis corporaliter longo terrarum^m, multoⁿ aquarum dividamur^o spatio^p, iungat nos Christi caritas, quae unanimes habitare facit in domo, qui linguas infantium fecit disertas^q et aperuit os mutorum^r; et ex ore infantium et lactantium perfecit^s laudem^t. Quoniam post sacro regenerationis chrismate, cuius lavaero per gratiam Redemptoris spiritualis nequitiae in caelostibus et fortiter sub fidei certamine dimicandum, ne iterum ad damnabilia reducamur peccata: audivimus^v, ut quidam Iudeus, qui fuerat in Hierosolima, advenisset^w in regionibus vestris in figura Antichristi^x et blasphemabat nomen domini nostri Iesu Christi et dicebat magnum scelus^y de sancto sepulchro, ita ut, si potuisset, evacuaret regnum Christianorum et exaltaret sinagogam Iudeorum. Unde miramur de sapientia vestra et episcoporum vestrorum, si hoc credere dignaremini^z. Fuit namque contentio inter Christianos et Iudeos de lege quam^a colabant; sed Iudei invidia ducti^b congregaverunt aurum et dederunt principibus Sarracenorum, ut exaltarent nomen eorum. Christiani vero haec audientes fecerunt placitum cum Iudeis, ut clauderetur sinagoga Iudeorum, similiter clauderetur^c sanctum sepulchrum Domini, et ponerent principes Sarracenorum custodes suos, qui custodirent eos, et cui ostenderet

4. a) et deest 2. b) Heinricus 2. c) Hildiberto 1; Hiltiberto 2. d) deest 2. e) illis in 2. f) senator 1. g) Veneticorum dux 2. h) venerunt 2. i) patriarchae 2. k) magnificentia 2. l) exoptamus 2. m) terrarum 1. n) multitudo 1. 2. o) dividamus 1; dividimur 2. p) spatia 1. q) disertus 2; et deest. r) mutum 1. s) perfecisti 1. t) deleverit 2. u) originalia 1. v) namque add. 2. w) fuerat ierosolima advenisse 2. x) infigurantia pi 2. y) magno scelero 2. z) dignamini 2. a) qua 2. b) explicit 2. c) clauderet 1.

1) Cf. Schulte 'Wiener Sitzungsberichte' CXVII, 15. 2) Eodem anno 932. duo in Bavaria concilia habita sunt, unum Ratisbonae, alterum in oppido Dingolfing. Illius prologum tantum dedit Pertz I.L. II, pars 2, 171; textum integrum Merkel I.L. III, 482, qui etiam ibidem editionem Ratisbonensis concilii, quam Martene olim instituerat, repetivit. Cum a nostro proposito alienum sit, concilia mere provincialia edere, ideoque et Dingolfingensis synodi prologum reiecerimus, descriptione tamen textus synodi Ratisbonensis obvia, quam fecit Bethmann e codice Bruzelliensi 1816 (olim Stabulensi) saec. X. etiam a Martene adhibito, variam ab editione Merkeliana lectionem hoc loco afferri iuvat. I.L. III, p. 482, linea 5 Radspoman; l. 6 Odalpertus; l. 7 Vodalfredus; l. 8 Frigisiensis — Isengrimus; l. 9 Swartzloh; l. 17 amore 45 monere — emendationis; l. 18 emelliorare; l. 26 suis facultatibus. 3) Psal. 132, 1; Sap. 10, 2; Matth. 21, 10.

Deus virtutem et signa, illi de utroque populo crederent. Facta denique oratione Christianorum, aperuit Deus templum et sanctum sepulchrum, et accensa ipsa luminaria et inluminatum est templum, et apparuit gloria Domini, ita ut ostenderet se Dominus incarnatus et quasi crucifixus, stantem in dextera columna intra suum sanctum sepulchrum, sinagoga vero Iudeorum vacua et inanis remansit^d. Hebrei vero confusi propter mirabilia domini nostri Iesu Christi, quae viderant, crediderunt et baptizati sunt. Inde vero Hierosolimitanus patriarcha suas litteras et legatum suum Constantinopolim ad Romanum direxit imperatorem^e et omnia innotuit quae Deus ostendere dignatus est, commonendo, ut sicut Ierosolima omnes Iudei Christiani facti sunt, ita et in suum imperium omnes Iudeos ad Christi fidem converteret. Quod vero ipse imperator audiens^f omnes Iudeos baptizari iussit, et ipsi Hebrei mirabilia Dei audientes spontanea voluntate crediderunt et baptizati sunt. Qua de re obsecramus magnitudinem vestram, ut haec mirabilia domini nostri Iesu Christi omnibus Hebreis nuntiatis et baptizari eos precipiatis. Si quis vero Hebreus baptizari noluerit, precipite ut signum crucis in nullo^g metallo nec in ullo drappo aut aliqua^h specie in vestro regno suis pollutis manibus contingat, et ipse Hebreus, si noluerit esse Christianus, confusus et repudiatus de vestro regno abscedat. Nunc autem corroborati in fide domini nostri Iesu Christi laudamus et exaltemus nomen eius in secula seculorumⁱ.

4. d) romanus l.

e) imperium l.

f) vocem inserui.

g) nullo l.

h) aliquo l.

20 i) omisit Bethm.

OTTONIS I. CONSTITUTIONES.

5-7. SYNODUS INGELHEIMENSIS.

948. Iun. 7.

Huius synodi celeberrimi nulla profert Richerus l. II, c. 69—81, quem praeter Flodoardi Historiam Remensis ecclesiae etiam Gesta ad manus habuisse arbitramur. Quippe cap. 69 nomina episcoporum in synodo praesentium tradidit, quae Flodoardus ei nequaquam suppeditavit¹, et cap. 81 decreta aliqua (de illicitis presbyterorum coniugiis et de presbyteris eucharistiam indigne tractantibus) affert, quae neque apud Flodoardum neque in Gestis superstilibus leguntur. Orationes autem praesulum et regum in synodo habitas itemque epistolam a synodo Hugoni duci missam, quae c. 71—77 leguntur, ab ipso Richero confectas esse, iam inter viros doctos constat². Eas igitur, quas Pertizius olim a Richero desumptas Gestis praeposuit, reiecit.

5. ARTOLDI LIBELLUS SYNODO PORRECTUS.

Servavit Flodoardi Historia Remensis l. IV, c. 35 (olim 34); datus e recensione novae editionis SS. XIII, 585. (P. 21.)

Sanctae Romanae et apostolicae sedis vicario domno Marino universaeque sanctae synodo apud Engulenheim congregatae Artoldus divina propiciante clementia Remorum episcopus.

(1) Domnus Agapitus papa litteras nobis et ceteris coepiscopis nostrae dioceseos direxit, in quibus precepit, ut ad hoc vestrae sanctitatis concilium convenire studeremus, ita instructi de omnibus, ut rei veritas miseriarum nostrae sedis, quas patimur, coram sanctitate vestra manifesta fieri posset. Quocirca propalare prudentiae vestrae commodum duximus, qualiter res exordium coeperit litis huius, quae adhuc inter me et Hugonem miserimo ventilatur. Defuncto siquidem Heriveo archiepiscopo, Soulfum, qui archidiaconatus urbis nostrae tunc officio fungebatur, ad praesulatum eiusdem sedis elegimus. Qui pontifex ordinatus, assumens zelum contra proximos predecessoris sui, cum eos per semet a loco depellere non valeret, consilio inito cum quibusdam laicis, scilicet consiliariis suis, amicitiam quaesivit Heriberti comitis, quam dato iurciurando per eosdem consiliarios obtinuit eo tenore, ut post obitum ipsius ad

1) Ordo nominum tamen confusus est. Richerum ea e duobus fontibus concinuisse equidem ex eo concilium, quot episcopus Ripensis his, scriptione tamen diversa legitur: Lioptacus Ribunensis et paullo post Liefdach Ripuensis. 2) Cf. Dümmler, 'Otto der Grosse' 163 not. 2 et 165 not. 3.

electionem pontificis milites ecclesiae nullatenus aspirarent sine consilio ipsius Heriberti; idem vero comes fratrem Herivoi presulis et nepotes ipsius a participatione rerum Remensis episcopi separaret. Quibus patratu, insimulati sunt idem propinqui Herivoi presulis a consiliariis Seulfii episcopi de infidelitate ipsius senioris sui, accersitoque Heriberto comite cum pluribus suis, iubentur ad rationem reddendam coram ipsis venire. Et quia contra eos a quibus accusati fuerant, singulari congredi certamine noluerunt, sublatis ab ois rebus quas ex episcopio possidebant, comprehensi sunt atque deducti per Heribertum comitem ad Rotbertum regem, a quo etiam sub custodia sunt detenti usque ad mortem ipsius Rotberti. (2) Tertio demum sui episcopatus anno Seulfus episcopus, ut plures asserunt, ab Heriberti familiaribus veneno potatus, defungitur. Mox itaque comes Heribertus urbem Remensem adiit et ecclesiae milites, clericorum quoque quosdam de rectoris electione ad suum consilium, eui iuratum fuerat, intendere fecit. Cum quibus ad Rodulfum regem pergens in Burgundiam, obtinuit ab eo, ut sibi committeretur idem episcopium, eo tenore, ut tam clericis quam laicis debitum honorem concederet et conservaret nec iniustitiam alicui faceret: sed ipsum episcopium aequo iure gubernaret, donec talem clericum eidem regi presentaret, qui ad episcopale ministerium exequendum rite ordinari valeret. Qui comes ad eandem urbem regressus, res episcopi prout sibi placuit fautoribus suis divisit, ceteris abstulit et absque ullo iudicio vel lege, quos voluit rebus expoliavit vel ab urbe propulit. Odalricum donique Aquensem episcopum in eadem urbe suscipiens, episcopale inibi ministerium celebrare precepit. (3) Sicque per annos sex et eo amplius idem episcopium suo dominio vendicavit, pro libitu proprio illud tractans, et in sede presulis residens tam ipse quam coniunx sua, donec septimo tandem anno, ortis inter ipsum et regem Rodulfum atque Hugonem comitem quibusdam simultatibus, Rodulfus rex cum Hugone et Bosone fratre suo ceterisque pluribus tam episcopis quam comitibus Remorum obsidet urbem, succensentibus sibi episcopis et conquarentibus adversus eum, quod tam diuturno tempore contra divinae legis auctoritates hanc urbem permiserit vacare pastore. Quorum querimoniis permotus rex, admonet clerum et populum de pastoris electione, dans eis id agendi facultatem ad Dei honorem et sui fidelitatem. Sicque concordantibus cunctis, tam clericis quam laicis qui extra obsidionem erant, pluribus etiam eorum qui clausi tenebantur in idipsum faventibus, eligitur humilitatis nostrae persona in hoc magis honore quam honore subeundo. Aperientibus tandem tam militibus quam civibus portas urbis regi Rodulfo, et episcopalem benedictionem mihi tradentibus episcopis qui aderant decem et octo, et suscipientibus nostram humilitatem tam clero universo quam reliquis civibus, intronizatus ab episcopis nostrae dioeceseos, impositum mihi, prout Deus concessit, ministerium per annos ferme novem tractavi, ordinans per dioecesim episcopos octo et in episcopio multos, prout competens videbatur, clericos: quousque nono postmodum anno, postquam Ludovicum regem, favente Hugone cunctisque regni principibus, Gerbergam quoque reginam benedixeram et sacro perfuderam erismate, instigatus Hugo comes iracundia, quod ei consentire vel coniungi noluerim ad ipsius regis infidelitatem, adhibitis secum Heriberto comite et Willelmo Nordmannorum principe, Remensem obsidet urbem. Nec longum, sexta scilicet obsidionis die, deseror ab omni pene coetu laicalis militiae. Sicque derelictus ab his, ad Hugonem et Heribortum compellor exire: a quibus coartatus et conterritus, cogor memet episcopali procuracione abdicare, et ita me propellentes, in coenobio sancti Basoli habitare constituunt: Hugonem vero filium Heriberti, qui Autisiodori diaconus ordinatus fuerat, in urbem introducunt, et civitate potiuntur. (4) Ludovicus autem rex a Burgundia rediens, me apud Sanctum Basolum reperit, et assumens secum simul cum propinquis meis, quorum res Heribertus comes abstulerat, Laudunum deducit, quod castrum tunc obsidebant Heribertus et Hugo: solutaque obsidione oppidum

ingredimur, nobisque degendi metatus disponitur. Interim clerici nostri loci, sed et laici quidam pessime ab Heriberto tractantur, et quidam clericorum in custodiis retruduntur, res eorum auferuntur atque diripiuntur, rapinae per totam urbem licite perpetrantur. (5) Interea convocantur episcopi nostrae dioeceseos ab Hugone et Heriberto, satagentibus et quaerentibus ab eis de ordinatione Hugonis filii Heriberti. Qui Sues-
 sionis congregati, mittunt ad me Laudunum Hildegarium episcopum cum aliis quibusdam
 legatis, mandantes ut ad eos venirem, ad consentiendum scilicet huius ordinationis
 perversitati. Quibus remandavi, quod non esset mihi competens ad eos illo proficisci,
 ubi adversarii et inimici mei cum ipsis erant aggregati. Quod si loqui mecum vellont,
 ad talem locum devenirent, ubi sine periculo ad eos accedere possem. Quibus
 adventibus in locum ab eisdem delectum, profectus sum ad eos, veniensque pro-
 sternor coram ipsis, obsecrans ut propter amorem et honorem Dei, tam mihi quam
 sibi competens consilium dare studerent. Qui me de ordinatione predicti Hugonis
 intorpellare coeperunt et hoc omnimodis suadere, ut eis in hac ordinatione consensum
 proberem, promittentes res nonnullas episcopii mihi se impetraturos. At ego postquam
 responsum diu distuleram, videns eos cunctos in proposito quod coeperant perseverantes,
 surgens interdixi palam cunctis audientibus, excommunicans auctoritate Dei Patris
 omnipotentis et Filii et Spiritus sancti, ut nullus eorum ad eandem ordinationem
 accederet, nec alicui in episcopali honore, me vivente, manus imponeret, sed nec
 ullus eandem benedictionem suscipere presumeret. Quod si forte fieret, ad sedem
 apostolicam eos provocabam. Illis inde furentibus, ut possem exire de medio eorum,
 et Laudunum reverti, temperavi responsum dicens ut mitterent mecum, qui eis renun-
 tiaret, quid consilii reperiro valerem super hac re in domna mea regina et fidelibus
 eius, quia rex non aderat. Ad hoc illi mittunt Deroldum episcopum, putantes me
 esse mutaturum consilium. Quo veniente, et coram domna regina et fidelibus eius
 inde me interpellante, iterum exurgens profatae modum excommunicationis in eodem
 episcopos iaculatus sum; vocationem quoque ad sedem apostolicam iterare curavi,
 excommunicans hunc ipsum Deroldum, id ut eis omnino non taceret, sed cunctis mani-
 feste proferret. (6) His ita gestis, parvipendentes illi nostram excommunicationem,
 Remis accedunt, et quidam eorum ordinationi huic manus applicuerunt, quidam vero
 se subduxisse sciuntur. Ego vero cum rege manens, quas ille scitur angustias per-
 tulisse, secum pertuli; et quando cum bello aggressi sunt Hugo et Heribertus, cum
 ipso eram, et vix mortis evasi periculum. Prolapsus itaque auxilio et protectione Dei
 de medio inimicorum, profugus et vagabundus loca invia quaeque silvasque perlustro,
 non ausus certo consistere loco. Comites autem Hugo et Heribertus affati quosdam
 nostros amicos sibi subditos, suadent, ut me requirentes ad ipsos deducant, pollicentes
 se mihi benefacturos et rebus quas ipsi petissent ditaturos. Requirentes ergo me
 amici, reperiunt per diversa vagantem, et ita perducor a fratribus meis et amicis ad
 prefatos comites. Qui postquam me in potestate sua conspiciunt, quaerere coeperunt,
 ut eis pallium a sede Romana mihi conlatum traderem et sacerdotali me ministerio
 ponitus abiurarem. Quod ego nullatenus me facturum, neque pro amore huius vitae
 presentis, attestor. Districtus igitur et coangustatus ab eis, episcopii tandem rebus
 abrenuntiare compellor; sicque rursus ad Sanctum Basolum, quasi vacans, habitaturus
 deducor. Mansi denique paucis diebus in ipso coenobio, quondusque comperions per
 certos ex familiaribus Heriberti comites nuntios, quod ab eo male de mea tractabatur
 perdicione, iterum iterumque nuntiis huiusmodi pavefactus et impulsus, locum deserui,
 et abdita lustra silvarum vagabundus repetii: horisque silentibus et itinere devio Lau-
 dunum revertor. ibique susceptus a rege. secum manere constituor. (7) Mansi vero
 ibidem cum ipso vel fidelibus eius, expectans et deprecans misericordiam Dei, donec
 ipse dignatus est in cor domni regis Othonis mittere, ut ad subventionem senioris

mei regis et nostram properaret in Franciam. Denique postquam domina nostra regina Laudunum propter absolutionem domni regis reliquerat, egressus inde, ad domnum regem Othonem cum seniore meo deveni rege, simulque Remos accessimus. Cingitur itaque urbs exercitibus, et episcopi qui aderant me sedi nostrae restitui censent. Mandatur ergo Hugoni a domno rege Othone, ut egrediatur et pervasam deserat urbem. At ille nutans aliquamdiu et pro posse, ubi vidit ad resistendum penitus sufficere se nequaquam valere nec amicorum sibi presidia subvenire, decernit exeundum, quaerens ut liber cum suis dimittatur abscedere. Permittitur itaque sanus exire cum omnibus qui secum voluere comitari, et quaecunque secum voluit ferre, nullo contradicente, asportavit. Sicque cum regibus introgressus urbem, precipior loco nostro et honori restitui. Susceptus igitur a domnis archiepiscopis Rotberto Trevirensi et Frederico Mogontiacensi, comitantibus ceteris et congratulantibus tam clericis ecclesiae nostrae quam reliquis civibus, ab ipsis restitutor cathedrae episcopali. Hugo vero Romis egressus, Mosomum castrum cum suis occupat, et muniens contra fideles regis senioris nostri detinet. (8) Habito denique colloquii placito inter reges, seniore meum videlicet ac domnum Othonem, super Charam fluvium, convenimus ad illud tam ego quam ipse Hugo cum ordinatoribus suis. Ibi res litis huius ab episcopis auditur; protulitque litteras ad sedem Romanam quasi ex nostra persona datas excusationis meae, acsi vacationem petentes administrationis episcopii nostri; quas me numquam dictasse neque vel subscribendo aliquatenus corroborasse protestatus sum atque protestor. Et quia tunc synodus convocata non fuerat, id opponentibus fautoribus ipsius Hugonis, altercatio nostra determinari non potuit. Synodus autem circa medium mensis Novembris habenda Virduni utriusque partis episcopis annuentibus denuntiatur. Interim vero sedes Remensis mihi regenda decernitur; idem vero Hugo Mosomi commorari permittitur. (9) Nec longum, instante scilicet vindemiae tempore, hic aemulus noster Hugo, assumens secum Teobaldum, regis inimicum et regni nostri, cum aliis pluribus malefactoribus, in villas Remensis episcopii contiguas urbi devenit, et omne pene vinum ex his colligens in diversos pagos abduci fecit. Tum multa mala inibi perpetrata, et homines ecclesiae nostrae captivi abducti et ad redemptionem variis sunt adacti tormentis. Synodus autem circa medium mensis denuntiata Virduni celebratur, presidente Rotberto prosule Trevirensi, precepto domni papae Romani, presente quoque domno Brunone cum episcopis et abbatibus nonnullis. Ad quam profatus Hugo evocatus, missis etiam duobus ad eum deducendum episcopis, Adalberone et Gosleno, venire contempsit. Universa vero synodus mihi Remense regendum decernit episcopium. (10) Indiciturque iterum synodus habenda die Iduum mensis Ianuarii, quae et aggregatur, ut denuntiatum fuerat, in ecclesia sancti Petri ante prospectum castrum Mosomi a domno Rotberto, convenientibus ceteris quoque Trevirensis dioceseos episcopis et aliquibus Romensis. Veniens autem illuc aemulus noster Hugo et locutus cum domno Rotberto, synodum noluit ingredi, litteras vero quasi ex nomine domni papae direxit ad episcopos per clericum suum, qui eas Roma detulisse ferebatur, nihil auctoritatis canonicae continentes, sed hoc tantum precipientes, ut Hugoni Remense redderetur episcopium. Quibus recitatis, incuntes episcopi consilium cum abbatibus et ceteris qui aderant sapientibus, responderunt, non esse dignum vel congruum, ut mandatum legationis apostolicae, quam dudum Rotbertus archiepiscopus, deferente Frederico prosule Mogontiacensi, coram regibus et episcopis tam Galliae quam Germaniae susceperat, et partem iam preceptionis ipsius exegerat, propter illas litteras intermitteret, quas insidiator noster exhibebat: immo quod regulariter coeptum fuerat ut canonice pertractaretur, unanimiter censent: precipiturque recitari capitulum Cartaginensis concilii nonum decimum¹ de accusato et accusatore. Quo recitato, iudi-

¹ Videtur intelligi cap. 9. et 10. concilii tertii Carthaginiensis. WATZ.

catum est iuxta definitionem ipsius capituli, ut communionem et parochiam Remensem me retinente, Hugo qui ad duas iam synodos evocatus interesse contempserat, a communione et regimine Remensis episcopi abstineret, donec ad universalem synodum, quae indicabatur, sese purgaturus vel rationem redditurus presentaret. Ipsamque capitulum mox in carta episcopi coram se describi fecerunt, subnectentes hanc etiam definitionem suam, et eidem Hugoni miserunt. Qui post alteram diem cartam eandem Rotberto presuli remisit, hoc verbis remandans, quod ipsorum iudicio nequaquam obediturus existeret. Sioque absoluto concilio, ipse Mosomum contra mandata regum et episcoporum retinet, et ego Remos regressus, reclamationis meae querelas ad sedem Romanam per legatos domni regis Othonis destinavi, prestolans mandata ipsius sanctae sedis, eius decretis et universalis huius sancti concilii vestri iudiciis parere paratus.

G. GESTA SYNODALIA.

Gesta, e quibus Flodoardus et Richerus hauserunt, integra iam non exstant. Pars haec spernenda tamen superest in tribus codicibus, qui omnes eandem recensitionem sequuntur:
 1) *Codex tabularii capituli S. Mariae Augustae Praetoriae (Aosta), membr. in quarto, saec. XI. in., librum ordinarium capituli continens¹, cui medio insertum est folium in quo Gesta manu saec. XI. in. exarata leguntur, quae prologum et 13 capita amplectuntur. Exscripsit ea olim vir b. m. Bethmann, male ea typis dederunt Monumenta historiae patriae, Chart. II, 40, optime nuper a. 1885 Iosephus Augustus Duc venerabilis episcopus Augustanus 'Miscellanea di storia Italiana' XXIV, 341.*

2) *Hoc numero signamus insimul duos codices olim Weingartenses, iam in bibliotheca publica Stuttgarti inter regios asservatos, quorum uterque continet Reginonis opus de synodalibus causis et appendicis instar nonnulla excerpta canonum et alia quaedam, inter quae Gesta concilii nostri leguntur. Codices ex uno eodemque archetypo descripti, sunt hi: 2a) *cod. iurid. et polit. nr. 114, fol. saec. X². Gestorum, quae fol. 131' — 133' conspiciuntur, textus admodum cum codice 1 convenit, in prima autem capitis 10 sententia interrumpitur. Quae sequuntur, lacuna non indicata (penasque proponere — admoneri videatur), a Cunisio et Pertzio capiti 10 annexa sunt, sed minime ad concilium nostrum spectant, sunt potius verba c. 14 Appendicis II, operi Reginonis adiectae. Cum ordo codicis valde confusus sit, non miramur quod Gestorum capita 11 und 12 inter aliena quaedam fol. 134' separatim legimus; caput 13 non reperitur. — 2b) *cod. iurid. et polit. nr. 108, fol. saec. X—XI³, eiusdem plane indolis est ac codex 2a. Gesta leguntur fol. 114' — 116, capita 11 et 12 fol. 117⁴. Hunc codicem secutus est Cunisius 'Lectiones antiquae' V, 2, 1057 (ed Basnage III, 9); editionem Canisianam repetiverunt Goldastius in 'Constitutionibus imperialibus' III, 305, Lünig 'Reichsarchiv' IV, 60, conciliorum collectiones, Pertzius.***

Lacinas tantum Gestorum servavit codex bibl. cucs. Vindobonensis 2198 (Ius. can. 99) membr. saec. X, fol. 87. Quas detexit Pertzius. Sunt nomina episcoporum, quorum ordo confusus est, fragmentum clausulae Gestorum, quod in codice addidimus, et alia manu exarata enuntiatio quaedam, quam ad cap. 12 pertinere non est dubium.

Duo demique capita extravagantia invenit vir cl. Wasserscheben⁵ in Collectione canonum codicis Guelferbylani 488 (Helmst. 454) saec. X, quam perperam adscripsit Rotgero archiepiscopo Treverensi. Incunte capite 216 huius collectionis (fol. 151) legitur canon innumeratus de fornicatione agens, qui ad verbum congruit cum capite 34 concilii Worma-

1) Cf. 'Archiv' IX, 628.

2) Quem fusius descripsi 'Zeitschrift für Kirchenrecht' XX, 465.

3) Quem descripsit vir cl. von Schulte 'Wiener Sitzungsberichte' CXVII, 39.

4) Notandum, sententiam priorem capiti 10 annexam vocis intentio abundare, quae in 2a non legitur, in editionibus Canisii et Pertzii (p. 20, l. 10) autem obvia est.

5) Edidit in periodico 'Richter, kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft' 1838, p. 485 sq.

tiensis a. 868 habiti (Mansi XV, 875 = Regino II, 228); caput vero 220 (fol. 152. 153) continet caput 20 synodi nostrae, quod et ipsum respondet capiti 22 concilii Wormatiensis.

Gesta genuina uberiora textu codicum 1 et 2 fuisse, e codicibus Vindobonensi et Guelferbyitano perspicitur. Ad eandem sententiam duceris, si capita 4—8 inspexeris, quae nonnisi canonum rubricas, non canones ipsos praebent. Ergo Gesta abbreviata tantum in codicibus 1 et 2 nobis servata esse, caeterae non integrae, iudicemus oportet. — Stumpf, Reg. 164. (P. 24.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Anno ab incarnatione Domini DCCCXLVIII, indictione VI, VII. Idus Iunii^a, anno serenissimi regis Ottonis XIII, ipso quoque cum illustrissimo rege Luduico^b in presentia^c manente, sancta ac generalis synodus apud Engilnheim^d in aeclesia sancti Remigii confessoris Christi, in pago Nahgouui^e dicto collecta est, presidente videlicet domni Agapiti pape apocri- sario^f, venerabili Polimarcienensis ecclesiae^g episcopo * Marino, et consedentibus^h archiepiscopis Fridiricoⁱ sancte Moguntine^k sedis archiepiscopo, Ruotberto sancte Trauerensis^l ecclesiae archiepiscopo, Wicfrido^m sanctae Coloniensis ecclesiae archi- episcopo, Ardoldo sanctae Remensis ecclesiae archiepiscopo, Adaldagoⁿ sanctae Hammeburgensis ecclesiae archiepiscopo, Heroldo^o sanctae Iuuavensis^p ecclesiae archiepiscopo, Rihgouuone^q Uuanguionensis ecclesiae episcopo^r, Uhodelricho^s Augustensis ecclesiae episcopo, Bernharo^t Halverstetensis^u ecclesiae episcopo, Diedharo^v Hil- dinesheimensis^w ecclesiae episcopo, Cuonrado Constanciensis ecclesiae episcopo. Starcando Eistetensis^x ecclesiae episcopo, Dudone Paderbrunensis^y ecclesiae epis- copo, Reginbaldo Nemetensis ecclesiae episcopo, Bobbone Wirziburgensis^z ecclesiae episcopo, Adalberone Metensis ecclesiae episcopo, Gozliuo Tullensis ecclesiae episcopo, Berengero Uuirdunensis^{aa} ecclesiae episcopo, Balderico Traiectensis ecclesiae episcopo, Uuieharo^{bb} Basiliensis aeccliosiae episcopo, Duodone Osneburgensis ecclesiae episcopo. Eberiso Mindonensis^{cc} ecclesiae episcopo, Hildeboldo^{dd} Mimigardeuurdensis ecclesiae episcopo, Varabordo^{ee} Tungrensensis ecclesiae episcopo, Volgberto Camaracensis ecclesiae episcopo, Ruodolfo Lugdunensis ecclesiae episcopo, Michaelo Radesbonensis ecclesiae episcopo, Adalberto Lauriacensis ecclesiae episcopo. Liopdago Ripensis^{ff} ecclesiae

*) *Codex Vindobonensis nomina episcoporum sic profert: Michael. Starchandus Rubiloensis. Marinus. Fridaricus Mogonciensis ac. Uuicfredus Agrippinensis. Ruodpertus Trauerensis. Adaltac Hammappuregensis. Heroldus, archiepiscopi. Cuonradus Constantiensis. Paldricus Tautracensis (superscript. Traiectensis). Tuoto Osnepruggensis. Rihhardus Basiliensis. Adalpertus Pataviensis. Diotthardus Hiltinesheimensis. Peringarius Wirdunensis. Reginzo Spirensis (superscr. Nemetensis). Tuto Paderprunnensis. Pernhardus Haluarastanensis. Rihgouo Wormacensis. Artolfus Remensis. Hiberis Mindensis. Poppo Wirziburgensis. Adalpero Metensis. Gozliuus Tullensis. Hiltipald Mimigernefordunensis. Uaperi Uuarpertus Liuticensis. Lioptaeus Ribunensis. Horat Seleswicensis. Fulpertus Cam- ricensis. Reginprant Arunensis. Ruodolfus Laudanensis. Cf. etiam nomina apud Riche- rum II, 69.*

6. a) Iunij 2b. b) Luduuico 2a; Ludouico 2b. c) pnsentia 2a. d) ig engilnheim 1; ongflenhom 2b. e) Nagonui 2. f) apocriario 2. g) desst 1. h) considentibus 2b. i) Frithurico 2, qui Coloniensem ponunt ante Moguntium et Treuerensem. k) moguntie 2a; moguntiae 2b. l) Trevirensis 2a. m) Uuicfrido 2a; Wichfrido 2b. n) Aldaldago 1. o) Keroldo 2b. p) Iuuavensis 2. q) Rihouuone 2a; Rihgouuone 2b, qui hunc ponunt ante Iuuavensem. r) archie- piscopo 1. 2b. s) Uodalrico 2a; Odalrico 2b. t) Berharo 1. u) Haluastotensis 1; Hauaref- tensis 2a; Haluarestensis 2b. v) Thiothardo 2. w) Hildinesheimensis 2a. x) Eihstetensis 2a. y) Paderbrunensis 2, qui hunc ponunt ante Constantiacum et Eistetensem. z) Wirziburgensis 1; Wirz- ibrunsis 2b. aa) uirdunensis 2b. bb) U. B. ac. e. des. 1. cc) Mimidonensis 2. dd) Hildi- boldo 2. ee) Uuabarto 2. ff) Ripensis 2.

episcopo, Ordo Slicuicensis^a ecclesiae episcopo, Reginbrando^b Arhuswensis^c ecclesiae episcopo^k, cum cotu abbatum, canonicorum^l, nec non et monachorum; unius spiritus amore ferventium, quatinus caelitus adminiculati zizania divini cultus agro ab inimica manu supersita, canonicarum^m sarculis sententiarumⁿ radicibus extirparentur.

Igitur recitato primitus euangelio, oramineque finito, et sanctorum canonum quam plurimis institutionibus linguarum clavibus coram reclusis, missus apostolicae sedis cartam sue legationis honorifice protulit; in qua pro debito reverentiae dono Romano^o pontifici exhibendo comoniti sunt, ut universalis ecclesiae puppis exoptate tranquillitatis portui secunda succedat, sequae procelloso^p tribulationum turbine vexari diutius non timeat^q. Significatum est autem in eadem^r recitamine sententia, predictum presulem¹⁰ Marinum ab ipso universali papa tali tenore ad nostros fines directum fuisse, quo in omni ecclesiasticarum legum discussione ipsius existens vicarius, quaecunq; liganda essent, apostolica ligaret auctoritate^s, et quae solvenda viderentur, parili solveret potestate. Huiusmodi procul dubio affaminis tam salubri missatione gloriosissimi reges prefati cum pontificibus omnique^t clero congratulantes, ut dignum fuit, se in omnibus¹⁵ consentire et obedire professi sunt. A quibus, auctorante et confirmante legato apostolico, capitula subsequenter statuta sunt.

Dehinc ex sessionis^u suae loco se subrigens inolitus rex Luduuuicus ad presentiam serenissimi regis Ottonis totiusque sanctissimi concilii unanimitatem, satis lacrimosi conquestus protulit querimoniam, videlicet quod regia privaretur potestate a²⁰ quodam principe, Hugone nominato quondamque sibi subiecto. Cuius anxietati et multimode reclamationi condolentes, in unitate spiritus coadunati sanctissimi patres, istiusmodi^v super hac re sententiam protulere.

Cap. IV. Reclamatio regis^w Lvdvvici, qualiter Hugo comes illum^x regno suo privavit^y. Nullus deinceps regiam potestatem populari presumat^z, seu²⁵ aliquam perfidiae maculam sibi fallaciter exhibere. Decrevimus^{aa} enim Toletani concilii iudicium exequendo, Hugonem, regis Luduuuici regni invasorem et raptorem, excommunicationis gladio feriendum, nisi forte tempore statuto ad sinodale concilium veniat et a tam nefaria protervitate satisfaciendo resipiscat.

Cap. II. Item reclamatio Ardoldi^b archiepiscopi^c, qualiter Hugo³⁰ pseudoepiscopus^d sedem suam illicite invasit. Ardoldus Remensis ecclesiae archiepiscopus^e, propria de sede expulsus, ex canonica auctoritate in pristinum honorem est^f intronizatus, Hugo autem, qui eius sedem contra fas sibi usurpavit^g, anathematis est mucrone multatus; eiusque ordinatores et qui ab eo sunt ordinati, nisi VI. Idus Septembris Treveris veniant et ibi pro erratibus dignam satisfaciendo penitentiam subcant, ³⁵ similem excommunicationis sententiam sustineant.

Cap. III. Item reclamatio^h Ruodolfiⁱ Lugdunensis ecclesiae episcopi. De antedicto Hugone comite, qui Ruodolfum Lugdunensis ecclesiae episcopum propria de sede, non causa alicuius criminis, sed pro fidelitate Luduuuici prefati regis proprii senioris expulit, decrevimus in sancta synodo, cum pro hac re, sicut de prescripta, ⁴⁰ excommunicandum^j, nisi veniendo satisfecerit.

Cap. IIII^k. Ut laici sine episcopali licentia presbiteris ecclesias dare vel demere^l non presumant.

G. a) Slicuicensis 2; ecclesiae deest 1. b) Reginborto 1. c) Arhuswensis 2. k) episcopo ecclesiae 1. l) canonicorum 1. m) canonicarum sarculis (corr. ut videtur in sarculis) sententiarum 1. 45
n) romano 2b. o) procello 1; proceloso 2a. p) permittat leg. Duc. q) eiusdem 2. r) auct. lig. 2. s) omniumque 2. t) sessione 1. u) istiusmodi 1. v) numeri capitula des. 1.
w) deest 2. x) de add. 2. y) Cap. I. hoc loco ponunt 2, similiter infra. z) pres. pop. 2b.
aa) Dicerimus 2. b) Ardoldi hic 2a. c) episcopi 1. d) pseudoepiscopus 1; pseudoepi 2a.
e) deest 2. f) usurpat 2b. g) reclamatio 1. h) Ruodolfi 2a; Ruodolfi 2b. i) excommuni- 50
catione 1. k) Cap. IIII 2. l) dimittere 2.

Cap. V. Ut nullus laicorum presbiterum^m flagellareⁿ seu fatigare vel aliquam sibi iniuriam inferre audeat.

Cap.^o VI. Ut pascalis ebdomada tota festivo^p celebretur: et in pentecosten II. III. et IIII. feria non minus quam dies dominica^q sollempnitor honoretur^r.

5 Cap. VII. In letania maiore ieiunium sicut in rogationibus ante ascensionem Domini exerceatur.

Cap. VIII. Ut oblationes fidelium, quae altari deferuntur^s, nil omnino ad laicalem pertineant potestatem, dicente scriptura: 'Qui altari deserviunt, de altari^t partici- 1 Cor. 9.13. pentur^t'.

10 Cap. VIII. Ut decime, quas Dominus praecipit in horreum suum deferri, si ecclesiis Dei non fuerint reddite, sed nefaria cupiditate, quae seivior Ethne^u ignibus ardet, a secularibus fuerint retentae^v, secularia super hoc non exerceantur iudicia, nec in forensibus discutiantur^w causis, sed in sancta synodo ab ipsis sacerdotibus, quorum doperitate sunt usibus, quid exinde debeat actitari, certis diffiniatur promulgationibus.

15 Cap. X. Ut euangelica auctoritate et sacrorum canonum institutione unicuique^x christiano liceat uxorem dimittere propter fornicationem solummodo, confirmamus. nequaquam autem illa vivente aliam ducere comprobamus.

Cap. XI^r. Ut sancta synodus nulla laicorum molestia vel impulsione inquietetur.

20 Cap. XII^s. Omnimodis postmodum caveatur, ne^a aliquis christianus de propria cognatione uxorem ducat, sed huiusmodi copulam tandiu fugiat, quoadusque series generationis recordari potest^b. [Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veneratioribus adque veratioribus, quibus eadem lex vel propinquitas nota sit, episcopus canonice perquirat, et si inventa propinquitas fuerit, separentur.]^c

25 Cap. XIII^d. Canonum exempla et sanctorum patrum instituta sequentes, Gregorii videlicet, Simmachii, Zosimi, Celestini, Leonis et aliorum sanctae aeclesiae doctorum. quendam Hugonem Remensis ecclesiae invasorem et raptorem et episcopale ministerium iniuste usurpantem iudicio sancti Spiritus excommunicamus et a gremio sanctae matris ecclesiae excludimus, quoadusque penitendo resipiscat et ecclesiae Dei satisfaciatur. Quod si non fecerit, sub anathematis dampnatione lucerna eius extinguatur.

30 De^e eo qui cum commatre spiritali vel cum ea, quam de sacro fonte baptismatis susceperit, aut cum ea, quam ante episcopum tenuerit, cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationem perpetraverit. Ex concilio apud Engilnheim. Si quis cum commatre spiritali fuerit fornicatus usque ad dignam penitentiam anathematis percutiatur ietibus. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea, quam 35 de sacro fonte baptismatis susceperit, aut cum illa, quam ante episcopum tenuerit, cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetraverit scelus. Legitimum si habuerit uxorem, non dimittat.

De parvulis intra septa monasterii a parentibus contraditis, CCXX. Ex concilio apud Engilnhem cap. XX. (20) Si pater vel mater filium filiamque intra septa 40 monasterii in infantiae annis sub regulari tradiderint disciplina, non liceat eis^f, postquam ad pubertatis pervenerint annos, egredi et matrimonio copulari. Hoc omnino devi-

6. m) presbiterorum 2a. n) flagellare 1; flagitare 2b. o) Cap. deest hic 2. p) fest. tota 2b. q) dominicus 2. r) honorentur 2. s) feruntur 1. t) altario 2. u) Ethne 1. v) retentatae 1. w) discutiantur 2. x) unicuique — comprobamus des. 2, qui statim lacrimae non 45 indicata adiungunt sententiam c. Heginonis Appendice 11, 14 penusque — admoneri videntur. y) cap. 11 legitur etiam in 2. z) cap. 12 etiam in 2. a) ut 2b. b) Sin con. odon id est via. inde synodus convontus glossema in 1. c) uncta inclusa, quae servavit cod. Vindob. hic inserenda esse videntur. d) cap. 13 non reperitur in 2, verba Cap. XIII des. 1. e) Duo capita sequentia cum rubricis leguntur in cod. Guelferbyt. f) ei c.

tandum, ut oblati a parentibus Deo filiis voluptatis frena laxentur. Igitur ut prediximus, non liceat eis susceptum habitum umquam deserere, sed convicti, quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, in religionis cultu velint nolint permanere cogantur.

Haec* excommunicatio acta est in Ingelheim ab episcopis infrascriptis: Marinus⁵ episcopus, vicarius domini mei beatissimi atque apostolici universalis ecclesie pape Agapiti urbis Romae, synodo praesidens statui, consensi et subscripsi

7. MARINI LEGATI APOSTOLICI EPISTOLA.

Epistola concilio peracto scripta luci data est a Browero in 'Annalibus Trevirensibus' (ed. Colon. 1626 I, 560; ed. Leod. 1670 I, 475) ex ecclesiae cathedralis Trevirensis schedis. Cuius personae transmissa sit, haud perspicuum est, cum manuscriptum nomen nullum expresserit. Hugo dicit, ut vult Browerus, certe non fuit; veri similis videtur, fuisse Widonem episcopum Suessionensem, qui Hugonem intrusum Remensem ordinaverat. Quamvis editor dicat, se praebere 'Marini apostolici legati rescriptum exiguo verborum flexu', flexum istum tamen maximum esse primo intuitu apparet. Mensis¹⁵ Octobris mentio, quo concilium Treveris indictum esse dicit epistola, comparato Gestorum capite secundo, vel suspicionem movere potest. At terminus concilii Trevirensis prorogatus esse poterat.
(P. deest.)

Scire te oportet, et nos et universum, qui nuper in Ingelheim iussu atque auctoritate domini Agapiti papae coit, episcoporum coetum, incredibilem ex tua absentia²⁰ coepisse moerorem, cum praesertim non regni modo totius salutem et incolunitatem, verum et publicam ecclesiae Gallicanae causam tantum apud te valituram fuisse arbitrati essemus, ut, quin Romam etiam iussus continuo proficiscerere, nihil recusaturum duceremus, quo ne summi pastoris vel auctoritatem defugisse vel detractasse videreris imperium. At vero quod contra iam a te factum, ita desiderari istie te passus es, ut²⁵ neque istius absentiae tuae purgandae nuncium ullum miseris neque ullae ad synodum istuc a te missae pervenerint literae. Quo gravior etiam nos doloris sensus oppressit, cum in tantum ecclesiasticae communionis amittendae discrimen ultro te descendere illamque tam crudelem atque impiam a caeteris membris avulsionem cerneremus, non plus etiam reformidare. Et licet causa tua cum Hugone Remensis ecclesiae occu-³⁰ patore eadem omnino sit, noxamque consimilem comitari poenam eandem iubeant legos, nos errori tamen indulgentes tuo, synodum aliam adhuc tibi Treuiris ad Octobrem^{Oct.} monsem indicimus, et istie omnino ut adsis, si ecclesiae gratia, si salus tua tibi cara, des operam iubemus. Prius tamen cum Belgicae episcopis, qui Laudunum profecturi sunt, tibi loquendum erit. Ut etiam ante ex horum sententia cum Luduico rege et³⁵ Artaldo Romensi archiepiscopo, quam ad synodum Treuirim accedas, in gratiam redeas, omnino volumus, et quod ita facturus sis, confidimus certe.

6. *) exitus Gestorum fragmentum servavit cod. Vinlobonensis.

8. CAPITULARE FRANCOFURTANUM.

(951. Ian.)

Duo capita, quae concernunt raptum virginum vel viduarum et monasterium aliis non incorporanda, recepta sunt in Appendice libri Reginonis de synodalibus causis, quae constat in tribus tantum codicibus¹. Singillatim tradita sunt praeterea in tribus aliis codicibus. Ad editionem parandam adhibiti sunt codices hi: 1) *Guelpherbytanus Aug.* folio 83. 21 (olim S. Jacobi Maguntini, Reginonis cod. nr. 4) membr. saec. X, fol. 155', quem exscripsit vir cl. de Heinemann senior; 2) *Darmstadiensis 524.* 4° (olim S. Jacobi Leodiensis) membr. saec. XII. in. 2 fol. 112; contulit vir cl. A. Wyss; 3) *Gothanus 84* (olim S. Martini Maguntini) membr. saec. XI, fol. 145', ex quo editionem paravit Eccardus in *Legibus Francorum* p. 198; contulit Pertz; 4) *Vaticanus Palatinus 583* (et ipse olim S. Martini Maguntini) saec. X; fol. 1^b et 1^a manu posteriore exarata capita nostra iam maximum partem legi vix possunt, testante b. m. Waitzio, qui codicem a. 1876 inspexit², adnotavitque in fine legi haec: Decevimus . . . dum approbato decessorum nostrorum et cet. Ex hoc codice dedit capitulare Hartzheim 'Concilia Germanica' II, 621, quam editionem seculi sumus. — Stumpf, *Reg.* 193. (P. 26.)

*Anno incarnationis Domini DCCCCLII^b, indictione VIII^c. constitutum est in Frankonofurth^d a rege gloriosissimo Ottone. anno illius XVe, consentientibus episcopis, comitibus aliisque fidelibus compluribus^e, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non capitularium^f precedentium rogum institutis coram positis: ne oppressio virginum aut viduarum vel raptus ab ullis hominibus fiat: et ut qui rapiunt eas sub nomine simul habitandi^g, cooperantes et coniventes^h raptoribus, si quidem clerici sunt, decidant a gradu proprio, si vero laici, anathematizenturⁱ; et raptores sine spe coniugii perpetuo maneant^k. Quod si post haec iungere se presumpserint, utrique anathematizentur.

2. ^lInventum est etiam coram^m prefato rege, ut nulla abbatia, que per se electionem habet, ad monasterium nec alicui in propriumⁿ possit donari^o; ille vero quae electione carent, regis donatione et privilegio ad illud^p monasterium, quod sub eius mundiburdio consistit, surrogari possint^q.

8. ^r in 2 praecedit lemma: De oppressione virginum ac viduarum. Ex capitulari. ^s sic 1—3; enl.ii 4. ^t VIII 2; X 4. ^u franconofurth 2; franconofurt 3; francofurt 4. ^v XII 2. ^w compl. fld. 2. ^x capitularum 1. 2. ^y et add. 2. ^z convenientes 3. 4. ^{aa} coniugii permaneant 2. ^{bb} in 2 praecedit lemma: De abbatia quae electionem habet. Ex cap. ^{cc} a 3. 4. ^{dd} prium 1. ^{ee} dari possit 3. 4. ^{ff} aliud 2. ^{gg} posse 4.

1) Ut testatur editor novissimus vir cl. Wasserschleben (praefatio p. XX. XXI), in codicibus *Guelpherbytano Aug.* folio 83. 21, *Vindobonensi theol.* 79 saec. XI, *Parisiensi fonds de l'Oratoire* nr. 20 saec. XI (nr. 4. 5. 6 editionis). In editione *Baluziana* capita nostra inveniuntur *Append. I, cap. 53*, in editione *Wasserschlebeniana App. II, cap. 25 et 26, p. 437. 438.* 2) V. 'Neues Archiv' XIII, 594. *Continet opera nonnulla S. Augustini et excerpta canonum.* 3) V. 'Neues Archiv' II, 332 not. 1. 4) Cf. *Concil. Chalcedon. can.* 27.

9. CONVENTUS AUGUSTANUS.

952. Aug. 7.

Conventus huius, in quo continuatore Regimonis teste, Berengarii et Adalberti Italiae regum causa tractata est, nonnisi ecclesiastica capitula servata sunt. Adhibuimus duos codices quondam Weingartenses, iam Stuttgardenses supra p. 12 descriptos, qui unum eundemque archetypum secuti sunt, et quidem 1 a) Cod. iurid. et polit. nr. 114, fol. saec. X, ubi leguntur fol. 142—143' et 1 b) Cod. iurid. et polit. nr. 108, fol. saec. X—XI, ubi leguntur fol. 122'—124. Ex codice 1a editionem principem instituit Canisius in 'Lectio-nibus antiquis' V, 2, 1053 (ed. Basnage III, 11). Quam editionem omnes editores poste-riores secuti sunt, Goldastius III, 307, synodographi usque ad Mansium XVIII, 435, Pertzius ubi. — Stumpf, Reg. 215. (P. 27.)

Cum excellentissimus piissimusque Otto rex, superna attactus clemencia, non minus de negotio spiritali, quam de statu christiani imperii tractare disponeret^a, in-primis pontificum aliorumque primatum suorum communi consilio fretus, anno incur-¹⁵ nationis DCCCCLII, indictione X, anno vero regni eius XVI, sub die VII. Id. Aug. placitum conventumque synodalem Augustae fieri decrevit, quatinus concordii diligentia, tam sancti cleri quam populi, aeclesiae stabilitatis profectus et totius christianitatis utilitates tractarentur. Cuius divinae rei dispositionem per reverentissimi atque pruden-²⁰ tissimi Frithurici Mogontinae^b sedis archiepiscopi industriam maxime gubernari delibe-ravit, Heroldo etiam Iuvauensis^c aeclesiae archiepiscopo, Manaso quoque Mediolanensis aeclesiae archiepiscopo, Petro Rauennati archiepiscopo, ceterisque Italiae, Galliae, Germaniae subnotatis pontificibus huic discussioni operam exigentibus: Ódalrico Augustensis aeclesiae^d episcopo, Annoni Uuanguionensis^e aeclesiae episcopo, Star-²⁵ cando Eihstetensis^f aeclesiae episcopo, Cuonrado Constantiensis aeclesiae episcopo, Poponi Vuerziburgnensis aeclesiae episcopo, Godofrido Nemctensis aeclesiae episcopo, Harberto Curiensis aeclesiae episcopo, Vuodoni^g Argentinensis aeclesiae episcopo, Lantberto Frisingenensis aeclesiae episcopo, Hugone Aritionensis^h aeclesiae episcopo, Michael Radesbonensisⁱ aeclesiae episcopo, Adolberto Patauensis aeclesiae episcopo, Liudfrido Ticinensis^k aeclesiae episcopo, Gisibrando Terdonensis aeclesiae episcopo, Antonio Briciensis^l aeclesiae episcopo, Vuoltoni Camano episcopo, Deodato Parmensis^m aeclesiae episcopo, Uuittone Mutinensis aeclesiae episcopo, Adelhardo Regonensis aeclesiae episcopo, Sigolfo Placentinaeⁿ aeclesiae episcopo, Adalgiso Aquensis^o aeclesiae episcopo. Cum eorum unanimis diligentia huic aeclesiastico^p negotio vigilanter in-³⁰ staret, omnibus ratum putabatur, principem regni, beatae matris aeclesiae devotum filium postulare, quatinus ibidem divina discucientibus interesse dignaretur. Tum dio prefnito eo veniens, duleisona modulationum iucunditate honorifico, uti regiam digni-³⁵ tatem decuerat, ab omnibus acceptus^q, missae caelebratione^r finita, satisfaciendo ponti- ficum petitioni cum insigni primatum^s turba synodum intravit. Interim reverendus Mogontine sedis archiepiscopus Frithuricus se e solio erigens, humiliter strennueque

9. ^a) disponeret deest codd., supplevit Pertz. ^b) Mogontinae corr. 1a: Mag. 1b. ^c) iuvau-
nensis codd. ^d) loco aeclesiae legitur in 1a archi subpunctum. ^e) uuanguion 1a. ^f) eihstetensis
codd. ^g) Vuodoni 1b. ^h) Brixionensis male correxit P. ⁱ) radeshorionensis codd. ^k) picinensis
codd. ^l) briesinensis corr. 1a. ^m) placentino 1a: corr. 1b. ⁿ) auuensis 1a: aquenensis 1b:
correxit P. ^o) aeclesiasticas corr. 1a. ^p) receptus? ^q) caelebratae codd. ^r) priuatum
ut videtur, prius scriptum erat, eadem manus correxit 1a: priuati 1b. 40
45

sermonem regulari studio congruentem profulerat; deinde cuncta, quae de iure aecclasiastico iuxta canonicam^a auctoritatem et imitanda sanctorum patrum decreta erant ventilata, pronuntians, in his et in¹ omnibus huic rei necessariis se in commune eius presidium sentire postulabat. Quibus rex superni amoris igne succensus et zelo divini^u amoris animatus, mentis corporisque nisu aecclasiasticarum rerum auxiliatorem^v, defensorem promptissimum se esse promittendo certificavit. Hac videlicet promissione audita regali, prelibatus archiepiscopus residens, communi ceterorum assensu capitula subsequencia titulari precepit.

Cap.^o I. Si quis episcoporum, presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum uxorem
10 acceperit, a sibi iniuncto officio deponendus est, sicut in concilio Cartaginensi tenetur cap. XXV¹.

Cap. II. Episcopos, presbyteros vel aliquem^x de clero canes venandi amore vel accipitros habere non licet, sicut in concilio legitur Toletano cap. X. Quisquis autem personarum huiusmodi in hac voluptate denudatus fuerit, quamdiu in illa detestabili
15 occupatione detinetur, ab omni aecclasiastico officio cesset.

Cap. III. Episcopus, presbyter aut diaconus aleae vacans, si² ab hoc interdicto opere cessare noluerit, velud in Canone^x apostolorum habetur capitulo XLII, deponendus erit.

Cap. IIII. Nullus in clericatus officio manens mulierem subintroductam secum
20 habitare permittat. Si vero aliqua suspicionum maculis aspersa contra haec agere temptaverit, ab episcopo vel eius misso virgis caesa detondeatur. Si autem secularis potestas hoc fieri prohibuerit, regia potestate femina coacta prelate sententiae subiaceat.

Cap. V. Diversa secularis vitae negotia fugientes et monasticae institutionis
25 normam aggredientes extra claustrum sine licentia proprii abbatis ire^a non licet: sed tantummodo ieiunio et orationi vacare, in locis, quibus renuntiaverunt seculo, permanentes, sicut in concilio Calcedonensi² praecipitur.

Cap. VI^b. Oportet etiam episcopum, in cuius diocesi cenobium situm est, monachorum providentiam gerere et, si aliqui correctione dignum repperit, corrigere festinet.

Cap. VII^c. Clericis^d monachicum^e propositum^f sequi cupientibus et, pro remuneratione divina saecularibus spretis, artiore vitam adire volentibus nullatenus introeundi
30 aditus ab episcopo denegetur; sed potius eum in tali conversatione perstare exortari conetur, sicut in concilio Toletano habetur cap. L³.

Cap. VIII^g. Sanctimonialis, quae spontanea voluntate strictiori vitae proposito se
35 alligare voluerit, nulla re obstante, id quod bona intentione disposuerat peragendum, ab episcopo impediatur.

Cap. VIII^h. Ut laici presbyteros sine conscientia et consensu proprii episcopi ab aecclasiis eis canonicè commendatis non sicere presumant, nec alios locum eorum
40 subire faciant; quia ut ab episcopis ordinantur, ita necesse est, ab ipsis aecclias procurandas accipiant, sicut in concilio habetur Arelatensi cap. III¹.

Cap. X^k. Ut omnis decimatio in potestate episcopi sit, et si neglecta fuerit, quicquid inde emendandum sit, coram episcopo eiusve misso corrigatur⁴.

9. ^a) canonica I a. ¹) deest I b. ^u) divine corr. I a. ^v) rerum auxiliatorem dex. I a. ^w) cap. codd. semper. ^x) alicui atramento atriori superducto corr. videtur ex aliquo I a. ^y) si deest codd.
45 ^z) canonice corr. I a. ²) irae I a. ^b) III. codd. perperam. ^c) VI. codd. ^d) Clericus corr. I a. ^e) monachium I a. ^f) habitum et supra lin. vel propositum I b. ^g) VII. codd.
^h) VIII. codd. ⁱ) III I b. ^k) VIII. codd.

1) Cf. Concil. Carthag. II, can. 2 vel V, can. 3. 2) Can. 4. 3) Cf. Concil. Tolet. IV, can. 49. 4) Cf. Synod. Ingelheim. c. 9, supra p. 15.

Cap. XI¹. Episcopus, presbyter, diaconus, subdiaconus, ut in multis conciliis firmatum est, quoniam divina ministeria contractant, ab uxoribus abstinant. Caeteri autem clerici, quando ad maturiorem aetatem pervenerint, licet nolentes, ad continentiam cogantur.

10—12. TRACTATUS CUM IOHANNE XII. PONTIFICE.

962.

Coronationem imperialem Ottonis Magni (962. Febr. 2) praecessit promissio regis papae facta et iuramentum in anima regis a legatis ipsius praestitum, Pactum sollemne cum papa ichum cum secutum est.

Pridie quam Pacti privilegium daretur, Iohannem XII. cum imperatore in ecclesia S. Petri in synodo consedissee, apparere videtur e verbis quibus pontifex bullam incipit, qua fundationi archiepiscopatus Magdeburgensis consentit¹. Haec bulla adscripta est margini codicis Annalistae Saxonis², et ibi ei annexa sunt capitula aliqua, quae concilii cuiusdam esse facile est perspectu. Unde vir cl. Dümmler ea concilio illi Romano a. 962. vindicavit. Cui sententiae cum minime accedere possim, capita ista in adnotationem relegavi³. Vir doctissimus censuit, capita statuta fuisse ea de causa ut ii reconciliarentur, quorum iura archiepiscopatu Magdeburgensi fundato laesa essent, ut puta episcopus Halberstadensis. A quo tamen proposito capita omnino aberrare mihi videntur. Econtra contenderim, ea bullae illi annexa fuisse a quodam ius fundationis archiepiscopatus Magdeburgensis impugnante, qui eo consilio veteres canones quosdam congesserit, a quodam episcopi Halberstadensis assecla. Caput ultimum quidem, quod agit de tricennali possessione, desumptum est e Concilio Toletani IV, capite 34; caput primum quadrat capiti 11 concilii Maguntini a. 847. Reliqua quin et ipsa similem originem habeant, mihi haud dubium.

10. PROMISSIO OTTONIS REGIS.

Formam declarationis seu promissionis ab Ottone Iohanni XII. datae, quae iuramenti forma nequaquam dici potest, servavit codex bibl. Bambergensis 47 (P. I, 8) membranaceus, olim Mediolanensis, saec. X—XI, Collectionem Pseudoisidorianam comprehendens. 'Quatuor folia', inquit Iaffé⁴, 'ceteris paulo minora insuta sunt; in quibus cum manus saec. XI. donationem Constantinianam sic posuisset, ut in extremo folio quarto spatium vacuum relinqueretur, illuc alia eiusdem saeculi XI, a reliquis codicis totius manus prorsus diversa' intulit formam promissionis. Quam ex hoc codice primus Pertz.

9. 1) X. codd.

1) V. de hac re Dümmler 'Otto der Grosse' p. 333 not. 2. 2) SS. VI, 616. 3) Quod antequam ecclesie a novis nec decimis nec ulla possessione sunt spoliande. Quod dotes ecclesie non auferantur. Quod ecclesiastica statuta et privilegia ab apostolis et reliquis magistris ecclesie tradita integri serventur, et prevaricatores eorum excommunicentur. Quod consuetudines ecclesiasticae pro lege sunt tenende. Quod tricennalis possessio firma sit. Sicut diocesim alienam tricennalis possessio tollit. ita territorii conventum non admittit. Ideoque basilicae, quae novae condite fuerint, ad eum procul dubio episcopum pertinent, cuius conventus esse constiterit. SS. VI, 616. 4) 'Bibliotheca rerum German.' II, 588.

alter Iaffé l. c. edidit. Eandem formam verbis paullisper mutatis continere videtur codex bibl. universitatis Taurinensis M. S. D. V. 19 in 4° (olim II. II. 5 seu C. M. XIX. l. II. 5), in quo fol. 89^r inter alias professiones legitur etiam 'professio imperatoris' his verbis incipiens: Tibi domno Iohanni papae ego Otho imperator promitto et iurare
5 facio etc.

Hoc scriptum, sane genuinum, a partium papalium sociis aevi Gregoriani vitiatum esse, argute explicavit Iaffé. Moderatione quodam egit Anselmus Lucensis, qui in Collectione canonum l. I, c. 90¹, formulam nostram recepit, unam solummodo sententiam variavit, rubrica tamen addita lectori persuadere nisus est, hoc esse iuramentum quod Otto I. ipse
10 praestiterit. Textum Anselmi denuo litteris minoribus ad fidem editionis Iaffé², qui eum e codice Parisiensi S. Germani 1665 deprompsit. Anselmum secutus est Gratianus in Decreto D. 63, c. 33, qui tamen verba aliqui transposuit, in fine addidit sententiam: Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei euangelia et lemma sic instruxit: Iuramentum Ottonis quod fecit domino papae Ioanni³. E Decreto hausit Baronius in 'Annalibus ecclesiasticis' 960
15 § 4, c. Baronio Goldastius II, 43.

Pessime vitiatum est monumentum nostrum a Bonizone episcopo Sutriensi in Libro ad amicum l. IV⁴, qui etiam primus contulit, iuramentum corporaliter a rege praestitum esse. Hanc formam totum in favorem petitionum pontificalium versam recepit e Bonizone Cencius camerarius auctor Vitae Iohannis XII, quae in codicibus Libri censuum legitur et
20 fere tota libro Bonizonis imitatur. Falsum est e codice Vaticano 1473 ab Angelo Mai in 'Spicilegio Romano' VI, 227 et e codice Cencii Riccardiano 228 a viro d. Watterich in 'Pontificum Romanorum Vitae' I, 746, 747. E duobus codicibus Cencii in tabulario Vaticano asservatis (S. Angeli saec. XIV, fol. 360 et Avinionensi saec. XV. in. fol. 278) hanc iuramenti formam dedit Pertz, lemmae suo certe arbitrio addito: Iuramentum corporaliter
25 praestitum. Qui etiam animadvertit, eam exstare in codice Cencii bibliothecae Vaticanae 8486, quem falso autographum esse autumant. E Bonizone aut Cencio recepit iuramentum istud Sigonius in 'Historia regni Italici' (ed. Francofurt. 1591) p. 166, enuntiatis et verbis tamen suo modo immutatis. Nos editionem Iafféanam repetimus. — Stumpf, Reg. 296. (P. 29.)

30 Iuramentum quod facere fecit suos fideles Otto augustus antequam Romam adiret.

Tibi domno Iohanni papae ego rex Otto promittere et iurare facio per Patrem et Filium et Spiritum sanctum et per hoc lignum vivificae crucis et per has reliquias sanctorum: ut, si permittente Deo Romam venero, sanctam Romanam aeclesiam et
35 te, rectorem ipsius, exaltabo secundum meum posse. Et numquam vitam aut membra neque ipsum honorem, quem nunc habes et per me habiturus eris, mea voluntate aut meo consensu aut meo consilio aut exortatione perdes. Et in Roma nullum placitum neque ordinationem faciam de omnibus, quae ad te vel ad tuos Romanos pertinent, sine tuo consilio. Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit,
40 tibi reddam. Cuicumque autem regnum Italicum commisero, iurare tibi faciam illum: ut adiutor tui sit ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse.*

*) Formula Anselmiana: Sacramentum regis Ottonis factum domno papae Ioanni. Tibi domno Ioanni papae ego rex Otto promittere et iurare facio per Patrem et Filium et

1) Aut l. I, c. 87, ut adnotavit Bethmann 'Archiv' XII, 246, 247 e codice Vaticano Anselmi 4983.
2) l. c. 591. 3) Haec sententia desideratur in codice Decreti antiquissimo saec. XII. c. capituli S. Ambrosii Mediolanensis fol. 54, quem excussit Simonsfeld. Cf. 'Archiv' IX, 639. 4) et. Iaffé l. c. p. 593 et Labellé de l'île I, 581. Bonizonem Anselmi libro usum esse, monuit Dümmler l. c. 631.

11. IURAMENTUM NUNTIORUM REGIS A DEUSDEDIT VITIATUM.

Tertium falsarium Iaffé detexit Deusdedit cardinalem, in cuius Collectione canonum l. IV, c. 161 Iuramentum futuri imperatoris legitur, quod in monasterio Lüneburg se invenisse dicit¹. Nuntium autem hoc loco Iaffé fecisse mihi videtur, cum contendat, cardinalem 'verba iuramenti genuini sic commutasse, ut a legatis nomine regis promitti esse viderentur'. Nam cur Deusdedit tam violenter egerit, non perspicitur. Formulam aliam potius eum prae oculis habuisse, mihi persuasum habeo: formulam quidem ipsius sacramenti, quod legati regis revera in anima eius Romae pontifici iuraverunt², non vero formulam declarationis seu promissionis regiae, quam Anselmus et Bonizo viliaverunt. Exordium formulae, levi macula adhibita, omnino rei aptum esse videtur: Domno Iohanni papae rex Otto per nos promittit et iurat i. e. per nos iurat. Ceterum et ipsum formulam a cardinali pessime deformatam esse, nequaquam infitior. Praeter alia hoc imprimis falsarii munus supit, quod non solum Iohanni XII. sed etiam successoribus eius Ottonem sese obligavisse dicit. Nam formulam sacramenti legatorum nec plus nec minus quam formula promissionis regiae continuisse, nemo est qui non videat. His observatis, genuinum sacramenti formam facile restituas. Hunc formulam Pertz exscripsit e codice unico cardinalis Deusdedit, Vaticano 3833, mbr. saec. XII, fol. 139°, ubi haec in margine leguntur: Hoc sacramentum invenit scriptor huius libri in Saxonia in monasterio quod dicitur luineburg. Pertzium secutus est Iaffé l. c. p. 592. Nos variam lectionem editionis Martinecci (M) ulicimus. Formulam hanc abbreviavit saec. XII. Albinus pauper scholaris in Digestis suis, quae exstant in codice Vaticano Ottobon. 3057, fol. 136°. Qui codicem adhibuit diversum a Vaticano 3833, ut evicit vir d. Stevenson³, ita ut ope codicis Ottoboniani textus formulae cardinalis castigari possit. Albinus rubricam adiunxit hanc: Iuramentum nuntiorum Ottonis futuri imperatoris quod est in Saxonia in monasterio quod dicitur Lüneburg. Variam lectionem, quam suppeditavit vir d. Donabaum, adnotavimus sub

Spiritum sanctum et per hoc lignum vivificae crucis et per has reliquias sanctorum: quod, si permittente Deo^a Romam venero, sanctam Romanam ecclesiam et te, rectorem ipsius, exaltabo secundum meum posse. Et nunquam vitam aut membra neque ipsum honorem, quem habes, mea voluntate aut meo consensu vel consilio aut mea exhortatione perdes. Et in Roma^b nullum placitum aut ordinationem faciam de omnibus, quae ad te aut ad Romanos^c pertinent, sine tuo consilio. Et quicquid te terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit, tibi reddam. Cuicumque regnum Italiae commiserit, iurare faciam illum: ut adiutor tui sit ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse.

Formula Bonizoniana: Tibi domno Iohanni^d papae ego rex Otto promitto et iuro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum et per hoc^e lignum vivificae crucis et per has reliquias^f sanctorum: quod, si permittente Deo Romam venero, sanctam Romanam ecclesiam et te, rectorem ipsius, exaltabo secundum meum posse. Et nunquam vitam aut membra neque ipsum honorem, quem habes, mea voluntate aut consensu aut meo consilio aut mea exhortatione perdes. Et in Roma nullum placitum aut ordinationem faciam de omnibus, quae ad te aut ad Romanos^g pertinent, sine tuo consilio. Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit, tibi reddam. Cuicumque autem^h regnum Italianum commiserit, iurare faciam illum: ut adiutor tui sit ad defendendam terramⁱ sancti Petri secundum suum posse.

10. ^a) Deo om. cod. Paris.; legitur in cod. Vaticano, ut in margine Parisiensis adnotatum est.
^b) urbo add. Gratianus. ^c) tuis Paris., tui Val. ^d) papa Iohanni Cencius. ^e) deest B; adest Cenc. ^f) sanctorum reliquias Cenc. ^g) meo cons. aut des. Cenc. ^h) deest Cenc. ⁱ) sancti Petri terram Cenc.

1) ed. Martinecci p. 301. 2) Einslem sententiae esse videtur Wait: 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VI, 177 not. 3. 3) 'Archivio della società italiana di storia patria' VIII, 305 sq.

siglo A¹. E codice quodam cardinalis Dausdedit hausit etiam homo saeculi XII—XIII, qui formulam spatio vuoto codicis bibl. Minerva B. V. 17 intulit. Cuius variae lectiones a Waitzio adnotatae sunt². (P. 29.)

Iuramentum futuri imperatoris.

5 Domno Iohanni pape XII. rex Otto^a per nos promittit^b et iurat per Patrem et Filium et Spiritum sanctum et per hoc^c lignum vivifice^d crucis et has reliquias sanctorum: quod, si permittente Deo Romam venerit, sanctam Romanam aecclesiam et eundem dominum Iohannem^e papam, rectorem ipsius, exaltabit secundum suum posse. si vivum^f invenerit. Sin autem, eum qui legabiliter^g illi succedet. Et nunquam vitam
10 aut membra neque ipsum honorem quem habet, et qui eum habiturus est, sua voluntate aut^h suo consensu aut suo consilio aut sua exhortatione perdet, neque ipse neque aliquis successorum eius. Et in Roma nullumⁱ placitum aut ordinationem faciet de omnibus, quae pape et Romanis pertinent^k, sine^l consilio domni pape. Et quicquid de terra sancti Petri ad eius potestatem venit vel veniet, Romane aecclesiae restituet.
15 Cuiuscunque autem regnum Italicum^m committetⁿ, iurare faciet illum: ut adiutor sit domno pape et successoribus eius ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse. Sic adiuvet Deus eundem dominum regem Ottonem et haec sancta euangelia et haec sacrosancta sanctuaria.

12. PRIVILEGIUM OTTONIS IMPERATORIS. 962, Febr. 13.

20 Otto Magnus postquam a. 962, Febr. 2 ab Iohanne XII. imperator coronatus est, anteriores imperatores imitatus, Febr. 13 Pactum cum pontifice pepigit illud celeberrimum, cuius exemplar authenticum in pergamena purpurea aureis litteris exaratum in tabulario secretiore Vaticano asservatum esse iterum iterumque contenderunt Romani partium papalium socii. Iam Baronius in Ann. eccles. ad a. 962 hoc exemplar editioni suae
25 adhibuit, nostro saeculo tabularii Vaticani praefecti: Marini in libro 'Nuovo esame della Autenticità' etc. a. 1822 Romae typis expresso, atque Theiner in 'Codice dipl. domini temporalis s. sedis' I, p. 4 nr. 4 (Romae 1861). Nostris temporibus tandem liberalitate summi pontificis Leonis XIII. et cardinalis eminentissimi Hergenwöther benivolentia viro cl. Sickel licentia amplissima data est, exemplar istud praestantissimum inspiciendi, per-
30 scrutandi, describendi. Acri ingenio vir doctissimus omniumque qui artem diplomaticam tractant principis de ista charta in libro 'Das Privilegium Otto I. für die Römische Kirche' (Innsbruck 1883) disseruit, editionem diplomaticam dedit, imaginem photographicae partis ultimae adiecit. Novissime idem alteram editionem paravit in 'Diplomatum regum et imperatorum Germaniae' tomo I, p. 322, DOI, nr. 235. Exemplar privilegii Ottoniani, viro cl.
35 Sickel teste, asservatur in tabulario Vaticano sub signo Arm. I. caps. III. nr. 1. Revera litteris aureis in pergamena purpurea scriptum est manu haud dubie saeculi X, quae virum Italicum sapere videtur. Bulla vero aurea, quam olim ei annexam fuisse Romani contenderunt, iam non adest: sigillum potius cuiuscunque generis nunquam appensum seu impressum fuisse Sickel statuit. Chartam pro vero et originali authentico nequaquam

11. ^a) sic M. A.; octo legit P. ^b) sic A.; mittit P. M. et etiam cod. Minerva. ^c) beatus M. ^d) vivice Min. ^e) Iohannem hic M. ^f) eum add. A. ^g) legabiliter --- habiturus des. A. ^h) et A. ⁱ) sic A.; et in Romanum P. M.; et nullum placitum in Roma Min. ^k) pertinet P. M. Min. ^l) sine --- restituet des. A. ^m) Italicum A. ⁿ) permittet A.

1) Formulam Albini e codice Ottoniano olim dedit Cenni in 'Monumentis dominationis pontificiae' II, 36. 2) V. 'Neues Archiv' II, 328 not. 2 et 'Archiv' XII, 105.

haberi posse evicit. Sed apographon e.e. autographo immediate et paullo post descriptum exemplar Vaticanum esse et, si leves aliquas mutationes ad formam exteriorum pertinentes exceperis, textum authenticum et integrum privilegii Ottoniani præbere vir doctissimus probare conatus est. Quamquam me non fugit, viros gravissimæ et venerandæ auctoritatis huic sententiæ adstipulari, equidem non possum quin persistam in iudicio quod dedi de Sichelii inquisitione et sententiâ in periodico 'Zeitschrift für Kirchenrecht' XIX, 162.

Quod iudicium huic spectat: nequaquam textus authenticus servatus est in exemplari Vaticano, caput 7 certe interpolatum, a falsario ope Vitæ Hadriani I. in Libro pontificali contentæ textui intrusum est; incertum est, an et aliæ diplomatis partes variatæ sint vel additionibus vel decisionibus. Sententiâ hæc meâ omnino congruit iis quæ iam olim vir et. Ficker de hoc privilegio iudicavit in 'Ital. Forschungen' II, 357. Cum discussionem renovare hic non sit locus, unum tantum addi liceat; quod ad exteriorum exemplaris Vaticani formam spectat et iam a Pertzio adnotatum est. Formula chronologica audiri debet: anno regni Ottonis XXVII, imperii I; legimus tamen hæc: anno vero domini Ottonis imperii invictissimi imperatoris XXVII.

Ad declarandum caput 13, quod ex privilegio Ludovici I. haustum est, nulli mihi esse videntur ea quæ vir d. von Pflugk-Hartung nuper in 'Itinere Italico' p. 83, 85 ex antiquo indice scriptorum in castro S. Angeli a. 1610 adhuc asservatorum publici iuris fecit. Quæ hoc loco afferri inquit: Adrianus I. de conventiono cum Karolo Magno ratione consus qui solvebatur pro Tuscia. Arm. I. caps. III. nr. d. et Caroli Magni conventiones inter ipsum et Adrianum papam I. super censu qui solvebatur in palatio regis Longobardorum ratione Tuscie vel ducatus Spoletani. I. III. d. En monumentorum duo in cap. 13 allegatorum!

Pertzii textum suum constituit maxime editionis Marini adminiculo, adhibitis etiam codicibus Vaticanis 1984 (Annalium Romanorum) et 3833 (collectionis cardinalis Deus-dedit). Nobis sat erat, editionem Diplomatum repetere¹. Cum privilegii pars prior (cap. 1—14) præcipue Pacto a Ludovico Pio cum Puschali I. icto², pars posterior Constitutione Lotharii I, quam dicunt Romanam, et Iuramento a. 824. a Romanis præstito³ inniti constet, omnia ad verbum ex his fontibus hausta litteris minoribus imprimi, omissiones vero astericis designari curavimus. — Stumpf, Reg. 299.

(P. pars II, 164.)

In nomine domini Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus sancti. Ego Otto Dei gratia imperator augustus una cum Ottone glorioso rege filio nostro divina ordinante providentia spondemus atque promittimus per hoc pactum confirmationis nostræ tibi beato Petro principi apostolorum et clavigero regni celorum et per te vicario tuo domno Iohanni summo pontifici et universali XII^{mo} pape*, sicut a predecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate atque ditione tenuistis et disposuistis: civitatem Romanam cum ducatu suo et suburbanis suis atque viculis omnibus et territoriis eius, montanis ac maritimis, litoribus ac portibus. (2) Seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis ac viculis* Tusciæ partibus, id est Portum, Centumcellas^b, Cerem, Bledam^c, Marturianum^d, Subriam, Nepem, castellum Gallisem, Ortem, Polimartium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis, id est maiore et minore, Puluensim^e, Narniam et Utriculum, cum omnibus finibus ac territoriis ad superscriptas civitates pertinentibus*. (3) Nec non exarchatum Ravennatem^f sub integritate cum urbibus, civitatibus, oppidis et castellis,

12. a) corr. e.e. pto. b) vels statim corr. in cell. c) p statim corr. in b. d) Manturanum Ludor. e) Puluensim .I loco Puluensim (insula). f) sic .I.

1) Duos typographi errores tamen ope imaginis emendarimus, in subscriptionibus testium ponentes Drvogonis et Phietheres. 2) Sichel, 'Das Privileg Otto I' p. 173 == Capitularia I, p. 353. 3) Capitularia I, p. 323, 324.

que pie recordationis domnus Pippinus et domnus Karus excellentissimi imperatores, predecessores videlicet nostri, beato Petro apostolo et predecessoribus vestris iam dudum per donationis paginam contulerunt, hoc est civitatem Rauennam et Emeliam: Bobium, Cesenam, Forum-populi, Forumliui, Fauentiam, Immolam, Bononiam, Ferrariam, Cominolum^f et Adrianis atque Gabellum cum omnibus finibus, territoriis atque insulis, terra marique ad supradictas civitates pertinentibus. (4) Simul et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Phantum, Senogalliam, Anconam, Ausimum, Humanam, Hesium, Forumsinpronii, Montemfeltri, Urbanum et territorium Balnense, Callis, Luciolis et Eugubium cum omnibus finibus ac territoriis^g ad easdem civitates pertinentibus. (5) Eodem modo territorium Sabinense, sicut a domno Karlo imperatore antecessore nostro beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate.* (6) Item in partibus Tuscie Longobardorum castellum Felicitatis, Urbem ueterem, Balneum regis, Ferenti, Uiterbum, Orchem, Maream^h, Tuscanam, Suamam, Popolonium, Roselles* cum suburbanis atque viculis omnibus et territoriis ac maritimis, oppidis ac viculis seu finibus omnibus. (7) Itemque^k a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Berceto, exinde in Parma, deinde in Regia, exinde in Mantua atque in Monte Silicis atque provincia Uenetiaram et Istria nec non et cunctum ducatum Spolitanum seu Beneuentanum una cum ecclesia sancte Cristine posita prope Pupiam iuxta Padum quarto miliario. (8) Item in partibus Campanie Soram, Arces, Aquinum, Arbinum, Teanum et Capuam. (9) Nec non et patrimonia ad potestatem et ditionem vestrum pertinentia, sicut est patrimonium Beneuentanum* et patrimonium Neapolitanum atque patrimonia Calabriae superioris et inferioris — de^l civitate autem Neapolitana cum castellis et territoriis ac finibus et insulis suis sibi pertinentibus, sicuti ad easdem aspicere videntur — nec non patrimonium Siciliae, si Deus nostris illud tradiderit manibus. (10) Simili modo civitatem Gaietam et Fundim^l cum omnibus earum pertinentiis. (11) Insuper offerimus tibi, beate Petre apostole, vicarioque tuo domno Iohanni pape et successoribus eius pro nostre anime remedio nostrique filii et nostrorum parentum de proprio nostro regno civitates et oppida cum piscariis suis, id est Reatem, Amiternum, Furconem, Nursiam, Baluam et Marsim et alibi civitatem Torannem^m cum pertinentiis suis. (12) Has omnes suprascriptas provincias, urbes et civitates, oppida atque castella, viculos ac territoria, simulque et patrimonia pro remedio anime nostre et filii nostri sive parentum nostrorum ac successorum nostrorum et pro cuncto a Deo conservato atque conservando Francorum populo iam diete ecclesie tue, beate Petre apostole, et per te vicario tuo spiritali patri nostro domno Iohanni summo pontifici et universali pape eiusque successoribus usque in finem seculi eo modo confirmamus, ut in suo defineant iure, principatu atque ditione. (13) Simili modo per hoc nostre delegationis pactum confirmamus donationes, quas pie recordationis domnus Pippinus rex* et postea domnus* Karus excellentissimus imperator beato Petro apostolo spontaneaⁿ voluntate contulerunt: nec non et censum vel pensionem seu ceteras dationes^o que annuatim in palacium regis Longobardorum inferri solebant sive de Tuscia* sive de ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus continetur et inter sancte memorie Adrianum papam et domnum Karum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem de suprascriptis ducatibus, id est Tuscano et Spolitano, sue auctoritatis preceptum confirmavit, eo scilicet modo ut annis singulis predictus census ad partem ecclesie beati Petri apostoli persolvatur: salva super eodem ducatu nostra in omnibus dominatione et illorum ad nostram partem et filii nostri subiectione.

12. ^f sic .l. * primo scriptum erat territoriis, correctum adiecta litera i infra et litera t supra.

45 ^h) sic .l loco Martam. ^k) id statim corr. in it .l. ^l) sic .l. ^m) Teranē .l. ⁿ) sic .l. ^o) t statim corr. in d .l.

1) Sequentia usque ad videntur parenthecosi instar posita esse et rectius post verba patrimonium Neapolitanum ponenda fuisse, preterea post vocem Neapolitana aliqua verba excidisse, e. g. partes seu turres, opinatur vir et. Sickel.

(14) Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad vestram partem per hoc nostrę confirmationis pactum roboramus, ut in vestro^a permanent iure, principatu atque ditone et neque a nobis neque a^b successoribus nostris per quodlibet argumentum sive machinationem in quacumque parte vestra potestas imminuatur aut^c a vobis^d inde aliquid subtrahatur de suprascriptis videlicet provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis atque patrimoniis nec non et pensionibus atque censibus; ita ut neque nos ea facturi simus neque quibuslibet ea facere volentibus consenciamus, sed potius omnia, quę superius leguntur, id est provincie^e, civitates, urbes, oppida, castella, territoriis et patrimonia atque insulas consusque et pensiones, ad partem ecclesię beati Petri apostoli atque pontificum in sacratissima sede illius^f residentium nos in quantum possumus defensores esse testamur, ad hoc ut^g ea in illius ditone ad utendum et fruendum atque disponendum firmiter valeant optineri. (15) Salva in omnibus potestate nostra et filii nostri posterorumque nostrorum, secundum quod in pacto et constitutione ac promissionis firmitate Eugenii pontificis successorumque illius continetur: id est ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas propter diversas necessitates et pontificum irrationabiles erga populum sibi subiectum asperitates retundendas sacramento se^h obliget, quatinus futura pontificum electio, quantum uniuscuiusque intellectus fuerit, canonicę et iuste fiat; et ut ille, qui ad hoc sanctum atque apostolicum regimen eligitur, nemine consentiente consecratus fiat pontifex, priusquam talem in presentia missorum nostrorum vel filii nostri seu univerę generalitatis faciat promissionem pro omnium satisfactione atque futura conservatione, qualem dominus et venerandus spiritalis pater noster Leo sponteⁱ fecisse dinoscitur. (16) Preterea alia minora huic operi inserenda previdimus, videlicet ut in electione pontificum neque liber neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquid faciat impedimentum; quod si quis contra hanc nostram institutionem ire presumpserit, exilio tradatur. Insuper eciam ut nullus^j missorum nostrorum cuiuscumque^k impeditionis argumentum componere in prefatam electionem audeat, prohibemus. (17) Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione domini apostolici sive nostra fuerint suscepti, impetrata iuste utantur defensione; quod si quis in quemquam illorum, qui hoc promeruerint, violare^l presumpserit, sciat se periculum vite sue esse incursum. (18) Illud etiam confirmamus, ut domno apostolico iustam in omnibus servant^m oboedientiam seu ducibus ac iudicibus suis ad iusticiam faciendam. (19) Huic enim institutioni hoc necessario adnectendum esse perspeximus, ut missi domini apostolici seu nostri semper sint constituti, qui annuatim nobis vel filio nostro renunciare valeant, qualiter singuli duces ac iudices populo iusticiam faciant, hanc imperialem constitutionem quomodo observent. Qui missi decernimus, ut primum cunctos elumores, qui per negligentiam ducum seu iudicumⁿ fuerint inventi, ad notitiam domini apostolici deferant, et ipse unum e duobus eligat: aut statim per eosdem missos fiant ipse necessitates^o emendate, aut misso nostro nobis renunciantes per nostros missos a nobis directos emendentur. (20) Hoc ut ab omnibus fidelibus sanctę Dei ecclesię et nostris firmum esse credatur^p, propriae manus signaculo et nobilium optimatum nostrorum^q subscriptionibus hoc pactum confirmationis nostrę roboravimus et bullę nostrę impressione^r adsignari iussimus. † Signum domni Ottonis serenissimi imperatoris ac suorum episcoporum, abbatum et comitum. † Signum Adaldagi Hamaburgiensis ecclesię archiepiscopi. Signum Hartberti^s Curiensis ecclesię episcopi. Signum Drvogonis Osnabruguenensis^t ecclesię episcopi. Signum Votonis Argentenensis ecclesię^u episcopi. Signum Otuini Hiltinesemensis ecclesię episcopi. Signum Landuuarti Mindonensis ecclesię^v

12. p) supra nud manus eadem scripsit literam t. literam autem d delere supersedit A. q) litera e corr. ex ae A. r) una litera l supra lin. add. A. s) primo vigilare, dein corr. vigilare, postremo violare A. t) necessitates, superscripta litera n A. u) in supra lin. add. A. v) litera t prima supra lin. add. A. w) primo Osnabrugguensis scripsit, post puncto superposito unam literam g deleuit A. x) secunda litera e iam evanuit A.

episcopi. Signum Otgeri Nemetinensis ecclesie episcopi. Signum Gezonis Tortunensis ecclesie episcopi. Signum Huoberti Parmanensis ecclesie episcopi. Signum Vuidonis Mutunensis¹ ecclesie episcopi. Signum Hattonis Fuldensis monasterii abbatis. Signum Guntharii Herolfesfeldensis monasterii abbatis. Signum Eberharti² comitis. Signum Guntharii comitis. Signum Burgharti comitis. Signum Vtonis comitis. Signum Cronrates³ comitis. Signum Ernuates. Signum Thietheres. Riedages, Liupen, Hartuiges, Arnolues, Inghilthies, Burohartes, Retinges. Anno dominice incarnationis DCCCCLXII, indict. V^b, mense Feb., XIII. die eiusdem mensis. Anno vero domni Ottonis imperii invictissimi imperatoris XXVII° facta est hæc pactio feliciter.

10 13. CAPITULARE VERONENSE DE DUELLO IUDICIALI.

967. Oct. 29.

Edictum receptum est in Librum legis Langobardorum, quem vocant Papiensem, ex cuius codicibus hucusque solummodo cognitum fuit. Singillatim tamen præterea traditum
 15 *est in codice Vindobonensi 2213 (Ius can. 105) sæc. XII. vel XIII. in Italiæ exarato¹, fol. 88. Qui quamvis lectionem non satis bonam præbeat, collatione cum codicibus Libri Papiensis instaurata patet, Vindobonensem cum nullo illorum affinitate coniunctum esse et revera singularem edicti traditionem præstare. Quæ cum ita sint, nos editionem Libri Papiensis novissimam, quam vir cl. Boretius paravit in LI. tomo IV. (p. 567. 568. 570.*
 20 *574. 575. 576. 578—580) secuti, variam codicis Vindobonensis lectionem, quam viro d. Paulo Kehr debemus, sub siglo V adiunximus. Codices autem Libri Papiensis, qui edictum servaverunt, sunt hi: 3) Mediolanensis Ambrosianus O. 55 sæc. XI. in., qui Prologo caret; 4) Londiniensis Musei Britannici, Addition of Ayscough 5411 sæc. XI, qui solus servavit inscriptionem; 5) Florentinus Laurentianus Plut. 89 sup. nr. 86 sæc. XI. ex.; 6) Pata-*
 25 *vinus seminarii episcopalis nr. 528 sæc. XI. ex.; 7) Parisinus 9656 (Suppl. lat. 1109, olim Veronensis) sæc. XI. ex.; 8) Vindobonensis Ius civ. 210 sæc. XI; 9) Estensis bibliothecæ olim ducalis Mutinensis sæc. XV. ex. Inscriptio, quæ nonnisi in codice 4 legitur, quin genuina sit, non est dubium, cum simili capitularia nonnulla regnum Francicorum usa esse animadvertamus, vide e. g. Capitularia tom. I, nr. 94. 162. 163.*
 30 *Capitulare ultimum æque ac edictum nostrum caret invocatione In nomine Domini, quæ in reliquis duobus verba Incipit capitula præcedit. Subscriptio, quæ locum et tempus diffinit, in codice 4 inscriptioni presso pede succedit, in codice 5 et in Vindobonensi vero ad calcem capituli 11 legitur. Illos duos codices genuinam formam servasse mihi persuasum habeo. In capitularibus quidem non raro adnotatio loci et temporis in*
 35 *inscriptione invenitur²; sed vocem Actum nusquam reperimus, præterquam in solo a. 789 capitulari³, quod etiam formulam sane singularem inscriptionis præbet: Data est hæc*

12. 7) corr. ex Mutunensis A. ^a) litera h corr. ex h A. ^b) litera v supra lin. add. A.

b) hic desinit cod. Vatic. 1984 addito: Item in partibus Tusciæ Rentæ cum pertinentiis suis.

1) V. 'Archiv' X, 489. 2) Vide e. g. Capitularia, tom. I, nr. 27. 74. 98. 162. 163. 3) Nr. 23.

40 V. tamen adnotationem Boretii, quæ monet, inscriptionem tam pro inscriptione capitularis nr. 23 quam pro subscriptione nr. 23 haberi posse.

carta etc. Ceterum in capitulari nr. 164 Ludowici I. et Iotharii I. imperatorum subscriptio obvia est: Data Holonna, anno imperii etc. Accedit quod subscriptio edicti nostri haud dubie ad instar eschatocolli praeceptorum regalium formata est.

Prologi auctorem fuisse Leonem episcopum Vercellensem, Ottonis III. logotheten (a. 998—1026) contendit vir cl. Boretius¹, nisi commentario quodam Libri Papiensis, quem editurus erat.

Codex 9 post caput 8 inseruit caput a nobis infra ad calcem textus positum, quod Boretius inter capita extraneantia Libri Papiensis 39 (Otto II. 9) p. 589 edidit, Pertzius autem (p. 34 not. a) argumentum capitis 1 edicti Ottonis III. de servis esse perperam opinatus est. De cuius fide cum viro cl. Boretio² dubitari licet.

Ad supplendum edictum Otto I. a. 971. Papiac capitulum promulgavit, quod vide infra. Iam sub Ottone III. a. 999, caput 1 in placito laudari, vide adnotationem. Prologi autem verba aliqua laudantur a Petro Crasso in libello, quem Heinricho IV. a. 1080. porrexit, sub nomine Gesta Ottonis³.

Constitutionem nostram primus publici iuris fecisse videtur Heroldus in 'Originum ac Germanicarum antiquitatum libro' (Basiliae 1557), in quo p. 340. 341 leguntur Prologus et capita omnia exceptis septimo et octavo, quae Heroldus iam prius p. 339. 340 dederat; inter c. 9 et 10 caput 1 constitutionis Ottonis III. de servis intercalatum est. Heroldi editionem plene secutus est Goldastius III, 310, 304, qui tamen et ipsam c. 11 ab edicto segregavit et p. 305 singillatim dedit. — Stumpf, Reg. 432. (P. 32.)

Incipit^a kapitula^b quae instituit dominus Otto gloriosissimus imperator et item Otto filius eius gloriosus rex, una cum summis principibus, id sunt episcopis, abbatibus, iudicibus, seu cum omni populo^c.

Antiquis^d est institutum temporibus, ut si cartarum conscriptio^e, quae constabat ex praediis, falsa ab adversario^f diceretur, sacrosanctis^g euangelis tactis veram^h esseⁱ ab ostensore probabatur^k, sicque sibi praedium deliberatione iudicum^l vendicabat^m. Qua ex re mosⁿ detestabilis in Italia improbusque^o non imitandus inolevit, ut^p legum specie iureiurando acquirerent^q, qui^r Deum non timendo minime periurare^s formidarent^t. Tempore igitur quo piissimus rex Otto^u Romae unctionem suscepit imperii^v, residente in synodo^w summo^x et universali papa^y domino^z Iohanne tercio decimo, ab Italiae proceribus est adclamatum^a, ut imperator sanctus mutata lege facinus indignum destrueret, per quod, si corpore quiaquam^b dives fieret, anima^c periret et pauper^d in aeternum maneret. Iudicio^e itaque domni papae piissimique augusti expectatum est ad^f illam usque^g synodum, quae parva post intercapedine habita est Ravennae^h. Cumque ibidem

13. a) inscriptio Incipit — populo in solo cod. 4; cod. 5 sic: Incipiunt capitula domni Ottonis. Sed incipit primum prologus eiusdem. b) Incipit kapit. c) in 4 hoc loco sequitur subscriptio: Actum — indictione XI. d) prologus Antiquis — promulgavit capitula deest 3; Antiquitas 5. e) sic 5; inscriptio 4. V; ascriptio vell. f) adversarii 5. V. g) sanctis 5. h) vera 4. V. i) deest 4. k) probatur V. l) iudicis 5. 6; iudicium V. m) vendicabit V. n) mos V. o) probisquo V. p) ut sub 5; vel V. q) acquirerat 4. r) quod V. s) deest 5; peiorare V. t) formidaret 4. u) Octo, similia semper V. v) impii V. w) residens 7; residentis 6. 8. 9. x) sic V; summa 4—9. y) papae 7—9. V. z) sic 4. 5. V; domni Iohannis tercio decimo anno 6—9. a) declamatum 5. b) quis etiam 7. c) anima vero (deest V) pereunte pauper 4. V. d) iudicium 4. e) usque ad illam 5. 6.

1) 'Die Capitularien im Langobardenreich' p. 174. 2) l. c. p. 177. 3) Libelli de lite I, 445. 4) Anno 967, mense Ianuario Romae in basilica S. Petri. 5) Medio mense Aprilis a. 967.

ex eadem^f re^g proclamatio^h repetereturⁱ, ob quorundam procerum absentiam usque ad id tempus est expectatum, quo^j gloriosissimus augustus Otto et rex Otto^k gloriosus filius et Chuonradus^l Burgundiae rex Italiam^m properantes, Veronae colloquium cum omnibus Italiae proceribus habuerunt. In hoc itaque cum ab omnibus imperatoriae aures magnaⁿ questibus^o pulsarentur, ut mutata lege fraudem hanc tam diram ab Italia tolleretur^p, convenientibus^q cunctis et consentientibus^r, legem huiusmodi^s secundum inferiora promulgavit capitula.

1. Si de prediis contentio emergerit et utraque pars sive altera cartae seu scriptionibus^t praedium sibi vindicare voluerit, si ipse^u qui cartam falsam appellaverit, per^v pugnam declarare voluerit, ut ita decernatur^w. Sin aliter, secundum priora capitula determinetur edicimus^x.

2. De aeclesiarum rebus ut per advocatos fiat similiter, iubemus.

3. De investitura praedii si contentio fuerit^y, similiter ut^z per^z pugnam decernatur, edicimus^z.

4. Si quis per se ipsum aut suum^{aa} nuncium quicquam^{ab} alicui deposuerit, et depositum cupiditate victus^{ac} denegaverit^{ad}, si viginti solidorum pretium fuerit, ut^{ae} per pugnam veritas decernatur, precipimus^{af}.

5. Si quis dixerit, quod per vim^{ag} de praedio cartam alicui fecerit^{ah}, ut^{ai} per pugnam veritas^{aj} decernatur^{ak}, edicimus^{al}.

6. De furto aut scacho^{am}, si ultra sex solidos fuerit, similiter ut^{ao} per pugnam veritas inveniatur, precipimus^{ap}.

7. Si quis equum suum vel cetera animalia sive rem suam super aliquem repererit, et ipse warentem^{aq} dare se^{ar} dixerit, statim iuret ut ad certum warentem eum conducat^{as}, et super^{at} tertium warentem et tertium comitatum non procedat. Et si hoc^{at} facere noluerit, rem perdat et secundum legem componat.

8. Laicorum vero nullum praeter comites^{au} in solis aeclesiasticis rebus advocatorem habere ullum^{av} permittimus^{aw}.

9. Quaecumque lege, sive^{ax} etiam Romana, in omni regno Italico homo vixerit, haec omnia, sicut^{ay} in his capitulis per pugnam decrevimus, servare precipimus^{az}; ita tamen, ut si eorum unum^{ba} juvenilis aut decrepita aetas seu infirmitas pugnare prohibuerit, liceat ei pro se pugnatorem^{bb} imponere^{bc} et alteri^{bd} similiter facere.

^{*)} Si quis alium ad servitatem appellaverit, per pugnam veritas inveniatur edicimus. *inserit cod. 9.*

13. f) hac eadem V. g) reclamatio 5. h) reperetur V. i) quod 5. k) rex et Otto 4. 5: gloriosissimi augusti Ottonis rex Otto 6—9. V. l) sic 4; *rell. aliter.* m) in Italiam V. n) magna-
 35 nisque V. o) questionibus 5. 6. V. p) polleret V. q) conv. vel cons. cunctis 4; et cons. des. 5. V. r) etc. *add. V.* s) inscriptionibus V; *corr.* 4. t) ille 6—9; vend. noluerit subac V. u) ad 6—9; et a 3; et hoc pugna V. v) discernatur V, *qui omisit Sin* — edicimus. w) emergerit 6. 9. x) *deest* 6—9. y) *deest* 5. V; pugna V. z) precipimus 3. aa) *deest* 4. ab) quicquid 5. 9.
 40 c) convictus 4. d) negaverit 3. 6—9. e) *deest* 3. 6—9; pugna ut discernatur praecipimus V. f) edicimus 5. g) quod in seu in V. h) fuerit 3; fecerit 8. V; fecisset 7. 9. i) *deest* 7—9. k) *deest* 6. l) inveniatur 5; discernatur V. m) odissimus V. n) scasco 3; schacho 5. 6. V. o) *deest* 4. 7. 9. p) edicimus 7. 8. q) so war. dare 5. 6. 9; warentem se dare V. r) ducat 3; deducat V. s) supra V. t) Quod si haec V. u) comitem 5. 6 et *corr.* 4. 7; comes 7—9. V.
 45 v) *deest* 4. 6. 9; nullum V. w) seu 6—9. x) sic 6—9; q 3; *deest* 4. 5. y) *deest* 5. 6. z) *deest* 7—9; aut *add.* 3. 5. aa) propugnatorem V. bb) opponero 5. 6. cc) alterum 3. 4. V.

1) Caput hoc in placito Romae die 2. Decembris a. 969. coram Ottone III. et Silvestro II. habito, apud Muratorium SS. II, 2, 501 (Stumpf, Reg. 1205) quo ad sententiam, non tamen verbis ipsis prolatis laudatur. Verba priora capitula respiciunt ad Widonis imperatoris c. 6, quod exstat in Libro Papiensi p. 362; cf. p. 369 not. 39.

10. Ecclesiae^d et^e comites^f seu viduae lites suas de his, quae in suprascriptis^g capitulis continentur, per consimiles advocatos^h pugnaⁱ dirimant. Ceteri^k homines natura liberi secundum legem pristinam^l per semetipsos respondeant et determinent.

11. Diaconorum, presbyterorum, episcoporum filios notarios, sculdassios^m, comitesⁿ, iudices fieri, omnibus^o modis^p prohibemus.

Actum^q sub^r urbe^s Veronense^t in^u loco qui dicitur insula sancti^v Zenonis, III.^w Kalendarum Novembrium, anno dominicae incarnationis DCCCCLXVII^x, imperii^y domni Ottonis serenissimi^z imperatoris augusti VI^{aa}. regni vero filii eius domni Ottonis VI^{ab}, inditione XI^{ac}.

14. PACTUM CUM VENETIS.

967. Dec. 2.

Imperatores et reges Italiae iam ante tempora Ottonis I. cum Venetorum republica pacta iniisse notum est. Iam Liutprandus rex Langobardorum cum Paulutio duce Venetorum (cfr. Pactum Ottonis I. c. 20) foedus pepigit Karolusque Magnus et ipse pace et pacto cum Venetis convenit. Cui qui successerunt in regno Italico imperatores et reges illa pacta iterum iterumque renovarunt. Attamen tria tantum ex illorum numero aetatem tulerunt, scilicet Lotharii I. a. 840 (PI), Karoli III. a. 880 (PK), Berengarii a. 888 (PB); alia in his tribus pactis laudata frustra quaeruntur et periisse videntur. Locum etiam pactorum confirmationes tenent, quales Wido a. 891, Rudolfus a. 924, Hugo a. 927 Venetis dederunt. Praeterea imperatores et reges praeceptis utebantur, quibus duci, patriarchae, 20 episcopis, populo Venetiae possessiones in regno Italico sitas confirmarunt. Quae pacta et praecepta nuper in Capitularium tomo II, p. 129—151 edita sunt.

Pari modo Otto I. quoque a. 967 et pactum et praeceptum confirmationis cum Venetis fere ad verbum iteravit. Otto II. deinde pactum tantum a. 983 renovavit. Otto III. a. 992 et Henricus II. a. 1002, pacti forma relicta, diplomate Venetis ea quae ab antecessoribus concessa erant, summam corroborarunt. Contra Conradum II. Venetis in- 25 tensum, quos 'semper imperio nostro rebelles existisse'¹ increpabat, foedus cum ipsis iniisse vel confirmasse putari vix potest. Henricus III. vero utrum pactum concesserit

18. d) De ecclesiis 3. e) deest 6—9. f) comes V. g) istis 5. 6. h) advocatores 7—9. V. et corr. 4. i) pugnam V. k) vero add. 6—9; Ceteris hominibus nat. liberis V. 30 l) leges pristinas V. m) sic 4. 9; sculdaxios 3; sculdassios 5; sculdascios 6—8. V. n) vel add. V. o) omni modo 5. 6; omni modis V. p) subscriptio solummodo in 4. 5. V; cod. 4 eam capitulis praemittit. q) iuxta suburbium Veronensem V. r) urbem 4. s) deest 4. t) sancti Zenonis des. V. u) quarto 5. v) DCCCCLXVIII. 5. w) vero add. V. x) serenissimi — Ottonis des. 4. y) sic V; ex. 5. z) sic 4. V; sex 5. aa) undecima 5, qui addit: Explicunt 35 capitula domni Ottonis.

1) V. Stumpf, Reg. nr. 2073.

in praeepto tantum privilegium confirmaverit, e pacto filii sui non satis elucet¹. Henricus IV. domum a. 1094 privilegium amplissimum dedit ad instar pacti Ottonis II. Cuius vestigia presserunt Henricus V. a. 1111, Lotharius III. a. 1136, Fridericus I. a. 1154 et a. 1177, Henricus VI. a. 1197, Otto IV. a. 1209, Fridericus II. a. 1220. Quae pacta omnia infra in lucem dabimus.

Pauca tantum de materia, forma, codicibus mihi adnotanda sunt, quippe quae satis et sugucissima tractata esse videntur a viro d. Fanta b. m. in periodico 'Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, I. Ergänzungsband' p. 51 sq. Omnium enim illa pacta modo laudata aliud ex alio pendent et paene ad verbum textus priorum pactorum reddunt. Nihilominus, non semper patet, quo ex pacto priore posterius sit derivatum, quia aut deperit fons, aut textus ex pluribus scriptis est concinnatus. Licet igitur verborum contextus saepe simillimus esse videatur, forma tamen conditioque pactorum inde ab Ottonis II. aetate haud mediocriter mutata est. Ut enim anteriora pacta Lotharii, Karoli, Berengarii, Ottonis I. veram pacti formam, duorum scilicet partium paciscentium, exhibent, ita posteriora, Ottonis II. et Henrici IV. successorumque, privilegii potius ex soli imperatoris voluntate concessi speciem praeseferunt². Non minus etiam ea, quae pactis statuta sunt, paulatim hic illic immutari sunt coepta, ita ut nonnulla capitula prorsus omitterentur, nonnulla abbreviarentur, alia denique, ut novae res postularint, de novo adderentur vel mutarentur. De singulis suo loco dicemus. Denique temporum ratio in pactis inde ab Ottonis I. est mutata; neque enim in quinque annos, ut Lotharius, Karolus, Berengarius, sed 'per cuncta annorum curricula' pacta valere iusserunt Otto I. eiusque successores (infra p. 33).

Accedo nunc ad codices pactorum enumerandos. Dolendum est, quod fere nullius scripti autographum servatum sit. Nam pusillum tantum fragmentum pacti Friderici I. a. 1154 in codice Marciano usque ad nostram aetatem permansit; exemplarium quoque ex authenticis derivatorum tria tantum possidemus satis vetusta, Ottonis nempe I. et Ottonis II. saeculi X, Friderici I. a. 1177 pacti saeculi XII. ex. Reliqua omnia pacta solis in libris copialibus reipublicae Venetae traduntur. E quibus affero non ea de causa primo loco, quod sit venerandae aetatis vel optima fidei, sed quia fere omnia, uno solo Friderici I. a. 1154 pacto excepto, continent pacta, illum codicem Librum blancum dictum saeculi XIV. med. iussu Andreae Dandoli confectum³. Hic codex omnesque ceteri archivi Veneti thesauri post reipublicae interitum Vindobonam transmissi nostris temporibus patriae restituti hodie in archivo regio Veneto servantur. Deinde Codex Trivisanus circa annum 1500 scriptus⁴ proprium fontem usque ad Henricum IV. in describendis pactis sequitur, Henrici V. et successorum eius pacta ex Libris pactorum transscripta sunt. Denique Libri pactorum nominandi sunt, quorum liber primus scribi coeptus anno 1209⁵ pacta inde ab Henrico V. continet, liber quoque secundus⁶ ad modum prioris saec. XIII. ex. conformatus praebet pacta eadem alio, ut videtur, ex fonte hausta. Pactum Friderici I. a. 1154, quod in enumeratis codicibus non invenitur, solum in codice Vindobonensi, non cum ceteris Veneto archivo reddito servatur.

Ut facilius quae verba quolibet pactum alteri debeat cognoscatur, minoribus litteris transscripta, maioribus pacto propria imprimenda curavimus; asteriscos posuimus, ubi

1) Cf. Dandoli Chronicon IX, c. 7, p. 12 (Muratori XII, 245): Hic dux (Dominicus Contareus qui regnare incepit a. 1049) ab Henrico Augusto approbationem foederis, quod pater eius remerat, per Dominicum Sylvo et Bonum Dandulo legatos suos obtinuit. 2) Cf. Fanta l. l. p. 94 sq. 3) Cf. Pertz 'Archiv' III, 558 sq., Bethmann ibid. XII, 633, Fanta l. c. p. 54. Rubricae enumerantur apud Tufel et Thomas 'Abhandlungen der bair. Akademie, Hist. Classe' VIII, p. 45 sq. Paginae codicis duobus modis numerantur, nos sequimur recentiores numeros. 4) Cf. 'Giornale di Padova' 1807, Pertz: 'Archiv' IV, 172, Fanta l. c. p. 54. 5) Cf. Bethmann 'Archiv' XII, 631, Tufel et Thomas l. c. p. 57 sq. 6) Cf. Bethmann l. c. p. 633, Tufel et Thomas l. c. p. 84 sq.

tactus nimis contractus esse videtur. Textum omnibus in codicibus continuo scriptum in lectorum usum commodiorem in capitula distinctimus singulisque numeros uncis inclusos addidimus.

Ottonis I. pactum traditum est in 1) apographo saec. adhuc X; 2) Libro blanco fol. 21, nr. 10, praefixa rubrica: Pactum habitum inter Ottonem imperatorem et dominum Potrum ducem Venetiarum pro firma paco firmanda inter Veneticos et vicinos eorum; 3) cod. Trivisano fol. 79. Qui tres codices tribus imprimis locis ita inter se differunt, ut codices 2, 3 additamenta proferant, quae in codice 1 frustra quaeruntur. Quae additamenta in favorem Venetorum conficta esse lucidissime Fantu in libro suo laudato p. 54 sq. docuit. Porro ita differunt codices 2, 3 a codice 1, ut capita ultima pacti 20—27 multo breviori contextu exhibeant quam ille. Unde Fantu certissime conclusit, codices 2, 3 ex fonte a primo diverso fuisse, quem collectionem reipublicae Venetae pactorum, iam pridem perditam, fuisse haud incongrue suspicatus est. In concipiendo pacto exemplum fuisse videtur 'pactum anterius Ravennae peractum', capite 2 allatum. Quod cum ad nostram aetatem non pervenerit, restat, ut quae ratio intersit inter vetustiora illa pacta, quae servata sunt, pactumque Ottonis I. fusius explicemus. Maxime igitur nostrum cum Lotharii I. pacto concinit, nisi quod nimis abbreviatum est. In exordio enim plures Venetorum civitates (Clugia, Brundulum, Fossiones, Fines) omittuntur, adduntur Bibiones; porro desunt c. 3 de servis christianis, c. 7, 8 de adiutorio mutuo, c. 11 de fugitivis, c. 15 de pignoratione extraordinaria, c. 21 de familiae pignoratione, c. 23 de cautionibus, c. 27 de missis, c. 32 de Clugiensibus, c. 33 de eunuchis; in angustias contracta sunt c. 12, 13, 17, 19, 25, 26, 28 (= Ottonis I. pacti c. 8, 9, 11, 13, 19, 20). Itaque si maximam partem Ottonis pactum cum Lotharii convenire dici potest, nonnullis in capitibus ad Berengarii I. pactum proprius accedit, velut c. 11 de ripatico (c. 17 Berengarii pacti), c. 23 de tributo Venetorum (c. 30 Berengarii), c. 27 de cautionibus (c. 36 Berengarii). Capite deinde 18 et Berengarii 24 Amianenses pro Commanenses pactorum Lotharii I. et Karoli III. legitur. E contrario etiam pluribus locis pacti Ottonis textus ampliatur. Duo scilicet capita (c. 15, 16) iam eodem loco quo in vetustioribus pactis et fere eisdem verbis descripta, sub finem (c. 25, 26), mutata monetarum significatione et verbis nonnullis omissis vel additis, iterum reperiuntur (cfr. quae disseruit Sickel in DD. I, p. 478). Formulae etiam poenae corroborationisque in nostro scripto primum adnectuntur. Vir cl. Sickel monuit, locum (civitate Roma) et diem (Dec. 2), quoniam Otto exeunte demum mense Decembri Romam intravit, inter se pugnare videri. Quod ita explicandum esse probabiliter arbitratus est, ut de singulis statutis pacti illo Decembris die secundo, forlasse Ravennae, partes convenisse, diplomu ipsum postea Romae confectum et nunciis Venetis traditum esse putandum sit. — Stumpf, Reg. 435. (P. deest.)

P. KEHR.

† In nomine sancte et individue Trinitatis. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi nongentesimo sexagesimo septimo, imperii vero domni Ottoni piissimi caesaris . . .^a, indictione undecima, quarto Nonas Decembria; civitate Roma^b. Hoc pactum⁴⁰ suggerente ac supplicante Petro Venetiarum duce inter Veneticos et vicinos eorum constituit ac scribere iussit, ut ex utraque parte de observandis his^c constitutionibus sacramenta dentur et postea per observationem harum constitutionum^d pax firma inter illos^e perseveret. Vicini Veneticorum sunt ad quos huius pacti ratio pertinet: Istrienses, Foro-Julienenses, Cenetenses^f, Tarvisianenses, Vicentinenses, Montesilicenses^g, Gavelanenses^h, Comaculenses, Ravennenses, Cesenenses, Ariminensesⁱ,⁴⁵

14. ^a) non est lacuna in codd. ^b) in civ. Romana 3. ^c) his 1. ^d) constitutionem 1.
^e) eos 1. ^f) Centenses 2. ^g) Montessilicenses 1; Montesilicenses 2. ^h) Gavalenses 2 3.
ⁱ) Arimanenses 1, 2.

Pesarense^k, Fanonsea, Senegalenses^l, Anconenses, Humanenses, Firmenses et Pienenses^m, qui in his locisⁿ vel presenti tempore constituti sunt vel in futurum constituti fuerint, maiores atque minores. Quos constituit ipse piissimus imperator, ut^o cum Petro duce Veneticorum et cum ipso populo Veneticarum, id est cum habitatoribus Rivo alto, castro Olivolis^o, Amurias^p, Metamaueo, Albiola^q, Torcello, Amianus, Buriano, Civitate nova^r, Equilo, Caprulas, Bibiones, Gradus, Caput Argeles, Laureto^s et cum^t omnibus in eisdem locis habitantibus^r, tam episcopis^f hac sacerdotibus quam et primatibus seu reliquo populo, et cuncta generalitate^g ad ducatum Venetię pertinentibus hoc pactum observare deberent per cuncta annorum curricula, ut nulla malicia nec lesio inter partes facta proveniat; et si, quod absit, aliquod malum^h inter partes commissum fuerit, secundum pacti huius seriem emendare et iusticiam conservare^u promittunt^v.

(1) Et si excursus^w in finibus vestris Veneticarum factum fuerit, persona ipsa, que^x in capite^y fuerit eandem maliciam^z faciendo, infra sexaginta dies parti vestre tradatur, et omne quicquid fuerit ablatum^a, in duplum restituatur^b; et si ipsum dupplum vobis non composuerimus, aut^c personam ipsam^d in manus vestras^e non dederimus infra sexaginta dies, pro unaquaque^f persona, que ipsam maliciam^g perpetraverit, auri solidos quingentos^h componatⁱ.

(2) Et addimus, ut omnes homines vestros, postquam pactum anterius peractum fuit^k Ravennae^l, qui ad nos confugium fecerunt^m, si eos invenire potuerimus, ad partem vestram reddere promittimusⁿ.

(3) De captivis vero, si inventi fuerint in ducatu^o vestro: ipsas personas, que^x illos captivos transposuerunt, cum omnibus rebus et familiis illi malifatores tradantur; et si hoc factum non fuerit, tunc prebeat sacramentum^o iudex loci illius, ubi ipsa mancipia requiruntur^p, cum duodecim liberis hominibus^q, quod ea^r mancipia illuc non fuissent suscepta nec inde in alienis partibus transposita.

(4) Si autem homines vestri in ducatibus nostris confugium fecerint, modis omnibus cum cunctis suis rebus parti vestre reddere promittimus sive servos sive liberos^s.

(5) Si autem aliqui^t hostes aut scannam^u vel qualiscumque persona per fines nostros contra vos ad vestram lesionem [vel ad^v vestra] loca venire temptaverit et ad nostram pervenerit notitiam, mox sine aliqua tarditate vobis nunciabimus^w.

(6) Si enim furtum inter partes^w factum fuerit, in quadruplo restituatur.

(7) Si vero servi aut ancille^x infra hoc spacium^y inter partes fugerint^z, cum omnibus

14. ^k) Pesarense 3. ^l) Senogallenses 3. ^m) Pienenses (Quinenses PK. et PB.) etiam et locis regni nostri in quibus locis quicumque 2. 3. PK. PB.; Pienenses quibus locis PL.; cfr. Fanta l. c. p. 55. ⁿ) om. 2. 3. ^o) Olivolis 1; Olivoli 3. ^p) Amurias 2; Amorianę 3. ^q) etiam 1. ^r) ita 1, PL. et PK.; habitantibus vestre potestatis tam cum (potestati tantum 2) vestro patriarchatu seu episcopis 2. 3 et PB; cfr. Fanta l. c. p. 56. ^s) cunctę generalitati 1. 2. ^t) aliquid malo 1. 2. ^u) observare 1. ^v) promittimus 2. 3; adinvicem repromittunt PL. ^w) excursu 1; excursu 2. ^x) qui 1. ^y) caput 1. ^z) eadem malicia 1; ad eandem maliciam faciendam prebent et pacta anteriora et pactum Ottonis II. ^a) ablata 1; omnia quocumque fuerint ablata 3; cfr. pacta anter. ^b) restituantur 3. ^c) et 2; aut si prebent pacta anter. ^d) persona ipsa codd. ^e) manus vestra 1; manu vestra 3. ^f) per unaquamque 1. ^g) qui ipsa malicia 1. ^h) quingentos 1. ⁱ) componamus in anterioribus pactis; componantur in posterioribus. ^j) om. 1. ^k) Ravenna 1. ^l) fecerint 3. ^m) ducatu 1; ducatibus nostris in anter. pactis. ⁿ) sacramento 1. ^o) requiritur 1. 2. ^p) liberos homines 1; liberi homines 2. ^q) suppl. ex pactis anter., om. codd. ^r) servo sive libero 1. 2. ^s) aliqua 1. 3. ^t) scannas 1. 3. ^u) nunciamus 1. 2. ^v) si enim inter partes furtum 1. ^w) ancillas 1. ^x) spacio 1. 2. ^y) fugerint 1; confugerint in pactis anter.

1) Hodie: Capo d'Istria; Cividale; Ceneda; Treviso; Vicenza; Monselice; Garello; Comacchio; Ravenna; Cesena; Rimini; Pesaro; Fano; Sinigaglia; Ancona; Umana; Fermo; Penne. 2) Hodie: Rialto; Castell Olivolo in urbe Venetiis; Murano; Malamocco; Albiola hodie non exstat, cfr. Simson, Jahrbücher Karls d. Gr., II. p. 418 n. 1; Torcello; Amianus hodie non exstat, erat insula Veneticarum; Burano; Civita nuova; Equilo vel Jesolo, hodie Carazucherina; Cuorle; Bibiones, quid sit, dicere non possum; Grado; Curazere; Lorea. 3) Non intelligendum est Karoli III. pactum a. 880, sed aliud non servatum.

rabus, quas^a detulerint secum, reddantur, et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, pro unoquoque singulos^b auri solidos recipiat, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum idoneum domnis illorum satisfactum fiat^c. Si vero iudex ipsos fugitivos susceperit et^d eos reddere neglexerit et exinde in aliis partibus confugium fecerint, pro unoquoque fugato auri solidos septuaginta et duo componat^e.

(8) Nullatenus autem liceat alicui^f per alia loca pignus accipere, nisi ubi fugitivi aut causa requiritur, exinde pignoretur; et si pignatio pervenerit, non presumat alia pars pro pignore aliam^g pignorare, set expectet usque ad audientiam^h cause, ita sane^b ut infra sex mensiumⁱ spacium fiant^k et sint finite cause, reddens prius, quod ex^l iudicio condemnatus fuit^m, et pignus suum recipiatⁿ. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa^o tallerit vel aliquem^p pro pignore pignorare presumpserit, in duplo quod [tulerit] restituat.

(9) Si vero equi vel eque^o aut armenta vel aliqua^p quadrupedia furata fuerint^m, in duplo restituantur^q.

(10) Negocia autem inter partes liceat^r dare, quod inter eos convenerit^s sine omni pars parti violentia^t.

(11) De ripatico^u autem^v ut secundum antiquam consuetudinem^w pars parti observetur^x omnem quadragesimum; et homines vestri licentiam habeant per terram ambulandi^y ubique voluerint ad negociandum aut^z quod eorum opus habuerit, et similiter nostri homines^{aa} itemque ambulandi ad negociandum.

(12) Sed et hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii non detineantur, sed securi ad propria redeant; similiter et epistolarii^{ab}, si detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi trecenti^{ac}; et si^b, quod absit, occisi fuerint^o, componantur parentibus eorum pro ipsis^d solidi mille, et ipsa persona tradatur in manibus illorum.

(13) Si quis inter partes causam^e habuerit, vadat semel vel bis cum^f epistola iudicis sui^g, et, si ei minime iustitia facta fuerit infra dies quatuordecim et si^b ipse homo, unde iustitia^h requiritur, infra ipsum locum fuerit aut de aliunde reversus fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignorare iudiciⁱ, qui in ipso tempore ordinatus^j fuerit, infra casa sua, quantum ipsam debitum fuerit^k.

(14) Addimus: si quis homicidia perpetraverit, stante pacto, modis omnibus partibus vestris^l ligati^m tradantur, quanti in ipso homicidio fuerint mixti; et si distulerint eos tradere, pro unaquaque personaⁿ componat auri solidos trecentos. Et si aliquis^o in silva pignorationem^o facere voluerit^p, sic fiat^q sine homicidio; et si, quod absit^r, homicidium factum fuerit in libero homine, componat pro ipso^s solidos trecentos^t et pro servo solidos quinquaginta; et si plaga^u peracta fuerit in libero homine, componat similiter solidos quinquaginta et pro servo solidos triginta^v.

(15) Volumus, ut^b pro sex mancusis solum ab uno homine sacramentum recipiatur^v, et si plus fuerit usque ad manculos duodecim, duorum hominum iuramentum^w sit satisfactum; et ita

14. a) quibus 1. 2. b) singuli 1. 2; singuli singulos 3. c) sit 3. d) om. 1. 3.
 e) liceant aliquid 1; liceat aliquit 2. f) pignora alia 1. 3. g) audientium 1. 2; audiendum
 PB. et PO. II. h) ita correxi secundum pacta anteriora et P. Ottonis II.; sit codd. i) ita PB. 40
 et PO. II.; menses codd. k) fiat 2; sit 3. l) ita PB. et PO. II.; et codd. m) fuerit 1.
 n) ita corr. secundum pacta anter. et PO. II.; qui codd. o) equi equos 1; equos vel equas 3. p) ita pacta
 anter. et poster.; reliqua codd. q) restituatur 1. r) licent 1. s) convenerint 1. 2. t) ripaticum 1.
 u) antiqua consuetudine 1. v) observentur 1. w) ambulandi 1. x) ut 1. y) per vestras
 equas add. 2; per vestram equam 3; cfr. Fanta l. c. p. 67 et 67. z) pistolarii 1. aa) componat ei 45
 sol. trecentos 1. 3. b) om. 2. c) occisus fuerit 1. 3. d) ipsi 1. e) ita 1 et PO. II.; causas 2. 3
 et pacta anter. f) om. 1. g) ita corr. secundum pacta anteriora et PO. II.; suo iudici 1; iudici suo 2. 3.
 h) ita codd., iudicem in pactis anterioribus, iudex in pactis posterioribus. i) ordinato 1. 2. k) om.
 codd., suppl. ex pactis anter. l) legati codd. m) per unquamque persona 1; per unamque personam 2.
 n) aliquid 1; aliqui 2; aliquam PB. o) pignoratione 1. p) voluerint 2. q) fiant 1. 2. r) ut 50
 add. 1. 2. s) ipsi-1; ipsi 3. t) sol. trecenti 1. u) plagas 1. v) ita 2 et pacta anter.;
 suscipiatur 1. 3. w) sacramentum 1.

usque ad duodecim libras Veneticorum semper addendum per duodecim electos iuratores perveniat, usque^x quante^y sint libre, etiam tanti sint iuratores; nam si ultra duodecim librarum questio fuerit, iuratores ultra duodecim non excedant.

(16) Statuimus enim de pigaoribus, que inter partes posita fuerint, ut, si qua contencio de his orta fuerit^a, ipse, qui pignus retinuerit, pro se sola^a persona sacramentum faciat.

(17) Similiter stetit, ut in^b res sanctarum^c ecclesiarum Dei nulla preda nec^d pignoratio fieri debeat, excepto si cum sacerdotibus ipsarum ecclesiarum causam habuerit; et antea compellatio fiat semel et bis; postea fieri debeat pignoratio; nam qui aliter facere presumpserit, duplo componat, et si nesciens pignoverit, prebeat sacramentum, et sit solutus^e, ita ut ipsum pignus
10 saluum restituat.

(18) Et hoc stetit de capulo, quod Ripaultenses^f, Olibolenses^g, Amurianenses, Metamaucenses, Albiolenses, Torcellenses, Amianenses^h fecerunt hodie in annos triginta, ubi capulaverunt, habeant licenciam capulandi, sicutⁱ per suprascriptos annos habuerunt consuetudinem^k, sive per flumina^l, sive per mare; et flumina, que aperta fuerunt in fine Tarvisiano hodie ab annis^m
15 triginta, reapperianturⁿ per consuetudinem^o semper inantea.

(19) Equilenses vero capulare debeant de ripa sancti Zenonis^p usque in fossa Metamauri et Gentionis^q^r omnem arborem quo eorum opus habuerit capulandi et vegere quod melius potuerit^s, et licenciam habeant^t peculia vestra^t in ipsas fines passere et pabulare cum securitate^u.

(20) De^v finibus Civitatis nove statuimus, ut terminacio, que a tempore Liuprundi regis facta est inter Palutionem ducem et Marcellum magistrum militum², deinceps manere debeat, id est de Plavo maiore³ usque in Plavom siccam⁴; peculiarum quoque⁵ greges cum securitate pascere⁶.

(21) [Caprisani⁴ vero in silva⁷ Foroiuliana ubi semper capulaverunt, ⁸capulare debeant.

(22) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroiulii capulum faciant].

(23) Et promisit nobis cunctus ducatus Veneticorum et successoribus nostris pro huius pactionis foedere annualiter omni mense Marcio persolvere libras suorum denariorum quinquaginta et pallium unum¹.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum vel monasteriorum Dei omninodo iusticiam faciat².

14. x) ita codd., ut in pactis anter. y) quanti 1. z) fuerint 1. a) per se sola 1; pro sola 2. b) om. codd., suppl. ex pactis anter. c) sanctorum 1; in rebus sanctorum ecclesiarumque PL. PK. d) neque 2. 3. e) ita codd. et pacta poster., sollicitus in pactis anter.
35 f) Rivoaltenses 2. 3. g) Oblivolenses 2; Olivolenses 3. h) PL. et PK. hoc loco praebent Commanenses. i) licencia capulando si 1. k) consuetudine 1. 3. l) sive per flumina om. 3. m) ab annos 1; ad annos 3; ab hodie in annos PL. et PK. n) reperiantur 2. 3. o) consuetudo 1. p) Zenoni 1. q) ita corr. secundum pacta anter.; Meduuro egentionem 1; de Metamauro egentione 2. 3. r) hoc loco add. 2 ut rectum est usui persolvendum; rectum ut usus est persolvendo 3. s) habeat 1. 3.
40 t) ita corr. secundum pacta anter.; nostra codd. u) cum securitate om. 2. 3. v) codd. 2. 3 ita sequentia capita contrahunt (cfr. Fanta l. c. p. 87): De finibus autem Civitatis nove ita capulent (caput codd.), sicut ab antiquitus fecerunt. Caprisani vero in silva, ubi capulaverunt, in fine Foroiuliano (Foroiuliane 2.) semper faciant reditum (faciat redito codd.) et capulent, sicut et antea capulaverunt. De Gradensium vero civitate (vero 2; om. 3.): secundum antiquam consuetudinem debeant dare et capulum (capulare codd.) similiter fatiant, ubi antea fecerunt in fine Foroiuliana, sicut ab antiquitus fecerunt (in fine — fecerunt om. 3.). Resorvavimus in eodem pacto, ut pars parti de causis ecclesiarum et monasteriorum iustitias faciat (facere codd.). Tributa pacti omni anno mense Martio (mensis Marcii 2.) nobis persolvant³ libras XXV denariorum (persolvantur libr. viginti quinque de nostro dinario 2). In margine cod. 3: desunt reliqua.

1) Quid ripa s. Zenonis, fossa Metamauri (Malamocco?) et Gentionis sint, dicere non possum.
2) Cfr. Fanta l. c. p. 86 sq. 3) Piere flumen. 4) Caprisani, Capriani (Pactum Ottonis II.), Capulani (Pactum Friderici I) civitatis hodie Carlo incolae. 5) Cfr. Pactum Herengarii l. c. 30.
5*

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum uno homine sacramentum faciat, et sic usque duodecim libras Veneticorum denariorum duodecim electi iuratores addantur: nam si ultra duodecim libras questio facta fuerit, iuratores ultra duodecim non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes posita fuerint, ut, si qua de eis contentio facta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui^w pignus habuerit, soli sine electis.

(27) De cautionibus vero simili modo agatur.

Si quis igitur huius nostre preceptalis pagine violator extiterit, quod minime credimus, aut hoc observare noluerit, sciat se compositurum auri optimi libras mille, medietatem camere nostre et medietatem predictis Veneticis. Quod ut verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur, sigilli nostri impressione^x hanc paginam propria manu corroborantes eandem inferius iussimus signiri.

15. PRAECEPTUM CONFIRMATIONIS VENETIS DATUM.

967. Dec. 2.

Traditur in 1) Libro blanco fol. 20' nr. 9, ubi inscribitur: Privilegium confirmationis Ottonis imperatoris factum domino Petro duci Venetiarum; et 2) cod. Trivisano fol. 77. Praeceptum Lotharii I. (LL. Capitularia II, p. 136, nr. 234) vel Ludowici II. (ibidem p. 137, nr. 235) paene ad verbum repetitur. — Stumpf, Reg. 436.

(P. deest.)

In nomine domini Dei eterni. Otto divina favente clementia imperator augustus. Dignum est, ut celsitudo imperialis, quantum ceteros honoris ac potestatis fastigio antecellit, tantum erga omnes pietatis suae munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie nostrorumque^a, presentium sicut ac futurorum, noverit industria, quia Petrus dux^{*} Veneticorum per Adeleidam dilectam coniugem nostram ac per^b nuntios suos Iohannem Guntarinum et alium Iohannem diaconum^c nostram deprecatus est^d maiestatem, ut ex rebus sui ducatus, que infra ditionem ac potestatem imperii nostri consistere noscuntur, confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse ac patriarcha, pontifices et populus illi subiectus sibi debitas res absque cuiusquam contrarietate seu refragatione^e retinere quivissent, quemadmodum temporibus^{*} Karoli per decretum cum Grecis sancitum possiderunt. Quorum petitionibus^f, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos excelentie nostre apices decrevimus fieri, per quos atuentes decernimus, ut nullus in territoriis, locis peccularibus aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus presignati ducatus, que infra potestatem imperii nostri site esse noscuntur, iniquam ingerere presumat inquietudinem^h, diminutionem seu calumniosam contradictionem aut subtractionem nefandam; sed licet eas prefato duci ac patriarche, episcopis ac populo sibi subiecto seu successoribus eorum ac heredibus quiete absque cuiusque insultantis machinatione aut sinistra quippiam molientis tergiversatione iure gubernare et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur, legaliter possidere. Et ut hec nostre confirmationis atque corroborationis auctoritas a fidelibus sancte Dei ecclesie et nostris verius credatur et a nostris successoribus per tempora labentia

14. w) quod 1. x) impressionem 1.

15. a) nostrorum 1. b) dilectos add. 1, sed deletum esse videtur. c) diaconum 1. d) deprecati sunt codd. e) refragatione 1. f) petitiones 1. g) om. 2. h) inquietudinem 1. i) om. 1.

omni minime stabiliatur, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione designari iussimus.

Signum domini Ottonis (M.) serenissimi imperatoris augusti.

Ambrosius kancelarius advicem^k Uberti^l episcopi et archihancelarii recognovi.

Data IIII. Nonas Decembr., anno dominice incarnationis DCCCCLXIII^m, imperii vero . . .

16. EDICTUM PAPIENSE DE DUELLO.

971.

Capitulum singillatim traditum, quo nimirum propositum capitularis Veronensis a. 967 editi compleitur, asservatum est in codice Institutionum saec. XI, bibliothecae Bambergensis sign. D. II. 3 (olim D. nr. 32) et a Rosshirt in libro 'Beiträge zum Römischen Recht' I, 7. vulgatum. Quam editionem Pertz et nos secuti sumus. — Stumpf, Reg. 496. (P. 35.)

Capitulum Ottonis Magni Romanorum imperatoris augusti datum
Papie anno incarnationis Domini DCCCCLXXI.

15

Si inter ecclesias vel alios ingenuos vel liberos homines, aut inter ecclesiam vel hominem de prediis seditio vel certamen sit, pugna decernatur. Si non audeat, res sue infiscantur, et ecclesie vel homini, cui iustitia pertinet, res sue reddantur.

15. ^k) domini *add. codd.*

^l) Huberti 2.

^m) *pro* DCCCCLXVII.

OTTONIS II. CONSTITUTIONES.

17-19. PAX CUM VENETIS.

983. Iun. 7.

Dissensione inter imperatorem et rempublicam Venetiarum orta, pactoque antiquo disrupto, Otto II. Venetis, ut populus inopia premeretur, comitatum et commercium cum regno Italico interdicit¹. Sed anno demum 983 Venetorum legati supplices ad imperatorem Veronam venientes, ut facultas negotiandi rursus ipsis concederetur et pax renovaretur, ab eo impetraverunt. Tria sunt scripta, quae ad hanc causam spectant: primum est scriptum Gestorum consilii ab imperatore cum imperii primoribus de petitione Venetorum habiti, ut eis liceret rursus secure per imperii fines ambulari; secundum est scriptum pacti, quod Otto II. cum Venetis renovavit; tertium est praeceptum, quo imperator Venetis securitatem in monumento primo promissam largitur et constituit, posthac omnes dissensiones iure ac iudicio, prout in scripto pacti contineatur, decernendas esse.

17. GESTA DE PACE CUM VENETIS RENOVANDA.

Exstant in 1) Libro blanco fol. 27' nr. 13, ubi minus apte inscribitur: Securitas Venetorum prestitam per Ottonem imperatorem; 2) cod. Trivisano fol. 103. — Stumpf, Reg. 847. (P. 35.)

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Anno dominice incarnationis DCCCCLXXXIII, indictione undecima, anno vero regni secundi Ottonis XXVI, imperii autem eiusdem XVI, VII. Idus Iunias. [R]esidentibus cum Ottone piissimo imperatore ac inviotissimo augusto Adeleida^a matre sua cum Theuphanu^b coniuge eius seu principibus ultramontanis et Ytalicis, Uuilligiso^c Maguntino archipresule et Gislario Magdiburgensi^d seu Eoberto Treuorensi^e archipresulibus, Petro Ticinensi^f et Petro Cumano episcopis, Doodrico Metensi^g, Albino Bresenono^h episcopis, Ezuloⁱ duce Baiariorum, Ottone, Uuilelmo^h comittibus aliisque quam pluribus maioris et inferioris ordinis nobillibus hominibus, imperialem adierunt celsitudinem^l Venetici, ostendendo precepta et confirmationes, quas antecessores eorum a regibus et ab imperatoribus

17. ^{a)} Adheleida 2. ^{b)} Theophanu 2. ^{c)} Vuilligiso 2. ^{d)} Magiburgensi *codd.* ^{e)} Trine-
riensi 1. ^{f)} Ucinensi 1. ^{g)} Mettensi 2. ^{h)} Uuilelmo *codd.* ⁱ⁾ ut *add.* 1.

1) Anno 980, ut videtur; v. quae Pertz adnotavit ad Iohannis Chron. Venetum SS. VII, 27 not., et quae Panta l. c. p. 66 adversus v. d. Kohlschütter, 'Venediq. unter dem Herzog Peter II. Orseolo' p. 8 disputul. 2) Brizen. 3) Hezil (Heinrich).

habuerunt, quatenus pacem et federa tam firma et rata per imperialem paginam dignitas imperialis constitueret, ut liberi et securi absque ulla lesione per totum suum imperium habirent^k. Ob quam gratiam consultum est ab omnibus ecclesiasticis viris et secularibus, propter divinum amorem et recompensationem regni celestia congruum esset officere, quod iidem^l Venetici petebant^m. Idcirco iussit maiestas imperii huiusmodi scriptumⁿ scribere et^o confirmatione sua propria manus, sigilli sui impressione corroborare, ut deinceps talis disconsensio nunquam inter se et illos aut suos heredes oriatur, ut maiores et minores illius Venetie populi patrie per suum imperium, orientem versus meridiem, occidentem et septentrionem, libere et secure ambulent^p.

10 18. PACTUM CUM VENETIS.

Traditur in 1) apographo saeculi X; 2) Libro blanco fol. 23', nr. 11, ubi inscriptum est: Pax et fedus factum et initum inter Ottonem imperatorem et Ursum ducem Venetiarum occasione dissensionis inter eos et Veneticos orbe; 3) cod. Trivisano fol. 105.

Simili modo, quo iam in pacto Ottonis I. (v. supra p. 32) codices inter se differre observavimus, codices 2, 3, quod nostrum monumentum attinet, sincerum atque originale textum praebent, ut Fanta nos docuit, sed quae exstant in codice 1 in utilitatem Venetorum conformata et ampliata sunt. Capitis enim decimi, quod de ripatico est, textum esse genuinum in codicibus 2, 3, contra codicis 1, verba in favorem reipublicae esse modificata, pacto Ottonis I. et pacto Henrici IV., quod ex nostro pendet, collatis evidenter elucet¹. Verba ad vos autem eiusdem capitis, quae olim Pertz 'Archiv III, 599' interpolata esse contenderat, tuetur Henrici IV. pactum. Deinde altero loco, in capite scilicet 19, verba quae codex 1 addit quae est terminus de vestra proprietate, a Venetis utilitatis propriae causa intercalata esse apparet².

Forma nostri monumenti a priorum usu vehementer distat, ut illa enim pactorum veram speciem prae se ferunt, ita hoc, si exceperis exordii formulam, plane ad modum praecepti conformatum est³. Incipit, ut ita dicam, ab hoc Ottonis II. scripto nova series pactorum. Pristina enim pacta cum ad verbum fere conspirent, nostrum pactum ex scriptis antea promulgatis denuo contextum novumque in modum distinctum est. Primum enim pacto exordium novum praemissum et arenga, quam vocant, narrationeque ampla exornatum est. Quarum plurima verba e pristino quodam praecepto, quae concedebantur ab imperatoribus regibusque Italiae, — unde, quoniam ad verbum consonant, dici nequit — repetita sunt, alia pauca ex pacto Ottonis I. sumpta esse videntur. Haec in textu ut minoris momenti non notata sunt. Nomina vero civitatum, quae pacto vinciebantur, ex pacto, ni fallor, Berengarii I. (LL. Capitul. II, p. 143, nr. 238), omissis Venetis civitatibus Castro Olivoli, Albiola, Fossones, additis autem Italicis Papia, Mediolano, Cremona, Verona, transcripta sunt.

Deinde in ipso pacto caput primum totum de novo additum ex praeceptis supra laudatis excerptum esse videtur, fortasse ex Karoli III. (LL. Capitul. II, p. 142, nr. 237) vel successorum eius (Widonis l. c. p. 147, nr. 239; Rudolphi l. c. p. 148, nr. 240; Hugonis l. c. p. 150, nr. 241). Inde a capite secundo nostrum pactum ad pacta vetustiora redit, cap. 2—18 maxime ad Berengarii I, cap. 19 usque ad ultimum ad Ottonis I. Quamquam c. 2—8. 21. 23 omissa, c. 10. 11. 12. 16. 18. 22. 24. 25 (Ottonis II. pacti c. 4. 5. 9. 11. 16. 17. 18) valde contracta sunt, c. 14 de novo additum est. — Stumpf, Reg. 845.

(P. deest.)

17. ^k) potius abirent. ^l) idem l. ^m) Veneti apetebant 2. ⁿ) huius scriptum 1; huiusce scriptum 2. ^o) cum add. 2. ^p) In margine cod. 2: desunt ut puto aliqua.

1) Cfr. Fanta l. c. p. 39 sq. 2) Cfr. Fanta l. c. p. 61. 3) Cfr. quae diximus supra p. 31.

In nomine sanctę et individue Trinitatis. Anno incarnationis domini nostri Iesu Christi nongentesimo octuagesimo tertio, indictione undecima^a: Verono, actum septimo Idus Iunii. Quoniam divina providentia ab aeterno prospiciente^b cuncta diversa carismatum dona, quo ante secula per tempora administranda disposuit, suis fidelibus, ut previsa sunt, tunc in tempore distribuit: oportet quemque fidelium munera intellegero^c dationem, ut ex ipsius scientia et qualitate[m] quantitatemque eius comprehendere [et potentiam largientis magni]ficare^d voluntatemque eius usquequaque perficere valeat, ut quanto se gratia largientis proven[tum] viderit, [honoris atque potestatis fastigio sublimatum] dignitatis prerogativo precellere cunctos, ut tanto omnibus viscera misericordię et pietatis [impendere satagat. Igitur nos quidem Otto divina favente] clementia imperator augustus, humiliter supplicante Tribuno duce Veneticorum per Adeleid[am dilectam matrem et dominam nostram imperatricom] semper augustam ac per nuncios suos Petrum Mauricinum monachum et Badoarium^d nobilem^e nec non Petrum Andreadi^f tribunum clementiam [imperii nos]tri, ut pactum iam dudum constitutum inter nostrum et suum populum pro divino amore caritatis ac^g pacis observationis iudicio, scilicet^h no qua iurgia^h aut discor[dię divine] execrabiles voluntati aliquando inter utrosque provenire valeant, renovare et in melius confirmare dignemur. Cuius petitionibus, ut caelestis [suffragatio nobis assit] copiosior, libenter adquiescentes hanc scriptionem] pacti nostre exelentiae fieri decrevimus, per quam datis ex utraque parte sacramentis perhennem inviolabiliter pactionem ac indiarupta foedera, ut decet Christianos tenere, decernimusⁱ nostra diminuta imperii potestate, ita ut pars parti nil malignum aut iniustum, sed semper quod rectum est, in omnibus actionibus rebusque facere presumat et si, quod absit, aliqua malicia vel lesio nequiter inter partes [commissa fuerit], per huius federis decreta tergatur ac facta satisfactione^j a rebeli et transgressore parte pactum observanti^k haec series foederis per cuncta inviolabiliter annorum semper maneat curricula,^l remota omni^l contradictione nostra vel obpugnatione nostrorumque successorum omnium.

Quia iniustum videtur, si aliquis vel suis vel aequis^m obpugnare nitatur sanctionibus, et ut specialiter notentur maxime vicini populi tamⁿ ex nostro imperio quam ex predicto ducatu Venetiae, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decernimus, hii sunt ex nostro scilicet iure: Papienses, Mediolanenses,^o Cremonenses, [Ferrarienses¹, Raven]nates, Comiacenses^o, Ariminenses, Pisauenses, Censentes^p, Fanenses, Senegalenses^q, Anconenses, Humenses^r, [Firmenses et Pinenses,] Veronenses, Montessilicenses, Gaeulenses, Vicentenses^q, Paduenses¹, Tarvisianenses^t, Cenetenses, [For]iulienses, Hy[stri]enses, et cuncti in nostro] Italico regno degentes^u, sive qui [modo vel qui in] posterum futuri sunt; ex predicto [vero ducatu] Venetiae sunt: Riv[al]tenses^v, Metamanenses, [Clugienses², Caput]argelenses^w, Brundulenses^x, Lauretenses^y, Amurianenses, Torcellenses, Amianenses, Burianenses, [Equil]lienses^z, Caprulienses^{aa}, Finenses^{ab}, Civitatinenses, Gradenses et cuncta generalitas populi Venetiae, sive qui modo sunt vel qui^b futuri sunt.

(1) Confirmamus Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel minorari, sed libere et absque ullo impulsu^c que retro ab annis possiderunt triginta,^d deinceps possideant. Proprietates^d vero et predia, que habere videntur tam ipse dux

18. a) ind. und. om. 2. 3. b) prospicientes 1. c) quae in codice 1. exstant lacunae, codicum 2. et 3. ope supplemus. d) Badoario 2; Baduario 3. e) nobeli 1. 2. f) Andradi 2. g) et 2. 3. h) ne quam iurgia 2. i) satisfactionem 1. k) observandum 2. 3; ad pactum observandum Pactum Heinrici IV. l) remocios 2; omni om. 3. m) eis 2. n) tam 1. o) Comiacenses 3. p) Cesenenses 3. q) Senogallenses 3. r) Humanenses 3 et PO. I. s) Vincentenses 2; Vincenrinenses 3. t) Tarvisinenses 3. u) regno om. 1; degentes om. 2. 3. v) Rivaltenses 3. w) Capudargeles 2. x) Brundulenses 3. y) Laurentii 1; Laurontum 2; Laurentani 3. z) Aquillenses 2. aa) om. 2. ab) om. 3. ac) impulso 1. ad) proprietas 1.

1) Cfr. P. Ber., in PO. I. haec nomina non inveniuntur.
3) Brondolo.

2) Civitatis hodie Chioggia incotae.
4) Fine, hodie non exstat.

quam suus patriarcha nec non^o et episcopi, abbates et ecclesie sancte Dei et relique
 populus Venetiae sibi subiectus infra potestatem imperii nostri, sive in campis, domibus,
 pratis, silvis, vineis, paludibus, salictis, sationibus, piscationibus et ceteris aliis possessionibus,
 quiete possideant absque cuiusquam insultantis machinatione aut lesione sive sinistra quippiam^f
 5 tergiversatione, ita ut nemo contrarietatem exinde facere presumat. Nec etiam venationem
 aut pabulationem sine eorum licentia exerceat neque molestiam ibi residentibus inferat
 neque aliquam navem ipsorum Veneticorum periclitantem in aliqua nostri imperii
 parte^g predare seu hominibus naufragium pacientibus aliquam molestiam^h inferre pre-
 sumat; quod qui fecerit, componat centum libras auriⁱ purissimi illis, quibus iniuriam
 10 facere presumpserit, et res dominio^k possidentium mancipientur et quiete^l liceat posses-
 soribus illas tenere ac frui.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ad
 eandem maliciam faciendam^m, infra sexaginta diesⁿ tradatur^o, et omnia, que fuerint^o ablata, in
 dupplo restituatur; quodsi ipsum dupplum compositum non fuerit vel persona ipsa tradita
 15 infra sexaginta dies, ut dictum est, tunc per unamquamque personam^p, que ipsam maliciam
 perpetraverit^q, componantur auri solidi D.^r

(3) Si furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut ancille^r inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detule-
 rint, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos
 20 auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum idoneum domnis illorum satisfactum
 fiat. Si vero iudex vel aliquis ipsos fugitivos susceperit et eos negaverit reddere et exinde
 *fugerint^r, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos septuaginta duo^s. Quodsi
 dubium fuerit^t et denegaverit iudex [vel auctor] loci illius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc
 prebeant sacramentum duodecim electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in
 25 conscientia illorum sint nec aliquas res illorum secum habuerint^u. Si autem hoc distulerit facere,
 post primam et secundam contestationem presentia testium peractam^v per iussionem iudicis^w sui
 liceat ei^x pignerare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post
 actam iusticiam per integrum reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut cause
 30 requiruntur^y; et si pigneratio pervenerit, non presumat alia pars pro pignere aliam pignerare,
 sed expectet usque ad audiendum causas, ita sane ut cause in sex mensium spacio fiant et sint
 finite cause, reddens prius, quod ex iudicio condemnatus fuit, et pignus suum recipiat^z. Nam
 si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit vel aliquem pro pignere
 pignerare^x presumpserit, in duplum, quod^y tulerit, restituat.

(6) Si vero equi vel equae aut armenta aut aliqua^a quadrupedia fuerint furata, in duplo
 35 restituantur; si ipsa aberraverint, modis omnibus^b reddantur. Quodsi post primam et secundam
 contestationem minime reddita fuerint, tunc perveniat pigneratio de loco, ubi hoc requiritur.
 usque dum [pars parti] satisfaciatur; et post satisfactionem ipsa pignera reddantur.

(7) Et hoc statutum est, ut, si^a fugitivi^b seu res redde fuerint et^c si per sacramenta
 40 satisfactio^d adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti^e securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignerare presumpserit, causam perdat, et quod^e
 tulerit^f restituat.

18. ^o suus patriarcha nec non om. 1; *efr. autem praeceptum Karoli III. et pactum Heinrici IV.*

^f) quippiam 3. ^g) in aqua nostra imperii partem 1. ^h) aliqua molestia 1. ⁱ) purissimi auri 1.
 45 ^k) domino 1. ^l) ita *correci secundum pactum Heinrici IV*; mancipientur inquiete 1; mancipientur quiete 2. 3.
^m) facienda 1. ⁿ) tradantur 2. 3. ^o) fuerant 1. 3. ^p) ita 2 et *PH*; per unamquamque personam 1; pro
 unamquamque personam 3 et *pacta anteriora*. ^q) ipsa malicia perpetravit 1. ^r) ita 2. 3 et *PH*; confu-
 gerint 1; confugium fecerint *praebent pacta anteriora*. ^s) om. 1. ^t) habuerit *codd.* ^u) peracta 1. 2.
^v) iudicii 2. ^w) om. 3. ^x) pignerare 1. ^y) qui 2. 3. ^z) alia 1. ^a) om. 2. ^b) fugi-
 50 tivus 2. 3 et *PH*. ^c) vel 2. 3 et *PH*. ^d) satisfactio 1. ^e) qui 2. 3. ^f) tulit *codd.*

(9) *Negotia autem inter partes fiant, et liceat dare quodcumque* inter eos convenerit* sine aliqua violentia aut contrarietate^{h*}, ita ut equa conditio utrarumque partium negotiatoribus* conservetur.*

(10) *De ripatico vero placuit, ut^l secundum antiquam^k consuetudinem pars parti observetur omnem^l quadragesimum^m; et licentiam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram* sive^o per flumina totius regni [nostri; similiter] et* nostri [per mare [ad vos.]ⁿ*

(11) *[De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenorit, legatarii^{o*} non detineantur*; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi CCC; et si, quod] absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, [et ipsa persona tradatur in manibus eorum.]*

(12) *[Si quis inter partes causam] habuerit, vadat semel vel^p bis cum epistola iudicis sui et^q, si ei [iustitia minime facta fuerit infra dies quatuordecim,] si ipse homo, unde^r iustitia requiritur*, infra ipsum locum fuerit, [infra dies septem licentiam habeat pignerare iudex^t, qui in ipso tempore ordinatus] fuerit, infra casam suam, quantum ipsum debitum fuerit; et ipsum pignus^{u*} usque ad prenominate noctes. [Quodsi antesteterit] ipsum pignus, componantur solidi duodecim^v causa manente, ut pro ea iterum pignatio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen^v, ubi iudicium ambabus partibus adnuntiata fuerit, residentibus duobus^w de utraque parte de loco, [ubi causa requiritur, et quod ipsi per evangelium] determinaverint^x, pars parti satisfaciat.*

(13) *Addimus etiam^y, ut, si quis homicidium perpetraverit*, [modis omnibus* ipse et quanti mixti fuerint in ipso] homicidio, ligati tradantur; quodsi factum* non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri^a solidi CCC.*

(14) *Simili pena] decernimus dampnandum eum, qui [in communibus morcatibus] tumultum populi excitans homicidium perpetraverit. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione auri solidos^b CCC.*

(15) *Si aliqua pignatio in silva fieri^o debuerit^d, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit*, pro libero homine componantur^o solidi CCC et^f pro servo L; et si plaga facta fuerit, ut^g unde^q non moriatur, pro libero homine* solidi L et pro servo XXX.*

(16) *Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum^h Dei nulli pignatio [fiat, excepto si cum sacerdotibus* causas habuerit;] et ante compellatio fiat semel vel bis*; nam qui aliter^{i*} presumpserit, duplo^k componat, et si nesciens pigneraverit,] prebeat sacramentum, [et sit solutus]^{l*} pignusque salvum restituat^m.*

(17) *Et hoc stetit de capulo, quod Rivoltensesⁿ, Olivolenses, Amorianenses, Metanuncenses, Albionenses^o, Torcellenses, Amianenses fecerunt retro ab annis^p triginta*. [habeant licentiam faciendi secundum antiquam] consuetudinem, sive per flumina sive per mare^{q*}.*

(18) *Equilegenses^r vero capulari debent^s in ripa sancti Zejnonis usque in fossam^t Me-*

18. ^g) quicumque 1. 2; quicumque 3; quod *PO. I. et PB*; quicquid *PH*. ^h) contrarietates 1.
ⁱ) de ripatico (ripaticum 2) autem 2. 3; *cf. PH*. ^k) consuetudinem antiquam 1. ^l) omne 3. ^m) verba pars — quadragesimum, quae sumpta sunt ex pacto Ottonis I., om. 1, qui hoc loco addit persolvatur ita, ut nullum gravamen aut violentiam aliquis sustineat. Quodsi factum fuerit, statim emendetur, ne amplius fiat. *Cfr. Fanta l. c. p. 59 sq.* ⁿ) Verba ad vos in 1 alio atramento scripta et dolose intercalata esse, olim vir b. n. Pertz: *Archiv. III, p. 589 sqq. contenderat, sed nunc evanuerunt; cf. Fanta l. c. p. 64 sq.* ^o) legatarii 1. ^p) et 1. ^q) om. 2. 3. ^r) unū 1. ^s) iustitiam requirit 3. ^t) iudicem *PB*; iudici *PO. I.* ^u) hic et in omnibus posterioribus pactis omissa sunt verba salvum sit. ^v) sic tamen ut in anter. pactis. ^w) ita 3 et *PH*; residentibus duo 1. 2: residentes duo *PB*. ^x) terminaverint 1; determinaverit 2. ^y) autem 2. 3 et *PH*. ^z) ita 2. 3 et *PH*; actum 1. ^{aa}) auroi 1. ^{bb}) solidos aureos 1. 3. ^{cc}) om. 2. ^{dd}) debet 1. ^{ee}) componant auri 2. ^{ff}) om. 1. ^{gg}) et 3. ^{hh}) ita 1. 3 et *PH*; sanctorum ecclesiarumquo 2 et *PB*. ⁱⁱ) hic et in posterioribus pactis omisum est facere. ^{kk}) duplum 2. 3. ^{ll}) *cf. pactum Ottonis I. p. 35 n. e.* ^{mm}) restituatur 3. ⁿⁿ) Rivoltenses 3. ^{oo}) Albionense 1. ^{pp}) ab hodie retro in annis *PB*; hodie in annis *PO. I.* ^{qq}) hoc loco capitulum 50 calde abbreviatum est: *cf. PB. c. 24 et PO. I. c. 18.* ^{rr}) Equilonenses 3. ^{ss}) debeant 1. ^{tt}) fossa 2. 3.

tamjauri et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem* et vögere cum carro aut ad collum^u, quantum sibi plauerit*; et habeant licentiam peculii* in ipsis finibus passere vel pabulare*.

(19) De finibus autem^v Civitatis novę statuimus, ut terminacio, que a tempore Liuprandi^w 5 regis facta est inter Paulionem^x ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est de Plave minore^y usque in Plave^y siccam^z; peculiarum quoque greges cum securitate passere.

(20) Capriani vero in silva Foroiuliana, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroiulii capulum 10 faciunt.

(22) Et promisit nobis cunctus ducatus Veneticorum et successoribus nostris pro huius pactionis foedere annualiter omni mense Marcio persolvere libras suorum denariorum quinquaginta et pallium unum^a.

(23) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum vel monasteriorum* omni modo 15 iustitiam faciant.]

(24) Volumus, ut pro una libra denariorum uno homine^b sacramentum faciat^c, et sic^d usque^e duodecim libras Veneticorum denariorum duodecim electi iuratores addantur; nam si ultra duodecim libras questio facta fuerit, iuratores ultra duodecim non accedunt.

(25) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes posita fuerint, ut, si qua de eis 20 contencio facta^f fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit, soli sine electis.

(26) De cautionibus vero simili modo agatur.

Si quis igitur huius nostre^g preceptalis pagine violator extiterit, quod minime credimus, aut hoc^h observare noluerit, sciat se compositurum auri optimi libras mille, medietatem camerę nostrae et medietatem predictis Veneticis. Quod ut verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur, 25 sigilli nostri impressioneⁱ hanc paginam propria manu corroborantes eandem inferius iussimus signiri^k.

Signum domni Ottonis^l (M.) serenissimi imperatoris ac invictissimi^m augusti.
Adelbertus cancellarius advicem Petri episcopi et archicancelarii recognoviⁿ.

19. PRAECEPTUM VENETIS DATUM DE SECURO COMMEATU.

30 *Legitur in 1) Libro blanco fol. 27, nr. 12, qui exhibet inscriptionem: Pacificatio et confirmatio Ottonis praefati cum Venetis; et 2) cod. Trivisano fol. 93. — Stumpf, Reg. 846. (P. 35.)*

In nomine sancte et individue Trinitatis. Otto divina favente clementia imperator augustus. Omnibus nostris fidelibus presentibus ac futuris notum esse volumus, eo 35 quod orta fuit disensio inter nos et Veneticos. Unde nos divina pietate commoti et interventu nostre serenissime Adheleidae^a domine matris augustę^b ac Theophanu dilecte coniugis nostre nostrique imperii consortis deliniti precibusque pauperum ipsius gentis sedati pacem^c et fedus inivimus inter nos^d, eo tenore quatenus de hac discensione

18. ^u) a collo 1. 3. ^v) om. 2. 3 et PII. ^w) Liuprandi 3. ^x) Paulionem 2; Paulu-
40 tionem 3. ^y) Plavi minori, Plavin 3. ^z) que est terminus de vestra proprietate add. 1; etc. pactum Lotharii I. et Fanta l. c. p. 61. ^a) et pallium unum om. 2. 3. Fanta l. c. p. 61 etiam haec verba dotose addita esse arbitratus est; ego potius crediderim, quoniam in codd. lacuna indicata est, librarios legere nequivisse testum sub eorum oculis positum. ^b) ita PII. I: vel uno homine 2. 3; hominem unum 1. ^c) sint 2. 3. ^d) si 2. 3. ^e) ad add. 2. 3. ^f) orta 2. 3. ^g) nostre huius 2. 3. ^h) hec 2. 3.
45 ⁱ) impressionem 1. ^k) insigniri 2. 3. ^l) Ottoni 2. ^m) ac invict. om. 3. ⁿ) Signum — recognovi om. 1.

19. ^a) Adheleida 1; Adeleide 2. ^b) augusti 1. ^c) partem 1. ^d) inter nos inivimus 2.
6*

ita nos quam nostri heredes nec^e molestiam nec inquietudinom^f nullo ipsius gentis homini inferant et a nobis et a nostris heredibus huius^g similon^h dissensionem posthac sine iudicio, quod in pacto quod illis constituimus continetur, nonⁱ recipiant, sed inlesi et securi, omnium hominum molestia remota, in perpetuum permaneant. Et ut verius credatur diligentiusque ab omnibus obseruetur, sigilli nostri impressione subter signari^k iussimus.

Signum domini Ottonis (M.) secundi imperatoris et invictissimi^k augusti.

Adelbertus cancelarius advicem Petri episcopi et archicancelarii recognovi et scripsi.

10. ^e) ne 1. ^f) inquietudinom 1. ^g) habuimus 1. ^h) simile 2. ⁱ) om. codd. 10
^k) et invictissimi om. 2.

OTTONIS III. CONSTITUTIONES.

20. PRAECEPTUM CONFIRMATIONIS VENETIS DATUM.

992. Iul. 19.

⁵ *Exstat in solo Libro blanco fol. 28, nr. 14, praefixa rubrica: Corroboratio Ottonis regis facta Petro duci Venociarum occasione pacti, quod pater eius bone memorie Otto imperator tempore Tribuni ducis Verone concesserat¹. Otto III, cum Venetorum legati anno 992 ab eo poscerent, ut antecessorum pactu renovaret, non pacti, sed praecepti forma usus, patris pacto summatim confirmato, nova iura libertatesque Venetis condonavit.*
¹⁰ *Cfr. Kohlschütter 'Venedig unter Herzog Peter II. Orseolo' p. 21 sq. Quod praeceptum, alio exemplo non transcripto, unum tantum locum ex vetustioribus documentis recepit (cfr. p. 46 not. 2). — Stumpf, Reg. 970. (P. deest.)*

In nomine Christi humani generis creatoris ac misericordiissimi redemptoris. Otto Dei misericordia rex. Omnibus sancto Dei ecclesie fidelibus nostrisque^a presentibus ac futuris notum esse volumus, eo quod Petrus dux Veneticorum per suos
¹⁵ nuntios Marinum diaconum et Iohanem Ursiolum, interventu et petitione nostre dilectissime domine avie Adheleide imperatricis auguste, nostram adiit celsitudinem, efflagitans, quatinus pactum, quod pater noster bone memorie Otto imperator tempore Tribuni ducis eis concessit Verone², idem^b pactum nostre confirmationis precepto
²⁰ corroborare et confirmare dignaremur. Cuius petitionem iustam ducentes, amore nostre dilectissime avie et considerata fidelitate predicti ducis sueque gentis, idem^b superius pactum a nostro genitore eis concessum nostre confirmationis precepto confirmavimus et inconvulsum fieri iussimus, et omnia que in pagina ipsius scriptio^c esse pacta^c videntur, ea ratione^d ut nullus mortalium sub nostra potestate habitantium corrumpere, ledere aut falsam vocare audeat, sed, si in nostro regno quiete vivere desiderat,
²⁵ ammirari et observare studeat in omnibus, videlicet in observandis riparum legibus, in transitaris, ut nulla nova consuetudo eis imponatur, sed secundum antiquam consuetudinem et iussionem pacti patris nostri eis pacifice liceat vivere; nec in depre- dando aut pignorando aliquem Veneticorum vel flagelando aut de capulo silvarum

³⁰ 20. ^a) nostrorumque c. ^b) id est c. ^c) pacti c. ^d) eratione c.

¹ Errore quodam conductus Romanus 'Storia di Venezia' I. p. 383 se praeceptum nostrum e cod. Trivisano et Libro blanco hausisse dicit; in cod. autem Trivisano non servatur. ² Supra nr. 18.

amplius tolendo, quam antiqua prestat consuetudo, nec de servis fugitivis, quos comprehendunt, aliquod damnum eis facere aut transfugere presumat aliquis, sed ubicumque inventi fuerint, secundum legem eis reddantur^a. Precipimus etiam de terris palatii Venecie^f sive patriarchivi, episcopatum quoque, cenobiorum tam viro-
 5 quam mulierum et omnia ecclesiarum inibi consistentium ac omnium habitantium hominum in antedicta Venetia, ubicumque posite sint in toto nostro regno, in civitatibus, castelis, in montibus et in planitiis, cultis et incultis, in aquis et in paludibus, in silvis et in buscallis, in aquis aquarumque ductibus, molendinis, piscationibus et venationibus et in omnibus, que dici vel nominari possunt, tam quo
 modo possidere videntur, quam retro hac a triginta annis possederunt, prout iusto et
 10 legaliter possumus, iubemus, ut quiete teneant et perditas recuperent. Et ut nullus princeps vel pauper aliquem Veneticorum distringere aut legem facere de aliqua habita^g substantia aut^h ad placitum ducere, nisi in presentia illorum ducis, aut fodrum tollere de illorum terris presumat aut bannum mittereⁱ tam de dominis habitantibus
 in Venetia, quam de illorum hominibus ubicumque habitantibus iustitiam aliquam
 15 accipere presumat, nisi in presentia dominorum suorum. Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum salsa aqua continet, eorum subiaceat potestati. Insuper volumus atque confirmamus, ut episcopus civitatis Heracliane^l habeat totam decimam in integro
 a terminacione, que facta est tempore Luitprandi regis inter Paulutionem ducem et Marcellum magistrum militum², usque ad mare. Civitates etiam vel loca, per que soliti sunt dis-
 20 curere Venetici sive negocia agere, nemo illis contradicere aut bannum mittere seu distringere sine imperiali vel regali^k iussione presumat. Et si ipsi aliquam querimoniam fecerint comitibus vel alicui potestati^l de aliquo contrario ipsis^m peractoⁿ legem facere noluerint, ipsis proclamantibus tribus vicibus, si vindictam aliquam acceperint, nullam molestiam inde habeoant. Ad saltum etiam infra vel extra supra aliquem eorum locum
 25 vel Veneticum non faciat. Et si aliquis Veneticorum rebellis potestati ducis fugerit inde exiens, nullum locum apud nostrum fidelem habeat, nisi in acquirendo gratiam. Si quis autem contra hoc nostre confirmationis preceptum facere presumerit, sciat se compositurum quingentas libras auri optimi, medietatem nostre camere et medietatem predictis Veneticis, quos inquietaverit. Quod ut verius credatur diligentiusque obser-
 30 vetur, manu propria subter confirmantes, sigilli nostri impressione adnotare iussimus.

Signum (M.) domini Ottonis gloriosissimi regis.

Petrus chancelarius advicem Petri Cumani episcopi et archicancelarii subscripsit^o et recognovit.

Data XIII. Kal. Augusti, anno dominice incarnationis DCCCCXCII, indictione
 35 quinta, anno vero domni Ottonis tercii regnantis VIII; actum Molinhuson; feliciter amen.

20. ^a) credatur c. ^f) Venec. c. ^g) habitum c. ^h) om. c; suppl. ex pacto Henrici V.
ⁱ) hoc loco seu inserendum esse Kollschütter l. c. parum verisimiliter iudicat; cfr. pactum Henrici V. cap. 23.
^k) legali c. ^l) potestati c. ^m) ipsis c. ⁿ) locus ut videtur mutilatus; intercederunt opinor verba
 nonnulla, fortasse et si ei. ^o) suis c.

1) Id est Civitas nova; cfr. Ottonis III. diplomu Stumpf, Reg. 1172, ubi legimus: Civitatis nove, que vocatur Heracliana. 2) Hæc verba sumpta sunt ex pactis anterioribus.

21. CAPITULARE DE SERVIS LIBERTATEM ANHELANTIBUS.

(996. Mai. 21 — 1002. Ian. 23.)

Fidelium hoc, quod Pertzius Ottoni I. et anno 969 adscripsit, vir d. Boretius¹ vero recte Ottoni III. imperatori vindicavit, exstat integrum in solo codice Florentino Laurent. Plut. 89 sup. nr. 86 saec. XI. ex. (inter codices Libri Papiensis editionis novissimae nr. 5), in quo fol. 138 illatum est, lemma in imo folio 137^r praecedente². Exscripsit iam olim vir cl. b. m. Bluhne. Caput 1 praeterea invenitur in duobus aliis codicibus Libri Papiensis, nr. 9 (Estensi Mutinensi) et 10 (Neapolitano), et ex ipsis inter capitula extravagantia (sub cap. 40) a viro d. Boretius LL. IV, p. 589 editum est. De sententia, quam Pertzius (p. 34 not. a) argumentum capitis 1 habuit, vide supra p. 28 ad a. 967. Caput 1, omissis vocibus quae etiam in codice Florentino desunt, ab Heroldo et Goldastio editoribus inter c. 9 et 10 constitutionis Ottonis I. a. 967 (nr. 13) intercalatum esse, supra p. 28 diximus. — Stumpf, Reg. 1297. (P. 34.)

15 **Incipiunt capitula Ottonis tertii imperatoris.**

Magnis opus est consultibus, dum nostri imperii principes publici officii et ecclesiastici ordinis, divites et pauperes, maiores et minores, diuturnis querimoniis causentur, se a servis suis propriis viris debitum et proprium non posse habere obsequium. Alii liberos se ideo mentiuntur, quia domini eorum servitatem, quam captivae more ac
20 approbatione evadere temptant, nequeunt, ut sepe fit, approbare. Alii autem ideo ad honorem libertatis molliuntur ascendere, quia domini eorum diversis negotiis impediti, ut forte fit, longo tempore eos ignorant, nec ad solitum sunt coacti servitium, nec ullam saltim vocem indicem ad memoriam servitii exsolverint^a; et hac occasione se contendant liberos et clamant se vixisse lege et usu libertatis, quia officio servili
25 aliquantulum quieverunt. Ob hanc rem placuit imperio nostro sic:

Kap. I. Si servus propter appetitum libertatis liberum se vocaverit, liceat domino, si sibi ita^b melius visum fuerit propter difficultatem approbationis insidiosae, aut per se aut per suum campionem^c litem^d dirimere. Liceat autem servo pro se campionem dare, si morbus aut aetas eum pugnare prohibuerit.

30 **II.** Ut autem servus propter ullam remissionem non occultet, hoc nostro aedicto Deo volente in aeternum valituro statuimus, ut deinceps unusquisque ad ostendendam suae servitutis conditionem in Kalendis Decembris unum publicae monetae persolvat denarium aut ipsi domino aut eius ministro ad hoc officium deputato.

III. Servorum autem filii et filiae similiter praescriptum censum servitutis memorem
35 in vicesimo quinto aetatis suae anno statuto termino persolvere incipiant. Et nulla temporis indulta prolixitas servitatem aboleat.

III. Quod si aliquis servus aeclesiae hoc nostrum aedictum servare neglexerit, omnium bonorum suorum medietate mulctetur et suae conditione subiaceat servitutis. Non enim licebit servo aeclesiae servitute umquam exire; quem neque ipsi praesi-

40 **21.** ^a) exsolverit Florent. ^b) deest Florent. ^c) campionem 9. 10. ^d) litem -- campionem des. Florent.; suppleta ex 9. 10.

1) 'Die Capitularien im Langobardenreich' p. 176.

2) V. LL. IV, p. LVIII.

dentis ecclesiis poterunt libertare. Servos igitur ecclesiarum liberos fieri omni modo interdiciamus, et liberos quolibet ingenio factos ad ius et servitutem ecclesiarum revocari precipimus.

Explicit Ottonis capitula.

22. CAPITULARE DE IUSTITIO.

(996. Mai. 21 — 1002. Ian. 23.)

Asservatum est in Libro Papiensi, ex cuius codicibus 3—9 editionem instruxit Boretius LL. IV, 580, 581, quum repetimus. Tempus solummodo definitur die coronationis imperialis et die mortis Ottonis III. Expositio Libri Papiensis monuit, sententia toto anni tempore etc. legem Romanam (L. 1. 3. D. feriis II, 12) rumpi, quae iudices causam agere, lites dirimere tempore messium vel vindemiarum vetuerat. Editum est capitulare nostrum ab Heroldo 340 et Goldastio III, 304. — Stumpf, Reg. 296. (P. 36.)

Incipit^a kapitulum domni Ottonis tercii imperatoris piissimi augusti.

Cotidie contra leges agitur, cotidie mali malum^b facere non verentur. Ideo hac lege^c omne per aevum, divinitate propicia^d, valitura edicimus, ut toto anni tempore^e liceat iudicibus causas agere, lites dirimere, tumultus quaestionum^f terminare et diffinire, ut qui cotidie logi^g offendunt, cotidie legis sententia feriantur. Nec enim tempore messium vel vindemiarum legis edictum debent^h effugere, qui in^b nullo tempore peccare desiderant. Bene enim facere, verum dicere, iusticiam amare, recteⁱ iudicare, omnibus^k omni^l tempore licet semperque licet, quia a bonis nunquam, a^m malisⁿ operibus semper requiescendum esse catholice didicimus et^o iugiter conservandum Deo auctore imperiali maiestate decrevimus. David^p autem rex et propheta dicit^q: 'beati^r qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam in omni tempore'. In natali vero Domini, in epiphania, in^s diebus quadragesimalibus^t, in pasca, in ascensione^u, in pentecostes^v, in diebus dominicis et in festis praecipuis^w et^x in constitutis ieiuniorum^y diebus^z iudicarios motus exoqui, publicas quaestiones appeti, ut omni^v vigilantia solempnitates, quod^w christianorum est^x, celebrentur, penitus prohibemus.

22. ^a) ita 4; Incipiunt capitula ottonis tercii imperatoris 5. ^b) malum 4; malo 3. ^c) hanc legem 3. 5. ^d) propria 7. 8. ^e) quaestiones 3. ^f) leges 3; legem 7. 8. ^g) debeant 7 et pr. man. 4; debuit 6; debebunt 8. ^h) deest 4. 6. 7. ⁱ) rectum 5. 6. 8. ^k) deest 3. 7—9. ^l) deest 5. ^m) autem add. 4. ⁿ) et — decrevimus des. 4. ^o) David autem rogo et propheta teste qui dixit (dicit 7) 6—9. ^p) in d. q. des. 3. 4. ^q) et in statutis ieiuniorum diebus add. 6. ^r) domini add. 5. ^s) pentecosten 4. 5. ^t) principalibus 4. 5. ^u) et — diebus deest 6. ^v) cum add. 4. 7—9. ^w) deest 4. ^x) deest 3. 4.

1) Psalm. 106, 3.

23. CAPITULARE TICINENSE DE PRAEDIIS ECCLESiarUM NEVE PER LIBELLUM NEVE PER EMPHYTEUSIN ALIENANDIS.

998. Sept. 20.

Exstat in 1) codice Florentino bibl. Laurentianae Plut. XVI, 21^a membr. in 4°, saec. XI, fol. 244' ad calcem Decreti Burchardi Wormatiensis manu saec. XI—XII ecuratum²; duo apographa nobis praesto fuerunt, quorum unum instituit Rieger, alterum Holder-Egger; 2) in codice Chronici Furfensis saec. XI, c. iam in bibliotheca Romana, quae vocatur 10 Vittorio Emanuele, asservato, cod. Furf. 1, fol. 195, quem exscripsit Kallenbrunner. Ex codice 2 omnes profectae sunt editiones: princeps Holstenii in 'Collectione Romanae bipartita veterum monumentorum' II, 216 (= Labbeus, Coll. concil. IX, 774 = Olleris, 'Oeuvres de Gerbert' p. 261); Bacchini in appendice editionis Agnelli p. 94 (= Muratori, Scr. rer. Ital. II, 1, 207); Muratorii in Scr. rer. Ital. II, 2, 496; Leibnitii in Annalibus 15 imperii III, 709, qui et Labbeum et Bacchinium in suos usus vertit; Pertzii, qui nisi textum Muratorii (II, 2, 496) reperisset.

Capitulare nostrum ea quae iam pridem, imprimis a Lothario rege constituta erant³, confirmare, Boretius⁴ animadvertit.

In annotatione adhi liceat capitula duo inscripta Ex concilio Papiensi, quae leguntur 20 in codice Bambergensi P. I. 9 (C. 64) saec. XI—XII parte priore, collectionem canonum duodecim libris distinctam continente⁵, l. X, c. 57 fol. 93 et l. X, c. 79 fol. 95. Quae capita, cum decreta pure saecularia contineant, utrum ad conventum hunc Ticinensem, an ad concilium Papiense ab Henrico II. et Benedicto VIII. a. 1022 celebratum, an ad alium conventum Papiensem⁶ pertineant, difficile diiudicatu erit⁷. — Stumpf, Reg. 1166.

(P. 37.)

1) Cf. 'Archiv' XII, 719. 2) Manus, quae constitutionem scripsit, alias in codice non apparet. Folio, quod primum praecedit, manu saec. XIII—XIV. scripta sunt haec: Hic liber Camald' domus Fonteboye de eius ordin. Anno Domini CCMLXXVIII. inditione septima tempore venerabilis domini Nicholai pape III. terremotus magni in Romagnoli fuerunt et in Tuscia et ceciderunt plures ecclesie 30 et castra et domus et plures homines tunc perierunt, regnante domino Gerardo priore Camald' heremi. Haec annotavit Holder-Egger. 3) Cap. 21. 32. 87 Libri Papiensis; LL. IV, p. 543. 547. 556. 4) 'Die Capitularien im Longobardenreich' p. 176. 5) Cf. 'Archiv' VII, 822. Libri XI. et XII. iam desiderantur. 6) Aegre tamen ad concilium Papiense Gregorii V. a. 997 deleganda erunt. 7) Fol. 93. l. X, c. 57: Ex concilio Papiensi. De his qui proprietates suas habent et spontanea alicui delegant et 35 postea fraudolenter ab aliquo alio^a ignorante precium easdem res vendentes accipiunt, et is cui eadem res traditae fuerunt cognito negotio annum integrum silens non contradixit, sed per illusionem tacens sinit emptorem illudere, si infra anni spacium extra^b patriam, ut dictum^c est, fuerit, prior traditio nihil valeat. Ille vero qui post primam traditionem res vendiderit, si vivens comprobatus fuerit, bannum persolvat, id est^d l. X. solidos. Si vero bannum non habet unde componat, verberetur. — 40 Fol. 95, l. X, c. 79: Ex concilio Papiensi. Si quis furem vel latronem comprehenderit et eum indemnem dimiserit neque illum ad presentiam ducis vel comitis aut ad locum servitoris^e, qui missus est comitis, adduxerit et de hoc facto vel nequicia in presentia post hoc iudicio^f convictus fuerit, ipse damnum ad restitutionem, pro quo fur vel latro comprehensus est, componere cogatur.

^a) alio aliquo c.

^b) inserti; deest c.

^c) dictū c.

^d) id' c.

^e) servitoris c.

45 ^f) iudicium c.

Incipit^a constitutio decretalis sacrae legis domini Ottonis piissimi
imperatoris.

Otto Dei gratia Romanorum imperator augustus, cos. S. P. Q. R.¹ archiepiscopis, episcopis^b, abbatibus, marchionibus, comitibus et cunctis iudicibus in Italia^c constitutis in perpetuum. Comperimus, quod episcopi et abbates aeclesiarum possessionibus^d abutantur et per scripta quibusque personis attribuant, et hoc non ad utilitatem aeclesiarum, sed pecuniae, affinitatis^e et amicitiae causa. Dumque eorum successores et^f pro domorum^g Dei restoratione ac^h pro rei publicaeⁱ officio nostroque obsequio commonentur, suarum aeclesiarum predia ab aliis detineri causantur^j, seque imperatu non posse perficere, revera demonstrant^k. Proinde quia status aeclesiarum Dei annullatur^l,¹⁰ nostraque imperialis maiestas^m non minusⁿ patitur detrimentum, dum subditi^o nobis debita non possunt exhibere^p obsequia, constituimus et imperiali edicto firmamus, ut omne scriptum^q, sive si^r libelli nomine sive emphitheosis prolatum fuerit, quod^s aeclesiae^t Dei aliquo modo officere^u possit, obeunte auctore^v obeat, solusque detrimentum habeat qui se eo scripto^w obligavit atque devinxit^x, nec omnino ad eum sui scripti^y¹⁵ dampna pertineant, qui^z ei in regimine successit: sed sit ei libera facultas, omnia quae per libellos vel per^{aa} alia quolibet scripta^{ab} abalienata fuerunt^{ac}, in proprium^{ad} ius aeclesiae revocare et ita ordinare, ut Deo et nobis debitum obsequium valeat exhibere. Nam cum regibus et imperatoribus ea quae regni et^{ae} imperii sunt, nisi se vivis^{af}, dare non liceat, exceptis aeclesiis, quomodo abbatibus et episcopis res aeclesiarum per tempora^{ag} suorum successorum distribuere liceat? Omne quippe ius, sive lex, sive quodlibet scriptum, vel quolibet consuetudo, si^{ah} contra aeclesiae utilitatem proferuntur^{ai}, in irritum deducenda sunt; nec nostra auctoritate debentur^{aj} firmari quae contra^{ak} nostri^{al} imperii auctorem et propagatorem probabuntur^{am} inferri. Hoc ergo solum scriptum pro lege in^{an} talibus causis habeatur, quod aeclesiae Dei prosit et nullo modo obesse possit.²⁵ Quod si aliquis contra hanc constitutionem nostram ire temptaverit^{ao}, tamquam rebellis^{ap} iudicetur, et sit ei anathaema maranatha^{aq}, nisi resipiscat, ab universis episcopis qui huic imperiali nostro^{ar} aedicto subscripserunt vel assensum prebuerunt sive probi-
turi sunt^{as}.

† Ego^{at} Otto gratia Dei Romanorum imperator augustus constitui hanc legem^{au} non solum presenti et futuro sed etiam preterito tempore profutura et in aeternum valere precepi.

Data^{av} XII. Kal. Octob., anno^{aw} imperii domni Ottonis gloriosissimi imperatoris semper augusti III^{ax}, indiet. XII^{ay}, anno III^{az} pontificatus domni Gregorii quinti papae. Promulgata per manus Gerberti sanctae Ravennatis^{ba} aeclesiae archiepiscopi, in ea synodo^{bb} 35

23. a) lemma in 2. b) deest 2. c) Italiam 2. d) affinitate 2. e) at deest 1. f) dono-
rum 1. g) ne deest 1. h) publice 1. i) causantur corr. 1. j) demonstrat 1. k) annulla-
tenus 2. l) magestas 1. m) minimum 1. n) a subditis 1. o) exhibere corr. 1. p) omnia
scripta 2. q) se 2; deest 1. r) quid de 2. s) ecclesiis 2. t) sic conieci; officere 1; effici non 2.
u) actore 2. v) scriptu 1. w) vinxit 2. x) enim superscripti 2. y) quo 1. z) deest 2.
aa) scriptura 2. ab) fuerit 2. ac) inapproprium corr. ex improprium 1. ad) que; regnot 1.
ae) viventibus 2. af) sive 1. ag) fuer 2. ah) debentur 2. ai) etiam 2. aj) deest 2. ak) proba-
lantur 1. al) lege in eadem manu supra lineam add. 1. am) temptaverit 2. an) rebellis 2. ao) am-
pthaema marathana 1. ap) huic imperii nostri 2. ar) Amen add. 2. as) Ego — precepi des. 2;
crux quatuor punctis in angulis ornata est 1. at) ata 2. av) anno — augusti III des. 2. aw) III sup-
plevi; deest 1, lacuna haud indicata. ax) XV. 1. ay) eadem manu supra lin. add. 1. az) reuen-
natis 1. ba) synodo 1.

1) Haec consul, senatus populusque Romanus potius explicanda videntur, quam consulibus senatus populi que Romani.

in qua Mediolanensi^h archiepiscopo^l Arnulfo nomen^k papae^l ablatum est, in basilica beati Petri apostoli^m quae vocatur ad Celum aureumⁿ. Et subscripserunt omnes qui adfuerunt^o episcopi.

24. OTTONIS III. ET GREGORII V. CONCILIIUM ROMANUM.

(998 ex. — 999. Febr.)

Ediderunt a. 1671 Labbeus et Cossartius in Conciliorum collectionis tomo IX, p. 772 (= Mansi XIX, 223 et Leibnitiuss, Ann. imp. III, 703) ex apographo codicis S. Mariae Aniciensis (Puy en Velay), quod porrezerat Sirmondus, paullo ante, a. 1669, Dacherius in Spicilegii tomo IX, 68 (ed. Basnuge I, 603) 'ex tabulario ecclesiae Aniciensis', nimirum ex eodem codice. Editio nostra ope priorum instituenda erat. Dacherii textus paullo melior est, neque tamen mendis caret, Prologum solus servavit. Canonum titulos et capitulum lemmata, cum nonnisi in Labbei editione legantur, reiecit. — Cf. Iaffé, Reg. pont. ed. II. I, p. 494. (P. deest.)

15 In^a nomine Domini Dei summi. Incipiant capitula generalis concilii edita a domino Gregorio quinto papa, cui interfuit gloriosissimus tertius Otto caesar augustus et omnes subscripti episcopi, habiti Romae in basilica beati Petri principis apostolorum, anno tertio imperii eiusdem caesaris et apostolatus praefati papae.

20 1. Ut rex Robertus consanguineum suam Bertam, quam contra leges in uxorem duxit, derelinquat et septem annorum poenitentiam agat secundum praefixos ecclesiasticos gradus, iudicatum est. Quod si non fecerit, anathema sit. Idemque de eadem Berta fieri praeceptum est.

2. Herchombaldum^b Turonensem archiepiscopum, talis coniugii consecratorem, cum omnibus episcopis qui consentientes interfuerunt his incestis nuptiis regis et 25 Bertae consanguineae suae, a sacrosancta communione suspendimus, donec ad hanc sedem apostolicam veniant satisfacturi^c.

3. Ut episcopatus Merseburgensis a sede apostolica et bonae memoriae Ottone primo imperatore per universale concilium^d fundatus itemque^e a sede apostolica et imperatore Ottone secundo sine concilio destructus, ut in proprium honorem redeat a 30 sancta^f sede apostolica iudicatum est per universale concilium, praesidente domino Ottone tertio augusto caesare et domino Gregorio papa quinto^g.

4. Si Gislarius^h sanctae Magdeburgensis ecclesiae archiepiscopusⁱ potuerit canonice comprobare, quod per ambitionem de minori sede Merseburgensi^k ad maiorem Magdeburgensem non migraverit, ut non deponatur iudicatum est. Sed si cleri^l et populi^m 35 invitatione etⁿ electione migravit, in eadem permaneat metropoli. Quodsi absque invitationeⁿ, non tamen per ambitionem et avaritiam, factum esse constiterit, ad priorem

23. ^h) mediolansi corr. ex mediolensis 1. et mox rasura quae deleret vocem ppe seu xpo. ⁱ) episcopo 2. ^k) nomine 2. ^l) papatum 2. ^m) deest 2. ⁿ) celum auream 1. ^o) adherunt 2.

24. ^a) In — praefati papae des. L. ^b) Erchombaldum L. ^c) satisfacere D. ^d) universalia concilia D. ^e) itemque a s. apostolica des. L. ^f) deest L. ^g) Gregorio V. papa L. ^h) Gislarius L. ⁱ) episcopus L. ^k) Merseburgensi L. ^l) populi et cleri L. ^m) et electione des. L. ⁿ) Quodsi absque eorum invitatione et electione migravit L.

redeat sedem. At si ambitionem et avaritiam negare non potuerit, deflaturum est, ut^o amittat utramque.

5. Stephanus sanctae Vellavensis^{o.1} ecclesiae dictus episcopus ut omni ordine sacerdotali careat auctoritate apostolica edicimus, eo quod a Widone vivente episcopo avunculo et praedecessore suo sit electus sine cleri et populi voluntate ac post eius mortem contra^o cleri et populi voluntatem a duobus tantum episcopis non provincialibus sit ordinatus.

6. Dagobertum^r Bituricensis ecclesiae archiepiscopum et Roconum^o Nevernensis ecclesiae episcopum a communione suspendimus, donec ad hanc sanctam et apostolicam sedem veniant et satisfaciant, eo quod Stephanum Widonis episcopi nepotem, eo vivente 10 contra leges ecclesiasticas electum^t, in episcopum ordinare praesumpserint.

7. Ut clerus et populus civitatis Vellavorum licentiam habeant eligendi episcopum, indicatum est, et^t ut electus a domino papa consecretur in episcopum, statutum^o est.

8. Ut rex Robertus Stephanum Widonis quondam Vellavorum episcopi nepotem iuste damnatum et depositum nullo modo iuvare praesumat nec ei praebere auxilium, 15 indicatum est; sed ut cleri et populi faveat^r electioni, salva sibi^o debita subiectione, decretum est.

Ego Gregorius sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae praesul praefui et subscripsi. Gerbertus Ravennas^x archiepiscopus. Gisobardus^r Capuanus archiepiscopus. Sigifredus^x Placentinus episcopus. Hubertus Firmensis episcopus. Petrus Cumanus episcopus. Lambertus Constantiensis episcopus. Hugo Gennavensis^a episcopus. Hugo Sedunensis episcopus. Henricus sancti Kyliani^b vicarius². Benedictus Lavicanensis^o episcopus pro se et pro omnibus cardinalibus episcopis. Iohannes Maturanensis^{d.3} episcopus. Iohannes^o Albanensis episcopus. Tebaldus^r Velleternensis^a episcopus. Petrus Praenestinus episcopus. Ingizo^h 25 Castellanus^{t.4} episcopus. Gregorius Ostiensis episcopus. Benedictus Portuensis episcopus. Stephanus Cerensis episcopus. Aifredus^k Ferentinensis^l episcopus. Humbertus^m Lusealae^{n.5} episcopus. Humbertus^m Arimae^{o.6} episcopus. Hildeprandus^{o.7} Faventinus^a episcopus. Iohannes Suesanae^r episcopus. Aldebertus^r episcopus. Aldebertus^t Pensarensis^o episcopus. Rainerius^r Fundensis^o episcopus. Bernardus Caietanac^x episcopus. Arialdus Clusinae episcopus.

24. ^o) deest L. ^v) Vallav. *semper* L. ^q) contra — voluntatem *des. L.* ^r) Dagbertum L. ^s) Rodenum L. ^t) deest L. ^u) indicatum L. ^v) afaveat L. ^w) sui D. ^x) Ravennensis L. ^y) Gisobardus L. ^z) Sigisfridus L. ^a) Genuvensis L. ^b) Iuliani D. ^c) Lainensis L. ^d) Maturanensis D. ^e) Ioh. Alb. ep. *des. L.* ^f) Tebaldus L. ^g) Helozensis D; ep. Vell. L. ^h) Ingi. . . D; L. *posuit hunc post Ferentinensem.* ⁱ) Cancollanus D. ^k) Arfridus L. ^l) Serretinensis D. ^m) Hubertus L. ⁿ) Lusealis L. ^o) Arimas L. ^p) Hildeprandus D. ^q) Samus D. ^r) Suossanus L. ^s) Adelbertus . . . L. ^t) Adolbertus L. ^u) Pisarenensis L. ^v) Rainerus L. ^w) Slundenensis D. ^x) Caiotanus L.

1) Puy en Velay archidioecesis Bituricensis. 2) i. e. episcopus Wirzburgensis. 3) Mon- 40 terano, r. synodum Iohannis XII. a. 964 infra in Appendice Actorum pontificum. 4) Città di Castello. 5) Nescio quae episcopi sedes haec sit. 6) Rimini. 7) Hildeprandus Ferentinus subscripsit concilio Ravennatensi a. 998. Mai. 1 a Gerberto celebrato, r. Mansi XIX, 221.

25. OTTONIS III. ET SILVESTRI II. SYNODUS ROMANA.

(999.)

Ex actis tantum superest scriptum poenitentium Ardoino marchioni Eporediensi iniunctam continens, quod e codice nr. 87 mbr. fol. saec. XI. bibliothecae capitularis Eporediensi¹ edidit Provana in libro 'Studi critici sovra la storia d'Italia a' tempi del re Ardoino' (Torino 1844) p. 345 nr. 13. Ad eandem synodum referenda censuit vir cl. Giesbrecht ('Kaiserzeit' ed. 5. I, 862) ea quae tradit Thietmarus Merseburgensis l. IV, c. 44 (28) ed. Kurze: Post hec (i. e. post mortem Gregorii V.) imperator Gisillerum archiepis¹⁰ episcopum, eo quod duas teneret parrochias, in sinodo accusans Romana, iudiciali eum sententia ab officio suspendi ac per internuntios ab apostolico eundem illo vocari precepit. De tempore quo synodus celebrata sit dubitari licet. Giesbrecht et Iaffé-Löwenfeld p. 496 mensures Aprilem vel Maiam statuerunt, Löwenfeld eundem (Leo von Vercell¹⁵ p. 15) annum 999. exeuntem. Scriptum poenitentiae ex editione Provanae dedimus. — Cf. Iaffé, Reg. pont. ed. II, I, p. 496. (P. deest.)

Poenitentia Ardoini Romae in ecclesia beati Petri apostoli ei imposita et a dompno papa Silvestro et augusto imperatore tercio Ottone et a pontificibus Italiae catholice et synodice edieta.

Notum sit omnibus, quod Ardoinus in sancta synodo professus est coram domno²⁰ Silvestro sanctissimo et domno nostro tercio Ottone Romanorum imperatore augusto et coram omnibus episcopis ibi residentibus, se conduxisse illos homines qui interfecerunt Petrum Uercellensem episcopum et eius neci interfuisse et eosdem homines secum reduxisse et retinuisse et cum illis postea conversatum esse. Ideoque inventum est in sancta synodo, ei tanti criminis participi non modicam imponere poenitentiam,²⁵ quia, quamvis ipse hoc manibus non perpetraret scelus, tamen causa eius mortis extitit, causa interfectores conduxit, sicuti et Iudas, qui non eo modo tradidit Dominum ut crucifigeretur, sed quia alios conduxit causa eius mortis, simili modo existens in perpetuum dampnatus est; in hoc tamen Iudas mitius fecit, quia non postea cum interfectoribus Domini conversatus est. Ideoque quia publice confessus est, eandem³⁰ poenitentiam vult ei sancta synodus imponere quae ei daretur, si secreto confiteretur. manu sua episcopum interfecisse: videlicet ut deinceps arma deponat, carnem non manducet, nemini virorum aut mulierum osculum donet, nec lineum vestimentum induat, et si sanus fuerit, ultra duas noctes in uno loco non moretur, nec corpus Domini accipiat nisi in exitu vitae, et in eo loco agat penitentiam ubi neminem eorum ledat³⁵ qui sacramenta contra eum fecerunt: aut presens monachus officiat.

1) V. 'Archiv' IX, 225.

26. DONATIO OCTO PENTAPOLEOS COMITATUUM SILVESTRO II. FACTA.

(1001. Ian.)

Autographon saeculo adhuc XV. superstes fuisse videtur, cum in Tabula secundi registri signati per B. a Platina confecti, quod asservatur in scrinio ferrato arcia S. Angeli legantur haec: Ottonis imperatoris litterae contra pontifices lapidantes bona ecclesiae et expressa donatio facta Romanae ecclesiae, beato Petro et S. Silvestro 158¹. Certe a. 1366 autographon servabatur Avinione, cum Catalogus chartarum archivi Romanae ecclesiae, quem hoc anno confecit archiepiscopus Auxitanus², continet regestum privilegii nostri prolixum: Privilegium Ottonis imperatoris continens: Roma caput mundi profitemur etc. Et est sine data. Sed fuit manu sua scriptum et est bulletta plumbea bullatum; praeterea autem Catalogus affert apographon anni 1339³. Hodie in tabulario secreto Vaticano in Arm. I. Caps. X. nr. 15 asservatur tantum apographon istud, quod iussu Benedicti XII. pontificis fieri fecit a. 1339 Iohannes de Amelio camerae apostolicae clericus, quodque in nostros usus venit vir cl. Sickel. Monogramma imperatoris in hoc transsumto depictum est; de sigillo privilegii Iohannes de Amelio haec verba facit: Elegimus ac vidimus et diligenter inspeximus quoddam privilegium cum quadam bulla plumbea parva impendenti sive in fine ipsius privilegii cum pergamena alligata, in qua quidem bulla ab una parte in circumferentia eiusdem scriptum erat oddo imperator Romanor', ab alia vero parte erat quoddam caput hominis cum pilis crispis et cum spatulis, scriptumque erat in circumferentia Aurea Roma, ut prima facie apparebat.

Ex transsumto Ameliano omnia apographa et editiones privilegii nimirum stuxerunt, imprimis apographon codicis bibl. Vallicellianae B. 12. membr. fol. saec. XV. ex. fol. 464'—465, qui testante viro cl. Holder-Egger praebet chartam Iohannis de Amelio, cui breve Benedicti XII. et privilegium Ottonis III. inserta sunt. Haec omnia typis excusa sunt in libro cuius auctor, ni fallor, fuit Marquardus Freher, qui inscribitur 'Otthonis III. imp. donatio Sylvestro II. papae facta' cet. 'ad sereniss. duces Venetiarum Leonardum Donatum. Typis Gotthardi Voegelin' (Heidelbergae nimirum). Auctor praefatus est a. 1607 et p. 15 dicit, se monumentum exceperit e veteri libro pleno diplomatum, epistolarum, aliorumque monumentorum, quem possederit senator quidam supremi parlamenti Parisiensis; ab eodem codicem etiam Baronio cardinali missum esse. Erat sane hic codex similitis Vallicelliano, quocum convenit etiam inscriptione ad frontem chartae Amelianae posita⁴ et monogrammate Ottonis III. in calce depicto. Paulo ante Freherum editionem paravit Baronius in Annalibus eccles. ad a. 1191 § 55 sq. ope codicis istius Parisiensis, quem ei suppeditavit Nicolaus Faber, et similis cuiusdam, quem ei porrexit Petrus Antonius Tolentinus Cyrenomensis. Baronius chartam Amelianam in fine decurtavit. Privilegium Ottonianum legitur § 57. Alterutram editionem repetiverunt editores posteriores, quorum non est numerus; e. g. Pertz Baronianam, Goldast I, 226 et IV, 1, 40 Freherianam⁵, J. Masson 'Epistolae Gerberti' p. 73 Freherianam (= Olleris, 'Oeuvres de Gerbert' p. 551).

Opus falsarii privilegium nostrum esse, imprimis contendit b. m. Rogerius Wilmans 'Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Otto III', p. 233 sq. Nos autem cum viro

1) V. Indicem archivi scripturarum arcia S. Angeli editum a von Aretin, 'Beiträge zur Geschichte und Literatur' II, 2, p. 80. 2) V. apud Muratorium, 'Antiquitates Italiae' VI, 78. 3) Item transcriptum dicti privilegii etc. 4) Freher p. 1: Instrumentum in quo — assignatis Romanae ecclesiae. 5) V. Rationale tomii IV, p. 39.

et. Sichel aliisque persuasum habemus, diploma genuinum esse. Dictatorem nonnulla o Libello de imperatoria potestate in urbe Roma (SS. III, 719 sq.) sumpsisse, iam Wilmans p. 239 sq. animadvertit¹.

Tibulus, quem imperator sibi vindicat servus apostolorum, arguit, privilegium a. 1001 datum esse. Cum hoc tempore congruunt etiam inscriptiones bullae, quas Iohannes de Anclio servavit². Autographon notis chronologicis omnino caruisse, regestum a. 1366 probat. Verba Datum Romae, quae leguntur apud Freherum aliosque³ aut per coniecturam ab editore addita aut glossema codicis cuiusdam ducenda sunt⁴. Apographon chartae nostrae in tabulario secreto civitatis Cremonae sub C. 37 exstare et notis chronologicis a. 998, 10 12. Kal. Mai. insignitum esse, asserit Robolotti in 'Miscellanea di storia d'Italia' I, 553⁵. At cum vir rev. Angelus Berenzi, professor seminarii episcopalis Cremonensis, me certiores faciat, signum istud diverso prorsus monumento saeculi XIV. convenire, equidem adstipulor viro et. Wüstenfeld auguranti, apographon illud, quod Robolotti vidit, exaratum esse a notario quodam Cremonensi, bene sibi noto, qui saeculo XIII. multorum instrumentorum 15 exemplaria confecerit eaque suo Marle signis chronologicis adornaverit. Ottonis III. donationem igitur non mense Aprili Ravennae, sed potius mense Ianuario seu Februario Romae factum esse, recte iudicaverimus.

De octo comitatibus Silvestro II. donatis agere videtur epistola Ottonis III. Gregorio V. papae a. 996. missa inter epistolas Gerberli recepta, quam in annotatione secundum 20 novissimam editionem viri d. Juliani Havet⁶ afferri licet⁷. De casibus variis Pentapoleos conferas imprimis Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' II, p. 318. — Stumpf, Reg. 1256. (P. pars II, 162.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Otto servus apostolorum et secundum voluntatem Dei salvatoris Romanorum imperator augustus. Romam caput mundi 25 profitemur, Romanam ecclesiam matrem omnium ecclesiarum esse testamur. sed incuria et inscientia pontificum longe sue claritatis titulos obfuscasse. Nam non solum quae extra Urbem esse videbantur vendiderunt et quibusdam colluviis a lare sancti Petri alienaverunt, sed, quod absque dolore non dicimus, si quid in hac nostra Urbe regia habuerunt, ut maiori licentia evagarentur, omnibus iudicante pecunia in commune 30 dederunt et sanctum Petrum, sanctum Paulum, ipsa quoque altaria spoliaverunt et pro reparatione semper confusionem induxerunt. Confusis^a vero papaticis legibus et iam abiecta ecclesia Romana, in tantum quidam pontificum irruerunt, ut maximam partem imperii nostri apostolatui suo coniungerent, iam non querentes quae et quanta suis culpis perdiderunt, non curantes quanta ex voluntaria vanitate effuderunt: sed

35 26. *) confosia e.

1) Cf. etiam Jung in 'Forschungen zur Deutschen Gesch.' XIV, 413. 2) V. Folt: 'Neues Archiv' III, p. 40 (Otto III. 9). 3) Goldastius I, 226 addidit etc. 4) Freherus asterisco ea signavit. 5) 998. 12. kal. maggio. Rampogna di Ottone III. imperatore all' avarizia di papa Gregorio V. ed elezione di Silvestro II. Arch. segr. di Cremona. Capsa Cremonae. C. 37. inedita. 6) 'Lettres de Gerbert' publ. par J. Havet (Paris 1889) p. 202 nr. 216; in editione Olleris ('Oeuvres de Gerbert' p. 147) est ep. 217, in prioribus editionibus ep. 158. 7) Vir et. Giesbrecht ('Gesch. der deutschen Kaiserzeit' ed. 5. I, 864 not. 1) primus recte iudicavit, hanc epistolam non Silvestro II. sed Gregorio V. a. 996 missam, siglum nominis ab editoribus perperam solutum esse. Reverentissimo papae G. O. gratia Dei imperator augustus. Quia temporis difficultate adstrictus vestris votis satisfacere nequeo, vehementi moerore afficio. Moveor enim pietatis affectu circa vos, sed naturae necessitas suo iure omnia constringens qualitates Italici aeris qualitatibus mei corporis quadam sui generis contrarietate opponit. Mutamur ergo solum corpore, vobiscum mansuri mente, vestroque solatio atque subsidio primores Italiae relinquimus, Ha. Tascum nobis per omnia fidum, Co. comitem Spoletinis et Camerinis praefectum, cui octo comitatus, qui sub lite sunt, vestrum ob amorem contulimus nostramque legatum eis ad praesens 50 praefecimus, ut populi rectorem habeant et vobis eius opera debita servitio adhibeant.

sua propria, utpote ab illis ipsis dilapidata, dimittentes, quasi culpam suam in imperium nostrum retorquentes, ad aliena, id est ad nostra et nostri imperii maxime migraverunt. Hec sunt enim commenta ab illis ipsis inventa, quibus Iohannes diaconus cognomento Digitorum Mutilus^b preceptam aureis litteris scripsit et^c sub titulo magni Constantini longi^d mendacii tempora finxit. Hec sunt etiam commenta, quibus dicunt, quendam Karolum sancto Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hec respondemus, ipsum Karolum nichil dare iure potuisse, utpote iam a Karolo molliore fugatum, iam imperio privatam, iam destitutum et adnullatum. Ergo quod non habuit, dedit; sic dedit, sicut^e nimirum dare potuit, utpote qui male adquisivit et diu se possessorum non speravit. Spretis ergo commenticiis preceptis et imaginariis scriptis, ex nostra liberalitate sancto Petro donamus^f que nostra sunt, non sibi que sua sunt, veluti nostra conferimus. Sicut enim pro amore sancti Petri domnum Siluestrum magistrum nostrum papam elegimus et Deo volente ipsum serenissimum ordinavimus et creavimus, ita pro amore ipsius domni Siluestri pape sancto Petro de publico nostro dona conferimus, ut habeat magister, quid principi nostro Petro a parte sui discipuli offerat. Octo^g igitur comitatus pro amore magistri nostri domni Siluestri pape sancto Petro offerimus et donamus, ut ad honorem Dei et sancti Petri cum sua et nostra salute habeat, teneat et ad incrementa sui apostolatus nostrique imperii ordinet. Hos autem sibi ad ordinandum concedimus: Pisaurium, Fanum, Senogalliam, Anconam, Fossabrum, Gallim^h, Hesi et Ausimum, ut nullus unquam ei et sancto Petro audeat aliquam inquietationem facere aut eum aliquo ingenio fatigare. Quicumque vero presumerit, omnia que habet amittat, et sanctus Petrus que sunt sua recipiat. Ut hoc autem in eternumⁱ ab omnibus conservetur, hoc preceptum manu nostra diu, Deo adiutore, victura confirmavimus et nostro sigillo precepimus insigniri, ut sibi suisque successoribus valeat.

¶ Signum domni Ottonis (M.) invictissimi Romanorum imperatoris augusti. ¶

26. ^b Mutius c. ^c supplevi; deest c. ^d sic c. ^e sic c. ^f donemus c. ^g Otto c.
^h Gallii c. ⁱ eternum c.

HEINRICI II. CONSTITUTIONES.

27. PRAECEPTUM CONFIRMATIONIS
VENETIS DATUM.

1002. Nov. 16.

5 *Exstat in 1) Libro blanco fol. 34, nr. 18, qui exhibet inscriptionem: Privilegium confirmationis Henrici regis factum domino Petro duci Veneciarum et Iohanni eius filio similiter duci super hiis rebus, quas ipsi seu eorum antecessores duces etc.: 2) cod. Trivisano fol. 135. Praeceptum locum tenuit pacti; cfr. quae supra p. 30 dicimus. — Stumpf, Reg. 1333. (P. deest.)*

10 In nomine sancte et individuae Trinitatis. Henricus divina favente clementia rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, qualiter venerabilis dux Veneticorum et Dalmationum^a nomine Petrus una cum filio suo Iohanne similiter dux per dilectum nobis Iohannem dyaconum et suum capelanum nostram adiit maiestatem, suppliciter rogans regium nostre confirmationis preceptum super hiis rebus,
15 quas vel^b ipso Petrus vel pater suus seu antecessores duces sub nostris antecessoribus, regibus et imperatoribus, usque ad nostra tempora dono, scripto sive pacto in regno Italico possiderunt. Eorum igitur, ut oportuit, petitioni annuentes per interventum dilecte coniugis nostre, Cunigunde videlicet regine, nostrique fidelis Opperti^c Veronensis ecclesie episcopi per hoc regie potestatis insigne confirmamus et perpetua
20 illis stabilitate corroboramus omnia a nostris precessoribus facta precepta; et quicquid a tempore domini Ottonis primi a suis decessoribus sive a suis ecclesiis^d in^b Veronensi^d marchia sive in Istriensi comitatu actenus possessum est, nostra deinceps liberalitate possideant^e, cum confirmatione pacti, quod secundus Otto Verone sibi fecit. Insuper etiam ea, que sancte recordationis senior noster tercius Otto in predicta
25 marchia et in Istriensi comitatu sibi et suis ecclesiis preceptali scriptione possidenda concessit sive confirmavit, prefati duces suique successores et ecclesie libenter in integrum teneant; sive quicquid in predicta provincia per cartulam libellarii^f nunc tenent, sine molestatione teneant. Precipientes igitur iubemus, ut nullus dux, comes, vicecomes, marchio sive aliqua regni nostri magna vel parva persona^g eos vel eorum
30 ecclesias et successores in hiis molestare audeat^h. Quodsi quis fecerit, centum libras

27. ^a) Dalmationorum 2. ^b) om. 1. ^c) Opperti 2. ^d) Veronensis 1; Veronensis 2. ^e) libertate possideantur *cod. l.* ^f) libellarii 1. ^g) sive regni aliqua magna vel parva persona nostri regni 1. ^h) audeant 1.

auri iuxta legem componat. Et ut haec nostra confirmatio inconvulsa permaneat, hanc nostri precepti paginam manu propria roborantes nostro sigillo imprimi iussimus.

Signum domini Henrici (M.) regis invictissimi.

Egilbertus chancelarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi.

Data XVI. Kal. Decembr., anno dominice incarnationis MII, indictione I, anno vero domini Henrici regis I: actum Radisponae¹.

28. SYNODUS DORTMUNDENSIS.

1005. Iul. 7.

De actis non nisi decretum de requie defunctorum acquirenda et de ieiuniis tenendis scripsit Thietmari Chronicon SS. III, p. 810 l. VI, c. 13 (ed. Kurze p. 143 l. VI, c. 18), quod sic praefatum est: Posita est etiam in loco qui Throtmuni dicitur magna synodus, ubi rex coepiscopis presentibusque cunctis plurima questus est sanctae aeclesiae inconvenientia et communi eorundem consilio haec statuit deinceps prohiberi, et optimo novae institutionis decreto gravem peccatorum suimet sarcinam relevari. Repetimus ex editione novissima viri d. Kurze. — Stumpf, Reg. 1408. (P. deest.)

Anno dominicae incarnationis MV, anno autem domni Henrici secundi regnantis IIII, in die Non. Iulii actum est in Throtmuni hoc decretum gloriosissimi eiusdem regis et contactalis suae Chungundae reginae necnon et archiepiscoporum Heriberti Coloniensis, Lievizonis Bremensis, Daginonis Magadenburgensis archiprosulis^a tertii; episcoporum autem Notgeri Leodicensis, Suithgeri Mirmingurdevordensis, Ansfridi Traiectensis, Thiederici Melensis, Thietmari Asanbruniensis, Berenhardi Ferdensis, Berenwardi Hillinessemensis, Burchardi Wormatiensis, Retharii Pathelbrunnensis, Wigberti Merseburgensis, Ekkihardi Slesvicensis, Othinkerdi¹.

1. In obitu cuiusque prenominatorum singuli episcoporum infra XXX dies, nisi infirmitas impedierit, missam pro defuncto celebret, et unusquisque presbiter in monasterio similiter faciat. Presbiteri vero forenses tres missas peragant; diaconi et ceteri inferioris ordinis psalteria X. Rex et regina infra XXX dies MD denarios pro animae redemptione erogent et totidem pauperes pascant. Episcopi singuli CCC pauperes pascant et XXX denarios expendant et triginta lumina accendant. Dux autem Bernhardus² D pauperes pascat et XV solidos expendat.

2. Vigiliam sancti Iohannis baptistae et apostolorum Petri et Pauli et vigiliam sancti Laurentii et omnium sanctorum in pane et sale et aqua decernimus ieiunare. Vigiliam assumptionis sanctae Marie et omnes vigiliis aliorum apostolorum sicut in quadragesima; quatuor tempora sicut in quadragesima, excepta VI. feria ante natale Domini, quam in pane, sale et aqua decernimus ieiunare.

27. ¹) Radespona 1.

28. ^a) archipr. tertii des. cod. 2 et certo glossena sunt.

1) Ripensis. 2) Saxoniae.

29. CONCILIUM FRANCOFURTANUM.

1007. Nov. 1.

Scriptum, quo episcopi mandante Iohanne XVIII. pontifice fundationem episcopatus Bambergensis corroborant, autographon superest in tabulario regio Monacensi, cui illatum est olim e tabulario Bambergensi. Exemplavit vir cl. Loersch. Qui haec de autographo adnotavit: 'Signum quod dicunt Chrismon (monogramma Christi) non solum lineae primae, sed etiam secundae adscriptum est; subscriptiones episcoporum ipsorum manibus exaratae esse videntur¹, quamvis literarum ductus quandam similitudinem ostendat; subscriptiones arcte in lineis inter se cohaerent; in dorso leguntur manu saec. XI: Privilegium Heinrici imperatoris, manu saec. XVI: Litera qualiter sanctus Henricus cogitavit erigere episcopatum Bambergensem M^o VII. A. 3'

Scriptum nostrum ex exemplari Bambergensi multi ediderunt, e. g. Labbens et Cossartius IX, 784 (= Mansi XIX, 283); Heyberger 'Landeshoheit des Bisthums Bamberg über Fürth' (Bamberg 1774), Probationes diplomaticae nr. 5 = Iaffé 'Bibl. rer. German.' V, p. 27 nr. 7, qui etiam exemplaria codicis Udalrici, cui insertum est, adhibuit². Waite SS. IV, 795 not. 1 editionem Eccardianam codicis Udalrici repetivit, adnotata varia lectione Ussemani 'Episcopus Bambergensis' Probat. p. 13. Privilegium, quo Henricus II. episcopatum fundavit, et ipsum Nov. 1. datum, v. SS. IV, 798. — Cf. Stumpf, Reg. 1456. (P. deest.)

(C.) Anno dominicae incarnationis MVII, indictione V, Kalendis Novembris, regnante piissimo ac serenissimo Henrico secundo, anno regni sui VI, pro statu et augmento sanctae matris aeclesiae in loco Frankonofurt dicto magna synodus habita est et celebrata. Nam idem rex Henricus magnus et pacificus, ut in Deum erat credulus et in homines pius, dum alta mentis deliberatione sepe numero cogitaret in quo Deum sibi maxime placaret, summa inspirante Divinitate cogitando disposuit, ut Deum sibi heredem eligeret et conseriberet et episcopatum in honorem sancti Petri principia apostolorum in quodam suae paternae hereditatis loco Babenber dicto ex omnibus suis rebus hereditariis construeret, ut et paganismus Sclavorum destrueretur et christiani nominis memoria perpetualiter inibi celebris haberetur. Sed dum parroechiam ad eundem locum respicientem non haberet et sanctum pentecosten in eodem sui regni anno VI. Mogontiae celebraret, quandam partem Vuirciburgensis dioceseos, comitatum videlicet Ratenzgouui dictum, et quandam partem pagi Volcfolt dicti inter fluvios Uraha et Ratenza sitam ab Henrico Vuirciburgensi episcopo firma ac legali commutatione acquisivit, tradens econtra Vuirciburgensi aeclesiae CL mansos in vico Meinungun dicto et in adproxime iacentibus^a locis, hoc consentientibus et perspicientibus venerabilibus patribus, inprimis videlicet Vuirciburgensis aeclesiae episcopo Henrico et Vuilligiso reverendo archiepiscopo Mogontino et Burchardo Vuormaciensi et Vualthero Spirensi et Vuerinhario Strazburgensi et Adalberone Basilensi et Lamberto

29. ^a) proxims adiacentibus prius scriptum erat, post ad crasum et ante proximo positum est cod.

¹) Sic etiam Bayer 'Neues Archiv' I, 471 not. 1. Ceterum Bayer 'Kaiserarkunden in Abbildungen, Text' p. 109 scriptum nostrum exaratum esse a notario, quem vocat Eberhardum A, indicavit. At vir cl. Bresslau monuit, hoc esse falsum, scribam fuisse illum, quem Bayer l. c. p. 681 vocat 'tertium', cui debetur privilegium Stumpf, Reg. 1466. ²) Alias editiones dinumerat Hirsch 'Jahrbücher Heinrichs II.' II, 59 not. 3, qui tamen perperam duas revisiones distinguit, cum haud dubium sit, quin eodem Udalrici ex autographo hauscrit.

Constantiacensi et Ódalrico Curiensi et Liudolfo archiepiscopo Treverensi et Theodorico Mettensi et Beraholdo Tollensi et Heimone Viridunensi et Herobarto archiepiscopo Coloniensi et Notkero Leodicensi et Eraluino Kameracensi et Dagingino archiepiscopo Magideburgensi et Hildolfo Mantuano. Gloriosissimus vero rex Heinricus tunc voti compositus effectus pari supradictorum patrum consultu duos suis ex capellanis, Albericum videlicet et Ludouikum, adiunctis Heinrici Vuiriburgensis episcopi literis, Romam usque direxit, quatinus hic bene incepta in melius profloerent auctoritate Romana. Romanus vero pontifex et universalis papa Iohannes precatorias predicti Heinrici episcopi literas inspiciens et piissimi regis Heinrici devotioni congaudens, habita in sancti Petri basilica sinodo, pro confirmando Babenbergensi episcopatu privilegium^{b.1} fecit conscribi et apostolica auctoritate corroborari, universis Galliae et Germaniae episcopis rescribens, ut et ipsi pari communique auctoritate eundem episcopatum corroborarent et confirmarent². Quod videlicet privilegium venerabiles patres in supradicto Frankonofurt habito generali concilio consistentes summa veneratione legendo suscipientes et apostolicę auctoritati obediens³ devotis mentibus subscribendo unanimiter laudaverunt communiterque corroboraverunt.

† Willigius sanctę Mogontiensis aeclesie archiepiscopus qui eidem synodo vice Romanę aeclesie praeidebam, conlaudavi et subscripsi. † Radherius Podolbrunnensis aeclesie episcopus interfui et subscripsi. † Megingaudus Eihstatensis episcopus interfui et subscripsi. Berenuuardus Hildiniseheimensis episcopus interfui et subscripsi. † Lambertus Constantiensis episcopus interfui et subscripsi. † Arnolfus Halberstatensis interfui et subscripsi. † Ódalricus Curiensis episcopus interfui et subscripsi. † Burchardus Uuormaciensis episcopus interfui et subscripsi. † Uue-rinharius Argentinensis episcopus interfui et subscripsi. † Uualtherius^d Spirensis episcopus interfui et subscripsi. † Brun Augustensis^e episcopus interfui, collaudavi^f et subscripsi. Liudolfus Treverensis archiepiscopus interfui et subscripsi. † Beraholdus Tollensis episcopus interfui et subscripsi. † Heimo Uuiridunensis episcopus interfui et subscripsi. † Hartuugus Iuvavensis archiepiscopus^g interfui et subscripsi. † Cristianus Pataviensis episcopus interfui et subscripsi. † Gebhardus Radesponensis episcopus interfui et subscripsi. † Egilbertus^h Frigisiensis^k episcopus interfui et subscripsi. † Adalbero Brixienensis^l episcopus interfui et subscripsi. † Heribertus archiepiscopus Coloniensis interfui ad votum sinodi^m et subscripsi. Suidgerus Mimigardvordensis episcopus interfui et subscripsi. † Ansfrius Traiectensis episcopus interfui et subscripsi. † Teodricus Mindensis episcopus interfui et subscripsi. † Thietmarus episcopus Osnoburegensis interfui et subscripsi. † Dagingoⁿ archiepiscopus Magedeburegensis interfui et subscripsi. † Hildiuuardus Citicensis^o episcopus interfui et subscripsi. Burchardus archiepiscopus Laudunensis³ interfui et subscripsi. † Baldolfus archiepiscopus Tarentasiensis interfui et subscripsi. † Anastasius^u Ungrorum archiepiscopus⁴ interfui et subscripsi. Adalbero Basilensis interfui

29. ^b) privilegium cod. ^c) obediens cod. ^d) litera h supra lineam posita cod. ^e) Aūgt 40 cod. ^f) supra vocem collaudavi signum crucis positum est cod. ^g) archi add. manus recentior supra lineam cod. ^h) crux supra lineam addita est cod. ⁱ) Egilbertus cod. ^k) emendari; Frigisiensis prius scriptum, post corr. Friginiensis cod. ^l) Brixinensis prius; litera e superposito puncto deleta, litera o supra lineam addita cod. ^m) verba ad votum sinodi postea a manu ipsius archiepiscopi, et quidem verba ad votum supra lineam, verbum sinodi post verbum subscripsi addita sunt cod. ⁿ) altera crux supra nomen addita cod. ^o) litera i inter t et e deleta videtur cod. 45

1) V. bullam Iohannis XVIII. SS. IV, 796, Luffé, Reg. pont. ed. H. I, iv. 3951. 2) Mandatum tale in bulla non legitur; haec igitur verba respiciunt ad epistolam pontificis, quae iam non existat. 3) Laudunensis. 4) sive Asericus archiepiscopus Strigoniensis.

et subscripsi. Hugo Genuensis subscripsi. Henricus Lausonensis subscripsi.
 Ekehardus Slesuwigensis^p subscripsi. Albericus Cumanus episcopus interfui et
 subscripsi. † Richolfus Tergestiniensis ecclesiae episcopus †^q.

30. SYNODUS RAVENNAS.

(1014. Ian.)

5 *Codex bibl. Vaticanus 1339 membr. fol. max. saec. XI. continet collectionem canonum
 quinque libris distinctam¹, in qua leguntur capita quatuor Henrici cuiusdam regis, quae
 edituri sumus. Codicem in Italia superiori exaratum esse, iudicaverunt viri cl. b. m. Merkel
 et Giesebrecht: ille et scriptorem et compilatorem saeculi XI. inuentis hominem Scotum
 10 fuisse contendit et capiti nostra Henrico II. vindicavit. Collectio cum capiti regum
 Langobardorum, Karolinorum, Widonis imperatoris praebet, de Henrico I. seu Henrico II.
 tantum cogitari potest, et cum Henricus I. sceptrum in Italia non gesserit, vir cl. Giese-
 brecht rectum iudicasse videtur. Titulus regis tempus indicat ante diem Febr. 14. anni 1014.
 Mense Ianuario eiusdem anni regem Ravennae synodum celebrasse, cui et Benedictus VIII.
 15 papa interfuisse videtur, traditum est². De hac synodo, non de Romano agere videtur
 Thielmarus SS. III, p. 837 l. VII, c. 2 (ed. Kurze p. 194 l. VIII, c. 2): In Ravenna
 duos et Romae totidem sinodali iudicio papa deposuit ab archiepiscopo Leone iam
 nudo consecratos. Sanctorum³ instituta patrum in sacris ordinibus ibidem et apud nos
 20 diu pro dolor neglecta cum excommunicatione redintegrata renovavit. Prohibent
 namque canones, ut ante XXV annos diaconus, presbiter autem et episcopus ante XXX
 annos nequaquam ordinetur. Haec in caput nostrum 2 quadrant. In synodo ista res
 ecclesiarum Ravennatis ab invasore Adelberto per multos annos perturbata ordinata esse,
 scimus. De temporibus istis synodus altera Ravennae eodem anno Apr. 30 ab Arnaldo
 archiepiscopo celebrata⁴ sic loquitur: Qua de re contra canonum constitutiones . . .
 25 multae malae atque illicitae ordinationes atque promotiones sacerorum ordinum et dedi-
 cationes ecclesiarum, monasteriorum, plebium et capellarum atque invasiones ordinum
 per alios, quibus minime competebat, inventae sunt extitisse. Contra tales abusus capita 1
 et 3 pugnare videntur. Capita ergo synodo Ravennati a Benedicto VIII. et Henrico II.
 rege a. 1014 mense Ianuario habitae adscribi, fas ducimus. Exscripsit ea e codice a. 1884
 30 vir b. m. Waitz. Inveniuntur in codice: caput 1 fol. 33 in libri I. capite XI.; caput 2
 fol. 35 in libri I. capite XLVIII.; caput 3 fol. 48 in libri I. capite CVII.; caput 4
 fol. 216 in libri IV. capite CCLXXXIII. (P. deest.)*

20. p) crux supra vocem Slesuwigensis posita est cod. q) ultima duo verba cum cruce supra
 lineam posita sunt cod.

35 1) Cf. de hoc codice 'Archiv' XII, 225; 'Neues Archiv' I, 509, VIII, 312; Giesebrecht 'Münchener
 historisches Jahrbuch für 1866', p. 106 not. 3; Maassen, 'Gesch. und Literatur des canon. Rechts' I, 886;
 alia adducunt qui codicem a. 1884 insperit vir b. m. Waitz. Collectionem praecedunt 8 folia imagines praee-
 bentia, fol. 15 incipit collectio: In Christi nomine. Incipit liber canonum ex multis sententiis patrumque
 40 dictis delectatus, in qua etc. Prologus incipit: Oportuni quidem etc. 2) V. Pabst 'Jahrbücher Hein-
 richs II. II, p. 117 sq. Benedictum VIII. papam Ravennae fuisse equidem contra iram d. Pabst cum
 Jaffé. Reg. pont. ed. II, I, p. 507 contulerim. 3) Sequentia cura d. Kurze teste manu saec. XII. in-
 addita sunt. 4) Mansi XIX, 362.

1. De his qui per pecuniam sunt ordinati. Henrici regis. Si quis^a per pecuniam episcopum aut presbiterum vel diaconum aut quantamlibet sacri ordinis consecraverit, anathema sit, et ordinatus^b deiciatur.

2. De etatibus quibus clerici consecrandi sunt. Henrici regis. Si quis^a episcopum ante XXX. annum^c presbiterum consecraverit, vel diaconum ante XXV. annum^c, anathema sit, et ordinatus deiciatur usque ad prefnitam^d etatem, nisi summa compellat^e necessitas. Quod si inevitabilis^f causa advenerit, permittamus^g presbiterum consecrari in legitima aetate diaconorum. Subdiaconus ante XII. annum nullatenus fiat.

3. De his qui per pecuniam consecraverint. Henrici regis. Si quis^a per pecuniam a ecclesiam consecraverit, anathema sit.

4. De eo qui pignus vel donum de ornamentis ecclesiae acceperit. Henrici regis. Quicumque aliquid in pignus vel donum acceperit de utensilibus^h, ornamentis sanctae Romanae ecclesiae vel aliarum ecclesiarum, dator et acceptor sit anathema, et quamdiu tenet, communioneⁱ privetur.

31. SENTENTIA GOSLARIENSIS DE CONIUGIO CLERICORUM SERVILIS CONDITIONIS.

(1019. Mart.)

Narratio historica pro memoria rei gestae ab Hildesheimensi quodam, defuncto iam Henrico II. imperatore, scripta invenitur in codice Guelferbymano 35 (Helmst. 32) in fol. 20 membr. fol. 19—19' manu saeculi XI. exarata. Anno in ea indicato 1025 non solum annus obitus imperatoris sed etiam annus obitus episcoporum Bernwardi Hildesheimensis, Thiederici Mindensis, Thiederici Monasteriensis, 1022, adversatur. Recte igitur iam Pertzius iudicavit, rem actam esse a. 1019 mense Martio, quo tempore imperator chartis testantibus¹ Goslariae versatus sit. Ad istum conventum etiam referenda videntur quae 25 Annales Hildesheimenses (ed. Waitz p. 32) trahunt sub a. 1018: Eo anno dominus Bernwardus episcopus tempore quadragesimae Goslare, presente imperatore cum episcopis ceterisque regni primoribus synodo habita, Godescalcum Eggihardi presidis filium et Gerdrudam Egberhdi comitis filiam separavit².

E codice Helmstadiensi narrationem ediderunt Maderus 'Antiquitates Brunswicensis' 30 p. 211 = Heinzeus 'Antiquitates Goslarienses' p. 30; Leuckfeld 'Antiquitates Halberstadenses' p. 675 = Hartzheim 'Concilia Germaniae' III, 50. Codicem iterum conferrit curavit vir cl. de Heinenmann Guelferbytanus. Constitutionem Bernwardi anni 1020, quam ex eodem codice fol. 19 dedit Pertz pars II, p. 172 not. 1, utpote a nostro consilio alienam et nullius momenti reiecit. — Stumpf, Reg. 1718. (P. pars II, 173.) 35

30. ^{a)} quis corr. in qui cod. ^{b)} ordinator cod. ^{c)} corr. in annis cod. ^{d)} prefnitum corr. cod. ^{e)} i. cogat vel constringat supra lin. add. cod. ^{f)} i. infugabilis supra lin. add. cod. ^{g)} i. permittamus supra lin. add. cod. ^{h)} i. rebus vel vestimentis vel suppellectile quae utantur in ecclesia supra lin. add. cod. ⁱ⁾ coimio cod.

1) Stumpf, Reg. 1716, 1717. 2) Cf. etiam Vitam Meinwerci c. 163 (SS. XI, 141), cuius auctor 40 fortasse Annalibus Hildesheimensibus maioribus deperditis usus est.

Architecti catholicae doctrinae, quae scotanda forent fidei quasi fundamenta locantes, hoc evidentior noscuntur probasse, sive gregatim seu separatim, ut gloriemur in laude Christi. Ergo anno MXXXV.^a in consistorio^b regali Goslar praeminenti, in aeclesia scilicet australi lateri eodem adherente, collecta fidelium coadunatione, propositum est tractandum quodque utilitatis salutare. Cuius conventus primatui Henricus, qui tunc temporis rei publicae monarchiam strenuo gubernabat, assederat et constipatione episcoporum, Geronis videlicet Parthenopolitani archiepiscopi et Unouuani Bremensis archiepiscopi, Arnolphi quoque Haluerstedensis et Bennonis Slauensis¹, Thioderici Mindensis² et Thioderici Mimigardiordensis³ et Ekkihardi Sleauuigensis episcopi, circumfultus undique, fasque nefasque aequa trutinacionis lance pensabat. E quibus vero inter questiones citra ultraque habitas Bernuuardus sanctae Hildinishemonsis aeclesiae pia memoriae antistes, quem tanti negotii principatus attinebat, cuiusdam ambiguitatis indaginem investigabat, quippe: Cum quilibet episcopus vel cuiusvis dignitatis quisquam, proprietatis suae aliquem ad sacerdotalem provehens gradum, suae potestatis iuxta collibitum esse permiserit insuperque sui iuris seu alieni sibi aeclesiam elementi benignitate adquisierit, sed is succedentibus prosperis altioris meriti elatione sese super verticem extulerit donumque divinitus collatum in turpe converterit emolumentum, adeo ut nobilitate generis succensus, quandam in matrimonium usurpaverit liberam, eo tenore ut prolem ex eadem derivatam quoquo modo abalienet servitio eius cuius ipse suberat dominio, quid potissimum exinde concurs illorum fieri decrevisset assensio? His ita praelibatis, procerum unusquisque pro industriae suae estimatione, huius rei proposito longa alternabat deliberatione. Sed tandem huius haesitationis amfractus imperatore anticipante cuncti: legitime oportere, tam ipsum^c quam eius posteritatem eodem quo et ipse servitutis iugo succumbere. Addunt nihilominus: presentis compactionis decretum, Romani imperii maiestate sancitum, nullo penitus inperpetuo iure solvendum, maxime cum^d in beneplacito^e universalis papae^f prospectum^g vegetet sanctae aeclesiae^{o.4}.

32. CAPITULARE ARGENTINENSE DE MUTUA SUCCESSIONE MARITORUM ET DE INTERFECTORIBUS.

(1019. post Sept. 1.)

*Exstat in Libri Papiensis codicibus 3—9, e quibus dedit Boretius LL. IV, 581—583⁵.
Annus ex eo colligitur quod codex 3 indictionem tertiam abnotavit. Capituli 2 partem*

31. ^a) *litera ni. supra lin. add. e.* ^b) *consistorio e.* ^c) *ipsam e.* ^d) *eū e.; loco eū in fortasse legendum cum.* ^e) *bene placito e.* ^f) *papae pfectum uegetet sic epl'e e.* ^g) *fortasse legendum profectum.*

1) *i. e. Aldenburgensis.* 2) *obit a. 1022. Febr. 19.* 3) *obit a. 1022. Jan. 23.* 4) *Hanc sententiam sic interpretor: Sie fügen zu, dass dieses Decret u. s. w. durch kein Recht in Zukunft aufgehoben werden solle, besonders weil es in Uebereinstimmung mit dem Papste das Ansehen der Kirche wieder auffrischt.* 5) *Legitur etiam in codice S. Marci Veneti olim Dolleonii saec. XIII. ex., quem iam olim contulit h. n. Johannes Merkel, cuius tamen lectionem aspernati sumus.*

maximam petitam esse e capitulari generali Wormatiensi, quod Ludovicus Pius a. 839
 ediderat, Boretius l. c. p. LXIII animadvertit. — Stampf, Reg. 1734.

(P. 38.)

Henricus^a gratia^b Dei miserationis^b Romanorum imperator augustus. Omnibus
 nostris fidelibus praesentibus etiam et futuris notum fieri volumus, quod semper rei
 publicae providentes, quae digna sunt, probabiliū personarum^c nostri imperii fidelium
 acceptione disponimus. Cum tempore autumn^d in parte Elisantiae^e, nostri regni pro
 utilitate multimoda, moraremur^f in civitate Argentina, quae vulgari nomine Strasburge^g
 vocatur, multorum perlaturum^h est ad nos relationeⁱ, quod plurimi tunc erant, qui sub
 occasione his periculis laborabant. Unde etiam digna provisione omnibus succurrentes,
 attestatione laudis^k quam plurium nobis adstantium fidelium, archiepiscoporum Mediola-
 nensis videlicet et Ravenensis^l, episcoporum quoque Strasburgensis^m, Placentini, Cu-
 mani, Vercellensis, Parmensis, Aquensisⁿ, Lunensis^o, Vulterrensis^p, marchionum quoque
 et comitum Italiensium, nobilium vero multorum, vassallorum, sapientium et iudicum,
 inter multa quae rei publicae congruebant, tria capitula inseruimus. Quae ut ab
 omnibus nostri imperii^q observentur stabilique observatione teneantur, amodo et dein-
 ceptis statuimus, iubemus^r et firmiter praecipimus. Haec sunt quae inviolabiliter
 observari iubemus^s.

1. Quicumque ex quacumque natione legitimam uxorem accepit^t vel^u acceperit^u,
 si eam mori contigerit sine filiis^v eorum amborum, vir suae uxori succedat et omnia
 bona eius perecipiat.

2. Quicumque propter cupiditatem rerum patrem aut matrem aut fratrem aut sororem vel
 nepotem vel alium^w propinquum suum per se aut^x per alium interfecerit, hereditas interfecti
 ad alios suos^x legitimos heredes perveniat. Interfectoris^y vero hereditas^y in^z fiscum^z redigatur.
 Ipse vero ordinante episcopo publicae^b poenitentiae subdetur^{b.1}. Quod si ille qui crimine
 arguitur negare voluerit, per se pugnam faciat; nec^c liceat ei camphionem pro se dare^c,
 nisi^d decrepita aetas aut iuvenilis, aut infirmitas pugnare^e prohibuerit^f.

3. Qui vero^g infra trovam vel^h datum pacis osculum aliquem hominem inter-
 fecerit et negare voluerit, pugnam per se faciat; nec camphionemⁱ pro se dabitⁱ, nisi
 ut dictum^k est superius^k. Si vero convictus fuerit, manum, qua^l homicidium fecit,
 amittat.

32. ^a) Henricus — in hunc prologus totus deest 5; Henricus 3. 4. 6—9. ^b) sic 3; dei gratia 4; dei gratia miserationis 6; dei gratiae miserationis 7—9. ^c) p. n. i. fidelium des. 6. 9. ^d) optummi in marg. et est iudic III. cod. 3. ^e) sic 3. 4; erisautie 6; crisautie 8. 9; herisautie 7. ^f) demoraremur 4. ^g) straburgo 3; transburgi 4; transburg 6—9. ^h) prolaturum 3; perlaturum ad nos relatam 35 est 4. ⁱ) relatione deest 6—9. ^k) deest 3. ^l) trauerensis 3. ^m) tranburgensis 3. 4. 8; transburgensis 6. 7; tramburgensis 9. ⁿ) Iannensis add. 4; e diptographia vocis Lunensis ortum videtur. ^o) deest 6. ^p) deest 3. 9. ^q) omni. nostro subiectis imperio 4. ^r) deest 4. ^s) Regis Henrici factantur lege mariti add. 4. 5. 7—9. ^t) accepit 4; acceperunt 3. 7. 8; acceperit 5. 9; acceperint 6. ^u) sic 3 et corr. 4; des. 5. 6 et prim. man. 4; vel acceperint 7—9. ^v) filiis, filibus 3. ^w) aliquem 3. 6—9. ^x) illius 5. 9; deest 6—8. ^y) Her. vero (autem 4) interfectoris 4. 5. 6. 9. ^z) deest 7. 8. ^{aa}) fisco 3. 7. 8. ^b) publicam agat poenitentiam 4; p. p. datur 5. ^c) et sibi c. p. s. d. non liceat 6—9. ^d) si cum add. 4. ^e) deest 6—9. ^f) prohibeat 6—9. ^g) deest 3. ^h) post add. 4. ⁱ) liceat ei camphionem pro se dare 5—9. ^k) dictum est supra 5; supra dictum et 6—9. ^l) qui 6; quae 5. 7—9.

1) Quicumque — subdetur e Ludovici I. Capitulari Wormatiensi c. 2; Capitularia II, nr. 193 p. 18. 45

33. PACTUM CUM BENEDICTO VIII.

(1020. Apr.)

Autographon, quod in tabulario Vaticano iam non reperitur, a. 1339 ab Iohanne de Amelio describitur his verbis: Inter alia vero, inquit, elegimus ac vidimus et diligenter inspeximus quoddam privilegium seu patentes litteras domni Heinrichi imperatoris scriptum litteris aureis in carta coloris violati rubei cum filis circis rubeique coloris aurea bulla bullatum, non viciatum, non cancellatum nec in aliqua sui parte suspectum sed omni prorsus vicio et suspicione carens, in qua quidem bulla aurea ab una parte sculta erat ymago dioti imperatoris, videlicet capud cum spatulis et
manibus, tenentis in manu sua dextra liliium et in manu sinistra quoddam pomellum. et ab alia parte sculta erat quedam meroha ad modum crucis. in circumferencia vero scriptum erat ab una parte † Heinrichus d. g. Romanor̄ imp̄ R. ab alia vero parte orant certe littere que legi non poterant, ut prima facie videbatur. Similia futur de autographo Catalogus archivi Romanae ecclesiae a. 1366 factus¹.

Sickel, qui de privilegii nostri traditione primus laute disscruit², animadvertit, descriptionem bullae aureae, quam dedit Iohannes de Amelio, convenire cum ea bulla qua Heinrichus II. imperator factus usque ad obitum suum usus sit.

Autographon hoc deperditum utrum revera charta Heinrichi authentica fuerit an ad instar Ottoniani variatum, in medio relinquamus oportet.

Editionem paravimus his subsidiis:

1) *Apographo Albini scholaris in cod. Vatic. Ottoboniano 3057 saec. XII. ex. fol. 148', quod ex autographo fluxisse videtur. Exemplavit vir d. Donabaum Vindobonensis; iam olim edidit Cenni 'Monumenta dominationis pontificiae' II, 187, adiecta varia lectione codicis 3.*

2) *Transsumto a. 1339 ab Iohanne de Amelio factum, quod constat in tabulario secreto Vaticano sign. Arm. I. Caps. X. Nr. 21; contulit vir cl. Sickel.*

3) *Transsumto Lugdunensi, quod fieri curavit Innocentius IV. a. 1245, iam in tabulario secreto Vaticano asservato, sign. Arm. I. Caps. X. Nr. 1, quod contulit vir cl. Sickel. Editum est a Borgia 'Breve istoria del dominio temporale della sede apostolica', append. 39 nr. 5.*

4) *Apographo transsumti alterius Lugduni facti, quod Cluniaci servabatur ('Bouteau de Cluny' I), saec. XVIII. curato a Ludovico de Barive, in codice bibl. Parisiensis 8990, in quo integrum fol. 85, partes tantummodo fol. 100 leguntur; contulit Augustus Molinier Parisinus. Cf. 'Notices et extraits des manuscrits' XXI, 2, 282 nr. 2.*

Iam tempore Gregorii VII. excerptum ex Heinrichiano factum est a Romano quodam, qui collectionem privilegiorum Romanae sedis condidisse videtur³. Quod excerptum in

1) Muratori, 'Antiquitates Italicae' VI, 77. Inter alia legimus haec: Et in huiusmodi privilegio confirmationis Maguntinensis et Coloniensis archiepiscopi et multi alii praelati, comites et nobiles de mandato ipsius imperatoris ad maiorem firmitatem subscripserunt et quilibet ipsorum signum suum apposuit. Et est sine data aliqua. Catalogus etiam mentionem facit transsumti Ameliani et alterius transcripti, nimirum Lugdunensis. — Autographon adhuc a. 1610 in tabulario Castri S. Angeli superstes et signatum fuisse Arm. I. Caps. X. Nr. YYYV nequaquam concludere audeam ex indice scriptorum, quae in tabulario illo anno isto conservabantur, quem edidit de Pflugk-Harttung, 'Iter Italicum' I, 85. Haec potius signaturae Transsumti Lugdunensis olim fuisse videtur. Isto enim tempore primus Baronius Pactum publici iuris fecit in Annalibus ecclesiasticis a. 1014 § 7 ope quatuor codicum, inter quos 'autographon molis Hadriani' (C), quod lectione varie probante nil est nisi Transsumtum Lugdunense. 2) 'Das Privilegium Otto I. für die röm. Kirche' p. 100—102. 3) V. Sickel l. c. 67 sq.

comptures codices et canonum collectiones transiit e. g. Anselmi Lucensis¹, cardinalis Deusdedit². E collectione Deusdedit, ex eius codice autographo ut videtur, hausit Albinus fol. 134'. Hoc excerptum in annotatione³ deri libet ope codicum trium, quos excessit vir d. Kattenbrunner: V) cod. Vaticanus 1984 succ. XII. in. fol. 196, de quo cf. Sickel l. c. p. 61; textum hunc edidit Pertz p. 174 not. 1; D 1) cod. Vaticanus 3833 succ. XII. in. collectio cardinalis Deusdedit, in qua invenitur excerptum l. III, c. 154 (p. 338 editionis Martinucci: cf. l. III, c. 150 p. 337); D 2) cod. Ottobonianus 3057, cui Albinus fol. 134' excerptum intulit.

Editionem Pacti principem instruxit Baronius in Annalibus ecclesiasticis a. 1014 § 7 aditus codicibus quatuor: A codice quodam Cenci camerarii, cuius textus pendet ab Albino; B volumine privilegiorum Romanae ecclesiae⁴, cuius textus a textu Albini pendere videtur, attamen in c. 22 Ottonianum seculus sic habet: signaculo et nobilium optimatum nostrorum subscriptionibus; C quem vocat Baronius 'autographon motis Hadriani', at est nil nisi Transsumtum Lugdunense; D quem vocat 'nostrum manuscriptum', qui cognationem cum textu Iohannis de Amelio praebet, nonnullos testes omisit, attamen uno teste abundat ponens post Signum Thiederici ducis verba Signum Simonis comitis. Editionem Baronii repetiverunt plerique e. g. Goldast I, 227 et IV, 1, 42, collectores conciliorum.

Pactum, de quo optime egit Ficker⁵, cum ictum sit inter a. 1020, quo anno investitus est Waltherus episcopus Eichstetensis, et a. 1021. Mart. 16, quo die obiit Heribertus archiepiscopus Coloniensis, iam inter viros doctos constat, privilegium datum esse ab Heinrico II. a. 1020 mense Aprili, cum Bambergue obvius esset Benedicto VIII. pontifici. — Stumpf, Reg. 1746. (P. pars II, 174.)

1) L. IV, 36 et VI, 31; cf. Sickel l. c. p. 60 et 73. 2) Ab hac collectione pendere videntur Ivonis Decretum pars V, c. 52, Collectio Britannica c. 104 (c. 'Noves Archiv' V, 590); ab Ivone Gratiani Decretum Dist. 63, 32. Decreto Gratiani usi sunt principes imperii a. 1202 Innocentio III. scribentes, Reg. de reg. imp. ep. 61, ut recte iudicavit Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgesch. Italiens' II, p. 393 not. v. 3) Super haec^a confirmamus^b tibi, beate Petre apostole, et per te vicario tuo domno Benedicto^c summo pontifici^d et universali papae Fuldense^e monasterium^f et abbatis eius consecrationem atque omnia monasteria, curtes et villas, quas in ultramontanis partibus sanctus^g Petrus habere^h dinoscitur, absqueⁱ Anthesna, Uuininga^k sive Willinbach^l, que a sancti Petri ecclesia per commutationis paginam episcopo Babenberguensi conlate sunt. Pro quibus iudictae ecclesiae beati Petri concedimus et confirmamus omnem illam terram, quam inter Narniam, Terrannen^m vel Spoletum habuimusⁿ, preterea sub tuitione^o beati^p Petri et vestra^q vestrorumque successorum pretaxatum episcopatum Babenberguensem^r offerimus. Unde sub pensione^s equum^t unum album^u faleratum ex^v eiusdem loci episcopo^w vos annualiter suscepturos sancimus. Et infra: In electione vero Romanorum^x pontificum^y neque liber neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc^z electionem per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquid faciat impedimentum: quod si quis contra hanc nostram constitutionem presumpserit^a, exilio tradatur. Insuper etiam, ut nullus missorum nostrorum cuiuscumque impeditionis amentum componere in prefata electione audeat, omnibus modis^b proibemus. Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione domini apostolici sive nostra fuerint suscepti, impetrata iuste utantur defensione. Quod si quis in quemquam illorum qui hoc promeruerint, violare presumpserit, sciat se periculum vitae suae incursum. Et subscripsit Henricus^b imperator et episcopi XIII et abbates VIII et duces III, comites VIII, optimates VIII^c. 4) An a Platina confecto? 5) l. c. II, p. 332 sq.

^a) hoc V. ^b) firmamus V. ^c) Benedicto V. ^d) pontifice D 1. ^e) Fuldensem V. ^f) manit V. ^g) scis D 1. ^h) abere V. ⁱ) atque D 1. ^k) guimeringa V. D 1. ^l) willinbach D 1; willinbach D 2. ^m) terrane D 1. 2. ⁿ) abuimus V. ^o) tuitionem V. ^p) eiusdem D 1. ^q) vestram V. ^r) babenberguense D 1. ^s) Unde suppositione D 1. ^t) nequum V. D 1. ^u) et add. D 2. ^v) deest D 1. ^w) Romani V; R. D 1. ^x) pontifici V. ^y) ab D 1. ^z) ante V; hac D 2. ^a) loco presumpserit — incursum D 1. 2: et cetera omnia ut supra cap. ^b) henricus D 1. 2. ^c) VIII V. D 2.

In nomine domini Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus sancti. Ego Heinrichus^a Dei gratia imperator augustus spondeo atque promitto per hoc pactum confirmationis nostre tibi beato Petro principi apostolorum et clavigero regni celorum et per te vicario tuo domno^o Benedicto summo pontifici et universali^{*} pape, sicut a predecessoribus vestris^f usque⁶ nunc in vestra potestate^g ac ditione tenuistis et disposuistis: civitatem Romanam cum ducatu suo et^h suburbanis^{*} atque viculis omnibus et territoriis eius, montanis ac maritimis, litoribus ac portibusⁱ. (2) Seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis^k ac viculis Tuscie partibus, id est Portum, Centumcellas^l, Cerem^m, Bledamⁿ, Marturianum^o, Sutriam, Nepem, castellum Gallisem^p, Ortem, Polimartium^q, Ameriam^r, Tudam, Perusiam cum tribus insulis suis, id est maiore et¹⁰ minore, Puluensim^s et lacu^t, Narniam^u et Vtriculum^v cum omnibus finibus ac^w territoriis ad superscriptas^x civitates pertinentibus. (3) Nec non^y exarchatum Rauennatem^z sub integritate cum urbibus, civitatibus, oppidis et castellis, que pie recordationis domnus Pipinus^a et domnus Karolus^b et domnus Ludouicus^c et Otto^d et itidem Otto^d filius eius predecessores videlicet^o nostri, beato Petro apostolo et predecessoribus vestris iam dudum per donationis paginam¹⁵ contulerunt, hoc est civitatem Rauennam^f et^g Emeliam^h: Bobium, Cesenan, Forumpopuli, Forumliuiⁱ, Fauentiam, Imolan, Bononiam, Ferrariam, Comiacellum^k, *Adrianis atque Giabellum cum omnibus finibus, territoriis atque insulis terra^l marique ad supradictas^m civitates pertinentibus. (4) Simul et Pentapolim, videlicet Ariminumⁿ, Pensaurum, Fanum, Senogallium^o, Ancomum, Ausimum^p, Humanum, Hesim, Forumsimpronii^q, Montemfeltri, Urbanum^r et territorium Baluense^s, Callis,²⁰ Luciolis et Eugubium^t cum omnibus finibus ac territoriis ad easdem civitates pertinentibus. (5) Eodem^u modo territorium Sabinense sicut a predictis imperatoribus antecessoribus nostris beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate. (6) Et^v est in partibus Tuscie Longobardorum castellum^w Felicitatis, Urbemuetrem, Balneum regis, Ferenti, Viterbium, Orehem^x, Martam^y, Bledam^z, Tuscanam, Suanam, Populonium, Roselles^a cum²⁵ suburbanis atque viculis et omnibus territoriis ac maritimis, oppidis^{*} seu finibus omnibus. (7) Itemque a Lunis cum insula Corsica^{*} in Suriano^b, deinde in monte Bardonis, deinde in Bereto^c, exinde in Parma, deinde in Regia^d, exinde in Mantua atque in Monte Silicis^e, atque provincia Venetiarum et^f Istria^g nec non et cunctum Spoletanum ducatum seu Beneventanum^h una cum ecclesia sancte Christine posita prope Pupium iuxta Padam quarto miliario. (8) Item in³⁰ partibus Campanie Soramⁱ, Arceas, Aquinum, Arbinum^k, Teanum^l, *Capuam. (9) Nec non et patrimonium^m ad potestatem et ditionem vestram pertinentia, sicut est patrimonium Beneventanum et^{*} Neapolitanum atque patrimonia Calabrie superioris et inferioris — de civitate autem Neapolitana cum castellis et territoriis ac finibus et insulis^{*} sibi pertinentibus, sicuti ad easdem aspiciere videntur — nec non patrimonium Sicilie, si Deus nostris illud tradideritⁿ manibus.³⁵ (10) Simili modo civitatem Gaietam et Fundum^o cum omnibus earum pertinentiis. (11) Super hec confirmamus vobis Fuldense^p monasterium et abbatis^q eius consecrationem atque

33. ^a) Heinrichus 1. 3. 4; Heinrichus 2. ^o) domno 3. 4, *similia semper*. ^f) tuis 4. ^g) potestate vestra 1. 3; potestate nostra 4. ^h) et — Rauennatem sub integritate *des. 4 fol. 100. leguntur tamen fol. 83.* ⁱ) portibus 2. 4. ^k) oppidis 2, *similia semper*. ^l) Contum Cellas 4. ^m) Ceram 1. 3. 4.
ⁿ) Pledam 1. 3; Pleram 4. ^o) marturianum 3; Martiniannum 4. ^p) Gallise 1; Gallicem 2. ^q) Polimartii *litera u subpeneta* 3; Polimarcium 4. ^r) Auoliam 3; Ameram 2. ^s) Puluensim 2. ^t) et lacu *des. 1.* ^u) Sinaris 2. ^v) Vtriculum 1; Vtriculum 3. 4. ^w) et 1. 3. ^x) supradictas 1. 3. ^y) et *add. 1. 3.* ^z) Rauennatem 2. ^a) Pipinis 1. ^b) Carolus 1. ^c) Ludouicus 1. 3. 4. ^d) Otto 1. ^e) et *add. 1.* ^f) Romanam 4. ^g) et — donationibus continetur (*c. 15 des. 4 fol. 100. leguntur tamen fol. 83.*) ^h) Emeliam 1. 3. ⁱ) Forumliuii 1. 3. ^k) Comiacellum 3; Comacellum 4. ^l) terra 4. ^m) superscriptas 2. ⁿ) Ariminum 2. ^o) Senogallium 2. ^p) Ausinum 1. ^q) Forumsimpronii 1. ^r) Urbium 1. ^s) Baluense 1; Baluensem 2; Baluensem 3. 4. ^t) Eugubium 3. 4. ^u) Eoin 1. ^v) ac 2. ^w) castrum 2. ^x) Ortem 1; Ottem *corr. ex Othem* 3. ^y) Martiam 2; Marcham 4. ^z) Pledam 1. 3; Pleram 4. ^a) Rocelles 2. ^b) Suriani 2. 3; Surciario 4. ^c) Bereto 4. ^d) Regiam 3; et *add. 1.* ^e) Cilicis 2; Felicis 4. ^f) *des. 3.* ^g) Ystria 1; Istria 2. ^h) Beneventanum 1. ⁱ) Surin 1. 3. 4. ^k) Arpinum 3. 4; Ariminum 1. ^l) Techanum 4. ^m) sic 1-4. ⁿ) tradiderit illud 1. 2. ^o) sic 1-4. ^p) Fuldense 2. ^q) abbatem 2.

omnia monasteria, cortes et villas quas in ultramontanis partibus^r sanctus Petrus habere dinoscitur, absque Antosna^s, Vuinheringa^t sive Uuillinbach^u, que a sancti Petri ecclesia per commutationis^v paginam episcopo nostro Babenbergensi^w collate sunt, pro quibus sepedieto^x ecclesie sancti Petri transscribimus^y, concedimus et firmamus^z omnem illam terram quam inter^a Narniam, Terannem^b vel Spoletum^c ex regni nostri parte habuimus. (12) Sub tuitione preterea sancti Petri et vestra vestrorumque successorum pretaxatum episcopium^d Babenbergense^e offerimus, unde^f sub pensionis nomine^g equum unum album faleratum ex eiusdem loci episcopo vos^h annualiter suscepturos sancimusⁱ.² (13) Offerimus insuper, firmamus et corroboramus tibi beate Petre^k ac vicario tuo domno Benedicto^l et successoribus eius^m, prout bone memorie pape Iohanni suisqueⁿ successoribus a predecessoribus nostris Ottonibus^o factum est^p, civitates et oppida cum piscariis suis^q Reatem, Amiternam^r, Fureonem, Nursiam, Baluam^s et Marsim^t et alibi civitatem Terannem cum pertinentiis suis^u. (14) Has omnes suprascriptas^v provincias, urbes et civitates, oppida atque castella, viculos ac territoria simulque^w patrimonia^x pro statu regni nostri cunctoque christianorum populo^y conservando iam dicte ecclesie tue, beate Petre^z, vicarioque^a tuo^b Benedicto^c ac^d successoribus eius usque in finem seculi eo modo confirmamus, ut in suo detineant iure, principatu atque ditione. (15) Simili modo per hoc nostre delegationis pactum confirmamus donationes, quas pie recordationis^e Pipinus rex et postea dominus Karolus^f excellentissimus^g imperator, ac^h deinceps Ottonesⁱ piissimi beato Petro Christi apostolo spontanea voluntate^k contulerunt, nec non et censum vel^l pensionem^m seu ceterasⁿ dationes^o, que annuatim^p in palatium regis Longobardorum inferri solebant sive de Tuscia sive de ducatu Spoletano^q, sicut in suprascriptis^r donationibus continetur et inter sancte memorie Adrianum papam et dominum Karolum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem^s de suprascriptis^t ducatus, id est Tuscano et Spoletano, sue auctoritatis preceptum confirmavit, eo scilicet^u modo ut annis singulis predictus^v census ad partem^w ecclesie sancti Petri^x persolvatur; salva super eosdem ducatus^y nostra in omnibus dominatione et illorum ad nostram partem^z subiectione. (16) Ceterum sicut diximus^a omnia^b superius^c nomina^d ita ad vestram^e partem per hoc nostre confirmationis pactum corroboravimus, ut in vestro^f permaneant^g iure, principatu atque ditione, et neque a nobis neque a successoribus nostris per quodlibet argumentum sive machinationem in quacumque parte vestra potestas imminuatur aut a vobis inde^h aliquid subtrahatur de suprascriptisⁱ videlicet provinciiis^j, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis^k, territoriis atque^l patrimoniis nec non et

38. ^r deest 2. ^s amsnasu 1. ^t uiceringu 1; vintoringa 2; Vuiniteringa 3; Vumiteringu 4. ^u vuillalinbac 2; vuillinbach 3; Uillenbach 4. ^v commut in rasura 2; conventionis 1. ^w Babenbergensi 3. ^x supradieto 4. ^y transcribimus 1. 2. 4. ^z loco et firmamus 1: confirmamus. ^a intra 2. ^b sic 1—2. 4. ^c Spalium 2. ^d episcopatum 2. ^e Babenbergense 1: Babenbergensi 2; Babenbergense 3; Babenbergensem 4. ^f Vn¹ 1. ^g ut 2; nre 3; nostre 1. 4.; nomine *ed. l.* ^h nos 4. ⁱ sancimus 2. ^j beato Petro 1. 3. 4. ^k suis 4. ^l Ottonibus 1. ^m statim *suppletum* 3. ⁿ Amiternam 2. ^o Baluam 2. ^p Marsiam 1. 3. 4. ^q sic 1. ^r supradictas 3. ^s populo christiano 1; populo christianorum 2. ^t que *statim suppletum* 3. ^u a 1. ^v Carolus 1. ^w excellentissimus 2. ^x atque 2. ^y ditiones 1. ^z vol. spont. 1. ^a et 3. 4. ^b pensionem 2. ^c certas 4. ^d donationes 1. ^e deest 1. 4. ^f Spoletino 4. ^g supradictis 3. 4. ^h eiusdem 1. ⁱ supradictis 1. 3. 4. ^j scilicet 2. ^k predicto 4. ^l patrum 1. ^m dicimus 2. ⁿ omnia — valeant optineri (*c. 18 ex. des. 4 fol. 100, leguntur fol. 83.*) ^o suprascripta 2. 3. ^p sic 1—4; nominata *O.* ^q nostram 2. 3. ^r nostro 4. ^s permanent 2. ^t in 1. ^u supradictis 1. 4.; . . scriptis videlicet pro . . in rasura 2; loco videlicet 1: vero. ^v ac 2—4. 4.

1) Andiesenhofen, Winhöring et Wüllenbach antiqua sancti Petri patrimonia in Bavaria erant, cf. DO I. 170, rem Pflugk-Hartung, Acta pont. Rom. II, nr. 81 (Jaffé Regesta ed. II, nr. 3700) et quae adnuntiat Dümmler 'Jahrb. des Ostfränk. Reichs' I, 577 et II, 512. Commutationem a. 1014. Febr. 14 factam Henricus II. commemorat in duabus chartis a. 1018, quibus praedia illa ecclesiae Bambergensi donat, Mon. Boica XXVIII, 1, p. 108. 470 (Stumpf 1020. 1700). 2) Cf. epistolam Benedicti VIII. SS. IV, 809 (Jaffé nr. 4030).

pensionibus atque censibus, ita ut neque nos^a facturi simus neque a^f quibuslibet ea facere volentibus^a consentiamus, sed potius omnia que superius leguntur, id est provincie, civitates, urbes, oppida, castella^a, territoria^b, patrimonia^c atque insule censusque^d et^e pensiones ad partem ecclesie beati Petri apostoli atque pontificum in sacratissima sede illius^f residentium nos in quantum
 5 possumus defensores esse testamur^g, ad hoc ut eam^h ditionemⁱ ad utendum^k atque disponendum firmiter valeant optineri^k. (17) Salva in omnibus potestate nostra^k posterorumque^l nostrorum, secundum quod in pacto et constitutione ac promissionis firmitate Eugenii pontificis successorumque illius continetur^k, ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas propter
 10 diversas necessitates et pontificum irrationabiles^m erga populum sibi subiectum asperitates retundendas sacramento se obliget, quatinus futura pontificum electio, quantum uniuscuiusqueⁿ intellectus fuerit, canonice et iuste fiat, et ut ille^o qui ad hoc sanctum^k apostolicum regimen eligetur^p, nemine consentiente consecratus fiat pontifex, priusquam talem in presentia missorum nostrorum^k seu univere generalitatis faciat promissionem pro omnium satisfactione atque^q futura conservatione, qualem^r dominus et venerandus spiritualis^s pater noster Leo sponte^t fecisse dinoscitur.
 15 (18) Preterea^u alia minora huic operi inserenda^v providimus^w, videlicet ut in electione pontificum neque liber neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum^x patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod^y faciat^z impedimentum; quod si quis contra hanc nostram constitutionem ire presumpserit, exilio tradatur. Insuper etiam ut nullus missorum nostrorum cuiuscumque^a impeditio^b argumentum componere in prefatum
 20 electionem audeat^c, prohibemus. (19) Nam et^d hoc omnimodo^e instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione domni apostolici sive nostra fuerint suscepti^f, impetrata^g iuste utantur defensione; quod si quis in quemquam illorum qui hoc promeruerunt^h violare presumpserit, sciat se periculumⁱ vite sue esse^j incursum. (20) Illud etiam confirmamus, ut domno apostolico iustam in omnibus servant obedientiam, seu ducibus et iudicibus suis ad faciendam
 25 iustitiam. (21) Huic enim institutioni^k hoc necessario annexendum esse perspeximus, ut missi domni apostolici seu nostri semper sint constituti qui annuatim nobis^k renuntiare valeant, qualiter singuli duces ac iudices populo^l iustitiam faciant, hanc imperialem constitutionem quomodo observent^m. Qui missi decernimus, ut primum cunctos clamores, quiⁿ per negligentiam^o ducum vel iudicum fuerint inventi, ad notitiam domni apostolici deferant^p, et ipse unum e duobus eligat:
 30 aut statim per eosdem missos fiant^q necessitates emendate aut, misso nostro nobis renuntiante, per nostros^r missos^r a nobis directos emendentur. (22) Hoc ut ab omnibus fidelibus sancte Dei ecclesie et nostris^s firmum esse credatur, proprie manus^t signaculo^u subscriptionibus^v hoc pactum confirmationis nostre^w roboravimus et sigilli nostri impressione adsignari^w iussimus.

† Signum domni Heinrici^y gloriosissimi Romanorum imperatoris augusti.

35 † Signum Erkanbaldi^z Maguntini archiepiscopi. † Signum Heriberti^a Coloniensis archiepiscopi. † Signum Bobonis Treuerensis archiepiscopi. † Signum

33. y) sic 1-4. z) voluntatibus 2. a) castella oppida 3. 4. b) terrā corr. ex terras 3; terras 1; terram 4. c) patrimonium 1. d) deest 2. e) et deest 2-4. f) illic 1; illis 2. g) amur vel statur corr. videtur in 3. h) illam 1. i) sic 1-4. k) obtineri 2. l) posteriorumque 2. m) irrationabiles 1. 3. 4. n) unicuique 4. o) illi 1. p) sic 1-4; . . . postolicum regimen oligetur in rasura 3. q) quo suppletum in 3. r) deest 2. s) spāl̄r 2; spāl̄liter 1. t) deest 1. u) Preterea — directos emendatur (c. 21 ex.) des. 4 fol. 100, leguntur tamen fol. 85. v) in-sorondum 1. 2; inferonda 4. w) providimus 4. x) sacrorum 4. y) aliquid 2. z) faciet 4. a) cumque in rasura 3; aliquid 4. b) impeditiois 3. c) audeat in profatam electionem 1. 3. d) ex 2. e) sic 1-4. f) subcepta 2. g) impetrata 3. h) sic 1-3; promeruerint 4. i) esse v. s. periculum 1. j) institutio 2. k) deest 1. l) observetur 4. m) quia 2; quos 4. n) negligentiam 1. 3. 4. o) deferrent 4. p) pro per nostros 4; pro meritis. q) missos in rasura 3. r) dei et ecclesie nostris 2. t) manu 2. u) . . . enulo — nostre in rasura 3. v) sic 1-4; signaculo et nobilium optimatum nostrorum subscriptionibus cod. B. Haroni. w) assignari 3. 4. x) signum crucis hoc loco in 1-4; porro solus 2 crucem ante vocem Signum et etiam loco vocis Ego ponit Henrici 1. 3. 4. z) Erchanbaldi 1. 3. 4. a) Herberti 1. 3. 4.

Thiederici^b Mettensis^c episcopi. Ego Eberhardus^d Babenbergensis^e ecclesie episcopus Romano sedis subditus subscripsi. Ego Mazelinus^f Wirziburgensis^g episcopus subscripsi. Ego Wicelinus^h Stratburgensis episcopus subscripsi. Ego Walteriusⁱ Spirensis episcopus subscripsi. Ego Ruodardus^j Constantiensis episcopus subscripsi. Ego Vodalricus^k Kuriensis^l episcopus subscripsi. Ego Adalberus^m Basiliensisⁿ episcopus subscripsi. Ego Heimmo^o Verdunensis^p episcopus subscripsi. Ego Vualtheri^q Heihsteidensis^r episcopus subscripsi. † Signum Rihchardi^s Fuldensis abbatis^t. † Signum Arnoldi Herfoldensis^u abbatis^v. † Signum Burchardi^w abbatis. † Signum^x Ruodhois^y Eluanensis^z abbatis^{aa}. † Signum Godifridi^{ab} ducis. † Signum Berinhardis^{ac} ducis. † Signum^{ad} Thiederici^{ae} ducis^{af}. † Signum^{ag} Welphonis^{ah} comitis. † Signum Cunonis comitis. † Signum Kunrati^{ai} comitis. † Signum Ottonis^{aj} comitis. † Signum Adilbrahtis^{ak} comitis, Bobonis comitis. † Signum Friderici^{al} comitis. † Signum Bezolini^{am} comitis. † Signum Ezonis comitis palatini^{an}. † Signum Friderici^{ao} camerarii. † Signum Ezonis^{ap} infertoris. † Signum Honzonis^{aq} pincernarii. † Signum Huzis^{ar}, Alimun^{as}, Beronger, Adilman, Adhilbero^{at}.

34. HEINRICI II. ET BENEDICTI VIII. SYNODUS ET LEGES PAPIENSES DE CLERICIS ECCLESIARUM SERVIS.

(1022.) Aug. 1.

Ediderunt a. 1671 Labbeus et Cossartius in Conciliorum tomo IX, 819 sq. c codice quodum in fine corroso, repectivit Mansi XIX, 343 sq. Orationis Benedicti VIII, cuius perpauca Pertzius dedit, nosmet ipsi ea modo praebemus quae ad intellegendas leges seruiunt. Synodum celebratam esse a. 1022 cum viro et. Bresslau² aliisque contra virum ill.

33. ^b) Thiederici 3. ^c) Metensis 1. 4. ^d) Eberhardus 1; Eberhardus 2. ^e) Babenbergensis 1; Babenbergensis 3. 4. ^f) ss 1. ^g) Macolinus 1. 2; Mayelinus 4. ^h) Wirziburgensis 3; Wirziburgensis 1. 2; Wiggilburgensis 4. ⁱ) Ego — subscripsi *des.* 1; *in* 3. 4 *posita sunt penultimo loco post* Adhilbero; Vuocelinus 2; Wicelinus 4; Astrazburgensis 3; Astragbergensis 4. ^j) Walterus 3; Valtarius 2. ^k) Ruodardus 2. ^l) Rodalricus 1; Zodalricus 3; Zodalneus 4. ^m) Curienis 1. 3. 4. ⁿ) Adalbertus Basileusis 2; Adalbertus *et* 4. ^o) *literae* Heim *in rasura* 3; Bonininus 4. ^p) Verdunensis 1; Verdunensis 3. ^q) Walti 1; Walter 3; Walterius 4. ^r) Heihstejdensis 3; Herhsterdensis 4. ^s) Richardi 1. 3. 4. ^t) abbatis *in rasura* 3; *deest* 1. ^u) Herfoldensis 1. 3. 4. ^v) abſſm 3, *litera m in rasura.* ^w) Burchardi 1. 4. ^x) Signum — abbatis *in* 3. 4 *ultimo loco posita sunt.* ^y) Ryodhois 1. 3; Ryodhois 2; Rhydonis 4. ^z) Eluanensis 1; Fluanensis 2. 3. 4. ^{aa}) Gotifredi 1. 4; Gotifredi 3. ^{ab}) Boringardi 1. 3; Brugaudi 4. ^{ac}) Signum — Ezonis infertoris *des.* 4. ^{ad}) Thiederici 1. ^{ae}) Signum Simonis comitis *add. cod. D Baronii.* ^{af}) Vuelptoini 2. ^{ag}) Cunradi 1. 3. ^{ah}) Octonis 1; Ottoni 2. ^{ai}) Adalbrahtis 3. ^{aj}) Frederici 1. 3. ^{ak}) Bezilini 2. ^{al}) palatini comitis 2. ^{am}) Frederici 1. 3. ^{an}) Ezoni 2; Mezonis 3. ^{ao}) Heimzonis 1; Honzonis 3; *pro* Honzonis pincernarii 4; Wolnarii. ^{ap}) Hugis 4. ^{aq}) Alimun *seu* Alinum 3; Alimti 2. ^{ar}) Adhilbero 2; *post* Adhilbero *sequuntur in* 3. 4 *subscriptions episcopi Stratburgensis et abbatis Eluacensis, quae supra omittuntur.*

¹) *i. e.* Ruodhois. *Ruodhois abbas commemoratur in Necrologio Eluacensi ad diem 9. Martii, c. Necrol. Germ. I, p. 76.* ²) *Jahrbuch Heinrichs II. III, 342.*

de *Gieabrrecht*¹, qui a. 1018 praeferebat, contenderim. Recte iudicasse mihi videtur vir d. *Loewenfeld*², qui *Leonem* episcopum *Vercellensem*, per cuius manus *Acta nostra* litteris mandata sunt, et parentem legum et auctorem orationis pontificiae fuisse arbitrat. Superstes est diploma, in quo *Leo* episcopus legibus *Papiensibus* in civitate *Vercellensi* utitur³. —
 5 Cf. *Stumpf*, *Reg.* 1790. *Iaffé*, *Reg. pont.* ed. II. I, p. 512. (P. 561.)

Praefatio^a Benedicti papae VIII.

Communis honor. communis dolor; quia unde per Dei gratiam erigimur, inde promerentibus peccatis nostris deicimur. Quamdiu propitio Deo patrum nostrorum regulis et synodalibus obedivimus informati, florente ecclesia floruimus. in via positi
 10 non deviavimus. Sed dum Deo irato a magistrorum via recessimus, discipuli facti erroris, peccualiter erravimus. Obfusata enim nostris excessibus ecclesia, merito obfuscamur, merito dimergimur, merito ab inimicis vincimur et confundimur, nec erit unquam a profunda imo resurgendum, nisi prius ad viam fuerit revertendum. Sic enim legitur: 'Beati immaculati in via', id est in lege Domini. Si beati in via, non ergo beati extra
 15 viam. Deus quidem ecclesiam sibi sponsam elegit, non habentem maculam nec rugam: sed manus omnium contra eam.

Hi tamen maxime contra eam saeviunt et pravis eam moribus et operibus commolant, qui sacerdotes Dei dicuntur, qui bonis eius incrassantur et incrassati recalcitrant. Reges utique et imperatores Christum secuti et populus catholicus armis fidei
 20 adquisitis amplissimis patrimoniis ecclesiam ditaverunt et exquisitissimis eam possessionibus ad mare usque ampliaverunt. Sed bene parata male sunt conservata. Omnes enim eam pertranscuentes diripiunt, et hi maxime qui videntur esse rectores modis omnibus quibus possunt conculcant et paupertant. Praedia enim et possessiones aut tollunt aut minuunt aut quibusdam titulis et scriptis colludio fabricatis a nomine et a
 25 iure ecclesiae alienant: servos libertant, licet non possint; filii congerones^b infrontati omnia congerunt. Ipsi quoque clerici qui sunt de familia ecclesiae, si sunt dicendi clerici qui vivunt ut ethnici, cum sint ab omni muliere legibus exclusi, ex liberis mulieribus filios procreant, ancillas ecclesiae hac sola fraude fugientes, ut matrem liberam filii quasi liberi prosequantur. Ampla itaque praedia, ampla patrimonia et
 30 quaecumque bona possunt de bonis ecclesiae, neque enim aliunde habent, infames patres infamibus filiis adquirunt. Et ut liberi non per rapinam appareant — volunt enim in terra rapere libertatem, ut diabolus in caelo voluit deitatem — in militiam eos mox faciunt transire nobilium.

Hi sunt, o caelum, o terra! qui tumultuantur contra ecclesiam. Nulli peiores
 35 hostes ecclesiae quam isti. Nulli paratiores ad insidiandum ecclesiae et Christo quam isti. Sic filiis servorum in libertatem, ut falso commentantur, romanentibus, ecclesia utrumque et servos perdit et conquisita. Sic ecclesia olim ditissima, incuria et malignitate praesidentium et incorrecto ausu clericorum, pauperrima nostris est effecta temporibus. Sic annullatur ecclesia, sic mendicat. Sic aut porrarus aut ex familia ecclesiae
 40 nullus iam invenitur qui valeat, quia hac fraude omnes filii servorum ecclesiae ad clericatum aspirant, non ut Deo serviant sed ut scortati cum liberis mulieribus, filii eorum de famulatu ecclesiae cum omnibus bonis ecclesiae raptis quasi liberi exeant. Sic iam nonnullae ecclesiae pauperes sunt in familiis, quod iam pretio servientes ecclesiarum ministri conducant et in annuam mercede solvenda transeant necessitatem.

45 34. ^a) praecedit Index capitulorum qui lennata septem capitum sequentium continet ed. ^b) congerones ed.

1) 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' II, 622.
 Procana, 'Studj critici' p. 347 et Breslau l. c. p. 344.

2) 'Leo von Vercelli' p. 50.

3) Ediderunt

Deo itaque propitio, primo datis et receptis legibus ostendimus, nulli in clero muliebrem complexum fuisse concessum. Postea vero de filiis eorum, qui nulli debuerunt esse, et permaxime de filiis eorum clericorum, qui sunt de familia ecclesiae, porfacilis erit cognitio

cf. Thron.
4,15

Contra haec novae et veteris legis statuta spiritu Dei condita et totius mundi reverentia consecrata, sacerdotes Dei, ut equi emissarii in feminas insaniunt, nec iam annum, ut veteros, custodiunt, sed toto vitae suae tempore summum bonum, ut Epicurus philosophorum porcus, voluptatem adiudicant. Neque id caute faciunt incauti, cum publice et pompatico lascivientes obstinatius etiam quam excursores laici meretricari non erubescant. Merito his per prophetam Dominus minatur: 'Nolo vos, ait, nolo sacrificia vestra polluta; recedite a me, quia polluti estis'.

De tali maledicto, quia illicito concubitu filii maledicti nascuntur, qui ecclesiam Dei bonis ante nostra saecula adquisitis omnino nudant et rapta libertate exspoliant. Taceo nunc de filiis, qui ingenue clerico et libera matre, licet contra leges, nascantur: contra quos alia manu erit agendum et in proxima synodo consilio altiore tractandum. De illis modo sit ratio, qui servo clerico ecclesiae et libera putida procreantur. Quorum filios ideo fures ecclesiae liberos esse dicunt, quia usuale est apud eos sonare, filii matrem sequuntur. Sed quam prave cum diabolo interpretentur scripturas, quas non didicerunt, volatica lustrivagorum decreta putantes esse magistrorum, Deo vincente facile convincentur et id non de filiis clericorum, sed de filiis laicorum intelligendum esse, velint nolint, docebuntur.

Christianissimi namque reges et imperatores ditaverunt ecclesias et omni libertate eas donaverunt, resque earum et familias, ut hodie in praeceptis eorum, quae ecclesia pro testimonio servat, apparet, ab omni publica quaestione fecerunt alienas, se ipsos adiutores tantum et defensores esse pro ecclesia coram omnibus promittentes et coram Deo spondentes. Si ergo promulgatis prius legibus in potestate fuerat ecclesiae de suis iudicare, et res et familiae ecclesiae ab executione principum, ipsorum principum donatione, longe prius erant remotae, cur postea principes mundani de filiis eorum, qui in clero fuerant, iudicare debuerunt, dum de eis iudicare ad eos non pertinuerit? Et si quid ad eos pertinuerat, esto: scriptis eorum testibus ecclesiae concessum constiterit

Restat itaque factores legum de illis quae ad se pertinent protulisse iudicium: id est de filiis saecularium ad eorum iura pertinentium, non de filiis clericorum ad solum districtum ecclesiae lege et antiquitate respicientium. Errant certe et non intelligunt scripturas et legum promulgatores iniuste inculpant qui putant, eos posthabita solertia legem pro filiis servorum ecclesiae et maxime servorum qui sunt in clero et pro filiis servorum saecularium aequae constituisse. Neque enim pervigiles esse non potuerunt qui mundum legibus summiserunt. De filiis ergo laicorum ad publicum pertinentium publici rectores fecerunt edictum, non de filiis servorum ecclesiae, quam illi ipsi legum magistri ab omni publica exactione in perpetuum decreverunt esse immunem. Verum si conspectius agatur, de filiis clericorum, qui nulli esse debuerunt, quae lex nisi nulla erit? Filiis quidem laicorum, qui debuerunt esse ulli, sit lex ulla. Filiis autem clericorum, qui debuerunt esse nulli, lex utique erit nulla. Neque enim legum moderatores illis, quos futuros non crediderunt, legem dare potuerunt. Sileant ergo ii qui sine lege sunt nati, sciant se legem non habere, sed contra legem eniti. De quibus, utpote de nullis, id est de non futuris, nulli saeculi iudices ad votum clericorum testamentum Dei profanantium impressere sermonem. Qui si legem haberent, paterna bona legitima successione perciperent, non confictam inscriptionem contraherent. Et quia non succedunt, legem ergo non habent. Et si haberent legem patri succedendi, haberent utique et legem, matrem, quam garriunt liberam, prose-

quendi. Utrumque enim, et succedere et sequi, non ex plebeia levitate sed de publica auctoritate descendit. Qui ergo patri legibus non succedunt, matrem legibus non sequuntur. Qui enim unum horum habebit, alterum obtinebit: et qui uno carebit, neutrum tenebit. Iure ergo filii clericorum nulli erunt, qui ita a patre et matre sunt alieni, ut nec cum eis sortem habeant, nec cum viventibus legem accipiant. Erunt igitur nulli, qui per legem nec patrem sequuntur nec matrem. Sed de his duobus, id est succedere et sequi, dicam amplius, ut testibus caelo et terra omnibus satisfaciam contra causantibus. Quae duo quia filii clericorum non habent, tanquam non sint, lege et nomine carent. Neque enim filii habebunt, quod patres legibus perdididerunt

Sed ut in sole convincantur et ultra hiscere non audeant: dicant, dicant, quae leges filiis clericorum libertatem vel successionem adiudicent. Et cum iudicia conscripta proferre non potuerint, hoc sibi quod sequitur a nobis responsum teneant et de caetero lacessere desinant et ultra iam contendere non aspirent: immo contendisse et rebellasse suspiront. Lege enim Nicaena¹ quicumque ex clero cum qualibet muliere habitaverit vel eam turpiter cognoverit vel filium vel filiam genuerit, deponitur. Lege autem Iustiniana aeque deponitur et curiae civitatis, cuius est clericus, traditur². Ecce clericos legibus damnatos, ecce clericos curiae et servos legibus traditos. Num mutiro fas erit? Si servi sunt patres, servi erunt et filii. Servient itaque cum filiis patres in curia, id est, curam super his tantum in publico habebunt quae ad solam ecclesiae utilitatem forensam pertinebunt: illa scilicet causa, ut qui noluerunt intus, id est in ecclesia, servire ut clerici, serviant foris, id est in publico, ut laici.

Neque enim clerici, licet damnati, ut exeunt ab honore, ita a famulatu ecclesiae exhibent, neque ulli extra ecclesiam, utpote officialium alicui personarum servient, sed in publico ea tantum publica quae ad ecclesiam respexerint procurabunt. Et ideo postquam lex a Deo data proscriptos curiae tradidit civitatis cuius est clerus, cautissime addidit, ne forte publici apparitores sibi eos mancipandos putarent et ecclesiae suae servituros esse dubitarent. Filii autem eorum qui apparuerunt, servi ecclesiae erant, quia servitatem a capite ad pedes traxerunt

Sed ne ipsi filii clericorum, quia sunt sine lege, desperent, aut credant se, omni solutos servitutis vinculo, licentor abire posse ut profugos, miserescimus illis, hac conditione praemissa, ut ex nullis appareant ulli et ex Gabaonitis Nathinaci fiant, et cum Iosue vitam reservando, hanc eis legem concedimus, ut in servitium templi, quod effugere nullatenus possunt, aquas et ligna et caetera generis eiusdem voluti forenses ecclesiae actionarii comportent

Erit igitur hoc integrum iudicare, filios et filias omnium clericorum, qui fuerint de familia ecclesiae, ex quibuscumque mulieribus, quocumque modo sibi coniunctos, servos esse proprios suae ecclesiae in servili genere, quia et servitus paterna eos accusat et maternum adulterium eos infamat et damnat

Filii igitur clericorum servorum ecclesiae, ita de libera sicut de ancilla, servi suae erunt ecclesiae, quia si patrem sequuntur, servierunt ut pater; si vero matrem, ut iudeos sine litoris volunt, sequuntur, servi pariter erant ut mater, quae ancilla, quia voluit, ex libera fieri potuit

Legant denique, vel si legere fastidiunt, legentem intelligant Iustiniani augusti viri christianissimi ad Dominicum praefectum pro Lugdunensibus conquerentibus, fundos

1) *Can. 3.* 2) *Cf. Novell. 123, c. 14:* Si vero post ordinationem presbyter aut diaconus aut subdiaconus uxorem duxerit, expellatur a clero, curiae civitatis illius, in qua clericus erat, cum propriis rebus tradatur. (*Cf. etiam ibid. c. 20.*) Male applicatam esse hanc sententiam, recte iudicaverunt ron Sallis et Zeumer in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* VI, 163. IX, 20 not. 1.

detrimentari eorumque functiones minorari et reipublicae vectigalia defutura, quia filii servorum ex liberis mulieribus liberi recedebant. Sed imperator discretissimus in commune omnibus consulens, generali lege, multa imposita, praecipit et praecipit, filios servorum patrum ex liberis etiam mulieribus, non matrum sed patrum sequi naturam. Longo oculo vir Iustinianus, nominis ipso privilegio merito iustus, futura videns dominorum dispendia, si filii servorum, quia ex libero utero exirent, liberi abirent. Si ergo hoc conceditur saecularibus propter indemnitate[m], cur non permittitur ecclesiae propter utilitate[m] et necessitate[m]?

Qui ergo iustitiam Dei palam intrepidi metuunt adnuntiare, canes muti sunt non valentes latrare. An non in ecclesia canes muti facti sunt sacerdotes? An non verboso exercitu tantum verborum clamosi in populo, sine sale palatii palatini facti sunt iudices? Sacerdotes enim Dei propter filios sacerdotum et clericorum, quos libertate incassum molliuntur, iram Dei scienter incurrunt et, libertate animi amissa, servi sunt diabolorum pro filiis clericorum. Et sortem Dei, a qua cleri vocantur, perdentes, ipso etiam honore sacerdotii canonum lege damnantur: iam apud Deum certo depositi, licet ante oculos hominum videantur prosperari et in accepto honore ad votum extolli.

Iudices autem non iudicantes, immo iudaizantes, pro filiis clericorum, quos a famulatu ecclesiae abstrahunt, et honorem palatii legibus perduunt et rationem post mortem, nisi hic poenitentia liberentur, verissime reddunt. Verum si ignorantia deliquerunt, quaerant canonizatos magistros et scholarum remedio sensum captivatum vel redimant vel non datum accipiant. Si autem studio bene inventa et scita depravarunt, currant ad celere[m] et superabundantem misericordiam Dei, qui pro certo corrigit poenitentia quod commisit praesumptio et impudens apposuit negligentia. Et revera magna iudicibus opus est poenitentia, qui impudentes clericorum et sacerdotum lenones effecti ad hanc devenerunt ignominiam, ut sicut daemones de gaudio in supplicium, ita iudices de palatio ceciderint in lenocinium. An non clericos ad lupanaria invitant et quasi ad supra cogunt, qui filiis eorum libertatem mutuant et hereditatem promittunt? Si utique cleri crederent filios suos hac lege servituros, seque ipsos, ut sunt deponendi secundum Nicaenum, regulam canonum matricem, passim viderent depositos, ad cor confusi Deo medicante redirent et forsitan a paganismo reveriti quandoque cessarent. Ipsae quoque currae meretrices futuram secum filiorum et suam colligentes ignominiam clericorum declinassent periculum et in laicorum demigrandum esse deliberassent patrocinium.

Omnes igitur filii et filiae omnium clericorum, qui sunt de familia ecclesiae, de quacumque libera nati fuerint, vel uxore vel concubina, quia neutrum nec licet nec licuit nec licebit, servi suae erunt ecclesiae in saecula saeculorum. Conticescant ergo impii, saltem in publico, et stulti aliquando sapiant et ineptire vel imminente senio iam dediscant: hoc scientes, hoc inviolabiliter perpetuo tenentes, quia si filii laicorum servorum ecclesiae ex liberis uxoribus serviunt, multo magis filii omnium clericorum servorum ecclesiae ex libera concubina procreati servi suae erunt ecclesiae, neque inde exire debent, quia adulterium ab omni mundo damnatum nulli unquam profuit nec servum a iugo prementis liberavit, immo liberum servitio turpiter subiugavit. Ideoque nullo tempore honorem aut libertatem, sed omnem ignominiam et servitutem apud Christianos et paganos semper accepisse, et aetas prodit et stylus. Sint itaque huius conditionis filii et servi et, si posset dici, serviores, qui omnibus aliis servis nascendo lege divina et humana probantur indigniores. Quorum patres, ut clericos impudicos, ab ecclesia abiecit ecclesia eosque depositos servire sibi ut forenses in curiali facit impudentia: matres vero, utpote pro adulterio vendita libertate ancillantes, lex divina et humana prius in foro castigat et postea exilio macerat.

Sed neque ipsae liberae meretrices, ex quibus clero diaconos aut sacerdotes de familia ecclesiae furati sunt filios, cum bonis acquisitis exhibunt, sed omnia quaecumque fuerint acquisita, mobilia sive immobilia, ad ecclesiam, unde omnia iniuste subtracta, subrepta sunt et subducta, cum filiis et filiabus iusto omnia revertentur; totumque
 5 ecclesia ut suum proprium recipiet, quidquid falsorum falso iudicium consilio per manus aut^b per nomen alicuius liberi hominis fuerit conquisitum. De bonis enim servorum ecclesiae, non de facultate illius liberi, cuius nomen sonat in charta, huiusmodi est adquisitio facta. Et ideo iudices, qui has scriptiones faciunt, et illi, qui per suas nihil valentes manus recipiunt, aequo ecclesiae ferendi sunt iudicio. Ipsa etiam mater,
 10 quae dicebatur libera, nisi humanius ageremus, quia sacrilegium fecit, servitio esset ecclesiae mancipanda. Est enim sacrilega, quae rerum divinarum furtum facit. Res, inquam, divina est omnis clerus^c. Rem ergo divinam omnis mulier furatur, quae cum clero meretricatur; nec libera esse deberet, quae exterminante furore libidinis suimet oblita omnem a se corporis et animae propulit libertatem.

15 Quam tamen cum sua quacumque libertate, synodi etiam Africanae severitatem temperantes, liberam ideo abire volumus, ut ii, quos illa lupa devoraverat, per Dei gratiam liberentur. Exulet longe tamen volumus, sed trans mare nolumus: ut a visu, auditu et congressu cleri aliena, poenitentia reddat ecclesiae quod incursione furentis perierat feminae. Trans mare vero ut exulet ideo nolumus, quia iugum importabile
 20 Deo prohibente non audemus imponere. Aeris enim alieni homo perfragilis infecta inclementia et maceratione insolita destituta, potius mortis destinata, quam poenitentiae putaretur deputata.

Auctore igitur Deo et principibus nostris Petro et Paulo, florente gloriosissimo filio nostro H. semper augusto, approbantibus fratribus nostris et omnibus sacerdotibus, hunc ita de mundo tollamus errorem et ita hanc intelligentiam omnibus saeculis,
 25 omni dubietate fugata, infundamus: ut nullis umquam temporibus haec pestis repullulet nec umquam in talibus sine causa secutura posteritas dubitet. Et ut firmum posthac quod sancimus permaneat et in fines orbis terrae conservandum perveniat, totius huius summa sententiae hac nostri forma decreti, fratribus et coepiscopis nostris subscribentibus, confirmabitur.
 30

Decretum domni papae B(enedicti).

I. Ut nullus in clero mulierem attingat. Nullus presbyter, nullus diaconus, nullus subdiaconus, nullus in clero uxorem aut concubinam admittat, cum nulli quoque laicorum scire liceat mulierem praeter uxorem. Quod si fecerit, secundum ecclesiasticam regulam deponatur. Sed neque secundum humanas leges ex longo factas et
 35 receptas ullus admirationis^d locum in plebe habeat.

II. Ut episcopus nullam feminam habeat neque cum aliqua habitet. Episcopus sicut nullam habebit, ita cum nulla penitus habitabit. Quod si fecerit, et nostris regulis et mundanis legibus concordantibus honore quo se ipse fecit indignum
 40 abicietur.

III. Ut filii clericorum, servorum ecclesiae, servi sint ecclesiae cum omnibus acquisitis. Filii et filiae omnium clericorum omniumque graduum de familia ecclesiae, ex quacumque libera muliere, quocumque modo sibi coniuncta fuerit, geniti, cum omnibus bonis per cuiuscumque manus acquisitis servi proprii suae erunt
 45 ecclesiae nec umquam ab ecclesiae servitute exhibent.

IV. Ut filiis clericorum, servorum ecclesiae, nullus index libertatem promittat. Quicumque filios clericorum, servorum ecclesiae, de quacumque

84. b) autem ed.

c) deus ed.

d) allius administrationis conceit in marg. ed.

libera procreatos, liberos esse iudicaverit, anathema sit et habeat in iudicio quod fecit, quia ecclesiae tulit quod non dedit.

V. Ut servi ecclesiarum per manus liberi nihil adquirant. Nulli servorum ecclesiae, sive in clericatu sive in laicatu, de quibus nostrum est et fratrum nostrorum iudicare, liceat comparare aut ullo modo adquirere per manus aut nomen alicuius liberi hominis. Quod qui fecerit, inevitabiliter^e caesus, tamdiu carceratus habebitur, quamdiu omnes^f ecclesia recipiat scriptiones.

VI. Ut ille, qui chartam per suas manus accipit, finem^g ecclesiae faciat. Ille autem male liber qui factus est diaboli servus, per cuius manus latrocinantes servus ecclesiae, quicquid illud fuerit, adquisivit, aut ecclesiae totam faciat securitatem aut maledictus inter fures ecclesiae et sacrilegos habeatur.

VII. Ut nullus iudex aut tabellio chartas scribant, quas servi ecclesiae per manus liberi adquirunt. Iudex vero aut tabellio, qui tam illicitas chartas scripserint et res pretio servorum ecclesiae comparatas aut aliqua liberalitate conlatas nomini alicuius liberi titulari praesumpserint, anathemate feriantur. Sed neque honorabitur in palatio qui ecclesiam, palatii matrem, non erubuit impugnare.

Hoc autem ecclesiae Dei testamentum, contra malignantes Deo auctore auctoramentum, dilectissimi filii nostri H. augusti edicti lege firmari, corroborari et humanis inseri et inscribi legibus volumus, et per omnem imperii sui latitudinem ut suscipiatur, teneatur et publica auctoritate omni tempore iudicetur, omnes in commune oramus et obsecramus. Erit enim Deo volente in aeternum valiturum, si, quod ecclesiastica gravitas prohibet, publico fuerit vigore exterminatum. Nec factiosi huius decreti scientiam dissimulabunt, quae omnium libris inscripta, per ora omnium evolabit: nec impune putabunt audendum quod publica damnatum severitate cognoverint.

Ego B.¹ papa aeternae Urbis huic constituto synodali subscripsi.

Ego A.² sanctae Mediolanensis ecclesiae archiepiscopus subscripsi.

Ego R.³ Ticinensis ecclesiae episcopus subscripsi.

Ego A.⁴ Cumanus episcopus subscripsi.

Ego L.⁵ Taurinensis ecclesiae episcopus subscripsi.

Ego P.⁶ Terdonensis ecclesiae episcopus subscripsi.

Ego Leo Eusebiana⁷ ecclesiae catholicae episcopus subscripsi.

Actum Papiae, Kal. Augusti, imperante domno H. gloriosissimo augusto, per manus fratris Leonis Vercellensis episcopi.

Responsio augusti.

Nihil tibi, sanctissime papa B(enedicte), possum negare, cui per Deum omnia debeo, praesertim cum iusta petas, honesta cum iustis fratribus suggeras et me in consortium sanctae sollicitudinis ideo advocas, ut sicut laboris, ita participes simus et gaudii. Gratias itaque sancto episcopatu tuo iure habeo uberes, qui et salubriter componit ecclesiam et a clericorum incontinentia, unde omne malum voluit ab aquilone super terram emersit, correctionis vigilanter fecit principium. Omnia quidem, quae pro ecclesiae necessaria reparatione synodaliter instituit et reformavit paternitas tua, ut filius laudo, confirmo et approbo: et ut omnes sint paratiores, ea^h me inviolabiliter servaturum adiuvante Deo promitto. Et in aeternum mansura et inter publica iura semper recipienda et humanis legibus solenniter inscribenda haec nostra auctoritate, vivente ecclesia

34. ^e) evasibiliter ed. ^f) omnis ed. ^g) an legendum fidem? ^h) eam ed.

1) Benedictus VIII. 2) Aribertus. 3) Rainaldus. 4) Albericus. 5) Landulfus.
6) Petrus. 7) i. e. Vercellensis sancti Eusebii ecclesiae; idem Leo in placito eiusdem anni et alias subscripsit Leo servus Eusebii, c. Muratori SS. I, 2, p. 498.

per Dei gratiam victura, cum senatoribus terrae, cum domesticis palatii et amicis rei publicae coram Deo et ecclesia ita corroboramus¹.

Edictum augusti.

I. Ut nullus in clero mulierem contingat. Nullus in omni gradu ecclesiae uxorem vel concubinam habere praesumat nec in una domo cum muliere audeat habitare. Quod si fecerit, servata Iustiniani augusti aequitate, curiae civitatis tradatur, cuius est clericus¹. Iure etenim manebit miser in curia, quem ecclesiae regula depositum eiecit ab ecclesia.

II. Ut nullus episcopus mulierem habeat aut cum ea habitet. Episcopus cum nulla umquam muliere habeat tectum, cum nulla habeat lectum. Quod si fecerit, servato antiquo et moderno ecclesiae iudicio, deponatur. Eritque tanto casus gravior, quanto gradus altior.

III. Ut filii clericorum, servorum ecclesiae, servi sint suae ecclesiae eum omnibus adquisitis. Filii autem omnium clericorum omniumque graduum servorum ecclesiae, de quacumque muliere, quocumque modo sibi coniuncta, fuerint nati, servi suae erunt ecclesiae cum omnibus bonis adquisitis. Et quia servi sunt et erunt, numquam de servitio ecclesiae exire debebunt. Et omnia, quae ipsi per manus et per scriptiones alicuius liberi adquisierint, ecclesiae sicut sua propria reddimus. Suo etenim iuri totum ecclesia ut proprium vendicabit quidquid ullo ingenio ecclesiae servus contraxit: nec ulli secundum phantasticos dabit adulterium libertatem, quod corpus in infamiam et in servitum traicit animam.

IV. Ut nullus filiis clericorum, servorum ecclesiae, libertatem audeat iudicare. Quicumque ergo posthaec, eos esse liberos iudicaverit, et pro eis contra ecclesiam dederit sententiam et hoc capitulum auctoritate sanctae ecclesiae statutum non receperit² et in suis libris non scripserit et secundum hoc capitulum filios clericorum de familia ecclesiae proprios servos esse suae ecclesiae, usu semper valituro, non iudicaverit, facultatum publicatione nudatus, perpetuo damnetur exilio. Ubi sicut nulla umquam illi lex iudicandi, nulla ita erit spes remeandi. Neque enim mirum, sed iustissimum nimirum, si is amisso officio corpore exulabit, quem ecclesia, quia Deum amisit, anathemate fulminavit. Matres vero eorum libertatem adulterio vendentes prius in foro castigatae fiant exemplum et postea iudicio ecclesiae et nostro exulent. Quia, si fuerint in vicinia, vix aut numquam eorum cessabit malitia.

V. Ut servi ecclesiae per manus liberi hominis nihil adquirant. Servis ecclesiae, ut nostris, adquirere licet iuste et licite; sed per manus alicuius liberi scriptiones ulla contrahere, nullo umquam tempore licebit. Quod si fecerit, ecclesiae iudicio ut suus coerebitur. Si enim ad nostrum spectaret iudicium, ut fugitivus¹ addiceretur.

VI. Ut iudex aut tabellio chartas non scribant^m, quas servi ecclesiae per manus liberi adquirunt². Iudicibus vero et tabellionibus, quorum nostra interest, si posthaec tales fecerint scriptiones, manum amputamus dexteram, quae scripsit contra ecclesiam. Ut qui noluit integer verum iudicare in palatio, in foro manens corrigat alios a mendacio.

VII. Ut ille, per cuius manus servus ecclesiae chartas accepit, finemⁿ et securitatem ecclesiae faciat. Ille autem Deo et hominibus execrandus, per

34. ¹) sequitur in ed. Index capitulorum, lemnata septem capitum continens. ²) ita ed. coniecit loco statutum nostrae coepit. ³) fugitivus ed. ^m) ita corr. ed. loco inseriant. ⁿ) an legendum fidem?

1) Cf. supra orationem pontificis p. 73 et not. 2. 2) Notandum, cap. 6 respondere capiti 7 synodalis decreti et viceversa.

cuius manus invalidas et nomen vacuum fraudulenter ecclesiae servus acriptiones accepit, sub sacramento eisdem redditis acriptionibus, ut omnium litium iacula sopiantur, omnem ecclesiae, prout constiterit, coactus faciet finem¹⁾. Moxque cum insequetur stylus proscriptionis, quem mater et magistra nostra ecclesia vulneravit gladio maledictionis.

Subscriptio.

Ego H. gratia Dei imperator augustus hanc constitutionem legis perpetuae per consilium domni papae B., suggerente plurimo coetu episcoporum, Deo auctore statui, firmavi et semper valere deoerovi et optavi meosque imperii primores firmare rogavi.

Ego O. marchio interfui et hanc legem, mundo pernecessariam et oculos ecclesiis¹⁰ sublatis reddentem, firmavi et laudavi.

Ego R. marchio interfui et laudavi.

Ego O. comes palatii interfui et laudavi¹¹⁾.

35. 36. DECRETA POENALIA DE CONTENTIONIBUS FAMULORUM ECCLESIARUM.

1023. 1024.

Duo decreta ul instar praeceptorum formata intime inter se cohaerent, quorum uno imperator contentiones inter familias Wormatiensem et Laureshamensem exortas, altero eas quae vertebantur inter Fuldensis et Hersfeldensis ecclesiarum servientes dissolvere et emendare²⁰ stultuit. Quibus decretis Henricum II. pro parte novum ius creasse, sicuti successores eius constitutionibus quas dicunt 'Landfrieden', recte viri docti censuerunt¹⁾. Decreti prioris sententiae nonnullae (c. 5, 6) iam a Burchardo episcopo Wormatiensi in Lege familiae sancti Petri infra edenda (c. 30) usurpatae sunt.

35. DECRETUM ECCLESIIS WORMATIENSI ET LAURESHAMENSI

DATUM. 1023. Dec. 2.

Duo certe exemplaria exstiterunt, unum Wormatiensi, alterum Laureshamensi ecclesiae porrectum. Laureshamensis exemplaris apographon servavit 1) codex Chronici Laureshamensis tabularii Monacensis saec. XII. fol. 20, ex quo editum est SS. XXI, 405; traditionem Laureshamensem etiam habuisse videtur Länig 'Reichsarchiv' XVII, 1, 923, quamquam diploma inter res Wormatienses posuit. Pauca singularia sub siglo L adnotari sat duximus. Wormatiensis exemplaris apographa exstant in 2) Chyrtulario Wormatiensi saec. XII. tabularii Hannoverani, fol. 35, quod excussit Boos 'Urkundenbuch der Stadt Worms' I, nr. 47 et 3) Libro privil. eccl. Wormatiensis tabularii Darmstadiensis saec. XV. in. Aliud apographon habuisse videtur Schannat, qui partem modo diplomatistae camque decur-³⁰

34. ²⁾ Et plures alii quorum nomina iniuria temporis perierunt *add. ed.*

¹⁾ V. imprimis Beseler 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II, 379 et Breslau; 'Jahrbücher Heinrichs II.' III, 293 sq.

tatum in 'Historia episcopatus Wormatiensis' II, p. 43 'ex archivo ecclesiae cathedralis' dedit. Lectiones aliquas notabiles damus sub siglo S. — Stumpf, Reg. 1816.

(P. deest.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Heinricus^a divina favente clementia
 5 Romanorum^b imperator augustus. Notum facio omnibus sanctae Dei ecclesiae fide-
 libus tam^c presentibus quam et futuris, qualiter assidua proclamatio nostras aures
 inquietabat ob inveteratas et frequentes contentiones et ob inmarcidas inimicitias, quae
 semper erant inter Wormatiensem episcopum et Laureshamensem^d abbatem et inter
 10 familias utrarumque ecclesiarum, quae iam in tantum convaluerunt^e, ut etiam innumera-
 bilia inter se fierent homicidia, et in hoc maximum detrimentum utraque pateretur
 ecclesia. (2) Quapropter cum consilio meorum fidelium id ordinare disposui, quo-
 modo tantae discordiae temerariam presumptionem inter utramque ecclesiam et earum
 familias nunc et in posterum aut omnino dissolverem aut impunitam non relinquerem.
 (3) Inprimis precepi et ad hoc peragendum meos nuncios misi, ut omnis iniustitia,
 15 quae iam per multa tempora ex utraque parte incorrecta remanserat^f, ab advocatis
 illorum utrimque pleniter corrigeretur, et dehinc provideant^g, ne talia apud illos sic
 invetorescant; et si aliqua nova contentio quod absit^h inter illos exortaⁱ fuerit, volo^k
 ut conveniant et quam citissime possint^l corrigant. (4) Et ne talis ac tantae sedi-
 tionis audacia sine digna ultione inter utrasque familias post romaneret, per^m huius
 20 cartulae preceptum istud constitui decretum. (5) Si quis ex familia sancti Petri Wor-
 matiensis aliquem ex familia sancti Nazarii, vel e contrario aliquis ex familia sancti
 Nazarii quemquam servorum sancti Petri insequitur, et ausu temerario et armata manu
 aliquem ad occidendum vel ad depredandum eius curtem sive eius domum infregerit
 et eum impugnaveritⁿ, et si ille aut aufugerit^o vel quoquo modo ab eius potestate sive
 25 impugnatione se liberaverit, aut si forte domi non fuerit, illi, qui huius audaciae et in-
 vasionis dux et princeps fuerit, tollantur capilli et corium^p et insuper in utraque maxilla
 ferro ad hoc facto etiam candenti bene^q gretetur^r et comburatur, reliqui eius sequaces
 cute et capillis priventur. (6) Si^s autem ibi occiditur^t, omnes qui huius homicidii
 vel invasionis participes sunt, cute et capillis perditis supradicta combustionem signentur.
 30 ac wergeldum occisi domino suo auctor homicidii persolvat et cum proximis eiusdem
 interfecti reconciliationem^u faciat. (7) Et in quocumque loco aliquis ex utraque
 familia ab utrisque innocens occiditur, homicida supradictae sententiae subiacet.
 (8) Hanc vindictam et istud^v meum constitutum advocatus, in cuius advocacione hoc
 evenerit, cum scientia episcopi et abbatis in presentia nunciorum utrorumque fideliter
 35 adimpleat. (9) Si vero advocatus, aut mercede conductus aut gratia commotus,
 aliqua calliditate hoc decreta avertere^w voluerit, gratia nostra et advocacione carebit.
 nisi super sacras reliquias hoc iurare audebit, quod eum, qui homicidii seu invasionis
 illius reus est, nusquam acquirere possit: tamen^x quam citissime poterit acquirat.
 (10) Et si homicida ex familia episcopi est et advocatus eum acquirere non potuerit^x
 40 vel noluerit, fideles abbatis si possint illum acquirant et ad^y predictam poenam pre-
 sentibus nunciis utrorumque representent; similiter fiat ex parte episcopi. (11) Et

35. ^a) Ego Heinricus 1. 2 L.; Ego deest S; superscriptum H. in 1. ^b) deest 2. S. ^c) et add. 2.
^d) Laureshamensem 2. ^e) invaluerunt S. ^f) permanserat S. ^g) provideant S. ^h) quod absit
 des. 1. ⁱ) orta 2. S. ^k) volo ut des. S. ^l) possunt S. ^m) p. h. e. des. S. ⁿ) oppugna-
 45 verit L. ^o) effug. 3. ^p) corium et capilli 2. ^q) deest 3. ^r) vel cratetur superscriptum eadem
 manus 1; gretetur 2. 3; cratetur S; caroxetur L. ^s) occiderit S. ^t) pro rec. faciat S; componat;
 reliqua textus des. S. ^u) illud L. ^v) avertere L. ^w) eum 3. ^x) poterit 2. ^y) et 3.

1) Crimen quod postea vulgo dicebatur heimsuche.
 cap. 30.

2) Cf. Burcardi Ius familiae Wormatiensis

de servientibus episcopi¹ et abbatis illud² constituimus, ut si quis illorum tale aliquid fecerit, predictae poenae subiaceat vel decem libris denariorum redimatur. (12) Unum autem ost³, quod volo, iubeo et firmiter precipio, ut rem semel bene ac recte definitam nullus iterare vel renovare audeat. (13) Si autem predictus episcopus aut abbas hoc decretum annullare cupiat, michi vel^b meo successori duas libras auri persolvat, conatum tamen^c suum nequaquam perficiat. Et ut hoc constitutio stabilis inconvulsaque permaneat, sigilli nostri impressione hanc cartam insigniri^d iussimus.

Signum^e domni Heinrici Romanorum invictissimi imperatoris augusti. (M.)

Guntherius^f cancellarius vice Aribonis archiepiscopi recognovit^g.

Data III. Nonas Decembris, indictione VI, anno dominicae incarnationis MXXIII, anno^h domni Heinrici secundi regnantisⁱ XXIII, imperii autem^k X. Actum in Triburia^l regia villa; amen.

36. DECRETUM ECCLESIIS FULDENSI ET HERSELDENSI DATUM
1024. Mart. 9.

Decreti etiam posterioris a. 1024 duo exemplaria extiterunt, quorum unum, nempo¹⁵
1) Fuldense iam superest. Servabatur olim in tabulario Fuldensi, nunc in tabulario Marburgensi, quod exemplavit b. m. Foltz, cuius apographon adhiberi licuit. Autographon hoc, duabus manibus alternantibus exaratum, quae scripturam praebent mediam inter eam quae utebantur notarii et eam qua librarii, nequaquam in cancellaria imperatoria factum est. At cum modus, quo sigilli fragmentum etiam nunc agglutinatum est, suspicionem nullam²⁰ moveat, scriptum ab abbate Fuldensi cancellario perficiendum porrectum esse et tenorem decreti genuinum esse iudicamus. Apographon extat in chartulario Eberhardi II, fol. 48, ex quo lucunas autographi supplevit editor Dronke 'Codex diplom. Fuldensis' nr. 737.
2) Exemplar Hersfeldense adhuc a. 1798 in tabulario aulico Casselano servabatur, quo anno apographon eius fidelissimum ministratum est Wenckio, qui illud publici iuris fecit²⁵ 'Hessische Landesgeschichte' III, 2, p. 47 nr. 49. Nostris temporibus exemplar Hersfeldense Marburgi non reperitur. — Stumpf, Reg. 1823. (P. decst.)

(C.) In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Heinricus^a divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Omnibus fidelibus tam presentibus quam et futuris notum fore cupimus, qualiter assidua proclamatio nostras aures inquietabat³⁰ ob innumeras^b et frequentes contentiones quae semper erant inter Uuldensem^c et Herueldensem familiam, quae iam in tantum convaluerunt, ut etiam innumerabilia inter se fierent homicidia, et inde maximum detrimentum utraque pateretur ecclesia. (2) Quapropter ne talis ac tantae presumptionis audacia sine digna ultione^d inter utrasque familias diutius remaneret, cum consensu et consilio utrorumque^e abbatum,³⁵ Richardi Uuldensis et Arnolti Herueldensis aliorumque fidelium nostrorum per huius kartulae preceptum tale constituimus decretum: (3) Ut primum omnis iniustitia, quae iam per multa tempora ex utraque parte incorrecta romanserat, ab advocatis et prepositis illorum utrimque^f pleniter corrigatur. (4) Et deinceps, si quis ex familia utriusque ecclesiae aliquem servorum vel sancti Bonifacii vel sancti Vuigberti^g in-⁴⁰

35. ^a) istud 3. ^b) est aut. 3. ^c) aut 2. ^d) decst 2. ^e) insignire 2; signari L. ^f) Signum — augusti des. 2. S. ^g) Guntherus 3. ^h) recognovit 2. ⁱ) anno vero 2; anno — X des. S. ^j) regnante 2; anno add. 1. ^k) decst 2. ^l) Triburi 2. S.

36. ^a) Heinrichus 2. ^b) inveteratas 2. ^c) fuldensem 2. ^d) ultione 2. ^e) utriusque ecclesiae 2. ^f) utrinque 2. ^g) vuigberti 2.

1) De istis servientibus cf. Ius familiae Wormutiensis cap. 29.

sequitur et ausu temerario et armata manu ad occidendum vel ad depredandum eius curtem sive domum infregerit et eum impugnaverit, et si ille aut aufugorit aut si forte domi non fuerit vel quoquo modo ab eius potestate sive impugnatione se liberaverit. illi^b qui huius audaciae et invasionis dux et princeps fuerit tollantur corium et capilli⁵ et insuper in utraque maxilla ferro ad hoc facto etiam candenti bene cratatur et comburatur, reliqui eius sequaces cute et capillis priventur. (5) Si autem ibi occiditur, omnes qui huius homicidii seu invasionis participes sunt supradictae¹ poenae subiaceant. (6) Et si ex una familia sunt, ille qui occiditur et illi qui occidunt, omnes singulariter ueregeldum² occisi et omne debitum, sicut hactenus fecerunt, propriae¹⁵ aecclesiae persolvant. Si autem ille¹ qui occiditur ex una familia est et illi qui occidunt ex alia, auctor homicidii solus pro omnibus ueregeldum persolvat. (7) Et in quocumque loco aut ex una aut ex alia familia aliquis occiditur, nisi ille qui homicidium facit probabiles testes habeat aut per ferrum candens hoc probare valeat, quod ob aliam causam non fecisset, nisi quod de impugnatione ipsius aliter vivus effugere non potuisset, supradictae poenae subiaceat. Si autem hoc probare potest, nihil patitur nisi quod hactenus ipsa aecclesia pro lege habuit. (8) Istud constitutum advocatus, in cuius advocacione hoc evenerit, cum scientia utrorumque abbatum in presentia nunciorum illorum fideliter adimpleat. (9) Si vero advocatus aut mercede²⁰ conductus aut misericordia motus aliqua calliditate hoc decretum avertere voluerit, gratia nostra et advocacione carcat, nisi supra^m sacras reliquias hoc adfirmare audeat, quod homicidam seu invasorem nusquam acquirere possit, et tamen quam citissime poterit acquirere⁴. Et si ipse, in cuius advocacione hoc evenerit, reum acquirere non poterit vel noluerit, fideles alterius abbatis si possint acquirant et ad predictam poenam presentibus nunciis utrorumque abbatum adpresentent. (10) De kamerariis vero et pincernis aliisque honoratis utrorumque abbatum servitoribus hoc constituimus, ut, si²⁵ quid^o tale aliquis^o illorum fecerit, predictae poenae subiaceat secundum arbitrium abbatis vel X libris denariorum^p redimatur⁴. (11) Et hoc volo firmiterque precipio, ut rem semel bene ac recte diffinitam nullus iterare audeat vel renovare. (12) Si autem predicti abbates hoc decretum adnullare cupiunt, mihi vel meo successori II³⁰ libras auri uterque^r persolvat, conatum tamen suum^r non perfaciant. Et ut haec constitutio stabilis et inconvulsa permaneat, sigilli nostri impressione hanc kartam insigniri iussimus.

¶ Signum domni Heinrici² Romanorum¹ invictissimi imperatoris (MF.) augusti. ¶
 ¶ Oðalricus^u cancellarius vice Aribonis archicapellani recognovit. ¶ (SI.)

35 Data est anno dominicae incarnationis MXXIII, regnante Heinrico imperatore augusto annos XXII^v, imperii vero eius anno XI, indictione VII^w. Data in VII. Idus Martii; actum feliciter² Babenbore.

36. ^b) *litera i posterior in rasura* 1. ¹) supradict[a]e 1. ²) ueregeldū 1; ueregeldum 2.
¹) deest 2. ^m) super 2. ⁿ) acquirat 2. ^o) quis tale aliquid 2. ^p) denar[io]rum 1. ⁴) redi-
 40 m[is]atur 1. ^r) que — suum iam deleta 1. ⁵) Heinrichi 2. ⁶) hic locus monogrammaticus in 2.
^u) Oðalricus 2. ^v) sequitur rasura in 1, prius scriptum videtur XXIII. ^w) ind. VII. des. 2.
^x) deest 2.

CONRADI II. CONSTITUTIONES.

37. MANDATUM DE LEGE ROMANA.

(1027 — 1039.)

Repetimus editionem viri cl. Boretius (LI. IV, 638), qui adnotavit, mandatum haecenus in quatuor Lombardae codicibus inventum esse. Qui sunt 1) Casinensis 328 saec. XI. cc., ubi in tenui membranae lacinia, nunc inter f. 65 et 66 adsuta, habetur; 2) Vindobonensis Ius civ. 39 saec. XII. in.; 3) Laurentianus Plut. LXXXVII, 1 saec. XIII. in. fol. 49; 3) Monacensis lat. 5510 (August. civ. 20) saec. XII. Anno 1038 emissum esse hoc mandatum arbitrati sunt Breslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 286 not. 1 aliique. — Stumpf, Reg. 2133. (P. 40.)

Imperator Chuonradus^a a[ugustus]^b Romanis iudicibus^c.

Audita^d controversia, que haecenus inter vos et Longobardos iudices^e versabatur nulloque termino quiescebat, sancimus^f, ut quaecunque amodo^g negocia mota^h fuerint, tam inter Romano urbis menia quam etiam de foris in Romanis pertinentiis, aetore Longobardo vel reo Langobardoⁱ, a vobis duntaxat Romanis legibus terminentur^k nulloque tempore^l revivescant^m.

38. CONRADI II. ET IOHANNIS XIX. SYNODUS ROMANA.

1027. Apr. 6.

Synodum a Chuonrado imperatore convocatam esse, ipse asserit in praecepto a. 1034. Mart. 8. Popponi patriarchae Aquileiensi indulto¹. Ex Actis superest scriptum seu gesta sententiae latae de impetitione, quam Poppo patriarcha moverat de iure dioecetano

37. ^a) Choradus 1. 4; Conradus 2; idem (i. e. Pipinus) 3. ^b) A. 1. 3. 4; deest 2. ^c) salutem add. 2. ^d) Auditi 2. ^e) et Long. iud. des. 1; et longob. haecenus iud. 2; et long. et iudices 3. ^f) sanctimus 3; sancimus 2. ^g) ammodo 3; admodum 1. 4. ^h) deest 2; mota fuerint tam des. 1. ⁱ) sic 2; vel reo Longobardo 3; Longobardo vel reo 4; vel reo Lang. des. 1. ^k) determinentur 2. 3. ^l) termino 3. ^m) revivescant . . . 1; revivescant 3. 4.

¹) Stumpf: 'Acta imperii' nr. 47 (Stumpf, Reg. 2037; textum emendavit Breslau 'Neues Archiv III, 81 et 'Konrad II.' I, 148 not. 3); qualiter nos communi fidelium nostrorum decreto, papa scilicet Iohannis

parrochiae Gradensis, quod scriptum apostolicis et imperator a bibliothecario Romanae ecclesiae scribi iusserunt. Scriptum nobis asseruunt transsumtum a notario Petro saec. XII. ex. factum¹ nunc in tabulario capituli Udinensis exstans, iam in parte superiore lacera- tum et multoties corrosum, quod benevole transscripsit vir d. Vincentius Ioppi, civitatis Udinensis bibliothecarius. Idem apographon excudi fecit de Rubeis 'Monumenta eccl. Aquileiensis' p. 512 (= Mansi XIX, 479), cuius lectiones raro attulimus. Uno tantum loco respeximus lectionem, ut videtur erroneam, Iohannis Iosephi Liruti, cuius apographon codicis exstat in bibliotheca municipali Udinensi. Variam lectionem exordii, quod e codice dedit Breslau 'Konrad II.' I, 138 not. 2, adnotari par erat. Sententiam istam, quae iudi- cium a. 1024 ab Iohanne XIX. latum² in contrarium vertit, confirmaverunt pontifex et imperator chartis p. 82 not. 1 laudatis.

Aliam controversiam minus gravem, quae vertebatur inter Mediolanensem et Raven- natem archiepiscopos de iure conducendi regem ad coronationem, et ipsam hac synodo decisam esse, tradiderunt Arnulfus Mediolanensis l. II, c. 5 (SS. VIII, 12) et opusculum quod inscribitur Commemoratio superbie Ravennatis archiepiscopi (ibid. not. 70), quod et ipsum simile scriptum seu gesta synodi recte iudicandum est. At cum haec res parvi sit momenti, lectorem ad editionem Bethmanni reuicimus. — Stumpf, Reg. 1931. (P. deest.)

[In nomine domini Dei et] Salvatoris nostri Iesu Christi, imperante Chuonrado perpetuo augusto anno primo, octavo Idus Aprilis, indicione decima, presidente sancto ac beatissimo nonodecimo Iohanne [universali pape] sedis apostolice urbis Rome, una cum predicto imperatore in ecclesia domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi que vocatur Constantiniana, residentibus eciam viris venerabilibus pariterque^a cum eis ibus^a Heriberto Ravenate^b archiepiscopo, Sigifredo Placentino episcopo, Petro Adrianense, Teuberto Foropopulense; Heriberto Mediolanense archiepiscopo, Arderico Verzellense^c episcopo, Oberto Albense Bergomense³; Harpone Magantino^d archiepiscopo, Brunone Augustense episcopo, Wezilino^e Straburgense. Warmundo Constanciense; Popone archiepiscopo Treverense^f; Tiemone Salsburgense^g archiepiscopo Neapolitano⁴ archiepiscopo^g; Tebaldo^h Belletrinese episcopo, Benedicto Portuense, Petro Silvecandide, Petro Penestrinense, Petro Ostiense, Teu- baldoⁱ Albanense, Domenico^k Sutriense, Liutolfo Trebense, Reinerio^l Nepesino^m episcopo Narniense⁵, Iohanne Tuscanense, Iohanne enseⁿ, Bosone Tiburtinense, Iohanne Castrense, Benedicto Anagnense, Iohanne Luzense, Iacobo Fesu- lense, Dodone Nocerense, Widone Lunense, Teudaldo Aretino, Lamberto Florentino. Widone Lucino⁶, Iohanne Suanense, Go o^o Vulterano, Mariciano Cesonate^o,

88. ^a) partimque cum eis [habent]ibus leg. Breslau. ^b) Ravenate Br. ^c) Verzellense Br. ^d) Magantino Br. ^e) seu Wetilino c. ^f) Trevirense Br. ^g) Salsburgense archiepiscopo [Partheno] politano archiepiscopo Br. ^h) Thebaldo Br. ⁱ) Teudaldo Br. ^k) Dominico Br. ^l) Raynerio Br. ^m) sic conieci; 'vox incerta' Ioppi; Nenfesine leg. Rubeis, Br.; Monasterie Liruti. ⁿ) Iohanne (. ense . . . Br. ^o) prima litera G seu C esse potest cod.; (ton leg. Rubeis; (ton[frat]o Br. ^p) Zesenato Br.

et Popponis patriarche venerabilis, Arbonis Moguntini archiepiscopi, Popponis Treverensis archiepiscopi, Hereperti Mediolanensis archiepiscopi, Hereperti Ravennatis archiepiscopi ceterorumque episcoporum ac regni nostri fidelium synodum Rome habendam condiximus. Pontifex contra sic loquitur in bulla Popponi a. 1027. m. Sept. data (Ughelli 'Italia sacra' V, 40. Iaffé ed. II. nr. 4085): interventu etiam et potione dilecti filii nostri Conradi imperatoris augusti synodum congregavimus. 1) Qui ad eadem chartae sic loquitur: Ego Petrus notarius ut vidi in privilegio ita scripsi nec dictum vel syllabam addidi nec pretermisi. Cf. 'Neues Archiv' III, 82. 2) Iaffé ed. II. nr. 4063. De re ipsa acute disseruit Breslau l. c. p. 450 et 456. 3) Ambrosium vocat Bergomatensem de Rubeis p. 515. 4) Partheno- politano (Magdeburg) potius cum viro d. Breslau legendum videtur. 5) Dodonem a. 1028 episcopum Narniensem fuisse adnotat Gams. 6) Clusino coniecit Breslau.

Widone Pisturiense, Leone Senense; Venecie provincie: Iohanne Veronense, Alberico Cumano, Helmengero Cenetense, Teudaldo^a Vicentino, Rothario Tarvisiano, Albuino Bellunense; abbatibus quoque Vodelono^r Cluniacense, Berno Augense, Teoberto de Sancto Angelo, Benedicto Sextense, Chuonrado Sancti Savini, Widone de Sancta Trinitate, Alberto de Sancto Apostolo, Iohanne de Sancto Sepulcro, Widone de Leuna,⁵ Widone de Sancta Maria, Petro de Sancto Petro ad Vincula, Stephano de Sancto Andrea, Franco de Sancto Anastasio, Teuzone Montisviridis², Petro de Sancto Petro in Campo, Rozone de Turre, Dominico de Sancto Geruncio et Petro de Campo Leonis.

Popo venerabilis patriarcha sancte Aquileiensis ecclesie apostolicis et imperialibus pedibus advolutus eorum et sacratissimi concilii reverenciam humiliter deprecatus est,¹⁰ uti omnipotentis amore Domini necnon apostolica et imperiali pietate lamentacionibus suis benignum auditum preberent, multisque antecessorum suorum proclamacionibus pro Gradu, Aquileiensis ecclesie plebe, synodaliter factis certum finem imponerent. Cuius lamentacione benigno¹ suscepta, Urso, qui in eadem plebe falsum patriarche nomen susceperat, olim tempore beati Benedicti pape atque Henrici imperatoris ad¹⁵ Ravennatam atque Romanam necnon Veronensem synodum canonice appellatus, nunc quoque ad sacratissimum concilium apostolica litera convocatus presenciam suam exhibere iussus² est. Sed cum bis et ter per Romanum archidiaconum vocatus abesset, Petrus Veneticorum diaconus affuit, apostolicas literas Ursoni advenisse negavit. Verum cum hoc iureiurando adfirmare negassot, seque pro huius rei negotio non²⁰ venisse manifestaret, sinodali decreto Adalgerus Aquileiensis ecclesie archidiaconus vice Poponis patriarche et senioris sui per sancta euangelia comprobavit, Maionem Concordiensem episcopum apostolicam epistolam Ursoni detulisse eumque ex apostolica auctoritate³ ad synodum convocasse. Relecta sunt ergo ad hec in eadem synodo scripta Aquileiensis ecclesie, que inter plurimas Aquileionsium patriarcharum pro-²⁵ clamaciones asserebant, beatum Eugenium papam tempore Luduwici et Lotharii imperatorum hanc inveterate proclamacionis controversiam inter Maxencium Aquilegensis patriarcham et Venerium Gradensem in Mantuana synodo ventilasse atque apostolica necnon synodali auctoritate Gradensem plebem Aquilegensis ecclesie restituisse, atque pontificali sede ibidem omnino prohibita, predictam Aquilegensis ecclesiam capud et³⁰ metropolim totius Venecie constituisse⁴. Quod quia predicti Ursonis et antecessorum eius temeritate violatum est, decrevit sancta synodus, Ursonem totiens presenciam denegantem de absentia nil lucrari, et Poponem patriarcham de Gradensi plebe cum suis pertinenciis ad ius Aquilegensis ecclesie revestiri, ita ut pontificali sede ibidem prohibita, perpetuis temporibus sancte Aquilegensis ecclesie diocesis iuro subiaceat.³⁵ Reverendissimus igitur papa et piissimus imperator, secundum quod predictum est, Poponem patriarcham de Gradensi plebe pastoralis virga investientes, ex apostolico et imperiali decreto hoc privilegium, Aquilegensis ecclesie et Poponi patriarche sub anathematis vinculo inviolabiliter permansurum, Romane ecclesie bibliothecario scribere iusserunt.⁴⁰

38. a) Theudaldo Br. r) seu Bodolone c.; Odilone leg. Br. 2) Montisviridi Br. 3) seu benigniter c. 4) iusus c. r) autoritate c.

1) V. Actu synodi Mantuanae a. 897 habitae apud de Rubeis p. 414 sq.

39. EDICTUM DE MANCIPIIS ECCLESIARUM.

(1027 — 1035.)

Dedit primus Pertz e tabulario regio Hannoverano, ubi inter chartas episcopatus Verdensis authenticum sigillo imperiali insignitum ulservatur. Apographum eius exstat in eiusdem tabularii Copiaro Verdensi succ. XIV. sign. II. 125, ubi tamen Chuonradi loco Heinricus scribitur. Imaginem chartae dederunt Sieckel und v. Sybel, 'Kaiserurkunden in Abbildungen' Lieferung II, Tafel 4, quem contulimus. — Stumpf, Reg. 2127.

(P. 38*.)

10 Chuonradus Dei gratia Romanorum imperator augustus Berenhardo duci, Sigifrido comiti, Bernhardo marchioni salutem et gratiam.

Quamvis pro totius rei publicę longe lateque procuranda utilitate, iugem debeamus sollicitudinem gerere, tamen ut pro ecclesiarum Dei statu sollertius invigilemus, nos obligatiores esse non ignoramus. Unde quia sanctę Fardensis ecclesie mancipia ceu
15 bruta animalia pro quantulocumque pretio haecenus venundata fuisse audivimus, non solum illam nefariam consuetudinem admiramur, verum etiam ut rem Deo hominibusque detestabilem exœramur, maxime cum secundum canonicam auctoritatem nullius ecclesie praedia vel mancipia, pro alia aliqua vicissitudine, nisi praedia pro praediis, mancipia pro mancipiis, pro eque bonis vel melioribus debeant mutuari. Ideo autem huius-
20 cemodi morem sanctorum patrum traditionibus repugnantem ulterius ibidem exerceri, nostra imperiali potestate interdiximus et vobis, quibus harum provinciarum regimen commisimus, sub Dei nostręque gratię obtentu imperamus, ut ubicumque, vel inter vestros vel alios eiusdem ecclesie mancipia ita vendita inveniantur, illius loci epis-
25 copo vestro iuvamine reddantur, ea scilicet ratione, ut episcopus emptori tantum quantum pro eis dedit restituat et suę ecclesie mancipia recipiat. Sin vero aliqua persona his parere noluerit, vestra iudiciaria potestate eam distringito, donec huic nostro iustissimo edicto vel coacta oboediat. Ad evidentissimum itaque signum omnibus nostrę imaginis proponi praecepimus sigillum.

40—42. SYNODUS FRANCOFURTANA.

1027. Sept.

40. NOTITIA GODEHARDI EPISCOPI.

*De hac synodo, in qua Godehardus Hildesheimensis episcopus iura parochialia super monasterium Gandersheimense vindicavit, fusius egit Wolfhere in Vita Godehardi prioris cap. 31—34 (SS. XI, 190 sq.). brevius in Vita posteriore cap. 23 (ibid. p. 208). Posteriori
35 scribendae iam applicuit ipsum monumentum, quod edituri sumus, quo Godehardus episcopus refert de sententia in concilio Francofurtano oblata. Hoc non esse epistolam encyclicam, sed potius scriptum in perpetuam rei memoriam factum, quod tamen vi iuridica*

caruit (diplomatici dicunt 'unbeglaubigter Akt'), recte statuit vir d. Bresslau¹. Inest in magno Copiario Hildesheimensi tabularii Hannoverani sign. VI. 11 chart. fol. saec. XV, p. 727 nr. 1438. Editum est 'Neues oaterländisches Archiv von Spiel und Spungenberg' (Lainburg 1828) XIII, 273 a codice tunc bibliothecae tunc tabularii Hannoverani, Antiquitates Hildesheimenses Hoffmanni continente². Iterum nuper recedit Will 'Regesten der Mainzer Erzbischöfe' I, p. 159. (P. deest.)

Gothardus Dei gratia Hildensemensis episcopus. Notum sit cunctis Christi fidelibus qualiter ego humillimus sacerdotum Christi servitor, Deo adiuvente, episcopatum meum super Gandershemense territorium contra Haribonem archiepiscopum septem episcoporum testimonio canonice retinui in generali Francanauordonai concilio, presidente imperatore Conrado cum episcopis XXII^a et abbatibus octo cum numerosa^b cleri plebisque frequentia, anno scilicet incarnationis Christi MXXVII, indictione X, quo etiam anno idem imperator Rome augustalem coronam in pascha a beato Johanne papa suscepit. Nam hii erant episcopi qui predicto metropolitano, fraterne dilectionis debito eos ad iusticie professionem^c advocante, ius nostre ecclesie, sicuti ante viginti annos³ in Gandersheim de diffinitione litis inter episcopos Willogisum et Bernardum Non. Ianuar. coram rege et confratribus et audierant et viderant, certo testimonio confirmaverunt: Bruno Augustensis, Meinwerk^d Paterbrunnensis, Eppo Bauenbergensis, Meynhardus Wirzburgensis, Sigbertus^e Mindensis, Hildwardus Citicensis, Bruno Mersburgensis.

41. NOMINA EPISCOPORUM ET ABBATUM.

Primus dedit Pertz SS. XI, 190 not. c e codice Guelferbytano 35 (Helmst. 32, olim Hildesheimensi, non vero Remensi), cui fol. 195^r manu saeculi XI. illata sunt. (P. deest.)

Aribo Moguntinus, Wezil Strazburgensis, Brun Augustburgensis, Eppo Bauenbergensis, Meginuere Patherburnensis, Wigger Vaeredensis, Mezelin Wirzburgensis, Godehardus Hildeneshemensis, Branthoeh Haluerstadensis, Hazecho Warmatiensis, Biligrim Coloniensis, Sigibert Mindensis, Sigiurit Mimigardevordensis, Benno Traiectensis, Hunfrith Magedeburgensis, Hiltiuuart Citicensis, Brun Mersburgensis, Liuzo Brandaburgensis, Thiederich Misnensis, Rambrath Wirdunensis, Hiltolf Mantuanus, Reginaldus Aldenburgensis, Ruodolf [Slowicensis].

Riehart F[uldensis], Arnold H[ersveldensis], Gerbrat M[oguntinus], Iko B[lithenstadensis], Radolf, Vuillimunt [Wirzi]burch, Hezil⁴.

42. NOMINA EXCOMMUNICATORUM.

Dedit Pertz l. c. ex eodem codice Guelferbytano.

(P. deest.)

Hi sunt anathematizati pro sacrilegio et homicidio quod fecerunt in ecclesia Heninge⁵: Maeingeld, Isac, Godila, Godo, Rodulf, cum fautoribus et cooperatoribus et etiam communicatoribus eorum in his villis: Kissanbruggi, Bursinun, Achoim, Ualeburgun⁶.

40. ^a) XII ed. male. ^b) innumera ed. ^c) professi quem c. ^d) Meinwerk c. ed. ^e) Sigbertus c.

1) 'Konrad II.' I, 226. 2) V. 'Archiv' XI, 400. 3) Anno 1007; cf. Vitam Godehardi priorem c. 24, SS. XI, 185. 4) Vita Godoh. prior c. 31, quae Radolfum et Hezilanem omisit, addit Wolfherum Svarzalensem; Vita posterior c. 23 praeter Fuldensem, Hersfeldensem, Moguntinum nominat etiam Reginaldum Loreheimensem cum aliis eiusdem ordinis sex. 5) Monasterium Heitingen. 6) Kissenbrück, Birsun, Achim, Vahlberg vici inter oppida Wolfenbüttel, Schüppenstedt, Hornburg sibi.

43. IUS FAMILIAE LINTBURGENSIS.

1035. (Jan. 17.)

Neque Monaci in tabulario regni, neque Karlsruhi in tabulario magno-ducali neque Spirae in tabulario provinciali autographon seu apographon ullum iam superest. Subsilio nobis fuere: 1) 'Acta academiae Theodoro-Palatinae' Hist. VI, 274; ex transumpto anni 1330, quod in tabulario Administrationis eccles. servatur Heidelbergae, collato cum alio apographo; 2) Würdthwein 'Monasticon Palatinum' I, 85, qui fontem suum non detexit, at bis provocat ad copiam vidimatam archivi administrationis; 3) 'Libellus revisionis Leiningen et Gemeinde Dürkheim contra Domstift zu Speyer' (Anno 1755) Beilage Nr. 1, quam editionem repetiverunt Kremer 'Origines Nassovicae' II, 111 et Hanselmann 'Landeshoheit von Hohenlohe' II, 161; 4) Copiaris monasterii Naumburg tabularii Marburgensis, cuius lectiones affert Reimer 'Urkundenbuch der Herren von Hanau' I, nr. 58. De tempore cf. Breslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 387 not. 1. — Stumpf, Reg. 2070.

(P. deest.)

15 In nomine sancto et individue Trinitatis. Chuonradus^a divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus tam presentibus quam futuris, qualiter ego Chuonradus^b una cum Gisela^c imperatrice coniuge nostra pro remedio anime nostre ad hoc templum, quod ad gloriam et laudem Dei construximus, nostri iuris predium Durineheim^{d.1}, Wachenheim^{e.2}, Seiferstat^{f.3}, Greudentheim^{g.4}, et in pago Wetersebie^h in comitatu Ottonis comitisⁱ situm Eichene^{k.5}, Sundelingen^l, Fuirbach^{m.7}, Sulzbach^{n.8} in proprium tradidimus cum omnibus appendiciis suis, hoc est mancipiis, areis, edificiiis, terris cultis et incultis, agris, pratis, piscationibus, exitibus et redditibus^o, viis et inviis, quesitis et inquirendis, nec non cum
20 omni utilitate que scribi aut^p nominari potest, ea videlicet ratione, quatenus abbas huius loci eadem, potestate et utilitate qua^q nos habuimus. deinceps libere habeat et quicquid inde provenerit^r in usum ecclesie et fratrum disponat. Et ut hec^s nostre tradicionis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat in seculum^t, hanc cartam inde conscriptam manu propria confirmantes sigilli nostri impressione iussimus insigniri.
30 Sed ne quis superventurorum abbatum plus quam debeat^u ab ecclesie familia^v extorqueat^w, neve^x familia vetustate temporum^y sui iuris oblita contra abbatem superbiendo ecclesie^z debita exolvere negligat, visum est nobis signare. quid abbas si opus fuerit exquirat, quidve familia exolvere debeat. Singuli virorum singulos solidos, mulieres vero sex^a denarios omni anno persolvant, aut unum diem septimane ad
35 curtem abbatis tam viri quam mulieres serviant. Habet eciam potestatem abbas

43. ^a) Conradus 1; Conradus 3. ^b) Conr. 1; Chuonr. 2; Conr. 3. ^c) Gizela 1. ^d) Durin-
keim 1; Doronekheim 3. ^e) Wachenheim 1. 3. ^f) Schiferstat 1; Schiferstad 3. ^g) Guderthaim 2;
Gondortheim 4. ^h) Weterowe 2; Wedorribie 3; Wedderavio 4. ⁱ) deest 1. 3. 4. ^k) Eichene 2;
Eucherio 3. ^l) Fuirbach 1; Fuirbach 3. ^m) Sulzbach 2. ⁿ) aquarumque 1. 2. 4. ^o) redd. 1.
10 ^p) et 3. ^q) quam 1. 3. 4. ^r) pervenerit 1; provenit 3. ^s) huius 2, nostre deest. ^t) sidem 2;
solidum 4. ^u) debeant 3. ^v) famulis 3. ^w) exquirero velit 2. ^x) vel 2. ^y) temporis 2.
2) eciam 1. 2. 4. ^z) deest 2.

1) Dürkheim sub monte monasterii Linburg situm. 2) Wachenheim. 3) Schifferstadt.
4) St. Grethen humil procul a Dürkheim Lutrum versus. 5) Eichen ab Hanau ad septentriones.
45 6) Sindlingen vel Moenum infra Höchst. 7) Fuirbach in actu Friedberg versus meridiem. 8) Inter
Höchst et Solen.

super filios illorum^b nondum uxoratos, ut quem voluerit in coquina^c, quem voluerit in pistrina^d ponat, quem voluerit mutatoria abluat, quem voluerit equaricia^e custodiat, et ad quolibet ministeria quoscunque voluerit deputet. De uxoris autem quoscunque et ubicunque iusserit abbas sint cellarii^f, frumentarii, thelonearii, forestarii. Si vero abbas quenpiam prescriptorum in suo obsequio habere voluerit, faciens eum dapiferum^g aut pincernam sive militem suum, et^h aliquod beneficium illi presterit, quamdiuⁱ erga abbatem bene egerit, cum eo sit, cum non, ius quod ante habuit habeat. Post obitum viri preciosius animal, quod illo fuerit, ad curtem abbatis pertinebit; post obitum mulieris preciosior vestis. Si quis conservum suum interfecerit, septem libras et dimidiam addito etiam obulo pro eo exolvat. Mulier si extra villam nupserit,^j censum suum, scilicet^k sex denarios dabit. Tale ius habent Duronheimarii^l, Eichenarii^m, Sundelingarii, Fuirbachariiⁿ. Ipsum ius habent Sciferstarii^o, nisi^p quod post obitum suum nullum ius dabunt. Sulzbacharii^p ipsum ius habent, exceptis illis qui dicuntur lazi^q: qui si beneficium habuerint, quocunque iusserit abbas cotidie equitare debent. Qui autem beneficium non habuerint, vinum et annonam abbatis transducere^r debent^s a littore Sundelingen^t usque Wormaciam ad portam que dicitur porta pavonis. Greudentheimarii^t ipsum^u ius habent quod et Durinheimarii^k, nisi^v quod propter cotidianam servitutem nec in vita sua nec post obitum suum dabunt aliquem censum. Omnium vero prenominatorum ius est, quod si connubia de aliena familia sortiti fuerint et si abbati placuerit, cum sacramento divorceium facere poterit. Quod si^v simul perman-³⁰ serint, post obitum viri due partes substancie eius ad curtem abbatis pertineant, terciam uxor et filii eius obtineant^w.

Signum domni Chuonradi^x invictissimi Romanorum imperatoris^y augusti.

Burchardus^z cancellarius vice Bardonis^a archiepiscopi^b recognovit^c.

Data^d XVI. Kal. Februarii, anno dominice incarnationis MXXXV, indictione III,^e anno autem domni^o Chuonradi^x secundi regnantis XI^f, imperantis vero nono^g. Actum est Lintburch^h; feliciter amen.

44. CONCILIUM TRIBURIENSE.

(1036. Mai.)

*Post pascha a. 1036 imperatorem synodo quindecim episcoporum Triburiae praese-
disse, annales nos docent: Hildesheimenses, Ottenburani, Saxones. Cui synodo recte vir
d. Bresslau 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXI, 401 canones aliquos vindica-
vit, qui in codicibus canones concilii Seligenstudensis a. 1023 presso pede sequuntur, et
quibus in margine adscriptum est Capitula ex concilio Triburiensi. Sunt¹ codices duo
Decreti Burchardi Wormatiensis 1) civitatis (olim monasterii) Sancti Audomari 194 saec. XI. 35*

43. ^b) corum 3. ^c) coquina 3. ^d) pistrino 1. 2. 4; pistrinum 3. ^e) equaricia 2; equicia 3; equaricia 4. ^f) cellarii 2. 4. ^g) seu 3. ^h) diu 3. ⁱ) videlicet 4. ^k) Durinheimarii 1; Duronckheimerarii 3. ^l) Euchenarii 3. ^m) Furb. 1; Furb. 3. ⁿ) Schiferstarii 1; Schyferstarii 3. ^o) neque 3. ^p) Sulzb. 2. ^q) laz 2; las. 3; lasz 4. ^r) traducere 2. ^s) Sundelington 2. ^t) Gou-
derthemerarii 2; Greudenthemerarii 3; Gonderthemerarii 4. ^u) idem 3. ^v) si 3. ^w) obtineat 3. ^x) Cunr. 1; Kounr. 2; Conr. 3. ^y) imperii 2. ^z) Burkardus 1; Burghardus 3. ^a) Pardonis 2; Bur-
donis 3. ^b) archicancellarii 1. 3. ^c) recognovi 2. ^d) est add. 1—3. ^e) deest 4. ^f) VI. 3. ^g) IX. 2. ^h) Lintburg 1; Lymperg 3.

1) Cf. quae fusius egimus ad concilium Seligenstadense infra in Appendice Variorum.

fol. 128°; 2) *Vatican. Christinae 979 saec. XI—XII. E codice 2 canones cum Seligenstadensibus conuictos dedit Hartzheim 'Concilia Germaniae' III, 57 (= Mansi XIX, 309) et Bresslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 529. Codicem 1 iam olim excussit b. n. Bethmann 'Archiv' VIII, 412. Sententiam seu canonem primum, quem novissimus editor huc pertinere arbitratus est (Altare qui emit et vendit anathema sit), minime huc pertinere, sed canonibus Seligenstadensibus ab homine male feriato appositum esse, e codicibus 1 et 3 huius concilii docemur. De canone concilii Triburiensis ad ieiunium quatuor temporum spectante referunt *Gesta episcoporum Cameracensium l. III, c. 51, SS. VII, 485.* (P. deest.)*

Capitula ex concilio Triburiensi.

1. Bannitum^a ieiunium trium dierum in^b III. ebdomada post pascha. Ieiunia quatuor temporum numquam prius celebrentur, quam officia a sancto Gregorio ad locum pertinentia ordinata inveniuntur.

2. Unusquisque parrochianum suum, si ad synodum suam venire et ad interrogata rationabiliter respondere recusat vel banno suo obedire repugnat, in generali concilio presidente archiepiscopo, ipse episcopus suus, sicut deberet in synodo sua, banno eum constringat et causam suam potenter et synodaliter discutiat.

3. Missa sancti Udalrici confessoris sollempniter celebretur.

4. Crisma, baptisterium vel sepulturam quicumque sacerdos vendiderit, anathema sit.

5. Altare episcopus vel archidiaconus si pro munere vendiderit, et clericus qui munera obtulerit, cum Symone heretico uterque anathema sit.

6. Quod omnes Sclavi decimas dent, sicut ceteri christiani et ad hoc banno constringantur. Si vero propter huiusmodi constrictum domnum suum deseruerit, nemo illum suscipiat; immo omnium bonorum suorum prior domnus potestatem habeat.

7. Clericus, qui oblationibus agrorum pro fidelibus defunctis datis^c liberos homines facit investiri, ut sic alienentur^d ab altari, anathema sit.

8. Raptores et fures si in rapto ipso comprehendantur vel publice rei esse convincantur, sub anathemate sint, et quicumque eos quacumque poena affecerint vel certe occiderint, nullius iudicio subiaceant.

45. EDICTUM
DE BENEFICIIS REGNI ITALICI.

1037. Mai 28.

Edictum celeberrimum in Librum Papiensem et a Cuiacio etiam in Libris Feudorum (l. V, tit. 1) receptum¹ edimus praecipua op. C apographi coevi, quod authenticum imitatur, illigati codici Sicardiano, qui olim fuit viri cl. Robolotti, iam vero asseretur in bibliotheca regiminis Cremonensi (biblioteca governativa) p. 229 (potius 231); contulit vir cl. Holder-Egger. Quam chartam e cancellaria imperatoria non emanasse, sed potius auto-

44. ^a) Bannitum — pascha rubrum in 1. ^b) III. 1. ^c) deest 1. ^d) alienantur 1.

1) Viri cl. Karolo Lehmann teste legitur in Librorum Feudorum codicibus Bernensi, Sangallensi, Monasteriensi, duobus Mettensibus.

graphi exemplar esse, iam vir cl. Bresslau comprobavit¹. Diversa est M 'pervetusta membrum in archivo capituli canonicorum Cremonensium', ex qua edictum edidit Muratori 'Antiquitates Italicae' I, 609 (II, 287 ed. Aretinus). Praeterea adhibuimus codices Libri Papiensis 4—9 secundum editionem Boretii (LL. IV, 583) et K codicem Casinensem 328 saec. XI. ex.², quem Pertzius excussit. Editio quam a. 1749 ex 'apographo Cremonense' paravit Zucharia 'Cremonensium episcoporum series' p. 101 e codice O seu eius exemplo derivata esse videtur. — Stumpf, Reg. 2092. (P. 39.)

(C.) ¶ In nomino sancte^a et individue Trinitatis. Chuonradus^b gratia Dei^c Romanorum imperator augustus. (1) Omnibus sancte Dei ecclesie fidelibus et nostris^d tam presentibus ¶ quam et futuris^e notum esse volumus, quod nos ad reconciliandos animos seniorum et militum, ut adinvicem semper^f inveniuntur concordēs et ut fideliter et perseveranter nobis et suis senioribus serviant devote, precipimus et firmiter statuimus: ut nullus miles episcoporum, abbatum, abbatissarum aut marchionum vel comitum vel omnium^g, qui beneficium de nostris publicis bonis aut de ecclesiarum prodiis tenet^h nunc aut tenuerit vel hactenus iniuste perdiditⁱ, tam de^k nostris maioribus valvasoribus^l quam^m etⁿ eorum militibus, sine certa et convicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum constitutionem^o antecessorum^p nostrorum^q et iudicium^r parium suorum. (2) Si^s contentio emergerit^t inter seniores et milites^u, quamvis pares adiudicaverint, illum suo beneficio carere debere, et si ille dixerit, hoc iniuste vel odio factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior et ille quem culpatur^v cum paribus suis ante nostram presentiam^w veniant, et ibi causa iuste finiatur^x. Si autem pares^y culpanti in iudicio senioribus^z defecerint^a, ille qui culpatur suum beneficium teneat, donec ipse cum suo seniore et paribus^b ante nostram presentiam veniant. Senior autem^c aut miles qui culpatur, qui ad nos venire decreverit, sex ebdomadas^d ante quam iter incipiat, ei cum quo litigatur^e innotescat^f. Hoc autem de maioribus valvasoribus observetur^g. (3) De minoribus vero in regno aut ante seniores aut ante nostrum missum eorum causa finiatur. (4) Precipimus^h etiam, utⁱ cum aliquis miles sive de maioribus sive de minoribus de hoc seculo migraverit, filius eius beneficium habeat^k. Si vero filium^l non habuerit et abiaticum^m ex masculo filio reliqueritⁿ, pari modo beneficium habeat^o, servato usu maiorum valvasorum in dandis equis et armis suis senioribus. Si forte abiaticum^p ex filio non reliquerit et fratrem legitimum ex parte patris habuerit, si^q seniore^r offensum habuit et sibi vult satisfacere et miles

45. ^a) domini K. 7—9. ^b) Conr. 4—9. ^c) Dei gr. K. 4—9; loco gratia Dei M; gloriosissimus. ^d) fidel. nostrisque M; nostrisque fidelibus K. 4—9. ^e) presentibus scilicet et futuris M. K. ^f) deest M. ^g) vel omnium des. 5. 9. ^h) nunc ten. K. 4—9; tenent — tenuerint 5. 6. ⁱ) perdidit K. 8. 9; 35 perdidit 5. ^k) d eadem manu post suppl. C. ^l) valvasor. C semper; valvasor. M. ^m) quamque 5. 9. ⁿ) deest 4—9. ^o) consuetudinem K. 4—9. ^p) ante cessorum C. ^q) suorum 5. ^r) iudicium M. ^s) Et si K. 4—9. ^t) fuerit M. ^u) seniore^m et militem K. 6—9. ^v) qui culpatur 5; qui culpatur 6. ^w) pres. nostram M. K. 4—9. ^x) terminetur 4—9. ^y) eius add. 4. 6—9. ^z) seniorum 4; deest 5. ^a) defuerint 4. 6. ^b) haec ultima vox cod. 5. ^c) vero K. 4. 6—9. 40 ^d) hebdom. M. K. 4. 6—9. ^e) litigat^r C; litigat K. 4. 6—9; litigaverit M. ^f) in macula obrutum certe legi nequit C. ^g) teneatur 4. ^h) in cod. 6 hoc loco novae legis initium. ⁱ) deest 4. 6—9. ^k) filios e. b. tenere K. 4. 6—9. ^l) filios K. 4. 6—9. ^m) abiaticos K. 4. 8. 9; abia : ticum, una vel duabus litteris erasis C. ⁿ) reliquit C. ^o) habeant K. 4. 6—9. ^p) abia : ticum, una littera erasa, prius abiaticum C. ^q) et K. 4. 6—9. 45

1) 'Jahrbücher Konrads II.' II, 244 not. 2. Sigillum nunquam aderat; monogramma mirum in modum lineam recognitionis dividit et ductu imperatoris caret; linea recognitionis litteris minutis exarata est. Chrismon est Chi-Rho. 2) De quo v. LL. IV, p. C et 638. 3) Glossa codicis Casinensis; id est nepotes.

cius effici, beneficium quod patris aut^r fuit habeat^o. (5) Insuper etiam omnibus modis prohibemus, ut nullus senior de beneficio suorum militum cambium aut precariam aut libellum sine eorum consensu^t facere presumat. Illa vero bonaⁿ, quae tenent^r proprietario iure aut per^m precepta aut^r per rectum libellum sive per precariam, nemo iniuste eos divestire^r audeat. (6) Fodrum^r de castellis^a, quod nostri antecessores^b habuerunt, habere volumus. Illud vero, quod non habuerunt, nullo modo exigimus. (7) Si quis hanc^o iussionem infregerit^d, auri libras^o centum componat, medietatem cameræ^f nostræ et medietatem illi cui dampnum illatum est^g.

¶ Signum^h domni Chuonradi serenissimi Romanorum imperatoris augusti. ¶ (M.)ⁱ
 10 Kadolohus^k cancellarius vice Herimanni^l archicancellarii recognovit^m.
 Datum V. Kal. Iunii, indic. V, anno dominicæ incarnationis millesimo XXXVIII.
 Anno autem domni Chuonradi regis XIII, imperiiⁿ XI. Actum in obsidione
 Mediolani; feliciter amen.

46. EDICTUM DE PEIERANTIBUS DUBIUM.

(1027 — 1039.)

15 *Codicis bibliothecae universitatis Lipsiensis sign. Haenel 3503, qui Iuliani Epitomen Novellarum Iustinianearum litteris Langobardicis saec. X—XI. exaratam continet¹, folio 71° ultimo illatum est edictum hoc, quod et ipsum litteris Langobardicis haud distincta vocum singularum scriptura exaratum est, glossis nonnullis inter lineas positis². Membrana paginae nunc in margine abscissa est, ideoque priorum quinque linearum priores litterae perierunt. Scripturam edicti vir cl. Lamprecht, qui adiutus ab Arnulfo exemplum nobiscum benevolentissime communicavit, saeculo XII. medio vindicare ausus est³. E codice integro edictum edidit Haenelius a. 1851 in periodico 'Berichte der königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften' III, 118, compendiis scripturae servatis. Nomen legis-*
 20 *latoris legit Chuonradi et de rege Burgundiae (951—994) cogitavit. Equidem de Chuonrado II. imperatore cogitandum esse, iam iam existimavimus. Sed cum Lamprecht et Arnulf insimul nomen Chuno tertius legerint et lectiones Chunoradus et Chunoardus prorsus excluserint, de Chuonrado II. dubitari fas est. At cuinam imperatori Augusto hoc edictum Romanis iudicibus missum vindicaveris, sinon Chuonrado II, qui et iisdem iudicibus*
 30 *mandatum de lege Romana (supra nr. 37) dedit? Itaque si revera codex lectionem Chuno*

45. ^r) vel fratris add. K. ^s) servato usu — senioribus add. et hic ed. Heroldiana, sicut supra.
^t) assensu 4. 6—9. ^u) deest 4. 6—9. ^v) tenet K. ^w) p eadem manu post insertum C.
^x) sive 4. 6—9. ^y) divestire M. K; divestire eos 4. 6—9. ^z) vero add. 4. 6—9. ^a) de castellis
 des. K. 4. 6—9. ^b) antecessores (corr. ex cessures) C. ^c) nostram add. 4. 6—9. ^d) praeteriorit
 35 K. 4. 6—9. ^e) lib C. ^f) camerae M. K. 4. 6—9. ^g) fuerit 4. 6—9, qui male addunt: At si quis
 aurum non habuerit, nostra sententia feriantur ut nobis placuerit. ^h) abhinc reliqua des. K. 4. 6—9.
ⁱ) monogramma in C in spatio sub linea signi delineatum parte sua inferiore lineam recognitionis dividit
 inter voces hermanni et archicancellarii. ^k) sic C. M. pro Kadolohus. ^l) hermanni C. ^m) recog-
 novi M. ⁿ) imperantis M.

40 1) Scripturae specimen r. Arnulf 'Schrifttafeln' 1. Heft ed. II. Tab. 78. Codicis descriptionem fusiorem
 r. in Haenelii editione Iuliani (Lipsiae 1873) p. X—XII. Oriundus est in Italia. 2) Quas, quancis
 sint prorsus inutiles, in margine exprimendas curavimus. Quarum primam et sextam et partem secundae
 (i. aditis) ex Haenelii editione repetivimus, cum iam legi nequeant. 3) Edicto in eadem pagina succedit
 notitia anni 1319, quam edidit Haenel l. c. p. XI.

tertius continebat, haec e corruptela genuinae lectionis Chunoradus seu Chuonradus orta esse contenderim. Attamen etiamsi nomen imperatoris hoc emendaveris, grave adhuc dubium tenor edicti movet. Nam quae est haec antiquior lex quae capitis dampnum peieranti infligit? Nequaquam lex Romana, quae periurium partium immune esse sinit et per genus principis peierantibus leniorem fustium mulctam minatur; cf. l. 13, G. D. 12, 2. Neque vero ius Germanicum peierantibus poenam capitis infert, sed potius manus abscissione¹ seu pecunia² eos mulctandos esse statuit. Quae cum ita sint, edictum hoc neque prorsus rejicere neque vero pro genuino Chuonradi II, edicto vendere volumus. — *Stumpf deest.*

Lex. Chuno tertius^a || imperator^b augustus^c Romanis iudicibus. 10
 De perierantibus^d sive^e de his qui tactis^f sacrosanctis^g quiddam aliquibus^h
 promit ||
 [tunt] dubitare vos sentimus, cum antiquior lex capitis dampnum eis inferat qui voluntarie ||
 periurium^g perpetrasse noscuntur. Verum^h quia ob multitudinem horum difficulterⁱ 15
 observari posse dicitis, ||
 capitisⁱ intuitu intractabiliter presenti edicto iubemus, ut si quando principali[s]^k
 muni-^l ||
 ficentia vel iudicialis sagacitas pefate antiquioris legis [s]everitatem^l in his^m tempe- 20
 rare aut ||
 molire^m voluerit, digna penitentia et obiurgatione secundum qualitatem personae et tem-
 poris seu or- ||
 dinis sancta ecclesia maceratos recipiat; quin etiam, nisi forte, quod interdum evenit,
 ad facinus ||
 respiciatⁿ premissum^o, ac si non peierassent^p, perficere in integro compellantur^q. In- 25
 felicissimum nempe ||
 genus videretur indulgentiae, irreverenter transgredientibus parere et iniuriam patientibus ||
 non providendo^r subvenire.

46. ^a) sic I. et A, exclusis lectionibus Chunoardus et Chunoradus, vox tertius fere deleta est; Chuno- 30
 radi II. ^b) imperator — iudicibus in linea secunda scripta sunt post promit. ^c) a^o c. ^d) De pierantib;
 minio scriptum fuisse in margine ante lineam secundam, adnotavit H; iam abaciatu sunt. ^e) sino H;
 . . . duo I. A. ^f) inter tac et tis parum spatium cum rasura. ^g) piurium H; . . . rium I. A.
^h) sequitur parva rasura. ⁱ) sic H; . . . utis I. A; littera n incerta. ^k) principali c. ^l) legise-
 veritatem c. ^m) i. e. molire. ⁿ) sic I. A; respiciat^o H. ^o) premissus c. legendum videtur pro-
 missum. ^p) peiorass & q. (peiorassetrum) c. peiorassont rem legi vult H. ^q) epellant^r c. 35

1) Cf. locos quos collegit Walter 'Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte' II, 330 § 604 not. 15 et 415 § 748. 2) Saeculo XII. in Lombardia sex seu decem solidorum; c. Ficker 'Ital. Forschungen' IV, nr. 135, 193. Haec sicuti alia viro cl. Loersch debemus.

HEINRICI III. CONSTITUTIONES.

47. PROMULGATIO MISSI REGII.

(1040 — 1043.)

Dedit b. m. Belkmann 'ex membrana tabularii capitularis Astensis (sign. Iura Capituli lib. I, n. 43) lata unam et dimidiam manum, longu duas et dimidiam; scriptura saeculi potius XI. exeuntis; litterae tamen maiusculae primae lineae plane coevae sunt saeculo XI. medio; subscriptio et sigillum nunquam affuerunt, ita ut membranam apographon modo esse veri simile sit. Chrismon est formae Chi-Rho. Ex eadem membrana ediderunt 'Monumenta historiae patriae' Chart. I, 553 (= Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechts-geschichte Italiens' IV, 85 nr. 60). De re cf. Ficker l. c. II, 26, qui mandatum ad Heinricum III. regem et Petrum II. episcopum, non vero ad Heinricum II. et Petrum I. spectare recte iudicavit. Tempus diffinitur eo quod Petrus II. secundum Gams 'Series episcoporum' 812 a. 1040. Nov. primum occurrit et a. 1043. Jul. 1 obiit. — Stumpf, Reg. 2512. (P. deest.)

15 (C.) ¶ In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Heinricus divi ¶ na favente clementia rex. Omnibus nostris fidelibus notum fieri volumus, quod nos interventu ac petitione nostri dilecti fidelis scilicet Petri episcopi Astensis quendam suum militem nomine Cunibertum eligimus et statuimus nostrum missum in toto episcopatu Astensi
20 et in comitatu Bredolensi^a inter Tanarum et Sturam. Unde volumus et licentiam ei donamus, ut ante se tamquam ante nostram aut nostri palatini comitis presentiam placita teneat et per legem et iustitiam et per pugnam diffiniat. omnium hominum occasione remota. Quod ut verius credatur et ab omnibus observetur, sigillo nostro iussimus insigniri inferius.

47. ^a) Bredolensi Mon.

48. SYNODUS PAPIENSIS.

1046. Oct. 25.

Ex actis nihil ad nos venisse videtur. Nam scriptum quod proponimus nec praecepti nec gestorum vigorem sibi vindicare potest, sed potius nil est nisi relatio ab ecclesia Veronensi in perpetuum rei memoriam facta ('unbeglaubigter Akt'). Provocat ad praeceptum regis, quo episcopo Veronensi iuncta decretum concilii primi sedes inter patriarchae Aquileiensis suffraganeos confirmatur, quod deperditum esse dolemus. Scriptum nostrum servavit apographon transsumti, quod factum est a. 1583 ex exemplari codici cuidam Decreti Burchardi Wormatiensis inscripto, qui Sirloti fuit; exstat nunc hoc apographon saec. XVI. in volumine apographorum¹ bibliothecae capitularis Veronensis 790 fol. 33'; contulit b. m. Waitz. Ex hoc apographo edidit Ughelli 'Italia sacra' ed. Colleti V, 760, quem secutus est Mansi XIX, 617.

Duo alia monumenta, quae ad synodum Papiensem pertinere opinatus est b. m. Giesbrecht 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' III, 1157, decretum synodale contra contractum libellarii et contra simoniam atque iuramentum fidelitatis (infra nr. 67, 68), nequaquam huc pertinere, eo docemur quod tercius rex Heinricus i. e. Heinricus IV. in decreto commemoratur. — Stumpf, Reg. 2314.

(P. deest.)

Anno dominicae incarnationis millesimo quadragesimo sexto, indictione decima quinta, octavo Kal. Novembris, regnante domino nostro invictissimo rege Henrico tertio, precepto eiusdem gloriosi [regis] congregata est Papiae generalis synodus. Cumque multae res in eadem synodo iuste atque rationabiliter in eiusdem gloriosi regis praesentia, archiepiscoporum illius et episcoporum pertractarentur, intra ceterarum causarum discussiones de episcopi Veronensis sessione, ubi deberet collocari, facta est inquisitio; ibique certissime investigatum est et repertum, quod eiusdem episcopi sessio iuxta Aquilegiensis patriarchae dexteram deberet ibi fore ponenda; sicque factum est. Residente namque domino Eberardo venerabili patriarcha in iam dicta Papiensi synodo cum glorioso episcoporum collegio, domini Walterii Veronensis episcopi sedile ad iam dicti patriarchae dexteram decenter iussum est poni, et per victoriosi regis Henrici preceptum et sanctae synodi laudatione atque corroboracione statutum est et sancitum, ut per sinodos et concilia urbs Verona apud Aquilegiam secundam sibi sedem vendicans possideat et abhinc perpetualiter secunda habeatur, appelletur pariter et vocitetur sedes. Interfuit itaque in eadem synodo, ut iam diximus, Eberardus Aquilegiensis patriarcha. Interfuit etiam Wido archiepiscopus Mediolanensis, Adelbertus quoque archiepiscopus Premensis^a, Rambaldus archiepiscopus Arelatensis, Ugo archiepiscopus Crisopolitanus, Raginaldus episcopus Papiensis, Wido Placentinus episcopus, Odolricus Brixiensis, Ambrosius Bergamensis, Gregorius Vercellensis, Riprandus Novariensis, Ambrosius Laudensis, Gumpertus Taurinensis, Wibertinus^b Astensis, Petrus Terdonensis, Liuzo^c Bobiensis, Erimbertus Albinganensis, Ubaldus Cremonensis, Rolandus Ferrariensis, Sifredus Regiensis, Wibertus Mutinensis, Cadilus Parmensis, Martianus Mantuanensis^d, Arinulfus Imolensis^e, Odolricus Tridentinus, Astulfus Vicentinus.

48. a) Pñsi cod. b) Wibertinus corr. Wibotinus cod. c) Liuro cod. d) Mantuanensis corr. Mantuanensis cod. e) Isolenis cod.

1) Cf. 'Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung' II, 30.

Arnaldus Pataviensis^f, Liuterus Cumanus. Interfuit etiam Balduinus Salciburgensis archiepiscopus, Gebardus Radisponensis, Suiterus^g Pabinbergensis, Poppo Prixenensis, Severus Pragensis^h, Ebemannus Firmensis, Sibigo Spirensis, Arnaldus Warmatiensis, Gebardusⁱ Agistotensis, Macilinus Foltrensis, Ruoterius Traviensis^k, Adolgerus Istriensis. Interfuero quoque canonici memoratae Veronensis ecclesiae, quorum nomina haec sunt: Amelricus archidiaconus, Artuinus prepositus, Isnardus et Adelberus diaconus, aliique quamplures.

49. HEINRICI III. ET CLEMENTIS II. CONCILIIUM ROMANUM.

(1047. Ian.)

Imperatorem primo synodi die a patribus usque ad vesperum expectatum esse, non vero venisse, docetur bulla Clementis II. papae, qua archiepiscopo Ruvenati privilegium confirmat ad dexteram pontificis in concilio sedendi (Ughelli 'Italia sacra' II, 361; Mansi XIX, 626; Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. nr. 4141). Decretis concilii, recte ut videtur, adnumeratur canon de ordinatione simoniaca, cuius mentionem facit Petrus Damiani in Libro Gratissimo cap. 37 (Libelli de lite I, 70): Post longa sane disceptationum hinc inde volumina tandem suggestum (sc. Leoni IX.), reverendae memoriae nuper eiusdem aedis episcopum decrevisse Clementem: ut quicumque a symoniaco consecratus esset, in ipso ordinationis suae tempore non ignorans symoniacum, cui se obtulerat promovendum, quadraginta nunc dierum penitentiam ageret et sic in accepti ordinis officio ministraret. Praeterea alterius canonis fragmentum superstes esse videtur, quod a Mansio 'ex schedis mss. biblioth. capituli cathedralis ecclesiae Luc.' erutum (Supplementa p. 1277; ed. Veneta XIX, 627) infra proposituri sumus. Cum inscriptio canonis ipsum anno 1047 deleget, non praetereundum certe est, eadem verba inveniri in decretis concilii cuiusdam tempore Heinrici IV. regis celebrati, quae infra nr. 67 edituri sumus. Hanc synodum ergo canonem concilii Romani sub Clemente II. habiti repetivisse censuimus oportet. Lucinus ergo et menda codicis, quem adhibuit Mansi, e codice Parmensi emendari licet.

(P. deest.)

Canon. Lex concilii Clementis quod detinuit Romae cum Henrico imperatore.

Iussum^a est antiquitus et nos sub anathemate id ipsum interdicimus de haeresi^b simoniaca. Quae [quoniam increvit inepta]^c, sancta decrevit^d synodus, nullum^e aut ecclesiarum consecrationem aut clericatus ordinationem aut archipresbyteratum aut commendationes altarium aut traditiones ecclesiarum aut abbatias aut praepositorum vendere. Quisquis contradixerit^f aut vendiderit anathema sit.

48. ^f Pataviensis corr. Patavensis cod. ^g Liuterus cod. ^h Pagensis cod. ⁱ Gebardus corr. Gebardus. ^k Traviensis cod.

49. ^a Iussum cod. Luc. ^b Inaeresis cod. Luc. ^c haec e cod. Parmensi supplicimus; lacuna in Luc. ^d decretum cod. Luc. ^e episcopum add. cod. Parm. ^f conduxerit rectius cod. Parm.

50. EDICTUM DE IURAMENTIS CLERICORUM.

(1047) Apr. 3.

Fundamentum editionis adhibuimus codicem tabularii ecclesiae S. Ambrosii Mediolanensis (M) saec. XII. ex., Decretum Gratiani cum appendicibus quibusdam continentem¹, ut docuit nos vir cl. Muassen Vindobonensis; cui edictum fol. 314^r illatum est; contulit vir rev. Ceriani praefectus bibliothecae Ambrosianae. Praecedit edictum rubrum hoc: Constituo nova divi henrici imperatoris agusti dat. III. iii. aprilis in civitate arimino. Cum quo tempore convenit id quod allegat bulla Honorii II. papae², quae edictum nostrum confirmat et verba eius plerumque usurpat, Decr. Greg. L. II. t. 7. c. 1 (Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II, nr. 7401). Praeterea adnotavimus lectiones codicum 4. 6—9 Libri Papiensis secundum editionem Boretii LL. IV, 584, et perpaucas lectiones (V) codicis Lombardae Vindobonensis Ius civ. 39^a saec. XII. in. secundum Pertizium. De forma scripti, quod 'breve' nuncupant diplomatici, cf. quae disseruit vir cl. Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III.' II, 386. De re ipsa cf. Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' I, 57. III, 112. — Stumpf, Reg. 2329. (P. 41.)

Heinricus^a divina pietate secundus Romanorum imperator augustus omnibus. Quoniam^b legibus^c cautum est, ut nemo clericorum^d iurare praesumat, alibi^e vero reperitur scriptum, ut omnes principales personae in primo litis exordio subeant iuramentum^f calumpniae, nonnullis legisperitis res^g venit in dubium: utrum clerici iusiurandum praestare debeant, aut alii^h personae hoc officium liceat delegare. Quia enimⁱ illud constitutionis edictum, ubi clerici iurare prohibentur, a Marciano^b augusto Constantino^l praefecto praetorio^m de Constantinopolitanis clericis promulgatum fuisse videtur, ideo ad alios clericos pertinere non creditur. Ut ergo ista dubietas ab omnibus^k penitus auferatur, nos^l illam divi Marciani^m constitutionem ita interpretari decrevimusⁿ, ut ad omnium ecclesiarum clericos generaliter pertinere iudicetur. Nam^o cum divus Iustinianus⁷ iure decreverit^o, ut canones patrum vim legum habere oporteat, et in^p nonnullis^q patrum canonibus reperitur^r, ut clerici iurare non^p audeant, dignum est, ut totus clericalis ordo a praestando iuramento^s immunis esse procul dubio consoatur. Quapropter nos, utriusque divinae videlicet et humanae legis intentione servata^t, decernimus et^u imperiali auctoritate intractabiliter diffinimus, ut non episcopus^v, non presbiter, non cuiuscumque^w ordinis clericus, non abbas, non

50. ^a) Heinricus — omnibus des. M. ^b) In 4. 6—9; Quoniam in omnibus V. ^c) clericus M. ^d) iusiurandum 4. 6—9. ^e) deest 4. 6. 9. ^f) alias 6—9. ^g) deest M. ^h) restitui; Marco M. V; Theodosio 4. 6—9. ⁱ) restitui; Constantino M; Taurro 4. 6—9; est constitutum V. ^j) Ut haec erga dub. omnibus 4. 6—9. ^k) deest 4. 6—9. ^l) Marci M. V; Theodosii 4. 6—9. ^m) decernimus 4. 6—9. ⁿ) decreverat 4. 6—9. ^o) deest 4. 6—9. ^p) nullis 4. 6—9. ^q) reperitur 4. 6—9. ^r) iusiurando 4. 6—9. ^s) deest 4. 6—8. ^t) et — diffinimus des. M. ^u) episcopi non presbiteri 4. 6—9; M inseruit non abbas post episcopus. ^v) cuiusque M.

1) Cf. 'Archiv' IX, 339: 'Decretalium collectio'. 2) ed. Friedberg Tom. II, p. 265: secundum etiam decisionem filii nostri H. quondam imperatoris ut accepimus Arimino factam tertio Nonas Aprilis sicut ibi continetur. cuius sunt verba etc. Tempus, quod bis praebet Lünig 'Reichsarchiv' IV, 82 et XV, 149 (Dat. Arimini III. Kal. April.), certe pendet a mala scriptura exempli cuiusdam illius bullae pontificiae. 3) De quo cf. LL. IV, p. CVII. 4) L. 25. C. episcopis (I, 3). 5) Iuliani Nov. 122, l. 6) Est lex 25. Cod. I, 3. Lectio, quam praebent codices Libri Papiensis, spectat ad legem 20. Cod. I, 3: Imp. Theodosius et Valentinianus aa. ad Taurum p. p. 7) Iuliani Nov. 119, l.

aliquis monachus vel sanefimonialis in quacumque controversia sive criminali sive civili iusiurandum compellatur qualibet ratione subiro, set suis idoneis advocatis hoc officium liceat* delegare.

Dat. III. Non. Aprilis in civitate Arimino.

51. HEINRICI III. ET LEONIS IX. CONCILIIUM MAGUNTINUM.

1049. Oct. 19.

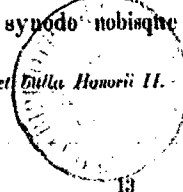
Ex actis superest sola synodica Leonis IX. pontificis, qua concilii decretum de sede Bisantina a Bertaldo pseudoepiscopo petita promulgavit, quaeque subscriptionibus
Heinrici III. imperatoris et multorum episcoporum insignita est. Legitur in codice Musaci Britannici Cotton. Claudius C. VI. membr. in folio, post Decretum Burchardi Wormatiensis, fol. 164, 165 sub rubro: Privilegium domni Leonis noni pape ad Hugonem Uesonticensem archiepiscopum de contentione quae fuit in Magontina synodo inter ipsum Hugonem et Bertaldum qui sibi usurpabat archiepiscopale nomen. Apographon
hoc factum esse videtur ex authentico, quippe quod in margine penes testium nomina praebet circuli et monogrammatibus pontificii imagines¹. Librarius tamen duobus locis inter testium nomina glossas intrusit et testium nomina aliquantisper depravavit ordinemque eorum confudit. Edidit e codice Cottoniano iam olim Theiner 'Ueber Ivos vermeintliches Decret' (Mainz 1832) p. 89 et iterum 'Disquisitiones criticae' (Romae 1836) p. 203; ab hac editione pendet Richard 'Histoire des diocèses de Besançon et de St. Claude (Besançon 1847) I, 622, quam editionem repetivit 'Gallia christiana' XV, preuves p. 9. — Stumpf, Reg. 2376. Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. nr. 4188. (P. decet.)

Leo episcopus servus servorum Dei omnibus sanctae ecclesiae filiis tam praesentibus quam futuris. Gratias agentes Deo et domino nostro Iesu Christo, qui mediocritatem nostram nullis meritis fultam ad apostolicae tamen sedis culmen evexit et synodalibus decretis de corpore sancte christianitatis, cuius ipse caput est, aliqua inconvenientia et etiam nocentia amputare concessit, per hanc nostrae praeeptionis paginam innotescimus eorum aliqua quae gessimus in synodo Magontina, in qua nobis conedit prudentissimi filii nostri Heinrici II. Romanorum imperatoris augusta maiestas multorumque fratrum et coepiscoporum nostrorum nec non abbatum reverenda sanctitas, honestorum clericorum atque laicorum religiosorum praesente non parva multitudine. Dampnata enim symoniacha haeresi eaque radicibus extirpata, cum de divinis officiis et sacris ordinibus diversa emergerentur^a negocia, ecce quidam Bertaldus nomine coram se protulit seque archiepiscopum Vosonticae esse clamavit eaque de re quae moniam se velle facere, quia multis iam annis esset consecratus nec receptus, immo alius sedem suam invasorie possideret. Quo die, rogans sibi consideum fratrem nostrum Colonicensem archiepiscopum Herimannum, laudante synodo nobisque annu-

50. *) debeant 4. 6. 5) Dat. — Arimino suppleri ex inscriptione M et Bulla Honorii II.

51. *) emergeretur cod.

40 1) Similes iis, quas dedit Ewald 'Neues Archiv' IV, 184.

ontibus, asscutus est. Qui sumens causam eius dicendam, a rege Burgundionum Rodulfo exorsus est, cui idem Bertaldus famulabatur indebitamque subiectionem impendebat, cum forte contigit Hectorem archiepiscopum Vesonticensem a corporis vinculis absolvi eiusque cathedram remanere vacuum. Beneficio^b vero regis idem Bertaldus, dictante causidico suo, professus est investituram se eiusdem archiepiscopatus accepisse eoque rege praecipiente a suffraganeis episcopis consecratum fuisse et in sede episcopali sedisse et etiam ordinationes fecisse, sed contradicente sibi episcopatum quodam comite Wilhelmo, postea expulsum a Walterio antecessore Hugonis eiusdem sedis archiepiscopi, qui tunc nostrae synodo intererat, contra quem de sua sede clamabat. Dicebat etiam, quod post expulsionem^c suam a Romano pontifice palleum cum privilegio acceperit ad suscepti honoris confirmationem. Cui quaerimoniae ipsum Hugonem archiepiscopum iussimus respondere, qui etiam nostra indulgentia Bromensem^d archiepiscopum Albertum in suum suscepit causidicum. Quo dictante, taliter obiecta cepit repellere: quod eidem Bertaldo sedem quam requirebat nec ipse abstulerit nec antecessor suus, quia nunquam in sedem ascendisset, nunquam ibi quicquam episcopaliter egisset, pro eo quod nec clerus nec populus eum elegerit nec ab eis receptus est, sed omni contradictione repulsus; quia magnam pecuniam, ut episcopus fieret, regi dedisset, et quia contra ius loci fecisset, qui semper electionem sui episcopi ipse habuisset; se vero in eadem ecclesia, cum officio cantoris fungeretur, mortuo antecessore suo, memoravit a clero et populo electum et etiam invite abstractum et, cum iam in episcopatu octavum decimum annum duceret, nunquam se amplius quicquam calumniae ab eodem Bertaldo passum in aliqua synodo, cum iam multis interfuisset, sed nec etiam aliquid^e super hac re verbum alicubi contra se fuisse prolatum, cum quiete pastorale officium sumpsisset et quiete tunc usque administrasset. Requisitus est autem a synodo ipse Bertaldus, si quod^f proposuisset evidentibus testimoniis probare potuisset, quod scilicet in sede sederit ibique ordinationes fecerit, super hoc etiam quod electus esset a filiis ecclesiae, quod canones praecipiant fieri debere. Quid plura? Consilium petiit, concessimus. Reversus, quae proposuit cum probare non posset, interrogavimus a sancta synodo quid super hoc decerni debuisset. Itaque pari consensu et communi consulto, prolatis sacrorum canonum sententiis, decrevit sancta synodus eundem Bertaldum a filiis ecclesiae non electum, non receptum, non pro pastore habitum, sed semper repudiatum, semper repulsum, invitis dari non potuisse nec debuisse ideoque perpetua taciturnitate ab huiusmodi quaerimonia debere cessare; Hugonem vero archiepiscopum a clero et populo expetitum, electum, sedem tanto tempore tranquille possidentem, nulla unquam calumnia ab eodem Bertaldo inquietandum perpetua pace debere eundem episcopatum possidere, quia illo pastor esset qui per hostium intraret, qui vero aliunde, fur et latro. Quam sententiam iuste et canonice prolatam nostra et apostolica auctoritas roboravit, laudante dulcissimo filio nostro prenominate augusto cunctoque qui aderat clero et populo. Placuit etiam universae synodo, nostro apostolico tutamine eundem Hugonem archiepiscopum muniri debere, imposito nostrae auctoritatis anathemate, ne unquam deinceps liceat Bertaldo aliquam calumniam inferre tam ipsi archiepiscopo quam etiam eius Vesonticensi ecclesiae: quod et fecimus proprio ore, synodo respondente: 'fiat, fiat'. Quapropter dignum duximus, tam ad huius rei memoriam futuro tempore habendam quam ad exemplum posteris dandum, omnia sicut premissa sunt ex ordine scribenda esse. Quibus ita terminatis, una cum episcopali officio etiam archiepiscopalia insignia eidem Hugoni archiepiscopo per hanc paginam concedimus et confirmamus, crucem videlicet ac palleum et quicquid antecessores eius ab antecessoribus nostris constat promeruisse, ut qui pollet meritorum laudabili dignitate, tam in virtute scientiae quam in morum honestate polleat etiam

51. b) Beneficio *cod.* c) expulsiōe *cod.* d) Bremense *cod.* e) aliquid *cod.* f) quid *cod.* 50

ornamentorum pulcritudine in omni archiepiscopalis culminis plenitudine semperque meminerit in exteriori decore interiorem decorum procurare, ut forma facti dominei gregis exemplum boni operis de se præbeat suis, virtutem pontificatus simul cum nomine habens, pontem se faciens et per se populum Dei ad eum transmittens. Hanc vero paginam, ut omne quod legitur certius habeatur, propriae manus subscriptione et ipsi corroboravimus et augusta manu coepiscoporumque nostrorum qui ibi affuerant propriis subscriptionibus confirmari iussimus ad laudem Dei et domini nostri Iesu Christi.

Heinricus Dei gratia secundus Romanorum imperator augustus.
 10 Iohannes Portuensis episcopus.
 Hii duo Romani^b.
 Bardo Magontinus archiepiscopus.
 Burcardus Alvestedensis episcopus.
 Albertus Pragensis¹ episcopus.
 15 Ruod[olfus] Padebrunensis episcopus.
 Sibico Spirensis episcopus.
 Gebardus Eistetensis episcopus.
 Arnulfus Warmaciensis episcopus.
 Adalbero Wirziburgensis^k episcopus.
 20 Hosclo Strazburgensis¹ episcopus.
 Theodericus Constanciensis^m episcopus.
 Heinricus Augustensis episcopus.
 Ascelinus Bauenbergensis episcopus¹.
 Stephanus Antiquae Urbis episcopus².
 25 Ascolinus Eldinensensis³ episcopus.
 Balduinus Salseburgensis archiepiscopus.
 Gebardus Ratisponensis episcopus.
 Nito Frisiensis episcopus.
 Duo episcopi Leuticiorum.
 30 Herimannus de Castello Felicitatis⁴ episcopus.
 Herimannus Coloniensis archiepiscopus.
 Benno Traiectensis episcopus.
 Bruno Mindensis episcopus.
 Albericus Osenbrugensis episcopus.
 35 Rodbertus Mimigardevordensisⁿ episcopus.
 Totuinus Leodicensis episcopus.
 Hugo Crisopolitanus archiepiscopus, cuius causa fuit^o.
 Theodericus Basileensis episcopus.
 Hobroardus Treverensis archiepiscopus.
 40 Adalbero Metensis episcopus.
 Theodericus Verdunensis episcopus.
 Hunfredus Magedeburgensis archiepiscopus.
 Hunaldus Meresburgensis episcopus.
 Tancoardus Brandeneburgensis episcopus.

51. ^a) coepiscoporumque cod. ^b) verba Hii duo Romani certe glossena librarii sunt.
¹) Spragensis cod. ^k) Wirziburgensis cod. ¹) straburgensis cod. ^m) Constanciensis cod. ⁿ) mimigardevordensis cod. ^o) verba cuius causa fuit infra lineam posita certe glossatoris sunt.

¹) Bambergensis nomen erat Hartwico. ²) Abelinus Aldenburgensis esse videtur. ³) i. e. Hildensemensis. ⁴) Città di Castello.

Eppo Nuenburgensis episcopus.

Bruno Misnensis^a episcopus.

Albertus Bremensis archiepiscopus.

Walo Iburgensis Danorum episcopus¹.

Tetuinus Concordiensis episcopus de Aquileia.

Data XIV. Kalendas Novembris per manus Petri diaconi bibliothecarii et cancellarii sanctae apostolicae sedis, anno domini Leonis noni papae primo, indictione tertia.

52. 53. CONSTITUTIONES TURICENSES.

1052. Iun. 17.

52. CONSTITUTIO LANGOBARDICA DE VENEFICIIS. 1052. Iun. 17. 10

Damus secundum editionem novissimam Libri Papiensis (II. IV, 584) e codicibus 4. 6—9 huius Libri, adnotatis variis lectionibus cum (D) codice cuiusdam Sancti Marci Veneti olim Dolleoni saec. XIII. cc. fol. 27', qui Libros Feudorum et Anselmini de Orto commentarium continet, iam olim a b. m. Iohanne Merkel excussi, tum (V) codice Lombardae Vinlobonensis Ius civ. 39 saec. XII. in. Praeterea praesto erant adnotationes 15 paucae quas fecerat ipse Iohannes Merkel e codice ecclesiae cathedralis Mutinensis II. 15² saec. XI, ubi constitutio legitur fol. 103; qui codex solus lineam temporis servavit. Revera imperatorem die Iun. 17. anni 1052 Turegi degisse et episcopis Italicis privilegia donasse, diplomata testantur; v. Stumpf nr. 2427. 2428. — Stumpf, Reg. 2453.

(P. 42.) 20

Hoinricus^a divina pietate secundus^b Romanorum imperator augustus omnibus Longobardis^c. Decet imperialem sollertiam ita rei publicae curam agere, ut sic sollicitetur^d erga praesentia^e, quatenus ea quoque diligenter provideat quae posteris sint utilia ac profutura. Id autem tunc satis competenter agitur, cum bonis virtutum praemium, impiis autem digna ultio sibi^f ad vindictam, aliis ad exemplum recompen- 25 setur. Sed quoniam omnia quae mundus habet humanum genus excellit, de eius salute tanto praecipue curandum est, quanto manifestius constat, quod^g omnipotens quoque Deus pro eius redemptione unigenitum suum ab aeterna sede divinitatis suae in terras misit. Quapropter quoniam plerosque^h, pro dolorⁱ, veneficio ac diverso genere furtivae mortis perire audivimus, super hoc dum Turegi universali conventu Longo- 30 bardorum sederemus, huiusmodi legem episcoporum, marchionum, comitum, aliorumque multorum nostrorum^k fidelium consensu et auctoritate probari sanctimus. Quicumque veneficio seu quolibet modo furtivae mortis aliquem peremerit aut inde consentiens fuerit, mortis sententiam incurrat omniumque suarum rerum^l mobilium seu immo-

51. p) emendavi; smarnensis cod. 35

52. a) H. cod. Mutinensis; Hoinricus — augustus des. D. b) sodis cod. Mutin. c) decet G. d) sollicitet D; et sic sollicitari V. e) presentiam G. V. f) tribuitur si D. g) quoniam D. h) in plerisque D. i) dolorum D. k) nostrorumque D. l) omnium autem D.

1) Hunc esse Walmem Ripensem, cui hic Viborg civitas nomen delerit, recte indicat Steindorff 'Heinrich III.' II, 94 not. 4. 2) Cf. 'Archiv' XII, 700 et 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II, 466. 40

bilium facultatem amittat. Ita tamen ut pretium^m decem librarumⁿ pro legitimo widrigildo^o propinquis perempti^p primum inde detur, reliqui rursus medietas eisdem^q propinquis veniat^r, altera autem medietas^s ad fiscum accedat. Si quis vero praedicti criminis aut de facto aut de consensu accusatus, negare voluerit, aut per duellum, si liber est, si vero servus, per iudicium^t se defendat^u aut similem sententiam incidat. Ad hoc autem volumus nostraque imperiali auctoritate sancimus, ut quicumque hominibus praedicti reatus noxiis refugium aut subsidium aliquod praebuerit, omnis eius possessio in publicum veniat, ipse vero nostram omniumque nostrorum indignationem incurrat^v.

10 Data^v Turogi XV. Kal. Iulii, ind. V.

53. CONSTITUTIO DE CONIUGIIS ILLICITIS.

Eadem editionis subsidia adierant, quae ad constitutionem de beneficiis edendam adhibuimus, excepto codice Mutinensi². Constitutionem nostram et ipsam in curia Turicensi anni 1052, non vero anni 1054 emanasse, dictatus similitudo comprobare videtur, ut iam
15 *vir cl. Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III.' II, 387 animadvertit. — Stumpf, Reg. 2452. (P. 42.)*

Heinricus divina pietate secundus^a Romanorum imperator^b augustus omnibus subiectis imperio^c. Quoniam nobis divinae pietatis providentia imperialis officii curam commissam credimus^d, nos^e quoque erga ea quae ad christianas religiones et ad cultum iustitiae pertinent^f iugiter sollicitari^g debemus. Quapropter cum Turegi universali
20 conventu nostrorum fidelium Italicorum sederemus, orta quaestione^h de illicitis coniugiis, consilio nostrorum principum, archiepiscoporum, episcoporumⁱ, marchionum, comitum ac iudicio iudicum seu^k consensu omnium iudicantium huiusmodi sententiam diffinivimus^l. Omnia scilicet, quae sancti canones vel sacrae leges nostrorum praecessorum inde statuerunt^m, summa auctoritate confirmavimus et indeⁿ etiam nostro imperiali iure addimus, ut quicumque seu^o in legitima aetate sive infra legitimam aetatem uxorem duxerit vel desponsaverit^p, si morte praeventus fuerit, nulli propinquorum suorum^q liceat viduam vel desponsatam illius uxorem ducere. Quod si quis
25 hoc fecerit, tam mulier quam vir ex hac lege exheredati sint^r omniumque^s bonorum eorum medietas ad fiscum^t deveniat, altera vero medietas propinquis parentibus legitimis hereditario iure deveniat^u. Et quicumque ex huiusmodi coniugio^v natus fuerit, ipse quoque, sicut et parentes sui, ex^w hac lege exheredatus sit.

52. ^m) pretio *D.* ⁿ) auri *add. 9.* ^o) guidaldo *D.* ^p) parentibus *G. 9.* ^q) eiusdem *D.*
^r) deveniat *4.* ^s) pars *4.* ^t) defendit *D.* ^u) nisi se defenderit ut diximus *add. 4. 6-9. D. pro*
35 *additiis significantur in 7-9; des. cod. Mutin. 17.* ^v) Data — V. in solo *cod. Mutin.*
53. ^a) loco Heinricus — secundus *D.*; *idem.* ^b) imp. Rom. *D.* ^c) sic *D.*; sub. imp. *des. 1. 4. 6-9*
^d) condiximus *D.* ^e) nos — religiones *des. 7. 8.* ^f) pert. iust. *D.* ^g) sollicitare *4.*; sollicitate *D.*
^h) ortam quaestionem *D.* ⁱ) *des. D. 17.* ^k) seu — iudicantium *des. D.* ^l) diffinivimus *6-9. D.*
^m) statuunt *D.* ⁿ) eum *D.* ^o) *des. D.* ^p) *finitur cod. 4.* ^q) sunt *D.* ^r) et omnium *D.*
40 ^s) ad fisc. med. *D.* ^t) iure hered. perveniat *D.*

1) i. e. iudicium Dei, nimirum ferventis aquae, ut animadvertit Wait: 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VIII, 84 not. 1. 2) Liber Pap. LL. IV, 585; *cod. Dolleonii fol. 28.*

54. CONSTITUTIO DE CONTEMPTORIBUS IMPERATORIS.

(1047 — 1056.)

Fragmentum seu maioris excerptum constitutionis eo tantum iure Henrico III. adscribi licet, quod in codicibus cum constitutionibus eiusdem imperatoris de beneficiis et de coniugiis illicitis intime coniunctum habetur. Verisimile etiam est, et ipsam constitutionem nostram in curia Turicensi a. 1052. m. Iunio emanasse, praesertim cum dictatus formae eius, quam genuinam esse censemus, prope accedat ad dictatum constitutionis de beneficiis¹. Triplex enim est forma, qua fragmentum nobis servatum est. Prima legitur in codicibus Libri Papiensis 6—8 (L.L. IV, 585), in codice (D) S. Marci Veneti olim Dolleonii saec. XII. ex. fol. 28, in codice Lombardae Casinensi altero 468 saec. XIII.² et in editionibus Lombardae Lindenbrogiana et Goldastiana. Ex hac forma per depravationem librarii et per correctorem quendam orta est secunda, quam praebet editio Boeriana Lombardae³. Forma secunda induxit aliam quendam ad tertiam conficiendam⁴, quae legitur in Heroldi Originum ac Germanicarum antiquitatum libris p. 343. Quae cum ita sint, nos formam primum eamque geminam ope Libri Papiensis et codicis Dolleonii proponimus, formis aliis ex editione Boretii (LL. IV, 639) repetitis et in adnotationem reiectis. — Stumpf, Reg. 2524. (P. 42.)

Henricus^a divina pietate secundus Romanorum imperator augustus omnibus^b.
Decet^b imperalem solertiam contemptorem suae praesentiae capitali dampnare sententia.^c

^a) *Textus editionis Boerianae:* Henricus divina miseratione et pietate secundus Romanorum imperator augustus ac semper magnificus triumphator omnibus. Decus et imperialem solertiam suae praesentiae contemptorem capitali sententia damnare convenit.

Textus editionis Heroldianae: De sprete maiestate. Tit. VI: Henricus divina pietate II. Romanorum imperator augustus. Omnem decoris ac solertiae imperialis ac praesentiae contemptorem capitali damnare sententia convenit.

55—57. CONSTITUTIONES FEUDALES DUBIAE.

(1047 — 1056.)

Cum iam primae constitutiones hic edendae sint, quas solummodo opus quod appellatur 'Libri Feudorum' nobis servavit, praemittendum nobis est, omnium harum constitutionum textum nos debere benivolentiae et studio viri et Karoti Lehmann Rostochiensis, qui in

54. ^a) loco Henricus — secundus D: idem. ^b) [O]mnibus decet D.

1) Cf. Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III' II, 380. 2) V. LL. IV, p. CII et 639. 3) De qua cf. LL. IV, p. CX. Luce clarius est, verba Decus et orta esse ex voce Decet formae primae, et vocem convenit a correctore sensus supplendi causa additam esse. 4) Este enim vocem omnibus ad arengam pertinere opinatus, in vocem omnem eam curavit.

editione illius operis nova paranda indefessa diligentia laborat. Constitutiones autem sunt hae: tria dubia Henrici III. (Feud. II, 57; V, 2, V, 3; Pertz 200, 43, 44); Friderici I. constitutio dubia, a Pertzio Cuonrado II. vindicata (Feud. II, 40; Pertz 38**); Friderici I. constitutio de pace tenenda (Feud. II, 27; Pertz 101); eiusdem constitutionis de iure feudorum capita duo ultima (Feud. II, 53, 54; Pertz 113 not. e); eiusdem constitutio Aucimania (Feud. post II, 54; Pertz 162); tria spuria Lotharii III. (Feud. II, 52, 3, II, 52, 2; I, 19—23; Pertz 80, 82, pars II, 184). Subsidia quae vir cl. Lehmann ad textum istarum constitutionum parandum adhibuit haec sunt:

Codices primi ordinis: 1. Paris. lat. 4615 saec. XII; 2. Tubing. Ms. 14 saec. XII; 3. Bamberg. P. I. 18 saec. XIII; 4. Paris. lat. 4676 saec. XIII.

Codices secundi ordinis: 5. Bamberg. P. II. 4 (C. 38) saec. XIII; 6. Paulin. Monast. saec. XIV; 7. Halensis saec. XIV; 8. St. Gallensis Nr. 744 saec. XIV; 9. Metensis Nr. 64 saec. XIV; 10. Turonensis 565 saec. XIII; 11. Monacensis 3509 saec. XIV; 12. Monacensis 23559 saec. XIV; 13. Paris. lat. 4567 saec. XIV; 14. Vratislaviensis Rehd. Nr. 216 saec. XIV; 15. Wirzburgensis f. 3 saec. XIV.

Codices vulgatae lectionis Feudorum: 16. Monacensis 3502 saec. XIV; 17. Monacensis 14035 saec. XIV; 18. Monacensis 8006 saec. XIV; 19. Bamberg. D. II. 10 saec. XIV; 20. Lugdunensis IID saec. XIII; 21. Metensis 65 saec. XIV; 22. Metensis 66 saec. XIV; 23. St. Gallensis 749 saec. XIV; 24. Francofurtanus saec. XIV; 25. Karlsruheensis saec. XIV; 26. Regiomantanus Wallenr. 101 saec. XIV; 27. Hamburgensis saec. XIV; 28. Havniensis Nr. 395 saec. XIV; 29. Parisiensis Nr. 4428 saec. XIV; 30. Venet. Dolleoniuss saec. XIII; 31. Paris. Nr. 4427 saec. XIV; 32. Paris. Nr. 4437 saec. XIV; 33. Paris. Nr. 4439 saec. XIV; 34. Paris. Nr. 4440 saec. XIV; 35. Paris. Nr. 15419 saec. XIV; 36. Paris. Nr. 16905 saec. XIV; 37. Turonensis 640 saec. XIV; 38. Berolin. 18 saec. XIV; 39. Berolin. 19 saec. XIV; 40. Bremensis 132 saec. XIV; 41. Bremensis 148 saec. XIV; 42. Casselanus 4. V. saec. XIV; 43. Lipsiensis 871 saec. XIV; 44. Vindobon. 2110 saec. XIV; 45. Vindobon. 2262 saec. XIV; 46. Vindobon. 2058 saec. XIV; 47. Vindobon. 2254 saec. XIV; 48. Gollingensis saec. XIV; 49. Metensis 114 saec. XV; 50. Lugdunensis 75 saec. XV.

Editiones: Ed. I = Editio consuetudinum Feudorum Argentorati (Eggestegn) 1472; Ard. = Summu Iacobi de Ardizone; Alv. = Iacobus Alvarollus, Lectura in usus feudorum; Barat. = B. Baraderius, Libellus feudorum reformatus; Minc. = Mincuccius de Prato veteri, de feudis libri sex; Cui. = Cuiacii editio consuetudinum Feudorum.

Henrici imperatoris cuiusdam tria constitutionum feudalium fragmenta in Libris feudorum servata hoc loco posuimus, quomodo calde dubium sit, utrum Henricus III. eas condiderit an alius eiusdem nominis imperator. Omnia sane seu multoties curiata seu omnino ficta esse iudicemus.

55. CONSTITUTIO DE CAUSIS FEUDI AMITTENDI. Aug. 6.

Estat in Libris Feud. l. II, tit. 57. Hanc vir cl. Bichhorn Henrico III, Pertzius Henrico VI. et anno 1196 vindicavit, b. m. Waitz 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VI. 2 not. 4 eam affinitatem quandam cum secunda habere contendit. Decet in codicibus 1-4. 7. 10. 46. 47. — Stumpf, Reg. 5022. (P. 200.)

Imperator^a Henricus aug. universo populo etc. Si vasallus inhonestis factis atque indecentibus^b machinationibus dominum suum^c offenderit insidiisque eum clande-

55. ^a In plerisque codd. rubrum: Quot testes sint necessarii ad probandam feudi [novam 14. 22] investituram. Imperator = populo etc. desunt 27. 50; Imperator (ides. cell.) 22. ^b inhonestis 44; evidentibus Mincuccius. ^c decet 14 et aliis.

stinis vel manifestis appetiverit vel inimicis eius suas amicitias copulaverit atque in aliis sic versatus^d est, ut potius inimicus quam fidelis esse credatur, vel^e si eum ecurbitaverit^e seu in campestri bello suum dominum dereliquerit^f, feudo privabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque testibus summae^g atque integrae opinionis probatum fuerit manifeste.

Dat. VIII.^h Idus Augusti feliciterⁱ.

56. CONSTITUTIO ALTERA DE CAUSIS FEUDI AMITTENDI. Aug. 27.

Tradidit primus Jacobus de Ardizone in Summa iuris feudalis cap. 150, repetivit Jacobus Alvarotus in libro super Feudis, recepit Cuiacius in libro V. feudorum c. 2, unde transit in editiones Corporis iuris civilis inter appendices Librorum Feudorum. Tempus quod praebet codex Ardizonis, 1127. Aug. 27, hanc constitutionem Lothario III. vindicare, contendere non audeam. Subsidiis usus est vir cl. Lehmann 1) cod. Parisino lat. 4677 Summam Ardizonis continente; 2) editione Ardizonis Coloniensi (1563 in 8°) fol. 224; 3) editione Alvaroti; 4) editione Cuiacii. — Stumpf, Reg. 2525. (P. 43.)

Imperator Henricus Dei gratia divina favente secundus Romanorum augustus^a. 15
De militum beneficiis quoniam dubias variasque causas in^b regno nostro esse cognovimus ideoque^c ad rei publicae statum quaedam statuimus. Si quis ergo dominum suum interfecerit vel vulneraverit ipsum, se^d suamve domum^e obsederit vel eum^f ecurbitaverit vel contra ea quae in fidelitate nominantur fecerit^g vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus a parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurget; si autem pares habere non potuerit cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat [non vero curiali solus se^h defendat]. Si quis autem suorum parium, idoneus tamen, exinde se veritatem scire dixerit et per pugnam eum fatigare voluerit, ut per pugnam se defendat dicimusⁱ. Si quis autem per annum steterit qui^k domino non servierit, 25 parium laudatione beneficium^l amittat, [curiali tamen usu id redimere poterit^m pro medietate, quantum valuerit]. Sed si hoc defendere volueritⁿ, duos vel unum saltem parem ostendat et cum his se servisse iuret; et si pares paremve habere noverit, cum tribus vel duobus propinquioribus parentibus se intra annum serviro^o iuret; [usu tamen curiali solus iurare conceditur^p; qualiter autem iuret, an solus an^q cum aliis, 30 nihil interest, dum tamen servitia nominet]. Si autem concorditer cum domino suo se habuerit, dominum^r saepe videndo, tunc dicimus, ut probet, per testes se^s servitium fecisse et per se non stetisse. Si autem aliqua inter dominum et vasallum discordia fuerit vel si domicilia in longinquum habuerit^t vasallus, domino se ropraesentando servitium promittat, ut^u si necesse fuerit, hoc probare possit^v iureiurando, saltem ad finem 35 controversiae vasallo a paribus dato. Si quidem intra annum servierit quod levissimum fuerit, et dominus aliud servitium imposuerit quod vasallus neglexerit, unde damnum domino illatum fuerit, usque ad fruges feudi^w parium extimatione damnum resar-

55. ^d) conversatus 14. ^e) vel — ecurbitaverit *desunt* 14. ^f) *ita* 19. 36; deliquerit seu delinquerit 30. 43. 45. 48; reliquerit *only*. ^g) firmas 27. ^h) VI 21; VII 30. 50; IX 40. ⁱ) feliciter 40 *deest* 14. 43; Dat. — feliciter *desunt* 12. 16; Deo gratias *add. multi cod.*

56. ^a) *ita* 1; Imperator augustus Henricus secundus 2—4. ^b) et 3. ^c) ideo 4. ^d) *deest* 1; dominum 2. 3. ^e) dominum *male* 2. 3. ^f) eum 2. 3. ^g) *deest* 3. ^h) *deest* 2. 3. ⁱ) edictus 4. ^k) Si quis autem fuit qui 2; Si quis autem fecerit quod 3. ^l) non *add.* 3. ^m) potest 2. 3. ⁿ) noluerit 4. ^o) servisse 4. ^p) concederit 1. ^q) vel 1. ^r) domino 3. ^s) *ita* 1; *deest* *rell.* 45 ^t) habuerint 2. 1. ^u) et 4. ^v) *deest* 2. 3; probet 4. ^w) feudatarius 2; scilicet 3.

ciat. De aliis vero culpis, unde beneficium non amittitur, parium laudatione defendat se ut supra vel emendet*.

Datum VI. Kal. Septembr. anno MCXXVII^v.

57. CONSTITUTIO DE VASSALLO DETRUSO.

5 Cum in codice Parisino 4677 Ardizonis non exstet, adhibenda sunt 1) editio Ardizonis Colonicensis c. 150 fol. 226^v; 2) Alvarotus; 3) Cuiacius l. V, c. 3. Vir cl. Lehmann monuit, hanc constitutionem affinitatem quandam habere cum constitutione Feud. II, c. 38, ut iam Cuiacius animadvertit; illius enim verba sed eum offendere non debet respondere verbis contemptus senioris sui. — Stumpf, Reg. 2526. (P. 44.)

10 Imperator Henricus. Si contigerit, feudum incuria aut fidelis neglectu consortibus applicari, nullum^a ex eo levamen detrusus excipiat, ne senioris sui contemptus illusus fiat ob quom feudum iure dimiserat. Sane qui aliter fecerint quam quod mens saluberrimae nostrae constitutionis exposcit, beneficio se curituros esse cognoscant, ita ut
15 eis amplius sperare non liceat; seniori danda licentia tam^b ab ipsis eorumque posteris quam^c ceteris detentatoribus praedictum beneficium vendicandi.

56. *) emendat 3. v) ita 1; Dat. — MCXXVII desunt 2—4.

57. *) nullus 1. 2. b) deest 2. c) qua 2.

HEINRICI IV. CONSTITUTIONES.

58-61. CONCILIUM WORMATIENSE.

(1076. Ian. 24.)

58. EPISCOPORUM EPISTOLA GREGORIO VII. MISSA.

Praesto erunt 1) *cod. Hammoeranus XI, 671 (olim Flacii Illyrici) saec. XVI. fol. 196,* 5
qui solus nomina episcoporum continet; 2) idem fol. 49, unde transit epistola in Catalogum
testium veritatis p. 355; 3) collectio Udalrici Bambergensis secundum editionem Iaffèi in
'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 103 nr. 48, et quidem 3a) codex Vindobonensis 398
fol. 72 et 3b) codex Zwicklensis 283 p. 130; 4) codex Guelferbyt. 1126 (Helmst. 1024) saec. XII.
fol. 58' in editione Iaffèi; 5) codex Monuccensis lat. 18541a (Tegerns. 541a) saec. XI. 10
fol. 223, cuius textus aliquoties discrepat a ceteris¹. Sub siglo G adnotavimus pauca
lectiones editionis Goldastii 'Constitutiones imperiales' I, 237, quae et ipsa nomina epis-
coporum praebet, cum textus, qui ibidem IV, 1, 47 legitur, e Catalogo testium veritatis
desunt sit. Ultimam sententiam epistolae recepit Ekkehardus Uraugiensis in Chronico
ad a. 1076, SS. VI, p. 201. Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' I, 373 editionem 15
Pertzii secutus est. (P. 44.)

Sigifridus^a Magontinus archiepiscopus, Udo Treverensis, Willeholmus Traiectensis,
 Herimannus^b Metensis, Heinricus Leodiensis, Riebertus Verdonensis, Bibo^c Tullensis,
 Hozemannus Spirensis, Burchardus Halberstatensis, Wernherus Strasburgensis, Bur-
 chardus Basiliensis, Otto Constantiensis, Adalbero Wirceburgensis, Rötbertus Babon- 20
 bergensis, Otto Ratisponensis, Ellinardus Frisingensis, Udalricus Eistatensis, Fridoricus
 Monasteriensis, Eilbertus Mindensis, Hezil Hiltinshemensis, Benno Osineburgensis,
 Eppo Neapolitanus², Imadus Paterbrunnensis, Tiedo Brandaneburgensis, Burchardus
 Losannensis, Bruno Veronensis Hildebrando fratri.

Cum primum oeclesiae gubernaculum^d invasisses, etsi bene nobis cognitum esset, 25
 quam illicitam et nefariam rem contra ius et fas familiari tibi arrogantia presumpsisses,
 dissimulanda tamen dispensatoria quadam taciturnitate tam vitiosa introitus tui exordia
 putavimus, sperantes videlicet tam criminosa principia consequentis^e regiminis tui pro-

58. ^a) Sigifridus — Hildebrando fratri *des.* 2-5. ^b) H. 1. ^c) bido 1. ^d) gubernacula 1. (*f*;
 gubernaculum non bene invasisses, ne his quo secularis vitae sunt cognitum *etc.* 5. ^e) consequentes 3. 30

1) Quae in hoc codice fol. 222' legitur epistola Gregorii VII. ad Magdeburgensem archiepiscopum
 est nr. 4 epistolarum collectarum à Iaffèi II, 524. 2) i. e. Naumburgensis.

bitate et industria emendanda^f et aliquatenus obliteranda^f. Verum nunc, ut lamentabilis universalis ecclesiae status elamat et deplorat, malis initiis tuis per^g peiores actionum^h decretorumque tuorum progressus infelici respondes tonore et pertinaciaⁱ. Cum enim Dominus et redemptor noster pacis et caritatis bonum quasi singularum
 5 fidelibus suis caracterem impresserit^j, cuius rei^k testimonia plura extant^l quam ut epistolari brevitate comprehendi valeant, tu e contrario dum profanis studeas novitatibus, dum magis amplo quam bono nomine delectaris, dum inaudita elatione distonderis^m, velut quidam signifer scismatis omnia membra ecclesiae, quae secundum apostolum
 10 quietam et tranquillam vitamⁿ ante haec tua^o tempora agebant^o, superba crudelitate crudelique superbia lacerasti flammamque^p discordiae, quam^p in Romana ecclesia diris factionibus excitasti^q, per omnes ecclesias Italiae, Germaniae, Galliae^r et^s Hispaniae furiali^t dementia sparsisti. Sublata enim, quantum in te^u fuit, omni potestate ab episcopis, quae eis divinitus per gratiam sancti Spiritus^v, qui maxime in ordinationibus operatur, collata esse dinoscitur, omnique rerum ecclesiasticarum administratione plebeio
 15 furori per^w te attributa, dum iam nemo^x alicui^y episcopus aut presbyter est, nisi qui hoc^z indignissima^a assentatione^a a^b fastu tuo^o emendicavit^l, omnem apostolicae institutionis vigorem illamque pulcherrimam membrorum Christi^o distributionem, quam doctor gentium totiens commendat et inculcat³, miserabili confusione miscuisti; sicque per haec tua gloriosa decreta, quod sine lacrimis dici non potest, Christi fere nomen^f
 20 periit. Quis autem illud^g pro indignitate^h rei nonⁱ stupeat, quod novam quandam indebitamque potentiam tibi usurpando arrogas, ut debita universae fraternitati^k iura destruas? Asseris enim, cuiuscunque^l nostrum parrochiani aliquod ad te^m delictum vel sola fama perveniat, ultra iam non habere quemquam nostrum aliquam potestatem vel ligandi eumⁿ vel solvendi, praeter te solum aut eum quem tu specialiter^o ad hoc
 25 delegeris. Quae sententia quam^o omnem insaniam excedat, quis in sacris literis eruditus non videat? Quia ergo per hos aliosque praesumptionum tuarum spiritus^p ecclesiam Dei tam graviter periclitantem, immo^q fere pessundatam diutius tollerare omni malo deterius iudicavimus, placuit, ut communi consilio omnium nostrum^r tibi, quod hactenus tacuimus, innotescat, quam^s ob rem nec modo possis^t nec unquam
 30 potueris^u sedi apostolicae praeesse. Tu ipse tempore^v bonae memoriae Heinrici imperatoris te ipsum corporali sacramento obstrinxisti^w, quod nunquam vivente ipso imperatore aut filio eius domino nostro glorioso^x rege, qui modo summae rerum^y praest, papatum aut ipse susciperes aut alium quantum in te esset suscipere patereris absque assensu et laudamento vel^z patris dum viveret et^a filii dum et^y ipse viveret.
 35 Adque^b hoc sacramentum^c sunt hodie testes plerique episcopi, qui hoc tunc et oculis suis^d videre et auribus audire. Illud^e etiam recordare, quomodo tu ipse^f, cum aliquos

58. ^f) emendata et al. obliterata 4. ^g) deest 3. 4. ^h) actuum 5. ⁱ) ten. et pert. respondes (respondent 3) 3. 4. ^k) deest 3a. ^l) existunt 5. ^m) ostenderis 3. ⁿ) tua haec 5. ^o) flammisque 3; flammis quia 4; flammaque 5. ^p) quas 4; deest hic 3. ^q) quas add. 3. ^r) deest 3.
 40 ^s) deest 5. ^t) ubique add. 5. ^u) in te des. 4. ^v) Sp. sancti 3. 4. ^w) a 5. ^x) nemo iam 3. 4. ^y) alicubi 5. ^z) haec 1. 2; haec 4. ^a) indigna 5. ^b) deest 5. ^c) suo 4. ^d) emendicaverit 5. ^e) m. Chr. des. 5. ^f) nom. fere 5. ^g) deest 3a. ^h) indignatione 1. 5. ⁱ) deest 4. ^k) nostrae add. 5. ^l) si cuiusque 5. ^m) ad te ponunt 3. 4 post fama. ⁿ) spiritualiter 4. ^o) quod 4; quomodo 5. ^p) conatus 5. ^q) loco immo — quam ob rem 5: esse tam graviter scimus in uno omnium
 45 nostrum tibi intimamus quod hactenus tacuimus quia ob rem talem predictam. ^r) omn. nost. consilio 3. 4. ^s) qui 1. ^t) possit 4. ^u) poteris 5. ^v) loco tempore — imperatoris 3. 4. ^w) bonae memoriae 11. imperatori (imperatorem 4). ^x) constrinxisti 1; obstrinxisti 4. ^y) dom. n. glor. 3. 4. ^z) deest 5. ^a) deest 3. 4. ^b) et — viveret des. 3. 4. ^c) Atque 3. 5; Ad 4. ^d) huius sacramenti 3. ^e) deest 3a. ^f) sententiam transponit 5; Ultraque — videris. Illud — essos. ^g) deest 4.

ex cardinalibus^a ambitio papatus titillaret, ad tollendam aemulationem hac^b occasione et condicione^c, ut idem hoc ipsi^k facerent, sacramento te obligasti, quod nunquam papatum habiturus esses. Utraque haec sacramenta quam^l sancte^m observaverisⁿ, tu^o videris. Praeterea cum tempore Nicolai papae synodus celebraretur, in qua CXXV episcopi consederant, sub anathemate id^p statutum et decretum est, ut nullus unquam^r papa fieret, nisi per electionem cardinalium et approbationem populi et per consensum auctoritatemque^s regis. Atque huius consilii^t seu^u decreti tu ipse auctor^t, persuasor^u subscriptorquo fuisti. Ad hoc^v quasi fetore quodam^w gravissimi scandali totam ecclesiam replesti de conviotu^x et^y cohabitatione alienae mulieris familiariori^z quam necesse est^a. In qua re verecundia nostra magis^b quam causa laborat, quamvis haec generalis querela ubique personuerit, omnia iudicia^c, omnia decreta per feminas in apostolica sede^d actitari, denique^e per hunc^f feminarum novum senatum totum^g orbem ecclesiae administrari. Nam de iniuriis et contumeliis episcoporum, quos^h filios meretricum et cetera id genus indignissime appellas, nulla querimonia sufficit. Quia ergoⁱ introitus tuus tantis periuriis^k est initiatus^l et ecclesia Dei^m tam gravi tempestate per abusionemⁿ tuarum novitatum^o periclitatur et^p vitam conversationemque tuam tam multiplici infamia dehonestasti, obedientiam, quam nullam tibi^o promisimus, nec de caetero ullum^r servaturos esse^s renuntiamus, et quia nemo nostrum, ut tu^t publice declamabas, tibi haecenus fuit episcopus, tu quoque^u nulli nostrum amodo eris apostolicus.

59. CARTULA EPISCOPORUM.

Bruno, qui in libro de Bello Saxonico c. 65 hanc cartulam inseruit, sic loquitur: fecit (Heinricus IV. rex) unumquemque eorum (sc. episcoporum) nomine suo praenotato manu propria abnegationem Hildebrando chartis singulis inscribere hoc modo. Sequitur textus, quem repetimus ex editione altera Wattenbachii p. 41. (P. 46.)

Ego N.^a civitatis N. episcopus Hildebrando subiectionem et obedientiam ex hac hora et deinceps interdico et eum posthac apostolicum nec habebō nec vocabo.

60. HEINRICI IV. EPISTOLA GREGORIO VII. MISSA.

Servata est apud Brunonem c. 66, ubi inest in epistola sequente Heinrici ad Romanos data, et quidem 1) in Brunonis codice Lipsiensis universitatis 1323 saec. XV. ex., quem in editione altera Wattenbachii p. 42 adhibuimus; 2) apud Annalistam Saxonem SS. VI, 707, qui utramque epistolam e Brunone exceperit; praeterea in 3) cod. Monacensi lat. 14096 (S. Emmerami 96) saec. XII. fol. 119, ubi inscriptio et ultima pars desideratur, rubro adiceto Epistola regis Heinrici ad Hildebrandum; 4) cod. Monacensi lat. 18541a (Te-gerns. 541a) saec. XI. fol. 222'—223; textus aliquantum discrepat a Brunone et folium 223 pro parte laceratum est. — Stumpf, Reg. 2787. (P. 46.)

58. a) aliq. ex card. cum 3. 4. b) ex hac 5. c) et cond. dex. 5. d) ipsi hoc idem 3—5. e) quomodo 5. f) quam caute add. 4. g) servaveris 3. h) ipse add. 3. i) hoc 4; deest 3. j) et auct. 3. 4. k) concilii 4. 5. l) vel 5. m) et add. 4. n) deest 5. o) Atque hoc 4; Ad haec 5; Qui etiam 3. p) fetores 1. q) conventu 1. r) turpi add. 5. s) tibi add. 5. t) sit 3—5. u) magis re ver. nostra 5. v) iudicia 4. w) sede ap. 3—5. x) et 5. y) loco hunc — senatum 3: feminas; 4: ons. z) loco totum or. eccl. 4: totius orbis et ecclesiae iura. aa) fornicarios et add. G. ab) et add. 5. G. ac) malis 5. ad) vitintus 5. ae) deest 5. af) nov. tu. 3—5. ag) tibi nullam 3. 4. ah) nec . . . epf ullam 5. ai) tibi add. 5. aj) deest 3. 4. ak) pro tu quoque 4: tunc.

59. a) enim 1.

Heinricus^a Dei gratia rex Hildebrando^b.

Cum haecenus ex te^o ea quae patris sunt expectarem tibi in omnibus magna
fidelium nostrorum indignatione obedirem, percipi^d a te^o vicissitudinem, qualem oportebat
ab eo qui vitae regaque^e nostri perniciosissimus hostis esset. Nam cum in
6 primis omnem hereditariam dignitatem, quae michi ab illa^o sede debebatur, superbo
ausu rapuisses, longius inde progrediens regnum Italiae pessimis artibus^h alienare
temptasti. Nec hoc contentus, in reverentissimos episcoposⁱ, qui nobis velut dulcissima^k
membra uniti sunt, manum mittere non timuisti, eosque superbissimis iniuriis acer-
bissimisque contumeliis contra divina et humana iura, ut ipsi aiunt, exagitasti^l. Quae
10 omnia eum ego^m quadam pacientia dissimularemⁿ, tu hoc non pacientiam sed ignaviam
aestimans^o, in ipsum caput^p insurgere ausus es, mandans^q quae nosti, scilicet ut tuis
verbis utar, quod aut^r tu morereris aut michi animam^s regnumque tolleress^t. Hanc
inauditam contumaciam ego non verbis sed re confutandam diiudicans^u, generalem con-
ventum^v omnium regni primatum ipsis supplicantibus habui. Ubi cum ea quae hac-
15 tenus metu et reverentia^v tacebantur, in medium deducta fuissent, veris assertionibus
illorum, quas ex ipsorum litteris audies, palam factum est, te nullatenus in apostolica
sede posse persistere. Quorum sententiae, quia^w iusta et probabilis coram Deo homini-
busque videbatur, ego quoque assentiens omne tibi^x papatus ius, quod habere visus
es, abrenuntio^y atque ut^x a sede Urbis^z, cuius michi patrioiatus^a Deo tribuente et
20 iurato^b Romanorum assensu debetur, ut descendas edico.

61. HEINRICI IV. EPISTOLA ROMANIS MISSA.

*Epistola, cui litterae regis ad Gregorium VII. datae erunt insertae, et ipsa legitur
in 1) codice Brunonis Lipsiensi cap. 66 et 2) apud Annalistas Saxonem. Fragmenta
tantum servavit 3) cod. Monacensis lat. 14096 (S. Emu. 96) saec. XII. fol. 117. — Stumpf,
25 Reg. 2787. (P. 46.)*

Heinricus^a Dei gratia rex universae sanctae Romanae ecclesiae clero et populo
gratiam, salutem et omne bonum.

Haec fides firma et inconcussa^b creditur, quae semper et eadem et praesenti
servatur et absentio^c nec diuturna eius cui debetur absentia nec longi temporis taedio
30 immutatur. Quam^d talem vos nobis servare scimus et gratias agimus, et ut eadem
perseveret petimus, videlicet ut, sicut facitis, amicis nostris amici, inimicis nostris
inimici iugiter existatis. Inter quos scilicet Hildebrandum monachum notantes, vos in
eius inimicitiam excitamus, quia hunc et ecclesiae invasorem et oppressorem et Romanae
rei publicae vel regni nostri insidiatorem deprehendimus^e, ut in subsequenti epistola
35 sibi a nobis directa per noscere in promptu est. 'Heinricus — descendas edico'^f.

60. a) H. 1. b) Hiltibrando 4; Heinricus — Hildebrando des. 3. c) abs te ponuntur in 4 post
sunt. d) recipi 3. e) deest 1. f) et regni 4. g) alia corr. in apostolica 3; a Romana sede 4.
h) a mo add. 4. i) op. rov. 4. k) dulcia 4. l) exaerbasti 2. m) eum ego omnia 4. n) dissi-
mularum — ignaviam des. 4. o) aestimans omni 4; existimans 2. 3. p) nostram add. 4. q) mihi
40 add. 4. r) ut 3. s) finitur 3. t) iudicans 4. u) conv. gen. 4. v) nostri add. 4. w) quod 4.
x) deest 4. y) tibi superscr. 4. z) Romae add. 4. a) patr. michi 4. b) tribuente exi . . . o 4.

61. a) H. 1. b) concussa 1. c) et abs. et pres. serv. 3. d) Quam — in promptu est des. 3.
e) comprehendimus 1.

1) animum tollere hoc loco significare videtur 'animum per excommunicationem perdere, aeternam
45 damnationi tradere'. Gregorius VII. enim regi minatus est, se eum excommunicaturum et a regno amicturum
esse. Cf. emendatum simile in Encyclica regis infra nr. 63. 2) Sequitur in 1. 2 epistola nr. 60.

Haec series nostrae epistolae ad Hildebrandum monachum. Quam ideo et vobis accipimus, ut et vobis nostra voluntas et nobis, immo Deo et nobis, vestra satisfaciat caritas. Exurgite igitur in eum fidelissimi, et sit primus in fide primus in eius dampnatione. Non autem ut sanguinem eius fundatis dicimus, quippe cum maior sibi sit post depositionem poena vita quam mors, sed ut eum, si nolit, descendere cogatis et alium communi omnium episcoporum et vestro consilio a nobis electum in apostolicam sedem recipiatis, qui quod isto in ecclesia vulneravit curare et velit et possit.

62. HEINRICI IV. EPISTOLA GREGORIO VII. MISSA.

(1076. Mart. 27.)

Epistolam hanc, quam viri docti Pertæium secuti et ipsam e concilio Wormatiensi a rege missam esse opinati sunt¹, excommunicatione et depositione regis a Gregorio VII. Febr. 14-22 a. 1076 promulgata demum scriptam esse, mihi haud dubium. Quae res cum regi Traiecti pascha (Mart. 27) celebranti innoverit², epistola hoc tempore composita esse videtur. Legitur in 1) Collectione Udalrici, cuius editionem Iafféanam 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 101 nr. 47 adhibuimus, et quidem in 1 a) cod. Vindobonensi 398 fol. 72, 1 b) cod. Zwellensi 283 p. 131, 1 c) cod. Vindobonensi 611 fol. 33 et 63, 1 d) cod. Monacensi lat. 4594 fol. 45; 2) cod. Brunonis Lipsiensi cap. 67 in editione Wattenbachii p. 43; 3) Annalista Saxone SS. VI, 707; 4) cod. Monacensi lat. 14096 (S. Emmer. 96) fol. 117. — Stumpf, Reg. 2786.

Heinricus^a non usurpative, sed pia Dei ordinatione rex Hildebrando^b iam non apostolico, sed falso monacho.

Hanc talem pro confusione^c tua salutationem promeruisti, qui nullum in ecclesia ordinem praeteristi^d quem confusionis non honoris, maledictionis non benedictionis participem non feceris. Ut enim de multis pauca et egregia loquamur, rectores sanctae ecclesiae, videlicet archiepiscopos, episcopos^e, presbiteros, non modo non tangere, sicut christos Domini^f, timuisti, quin sicut servos, nescientes quid faciat dominus eorum, sub pedibus tuis calcasti. In quorum conculcatione tibi favorem ab ore vulgi comparasti. Quos omnes nichil scire, te autem solum omnia nosse iudicasti, qua utique scientia non ad aedificationem, sed ad destructionem uti studuisti; ut iure hoc^g beatum Gregorium, cuius nomen tibi usurpasti^h, de te prophetaisse credamus sic dicentemⁱ: 'Ex affluentia subiectorum plerumque animus praelati extollitur et aestimat se plus omnibus nosse, cum se videt plus omnibus posse'^j. Et nos quidem haec omnia^k sustinimus, dum apostolicae sedis honorem

61. f) Haec — caritas des. 3. g) deest 3. h) pr. in fide sit 3. i) effudatis 3. k) sibi sit 3. l) dampnationem 3.

62. a) H. I. 2. b) H. 1 a. b. c) confessione 3. d) pretermisisti 4. e) vel add. 4. f) non add. 1 a. g) deest 2. h) vindicasti 2-4. i) cred. proph. dic. sic 4. j) omnia haec 4.

1) V. e. g. Giesbrecht III, 356. 357. 2) V. ibid. 371. 1135. 3) Cf. S. Gregorii Regulae pastoralis l. II. c. 6, Opera ed. Benedict. II, 21. 1A.

servare^t studuimus. Sed tu humilitatem nostram timorem fore intellexisti ideoque et^m
 in ipsamⁿ regiam potestatem nobis a Deo concessam exurgere non timuisti, quam te^o
 nobis auferre^p ausus es minari: quasi nos a te regnum acceperimus^q, quasi in tua et
 non in^o Dei manu sit vel^r regnum vel imperium. Qui dominus noster Iesus Christus
 nos ad regnum, te autem^s non vocavit ad sacerdotium. Tu enim his^t gradibus ascen-
 didisti: scilicet astutia, quod monachica abhominatur professio^u, pecuniam^v, pecunia
 favorem, favore ferrum, ferro sedem pacis adisti, et de sede pacis pacem turbasti,
 dum subditos in praelatos armasti, dum episcopos nostros a Deo vocatos tu non
 vocatus spernendos docuisti, dum laicis ministerium eorum super sacerdotes usurpasti,
 ut ipsi deponant vel condempnent^w quos^x ipsi^y a^z manu Deiⁿ per impositionem
 manuum episcopaliū^b docondi^c acceperant. Me quoque, qui^d licet indignus inter
 christos^o ad regnum sum unctus, tetigisti, quem^e sanctorum patrum traditio soli Deo
 iudicandum docuit nec pro aliquo crimine, nisi a fide quod absit exorbitaverim^f.
 deponendum asseruit; cum etiam Iulianum apostatam prudentia sanctorum patrum^g non
 sibi sed soli Deo iudicandum deponendumque^h commiserit. Ipseⁱ quoque^k verus papa
 beatus Petrus clamat: 'Deum timete, regem honorificate'. Tu autem, qui^l Deum non^l 1. Petr. 2, 17.
 times, in^m me constitutum eius inhonoras. Unde beatus Paulus, ubi angelo de caelo,
 alia si praedicaveritⁿ, non pepercit, te quoque in terris alia praedicantem^o non excepit.
 Ait enim: 'Si quis vel ego vel^p angelus e caelo praeter id quod euangelizavimus^q Gal. 1, 8.
 vobis euangelizaverit, anathema sit'. Tu ergo^r hoc anathemate et omnium episcoporum
 nostrorum iudicio^s et nostro dampnatus descende, vendicatam^t sedem apostolicam
 relinque; alius in solium^u beati Petri ascendat, qui nulla violentiam^v religione palliet^w,
 sed beati Petri sanam doceat doctrinam^x. Ego^y Heinricus^z Dei gratia rex^a cum om-
 nibus episcopis nostris tibi dicimus: Descende, descende, per^b secula dampnande!

63. ENCYCLICA AD EPISCOPOS DE CONVENTU WORMATIAE HABENDO.

(1076. Apr.)

*Hanc epistolam, quae in omnibus codicibus cuiusdam A. inscribitur, cui in codice B
 rubrum prorsus falsum (Epistola regis Heinrici ad Annonem Coloniensem archiepi-
 scopum) inditum est, encyclicam regis ad omnes episcopos esse, mihi persuasum habeo.
 Quae re considerata, haud magni interest, cuius episcopo nominis A. exemplar, ex quo*

02. 1) conservare 4. m) deest 4. n) deest 1a. o) ex 4. p) auferri 2. q) suscepe-
 rimus 1. r) deest 2-4. s) deest 1. t) deest 1 c. d. u) prof. abh. 2. 3. v) deest 1. w) con-
 temptant 1. 3. x) qui 2. 4. y) ipsos 2. 4. z) de 4. a) Domini 2. 3. b) episcoporum 2. 4.
 35 c) docendos 2. 4. d) deest 2. 4. e) christianos sum ad regnum vocatus te teste quoniam 4. f) exor-
 bitaverimus 2. 3. g) episcoporum 2. 3. h) Deo deponendum 4. i) vero add. 4. k) deest 2.
 l) quia 2-4. m) deest 2-4. n) si praed. alia 2. 3. o) docentem 2-4. p) etiam add. 2. 3.
 q) euangelizatum est 1. r) igitur 4. s) iudicio et nostro des. 4. t) tibi add. 4. u) sedem 3.
 v) violencia 2. w) loco nulla — palliet 1: nullam violentiam belli. x) doct. doceat 2-4. y) enim
 40 add. 2. z) H. 1. 4; N. 2. a) rex dei gr. 4. b) per s. dampn. des. 2-4.

1) Ratio habenda est, secundum Iafféum, episcoporum: Altwini Brixinensis, Altmanni Pataviensis,
 Adelberti Wirzeburgensis, Adelberti Wormatiensis.

codices derivati sunt, destinatum sit. Sigtum A. solventum videtur potius in verba archiepiscopis et episcopis, cum verba non omnibus sed paucis eandem pluralitatem exigant. Praesto erant 1) collectio Udalrici Bambergensis in editione Jafféana 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 106 nr. 49, et quidem codices 1 a) fol. 61, 1 b) p. 105, 1 c) fol. 30', 1 d) fol. 45; 2) codex Hannoveranus XI. 671 saec. XVI. fol. 47, unde fluxit editio in Catalogo lectium veritatis p. 350; 3) codex Monacensis lat. 14096 (S. Emmerami 96) saec. XII. fol. 116; 4) codex Guelferbyt. 1126 (Hebmst. 1024) saec. XII. fol. 36 in editione Jafféana. Pauca lectiones sub siglo G excepimus e Goldastii Constitutionibus imperialibus I, 235, qui epistolam etiam dedit IV, 1, 45 e codice 4 ut videtur² et ad concilium Wormatiense mensis Januarii traxit. — Stumpf, Reg. 2791. (P. 48.)

Heinricus^a Dei gratia rex A.^b gratiam, salutem et^c dilectionem, non^d omnibus sed paucis eandem.

In maximis negotiis maximis maximorum opus^e est consiliis, qui et facultatem habeant exterius et voluntate non careant interius, ut rei, cui bene cupiunt, bene consulere et velint et possint, quia in cuiuslibet rei profectum^f nec facultas sine voluntate nec voluntas sine facultate proderit. Quod utrumque tu fidelissime^g, ut arbitramur, equaliter possides, vel ut^h verius dicamus, licet maximo tibi maxima non desit facultasⁱ, maior tamen adhuc maxima facultate — si bene te^k novimus, si fidem tuam diligenter notavimus — in nostram et rogni utilitatem^l exuberat voluntas. De praeteritis enim fideliter^m exhibitis in futuris crescit spesⁿ fidelibus exhibendis. Tuae autem dilectioni committimus, ne spe^o nostra minor sit fides tua, quia de nullius regni principum^p fidelitate quam^q tua speramus maiora^r, sicut^s hactenus non modo in praeteritarum rerum exhibitione, verum etiam in sperandarum promissione tua gavisi sumus. Assit igitur^t hoc in tempore oportuno tua cum facultate voluntas, quam^u non modo nostra verum etiam^v omnium coepiscoporum fratrumque^w tuorum, immo^x totius obpressae ecclesiae exoptat necessitas^y. Non enim^z hanc obpressionem ignoras. Tantum vide^a ne obpressae ecclesiae solatium^b subtrahas, sed regno et sacerdotio condoleas. Quo utroque sicut hucusque^c ecclesia est exaltata, ita nunc^d humiliatur, heu^e utroque viduata. Nam unus dum utrumque sibi vendicavit, utrumque^f dissipavit, nec in uno profuit qui in neutro prodesse voluit nec potuit. Et ne diutius notati nomine te suspendamus, accipe^g quem^h dicimus, Hildebrandum scilicet, monachum habituⁱ quidem, dictum apostolicum, non pastoris cura sed invasoris violentia apostolicae sedi praesidentem et de sede pacis catholicae unicae^l pacis vinculum dissipantem, ut tibi met ipsi^k in promptu est scire. Ut enim de pluribus pauca referamus: regnum et^l sacerdotium Deo nesciente sibi usurpavit. In quo piam^m Dei ordinationem contempsit, quoⁿ

63. a) H. I. 2. b) sic 1-4; deest G. c) deest 2-4. d) non — eandem des. 1. e) est cons. opus 2. f) profectu I a. b. 2. 3. 4. g) N. fidelissime G; fidelisse 3. h) deest 2. 4. i) voluntas I a. k) te bene 3. l) tibi add. 3. m) fideliter superscr. 3. n) de add. 1. o) loco spe — fides 3; spes nostra maior sit fide; G: spei nostrae desit fides (al. spes nostra maior sit fide). p) vel episcoporum add. 3. G. q) de add. 3. r) maiora sper. 2-4. s) sicut — gavisi sumus des. I e. d. t) ergo 4. u) quia I. v) hoc add. I e. d. w) fratrum I. 4. x) in unum I; in uno 4. y) voluntas 4. z) etiam 2-4. a) deest 4. b) te 3. c) huc 4. d) ita nunc des. 4. e) heu hum. 2. 3. f) utrumque 3. g) accipere 4. h) quas I. i) unite 3; pacis unicae 2. k) deest 3. l) ac 2. m) quopiam Jaffé. n) quē 4.

1) V. supra sub nr. 62. 2) In margine I, 235 leguntur: Hoc diploma generale est ad omnes episcopos imperio fideles. Exstant etiam specialia ad singulos hiisdem ipsissimis verbis. Ut unum, cuius initium: Henricus Dei gratia rex Hildolpho Coloniensi archiepiscopo gratiam, salutem et dilectionem. In unum, etc. At an Goldastus tale exemplar ciderit, inspecto Rationali tom I, p. 46. 47, valde mihi dubium est.

non in uno sed in duobus duo, id est regnum et¹ sacerdotium, principaliter consistere voluit, sicut ipse dominus^o Salvator in passione sua de duorum gladiorum sufficientia typico^o intelligi innuit. Cui cum diceretur: domine, ecce⁴ duo gladii hic¹, respondit: Luc. 22, 38. 'satis est', significans hac sufficienti dualitate spirituales et carnales^r gladium in ecclesia esse gerendum, quibus omne nocivum foret amputandum, videlicet sacerdotali ad obedientiam regis post Deum^s, regali vero gladio ad expugnandos^t inimicos Christi^u exterius et^v ad obedientiam sacerdotii^w interius omnes homines docens fore constringendos; ut^x ita de alio in alium caritate^y tenderetur^z, dum nec sacerdotii regnum nec sacerdotium regni honore privaretur. Hanc Dei ordinationem qualiter Hildebrandica¹⁰ insania confuderit, tu ipse nosti, si^a scire^b voluisti. Nam^o nullum eius iudicio licet esse sacerdotem, nisi qui hoc a fastu suo emendicaverit. Me quoque quem Deus in regnum — non autem ad sacerdotium illum — vocavit, quia me de Deo et^d non de illo^o regnare velle vidit, quia ipse me regem non constituit, regno me^f privare studuit. minitans regnum et animam^g se mihi^h tollere, quorum neutrumⁱ concessit. Hec¹⁵ et his similia cum sepius in nostram, ut ipse nosti, contumeliam struxerit, non tamen adhuc sufficere credit, quin^k de die in diem nova et inexquisita^l confusionis genera nobis ingerat^m; ut in nostris nuntiis noviterⁿ argumentum dedit. Nam carta exponere non sufficit qualiter^o eosdem nuncios nostros^p tractaverit¹, quam indignis modis eos^q affecerit^r, quam crudeliter eos incarceraverit et incarceratos^s nuditate, frigore, fame³⁰ et siti et plagis contriverit^t, sicque demum martyrum exemplo^u per medium civitatis circumductos omnibus spectaculum praebere iusserit, ita ut^v eundem cum Decio tyranno insanire et sanetos assare credas et dicas. Unde ne pigeat^w, karissime, ne pigeat^x. omnium^y nostrum scilicet et^z meae et coepiscoporum tuorum^a petitioni satisfacere. ut in pentecosten^b WORMATIAM venias; et ibi plura, quorum pauca docet cartula², cum³⁵ ceteris principibus audias^c et quid agendum sit doceas; rogatus per dilectionem coepiscoporum^d, monitus^e per ecclesiae utilitatem, obligatus per vitae nostrae et regni totius honorem^f. Mai. 15.

64. 65. CONVENTUS OPPENHEIMENSIS.

(1076. Oct.)

64. PROMISSIO REGIS.

Servaverunt 1) *cod. Vindobonensis 398 (Ins. can. 45) collectionem Udalrici Bambergensis continens f. 66'*; 2) *cod. Zwollensis 283 eiusdem collectionis p. 117*; hos duos

63. ^o *deest* 1. 2. 4. ^v *typica* 2—4. ^u *Ecce domine* 2. ^r *materialem* 4. ^s *pro Deo* 2—4. ^t *expurgandos* 1 c. d.; *expellendos* 2. 3. ^u *Christi* *deest* 1. 4; *Chr. in.* 3. ^v *deest* 1. 4.
- 35 ^w *deest* 1. 2. 4. ^x *constringendum* et 4; *omnem hominem — constringendum* et 2. 3. ^y *deest* 4.
- ^z *intonderatur* 1 a. b. ^a *si — voluisti* *des.* 1. ^b *novisti vel* *add.* 2. ^c *loco* *Nam — pentecosten* 4; *si scire novisti vel* *voluit.* ^d *deest* 2. ^e *ipso* 1. ^f *deest* 2. ^g *regn. animamque* 2.
- ^h *mihī se* 2. ⁱ *illi Deus* *add.* 1. ^k *qui* 3. ^l *exquisita* 2. ^m *ingorit* 2. 3. ⁿ *deest* 1.
- ^o *loco* *qualiter — modis* *eos* 2; *quam indignis modis* *nos.* ^p *deest* 1. ^q *deest* 2. 3. ^r *effecerit* 3.
- 40 ^s *carceratos* 2. 3. ^t *constrinxerit* 2. ^u *pro mart. exemplo* 3; *exemplum.* ^v *in* *add.* 2. 3.
- ^w *te* *add.* 1 c. d. ^x *ne pigeat* *des.* 3. ^y *communī* 3. ^z *deest* 1 c. d. ^a *deest* 2. ^b *heptacosten emendavit* *ti.* ^c *aud. princ.* 2. 3. ^d *et* *add.* 1. ^e *moratus* 4. ^f *Valete* *add.* 4.

1) *In synodo Romae spatio dierum 11—22. Febr. a. 1076 habita. IA.* 2) *Quae cartula, epistolae addita, non iam superest. IA.*

Iaffé in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, p. 110 nr. 52 excussit, quem secuti sumus; 3) cod. bibl. Hannoveranae epistolaris XI. 671 saec. XVI. fol. 54, quem adhibuit Pertz. — Ea, quae in hoc scripto a rege interpolata esse inter viros doctos constat¹, uncis inclusimus. — Stumpf, Reg. 2794. (P. 49.)

Promissio Heinrici regis, quam fecit Hildebrando^a papae,
qui et Gregorius.

Consilio fidelium nostrorum ammonitus, sedi apostolicae et tibi Gregorio papae debitam in omnibus obedientiam servare promitto^b, et quocumque eiusdem sedis vel tui honoris inminutio per nos orta videtur, devota satisfactione emendare curabo. Quia vero graviora quaedam de nobis iactantur, [quae in eandem sedem et tuam reverentiam statuerim] ea congruo tempore vel innocentiae suffragio vel^o opitulante Deo expurgabo, vel tum demum pro his competentem penitentiam libenter amplectar. [Condecet autem et sanctitatem tuam, ea quae de te vulgata scandalum ecclesiae pariunt, non dissimulare, sed remoto a publica conscientia et hoc scrupulo, universalem tam ecclesiae quam regni tranquillitatem per tuam sapientiam stabiliri.]

65. EDICTUM REGIS GENERALE.

Præbuerunt 1) cod. Udalrici Vindobonensis 398 fol. 61'; 2) cod. Udalrici Zwetlensis 283 p. 106; 3) cod. Udalrici Vindobonensis 611 (Ius can. 130) fol. 31; 4) cod. Hannoveranus XI. 671 fol. 53'; 5) cod. Guelferbytanus 1126 (Helmsl. 1024) saec. XII. fol. 37. Lectiones codicum 1—3 5 Iaffé in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, p. 111 nr. 53, codicis 4 Pertz ministravit. — Stumpf, Reg. 2795. (P. 49.)

Heinricus^a Dei gratia rex archiepiscopis^b, episcopis, ducibus^c, marchionibus, comitibus et cuiuscunque dignitatis ordini bonae suae voluntatis gloriosam dignationem.

Quia mansuetudini nostrae contra sedem apostolicam eiusque venerandum praesulem domnum Gregorium papam ab aliquibus subreptum esse fidelium nostrorum suggestione recognovimus, placuit nobis: priorem sententiam salubri^d consilio mutare et more^e antecessorum progenitorumque nostrorum eidem sacrosanctae sedi et, qui ei praesesse dinoscitur^f, domno Gregorio papae per omnia debitam servare obedientiam et, si quid in eum gravius praesumptum est, competentis satisfactione componere^h. Volumus autem, ut et vos seronitatis nostrae^g exemplo ammoniti, solempnem beato Petro eiusque vicario satisfactionem^k exhibere non dubitetis^l; et quicumque eius banno se astrictos intelligunt, ab ipso videlicet domno papa Gregorio solempniter absolvi^k elaborent^m.

64. ^a) Hildebrando 1. ^b) prom. serv. obedientiam 3. ^c) et coniecit Iaffé; delendum videtur.

65. ^a) H. 1—4. ^b) et add. 5. ^c) deest 1—4. ^d) salubriori 5. ^e) morem 5. ^f) et qui ei praesidet 5. ^g) compentis 1. ^h) imponere 5. ⁱ) vestro 5. ^k) deest 5. ^l) recusetis 4. 5. ^m) elaboret 5.

1) V. Giesbrecht, 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' III, 1137; Goll 'Mittheilungen des Instituts' II, 304.

66. PROMISSIO CANUSINA.

1077. Ian. 28.

Textum ministraverunt 1) editio Collectionis canonum cardinalis Deusedit l. IV, c. 161, quam e codice Vaticano 3833 instruxit Martinucci p. 502, ubi inscribitur Iuramentum Heinrici. Ex IIII. libro pape Gregorii VII. cap. VI; 2) codex Vaticanus Ottobonianus 3057, Albini scolasticus collectionem continens, fol. 136', ubi legitur lemma Ex III. libro registri VII. Gregorii pape cap. VI: hi duo codices soli testes praebent; 3) codex tabularii Vaticani librum, quem nunc Registrum Gregorii VII. dicimus, complectens, ubi legitur post cap. 12 libri IV cum lemmate Iusiurandum Henrici regis Teutonicorum; editionem Iaffei (IV, 12a p. 258) adhibuimus; 4) editio Vitae Gregorii VII. a Petro Pisano scriptae, quam paravit e codice Vaticano 3762 Duchesne 'Le liber pontificalis' II, p. 285¹; 5) editio Hugonis Flaviniacensis Chronici SS: VIII, p. 445. Legitur etiam in Pauli Bernridensis Vita Gregorii VII. in fine cap. 84 (ed. Grelser p. 207), ubi ultima pars sicuti in 5 desideratur. De editionibus hoc solum adnotandum ducimus: si Hartzheimius in Conciliis Germaniae III, 184 dicit, se editionem instruxisse ope codicis Vaticani 3835, elucet, hunc numerum falsum et rectum esse 3833 (supra nr. 1), cum codex 3835 saec. VIII—IX. prorsus aliena contineat². — Stumpf, Reg. 2796. (P. 50.)

Ego rex Heinricus^a de murmuratione et dissensione, quam nunc habent contra me archiepiscopi et^b episcopi, abbates^c, duces et^d comites ceterique^e principes regni Teutonicorum et alii qui eos in eadem dissensionis causa sequuntur^f, infra^g terminum, quem dominus^h papa Gregorius constituerit, aut iustitiam secundum iudicium eius aut concordiam secundum consilium eius faciam, nisi certum impedimentum mihi vel sibi obstiterit; quo transacto, ad peragendum idem paratus ero. Item si idemⁱ dominus papa Gregorius ultra montes seu ad alias partes terrarum ire voluerit, securus erit ex mei^k parte et eorum^l, quos constringere potero, ab omni laesione vitae et membrorum eius seu captione — tam ipse quam qui^m in eius conductu velⁿ comitatu fuerint seu qui ab illo mittentur^o vel ad eum de quibuscunque terrarum partibus venerint — in eundo et redeundo vel alicubi morando^p. Neque aliud aliquod impedimentum habebit ex meo consensu, quod contra honorem suum sit; et si quis ei^q fecerit, cum bona fide secundum meum posse^r illum^s adiuvabo. Sic^t me Deus adiuvet et haec sancta euangelia.

Actum^u Canusie^v V. Kalendas Februarii^w, indictione XV, anno^x domini nostri Iesu Christi MLXXVII^y, praesentibus episcopis Umberto Praenestino, Giraldo Ostiensi^z, cardinalibus Romanis Petro tituli Sancti Chrisogoni^a et Conone tituli Sanctae Anastasiae et Romanis diaconibus Gregorio et Bernardo et subdiacono Umberto^b. Item ex parte regis interfuert Bremensis archiepiscopus et episcopi^c Vercellensis et Osna-brugensis et abbas Cluniacensis et multi nobiles viri.

66. ^a) Henricus 2. 3; II. rex 3—5. ^b) deest 5. ^c) deest 3—5. ^d) deest 3. 4. ^e) et ceteri 5. ^f) dissensione causam secuntur 2. ^g) intra 4. ^h) deest 5. ⁱ) deest 4. ^k) mea 4. 5. ^l) deest 1. ^m) qui — son dex. 5. ⁿ) et 3. ^o) mittuntur 2. 3. 5. ^p) inmorando 2; in eundo et ibi morando seu inde (et ibi 5) redeundo 3—5. ^q) ois 1. ^r) posse meum 3. 4. ^s) illud 1; deest 4; adiuv. illum 5. ^t) si 1; Sic — euangelia dex. 3—5. ^u) Actum — nobiles viri dex. 5. ^v) Canusii 4. ^w) Kal. Feb. 1. 2. ^x) anno — nobiles viri dex. 3. 4. ^y) millesimo LXXVII. 2. ^z) Gerardo Hostien cum 2. ^a) Grisechoni 2. ^b) Humberto 2. ^c) eps 2.

45 1) Watterich 'Pontificum Rom. vitae' I, 297 textum istum ope editionis Hartzheimii depravavit. 2) F. Reifferscheid 'Wiener Sitzungsberichte' LXIII, 705; cf. etiam 'Archiv' XII, 237.

67. SYNODUS LOMBARDICA.

(1077. in.)

Fragmentum hoc sicut et scriptum Pacis Italicae, quod sub nr. 68 sequitur, primus edidit Canciani 'Leges barbarorum' V, p. 45. 46 e membrana tabularii ecclesiae cathedralis Parmensis ab Irenaeo Affo reperta; denuo reculi fecit Pertzius. Felici casu contigit, ut codex, qui per longa tempora alienatus erat, bibliothecae publicae Parmensi illatus esset, cum b. m. Iaffé Parmae degeret. Est codex membr. saec. XI. in folio Decretum Burchardi Wormatiensis continens, cui fol. 2^a scripta nostra illata sunt. Quae a Iaffé exscripta emendationes complures haud parvi momenti praebent. Scripta nostra quoniam inter se cohaereant et uno eodemque tempore emanaverint, non debet dubitari. Errasse tamen videtur Pertzius, qui ea a. 1081 et conventui cuidam Ticinensi vindicavit¹. Longius a vero discessit b. m. Giesebrecht, qui 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' III, 1157 huic monumentum ad concilium Papiense a. 1046 pertinere opinatus est. Cui opinioni repugnat nomen Heinrici regis tertii i. e. quarti. Accipienda potius videtur sententia viri d. Goecke 'Die Anfänge der Landfriedensaufrichtungen in Deutschland' (Göttingen 1874), qui p. 48 sq. monumentum nostrum ad a. 1077 posuit, allegato hoc Bertholdi Augiensis loco (SS. V, 294): Rex vero Henricus pascha in Aquileiensi episcopatu commoratus, postquam sibi Langobardos omnibus modis sibi allectos et in solitam subiectionis fidelitatem adiuratos suae voluntati consentaneos, auxilios et prorsus individuos satis artificiose conduxerat — ipse — Bagoariam — intraverat. Quae cum ita sint et caput 2 fragmenti nostri prorsus conveniat cum fragmento, quod supra nr. 49 concilio Romano a. 1047 vindicavimus, episcopus Lombardos a. 1077 ad decreta istius concilii recurrere contendamus. — Stumpf, Reg. 2831. (P. 53.)

In concilio Heinrici imperatoris III.

1. Quoniam sanctam Dei aeclesiam a paganorum persecutionibus Deo iuvante cessasse cognoscimus, nimis dolendum est, eandem horum qui christiano censentur nomine attenuari oppugnationibus. Res itaque aeclesiarum antecessorum nostrorum opera opulentissime congestas eorundemque sollertia integerrime conservatas iam nunc iniquorum nostrorum hominum opera, fraude et astucia attenuatas, fere omnino conspiciamus dissipatas. Ad devastationes itaque aeclesiarum utuntur libellariis extra legem scriptis, precariis, commutationibus in detrimento rerum aeclesiasticarum factis. Quorum ut cesset insolens impetus, decrevit sancta synodus, cui interfuit tertius rex Henricus, de rebus aeclesiarum libellaria penitus nulla fieri; precarias equidem et commutationes rerum aeclesiasticarum nullas omnino nisi cum utilitate aeclesiarum fieri, iussum est antiquitus, et nos id ipsum sub anathemate interdicimus.

2. De heresi simoniaca, quae quoniam increvit inepta, sancta decrevit synodus, nullum episcopum aut aeclesiarum consecrationem aut clericatus vel ordinationem aut archiepiscopatum aut commendationes altarium aut traditiones aeclesiarum aut abbatias aut preposituras vendere. Quisquis conduxerit aut vendiderit anathema sit; fiat.

67. a) fore cod. b) archi deletum est cod.

1) Fultus cap. 29 Vitae Hennonis Osnabrugensis; cf. quae contra recte animadvertit Wilmanns SS. XII, 72 not. 71.

68. PAX ITALICA.

(1077. in.)

Damus e codice Parmensis bibliothecae saec. XI. fol. 2'; de tempore et aliis rebus supra ad nr. 67 egimus. (P. 53.)

5 De precepto et firma fidelitate Heinrici regis contra depredatores
et seachatores regni Italiae.

1. Ab hac hora in antea adiuvabo Heinricum regem, qui nunc regnat in Italia, et nuncios eius et comites, quos ipse ad hoc elegerit, ad iusticiam et legem faciendam, de prediis secundum rectum iudicium iudicium et de caeteris rebus, quas facere lex
10 prohibet; de beneficiis autem secundum rectum iudicium comparium.

2. Furtum, sechacum vel rapinam aut praedam me sciente vel mea sponte non faciam ultra sex solidos^a in anno. Incendium^b vel saltum ad castella et ad domos non faciam. Si forte evenerit ut faciam, infra unum mensem id ipsum si potero reddam, si vero id ipsum reddere non potuero, secundum hoc quod valuerit restituam.
15 si accipere voluerit is cui dampnum illatum fuerit. Si per meam culpam inemendatum remanserit infra unum mensem, iuxta quod lex praecipit emendabo, si legaliter invitatus fuero.

3. Hos vero homines, qui hoc iuramentum facere noluerint aut factum violaverint, Heinricum regem aut suum certum nuntium aut episcopum aut comitem, qui me ad
20 hoc invitaverit, per rectam fidem adiuvabo devastare secundum preceptum regis aut sui certi nuntii.

4. De me ipso quidem unicuique secundum rectum iudicium iudicium iusticiam faciam de ipsis rebus quae ad legem pertinent; de beneficiis vero secundum rectum iudicium comparium, si per legem ammonitus fuero.

25 5. Haec omnia per decem annos observabo, excepto si in expeditione aut in hostem iero per preceptum regis, vel super inimicum ipsius aut super illum qui hoc iurare noluerit aut factum violaverit, salva fidelitate et precepto Heinrici regis.

69. 70. CONVENTUS ET SYNODUS
BRIXINENSIS.

(1080. Iun. 25.)

69. HUZMANNI EPISCOPI SPIRENSIS EPISTOLA AD LOMBARDOS.

Epistolam, in qua tamen conventus Brixinensis nulla fit mentio, damus secundum editionem Iaffi in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, p. 126 nr. 60 e codicibus collectionis Udalrici Bambergensis quatuor: 1) Vindobonensi 398 (Ius can. 45) f. 72; 2) Zurectensi 283 p. 129; 3) Vindobonensi 611 (Ius can. 130) f. 63; 4) Monacensi 4594 (Bene-

68. ^a) sol. cad.^b) haec sententia incendium — faciam aut eulem capitis 2 ponenda videtur.

dictatur. 94) f. 46; porro 5) e codice Guelferbytno 1126 (Helmsl. 1024) saec. XII. f. 57'. Edilit Hartzheim 'Concilia Germaniae' III, 203 e codice quodam Tegernseensi, qui plane convenit cum 1—4. (P. 51.)

In domino dominorum diligendis archiepiscopis, episcopis, ducibus^a, marchionibus, comitibus nec non etiam totius Longobardiae tam minoribus quam maioribus^b H. Spirensis episcopus servitorem et orationem^c.

Super regni perturbatione regiaeque potestatis derogatione nec non etiam super vacillante statu ecclesiae non minus ego dolens quam ceteri principes regni, decrevimus Moguntiae inire simul^d consilium, si fieri possit, ut et regni perturbatio sedetur^d reginae^e potestas redintegretur et sanctae matris^f ecclesiae, ne omnino naufragium^g patiatur, succuramus^h. Quoniam autem modo hoc fieri possit^h, excogitare nequivimus, nisi caput pestiferae serpentis penitus abscideretur, cuius venenoso afflatu hoc exorta haecenus intumuerunt. Manente vero causa efficiente, quomodo poterit effectusⁱ extirpari? Quo inito consilio^k, tam primates quam minores firmiter fideliterque decrevimus, ut Hildebrandus^l ille sedis apostolicae subdolos invasor, divinarum humanarumque^m legum^k execrabilis perturbator, Deo opitulante omnimodis abdicetur; aliusque dignior illo^m in sedem apostolicam eligatur, qui dispersa colligat, contracta consolidet, non discordiam, non bella, sed pacem in sancta ecclesiaⁿ ut^o bonus pastor desideret. Nec ab hoc negotio perficiendo strenuitatem vestram absterreat, quod prius in similiⁿ consilio nos portum tenentes, periculosae procellarum iactationi vos commisimus. Sed^o potius viriliter agite, et confortetur cor vestrum, qui speratis in Domino, pro certo scientes, levius extorqueri clavam de manu Herculis, quam in praesenti negotio divellamur vita comite a vobis. Valet^p.

70. DECRETUM SYNODI.

Damus e duobus codicibus, 1) fol. 73 et 2) p. 132 collectionis Udalricianae secundum additionem Iafféi in 'Bibliotheca rer. Germ.' V, p. 133 nr. 64; 3) cod. epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 50, qui solus subscriptiones episcoporum servavit. Praeterea adhibuimus Ekkehardum SS. VI, 203, 204, qui decreti ultimam partem in Chronico suo posuit. — Stumpf, Reg. 2821. (P. 51.)

Anno dominicae incarnationis millesimo octogesimo, mediante serenissimo rege^o Henrico^a quarto, anno regni eius XXVI.^b VII. Kalend. Iulii feria quinta, indictione III. cum apud Brixinam Noricam triginta episcoporum conventus nec non et optimatum exercitus non solum Italiae sed et Germaniae iussu regio congregaretur, facta est vox una velut ab ore omnium^c terribiliter conquerentium super truculenta vesania cuiusdam Hildebrandi^d pseudomonachi, Gregorii papae septimi cognominati: cur tam diu ipsam rex semper invictus sevirare pateretur intactam; cum vas electionis Paulus testetur^e, principem non sine causa gladium ferro, et Petrus apostolorum^o primus non solum regem praecellere verum duces ab eo mittendos clamet esse, ad vindictam videlicet malorum, ad laudem vero bonorum^f. Ad quorum igitur^f satisfactionem visum

69. a) deest 1—4. b) tam maior. quam min. 1. c) honorem 5. d) sedaretur — redintegraretur 5. e) regia 1—4. f) sanctae matris des. 1—4. g) pateretur succurreremus 5. h) posset 5. i) effectus 1. 2. k) deest 5. l) Hildebrandus 2. m) dignior illo des. 1—4. n) deest 4. o) ut — pastor des. 1—4. p) deest 1—4.

70. a) II. 1. 2; Henrico 3. b) XXIII 1. 2. c) omni 3. d) Hildebrandi 2. e) pastor 1. 2. f) deest 1. 2.

1) Ordinationis a. 26, regni 24. IA. 2) Cf. Rom. 13,4. 3) Cf. 1. Petr. 2, 13, 14.

est ipsi gloriosissimo regi principibusque eius iustum: ut iudicium episcoporum divinae animadversionis sententia gladium materialom in ipsum^a Hildebrandum praecederet, ut quem praesules ecclesiarum prius a superba praelatione deponerent, eundem postmodum regalis potentia licentius persequendum decerneret. Quis ergo fidelium, qui illum novit, dampnationis iaculum contra ipsum metueret intorquere? qui ab ineunte etate mundo^b se studuit per inanem gloriam nullis suffragantibus meritis super^c hominem commendare^d et somnia et divinationes proprias et^e aliorum divinae dispositioni praeponeere, habitu monachus videri et professione non esse, ecclesiasticae disciplinae, nulli subditus magistro, se extorrem iudicare, obscenis theatralibus ludicris ultra laicos^k insistere, mensas nummulariorum in porticu transigentium^l turpis lucri gratia publico observare. His itaque quostibus pecunia cumulata, abbatiam beati Pauli invasit, supplantato abbate. Inde arripiens archidiaconatum, quendam nomine Mancium, ut sibi officium venderet, decipiendo seduxit; et Nicolao papa nolente, tumultu populari stipatus in economum se promoveri coegit. Quatuor namque Romanorum pontificum super improba morte — per manus cuiusdam sibi intimi Iohannis scilicet Brachiuti^m, propinato veneno — homicida extitisse convincitur, ut, ceterisⁿ tacentibus, ipse minister mortis, urgente mortis articulo, diris clamoribus, licet sero poniturus, testabatur. Hic denique sepe dictus pestifer ipsa nocte, qua funus Alexandri papae in basilica Salvatoris exequiarum officio fovebatur^o, portas Romanae urbis et pontes, turres ac triumphales arcus armatorum cuneis munivit, Lateranense palatium militia comparata hostiliter occupavit, clerum, ne auderet contradicere, cum nullus eum vellet eligere, gladiis satellitum evaginatim mortem minando perterrituit, et prius diu obsessam assiliit cathedram, quam corpus defuncti obtineret tumbam. Dum vero quidam ex ipsis decretum Nicolai papae a centum viginti quinque episcopis sub anathemate promulgatum, eodem Hildebrando laudante, ad memoriam sibi vellent reducere: quod si quis sine assensu Romani principis papari praesumeret, non papa sed apostata ab omnibus haberetur^r, negavit se regem usquam scire, et se posse asseruit sententiam praedecessorum vacuum iudicare. Quid plura? Non solum quidem Roma sed ipse Romanus orbis testatur, illum^p non a Deo fuisse^q electum, sed a se ipso vi. fraude, pecunia impudentissime obiectum. Cuius fructus patefaciunt radicem, cuius opera manifestant intentionem: qui ecclesiasticum subvertit ordinem, qui christiani imperii perturbavit regimen, qui regi catholico ac pacifico corporis et animae intentat mortem, qui perierum et proditorem defendit regem, qui inter concordos seminavit discordiam, inter pacificos litos, inter fratres scandala, divortia inter coniuges et, quicquid quieti^r inter pio viventes stare videbatur, concussit. Quapropter, ut praelibatum est^s, nos^t auctore Deo congregati in unum, legatis ac litteris freti decem et novem episcoporum die sancto preteriti pentecostes Mogontiae congregatorum^u, eundem procacissimum Hildebrandum^v saerilegia ac incendia praedicantem, periuria et homicidia defendentem, catholicam atque apostolicam fidem de corpore et sanguine Domini^w in questionem ponentem, heretici Beringarii antiquum discipulum, divinationum et somniorum cultorem manifestum, necromanticum phytonico spiritu laborantem et idcirco a vera fide exorbitantem, iudicamus canonice deponendum et expellendum et, nisi ab ipsa sede his auditis descenderit, in perpetuum condemnandum.

70. ^a) in ipsum *des.* 3. ^b) modo 1. 2. ^c) supra 3. ^d) lucos 3. ^e) *correzit Iaffé pro transouantiam* 1—3. ^f) Brachtati 1; Bartholini 3. ^g) caetero tacente 3. ^h) *foveretur* 3. ⁱ) *ab hinc Ekkehardus p. 263.* ^j) esse 3; *deest Ek.* ^k) quiete 1. 2. ^l) est — die *des.* 3. ^m) nos — congregatorum *des.* 1. 2. ⁿ) contra *add.* 3. *Ek.* ^o) Hildebrandum 2. ^p) *deest* 1.

1) 2. *Corinth.* 10, 18.

Ego^a Hugo Candidus sanctae Romanae ecclesiae presbyter cardinalis de titulo Sancti Clementis regionis tertiae Urbis huius decreto a nobis promulgato assensum praebui et subscripsi vice omnium cardinalium Romanorum Ego Diepoldus Mediolanensis archiepiscopus subscripsi. Ego Cuono Brixiensis episcopus subscripsi. Ego Otto Terdonensis electus subscripsi. Ego Wilhelmus^b Papionensis episcopus subscripsi. Ego Regenaldus Bellunensis episcopus subscripsi. Ego Segebono^c Veronensis episcopus subscripsi. Ego Dionisius Placentinus episcopus subscripsi. Udo Astensis^d episcopus subscripsi. Ego Hugo Firmanus electus episcopus subscripsi. Milo Patavianus subscripsit. Ego Conradus Traiectensis episcopus subscripsi. Henricus patriarcha subscripsit. Didaldus Vicentinus episcopus subscripsit. Regengerus Vercellensis^e episcopus subscripsit. Rubertus Babenbergensis episcopus subscripsit. Norbodus Curionensis episcopus subscripsit. Eurardus^a episcopus Parmensis subscripsit. Rolandus Dei gratia episcopus Tarvisianus libentissimo subscripsit. Arnoldus Cromonensis episcopus subscripsit. Arnoldus Porgamensis episcopus subscripsit. Ego Diedo Brandenburgensis episcopus subscripsi. Liemar^b sanctae Hamaburgensis ecclesiae archiepiscopus. Ego Wernherus Dei gratia Bobionensis episcopus subscripsi. Ego Althwinus Brihsinensis episcopus subscripsi. Ego Meginwardus Frisingensis episcopus subscripsi. Ego Burchardus^c Lausanensis episcopus subscripsi. Ego Conradus Ianuensis^d episcopus subscripsi.

Henricus Dei gratia rex subscripsi.

71. CONVENTUS MOGUNTINUS.

(1084.) Nov. 24.

Litteras convocatorias ad Rupertum episcopum Bambergensem datas sistimus secundum editionem Iaffi in 'Bibliotheca rer. Germ.' V, p. 142 nr. 70 e codicibus collectionis Udalricinae² 1) fol. 86, 2) p. 181, 3) fol. 40', 4) fol. 33'. Ceterum hanc epistolam ante Oct. 16, 25 quo die imperator Metis morabatur³, scriptum esse elucet. — Stumpf, Reg. 2865.

(P. 54.)

Hoinricus^a Dei gratia Romanorum imperator augustus R. Babenbergensis ecclesiae episcopo gratiam et omne bonum.

Notum est tibi, quanto periculo tota fluctuat ecclesia, quantus error in omni surgit Saxonia, quantaque desolatione nobilis illa Metensis penitus destruitur ecclesia; et non solum ibi sed et in diversis partibus ecclesia nostri dividitur imperii. Igitur consilio nostrorum fidelium statuimus fieri Moguntiae colloquium in dominico die ante proximum sancti Andreae festum. Huic colloquio omnes regni principes nostri fideles intersunt, et praeterea omnes quorum nobis utilis declaratur aut fides aut consilii providentia. Ad quod venire te quam intimo rogamus, quia nullatenus tam ardua negotia regni et divisio ecclesiae condunari poterit sine tua maxima sapientia

70. ^x) reliqua des. 1. 2. Ek. ^y) Wilheloius 3. ^z) Ostiensis 3; *correcit Pertz.* ^a) *correcit Iaffi ex Eucharius 3.* ^b) *correcit P. ex Leodarius 3.* ^c) Bruhardus 3. ^d) Conrodus Lauensis 3.
71. ^a) II. 2—4.

1) *Brano tunc fuit episcopus Veronensis.* 2) *V. supra nr. 69.* 3) *Cf. Stumpf, Reg. 2864.*

et egregio consilio et fide, quo hactenus nobis frequenter in necessitatibus et in^b huiusmodi controversiis regni, prout nos volumus et res exegerat, praesto fuit. Ad quod colloquium omnes Saxones nostri fideles venient, rogantes summopere^o, nos in Saxoniam venire et hos novos errores componere. Metenses autem e contrario Metim clamant nos transire, quatinus illic tandem pax et securitas reddatur ecclesiae. Nos quoque, invitante archiepiscopo, Coloniae nativitatem Domini celebraturi sumus et ideo^d statuimus, hoc colloquium ante fieri, ut huiusmodi dissensiones regni prius componeremus, quam nos in remotiora transiremus loca. Sed ideo^d praedictam expeditionem distulimus, quatinus communi omnium nostrorum consilio quae nobis agenda sint considerentur. Ergo rogamus te per eam, qua compater nobis effectus es, dilectionem, ne te^e corporis egritudo vel quaelibet alia res impediatur, quin ad praefatum colloquium tempore statuto venias et ibi iuxta magnam sapientiam et solitam fidem tuam de nostra et regni utilitate quae necessaria sunt nobiscum disponas.

Dec. 25.

72. PACTUM CUM VENETIS.

(1094. 1095.)

15

Exstat in 1) Libro blanco fol. 31, nr. 17, praeditum hac inscriptione: Privilegium Henrici imperatoris factum Vitali Faletro duci Venetiarum; 2) cod. Trivisano fol. 167. Praemissis exordii formulis de integro conscriptis, nostrum monumentum ad verbum Ottonis II. pactum (supra nr. 18) usque ad caput 17 reddit. Reliqua vero capita eodem modo, atque in prioribus scriptis, decurrere, librarius paucis illis verbis ante eschatocollum insertis monere videtur (cfr. infra p. 124 not. h). Memorare etiam iuvat, in c. 10. verbis et non amplius additis Italicorum libertatem commercii maritimi in Venetorum commodium coerceri. Monendum denique est, cum notae temporis inter se pugnent, non satis certo asseri posse, utrum a. 1094 an a. 1095 pactum editum sit. — Stumpf, Reg. 2924.

20

(P. deest.)

(C.)^a In nomine sancto et individue Trinitatis. Henricus Dei gratia Romanorum imperator^b augustus. Quoniam stabilem christianorum principum caritatem operari plurima bona ad multorum utilitatem novimus et viros sapientes ac discretos rectores regnorum suorum notos habere semper et amicos curavimus, Vitalem Falotrum de Donis christianum^c ducem Veneticorum atque clarissimum, quem luce sapientio ac socius honestatis ubertate prepolere manifestum est, habere notum et amicum ad decus imperii nostri stabilitate perpetua decrevimus. Ad cuius rei perpetuam confirmationem ipse dux vir sapiens et honestus noster fidelis^d compater exaudibiliter in Christo fieri postulavit, et eius sapiens et honesta postulatio, quod eius filiam sacro fonte levavimus, amicabiliter impetravit. Hac igitur ratione christianitatis uniti nostram utrimque dilectionem rationabiliter observavimus et in multis negociis magnisque publicis ac privatis eius sinceram dilectionem et preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus. Et quia ipsius rei evidentia et sapientum iudicio virorum sapiens ac^f discretus Venetici regni rector existit et egregia fides eius et pure dilectionis exhibitio, quam semper erga nos et imperium nostrum habuit et

25

71. ^b) deest 1. ^c) summopere 1. ^d) ideo 2. ^e) deest 4.72. ^a) om. 2. ^b) et add. 1. ^c) christianorum 1. ^d) fieri 1. 2. ^e) ut 1. 2. ^f) et 2.

habiturus est perhenniter, cum nobis commendabilem in omnibus exhibuit, dignus eius^a et honestus interventus pro omnibus incolis Venetici regni puram fidem^b et sinceram dilectionem ob hoc usque nobis servaturis apud nostram imperatoriam maiestatem locum^c karissimi compatriis et viri sapientis venerabiliter obtinuit. Igitur ob sinceram eius et venerabilem dilectionem karissime compaternitatis vinculis astrictam, ut ad fructiferum decus imperii nostri firma semper et inviolabilis permaneat, quicquid ipse dux et Venetici ducatus populus et ecclesie retro per triginta annos in imperii nostri potestate, secundum quod in precepto patris nostri et nostrorum antecessorum, regum vel imperatorum, continetur et in pacto Ottonis imperatoris legitur, iuste et legaliter tenuit et habuit, per hanc preceptalem paginam renovavimus atque confirmavimus. Huius autem rei internuntii viri venerabiles extiterunt, Grauso videlicet dilectus ducis cancellarius, Vitalis Michael et Petrus Zopolus, per quos, ut supra dictum est, sequentia laudavimus, ita quidem, ut pars parti nil malignum aut iniustum, sed semper quod rectum est, in omnibus actionibus rebusque facere presumat et si, quod absit, aliqua malitia vel lesio nequiter inter partes commissa fuerit, per huius federis decreta tergatur ac facta satisfactione a rebelli et transgressore parte ad pactum observandum hec series federis per cuncta inviolabiliter annorum semper maneat curricula, remota omni contradictione vel impugnatione tam nostra quam nostrorum successorum omnium^k.

Quia iniustum videtur, ut aliquis vel suis vel equis sanctionibus oppugnare nitatur, et ut specialiter notentur vicini populi maxime tam ex nostro imperio quam ex predicto ducatu Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decrevimus, hii sunt ex nostro silicet iure: Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Ferrarienses, Ravenates, Comaclenses, Ariminenses, Pisaurienses^l, Censentenses^m, Fanenses, Senegaliensesⁿ, Anconenses, Humanenses, Firmenses, Epinenses, Veronenses, Montesilicenses, Gavelenses, Vincentenses^o, Paduenses, Tarvisianenses, Cene-tenses, Foroiulienses, Istrienses, et cuncti de nostro Ytalico regno^p, sive qui modo sunt vel qui in posterum futuri sunt; ex predicto vero^q ducatu Venetie sunt: Rivoaltenses, Metamaucenses, Clu-enses, Caputargelenses^r, Brundulienses^s, Lauretenses^t, Pistrinenses^u, Murianenses, Torcelenses, Amianenses, Burianenses, Equilenses, Caprulenses, Civitanenses^v, Finenses, Gradenses et concta generalitas populi Venetie, sive qui modo sunt^w vel qui futuri sunt.

(1) Confirmamus itaque Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel minorari^y debere, sed libere et absque omni impulsu que retro ab annis possiderunt triginta, deinceps possideant. Proprietates vero et predia, que habere videntur tam ipso dux quam suis patriarcha^w nec non episcopi, abbates et omnes ecclesie sancte Dei et reliquis^x populis Venetie sibi subiectis infra potestatem imperii nostri, sive in campis, domibus, pratis, silvis, vineis, salictis, paludibus, sationibus, piscationibus et ceteris aliis possessionibus, quiete possideant absque cuiusquam^y insultantis machinatione aut lesione vel sinistra quippiam^z tergiversatione, ita ut nemo contrarietatem eis inde facere presumat. Nec etiam venationem aut pabulationem sine eorum licentia exercent neque molestiam ibi residentibus inferat neque aliquam navem ipsorum Veneticorum in aliqua nostri imperii parte periclitantem predari seu hominibus naufragium patientibus aliquam controversiam inferre^a presumat; quod qui fecerit, componat centum libras auri purissimi illis, quibus iniuriam facere presumerit, et res dominio possidentium mancipentur et quiete licet possessoribus illas tenere ac frui.

(2) Quodsi^b excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ad

72. ^a) enim 1. ^b) fidelum 1. ^c) locus 2. ^k) omnium successorum 2. ^l) Pisaureses 2.
^m) Cesonenses 2. ⁿ) Senogallenses 2. ^o) Vinocentenses 2. ^p) autem 2. ^q) Caputargilenses 1.
^r) Brundulenses 2. ^s) Laurecenses 1. ^t) Civitanenses 1. ^u) sunt modo 1. ^v) iniuriari 1;
lacuna in 2. ^w) patriarcha suus 1. ^x) reliquis 1. ^y) cuiuspiam 2. ^z) quippiam 2. ^a) infero 1.
^b) idem si 1.

1) *Pistrinenses vel Palestrinenses, civitatis hodie Palestrinae incolae; cfr. Pactum Friderici I. a. 1177.*

eandem malitiam faciendam, infra LX dies tradatur, et omnia, que fuerint ablata^o, in duplum restituantur; quodsi ipsum duplum compositum non fuerit vel persona ipsa tradita infra LX dies, ut dictum est, tunc per unamquamque personam, que ipsam malitiam perpetraverit^d, componantur auri solidi quingenti.

5 (3) Si furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detulerint^e, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum ydoneum dominis^f illorum satisfactum fiat^g. Si vero iudex vel aliquis ipsos^h fugitivos susceperit et eos reddere negaverit et exinde
10 fugerint, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos LXXII. Quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel auctor loci ipsius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc prebeant sacramentum duodecim electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in conscientia illorum sint nec aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc distulerit facere, post primam et
15 secundam contestationem presentia testium peractam perⁱ iussionem iudicis sui liceat ei^k pignere hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post peractam iustitiam^l per integrum reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi^m aut cause requiruntur; et si pignatio perveneritⁿ, non presumat alia pars pro pignere aliam^o pignere, sed expectet usque ad audiendam^p causam, ita sane ut cause in sex mensium spatio fiant et sint
20 finite cause, reddens prius, quia ex iudicio condemnatus fuit, et pignus suum recipiat. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignere pignere presumpserit, in duplum, qui^q tulerit, restituit.

(6) Si vero equi vel eque aut armenta aut aliqua quadrupedia furata fuerint, in duplum restituantur; si ipsa aberaverint, modis omnibus reddantur. Quodsi^r post primam et secundam
25 contestationem minime reddita fuerint, tunc perveniat^s pignatio de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars parti satisfiat; et post satisfactionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut, si fugitivus seu res reddita fuerit vel si per sacramenta satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem fiat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignere presumpserit, causam perdat, et quod
30 tulerit^t restituit.

(9) Negotia autem inter partes fiant, et liceat dare et accipere quicquid inter eos convenit^u sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut equa conditio utrarumque partium negotiatoribus conservetur.

(10) De ripatico autem:^v secundum antiquam consuetudinem pars parti servet omne quadragesimum; et licentiam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram sive per flumina
35 totius regni nostri; similiter et nostri per mare usque ad vos et non amplius.

(11) De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi CCC; et si, quod^v absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, et ipsa persona tradatur in manibus eorum.

40 (12) Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis sui^w; si ei iustitia minime facta fuerit infra dies XIII, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignere iudex, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra casum suam, quantum ipsum debitum erit; et ipsum pignus^x usque ad prenominate noctes. Quodsi antesteterit ipsum pignus, componantur solidi XII causa manente, ut pro eo
45 iterum pignatio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen, ubi iudicium

72. ^o) ablata fuerint 1. ^d) perpetravit 2. ^e) detulerunt 2. ^f) dominus 1. ^g) fuerit 2.

^h) qui eos 2. ⁱ) om. 1. ^k) om. 1. 2. ^l) iussionem 1. ^m) fugitur 1. ⁿ) perveniret 1.

^o) eam 1. ^p) audiendum 2; audiendum causas PO. II. ^q) quae 2; quod PO. II. ^r) idem si 1.

^s) om. 1. 2; suppl. ex pacto Ottonis II., pignatio fiat in pacto Henrici V. ^t) tulit 1. 2. ^u) om. 1.

50 ^v) quodsi 2. ^w) et add. PO. II. ^x) supplendum est salvum sit; cfr. pactum Ottonis II. supra p. 42 n. u.

ambabus partibus annuntiatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte de loco, ubi causa requiritur^w, quod ipsi^y per evangelium determinaverint, pars parti satisfiat.

(13) Addimus autem, ut, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti mixti fuerint in ipso homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi mille^a.

(14) Simili pena decernimus dampnandum^v eum, qui in communibus merchatis tumultum populi excitans^a homicidium perpetraverit. Quodsi tumultus absque homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione auri^b solidos CCC.

(15) Si aliqua pignratio in silva fieri debuerit, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur solidi CCC et pro servo L; et si plaga¹⁰ facta fuerit, ut^{o*} non moriatur, pro libero homine solidi L et pro servo XXX.

(16) Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignrationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causas habuerit; et ante compellatio fiat semel vel^o bis; nam qui aliter^d presumpserit, duplum componat, et si nesciens pigneraverit, prebeat sacramentum, et sit solutus pignusque solum^e restituat.

(17) Et hoc stetit de capulo, quod Rivoaltenses^f, Olivolenses, Murianenses^g, Metamaucenses, Albionenses, Torcelenses, Amianenses fecerunt retro ab annis XXX: habeant licentiam secundum antiquam consuetudinem faciendi, sive per flumina sive per mare.

(Igitur supradictorum serie inviolabiliter observata^{h, i}). Si quis dux vel marchio, comes aut viccomes aut alia quolibet persona cuiuscumque condicionis hoc preceptum²⁰ violare presumpserit, mille libras auri optimi compositurus banno nostro subiacabit, medietatem nostre camere et medietatem predicto duci et universis Veneticis. Ut autem consideratis omnibus verius credatur et^{*} ab omnibus observetur, impressione nostri sigilli iussimus huius precepti paginam insigniri.

Signum domini Heinrici¹ Romanorum imperatoris invictissimi (M).

Anno dominice incarnationis millesimo nonagesimo IIII, indictione III, regnante Henrico¹ Romanorum imperatore augusto quadragesimo II, imperante autem XII; actum^k est Tarvisii; feliciter.

73. CURIA MOGUNTINA.

(1100) Dec. 25.

Litteras invitatorias ad Udalscalcum abbatem Tegrinsensem datas servavit codex lat. Monacensis 19411 (Teg. 1411) saec. XIII. in. fol. 120 (p. 241), ex quo eas vulgavit primus Pez 'Thesaurus anecdotorum' VI, 2, 47 nr. 67. Codicem ipse contuli. — Stumpf, Reg. 2948. (P. 60.)

H(einricus) Dei gratia imperator augustus Tegrinsensi abbati gratiam et omne³⁵ bonum.

Comperto nuper apud nos domni apostolici C(lementis) obitu², principes qui

72. ^y om. 1. 2; *suppl. ex PO. II. et PII. V.* ^z ita 1. 2; *trecenti PO. II et PII. V.* ^a ex-
crans 2. ^b solidos auri 2. ^c et 2. ^d *supplendum est facere; cf. pactum Ottonis II. supra*
p. 42 n. i. ^e solum 1. 2. ^f Rivaltenses 2. ^g Amorianenses PO. II. ^h *quibus verbis*
librarius notare videtur, studio commoditatisque causa capita 18—20 pactorum retinuerunt, ad quae remittit
lectorem, se omisisse. ⁱ Enrici, Enrico 2. ^k datum 2.

1) Igitur — observata sunt verba librarii, v. not. h. 2) Qui contigit a. 1100 mense Septembri.

nobiscum erant consuluerunt, ut universis principibus curiam generalem in natali Domini apud Moguntiam indiceremus, quatenus eorum communi consilio Romana sedes ordinetur et reformando unitatis ecclesiasticae, quo longo iam tempore miserabiliter scissa est, ratio capiat. Qua de re monendo, rogando et precipiendo debitam a te nobis fidem diligentissime convenimus, ut, sicut Deum et pacem, christianam dilectionem quoque et gratiam nostram curas, ad predictam curiam venire nulla dissimules occasione, nulla^a pretermittas occupatione^b. Pro certo noveris, quod hunc laborem nulli principum remittimus, nullius in hoc negligentiam equo animo sufferemus.

74. PAX MOGUNTINA.

1103. (Jan. 6.)

Annales Augustani ad. a. 1103 (SS. III, 135) tradunt haec: Heinricus imperator Mogontiae commoratus in epiphania, regnum per quadriennium cum iuramento pacificari constituit, Saxones rebelles sibi reconciliavit cunctisque gratia sua carentibus commissa dimisit; itemque Sigebertus ad a. 1103 narrat (SS. VI, 368): Heinricus imperator sedatis Saxonum motibus pacem in quadriennium constituit. Huius pacis notitiam servavit codex lat. Monacensis 3739 (August. eccl. 39), ubi marginibus foliorum 5ⁱ—7 manu saec. XII. in. inscripta sunt, quae iterum collata infra edituri sumus. Ea scriptum pacis authenticum esse nequaquam contenderis. Est potius narratio historica ab homine bene edocto, qui curiae Moguntinae interfuisse videtur, facta, quae scriptum pacis nimirum adhibuit et aliquas eius normas forma plus minus genuina inseruit. Verba iuramentum tale est indicant, normas quae sequuntur, et fortasse et alias (c. g. de pace ecclesiarum, clericorum etc. tractantes) insimul a principibus sacramento firmatas esse, sicuti et forma Pacis Dei incertae, quam infra in Appendice proposituri sumus, inscripta est iuramentum pacis Dei. — Stumpf, Reg. 2959. (P. 60.)

Anno ab incarnatione Domini millesimo CIII. Heinricus imperator Mogontiae pacem sua manu firmavit et instituit, et archiepiscopi et episcopi propriis manibus firmaverunt. Filius regis iuravit et primates totius regni, duces, marchiones, comites et alii quam multi. Dux Welfo et dux Pertolfus et dux Fridericus iuraverunt eandem pacem usque ad pentecosten et inde per IIII annos; iuraverunt, dico, pacem aeclesiis, clericis, monachis, laicis: mercatoribus, mulieribus ne vi rapiantur, Iudeis. Iuramentum tale est:

Nullus alicuius domum hostiliter invadat nec incendio devastet, nullus aliquem capiat propter pecuniam, nec vulneret, nec percutiat, nec interficiat. Et si quis hoc fecerit, oculos vel manum amittat. Si quis eum defenderit, eandem poenam patiat. Si in castrum fugerit, per III dies obsessum a coniuratoribus disperdatur. Si quis effugerit hoc iudicium, beneficium si habet, dominus suus sibi auferat. patrimonium cognati sui illi auferant. Si quis furtum fecerit valens V solidos¹ vel plus, oculos vel manum amittat. Si furtum commiserit valens minus V solidos, capillos amittat et

73. ^a) nullam cod. ^b) occupationem cod.

1) Cf. *Ius familiae Wormatiensis* c. 32. Sex solidi in *Pace Italica* a. 1077 supra nr. 68, c. 2.

virgis cedatur et furtum reddat; et si ter tale furtum fecerit vel rapinam tertia vice, oculos vel manum amittat. Si in via occurrerit tibi inimicus tuus, si possis illi nocere, noceas; si fugerit in domum vel in curtem alleulus, illesus maneat.

Hoc iuramento utuntur amici regis pro scuto, inimicis vero nequaquam prodest.

75. SENTENTIA DE IURE ADVOCATORUM. 5

1104. (lan.)

Dubitari licet, an haec sententia, cuius textus genuinus iam non exstat, ad omnium ecclesiarum advocatos pertineat. Ad Augustensis ecclesiae advocatos potius solummodo spectasse primitus videtur, ut notitia historica, quam infra in adnotatione proponimus, indicat¹. At alias etiam ecclesias hac sententia usas esse, ex eo elucet, quod non solum in 10 libris Augustensibus sed etiam in libris Frisingensibus et Altahensibus superstes est. Legitur 1) in codice lat. Monucensi 2, olim Augustensis ecclesiae, fol. 89^r manu saec. XII,

1) Notum sit omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris qualiter Chytradius et Waltherus Aug[ustensis] ecclesie canonici et boni testimonii fratres pro obtinenda sui iuris libertate ad regis curiam Ratisponi communi consilio fratrum urgente^a necessitate a capitulo missi sunt aliisque 15 fratribus supervenientibus et eiusdem legacionis verba confirmantibus, ut episcopi et advocatorum prefate ecclesie diu seviens in predia fratrum iniuria regia potestate principumque auctoritate sedaretur, ipsisque advocatis iusticia, quam Manegoldus in Augusta et comes Aschabinus in Strabingen et Erich in Gysenhusen habuit, determinaretur. Communi ergo principum tam ecclesiasticorum quam aecularium consilio et iudicio statutum est, ut ad placitum Aug[ustensis] advocati sive aliorum advo- 20 catorum pertinentes semel in anno, quando preceptum fuerit, omnes homines convenient certis in locis, scilicet in Aitingen, in Strubingen, in Gysenhusen, ibique plus in servicium suum non exigant nisi duos modios tritici et duos porcos, tres cados vini et medonis, decem cados cervisie et V modios avene. Ut autem ea [que] ad usus fratrum pertinent minus distrahantur, subscripta omnia in usus advocatorum sunt deputata: tertia pars bannorum, satisfactio temeritatum, ita tamen ut si qua dispendia res fratrum 25 patiantur, primum ois [sua] restituantur. Werigelta fratrum sint, et mancipium pro mancipio. Preterea si aliqua necessitate vocati fuerint, nihil a fratribus vel eorum colonis quasi sub iusticia exigant, sed cum caritate hoc quod eis impensum fuerit accipiant.

Huius rei testes sunt: Bruno Treuerensis archiepiscopus, Fridericus Coloniensis archiepiscopus, Berhtolfus^b Salzeburgensis electus, Emehardus Wirzburgensis electus, Burchardus Monasteriensis epi- 30 scopus, Otto Babenbergensis episcopus, Iohannes Spirensis episcopus, Vto Hildinensis episcopus, Witelo Mindinensis episcopus, Eberhardus Eistetensis electus, Hainricus Frisingensis episcopus, Adelbero Tridentinus episcopus, Vdalricus Augiensis abbas, Babo abbas de S. Emmeramo; preterea Erlungus cancellarius cum magna multitudine clericorum. Isti sunt canonici ex parte totius congregationis ad curiam regis missi: Sitzo, Emenhart, Witolt, Rudolf, Chunr[ut], Sigebot, Tuto, Guntherus, Liupolt, 35 Lanzo, Puceo, Pillunch, Herman, Hainr[ic]us, Walther, Otto, Wernher. Laici quoque qui interfuerunt et audierunt: dux Welf et frater eius Hainr[ic]us, Peringer de Sulzbach, Sigehart et Fridr[ic]h frater eius de Thengelingen, Otto de Diezen, Adelpreht de Elchingen, Wichpreht et filius eius de Saxonia, Wernher de Vresperch, Hainr[ic]us de Sconenburc, Herman de Raitenberg, Gerloch de Orth, Arnolt de Goldenbach, Volmar dapifer imperatoris, Gundekar et Erkenpolt cammerarii imperatoris et quam 40 plures alii fide digni.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis millesimo CIII. indict. XII. in civitate Ratisponensi^c presente et decernente Hainrico imperatore tercio, rege vero III^{to}. Edimus iterum e codice diplomatico episcopatus Augustani manuscripto Placidi Braun (tom. I, nr. 33), qui asservatur in ordinariatu episcopali; Braun dedit 'ex cod. ms. cap. August'. Braunii manuscripto usa sunt Monumenta Boice XXXIII, 1, 13. 45

^a) vigente cod.

^b) corr. ex Berhtoldus cod.

- ubi procedunt haec: Ex concilio Africano. Visum est universis, ab imperatoribus postulandum propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitum cum episcoporum provisione deligerentur; 2) in cod. tabularii regni Bavarici Hochstift Freising III A/1 No 3c (olim Lib. trad. Fris. IV, cod. 238) fol. 116 manu saec. XII. ex.; verba: Ex concilio — provisione delegerentur leguntur in margine; ex hoc codice edidit Meichelbeck 'Historia Frisingensis' I, 2, p. 530 nr. 1272 (= Hartzheim 'Concilia Germaniae' III, 247); 3) priores sententiae lineae leguntur in codice eiusdem tabularii a. 1260 ab Hermanno abbate Althausi conscripto¹ et vulgatae sunt in Monumentis Boicis XI, 26.
- ¹⁰ Aut sententiae textus genuinus aut nobilita historica in adnotatione excusa adhibita est in concinnando privilegio Friderici I. dato Nuremberg a. 1156. Ian. 21 (Mon. Boicu XXIX, 1, p. 327; Stumpf, Reg. 3747)². — Stumpf, Reg. 2968. (P. 62.)

Ex^a concilio Ratisponensi cui interfuit Henricus III. imperator cum multis optimatibus.

- ¹⁵ Statutum^b est: ut ad placitum cuiuslibet advocati^c pertinentes semel in anno, quando praecceptum fuerit, omnes certis in locis conveniant; ibique^d in servitium suum plus non exigant nisi duos modios tritici et duos porcos, tres cados vini et^e medonis, decem^f cados cervisiae et V modios avenae^g. Ut autem ea quae ad^b usus fratrum pertinent minus distrahantur, haec subscripta in usus advocatorum sunt deputata:
- ²⁰ videlicet tertia pars bannorum et satisfactio temeritatum, ita tamen ut si qua dispendia res fratrum patiuntur, primo eis sua restituantur. Werigelda fratrum sunt, et mancipium pro mancipio. Preterea si praelati ecclesiae aliqua necessitate cogente damnum sibi vel rebus suis^h illatum salvo ordine suo recuperare non valuerint, ipsos advocatos in competentem locum advocent; ubi causas querimoniae diligenter discutiant,
- ²⁵ nichilque ibi^k ab eis vel ab eorum colonis quasi sub iusticia exigant, sed cum caritate hoc quod eis impensum fuerit accipiant.

Haec autem^l acta sunt in civitate Ratisbona^m anno dominicae¹ incarnationis MCIII, indict. XII, praesidente papa Paschali II, praesenteⁿ autem Henrico imperatore III, multis hoc tam ecclesiae quam regni principibus conlaudantibus et confirmantibus, quorum nomina^o scripta sunt in maiori privilegio.

75. ^a) Ex — optimatibus in marg. 1; des. 3; Ex — cum plurimis optimatibus ista laudantibus et confirmantibus in contextu 2. ^b) 3 sic: Henricus imperator III. de legitimis et annalibus advocatorum placitis hoc statuit quod ad etc. ^c) magnarum ecclesiarum add. 3. ^d) advocati add. 3. ^e) vel 3. ^f) in rasura 1; X. 2. ^g) in pabulum triginta equorum add. 3, ubi reliqua desunt. ^h) deest 2. ⁱ) sibi I. ^k) deest 2. ^l) deest 2. ^m) in civ. Rat. des. 2. ⁿ) regni autem Heinr imperat. III. 2. ^o) nomina in libro traditionum continentur 2.

- 1) Quem Jaffé SS. XVII, 351 signavit C. 2) Hoc privilegium, non vero sententiam nostram, ediderunt etiam Hormayr 'Ueber die Monumenta Boica' 50 et Meyer 'Das Stadtbuch von Augsburg' 309 (ex Mon. Boicis). Lori 'Geschichte des Lechrains' 2 non nisi versionem Germanicam sententiae vulgavit. Nagel autem 'Origines domus Boicae' 276 diversam prorsus sententiam a. 1104. Ian. 14 latum praebet. Ex his corrigendi sunt Stumpf et Giesebrecht III, 1184.

76. MANDATUM DE HOSTE FACIENDA.

(1105. c. Aug.)

Sistimus secundum editionem Iafféi in 'Bibliotheca rer. German.' V, p. 232 nr. 121 e codicibus collectionis Udalricianae 1) fol. 90', 2) p. 192, 3) fol. 43, 4) fol. 34'. Confer de eadem re epistolam ab imperatore circa idem tempus ad Ottonem episcopum datam apud Iafféum l. c. p. 233 nr. 122. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum imperator augustus O(toni) Babenbergensi episcopo, suo dilecto et certo fideli, gratiam et omne bonum.

Nunc imminente necessitate debet apparere, qui sint fideles nobis; et ipsa evidentia rei manifestandum est, quantum nos diligant et honorem nostrum. Scias igitur, quod nos usque Wirzeburc^a venimus cum multis militibus; et adhuc ibidem plures expectamus; cupientes cum Dei virtute^b inimicos nostros invadere et castrum nostrum Nuringere^c, quod obsident, liberare. Quapropter tibi, sicut optimo fideli, rogando mandamus: ut ad nos venire festinos cum omnibus quos habere poteris, sicut tibi confidimus. Insuper etiam diligenter te rogamus: ut in praesenti nostram consideres necessitatem, et A., qui nobis est necessarius, concedas beneficium, quod a te postulat; animadvertens, quod modo nos praesens periculum compellit multis supplicare et, eorum voluntatem faciendo, ipsos in nostra fidelitate confirmare. Et hac ratione constrictos, de his et de^d aliis multis oportet nos te rogare aliter quam vellemus. Sed nos, Deo volente si prosperitas advenerit, te et ecclesiam tuam, sicut dignum est, respiciamus. De hac re fac, secundum quod tibi dicit N. ex nostri parto.

77-79. CONTRA FILIUM AD ROMANAM ECCLESIAM APPELLATIO.

(1106. Iul. Aug.)

Apellationem talem imperator memorat in tribus epistolis, quas proposituri sumus. 25

77. EPISTOLA AD FILIUM DATA. (Iul.)

Praebemus secundum editionem Iafféi in 'Bibliotheca rer. German.' V, p. 250 nr. 134 e codicibus tribus collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 fol. 91; 2) Zwettlensi 283 p. 193; 3) Monacensi 4594 fol. 47; porro 4) e codice Monacensi lat. 14096 (S. Emmer. 96) saec. XII. fol. 122. Primus e codice 4 eam edidit Aventinus in editione Vitae Heinrici IV, unde transit in multos libros e. g. Urstisius 'Scriptores' I, 398, Goldast 'Constitutiones imperiales' I, 249. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum^a imperator augustus H(einrico) filio suo.

Si ea^b nos debita et^c paterna affectione tractasses, qua^d deberes, libentissimo tecum paterno^e loqueremur et paterna tibi mandarem. Verum quia longe alius quam

76. ^{a)} Wirzeburc 1. ^{b)} adiutorio-3. 4. ^{c)} Nuringere 3. 4. ^{d)} deest 4. ^{e)} deest 2.

77. ^{a)} deest 3. ^{b)} deest 1-3. ^{c)} et paterna dex. 4. ^{d)} quam 3. ^{e)} deest 4.

paternae affectionis et humanitatis circa nos animus tibi^f fuit et^g est, nequimus aliter tecum loqui vel aliud mandare, quam quod ipsa manifestissimae^h rei veritas habet.

Tu enim ipso scis, sicut ipsoⁱ publico experimento facti tui^k conscius es: qualiter, data fide et securitate personae et honoris nostri, omni affectione devotionis promissisti, nos ducere Moguntiam coram principibus et inde nos securissime^l reducere quocumque vellemus. Hae fiducia cum tecum caritative et indubitanter ascenderamus, contra datam fidem apud Bingum nos cepisti. Ubi nec paternae lacrimae nec patris meror et^m tristitia, quaⁿ ad pedes tuos aliorumque provolvabamur^o, te movit ad misericordiam, quin nos caperes et captum mortalibus inimicis ad^p illudendum et custodiendum traderes; ubi, omni^q genere contumeliae et terroris afflicti, compulsi sumus ferre venire usque^r ad ipsum articulum mortis. Ante captivitatem etiam abstulisti nobis episcopatus et quicquid de honore regni potuisti et praedia nostra et ipsam familiam. In captione^s vero quicquid residuum erat, etiam^t lanceam et crucem et omnia regalia insignia vi et timore mortis — ut ipse^u bene scis et omni^v ferre notum^w est christianitati^x — a nobis^y extorsisti, vix relicta ipsa vita.

Cum hoc tibi de nobis non sufficeret, postea semper, et^z ubique fuimus, omnibus modis quibus potuisti, nos^z persequi non cessasti, ut vel perderes vel de regno expelleres. Verum non satis mirari possumus, qua ratione vel occasione hoc tam obstinate facis^a, cum de domno^b papa et de Romana ecclesia tibi nulla residua sit occasio.

Nunc^c enim nuntio domni papae et Romanae ecclesiae, te praesente, obedire parati fuimus^d et sumus, omnem debitam obedientiam et reverentiam ei praesentialiter et semper exhibere et consilio principum^e et spiritualis patris nostri H(ugonis)^b Cluniacensis^f abbatis aliorumque religiosorum virorum et^g de statu ecclesiae et honore regni libentissime agere.

Rogamus te ergo pro honore regni et tuo et paterna devotione et per auctoritatem Romani pontificis et Romanae ecclesiae: ut de iniuria nobis illata et de his, quae nobis vi et iniuste abstulisti, iustitiam facias. Nec non etiam rogamus: ut — cum nichil^h rationis tibi sit, quare nos persequaris quodam^h modo — nos et fideles nostros cesses infestare, immo permittas nos pacifice et quiete vivere, ut integro et cum tranquillitate possimus omnia supra dicta peragere. Recognosco etiam et tecum cogita: quia Deus iudex iustusⁱ est, cui commisimus causam nostram et vindictam, cuius etiam^j iudicia sunt^k abyssus multa^l. Quoniam^m quantumcumque super afflictione^m et infortunio nostroⁿ gloriaris^o et super humilitatem nostram^p te extollas, forsitan de sede sancta sua inter me et te sua gratuita misericordia aliud iam definivit^q, intercedente iustitia, quam tu ipse cogitos et^r disponas.

Quodsi nulla alia^r vel reverentia seu intercessio nobis valet, uti apud te^s iustitiam consequi possimus vel ut tuae^t persecutionis impetus cesset, ad^u hoc idem Romanum pontificem, sanctam et universalem Romanam sedem et^v ecclesiam appellamus.

40 77. f) tuus animus 1-3. g) et est des. 4. h) manifestissima 1-3. i) ipso — experimento des. 1-3. k) tibi 4. l) securitate 3. m) nec 4. n) quis 1-3. o) provolvabatur 1-3. p) deest 4. q) multimodo 4. r) deest 1-3. s) captivitatem 4. t) et 4. u) deest 1-3. v) omni 1-3. w) notum est des. 1-3. x) christianitatis 1-3. y) iam votum add. 1-3; cf. supra not. w. z) nos potuisti 1-3. a) facias 4. b) deest 1-3. c) Non 4. 43 d) fuimus et des. 1-3. e) principium 3. f) Cluniacensis 4. g) nil 4. h) quodam modo des. 1-3. i) loco vindictam cuius etiam 1-3: eius vindicta et. k) velut add. 1-3. l) Quia 1. 2. m) afflictionem et infortunia 4. n) deest 4. o) gloriaris 4. p) definivit 3; diminuit 4. q) vel 4. r) causa add. 1-3. s) valet apud te ut 4. t) ut tuae des. 1-3. u) ad hoc idem des. 1-3.

1) Ps. 7, 12. 2) Ps. 35, 7.

78. EPISTOLA SAXONIBUS MISSA. (Lat.)

Et ipsam datus secundum editionem Iaffé in 'Bibliotheca rer. German.' V, p. 505 nr. 12 ex 1) codice lat. Monacensi 14096 (S. Emmer. 96) succ. XII. fol. 123; 2) editione Chronici Ekkehardi SS. VI, 236. E codice Monacensi dedit Aventinus l. c., quem secuti sunt Urstisius I, 399, Goldast I, 249, ceteri. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum imperator augustus archiepiscopis^a et ceteris Saxonie principibus ac etiam reliquo populo gratiam et dilectionem, dignantibus eam recipere.

Conquerimur Deo omnipotenti et domine meo^b sancto Marie et beato Petro principi apostolorum patrone nostro et vobis principibus omnibus, quia iniusto et inhumane^c et crudeliter, in illa confisi fide, de^d qua dubitare non debuimus^d, tractati sumus; et tam honore regni quam prediis et omnibus, que habebamus, contra divinum et humanum ius, ad infamiam^e et improprium^f regni ita expoliati sumus, ut nichil penitus preter solam vitam nobis reliotum sit^g. Ubi cum ferme omnes essetis, magna pars vestri visa est dolere et tristari. Sed pro dolor^h nichil nobis vestraⁱ contulit tristitia,¹⁵ quin de^o nobis sibi satisfaceret voluntas inimicorum nostrorum odiosa.

Et quia cum consilio et rogatu filii nostri, fide et securitate vite et honoris ab eo primum accepta, fiducialiter et desideranter Magontiam in presentiam legati Romani et principum tenderemus^k, ut eorum dispositione ageremus tam de statu ecclesie et honore regni quam de salute anime nostre, ipse non est veritus in hac voluntate et²⁰ obediencia nos contra datam fidem capere et usque ad articulum mortis forme ducere. Non ausi sumus ita nos illi credere, ut iniuriis^l et contumeliis nos pro voluntate sua sicut prius valeat tractare.

Quapropter multum vos rogamus et obnixe precamur: ut pro timore Dei et honore regni et honestate vestra dignemini studere, quomodo de iniuria in manibus²⁵ vestris nobis illata per vos possimus recuperare iusticiam.

Nos autem^m pro consilio vestro et aliorum, qui nos odio non habent, religiosorumⁿ virorum parati sumus, tam filio nostro, si in aliquo eum offendimus, quam alicui in regno libenter emendare. Proterea, sicut domino pape^o in presontia legati sui et vestra obedire parati fuimus, ita et nunc parati sumus, ei omnem debitam reverentiam³⁰ et obedienciam sincero corde et devocione presentialiter exhibere et — tam consilio vestro quam spiritualis patris nostri H(ugonis) Cloniacensis^p abbatis aliorumque religiosorum virorum — de statu ecclesie et honore regni, quantum in nobis est, disponere.

Cum igitur ad hec omnia parati simus, rogamus vos et obnixe precamur, quatinus pro Deo et honore regni et vestro instantor moneatis filium nostrum, cum nulla oī³⁵ secundum profatam sentenciam adversum nos residua sit occasio, amodo desistat nos et fideles nostros persequi; et pacifice et quiete vivere permittat, ut supra dicta integro et cum tranquillitate perficiantur. Quodsi noluerit, rogamus vos per auctoritatem Romane ecclesie, cui nos committimus et honorem^q regni, ne super nos et^r fideles nostros veniatis. Quia manifestum est, non eum divino legis zelo vel Romano ecclesie⁴⁰ dilectione, sed concupiscentia regni^s, patre iniuste eo privato, hoc incepisse. Apud quem si^t interpellacio vestra nullaque alia intervencio ad presens prodosse poterit, appellamus Romanum pontificem et sanctam universalem Romanam sedem et ecclesiam.

78. ^a) loco archiepiscopis — populo 2: episcopis ducibus marchionibus comitibus ceterisque regni principibus. ^b) deest 2. ^c) deest 1. ^d) deberamus 2. ^e) infamia 1. ^f) imperium 1. ^g) est 1. ^h) dolorum 1. ⁱ) vitam 1. ^k) tenderimus 1. ^l) iniurie 1. ^m) quoque 2. ⁿ) religiosorumque 2. ^o) papa 1. ^p) Cloniacensis 1. ^q) honore 1. ^r) super add. 2. ^s) regno 1. ^t) deest 1.

79. ENCYCLICA OMNIBUS PRINCIPIBUS MISSA. (Aug.)

Sistimus secundum editionem Jafféi in 'Bibliotheca rer. Germ.' V, p. 506 nr. 15 e codicibus 1) cathedralis ecclesiae Treverensis 102 (93 F. olim Abdinghofensi) saec. XII. in fol. 61'; praesto fuit etiam apographon a viro d. Arndt paratum; 2) cod. lat. Monacensi 14096 (S. Emmer. 96) fol. 123'. E codice 2 edidit Aventinus l. c. — Urstisius I, 399, Goldast I, 251 et IV, 1, 53, ceteri; e codicibus 1 et 2 Giesebrecht, 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' III, p. 1252 nr. 13. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum imperator augustus archiepiscopis, episcopis^a, ducibus, comitibus caeterisque regni principibus gratiam et dilectionem, dignantibus^b cam recipere.

Rogavimus filium nostrum et vos, et^a multum precati sumus: ut, dimisso exercitu, ordinaretur, quomodo possemus pacifice^a convenire, ut de iniuria nostra et paco componenda ad honorem regni posset digne et decenter diffiniri^b.

Placuit vobis remandare, unde nobis longe gravior^c priori oritur querimonia: quod, dimissa obsidione Coloniae, vultis super nos et super^d fideles nostros sub specie colloquii cum exercitu venire, datis induciis octo dierum. Quae numquam datae sunt homini alicuius conditionis, ut bene scitis, usque ad hanc diem pro legitima diffinitione alicuius minoris negotii, nedum pro tanta re, secundum divinam legem vel humanam vel etiam secundum usum hominum. Oporteret^e enim nos habere, si vobis placeret, saltom tales indutias, infra quas possemus convocare et precibus invitare, ad hanc eandem causam ut sint nobiscum^f, Mogontinum^g, Treverensem^g, Bremensem archiepiscopos, Frisingensem^g, Augustensem, Curensensem, Basiliensem episcopos, ducem Magnum cum duce Theoderico, et ducem Boemicum et comitem Flandrensium cum comite Burgundie Wilhelmo, et alios qui ad prefatum negotium, ut bene scitis, valde sunt necessarii.

Quapropter, sicut prius rogavimus, ita^h et nunc iterum precamurⁱ et obnixè rogamus: quatinus pro Deo et anima vestra et pro appellatione domini Romani pontificis Paschalis et Romanae ecclesiae et pro honore regni dignemini apud filium nostrum efficere, ut, dimisso exercitu, cesset nos persequi: et ordinetur, quomodo secure et absque omni ambiguitate possimus vos cum caeteris supradictis^k ad agendum de iniuria nostra et paco in regno componenda quiete et pacifice convenire.

Quodsi nullatenus voluerit cessare, proclamationem inde fecimus et semper facimus Deo et beatæ^l Mariae et beato Petro patrono^m nostro et omnibus sanctis omnibusque christianis, et vobis maxime; omni devotione precantes: ut dignemini cessare eum sequiⁿ ad persecutionem tantae iniuriæ. Et ad hoc, ut ipse cesset nos persequi et vos eum imitari, appellavimus et iam^o tereio appellamus dominum Romanum pontificem Paschalem et sanctam et universalem sedem^p Romanam et ecclesiam. Quodsi hoc totum^q nobis prodesse non poterit^r, committimus nos Deo^o omnipotenti Patri et Filio sanctoque Spiritui paraclito et beatæ Mariae perpetuæ^o virgini et beato Petro et Paulo et^o sancto Lamberto omnibusque sanctis, ut divina miseratio omniumque sanctorum intercessio humilitatem nostram respicere nosque contra tantum tamque iniuriosum impetum defendere dignetur^s.

79. ^a) deest 2. ^b) diffinitio 2. ^c) graviorum 2. ^d) deest 1. ^e) Oporteret 2. ^f) vobiscum 1. ^g) et add. 2. ^h) loco ita — rogavimus 2: et obnixè precamur. ⁱ) precamur 1. ^k) de iniuria add. 1. ^l) sancte 2. ^m) loco patrono nostro 1: et Paulo. ⁿ) persequi 2. ^o) deest 2. ^p) loco sedem — ecclesiam 2: ecclesiam sedem et Romanam ecclesiam. ^q) tantum 2. ^r) potest 1. ^s) amon add. 2.

HEINRICI V. CONSTITUTIONES.

80. ENCYCLICA DE HOSTE CONTRA PATREM FACIENDA.

(1106. Apr. Mai.)

*Fragmentum quod servavit Vita Heinrici IV. datus ex eius editione altera a viro
cl. Wattenbach parata. Mandatum regis, quod emanavit Moguntiae circa mensem Aprilem
seu Maium, ab auctore Vitae in eminentis variatum esse, b. m. Giesebrecht 'Gesch. der
deutschen Kaiserzeit' III, 1189 opinatus est.*

*Scriptum, quod Pertzius p. 63 ex Ekkeharde (SS. VI, 237) desumptum huic mandato
sub inscriptione Legatio adiunxit, haudquaquam epistola a rege et principibus ad imperatorem
data est, ut voluerunt Pertzius et Giesebrecht l. c., sed potius sermo archiepiscopi Magde-
burgensis, ut luce clarius e verbis Ekkehardi patet. Quare id respicimus. — Stumpf,
Reg. 3008. (P. 63.)*

. . Si per invasionem regnum occupassem, tamen resistentes potestati nostrae retun-
derem, in quantum possem. Nunc autem cum in sumpta regni dignitate vestris par-
erim praeceptis, ausus est quisquam impune in publicam contumeliam regnum et nos
armis vexare? Cum enim Leodium ituri, ubi nobis curia pascalis habenda fuerat, ad
fluvium Masa venissemus, episcopus Leodicensis et dux Heinricus, de quorum fide et
obsequii devotione multum praesumebamus, nobis latenter insidias posuerant et nostros
insecos et ad pugnam imparatos cedebant, capiebant, fugabant. Quae et quanta clades
ibi acciderit, tam pudet referre, quam inultum dimittere. Igitur constrictus et eventus
asperitate et temporis articulo, Coloniam diverti. Quae cum me recipere satis superbe
refutaret, apud villam Bunnam sanctum diem paschae utcumque peregi. Cui umquam
regiae personae tanta contumelia facta est? Nec solum me petit haec contumelia:
vos despecti estis; isti praesumptores decreta vestra auctoritatem habere nolunt, sua
tantum statuta firma esse volunt; denique in quos totum regni pondus se reclinet,
haberi cupiunt. Regem quem constituistis, destituere parant, ut nihil eorum quae vos
decernitis, ratum sit. Igitur haec iniuria mea regni potius est, quam mea. Nam unius
capitis licet summi deiectio reparabile regni dampnum est; principum autem concul-
catio ruina regni est. An haec impune feremus, et ex ignobili patientia nostra magis
tumebit eorum superbia? Absit, ut qui dicimur inhonorati, dicamur et inulti. Pauca
dixisse sat est; desides animi prolixae cohortationis stimulo opus habent. Causa

magis ad incitamentum sit^a quam verba. Quia igitur contra tam superbos hostes rei publicae viribus utendum est, expeditionem vobis et rogando praecipimus et praecipiendo rogamus, cuius collectioni et tempus Kalendas Iulias et locum Wirziburgensem Iul. 1. urbem praefinimus.

81. MANDATUM DE EXPEDITIONE FLANDRICA FACIENDA.

(1107. ante Nov.)

Proferimus secundum editionem Iafféi in 'Bibliotheca rer. Germ.' V, p. 257 nr. 140 e codicibus collectionis Udalricianae quatuor 1) Vindobonensi 398 f. 108'; 2) Zwettlensi 283 p. 235; 3) Vindobonensi 611 f. 43'; 4) Monacensi 4594 f. 35; porro e 5) cod. Guelferbylano 1126 (Helmst. 1024) f. 56'. — Stumpf, Reg. 3019. (P. 64.)

Heinricus^a Dei gratia Romanorum rex^b O(ttoni)^c Babenbergensi episcopo, suo fideli karissimo, gratiam et omne bonum.

Cum Dei providentia et magnae pietatis eius consilio de nostro regno ubique
15 pacificato^d congauderemus, advenerunt nobis nuntii ex parte G.¹ ducis et B.² comitis aliorumque fidelium nostrorum marchiae Flandrensis, intimantes^e eos diutius non posse sustinere molestias R.³ comitis, qui regnum nostrum invasit et ad ignominiam omnium, qui in eo sunt, sibi nostrum Cameracensem episcopatum usurpavit. Unde, quemadmodum res hortabatur^f, nostros principes convocatos consulimus^g, et ab eis sapienter
20 re notata^h, constituimus eorum consilio, nos facturos expeditionem in Flandriam supra tam praesumptuosum hostem, qui noster miles debet esse, ne diutius de inminutioneⁱ et dedecore regni nostri dedecus tibi fieri, si tuum honorem diligis, pensare debes corde-
tenus. Ut igitur fideliter hoc facias et prudenter^m, rogamus te sub spe remunera-
25 tionis tibi gratissimae, et per fidelitatem quam nobis et regno debes ammonemusⁿ, ut omni occasione destructa, sicut honor est regni atque tuus, ad expedicionem venias, sciens, quod in proximo festo sanctorum omnium Thungris^o iuxta Leodium conveniomus, Nov. 1.
parati super Flandriam equitare. Nec mireris, mutatum esse adventum nostrum Radisponam^p, sicut intellexeras, quando nobiscum eras, quia huius rei necessitas inter-
30 venit, et utiliter ad decus regni firmiter est laudata ab omnibus nostris expeditio^q nostra super hostes^r in Flandriam.

80. ^a) sint cod.

81. ^a) H. 2-4. ^b) imperator augustus 1-4. ^c) deest 1-4. ^d) pacatissimo 1. 2. ^e) nuntiantes 5. ^f) ortabatur 5. ^g) consulimus 5. ^h) renovata 5. ⁱ) indiminutione 1. - ^k) impuno —
35 regni nostri des. 5. ^l) ni festum 4. ^m) Ut igitur scias fideliter et prudenter 5. ⁿ) ammonemus 1-4.
^o) Thungria 1. ^p) Ratisponam 5. ^q) expedit 5. ^r) nostros add. 4.

1) Godefridi Lotharingiae inferioris. 2) Balduini III. Hanoniensis. 3) Roberti II. Flandriae.

82. EPISTOLA AD ROMANOS.

(1111. Ian.)

*Repetimus editionem Iafféi in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 208 nr. 148
 a codicibus quatuor collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 f. 109; 2) Zwellensi 283
 p. 236; 3) Vindobonensi 611 fol. 44; 4) Monacensi 4594 f. 35. — Stumpf, Reg. 3046.
 (P. 65.)*

Heinricus^a Dei gratia Romanorum rex^b consulibus et senatui, populo Romano,
 maioribus et minoribus, gratiam suam cum bona voluntate.

Divina disponente gratia postquam regnum patrum nostrorum intravimus, Urbem
 caput et sedem nostri imperii pio affectu visere optavimus et eam more magnorum¹⁰
 praedecessorum exaltare, honorare et^c ditare, ut dominus fideles, ut pater filios, ut
 civis concives, decrevimus. Huius autem propositum^d desiderii non voluntas, verum
 diversa diuque^e disturbata retardavere regni negocia. Quibus tandem Dei nobis favente
 clementia sodatis, compositis, subiectis^f, expediti in Italiam venimus illamque praes
 ceteris terris discordem et divisam pro tempore ad iusticiam et concordiam^g coegimus.¹⁵
 Ad vos ergo properantes et iam diu desideratum inceptum ad effectum perducere
 conantes, ut legati nostri iussu vestro laudaverunt nosque invitati sumus, ecclesiae et
 ab ecclesia, vobis et a vobis pro facienda et recipienda iustitia pacifice venimus.
 Volumus quatinus idoneos nuncios vestrae utilitatis providos et nostri honoris devotos
 nobis obviam mittatis, quorum consilio et nostrorum unito, ad vos, vobis commodi et
 nobis, apertius veniamus.²⁰

83-101. TRACTATUS CUM PASCHALI II.
 ET CORONATIO ROMANA.

1111. Febr. 4 — Apr. 13.

*De iis quae gesta et tractata sunt inter Heinricum V. et Paschalem II. inde a die²⁵
 Febr. 4 usque ad diem Apr. 13, diem coronationis Romanae, anni 1111, exstat relatio
 papalis (P, infra nr. 99) et duae relationes regales (R I et R II, infra nr. 100 et 101),
 quibus monumenta quae edituri sumus nr. 83—97 debemus. Praeterea nonnulla eorum
 etiam in aliis scriptoribus et codicibus servata sunt. Nr. 83—86 pertinent ad Con-
 ventionem praeviam, quae per internuntios partium Febr. 4 in ecclesia S. Mariae in Turri
 ieta est; nr. 87 et 88 sunt iuramenta quae Febr. 9 Sutrii ex parte regis praestita sunt;
 nr. 89 et 90 pertinent ad diem Febr. 12; nr. 91—95 sunt scripta conventionis die Apr. 11
 ad pontem Mammeum factae; nr. 96 est privilegium istud de investituris, nr. 97 et 98 ad
 diem Apr. 12 pertinent.³⁰*

P. Relatio papalis, quae gesta totius de quo agitur temporis complectitur, recepta erat³⁵

82. a) 11. 2-4.

b) Imperator Augustus 4.

c) deest 3. 4.

d) praepositum 2.

e) atque 4.

f) sedatis 4. g) tempore et iusticia ad concordiam 4.

in *Registrum Paschalis II*, unde integra fere ut videtur transit in 1) codicem Vaticanum 1984 saec. XII. in *Annalium ut vocantur Romanorum* fol. 194 A—195. Inscrubitur ibi INCIPIT Registrum pascalli pape II. et continet monumenta nostra nr. 83—88. 92. 94. 95. Edita est haec relatio e codice primum cum aliis tamen scriptis mixta a Pertzio LL. tomo II, p. 66—73, dein pura in SS. V, 472—476, tum nuper a Duchesnio 'Le Liber pontificalis' II, 338—343. Etiam Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 50 sq. codicem se inspexisse contendit, at potissime editionem Legum seculus esse videtur. — 2) Relationem pontificiam collectioni suae, cuius apographon servavit codex Ottobonianus 3057, Albinus scolaris etiam intulit saeculo XII. ex. Folio 159^r sq. namque leguntur acta in ecclesia S. Mariae in Turri et initium iuramenti primi Sutrii praestiti (usque ad verba id est Petrus Leonis), quae presso pede sequitur pars eorum quae Apr. 11 ad pontem Mammeum gesta sunt (Cum comes Albertus de Blanderada — Ille invicem iuravit). Qua re elucet in codice Ottoboniano folium nonnullum cecidisse. Porro folio 137 Albinus inter alia iuramenta offert iuramenta regis et principum iuxta pontem Mammeum praestitu (nr. 94. 95). Insunt igitur in codice Ottoboniano iam sola monumenta nr. 83—86. 87 partim, 92. 94. 95. Albinum nequaquam pendere a codice Vaticano 1984 nuper recte animalvertit vir d. Stevenson 'Archivio storico Romano' VIII, 375, et hoc primo conspectu patet. E Registro ergo Paschalis II. et ipsum hausisse contenderim. Quod si ita se habet, aut Albinum aut auctorem Annalium Romanorum aut utrumque ipsorum textum Registri non paucis locis variasse iudicabis¹. Codicem contulerunt Waitz et Holder-Egger. — 3) Cum textu Albini intime cohaeret textus actorum in ecclesia S. Mariae, quem solum servavit codex bibliothecae S. Marci Veneti Cl. XIV cod. CII saec. XII. in. p. 350; quem contulit b. m. Schum 'Neues Archiv' I, 130. Haec scripta et ipsa e Registro sumpta esse statueris. At sunt argumenta quae ad opinionem me ducunt, haec esse potius ipsa Gesta conventionis S. Mariae in Turri, quibus Registrum ipsum pro fonte nimirum usum sit. Si recte iudicavi, etiam Albinum in scriptis istis describendis non Registrum sed potius eius fontem adhibuisse concedes. — 4) Cencius camerarius saec. XII. ex. Relationem integram ex ipso Registro, non vero e codice Vaticano 1984², suo Libro Censuum intulit. Iam Pertzius lectiones complures nescio quo usus codice adnotavit; deinde Watterich II, 50 not. 4 quatuor codices Cencii, non vero potissimum Vaticanum 8486, se adhibuisse dicit paucasque lectiones attulit; tum Theinerus in 'Codice diplomatico domini temporalis s. sedis' I, p. 10 nr. 11 priorem Relationis partem, quae gesta S. Mariae et Sutrina attinet, e codice tabularii Vaticani Avinionensi (arm. III. ord. 2 nr. 2529) saec. XV. in. fol. 130 excudi fecit. Equidem adnotata varia lectione Theineri, totum Cencii textum attrahi superfluum esse duximus. — 5) Petrus Ostiensis in Chronico Casinensi l. III, c. 35—40 (SS. VII, 778—782) Relatione e Registro nimirum sibi cognita usus textum multoties variavit et suo modo ampliavit, monumenta imprimis sermone indirecto dedit. — Boso cardinalis in Vita Paschalis II. teste Duchesnio II, 369 Relationem totam e codice Vaticano deprompsit³.

⁴⁰ R I. Relatio caesarea prior est epistola encyclica, in qua ipse rex refert de gestis dierum Febr. 4—12 (infra nr. 100), et continet monumenta nr. 89. 85. 86. 84. 90. Servata est,

1) Cf. imprimis exordium Relationis, lemmata etc. 2) V. Stevenson l. c. 3) Baronius in Ann. eccles. XII, p. 71—80 (ad a. 1110 et 1111) multa quidem ex Relatione hausta attulit, sed praeterea Petrum Ostiensem exscripsit et monumenta nonnulla recepit ex editione principe epistolarum Irenis Carnotensis (quam p. 80 D perperam Massoni appellat, v. infra), imprimis Privilegium (p. 80 A) et ea quae p. 79 lin. ult. se ex Paschalis papae vitae Actis sumpsisse dixit. Lectiones haec probant. Relationis lucinas, quas dedit, Baronius ex Albino seu eius apographo quodam excepsisse mihi videtur. Reprobanda est igitur opinio riri et Schäfer, qui ('Hist. Aufsätze dem Andenken an G. Waitz gewidmet' p. 146. 151) et Baronium et Petrum Ostiensem diversam Relationis recensionem adhibuisse sibi persuasum habet. Petrus Ostiensis loco citato (SS. VII, 782, l. 10 sq.) non Privilegium sed promissionem papae (infra nr. 91) in usus suos vertit.

ad clerum et populum Parmensem data in libri Udaltriciani codicibus 1) Vindobonensi 398 fol. 110 et 2) Zwettlensi 283 p. 238, quibus secundum Iuffé Bibliothecum rer. Germanicarum V, p. 269 nr. 149 usi sumus; porro omnibus Christi et ecclesiae fidelibus missa in 3) Gestis Alberonis archiepiscopi Trevirensis, SS. VIII, 244 et 4) Annalibus S. Disibodi, SS. XVII, 20. — Ex hac relatione hausit Sigebertus Gemblacensis in Chronico, SS. VI, 372 sq., sed scriptum modo nr. 89 integrum recepit.

R II. Relatio caesarea posterior, quae tangit gesta dierum Apr. 11—13 (infra nr. 101), continet monumenta nr. 91—93, 97, 96. Legitur in libri Udaltriciani codicibus 1) Vindobonensi 398 fol. 111' et 2) Zwettlensi 283 p. 241, quos excussit Iuffé l. c. p. 274 nr. 150; 3) in codice Parisino 10402 (Suppl. lat. 271) saec. XII, quem contulit b. m. Waitz. 10

Præter has Relationes ad parandam editionem hæc subsidia adhibuimus:

C. Collectio monumentorum nr. 94, 95, 91—93, 96, 97, quae spectant ad ea quae diebus Apr. 11—13 acta sunt. Paulo post instaurata et longe lateque divulgata sit oportet, quippe quae obvia est in compluribus codicibus, in quibus singula monumenta iisdem fere rubris insignita sunt. Et quidem 1) cod. civitatis Sancti Audomari (olim ecclesiae S. Audomari) 194 fol. ultimo muni saec. XII. ex.; collectio inscripta est Hoc modo reconciliatio inter regem et dominum papam facta est et hoc est iuramentum regis; exscripsit vir d. Sackur, qui animadvertit, finem puncto finali carere. — 2) Codex velustus quem excussit Iuretus in editione princeps epistolarum Ivonis Carnotensis (Parisiis a. 1585. 4°) fol. 252 sq.¹; lemma fere idem est (Hoc — inter Paschalem papam et Henricum imperatorem facta est. Iuramentum imperatoris); in calce hic textus abundat sententia chronologica: Anno verbi incarnati MCXI. hoc confirmatum est in basilica sancti Petri XVI. Cal. Martii (potius Maii) regnante in coelis domino nostro Iesu Christo cum Patre eterno et Spiritu sancto. Amen. — 3) Codex Musaei Britannici Cotton. Faustina B. VI saec. XII. fol. 95, 95', in quo, ordine paullisper inverso, privilegium nr. 96 cetera monumenta praecesserat, nam nunc ultima tantum eius pars invenitur, et nr. 97 desideratur; nr. 94 autem praecedit rubrum (Hoc autem modo — regis) consimile codici 1; codicem iam Pertzius et nuper vir d. Liebermann contulit. — 4) Florentius Wigorniensis Historiae suae nostrae Collectionem inseruit (SS. V, 565 sq.) idemque rubrum ac codex 1 praemisit; numero 97 caret. — 5) Sigebertum Gemblacensem in fine Chronici (SS. VI, 374) eandem collectionem adhibuisse probatur eo quod eandem monumenti nr. 97 formam, ab R II diversam, praebet ac codices 1, 2, et ordo monumentorum (94, 95, 92, 93, 96, 97) idem est². Ceterum Sigebertus monumenta nr. 94 et 92 abbreviavit, nr. 95 et 93 tantum commemorat. Sigebertum plane descripsit librarius codicis Bruzellensis 20006—20017 saec. XII—XIII, olim S. Mariae de Villari, foliis ultimis, ut iam Bothmannus SS. VI, 371 not. c animadvertit. — Collectionem nostram continere videtur etiam codex universitatis Gandavensis 16 saec. XII. in.³ et fortasse etiam codex civitatis Verdunensis 82 saec. XII. foliis duobus ultimis⁴.

M. Willelmus Malmesburiensis in Gestis regum Anglorum l. V, c. 421—424 (SS. X, 479) continet monumenta nr. 92—97. Hæc monumenta et narrationem suam se ex Davidi Scotti libello hausisse, Willelmus ipse c. 426 patefecit his verbis: Omnem hanc ambitionem privilegiorum et consecrationis verbo de scriptis praefati David transtuli. In privilegio nr. 96 abundat Willelmus sententia gravissima, quae etiam in codicibus R II. 3 Parisino et Vindobonensi (W) occurrit.

V. In codice Vaticano 1984 praeter Relationem pontificium seorsum etiam reperiuntur fol. 193 B monumenta nr. 90, 91, 96. Monumentis nr. 90 et 96 adiectae sunt notitiae

1) Hanc editionem Baronium in usus suos certisse supra diximus p. 135 not. 3. 2) Et exordium Sigeberti simile est lemmati codicum 1, 2: In reconciliatioe autem, quae facta est inter papam et imperatorem — hoc fuit iuramentum regis. 3) V. 'Archiv' VII, 542. 4) V. 'Archiv' VIII, 447.

historicae. Quae an sint reliquiae Relationis alterius pontificiae, in dubio relinquamus oportet.

Privilegium nr. 96 solum servaverunt:

W. codex Vindobonensis 2213 (Lus. can. 105) saec. XIII. fol. 11', quem iam Pertzius exscripsit sed in editione paranda minime excussit, iterumque contulit b. m. Giesebrecht; excellit sententia illa quam praeter eum solummodo Malmesburiensis et codex Parisinus praebent. B. codex Bambergensis sancti Hieronymi commentarios in Oseam continens saec. XII, quem iam olim exscripsit b. m. Böhmner, Pertzius tamen haud sufficienter in usus editionis vertit.

Codex Vindobonensis 373 (Hist. prof. 83) continet in margine folii cuiusdam forum monumenti nr. 97 ab aliis diversum, et nr. 98, abrenuntiationem Silvestri IV. anticipatae, quas vulgavit vir cl. Wattenbach 'Archiv' X, 464. (P. 66—73.)

83—86. CONVENTIO PRAEIVIA IN ECCLESIA S. MARIAE IN TURRI FACTA. Febr. 4.

Actum, quod in culce nr. 86 legitur, certe est actum Gestorum huius conventionis.

83. PROMISSIO REGIS.

Legitur in P 1—4. — Stumpf, Reg. 3047.

Rex scripto refutabit^a omnem investituram omnium ecclesiarum in manu domni pape, in conspectu cleri^b et populi, in die coronationis sue. Et postquam domnus papa fecerit de regalibus sicut in alia carta¹ scriptum est, sacramento firmabit, quod numquam se^c de investituris ulterius intromittet^d. Et dimittet ecclesias liberas cum oblationibus et possessionibus quae ad regnum manifesto non pertinebant^e. Et absolvet populos a iuramentis quae contra episcopos facta sunt. Patrimonia et possessiones beati Petri^f restituet et concedet, sicut a Karolo, Lodoico^g, Heinrico et aliis imperatoribus factum est, et tenere adiuvabit secundum suum posse. Non erit in facto aut consilio, ut dominus papa perdat papatum Romanum vel vitam^h vel membraⁱ, vel capiatur mala captione, aut per se aut per summisam personam, nec ipse nec fideles ipsius qui pro ipso^k securitatem ei fecerint^l, id est Petrus Leonis cum filiis suis, quorum bona dampnum studiose non patiantur, vel alii quos regi significaverit; et si quis ei vel eis fecerit, rex eos fideliter adiuvabit. Pro huius securitatis observatione mediatores dabit rex domno papae principes quos petiit^m, id est Fridericumⁿ filium sororis suae, marchionem Engilbertum, marchionem Thiebaldum, comitem Hermannum, Fridericum palatinum comitem de Saxonia, Beringarium^o de Bavaria, Godefridum comitem^p, Fridericum Saxonem, Albertum cancellarium, Cononem fratrem Beringarii^q. Sigebot^r de Bavaria, Henricum ducem Carinthie, Bertoldum filium ducis Bertoldi. Qui iurabunt domno pape securitatem de vita, de membris, de papatu, de captione. Et si rex haec omnia suprascripta^s non observaverit, ipsi cum honoribus suis ad domnum papam et ad Romanam ecclesiam se tenebunt. Obsides pro securitate domni

83. a) refutavit P 1. b) clerici P 1. c) deest P 4. d) intromitteret P 1. e) pertinent P 4.
f) h. Petri et possessiones P 2. g) Ludovico P 4; et add. P 2. h) vita P 1. i) membrum P 4.
k) eo P 4. l) sec. ei P 4. m) poterit P 1. 3. n) Fridericum P 2. o) Beringarium P 1; Beringarium P 2. p) comitem (Cod. P 2—4. q) Beringarii P 4. r) Sigeboth P 3; Sigelboth P 4.
s) supradicta P 4.

Feb. 2. pape dabit rex proxima quinta feria, et securo mittet^a ad insulam in potestate^a domni papae Fridericum^a ducem nepotem suum, Spirensem episcopum Brunonem^a, Chonradum nepotem comitis Herimanni, et filium, Heinricum fratrem comitis Friderici. Obsides si receperit, reddet in die coronationis sue transito ponte. Et si forte coronatus non fuerit aut non transierit, similiter reddet apud castellum^a sancti Angeli. Legatos^a autem, quos dominus papa ad eum miserit, in eundo et redeundo securos faciet tam a se quam a suis. Et si eis nescienter^a iniuria inlata fuerit, ad emendandum fideliter adiuuabit.

84. IURAMENTUM PROCERUM REGNI.

Seruatum est in duplici forma, quarum una legitur in P 1—4, altera in R I 1—4. 10 Illa ab hac imprimis eo recedit, quod iuramenti a rege praestandi mentionem non facit.

P.

Ego^a Albertus cancellarius, ego comes Erimannus^b, ego^c comes Fridericus, ego comes Godofridus, ego Folomarus^d iuro vobis: quia^e dominus rex proxima quinta feria ita iurabit^f et principes iurare faciet et obsides dabit, sicut in conventionis carta^g scriptum est; et sic observabit^h domno pape sine fraude et malo ingenio, si dominus papa proximo die dominico sic adimpleverit regi, sicut in alia conventionis cartula^h scriptum est. Sicⁱ me Deus adiuuot.

R I.

Egoⁱ comes Hermannus, ego comes Godofridus^k, ego^l Fridericus, ego Volomarus, ego Adolbertus cancellarius^m iuro vobis: quia dominus rex proxima quarta vel quinta feria ita principes iurare faciet et obsides dabit, sicut in carta conventionis scriptum est; etⁿ sic observabunt principes^o domno papae^p, si dominus papa^q proximo die dominico sic adimpleverit regi per omnia, sicut in carta conventionis scriptum est.

85. PROMISSIO PAPAE PER PETRUM LEONIS DICTA. 25

Et ipsa legitur in duplici forma, in P 1—4 et in R I 1—4. R potissimum ea suppressit quae ad regem attinent et quae uncis incluse sunt. Alias discrepantias in adnotationibus typis latioribus insigniendas curavimus.

^a[Si rex adimpleverit domno papae, sicut in alia conventionis cartula^b scriptum est.] dominus papa precipiet aepiscopis presentibus in die coronationis eius^c, ut dimittant regalia regi^d, et regno^e quae ad regnum pertinebant tempore Karoli, Lodoici^f, Heinrici et aliorum praedecessorum eius. Et scripto firmabit sub anathemate^g auctoritate^h [sua] et iustitia, ne quisⁱ eorum [vel] praesentium vel^k absentium vel successores eorum intromittant se^l vel invadant eadem regalia, id est civitates, ducatus, marchias^m,

83. ^a) mittent P 4. ^b) potestatem P 2. ^c) Br. ep. Spir. P 2. ^d) castrum P 4. ^e) ne- 35 scientibus P 4.

84. ^a) praecedit rubrum in P 2: iuramentum baronum Henr. imperatoris; in P 3. 4: iuramentum. ^b) Hermannus P 2. 4; Herimannus P 3. ^c) ego — Godofridus des. P 4. ^d) folomarus P 1. ^e) quod P 4. ^f) ita iurabit prox. q. feria P 1. ^g) obs. sic P 2. ^h) Sic — adiuuot des. P 2—4. ⁱ) praecedit lemma in R: Hoc sunt sacramenta ex nostra parte (ex parte regis 4). ^k) Gothfridus R 1. ^l) ego 40 Frid. des. R 4. ^m) deest R 1. 2. 4. ⁿ) reliqua des. R 3. ^o) deest R 4. ^p) eo tenore add. R 4.

85. ^a) praecedit lemma in P 2: Conventio ex parte domni pape Paschalla. ^b) ca^r P 2. ^c) aue P 2; regia R. ^d) regi et des. R 4. ^e) regno R 1. 2. ^f) Ottonis add. R. ^g) sub anathemate confirmabit P 2. ^h) auctoritate — iustitia des. R 3. 4. ⁱ) quisquam R 3. ^k) et R. ^l) ullo modo add. R 1. 2. 4. ^m) marchionatus P 4. 45

comitatus, monetas, teloneum^a, mercatum, advocatias regni^b, iura centurionum et^c curtes^d quae [manifeste] regni erant, cum^e pertinentiis suis, militiam^f et castra [regni]. Nec ipse regem et^g regnum super his^h ulterius inquietabitⁱ, et privilegio^j sub anathemate confirmabit, ne^k posteri [sui] inquietare praesumant. Regem benigne et honorifice^l suscipiet et, more praedecessorum ipsius catholicorum^m scienterⁿ non subtracto, coronabit. Et ad tenendum regnum^o officii sui auxilio adiuvabit.

Si dominus papa haec regi non adimpleverit, ego Petrus Leonis^o cum tota potentia mea tenebo me ad domnum regem. Obsides autem, nisi effugorint, reddemus altero die post coronationem regis. Si per papam remanserit, ut non coronetur, similiter reddemus. Die dominico cum^d rex ad processionem receptus fuerit^e, obsides dabo [aut per me aut per nuntium meum] Gratianum^f filium meum et filium Oguizonis^g filii mei^h vel filium sororis meae, si eum habereⁱ potuero^k, [nisi per regem remanserit, pro securitate regis, ut secure transeat^l castellum et pontem.]

86. IURAMENTUM PETRI LEONIS.

15 *Legitur in P 1—4 et ingenio decurtatum in R 1—4. Actum, quod solummodo in P subiungitur, est actum Gestorum totius conventionis praeviae.*

Ego^a Petrus Leonis iuro vobis, quia dominus papa proximo die dominico adimplebit regi, [nisi in rege remanserit,] quod in^b conventionis carta^c scriptum est. [si^d rex observaverit^e domno papae sicut in alia conventionis carta scriptum est.]

20 *Actum II. Nonas Februarias in atrio beati Petri in ecclesia beatae^f Mariae quae dicitur in Turri^g.*

87. 88. IURAMENTA SUTRII PRAESTITA. Febr. 9.

Actum, quod in nr. 88 legitur, actum Gestorum Sutrinorum procul dubio e

87. IURAMENTUM REGIS.

25 *Legitur in P 1. 2. 4. P 2 in medio scripti abrumpitur. — Stumpf, Reg. 3047.*

Ego^a Heinricus^b rex ab hac^c hora inantea non ero^d in facto aut consilio, ut dominus papa Paschalis II. perdat papatum Romanum vel vitam^e vel membra^f, vel capiatur mala captione, aut per me aut per summissam personam, nec ipse nec fideles ipsius qui pro ipso securitatem mihi fecerunt^g vel fecerint, id est Petrus Leonis^h cum

30 85, ^a) telonea P 4. ^b) omnia R. ^c) id est R 3. 4; villicorum add. R. ^d) et villas add. R. ^e) omnibus add. R. ^f) militia P 1. ^g) et regnum des. P 3. ^h) in P 1; sub hiis P 4; super his des. P 2. ⁱ) inq. ulterius R. ^j) privilegium R 1. 2; scripto P 3. ^k) nec R 1. 2. ^l) honorifice P 1. ^m) deest P 4. ⁿ) et add. P 1 (sec. Pertz; deest Duchesne) 2. 3; scienter non subtracto des. R 1. 2. ^o) deest R 3; cum his omnibus add. R. ^p) iuro quod add. R. ^q) dominus add. P 1 (sec. Pertz) 3. ^r) loco receptus fuerit R: venerit. ^s) Gramm P 4. ^t) Hugitionis P 2; Ugizonis P 3; Ugucionis P 4; Wizonis R. ^u) deest R 4. ^v) abero P 1. ^w) potero R 1. 2. 4. ^x) transeat P 1.

35 86, ^a) praecedit lemma in P 2: Iuramentum Petri Leonis; in P 3. 4: Iuramentum; in R: Haec sunt sacramenta; ex parte domini papae add. R 4. ^b) alia add. P 1. ^c) carta conventionis R. P 4. ^d) sicut P 4. ^e) observabit P 1 sec. Pertz. ^f) sancte P 2. 4. ^g) Turry P 1.

40 87, ^a) praecedit lemma in P 2: Iuramentum Henrici imperatoris; in P 4: Iuramentum. ^b) Henricus P 2. 4. ^c) deest P 4. ^d) fuero P 4. ^e) vita P 1. ^f) membrum P 4. ^g) sec. mihi P 4. ^h) hic abrumpitur P 2.

illis suis et Walfredus, quorum bona dampnum studioso non patiantur¹, vel illi quos dominus papa mihi significaverit. Et si quis domno pape vel eis fecerit, ego eos fideliter adiuvabo. Legatos, quos ad me domnus pape miserit, in eundo et redeundo securos faciam tam a me quam a meis. Et si eis nescienter² iniuria inlata fuerit, ad emendandum fideliter adiuvabo. Sic observabo domino papae sine fraude et malo ingenio, si dominus papa proximo die dominico sic adimpleverit mihi, sicut in conventionis carta scriptum est. Sia³ me Deus.

88. IURAMENTUM PROCERUM REGNI.

Adest in P 1. 4.

Ego^a Frathericus^b dux, ego Ingelbertus^c marchio, ego comes Herimannus^d,¹⁰
ego Theobaldus^e marchio, ego Fredericus palatinus comes^f de Saxonia, ego^g Berlingarius^h comes de Bavaria, ego Godefridus comes, ego Fridericusⁱ Saxo, ego Cuono^k
frater Boringarii^h, ego Sygeboto^l de Bavaria, ego Heinricus^m dux de Carinthia, ego
Bortoldus filius duois Bertoldi, ego Albertus cancellarius non oro in facto aut consilio,
ut dominus papa Paschalis II. perdat papatum Romanum vel vitamⁿ vel membra^o,¹⁵
vel capiat mala captione. Et si rex iuramentum hoc et ea quae in carta conventionis scripta sunt non observaverit, ego cum honore meo ad dominum papam et ad Romanam ecclesiam me tenebo. Sic observabo domino papae sine fraude et malo ingenio, si dominus papa sic^p adimpleverit domino nostro regi proximo die dominico sicut in conventionis carta scriptum est.

Actum Sutrii^q in burgo, quinto Idus Februarii.

89. HEINRICI V. DECRETUM DE BONIS ECCLESIARUM. Febr. 12.

*Decretum a rege, ut ipse asserit, ante portas basilicae beati Petri lectum et subscriptum reperitur in RI 1-4. Formam ut videtur minus authenticam, sane ab ipso abbreviatam inseruit Sigebertus (S) Chronico suo, SS. VI, 373. — Stumpf, Reg. 3050.*²⁵

Ego Heinricus^a Dei^b gratia Romanorum imperator augustus affirmo^c Deo et sancto Petro^d, omnibus episcopis^d, abbatibus et omnibus ecclesiis omnia quae antecessores mei reges vel imperatores eis^e concesserunt vel^f tradiderunt. Et^g quae illi pro spe aeternae retributionis obtulerunt Deo, ego peccator^h pro timore terribilis iudicii ullo modo subtrahere recuso.

90. PASCHALIS II. PRIVILEGIUM PRIMAE CONVENTIONIS.

Promulgandum erat in die coronationis regis (Febr. 12), quod ad perfectum non pervenit. Legitur in V codice Vaticano 1984 seorsum fol. 193 B, qui notitiam historicam subiungit, et in RI 1-4. — Laffé, Reg. pont. Rom. ed. II. nr. 6289.

87. ¹) patientur P 4. ²) me scienter P 1. ³) Sic me Deus des. P 4.

88. ^a) lemma in P 4: Aliud iuramentum. ^b) Fridericus P 4. ^c) Ingilbertus P 4. ^d) Herimannus de Saxonia P 4, qui illum ponit post Theobaldum marchionem. ^e) Teob. P 4. ^f) comes pal. P 4. ^g) deest P 4. ^h) Borong. P 4. ⁱ) Fred. P 4. ^k) Cuno P 4. ^l) Sigeboto P 4. ^m) Honr. P 4. ⁿ) vita P 1. ^o) membrum P 4. ^p) deest P 4. ^q) Sutrii P 1.

89. ^a) H. R.; Henricus S. ^b) Dei gr. Rom. des. S. ^c) confirmo R 3. ^d) et add. S. ^e) deest S. ^f) quoquomodo add. S. ^g) Et — obtulerunt des. S. ^h) pro peccator — recuso S: nullo modo subtrahere volo.

Paschalis^a episcopus servus servorum Dei dilecto filio Heinrico^b eiusque successoribus in perpetuum^c. Et divino legis institutione^d sancitum est et a sacris^e canonibus interdictum^f, ne sacerdotes curis secularibus occupentur, neve ad comitatum, nisi^g pro dampnatis eruendis aut pro aliis qui iniuriam patiuntur, accedant. Unde et apostolus Paulus^h: 'Secularia, inquit, iudicia si habueritis', contemptibiles qui sunt in ecclesiaⁱ, illos constituit^j ad iudicandum'. In rogni autem vestri partibus episcopi vel abbates adeo curis^m secularibus occupantur, ut comitatum assidue frequentare et militiam exercere cogantur. Quo nimirum aut vix aut nullomodoⁿ sine rapinis, sacrilegiis, incendiis aut homicidiis^o exhibentur^p. Ministri enim altaris ministri curie facti sunt, quia civitates, ducatus, marchias, monetas, curtes^q et cetera ad rogni servitium pertinentia a regibus^r acciperunt. Unde etiam^s mos inolevit ecclesiae intolerabilis^t, ut episcopi electi^u nullomodo consecrationem acciperent, nisi prius per manum regiam investirentur. Qua ex causa et symoniace heresis pravitas et ambitio nonnunquam tanta prevaluit, ut nulla electione premissa episcopales cathedre invaderentur. Aliquando etiam^v vivis episcopis investiti sunt. His et aliis plurimis malis, que per investituras^w plerumque contigerant^x, predecessores nostri Gregorius VII, Urbanus II, felicis memorie pontifices excitati, collectis frequenter episcopalibus conciliis, investituras illas manus laice dampnaverunt, et qui^y per eas^z obtinuissent ecclesias deponendos, donatores^{aa} quoque communionem^{ab} privandos esse^{ac} censuerunt; iuxta^{ad} illud apostolicorum canonum capitulum^{ae} quod ita se habet^{af}: 'Si quis episcopus seculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos^{ag} obtineat, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant^{ah}'. Quorum vestigia subsequentes, et nos eorum sententiam episcopali concilio confirmavimus^{ai}. Tibi itaque, fili karissime rex Heinricus^{aj} et nunc per officium nostrum Dei gratia Romanorum imperator, et regno regalia illa^{ak} dimittenda precipimus, que ad regnum manifeste pertinebant tempore Karoli, Ludowici^{al}, Heinrici^{am} et ceterorum predecessorum tuorum. Interdicimus etiam^{an} et sub distinctione anathematis prohibemus^{ao}, ne quis^{ap} episcoporum seu abbatum^{aq}, presentium vel futurorum, eadem regalia invadant, id est civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, teloneum, mercatum, advocatias regni^{ar}, iura centurionum et curtes que manifeste^{as} regni erant, cum pertinentiis suis, militiam^{at} et castra regni^{au}, nec^{av} se deinceps nisi per gratiam^{ax} regis de ipsis regalibus intromittant. Sed nec posteris nostris liceat, qui post nos in apostolica sede successerint, te^{ay} aut regnum super hoc iniquitare negotio. Porro ecclesias cum oblationibus et hereditariis possessionibus, que ad regnum manifeste non^{az} pertinebant, liberas manere^{ba} decernimus, sicut in die coronationis tue omnipotenti Domino^{bb} in conspectu totius ecclesiae promisisti. Oportet enim episcopos curis secularibus expeditos curam suorum agere populorum nec ecclesiis suis abesse diutius. Ipsi enim

90. a) Paschasius R 1; P. R 2. V, ubi lemma Privilegium P. II. papa Primo conventionis inter se et R. II. b) H. R. c) in perpetuum des. R. d) institutionem V. e) sacris R. f) est add. R. g) aut add. R. h) P. V. i) Sec. iudicia inquit si abieritis V. j) pro in ecclesia R 1. 2: inter vos. k) contemptibiles illos qui s. i. eccl. constituti V. l) divitiis R 1. 2. m) nunquam R 1. 2. n) aut hom. des. V. o) exhib. V. p) deest V. q) a regibus des. V. r) et R 1. 2. s) intolerabilior V; eccl. intoll. inolevit R. t) electi episcopi R. u) investituram R. v) contingerant V. w) si qui clericorum R. x) eam R. y) datores R. z) communionem V. aa) deest V. ab) per consenserunt; iuxta V. ac) abet V. ad) per ipsos ecclesiam R. ae) in R 1. 2 sequuntur ea quae infra leguntur Porro — animabus eorum redditori. af) confirmamus R. ag) H. rex R. ah) deest V. ai) Lodoicy V. aj) Ottonis R 4; deest V. R. 3. ak) enim R 1. 2; deest V. al) sub anath. distinctionem prohibemus V. am) qui R 1. 2. an) vol add. R 1. 2. ao) deest R 3. 4. ap) militia V. ar) et no R 4. as) nisi gratia V. at) aut te R. au) deest V. R 4. av) manifeste R 1. 2. ax) omnip. Domino des. V.

1) *Can. apost. 31 (Gratiani Decr. P. II C. XVI qu. 7 c. 14) LAFFE.*

iuxta^v apostolum Paulum^{a,4} pervigilant^a, tamquam rationem pro animabus eorum reddituri^{b,4}.

^v) *Codex Vaticanus haec addit*: Postea rex cum omnibus suis consiliariis diabolico spiritu plenus^o, his omnibus pactionibus et sacramentis ad nichilum deductis, post processionem pridie Idus Februar., anno duodecimo^d pontificatus eius in ecclesia beati Petri, sicut indutus erat ut missam celebraret et eum coronaret, cum episcopis cardinalibus, diaconibus, archipresbyteris, presbyteris et omni clero, iudicibus ac notariis, nobilibus etiam civitatis et suburbanis, cepit eum ac in custodia abui per duos menses.

91—95. CONVENTIO APUD PONTEM MAMMEUM FACTA. Apr. 11.

Actum, quod legitur in fine nr. 95, actum Gestorum totius huius conventionis habendum est.

91. PROMISSIO PAPAE.

Legitur in V codice Vaticano 1984 seorsum fol. 193 B, in R II 1—3, in C 1—4.

Domnus^a papa Paschalis^b concedet^o domno^d regi^e Heinrico^f et regno eius et^g privilegio suo^d sub anathemate^h confirmabit et corroborabit, episcopo vel abbate libero¹⁵ electo¹ sine simonia assensu regis^o, quod domnus^d rex^o illum^k anulo¹ et virga investiat. Episcopus autem vel abbas libera^m investitus libero accipiat consecrationem ab eoⁿ, ad quem pertinuerit. Si quis vero a clero et populo eligatur, nisi a rege^o investiat^o, a nemine consecratur^p. Et^q archiepiscopi et episcopi libertatem habeant consecrandi a^r rege investitos. Super his^a domnus papa Paschalis¹ non inquietabit regem Hein-²⁰ricum^u nec^v eius regnum et imperium.

92. IURAMENTUM IN ANIMA PAPAE.

Non ab ipso papa sed in eius anima a cardinalibus in nr. 93 dimmeratis hoc sacramentum iuratum esse, et P et lemma in R II comprobant. Cui non obstat formula sacramentalis (Sic me Deus), quam in fine subiungit P. Adhibuimus P 1. 2; R II 1—3; 25 C 1—5; M.

Domnus^a papa Paschalis^b non inquietabit domnum regem^c Heinricum^d neque^e eius regnum^f de investitura episcopatum et^g abbatiarum neque de iniuria sibi in-^{lata}^h et suis inⁱ persona^k et bonis, neque aliquod¹ malum^m reddet sibi velⁿ alicui per-

90. ^v) iuxta V. ^a) Paulum ap. R. ^o) provigilant R 1. 2. ^b) eorum redditury V; reddi-³⁰turi pro animabus eorum R. ^c) plenius V. ^d) undecimo corr. V.

91. ^a) praecedit lemma in V: Conventio secunda vi extorta; in C 1: Conventio secunda inter papam et regem; in C 2: Concessio papae de investituris episcopatum. ^b) Pasch. papa V. ^c) concedit C 2; concedat C 3. ^d) deest V. ^e) imperatori C 2, similia semper. ^f) H. R. C 1. 2; Henrico C 3. 4. ^g) deest C 2. ^h) et add. C 2. ⁱ) electos V. ^k) eum C; anulo et virga illum R 1. 2. ¹) baculo³⁵ et anulo R 3. ^m) a rege C 1. 3. 4; ab imperatore C 2. ⁿ) episcopo C; cf. nr. 93 privilegium. ^o) et add. C 2. ^p) consecratur C 3. ^q) deest R 3. ^r) episcopos (deest 3) a rege inv. R; investitos a rege V. ^s) etiam add. C. R. 3. ^t) deest R; Pasch. papa V. ^u) Henricum C 2—4; H. C. 1. R. ^v) neque R 1. 2.

92. ^a) praecedit lemma in C 1: Hoc sacramentum est ex parte papae; in C 2: Sacramentum ex parte⁴⁰ papae; lemma in R II v. infra in nr. 101. ^b) P. R. ^c) imperatorem C 2, similia semper: presentem add. P 2. ^d) Henricum P 2. C 2—4; H. R. C 1; deest C 5. ^e) nec C 1—5. R 1. 2. ^f) regnum vel imperium C 3; imperium vel regnum C 2; sequuntur in P 1 quae paulo infra leguntur de iniuria sibi — et bonis. ^g) aut P; vel C 4. 5. ^h) allata M. ⁱ) in — bonis dex. R 3. ^k) personis C 2. 5. ^l) neque aliquod dex. P. ^m) meritum add. P. ⁿ) aut P 1; neque P 2. ⁴⁵

1) Hebr. 13, 17.

sono pro hac causa, et penitus in personam^o regis Heinrici² nunquam anathema ponet⁹. Nec remanebit in domno papa, quin coronet eum sicut^r in Ordine continetur. Et regnum et imperium^a officii sui auxilio^t eum^a tenere^v adiuuabit pro posse suo^w. Et haec² omnia² adimplebit dominus² papa² sine fraude et malo ingenio^b.

93. NOMINA CARDINALIUM IURANTUM.

Leguntur in R II 1—3; C 1—4; M. C 5 praebet tantum hanc sententiam: Hoc iuramentum pape confirmaverunt iurando episcopi et cardinales numero XV. Fundamentum editionis esse volumus C 1.

Haec^a sunt nomina illorum^b episcoporum et cardinalium^o qui^d praecepto domni pape^o Paschalis privilegium et amicitiam sacramento confirmaverunt^t domno imperatori Heinrico²: Petrus Portuensis episcopus. Centius^b Sabiniensis¹ episcopus. Rothbertus cardinalis Sancti Eusebii. Bonifatius cardinalis Sancti Marci^k. Anastasius cardinalis Sancti Clementis. Gregorius cardinalis Sanctorum apostolorum Petri et Pauli^l. Item^m Gregorius cardinalis Sancti Grisogoni. Iohannes cardinalis Sanctae Potentianae. Rysusⁿ cardinalis Sancti^o Laurentii. Rainerus cardinalis Sanctorum Marcellini et Petri. Vitalis cardinalis Sanctae Balbinae. Diuizo^p cardinalis Sancti Martini^q. Tietbaldus^r cardinalis^o Iohannis et Pauli. Iohannes diaconus^t Sanctae Mariae^a in scola Graeca. Leo^v diaconus^t Sancti Vitalis^w. Aldo^x diaconus^t Sanctorum^y Sergii et Bachi.

94. IURAMENTUM IN ANIMA REGIS.

Adhibuimus P 1. 2; C 1—5; M. In C 5 scriptum valde decurtatum legitur. — Stumpf, Reg. 3054.

Ego Heinricus rex^a quarta vel quinta feria proxima dimittam^b domnum^o papam^d et episcopos et cardinales et omnes captivos, qui^o cum eo vel pro eo capti sunt, et obsides^o, et^r securos^o produci^h faciam intra portas Transtiberine civitatis, nec ulterius capiam aut capi permittam^l. Eis^k qui in fidelitate domni pape Paschalis permanent et populo Romano civitatis¹ et Transtiberine et^m Insule^a pacem et securitatem servabo, tam per me quam per^o meos, et^p in personis^q et^r in rebus, qui pacem mihi^s serva-

93. ^a) persona P 1. ^v) deest P. R 3. ^q) mittet C 5. ^r) sicut — continetur des. C 5. ^o) et patriciatum add. Petrus Ost. ^h) aux. officii sui C 5. ^u) cum tenere des. C 2. ^v) bonu fide add. P. ^w) pro posse suo des. P. ^x) hoc C 5. ^y) deest C. M. ^z) deest C 5. ^a) domno regi presenti Heinrico add. P. ^b) Sic me Deus add. non bene P 1; Sic me etc. add. P 2.

93. ^a) Ista R. ^b) deest R. ^c) card. et episcoporum R 3. ^d) ex add. R. ^e) apostolici R. ^f) sacramento quod superius scriptum est confirmaverunt amicitiam et privilegium R. ^g) amicitiam domno Heinrico imperatori sacramento confirmaverunt M. ^h) Centius C 2. ⁱ) Sabiniensis C 3. R 3. ^k) Martini C 2; sancti Marci des. R 3. ^l) Petri et Pauli des. R. ^m) deest C 3. ⁿ) Rysus R 1. 2; Rysus C 4. ^o) sancti — Vitalis cardinalis des. R 1. ^p) Diuizo C 2; Diuizo C 4; Douzo M. ^q) Marci M. ^r) Dietpaldus R; Theobaldus M; Theobaldus C 2. 4; Theobaldus C 3. ^s) sanctorum add. C 3; R 3. ^t) decanus M. ^u) s. Mariae des. M. ^v) Leo — Bachi des. C 4. ^w) cardinalis add. C 1; martyr R 2. ^x) Aldo R 3; Albo C 1. 3. M; Abbo C 2. 4. ^y) deest M.

94. ^a) deest C 2. ^b) Liberos dimittam quarta vel quinta feria proxima C. M. ^c) et domnum M. ^d) Paschalem add. C 2. ^e) et obsides qui pro eo vel (et C 2) cum eo capti sunt C 1—4. M; C 5 haec et sequentia ita decurtavit: captivos et obsides et papas et fidelibus eius et Romanis pacem et securitatem servabo, tam per me quam per meos, et in personis et in rebus, eisque obediām salvo honore regni vel imperii. ^f) deest C 1. 4. ^g) liberos C 1. 2; securo M. ^h) produci C 2. 4. ⁱ) faciam C 2. ^k) Et his P 1; eos C. M. ^l) pro Romano civitatis C. M; Romano. ^m) et Insule des. M; et deest C 2. ⁿ) civitatis add. C; civitati add. M. ^o) deest C 3. 4. ^p) deest M. ^q) personis P. ^r) et in rebus des. M. ^s) mihi pacem C 4.

verint. Domnum¹ papam Paschalem² fideliter adiuuabo, ut papatum³ quiete et secure teneat; patrimonia et possessiones⁴ Romano ecclesiae quo abstuli restituam, et⁵ cetera quo⁶ iure⁷ habere⁸ debet more antecessorum meorum⁹ recuperare et tenere adiuuabo bona fide¹⁰; et domno pape Paschali obediam¹¹ salvo¹² honore regni et imperii¹³, sicut catholici imperatores¹⁴ catholicis pontificibus Romanis. Haec¹⁵ omnia observabo bona fide, sine fraude et malo ingenio¹⁶.

95. NOMINA IURATORUM REGIS ET FORMULA IURAMENTI.

Nomina ut videtur magis authentice traduntur in C 1—4; M. P 1. 2 ea in narrationem intexuere, ubi ea requiras. Eapropter fundamento usi sumus C 1. In C 5 haec tantum legitur sententia: Hoc iuramentum iuraverunt etiam episcopi et principes¹⁷ circiter XIII. Formulam iuramenti praebent solummodo P 1. 2. Actum quod legitur in P 1. 2 ad Gesta totius conventionis pertinere, iam supra diximus.

Et¹⁸ isti sunt iuratores ex parte ipsius regis¹⁹: 1. Fredericus²⁰ Coloniensis archiepiscopus. 2. Gebhardus Tridentinus episcopus. 3. Burchardus Monasteriensis episcopus. 4. Bruno Spirensis episcopus. 5. Albertus cancellarius. 6. Comes Herimannus. 7. Fredericus comes palatinus. 8. Berengarius comes. 9. Fredericus comes. 10. Bonofacius marchio. 11. Albertus comes de Blandriaco. 12. Fredericus comes. 13. Godefridus comes. 14. Warnerius marchio.

Sic domnus²¹ rex presens Heinricus observabit domno pape Paschali presenti sine fraude et malo ingenio. Sic me Deus.²²

Actum III. Idus²³ April. tertia feria post octavas²⁴ pasche indict. IIII²⁵ in agro iuxta pontem Mammeum.

96. PRIVILEGIUM PASCHALIS II. DE INVESTITURIS.

Legitur haec bulla, cui a papalibus nomen Privilegii inditum esse notissimum est, in V codice Vaticano 1984 scorsum fol. 193 B, qui notitiam addit historicam quam in ad-²⁶ notatione proposuimus; in R II 1—3; in C 1. 2. 4. 5; in M; in W codice Vindobonensi 2213 fol. 14'; in B codice Bambergensi²⁷. Sententiam quam uncis inclusimus soli R II 3, M, W praebent. Bulla secundum relationem P die Apr. 12 dictata, exarata et a papa et cardinalibus subscripta est, ideoque et huius diei signum chronologicum tulisse putanda est. — Iuffé, Reg. pont. Rom. ed. II. nr. 6290.²⁸

²⁹Paschalis³⁰ episcopus servus servorum Dei karissimo in³¹ Christo filio³² Heinrico³³ glorioso³⁴ Teutonicorum³⁵ regi³⁶ et per Dei omnipotentis³⁷ gratiam Romanorum

94. ¹) Domnum — teneat des. C 2. ²) suum add. M. ³) sanctae add. C 2. ⁴) deest C 1. 3. 4. ⁵) sic P 2; terram quam P 1; cuncta quo C. M. ⁶) deest C. M. ⁷) suorum M. ⁸) sine fraude et malo ingenio add. M. ⁹) obedientiam C 4. ¹⁰) tamen add. C 2. ¹¹) mei add. P 1. ¹²) cath. ¹³) imp. des. C 3. ¹⁴) Haec — ingenio des. M. ¹⁵) Sic me Deus add. P 1; Sic me Deus adiuvat add. P 2.

95. ¹⁷) deest C 2. ¹⁸) parte imperatoris Henrici C 2. ¹⁹) ordo nominum in C 2: 1. 2. 4. 3. 5. 6. 8. 7. 9 (item Fredericus). 10. 11. 13. 14; in C 3: 1—7. 10. 8. 12—14; in C 4: 1—6. 8—14; in M: 1. 2. 4. 8. 5—7. 10—14. ²⁰) om. Pertz. ²¹) Ydus P 1. ²²) octava P 1. ²³) nona P 1, ubi reliqua desunt.

96. ²⁴) praecedit lemma in R 1. 2; Item aliud (ulium 2) privilegium Paschalis papae quod dedit Heinrico III. imperatori, mutato priore; in C 1: Istud est privilegium domni papae quod fecit imperatori de

1) Praesto etiam collatio erat codicis universitatis Cantabrigiensis Ti III. 33 saec. XII. fol. 106' a viro d. Liebermann parata. At cum lectiones nullius pretii sint textusque mediis abruptatur (Si quis autem a clero ||), eam non curavimus.

imperator^k august^l salutem^m et apostolicam benedictionem. Regnum vestrum sanctae Romanaeⁿ ecclesiae singulariter^o coherere, dispositio divina constituit. Predecessores^v siquidem^u vestri probitatis et^r prudentiae^s amplioris^t gratia Romanae urbis coronam et imperium consecuti sunt. Ad cuius videlicet coronae et imperii dignitatem tuam quoque personam, filii karissimo Heinric^u, per nostri sacerdotii ministerium maiestas divina provexit. Illam igitur dignitatis prerogativam, quam predecessores nostri vestris predecessoribus^v catholicis imperatoribus concesserunt et^w privilegiorum paginis confirmaverunt, nos quoque dilectioni tuae concedimus et presentis privilegii pagina confirmamus, ut regni tui episcopis vel^x abbatibus libere^y, preter violentiam et simoniam^z, electis investituram virgae et anuli^a conferas. Post investitionem^b vero canonice^c consecrationem accipiant^d ab episcopo ad^e quem pertinuerint^f. Si quis autem a clero et^g populo preter assensum tuum^h electus fuerit, nisi a teⁱ investiat^r, a nemine consecratur [exceptis^k nimirum^l illis qui vel in^l archiepiscoporum vel in Romani pontificis solent dispositione consistere]. Sane archiepiscopi vel episcopi^m libertatem habeant a teⁿ investitos^o episcopos vel^p abbates canonice consecrandi. Predecessores enim vestri ecclesias^q regni sui tantis regalium^r suorum beneficiis ampliarunt^s, ut regnum ipsum^t episcoporum maximo vel^u abbatum presidii^v oporteat communiri, et^w populares^x dissensiones, quae in electionibus^y sepe^z contingunt, regali oporteat maiestate compesci. Quam ob rem prudentie et potestati^a tuae cura debet sollicitius imminere, ut^b Romanae ecclesiae^c magnitudo^d et ceterarum^e salus tuis^f prestante domino beneficiis et serviciis^g conservetur. Si qua igitur^h ecclesiasticaⁱ secularisve^k persona hanc nostre concessiois paginam^l sciens^m, contra eam temerario ausuⁿ venire^o temptaverit^p, anathematis vinculo, nisi^q resipuerit, innodetur honorisque^r ac^s dignitatis^t periculum patiatur. Observantes autem^u misericordia^v divina custodiat et personam potestatemque^w tuam ad honorem suum^x et gloriam^y feliciter^z imperare concedat^a.

*) in *V* sequuntur haec: Cui nimirum scriptum hunc ibidem quamvis invitus pontifex subscripsit et episcopi et cardinales, qui cum eo capti fuerant, simul cum diaconibus ac subdiaconibus subscripsere et per sacramenta firmaverunt; episcopi scilicet duo fuerunt, Savinensis videlicet et Portuensi.

investituris episcopatum; in *C*2: Privilegium Paschalis papae quod fecit imperatori Henrico de investituris episcopatum et abbatiarum; in *W*: Ex decretis Paschalis papae ad Henricum imperatorem. b) *P. V. R* 2. *W. B*; *Pascensius R* 1. c) in *Christo des. C* 1. 2. d) suo *add. C* 1. e) *sic W*; Henrico *C* 2. 4. 5; *H. R. V. C* 1. *B*; *deest hic M*. f) *deest C. M. B*. g) *deest M*. h) regi — Romanorum *des. W*. i) operis *C* 4. k) et *add. C* 2. l) Henrico *add. hic M*. m) salutis *M*. n) *deest C* 1. 2. o) *deest M*. p) Et *prof. C* 2. q) *deest V. C. B*. r) probitatem cum *C* 4. s) providentiae *C* 1. 2. t) ampliori *R* 3. u) Henrico *M. C* 2. 4. 5; *II. reliqui*. v) nostri *pred. tuis V*. w) et — confirmatorum *des. C* 2. x) et *C* 2. y) et *add. W*. z) symoniam et violentiam *V*; *sim. vel viol. M*. a) anuli et virgae *R*. b) investitionem *C* 1. 2. *B*; investitionem *M. W*. c) canonicam *V*; canonicam *W*. d) accipiat *C. B*. e) at *V*. f) pertinuerit *C. M. W. B*. g) vel *M*; a *add. C* 1. 2. h) tuum assensum *C. B*. i) pro a te *C* 1: *auto*. k) *uncis inclusa tantum in R* 3. *M. W*. l) *deest W*. m) episcopi et (vel *C* 4. *B*) archiepiscopi *V. C. B*; arch. et episcopi *R* 3. *W*. n) a te *des V*. o) investitos *C* 1. 2; *inestus B*. p) et *C* 1. 2. q) ecclesiam *W*. r) regalibus *B*. s) ampliaverunt *R* 3. *C* 5. t) ipsorum *R* 3. *B*. u) et *C* 1. 2. v) *deest R* 3; *prediis C* 4; maximo *op. vel abh. presidii M*; *ep. vel abh. maximo presidii C* 5; maximo *op. presidii vel abbatum V*. w) *deest V*. x) post *C* 4. y) electis omnibus *M*. z) *deest C* 2. a) potestatis *V*; potestativae pro potestati tuo *C* 4. b) et *add. C* 1. 2. c) ecclesiae Romanae *R* 1. 2. d) celsitudo *C* 4. e) ceterorum *V. C* 1. f) tuis *deest V. C* 1. 2. 4. *sequitur post beneficia C* 5. *B*. g) pro et serviciis *V*; potioribus; *des. W*. h) vero *C* 1. 2. i) vel *add. C* 2. 4. *M*. k) secularis vel *C* 1; secularis potentia aut *C* 2. l) pagina *V*. m) sciens *deest C* 2; sciens — eam *des. C* 4. n) *deest W*; ausu *tem. B*. o) pervertero *C* 4. p) presumpserit *B*. q) nisi resipuerit *des. C* 2. r) honoris quoque *C* 4. s) et *W*. t) suo *add. C. M. B*. u) ergo *C* 1; igitur *C* 2; *hec add. R. M. W*. v) *div. mis. B*. w) ac maiestatem *C* 2. x) *deest R* 3. y) honorem et gloriam suam *V. C* 2. z) *deest R* 3. a) *faciat R* 3; *Ameri add. V*.

97. CONFIRMATIO PACIS PER PASCHALEM II. Apr. 12.

Postridie post conventionem apud pontem Mammeum (Apr. 12), ut testatur relatio R II, die coronationis (Apr. 13), ut vult collectio C, cum inter missurum sollemnia Paschalis II. regi hostium in signum pacis traderet, declarationem promulgavit, quae an antea in scriptum redacta fuerit dubitari licet. Nam in diversis formis nobis asservata est. a) Primam et ut videtur magis genuinam praebent R II 1—3 et, sententia una suppressa, M. — b) Secunda multo brevior legitur in C 1. 2. 5; quae in C 1. 2 his verbis introducit: Hec sunt verba quae dixit dominus apostolicus domino imperatori (Henrico add. 2) in communicatione corporis et sanguinis (Christi add. 2) die coronationis suae. C 5 autem haec verba facit: Confirmatio pacis inter apostolicum et imperatorem dum in celebratione missae traderet ei corpus et sanguinem domini nostri Iesu Christi. Formulæ subiungit C 5: Datum est Id. Aprilis indictione quarta; C 2 autem: Anno verbi incarnati MCXI. Hoc confirmatum est in basilica sancti Petri XVI. Cal. Martii¹ (potius Mali?), regnante in caelis domino nostro Iesu Christo cum Patre eterno et Spiritu sancto. Amen. Si formula in scriptum redacta esset, signum chronologicum, quod praebet C 5, addi debuit. At quid sibi velit signum chronologicum falsum, quod in C 2 legitur (Apr. 16?), nescio. — c) Tertiam formulam brevissimam vulgavit vir cl. Wattenbach 'Archiv' X, 464 e codice Vindobonensi 373, quae his verbis introducit: Hoc ad regem dixit quando communicavit. — Quartum minime authenticum inseruit Petrus Ostiensis Chronico Casinensi l. III, c. 40 (SS. VII, 782): Sicut pars ista vivifici corporis divisa est, ita divisus sit a regno Christi et Dei quicumque pactum istud dirumpere temptaverit.

Formula a.

Hoc dominicum corpus, quod sacrosancta tenet ecclesia, natum ex Maria virgine, elevatum in cruce pro redemptione generis humani^a, damus tibi, fili karissime, in remissionem peccatorum tuorum et in conservationem^b confirmandae pacis et verae amicitiae inter me et te, et regnum et sacerdotium; ut^c dominus noster Iesus Christus, cuius hoc corpus et sanguis est, sit inter me et te, et regnum et sacerdotium conservator et confirmator verae concordiae et pacis.

Formula b.

Domine imperator Henrico^d, hoc corpus Domini, natum ex Maria virgine, passum in cruce pro nobis, sicut sancta^e catholica tenet ecclesia, damus tibi in confirmationem^e verae pacis et concordiae inter me et te. Amen^g.

Formula c.

Audi o rex, hoc corpus dominicum, natum de virgine, passum in cruce, sicut tenet sancta catholica ecclesia, sit tibi ad confirmationem verae inter nos pacis et amicitiae.

98. FORMA ABRENTIATIONIS SILVESTRI IV. ANTIPAPAE.

Deposuit antipapam Henricus V, ut narrant Annales Romani SS. V, 478, postquam finem fecit cum dicto Paschali pontifice in prata Neronis, quia ipse Maginulfus tunc erat in castra. Formulam edidit vir cl. Wattenbach 'Archiv' X, 464 e codice Vindobonensi 373.

97. a) humani generis R 3. M. b) conservatione R 3. c) ut — sacerdotium des. R 3; ut — et pacis des. M. d) H. C 1; deest C 5. e) et add. C 5. f) conservatione C 2. 5. g) deest C 1. 5.

1) Congruit codex Gandavensis, c. 'Archiv' VII, 542. Notandum est, textum codicis C 1 finita formula abrumpi.

Heo est abrenuntiatio qua papatum refutavit qui iniuste rapuit.
Ego Monoogaldus abrenuntio omni errori, maxime quem in apostolicam sedem
presumpsi, et promitto fidem et obedienciam Deo digno et catholico papae Paschali.

99. RELATIO REGISTRI PASCHALIS II.

*Fundamentum editionis elegimus textum P 1 a Duchesno recognitum, adnotavimus
varias lectiones codicum P 2, 3, quantum relationis receperunt, et P 4, quousque Theineri
editio extenditur, additis paucis illis Cencii scripturis, quas attulerunt Pertz et Watterich.*

*Anno^b ab incarnatione Domini MCXI. mense Februario die nona, indictione III, Feb. 9.
tempore domni Paschali secundi papae, anno eius XII. Henricus Teutonicorum rex
cum magno exercitu in Tusciam venit et, missis Romam in porticum Sancti Petri
nuntiis cum Petro Leonis et aliis domni Paschali^c papae nuntiis, et^d consilio habito
domnus apostolicus misit ad eum suos legatos Sutrium, ut finem inponerent discordie
et liti que a tempore beate memorie septimi pape Gregorij inter regem et pontifices
Romanos de investitura exorta fuerant. Finis autem qualis fuerit in consequentibus
enarrabitur. Feb. 11.

Hoc pactum inter^e eos deliberatum est:

'Rex scripto refutabit — fideliter adiuvabit'. *nr. 83.*

'Ego Albertus cancellarius — Deus adiuvet'. *nr. 84.*

Cartula^f alia sic se habet:

'Si rex adimpleverit — et pontem'. *nr. 85.*

'Ego Petrus Leonis — in Turri'. *nr. 86.*

Post haec^g domnus papa nuntios suos Sutrium misit, coram quibus rex in haec^h
verba iuravit:

'Ego Henricus rex — me Deus'. *nr. 87.*

Post haec^g et sic^h principes iuraverunt:

'Ego Frethericus dux — Idus Februarii'. *nr. 88.*

Post haec idem rex Romam accessit tertio Idus, id est XI. die Februarius. in Feb. 11.
sabbato videlicet ante quinquagesima. Altero die oviam ei domnus papa misit in Feb. 12.
Montem Gaudii, qui et Mons Malus dicitur, signiferos cum bandis, seriniarii, iudices
et stratores. Maxima etiam populi multitudo ei cum ramis occurrit. Duo iusta priorum
imperatorum consuetudinem iuramenta, unum ante ponticellum, alterum ante portam
porticus Romanorum populo fecit. Ante portam a Iudeis, in porta a Grecis cantando
exceptus est. Illic omnis Romanae urbis clerus convenerat ex precepto pontificis.
Et cum ex equo descendentem usque ad Sancti Petri gradus cum laudibus deduxerunt.
Cum vero ad superiora graduum ascendisset, illic domnus papa cum episcopis
pluribus, cum cardinalibus presbiteris et diaconibus, cum subdiaconibus et ceteris seole
cantorum ministris affuit. Ad cuius vestigia cum rex corruisset, post pedum oscula
ad oris oscula elevatus est. Ter se invicem complexi, ter se invicem osculati sunt.
Mox dexteram pontificis tenens cum magno populorum gaudio et clamore ad portam
pervenit argentoam. Ibi ex libro professionem imperatoriam fecit, et a pontifice im-
perator designatus est; et iterum a pontifice osculatus est. Mox super eum orationem
primam, sicut in Ordine continetur, Lavicanus episcopus dedit.

99. ^a) praecedit lemma in 2: Actio inter dominum papam Paschalem et Henricum imperatorem III.

^b) loco Anno — Henricus 2. 3: Anno dominico incarnationis MCXI, pontificatus autem domini Paschalis
secundi pape XI, indictione III. Henricus (Henricus 3) quartus; 4: Hoc tempore Henricus. ^c) Paschalis 2—4.

^d) et — enarrabitur des. 2—4. ^e) inter eos des. 2. ^f) Cartula — habet des. 2. ^g) hoc 4. ^h) pro
et sic 4: sic etiam.

Post ingressum basilicae cum in Rotam porfiraticam pervenisset, positus utrimque sedibus consederunt. Pontifex refutationem investiturae et cetera, quae in conventionis carta scripta fuerant, requisivit, paratus et ipse quae in alia conventionis carta scripta fuerant adimplere.

Ille cum episcopis suis et principibus secessit in partem iusta secretarium; ibi diutius quod eis placuit tractaverunt. In quo tractatu interfuerunt Longobardi episcopi tres, Bernardus Parmensis, Bonus senior Rogitanus, Aldo Placentinus. Cum autem longior se hora protraeret, missis nuntiis pontifex conventionis supradictae tenorem repetiit adimpleri. Tunc episcopi trasalpini ad pontificis vestigia corruerunt et ad oris oscula surrexerunt. Sed post paululum familiares regi dolos suos paulatim aperire coeperunt, dicentes: scriptum illud, quod condictum^k fuerat, non posse firmari auctoritate et iustitia. Quibus cum euangelica et apostolica obiceretur auctoritas, quia et 'reddenda sunt caesari quae sunt caesaris' et 'nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus', cum armorum usus, secundum beatum Ambrosium, ab episcopali officio alienus sit. Cum haec et alia illis apostolica et canonica capitula obicerentur, illi tamen in dolositate sua et pertinacia permanebant.

Cum iam dies declinaret in vespera, consultum a fratribus, ut rex eodem die coronaretur, ceterorum tractatus in sequentem ebdomadam differretur. Illi etiam hoc adversati^l sunt. Inter haec tam pontifex quamque et prefectus et omnes, qui cum eo erant, a militibus armatis custodiebantur. Vix tandem ad altare beati Petri pro audiendis missae officii conscenderunt, vix ad sacramenta divina conficienda panem, vinum et aquam invenire potuerunt. Post missam ex cathedra descendere compulsus pontifex deorsum ante confessionem beati Petri cum fratribus sedit. Ibi usque ad noctis tenebras ab armatis militibus custoditus. Inde ad ospitium extra ecclesiae atrium cum fratribus deductus est.

Capta est cum eo et diaconorum^m ac notariorum et laycorum numerosior multitudo. Qui autem evaserunt, alii expoliati, alii gravius verberati sunt. Factus est igitur in Urbe tota repentinus tumultus, dolor et gemitus.

Feb. 13. Postera die Romani adversus Teutonicos acrius pugnaverunt, adeo ut eos ex porticu pene propulerunt; ex qua pugna plures ex utraque parte mortui fuerunt, set plures ex parte Teutonicorum. Unde tantus eos terror invasit, ut per totum sequens Feb. 16. biduum die hac nocte in armis essent. Porro, cum se Romani die tertio copius pugnatuos pronuntiassent, illi nocte ipsa tanto metu ex porticu profugerunt, ut non solum sarcinas set multos etiam socios in ospitiis reliquissent.

Dehinc usque ad pedem Soractis montis progrediens, iusta boati Andreae monasterium Tiberis alveum transierunt et per Sabinos ad Lucanum pontem iter agentes, ultiores Romae urbis partes aggressi sunt. Traebantur inter haec et clericorum et laycorum nonnulli funibus alligati. Pontifex autem cum duobus episcopis, Savinensi videlicet et Portuensi, et cardinalibus quatuor apud castellum Trebicum, ceteri vero cardinales apud Corcodilum in custodia tenebantur. Itaque cum et agros Romanorum rex cotidie depopularetur et eorum animos dolo ac pecunia pertemptaret, tantam Deus populo constantiam tribuit, ut nichil eum eis pacisci sine papae et cardinalium liberatione potuerunt. Diversis inter haec consiliis distraebatur. Set perpetrati sceleris conscius, nichil sibi ulterius tutum fore apud papam arbitratur. In hoc tandem plena deliberatione convenit, ut omnes quos coporat liberos faceretⁿ, dummodo securitatem sibi apud papam futuri temporis provideret. Hoc profecto per principes suos, hoc per clericos, hoc per laycos, hoc per cives Romanos sollicitius satagabat. Ceterum dominus

99. ^l) regii *Walterick e. eod. Cencii Riccard.* ^k) conditum l. ^l) aduersati l. ^m) *pro diaconorum ac notariorum Cencius sec. Pert.: clericorum; sic etiam Petrus Ost.* ⁿ) fecerat l.

papa facilius vitam exponere quam investituris episcopatum et abbatiarum consentire malebat, quamvis ille per investituras illas non ecclesias, non officia quolibet, set sola regalia se dare assereret. Proponebatur pontifici captivorum calamitates, quod ammissis liberis et uxoribus domo^o et patria exules durioribus compedibus aresbantur. Proponebatur ecclesiae Romane desolatio, que pene omnes cardinales amiserat. Proponebatur gravissimum scismatis periculum, quod pene universae Latinorum ecclesiae immineret^p. Victus tandem miseris filiorum, laborans gravibus suspiriis atque gemitibus et in lacrimas totus effusus: 'Cogor, ait, pro ecclesiae liberatione hac paco hoc pati, hoc permittere quod pro vita mea nullatenus consentirem'.

Ad hanc enim securitatem confirmandam episcopi et cardinales qui capti fuerant expetebantur. Nec omnino aliter aut captivorum dimissio aut ecclesiae pax, quantum in ipsis erat, poterat provenire. Cum^q itaque comes Albertus de Blanderada et ceteri regis laterales iuramentis condicionem prescribi non sinerent, Paschalis^r pontifex ait: 'Quandoquidem condicionem scribi non patimini, verbis apponam'. Tunc totus ad regem versus^t dixit: 'Iuramenta haec ideo facimus, ut vos illa, que pacti estis, faciatis et observetis'. Quod rex cum suis omnibus laetissime ac libentissime annuit. Ex verbo igitur pape Paschalis^r sic ab eis^u iuratum est in agro iusta^v pontem Mammeum, qui Romanos a Teutonicis dirimebat^w:

'Domnus papa Paschalis — et malo ingenio'. nr. 92.

Ille^x invicem iuravit^z in haec verba:

'Ego^y Heinricus rex — et malo ingenio'. nr. 94.

Post haec Coloniensis archiepiscopus Fridericus, Tridentinus Gøbeardus^a, Monasteriensis Bruccardus^b, Bruno Spirensis, Albertus cancellarius, comes Horimmannus^c, Fridericus palatinus comes, Albertus comes de Blanderada^d, Fridericus Saxo, Beringarius comes, Fridericus comes Frisingensis^e, Bonifatius marchio^f, Guarnerius comes et^g Godefridus de Suevia^g, posita super euangelium huius sacramenty cartula, iuraverunt sic ex precepto regis, sicut in hac cartula scriptum est:

'Sic domnus rex — iuxta pontem Mammeum'. nr. 95 pars ultima.

Restabat illa exactionis et extorsionis portio, ut de investiture permissione privilegiorum regi personaliter scriberetur. Nec ipso igitur nec ipsius laterales passi sunt, ut intra Urbem scriptura ipsa differretur, ubi sigillum pontificis dimissum fuerat. Altero itaque die in eodem campo, qui Septem Fratrum dicitur, dum castra moverentur. Apr. 12. illud dictari oportuit, et transito iuxta pontem Salarium Tiberis fluvio, dum apud octavum castra sita essent, accitus ab Urbe seriniarius scriptum illud inter nocturnas tenebras exaravit. Cui nimirum scripto illo ibidem quamvis invitus pontifex subscripsit^l.

Porro cum ibidem cartam ipsam rex accepisset, postmodum tamen eum in beati Petri ecclesiam pervenisset post corone acceptionem, eam ad manum pontificis retulit. Apr. 13. Nec solum contra eius voluntatem, set etiam contra omnem consuetudinem de manu eius accepit^h.

Coronatus est autem idem rex portis omnibus Romane urbis, ne quis civium ad eum accederet, obseratis. Post coronae acceptionem finitis misse solempnibus, ipse

M. o) domos 1. p) imminerent 1. q) abhinc rursus 2. r) deest 2. s) deest 1. t) versus ad regem 2. u) sic a card. 2. v) iuxta 2. w) dirimabant 1. x) hic abrupitur iterum 2. y) Ego — iuxta pontem Mammeum fol. 137 in 2. z) gøbeardus 1. a) Bruccardus 2. b) Herimannus 2. c) Blanderada 2. d) Frisingensis 2. e) et add. 1. f) deest 1. g) sic 2 et Cencius sec. Pertz; in 1 Suavia legendum esse videtur. h) legendum recepit.

1) Watterich I, p. XLVII not. 2 contendit, hic sequi sententiam et episcopi et cardinales — videlicet et Portaensi, quam c. supra p. 145, l. 27—29. At hanc sententiam ab eo petitam esse ex V fol. 193 B, mihi haud dubium est.

statim ad castra in campum egreditur. Pontifex autem tunc tandem cum episcopis et cardinalibus liber in Urbe egrediens tanta frequentia populi occurrentis et Deum laudantis excipitur, ut vix circa vesperas ad ospitia potuerit pervenire. Actum Idibus Apr. 13. Aprillis, quinta feria post octava pasche.

Haec sicut passi sumus et oculis nostris vidimus et auribus nostris audivimus mera veritate perscripsimus.

100. ENCYCLICA HEINRICI V.

Subsidia fuerunt R I 1—4. Fundamento usi sumus R 3, quocum R 4 admodum convenit. Encyclicam hanc sine curere elucet. — Stumpf, Reg. 3051.

Heinricus^a Dei gratia Romanorum imperator augustus omnibus^b Christi et^c ecclesiae fidelibus.

Notum esse volumus dilectioni et discretioni vestrae ea quae inter nos et dominum illum Paschalem^d erant, quomodo incepta, tractata et peracta^e sint, scilicet de conventionione inter me et ipsum, de traditione Romanorum in me et meos^f, ut audita intelligat, intellecta examinet, examinata diiudicet. Igitur^g cum^h in eo essem totus, ut me ad ecclesiae utilitatem et ipsius votum, si iustum esset, componerem, cepit dilationem et exaltationem regni super omnes antecessores meos promittere; studebatⁱ subdole tamen, quomodo regnum et ecclesiam^k a statu suo discinderet, tractare. Quod sic facere aggressus est. Regno nostro iam^l a^m Karolo trecentis et eo amplius annis et sub sexaginta tribus apostolicis investituris episcopatum et abbatiarumⁿ, eorumdem auctoritate et privilegiorum firmitate^o tenenti, absque omni audientia volebat auferre. Et cum per nuntios nostros ab eo quaereretur^p, omnibus^q his ablatis^r, quid de nobis fieret, in quo regnum nostrum constaret, quoniam omnia fere antecessores nostri ecclesiis concesserunt et tradiderunt, subiunxit: 'Fratres, ecclesiae decimis et oblationibus suis contentae sint; rex vero omnia praedia et regalia, quae a Karolo et Lodoyco, Ottone et Heinrico aliisque^s suis praedecessoribus ecclesiis collata sunt, sibi et suis successoribus recipiat et detineat'. Ad haec cum nostri reponderent, nos quidem nolle ecclesiis violentiam inferre nec ista subtrahendo tot sacrilegia incurrere, fiducialiter^t promisit et sui sacramento pro ipso^u promiserunt: dominica 'Esto mihi in Deum'^v ac omnia haec cum iusticia et auctoritate ecclesiis auferre nobisque et regno cum iusticia et auctoritate sub^w anathemate confirmare et corroborare; nostris itidem^x firmantibus, si hoc^y, uti praemissum est, compleret — quod^z tamen nullo modo posse fieri sciebant — me quoque investituris ecclesiarum, uti quaerebat, refutaturum, sicut in carta conventionis¹ plenius videre poteritis.

De^a traditione vero in nos et in^b nostros sic se res habet. Vix portas civitatis ingressi sumus, cum ex^c nostris infra menia secure vagantibus quidam vulnerati, alii^d interfecti sunt, omnes vero spoliati aut capti sunt. Ego tamen quasi pro levi causa

100. ^a) H. 2; Henricus 4. ^b) pro omnibus — fidelibus 1. 2: Parmensis ecclesiae capitaneis, clero et populo gratiam suam et omne bonum. ^c) deest 4. ^d) dominum P. papam 1. 2. ^e) incepta acta 1. 2; incepta tractata 4. ^f) in nos et nostros Romanorum 1. 2. ^g) deest 1. 2. ^h) dum 4. ⁱ) deest 3. ^k) ecclesias 1. 2. ^l) deest 1. 2. ^m) deest 4. ⁿ) et abbatiarum des. 1. 2. 4. ^o) confirmatione 3. ^p) quaereremus 4. ^q) omnibus his ablatis des. 4. ^r) sublatis 1. 2. ^s) aliisque suis praed. des. 3. 4. ^t) fid. promisit des. 3. ^u) eo 4; pro ipso des. 1. 2. ^v) in Deum des. 1. 2. ^w) pro sub — corroborare 4: reddere. ^x) tunc idem 1. 2. ^y) haec 1. 2. ^z) et quod 3. ¹) De — cum processione perveni in 4 inam epistolae partem tenent. ²) deest 1. 2. 4. ³) deest 3. 4. ⁴) alteri 4.

non motus, bona et tranquilla mente usque ad ecclesiam^e beati Petri Iannas cum processione perveni.

Ubi^f, ut ostenderem^g, nullam ecclesiarum^h Dei disturbance^h ex nostro velle procedere, in eunctorum astantium oculis et auribus hoc decretum promulgavi:

'Ego Heinricus Dei — subtrahere recuso'. nr. 89.

Hoc decreto aⁱ me lecto et subscripto, petii ab eo, ut sicut in carta conventionis eius scriptum est, mihi adimpleret. Haec est carta conventionis eius ad me:

'Domnus papa precipiet — eum habere potuero'. nr. 85.

Haec sunt sacramenta^k:

'Ego Petrus Leonis — scriptum est'. nr. 86.

Haec sunt sacramenta ex nostra parte^l:

'Ego comes Hermannus — scriptum est'. nr. 84.

Cum ergo supradictae postulationi insisterem, scilicet ut cum iustitia et auctoritate promissam mihi conventionem firmaret, universis in faciem eius^m resistentibus et decreto suo planam heresim inclamantibus, scilicet episcopis, abbatibus, tam suis quam nostris, et omnibus ecclesiae filiis, hoc, si salva pace ecclesiae dici potest, privilegium proferre voluit.

'Paschalis episcopus servus — reddituri pro animabus eorum'. nr. 90.

101. RELATIO CAESAREA ALTERA.

20 *Praesto erunt R II 1—3. Haec relatio cum epistolae encyclicae formam non habeat, a quo confectus sit, penitus ignoramus. At cum narratio Willemi Malmesburiensis, e libello Davidi Scotti hausta, semel quidem l. V, c. 423 (Haec conventio expleta — in haec verba) cum Relatione concordet, aut Relationem hoc libello usam esse aut Davidum ipsum eius auctorem fuisse, fortasse concedes.*

25 ^aIn^b nomine sanctae et individuae Trinitatis. Haec est conventio inter domnum^c papam Paschalem et Heinricum imperatorem^d, inter^e regnum et sacerdotium de confirmatione et conservacione^f pacis et amicitiae:

'Domnus papa Paschalis concedet — regnum et imperium'. nr. 91.

Istud est sacramentum per quod confirmata est inter papam P.^g et imperatorem H. superius perscripta^h conventio:

'Domnus papa Paschalis non inquietabit — et malo ingenio'. nr. 92.

'Ista sunt nomina episcoporum — Sergii et Bachi'. nr. 93.

Haec conventio expletaⁱ et praedictorum episcoporum et cardinalium sacramento confirmata et osculo utrimque dato, domnus papa P. insequenti die, scilicet II. Idus 35 Aprilis, sollempniter^k missam dominicam 'Quasi modo geniti' celebravit. In qua post communionem suam et ministrorum altaris domno H. imperatori corpus et sanguinem domini nostri Iesu Christi^l dedit in haec verba:

'Hoc dominicum corpus — concordiae et pacis'. nr. 97a.

Et in haec verba, papa^m exigente, in ipsa communionem invicem se osculati sunt.

40 **100.** ^o deest 3. ^f Ubi — Haec est carta conventionis eius ad me in 1. 2 non suo loco leguntur, sed post ea, quae infra sunt, verba haec: privilegium proferre voluit. ^g ostenderemus 1. 2; Ego vero ut ostenderem 4. ^h deest 3. ⁱ a me lecto des. 3. ^k ex parte domini papae add. 4. ^l ex parte regis 4. ^m ei in faciem 1. 2.

101. ^a praecedit rubrum in 3: Conventio inter papam Paschalem et Heinricum imperatorem. ^b In — Trinitatis des. 1. 2. ^c deest 3. ^d imper. Heinr. 1. 2. ^e inter — sacerdotium des. 1. 2. ^f de conservacione confirmandas 1. 2. ^g deest 3. ^h scripta 3. ⁱ completa 1. ^k deest 1. ^l Iesu Christi des. 3. ^m P. add. 3.

Apr. 12. His feliciter et gaudio diu expectato expletis, Romam exultantes pervenerunt. Et in argentea porta rex a domino apostolico^a et a toto clero cum oratione, quae in Ordine continetur, receptus et ad mediam Rotam^o deductus et, ibi expleta oratione secunda, usque ad confessionem apostolorum Petri et Pauli cum letaniis perductus et unctus est. Post haec a domino papa ad altare eorundem apostolorum cum immenso tripudio deducitur et ibidem corona sibi^p ab apostolico imposita in imperatorem consecratur.

Deinde missa incipitur de resurrectione Domini et sollempniter celebratur. In qua ante communionem sub testimonio astantis ecclesiae tam clericorum quam laicorum dominus apostolicus privilegium domino H. imperatori propria manu dedit^q; in quo sibi^r et regno suo quod^r scriptum est concessit et ibidem anathemate confirmavit:

‘Paschalis episcopus servus — imperare concedat’. nr. 96.

102. PACTUM CUM VENETIS.

1111. Mai. 22.

Proferimus hoc pactum ex 1) Libris pactorum lib. I, fol. 2; 2) Libris pactorum lib. II, fol. 75; et 3) Libro blanco fol. 34, nr. 19, in quo inscribitur: Privilegium Henrici imperatoris quarti, renovationis et confirmationis de aliquibus factum domino Ordelafo Faletro duci. Ex Libris pactorum pactum transcriptum est in cod. Trivisano fol. 179. Huius pactionis exordium et capita 1—17 ex Henrici IV. pacto (supra nr. 72) sumpta sunt. Quod cum post c. 17, ut diximus, desiciat, sequentia capita 18—21 et a c. 24 omnia usque ad ultimum a pacto Ottonis II. (supra nr. 18), capita autem 22 et 23 ab Ottonis III. praeepto (supra nr. 20) pendent. — Stumpf, Reg. 3062. (P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Henricus divina favente clementia quartus Romanorum imperator augustus. Quoniam stabilem christianorum principum karitatem operari plurima bona ad multorum utilitatem evidentem novimus et viros^a sapientes ac discretos rectores regnorum suorum notos habere semper et amicos curavimus, Ordelafo Faletro de Donis christianum et clarum ducem Veneticorum, quem luce sapientie et totius honestatis ubertate predicabiliter pollere manifestum est, habere notum et amicum ad decus imperii nostri stabilitate perpetua decrevimus. Ad cuius rei perpetuam confirmationem hoc, quod ipse dux vir sapiens et honestus^r fieri exaudibiliter postulavit, a nobis consilio nostrorum principum digna^s postulatione^r impetravit. Hac igitur ratione tanto dilectionis uniti nostrum utrimque karitati rationabiliter observavimus et in multis magnisque negotiis publicis ac privatis eius sinceram dilectionem ac preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus. Et quia ipsius rei evidentia et sapientum iudicio^r sapiens ac^b discretus ipso dux Venetici regni rector extitit et egregia fides^r et pure dilectionis exhibitio, quam semper erga nos habuit et nostrum imperium^r, cum nobis in omnibus commendabilem exhibuit, dignus eius et honestus interventus^r apud nostram imperatoriam maiestatem locum karissimi amici et viri sapientissimi venerabiliter^c optinuit. Igitur ob sinceram et venerabilem eius dilectionem vore kari-

101. ^a) papa 3. ^b) Romam male l. 2. ^c) deest 3. ^d) dedit domino H. imperatori (propria manu deest) 3. ^e) sic add. 3.

102. ^a) virorum 2. 3. ^b) et 3. ^c) venerabilis 3.

tatis vinculis astrictam^d * quicquid ipse dux et Venetici^e ducatus, ecclesie et populus retro per triginta annos in imperii nostri potestate, secundum quod in precepto nostri patris et nostrorum antecessorum, regum et imperatorum, continetur et in pacto Othonis^f imperatoris legitur, iuste et legaliter habuit et tenuit, per hanc nostram imperialem paginam renovamus atque confirmamus.

5 Huius autem rei internuntii^g inter nos et predictum ducem nostrum^h karissimum amicum viri nobiles extiterunt Vitalis Faltrus eius consobrinus et Stephanus Moreconusⁱ dilectus eiusdem ducis capellanus et cancellarius atque Urso Iustinianus vir illustris: — non ut^k istorum gratia vel cuiuslibet alterius hoc faceremus, sed solummodo dulci karitate ducis karissimi nostri, cui indissolubiler uniti sumus, prout dictum est, hoc egimus.

10 ita quidem ut pars parti nil malignum aut iniustum, sed semper quod rectum^l est, in omnibus actionibus rebusque facere presumat et si, quod absit, aliqua malicia vel lesio^m intor partes commissa fuerit, per huius federis decreta tergatur hac facta satisfactione a rebeli et transgressoreⁿ parte ad pactum observandum hec series federis inviolabiliter semper maneat per cuncta annorum curricula^o, remota^p contradictione vel impugnatione tam nostra quam nostrorum successorum

15 omnium.

Quia iniustum videtur, ut aliquis vel suis vel aliis equis sanctionibus oppugnare nitatur, et ut maxime ac specialiter notentur vicini populi tam ex nostro imperio quam ex predicto ducatu Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decrevimus, hii sunt ex nostro scilicet iure: Papienses^q, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Ge-

20 nuonsos, Placentini, Florentini, Ferrarienses^r, Ravennates, Comacenses, Ariminenses^s, Posavrienses, Consentenses^t, Fanenses, Senogalienses, Anconenses, Humanenses, Firmenses, Epinenses, Veronenses, Monteficenses^u, Gavelenses, Vincentenses, Paduenses, Tarvisianenses, Cenotenses, Forolienses, Istrienses, et cuncti de nostro Italico regno, sive qui modo sunt sive qui in posterum futuri sunt; ex predicto vero ducatu Venetie sunt: Rivoaltenses, Metamaucenses, Cluenses, Piastri-

25 nenses, Caputargellenses, Brintilenses^v, Laurentenses^w, Babienses, Murianenses^x, Maioribenses^y, Torcellenses, Amianenses, Burienses, Constanciaconses^z, Equilenses, Caprolenses, Civitatenses, Finenses, Gradenses et cuncta generalitas populi¹ Venetie, sive qui modo sunt vel qui futuri sunt.

(1) Confirmamus itaque Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel minorari

30 debere, sed libere et absque ullo impulsu que retro ab annis possederunt² triginta, deinceps possideant. Proprietates vero et predia, que habere videntur tam ipse dux quam suus patriarcha nec non et³ episcopi, abbates et⁴ ecclesie sancte Dei et reliquis populus Venetie sibi subiectus infra potestatem imperii nostri, sive in campis, sive in domibus⁵, pratis, silvis, vineis, paludibus, salitis, sationibus, piscationibus et ceteris⁶ * possessionibus, quiete possideant absque cuiusquam

35 insultantis machinatione aut lesione sive sinistra quapiam^d tergiversatione, ita ut nemo contrarietatem eis inde^e facere presumat. Nec etiam venationem aut pabulationem sine eorum licentia exerceat neque molestiam ibi residentibus inferat neque aliquam navim ipsorum Veneticorum in aliqua nostri imperii parte periclitantem predari seu hominibus naufragium patientibus aliquam controversiam inferre^f presumat; quod qui fecerit, componat centum libras auri purissimi illis,

40 quibus iniuriam facere presumpserit, et res eius dominio possidentium mancipentur et quiete liceat possessoribus illas tenere ac frui.

102. ^d) astrictum 3. ^e) et *add.* 3. ^f) Othonis 3. ^g) intervontu 2. 3. ^h) nostrum ducem 3. ⁱ) Morecinus 3. ^k) *om.* 3; *add. manu recentiori in margine cod.* 2. ^l) relictum 2. 3. ^m) transgressoria 1—3. ⁿ) circula 2. 3. ^o) Pavia 2. 3. ^p) Ferrarienses 1. ^q) Arithunenses 1—3. ^r) Consentensontenses 3. ^s) *ita* 1—3. *et P. Lotharii III*; Montesilicenses *PH. IV.* ^t) Brundalienses *PH. IV*; *et add.* 2. 3. ^u) Laurentenses 3. ^v) Maurianenses 2. 3. ^w) Maioribenses 2. 3. ^x) Constanciaconses 2. 3. ^y) *tocius add.* 3. ^z) *om.* 3. ¹) omnes *add. PH. IV.* ²) sive in *add.* 3. ³) aliis *add. PH. IV.* ⁴) quippiam 3. ⁵) *om.* 1—3; *suppl. ex PH. IV. et PH. III.* ⁶) facere 3.

1) Babienses, Maioribenses, Constanciaconses, quid sint, dicere non possum.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ad eandem maliciam faciendam, infra sexaginta dies tradatur, et omnia, que fuerint ablata, in duplum^g restituantur; quodsi ipsum duplum compositum non fuerit vel si ipsa persona tradita non fuerit infra dies sexaginta, ut dictum est, tunc per unamquamque personam, que ipsam maliciam perpetraverit^h, componantur auri solidi quingenti.

(3) Si furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detulerint, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum idoneum dominis illorum satisfactumⁱ fiat. Si vero iudex vel alius^k ipsos fugitivos susceperit et eos reddere negaverit et exinde fugerint, ¹⁰ tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos septuaginta duos. Quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel auctor loci illius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc prebeant sacramentum duodecim electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in conscientia eorum sint nec aliquas res illorum secum habuerint^l. Si autem hoc distulerit facere, post primam et secundam contestationem presentia testium peractam per^m iussionem iudicis sui licent eiⁿ pignurare ¹⁵ hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post peractam iustitiam per^o integrum reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut cause requiruntur; et si pignoratio pervenerit, non presumat alia pars pro pignore aliam pignurare, sed expectet usque ad audiendam^p causam, ita sane ut cause in sex mensium spatio fiant et sint ²⁰ finite cause, reddens prius, quia ex iudicio condemnatus fuit, et pignus suum recipiat. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignore pignurare presumpserit, in duplum, quod^q tulerit, restituat.

(6) Si vero equi vel eque aut armenta aut aliqua quadrupedia fuerint furata, in duplum restituantur; si ipsa aberraverint, modis omnibus reddantur. Quodsi post primam et secundam ²⁵ contestationem minime reddita fuerint, tunc pignoratio fiat de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars parti satisfaciatur; et post satisfactionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut, si fugitivus seu res reddita fuerit^r vel si per sacramenta satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignurare presumpserit, causam perdat, et quod ³⁰ tulerit restituat.

(9) Negotia autem inter partes fiant, et liceat dare et accipere quicquid inter eos convenerit sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut equa conditio utrarumque partium negotiatoribus conservetur.

(10) De ripatico autem: secundum antiquam consuetudinem pars parti observet omne quadra- ³⁵ gesimum; et licentiam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram sive per flumina totius regni nostri; similiter et nostri per mare et flumina usque ad eos^s et non amplius.

(11) De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi trecenti; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, et ipsa persona tradatur in^t manibus eorum. ⁴⁰

(12) Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis sui; si ei iusticia minime facta fuerit infra dies quatuordecim, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignorandi iudex, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra casam^u suam, quantum ipsum debitum erit^v; et ipsum pignus^w usque ad prenominatas noctes. Quodsi antesteterit ipsum pignus, componantur solidi duodecim causa ⁴⁵ manente, ut pro eo iterum pignoratio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen,

102. g) in dupl. om. 2. 3. h) perpetravit 1. 2. i) satisfactum dominis illorum 3. k) aliquis PII. IV. et PI. III. l) habuerit 1. m) per peractam 1—3. n) eam 3. o) in 3. p) audiendum 1—3. q) qui PII. IV. et PI. III. r) fuerint 1—3. s) vos PII. IV. t) om. 1. 2. u) causam 1. 2. v) fuerit 3. w) supplendum est salvum sit: cfr. pactum Ottonis II; supra p. 42 not. u. 50

ubi iudicium ambabus partibus annunciatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte de loco, ubi causa requiritur, quod ipsi determinaverint per evangelium, pars parti satisficiat.

(13) Addimus autem, ut, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti mixti fuerint in ipso homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi trecenti^a.

(14) Simili pena decernimus dampnandum eum, qui in communibus mercatis^b tumultum populi excitans homicidium perpetraverit. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri^a trecentos.

(15) Si aliqua pignoratō in silva fieri debuerit, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur auri solidi trecenti et pro servo quinquaginta; et si plaga facta fuerit, ut non moriatur, pro libero homine solidi quinquaginta^a, pro servo triginta.

(16) Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causas habuerit; et ante compellatio fiat semel vel bis; nam qui aliter^b presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, prebeat sacramentum, et sit solutus pignusque salvum restituat.

(17) Et hoc stetit de capulo, quod Rivoaltenses, Olivolenses^c, *Metamaucenses, Albionenses, Torecellenses, Amianenses fecerunt retro ab annis triginta: habeant licentiam^d faciendi secundum antiquam consuetudinem, sive per flumina sive per mare.

(18) Equilegenses vero capulari debent in ripa sancti Zenonis usque in fossam^e Metamauri^f et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem et vegere cum carro aut ad collum, quantum sibi placuerit; et habeant licentiam peculia in ipsis finibus pascere vel pabulari.

(19) De finibus Civitatis nove statuimus, ut terminatio, que a tempore Liupraudi regis^g facta est inter Paulicionem ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est de Plave maiore usque in Plavem siccam; peculium quoque^h et greges cum securitate pascerentⁱ.

(20) Capriani vero in silva Foroiliana, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroilii capulum faciant.

(22) Confirmamus etiam Lauretum, ut^k quantum aqua salsa continet, eorum subiaceat potestati.

(23) Et nullus princeps vel pauper aliquem Veneticorum distringere aut legem facere de aliquo habita substantia aut ad placitum ducere, nisi in presentia^l illorum ducis, aut fostrum tollere de illorum terris, que in nostro regno sunt, aut banuum mittere tam^m *dominis habitantibus in Venetia, quam de illorum hominibus ubicumque habitantibus iustitiam aliquam accipere presumat, nisi in presentia dominorum suorum.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum et monasteriorum omnimodo iustitiam faciant.

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum velⁿ uno homine sacramentum^o, *et si^p usque ad duodecim libras denariorum Veneticorum duodecim electi iuratores addantur; nam si ultra duodecim libras questio facta fuerit, iuratores ultra duodecim non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes posita fuerint, ut, si qua de eis contentio orta fuerit^q, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit, soli sine electis.

(27) De cautionibus vero simili modo agatur.

(28) Promisit cunctus ducatus Veneticorum nobis et successoribus nostris pro huius pactionis

102. ^a) mille *PII. IV.* ^b) *om. 1-3., suppl. ex pactis Henrici IV. et Lotharii III.* ^c) auri
 45 sol. 3. ^{a)} et *add. 3. et PII. IV.* ^{b)} *supplendum est facere; cfr. pactum Ottonis II., supra p. 42 n. i.*
^{c)} *Murianenses add. PII. IV.* ^{d)} *lic. habeant 3.* ^{e)} *sancti add. 1-3.* ^{f)} *Mectamauri 3.* ^{g)} *que*
add. 3. ^{h)} *quoque 2, 3; peculiarum quoque greges PO. II.* ⁱ⁾ *facere 3.* ^{k)} *et 3.* ^{l)} *presen-*
tiam 1. 2. ^{m)} *de add. D. Ottonis III., supra nr. 20.* ⁿ⁾ *ita corr. secundum P. Lotharii III.; ab 1-3.,*
cfr. etiam P. Ottonis II. --- o) hic et in posterioribus pactis ommissum est fiat-vol-faciat; cfr. P. Ottonis II.
 50 ^{v)} *sic PO. II.* ^{q)} *ut si... fuerit om. 1-3.; suppl. ex P. Ottonis II. et P. Lotharii III.*

federe annualiter omni mense Martio persolvere libras suorum denariorum quinquaginta et libras totidem piperis et unum pallum¹.

Si quis igitur dux vel marchio, comes, vicecomes aut² aliqua magna parvaque persona huius nostre imperialis pagine violator extiterit, quod minime futurum credimus³, sciat se compositurum auri optimi libras⁴ mille, medietatem camere nostre et medietatem duci Veneticorum. Quod ut verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur, sigilli nostri impressione hanc paginam manu propria corroborantes⁵ iussimus insigniri.

Signum domni Henrici quarti Romanorum imperatoris invictissimi⁶. (M.)

Burcardus cancellarius et Monasteriensis episcopus vice Alberti archicancellarii Maguntino sedis electi recognovit.

Data XI. Kal. Iunii, indictione IIII, anno dominice incarnationis millesimo CXI, regnante Henrico quinto rege Romanorum anno quinto, imperante primo, ordinationis eius XI; actum est Verone; in Christo feliciter amen.

103. MANDATUM DE CURIA SPIRAE HABENDA.

(1115. ante Dec. 8.)

Repetimus editionem Iaffèi in 'Bibliotheca rer. German.' V, 305 nr. 173 profuam e quatuor codicibus collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 f. 109; 2) Zwettlensi 283 p. 236; 3) Vindobonensi 611 f. 43'; 4) Monacensi 4594 f. 35. Pertzius litteras anno 1110 adscripserat, festumque sanctae Mariae, cuius fit mentio, assumptionis festum (Aug. 15) esse voluit. Econtra Iaffèus Stenzelium ('Gesch. Deutschlands unter den Fränkischen Kaisern' II, 325) secutus epistolam ad a. 1116 spectare festumque purificationis sanctae Mariae (Febr. 2) esse contendit. Giesobrechtius autem ('Gesch. der deutschen Kaiserzeit' III, 1196 not. 1) cum Stumpfio annum 1110 retinuit. Sed argumentum e silentio, quod ad opinionem Iaffèi refutandam affert, nil cognitum esse de legatione imperatoris ante secundam expeditionem Italicam Romam missa, nihil valere mihi videtur. Econtra verba epistolae ut Romanae sedi et reipublicae consulamus minime quadrare videntur ad expeditionem primam, quae coronae imperialis obtinendae causa suscepta est. Incuntem annum 1116 et festum purificationis tamen haud retineam, quia Henricus iam Febr. 15 Augustae in procinctu itineris Italici moratus² et Otto episcopus Bambergensis iam a. 1115, Dec. 25 Coloniae pontifici reconciliatus est. Festum sanctae Mariae conceptionis potius festum (Dec. 8) a. 1115 esse, mihi persuasum habeo. Diplomata imperatorem hoc anno diebus Dec. 13. 14. 20 Spiraе moratum esse ostendunt³. — Stumpf, Reg. 3038.

(P. 65.)

Henricus⁴ Dei gratia Romanorum imperator augustus O. Babenbergensium dilecto episcopo gratiam habunde et omne bonum.

102. ¹) om. 1—3., suppl. ex P. Lotharii III. ²) libras auri opt. 1. 2; optimi om. 3. ³) corroborato 1—3. ⁴) invictissimi 1—3.

103. ⁵) H. 2—4.

1) Hoc caput in prioribus pactis post c. 21 locum tenuit. 2) Stumpf 3125. 3) Stumpf 3121. (de quo diplomate optime disseruit Scheffer-Boichorst 'Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung' IX, 203), 3121a, 3122.

Roma nostri nuntii rediero et Dei gratia ex parte maxima nobis leta et prospera^b retulere. Mandant etiam nobis nostri fideles, quod tempus habemus acceptabile, ut Romanae sedi et rei publicae consulamus. Quapropter necessario nostros principes convocamus, ut inde, sicuti iustum est, eorum consilium et auxilium habeamus. Ad quod plurimum indigemus tuae fidei praesentia et tui consilii prudentia, quoniam et te cordatenus diligimus et tibi de omni honore nostro prout nobismet ipsis indubitanter confidimus. Confidenter igitur et intime tuam rogamus dilectionem, ut die Veneris post proximum festum sanctae Mariae venias ad nos Spiram; et ibi super his tui et aliorum nostrorum principum consilio ad Dei honorem et regni et christianae pacis statum tractabimus. Et hilariter^c facias hoc, sciens, quod te cito dimittemus, et modo^d libenter tibi parceremus, nisi tam^e alti negotii nos urgeret instantia. Preterea mandamus tibi, ut mittas pro comite N. quem tibi commisimus, et ibi^f cum nobis repraesentantes. Dec. 9.

104. 105. FORMULAE PACIS CUM CALIXTO II.

(1119. Oct. 17–19.)

Pacis condiciones ab Heinrico V. et Calixti II. legatis inter Viridunum et Mettis intra dies Oct. 17–19 in scripta redactae, die 24. eiusdem mensis Mosonagi in conventu imperatoris et pontificis complendae erant. At die praedicto utraque pars a conditionibus istis resiliit. Ita narrat Hesso scholasticus Argentinensis in relatione de concilio Remensi, cui etiam scripta nostra inseruit. Quae repetimus secundum editionem Wattenbachii SS. XII, 424, quae nititur codicibus 1) Vindobonensi 1049 (Salisb. 189) saec. XII; 2) Vindobonensi 629 (Ius can. 133) saec. XII, qui collectionem epistolarum Eberhardi archiepiscopi Salzburgerensis continet; duobus codicibus collectionis Udalricianae: 3) Vindobonensi 398 fol. 122; 4) Zwetlensi 283 p. 268. Ediderunt Tengnagel 'Monumenta contra seismaticos' p. 351 e codice 2. Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 356 nr. 199 e codicibus 2–4, cuius editionem contulimus. Exstat etiam in codice epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVII. fol. 91. Haec scripta usui fuisse ad dictanda scripta pacis Wormatiensis a. 1122, vir cl. Bresslau animadvertit¹. — Stumpf, Reg. 3160. (P. 74.)

104. SCRIPTUM IMPERATORIS.

Ego II. Dei gratia Romanorum imperator augustus pro amore Dei et beati Petri et domni papae Calixti^a dimitto omnem investituram omnium aecclesiarum, et do veram pacem omnibus qui, ex quo discordia ista coepit, pro aecclesia in terra fuerunt vel sunt. Possessiones autem aecclesiarum et^b omnium, qui pro aecclesia laboraverunt, quas habeo, reddo; quas autem non habeo, ut rehabeant fideliter adiuvabo. Quod si quaestio inde emerserit, quae aecclesiastica sunt, canonico, quae autem saecularia sunt, saeculari terminentur iudicio.

103. b) et prospera des. 4. c) hyl. 1. 2. d) hoc 3. 4. e) eam 4. f) deest 3. 4.
104. a) Calixti 2. b) vol 3. 4.

1) 'Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung' VI, 118.

105. SCRIPTUM PONTIFICIS.

Ego Calixtus secundus Dei gratia Romanae ecclesiae episcopus catholicus de veram pacem H. Romanorum imperatori augusto et omnibus qui pro eo contra ecclesiam fuerunt vel sunt. Possessiones eorum quas pro terra ista perdidit, quas habeo, reddo; quas non habeo, ut rehabent fideliter adiuvo. Quod si quaestio inde emerit, quae ecclesiastica sunt, canonice, quae autem^a saecularia sunt^b, saeculari terminentur iudicio.

106. PRINCIPUM DE RESTITUENDA PACE
CONSILIUM WIRCEBURGENSE.

(1121. Sept. Oct.)

Proferimus secundum editionem Iuffei in 'Bibliotheca rer. German.' V, 517 nr. 24 e codice Annalista Saxonis Parisino 11851 (S. Germ. 440) f. 223'. Ex eodem codice dederunt Waitz SS. VI, 757 et Martene 'Collectio amplissima' I, 673. Wirceburgi mense Septembri exeunte vel mense Octobri incunte datum esse hoc consilium, auctor est Ekkehardus SS. VI, 257. — Stumpf, Reg. 3170.

Hoc est consilium in quod convenerunt principes de controversia inter dominum imperatorem et regnum: (1) Dominus imperator apostolice sedi obediat. Et de calumpnia, quam adversus eum habet ecclesia, ex consilio et auxilio principum inter ipsum et dominum papam componatur, et sit firma et stabilis pax, ita quod dominus imperator que sua et que regni sunt habeat, ecclesie et unusquisque sua quieto et pacifice possideant. (2) Episcopi quoque in ecclesia canonice electi et consecrati pacifice sedeant usque ad collaudatam in presentia domni pape audientiam. Spiroensis episcopus ecclesiam suam libere habeat. Wormatiensis similiter, preter ipsam civitatem, usque ad presentiam domni pape. (3) Captivi et obsides ex utraque parte solvantur. (4) De hereditate palatini comitis Sigefridi, sicuti Metis inter ipsum et dominum imperatorem definitum fuit, ita permaneat. (5) Hoc etiam, quod ecclesia adversus imperatorem et regnum de investituris causatur, principes sine dolo et sine simulatione elaborare intendunt^c, ut in hoc regnum honorem suum retineat. Interim donec id fiat, episcopi et omnes catholici sine ulla iniuria et periculo communionem suam custodiant. (6) Et si in posterum dominus imperator consilio sive suggestionem alicuius ullam in quemquam vindictam pro hac inimicitia exsuscitaverit, consensu et licentia ipsius hoc inter se principes confirmant, ut ipsi insimul permaneant et cum omni caritate et reverentia, ne aliquid horum facere velit, eum commoneant. Si autem dominus imperator hoc consilium preterierit, principes sicut ad invicem fidem dederunt, ita eam observent.

105. ^a) cum 3. 4. ^b) deest 1. 2. ^c) deest 3.106. ^a) Itandi cod.

107. 108. PAX WORMATIENSIS CUM CALIXTO II.

(1122. Sept. 23.)

107. PRIVILEGIUM IMPERATORIS.

Autographon, quod exstat in tabulario Vaticano (Armarium I. caps. VI. nr. 11), ante hos sexaginta annos exemplavit b. m. Böhmer; imaginem photographice dederunt nuper viri cl. Sickel et Bresslau 'Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' tom. VI. Quibus subsidiis adiuti editionem nostram paravimus. Et commentatione Sickelii l. c. p. 109 sq. discimus, autographon iam nunc sigillo carere, fidei seriis superstitionibus, sigillum iam a. 1339 deperditum revera bullam auream fuisse¹. A viro cl. Bresslau l. c. p. 135 docemur, lineam quam dicunt recognitionis ab ipso Friderico archiepiscopo Coloniensi exaratam et formulam pacis a. 1119 in concipiendo scripto nostro adhibitam esse (l. c. p. 118). Ex autographo iam Baronius in Annalibus ecclesiasticis XII, p. 151 varias lectiones dedit in margine editionis; tum ex ipso Theiner in Codice diplomatico domini temporalis s. sedis I, p. 11 editionem instruxit mendis haud liberam². Reliquae editiones omnes, et ipsa Pertziana, recedunt ad apographa in codicibus servata plus minus depravata³. Boso tamen cardinalis in Vita Calixti II, ipsum autographon adhibuit, cuius editionem v. apud Duchesnum 'Le Liber pontificalis' II, 378. Privilegium transsumptum est a. 1245 in Rotulorum qui dicuntur Cluniacenses rotulum XV, iam deperditum, cuius apographon a Lamberto de Barive succ. XVIII. cc. exaratam nunc in bibliotheca Parisina asservatur sub nr. 8990⁴.

Quodsi auctor Chronici Ottenburani saec. XII, Henricum imperatorem persona ut dicunt prima loquentem inducens, sententiam unam privilegii eamque variatum operi suo inseruit⁵, cave credas, eum encyclicam quandam imperatoris prae oculis habuisse. —
Stumpf, Reg. 3181. (P. 76.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Ego Henricus Dei gratia Romanorum imperator augustus pro amore Dei et sancte Romanae ecclesie et domini pape Calixti et pro remedio anime mee dimitto Deo et sanctis Dei apostolis Petro et Paulo sancteque catholice ecclesie omnem investituram per anulum et baculum, et concedo in omnibus ecclesiis, que in regno vel imperio meo sunt, canonicam fieri electionem et liberam consecrationem. (2) Possessiones et regalia beati Petri, que a principio huius discordie usque ad hodiernam diem sive tempore patris mei sive etiam meo ablata sunt, que

107. *) litera R correctata ex di or.

1) Quod Boso cardinalis in Vita Calixti II, his verbis confirmavit: Hoc autem privilegium aureo sigillo ipsius imperatoris munitum in arcivio Romane ecclesie tenetur reconditum. V. apud Duchesnum, 'Le Liber pontificalis' II, 378. Duchesne p. 324 not. 12 animalverit, textum privilegii pictum fuisse alium in muro cubituli cuiusdam capelle S. Nicolai Lateranensis attinentis. 2) Theiner etiam signaturam perperam annotavit: Arm. I. caps. 7 nr. 11. 3) Complures codices posteriorem partem omiserunt, inde a verbis et de quibus mihi fecerit querimonium, ut ii quos in editione scripti Calixtini signavimus siglis B et C; alii linea recognitionis carent, ut A 2, 3, 5—7; C præterea textum omissionibus declaravit. 4) V. Huillard-Bréholles in 'Notices et extraits des manuscrits' XXI, 2, 282. 5) SS. XXIII, 611: Henricus imperator: Omnis episcopus vel abbas electus regni nostri de partibus Teutonicis infra sex menses nobis presentetur, regalia per ceptum accipiat sicque confirmatus per nos et sublimatus dignitate principaliter exhibeatur.

habeo, eidem sanctę Romanę eccliesię restituo, quę autem non habeo, ut restituantur fideliter iuvabo. (3) Possessiones etiam aliarum omnium eccliesiarum et principum et aliorum tam clericorum quam laicorum, quę in terra ista amisse sunt, consilio principum vel iusticia, quę habeo, reddam, quę non habeo, ut reddantur fideliter iuvabo. (4) Et do veram pacem domino papę Calixto sanctęque Romanę eccliesię et omnibus qui in parte ipsius sunt vel fuerunt. (5) Et in quibus sancta Romana eccliesia auxilium postulaverit, fideliter iuvabo et, de quibus mihi fecerit querimoniam, debitam sibi faciam iusticiam. Hęc omnia acta sunt consensu et consilio principum quorum nomina subscripta sunt: Adelbertus archiepiscopus Mogontinus, F. Coloniensis archiepiscopus, H. Ratisbonensis episcopus, O. Bauenbergensis episcopus, B. Spiroensis episcopus, H. Augustensis, G. Traicetensis, O. Constanciensis, E. abbas Wildensis, Heinricus dux, Fridericus dux, S. dux, Portolfus dux, marchio Teipoldus, marchio Engolbertus, Godofridus Palatinus, Otto Palatinus comes, Beringarius comes. †^b Ego Fridericus Coloniensis archiepiscopus et archicancellarius recognovi.

108. PRIVILEGIUM PONTIFICIS.

Autographon cum perierit, subsidio sunt codices, quorum sunt classes tres: classis A, qua fundamento usi sumus, et quidem 1) codex Vaticanus 4939 saec. XII in. Chronicon S. Sophiae Beneventanum continens, fol. 215 litteris Beneventanis; contulit a. 1884 b. m. Waitz¹; 2) Vindobonensis 2178 (Ius can. 91) saec. XII. fol. 171²; 3) Vaticanus 1984 saec. XII. in. fol. 9, quo Pertz fundamento usus est, et qui bis interpolationem abaque omni exactione praebet; 4) codex tabularii capituli S. Ambrosii Mediolanensis in folio saec. XII. ex. Decretum Gratiani continens, fol. 314³, qui bis interpolationem sine exactione exhibet; quem contulit vir d. Simonsfeld; 5) codex Musaei Britannici Cotton. Claudius A. I. saec. XII. fol. 35⁴; 6) textus, quem Wilhelmus Malmesburiensis Gestis regum Anglorum l. V, c. 436 inseruit, editus SS. X, 483; 7) codex Musaei Britannici Cotton. Domibianus A. VIII. saec. XIII. fol. 11'. — Classis B, cuius codices sententiam exceptis omnibus quae ad Romanam eccliesiam pertinent transposuerunt et sententiam et quae ex his iure tibi debet faciat secundo loco omiserunt, et quidem 1) textus Chronici universalis Ekkhardi editus SS. VI, 260; 2) codex Bambergensis P. I. 9. saec. XII. ex. fol. 127, quem ipse iterum contuli; 3) Monacensis latinus 19411 (Tegerns. 1411) saec. XIII. in. fol. 75 (p. 151), quem ipse contuli; 4) textus Anselmi Gemblacensis editus SS. VI, 378; 5) codex universitatis Leodiensis 79, olim S. Trudonis saec. XII. in.³, quem exscripserat Pertz; 6) codex ministerii Scufhusensis 39, olim monasterii Omnium Sanctorum, saec. XII. in. folio ultimo, cuius lectiones vulgavit vir cl. Wattenbach 'Neues Archiv' VI, 448; 7) Vindobonensis 430 (Salisb. 404) saec. XII. in. fol. 1, qui semel interpolationem sine exactione praebet. — Classis C est textus quem Udalricus Babenbergensis collectioni suae inseruit, qui sententias complures omisit (metropolitani — iudicio; per sceptrum bis; exceptis — noscuntur; mihi querimoniam feceris et auxilium) et sententias duas ultimas transposuit⁴.

107. ^b) abhinc alia manus et aliud atramentum.

1) Cf. 'Archiv' XII, 245; 'Neues Archiv' III, 117; SS. III, 173. 2) Novas collationes codicum Vindobonensium a viro cl. Mühlbacher et Londiniensium a viro cl. Liebermann factas vir cl. Bernheim benevole nobis praestitit. 3) Cf. 'Archiv' VIII, 478. 4) Hoc etiam fecerunt cod. A 4 et codex bibl. capituli Mutinensis II, 15, ubi legitur privilegium fol. 2 manu eorum exaratum, cuius lectio parum discrepat ab editione Pertziana, ideoque classi A adnumeranda est; c. 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II, 466; 'Archiv' XII, 709; 'Neues Archiv' I, 574. Alii codices, quos cognovimus, quorum tamen lectiones acquirere aut nequimus aut notuimus, sunt hi: capituli Olomucensis 205 saec. XII. fol. 1, qui cum codice A 2 consentit ('Archiv' X, 682); Dunelmensis B. IV, 18 saec. XII. ('Neues Archiv' IV, 22 not. 8); Dresdensis F. 168 saec. XIII. p. 126 (SS. XIV, 4); Einsidlensis 262 saec. XIV. ('Archiv' VII, 180).

Codices, quibus usi sumus secundum Iafféi 'Bibliothecam rerum Germanicarum' V, 398 nr. 214, sunt Vindobonensis 398 fol. 124, Zwellensis 283 p. 274, Vindobonensis 611 fol. 60.

Quamvis de textu genuino restituendo nuper haud pauca disputata sint¹, hoc loco verba de hac re facere non libet. Equidem censo, textum classis A textui genuino proxime accedere, verba absque omni exactione codicis A 3 (sine exactione A 4 et semel B 7) revera interpolata esse. At ordinem duarum sententiarum ultimarum in textu genuino eundem fuisse atque in privilegio Heinrici et in codicibus C, A 4, Mutinensi non concedam; librariorum istorum codicum hunc ordinem ad instar privilegii imperialis potius immutasse crediderim. Verba tamen, quibus vir d. Wolfram p. 3 textum suppleo comatus² est, in annotatione a nobis posita, quamvis certe rei apta et privilegio imperiali congruentia sint, nihilominus in autographo omissa esse contenderim, quia in tot omnium classium codicibus non leguntur. Linea chronologica et recognitione autographon caruisse, veri simile mihi videtur; confirmatio cartae solummodo per bullam pontificalem appensam facta est.

Baronius in Annalibus ecclesiasticis XII, 152 privilegium Calixtinum e Chronici Urspergensis editione repetivit; a Baronio pendent conciliorum collectores usque ad Mansi XXI, 276. Nuperrime privilegium edidit Robert 'Bullaire du pape Calixte II.' II, 63 nr. 313 e codice A 1. — Iaffé, Reg. pont. Roman. ed. II, nr. 6986. (P. 75.)

Ego^a Calixtus episcopus^b servus servorum Dei tibi^c dilecto filio^d Heinrico^e Dei^f gratia Romanorum imperatori augusto^g concedo, electiones^h episcoporum etⁱ abbatum^j Teutonici regni, qui ad regnum^k pertinent, in praesentia tua^l fieri, absque^m simonia etⁿ aliqua^o violentia; ut^p si qua inter partes discordia emergerit, metropolitani^q et^r conprovincialium^s consilio vel iudicio^t, saniori parti assensum et auxilium praebes^u. Electus autem^v regalia^w per^x sceptrum a te recipiat^y et quae ex his iure^z tibi debet^a faciat. (2) Ex^b aliis vero partibus imperii consecratus^c infra sex menses regalia^d per^e sceptrum a te^f recipiat et^g quae ex his iure^h tibi debet faciat; exceptisⁱ omnibus^j quae ad Romanam ecclesiam^k pertinere noscuntur. (3) De^l quibus vero^m mihiⁿ querimoniam feceris^o et^p auxilium postulaveris, secundum officii mei debitum auxilium tibi^q praestabo. (4) Do tibi veram pacem et omnibus qui in parte tua^r sunt vel fuerunt tempore huius discordiae^s.

108. ^a) praecedunt in B 2: Data anno millesimo CXXII. VIII. Kal. Octobris Wormat. concilio. ^b) deest B 2. C. ^c) deest B 1. 2. 7. C. ^d) deest A 7; suo add. B 1. ^e) sic B 1; Henrico A 5. 6. B 4; H. rell.; Rom imp. add. A 2. ^f) Dei gratia des. B 5. ^g) imperator augustus A 1; imperator augustus A 2; imperator augustus A 3. ^h) consecrationes A 2. ⁱ) deest B 4. ^k) tuum add. A 7. ^l) tua praesentia C. ^m) set absque B 5. ⁿ) si add. A 4. ^o) absque ulla A 6. ^p) aut A 4; et A 2. ^q) metropolitani — iudicio des. C. ^r) vel A 6. ^s) provincialium A 5—7. ^t) cons. et iud. A 2. B 7; iudicio vel consensu A 4. ^u) Imbeas B 7; ass. praebes et auxilium A 1. 2. ^v) vero a te C. ^w) absque omni exactione add. A 3; sine exactione add. A 4. ^x) per sceptrum des. A 5—7; per — te des. C. ^y) accipiat A 7. B. 4; a te recipiat per sceptrum B 4—7; ut recipiat per sceptrum B 3; hoc loco inserit B 7: sine exactione; inserunt B: exceptis omnibus quae ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur. ^z) iure ex his A 2. ^a) debentur B 7. ^b) In A 4. ^c) consecrati B 7; deest A 4. ^d) deest B 7; absque omni exactione add. A 3; sine exactione add. A 4. ^e) per sceptrum des. C. ^f) a te per sceptrum A 6. B 5. 7. ^g) et quae ex his iure tibi debet faciat des. B. ^h) exceptis omnibus quae ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur des. omnino C; superius ponuntur in B, v. not. y. ⁱ) deest A 4. ^k) eol. Rom. A 5. 7. ^l) Et in C; sententias transposuerunt A 4, cod. Mutinensis, C: Do — discordiae. Do — praestabo. ^m) ubi B 5; deest A 2. C. ⁿ) querimoniam mihi A 2. 3. B 6; si add. A 2; mihi querimoniam feceris et auxilium des. C. ^o) debitam tibi faciam iustitiam et in quibus auxilium postulaveris etc. legendum putat Wolfram p. 3. ^p) et auxilium postulaveris des. B 1. 2. 5. ^q) meum B 1. 2. ^r) tua parte A 6. B 4. ^s) Vale add. A 6; Amen add. A 7; Data anno MXXII. VIII. Kal. Octobris add. B 1.

1) V. imprimis Bernheim 'Zur Geschichte des Wormser Concordats' p. 33 sq. et Wolfram 'Friedrich I. und das Wormser Concordat'.

109. 110. LEGATIO ROMANA.

(1122. Nov. Dec.)

109. EPISTOLA IMPERATORIS (Nov. 11).

Ex Ekkehardi Chronico (SS. VI, 260) discimus, imperatorem in curia Bambergensi Nov. 11 celebrata legatos proprios cum Romanis¹ destinasse et utrosque nuntia simul et munera ferentes honorifica domino apostolico Calixto consanguineo iam sibi unitissimo direxisse. Qui legati pontifici porrexerunt epistolam quam hucusque ineditam edituri sumus. Inest in codice Cameracensi 463, olim S. Sepulcri, saec. XII. in. fol. 1, ex quo eum iam olim exscripsit vir b. m. Bethmann. (P. deest.)

Reverentissimo patri et sanctae Romanae ecclesiae pontifici C(alixto) H(einricus) Dei gratia Romanorum imperator augustus debitam in Christo reverentiam ac fidelem dilectionem.

Benedictus per omnia Deus largitor et conservator omnium bonorum, cuius favente misericordia per legatos vestros^a ubertatem vestrae benedictionis accepimus et de incolumitate vestra nobis gratissima et admodum desiderata cum laetitia et exultatione plenitudinem muneris divini cognovimus. Porro cognoscentes labores et erumpnas et miserabilem ecclesiarum denudationem, propter infrenatam hominum teneritatem et inhonestam cupiditatem, vehementer doluimus, quoniam quidem nostri officii esse recognoscimus, vindicta malefactorum et laude bonorum ecclesias defensare, adjuvare ac ditare. Proinde monobat nos compati vobis iam gustata dulcedo vestrae paternitatis et naturae debitum consanguinitatis. Sedit igitur in deliberationem nostri consilii, omnibus nostris negotiis sepositis, ad videndam et salutandam faciem vestrae sanctitatis festinare et omnes vires Romani imperii vestris et ecclesiae negotiis cum omni devotione et humilitate, sicut debemus, prestare et mutuo consilium et auxilium sanctae matris nostrae ecclesiae et vestrae paternitatis, in quibuscumque indigimus, fiducialiter expetere. Mittimus itaque dilectioni vestrae legatos nostros, qui vobis vico nostra, ad honorem Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli et ad vestrum beneplacitum, nostra auctoritate quaecumque possint expediant et nostro adventui ex vestro^b consilio et deliberatione preparationem faciant. In quo per Dei misericordiam consentiente et idem volente apostolica auctoritate et imperiali dignitate, quicquid residuum est facile expedietur et omnis querela iudicio et voluntate ecclesiae sopietur. Quoniam enim Deus ex una et eadem linea carnis et sanguinis principem sacerdotii et imperii populo suo preordinavit, sollicitius nos ambos animadvertere monuit, quatinus et Deo et populo salutare simus. Cetera fidei legatorum, qui tam vobis quam nobis domestici sunt et familiares, commisimus. Salutamus omnes qui vobiscum sunt.

110. RESPONSUM PONTIFICIS. Dec. 13.

Scravit et ipsum 1) codex Cameracensis 463 saec. XII. in. fol. 1, quem Bethmann excussit. Editum est, non vero ex hoc codice, primum a 2) Bivio in Conciliorum

109. ^a) nostros cod. ^b) nostro cod.

1) Hoc minus recte; ex legatis apostolicis solus Gregorius diaconus cardinalis tunc Romam profectus est, ut docet Calixti epistola, Lambertus vero episcopus Ostiensis et Saxo presbyter cardinalis apud imperatorem remanserunt, c. Giesebrecht 'Kaiserzeit' III, 125.

collectione III, 1318; textus sententia ultima caret, at signo chronologico abundat. Quam editionem repetiverunt Labbeus et Cossartius X, 894 et Mansi XXI, 280 et fortasse etiam Cocquelines 'Bullarum Romanorum pontificum amplissima collectio' (Romae 1739) II, 180, qui tamen aliquas lectiones singulares praebet, quas sub C adnotavimus. E codice 1 clidit Robert II, 76 nr. 322. — Luffé, Reg. pont. Roman. ed. II. nr. 6995. (P. deest.)

Calixtus episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio Heinrico^a glorioso Romanorum imperatori augusto salutem et apostolicam benedictionem.

Omnipotenti domino Deo nostro auctori^b omnium bonorum laudes et gratias agimus, qui per immensae^c bonitatis suae clementiam cor tuum aspiratione spiritus
 10 saneti^d illustravit et te, iamdudum nimium reluctantem, nunc tandem ad aeclesiae gremium revocavit. Siquidem prout dilecti filii nostri G.^o diaconi^e cardinalis^f et fidelium nuntiorum^g tuorum relatione ac litterarum lectione percipimus, sano usus consilio, nostris et^h aeclesiae catholice salutaribus monitis humiliter obedisti. Et nuncⁱ ergo in beati Petri filium paterno affectionis brachiis te suscipimus et personam tuam et imperium
 15 deinceps tanto^k amplius et tanto^l benignius diligere ac divina praecunte gratia honorare optamus, quanto devotius^m pro tuis modernis praedecessoribus Romano aeclesiae obediens extitistiⁿ et quanto specialius carnis nobis es^o consanguinitate coniunctus. Ago igitur^p nunc, fili karissime, ut^q et^r tu nobis et nos fruamur te^s in Domino. Perpendat imperialis excellentia tua, quantum diutina^t aeclesiae imperiique discordia Europe
 20 fidelibus intulerit^u detrimentum, et quantum nostra pax et^v nostra unitas afferre poterit boni fructus, cooperante Domino^w, incrementum.

Sane de statu nostro noverit tua dilectio, quia licet nos graviter^x quandoque infirmi fuerimus, nunc tamen per Dei gratiam sani et^y incolumes sumus, et tuam tam animae quam corporis sanitatem per omnia^z desideramus et volumus^{aa}. De his autem
 25 quae viva voce referenda predictis fidelibus tuis nunciis commisisti, per eosdem quid^b nobis et nostris videatur fratribus respondemus. Legatos itaque nostros^{cc}, qui apud vos sunt, benivolentiae tuae^{dd} attentius commendantes rogamus, ut quia concilium a nobis indictum^{ee} accelerat, cito eos ad nos Domino largiente remittas; tuos vero legatos ita instructos dirigas, ut iuxta promissum tuum beati Petri^{ff} regalia in integrum Romanae
 30 aeclesiae^g restituant.

Ad haec pro nepote nostro Stephano^g Mettensi episcopo et fratribus eius gratias tibi^h reformimus, quoniam in eis primicias bonitatis tuae cognovimus. Illa enim bonae voluntatis pax esse conspicitur, ex qua bonae voluntatis opera demonstrantur. Fratres nostriⁱ episcopi et^k cardinales et totus Romanus clerus una nobiscum te et principes
 35 et barones^l tuos salutant, Dei^m misericordiam deprecantes, ut vos ad honorem suum et aeclesiae suaeⁿ in longum custodiat. Omnipotens^o Dominus sua vos dextera benedicat, cor vestrum in lege et in preceptis suis aperiat atque inter aeclesiam et imperium dignetur perpetuam pacem conservare.

Data^p Laterani^q Idibus Decembris.

110. ^a) Heinrico kar. in Chr. filio 1. ^b) deest C. ^c) immensam 2. ^d) asp. sui spiritus 2. ^e) et 2. ^f) deest 1. ^g) omisit M. ^h) co. nostrae 1. ⁱ) nos 2. ^k) tanto deinceps 2. ^l) deest 2. ^m) devotio 2. ⁿ) aecl. obedisti 2. ^o) es nobis 2. ^p) ergo 2, nunc deest. ^q) deest 1. ^r) deest 2. ^s) te fruamur 2. ^t) diuturna 2. ^u) intulerunt 1. ^v) et n. unitas des. 2. ^w) Dom. cooperante 2. ^x) nos graviter des. 1. ^y) sani et des. 2. ^z) per omnia des. 1. ^{aa}) et volumus des. 2. ^{bb}) quod 1. ^{cc}) vestrae 2. ^{dd}) indictum a nobis 2. ^{ee}) b. Petri des. 2. ^{ff}) aecl. Rom. 2. ^{gg}) deest 2. ^{hh}) tuae benignitati 2. ⁱⁱ) omni 2. ^{jj}) deest 2. ^{kk}) et barones des. 1. ^{ll}) divinae maiestatis 2. ^{mm}) spem C. ⁿⁿ) Omnipotens — conservare des. 2. ^{oo}) Data — Decembris des. 1. ^{pp}) sic C; Lateranensi 2; om. L. M.

1) Gregorii. 2) Lambertum et Saxonem.

III. MANDATUM DE PACE SERVANDA.

(1125. Apr. in.)

Browerus Annalibus Trevirensibus II, 21. inseruit imperatoris, qui curia Leodii peracta Aquisgranum petebat, mandatum ad Godofredum archiepiscopum Trevirensensem datum. Quod quamvis a Browero suo more in verbis et enuntiatis variatum et politum sit, repertendum esse duximus. — Stumpf, Reg. 3210. (P. 77.)

Mar. 29. Non omittendum fuit, ut de pace, quam in paschali curia nostra instauravimus firmavimusque, te quidquam celaremus. Quare ut eam tota diocesi provinciaque tua, uti quidem coepisti, melius excolere in posterum queas, te graviter et serio moneo atque adhortor. Nemo igitur, sive in ministeriis sive in servitiis agat, in episcopatu tuo audeat praedas agere, grassari incendiis, aut in villas praediaque violenter irrumperere, aut eorum omnino quidquam designare, quae iam pridem nostra et apostolici Calisti sanctione fuere vetita. Rumore etiam nuntiisque ad me prolatum est, Wilhel-¹⁰ mum palatinum Sigefridi filium, armatorum globo septum, istuc in vostratem agrum parare iam irruptionem. Eius, volo, conatibus, pro illa quam hucusque mihi probasti¹⁵ fide, contractis fidissimorum hominum tuorum auxiliis, quam primum obviam eas et illius vim a tuorum cervicibus depellas.

LOTHARII III. CONSTITUTIONES.

112. ENCYCLICA PRINCIPUM DE ELIGENDO REGE.

(1125. Iun. — Aug.)

5 *Repetimus editionem Iaffèi in 'Bibliotheca rer. Germ.' V, 396 nr. 225, quae adhibuit tres codices collectionis Udalricianae 1) Vindobonensem 398 f. 135; 2) Zwettlensem 283 p. 298; 3) Vindobonensem 611 f. 62. Prius ediderunt Goldast 'Constitutiones imperiales' I, 259, suppletis nominibus, et Eccard 'Corpus historicum' II, 334 nr. 320.*

(P. 79.)

10 A(dalbertus) Moguntinus, F(ridericus) Coloniensis, Ó(dalricus) Constantiensis, B(urcardus) Wormatiensis, A(rnolfus) Spiroensis per Dei misericordiam archiepiscopi et episcopi; Ó(dalricus) Fuldensis abbas, H(einricus) quoque dux, F(ridericus) dux, G(odefridus) palatinus comes, B(eringerus) comes de Sulzbach, et ceteri utriusque
15 Babenbergensi^a episcopo hinc fraternas in Christo orationes, inde fidelissimum devotae servitutis obsequium.

Postquam dominus imperator viam universae carnis ingressus est, et nos exequias eius cum iusta devotione et reverentia complevimus, ipse ordo rei et temporis qualitas exigere videbatur, ut de statu et pace regni aliquid conforremus, si non abesset praesentiae vestrae consilium et aliorum principum, tanto negotio utile et pernecessarium.
20 Quam expectare quia grave erat et difficile, sedit omnium nostrum sententiae, si vestrae tantum^b non displicuerit concordiae, curiam in festo beati Bartholomaei apud Moguntiam celebrare et ibidem convenientibus principibus de statu et successore regni ac negotiis necessariis, prout Spiritus sanctus aspiraverit, ordinare. Nullum tamen praesentium iudicium deliberationi et voluntati vestrae facientes, nichil nobis singulare ac privatum
25 in hac re usurpamus. Quin potius discretioni vestrae hoc adprime intimatum esse cupimus, quatinus memor oppressionis, qua ecclesia cum universo regno usque modo laboravit, dispositionis divinae providentiam invocetis, ut in substitutione alterius personae sic ecclesiae suae et regno provident, quod tanto servitutis iugo amodo careat
30 et suis legibus uti liceat, nosque omnes cum subiecta plebe^c temporali perfruamur

Aug. 24.

112. ^a) deest 3. ^b) tantum vestrae I. ^c) plebe I.

tranquillitate. Contestamur etiam dilectionem vestram^d, ut pacem credito vobis celtus populo infra praescriptum curiae terminum et ultra ad quatuor abdomadas^e ordinetis, quatinus omnibus tutior fiat concursus ac reditus, et ut curialiter, more videlicet antiquorum principum, cum propria impense nominom pauperem ledentos conveniatia.

113. CONVENTUS WIRZIBURGENSIS.

(1130. Oct.)

Litteras ad Ottonem Babenbergensem de curia adeunda missas damus secundum editionem Iafféi in 'Bibliotheca rer. German.' V, 436 nr. 254 e codicibus collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 f. 144; 2) Zwettlensi 293 p. 318. Ex actis curiae et synodi Wirziburgensis iam nihil exstat. Quae ibi tractata sunt v. in Annalista Saxone SS. VI, 767 et Annalibus Magdeburgensibus SS. XVI, 183. — Stumpf, Reg. 3252. (P. 80.)

L(otharius) Dei gratia Romanorum rex O(ttoni) dilecto fidelique suo Babenbergensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Propter instans et valde necessarium ecclesiae et regni negotium Wirzburch gratia Spiritus sancti tractandum, de infirmitate tua, quae adventum tuum ad nos tardavit, dolemus, quia prudentiae tuae discretionem ac consilio ad opus ecclesiae et regni potissimum nunc indigemus. Verum quia virtus in infirmitate perficitur^f, in ea caritate, quam ecclesiae, pro qua Dei gratia semper devote laborasti, debeas, commouemus te et quam intime rogamus, ut si alio vehiculo non possis, navigio saltem^g ad nos et ad conventum venerabilium confratrum et coepiscoporum tuorum Wirzburch^h una robiscum adventum tuum desiderabilem praestolancium venire properes. Vale.

114–117. CORONATIO ROMANA.

1133. Iun.

114. ENCYCLICA DE ANACLETO ANTIPAPA DAMNATO. ante Iun. 4.

Damus e 1) codice Parisino 1708 saec. XII. folio ultimo, quem iam olim contulit b. m. Waitz; 2) editione Dacherii 'Spicilegium' II, 480; 3) editione Schatenii 'Annales Paderbornenses' p. 730, qui apographo Buluzii usus est. Praeterea vir cl. de Heinemann 'Codex dipl. Anhaltinus' I, nr. 212 pronocat ad apographon Fulkei in tabulario Guelferbylano asservatum. — Stumpf, Reg. 3277. (P. 81.)

112. ^d) nostram 1. ^e) abdomas 1. 2.

113. ^a) saltim 2. ^b) Wirzburg 1.

1) 2. Corinth. 12, 9.

Lotharius Dei gratia Romanorum rex regibus, archiepiscopis, episcopis, principibus, et universis Dei fidelibus ad quos litterae istae pervenerint salutem.

Maiestatis divinae dispensationi et consilio placuit, nos patronum ac defensorem sanctae ecclesiae Romanae statuere. Ideoque necesse habuimus pro ipsius liberatione propensius laborare. Cum igitur, ascitis nobis archiepiscopis, episcopis et^a abbatibus, principibus, ducibus, comitibus et^a marchionibus regni nostri, episcopos otiam, comites et alios barones Italiae nobiscum ducentes, bellico apparatu stipati ad Urbem proficisceremur, nuncios scismatici illius Petri Leonis frequenter habuimus. Qui nimirum ex parte illius iusticiam praetendentes, ipsi in ius ire parato non debere audientiam deno-
gari nec hostilibus impugnationibus^b molestari, publicis clamoribus asserobant. Diutinis ergo eorum interpellationibus provocati, idipsum episcopis et cardinalibus, qui cum domno papa Innocentio erant, significare coacti sumus. Ipsi vero tamquam canonicarum sanctionum et institutionum ecclesiasticarum non ignari, universam Dei ecclesiam iam super hoc promulgasse sententiam, Petrum Leonis ac complices suos dampnasse asso-
rentes, quod orat universitatis non debere privatum fieri responderunt.

Nos autem idipsum cum patientia supportantes, et patrem nostrum papam Innocentium ad Urbem cum gloria duximus et Lateranensi cathedra restitimus atque in monte Aventino castrametati sumus^c. Ibi Petrus^d Leonis aures nostras et principum nostrorum per Petrum^d olim Portuensem episcopum et per alios fautores suos praetendendo iusticiam sollicitare non destitit. Qui eciam, obsides et munitiones^e se nobis daturus ad sufficientiam pro servando iudicio, et viva voce et litteris promiserunt. Pacem igitur in Dei ecclesia sine sanguinis offusione reformare^f cupientes, quae nobis illi dixerant, fratribus qui cum domno papa Innocentio erant per nos ipsos significavimus. Ceterum ipsi, ut^g pacis amatores, de iusticia confidentes, tam personas suas, quam Leonis et filiorum suorum necnon Centii, Petri Fraiapanis^h et Petri Latronisⁱ et munitiones in manu nostra libere obtulerunt. Adversa vero pars dies redimere cupiens, sub velamine fraudulentarum promissionum nos aliquanto tempore a nostra intentione retraxit. Tandem quia ipsi sepe commoniti, implere quod promiserant noluerunt, tamquam fallaces et perfidi et tam divine quam regie maiestatis rei cum Petro Leonis eiusque compliceibus damnati^k sunt^l et hostes a principibus nostrae curie iudicati. videlicet Norberto^m Madeburgensi cancellario nostro et A. Bremensiⁿ archiepiscopis et D.^o Oseburgensi, B.^o Padelbronnensi, An. Brandoneburgensi, et Be.^o Parmensi, R. Albensi, O.^o Astensi, O. Cremenensi, G. Yporiensi^o episcopis, et abbatibus Henrico^p Fuldensi, Alberone Noemburgensi et^q Lunenburgensi; proceribus Alb.^o et Henrico^r marchionibus, Ottone^s, Sigifredo vexillifero, Herimanno, Guilielmo^t de Lomello, Goithone de Martinningo^u, Ildebranno^x et Tancrodo de Prato comitibus et Alberto de Castello.

114. ^a) *deest* 1. ^b) molestationibus *delectum* 1. ^c) fuimus 2. 3. ^d) Pe. 1. ^e) mun. et obs. 2. 3. ^f) sine eff. sang. ref. in dei ecclesia 2. 3. ^g) utpote 2. 3. ^h) Cen. Pe. Fraiap. 1; Cen. Pet. Fraiapanis 2; Cent. Por. Fracaganis 3. ⁱ) Leonis 1. ^k) damnatis 1. ^l) *deest* 2. 3. ^m) Northerto 3. ⁿ) *deest* 1. ^o) *deest* 1; P. 2. ^p) B. 2. 3. ^q) A. 1. ^r) Yporiensi 1; Ipponiensi 2. ^s) Hen. 1. ^t) Alberone *nate pro* Alberto 2. 3. ^u) Othone 2. 3. ^v) Willhelmo 2; Wilhelmo 3. ^w) Goithone de Marchingio 2. 3. ^x) Ildebrauto 2. 3.

1) *Episcoporum nomina sunt: Bremensis Adalbero, Osnabrugensis Delhardus, Paderbrunnensis Bernhardus, Havelbergensis (non vero Brandenburgensis) Anselmus, Parmensis Bernardus, Albensis Robouldus, Astensis Otto, Cremenensis Obertus, Iporegiensis Guido.*

115. IURAMENTUM REGIS. *Iun. 4.*

Adhibemus 1) codicem Otobonianum 3057 saec. XII. v. fol. 137, quem contulit
 U. M. Waits et quem adhibuit in edendo iuramento Cenci 'Monumenta dominationis ponti-
 ficiae' II, 13; 2) cod. Cencii camerarii tabularii Vaticani 2529 circa a. 1400 exaratum
 fol. 133', ex quo ediderunt Pertz et Theiner 'Codex domini temporalis s. sedis' I, p. 12
 nr. 11; 3) cod. Cencii tabularii Vaticani 2526 circa a. 1280 exaratum fol. 137', quo usus
 est Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 209. Pro voce iuro rectius iurare facio
 legendum esse credo, quia Cencius Frangipani in animam regis iuravit. — Stumpf,
 Reg. 3278. (P. 82.)

Hoc est iuramentum quod dominus rex Lotharius tempore heresis filii Petri
 Leonis domino pape Innocentio prestitit ante fores basilice sancti Salvatoris que Con-
 stantiniana appellatur, in die qua coronatus est ab ipso Innocentio, antequam coronam
 acciperet, domino Cencio Frangipano iuramentum computante et Ottone^a nepote suo
 ac ceteris nobilibus Romanis ibi existentibus:

Ego Lotharius rex promitto et iuro tibi domino pape Innocentio tuisque succes-
 soribus securitatem vite et membri et male captionis, et defendere papatum et honorem
 tuum, et regalia sancti Petri que habes manutenere, et que non habes iuxta meum posse
 recuperare.

116. INNOCENTII II. PRIVILEGIUM DE REGALIBUS EPISCOPORUM
 TEUTONIAE. *Iun. 8.*

Pretiosissimum monumentum vulgavit primus Iafféus in 'Bibliotheca rerum Germani-
 carum' V, 522 nr. 28 e membrana mutila saec. XII. olim codici Monaccensi lat. 5254
 agglutinata, quae iam seorsum asservatur; quam a. 1889 iterum cum minimo fructu
 relegi. Priores lineae legi iam non poterant. Ideoque partim ad editionem principem
 recurrerimus oportuit, quam etiam in coniecturis secuti sumus. — Iaffé, Reg. pont. ed.
 II. nr. 7632. (P. deest.)

..... multipliciter ecclesiam filiali affectione diligere et eam a pravorum
 hominum infestatione m [ad] apostolicae sedis
 sollicitudinem spectare cognoscitur, ut ad exaltationem regni et decorem imperii dili-
 genter invig[ilare] in [r]obore, cooperante Domino, satagat custodire.
 Ceterum personae tuae probabilis in fide catholica firmitas et perseverans in [Dei]
 amore constancia sanctam ecclesiam Romanam eo magis sibi fecit obnoxiam, quo te
 ferventius, a longis retro temporibus operibus pietatis insist[entem], tantum laborem
 pro scismaticorum contritione et liberatione fidelium evidentibus indiciis assumpsisse
 conspiciamus.

Hae itaque ratione inducti [et ex] sublimatione tua fructum maximum sperantes
 catholice ecclesie et christiano populo proventurum, cognita fratrum nostrorum epi-
 scoporum et cardinalium [atque] nobilium Romanorum prompta voluntate atque con-
 silio, te christianissimum^a principem et inter speciales beati Petri filios unicum ac
 precipuum defensorum] ad imperii fastigia invocata Spiritus sancti gratia sublimavimus.

Nos igitur, maiestatem imperii nolentes minuere sed augere, imperatorie digni-
 tatis plenitudinem tibi concedimus et debitas et canonicas consuetudines presentis
 scripti pagina confirmamus.

115. ^a) Oct. 1; Octone 2.116. ^a) christianissimo legi.

Interdicimus autem, ne quisquam eorum, quos in Teut[onico] regno ad pontificatus honorem vel abbatię regimen evocari contigerit, regalia usurpare vel invadere audeat, nisi eadem prius a tua [potes]tate deponat, quod^b ex his, quae iure debet tibi, tue magnificentię faciat.

5 Data Laterani VI. Idus Iunii.

117. INNOCENTII II. PRIVILEGIUM DE TERRA MATHILDIS. Iun. 8.

Usi sumus 1) codice Ottoboniano 3057 fol. 135', ex quo partem tantum dedit Cenni II, 200; rubrum praecedit hoc: Innocentius papa II. Lothario imperatori aug. et Rigece imperatrioe; contulit Wutz, sicuti et 2) cod. Bibliothecae Vaticanae 8486 Cencii camerarii fol. 130, cum rubro; Innocentius etc. ut supra imperatrioi de concessione allodii comitissae Matilde, quod debet ad ius et proprietatem et dominium Ro. ce. pertinere; 3) cod. Cencii tabularii Vaticani 2529 fol. 113, cum rubro: Innocentius papa II. Lotario imperatori augusto et Riget imperatriei; ex quo edidit Theiner I, p. 12 nr. 13. De privilegii sinceritate primus suspicionem movit Giesebrecht 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' 15 IV, 436, qui consuit, inscriptionem ad textum minime quadrare, et textum e duobus scriptis, nempe privilegio a. 1133 Lothario et altero a. 1137 Henrico eius genero dato, conglutinatum esse. Inscriptionem vero, quae mentionem facit Richezac imperatricis in textu laud obviae, contra textum nil prorsus valere, non est cur moneamus. Et posteriorem privilegii partem, quae de Henrico agit, contra partem priorem pugnare, haud concedimus. In illa parte papam iam a. 1133 imperatori licentiam terrae comitissae in generum suum et filiam transferendae dedisse, potius crediderim, praefixis pro futuro conditionibus, quibus sedes apostolica Henrico investiturum praestitura esset. Lotharius autem a. 1137 demum ea licentia usus est. — Iaffé, Reg. pont. ed. II. 7633.

(P. deest.)

25 Si auctoritas sacra pontificum et potestas imperialis vere caritatis glutino^a ad invicem copulentur^b, omnipotenti Domino^c debitus famulatus libere poterit exhiberi et christianus populus grata pace et tranquillitate gaudebit. Nichil enim in presenti seculo est pontifice clarius, nichil rege sublimius; nichil est quod lumine clariore prefulgeat quam recta fides in principe, nichil est quod ita nequeat occasui subiacere quam vera religio. Que nimirum omnia tanto manifestius, Deo gratias, in persona tua clarescunt, quanto ab incunte etate amator religionis et cultor iustitiae extitisse cognoscere et novissime diebus istis nec persone tuae nec proprie parcendo pecunie pro beati Petri servitio multos labores et immensa pericula pertulisti. Cum ergo testante sacro eloquio etiam mali patres bona data suis filiis noverint^d impertiri, dignum 30 profecto est, ut nos qui disponente Domino universis catholice ecclesiae filiis debemus sollicitudine paterna consulere, personam tuam artius diligamus et tamquam specialissimo ecclesiae defensori in his, quae ad statum imperii in suo robore conservandum et utilitatem ac liberationem catholice ecclesiae spectare noscuntur, tam secundum ecclesiasticum officium quam temporaliter imperatoriam potentiam augeamus. Hoc 40 nimirum intuitu allodium bone memoriae comitissae Matilde^e, quod utique ab ea beato Petro constat esse collatum, vobis committimus et ex apostolice sedis dispensatione concedimus atque in presentia fratrum nostrorum, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum necnon principum et baronum per anulum^f investivimus, ita videlicet ut centum libras argenti singulis annis nobis et successoribus nostris exolveras et post tuum obitum

45 116. b) atque legendum censuit Iaffé; quatenus melius Bernhards.

117. a) glut. car. 2. 3. b) complerentur 3. c) deest 2. 3. d) filiis suis debent 2. 3.

e) Matilde 2. 3. f) anulum 3.

proprietas ad ius et dominium sancte Romane ecclesie cum integritate absque diminutione ac molestia revertatur. Quod si nos vel fratres nostros in eandem terram venire, manere vel transire oportuerit, tam in susceptione quam in procuracione atque securo conductu prout apostolicam sedem decuerit^a honoremur. Qui vero arceas tenuerint^b vel rector terre fuerit, beato Petro et nobis nostrisque successoribus fidelitatem faciant.³

Ceterum pro caritate vestra nobili viro Henrico Bawarie duci genero¹ vestro et filie vestre . . .² uxori eius eandem terram cum profato consue et supradictis conditionibus apostolica benignitate concedimus, ita tamen ut idem dux nobis hominum faciat et fidelitatem beato Petro ac nobis nostrisque successoribus iuret. Post quorum obitum predictum comitisse Matilde¹ allodium ad ius et dominium sancte Romane¹⁰ ecclesie, sicut supra dictum est, integrum et absque diminutione atque difficultate aliqua reducatur. Salvo tamen semper in omnibus eiusdem sancte Romane ecclesie iure ac proprietate.

Datum Laterani VI. Idus Iun.

118. MANDATUM DE EXPEDITIONE ITALICA FACIENDA.

(1136. Sept.)

Autographon adhuc in tabulario Massiliensi (Fonds Saint-Victor) asservatum, testante viro d. Reynaud, ita oblitteratum est, ut exemplar fieri non possit. Unde nitamur oportet editione Martenei 'Collectio amplissima' I, 717, quae et ipsi hoc autographon adhibuit, adnotatis nonnullis lectionibus, quas vir cl. Ficker olim sibi fecerat Massiliae. — Stumpf, Reg. 3329. (P. 83.)

Lotharius) Dei gratia Romanorum imperator augustus Arelatensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Saepe numero scripsimus vobis, requirentes fidelitatis et subiectionis tuae debitum.²⁵ Quod quia non mancipatur effectui, vis, quantum in te est, potestatem imperii nostri in partibus tuis satis indiscrete contemnere. Quod quantum divinis et humanis legibus contrarium sit, si recte adverteris, ipse nosti. Nos itaque, Dei annuente clementia et principum nostrorum^a suppeditante industria, [potestatem]^b Romani imperii, quae apud vos tam adtenuata est et oblivioni proxima, prout oportet, reparare curabimus, adeo ut fideles nostros debitis honoramus^c beneficiis et eos, qui rebellare conantur, viribus^d nostris affligamus. Ea propter tibi tamquam fidei et principi nostro mandando praecipimus, quatenus in festo sancti Michaelis in Placentia cum militia tua nobis occurras, animatus tam ecclesiae quam imperio debitum consilium et auxilium . . . exercendis. Igitur^e consilio principum . . . dilectum capellanum nostrum tibi direximus, quem quasi^f

117. ^a) apostolica sedes decreverit male 2. 3. ^b) tenuerit 1. 3. ^c) deest 1. ^d) spatium oucat 1. 2. ^e) Mathilde 2; Matilde 3.

118. ^a) sic F; principii nostri M. ^b) supplevit Pertz; lacuna in M. ^c) honoramus M. ^d) iuribus M. ^e) in M. ^f) principum ac M; patet, loco vocis ac siglum nominis exaratum fuisse. ^g) si M.

a latere nostro delegatum in omnibus audias et ei fidem adhibeas; sciens pro certo, [quod si te]^b nostro conspectui non praesentaveris, et subventioni ecclesiae Romanae debitisque^c imperii obsequiis nisi adfueris, offensam nostram graviter incurriati, et nos de eiusdem ecclesiae consilio et principum nostrorum in te animadvertemus.

119. PACTUM CUM VENETIS.

1136. Oct. 3.

Traditum est in 1) Libris pactorum lib. I. fol. 5; 2) Libris pactorum lib. II. fol. 78, et 3) Libro blanco fol. 38', nr. 20, ubi inscribitur: Privilegium Lotarii imperatoris Romanorum, factum domino Petro Polano duci Veneciarum, confirmationis illorum, quae antecessoribus suis collata fuerunt. In codice Trivisano fol. 183 transcriptum est ex Libris pactorum. Pactum Henrici V. (supra nr. 102) paene ad verbum repetitur. — Stumpf, Reg. 3332. (P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Lotarius divina favente clementia tertius Romanorum imperator augustus. Quoniam stabilem christianorum principum caritatem operari plurima bona ad multorum utilitatem evidenter novimus, et viros sapientes ac discretos rectores regnorum suorum notos habere semper et amicos curavimus, Petrum Polanum virum egregium et clarissimum ducem Veneticorum, quem luce sapientie et totius honestatis ubertate predicabiliter^a pollere manifestum est, habere notum et amicissimum ad decus imperii nostri stabilitate perpetua decrevimus. Ad cuius rei evidentiam dilectionem ipsius toto cordis affectu^b amplectentes in confirmandis illis, quae ab antecessoribus nostris suis antecessoribus collata et confirmata sunt^c, libenti animo voluntati et petitioni ipsius, sicut carissimi nostri, per omnia satisfacere studuimus. Hac igitur ratione omnino uniti nostram utramque dilectionem rationabiliter observavimus et in multis magnisque negotiis publicis ac privatis eius sinceram dilectionem ac preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus. Et quia ipsius rei efficacia et sapientum iudicio sapiens atque discretus Venetici regni rector extitit et egregia fides et pure dilectionis exhibitio, quam semper erga nos habuit et imperium nostrum, cum in omnibus nobis commendabilem exhibuit, dignus eius et honestus interventus apud nostram imperatoriam maiestatem locum karissimi amici^d, ut vir sapientissimus, venerabiliter optinuit. Igitur ob sinceram et venerabilem eius dilectionem^e quicquid ipse dux et Venetici ducatus, ecclesie et populus ex antiquo per multos^f annos in^g imperii nostri potestate^h secundum quod in preceptisⁱ nostrorum antecessorum, regum et imperatorum, continetur et in pacto Ottonis et Henrici imperatorum legitur, iuste et legaliter tenuit et habuit^h, per hanc nostram imperialem paginam renovamus et confirmamus. Huius autem rei internuntius inter nos et predictum ducem nostrum karissimum amicum Iohannes Polanus eiusdem ducis frater nobisque dilectus extitit cum Petro Donodei capellano eiusdem ducis et Aurio Aurio aliisque fidelibus ipsius, non quod istorum gratia vel cuiuslibet alterius hoc faceremus, sed solummodo dulci caritate ducis et predicti fratris sui, prout dictum est, hoc egimusⁱ, ita quidem, ut pars parti nil malignum aut

118. ^b) supplevit lacunam Pert. ^c) debitis quam M.

119. ^a) predicabiliter 1.—3. ^b) affectu 3. ^c) collata esse noscuntur sunt 3. ^d) nostri add. 3.
^e) triginta PH. V. ^f) om. 1—3. ^g) potestatem 2. 3. ^h) habuerit 1. ⁱ) genus 3.

iniustum^k, sed semper quod rectum est, in omnibus actionibus rebusque facere presumat et si, quod absit, aliqua malitia vel lesio inter partes commissa fuerit, per huius federis decreta tergatur, ac facta satisfactione a rebelli et transgressore parte ad pactum observandum hec series federis per cuncta inviolabiliter annorum semper maneat curricula, remota contradictione vel impugnatione tam nostra quam nostrorum successorum omnium.

Quia iniustum videtur, ut aliquis vel suis vel^l equis sanctionibus oppugnare nitatur, et ut maxime notentur specialiter vicini populi tam ex nostro regno quam ex^m predicto ducatu Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decrevimusⁿ, hii sunt ex nostro scilicet iure: Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Genuenses^o, Placentini, Florentini, Ferrarienses, Ravennates, Clomacenses, Ariminenses, Pisaurienses, Censentenses^p, Fanenses, 10 Senegallenses, Anconenses, Humanenses, Firmenses, Epinenses, Veronenses, Monteficenses^q, Gavel- lenses, Vincentenses, Paduenses, Tarvisianenses, Cenotenses, Foroiulienses, Histrienses, et cuncti de nostro Italico regno, sive qui modo sunt vel qui in posterum futuri sunt; ex predicto vero Venetia ducatu^r sunt: Rivoaltenses^r, Metamaucenses, Torcellenses, Clugenses, Pistrinenses, Capudargollenses^t, Brunduligenses, Laurentenses^u, Murianenses^v, Amianenses, Burianenses^w, Equilenses, Caprolenses, 15 Civitatinenses, Finenses, Gradenses et cuncta generalitas populi Venetie, sive qui modo sunt vel qui futuri sunt.

(1) Confirmamus itaque Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel minorari debere, sed libere et absque ullo impulsu que retro ab annis possederunt multia^x, deinceps possideant. Proprietates vero et predia, que habere videntur tam ipse dux quam suus 20 patriarcha nec non episcopi, abbates et ecclesie sancte Dei et reliquis populus Venetie sibi subiectas infra potestatem imperii nostri, sive in^y campis, sive in^z domibus, pratis, silvis, vineis, paludibus, salictis, sationibus, piscationibus et ceteris possessionibus, quiete possideant absque cuiusquam^a insultantis machinatione aut lesione sive sinistra quapiam^b tergiversatione, ita ut nemo contrarietatem eis inde facere presumat. Nec etiam venationem aut pabulationem sine eorum 25 licentia exerceat neque molestiam ibi residentibus inferat neque aliquam navem ipsorum Veneticorum in aliqua nostri imperii parte periclitantem predari seu hominibus naufragium patientibus aliquam controversiam inferre presumat; quod qui fecerit, componat centum libras auri purissimi illis, quibus iniuriam facere presumpserit, et res^c dominio possidentium mancipentur et quiete licent possessoribus illas tenere ac frui.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ad eandem malitiam fatiendam, infra LX dies tradatur, et omnia, que fuerint ablata, in duplum restituantur; quodsi ipsum duplum compositum non fuerit vel persona ipsa tradita non fuerit 30 infra LX dies, ut dictum est, tunc per unanquamque personam, que ipsam malitiam perpetraverit^d, componantur auri^e quingenti^f.

(3) Si furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut^g ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detulerint, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum idoneum dominis illorum^h satisfactum fiat. Si vero iudex vel aliquis ipsos fugitivos susceperit et eos reddere cura negaverit et exindeⁱ 40 fugerint, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos LXXII. Quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel auctor loci illius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc prebeant sacramentum XII electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in conscientia illorum sint nec aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc distulerit facere, post primam et secundam

119. ^k) iustum l. ^l) aliis add. PH. V. ^m) om. 1—3. ⁿ) decernimus l. 2. ^o) Innu- 45
enses 2. 3. ^p) Censentenses l. 2. ^q) 2. 3 et PH. V., Monteficenses l. ^r) duc. Venetie 3. ^s) Rivoal-
denses l. ^t) Capudargolles 3. ^u) Balionex add. PH. V. ^v) Maurianenses 2. 3; Maioribenses
add. PH. V. ^w) Constanciaenses add. PH. V. ^x) triginta PH. V. ^y) om. 2. 3. ^z) om. 1—3.
^a) cuiusquam 2. 3. ^b) quipiam 3. ^c) eius add. PH. V. ^d) perpetravit l. ^e) auri 1—3;
solidi add. PH. V. ^f) om. 2. 3; lacuna in codd. 2. 3. ^g) vel 2. 3. ^h) ill. dominis 3. ⁱ) inde 2. 3. 50

contestationem presentia testium peractam per iussionem iudicis sui liceat et pignora hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post peractam iusticiam per integrum reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut causa requiruntur; et si pignori pervenerit, non presumat alia pars pro pignore aliam pignora, sed expectet usque ad audiendam causam, ita sane ut cause in VI mensium spatio fiant et sint finite cause, reddens prius, quia ex iudicio condemnatus fuit, et pignus suum recipiat. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignore^k pignora presumpserit, in duplum, qui^l tulerit, restituit.

(6) Si vero equi vel eque aut armenta aut aliqua quadrupedia fuerint furata, in duplum restituantur; si ipsa aberraverint, modis^m omnibus reddantur. Quodsi post primam et secundam contestationem minime reddita fuerint, tunc pignori fiat de loco, ubi hocⁿ requiritur, usque dum pars parti satisfaciatur; et post satisfactionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut, si fugitivus seu res reddita^o fuerit vel si per sacramenta satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignora presumpserit, causam perdat, et quod tulerit^p restituit.

(9) Negotia autem inter partes fiant, et^q liceat dare et accipere quicquid inter eos convenit sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut equa conditio utrarumque partium negotioribus conservetur.

(10) De ripatico autem: secundum antiquam consuetudinem pars parti observet omne quadragesimum; et licentiam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram seu per flumina totius regni nostri; similiter^r et nostri per mare^s usque ad eos et non amplius.

(11) De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi trecenti; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, et ipsa persona tradatur in manibus ipsorum.

(12) Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis sui, si ei^t iustitia minime facta fuerit infra dies XIII, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies VII licentiam habeat pignora indox, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra causam^u suam, quantum ipsum debitum erit; et ipsum pignus^v usque ad prenomatas noctes. Quodsi antesteterit^w *pignus, componantur solidi XII causa manente, ut pro eo iterum^x pignori fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen, ubi iudicium ambabus partibus annuntiatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte de loco, ubi causa requiritur, quod ipsi per evangelium terminaverint, pars parti satisfaciatur.

(13) Addimus autem, ut, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti mixti fuerint in ipso homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi trecenti.

(14) Simili pena decernimus dampnandum eum, qui in communibus mercatis tumultum populi excitans homicidium perpetraverit. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri^r trecentos.

(15) Si aliqua pignoriatio in silva fieri debuerit, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur auri solidi trecenti et pro servo quinquaginta; et si plagi facta fuerit, ut non moriatur, pro libero homine solidi L, pro servo XXX.

(16) Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causas habuerit; et ante compellatio fiat semel vel bis; nam qui aliter^x

119. ^k) tulerit add. 1; tulerit aut add. 2. 3. ^l) quod *PH. V.* ^m) modo 1. ⁿ) hec 1. 2. ^o) redd. ros 3. ^p) tulit 1-3. ^q) ut 3. ^r) deletum 3. ^s) et flumina add. *PH. V.* ^t) set si 3. ^u) ita in *coll.* et in posterioribus partibus pro causam. ^v) supplendum est salvum sit; *cf. Pactum Ottonis II, supra p. 42 not. u.* ^w) ipsum add. *PH. V.* ^x) om. 2. 3. ^y) auri solidos 3. ^z) supplendum est facere; *cf. Pactum Ottonis II, supra p. 42 not. i.*

presumpserit, duplum componat, et si^a nesciens pignorerit, prebeat sacramentum, et sit^b solutus pignusque saluum restituat.

(17) Et hoc stetit de capulo, quod Rivoltenses, Olivolenses, Metamaucenses, Albionenses, Torcellenses, Amianenses^c fecerunt retro ab annis multis^d: habeant licentiam faciendi secundum antiquam consuetudinem, sive per flumina sive per mare.

(18) Equilegiones^e vero capulari^f debent in ripa sancti Zenonis usque in fossam Metamauri et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem et vegere cum carro aut ad collum, quantum sibi placuerit; et habeant licentiam peculis in ipsis finibus pascere vel^g pabulari.

(19) De finibus Civitatis nove statuimus, ut terminatio, que a tempore Lutibrandi^h regia facta est inter Paulitionem ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est de Plave maiore usque in Plavemⁱ siccam; peculium quoque et^k greges cum securitate pascere.

(20) Capriani vero in silva Forouliana, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroulii capulum faciant.

(22) Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum salsa aqua continet, eorum subiacent^l 15 potestati.

(23) Et nullus princeps vel pauper aliquem Veneticorum distringere aut legem facere de aliqua habita substantia^m aut ad placitum ducere, nisi in presentia illorum ducis, aut fodrum tollere de illorum terris, que in nostro regno sunt, aut bannum mittere tam dominis habitantibus in Venetia quam de illorum hominibus ubicumque habitantibus iustitiam aliquam accipere pre- 20 sumat, nisi in presentia dominorum suorum.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum et monasteriorum omnimodo iustitiam faciat.

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum vel uno homine sacramentumⁿ, et si usque ad XII libras denariorum Veneticorum XII electi iuratores addantur; nam si ultra XII libras 25 questio facta fuerit, iuratores ultra XII non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes facta^o fuerint, ut, si qua de eis contencio orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit, soli sine electis.

(27) De cautionibus vero simili modo agatur.

(28) Promisit cunctas ducatas Veneticorum nobis et successoribus nostris pro huius pactionis 30 federe annualiter omni mense Marcio persolvere libras suorum denariorum quinquaginta et libras totidem piperis et unum pallium.

Si quis igitur dux vel marchio, comes, vicecomes aut aliqua magna parvave persona huius nostre imperialis pagine violator extiterit, quod minime futurum credimus, sciat se compositorum auri optimi libras mille, medietatem camere nostre et medietatem duci Veneticorum. Quod ut 35 verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur^p, sigilli nostri impressione hanc paginam manu propria corroborantes iussimus insigniri, sub testimonio archiepiscoporum Coloniensis Brunonis, Adelberonis Treverensis, Chunradi Magdeburgensis^q, . . . Mediolanensis, episcoporum vero Traiectensis Andree^r, Mengoti Mersiburgensis^s, Anselmi Havelbergensis, Adelberonis Basiliensis, Henrici Ratisponensis, Adelberonis^t Leodiensis, Odalrici Constantiensis, Cremonensis Oberti^v, Brixiensis, Veronensis, Laudensis, Cumensis, Parmensis, Mantuani, Regint et aliorum plurium; principum quoque Heinrici ducis

119. a) om. 2. 3. b) si 1—3. c) Ammianenses 1. d) triginta *PH. V.* e) Equilegiones 3. f) capularo 3. g) et 3. h) Lutibrandi 1. 2; Lübraull 3. i) Plave 1. k) om. 1. 2. l) subiacent 1. m) debeat *add.* 2. 3. n) *supplendum est fiat; cfr. Pactum Heinrici V, supra p. 165 not. o.* o) fact. 1; factus 2. 3; posita *add.* 1—3. p) obs. ab omnibus 3. q) Magdeburgensis 1—3. r) *Rahaldi nomen omnium, lacuna in codd. non indicatur.* s) *ita corr. cum Stumpfio 'Acta imperii inedita' p. 122 nr. 102; Alexandri 1—3.* t) Mersiburgensis 3. u) Adberonis 1—3. v) *ita correcti cum Stumpfio l. c.; Ottonis 1—3.*

Bawario^w et marchionis Veronensium¹, ducis Chunradi, marchionum Chunradi, Adelberti, palatinorum^x comitum Ottonis de Rheno et Ottonis de Bawaria^w, comitum^y Rodolfi de Lecoburo^a, Werinheri de Bade, Ludiwici, Gebohardi^a, Bopponis, Mungoldi, Gerlahi, Adolfi aliorumque quam plurimum maiorum et minorum comitum.

5 Signum domni Lotharii tereii Romanorum^b imperatoris invictissimi (M).

Ego Ekkeardus vice Brunonis^c archicancellarii et Coloniensis archiepiscopi^d recognovi.

Data anno incarnationis dominice MCXXXVI, indictione XIII, V. Nonas Oct., anno vero regni regis Lotharii^e XI, imperii quarto: actum in Viridi Corregia prope
10 Wartstallum; in Christi nomine feliciter amen.

120. CONSTITUTIO DE FEUDORUM DISTRACTIONE.

1136. Nov. 6.

Legem, quae in librum Lombardae et in Libros Feudorum l. II, tit. 52, c. 1 recepta
15 *est, edimus ex 1) codice Registri curiae archiepiscopalis Iamensis apographo succ. XII,*
in tabulario regio Iamensi asservato; secuti sumus editionem viri d. Belgrano 'Atti
della società Ligure di storia patria' Vol. II, parte 2 (Genova 1865); lex nostra in codice
bis legitur: fol. 83 (p. 155), cuius imaginem praebet editio Iamensis, et fol. 174 (p. 347),
*cuius varias scripturas signavimus signo 1*²; 2) cod. Parisino 4617 saec. XII. Lombardam*
20 *continente; at lex nondum Lombardae annexa legitur duobus foliis separatis f. 12 et 28²;*
contulit olim b. m. Pertz; 3) cod. Vaticano Palat. 772 succ. XII. fol. 83' eiusdem in-
dolis ac 2, sed minoris pretii³, quem Pertz perperam fundamentum editionis fecit. Cum
nec Lombardam nec Libros Feudorum edituri simus, codices Feudorum non curamus, et
eum qui vult cognoscere formam et fata legis, postquam in librum Lombardae recepta
25 *est, ad Boretii editionem (LL. IV, p. 639) revertimus. — Stumpf, Reg. 3339.*

(P. 84.)

Lotharius^a divina favente clementia tereius Romanorum imperator, pius, felix^b,
inclitus^c triumphator, semper augustus^c universo populo.

Imperialis bonivolentiae proprium^d iudicamus, commoda subiectorum^e investigare
30 et eorum diligenti cura mederi calamitatibus, simulque^f publicum^g bonum statum ac
dignitatem imperii omnibus^h privatis commodis proponere. Quocirca omnium fidelium

119. ^w) Baularia, Baularia 1—3. ^x) palatinorum 1. 2; palatinorum 3. ^y) palatinorum comitum
Othonis de Baularia, comitum Othonis de Rheno 3. ^z) Lecoburc 1; Lecobuxo 2; Lecobuxo 3. ^a) Gebeh-
ardi 2. 3. ^b) tereii Rom. desunt 2. 3. ^c) Brunonis 2. 3. ^d) episcopi 2. 3. ^e) Lotth. 1—3.

35 120. ^a) Lotarius 1; Lottarius 3. ^b) feliciter 1. ^c) ac add. 2; inclitus — augustus des. 3.
4) proprie 1. ^e) subi. com. 3. ^f) similiter 2. 3. ^g) reipublice 2; bon. publ. 3. ^h) deest 3.

1) Cfr. Ficker, 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' I, p. 266; III, p. 411;
Cohn, 'Götting. Gel. Anz.' (1870) p. 1184; Giesebrecht, 'Geschichte der Deutschen Kaiserzeit' IV, p. 432;
Bernhardi, 'Lothar von Supplinburg', p. 653 n. 13. 2) V. LL. IV, p. CVI. Positionem legis nostrae
40 in codicibus Lombardae discrimen recensionum esse, animadvertit cir-cl.: Anschütz: 'Archiv' XI, 219.
3) V. LL. IV, p. CIII.

nostrorum tam futurorum quam presentium noverit universitas, qualiter dum apud Hunecalias¹ secundum antiquorum imperatorum² consuetudinem pro iusticia ac³ pace regni componenda consideremus⁴, omnia que ad honorem imperii⁵ spectare videntur solliciti indagantes, perniciosissimam pestem et rei publice non mediocre detrimentum inferentem resicere proposuimus. Per multas etenim⁶ interpellationes ad nos factas⁷ didicimus, milites beneficia sua⁸ passim distrahere ac, ita omnibus exhaustis⁹, suorum seniorum servitia subterfugere¹⁰, per quod viros imperii maxime attenuatas cognovimus, dum proceres nostri milites suos¹¹ omnibus beneficiis exutos ad felicem nostri nominis expeditionem minime¹² transducere¹³ valeant. Hortatu itaque et¹⁴ consilio archiepiscoporum, episcoporum¹⁵, ducum, marchionum, comitum palatinorum ceterorumque nobilium¹⁶ simul etiam¹⁷ iudicium hac edictali lege in omne¹⁸ ovum Deo propicio valitura decernimus, nemini licere beneficia, que a suis senioribus habet¹⁹, absque²⁰ ipsorum permissu distrahere vel aliquod commodum²¹ adversus tenorem nostre constitutionis excogitare, per quod imperii vel dominorum²² minuatur utilitas. Si quis vero contra²³ saluberrimo²⁴ nostre legis²⁵ precepta ad huiusmodi illicitum commercium accesserit²⁶ vel aliquid in fraudem²⁷ legis machinari²⁸ temptaverit, precio ac beneficio se cariturum agnoscat²⁹. Notarium³⁰ vero, qui super tali contractu libellum³¹ vel aliud instrumentum composuerit³², post ammissionem officii³³ infamio periculum sustinere sanctimus.

Data sexto³⁴ die mensis Novembris, indictione quintadecima, anno³⁵ dominice incarnationis millesimo centesimo XXXVI.

120. ¹) Hunecalias 2. 3. ²) deest 3; cons. imp. 2. ³) et 2. 3. ⁴) sederemus 3. ⁵) Romani add. 2. ⁶) eum 3. ⁷) deest 3; sua ben. 2. ⁸) exhaustis 1. 1*. 3. ⁹) subfugere 1; sufugere 1*. ¹⁰) us add. 1. ¹¹) nullo modo 2; deest 3. ¹²) non add. 3. ¹³) atque 2. 3. ¹⁴) deest 3. ¹⁵) nobili 3. ¹⁶) et 3. ¹⁷) deest 3. ¹⁸) habent 1*. ¹⁹) sine 2. ²⁰) commercium 2. 3. ²¹) domini 3. ²²) haec add. 2. ²³) saluberrima 2. 3. ²⁴) constitutionis 3. ²⁵) huius add. 2. ²⁶) machinare 1*. ²⁷) agnoscat 3. ²⁸) notarios 3. ²⁹) deest 1*. ³⁰) conscripserit 2; conscripserint 3. ³¹) ipsum add. 2. ³²) VII. 2. ³³) reliqua des. 2. 3.

CONRADI III. CONSTITUTIONES.

121. 122. CURIA RATISPONENSIS.

(1138.) Iun. 24.

121. EPISTOLA AD ARCHIEPISCOPUM SALZBURGENSEM INVITATORIA.

Usi sumus editionibus 1) Iafféi 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 530 nr. 34 parata e membrana saec. XII. quondam codici lat. Monacensi 5254 agglutinata, quae iam seorsum asservatur; uncis inclusa a Iafféo per coniecturam suppleta sunt: 2) Mansizii 'Germania sacra' II, 949 e bibliotheca capituli Salzburgensis desumpta. Cf. etiam 10 epistolam principum Bambergae mense Maio congregatorum ad archiepiscopum datam (Iaffé ibid. p. 529 nr. 33), qua expresse ad futuram curiam in festo sancti Iohannis baptistae Ratisponae invitatur. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

C(onradus) Dei gratia rex Romanorum dilecto et venerabili C(onrado) Salzburgensi archiepiscopo salutem et filialis dilectionis affectum.

15 Si in proxima curia, quae omnium pene princip[um] frequentia nobiscum est celebrata^a, vestram quoque praesentiam nobis^b exhibuissetis, rem nobis admodum gratam et ut speramus utilem ecclesie et regno fecissetis. Multa enim nobis haec re[fi] novitas importat, ad quae^c vestra auctoritas et prudentia valde nobis est neces-
saria; quae^d etiam, vobiscum communicato et vestro^e praecedente consilio, ad hon-
20 statem et utilitatem ec[clesiae] et regni tractare debemus. Et adhuc quaedam cum vestra discretionem tractanda^f servavimus. Praecipuam enim^g vestram auctoritatem tum aetate et scientia, tum dignitate et animi s[inc]eritate reputamus; cui nos Deo auctore omnia consilia privata et publica, regno communia et nobis familiaria^h secureⁱ com-
25 mendare audemus et volumus. Quia ergo ad illam curiam aliqua impediens necessi-
tate non venistis, ad futuram curiam in festo sancti Iohannis dilectionem vestram summopere invitamus^k, ubi per vestras manus, nobis cooperantibus, ali[quid] [ad bo]num pacis et concordiae Dominum operaturum speramus.

121. ^a) frequentata 2. ^b) deest 2. ^c) pro ad quae 2: atque. ^d) quare 2. ^e) pro et vestro 2: nostro. ^f) deest 1. ^g) Nam praecipuam 2. ^h) salutaria 2. ⁱ) secure tractare ordinare et commendare 2. ^k) expectamus 2.

1) Bambergae mense Maio.

122. EPISTOLA AD ABBATEM TEGRINSENSEM.

Damus e codice lat. Monacensi 19411 (Teg. 1411) saec. XIII. in. fol. 90 (p. 181), quem etiam Pez Thesaurus VI, 1, 326 adhibuit. — Stumpf, Reg. 3379. (P. 84.)

Conradus) Dei gratia Romanorum rex abbati de Tegrinse gratiam suam et omne bonum.

Satis mirari non valemus et vehementer nostra regia turbata est^a serenitas, quod curia preteritae apud Baueberg una cum aliis principibus interesse neglexisti et hoc, quod iure imperii ibidem nobis facere debuoras, adhuc quasi inconsulte distulisti. Quapropter volumus et mandando firmiter precipimus, quatenus omni posthabita occasione in festo sancti Iohannis in curia Ratisponensi obviam^b nobis venire studeas [et]^c 10 debitum servitii ibidem plenarie persolvas. Nos enim in presentia principum, si quas de illatis iniuriis ad nos habes deferre querimonias, benigne et misericorditer exaudimus et plenariam faciendo iusticiam [monasterium tuum]^d in antiqua libertate conservare curabimus.

123. MANDATUM DE INVESTITURA
SUSCIPienda.

(1146. Nov.)

Epistola ad Wibaldum abbatem Stabulensem, electum Corbeiensem data legitur in Chronographo Corbeienensi, cuius novissimam editionem e codice tabularii Monasteriensis I B 243 paravit Iaffé in 'Bibliotheca rer. German.' I, 51; quam editionem repetimus. Edita est etiam SS. III, p. 11. Auctor haec adiungit: Haec apud Wilzenbroch scripta et data et III. Kalendarum Decembrium (Nov. 29) in Stabulensi ecclesia abbati sunt presentata etc. Locus iste potius Würzburg monasterium prope Weissenburg in pago Nordgau quam Würzburg esse mihi videtur. Respondit rex hac epistola litteris Wibaldi, quas et ipsas Chronographus p. 50 exhibet; ex quibus haec afferre iuvat: Propterea mansuetudo vestra non 25 moveatur, quod ad presentem curiam secundum iussionis vestrae beneplacitum non venimus, quoniam in festo beati Nicholai, quando Corbeiensis ecclesia curiam vestram adire disposuit, Deo ducente veniemus. Si quid ergo apud vestram excellentiam nostra valet exigua set fidelis devotio, locum nobis circa Werzenburg in festo beati Nicholai assignare dignemini, quo vobis cum his, qui venturi sunt, commode occurrere valeamus. — Stumpf, Reg. 3524a. (P. deest.) 30

Conradus) Dei gratia Romanorum rex W(ibaldo) Stabulensi abbati gratiam suam cum dilectione.

Postquam ecclesia Corbeiensis abbate suo orbata fuit, statim divina inspiratione commonita dominum et patrem spirituales te sibi canonica electione ascivit. Postea 35 vero tam in temporalibus quam in spiritualibus propter absentiam tui turbata et distracta grave damnum sustinuit. Mandando igitur rogamus dilectionem tuam, quatinus in festo Dec. c. sancti Nicholai Frankenevurt presentiam nostram adeas et quae ad donum regiae dignitatis spectant ibidem de manu nostra suscipiens, ecclesie Corbeienensi tamquam pater spiritualis et prudens dispensator in posterum provideas. Vale. 40

124. EPISTOLA AD EUGENIUM III. DE ELECTIONE HEINRICI REGIS.

(1147. Mart.)

*Damus ex editione Iaffi in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 111 nr. 33, qui
5 excussit codicem Wibaldinum. — Stumpf, Reg. deest. (P. drcst.)*

Dilectissimo in Christo patri suo E(uenio) sanctae Romanae ecclesiae summo pontifici C(onradus) Dei gratia Romanorum rex et semper augustus filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Litteras sanctitatis vestrae per legatum vestrum, virum utique^a nobis cum omni
10 dilectione et honore nominandum, T(heodevinum) Sanctae Rufinae episcopum missas
gratissimè accepimus et, quae in ipsis continebantur, filiali et intima karitate ad effectum
perduximus. Siquidem de ordinatione regni nobis à Deo concessi, super qua nos
paterna sollicitudine monere et exhortari curastis, magna cum attentione et diligentia
in frequenti principum conventu apud Frankenevort, ubi generalem curiam habuimus,
15 studiosè et efficaciter Deo prestante tractavimus, ordinataque et firmata communi per
omnes regni nostri^b partes solida pace, filium nostrum Heinricum in regem et sceptri
nostri successorem unanimi principum conventu^c et alacri totius regni acclamatione
electum, mediante hac quadragesima in palatio Aquisgrani coronare^d, divina preeunte
20 misericordia, decrevimus. Sane quod dulcedinem vestram movit, nos rem tantam,
scilicet de signo vivificae crucis et de tantae tamque longae expeditionis proposito,
absque vestra conscientia assumpsisse, de magno verae dilectionis affectu processit.
Set Spiritus sanctus, qui ubi vult spirat¹, qui repente venire consuevit, nullas in cap-
tando vestro vel alicuius consilio moras nos habere permisit; set mox ut eor nostrum
25 mirabili digito tetigit, ad sequendum se sine ullo more intervenientis spacio totam
animi nostri intentionem impulit. Et quoniam vos ad partes Galliae tam per litteras
vestras quam per legatum vestrum venire cognovimus, venerabilem paternitatem vestram,
ut ad Rhenum accedere velitis, summa cum dilectione attente monendo invitamus:
quatinus simul positi ea Deo miserante pariter tractare ac disponere valeamus, per
30 quae pax ecclesiarum et christianae religionis ordo congruis propectibus augeatur et
regni nobis à Deo concessi status cum nostri honoris incremento oportunis decretis
firmetur. Et quoniam in articulo profectionis nostrae nulla nobis prolixitas temporis
suppetit, in sexta feria, quae in paschalem optomadam habetur, desideratam faciem
35 vestram apud Argentinam videre optamus. Legatos nostros, viros utique prudentes et
discretos ac sanctae Romanae ecclesiae regnique amatores ac nobis carissimos, Bucco-
nem videlicet Wormaciensem episcopum, Anselmum Havelbergensem episcopum,
Wiboldum Corbeicensem abbatem, vestrae sinceritati commendamus, ut ea, quae vobis
dixerint, tamquam ab ore nostro audiat et in rebus sanctae Romanae ecclesiae et
regni cum eis familiariter tractare ac disponere non abnuatis.

124. ^a) itique cod. ^b) mei corr. cod. ^c) conventu corr. cod. ^d) ordinare corr. cod.

40 1) Ioh. 3, 8.

125. SENTENTIA DE TELONEO A MERCATORIBUS TANTUM EXIGENDO.

(1149. Mai.)

Dedit Böhmer in 'Actis imperii selectis' 85 nr. 91 e codice Vindobonensi 2090 (Salish, 311) saec. XII. fol. 36. Tempus a viro cl. Ficker definitur ex eo quod sententiae curiae certe latae sunt Salzburgi, ubi rex mense Maio anni 1149 morabatur. — Stumpf 3560. (P. deest.)

C(onradus) Dei gratia Romanorum rex P(eregrino) patriarchae de Aquileis gratiam suam cum bona voluntate.

Cum in omnibus querimoniis ad presentiam nostram perlatis tenorem iusticiae 10 persequi et expostulare debemus, karitas tamen et religio, quorum experimentum non parvum in aeclesia Salzburgensi accepimus, nos urgent, ut statum aeclesiae illius in pace et tranquillitate conservare studeamus et quae iniuste ei subtracta sunt dictante iusticia ad usus eius requiramus. Novorit igitur discrecio tua, quod eiusdem aeclesiae maior prepositus et confratres ipsius in presentia principum nobis conquesti sunt, quod 15 capellam quandam sancti Oudalrici, in episcopatu tuo sitam, cum omnibus sibi pertinentibus violenter eis contra manifestam privilegiorum assertionem subtrahas et de hac iniuria sepius commonitus et privilegiorum auctoritate convictus, nondum eis proprietatem suae possessionis recognoscas. Tenorem ergo iusticiae ex decreto principum qui ibidem convenerant prosequentes, mandando tibi praecipimus, quatinus usum et 20 proprietatem predictae possessionis in posterum eis expeditam dimittas.

Preterea notificamus tibi, quia in presentia nostri adiudicatum est: quod tholoncum a nullo exigi debet nisi a mercatoribus qui causa negotiandi vadunt et redunt. Prebendas igitur religiosorum virorum per terminos episcopi tui sine gravamine tholonei hinc inde deferri permittas.

25

126. CURIA FRANKENVURTENSIS.

(1149. Aug. 15.)

Mandatum de curia visitanda Wibaldo abbati Corbeiensi datum recognovimus operationis codicis Wibaldini apud Iafféum 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 301 nr. 181. — Stumpf, Reg. 3564. (P. 86.)

30

C(onradus) Dei gratia Romanorum rex W(ibaldo) Corbeiensi et Stabulensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Certi sumus, quod de numero fidelium nostrorum precipuus inopinatum reditum nostrum summa cordis alacritate suscipias et prosperitati nostre tanquam specialis 35 regni et noster amicus plurimum congaudeas. Quod autem in adventu nostro aeclesia et regnum in reformatione pacis proficiat, orationibus sanctae aeclesiae et tam consilio quam auxilio fidelium regni obtinere desideramus. Industriae igitur tuae mandando

committimus, quatinus omni occasione postposita ad curiam, quam in assumptione sanctae Mariae Frankenvort celebraturi sumus, venire non differas, ubi tam de privatis Aug. 25. quam publicis negociis nostris familiari tecum consilio convenire intendimus. Quae Corboiensi aecclesiae pro tua dilectione in abbatia, Caminata videlicet et Visbachio, contulimus, ad usum eius Deo annuente conservabimus, certi, quod Corboienses pecuniam, quam iuramenti assertione promiserant, indubitanter nobis persolvant.

127. SENTENTIA DE ADVOCATIA ET FORO COMPETENTI.

1149. Aug. 21.

¹⁰ *Scriptum, de cuius forma egit Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' I, 354, olim a b. m. Böhmero ex autographo bibliothecae publicae Stuttgartensis descriptum, recognovimus ex imaginis, quam edidit vir cl. Schum 'Kaiserurkunden in Abbildungen' X, tab. 6. — Stumpf, Reg. 3565. (P. 564.)*

Anno dominice incarnationis MCVLXVIII. indictione XII^{ma}, duodecimo Kal. Septembris venerunt fratres de monasterio sancti Remigii Francorum apostoli, Hugo scilicet eiusdem aecclesie venerabilis prior, Petrus prepositus de monte sancti Remigii, Iohannes camerarius, Frankenewrt ad curiam invictissimi Romanorum regis Cōnradi secundi et fecerunt querimoniam de advocatia, qui erant in terra que pertinet ad montem sancti Romigii, quorum numerus magnus erat et plus ad nocendum quam ad defendendum paratus. Super quorum proclamatione quesita est a domino augusto sententia iudicii, et ex communi principum qui ibidem aderant consensu Ludowicus comes regionarius iudicalem sententiam promulgavit: quod nullus posset causas vel lites, que ad advocatorum ius pertinerent, audire vel terminare vel placita advocatie tenere, nisi qui bannum de manu regia recepisset. Deinde altero et cohorenti iudicio ²⁰ quesito, iudicavit Otto filius Cōnradi marchionis de Missina omnium principum favore et coniventia: quod Herimannus palatinus comes de Reno, qui advocatiam in profatis bonis de manu domni regis habebat, latam legis sententiam effectui mancipare deberet et omnia corrigere quecumque contra indubitati iuris rationem in pronominatis possessionibus ab iniustis advocatis essent perpetrata. Quod etiam ei ab inclito rege Cōnrado sub omnium testimonio presentium per optentum gratie sue ut perficeret imperatum ³⁰ est. Preterea in eisdem possessionibus in villa nomine Cosla¹ habitabat quidam Albertus ministerialis proprius aecclesie beati Remigii in suburbio Remorum civitatis site, cuius pater maiorem beneficii sui partem, scilicet villam Milwitre, Horcobereh, Habbach et alia quedam abbati sancti Remigii, suscepta ab ipso pecunia, reddiderat ³⁵ et legitime abdicaverat. Eisdem possessiones predictus Albertus per vim occupabat, nolens stare in conventionem patris, quam legitime et absque ipsius iniuria fecerat. Idem etiam Albertus beneficium cuiusdam militis sui, videlicet terram de Alba, cum ipso milite suo dicto Harduwino in altari optulerat et liberum aecclesie resignaverat, quod iterum violenti usurpatione invadebat. Super quibus omnibus ab abbate sancti

Remigii frequenter evocatus et ad domum suam Romis ad agendam causam venire iussus, dicebat se intra fines alterius regni causam non debere agere et iudicium subire, sed in terra et lege gentis suę paratum se esse ex iudicio facere. Interrogavit itaque dominus rex quendam de ministerialibus suis Cōnradum nomine de Haga¹, quid super hac controversia iuris ordo contineret. Respondit ille, cunctis consentientibus: omnem hominem sive liberum sive ministerialem oportere domum illi adire, cuius nomine possideret, in quocunque regno vel provincia sita esset, si de illa possessione controversia ageretur. Omnium itaque suffragante iudicio, gloriosus rex precepit, ut cuncta hæc, sicut prescripta sunt, prosequente iusticia effectui manciparentur, et ecclesia beati Remigii de possessionibus, quas sepe dictus Albertus occupaverat, per advocatum et regios nuncios reinvestiretur. Et ut hæc omnia postmodum rata et inconvulsa permanerent, presentem paginam idem inelitus rex sigilli sui impressione muniri iussit et, ut testes qui interfuerunt annotarentur, instituit. Interfuerunt itaque huic actioni: Guido sancte Romanę ecclesię cardinalis diaconus et apostolicę sedis legatus, Heinricus Moguntinę sedis archiepiscopus, Albero Treuirensis archiepiscopus, Bocco Wormacionensis episcopus, Burchardus Argentinensis episcopus, Herimannus^a Constanciensis episcopus, Bernardus Patherburnensis episcopus, Fredericus dux Suevię et Alsatię, Albertus marchio de Brandenburg, Lvdovicus lantgravius, Lvdovicus comes de Los, Herimannus palatinus comes de Reno, et frater eius Heinricus de Cacenceloboge, Otto comes de Rinecha, Gerlacus comes de Novo Castro, et alii multi; Wiboldus²⁰ Stabulensis abbas et Arnoldus regię curię cancellarius, quorum suffragio id maxime actum est.

128. SENTENTIAE CONTRA TEMERITATES MINISTERIALIUM.

1150. (Febr.)

25

Sententias pro Wibaldo abbate Corbeiensi latas, utpote universalis momenti, proponi liceat, collatis inter se editionibus quae ex autographo in tabulario Monasteriensi asservato fluxerunt: Erhard 'Regesta historiae Westfaliae' Cod. dipl. II, p. 55 nr. 272 et Wilmans-Philippi 'Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen' II, p. 306 nr. 226. — Stumpf, Reg. 3568.

(P. deest.)

30

(C.) ¶ In nomine sanctę et individue Trinitatis. Cōnradus divina favente clementia Romanorum rex secundus. ¶ Si paci et tranquillitati ecclesiarum Dei pia et benigna sollicitudine prospicimus, hanc vicissitudinem nos a pio creatore nostro accepturos speramus, ut et regni nobis a Deo commissi gubernacula in hoc tempore cum pace et tranquillitate possidere valeamus ac post regnum huius temporis in regno eterne beatitudinis requiem apud iustum iudicem Deum inveniamus. Notum igitur esse volumus universis regni nostri fidelibus, tam presentis quam future etatis hominibus, qualiter dilectus et fidelis noster Wiboldus Corbeiensis monasterii abbas multimoda necessitate ipsius monasterii compulsus, exposuit in auribus clementię nostre incommo-

127. ^a) episcopus add. or.

40

¹) Hagen, hodie Dreieichenhain prope Francofurtum.

ditates et iniurias, quas a dapiferis et pincernis suis quidam predecessores eius sustinerunt et ipso a die prelationis sue in eodem monasterio passus fuit. (1) Siquidem dapiferi et pincerne et reliqui qui ministerii locum in domo Corbeiensis abbatis tenent, quam dignitatem vulgari nomine officia appellunt, quasdam abusiones in eisdem officiis sibi usurpaverunt, ut videlicet omnia victualia et universam substantiam domus domini sui sub custodia sua teneant, et cui placuerit eis, inconsulto domino suo eadem bona servanda et passim distribuenda conferant, tantamque potestatem in istis officiis sibi asserere conantur, ut dominis suis palam et quasi de iure suo prohibeant, ne claves et custodiam rerum suarum alicui committant. Solent etenim de rebus dominorum suorum proprias familias alere ac milites suos pascere in tantum, ut in propriis domibus plerumque aut tanta aut et plura quam domini sui de facultatibus eorum, quas debuerant servare, expendant et in dissipandis bonis eorum modum omnino nullum teneant. (2) Huiusmodi ergo superfluas et dampnosas rerum suarum dissipationes cum prenomiatus fidelis et dilectus noster Wiboldus Corbeiensis abbas de eadem domo eliminare ac domum suam secundum honorem Dei et propriam utilitatem ordinare temptasset, quidam de ministerialibus eius Rabano, qui tunc officium dapiferi administrabat, cum fratre suo Liudolfo et paucis consanguineis suis multum ordinationi eius refragatus est atque cum multa comminatione assererat, quod potestatem officii sui, quam hactenus in domo illa exercuerat, nunquam dum viveret relicturus esset, ita ut sub imperio suo essent universa victualia domini sui, ac potestatem de eis habeat tribuendi cui vellet, nec dati aut accepti aliquam rationem domino suo redderet nec claves rerum suarum alicui servare liceret, nisi quem ipse ordinasset. (3) Hęc itaque contradictio inter ministeriales Corbeiensis ecclesie a prefato abbate domino suo ventilata est et per iudicium eorum tam eidem Rabanoni quam omnibus, qui huiusmodi dominationem sibi de bonis domini sui usurparent, omnis potestas de committendis clavibus et de custodia rerum domini sui abiudicata est; hancque potestatem abbati Corbeiensi . . .^a ab eo^b sententiam iudicii unanimiter abiudicaverunt: ut claves et custodiam rerum suarum liceret ei committere absque consilio dapiferi et pincerne cuiuscumque voluisset. Dapifero autem et pincerne tale iudicium adinvenerunt, ut in victualibus domini nullam potestatem dandi absque voluntate ipsius prorsus habeant, sed cum domino suo secundum debitum officii sui ad mensam servierint, hanc dignitatem de officio suo consequantur, ut refecto domino ad mensam eius cum ceteris ministris de bonis domini sui reficiantur et preter hanc nullam aliam potestatem de rebus ipsius exerceant. (4) Huic comparium suorum iudicio cum idem Rabano acquiescere nolisset, predictus fidelis noster Corbeiensis abbas apud clementiam nostram impetravit, quod in plena curia nostra, quam Spire celebravimus, iudicium super eodem verbo a ministerialibus regni sciscitatum sumus. Qui etiam in conspectu nostro et principum regni idem iudicium quod Corbeienses invenerant pari consensu asseruerunt. (5) Aliam preterea molestiam idem Rabano fratribus qui Deo serviunt in Corbeiensi monasterio irrogare presumpsit, quod videlicet infra muros et intra ambitum cimiterii eiusdem ecclesie hereditariam mansionem sibi vendicavit. Super qua mansionem cum satis fuisset commonitus tum a domino suo tum a fratribus monachis tum a comparibus suis, quatinus ab ea desisteret, noluit eorum salutaribus monitis obtemperare. Unde ministeriales Corbeiensis ecclesie iudicii sententiam interrogati, abiudicaverunt tam ei quam omnibus secularibus beneficium in atrio ecclesie, et quod aliquis abbatum^b tale beneficium potuerit prestare. (6) Cum vero adhuc reluctaretur, nos item rogati a fidei nostro predicto Corbeiensi abbate, cum interrogassemus ministeriales nostros super eodem iudicio, abiudicaverunt ei in conspectu nostro et principum infra atrium ecclesie omnem hereditariam mansionem et

128. ^a) *lacuna; predicto per alterum supplet Ph.; legendum videtur per questum.* ^b) *corr. in or.*

omnibus abbatibus et monachis talis beneficii concessio. (7) Orta est nihilominus et alia temeritas ab eodem Rabanone, quod intra muros Corbeionis monasterii quondam similitudinem dignitatis sibi hereditario iure^b vendicabat, quam prefecturam appellabat, et se burkgraviam appellari faciebat^b, cum omnes abbates eiusdem monasterii hanc potestatem semper sub se habuerint, ut quicquid a suis infra muros delinqueretur, aut ipse corrigeret aut camerario vel dapifero suo seu alicui de familia sua corrigendum absque ulla potestate in perpetuum mansura committeret. Hac autem potestate prefatus Rabano in tantum abusus fuit, ut eam vulgari nomine appellaret burghan et secundum morem alicuius magnę potestatis sepe infra muros placitaret et huiusmodi placita burgdink appellabat. Ad hæc placita famuli fratrum monachorum¹⁰ de coquina aut de pistrino seu de quolibet eorum servitio cogebantur venire, qui etiam, si propter impedimenta servitii fratrum occurrere non poterant, violenter et contumeliose a famulis illius protrahebantur^c et panem aut escam fratrum imperfectam relinquere compellebantur. (8) Huiusmodi ergo temeritatem de hac prefectura circa Corbeionse monasterium ex iudicio principum regni prorsus interdiximus et hanc potestatem in¹⁵ manu abbatis esse, sicut antiquitus fuit, decernimus. Nam in veteribus regum et imperatorum preceptis continetur, ut nullus dux, nullus comes, nulla alia secularis potestas aliquam potestatem infra muros eiusdem ecclesię exercendi iudicium habeat, sed per abbatem et personas temporaliter a se ordinatas quicquid a famulis monasterii contra iuris et equi rationem admissum^d fuerit, iudicari oporteat^e. Et si principibus contra²⁰ privilegium imperiale non licet, multo minus ministerialibus licere constat. (9) Hanc igitur prefecturam et supradictam infra muros laicorum habitationem atque dapiferi et pincerne de committendis clavibus potestatem ab aliquo usurpari et hereditario iure vendicari in supradicto monasterio, nullatenus permittimus; sed has tres predictas²⁵ usurpationes, secundum iudicia ministerialium^b nostrorum atque sententiam principum regni omnibus laicis decreto in perpetuum valituro interdiximus et horum omnium potestatem abbati attribuimus. (10) Iudicium de clavibus invenit Conradus ministerialis noster de Haga. De habitatione intra muros et de prefectura iudicium dedit item ministerialis noster Conradus de Walehusen camerarius noster a thesauris. Principes³⁰ autem cum ministerialibus suis hi interfuerunt: Ortleuus Basiliensis episcopus et sui ministeriales, Heremannus Constantiensis episcopus et sui ministeriales, Gunthorus Spirensis episcopus et sui ministeriales, Eilulfus Mörbacensis abbas et sui ministeriales, Waltherus Selsensis abbas et sui ministeriales, . . . Campidonensis abbas et sui ministeriales, . . . Wizzomburgensis abbas et sui ministeriales, clerus et populus Vurmacionis ecclesię quę tunc vacabat, clerus et populus Fuldensis monasterii quod³⁵ tunc vacabat, clerus et populus Laurishamensis monasterii quod tunc vacabat, Frithe-ricus dux Suevię et Alsatię et sui ministeriales, Otto palatinus comes de Withelispach et sui ministeriales, Horimannus marchio de Bathen et sui ministeriales, Wernherus comes de Havekhesperch, Ôthelricus comes de Lenzemburg, Willehelmus comes de Glizperch, comes Willelmus de Iuliaco, comes Imikho de Liningen, comes Vulframus⁴⁰

128. ^c) sic Erhard; protrahebantur Philippi. ^d) leg. commissum. ^e) abhinc testes subtiliori scriptura additi sunt.

1) De potestate burghan cf. quę dicit rex in privilegio a. 1147, quo monasterium Kennade abbatie Corbeionis incorporat (Wilmans II, p. 364 nr. 225; Kaiserurkunden in Abbildungen X, tab. 5; Stumpf 3543): Auctoritate vero nostra regis prefate colle Kamimude damus ac decreto in perpetuum valituro confirmamus eandem libertatem, quam habet Corbeionse monasterium, scilicet prefecturam urbis quę vulgo dicitur burghan, ea videlicet privilegii ratione, ut nullus dux, nullus marchio, nullus comes, nullus advocatus potestatem habeat exercendi iudicium in atrio predictę ecclesię, sed quicquid preter ius et equum a famulis, qui tam abbati quam congregationi obsequio cottidiano deserviunt, commissum fuerit, ab abbate vel ab eo cui ipse mandaverit corrigatur.

de Wertheim, Marquardus de Grönbach, Arnoldus dapifer^f de Kotonburch, Heinricus
marescalcus^f, Heingorus pincerna^f, Thietpertus camerarius^f de Winsperch.

¶ Signum domini Cōnradi Romanorum regis secundi invictissimi. ¶ (M.)

¶ Ego Arnoldus cancellarius vice Heinrici Moguntini archiepiscopi et archican-
cellarii recognovi. ¶

Data anno dominice incarnationis MCL, indictione XIII, anno vero domini Cōn-
radi secundi regis invictissimi XII, anno autem domini Wiboldi Corbeiensis abbatis III.
Actum Spire. In Christo feliciter; amen.

129-134. EXPEDITIO ROMANA.

(1151. Aug. Sept.)

129. EPISTOLA INVITATORIA. (Aug.)

*Epistolam, qua Wibaldus abbas Corbeiensis ad curiam Wirzburgensem Sept. 15
habendam, ubi expeditio a principibus¹ iurata est, citatur, damus cum ipsis nr. 131-134
ex recensione Iafféi in Bibliotheca rerum Germanicarum I, 466 nr. 335, quae nititur
15 codice Wibaldino. — Stumpf, Reg. 3583. (P. 87.)*

C(uonradus) Dei gratia Romanorum rex W(ibaldo) Corbeiensi abbati gratiam
suam et omne bonum.

Discretioni tuae volumus esse cognitum, quod octava die post proximam nati-
vitatē sanctae Mariae nonnulli principum nostro se conspectui presentabunt apud
20 Herbipolim, de negotiis ecclesiae et regni et de nostra expeditione nobiscum tracta-
turi. In quibus et tua opus habemus presentia, utpote cum quo familiarius et plonius
singula intendimus pertractare. Per presentia igitur scripta sollicitudini tuae mandamus.
quatinus omni dilatione et occasione postposita, in termino supra memorato, modico
comitatu contentus, nostro te conspectui representes.

130. EPISTOLA PISANORUM AD REGEM.

*Ea epistola esse videtur, cui alludit rex in fine litterarum suarum. Edimus eam e
codice Guelferbyitano 1329 (Helmst. 1221) saec. XII. fol. 1', ex quo primum vulgata est a
viro d. L. von Heinemann 'Neues Archiv' XVI, 182. (P. deest.)*

Domno C(uonrado) divina favente clementia Romanorum regi invictissimo, trium-
30 phanti, semper augusto consules Pisanorum et populus fidelitatis salutem et de inimicis
triumphum.

Gratias quidem non modicas dignitati vestre pariter unanimiterque referimus.
quoniam nos frequentor consolari dignamini per litteras vestras et fidelissimos vestros.
Iure etenim agitis, quia dilectionem nobis ostenditis et rore gratiae et benevolentiae
35 vestre nos affatim perfunditis. Diligimus equidem vos et regnum vestrum, gloriam.

128. ¹) supra lin. add.

1) De iis qui praesentes fuerunt cf. Wibaldi epistolam ad Manuclm imperatorem datam ed. Iaffé
l. c. p. 475 nr. 343.

honorem et imperium, quod plenius et laudabilius completum videre desideramus et expectamus. Patres enim et avi neonen et attayi nostri fidelissimo amore dilexerunt regnum et imperium vestrum, beate quoque memorie patrum et avum vestrum; quorum sincera dilectione domnum Lo(tharium) successorem eorum dileximus. Super omnes igitur filios Adam procul dubio vos et regnum vestrum fideliter diligimus, amplectimur et veneramur. Si qua namque nobis^a virtus est aut aliqua fortitudo seu victoria super inimicos, hoc totum post Deum vestre maiestati ascribimus et vestra audacia et robore id habere et obtinere cognoscimus^b. Si ergo terrorem, qui valde metuendus est, inimicis et infidelibus regni decenter infertis et veraces amicos atque fideles pia reconpensatione mulcetis strennuo, iuste et honeste agitis. Scriptum quippe est in Prov. 19, 12, proverbii Salomonis: 'sicut fremitus leonis, sic et terror regis, et sicut ros super herbam, sic et hilaritas eius'. Quo quidem rore nos Dei gratia benivolentie vestre largitate perfuso prospere agimus, viriliter incedimus, super hostes victores existimus. Confidenter igitur orucet cor nostrum verbum bonum, et opera nostra regi dicimus ac multa maiora per gratiam Dei et vestram vobis enarrare poterimus. Accingere ergo gladio super femur tuum, potentissimo, et deducat te mirabiliter dextera tua propter veritatem et mansuetudinem et iusticiam, quod multiplicitas intercessorum postulat et expectat. Utinam de vobis in proximo condigno concentu canere possit concio^c nostra, Ps. 20, 2, quamquam Dei filio versiculus hic psalmi decentius conveniat: 'Domine, in virtute tua laetabitur^d rex et super salutare tuum exultabit vehementer'. Corde simul et ore vobis loquentes supplicamus, quatenus de servicio regni et vestro nobis precipiatis, qui parati sumus in omnibus obsequi vobis. Gratias autem Deo agimus vestroque mansuetudini, qui captos nostros liberare voluistis et non audierunt vos inimici nostri, sed reddidit eos nobis cum nostro honore virtus Omnipotentis et habemus multos ex illis, sicut nosse poteritis a fidelibus vestris. Foderunt quidam foveam, paraverunt pedicam et ipsi inciderunt in eam, Deo gratias. Amen.

181. EPISTOLA REGIS AD PISANOS. (Sept. ex.)

Iaffé I, 477 nr. 344. — Stumpf, Reg. 3591.

(P. 87.)

C(onradus) Dei gratia Romanorum rex et semper augustus consulibus, capitaneis, et universo populo Pisano, tam minoribus quam maioribus, gratiam suam et bonam voluntatem.

Post reditum nostrum à Iherosolimitana expeditione omnem animi nostri intentionem converteramus, ut absque morae prolixioris interventu ad res Italiae ordinandas et pacandas ingrederemur. Inde fuit quod legatos excellentissimi fratris nostri Graecorum imperatoris ad universitatem vestram direximus, de fide et constantia vestra plurimum confidentes, quatinus ipsorum industria et vestra potenti virtute hostis utriusque imperii usque ad adventum nostrum sine intermissione bellicis incursibus quassaretur. Decet itaque patriae principem grates ac benivolentiam rependere his, qui ad tam egregium opus peragendum animo et opere inparati non fuerunt, sicut illis non immerito pena debetur acerbior, qui tantum rei publicae provocatus demoliri temptaverunt. Sed ardentissimum nostrae voluntatis studium manus divina, quam nemo mortalium potuit evadere, inmissa coelitus infirmitate aliquamdiu repressit. Sed recuperata per eundem misericordissimum Deum sospitate, transacto sacrae pentecostes festo, generalem curiam apud Ratisponam celebrantes, expeditionem nostram regio

180. ^a) vobis *cod.* ^b) gnoscimus *cod.* ^c) gscio *cod.* ^d) laetabitur — vehementer *litteris tantum initialibus in cod.*

181. ^a) sacri *cod.*

more versus Italiam cum magno principum favore et totius militiae alacritate indiximus. Similiter et apud Herbipolim mediante mense Septembri factum est, ita deinceps ^{Sept. 15.} firmato mentis proposito, ut ad omnes regni nobis a Deo concessi partes celerius accedentes, et pace per Dei gratiam ubique firmata, sic ad Urbem et ad vos pervenire valeamus, ut tam bene merentibus premia quam rebellibus poenam repondere debeamus. Ad huius rei evidentem notitiam atque^b certitudinem faciendam direximus presentes legatos nostros, viros utique illustros ac nobis inter principes nostros familiarissimos, Arnoldum videlicet Coloniensis ecclesiae venerabilem archiepiscopum, Wibaldum Stabulensem et Corbeionsem abbatem, Heinricum curiae nostrae notarium, ad reverendum ¹⁰ patrem nostrum papam Eugenium et ad urbem Romam necnon ad ceteras urbes Italiae. Quos venientes ad urbem vestram, quae semper ab initio in pace et in bello terra marique imperii Romani consuevit esse domicilium, honorifice, ut vestra probitas consuevit, suscipiatis, et tam de militum, quam de navium numero, quas in expeditionem Siciliae ob perpetuam felicitatis remunerationis mercedem exhibebitis, per illorum notitiam ¹⁵ nos certos efficiatis. Porro de verbo, quod de inimicorum vestrorum sempiterna humiliatione nobis per legatos nostros, scilicet Constantiensem et Basiliensem episcopos atque^b marchionem de Montefarrato suggestistis, preces vestras exauditas esse sciatis. Et quicquid super hoc predicti nuncii nostri vobis confirmaverint, nos esse observaturos non dubitetis, scientes quod inimicis vestris inimici sumus et odientes vos affligemus.

182. EPISTOLA REGIS AD ROMANOS. (Sept. ex.)

Iaffé I, 478 nr. 345. — Stumpf, Reg. 3592.

(P. 88.)

Conradus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus prefecto Urbis, consilibus, capitaneis et omni populo Romano, tam minoribus quam maioribus, gratiam suam et bonam voluntatem.

²⁵ Post reditum nostrum à Ierosolymitana expeditione litteras universitatis vestrae frequenter accepimus, in quibus continebatur, quanto fidei ac devotionis studio pro personae nostrae dignitate provchenda et imperii Romani statu reformando indefessis animis decertetis. Et licet epistolarum de ³⁰ ulsi^a tantis rebus, quas perferebant, impares viderentur, pergratam tamen animo habemus vestram bonivolentiam ex cepto tenore^b procedentem et^c imperiali retributione honorare decrevimus. Proinde à vestra prudentia, sicut oportuit, decenter invitati, expeditionem Ytalicam et adventum nostrum ad Urbem magno cum principum nostrorum favore et totius militiae alacritate efficaciter ordinavimus, primo quidem in celebri curia Rathisbone, secundo in civitate Erbipoli; ³⁵ firmato deinceps proposito nostro, ut ad ceteras regni nostri partes celerius accedentes, pace per Dei misericordiam ubique^d firmata, ad^e res Urbis^f et Ythaliae pacandas et firmandas sic transcamus, ut tam fidelibus gratiam quam rebellibus poenam Deo adiutore retribuere valeamus. Eapropter mittimus ad universitatis vestrae experientiam legatos nostros, viros utique illustros ac moderatos, Arnoldum videlicet nostrae curiae cancellarium, Coloniensis ecclesiae electum archiepiscopum, et Wibaldum Corbeionsem ⁴⁰ abbatem et Heinricum notarium, imperio nostro fidelissimos ac familiarissimos, ut per eos voluntatis nostrae et consilii certitudinem adiscatis. Quocirca industriae vestrae attente mandando committimus, quatinus eosdem legatos nostros pro nostra reverentia

181. ^b) aliquo cod.

182. ^a) sic cod.; an decursus insulsi Iaffé.

^b) an amore Iaffé.

^c) deest cod.

^d) ur̄q; cod.

^e) à cod. ^f) urbes cod.

et Urbis^a disciplina honeste suscipiatis, et ab ipsis tamquam^b ab ore nostro, que in hoc temporis^c statu agenda sunt, accipiatis, et eos honorifice et commode, quo itineris res postulat, perducatis.

133. *EPISTOLA REGIS AD EUGENIUM III. (Sept. ex.)*

Iaffé I, 479 nr. 346. — Stumpf, Reg. 3593.

(P. 88.)

Karissimo in Christo patri suo Eugenio sancto Romano aeclesiae summo pontifici Cuonradus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus filialem per omnia dilectionem et debitam in Domino reverentiam.

Sicut paternitatis vestrae benivolentiam in omnibus nostris nostrorumque negotiis sepe usque^a nunc experti sumus, sic etiam adhuc in cunctis sentire non dubitamus, celsitudini vestre hoc repromittentes, quod ad promovendum aeclesiae Dei et vestrum honorem, quanta debemus diligentia, semper erimus parati. Inde est quod nos generalem curiam apud Herbipolim medio mense Septembri celebravimus, ibique expeditionem Italicam, receptis à principibus qui convenerant fide et sacramentis, efficaciter ordinavimus. In qua rite peragenda quoniam presentia et consilio dilecti nostri Har(twici) venerabilis Bremensis archiepiscopi carere nec debemus nec volumus, paternitatis vestrae serenitatem attenta benivolentia rogamus, ut diem et terminum pro conservanda Bremensis aeclesiae dignitate sibi constitutum benigne illi remittatis et causam ipsius usque ad nostrum adventum differatis, hac interposita conditione^b, ut in nostro adventu eadem causa in vestra presentia secundum tenorem veritatis et iustitiae terminetur. Confisi enim de vestra sinceritate fretique consilio dilecti nostri O(ctaviani) cardinalis vestri, qui tunc presens erat, prefatum archiepiscopum, cum iam ad iter faciendum succinctus esset, apud nos retinimus, ut in tanta et tam celebri expeditione eum promtorem habere valeamus. Sanctitati vestrae attente commendamus karissimum nobis Corbeiensem abbatem Wibaldum, virum utique prudentem et tam vobis quam sacrosanctae matri nostre Romano aeclesiae per omnia fidelissimum, ut eum pro nostrae dilectionis et petitionis intuitu clementer excipiatis, tam in privilegiis suis confirmandis quam in aliis suis petitionibus benigne exaudiatis, et aliqua vestrae benedictionis et gratiae prerogativa insignitum ad nos cum gaudio celerius remittatis.

134. *PROMISSA ROMANORUM PONTIFICI FACIENDA.*

Haec pontifici, non vero, ut Pertzius credere videtur, regi facienda erant. Damas ex Iaffé I, 480 nr. 347¹.

(P. 88.)

Hec sunt quo senatores promittunt facere et adtendere, et sacramento firmare voluerunt et volunt.

Ipsi vobis fidelitatem iurabunt cum beneficio quingentarum librarum, secundum quod consueverunt Romani iurare pontificibus Romanis. Quatuor de populo per unam-

182. ^a) ubi cod. ^b) atunquam cod. ^c) tempori cod.

183. ^a) inseruit Iaffé. ^b) coniecit Pertz; nr. . . . constantia cod.

1) Hoc loco afferri liceat sententiam paullo post, Nov. 23, Wirzburgi latam, quae continetur in privilegio regis (*Monumenta Boica XXIX, 1, 306; Stumpf, Reg. 3595*): Iudicatum est itaque a Marewardo de Grombach eiusdem aeclesiae advocato et a curia nostra: quia ecclesia Kizingensis regalia quod heracilt dicitur non haberet, nullus laicorum quicquam de iure beneficii ab ecclesia pretaxata vel ab abbatisa obtinere posset.

quamque contradam facient iurare securitatem et pacem vobis et rebus vestris et omnibus ecclesiis et omnibus ad vestram curiam venientibus et redeuntibus et personis et rebus episcoporum et cardinalium. Regalia vobis integre restituent, excepto quod in Reiano et Maliano arx non fiat. Pecuniam ablatam ecclesiis et regalibus, excepta quae expensa est in guerra Bitervii, bona fide recuperare studebunt et reddent. Fortitudines omnes extra Urbem reddent. Munitiones Sancti Gregorii et turrim de Solacois dabunt ad tenendum talibus hominibus qui vobis placeant, et illis usque ad quatuor annos; quibus expletis, reddentur dominis suis. Et si Romam reversi fueritis, ita cum eis agere poteritis, quod non tenebuntur per medium annum. Et rogant, ut pacem de Bitervio cum honore vestro et Urbis et senatus, sicut pater et dominus, et pacem inter Urbem et extra in quantum potestis provideatis. Quicquid vobis de his placuerit, nobis statim rescribite. Et inter predictos iurabunt Nicolaus, Syxtus et Guido, recuperata gratia vestra precibus senatorum.

184. *) sequitur lacuna exigua cod.

HEINRICI REGIS CONSTITUTIONES.

135. 136. CURIA FRANKENVURTENSIS.

(1148. Sept. 8.)

Duas epistolas invitatorias Wibaldo abbati Corbeiensi missas recognovimus ope editionis novissimae a Iaffio 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, p. 182 nr. 106 et p. 187 nr. 110 e codice Wibaldino paratae. Res in curia ista tractatas v. in Heinrici regis epistola ad Eugenium III. data ibidem p. 190 nr. 116. — Stumpf, Reg. 3610, 3611.

(P. 86.)

135. EPISTOLA PRIOR.

Heinricus Dei gratia Romanorum rex Wibaldo venerabili Corbeiensi abbati gratiao 10
et dilectionis suae plenitudinem.

Gratiarum actiones tuae discretioni referimus, qui fidelitatis et dilectionis constan-
tiam quam domino et patri nostro deferre consuevisti, post discossum eius, memor qua
familiaritate dilectionis ei iunctus fueris, etiam nobis ad nostri honoris incrementum
tum apud regni principes tum apud domnum papam devotissime exhibuisti. Unde 15
nimirum voluntati tuae obsequi deinceps erimus parati. Verumtamen quia communicato
principum consilio, in nativitate sanctae Mariae Franckenevort curiam celebrare statuimus,
rogamus dilectionem tuam, ut eidem curiae interesse non renuas et ad reformandum
regni statum et pacem firmandam consilio et auxilio nobis assistas. Et quoniam omnia
negotia nostra tam privata quam publica per te ordinare desideramus et, ut in eadem 20
curia nos et negotia nostra mantoneas, expetimus, Kalendis Septembris ut Nurenberch
nobis occurras volumus. Caetera nuncius. De statu vero domini et patris nostri, sicut
in litteris suis nobis mandavit, tibi scribere curavimus.

136. EPISTOLA ALTERA.

Heinricus Dei gratia Romanorum rex W(ibaldo) abbati Corbeiensi et Stabulensi 25
intimae dilectionis suae plenitudinem.

Discordia, que nuper in Suevia suborta est, a proposito nostro in parte nos
declinare compellit. Cum enim Nurenberch moram facere proposuerimus, ad com-
ponendos tumultus Suevorum divertere compellimur. Unde dilectionem tuam quam
intime rogamus, ut eodem termino, quem Nurenberch tibi prefiximus, Winisberch nobis 30
occurrere non graveris. Quod si fieri non potest, omni occasione postposita, curiam
Frankenevort indictam nobiscum celebres. Cetera nuntius.

FRIDERICI I. CONSTITUTIONES.

137-139. ELECTIO REGIA.

(1152. Mart. — Mai. 17.)

137. LITTERAE REGIS AD PAPAM.

5 *Recognovimus sicuti et nr. 138. 139 ex editione Iaffi 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 499 nr. 372, quae n̄bitur codice Wibaldino. Recte vir doctus: 'Haec, inquit, epistola, a Wibaldo formata, vereor ut sine commutatione ad papam missa sit; cf. cp. codicis Wibaldini 374. 376. 377. — Stumpf, Reg. 3620. (P. 89.)*

Dilectissimo in Christo patri suo E(ugenio) sanctae Romanae ecclesiae summo
10 pontifici Fredericus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus filialem per omniam
dilectionem et debitam in Domino reventiam.

Patrem patriae docet veneranda priscorum instituta regum vigilanter observare
et sacris eorum disciplinis tenaci studio inherere, ut noverit regnum sibi á Deo collatum
legibus ac moribus non minus adornare quam armis et bello defensare. Solemnem
15 itaque imperii Romani morem á proavis nostris, imperatoribus videlicet et regibus, ad nos
transmissum sequentes, legatum nostrum, virum scilicet discretum et honestum. E(ber-
hardum) venerabilem Bavenbergensem episcopum, adiunctis sibi H(illino) Trevironsi
electo, et A(damo) Everacensi abbate, ad vestrae sanctitatis presentiam et ad Urbem
destinare curavimus, ut tam ex presentis paginae indicio quam ex ipsorum viva voce
20 de nostris profectionibus et totius ecclesiae ac rogni statu certiores esse possitis. Itaque
quando placuit terribili et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terrae, Ps. 75. 12. 13.
in cuius manu sunt omnium potestates et omnium iura regnorum, felicis memoriae
patrum ac nutritorem nostrum, gloriosum Romanorum regem C(onradum) de presenti Feb. 15.
vita evocare, universi principes regni, tamquam divino spiritu suscitati, XVII. die post Mart. 3.
25 depositionem eius¹ in oppidum Frankenevurt tam per se ipsos quam per responsales
honoratos convenerunt, et absque ullius morae interiecto spatio eadem die cum ingenti
divinitus data concordia, ipsi principes et caeteri proceres cum totius populi favore et
alacritate nos in regni fastigium oclerunt. Quinta postmodum die, id est transacta
proxime mediante quadragesima², pari et eodem consensu cum benivola populi accla-
30 matione in oppido Aquisgrani nos per sacratissimas devoti filii vestri A(rnoldi) Colo-
niensis metropolitani et venerabilium episcoporum manus oleo sanctificationis regaliter
unxerunt et in solio rogni cum benedictione solempni collocaverunt. Nos vero in

1) XVII. die post obitum dicit Wibaldus infra nr. 138. 2) i. e. dominica Lactare, Mart. 9, quae
est sexta dies a die Mart. 3.

multiplicibus regiae dignitatis ornamentis, quibus partim per laicorum principum obsequia, partim per reverendas pontificum benedictiones vestiti sumus, regium animum induimus, tota mentis virtute intendentes, ut iuxta professionis nostrae formulam, quam ab orthodoxis praesulibus in ipso regni throno et unctione sacra accepimus, honorem vobis et dilectionem, et sacrosanctae matri nostro Romanae ecclesiae et omnibus ecclesiasticis personis promptam et debitam iusticiam ac defensionem exhibeamus, viduis ac pupillis et universo populo nobis commisso legem et pacem faciamus et conservemus. Cum enim duo sint, quibus principaliter hic mundus regitur, videlicet auctoritas sacra pontificum et regalis potestas, omnium Christi sacerdotum oboedientiae devoti colla submittere parati sumus, ut propitia divinitate, temporibus nostri principatus verbum Dei expedite currere non prohibeatur et paternas regulas ac decreta sanctissimis diffinita conciliis nullus audeat absque poenae gravioris vindicta violare, quatinus per studii nostri instantiam catholica ecclesia suae dignitatis privilegiis decoretur et Romani imperii celsitudo in pristinum suae excellentiae robur Deo adiuvante reformetur. Et quoniam beatitudinis vestrae animum de obitu predicti serenissimi principis scimus non immerito perturbatum, vobis tamquam patri karissimo constanter promittimus, quod sicut eidem glorioso quondam regi in regni solio successimus, ita hereditariam dilectionem tam ad vestram personam omnino specialem quam ad sacrosanctae matris nostrae Romanae ecclesiae promptissimam ac devotissimam defensionem suscepimus, hae scilicet ordinis ratione, ut quaecumque ad liberationem et honorationem apostolicae sedis intenderat et ordinaverat, nos constanter perficere studeamus, ita ut iuxta felicem ad sanctum virum Domini promissionem, inimicis vestris inimici simus et odientes vos affligamus¹. Sane prenomatos legatos nostros benignitati vestrae attente committimus, ut eos pro nostrae dilectionis intuitu benigne tractetis et in suis petitionibus clementer exaudiatis, intime etiam rogantes, ut dominum abbatem de Evera, nobis tam in divinis quam in humanis rebus necessarium, liberum nobis remittatis.

138. EPISTOLA WIBALDI AD PAPAM.

Epistolam gravissimam adiungi liceat ex editione Iaffé I, p. 503 nr. 375.

(P. deest.)

Reverendo patri suo et domino E(ugenio) divina gratia uni et universali papae frater ille vester², Dei et vestra gratia id quod est in ecclesia catholica, se ipsam in fide et veritate.

Ecce, venerande pater, quod verebar accidit. Et ob hoc quasi divino et prescio spiritu, cum essem apud vos, non dissimulavi neque silui, suggerens et contestans, ut pacem populi Romani, si honesta et tuta esse posset, sine dilatione reciperetis. Etsi enim casum hunc, de quo non immerito dolemus, minime presentiebamus^a, quadam tamen presensione futurorum angebamur, ne forte spes vestra, quam de expeditione futura conceperatis, aliquo rerum eventu vacillaret. Multa enim, quae legimus et audivimus et vidimus^b inter reverendos Urbis pontifices et imperatores facta et dicta, non indebita nos sollicitudine terrebant.

Et licet discreta eruditio vestra de omni statu Theotonici regni plenius in presentiarum doceatur tum per literas gloriosi filii vestri et domini nostri Frederici Romanorum regis invictissimi tum etiam per scripta devotorum filiorum vestrorum, quorundam videlicet episcoporum, tamen devotio nostra circa vos et sacrosanctam matrem nostram

138. ^a) presentiebamus *ed.* ^b) vidivimus *cod.*

1) Cf. Exodus 23, 22. Psalm. 88, 24. 2) Certe igitur haec epistola nomine scribentis. IA.

Romanam aeclesiam languore non debuit, quin celsitudinem vestram de rebus maxime ad vos pertinentibus aliqua ex parte premoneremus. Et unusquisque in suo sensu Rom. 14, 5. abundat.

Perveniens nobis Spiram in reditu á vobis, occurrit nobis fama omni auditu Feb. 13. horribilior, omni furia terribilior, quod videlicet tertia illa^b die de hac vita migrasset Feb. 15. dulcissimus ac devotissimus filius vester, serenissimus quondam Romanorum rex Cuonradus. Dubitare non oportet aut querere sinceritatem vestram, quantus dolor animos nostros pervaserit de amissione tam elementis tam misericordis circa nos principis, de metu futurae in imperio mutationis. Enavigavimus ita summa cum celeritate Coloniam, ut tanto esset Coloniensis ad providendum rei publicae cautior ac liberior, quanto esset inter suos ab omni turbulentæ conventionis impetu securior.

Ceperunt deinde summi principum sese per nuncios et literas de habendo inter se colloquio pro regni ordinatione sollicitare. Sicque factum est ut, cum pauci admodum crederentur venturi, maxima tamen optimatum multitudo XVII. die post obitum pre- Mart. 9. dicti magnifici principis in oppidum Frankenevort convenerit. Itaque concurrentibus omnium votis immo, ut verius dictum sit, precurrere certantibus singulorum desideriis, electus est cum summo universorum favore is qui nunc rerum potitur, Fridericus dux antea Sueviae. Et pari et eadem alaeritate et admiratione quinta¹ postmodum die Mart. 9. unctione sacra pontificum in solio regni more maiorum Aquisgrani sublimatus est. 20 Salva sano in omnibus divinae omnipotentiae reverentia, quae operabatur in cordibus hominum ad inclinandum eorum voluntates quocumque vellet, in hac tam incredibili, tam celeri concordia trahebat sua quemque voluntas².

Multorum vox erat, ut in ipsa impositione diadematis expeditionem Ytalicam, quam patruus eius strenue ordinaverat, ipse firmaret ac perficeret. Sequenti vero die Mart. 10. tam Coloniensis quam episcoporum, qui illic aderant, consilium et exhortatio erat, ut eadem die^o militiae sacramentis acceptis, expeditionem Ytalicam ad propulsandas apostolicae sedis iniurias promoveret. Sed laici principes, simplici fortasse animo, studiose suggerebant: non oportere in hac rerum novitate tam gravi sponsione principem devinciri, ne improbitas rebellantium, de ipsius celeri egressu certa, in extremam demencie audaciam prorumperet; decere etiam, ut vocatus á vobis potius quam sponte sua veniret. Ita de facile labor in quietem permutatus est. Et quidem cor regis in manu Dei est, et pro subiectorum meritis, quo placet, convertit illud.

Hoc ideo dicimus, quod princeps noster, nondum ut credimus annorum triginta, fuit antehac ingenio acer, consilio promptus, bello felix, rerum arduarum et gloriae appetens, iniuriae omnino impatiens, affabilis ac liberalis, et splendide disertus iuxta gentile idioma^d linguae suae. Augeat in eo Deus omnium virtutum nutrimenta, ut faciat iudicium et iusticiam in terra. Et sit vobiscum magni consilii angelus^e, ut declaretis eum in regem ac defensorem Romane aeclesiae; et illa ipsi ac principibus suis facere iniungatis, quae ad honorem catholicae aeclesiae et salutem populi christiani proficiant.

139. EUGENII III. RESPONSIO REGI DATA. Mai. 17.

Legitur bis in codice Wibaldino 1) fol. 134' et 2) fol. 143, apud Iafféum I, p. 513 nr. 382. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 9577. (P. 90.)

138. b) illa cod. c) deest cod. d) indiomu cod. e) angelorum cod.

1) Potius sexta; cf. supra p. 101 not. 2. 2) Wibaldus non sine ratione videtur usus esse Vergilii (Ecl. II, 65) verbis his: trahit sua quemque voluptas. IA.

Eugenius episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio F(riderico) illustri Romanorum regi salutem et apostolicam benedictionem.

Nuntius egregiae tuae nobilitatis et litteris benigne ac honeste susceptis, et ipsorum 5
fidei et prudenti narratione et illarum diligentissima inspectione, personam tuam, iam
pridem nobis dilectam, post decessum patris tui recolendae memoriae C(onradi) Roma-
norum regis, pari voto et unanimi consensu principum in regni fastigium promotam
esse, manifeste cognovimus. Quod tanto uberius exultatione suscepimus, quanto per
dilecti filii nostri O(ctaviani) presbiteri cardinalis narrationem et tuarum litterarum
suscceptionem spem certiore de tua industria iam antea tenebamus. Deo igitur, a
fac. 1, 17. quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, de corde gratias debitas 10
persolventes, quod de tua strenuitate divina clementia disponente tam concorditer
factum esse cognovimus, benigno favore sedis apostolicae approbamus. Credimus
enim^b, quod bonum, a iam dicto patre et predecessore tuo firmiter nobis et ecclesiae
Romanae promissum, per generosae devotionis tuae studium desideratum a nobis
auxiliante Domino sortietur effectum. Nos siquidem ad honoris et exaltationis tuae 15
augmentum pro debito commissi nobis officii, superna cooperante gratia, attentius
intendimus laborare. Eapropter de communicato fratrum nostrorum consilio legatum
de latere nostro ad tuam serenitatem disposuimus in proximo destinare, per quem
intentionem et^c propositum nostrum tuae gloriae disposuimus aperire. Interim autem
regiam dignitatem tuam attente monemus, ut professionis regiae formam perspicaci 20
lumine mentis semper attendas et ecclesiae Dei et ecclesiasticis personis promptam
et debitam iusticiam ac^d defensionem infatigabiliter et semper exhibeas, viduis, pupillis,
orphanis et universo populo regimini tuo subiecto sine tarditate pacem et iusticiam
facias, ut ipsi de tua protectione ac defensione pro regiae dignitatis excellentia muniti
et tibi devoto obedientes letentur, et tu de regia sollicitudine apud homines gloriam 25
et apud illum, per quem reges regnant, cum sanctis regibus vitam percipere merearis
aeternam.

Data Signiae XVI. Kal. Iunii.

140. CONSTITUTIO DE PACE TENENDA.

(1152.)

30

Constitutionem, quae exstat solummodo in Libris Feudorum l. II, tit. 27, a Friderico I. adhuc rege, et quidem in exordio regni sui conditam esse, cum eius arenga tum vocibus rex et regnum in contextu usurpatis satis probatur, ideoque titulum imperator, qui in initio legitur et omnibus codicibus proprius est, a compilatore Librorum Feudorum male intrusum esse, indicaverimus¹. Pacem istam Germaniae, neque vero Italiae, indictam esse, 35 normae eius satis arguunt². Accedit quod, Fridericum ipso primo regni anno pacem in

139. a) uberiori 2. b) deest 2. c) ac 2. d) et 2.

1) Haec sententia, quae nobis iam iam constabat, et ipsa est viri d. Friderici Kück 'Die Landfriedensbestrebungen Kaiser Friedrichs I.' (Marburg 1887. Diss. philol.) p. 12 sq. Quod autem contendit vir doctus, constitutionem nostram a rege editam esse sine consensu et consilio principum, minime concedere possumus. 40
Contra virum d. Kück pugnat et Sept. 1156 retinet Doehert 'Monumenta Germaniae selecta' IV, 94 et p. VIII.
2) De Italia cogitavit Waitz 'Verfassungsgeschichte' VI, 439 not. 3. Cf. etiam Kück p. 16.

Suevia firmavisse, ab Annalibus Ottenburanis (SS. XVII, 315) traditur his verbis: Sub quo (Friderico) celebrata est curia in Ulmensi castro, ubi ab eodem stipulantibus principibus firma pax facta est¹. Ad istum pacem provincialem firmandam generalem constitutionem nostram adhibitam esse, censuerimus. Haec ergo ante mensem² Julium a. 1152, fortasse iam in diebus coronationis Aquisgrani, seu Coloniae, ubi rex pascha celebravit, promulgata esse videtur. De codicibus v. p. 103. — Stumpf, Reg. 3756. (P. 101.)

Fredericus^b Dei gratia Romanorum^c imperator^d semper^e augustus episcopis, ducibus, comitibus, marchionibus, rectoribus^f, ad quos literae istae^g pervenerint, gratiam suam et^h pacem et dilectionem.

Quoniam divina praecordiante clementia solum regiae maiestatis conscendimus¹, dignum est, ut cuius praecellimus munero², illi omnino pareamus in operatione³. Inde est quod nos tam divinas quam humanas leges in suo vigore manere^m cupientes et ecclesias sive ecclesiasticasⁿ personas sublimare^o et ab incurso^p invasione quorumlibet defensare intendentes, quibuscunque personis ius suum observare^q volumus et pacem diu desideratam et antea toti terrae necessariam^r per universas regni partes habendam^s regia auctoritate indicimus^t. Qualiter autem eadem pax sit tenenda et servanda^v, in subsequentiibus^x declarabitur evidenter.

1. Si quis hominem infra pacem constitutam^w occiderit, capitalom subeat sententiam, nisi per duellum hoc probare possit, quod vitam suam defendendo illum occiderit^y. Si autem omnibus manifestum sit^z, quod non necessario sed voluntate² illum occiderit, tunc neque per duellum neque quolibet alio^a modo se^b excusabit^b, quin capitali damnetur sententia^c.

2. Si vero violator pacis a facie iudicis fugerit, res eius mobiles a iudice in^d populam^d publicentur^e et dispensentur^e, heredes autem eius^f hereditatem, quam ille^g

140. ^a) in plerisque codd. exstat rubrica De pace tenenda (tuenda al' tenenda 38) et eius violatoribus; cod. Paris. 4676 praebet perverso loco rubricam De pace tenenda et ita Ardizo et Alrarotius; Cuiacius, in veteri libro rubricam De trouga et pace praepositam esse asserit. ^b) seu Fridericus; Petericus 17. ^c) d. g. R. desunt 47; Romanus nonnulli codd. ^d) legentium rex. ^e) et semper 17. 31; semper — 30 marchionibus des. 8; semper — rectoribus des. 9. ^f) ita optimi codd.; et omnibus sive omnibus vulg. ^g) presentes litterae istae 20. 38. ^h) suam et desunt 38. ⁱ) ascendimus 34 secundum Pertizium. ^k) minime 31. ^l) in opere multi codd. ^m) permanere s. ⁿ) ecclesiarum 15. 16. 22. 24. 25. 28. 29. 31. 40. 47. ^o) sublevaris multi codd. ^p) incurso et des. 14; et ab nonnulli codd., ed. I. ^q) servare 17; conservare multi codd. ^r) et add. 14. ^s) laudandam 21. ^t) indicimus 27; providimus 14; indicamus 21. ^u) et servanda des. 7. edit. de Pulae 1558; retinenda sit et observanda 38. ^v) sequentiibus 7. ^w) ita codd.; intra pacem constitutam Andreas de Isernia, Cuiacius et alii. ^x) ceciderit 47; hoc fecit scilicet occiderit 7. ^y) fuerit multi codd.; hoc fuerit 6. ^z) voluntarie multi codd. ^a) deest multi codd. ^b) ita plerique codd.; excusabitur alii. ^c) pena 7. ^d) in populo multi codd. ^e) ita vulg.; publicentur et dissipentur multi codd.; indicentur et dispensentur 38; indicentur et dissipentur aut dissipentur 28; indicentur et publicentur 44; dissipentur alias (aut) dispensentur 31. 39; et dispensentur om. 27. ^f) ita 6. 8 et alii; sui vulg. ^g) ipso multi codd.

1) Cf. de executione huius pacis Ann. Ottenbur. 1154 p. 313: Multa loca et ecclesiae igne consumpta sunt. Multus sanguis effusus est pro pace firmanda a Friderico rege, plurimi suspensi et multae ecclesiae et villae et castella igne succensa. Utrumque locum riro d. Kuch debemus. In eadem curia Ulmensi, quae mense Julio ex. celebrata est, etiam decretum illud conditum est, de quo Eugenius III. papa Wibaldo (ep. Wibald. nr. 403 ed. Jaffé I, p. 538) ita conquestus est: Illud autem, quod in curia Ulmense habita malitiose in ecclesiarum destructionem noviter est a laicis introductum, nequaquam silentio pretereundum estimes: quod, qui pro rapinis et incendiis ecclesiasticis bonis illatis excommunicationi subduntur, novo (an non?) iudicio excommunicatos deducant, nisi prius in laicorum iudicio damnationis sententia feriantur. Hoc decretum partem esse scripti pacis provincialis Suevicae Ulmae reducti, Kuch p. 9. 10 opinatus est. Cui opinioni minime accedere possumus, cum scriptum pacis peculiare Ulmae emanavisse, haud verisimile sit.

tenebat, recipiant^b, tali conditione interposita ut iursiurando spondeant^c, quod ille violator pacis nunquam de cetero ipsorum voluntate aut consensu aliquod emolumentum inde percipiat. Quodsi heredes neglecto postmodum^d iuris vigore hereditatem ei dimiserint, comes eandem hereditatem regiae ditioni assignet^e, et a rege iure beneficii recipiant^m.

3. Si quis alium infra pacis edictum vulneraverit, nisi duelloⁿ, quod vitam suam defendendo hoc fecerit, probaverit, manus ei^o amputetur^o et, sicut superius dictum^p est, iudicetur et iudex in^q causa^q ipsum et res eius secundum vigorem iustitiae strictius consequatur.

4. Si quis alium^r ceperit et absque sanguinis effusione fustibus percusserit vel^s 10 crines eius aut barbam expilaverit, decem libras^t ei cui iniuria illata esse^u videtur^u per compositionem impendat et iudici viginti^v libras persolvat. Si vero temerarius absque percussione eum invadat, quod vulgo dicitur^w *asteros hant*^{x,1}, calida manu, ac verberibus^y contumeliisque male^z tractaverit, V^a libras pro tali excessu^b persolvat.

5. Quicumque iudici suo pro excessu viginti libras invadiaverit, praedium suum 15 pro pignore illi tradat et infra quatuor septimanas invadiatam^o pecuniam persolvat. Quodsi^d infra quatuor septimanas praedium suum solvere neglexerit, heredes sui si voluerint, hereditatem recipiant^o et comiti infra sex septimanas viginti libras persolvant^f. Si autem comes eandem hereditatem regiae potestati^g consignet^h, proclamatori etiam damnum restituat et praedium a rege beneficii iure obtineat. 20

6. Siⁱ clericus de pace violata pulsatus fuerit^k aut pacis violatorem in centubernio suo habuerit et de his in praesentia sui episcopi^l sufficiente testimonio convictus fuerit, comiti, in cuius comitatu clericus^m hoc facinusⁿ perpetraverit^o, viginti^p libras persolvat et de tanto excessu secundum statuta canonum episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens exstiterit^q, non solum officio et beneficio ecclesiastico privetur 25 verum etiam tanquam proscriptus habeatur.

7. Si iudex clamore^r populi aliquem pacis violatorem ad castrum alicuius domini secutus fuerit, dominus, cuius castrum idem^s esse dignoscitur^t, ad faciendam iustitiam illum producat. Quodsi^u de sua fuerit diffusus^v innocentia et ante conspectum iudicis venire formidaverit², si mansionem in castro habet^w, dominus eius omnia^x mobilia 30

140. ^b) accipiant 38. ¹) spondeatur 7. ^k) *deest nonnullis codd.* ^l) resignet nonnulli codd. ^m) a rege iure beneficia recipiatur 5; a regis iure beneficia recipiant 47; a regio iure beneficium suscipiant seu recipiant *multi codd.* ⁿ) in duello *vulg.*; duello et quod vitam 6. 11. 43 et alii. ^o) eius amputentur 11. 14 et alii. ^p) diffinitum 5. 12. 16. 17. 18. 20. 23. 24. 28. 42. 43. 47. 49. 50. *ed. I.*; diffinitur 31. ^q) *deest* 7. ^r) *ita* 14. 48; aliquem *vulg.* ^s) quod 14. 43. 48 et alii. ^t) auri 35 *add.* 15. ^u) *est* 26. 43. ^v) X 20. 26. 31. 43; XXX 7. ^w) vocatur 12. ^x) *ita* 7; asteros 8; asteros atque *ed. I.*; *reliqui codices corrupti*: cistoros, oistoros, cistorous, cistero, cysteros, cysteres, chysteros, steros, et steros. exteros, quod steros, quisteros; *multi addunt et, nonnulli habeat, ortum ex hant id est hant*; aut *pro* aut 12; et 17; ac 47. ^y) *verbis* 25. 47. *ed. I.* ^z) *deest* 6. 14. ¹) X 7; XXV 48. ^b) componat et iudici pro tali excessu XII libras *add. multi codd.*; componat et iudici decem libras 40 *add.* 5. 17. ^c) *invadiatam* 7. 14. ^d) qui si 6. 14. 47. 48. et alii. ^e) percipiant 27. ^f) solvant 14. ^g) maiestati 27. ^h) assignot 6. ⁱ) Si clericus de (pro) pace violata postuletur (publicetur, pulsatus fuerit) *rubrum* in 6. 12. 14. 21. 37. 45; De clerico violatore pacis *rubrum* in 31—33. 36. 48. ^k) *ita Cui.*; aut proscriptus fuerit *add.* 6; id est notatus aut proscriptus (praescriptus) fuerit *vulg.* ^l) et seu etiam *add.* 14. 43. 47. et alii. ^m) *ita* 6; idem clericus *vulg.* ⁿ) *deest multis codd.* ^o) pecavit 28; 45 super hoc facinus perpetravit 31. 43; super hoc perpetraverit *ed. I.* ^p) X 26. 43. ^q) statorit 17. ^r) ad clamorem 27; propter clamorem *Mineuccius.* ^s) *ita* 17. 40. 47 et alii; id *vulg.* ^t) *ita* 14. 40. 47 et alii; cognoscitur *vulg.* ^u) *ita optimi codd.*; qui (quid) si *vulg.* ^v) diffusus 42. 48. *ed. I.* ^w) habuerit 48. ^x) bona *multi codd.*

1) Cf. huiusmodi *Leges Alamannorum IX (X) ed. Lehmann p. 76.* 2) *Supple.*: et e castro 50 aufugerit: cf. *Constitutionem contra incendarios a. 1180 infra nr. 317, c. 16.*

sua^v sub sacramento^a iudici repraesentet et eum de cetero in domo sua tanquam proscriptum^a non recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit, dominus eius¹ secure eum adducere faciat. Et^{b,2} postmodum iudex cum^c populo eum tanquam pacis violatorem persequi^d non desistat^e.

8. Si^f duo homines pro uno beneficio^g contendunt et unus super^h eodem beneficio^g investitorem producit, illius testimonium, cum investor donum investiturae recognoscit¹, comes primo recipiat; et si idem probare poterit idoneis testibus, quod absque rapina hoc idem beneficium habuit^k, remota controversiae materia^l illud^m obtineat. Quodsi de rapina praesente iudice convictus fuerit, rapinam dupliciter solvat, beneficio veroⁿ careat, nisi iustitia et iudicio dictante illud in postorum requirat.

9. Si tres^o vel plures contendunt de eodem beneficio producentes uterque^p diversos investitores, iudex, in cuius praesentia causa^q ventilatur, a duobus requirat boni testimonii hominibus in provincia eorundem^r litigatorum commorantibus per sacramentum, quod iuraverint^s, quis illorum absque rapina eius beneficii possessor extiterit, et cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor^t beneficium suum quiete obtineat^u, nisi iudicio et iustitia dictante^v alter de manu sua illud^w eripiat^x.

10. Si^y rusticus militem de violata pace pulsans^z manu sua iuraverit, quod non voluntarie^a sed necessitate^a hoc fecit^b, manu quarta^c se miles expurgabit^d. Si miles rusticum de^e violata pace pulsans^f manu sua iuraverit^g, quod non voluntarie^h sed necessitate hoc fecitⁱ, de duobus unum rusticus eligat: aut^k divino aut^k humano iudicio innocentiam suam ostendat, aut septem^l testibus idoneis quos iudex elegerit se expurget^m. Si miles adversus militem pro pace violataⁿ aut aliqua capitali causa^o duellum committere voluerit, facultas pugnandi ei non concedatur, nisi probare possit, quod antiquitus ipse cum parentibus suis natione legitimus miles existat.

11. Post^p natale^q sanctae Mariae unusquisque comes septem boni testimonii viros sibi^r eligat et^r de qualibet provincia^s sagaciter disponat et quanto pretio secundum qualitatem temporis anona sit vendenda utiliter provideat. Quicumque vero contra deliberationem ipsius infra anni terminum altius modium et carius vendere praesumpserit, tanquam violator pacis habeatur et totidem viginti^t libras comiti persolvat^u quanti modios^v altius vendidisse convictus fuerit.

12. Si quis rusticus arma vel lanceam portaverit vel gladium, iudex, in cuius

140. ^v deest vulg. ^z iuramento 7. 19. ed. I; Mincuccius. ^a praescriptum 14. ^b ac nonnulli codd. ^c coram Mincuccius. ^d prosequi 48. 49. ^e dominat 6. 14. 38. ^f in cod. 30 rubrica De beneficiis. ^g bono 17. ^h pro 6. ⁱ cognoscit 47 et alii. ^k habuerit 47 et alii. ^l remota controversia sive materia 24. 43; remota controversia inantea materia 38. ^m ita 14. 17. 43; id vulg. ⁿ deest 43; et beneficio 14. ^o duo vel tres 6. ^p ita optimi codd.; utriusque seu utriusque alii; ex utraque parte 21; inter se 8. ^q deest 43. ^r eorum 14. 43 et alii. ^s iuraverunt 47. Ed. I. ^t verus add. Mincuccius. ^u al' possident add. 31. 42. 48. ed. I. ^v iudicante 45. 48. ^w deest 43. ^x excipiat 9. ^y in cod. 30 rubrica De probatione violatae pacis. ^z pulsaverit 7. ^a ita plerique codd.; non voluntate sua sed necessitate alii; non voluntarie sed necessarie alii; non voluntate sua sed necessitate cogente 21. ^b faciat multi codd. ^c manu sua quarta 39; quarta deest 7; manu militari multi codd. (ortum ex manu III = mi); manu militis 40. ^d excusabit 14. ^e pro 14. ^f pulsaverit et multi codd. ^g iurabit 14. 25; iurabat 17. ^h ita 11. 14. 47. 49; voluntate vulg. ⁱ faciat nonnulli codd. ^k an -- an multi codd. ^l VI 7. 8. 9. 14. 38. 45. 46. 50; V 11. ^m purget multi codd. ⁿ deest 7. ^o pena 45. 48. ^p in cod. 30 rubrum De anona. ^q natalem multi codd. ^r deest 14. ^s ita 7; cum ipsis seu cum his habendis add. vulg.; cum his add. 20. 43; habendis add. 8. 14. 43; de qualibet pr. sagaciter desunt 6; cum his bene et sagaciter Mincuccius. ^t XXX 7. 9. 38. 45. 46. 48; XV 25. 50. ^u ita 14. 40. 47; exsolvat vulg. ^v sive modios add. multi codd.

potestate repertus^w fuerit, vel arma tollat vel viginti^x solidos pro ipsis^y a rustico accipiat^y.

13. Mercator negociandi causa provinciam^a transiens^a gladium suum suo^b selle^b alliget vel super^c vehiculum suum ponat, ne unquam^d laedat innocentem^e sed ut a praedone se defendat.

14. Nemo^f retia sua^g seu laqueos aut alia^h quaelibet instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi adⁱ ursos, apros vel^k lupos capiendos.

15. Ad palatium comitis nullus miles arma ducat^l nisi rogatus a comite.

16. Publici^m latrones et convicti velⁿ compactiⁿ antiqua damnentur sententia.

17. Quicumque^o advocatiam suam vel aliquod^p aliud beneficium^q inornato^r tractaverit et a domino suo admonitus^s fuerit nec^t resipuerit et in sua perseverans^t insolentia^u ordine iudiciario^v tam advocatia quam beneficio exutus fuerit^w, si postmodum ausu temerario advocatiam vel beneficium invaserit, pro violatore pacis^x habeatur^y.

18. Si^z quis quinque solidos valens^a vel amplius^b furatus fuerit, laqueo suspendatur, si minus, scopis et forcipe^c exorietur et tondeatur.

19. Si^d ministeriales alicuius domini inter se guerram^e habuerint, comes sive^f iudex, in cuius regimine^g eam fecerint, leges et iudicia exinde prosequatur^h.

20. Quicumqueⁱ per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quantum propinquius^k secundum viam^l stans^m amplecti potueritⁿ ad refectionem et respirationem^o equi sui, impune ipsi equo porrigat. Licitum sit etiam, ut herba et viridi silva sine^p vastatione et noxa quilibet utatur pro sua commoditate et usu necessario^q.

140. ^w) receptus 25. ^x) XXX *Mincuccius*. ^y) ab ipso accipiat rustico 11. 14; pro ipsis armis a r. n. 17; pro ipsis *desunt* 6; recipiat *pro accipiat multi codd.* ^z) per provinciam *multi codd.*; per viam 9. ^a) pertransiens *nonnulli codd.* ^b) sub selle 23; subsella 47; sub sella *Andreas de Isernia*; super sella *ed. I.* ^c) sub *vulg.*; super vehiculo imponat 46. ^d) *ita* 6. 7. 46; ut nunquam 8. 21 *et alii*; ut non 12; non ut quem *vulg.* ^e) innocentes 42. ^f) *in cod. 30 rubrum De venatoribus.* ^g) *desunt nonnullis codd.* ^h) *desunt nonnullis codd.* ⁱ) adversus 6. 15. *Mincuccius*. ^k) *desunt* 6. 15. 43. 47. ^l) forat *nonnulli codd.* ^m) *in cod. 30 rubrum De latronibus.* ⁿ) *ita* 5. 6. 11. 29. 38. 40; convicti eo pacto 14; vel compacti *des. vulg.* ^o) *in cod. 30 rubrum De perfidia valvassorum.* ^p) quodlibet 17. 25. 40. ^q) officium 44; officium vel beneficium 50. ^r) enormiter *multi codd.*; inornato al' enormiter 12. 16. *ed. I.* ^s) *ita* 7. 11. 48; admonitus non *vulg.* ^t) *ita plerique codd.*; perdurans *alii.* ^u) insolentia *multi codd.* ^v) iudiciorum 14. ^w) privatus vel exutus fuerit *multi codd.* ^x) *desunt nonnullis codd.* ^y) ex utroque de abusu temerario *add.* 9; de ausu temerario *add.* 11. ^z) *in cod. 30 rubrica De furibus.* ^a) *ita vulg.*; quinque solidos aut valens 8. 9. 14 *et alii*; quinque solidos aut valentiam 48. ^b) aut amplius 9; aut ulterius 25. ^c) forcipe *multi codd.* ^d) *in cod. 30 rubrica De ministerialibus.* ^e) querimonias seu guerram 38. ^f) comes sive *desunt* 14. ^g) regione 38; regno 45. *Minc.* ^h) *ita plerique codd.*; secundum leges et i. exinde prosequatur 50; per leges et iudicia eos prosequetur 14; ex ratione *pro* exinde *nonnulli codd.* ⁱ) *in cod. 30 rubrica De itinerantibus.* ^k) froni pro equo stans *pro propinquus s. v. st. 6*; propinquo seu propinquus *multi codd.* ^l) secundum viam *desunt* 5. ^m) *in loco add. multi codd.* ⁿ) potuit 14. ^o) et respirationem *desunt* 7. 46; et reparacionem *nonnulli codd.*; et respectacionem 14. ^p) *ita plerique codd.*; *alii*: Licitum sit etiam ipsi uti herba et viridi silva sine vastatione et noxa. Quilibet utatur *etc.*, seu Licitum sit etiam ipsi uti herba et viridi silva. Sine vastatione et noxa quilibet utatur *etc.*; *in nonnullis codd.* aliqua *pro*: et noxa; *Mincuccius*: cum licitum sit uti herba et viridi silva: sine noxia quilibet utatur *etc.*

141. PACTUM CUM BERTOLFO DUCE.

(1152. ante Iun. 1.)

Ex Wibaldi codice nr. 383 in Iafféi 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 514. — Stumpf, Reg. 3628. (P. 91.)

- 5 Haec est conventio inter domnum regem F(ridericum) et ducem Bertolfum¹.
 Domnus rex dabit eidem duci terram Burgundiae et Provinciae, et intrabit cum eodem duce in predictas terras et adiuvabit eum easdem terras subiugare per bonam fidem ex consilio principum, qui in eadem expeditione erunt. De terra, quam modo habet comes Willelmus Matisconensis ex parte neptis suae² faciet duci iusticiam aut
 10 ex consilio principum aut ex iudicio ipsorum. Dominatum et ordinationem utriusque terrae domnus rex habebit, quamdiu in ipsis terris fuerit. Post discessum regis dux utrasque terras in potestate et ordinatione sua retinebit, praeter archiepiscopatus et episcopatus, qui specialiter ad manum domni regis pertinent. Si quos autem episcopos comes Willelmus vel alii principes eiusdem terrae investierunt, eosdem dux
 15 investiat. Et quod haec conventio ex parte domni regis observabitur, fide data firmavit Heinricus dux Saxoniae, domnus Welfo, Arnoldus cancellarius, comes Oudericus de Lencenburch³, comes Egeno, Oudericus comes de Hournunge⁴, Marequardus de Grounbach, Arnoldus de Biberbach, Otto palatinus comes de Witelinesbach, Waltherus dapifer, Hildebrandus pincerna, Conradus Colbo et frater suus Sigofridus.
 20 Dux Bertolfus habebit cum domno rege mille loriatos equites, quamdiu domnus rex in eisdem terris fuerit. In Italicam expeditionem ducet cum domno rege, quamdiu in ipsa expeditione fuerit, quingentos loriatos equitos et quinquaginta arcobalistarios. Et quod dux haec omnia observabit sine dolo et sine fraude, dabit domno regi in pignore allodium suum, castrum scilicet Thecho⁵ cum omnibus ministerialibus et
 25 prediis ibidem pertinentibus, Hetligen⁶, Williggen⁵ et Erstein⁶ cum omnibus eorum pertinentiis. Et quod dux haec omnia observabit, iuraverunt homines sui Burchardus et Wernherus. Domnus autem rex expeditionem in predictas terras movebit a proximis Kalendis Iunii, quae sunt in indictione XV, infra annum.

142. CURIA WIRZIBURGENSIS.

(1152. Oct. 13.)

Epistolam invitatorium ad Wibaldum abbatem Corbeiensem mense Iulio datam recognovimus ope editionis Iafféi in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 520 nr. 388. — Stumpf, Reg. 3641. (P. 91.)

141. a) Lencenb cod. b) Hournun'go cod.

- 35 1) IV. de Züriugen. 2) Beatricis filiae Reinaldi III. comitis Burgundiae, quam postea ipse Fridericus rex in matrimonium duxit. IA. 3) Teck. 4) Oethlingen a Kirchheim inter occidentem et septentriones. IA. 5) Wellingen a Kirchheim ad septentriones. IA. 6) Hodie prope Teck locus Erstein non reperitur. Nec vero de Alsatiae castro Erstein cogitare licet. IA.

F(ridericus) Dei gratia Romanorum rex W(ibaldo) Corbeiensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Preter communem karitatis legem, qua cunctos regni principes honorare compellimur, personam tuam speciali dilectione complectimur et ea, quae ad honorem tuum spectare noscuntur, libenter volumus per omnia promovere. Super iniuriis igitur aecclisae Corbeionsi illatis debita tibi affectione compatiens, discretioni tuae commendo consulimus, ut adversa, quae existunt, in presentiarum equanimiter sufferas nostramque vindictam mitigato animo prestolari non graveris. In brevi etenim, cum temporis oportunitas se nobis Domino favente prebuerit, talem tibi vindictam faciemus, quod alii similia committere trepidabunt. Preterea te ignorare nolumus, quod tercio 10
Oct. 13. Idus Octobris curiam generalem ex consilio principum vita comite Wircebure celebraturi sumus. In qua presentiam tuam nobis cupimus exhiberi.

143. MANDATUM DE ABBATE CONSECRANDO.

(1152. ex.)

15

Autographon exstat in tabulario Confluentino, ex quo olim exscripsit b. m. Böhrer et vulgavit Beyer 'Mittelrheinisches Urkundenbuch' I, p. 618 nr. 560. In dorso membranae, quae epistolae instar clausa fuit, cuiusque sigillum perit, legitur Archiepiscopo treuerensi. Testante Catalogo abbatum Epternacensium II. (SS. XXIII, 34) Godefridus abbas Prumiensis et Epternacensis a. 1152 abbatiam Prumiensem resignavit; Hillinus autem Treverensis electus mense Martio eiusdem anni legatione regia fungens Romam profectus, in ipsa Urbe ab Eugenio III. consecrationem accepisse videtur et iam mense Iunio ex. in patriam redux fuit; v. Gesta Friderici I. II, c. 4. Mandatum ergo adhuc a. 1152 emanasse veri simile est. Abbati novo nomen Rethero erat, v. Beyer l. c. p. 656 nr. 598. — Stumpf, Reg. 4531. (P. deest.) 25

F. Dei gratia Romanorum rex H. Treuerensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Inter cetera, quae catholicis novimus convenire principibus, illud praecipue credimus intuentium, ut personis sibi subditis congrua provisione subveniant et ecclesiarum defectibus celeri favore succurrant. Prumiensis ecclesia congruo regimine destituta quibus 30 fuerit actenus vexata miseriis, tanto manifestius cognovisse te credimus, quanto specialius tuae providentiae de iure pontificii noscitur esse commissa. Cui regalis pietas debita benignitate compatiens, personam sibi congruam per fratrum electionem consilio religiosorum preposuit, tuaeque sapientiae misericorditer consecrandum cum intima commendatione transmisit. Et nunc, sicut accepimus, quidam de sua promotione causantur, 35 nota simoniaca suum introitum maculantes. Quibus nimirum de pura conscientia nos obviamus, veraciter affirmantes, quod execrabile illud simoniae vitium in nomine unquam dileximus, nec in isto comperimus, et in posterum favente Domino a cunctis nostris actibus volumus esse exclusum. Sed huiusmodi tergiversationes tanto minus a tua prudentia sperabamus, quanto ampliori nobis te noveris dilectione astrictum. Per 40

iterata igitur scripta discretionem tuam quantum possumus commoneo rogamus, ut eidem abbati nostro ex debito tui officii sine omni retardatione manus imponas et ad gregem, cui de iure pastor esse dinoscitur, cum plena benedictione transmittas.

144. 145. PACTUM CONSTANTIENSE CUM EUGENIO III. PAPA.

(1153. Ian. – Mart.)

144. CONVENTIO AB INTERNUNTIIS STIPULATA. (Ian. Febr.)

Servata est in codice epistolari Wibaldino, cuius editionem Iafféum in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 546 nr. 407 repetimus. (P. 92.)

In nomine Domini amen. Haec est forma concordiae et conventionis inter domnum papam Eugenium et domnum regem Romanorum Fridericum constituta, mediantibus cardinalibus Gregorio Sanctae Mariae trans Tyberim, Ubaldo Sanctae Praxedis, Bernharo Sancti Clementis, Octaviano^a Sanctae Ceciliae, Rollando Sancti Marci, Gregorio Sancti Angeli, Widone Sanctae Mariae in Porticu, abbate Brunone de Caravalle^t ex parte domni papae; Anselmo Havelborgensi, Herimanno Constantiensi episcopis, Outholrico de Lencoburch, Widone Worra, Widone Blandratense comitibus ex parte domni regis.

1. Domnus siquidem rex iurare faciet unum de ministerialibus regni in anima regia, et ipse idem manu propria data fide in manu legati domni papae promittet: quod ipse nec trevam nec pacem faciet cum Romanis nec cum Rogorio Siciliae sine libero consensu et voluntate Romanae ecclesiae et domni papae Eugenii vel successorum eius, qui tenorem subscriptae concordiae tenere cum rege F(riderico) voluerint. Et pro viribus regni laborabit Romanos subiugare domno papae et Romanae ecclesiae, sicut unquam fuerunt a centum^b annis^c retro.

2. Honorum papatus et regalia beati Petri sicut devotus et specialis^d advocatus sanctae Romanae ecclesiae contra homines pro posse suo eidem conservabit et defendet, quae nunc habet. Quae vero nunc non habet, recuperare pro posse iuvabit, et recuperata defendet.

3. Graecorum quoque regi nullam terram ex ista parte maris concedet. Quodsi forte ille invaserit, pro viribus regni, quantocius poterit, ipsum eicere curabit. Haec omnia faciet et observabit sine fraude et malo ingenio.

4. Domnus vero papa apostolicae auctoritatis verbo una cum predictis cardinalibus in presentia prescriptorum legatorum domni regis promisit et observabit: quod eum sicut karissimum filium beati Petri honorabit, et venientem pro plenitudine coronae suae sine difficultate et contradictione, quantum in ipso est, in imperatorem coronabit, et ad manutenendum atque augendum ac dilatandum honorem regni pro debito officii sui iuvabit.

144. ^a) Octi cod. ^b) centis cod. ^c) sequitur et sed deletum cod. ^d) spūnalis cod.

1) Chiaravalle prope Mediolanum. LA.
LL. CONSTITUTIONES I.

5. Et quicumque iusticiam et honorem regni concutere aut subvertere ausu temerario presumpserint, dominus papa a regiae dignitatis dilectione premonitus, canonicè ad satisfactionem eos commonebit. Quodsi regi ad apostolicam admonitionem de iure et honore regio iusticiam exhibere contempserint, excommunicationis sententia innodentur.

6. Regi autem Graecorum ex ista parte maris terram non concedet. Quodsi ille invadere presumpserit, dominus papa viribus beati Petri cum eicere curabit.

7. Haec omnia ex utraque parte sine fraude et sine malo ingenio servabuntur, nisi forte libero et communi consensu utriusque immutentur.

145. CONFIRMATIO REGIS. Mart. 23.

Præceptum regium, quod litterarum ad pontificem dalarum formam usurpans conventionem internuntiorum fere ad verbum¹ recepit, proponimus ope 1) codicis Parisini 8989 a. 1245 exarati Rotulum II. Cluniacensem continentis, quem exscripsit vir cl. Augustus Molinier; 2) codicis Ottoboniani 3057 collectionem Albini scholaris continentis, saec. XII. ex fol. 138, quem iam olim contulit b. m. Giesebrecht; ambo codices cum fere semper inter se conveniunt, paucas tantum lectiones adnotavimus ex 3) codice Vaticano 2040 saec. XIV—XV. fol. 53', quem Pertzius fundamentum editionis fieri voluit. Omnino aspernati sumus lectiones codicum Cencii camerarii, qui Albinum descripsit; cuius textum ediderunt e codice bibl. Vaticanae 8486 Baronius XII, 378 (ad a. 1153 § 5—8), e codice tabularii Vaticani dicto Avinionensi Arm. III. ord. 2 nr. 2529' saec. XV. in. fol. 112 Theiner in Codice diplomatico domini temporalis s. sedis I, 15 nr. 19.

Recepta sunt e confirmatione nostra conventio et eschatocollum in innovatione, quam a. 1155 imperator Hadriano IV. pontifici dedit, quae et ipsa legitur in Rotulo II. Cluniacensi, cuius tamen exemplum nancisci non potuimus. Huillard-Bréholles autem 'Notices et extraits' XXI, 2, 320 adnotavit, lineam chronologicam ibi minus sollemniter expressam esse et diem diversum exhiberi hoc modo: Datum Constantio V. Kalendas Aprilis (Mart. 28), indictione XV. At quod ex eo colligit vir clarissimus, a. 1155 aliud exemplar pacti Constantiensis, quinque diebus posterius scriptum, innovatum esse, minime concedam, errorem potius notarîi obvium esse putaverim.

Summarium pacti Constantiensis codicis Ottoboniani 2546, qui apographa transsumptorum Lugdunensium continebat, v. apud Marteneum 'Collectio amplissima' II, 1229. — Stumpf, Reg. 3664. (P. 93.)

Venerabili in Christo patri Eugenio Dei gratia apostolice sedis pontifici Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator augustus filialem dilectionem et debitam in Christo reverentiam.

Regie maiestatis dignitas postulat, quo ad pacis et concordie bonum spectare noscuntur, attenta sollicitudine stabilire, et ut inter regnum et sacerdotium indisolubili caritate bonum ipsum perpetuo perseveret, diligenti studio et exacta diligentia laborare. Huius itaque rationis prospectu concordiam inferius annotatam, que inter nos et vos auctore Deo statuta est, sicut ab utraque parte stabilita est et ordinata, ne aliquid arbitrio nostro immutasse videamur, per eadem verba presentis serie scripti precipimus annotari.

In nomine Domini amen. Hec est concordie forma et conventionis inter dominum papam Eugenium et dominum Fridericum Romanorum imperatorem constituta, mediantibus Gregorio

145. ^a) Frederic. semper 2.

1) Animadvertendum certe est, Fridericum ubique in hoc præcepto nomen imperatoris usurpasse.

Sancte Marie^b Transiberim, Ubaldo^c Sancte Praxedis, Bernardo Sancti Clementis, Octaviano Sancte
Cecilie, Rollando^d Sancti Marci, Gregorio Sancti Angeli, Guidone Sancte Marie in Porticu et
Brunone abbate de Caravalle ex parte domini pape; Anselmo vero Havelbergensi^e, Hermannō
Constantiensi episcopo, Oulrico^f de Lenzburch^g, Guidone Guerra et Guidone Blandratensi^h comi-
tibus ex parte domini regis.

1. Dominus siquidem rex unum de maioribus ministerialibus regni fecit in anima regis
iurare et ipse idem propria manu data fide in manu legati domini pape promisit: quod ipse nec
trengamⁱ nec pacem faciet cum Romanis nec cum Rogerio Sicilie sine libero consensu et voluntate
Romane ecclesie et domini papae Eugenii vel successorum suorum, qui tenorem subscripte con-
cordie cum eodem rege Friderico tenere voluerint. Et pro viribus^k laborabit Romanos subiugare
domino pape et Romane ecclesie, sicut melius unquam fuerunt a centum retro annis.

2. Honorem papatus et regalia beati Petri sicut devotus et specialis advocatus sancte
Romane ecclesie contra omnes homines pro posse suo^k conservabit et defendet, que nunc habet.
Que vero nunc non habet, recuperare pro posse iuvabit^l, et recuperata defendet.

3. Grecorum quoque regi nullam terram ex ista parte maris concedet. Quodsi forte ille
invaserit, pro viribus regni, quantotius poterit, ipsum eicere curabit. Hec omnia faciet et obser-
vabit sine fraude et malo ingenio.

4. Dominus vero papa apostolice auctoritatis verbo una cum predictis cardinalibus in pre-
sentia prescriptorum legatorum domini regis promisit et observabit: quod eum sicut carissimum^m
beati Petri filium honorabit, et venientem pro corone sue plenitudine sine difficultate et contra-
dictione, quantum in ipso est, imperatorem coronabit, et ad manutenendum atque augendum ac
dilatandum honorem imperii sui pro debito officiiⁿ iuvabit.

5. Et quicumque iustitiam et honorem regni conculcare ac subvertere ausu temerario pre-
sumpserint^o, dominus papa a regie dignitatis dilectione premonitus, eos ad satisfactionem canonicè
commonebit. Quodsi regi ad apostolicam ammonitionem^o de iure et honore regio iustitiam
exhibere contempserint, excommunicationis sententia innodentur^p.

6. Regi autem Grecorum ex ista parte maris terram non concedet. Quodsi ille invadere
presumpserit, dominus papa viribus beati Petri eum reicere curabit.

7. Hec omnia ex utraque parte sine fraude et malo ingenio servabuntur, nisi forte libero
et communi consensu utriusque immutentur.

Testes autem sunt quorum nomina subscripta cernuntur: Arnoldus Coloniensis
archiepiscopus, Hermannus Constantiensis episcopus, Anselmus Havelbergensis epi-
scopus, Ardicio Cumanus episcopus, .^q Curienensis episcopus, Wibaldus Stabulensis^r
abbas, Albertus^s Coloniensis decanus, magister Henricus notarius, Gotefredus Viter-
biensis capellanus regis; ex laicis quoque Welpho dux, marchio Hermannus de Baden,
comes Oulricus de Lenzburch, comes Wernerus de Lenzburch, Anselmus camerarius
et ministerialis regni^t.

Signum domni Friderici Romanorum^u imperatoris invictissimi.

Ego Arnoldus cancellarius recognovi.

40 Datum Constantie, X. Kal. Aprilis, indictione XV, anno dominice incarnationis
MCLII, regnante domino Friderico Romanorum rege glorioso, anno vero regni eius
primo.

145. ^b) in add. B. ^c) Hubaldo 2. ^d) Rolando 2. 3. ^e) Avallbergensi 2. ^f) Oulrico 2;
Ulrico 3. ^g) Lenzburch 2. ^h) Blandratensi 2. ⁱ) trengam 2. ^k) suo deest 2. ^l) curabit 3.
45 ^m) kar. 2. ⁿ) corredi; presumpserit 1--3. ^o) ammonitionem 2. 3. ^p) innodetur 2. ^q) lacuna in 1. 2.
^r) Stabulensis 1. ^s) Albertus 1. ^t) regis 2. ^u) sequitur lacuna in 1; ergo locus monogrammatic.

146. SENTENTIA DE BONIS MENSÆ EPISCOPALIS NON ALIENANDIS.

1153. Iun. 14.

Damus ex autographo tabularii Berolinensis, iam olim a viro cl. Wattenbuch exemplato, collatis editione Lacombeti 'Niederrheinisches Urkundenbuch' I, p. 258 nr. 375 et imagine partis prioris et ulterioris 'Kaiserurkunden in Abbildungen' X, tab. 8a. — Stumpf, Reg. 3672. (P. 94.)

(C.) ¶ In nomine sancto et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clemencia Romanorum rex augustus^a. ¶ Quoniam ordinationo excellentissime maiestatis in culmine imperii constituti summam rerum regendam suscepimus, dignum duximus, singulis¹⁰ personis et cunctis ecclesiis in nostro imperio sitis sua iura inviolabiliter conservare et ecclesias Dei tam opibus quam dignitatibus locupletare. (1) Eo nimirum equitatis intuitu et nostrę pietatis favore Coloniensi ecclesię elementer providentes, possessiones, que quorundam archiepiscoporum negligencia a mensa seu elemosina episcopali alienata fuere, sicut in conspectu patris nostri serenissimi Romanorum regis Cūnradi tercii¹⁵ carissimo nostro ac prudentissimo nostri evi principe^b Arnolde secundo Coloniensi archiepiscopo ab innumeris principibus et tota curia Colonia iudicatum est, decrevimus auctoritate nostrę maiestatis confirmare et rei geste seriem presenti pagina certissime annotare. (2) Coloniensis siquidem ecclesia, opibus et dignitatibus olim florentissima, nunc quorundam negligencia archiepiscoporum et precipue Frederici, qui ob quosdam²⁰ bellorum tumultus gratiam imperatorie maiestatis offendit et in eadem bellorum tempestate plurima bona de mensa et elemosina episcopali inbeneficiavit, graviter attrita est et conquassata. Et quia Coloniensi sede vacante, divina favente gratia electus est ibidem in archiepiscopum Arnoldus maior in Colonia prepositus et domni Cūnradi tercii Romanorum regis cancellarius, vir utique preclarus genere, expertissimus prudentia, spectabilis honestate, hic cum a clero et populo uniformiter ac regulariter in archiepiscopum electus ad pontificalem dignitatem traheretur et a gloriosissimo domino Cūnrado terciio Romanorum rege investituram episcopatus sub obtentu regie gratie recipere, ecclesiam²⁵ humiliter et cum lacrimarum devocione ad pedes eius prostrata, sepius iuberetur, modis omnibus renisus est, constantissime pretendens episcopatum usque adeo distractum et laceratum esse, ut suas pro eo divicias, suam pacem pro tanta inquietudine nullatenus velit commutare, humiliter etiam proponens, se ad pontificale onus omnino esse insufficientem. Verum serenissimus augustus dominus Cūnradius tercius Romanorum rex predicti electi personam toti regno et sanctę catholice ecclesię salutiferam agnoscens, motus etiam lacrimosis precibus devotissimi cleri et populi, eidem electo alienatorum restau-³⁰ rationem et lapsorum reparationem elementer obtulit et firmiter promisit. (3) Post hoc vero in eadem urbe memoratus dominus Cūnradius tercius Romanorum rex in celebri curia a multis et precipuis regni principibus iudicium requisivit super bonis a mensa seu elemosina Coloniensis archiepiscopi alienatis, et idem, principes et tota regia curia iudicium dedit^d, quod cottidiana servicia ad episcopalem mensam pertinentia⁴⁰ nequaquam inbeneficiari vel invadari iure possint, eo quod regno et ecclesię debeantur; quod si quis fecerit, successori suo nullum faciat beneficii preiudicium vel apud eum ratum iure beneficii teneatur^d. Ex hoc sane iudicio piissimus Romanorum rex Cūnradius

146. ^a) augustus or. ^b) sic or. ^c) legendum est ecclesia. ^d) dedit — teneatur in rasura or.

tercius prefato Arnolde tunc Coloniensi electo in omnibus bonis, que ab episcopatu alienata fuerant, regia auctoritate pacem indixit. His nimirum bonis utilitati ipsius dumtaxat archiepiscopi non providetur, verum cunctis inbeneficiatis a Coloniensi archiepiscopo baronibus et ministerialibus, ecclesiasticis quoque personis, archidiaconis, abbatibus et prepositis in placitis et curiis archiepiscopi, in curiis quoque et exercitiis regum et imperatorum cum suo archiepiscopo statuta singulis stipendia debentur. (4) Primo vero nostri principatus anno in burgo Tremonia a multis principibus in nostro conspectu antefato Arnolde venerabili Coloniensi archiepiscopo iudicatum est, quatenus quo gratiam imperatorie maiestatis offendit inbeneficiavit, ad potestatem archiepiscopi redire debere, nec tales donationes que contra pacem regni facte dignoscuntur aliquam vim iuris habere. (5) Secundo vero nostri principatus anno in festo pentecostes in urbe Wormatia solemnem curiam celebrantes, rogati sumus per prefatum Arnoldum II. venerabilem Coloniensem archiepiscopum testimonium veritatis audire. Unde iudicio curiæ idem Arnoldus Coloniensis archiepiscopus legitimo testimonio nobilium virorum, Godefridi videlicet comitis de Arnisberch et Marwardi de Grunbach, in nostro conspectu et principum presencia conprobavit, prefatum iudicium se coram domino Cünrado Romanorum rege tercio Colonie accepisse, scilicet ut nulli episcoporum licitum sit bona ad mensam^o pertinencia inbeneficiare vel invadiare^f; quod si quis fecerit, successori suo nullum faciat beneficii preiudicium nec apud eum ratum iure beneficii sive pignoris teneatur. Inde illustris dux Bawarię Henricus patruus noster a nobis commoñitus^f iudicavit, Coloniensem archiepiscopum ita legitime iam dictum produxisse testimonium, ut iure nostra sit illud ei auctoritate confirmandum, consequenter iudicium approbantibus multis principibus quorum nomina in testimonia huius pagine subter notata sunt.

(6) Ut igitur ea, que ad nostram cognitionem perveniunt et iudicialis sentencie finem accipiunt, perpetuo robore illibata et inconvulsa permancant, presentem paginam omni evo vallituram conscribi et nostre imaginis karactere signari iussimus, firmissime statuentes, ut iudicium, quod coram gloriosissimo domino Cünrado III. Romanorum rege patruo nostro Colonie, sicut prescriptum est, de possessionibus Coloniensis episcopatus a principibus prolatum et in nostra postmodum presencia prefato modo apud Wormatiam legitimo testimonio conprobatum est, iudicium quoque, quod de bonis Coloniensis archiepiscopatus per Fredericum quondam archiepiscopum alienatis in nostro conspectu apud Tremoniam, sicut prescripsimus, est promulgatum, nullus hominum audeat temerare, et omnia bona, que prefatus Arnoldus II. venerabilis Coloniensis archiepiscopus his fretus iudiciis recollegit, scilicet telonium urbis Colonie et multa episcopalia servicia, nemo ab ipsius usu et potestate suorumque successorum avellere presumat. (7) Nichilominus etiam sancimus et in perpetuum confirmamus, quatenus quascunque possessiones idem Coloniensis archiepiscopus data pecunia ecclesię acquisivit vel requisivit, ipse sui que successores sempiterna pace possideant: castellum videlicet Vdenkirken cum ministerialibus, cum servis et ancillis et omnibus appendiciis suis; in Wisfalia curiam nomine Homode, curiam quoque Anervst, Prumeram^g, Segerode, Quermunte, Winisen; bona quoque que habent ministeriales in Gouersdorp. Confirmamus eidem Arnolde archiepiscopo quicquid auxiliante divino favore ecclesię suę de cetero acquirere vel colligere iure poterit. Quod si qua secularis vel ecclesiastica persona hanc nostram violaverit sanctionem, regię maiestatis offensam se noscat incurrisse, quousque a sua presumptione manum retrahat et pro mandati regii transgressione XX libras auri in camera nostra persolvat.

Huius rei testes sunt: Conradus Wormaciensis, Gunterus Spirensis, Burkardus Argentiniensis, Conradus Augustensis episcopi: ^b Waltherus maioris ecclesie in Colonia prepositus, Albertus decanus, Depoldus Xanotensis prepositus, Nicolaus abbas de Sigeboro, Arnoldus prepositus sancti Andree, Odalricus prepositus de Sûsaz; Heinricus dux Bawarie, Heinricus dux Saxonie et principes multi; de familia sancti Petri Hermannus advocatus, Heinricus de Uolmudestein, Heinricus de Alpheim, Adolfus dapifer, Randolfus pincerna, Rabodo de Ôtenkirohen, Amelricus de Wormisdorp et alii multi.

¶ Signum domini Friderici Romanorum regis (M.) invictissimi. ¶

Ego Arnoldus cancellarius recognovi.

Datum in urbe WORMATIA XVIII. Kal. Iulii anno dominice incarnationis MCLIII, indiet. I. regnante glorioso rege Friderico, anno regni sui II: in Christo feliciter, amen.

147. CONCESSIO INVESTITURAE EPISCOPORUM.

(1154. Iun.)

Celeberrimum hoc privilegium Heinrico Leoni concessum, cuius imaginem praebent 'Origines Guelficae' IV, praef. p. 6 et Posse 'Lehre von den Privaturkunden' tab. XXVIII, ex autographo Guelferbytano recognovit Paulus Zimmermann. Datum esse videtur Goslariae mense Iunio, certe post diem Aprilis 1, quo die Wichmannus adhuc episcopus Numburgensis occurrit^a, et ante diem coronationis imperialis, a. 1155 Iun. 18. Diploma nota chronologica et recognitione caret; ideoque vir d. Wolfram in libello 'Friedrich I. und das Wormser Concordat' p. 111 praeceptum regium perfectum obvium esse negat, et privilegium ipsum imperfectum mansisse opinatur ea de causa, quod a. 1154 episcopatus Slavici bonis, quae per investituram tradenda essent, adhuc carerent; postea tamen a. 1159 seu 1160, postquam ecclesiis istis adscriptae sunt, innovationem privilegii factam esse, cuius scriptum superstes non sit. Quae tamen opinio satis refutari videtur monogrammate, quo insignitum est privilegium, et bulla aurea regis, quae appendet. — Stumpf, Reg. 3692.

(P. deest.)

(C.) ¶ In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fridericus divina favente elementia Romanorum rex. ¶ Quia ad regie dignitatis apicem Dei gratia conscendimus, ideo dignum est, ipsius a quo omnis est potestas notitiam, honorem, cultum ampliare, dilatari, ut sicut ab eius gratia sunt omnia, ita eius gloriae serviant universa. Noverit ergo tam futurorum quam presentium industria, qualiter nos dilecto nostro Heinrico duci Saxoniae iniunximus, ut in provincia ultra Albim, quam a nostra munificentia tenet, episcopatus et ecclesias ad dilatandum christiani nominis imperium instituat, plantet et aedificet, liberamque ei concessimus potestatem, ut ecclesiis illis de bonis regni conferat, prout voluntas sua persuaserit et terrarum spaciositas permiserit. Cui

146. ^b) ante W a librario deletum est ho.

147. ^a) littera d supra linea add.

1) Schultes, Directorium diplomaticum II, 103.

negotio ut studiosius et devotius insistat, ipsi et omnibus sibi in hac provincia successuris concedimus investituram trium episcopatuum Aldenbure, Michelinbure, Raczebure, ut quicumque in locum episcoporum ibidem subrogandi sunt, a manu ipsius quod regii iuris est, tamquam a nostra recipiant. Id etiam adiungimus, quod si in provinciis circumquaque, in quibus necdum christiana religio tenetur, episcopatus sua strenuitate fundare potuerit, in his eadem potestate fungatur. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa per successura temporum momenta permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria, ut infra videtur, corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.

Acta autem sunt haec annuentibus regni principibus his: archiepiscopo Magdeburgense Wichmanno, episcopo Hildenshoimense Brvnone, episcopo Fardense Herimanno, episcopo Brandenbvrghense Wichero, abate Cicense Bertoldo, abbate Corbiense Wiebaldo, marchione Cŷnrado, marchione Adelberto, palatino Friderico, provinciali comite Lŷdewico.

(M.)

148. 149. CONSTITUTIONES FEUDALES RONCALIAE EDITAE.

1154. Dec. 5.

148. CONSTITUTIO CONTRA FEUDORUM DISTRACTIONEM ET DE CAUSIS FEUDI AMITTENDI. 1154. Dec. 5.

Constitutionem, quae ad Lothariŷ III. legem (supra nr. 120) provocat et eius verba pauca usurpat, proponimus secundum editionem Lupi 'Codex diplomaticus Bergomas' II, 1129, ubi sistitur ex 'canc. B. Fasc. 6 arch. cathedralis', ex exemplari, quod curbat 'omni subscriptione et sigillo, tamen characteris huius temporis procul dubio'. Confirmata et ampliata est ab imperatore a. 1158 Roncaliae. De linea chronologica cf. Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' I, 185. — Stumpf, Reg. 3700. (P. 96.)

Fridericus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus. Imperialem decet solertiam ita rei publicae curam gerere et subiectorum commoda investigare, ut regni utilitas incorrupta persistat et singulorum status iugiter servetur illesus. Quapropter dum ex predecessorum nostrorum more in universali curia Roncalie pro tribunali resideremus, a principibus Italicis, tam rectoribus ecclesiarum quam aliis fidelibus regni, non modicam accepimus querelam, quod beneficiati eorum^a feuda, quae ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant, vendiderant et quadam collusione nomine libelli alienaverant, unde debita servitia amittebant et honor imperii et nostrae felicitatis expeditionis complementum plurimum minuebatur^b. (1) Habito igitur consilio episcoporum, ducum, marchionum, comitum simul et palatinorum iudicium et aliorum procerum, hac edictali lege Deo propitio perpetuo valitura sancimus: ut nulli liceat feudum totum vel partem aliquam vendere vel impignorare vel quoquo modo alienare sine permissione illius domini ad quem feudum spectare dinoscitur. Unde imperator Lotarius

148. ^a) eorum ed. ^b) minuebant ed.

tantum in futuro cavens, ne fieret, legem promulgavit¹. Nos autem ad pleniorum regni utilitatem providentes, non solum in posterum sed etiam omnes huiusmodi illicitas alienationes haecenus perpetratas hac presenti sanctione cassamus et in irritum deducimus, nulla temporis prescriptione impediende; quia quod ab initio de iure non valuit, tractu temporis convalescere non debet. Callidis insuper quorundam machinationibus obviantes, qui pretio accepto quasi sub colore investiture quam^b sibi licere dicunt, feuda vendunt et ad alios transferunt, ne tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem huius nostre constitutionis excogitetur, omnibus modis prohibemus, pena auctoritate nostra imminente, ut venditor et emptor, qui tam illicite contraxisse reperti fuerint, feudum amittant, et ad dominum libere revertatur. Scriba vero, qui super hoc instrumentum conscripserit, post amissionem officii cum infamiae periculo manum amittat. (2) Preterea si quis infeudatus sua incuria vel negligentia per annum et diem steterit, quod feudi investituram a proprio domino non petierit, transacto hoc spatio feudum amittat, et ad dominum redeat. (3) Firmiter etiam statuimus tam in Italia quam in Alemannia, ut quicumque, indicta publice expeditione Romana ad suscipiendam imperii coronam, vocatus a domino suo in eadem expeditione spatio competenti temere servire supersederit, feudum quod ab episcopo vel ab alio domino habuerit amittat, et dominus feudi in usus suos illud redigendi omnimodis liberam habeat facultatem.

Data Runcaliae per manum Everardi Bauenbergensis^c episcopi, V. die Decembris MCLIII, indict. III.

149. SUMMULA LEGUM FEUDALIU.

Habetur in libris Feudorum l. II. tit. 40 commentario involuta. Non exstat in codicibus 1—3. Ad Conradum omnes codices praeter optimum, Parisinum 4676, haec capita referunt. Minime autem cum lege feudali Conradi II. concordant, a qui praesertim sententia ut liceat dominis omnes alienationes feudi factas nulla obstante praescriptione revocare maxime abhorret. Ad Friderici I. imperatoris tempora potius haec capita trahenda esse et lectio codicis Parisini 4676 et normae, quae in constitutione feudali illius imperatoris continentur, et locus, ubi in consuetudinibus Feudorum sententiae inveniuntur, demonstrant. Ultimae solius normae de clerico, qui beneficium propter suum culpam perdit, incerta origo est. K. LEHMANN.

*Pergatum sane hoc viri cl. Lehmann iudicium a viris doctis accipietur, qui adhuc controversiam agebant de rege, cui leges istae attribuendae sint. Postquam Pertz eas a Conrado II. emanasse opinatus est, primus b. m. Giesebrecht 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' II. (ed. IV.), 641 Conrado Staufensi antiregi et anno 1128 eas vindicavit. Cui adstipulati sunt Stumpf, Bernhardsi 'Jahrbücher Lothurs III.' p. 206 n. 22, Bresslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 286 n. 2. Textum genuinum constitutionis regiae, etsi commentarium discreveris, hic nobis nequaquam asservatum esse, primo aspectu apparet. Est potius summula normarum feudalium, quae ad Fridericum regem ideoque ad curiam Runcaliae a. 1154 recedere possunt, quarum secunda respicit ad Constitutionis feudalis genuinae caput 1. Quae cum ita sint, normae 1, 3, 4 ex alia regis constitutione eodem tempore condita haustae esse videntur. Quoad c. 4 meminisse iuvat narrationis illius celeberrimae Gestorum Friderici imperatoris l. II, c. 12: Hunc morum principe secuto, non solum laicorum feoda sed et quorundam episcoporum, id est Hartwici Bromensis et Ulrici Halberstadensis, rogalia personis tantum, quia nec personis sed ecclesiis perpetuoaliter a principibus tradita sunt, abiudicata fuere. — Stumpf, Reg. 3365. (P. 38**.)*

148. ^b) ita correxi; quem ed.; cf. infra nr. 177. ^c) bauenbergensis ed.

1) Supra nr. 120.

Haec^a sunt capitula quae rex^b Fredericus^c fecit in Roncalia^d de beneficiis^e. (1) Constituit enim ut, si post mortem domini^f vasallus vel^g post mortem^h vasalli heresⁱ eius per annum et diem steteritⁱ, quod dominum vel heredem eius non adioritⁱ fidelitatem pollicendo et investituram potendo, si tale^k sit beneficium, ut^l fidelitas sit praestanda^m, ipsum perdatⁱ — sicut etⁿ antiquitus fuit consuetudo, sed^o non Mediolani^p. (2) Praeterea ut liceat dominis, omnes^q alienationes feudi factas^r nulla obstante praescriptione revocare. (3) Similiter in petendis hostanditiis^s. Hostanditiae^s dicuntur adiutorium, quod faciunt dominis^t Romam^t cum rege in hostem pergentibus^u vasalli^v qui cum eis non vadunt; verbi gratia^w in Lombardia de medio^x XII denarios^y, in Theutonia^z tertiam partem fructuum solummodo^a eius anni quo hostem faciunt. (4) Et iterum^b si clericus, veluti episcopus vel^c abbas, beneficium habens a rege datum non solummodo personae sed^d ecclesiae, ipsum propter suam culpam perdat, eo vivente^e et ecclesiasticum honorem^f habente, ad regem pertineat, post mortem vero eius^g ad successorem^h revertatur.

15 150. PACTUM CUM VENETIS.

1154. Dec. 22.

1) Autographi fragmenta tria, quae insunt in codice XIV. 71 bibliothecae Marcianae (cfr. Schum 'Neues Archiv' I, p. 131) misere servata, partem tantum exordii (24 linearum) usque ad c. 10 continent. Quae desunt, quoniam pactum neque in Libris 20 pactorum neque in Libro blanco neque in Trivisano traditur, ex solo 2) cod. 540 (olim 51. 1145) saec. XIV. fol. 7 tabularii Vindobonensis caesarei (cfr. Pertz 'Archiv' IV, p. 209) sup-
35 plentur. Cum Stumpfii editio 'Acta imperii adhuc inedita' p. 156, nr. 125 parum sit accurata, in nostrum usum vir cl. Iohannes de Voltelini benigne textum contulit. Lotharii III. pacti (supra nr. 119) verba exprimuntur. De pacto ipso cfr. Baer, 'Die 35 Beziehungen Venedigs zum Kaiserreiche in der Staufischen Zeit' p. 5 sq. — Stumpf, Reg. 3702. (P. deest.)

(C.)^a ¶ In nomine sanctę et individue Trinitatis. [Fredericus divina favente clemencia Romanorum rex augustus. ¶ Quoniam atabilem christianorum principum^b caritatem operari] pluri^cma bona ad multorum [ut]i[li]tat[em] [ol]i[m] [ol]vi[d]enter nov[im]us, [et] viro[rum] sapientes lin. 2.

30 149. a) non exstat in 1—3; in plerisque codd. rubrum De capitulis (lege 13) Conradi; rubrum deest 4. 5. 12. 37. b) deest 7. 25. 43. ed. I. c) ita 4; Conradus rel. d) ita maior pars codicum; Romaniola Romaniola, Romadiola, Romaiola multi; Riobilla 4; Istalia 48. e) beneficio 14. 40. 47. f) sui add. 20. 43. g) deest 14. h) domini — mortem deest 15. 18. i) heredes — steterint — adiorint — perdant multi. k) ita nonnulli. l) unde 8. 11. m) paranda 19. n) deest 17. 43. o) deest 17; et non 43. 35 p) Mediolanensium ed. I. q) deest in multis. r) inique factas 6. 38. s) ita optimi codd.; hostanditias alii; hostitio 11; ostanditio 7; hostenducias Baraterius. t) domini Romani 48; dominis Romanis 42; Romam deest 27. u) persequentibus seu prosequentibus multi. v) vasallis 16. w) voluti 12. 14. 16. 17. 22. 25. 39. 43. x) de Mediolano 12. 24. 28. 41. 42. 43. ed. I; de medio 48; de mediolano 47; dimidiis Cuiacius. y) deest 43. 47; dentur 17. z) ita 5. 8. 46. 47; Theutonica 9. 21. 27. 40; in Theu-
40 tonica terra vulg.; de Roncalia terra 16. 24. ed. I; Italia terra 20; ducalia terra 42. a) ita 14. 18. 38. 40. 48; facta computations fructuum solummodo vulg. b) Item alii. c) deest saepe. d) sed etiam 43. 44. e) 38; sed etiam ecclesiae datum videtur et ideo si culpam commiserit ipsam eo vivente etc. f) beneficium 38. g) deest 14. 17. h) eius add. multi.

150. a) chrismon paene evanitum in 1; deest 2. b) principium 2.

- ac discretos rectores^o regnorum suorum nota facere^d semper et amicos curavimus; Dom[ini]um Maurocenum^o virum egregium [et] clarissimum [Venetorum] ducem, quem luce sapientie et totius honestatis ubertate predicabiliter pollere [manifestum est, habere notum et amicissimum] ad decus
- lin. 3. imperii nostri || stabilitate] perpetua decrevimus. Ad cuius rei evidentiam dilectionem ipsius toto [cordis affectu amplectentes [in confirmandis illis, que ab^f antecessoribus nostris suis antecessoribus 5 collata et confirmata sunt^f, libenti animo voluntati et peticio[n]i ipsius, sicut karissimi nostri, per
- lin. 4. omnia satisfacere studuimus. H[ec] igitur || ratione omnino^g uniti nostram utriusque dilectionem rationabiliter observavimus et in multis [magnisque] ne[gl]oc[i]is publicis [ac] privatis eius singularum dilectionem ac preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus^h. Et quia ipsius rei efficacit[er] et sapientum iudicio sapiens atque discretus || 10
- lin. 5. Venetici regniⁱ rector extitit et egregia fides et pure dilectionis exhibitio, quam semper [erga nos] habuit et imperium nostrum, eum [in] omnibus nobis commendabilem exhibuit, [dignus eius^k et honestus interventus apud nostram imperatoriam maiestatem locum carissimi amici, ut^l vir sapient-
- lin. 6. tissimus, venerabiliter optinuit. Igitur ob [sine]seram et || venerabilem eius dilectionem quicquid ipse dux [et] Venetici ducatus, eccl[esi]e et populus ex antiquo per multos annos in imperii nostri 15 potestate secundum quod in preceptis [nostrorum] antecessorum, regum vel imperatorum, continetur et in pacto Ottonis^m et Henrici atque Lothariiⁿ imperatorum legitur^l, iusto et legaliter
- lin. 7. tenuit et habuit, per hanc nostram || [imperialem paginam] renovamus et confirmamus. Huius autem rei internuntius inter nos et predictum [ducem carissimum] amicum nostrum Dominicum Maurocenus eiusdem ducis filius nobisque dilectus [existit cum Iohanno Bonaldo et Vitale Falletro 20 et Pantia de Ponto et Filippo Bonaldo et Lanfranco] de curia ipsius [ducis] aliisque
- lin. 8. fidelibus eius, non quod istorum gratia vel cuiuslibet alterius || [hoc faceremus^o, sed] solummodo dulci karitate ducis et predicti filii sui, prout dictum est, hoc egimus, [ita] quidem, ut pars parti nil malignum aut iniustum, sed semper quod rectum est, in [omnibus] actionibus rebusque facere presumat et si, quod absit, aliqua malicia vel lesio inter partes commissa fuerit, per huius 25
- lin. 9. federis [de]re[re]ta || [tergatur ac] facta satisfactione a rebeli et transgressore parte ad pactum observandum hec series federis per cuncta inviolabiliter annorum semper curricula maneat, remota contradictione^p vel impugnatione tam nostra quam [omnium] successorum nostrorum.
- lin. 10. Quia iniustum videtur, ut aliquis vel suis vel [e]quis || [sanctionibus] opugnare nitatur, et ut maxime notentur specialiter vicini populi tam ex nostro regno quam ex predicto ducatu 30 Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandam esse decrevimus, hii sunt ex nostro scilicet iure: Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Ianuenses,
- lin. 11. Plac[entini], Florentini^q, Ferrarienses, Ravennenses, Clomacenses, Ariminenses, Pisarienses, Casentenses, Fanenses, Senogalenses, Anconenses, Humanenses, Firmenses, Epinenses, Veronenses, [Montis]silienses, Gavellenses, [Vicentenses, Paduani, Tervisianenses^r, Cenetenses], [For]oiulenses, Istri-
- lin. 12. enses, et cuncti de nostro Ytalico regno, sive qui modo [sunt vel] qui in posterum || [futuri sunt; ex predicto vero Venetie ducatu] sunt: Rivoaltenses, Metamaucenses, Torcellenses, Clugienses, Pistorinenses^s, Caputargelenses^t, Brundulienses, Lauretenses^u, Murianenses, Amianonenses, Burianenses^v, Equilenenses, Caprulenses^w, Civitatinenses, Finenses^x, Gradenses [et cuncta] generalitas 40 populi Venetie, sive qui modo sunt vel qui futuri sunt].
- lin. 13. (1) Confirmamus || itaque Veneticorum^x fines a nemine nostrorum inquietari, invadi [vel] minorari [debere, sed^y libere et absque ullo impulsu] que retro ab annis possederunt multis, deinceps possideant. Proprietates vero^z et predia, que habere videntur tam ipse dux quam suus patri-

150. ^o corr. ex rectos 1. ^d facimus 2; habere in prioribus et posterioribus pactis. ^o Maurocenum lineam 10 secutus dedi, Maurocenum 2. ^f ita correxi secundum Pactum Lotharii III, supra p. 171 et Pactum Friderici I. alterum, infra nr. 374; ab antecessoribus suis collecta sunt 2. ^g animo 2. ^h probabamus 2. ⁱ Venet. rei 2. ^k enim 2. ^l om. 2. ^m Citionis 2. ⁿ Lotdau 2. ^o fecerimus 2. ^p conditione 2. ^q om. 2; supplevi ex PL. III. et PFr. I. altero. ^r Tervigian. 2. ^s Piliestrin. 2. ^t Capargelen. 1; Capudaggoren. 2. ^u Lautoran. 2. ^v Ayman. Buranen. 2. ^w Capelen. Civitacion. Furious. 2. ^x Venet. 2. ^y hoc 2. ^z om. 2.

araha nec non episcopi, abbates et ecclesie sancte Dei et reliquus populus Venetie || (sibi sub- *lin. 14.*
 lectus infra potestatem imperii nostri, sive in campis, sive in domibus, pratis, silvis, vineis,
 paludibus, saltibus, sacionibus, piscationibus et ceteris possessionibus^b, quiete possideant absque
 cuiusquam^c insultantis machinatione aut lesione sive^d sinistra quapiam tergiversatione, ita ut
 nemo contrarietatem eis inde facere || (presumat. Nec eciam venationem^d aut pabulationem^d sine *lin. 15.*
 eorum licentia exerceat neque {molestiam ibi residentibus inferat} neque aliquam navem ipsorum
 Venetorum in aliqua nostri imperii parte periclitantem predari seu hominibus naufragium pacien-
 tibus aliquam controversiam inferre presumat; quod qui fecerit, componat || [C libras auri purissimi *lin. 16.*
 illis], quibus iniuriam facere presumpserit, et res dominio p[ossidentium] mancipentur et] quiete
 liceat] possessoribus illas^e tenere ac frui.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, persona ipsa, que in] capite fuerit ad
 eandem maliciam faciendam, infra LX dies tradatur, et omnia, || (que fuerint) ab]lata, in [duplum *lin. 17.*
 restituantur; quodsi ipsum duplum compositum non fuerit [vel] persona ipsa [tradita non fuerit
 infra LXe dies, ut dictum est, tunc per unamquamque personam, que ipsam maliciam perpetraverit^h,
 componantur auriⁱ quinglenti.

(3) Si furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur. ||

(4) [Si servi aut ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detulerint, *lin. 18.*
 red]dantur^f; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos^k solidos auri,
 sic tamen ut, si amplius requiritur^l, per sacramentum id]on]ea dominis illorum satisfactio fiat.
 Si vero iudex vel aliquis ipsos || [fugitivos] ausceperit et eos reddere cura negaverit et exinde *lin. 19.*
 fugerint, tunc pro [unoquoque fugitivo componat auri solidos LXXXII. Quodsi dubium fuerit
 et denegaverit^f iudex vel auctor loci illius, in quo ipsi fugitivi requiruntur, tunc] prebeant sacra-
 mentum XII electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos || [habeant nec in conscientia illorum *lin. 20.*
 sint nec aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc [distulerit facere, post primam et
 secundam contestationem presentia testium peractam per iussionem^m iudicis sui liceat ei pignurare
 hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, [ita] tam[en], ut ipsum pignus post peractam iusticiam
 per integrum || [reddatur. *lin. 21.*

(5) Et nullatenus] liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut [causa
 requiruntur; et si pignoracio perveneritⁿ, non presumat alia pars pro pignore aliam pignurare, sed
 expectet usque ad^f audiendam sententiam^o, ita sane ut cause in sex mensium] spatio fiant et
 sint finite [causa], reddens || [prius, quia^p ex iudicio condem]pnatus fuit, et prius^q suum recipiat. *lin. 22.*
 Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignore
 pignorare^f presumpserit, in duplum, qui tulerit, restituat.

(6) Si vero equi vel eque aut armenta vel] aliqua quadrupedia fuerint furata, in duplum ||
 [restituuntur; si ipsa [ab]erraverint, omnino reddantur. Quodsi post primam et secundam [confe- *lin. 23.*
 stationem minime reddita fuerint, tunc pignoratio fiat de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars
 parti satisfaciatur; et post satisfacionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut], [si] fugitivus seu res red]dita fuerit vel || si per sacramenta *lin. 24.*
 satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars p]arti securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignurare presumpserit, causam perdat, et quod
 tulit^r restituat.

(9) Negotia autem inter partes fiant, et liceat dare et accipere quicquid inter eos con-
 venerit sine aliqua violencia vel contrarietate, ita ut equa^s conditio utrum]que parcium negocia-
 toribus conservetur.

45 150. a) om. 2. b) votoris ss. possessionis 2. c) atque cuiusque 2. d) venatione, pabu-
 latione 2. e) illis 2. f) om. 2. g) XI. 2. h) perpetravit 2. i) componatur auri 2.
 k) singula 2. l) requiritur 2. m) peratram provisionem 2. n) perveniret 2. o) causam
 in prioribus et posterioribus pactis. p) qui 2. q) ingrossator autographi loco vocis pignus compendium
 vocis prius, fortasse errore, posuit: quem errorem sequuntur cod. 2 et pacta posteriora. r) ita 2 et pacti
 50 posteriora; tulerit in anterioribus pactis. s) equi 2.

(10) De ripatico autem: secundum antiquam consuetudinem pars parti observet omne quadragessimum; et licenciam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram seu per⁴ flumina totius regni nostri; et similiter nostri usque ad eos per mare et non amplius.

(11) De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes^a evenierit, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis^v solidi trecenti; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus^w ipsorum pro ipsis solidi^x mille, et ipsa persona tradatur in manibus eorum.

(12) Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis cui; si ei^y iusticia minime facta fuerit infra dies^z XIII, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licenciam habeat pignorare iudex, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra causam^a suam, quantum ipsum debitum erit; et ipsum pignus usque ad¹⁰ determinationem cause teneatur. Quodsi antesteterit pignus, componantur solidi XII causa manente, ut^b pro eo iterum pignoratio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen, ubi iudicium ambabus partibus annunciatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte¹⁰ ubi causa requiritur, quod ipsi per evangelium terminaverint, pars parti satisfaciatur^d.

(13) Addimus autem, ut, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti¹⁵ misti fuerint in eodem homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, componantur pro unaquaque^a persona solidi auri CCC.

(14) Simili pena decernimus^f dampnandum eum, qui in comunibus mercatis^g tumultum excitans populi^h homicidium perpetraverit. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri CCC.

(15) Si aliqua pignoratio in silva fieri debuerit, sine homicidioⁱ fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur auri solidi CCC et pro servo^k L; et si plaga facta fuerit, unde^l non moriatur, pro libero homine solidi L et pro servo^k XXX.

(16) Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causam habuerit; et ante compellatio fiat semel vel bis; nam qui²⁵ aliter^m presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, prebeat sacramentum, et sit solutus pignusque salvum restituat.

(17) Et hoc stetit de capuloⁿ, quod Rivoultenses^o, Metamaucenses, Albionenses^p, Torcellenses, Amianenses^q fecerunt retro ab annis multis: habeant licenciam faciendi secundum antiquam consuetudinem, sive per flumina sive per mare.

(18) Equilanenses vero capulari debent^r in ripa sancti Zenonis^s usque in fossam^t Metamauri et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem et vegere^u cum carro aut ad collum, quantum sibi placuerit; et habeant licenciam peculia in ipsis finibus pascere et pabulari.

(19) De finibus Civitatis nove statuimus, ut terminatio, que a tempore Liutprandi^v regis facta est inter Paulicionem ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, 35 id est de Plave maiore usque in Plavem siccam; peculium quoque et greges cum securitate pascere debent^v.

(20) Capulani^x vero in silva Foroiuliana, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroiulii capulum faciant.

(22) Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum salsa aqua continet^y, eorum subiacent potestati. 40

(23) Et nullus princeps vel pauper aliquem Venetum distingere aut legem facere de aliqua habita substancia aut ad placitum ducere, nisi in presencia illorum ducis, aut fodrum^z tollere de

150. ^v) terram super 2. ^a) partem 2. ^v) et componantur eis om. 2. ^w) componant parentes 2. ^x) solidos 2. ^y) enim 2. ^z) om. 2. ^a) pro casam; cfr. Pactum Lotharii III. supra p. 173 n. u. ^b) et 2. ^c) de loco add. anteriora pacta. ^d) satisfacero 2. ^e) qualibet 2. 45 ^f) decrevimus 2. ^g) veritatis 2. ^h) populum 2. ⁱ) sive homicidium 2. ^k) suo 2. ^l) ut PL. III. et PFr. I. alterum. ^m) suppleendum est facere; cfr. Pactum Ottonis II. supra p. 42 n. i. ⁿ) capitulo 2. ^o) Olliouloenses add. pacta anteriora. ^p) Metamac., Albien. 2. ^q) Aymanen. 2. ^r) om. 2. ^s) Genonius 2. ^t) fossam 2. ^u) arborem ovogere 2. ^v) Loudubrandi 2. ^w) dolot 2. ^x) Capularum 2; Capriani PL. III. ^y) continet 2. ^z) fodrum 2. 50

illorum terris, que in nostro regno sunt, aut bannum mittere tam dominis^a habitantibus in Venetia^b quam^c de illorum hominibus ubicunque habitantibus iusticiam aliquam accipere presummat, nisi in presencia dominorum suorum.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum et monasteriorum omnimodo iusticiam faciat.

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum vel uno homine sacramentum^d, et si usque ad XII libras denariorum Veneticorum^b XII electi iuratores^e addantur; nam si ultra XII libras questio facta fuerit, iuratores ultra XII non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes facta fuerint, ut, si qua de eis contencio orta fuerit, illi tribuantur arbitrium iurandi^f, qui pignus habuerit, soli sine electis.

(27) De cautionibus vero simili modo agatur.

(28) Promisit cunctus ducatus Veneticorum^b nobis et successoribus nostris pro huius pactionis federe annualiter omni mense Marcio persolvere libras suorum denariorum L et totidem libras piperis et unum pallium^g.

Si quis igitur dux vel marchio, comes, vicecomes aut aliqua magna vel parva persona huius nostre imperialis pagine violator extiterit, quod minime futurum credimus, sciat se compositurum auri optimi libras mille, medietatem camere nostre et medietatem duci Veneticorum^b. Quod ut verius credatur diligentiusque ab omnibus^b observetur, sigilli nostri impressione hanc paginam manu propria corroborantes iussimus insigniri, sub testimonio principum, nomina quorum subscripta cernuntur: Peregrini Aquilegienses patriarche, Everhardi^h Bavebergensis^k episcopi, Conradiⁱ Wormaciensis^m episcopi, Hermanni Constantiensis episcopi, Ortlibiⁿ Basiliensis episcopi, Wibaldi Corbeiensis^o atque Stabulensis abbatis, Marquardi Vuldensis^p abbatis, Hermanni^q marchionis de Verona, Ottonis^r palatini de Bavaria^s, Ulrici de Lenceburch^t, Ernesti comitis de Hohenburch^u, Varnerii de Hauesburg^v et aliorum nobilium quam plurium, quos enumerare duximus superfluum.

Signum domini Frederici Ro- (M.) manorum regis invictissimi.

Ego Arnaldus Coloniensis archiepiscopus et Italie archicancellarius^w recognovi.

Dat. in territorio Novariensi in obsidione castri Galliate^x, XI. Kalendas Januarii, anno dominicæ incarnationis millesimo CLIII, indicione secunda, rognante domno Frederico Romanorum rege glorioso, anno vero regni eius tercio; in Christo feliciter amen.]

151. INNOVATIO PACTI CONSTANTIENSIS.

(1155. Ian.)

Innovationis huius, quam Vita Hadriani IV. a Bosone cardinali conscripta de industria, ut reor, silentio præterit, mentio fit in iuramento, quod nobilis quidam miles in campo Viterbiensi circa diem Iunii 6. seu 7. pontifici in anima regis præstitit; quod retulit

150. a) de hominibus 2. b) Venet. 2. c) quod 2. d) suppleendum est fiat; cfr. Pactum Henrici V, supra p. 155 n. o. e) inventores 2. f) om. 2. g) pallium 2. h) hominibus 2. i) om. 2. k) Hauesburgensis 2. l) Corradi 2. m) Huetomac. 2. n) Ortlibi 2. o) Vernibaldi 2. p) Valudensis 2. q) ita correxi cum Stumpffio 'Acta imperii inedita' p. 161; Henrici 2. r) Ottonis 2. s) Bavaria 2. t) Virici de Letebunt 2. u) ita correxi cum Stumpffio; piosumium de Homelberch 2. v) ita correxi cum Stumpffio; Hauesborg 2. w) archiepiscopus cancellarius 2. x) Gallan. 2.

Bono sermone ut dicunt indirecto, apud Duchesium 'Le Liber pontificalis' II, 391: Tandem adversario (Octaviano cardinali) confutato et salubri consilio comprobato, rex omnium procerum et militum suorum curiam maximam congregavit, et presentia eorundem cardinalium allata sunt sacra pignora, crux et euangolia, super que nobilis quidam miles de ceteris electus et coniuratus atque tertio iurare iussus, in anima sua et eiusdem regis iuravit: Vitam et membra non auferre set conservare pape Adriano et cardinalibus eius nec malam captionem facere; honorem et bona sua eis non auferre nec auferri permittere, set et si quis auferre vollet, omnimodis prohibere et contradicere; post illatam vero iniuriam pro posse suo et vindicari facere et emendari; atque concordiam iam pridem per principales personas utriusque curie factam inviolatam de cetero conservare. Tempus autem, quo innovatio Pacti Constantiensis facta sit (Jan. 1155), colligitur ex epistola qua Hadrianus papa legatos suos Wibaldo abbati commendavit, data a. 1154. Dec. 29; Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 569 nr. 434.

Servata est innovatio in solo codice Parisino 8989 a. 1245 exarato, qui Rotulum II. Cluniacensem continet; ex quo editam ab Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 319 nr. I hoc loco repetimus, omnibus iis, quae concordant cum confirmatione pacti Constantiensis nr. 145, litteris minoribus insignitis. Summarium codicis Ottoboniani 2546, qui apographa Rotulorum Lugdunensium continebat, v. apud Marteneum 'Collectio amplissima' II, 1230. — Stumpf, Reg. 3712. (P. decst.)

Venerabili in Christo patri Adriano Dei gratia apostolice sedis pontifici Fridericus eadem gratia Romanorum imperator augustus filialem dilectionem et debitam in Christo reverentiam.

Regie maiestatis dignitas postulat, que ad pacis et concordie bonum spectare noscuntur, attenta sollicitudine stabilire, et ut inter regnum et sacerdotium indissolubili caritate bonum ipsium perpetuo perseveret, diligenti studio et exacta diligentia laborare. Huius itaque rationis prospectu concordiam inferius annotatam, que inter nos et dominum papam Eugenium auctore Deo statuta est, sicut ab utraque parte stabilita est et ordinata, ne aliquid arbitrio nostro immutasse videamur, per eadem verba presentis scripti serie vobis precepimus annotari.

1153
Mart. 23.

In nomine Domini amen. Hec est concordie forma — Anselmus camerarius domini regia.* Datum Constantie V Kalendas Aprilis, indictione XV.

In hiis autem omnibus suprascriptis, sicut domino pape Eugenio firmavimus, ita paternitati vestre et successoribus vestris et Romane ecclesie fatemur et asserimus firmiter nos teneri, sub presentia venerabilium legatorum vestrorum Cencii Portuensis episcopi et Bernardi atque Octaviani presbyterorum cardinalium¹; principum vero nostrorum Arnoldi Coloniensis archiepiscopi Italici regni archicancellarii, Chouonradi Pataviensis episcopi, Peregrini Aquiliensis patriarche, Illini archiepiscopi Treverensis, Ebrahardi Babenbergensis, Hermannii Constantiensis, Ordolebi Basiliensis episcoporum, Wibaldi Corbeiensis, Marcuardi Fuldensis abbatum, Adelberti prepositi Aquensis, Gotifredi capellani nostri, Henrici ducis Saxonie, Bertoldi ducis Burgundie, Hermannii marchionis de Vade, Odaccari marchionis de Steira, Wodalrici comitis de Lenzobere, Werneheri comitis de Bade, Bertoldi comitis de Anodeke, Ernesti comitis de Hoembure et aliorum principum exorcitus nostri.

¹) Quos legatos suos papa Wibaldo abbati commendavit epistola data a. 1154. Dec. 29. apud Iafféum 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 569 nr. 434.

152. CESSIO CIVITATIS TIBURTINAE.

(1155. Iun. ex.)

Mandatum Tiburtinis datum edimus ope 1) Vitae Hadriani IV. a Bosone conscriptae in editione Duchesni 'Le Liber pontificalis' II, 393; 2) codicis Cencii dicti Avinionensis in tabulario Vaticano asservati Arm. III ord. 2 nr. 2529 saec. XV, in. fol. 134 in editione Theineri 'Codex diplomaticus domini temporalis s. sedis' I, 17 nr. 21, ubi etiam invenies iuramentum Tiburtinorum papae praestitum; 3) cartularii tabularii municipalis Tiburtini a. 1520 conscripti fol. 21, quod iam olim transscripsit b. m. Bethmann, ubi diploma sequuntur haec: Reperte sunt he littere . . . Romo in libris feudalibus, registratum per me antedictum Paulum notarium de verbo ad verbum 1520. — Stumpf, Reg. 3717. (P. deest.)

Fredericus Dei gratia Romanorum imperator et^a semper augustus universis civibus Tyburtinis, tam^b minoribus quam maioribus, gratiam suam et bonam voluntatem.

Universitatem vestram nosse^c volumus, quod ob reverentiam beati Petri principis apostolorum dilectissimo atque in Christo reverendo patri nostro Adriano pape civitatem dimisimus Tyburtinam, salvo tamen^d per omnia iuro imperiali. Huius rei gratia omnes et singulos cives Tyburtinos a fidelitate, quam nuper nobis^e iurastis, absolvimus, attentius^f vobis precipiendo mandantes, quatinus eidem venerabili patri Adriano^g pape fideliter assistatis, devote serviatis atque^h sicut domino devoteⁱ obedire studeatis, scientes, sicut iam dictum est, a iuramento fidelitatis, quod nuper fecistis, vos absolutos, salvo tamen^k in omnibus iure imperiali^k etc. Anno Domini MCLIV.^l

153. MANDATUM DE SUPELLECTILE SACERDOTUM MORTUORUM.

(1155. Iun. 18. — 1161. Oct. 18.)

Damus ex autographo tabularii Hannoverani iam olim a Bethmanno exemplato, cui appendet loro membranaceo fragmentum sigilli. Ex eodem edidit Böhmcr 'Acta imperii selecta' p. 107 nr. 115. Tempus stabilitur morte Brunonis episcopi. — Stumpf, Reg. 4539. (P. deest.)

F. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto fideli suo B. Hildensheimensi episcopo totique clero, inbeneficiatis, ministerialibus ac ceteris universis per episcopatum Hildensheimensem constitutis gratiam suam et omne bonum.

Cum imperatoris nostrae serenitatis hoc potissimum deceat magnitudinem, ut universis in imperio nostro commorantibus, ut dignum est, provideamus suamque unicuique

152. ^a) deest 2. ^b) tam — maioribus des. 1. 3. ^c) scire nos 3. ^d) tantum 1; quod add. 3. ^e) nobis nuper 2. ^f) hactenus 3. ^g) deest 2. ^h) sique 2. ⁱ) deest 1. 2. ^k) reliqua des. 1. 2. ^l) lege MCLV.

iustitiam equilibriter conservemus, maximo tamen sollicitudinem hanc sacrosanctis Dei impertiri debere videmur ecclesiis, praesertim sanctae ecclesiae Hildensheimensi, quae ab ipso suae foundationis exordio nostro cognoscitur imperio fidelissima semper extitisse. Quia igitur, ut audivimus, eadem Hildensheimensis ecclesia violenta advocatorum importunitate graviter molestat in tantum, ut morientium etiam reliquias sibi vendicent sacerdotum, hanc tantam advocatorum illorum tamque temerariam praesumptionem imperatoriae maiestatis nostrae benignitati prorsus displicere noveritis. Volumus enim, sicut iustum est et universis imperii nostri principibus sane Deum timentibus complacere dinoscitur, ut sancta Dei ecclesia ac personae ecclesiasticae, quemadmodum a gloriosissimis praedecessoribus nostris imperatoribus sancitum est, libera gaudeant immunitate. Quapropter, o venerabilis episcope, tuae discretioni praesentibus litteris studiose iniungimus, quatenus ad observandum in talibus antiquae morem institutionis, animum omnimode adhibeas vigilantiae, ita ut decedentibus personis aliquibus ecclesiasticis vel maximo sacerdotibus, nullum advocatorum aut secularium personarum aliquam defuncti suppellectilem vel aliquid eorum quae dereliquit diripere patiaris, quin potius ad tuam vel ecclesiasticarum personarum, quarum id officii interest, dispositionem omnia pertinere facias. Si vero fundus ecclesiae ad laicam personae dominium spectat, ipsa suppellex secundum pristinae consuetudinis observationem in tres portiones dividatur, quarum prima ecclesiae, secunda parentibus, tertia domino fundi ecclesiae consignetur, nullam vero advocati portionem in his constituimus. Omnia vero haec, ut secundum quod supra statuimus, rata omnino et inconvulsa permaneant nullusque contra haec aliquid machinari praesumat, imperialis auctoritatis nostrae iussione decernimus, tibi quoque, o episcope, ut ad huius statuti perhonnem stabilitatem toto nisu omnique conamine tuae discretionis animum diligenter impendas, firmissime praecipimus.

154. 155. BANNITIO MEDIOLANI.

1155. (Sept. in.)

Narrationem bannitionis, quae mirum in modum convenit cum narratione bannitionis Heinrici Leonis in privilegio Gelnhusano a. 1180 infra nr. 279 edendo contenta, legimus in privilegio, quo imperator Cremonensibus ius cudendi monetam indulget, et in epistola, qua hanc gratiam promulgat.

154. PRIVILEGIUM CREMONENSIBUS INDULTUM.

Dedit vir cl. Holder-Egger ex autographo tabularii municipalis Cremonensis signatum nunc nr. 1930 (olim A 44), cuius sigilli iam avulsi fragmenta reperiuntur in capsula, cui inest membrana. Apographa duo inibi asservantur sign. nr. 772 (A 66) et nr. 773 (F 34). — Stumpf, Reg. 3723. (P. deest.)

(C.) ¶ In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. ¶ Imperialis excellentia nichil magis proprium habere debet quam ut contumaces iusta severitate puniat, humiles vero et Romano imperio devotos consueta benignitate promoveat^a et honoret. Huius itaque rationis intuitu Medio-

lanenses^b ob immania eorum scelera à nostra gratia positus removimus, et quia ausu temerario et spiritu sacrilego preclaras^c Ytalię civitates Cumas et Laudam sua iniusta potestate impiissime destruxerunt et eas relevari^d violenter prohibuerunt, cum sepius sollempnibus edictis ad nostram presentiam citati, de iusticia diffidentes se absentare^e prosumerent, pro tantia excessibus, dictante iusticia, ex sententia principum nostrorum imperiali banno eos subiecimus. Quia vero clementia nostra Mediolanenses ut ad cor redirent diu ausinuit, cum magis eorum in dies iniquitas et malicia cresceret et contumaciter nostra abuterentur pacientia, in celebri curia tam ab Ytalię quam a Theotonici regni principibus super predictis excessibus sententiam requisivimus. Iudicatum est igitur a principibus nostris et tota curia: Mediolanenses moneta, theloneo et omni districto ac potestate seculari et omnibus regalibus nostra auctoritate esse privandos, ita ut moneta, theloneum et omnia predicta ad nostram potestatem redeant et nostro statuatur arbitrio. Et quia Cremonensis civitas pre cunctis Ytalię urbibus fide et probitate omnique^f honestate semper florentissima et in rebus militaribus expertissima nobis et predecessibus nostris divis imperatoribus ac regibus fidei devotione et indefessa^g probitate servivit, eorum merita digne remunerare volentes, ius faciendę monetę quo Mediolanenses privavimus Cremonensibus donavimus, hoc quoque nostra eis imperiali auctoritate in perpetuum^h confirmamus. Ut igitur hec nostra donatio omni evo rata et inconvulsa permaneat, hanc paginam inde conscribi et nostrę imaginis karaktere iussimus insigniri.

Testes quoque subternotari fecimus quorum nomina hec sunt: Herimannus Constantiensis episcopus, Ordius Basiliensis episcopus, Cunradus Wormaciensis episcopus, Marquardus Fuldensis abbas, Heinricus dux Saxonię, Bertolfus dux Ceringię, Otto palatinus comes, Ulricus comes de Lenzeburch, Gozwinus de Falkenberch, Goizo comes et filius eius Menfredus, Gerardus comes de Crema, Iacobus comes de Kaualta, consules Papienses et Nouariensesⁱ.

¶ Signum domini Friderici Romanorum (M.) imperatoris invictissimi. ¶

Ego Arnoldus Coloniensis archiepiscopus Ytalię regni archicancellarius^j recognovi.

Actum in territorio Veronensi apud insulam Aconensem. Anno dominicę incarnationis MCLV, indictione III, regnante domino imperatore Friderico. Anno regni sui III, imperii vero I.

155. EPISTOLA AD MANTUANOS, BRIXIENSES, BERGAMENSES.

Dedit vir cl. Holder-Egger ex apographo tabularii Cremonensis c. a. 1200 exarato sign. nr. 772 (A 66), quod etiam privilegium continet. In fine scriptura pro parte deterosa est. At decesse aliquid, vix crediderim^k. Eodem codice usi sunt editores Odorici 'Storie Bresciane' VI, 53 et Prutz 'Kaiser Friedrich I.' I, 432. — Stumpf, Reg. 3724.

(P. dvest.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus Mantuanis, Brixionibus, Bergamensibus consulibus et cuncto^a populo, tam minoribus quam maioribus. gratiam suam et bonam voluntatem.

Scire debet universitas vestra, quod Mediolanenses^b ob plurima incondia et rapinas, quo in Italia sceleratissime exoreuerunt, nostram indignationem meruerunt, et cum sepius

154. b) Medilanenses or. c) pclarof or. d) releuare (?) corr. releuari. e) omni que or. f) et manu scribac in loco raso or. g) corr. ex pppitum or. h) presso pede sequuntur verba lineae signi. i) archicancellarius or.

155. a) cuncto c. b) mediolalēses c.

1) Quamquam Odorici dicit: 'manco il resto'.

vocati iusticiam fugerent, ex sententia principum imperiali^o banno eos subiecimus et in penam sue perfidie in celebri curia ex iudicio multorum principum tam Italicorum quam Teutonicorum omnibus regulibus et nominatim moneta et teloneo eos privavimus. Quia vero eadem moneta in nostra potestate relicta est et nostro arbitrio eam dandam iustitia^d dictavit, placuit nobis fidelissimis nostris Cremonensibus ius eiusdem monete donare et imperiali^o auctoritate confirmare. Universitati itaque vestre mandamus et sub obtentu^o gratie nostre et per fidelitatem, quam nobis iurastis, vobis precipimus, quatinus novam monetam^f a Mediolanensibus^g factam per terram vestram ubique dari, accipi^h prohibeat et eam tamquam falsam et adulterinam in omni commercio refutariⁱ faciatis. Mandamus proterea et per iuramentum, quod nobis iurastis, vobis precipimus, ut Mediolanensibus^g nullum transitum per terram vestram ad lesionem Papiensium, Cremonensium^k et Novariensium concedatis nec ullum eis auxilium impondatis, sed ipsos Papienses et Novarienses^l et^m quamⁿ pro nostra^o gratia fideliter et viriliter adiuvetis^p.

156. MANDATUM DE NOVA MONETA IMPERIALI CUDENDA.

(1155.)

Mandatum, quod Stumpfius suo arbitrio 'circa a. 1178' signavit, anno potius 1155 a.e. vindicandum mihi videtur, quo anno imperator, dentis regalibus Mediolanensibus, Cremonensibus etiam ius cudendi monetam indulxit (v. supra nr. 154). Dedit vir cl. Holder-Egger e Registro tabularii municipalis Cumanarum vol. I. saec. XIII. a.e., signato Vetera monumenta civitatis Novocomae, fol. 8'—9¹. Ubi mandatum a tribus notariis Iacobo, Guifredo, Arialdo transsumtum est, qui etiam sigilli cerei mentionem faciunt. E Registro exemplatum est in codice tabularii episcopalis saec. XV. ex. seu XVI. in. signato Privilegia Cumanae ecclesiae, fol. 85². — Stumpf, Reg. 4559. (P. decst.)

Fredericus Dei gracia Romanorum imperator et semper augustus omnibus Cumanis et hominibus^a universis per totum Cumanum episcopatum constitutis omnibus quoque de comitatu^b Leucensi et de comitatu^b Martisano atque Sepriensi gratiam suam et bonam voluntatem.

155. ^o) Ipali c. ^d) iustitia c. ^g) subeotentu c. ^f) moneta, no expuncta c. ^e) mediolanensibus alio atram. corr. mediolanensibus c. ^h) accipi c. ⁱ) refutare post corr. refutari c. ^k) eadem manu superscr. c. ^l) corr. ex novariensibus, sequi videtur tñ supra lin. add. c. ^m) duae voces evanescere; quae Prutz se legisse scribit predicto opo tione, nequaquam scripta erant. ⁿ) ¶ incertum. ^o) sic Prutz; iam legi nequit. ^p) adiutis c.; quae sequuntur in editione Prutzi Anno regni 4 imperii vero 1 des. c.

156. ^a) nominibus c. ^b) comitatu c., similia semper.

1) Bellmannus 'Archiv' XII, 623 opinatus est, autographa chartarum etiamnunc in tabulario municipalis exstare. At vir cl. Holder-Egger a. 1891 inquisitione instaurata hanc spem fallacem esse contendit. Neque vir cl. Bresslau a. 1878 autographa ulla vidit; c. 'Neues Archiv' III, 100. 2) Etiam privilegium Friderici I, quod mandatum in hoc codice praecedit (Stumpf, Reg. 4032 a), ex Registro civitatis exemplatum est. Aliae vero ecclesiae chartae in hoc codice contentae non ex autographis sed e codice bibl. Ambrosianae F. S. V, 24 mbr. fol. saec. XIV. exemplatae sunt. H.-E.

Vestre universitati atque fidelitati notum esse volumus, quod nos apud Cumas civitatem nostram propriam monetam novam noviter cudi et fieri precepimus, que formam nostram pariter cum nomine nostro in se debeat continere. Quia vero excellentio nostro placet, ut predicta nova moneta duret ad honorem imperii et stabilis perseveret, nostra imperiali auctoritate omnibus vobis firmiter precipimus, ut in omnibus predictis locis et comitatibus^b nostram novam monetam omni contradictione remota^c recipiatis et teneatis et ab omnibus recipi et teneri faciatis, sicut moneta novorum Mediolanensium in prefatis comitatibus^b recipi et teneri solebat.

157. SENTENTIA CONTRA SUBADVOCATOS.

1155. Sept. 20.

Damus ex autographo in tabulario regni Bavarici asservato sign. Kaiser-Select 489, cui impressum est sigillum optime conservatum¹. Superstes est etiam apographon saec. XII. ad instar diplomatis confectum, in cuius tergo manu saec. XV. leguntur: Rescriptio literae Friderici imperatoris. Filata est in Monumentis Boicis VII, 384, nescio quo e fonte. —
¹⁵ *Stumpf, Reg. 3727.* (P. deest.)

(C.) ¶ In nomine sancte et individue^a Trinitatis. Fridericus Dei favente clementia Romanorum imperator semper augustus. ¶ Notum sit omnibus tam futuris quam presentibus Christi fidelibus, quod sicut temporibus antecessorum nostrorum seu imperatorum, Henrici, Lûtharii nec non divę recordationis C.^b augusti, violentia advocatorum
²⁰ ab ecclesiis remota est iusticia dictante, ita quod nulla ecclesia subadvocatum habere debeat, sic nostris quoque temporibus iudicium curię nostrę de removendis subadvocatis sententiam protulit usque adeo: quod siquis principalis advocatus subadvocatum sibi constituat vel patiat, eiusdem advocatię beneficium amittat. Nostrorum igitur antecessorum auctoritatem servantem statuimus, ut in abbacia Wezinesbrunonsi, cuius
²⁵ advocatus Henricus dux Saxonię esse dinoscitur, subadvocatus nullus umquam constituatur, et siqui hactenus ibidem subadvocati esse videntur, omnino removeantur. Decedente^c vero memorato duce H. liberam facultatem habeat abbas sive conventus eiusdem cenobii quomcumque voluerint sibi substituendi advocatum. Preterea, quęcunque servicia ab eadem abbacia nostris^d successoribus seu nobis iure persolvenda^e
³⁰ noseuntur, amore Dei omnipotentis omniumque sanctorum inperpetuum remittimus et ab eodem debito cum penitus imperiali auctoritate absolvimus, firmiter statuentes, ut a nullo^f successorum nostrorum regum seu imperatorum hec nostra institutio immutetur. Insuper imperatoria auctoritate concedimus et statuimus, ut quicumque de bonis eiusdem ecclesie ab imperio inbeneficiatis eidem ecclesię remittere^g et ius beneficii abnegare divinę pietatis intuitu voluerint, abnegent et ecclesię remittant, quousque
³⁵ eadem ecclesia^h quinquaginta mansos et non amplius de ipsis bonis ab imperio in-

156. ^e) corr. ex remota c.

157. ^a) individus or. ^b) Karoli apogr. ^c) corr. ex Decedente or. ^d) nřsa or. ^e) foramine pro parte deletum or. ^f) a nullo or. ^g) radendo corr. ex remittere or. ^h) ecclĩa or.

⁴⁰ 1) Cf. Monumenta Boica XXIX, 1, 326 nr. 480.

beneficiatis ad usum et proprietatem suam recipiat. Et ut hec omnia rata et inconvulsa¹ permaneant, presentem paginam sigilli nostri impressione signari precepimus.

Testes autem huius rei subscribi fecimus quorum nomina hec sunt: Chónradus Augustensis episcopus, Welfo dux, Beriholdus dux de Zaringen, Hugo comes de Tivingen, Gotfridus comes de Zolren, Gotfridus comes de Rumesperich, Adelbertus comes de Lewenstain.

¶ Signum domini Friderici (M.) Romanorum imperatoris invictissimi. ¶

XII. K.² Octobris, actum Bitongowe, anno dominice incarnationis MCLV, indictione III, regnante Fridrico Romanorum imperatore augusto, anno vero regni IIII³, imperii eius I.

10

158. CURIA RATISBONENSIS.

(1155. Oct. 15.)

Litteras invitatorias edimus e codice Monacensi lat. 19411 (Teg. 1411) succ. XIII. in fol. 115 (p. 231), quem etiam adhibuit Pertz in Thesuro VI, 1, 410. Leguntur quoque in Monumentis Boicis VI, 186 ad a. 1178, fonte non indicato. De curia Ratisponensi¹⁵ cf. Gesta Friderici I. II, c. 43 (28) ed. Waitz p. 121. — Stumpf, Reg. 3728.

(P. 98.)

F. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus abbati de Tegrinse gratiam suam et omne bonum.

Quia Deo auctore omnia in Italia gloriose peregrimus, sani et incolomes redeuntes,²⁰ terram Theuthonicam propter absentiam nostram diversis hinc inde malis perturbatam ad bonum pacis et tranquillitatis reformare intendimus. A Bavaria itaque incipientes, ut maxima que in ea exorta sunt mala eradicemus et ad pacem eam revocemus, curiam generalem Ratisbone a festo sancti Michahelis ad XIII dies²⁶ celebrandam indiximus, cui te interesse sub obtentu gratiae nostre precipimus.

25

159. CONSTITUTIO DUCATUS AUSTRIAE.

1156. Sept. 17.

Privilegium celeberrimum 'minus' dictum, cuius sinceritatem contra privilegium maius a Pertzio p. 99 receptum¹ evidenter a. 1852 evicit vir cl. Wattenbach 'Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen' VIII, 87 sq., cuius textus criticus at lectione varia³⁰ carens ibi legitur p. 110, damus adiuti subsidiis omnibus, quae curae et labori viri cl. Kehr

157. ¹) incouilla seu incouilla or. ²) k or. ³) ni nu^o eadem manu supra lin. add. or.

158. ²) deest c.

1) Quod in Appendicem monumentorum spuriorum reicimus.

Marburgensis dehemus. Quae sunt: 1) cod. Claustroeburgensis 929 succ. XIII. fol. 145^a; 2) cod. tabularii Vindobonensis 577, Reichssachen 9, Locat. 244 saec. XIV. in., librum formularum, quem Alberti I. regis appellant, continens¹, fol. 70; textus invocatione, testibus, eschatocollo caret; 3) cod. Vindobonensis 7583 (Univ. 842) saec. XV. fol. 51, Chronicon Austriae Thomae Ebendorfer de Haselbach continens, quod privilegium nostrum recepit²; textus et ipse invocatione, testibus, eschatocollo caret, at duobus locis notabiliter discrepat a reliquis, nam c. 2 abundat duabus sententiis, quae conveniunt cum privilegio maiore spurio, et c. 8 annuntiat auream imperatoris bullam pro sigillo, cuius fit mentio in reliquis codicibus. Quamobrem vir cl. Wattenbach p. 89 censuit, compluria privilegii exemplaria autographa existisse, quorum unum bulla aurea insignitum esset, quod adhuc Thomae Ebendorfer cognitum fuerit. At cum perpendamus, lectiones codicis 3 fere omnes convenire cum codice 2, veri similis nobis videtur, textum 3 pendere a codice 2, et Ebendorferum suo Marte additionem capituli 2 e privilegio maiore petivisse et mentionem bullae aureae intrusisse, quae quidem in privilegio maiore non annuntiat sed appendet. Ceterum exemplaria 1—3 ad privilegium Friderici I. autographum recedunt, medio eo non adhibito, quo reliqui codices usi sunt. Quod est 4) innovatio privilegii, quam a. 1245 mense Junio Fridericus II. fieri fecit (Böhmer, Reg. imp. V, 3482, quam infra daturi sumus), quae textum privilegii minoris de verbo ad verbum transsumpsit, exceptis tamen nominibus testium sex ultimorum. Autographon innovationis cum et ipsum deperditum sit, ad exemplaria apographa quatuor reiecti sumus, quae sunt: 4a) cod. Vindobonensis 543 (Hist. prof. 678) saec. XIII. ex., qui Rationarium Austriac et Stiriae continet, fol. 214; 4b) copiarium Lonsdorfensis episcopatus Pataviensis nunc in tabulario regni Bavarici asservatus, iussu Ottonis de Lonsdorf episcopi (1254—65) conscriptus, cuius editionem secuti sumus, quae exstat in Monumentis Boicis XXVIII, 2, p. 354 nr. 107; 4c) textus quem recepit Herimannus Allahensis in Annales suos (SS. XVII, 383), qui quamvis diploma tantum Friderici I. praebet, tamen ab innovationis textu et fortasse a codice Lonsdorfensi pendet³; 4d) codex Vindobonensis 2733 (Hist. prof. 915, olim Carthusiensium monasterii Seitz) saec. XIII. fol. 10^a, qui textum praebet omnium vilissimum. Pauca emendavimus etiam ope privilegii maioris (M). — Stumpf, Reg. 3754. (P. deest.)

30 In^a nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clemencia^b Romanorum imperator^c augustus. (1) Quamquam rerum commutatio ex ipsa corporali institutione possit firma consistere vel ea, que legitimo^d geruntur, nulla valeant refragatione^e convelli, ne qua^f tamen^g possit esse gesto^h rei dubietas, nostra debet intervenire imperialia auctoritasⁱ. (2) Noverit^k igitur omnium Christi imperiique^l nostri fidelium praesens etas et successura^m posteritas, qualiter nos eius cooperante gratia, a quo celitus in terramⁿ pax missa est^o hominibus, in curia generali Ratispone in nativitate sancte Marie^p celebrata, in presencia multorum religiosorum et catholicorum principum litem et controversiam, que inter dilectissimum^q patrum nostrum Heinricum^r ducem Austrie et karissimum nepotem nostrum^s Heinricum ducem Saxonie

40 159. a) In — trinitatis des. 2. 3. b) cl. fav. 4b. c) semper 4d. d) deest 1; legaliter 4b. c. e) refragatione 4c; restantione 4d. f) si equa 4a. d. g) tantum 4d. h) gesto rei des. 4d; geste deest 3. i) debet imp. nuct. praecavero 4c. k) Noverint 3. l) imperii 2. 3. m) successiva 2. 4 a. d. n) terras 2. o) est missa 4. p) virginis add. 4 a. b. c. q) dilectum I. r) Heinricum similia codd. Austriaci semper; dil. nostr. Haim. patrum 3. s) deest 1.

45 1) Cf. de hoc codice virum d. Schweizer 'Mittheilungen des Instituts' II, 259, qui tamen minus recte de privilegio nostro egit. 2) Per, Scriptores rer. Austrac. II, 710. 3) A Hermanno certe pendet textus codicis Vindobonensis 380 (Hist. prof. 95, olim Osterhofensis) fol. 225 manu saec. XIV. Cf. 'Archiv für Kunde österreichischer-Geschichts-Quellen' XIV, 4.

diu agitata fuit de ducatu Bawario¹, hoc modo terminavimus², quod dux Austrie resignavit nobis³ ducatum Bawario, quem statim in beneficium concessimus duci Saxonie. (3) Dux⁴ autem Bawario⁵ resignavit nobis⁶ marchiam Austrie cum omni iure suo et⁷ cum omnibus beneficiis, que quondam marchio Leupoldus⁸ habebat a ducatu Bawario. (4) Ne autem in hoc facto aliquatenus⁹ minus¹⁰ videretur¹¹ honor et gloria dilectissimi¹² patri nostri¹³, de¹⁴ consilio et iudicio principum, Wadizlao illustri duce Boemie¹⁵ sententiam promulgante et omnibus principibus approbantibus, marchiam Austrie in ducatum commutavimus¹⁶ et eundem¹⁷ ducatum cum omni iure¹⁸ prefato patruo nostro Heinrico et pronobilissime uxori sue Theodore in beneficium concessimus, perpetuali lege¹⁹ sanciente, ut ipsi et liberi eorum post eos, indifferenter filii sive filio²⁰, iam dictum²¹ Austrie ducatum²² hereditario iure a regno teneant et possideant. (5) Si autem predictus dux Austrie patruus noster et uxor eius absque liberis decesserint, libertatem habeant eundem ducatum affectandi cuicumque voluerint. (6) Statuimus quoque, ne aliqua²³ magna vel parva persona in²⁴ eiusdem ducatus regimine sine ducis consensu vel permissione²⁵ aliquam iusticiam presumat²⁶ exercere. (7) Dux vero Austrie de ducatu²⁷ suo aliud servitium non debeat²⁸ imperio, nisi quod ad curias, quas imperator in Bawaria prefixerit²⁹, evocatus veniat; nullam quoque expeditionem debeat³⁰, nisi quam forte imperator³¹ in regna vel provincias Austrie vicinas ordinaverit. (8) Ceterum ut hec nostra imperialis³² constitutio omni evo rata ac³³ inconvulsa permaneat, presentem inde paginam conscribi et³⁴ sigilli nostri impressione insigniri iussimus³⁵, adhibitis ydoneis testibus³⁶, quorum nomina sunt hec: Pilgrimus patriarcha Aquilegiensis³⁷, Eberhardus Salzeburgensis archiepiscopus³⁸, Otto Frisingensis³⁹ episcopus, Chunradus Pataviensis episcopus, Eberhardus Babenbergensis⁴⁰, Hartmannus⁴¹ Brixenensis⁴², Haertwicus Ratisponensis⁴³, Tridentinus⁴⁴ episcopus, domnus⁴⁵ Welfo, dux Chunradus frater imperatoris, Fridericus filius regis Chunradi, Heinricus dux Karinthie, marchio⁴⁶ Engelbertus de Istria, marchio Albertus de Staden⁴⁷, marchio⁴⁸ Diepoldus, Hormannus⁴⁹ comes palatinus⁵⁰ de Reno, Otto comes palatinus et frater eius Fridericus, Gebehardus⁵¹ comes de Salzbach⁵², Rudolfus comes de Swinshud⁵³, Engelbertus comes Hallensis, Gebahardus⁵⁴ comes de Burchusen⁵⁵, comes de Buthena, comes de Pilstein et alii quam plures.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. (M.)⁵⁶

Ego Reinaldus⁵⁷ cancellarius vice Arnoldi Maguntini⁵⁸ archiepiscopi⁵⁹ et archicancellarii recognovi⁶⁰.

159. 1) Bawarorum 4b; et super marchiam a superiore parte fluminis Anasi add. 3.
 2) terminatus 2; terminata est corr. ex terminatus 3. 3) nob. resig. 4. 4) Predictus dux 3. 5) Saxonio 3.
 6) nobis et omni iure cessit et renunciavit dictam marchiam cum etc. 3. 7) deest 3. 8) Liv-
 poldus 4 a. b. c; Leupoldus marchio 4d. 9) deest 4c; aliquid 3. 10) minus 1; imminui 2. 4 a. c.
 11) videntur 4. 12) hon. dil. patr. nostr. et gloria 2. 3. 13) ex 1; de etiam M. 14) Bohemorum 4d.
 15) commutamus 2. 4d. 16) eidem 4b. 17) suo 4d. 18) iure 4. 19) filii sive filio suo 2. 3; filii
 filie 4 a. b; filii et filio 4c; differenter sue filie 4d. 20) eundem 2-4. 21) duc. Austria 4c. 22) nec
 aliqua 1; quod nulla 2. 3; ut nulla 4. 23) deest 4d. 24) permissio 1. 25) audent 4d. 26) debet 4;
 teneatur 3; deest 2. 27) prefixerit in Bawaria 2. 4; prefixerit in banno 3. 28) deest 1. 29) nisi
 quam imp. forte 2. 3; nisi forte quam imp. 4. 30) imp. nostra 2. 31) et 2-4. 32) est. add. 2,
 cui reliqua deunt. 33) iussimus insigniri 4d; conscribi et nostro maiestatis aurea bulla iussimus
 communi. Actum etc. 3, cui reliqua deunt. 34) test. ydoneis 4. 35) Aquil. patriarcha 4 a. b. c;
 Eberhardus archiepiscopus Saltzurgensis, Pilgrimus patriarcha Aquilegiensis 4d, et per correcturam etiam in 4a.
 36) arch. Saltzburg. 4. 37) Frisingensis 4 a. b. c; Frisingensis 4d. 38) episcopus add. 4. 39) Heinrichus 4 a. d.
 40) deest 4d. 41) Engelbertus marchio, Albertus marchio de Hystris, marchio de Staden, Dyopoldus etc. 4d.
 42) Badom 4c. 43) deest 4c. 44) Heinricus 4c. 45) palatinus comes 4. 46) sic M; Eberhardus 1;
 Eberhardus — comes de Pilstein des. 4. 47) sic M; Saltzopuch 1. 48) Swineshud M. 49) sic M; 50
 Eberhardus 1. 51) Burchuse M; Burchanson 1. 52) Signum — invictissimi des. 1; monogramma deest 4d.
 53) Ronaldus 4 a. b. c. 54) Maguntionensis 4b; Maguntionensis 4c; Magutiuensis 4d. 55) epi epi 4c.
 56) deest 4b.

Dat.^b Ratespono XV. Kalen. Octobr., indicione IIII°, anno dominice incarnationis MCLVI, regnante domino Friderico Romanorum imperatore augusto^d; in Christo feliciter amen; anno regni eius quinto, imperii secundo^e.

160. 161. MANDATA DE EXPEDITIONE MEDIOLANENSI FACIENDA.

(1157. Mart.)

160. MANDATUM AD WIBALDUM ABBATEM MISSUM (Mart. 21—31).

Desumpsimus ex editione Iafféi in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' I, 588 nr. 456 e codice Wibaldino. — Stumpf, Reg. 3765 a. (P. deest.)

10 Fredericus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus W(ibaldo) dilecto suo Corbeiensi et Stabulensi abbati gratiam suam et omne bonum.

Quod fama predicat, operum censura declarat: quia persona tua, plurimis ornata virtutibus, ammirabili constantia et fidei puritate prefulget, atque difficilius a fidelitate imperii quam sol a sua claritate discedit. Quare de tua honestate omnimodis confidentes, graviora imperii negotia tuo ducimus^a tractanda consilio; et sicut es fide ac probitate precipuus, sic te in nostris negotiis primum et assiduum esse desideramus. Quod autem iam longo tempore personam tuam ad nos venire non iussimus, causa fuit, quia de immensis Ytalicae expeditionis et Graecae legationis laboribus nuper reversum¹ diuturno pausationis licentia placandum esse putavimus; causa etiam fuit, 20 quia nusquam tuis partibus in tantum approximavimus, ut te ad nos sine difficultate tua vocare possemus.

Nunc autem, quia statim post pascha versus inferiores partes iter dirigimus², Mart. 31. omnia illius provinciae negotia sapientiae tuae consilio tractare volentes, rogamus, ut in tertia dominica post pascha apud Novimagum nobis occurras. Apr. 21.

35 Preterea scire te volumus, quod expeditionem, quam apud Wirzbur³ in Apuliam^b indiximus, ex quo Grecorum gentem de Apulia exterminatam esse comperimus, principibus duximus relaxandam; illis specialius necessitatibus intendentes, quibus honor imperii magis opprimitur et quas amplius dissimulare cum honore nostro nec possumus nec debemus: Mediolanensis dumtaxat populi superbiam ac temeritatem, qua ecclesiae 30 et civitates Lombardiae, sicut optimi nosti, multifarie destructae sunt et cotidie ad contumeliam imperii destruuntur. Quorum intentiones nisi nostra potentia coleri virtute preveniat, gravior inde imperio horror emerget. Inde est, quod in die Pal- Mart. 21. marum Fulde ex consilio principum expeditionem indiximus Mediolanum, a proxima vigilia pentecosten futura usque annum⁴ Ulme promovendam. Quam expeditionem 35 prudentiae tuae sub obtentu gratiae nostrae^c iniungimus.

159. b) Datum 4 h. c; in 4 verbis rogante — in Christo praecedunt. c) indicione IIII. 4.

d) deest 4. e) secundo deest 4 d.

160. a) dicimus cod. b) Apuliam cod. c) addidit Iaffé.

1) Circa d. 13. Junii 1156; c. Iaffé l. c. p. 575 nr. 2. IA. 2) Cf. Iaffé l. c. p. 580 nr. 118.

3) Anno 1156. mense Junio, non vero, ut vult Iaffé, a. 1157. mense Martio, ut elucet e Gestis Friderici II, c. 48. 49 (29. 30). 4) Il est in diem 7. Junii a. 1158. IA.

Rogamus ut, sicut nostrum sigillum convenienti dispositione de tuo arbitrio ordinasti, ita etiam dominae tuae¹ sigillum sine mora studeas informare et ad nos Aquisgrani sculptum^d afferas et bene politum.

161. MANDATUM AD OTTONEM FRISINGENSEM DATUM.

Rapetimus ex editione Gestorum Friderici imperatoris l. II, c. 50 (30) novissima a b. m. Waitz instructa, codicum classibus et signis (A. B. C) retentis. Perperam hanc epistolam Pertz sub rubro Curia Norimbergensis ad a. 1156 posuit. Huic epistolae imperatoris respondit Otto episcopus litteris, quas alteri Chronici sui recensione praemisit, his verbis (SS. XX, 117): De expeditione, quam contra Mediolanensium superbiam ordinasti ob honorem imperii vestraeque personae exaltationem, libenter audivi, praecoptumque vestrum super hac re humilitati meae destinatum reverenter suscepi. Misimus autem praesentium latrores venerabilem abbatem Rapotonem Sancti Stephani et capollanum nostrum Ragewinum, qui hanc historiam ex ore nostro subnotavit, ut de hoc verbo (sc. de expeditione) sub gratia vestra pro nobis sufficienter respondeant. — Slumpf, Reg. 3748 (3765b). (P. 99.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et^b semper augustus dilecto patruo suo Ottoni^c Frisingensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Quia divina providente clementia Urbis et Orbis gubernacula tenemus, iuxta diversos eventus rerum et successiones temporum sacro imperio et divinae rei publicae consulere debemus. Cum enim ea, quae necessitatis causa instituta fuerint, cessante²⁰ necessitate cessare debeant, expeditionem, quam proxime Wirzeburch^d propter invasionem Graecorum in Apuliam iurari precepimus, post fugam eorum tibi, caeterisque^e principibus relaxamus, ut ad alia imperii negocia promptiores eos invenire possimus. Verum quia Mediolanensium superbia iamdiu caput contra Romanum^f erexit imperium et modo sua fortitudine totam^g Italiam subvertere vel suo nititur subiugare dominio^h,²⁵ ne tanta presumptio nostro tempore prevaleat vel gloriam nostram plebs improba usurpare vel conculeare valeat, futuris casibus viriliter occurrere et ad destructionem eorumⁱ omne robur imperii excitare intendimus. Ex iudicio igitur principum expeditionem contra Mediolanum a proximo pentecosten^k usque^l ad annum iuratam tibi indicimus, quam intime rogantes et precipientes, quatinus ad eam nobiscum peragendam³⁰ a vigilia pentecosten^m ad annum Ulmae nobis indubitanter occurras; certus, quod nec te nec aliquem principum nostrorum montem Apenninum transire cogemus.

160. d) sculptum cod.

161. a) F. A 1. b) deest A. c) O. A. B 1. d) Wirzeburch C 1; Wirzeburch B*. e) caeteris et A. f) nomen B 1. g) it. totam A. h) dom. subiug. C. i) illorum A. k) ita B. C 1. 35
l) deest B. C. m) ita B; pentecosten C.

1) *Beatricis imperatricis.*

162. SENTENTIA CONTRA TELONEA FLUMINIS MOENI LATA.

1157. Apr. 6.

Damus e duobus autographis iam in tabulario regni Bavarici asservatis, quorum uno, episcopatus quidem Wirzburgensis (W), Kaiser-Select ad 496, fundamento usi sumus. In dorso legitur manu saec. XII—XIII: De teloneo abbo (a Babenberc) usque Mogunt; lineae quinque ultimae (Signum — amen) spatium tantum dimidium membranac obtinent, quarum a latere dextero posita sunt monogramma et sigillum bene conservatum. Alterum autographon olim Bambergensis episcopatus (B), Kaiser-Select 496, ab alio notario exaratum est, qui scriptura antiquiore utitur; in dorso legitur manu saec. XII: privilegium imperatoris Friderici de teloneo in aqua inter Babenberch et Maguntiam. Monogramma et sigillum optime conservatum in fine post amen posita sunt. Ex W edidit Böhmcr 'Codex dipl. Moenofrancofurtanus' 15 (= Pertz), ex B dederunt Monumenta Boica XXIX, 1, 340. — Stumpf, Reg. 3767. (P. 104.)

(C.) ¶ In nomine sancte et individue^a Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Si ea quo^a a predecessoribus nos ¶ tris regibus et imperatoribus^b statuta et confirmata sunt nostris oraculis roboramus, si etiam illa quo^a negligentie^a iactura corrupta vel desuetudo inumbravit imperiali nostra auctoritate dilucidando corrigimus et in melius comutamur, salutem nostram^a consulimus et regium ministerium susceptum a Domino exercemus. Noverit igitur omnium Christi imperiique nostri^c fidelium presens etas^a et successura posteritas, quod cum divina largiente gratia, Urbis et Orbis corona et dignitate percepta, ab Ythalia^d redeuntes Wirzeburc venissemus, maxima civium ac negociatorum querimonia nobis occurrit, pro eo quod a Babenberc usque Maguntiam in fluvio Mogo nova et inconsueta omni ratione carentia thelonea per plurima loca a mercatoribus exigentur eademque occasione frequentius expoliarentur mercatores. Unde quia ex assumpte potestatis debito patientibus^e iniuriam nostrum est prebere solatium, ex iudicio principum qui presentes erant, palatino comite Hermanno de Rheno sententiam proferente, precepimus, ut in proxima nativitate Domini futura omnes, qui in prefato flumine theloneum solebant accipere, nostro se conspectui presentarent et sua thelonea imperatorum vel regum donationibus sibi esse collata per privilegia coram posita monstrarent; ea vero thelonea quo^a imperatorie^a vel regie^a donationis auctoritate carerent, nostro iudicio perpetualiter amputarentur. Ad quam dumtaxat curiam cum illorum nulli nostro se conspectui presentassent neque sua thelonea predictis rationibus roborassent, nos ex iudicio principum omnia thelonea a Babenberc usque Maguntiam perpetualiter dampnavimus: exceptis tribus, quorum unum est apud Nuweestat semper in mense Augusto per VII dies ante assumptionem sancte^f Mariae^f et VII post, et dantur de singulis novis navibus singuli IIII denarii; et apud Ascaffenburc^g similiter; tertium theloneum est apud Frankenfort, quod est imperiale. Ad tollendam itaque omnis inconsueti thelonei occasionem seu nefande^a exactionis insolentiam imperiali auctoritate precipimus, ut mercatores per Mogum ascendentes seu per ripam fluminis, quo^a via regia esse dinoscitur, funes trahentes nullus umquam occasione thelonei aut aliter quomodolibet inquietare

162. ^a) littera q pro o in B. ^b) hucusque litterae elongatae in B. ^c) deest B. ^d) Ythalia B. ^e) patientibus B. ^f) Mariae B. ^g) ascaffenburc B.

presumat. Decernimus igitur, ut nullus regum aut imperatorum seu aliqua alia ecclesiastica^a seculari^o persona hanc nostram institutionem infringere aut violare presumat, sed maneat eis quorum collata est usibus perpetuo valitura. Quod si aliquis huic nostro privilegio in posterum temere contraire presumpserit, decernimus ut ponam centum librarum auri optimi camere^a nostre^a componat et imperatorie^a proscriptioni⁵ subiaceat. Ceterum ut supradicto^a imperiales decisiones vel constitutiones rato^a semper et illibato^a permanere debeant, firmissimum eis nostre auctoritatis robur accomodavimus. Quod ut verius credatur et ab omnibus diligentius observetur, presentem inde paginam conscribi et sigilli nostri impressione^b insigniri iussimus, adhibitis idoneis testibus, quorum alii ab inicio¹ rei sententiam principum approbant, alii confirmationis huius fidem amministrant. Testes vero sententie^a sunt hii: Wicmannus² Magdeburgensis archiepiscopus, Gebhardus Wirzeburgensis¹ episcopus, Eberhardus Bambergensis^m episcopus, Guntherus Spirensis episcopus, Wiggerus Brandenburgensis episcopus, Marquardus Fuldensis abbas, Fridericus dux Suevorum^a filius Cunradi^o regis piissimi, marchio Albertus, marchio Cunradus, Ludewicus lantgravius Turingie^a,¹⁵ Otto palatinus comes de Widelinesbach, Berhdoldus^p comes de Andesse, Poppo burgravius^a Wirzeburgensis¹ et frater eius Berhdoldus^r, Ludewicus comes de Rienegge^a, Wolframus¹ comes de Wertheim, Rapoto^u comes, Marquardus de Grunbach, Godofridus de Luden, Walterus^v de Scipphe. Testes vero confirmationis sunt hii: Arnoldus Maguntinus archiepiscopus, Cunradus Wormaciensis^m episcopus, Eberhardus Babenbergensis²⁰ episcopus, Guntherus Spirensis episcopus, Albertus Tridentinus episcopus, Gebhardus Wirzeburgensis² episcopus, Marquardus Fuldensis abbas, Matheus dux Lotharingie^a, Hermannus¹ palatinus comes Rhoni, Ludewicus lantgravius^r Thuringie^a, Emecho² comes de Liningen, Godofridus comes de Spanheim et alii quam plures.

¶ Signum domini Friderici Romanorum imperatoris gloriosissimi. ¶ (M.)²⁵

Ego Reinoldus^a cancellarius vice Arnoldi Maguntini archiepiscopi et archicancellarii^b (L. S.) recognovi.

Dat. Wormacie^c VIII. Idus Aprilis, indict. V, anno dominice^a incarnationis MCLVII, regnante domino Friderico Romanorum imperatore invictissimo, anno regni eius V, imperii vero II. Actum in Christo feliciter; amen.³⁰

163. EDICTUM IN FAVOREM IUDAEORUM.

1157. Apr. 6.

Editionem principem paravit vir d. Hoeniger 'Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland' I, 137 e transsumto Wilhelmi archiepiscopi Coloniensis a. 1360 Jan. 2 in tabulario civitatis Coloniensis sub Nr. 2283 asservato, quod exemplavit vir³⁵ d. Korth. Haec charta transsumpsit diploma Eberhardi episcopi Wormatiensis a. 1260

162. ^{b)} inpressione B. ¹⁾ initio B. ²⁾ Wigmannus B. ³⁾ Wirziburgensis B. ^{m)} Babenbergensis B. ⁿ⁾ Suevorum B. ^{o)} Cūnradi B. ^{p)} Bertolfus B. ^{q)} burgravius B. ^{r)} Bertoldus B. ^{s)} rheno B. ^{t)} Wolframms B. ^{u)} Rabboto B. ^{v)} Waltherus B. ^{w)} Cūnr. Wormatiensis B. ^{x)} Wirzib. B. ^{y)} lantgravius B. ^{z)} Emecho B. ^{a)} Reinoldus B. ^{b)} archicanc. W. ^{c)} Wormatie B.⁴⁰

1) Sic in utroque autographo pro Cunradus. Hermannus palatinus obierat a. 1156. Sept. 20.

Mart. 11, in quo insertum est privilegium Friderici II. imperatoris a. 1236 mensis Iulii, infra dandum¹⁾, cui inest edictum Friderici I. Repotinus editionem principem. Ex erudito commentario, quo viri docti Hoeniger, Bresslau l. c., Stobbe ibidem p. 205 privilegium nostrum illustraverunt, pauca tantum exhiberi libet. Friderici I. edictum confirmatio est edicti Heinrici IV. Iudaeis Wormatiensibus et ceteris sodalibus suis²⁾ concessi, quod deperditum esse dolemus. Plurimae autem eius normae fere ad verbum conveniunt cum privilegio Heinrici IV. Iudaeis quibusdam Spirensibus a. 1090 Febr. 19 indulto³⁾, quod quia uni tantum genti datum est, a nostro proposito alienum non recipimus. Quod cum ad diploma eidem genti a rege quodam stirpis Carolingicae concessum recedat, privilegium ab Heinrico IV. Iudeis Wormatiensibus datum ad instar huius formatum esse videtur. — Stumpf, Reg. deest.

(P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Fredericus divina favente clemencia Romanorum imperator semper augustus. Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus necnon omnibus regni nostri legibus obnoxiiis notum sit, qualiter Iudeis de Wormacia et ceteris sodalibus suis statuta proavi nostri imperatoris Henrici tempore Salmanni eorundem Iudeorum episcopi nostra quoque auctoritate lege semper valitura confirmamus.

1. Quia ergo⁴⁾ volumus, ut de omni iusticia ad nos tantum habeant respicere, ex nostro regie dignitatis auctoritate precipimus, ut nec episcopus nec camerarius nec comes nec scultetus nec quisquam penitus, nisi quem ipsi de se elegerint, de aliqua re vel iusticio alicuius exaccione cum eis vel adversus eos tractare presumat, nisi tantum ille quem ex eleccione ipsorum, ut prefati sumus, ipse imperator eis prefecerit, praesertim cum ad cameram nostram attineant, [prou] nobis complacuerit.

2. De rebus eciam, quas iure hereditario possident in areis, in ortis, in vineis, in agris, in mancipiis seu in ceteris rebus mobilibus vel immobilibus, nullus eis quicquam auferre presumat. In comoditate quam habent in edificiis in muro civitatis, infra vel extra, nullus eos impediatur. Si quis vero contra hoc edictum nostrum eos in aliquo inquietare temptaverit, in gratiam nostram reus sit, ipsis autem rem, si quam abstulerit, duplo restituatur.

3. Habeant eciam liberam potestatem per totam civitatem cum quibuslibet hominibus canbire argentum, excopto tantum ante domum monetariam vel sicubi alibi monetarii ad cambiendum consederint⁴⁾.

4. Intra ambitum regni nostri libere ac pacifice discurrant negotium et mercionium suum exercere, emere ac vendere; et nullus ab eis tholonum exigat, nullam exaccionem publicam vel privatam repetat.

5. In domibus eorum sine consensu ipsorum hospites non recipiantur; nullus ab eis equum ad professionem regis vel episcopi aut angariam regie expeditionis requirat.

6. Si autem res furtiva apud eos inventa fuerit, si dixerit Iudeus, se emisse, iuramento probet secundum legem suam, quanti emerit, et tantundem recipiat et rem ei cuius erat restituatur.

163. *) erga ed.

1) Ubi etiam invenies diplomata Wilhelmi et Eberhardi. 2) Quid hoc enuntiatum significare velit, non satis cluget. An cogitari licet de omnibus regni Teutonici Iudaeis? 3) Quod nuperrime edidit Hilgard 'Urkunden zur Gesch. der Stadt Speier' I, nr. 12; Stumpf, Reg. 2002. Quod diploma in apographo saec. XIII. tantum servatum in favorem episcopi ritiatum esse videtur. 4) Cf. privilegium Friderici I. a. 1105 Sept. 24 monetariis Wormatiensibus datum, in versione tantum serratum (Urkundenbuch der Stadt Worms I, nr. 80 p. 65; Stumpf 4052): Vort setzen wir von keyserlicher satzunge, dasz niemands in der gantzen stad gewalt habe gelte zu wechseln ane allein die muntzer, die iren gesatzten zintz davon bezalen, und sal daby den Juden ir recht behalten sin. HOENIGER.

7. Nullus filios aut filias eorum invitoa baptizare presumat aut, si captos vi vel furtim raptos vel coactos baptizaverit, duodecim libras auri ad erarium regis persolvat. Si autem aliquis eorum sponte baptizari voluerit, triduo reservetur, ut integro cognoscatur, si vero christiane religionis causa aut pro aliqua illata sibi iniuria legem suam deserat; et sicut legem patrum suorum reliquerunt, ita etiam relinquunt hereditatem.

8. Mancipia quoque eorum pagana nullus sub obtentu christiane religionis baptizans a servicio eorum avertat; quod si fecerit, bannum, id est tres libras argenti, persolvat et servum domino suo reddat, servus vero per omnia preceptis domini aut obediat, salva nichilominus christiane fidei observacione.

9. Liceat eis ancillas et nutrices Christianas habere et Christianos ad opera facienda conducere, exceptis diebus festis et dominicis; nec hoc contradicat episcopus vel aliquis clericus.

10. Non liceat eis christianum servum emere.

11. Quod si Iudeus contra Christianum vel Christianus contra Iudeum contenderit, uterque, prout res est, secundum legem suam iusticiam faciat et rem suam probet. Et sicut licet unicuique Christiano per suum et unius testis utriusque legis publicum iuramentum probare, fideiussores Iudeo per eum positos absolvisse, sic etiam Iudeo liceat per suum et unius Iudei et unius Christiani publicum iuramentum probare, fideiussores Christiano per eum positos absolvisse, nec amplius ab actore vel iudice sit cogendus.

12. Et nemo Iudeum ad ignitum ferrum vel ad calidam aquam vel frigidam cogat nec flagellis cedat nec in carcerem^b mittat, set iuret secundum legem suam post quadraginta dies. Nullus testibus nisi simul Iudeis et Christianis convinci possit qualibet de causa. Pro quacunq[ue] re regiam appellaverint^c presenciam, inducie eis concedantur. Quicumque eos contra hoc edictum nostrum fatigaverit, bannum, id est tres libras auri, persolvat imperatori.

13. Si quis adversus aliquem eorum consilium fecerit aut ei^d insidiatus fuerit ut occidatur, uterque et consiliator et occisor duodecim libras auri ad erarium regis persolvat. Si vero eum vulneraverit, et non ad mortem, libram unam auri componat. Et si sit servus qui illum occiderit vel vulneraverit, dominus eius aut supradictam^e composicionem impleat aut servum ad penas trahat. Quod si pre paupertate predictum solvere nequiverit, eadem pena plectatur qua ille punitus est tempore Henrici imperatoris proavi nostri, qui Iudeum nomine Vivum interfecit, scilicet oculi eius eruantur et dextra manus amputetur.

14. Quod si ipsi Iudei litem inter se vel causam aliquam habuerint determinandam, a suis paribus et non ab aliis iudicentur. Et si aliquando inter eos perfidus alicuius rei inter eos geste occultare voluerit veritatem, ab eo qui est episcopus eorum veritatem fateri^e cogatur. Si autem de magna causa inculpati fuerint, inducias ad imperatorem habeant, si voluerint.

15. Habeant preterea vinum suum, pigmenta et antidota vendere Christianis^f licenciam, et sicut prediximus, nullus ab eis exigat palefridos vel angariam vel aliquam exaccionem publicam vel privatam.

Et ut hec concessionis auctoritas omni evo inviolata permaneat, hanc cartam inde conscribi et sigilli nostri inpressione iussimus insigniri.

Huius rei testes sunt: Arnoldus Moguntinensis archiepiscopus, Cunradus Wormaciensis episcopus, Gunterus Spirensis episcopus, Hermannus Fardensis episcopus, Cunradus palatinus comes Reni, Fredericus dux Suevorum filius Cunradi regis, comes Emicho de Liningen, Ulricus de Hurningen^f, Marquardus de Grunbach.

168. ^b) carcere cod. ^c) appellaverit cod. ^d) eis ed. ^e) fateri cod. ^f) Houningau cod.

Signum domini Frederici Romanorum imperatoris augusti. (M.)

Ego Ronaldus cancellarius vice Maguntinensis archiepiscopi recognovi.

Datum Wormacie VIII. Idus Aprilis, regnante domino Frederico Romanorum imperatore invictissimo, indictione quinta^a, anno dominice incarnationis M. centesimo LVII, anno regni eius V, imperii vero secundo. Actum in Christo feliciter, amen.

164-168. CONTROVERSIA CUM HADRIANO IV.

1157. Sept. — 1158. Iun.

164. LITTERAE PONTIFICIS. 1157. Sept. 20.

Litteras a legatis sedis apostolicae in curia Bisuntina mense Octobri imperatori porrectas praebemus cum ex editione Gestorum Friderici Waitziana p. 139, l. III, c. 9, retentis codicum et classium signis A. B. C, tum ex V, codice Vindobonensi 629 (Ius can. 133) saec. XII, cuius lectiones adnotavit Waitz; M, codice lat. Monacensi 22201 (Windberg. 1) saec. XII. fol. 270'; S, codice Argentinensi quodam saec. XIV. ex., quem iam olim contulit b. m. Pertz. — Iaffé, Reg. pont. Roman. ed. II. nr. 10304. (P. deest.)

15 Adrianus^a episcopus servus servorum Dei dilecto filio Friderico^b illustri Romanorum^c imperatori salutem et apostolicam benedictionem.

(1) Imperatoriae maiestati paucis retroactis diebus recolimus nos^d scripsisse illud horrendum et execrabile facinus et piaculare flagitium tempore nostro commissum, in Teutonicis^e partibus, sicut credimus, aliquando intempletum, excellentiae tuae ad
20 memoriam revocantes, nec^f sine grandi^g admiratione ferentes, quod absque digna severitate vindictae usque nunc transire passus sis tam perniciosi sceleris foritatem: qualiter enim venerabilis frater noster E. Lundonensis^h archiepiscopus, dum a sede apostolica remearet, a quibusdam impiis et scelestis, quod sine grandi animi merore non dicimus, in partibus illisⁱ captus fuerit et adhuc in custodia teneatur, qualiter
25 etiam in ipsa captione predicta viri impietatis, semen nequam, filii scelerati in eum et in suos evaginatis gladiis violenter exarserint^k, et eos, ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractaverint^l, et tua serenissima celsitudo cognoscit atque ad longinquas et remotissimas regiones fama tanti sceleris iam pervenit. (2) Ad cuius
utique^m vehementissimi facinoris ultionem, sicut isⁿ cui bona placere^o, mala vero
30 displicere credimus, constantius exurgere debuisti, et gladium, qui tibi^p ad vindictam malefactorum^q, laudem vero bonorum est ex divina provisione concessus, in corvicem deservire oportuit impiorum et gravissime contereere presumptores. Tu vero id ipsum ita dissimulasse diceris seu etiam^r neglexisse, quod eosdem malefactores^s non est quare peniteat commisisse reatum, quia se^t impunitatem sacrilegii quod gesserunt iam-

35 168. ^u) quinto cod.

164. ^a) Adrianus — benedictionem des. M, ubi lemma: Epistola Adriani pape ad Fridericum imperatorem. ^b) F. A. I. ^c) Rom. A. B*. ^d) deest C. ^e) Teutonicis M; Theotonicis S. ^f) ita A. V. M. S.; non B. C. ^g) gravi A. ^h) Ludum. B. I; Lundum. B*; Lundensis M; Ludonensis S. ⁱ) istis V. ^k) exarserunt M. S. ^l) tractaverunt S. ^m) itaque A. ⁿ) his A. C. I; his S. ^o) deest A. ^p) tibi post bonorum V. ^q) malorum B; maledictorum C. I. 2. ^r) ita V; sovician A. B. C. M. S. ^s) ita M. S.; deest A. B. C. V. ^t) deest BC.

iam sentiunt invenisse. Cuius quidem dissimulationis et negligentiae causam penitus ignoramus, quoniam nos in aliquo serenitatis tuae gloriam offendisse^a conscientiae acrupulus nostrum animum non accusat, sed personam tuam sicut karissimi et specialis filii nostri et principis christianissimi, quem^v in apostolicae confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum^w, sincera semper dileximus^x karitate^y et debitae tractavimus benignitatis affectu. (3) Debes enim, gloriosissime filii, ante oculos mentis reducere, quam gratanter et quam iocunde alio anno mater tua sacrosancta Romana ecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronae^z libentissimo conferens, benignissimo gremio suo tuae^{aa} sublimitatis apicem studuerit confovere,¹⁰ nichil prorsus efficiens quod regiae voluntati vel in minimo cognosceret obviare. Neque tamen penitet^{ab} nos tuae desideria^b voluntatis in omnibus implevisse, sed si maiora beneficia^c excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes, quanta ecclesiae Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non inmerito gauderemus^d. (4) Nunc autem, quia tam immensum facinus^e, quod in contumeliam universalis ecclesiae et imperii tui noscitur etiam commissum, negligere ac^f dissimulare videris, suspicamur utique ac^f veremur, ne forte in hanc dissimulationem et negligentiam^g propter hoc tuus animus sit inductus, quod suggestionem perversi hominis zizania seminantis adversus elementissimam matrem tuam sacrosanctam Romanam ecclesiam et nos ipsos indignationem, quod absit, aliquam conceperis vel rancorem^h. (5) Ob hoc igitur et ob alia omniaⁱ negotia, quae cognoscimus imminere, duos de melioribus et carioribus quos circa nos habemus^l, dilectos scilicet filios nostros Bernhardum^k tituli^l Sancti Clementis presbiterum cardinalem et^m Rolandumⁿ tituli^o Sancti Marci presbiterum cardinalem et cancellarium nostrum, viros utique religione et^p prudentia et honestate conspicuos, serenitati tuae de latere nostro ad praesens duximus²⁵ destinandos, excellentiam tuam rogantes attentius, quatinus eos tam honorifice quam benigne recipias, honeste tractes et ea quae ipsi super hoc et super aliis ad honorem Dei et sacrosanctae Romanae ecclesiae, ad decus etiam et exaltationem imperii pertinentia ex parte nostra imperatoriae proposuerint dignitati, sicut^q ab ore nostro procedant, absque ulla hesitatione suscipias et ipsorum verbis, tamquam si ea con-³⁰tingeret^r nos proferre, fidem^s non dubites adhibere.

Data^t Anagnin XII. Kal. Octobris.

165. ENCYCLICA IMPERATORIS. (1157. Oct.)

Exstat in *Gestis Friderici I. III, c. 11 (10) ed. Waitz p. 142. — Stumpf, Reg. 3782. (P. 105.)* 35

164. ^{u)} ostendisse S. ^{v)} quae M. ^{w)} sine causa add. B. B*. ^{x)} dilexerimus C. ^{y)} ita C 1. V. M. S. ^{z)} deest B 3. ^{aa)} peniteret B. B*. ^{ab)} dea. tuas vol. C. ^{ac)} loco beneficia — possot V; excellentia tua, si fieri posset, de manibus nostris beneficia. ^{ad)} gaudemus S. ^{ae)} immensum facinus des. M; facinus deest A. V. S. ^{af)} et A. ^{ag)} hac dissimulatione et negligentia M. S. ^{ah)} deest S; quodam V. ^{ai)} haberemus S. ^{aj)} B. A 1. C 1. M. S; Bñ A 2. ^{ak)} ita M. S; deest A. B. C. V. ^{al)} card. ^{am)} 40 et des. C. ^{an)} R. A 1. C 1. M. S; Rol. A 2. ^{ao)} deest B. C. ^{ap)} ita A 1. B 1. M; deest vell. ^{aq)} volut si V. ^{ar)} contingeret M. ^{as)} deest M; non dub. adh. fidem A. ^{at)} Dat. V. S; Data — Octobris des. A. B. C.

1) Hoc loco vocem beneficium in authentico additam fuisse, quam hic itemque in encyclica imperatoris quidam pacis seu partium papalium studiosus delererit, apparet ex ipsius Hadriani IV. verbis in epistola ad episcopos data, infra nr. 166. 2) Cf. ea quae papa a. 1157. Jan. 19 Wibaldo abbati scripserat apud Lasséum 'Bibl. rer. German.' I, 585 nr. 454.

Cum divina potentia, a qua omnis potestas in caelo et in terra, nobis, christo eius, regnum et imperium regendum commiserit^a et pacem aeclesiarum imperialibus armis conservandam ordinaverit, non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestrae, quod a capite sanctae aeclesiae, cui Christus pacis ac dilectionis suae characterem impressit, causae dissensionum, seminarium^b malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur. De quibus, nisi Deus avertat, totum corpus aeclesiae commaculati, unitatem scindi, inter regnum et sacerdotium scisma fieri pertimescimus. Cum enim nuper in curia Blauncii^c essemus et de honore imperii et salute aeclesiarum debita sollicitudine tractarem, venerunt legati apostolici, asserentes, se talem legationem nostrae afferre maiestati, unde honor imperii non parvum accipere deberet incrementum. Quos cum prima die adventus sui honorifice suscepissemus^d et secunda, ut mos est, ad audiendam legationem eorum cum principibus nostris consedissemus, ipsi quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbiae, de fastu arrogantiae, de execrabili tumidi^e cordis elatione, legationem apostolicis litteris conscriptam nobis presentaverunt, quarum tenor talis erat: quod pre oculis mentis semper deberemus habere, qualiter dominus papa insigne imperialis coronae^f nobis contulerit, neque tamen penitentia^g moveretur, si maiora excellentia nostra ab eo beneficia suscepisset. Haec erat illa paternae dulcedinis legatio, quae unitatem aeclesiae et imperii confovere debuit, quae vinculo pacis utrumque colligare studuit, quae ad utriusque concordiam et obedientiam animos audientium allexit. Certe ad^h vocem illam nefandam et omni veritate vacuum non solum imperialis maiestas debitam indignationem concepit, verum omnes principes qui aderant tanto furore et ira sunt repletiⁱ, quod sine dubio illos duos iniquos presbiteros mortis sententia dampnassent, nisi^j hoc nostra interceptisset presentia. Porro quia multa paria litterarum apud eos reperta sunt et scedulae sigillatae ad arbitrium eorum adhuc scribendae, quibus, sicut actenus consuetudinis eorum fuit, per singulas aeclesias Teutonici regni conceptum iniquitatis suae virus respergere, altaria denudare, vasa domus Dei asportare, cruces excoriare nitentur, ne ultra procedendi facultas eis daretur, eadem qua venerant via ad Urbem eos redire fecimus. Cumque per electionem principum a solo Deo regnum et imperium nostrum sit^k, qui in passione Christi filii sui duobus gladiis necessariis regendum orbem subiecit, eumque Petrus apostolus hae doctrina mundum informaverit: 'Deum timeate, 1. Petr. 2. 17. regem honorificate', quicumque nos imperialem coronam pro beneficio a domno papa suscepisse dixerit, divinae^l institutioni et doctrinae Petri contrarius est et mendacii reus erit. Quia vero actenus honorem ac libertatem aeclesiarum, quae iamdiu indubitae servitutis iugo depressa est, a manu Egyptiorum^m studuimus eripere et omnia eis dignitatum suarum iura conservare intendimus, universitatem vestram super tanta ignominia nobis et imperio condolare rogamus, sperantes, ne honorem imperii, qui a constitutione Urbis et christianae religionis institutione ad vestra usque tempora gloriosus et imminutus extitit, fideiⁿ vestrae indivisa sinceritas tam inaudita novitate, tam presumptuosa elatione imminui patiatur; sciens omni ambiguitate remota, quod mortis periculum ante vellemus incurrere, quam nostris temporibus tantae confusionis obprobrium sustinere.

165. ^a) regnum comiserit et imp. reg. A. ^b) seminaria A. ^c) Blaunzii B 1. ^d) suscepimus A. ^e) deest B. ^f) penitentia B 3. ^g) et ad A. ^h) repl. sunt A. ⁱ) non nisi B 1. 2. ^j) sit B 1. 3. ^k) divini B 1. B*. ^l) deest A. ^m) Egypt. A. ⁿ) deest A.

1) Hoc loco vocem beneficium excidisse v. supra p. 230 not. 1.

106. HADRIANI IV. AD EPISCOPOS GERMANIAE EPISTOLA. (1157 ex.)

Exstat in *Gestis Friderici I. III, c. 16 (15) ed. Waitz p. 148, qui etiam lectiones codicis Vindobonensis (V) 629 (Ius cum. 133) adnotavit. — Iuffé, Reg. pont. Romun. ed. II. nr. 10331. (P. decst.)*

(1) Quotiens aliquid in ecclesia contra honorem Dei et salutem fidelium attemptatur, fratrum et^a coepiscoporum nostrorum, et eorum praecipue qui spiritu Dei aguntur, cura debet existere, ut ea^b quae male gesta sunt^c gratam Deo correctionem debeant invenire. Hoc autem tempore, quod absque nimio merore non dicimus, karissimus filius noster Fridericus^d Romanorum imperator tale quid egit, quale temporibus antecessorum suorum non legimus perpetratum. Cum enim nos duos de melioribus fratribus nostris, Bernhardum^e scilicet^f tituli Sancti Clementis et Rolandum^g cancellarium nostrum tituli Sancti Marci presbiteros cardinales, ad ipsius praesentiam misissemus, ipse, cum primum ad eius praesentiam pervenerunt^h, alacriter visus est eos recepisseⁱ. (2) Sequenti vero^k die cum redirent ad eum et litterae nostrae in eius auribus legerentur, accepta occasione cuiusdam verbi, quod ipsarum litterarum series continebat, 'insigne videlicet^l beneficium^m imperialis coronaeⁿ tibi contulimus', in tantam animi commotionem exarsit, ut convicia, quae in^o nos et legatos nostros dicitur coniecisse, et quam inhoneste ipsos a praesentia sua^p recedere ac de terra sua velociter exire compulerit, et audire obprobrium et lamentabile sit referre. Eis autem ab illius^q praesentia excedentibus, facto edicto, ne aliquis de regno vestro ad apostolicam sedem accedat, per omnes fines eiusdem regni custodes dicitur posuisse, qui eos, qui ad apostolicam sedem venire voluerint, violentor debeant^r revocare. (3) Super quo facto licet aliquantulum conturbemur, ex hoc tamen in nobis^s ipsis maiorem^t consolationem accipimus^u, quod ad id de vestro et principum consilio non processit. Unde confidimus, eum^v a sui animi motu consilio et persuasione vestra facile revocandum. Quocirca, fratres, quoniam in hoc facto non solum nostra sed vestra et omnium ecclesiarum res agi dinoscitur, karitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatinus opponatis vos^w murum pro domo Domini et prefatum filium nostrum ad viam rectam quam citius reducere studeatis, attentissimam sollicitudinem adhibentes, ut a Reinaldo^x cancellario suo et Ottone^y palatino comite, qui magnas blasphemias in prefatos legatos nostros et matrem^z vestram^{aa} sacrosanctam^{ab} Romanam ecclesiam evomere presumpserunt, talem et tam evidentem satisfactionem faciat exhiberi, ut, sicut multorum aures amaritudo sermonis eorum offendit, ita etiam^{ac} satisfactio multos ad viam rectam debeat revocare. Non acquiescat idem filius noster consiliis iniquorum, consideret^{ad} novissima et antiqua et per illam viam incedat, per quam Iustinianus et alii catholici imperatores^{ae} incessisse noscuntur. Exemplo siquidem et imitatione illorum et honorem in terris et felicitatem in caelis sibi poterit cumulare. (4) Vos etiam, si eum ad rectam semitam reduxeritis, et beato Petro apostolorum principi gratum deponetis^{af} obsequium et vobis et ecclesiis vestris suam^{ag} conservabitis libertatem. Alioquin noverit antedictus filius noster ex ammonitione vestra^{ah}, noverit ex promissionis evangelicae veritate, quod sacrosancta

106. ^a) ac A. ^b) decst A; ea — sunt des. V. ^c) decst B 3. ^d) F. A. B 1. ^e) B. A 1. B 1. C 1; Bñ A 2. ^f) decst C. ^g) R. A 1. B 1. C 1; Rol. A 2. ^h) advenerunt V. ⁱ) suscipisse A. ^k) decst A. ^l) vid. insigne V. ^m) sic V; vid. ben. cor. A; vid. cor. ben. B. C; vid. coronae B*. ⁿ) decst B 1. 3; sua pres. A 1. ^o) ipsius C. ^p) violentius debent V. ^q) nobismet V. ^r) mitiorem A. ^s) accepimus B 1; recipimus V. ^t) decst V. ^u) vos opp. V. ^v) R. A. B 2; Reinaldo B 1. ^w) sic B*; C. A 2. V; decst rell. ^x) nostram A. ^y) sanctam matrem vestram V. ^z) decst V. ^{aa}) considerans V. ^{ab}) dependitis B 3. ^{ac}) decst C. ^{ad}) nostra V.

1) In vocem fatalem beneficium, quae supra nr. 164 et 165 omissa est!

Romana ecclesia super^o firmissimam petram, Deo collocante, fundata, quancumque ventorum¹ turbine quatitur, in sua² firmitate, protegente Domino, in seculum seculi permanebit. Nec³ autem, sicut nostis, deceret eum tam arduam viam absque vestro consilio attemptasse; unde credimus, quod auditis ammonitionibus vestris facillime poterit ad frugem sanioris studii, sicut vir discretus et imperator catholicus, revocari⁴.

167. RESPONSUM EPISCOPORUM AD HADRIANUM IV. (1158. in.)

Litteras, quibus inest notabilis illa imperatoris declaratio, damus ex recensione Waitziana Gestorum Friderici I. III, c. 17 (16) p. 149; editor lectiones codicis Vindobonensis (V) 629 (Ius can. 133) adiunxit. Praesto quoque fuit collatio declarationis imperatoriae, quam ex ipso hoc codice instituit vir d. Paulus Kehr; quam uno quidem loco non sine fructu adhibuimus. (P. deest.)

(1) Quamvis sciamus et certi simus, quod ecclesiam Dei fundatam supra firmam^a petram neque venti neque flumina tempestatum possint deicere, nos tamen infirmiores et pusillanimes, si quando huiusmodi contigerint^b impetus, concutimur^c et contremisomus^d. Inde nimirum graviter conturbati sumus et conterriti^e super his quae inter vestram sanctitatem et filium vestrum devotissimum, dominum nostrum imperatorem^f, magni mali, nisi Deus avertat, seminarium prebitura videntur. (2) Equidem a verbis illis quae in litteris vestris continebantur, quas per nuncios vestros prudentissimos et honestissimos, dominum Bernhardum^g et dominum Rolandum^h cancellarium, venerabiles presbiteros cardinales misistis, commota est universa res publica imperii nostri; aures imperialis potentiae ea pacienter audire non potuerunt neque aures principum sustinere; omnes itaⁱ continuerunt aures suas, quod nos, salva gratia vestrae sanctissimae paternitatis, ea tueri^k propter sinistram ambiguitatis interpretationem vel consensu aliquo approbare nec audemus nec possumus, eo quod insolita et inaudita fuerunt usque ad haec tempora. (3) Litteras autem, quas nobis misistis, debita cum reverentia suscipientes et amplectentes, commonuimus filium vestrum, dominum nostrum imperatorem, sicut iussistis, et ab eo responsum, Deo gratias^l, accepimus tale, quale decebat catholicum principem, in hunc modum:

Duo sunt, quibus nostrum regi oportet imperium, leges sanctae imperatorum et usus bonus predecessorum et patrum nostrorum. Istos limites excedere nec^m volumus nec possumusⁿ; quidquid ab his discordat non recipimus. Debitam patri nostro reverentiam libenter^o exhibemus. Liberam imperii nostri coronam divino tantum beneficio asscribimus; electionis primam vocem Magantino archiepiscopo, deinde quod superest caeteris secundum ordinem principibus recognoscimus; regalem unctionem Coloniensi, supremam^p vero, quae imperialis est, summo pontifici; quidquid^q preter haec^r est, ex habundanti est, a malo est. Cardinales in contemptum dilectissimi et reverentissimi patris nostri et consecratoris a finibus terrae nostrae exire non coegimus^s. Sed cum his et pro his^t, quae et scripta et scribenda forebant in dedecus et scandalum imperii nostri,

166. ^o supra B 1. ^f sic V; verborum A. B. C. ^g sui A. ^h Hgo B 1. ⁱ possit revocari V.

167. ^a deest V. ^b contingerint B 1. C 1. ^c concutimur B 1. ^d ita C. V; tremiscimus A. B. B*. ^e turbamur A. ^f imp. nostrum B 1. ^g B. A 1. B 1. V; Bñ A 2. ^h R. A 1. B 1. V; Rol. A 2. ⁱ itaque A. ^k tueri B. ^l Deo gr. resp. B 1. ^m sic V; Istos limites ecclesiae nec (deest B) volumus preterire nec possumus Gesta Frid., ubi sane vox ecclesiae a sensu abhorret. ⁿ deest B 1. 2. ^o suppressam A 1. B 1. ^p quid B 1. 2. ^q hoc B 1. ^r coeg. non exire C. ^s pro his et cum his A.

ultra eos prodire pati noluimus. Introitum et exitum Italiae nec clausimus edicto nec claudere aliquo modo volumus peregrinantibus vel pro suis necessitatibus rationabiliter cum testimonio episcoporum et¹ prelatorum suorum² Romanam sedem aduentibus; sed illis abusionibus, quibus omnes aeclesiae regni nostri gravatae et attenuatae sunt et omnes pene claustrales disciplinae emortuae et sepultae, obviare intendimus. In capite orbis Deus per imperium³ exaltavit aeclesiam, in capite orbis aeclesia, non per Deum, ut credimus, nunc demolitur imperium. A pictura cepit⁴, ad scripturam pictura processit, scriptura in auctoritatem⁵ prodire conatur. Non patiemur, non sustinebimus; coronam ante ponemus, quam imperii coronam una nobiscum sic deponi consentiamus. Picturae deleantur, scripturae⁶ retractentur, ut inter regnum et sacerdotium aeterna inimiciarum monumenta⁷ non remaneant.

(4) Haec et alia, utpote de concordia Rogerii⁸ et Willelmi⁹ Siculi et aliis quae in Italia facta¹⁰ sunt conventionibus, quae ad plenum prosequi non audemus, ab ore domini nostri imperatoris audivimus. Absente autem palatino comite¹¹ et in¹² preparatione expeditionis in Italiam iam premissa, a¹³ cancellario ibidem adhuc presente aliud non audivimus, nisi quod humilitatis erat et pacis, videlicet quod nullis iniuriis, facto aut dicto, pro sua conscientia domnos cardinales offenderit¹⁴, preter quod eis pro periculo vitae, quod a populo imminabat, pro viribus suis astiterit, cunctis qui ibi aderant huius rei testimonium¹⁵ ei¹⁶ perhibentibus¹⁷. (5) De caetero sanctitatem¹⁸ vestram suppliciter rogamus et obsecramus, ut nostrae¹⁹ parcatis infirmitati, ut magnanimitatem filii vestri sicut bonus pastor lenitatis scriptis vestris scripta priora suavitate mellita dulcorantibus, quatinus et aeclesia Dei tranquilla devotione laetatur et imperium in suae sublimitatis statu gloriatur, ipso mediante et adiuvante, qui mediator Dei et hominum factus est homo Christus Iesus.

168. HADRIANI IV. LITTERAE EXCUSATORIAE. (1158. Iun.)

Litterae a legatis apostolicis imperatori in curia Augustana a. 1158 medio mense Iunio praesentatae exstant in Gestis Friderici I. III, c. 23 (22) ed. Waitz p. 156. — Iaffé, Reg. pont. Roman. ed. II. nr. 10386. (P. 106.)

Ex quo universalis aeclesiae curam, Deo prout ipsi placuit disponente, suscepimus, ita in cunctis negotiis magnificentiam tuam honorare curavimus, ut de die in diem animus tuus magis ac magis in amore nostro et veneratione sedis apostolicae debuisset accendi. Unde sine grandi ammiratione non ferimus quod, eum, audito ex suggestione quorundam animum tuum aliquantulum contra nos fuisse commotum, duos de melioribus et maioribus fratribus²⁰ nostris, Rolandum²¹ scilicet²² cancellarium tituli Sancti Marci et Bernhardum²³ tituli Sancti Clementis presbiteros cardinales, qui pro tuae maiestatis honore in Romana aeclesia solliciti semper extiterant, pro voluntatis tuae cognitione ad tuam presentiam direximus²⁴, aliter quam imperialem decuerit honorificentiam sunt tractati. Occasione siquidem cuiusdam verbi, quod est 'beneficium', tuus animus, sicut

167. ¹) deest B 3. ²) nostrorum A. ³) per imp. Deus V. ⁴) inceptit A. ⁵) deest B 3. ⁶) monumenta V. ⁷) Ro. A. B; Rolandi B*. ⁸) W. A. B 1. 3; B. B 2; Willihelmi B*. ⁹) facto A 1. ¹⁰) deest V. ¹¹) deest B 1. ¹²) videlicet — offenderit des. Gesta Frid. ¹³) test. h. rei B. ¹⁴) deest B 1. 3; eis per incuriam editio. ¹⁵) perhibentes B 1. ¹⁶) nostrae ut B.
168. ¹⁷) de fratribus A. ¹⁸) R. A 1. B 1; Ro. A 2. ¹⁹) deest B 1. ²⁰) B. A 1. B 1; Bñ A 2. ²¹) destinavimus C.

1) i. e. chartam. Alludit ad Hadriani litteras.

dicatur, est commotus, quod^f utique nedum tanti viri, sed nec cuiuslibet minoris animum merito commovisset. Licet enim hoc nomen, quod est beneficium, apud quosdam in alia significatione, quam^g ex inpositione habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus et quam ex institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen ex 'bono' et 'facto' est editum et dicitur beneficium aput nos non feudum, sed bonum factum. In qua significatione in^h universo sacrae scripturae corpore invenitur, ubi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, sed velut ex benedictione et bono facto ipsius gubernari dicimurⁱ et nutrir. Et tua quidem magnificentia liquido recognoscit, quod nos ita bene et honorifice imperialis dignitatis in^j insigne tuo capiti imposuimus, ut bonum factum valeat ab omnibus iudicari. Unde quod quidam verbum hoc et illud, scilicet 'contulimus tibi insigne imperialis coronae', a sensu suo nisi sunt ad alium retorquere, non ex merito causae, sed de voluntate propria et illorum suggestione, qui pacem regni et ecclesiae nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum 'contulimus' nil aliud intelligimus^k, nisi quod superius dictum est, 'imposuimus'. Sane quod postmodum personas ecclesiasticas a debita sacrosanctae Romanae ecclesiae visitatione, ut dicitur, revocari^l iussisti, si ita est, quam inconvenienter actum sit, tua, fili in Christo karissime, discretio, ut credimus, recognoscit. Nam si aput nos aliquid^m amaritudinis habebas, per nuncios et litteras tuas nobis fueratⁿ intimandum, et nos honori tuo curavissemus, sicut filii karissimi, providere. Nunc igitur quoniam^o ad commonitionem dilecti filii nostri Heinrici^p Baioariae et Saxoniae^q ducis duos de fratribus nostris Heinricum^r tituli Sanctorum Nerei et Achillei presbiterum^s et Iacintum Sanctae Mariae in Cosmidin diaconem^t cardinales^u, prudentes siquidem et honestos viros, ad tuam presentiam destinamus^v, celsitudinem tuam monentes et hortantes in Domino, quatinus eos honeste ac^w benigne recipias: et quod ab eis ex parte nostra tuae magnificentiae fuerit intimatum, a sinceritate cordis nostri noverit tua excellentia^x processisse, ac per hoc cum eisdem filiis nostris, mediante iam dicto filio nostro duce, ita^y celsitudo tua studeat convenire, ut inter te et^z matrem tuam sacrosanctam Romanam⁷ ecclesiam ammodo^a nullius discordiae seminarium debeat remanere.

169. SENTENTIA DE FEUDIS IMPERII NON ALIENANDIS.

(1157. Oct.)

Dedit Stumpf 'Acta imperii inedita' p. 490 nr. 343 e tribus copiariis in tabulario Massiliensi asservatis: Livre noir saec. XIII. f. 4 et iterum manu saec. XIV. f. 127; Livre rouge f. 2; Liber auctoritatum f. 3'. Ex iisdem libris edidit Winkelmann 'Acta imperii inedita saec. XIII' I, p. 289 nr. 323 minus recte sub nomine Friderici II. Sententiam in curia Bisuntina latam esse verisimile est. — Stumpf, Reg. 3782a.

(P. deest.)

168. ^f) qui A. ^g) quam — significatione dex. A. ^h) deest B 3; post add. B 1. ⁱ) dicitur B. B*. ^j) intelleximus C. ^k) ita A. B*; revocare B. C. ^l) al. ap. nos C. ^m) fuerit A. ⁿ) ita A. C.; deest B. ^o) II. A 1. B 1. 3. ^p) Baioariorum et Saxonum B 1. 3. ^q) II. A 1. B 1. ^r) deest B. C. ^s) dyaconem A; diacon B 1; diaconos C 1? 2; diaconum B 3. ^t) cardinales B 1. 3. ^u) destinavimus C. ^v) et C. ^w) discretio A. ^x) deest A. ^y) ita A. B 1; ac rel. ^z) deest B. C.

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis imperii fidelibus ad quos hec scripta pervenerint gratiam suam et bonam voluntatem.

Novit vestro discretionis prudentia, quoniam ea, que ab imperio tenentur, iure feudali possidentur nec ea sine domini consensu ad alterius possunt transferri dominium. Intelleximus autem, quod Marsilienses beneficium, quod a dilecto principe nostro Arelatensi archiepiscopo tenebant, comiti Provincie in concambium dederint, cum nec nostrum vel archiepiscopi consensum unquam in hac re habuerint. Unde quoniam hec commutatio inanis est et ipso iure irritatur, eam imperiali auctoritate cassamus, precipientes ne aliquod in illo beneficio archiepiscopo fiat impedimentum et illud ad alterius non transferatur dominium.

10

170. DONATIO CIRCULI DUCIBUS BOEMIAE INDULTA.

1158. Ian. 18.

Sistimus ex autographo tabularii Vindobonensis, quod descripsit vir cl. Kehr Marburgensis. Cf. Gesta Friderici I. III, c. 14 (13) ed. Waitz p. 146. — Shumpf, Reg. 3795. 15
(P. deest.)

(C.) ¶ In nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clementia imperator Romanorum augustus. ¶ Cum tam lege nature quam scripta bonum operari moneamur ad omnes, precipue eos, qui in administratione imperii et rei publice veraci consilio et indefesso laboris studio nobis assistunt et pro gloria imperii propaganda strennuissime decertando omnibus inimicorum incursibus et quibuslibet periculis sese obiciunt, specialis prerogativa honoris sublimare dignum duximus, ut de virtutum premiis et gloria coronę diffidere non debeant qui legitime certaverint. Noverit igitur omnium Christi imperiique nostri fidelium tam presens etas quam successura posteritas, qualiter nos Wadizlao illustri et strennuissimo duci Boemorum ob insignia servicii ac devotionis tam eius quam omnium Boemorum merita honoris insigne, quo avus et ceteri progenitores eius duces Boemię beneficio imperialis excellentię ceteris ducibus preminobat, circulum videlicet gestandum concessimus et per eum omnibus successoribus^a suis in perpetuum. Decernimus itaque et inrefragabili lege statuimus, ut liceat prefato duci Boemię Wadizlao illis temporibus, quibus nos coronam et diadema glorię portamus, in nativitate domini videlicet et in pascha et in penthecosten, circulum portare, et amplius in festivitate videlicet sancti Venzelai et sancti Adelberti, eo quod illas sollempnitates propter patronos suos maiori reverentia et celeberrate tota Boe[m]ia veneretur. Sicut itaque celebratio^b et impositio coronę nostrę non debet fieri nisi per manus archiepiscoporum et episcoporum, ita prefato duci Boemię a nullo hom[in]um circulus imponatur nisi a dilecto nostro Daniele venerabili Pragensis episcopo et Iohanne Olumucenę episcopo eorumque successoribus. Quod si forte Olumucensis defuerit, nichilominus Pragensis pro sede et dignitate excellentiori vices compleat amborum; similiter autem Olumucensis, si forte Pragensis defuerit. Ad hec predicto duci Boemię et successoribus eius addimus et concedimus consum de terra Polonie, quem antecessores eius duces Boemię a Polonia retro temporibus accipere

170. ^a) his scriptum or. ^b) celebratio or.

solebant. Ut autem hæc nostra donatio et constitutio supranominato duci Wadizlao karissimo nostro eiusque successoribus omni tempore rata et inconvulsa permanent, presentem inde paginam conscribi et sigillo nostro insigniri iussimus, adhibitis ydoneis testibus, quorum nomina hæc sunt: Eberhardus Salzburgensis archiepiscopus, Wicmannus Magdeburgensis archiepiscopus, Hertwicus Ratisbonensis episcopus, Eberhardus Bambergensis episcopus, Cōnradus Patauiensis episcopus, Otto Frisingensis episcopus, Daniel Pragensis episcopus, Heinricus dux Austriæ, Fridericus dux Sueuorum, Ludewicus Iantgravius Duringiæ, Adebortus marchio Saxonie, Otto marchio Missenensis, Otto et Fridericus palatini comites.

10 ¶ Signum domni Friderici Romanorum imperatoris inuictissimi. ¶ (M.)

Ego Reinaldus cancellarius vice Arnaldi Magontini archiepiscopi et archicancellari[1] recognovi. (SI.)

Dat. Ratisbone XV. Kal. Febr. indictione V, anno dominicæ incarnationis MCLVII, regnante domno Fridericho Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius VI,
15 imperii vero III.

171. LEGATIO ITALICA.

(1158. in.)

Sacramentum Italicorum, quod exegerunt Reinaldus cancellarius et Otto palatinus comes legati, serauerunt Gesta Friderici I. III, c. 20 (19); ex editione Waitzii p. 152 illud repetimus.
(P. 106.)

Ego iuro, quod ammodo inantea ero fidelis domino meo Friderico^a Romanorum^b imperatori contra omnes homines, sicut iure debeo domino et imperatori, et adiuuabo eum retinere coronam imperii et omnem honorem eius in Italia, nominatim et specialiter civitatem N.^c et^d quicquid in ea iuris habere debet, vel in omni virtute comitatus vel
25 episcopatus N. Regalia sua ei non auferam ibidem nec^e alibi, et si fuerint ablata, bona fide recuperare et retinere adiuuabo. Neque in consilio ero nec^f in facto, quod vitam vel membrum vel honorem suum perdat vel mala captione toneatur. Omne mandatum eius, quod ipse mihi fecerit per se vel per epistolam suam^g aut per legatum suum
30 nullo malo ingenio evitabo. Hæc omnia observabo fide bona sine fraude. Sic me Deus adiuuet et hæc sancta quatuor euvangolia.

171. ^a) F. A. B I. ^b) Romano A. ^c) illam C. ^d) et — N. des. B. ^e) deest A.
^f) neque C.

172. CONVENTIO CUM PLACENTINIS.

1158. Iun.

In tabulario S. Antonini Placentiae¹, in arca magna lignea signata 'Pergameni antichi riuniti in cassa di legno G sotto', quas perperam arca Boselli nuncupatur, vir cl. Holder-Egger a. 1891 reperit duo huius conventionis exemplaria. Quorum unum A, in parva membrana, scriptura parva, quae iam pro parte evanuit, exaratum, ingrossatum certe conventionis habendum est. Alterum B scriptura nitida exaratum authenticorum trium, quae secundum c. 6 confecta sunt, unum est; duo sigilla cerea, quae membranae olim impressa erant, iam deperiere. Authenticum excudi fecit Boselli 'Delle storie Piacentine libri XII' (Piacenza 1793. 4°) I, 310 (= Böhmner 'Acta imperii selecta' 596 nr. 885 et Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 51). Nos textum B secuti varios textus A lectiones in annotationes relegavimus. (P. deest.)

Hec est concordia inter dominum^a FREDERICUM serenissimum Romanorum imperatorem et semper augustum necnon et civitatem Placentinam, quae^b facta est mediantibus viris illustribus RAINALDO^c videlicet imperialis aulae^d cancellario et OTTONE^e comite palatino.

1. Cives Placentini dabunt domino imperatori centum milites loricatos et centum sagittarios, qui cum domino imperatore ad expugnandam civitatem Mediolanensem tandem bona fide manebunt, quamdiu obsidio eiusdem civitatis duraverit. Insuper dabunt uno mense integro ad eandem obsidionem quadringentos sagittarios. Sed si aliquis eorum qui solidos suos receperint, consulibus Placentinis ignorantibus, ab obsidione furtive discesserit, non tenebuntur consules super hoc culpabiles nec cogentur restituere alios, donec finito tempore in quo de solidis^g cum ipsis convenerant.

2. Preterea in octavis pentecostes Placentini diffiduciabunt Mediolanenses, ne de cetero intrent terram suam, nisi illi solummodo qui voluerint ire Ianuam aut alias pro rebus suis, quas conductu Placentinorum deportaverunt^h, deferendisⁱ, et si quas res habent in presenti in Placentia^k aut ex ista parte Padi.^l

3. Et¹ statim postquam Placentini cognoverint dominum imperatorem Lombardiam intrasse, facient werram Mediolanensibus, personas eorum et res capiendo. Et personas quas capient, dum^m imperator in Lombardia fuerit, dabunt domino imperatori, si requisite fuerint ab eo vel ab eius certo misso. Res vero cui voluerint distribuunt. Et haec omnia facient bona fide ante expeditionemⁿ et in expeditione^o. Nec facient pacem aut concordiam cum Mediolanensibus absque mandato domini imperatoris vel parabola, quamdiu^p fuerit in Italia. Et haec debent observare, si imperator venerit usque ad Kalendas Augusti^q.

^a) Et^r si post tempus diffiduciationis usque ad \bar{K} Aug. terram eorum intraverint, capient eos bona fide. haec in A in spatio brevi inter c. 5 et 7 a librario suppleta signis appositis post vocem Padi ponenda erant; omissa sunt in B.

172. ^a) dñm A. B, similia semper. ^b) que A. ^c) R. A. ^d) aule A. ^e) Ottono A. ^f) tādū A. ^g) sol A. B. ^h) deportaver A. B. ⁱ) corr. ex roforondia, superscripta litera d in A, ubi sequitur ut deletum. ^k) Placencia A. ^l) 7 A. ^m) dum — fuerit in A supra lin. add. ⁿ) expeditionem A. ^o) legi non potest in B; expeditione A. ^p) quamdiu — Italia superscr. in A. ^q) \bar{K} Aug. A. ^r) incertum A.

1) Cf. 'Archiv' XII, 695. 694.

4. Et consules precipiant mercatum deferri exercitui et faciant deferre bona fide, et concambium denariorum seu argenti dabunt exercitui secundum quod cum eis et cum aliis civitatibus fuerit ordinatum.

5. Et dabunt imperatori^a sexcentas marcos argenti et sexaginta curie usque ad quindecim dies postquam cognoverint dominum imperatorem Lombardiam intrasse.

6. Unde^b tria instrumenta^c in uno tenore scripta sunt. Anno dominice incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo octavo, de mense Iunio, indie. sexta.

7. Hec omnia que scripta sunt consules Placentini iurabunt, se observaturos bona fide, et facient iurare consilium civitatis et de^d aliis hominibus quot eis placuerit. Et suscipient idem nuntii^e civitatem Placentinam et milites et arcarios et ceteros Placentinos ad exercitum venientes in plenitudinem gratie domini imperatoris^f et facient ipsum imperatorem gratiam suam et bonam voluntatem plenarie dare eisdem civibus et omnem^g offensam remittere^h, si scripta servaverint autⁱ offensam emendare voluerint.

8. Preterea omnes ad exercitum ire volentes, sive Papienses aut Cromonenses aut undecumque fuerint, per terram Placentinorum^b securum debent habere transitum.^{*} (S. N.)^o Ego Obertus Vallarius sacri palatii notarius^d interfui et iussu superscripti^o domini cancellarii et comitis et superscriptorum^f consulum scripsi.

^{*)} Et hec omnia per bonam fidem, ut supra legitur, adtendant et adimplebunt, [quantum] per parabolum domini Frederici imperatoris aut dicti cancellarii^b vel comitis palatini vel [eorum] certi missi non remanserit. *add. A.*

173. LEX PACIS CASTRENSIS.

(1158. Iul.)

Repetimus editionem Gestorum Friderici I. III, c. 28 (26) a Waitzio p. 159 recognitam, retentis codicum et classium signis (A, B, C). De hac lege, quae apud Brixiam emanasse videtur, ulterius confirmata Rahewinus l. c. haec dicit: Hanc treugam archiepiscopi, episcopi, abbates datis pro se dextris firmaverunt et violatos pacis pontificalis officii severitate coerendos promiserunt. — Stumpf, Reg. 3816. (P. 107.)

1. Statuimus et firmiter observari volumus, ut nec miles nec serviens litem audeat movere. Quod si alter cum altero rixatus^a fuerit, neuter debet vociferari signa castrorum, ne inde sui concitentur ad pugnam. Quod si lis mota fuerit, nemo debet accedere cum armis, gladio scilicet, lancea; vel sagittis sed indutus lorica, scuto, galea, ad litem non portet nisi fustem, quo dirimat litem. Nemo vociferabitur signa castrorum, nisi querendo hospitium suum. Sed si miles vociferatione signi litem com-

173. ^a) dñō imperatori A. ^b) Unde — sexta des. A. ^c) sic manu notarii superscriptum, prius breviter scriptum fuit, iam linea subducta deletum B. ^d) verba de — placuerit in A manu librarii superscripta sunt super iis quae in linea exarata erant: populum sicut predicti nuntii imperatoris ordinabunt. ^e) nuntii A. ^f) sequuntur in B et ceteros Placentinos, linea subducta deleta. ^g) superscriptum in A. ^h) remitto ut videtur A. ⁱ) aut — voluerint supersor. manu librarii in A, ubi vox aut legi iam non potest. ^j) Placenti A. ^k) reliqua des. A. ^l) not B. ^m) ifii B; cf. N. A. XIV, 505 n. 2. ⁿ) ifiorum B. ^o) satum modo cognosci potuit A. ^p) foramine deletum A. ^q) voc. quatuor litterarum legi non potuit A.

173. ^a) reliqua usque ad finem legis des. A.

moverit, auferetur ei omne suum harnascha et eicietur de exercitu. Si servus fecerit, tondebitur, verberabitur et in maxilla comburetur, vel dominus suus redimit eum cum omni suo harnascha^b.

2. Qui aliquem vulneraverit et hoc se fecisse negaverit, tunc si vulneratus per duos veraces testes, non consanguineos suos^c, illum convincere potest, manus ei abscidatur. Quod si testes defuerint et ille iuramento se expurgare voluerit, accusator potest, si vult^d, iuramentum refutare et illum duello impetere.

3. Si quis homicidium fecerit et a propinquo occisi vel amico vel socio per duos veraces testes, non consanguineos occisi, convictus fuerit, capitalem sententiam subibit. Verum si testes defuerint et homicida iuramento se^e expurgare voluerit, amicus^f propinquus occisi duello eum potest impetere.

4. Si extraneus miles pacifice ad castra accesserit, sedens in palefrido sine scuto et armis, si quis eum leserit, pacis violator iudicabitur. Si autem sedens in dextrario, et habens scutum in collo, lanceam in manu ad castra accesserit, si quis eum leserit, pacem non violavit.

5. Miles qui mercatorem spoliaverit, dupliciter reddet ablata et iurabit, quod nescivit illum mercatorem. Si servus, tondebitur et in maxilla comburetur, vel dominus reddet pro eo rapinam.

6. Quicumque aliquem spoliare aecclesiam vel forum viderit, prohibere debet, tamen sine lite; si prohibere non potest, reum accusare debet in curia.

7. Nemo aliquam mulierem habeat^g in hospitio; qui vero habere praesumpsit, auferetur ei omne suum harnasch^h et excommunicatus habebitur, et mulieri nasus abscidetur.

8. Nemo impugnabit castrum, quod a curia defensionem habet.

9. Si servus furtum fecerit et in furto fuerit deprehensusⁱ, si prius fur non erat, non ideo suspendetur, sed tondebitur, verberabitur et in maxilla comburetur et eicietur de exercitu, nisi dominus eius^k redimat eum cum omni suo harnasch^h. Si prius fur erat, suspendetur.

10. Si servus aliquis culpatus et^k non in furto fuerit deprehensusⁱ, sequenti die expurgabit se iudicio igniti ferri, vel dominus eius^k iuramentum pro eo prestabit. Actor vero iurabit, quod aliam ob causam non interpellat eum de furto, nisi quod putat eum^k culpabilem.

11. Si quis invenerit equum alterius, non tondebit^l eum nec ignotum faciet, sed dicit marschalcho^m, et tenebit eum non furtive et imponet ei onus suum. Quod si ille qui amisit equum in via deprehenderit oneratum, non deiciet onus eiusⁿ, sed sequens ad hospicium recipiet equum suum.

12. Si quis vero villam vel domum incenderit, tondebitur et in maxillis comburetur et verberabitur.

13. Faber non comburet carbones in villa, sed portabit ligna ad hospicium suum^o et ibi comburet; quod si in villa fecerit, tondebitur, verberabitur et in maxillis comburetur.

14. Si quis aliquem leserit, imponens ei quod pacem non iuraverit, non erit reus violatae pacis, nisi ille probare possit duobus ydoneis testibus, quod pacem iuraverit.

15. Nemo recipiet hospicio^k servum qui sine domino est; quod si fecerit, reddet in duplo quicquid ille abstulerit.

178. ^b) harnasch C 1. ^c) consanguineis suis B. C 1. ^d) si vult potest C. ^e) se iur. C.
^f) et add. B 1. ^g) habebit B 1. ^h) harnasch C 1. ⁱ) deprehensus C 1. ^k) deest C. ^l) tondeat
 B 1. 3. ^m) marschalco C 1. ⁿ) illius C. ^o) deest B 1. 3. ^p) maxilla B 1.

16. Quicumque foveam invenerit, libere fruatur ea. Quod si ablata fuerit, non reddet malum pro malo, non ulciscetur iniuriam suam, sed conqueretur marschalcho^r iusticiam accepturus.
17. Si^a mercator Teutonicus civitatem intraverit et emerit mercatum et portaverit ad exercitum et carius vendiderit in exercitu, camerarius auferet ei omne forum suum et verberabit eum et tondebit et comburet in maxillam.
18. Nullus Teutonicus habeat socium Latinum, nisi sciat Teutonicum; sed si habuerit, auferetur ei quidquid habet.
19. Si miles militi convitia dixerit, negare potest iuramento; si non negaverit, componet ei X libras monetae, quae tunc erit in exercitu.
20. Si quis invenerit vasa plena vini, vinum inde extrahat ita caute, ne vasa confringat vel ligamina incidat vasorum, ne ad dampnum exercitus totum vinum effundatur.
21. Si castrum aliquod captum fuerit, bona quae intus sunt auferantur, sed non incendatur, nisi forte hoc marschalchus^t faciat.
22. Si quis venatus fuerit cum canibus venaticis, feram quam invenerit et canibus agitaverit sine alicuius impedimento habebit.
23. Si quis per canes leporarios feram fugaverit, non erit necessario sua, sed erit occupantis.
24. Si quis lancea vel gladio feram percusserit et, antequam manu^u levaverit, alter occupaverit, non^v occupantis erit; sed qui occiderit eam sine contradictione obtinebit.
25. Si quis birsando feram balista^w vel arcu occiderit, eius erit.

174. CONVENTIO CUM MEDIOLANENSIBUS.

1158. Sept. 1.

Præter editionem Waitzianam Gestorum Friderici I, III, c. 47 (41) p. 176, cuius recensio et codicum signa (A. B. C) retinimus, adhibuimus codicem Parisinum (P) Bibliothèque de l' Arsenal Hist. 80 saec. XIII. in. 1, in quo legitur conventio inter fol. 4—13'. Qui solus textum integrum præbet. Eius corruptelas manifestas et discrepantias exiguas adnotare supersedimus. — Stumpf, Reg. 3818. (P. 109.)

In nomine domini nostri Ihesu Christi. Anno^a Domini MCLVIII.^b prima die mensis Septembris, indictione VI, regnante domino Frederico Romanorum imperatore et semper augusto. Haec est conventio, per quam Mediolanenses^c in gratiam domni^d imperatoris redituri sunt et permansuri.

1. Cumas^e et Laudam^f civitates ad^g honorem imperii relevari non prohibebunt et ammodo neo^h impugnabunt neo destruent, et a fodro et viaticoⁱ et ab omnimoda

173. ^q) et add. C. ^r) marschalcho B 1. ^s) Sed et C. ^t) marscalcus B 1 hoc loco; marscalcus C 1. ^u) manum B 1. 3. ^v) deest B 1. 3. ^w) vel balista B 1.

174. ^a) Anno — augusto des. Gest. Frid. ^b) MCLVIII. P. ^c) Mediolani A. ^d) deest G. Fr. ^e) Cumam P. ^f) Lauda A. ^g) ad — ecclesiam Mediolanensem des. A 1. 2. ^h) non C. ⁱ) in viatico B 1. 2; in vivatico P.

1) Est codex Annalium Pisanorum qui nomine Bernardi Marangonis feruntur, v. SS. XIX, 237. LL. CONSTITUTIONES I.

exactione se ibidem per omnem eorum² ditionem continobunt et ultro¹ se non intromittent, ut sint liberae illae^m civitates, sicut Mediolanenses ab ipsis sunt liberi; excepto respectu iuris ecclesiastici, quod habent ad archiepiscopum et ecclesiam Mediolanensemⁿ.

2. Omnes Mediolanenses communiter^o a^p minoribus usque ad maiores, ab annis⁶ XIII et supra^q usque ad annos LXX^r, fidelitatem domino imperatori iurabunt^s sine malo ingenio et observabunt.

3. Palatium imperiale ad honorem domni imperatoris arbitratu^t bonorum virorum^u cleovabunt et eum debito honore bona fide^v conservabunt^v.

4. Pecuniam pro emendatione iniuriarum domno imperatori vel domnae^x imperatri¹⁰ sive^y curiae promissam statutis temporibus persolvent, hoc est terciam partem infra XXX dies, ex quo haec pactio confirmata fuerit^s, aliam vero terciam partem^a infra octavam^a beati^b Martini, terciam autem residuam partem^o infra octavam^d episcopi¹⁵ phaniae. Hisque sic persolutis^o, nullis privatis teneantur^o promissionibus. Pecuniae promissae summa haec est: novem milia marcarum argenti sive auri vel monetae¹⁵ eiusdem estimationis et^f pretii.

5. Pro his tantum pretaxatis capitulis bona fide complendis et conservandis CCC obsides dabunt, capitaneos, valvassores^g, populares, quales approbati fuerint a domno^h archiepiscopo Mediolanensi et comite Blandratensiⁱ et^k Guillelmo^l marchione Montisferrati et tribus consulibus, si haec^m domno imperatori placuerint, iuramento astrictis²⁰ ad hanc electionem fideliter faciendam. Obsides vero in partibus Italiae omnes servantur, praeter L vel pauciores per interventum regis Boemorum Wladislaiⁿ et aliorum principum ultra montes, si domno imperatori placuerit, deferendos. Quibus autem commissi fuerint obsides in Italia, iurent in presentia Mediolanensium ad haec^o predestinatorum^p, quod prefixo tempore transacto infra octo dies, ex quo requisiti fuerint a²⁵ Mediolanensibus, eos eis^q libere reddant^r, ut illi secure eos^o habeant, si quattuor illa^t pretaxata capitula ab eis observata fuerint. Tres vero principes Alemanniae dextra^u dabunt, quod obsides illi qui ultra montes deferentur, si qui erunt, eodem pacto fideliter reddentur^v.

6. Consules vero, qui nunc sunt, ex auctoritate et concessione^w domni impera³⁰ toris usque ad Kal. Februarii proxime venturas perseverent et pro consulatu suo domno imperatori iurent. Venturi vero consules a populo eligantur et ab ipso^x imperatore confirmentur; quorum medietas ad ipsum^y veniat, dum in Longobardia fuerit^s; alias autem eo^a existente, duo ad eum ex^b consulibus veniant et iuramento facto officium consulatus sui a domno imperatore recipiant, pro se et pro^o sociis suis^d fac³⁵ turis idem^o iuramentum domno imperatori coram communi suae civitatis. Si autem legatus a domno imperatore^t destinatus fuerit in Italian^g, eadem coram ipso et per ipsum fiant.

174. k) loco eorum — et P: ditionem episcopatus eorum. l) ultra P; so deest. m) intromittit sed libere sunt P. n) Mediolanensium B 1; Mediolanam B 3; quod habet archiepiscopus et ecclesia Mediolanensis P. o) deest P. p) et a A 2. q) et supra des. P. r) LXXIII. P. s) iur. d. imp. fid. P. t) arbitratui A. u) deest B. C. v) bona fide des. P. w) observabunt C. x) de P. y) vel A. z) fuerunt B 1. a) octava P. b) s. A; sancti P. c) deest A. d) octavum B 2; octava P. e) solutis P. f) in P. g) ita A. B. 1. 2; varvassores P; varvassores rell. h) ab P. i) Blandratensi A; Brandratensi C 1; Blandratensi P. k) cum P. l) deest A. P. m) hoc — placuerit P. n) sic A; Ladzlei P; Labezlai rell. o) hoc A. P. p) destinatorum P. q) eis eos B 1. 3; eis deest P. r) ipsis reddent P. s) eos secure A; securos eos P. t) quattuor illa des. G. Fr. u) dextram P. v) reddantur P. w) conceptione P. x) deest P. y) imperatorem P. z) fuerunt P. a) illo P. b) de B 1. 3. c) deest B. C. P. d) suis soc. A. e) idem — civitatis des. A. f) ad hoc add. P. g) Italiae partes B.

7. Legati vero domni imperatoris in Italiam directi si civitatem adierint, in palatio sedeant et placita ad eos delata ad honorem imperii diffiniant.

8. Antequam castra ab obsidione moveantur^b, captivi omnes reddantur^c in potestatem regis Boemi^k, qui et securitatem per se et honestos principes eis faciat, quod^d captivos illos domno imperatori reddet^m, si eis domnus imperator pacem fecerit cum Cremonensibusⁿ, Papiensibus, Novariensibus, Cumanis, Laudensibus, Vercellensibus; non solum autem Mediolanensibus, verum etiam confederatis eorum, specialiter^o Tordonsensibus, Cremensibus^p et Insulanis, salvo honore domni imperatoris et illibatis amicitii Mediolanensium et in suo statu permanentibus. Si vero pax eis^q cum predictis civitatibus facta non fuerit, captivi veteres^r eis reddantur, nec ob id gratia domni imperatoris ipsi et amici eorum priventur.

9. Regalia, veluti monetam, theoloneum^s, pedaticum, portus, comitatus et alia similia, si qua sunt, commune Mediolanensium^t dimittet et ultra se non intromittet, et si quis^u per usum^{v.1} haec obtinere^w voluerit^x et iusticiam inde coram domno imperatore vel nuncio eius facere noluerit, Mediolanenses vindictam de eo^y pro sua possibilitate sument in persona et possessione, et regalia domno imperatori restituent sine fraude et malo ingenio.

10. Hoc pacto et ordine^z domnus imperator Mediolanenses et^a Cremenses^b cum^c OXX marearum emendatione^d in gratiam suam^e recipiet et eos et^f amicos eorum in plena curia publice a banno absolvet et captivos eorum omnes, veteres et novos, eis reddet^g, statim postquam obsides domno^h imperatoriⁱ dederint et captivos tam veteres quam^k novos in manum regis Boemorum reddiderint.

11. Datis autem obsidibus et captivis, altera die vel tertia exercitus ab obsidione recedet^l, et domnus imperator Mediolanenses et eorum^m res secundum clementiam suamⁿ clementer tractabit^o.

12. Commune Mediolani prefatas condiciones servabit plenarie bona fide, sine fraude^p et^q malo ingenio, quantum non remanserit^r per iustum impedimentum et^s per parabolam domni^t Friderici gloriosissimi^u Romanorum^v imperatoris vel nuncii eius aut^w eius successoris^x.

13. Collectam predictae pecuniae liceat modo facere predictis^y Mediolanensibus^z ab his quos in sua societate habere consueverant, preter Cumanos, Laudenses^a et eos qui de comitatu Sifriensi^b fidelitatem domno imperatori nuper iuraverunt.

14. Pro^c culpis autem preteritis nichil amplius eis inferatur vel ab eis requiratur. Tempus autem redemptorum obsidum est a nativitate Domini proxima usque ad annum.

Ego Rainaldus cancellarius vico Frederici Coloniensis archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

174. ^b) removeantur P. ^c) red. omnes P. ^k) Bohemi corr. Bohemis A 1 et ita A 2; Boemio P. ^l) facient qui P. ^m) reddat C. ⁿ) Cremensibus A. ^o) deest G. Fr.; spiritaliter P. ^p) Cremonensibus — Mediolanensium des. P. ^q) eius P. ^r) vestes B 3; totos P. ^s) theolonium A; theoloneum B 1; thelonum B 2; tholonum P. ^t) Mediolanense P. ^u) quas B 1, 3; quis corr. qui C 1. ^v) divisum B. P.; violentiam C. ^w) hoc pertinere P. ^x) voluerunt B. ^y) de eo vind. P. ^z) hoc ordine B 1. ^a) deest B 3. C. ^b) Cremonenses P. ^c) speciali add. P. ^d) deest P. ^e) in gratiam suam des. B. ^f) deest A. ^g) reddet eis A. ^h) deest G. Fr. ⁱ) d. imp. obs. P. ^k) quam deest B; tam nov. quam vot. A. ^l) recedit B 1. 3. ^m) horum A. ⁿ) sec. cl. suam des. G. Fr. ^o) tractabat P. ^p) sine fraude des. P. ^q) sino add. P. ^r) permanserit G. Fr. ^s) vel P. ^t) deest G. Fr. ^u) Romani G. Fr. ^v) vel A. ^w) successione P; succ. eius B 1. ^x) deest G. Fr. ^y) Mediolanenses G. Fr. ^z) Laudanenses A; Laudun. B. 1. 2; et Laud. P. ^a) Sefrenai C; Sepriensi P. qui h. l. ponit nuper. ^b) reliqua des. G. Fr.

1) Ita Rahewinum scripsisse, sed post mutasse putavit Waitz.

175-178. CURIA RONCALIAE.

1158. Nov.

Ab actis istius curiae celeberrimae reuocimus orationes Friderici imperatoris et archiepiscopi Mediolanensis a Pertzio p. 110. 111 e Gestis Friderici I. IV, c. 4. 5 (3. 4) receptus, quia sine dubio minus sunt authenticae.

175. DEFINITIO REGALIIUM.

Definitionem a iurisconsultis Bononiensibus datam edimus ope codicum 1) Vaticani Palat. 772 saec. XII. inter fol. 84. 85, quem iam olim excussit b. m. Pertz¹⁾; 2) cod. Parisini Bibliothèque de l' Arsenal Hist. 80 saec. XIII. in. inter fol. 4-13'; 3) cod. tabularii municipalis Firmani nr. 1080 iura episcopatus continentis, fol. 90' manu saec. XII. 10 vel XIII; exscripsit iam olim b. m. Bethmann. Cum codex 1 textum sufficientem praebet, et menda manifestu codicum 2 et 3 et magnam molem lectionum, quam Pertz ex aliis codicibus, praesertim ex septem codicibus Libri Feudorum II, 56 attulerat, adnotare superfluum duximus. Proponere potius iuvat diversas regalium definitiones duas.

Una est ea quae legitur in Gestis Friderici I. IV, c. 7 (5) ed. Waitz p. 191, ubi 15 Rahewinus: Requisitique (Mediolanenses) de hoc ipso iure, quid esset, adiudicauerunt: ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetas, theolonea, fodrum, vectigalia, portus, pedaticia, molendina, piscarias, pontes omnemque utilitatem ex decursu fluminum prouenientem, nec de terra tantum, verum etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem. 20

Altera definitio est ea, quam imperator ipse dedit in privilegio Astensibus a. 1159. Febr. 15 indulto (Stumpf 3844), edito e codice Astensi in libro 'Atti della reale accademia dei Lincei, Serie II, vol. V' (Roma 1880) p. 73 nr. 6 (A) et ab Ughellio 'Italia sacra' ed. Coletti IV, 367 (U): Hec itaque regalia esse dicuntur: moneta, vie publice, aquatica, flumina publica, molendina^{a)}, furni, forestica^{b)}, mensura, bancatica^{c)}, ripatica^{d)}, portus, 25 argentaria^{e)}, pedagia, piscationis redditus^{f)}, sestaria^{g)} vini et frumenti^{h)} et eorum que venduntur ad mensuramⁱ⁾, placita, batalia, rubi, restitutiones in integrum minorum^{k)} et alia omnia que ad regalia iura pertinent.

Laudatur sententia de regalibus et ipsa in privilegio ab imperatore a. 1159. Febr. 7 Widoni comiti Blandratensi dato (Stumpf 'Actu inedita' nr. 350; Stumpf, Reg. 3842), ubi 30 haec: quia omnia regalia, placita, districtus et albergaria cum arimannie²⁾ caeteraque regalia nobis in curia Roncaliae adjudicata sunt. — Stumpf, Reg. 3825.

(P. 111.)

Regalia^{a)} sunt hec^{b)}: Arimannie^{c)}, vie publice, flumina navigabilia, et^{d)} ex quibus fiunt navigabilia^{e)}, portus, ripatica, vectigalia que vulgo dicuntur tholonea, moneto, 25 mulctarum penarumque^{f)} compendia^{g)}, bona vacantia, et que indignis^{h)} legibus auferuntur,

^{a)} molendina A. ^{b)} forestica U. ^{c)} bancharica U. ^{d)} ripatica A; deest U. ^{e)} argentaria U. ^{f)} redditus U. ^{g)} sestaria U. ^{h)} frumenti A. ⁱ⁾ ad mensuram des. U. ^{k)} deest U.

175. ^{a)} precedit rubrica in 3: Quo sint regalia et iura curie. ^{b)} sunt hec des. 2. 3. ^{c)} sic 3; arimannie 1; arimannie 2. ^{d)} deest 3. ^{e)} pro fiunt navigabilia 3: navigatus fuerit. ^{f)} penarumquo 40 deest 3. ^{g)} et add. 2. ^{h)} ab indignis 3.

1) Est codex Lombardae; cf. 'Archiv' V, 310 et LL. IV, CIII. Pertz confusionem fecit, asserens hunc codicem in praefatione sub nr. 2, in varia lectione sub nr. 1. 2) Sic textum castigari licet.

nisi que specialiter¹ quibusdam² conceduntur, et³ bona contrahentium incestas nuptias, et⁴ dampnatorum et proscriptorum secundum quod in novis constitutionibus cavetur, angariarum et parangariarum⁵ et plaustrorum et navium⁶ prestationes, et⁷ extraordinaria collatio⁸ ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum magistratuum ad iustitiam expediendam, argentarie, et⁹ palatia in civitatibus consueta⁹, piscationum redditus et salinarum, et¹⁰ bona committentium crimen maiestatis, et¹¹ dimidium thesauri inventi in loco cesaris, non data opera, vel in loco religioso; si data opera, totum ad eum pertinet.

176. CONSTITUTIO PACIS.

10 *Illata est in Libros Feudorum l. II, tit. 53. 54. Proponitur secundum Gesta Friderici l. IV, c. 10 (6) ed. Waitz p. 194, retentis signis codicum (B. B*. C; deest in recensione A), porro ope codicum V, Vaticani Palat. 772 saec. XII. inter fol. 84. 85; P, Parisini Bibl. de l' Arsenal Hist. 80 saec. XIII. in. inter fol. 4—13; S, codicis pristinae bibliothecae Romanae Sessorianae S. Crucis in Ierusalem nr. 33 (olim Nonantulani)¹ manu saec. XII. fol. 89 et 90, quem contulit b. m. Giesebrecht. Quibus auxiliis adiuti
15 congeriem lectionum, quas Pertzius e Libris Feudorum codicibus adnotaverat, reticimus. In plerisque autem huius Libri codicibus addita sunt capita duo, quae in nostris codicibus desiderantur nec authentica esse videntur². Quam ob rem eu sub calce textus ex recensione viri cl. Lehmann dari par erat. — Stumpf, Reg. 3826. (P. 112.)*

20 Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et³ semper augustus universis suo subiectis imperio.

1. Hac edictali lege in perpetuum valitura iubemus, ut omnes nostro subiecti imperio veram et perpetuam pacem inter se observent, et⁴ ut inviolatum⁵ inter omnes fedus⁶ perpetuo servetur. Duces, marchiones, comites, capitanei, vavassores et⁷ omnium locorum rectores cum omnium⁸ locorum primatibus et plebeis a decimo octavo
25 anno usque ad septuagesimum iureiurando obstringantur⁹, ut pacem teneant et rectores locorum adiuvent in pace tuenda atque vindicanda, et¹⁰ in fine uniuscuiusque quinquennii omnium sacramenta de predicta pace tenenda renoventur.

2. Si quis vero¹ aliquod ius de quacumque causa² vel facto contra aliquem se³
30 habere putaverit⁴, iudicalem⁵ adeat⁶ potestatem et per eam sibi competens ius⁷ assequatur⁸.

3. Si⁹ quis vero temerario ausu predictam pacem violare presumpserit¹⁰, si civitas est, pena C librarum auri camerae nostrae inferenda puniatur. Oppidum vero XX libris¹ auri multetur. Duces autem² et marchiones et comites L libras³ present.

35 176. ¹) quo add. 1. ²) quibus 2; auferuntur et add. 3. ³) deest 3. ⁴) bona 3. ⁵) parangariarum 1. ⁶) manuum 3. ⁷) extraordinariam collationem 1—3. ⁸) constitutis 3.

176. ⁹) et deest S; et semper des. V. ¹⁰) deest B 3; et — renovantur des. B*. ¹¹) inviolata V. P. S. ¹²) deest B. V. P. S. ¹³) deest B 1. ¹⁴) omnibus V. P. ¹⁵) abstringantur V; asstringantur P. S. ¹⁶) ut P. ¹⁷) deest V. ¹⁸) re V. ¹⁹) deest V. ²⁰) putaverint B 3. ²¹) ad iudicalem C 1? 2. ²²) redeat C 2. ²³) ius sibi comp. V. P. ²⁴) exequatur V. P. S. ²⁵) B* sic: Si quis vero coniuuratum pacem a principibus et iudicibus aliquando temerario ausu violare presumpserit. ²⁶) loco violare presumpserit P. S: violaverit. ²⁷) librarum V. P. S. ²⁸) vero V. ²⁹) auri libras V. S; librarum auri P.

1) Cf. de hoc codice 'Archiv' XII, 396 et 'Wiener Sitzungsberichte' I, 771. Cf. etiam 'Neues Archiv' XVII, 481. 2) C. 13 convenit cum capite ultimo Constitutionis a. 1154 datae, v. supra nr. 148, c. 3.

Capitanei vero^w et maiores vavassores^x XX libris^y auri puniantur. Minores autem vavassores et omnes alii predictae pacis violatores VI^z libras auri in ferro compellantur et dampnum passis^a secundum leges resarciant^b.

4. Iniuria^c seu furtum legitime puniatur. Homicidium^d et membrorum diminutio vel aliud quodlibet delictum legaliter vindicetur.

5. Iudices vero et locorum defensores vel quicumque magistratus ab imperatore vel eius potestate^e constituti seu confirmati, qui iusticiam facere neglexerint^f et pacem violatam vindicare legitime supersederint, dampnum omne et^g iniuriam passis^a resarcire compellantur; et insuper, si maior iudex est, sacro orario penam^h X librarumⁱ auri prestat, minor autem pena trium librarum auri^k multetur. Qui vero ad predictam^l penam persolvendam inopia dinoscitur laborare, sui corporis coercionem cum verberibus patiat^m et procul ab eo loco quem inhabitatⁿ quinquaginta miliaria^o per quinquennium vitam agat.

6. Conventicula^p quoque et omnes^q coniurationes in civitatibus et extra, etiam occasione parentelae, inter^r civitatem et civitatem et inter personam et personam sive^s inter^t civitatem et personam omnibus modis fieri prohibemus et in preteritum factas cassamus, singulis coniuratorum pena^u unius librae auri percollendis^v.

7. Episcopos quoque locorum aeclesiastica censura violatores huius sanctionis, donec ad satisfactionem veniant^w, coercere volumus; receptoribus^x etiam malefactorum, qui predictam pacem violaverint, et predam^y eumentibus, nostrae indignationi subiciendis^z, eadem pena feriendis^{aa}.

8. Praeterea^{ab} eius bona publicentur et domus destruantur^{ac}, qui pacem iurare^{ad} et tenere noluerit, et^{ae} lege pacis non fruatur^{af}.

9. Illicitas etiam^{ag} exactiones maxime ab aeclesiis^{ah}, quarum abusus^{ai} iam per longa tempora inolevit, per civitates et castella omnimodis condempnamus et prohibemus^{aj}; et si facte fuerint, in duplum reddantur.

10. Item^{ak} sacramenta puberum^{al} sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur^{am}. Per vim autem vel iniustum^{an} metum^{ao}, etiam a maioribus, maxime ne querimoniam malefactorum commissorum^{ap} faciant^{aq}, extorta sacramenta^{ar} nullius esse momenti iubemus.

176. ^w) quoque V. P. S. ^x) deest S. ^y) librarum P. ^z) III. V. P. S. ^{aa}) sic B^z; passo V. P. S; pacis B. C. ^{ab}) resarciatur P. S; reservatur V. ^{ac}) iniurias B. I. ^{ad}) quoque add. V. P; que add. S. ^{ae}) voluntate V. P. S. ^{af}) neglexit — supersederit B. B^z. ^{ag}) et omnem S; et deest V. P. ^{ah}) in penam C. ^{ai}) libras B. I, ubi auri deest. ^{aj}) deest S. ^{ak}) inhabitabat P; locum inhabitabat S. ^{al}) milibus V. P; miliaris remotus de eo S. ^{am}) conventicula V. P. S. ^{an}) omnes et V. P. S. ^{ao}) intra B. I. 3; et inter V. P. S. ^{ap}) intra B. I. 3. C. I. ^{aq}) penam B. I. ^{ar}) persolvendis S. ^{as}) veniat B. I. 3. B^z. S; venerit V. ^{at}) Receptoribus B. I. 3; Receptoribus V. P. S. ^{au}) predam deest G. Fr.; et eumentibus des. B. B^z. ^{av}) subiciendi et B; nostrum indignationem subituris V. P. S; et add. P. S. ^{aw}) feriendi sunt G. Fr. ^{ax}) Pariter S. ^{ay}) destruat V. P. S. ^{az}) iuraverint et tenere noluerint S. ^{ba}) deest S. ^{bb}) et leges pacis non servat G. Fr. ^{bc}) deest S; quoque V. ^{bd}) aeclesia G. Fr. ^{be}) abusus V. P. S. ^{bf}) et prohibemus des. B. 3. ^{bg}) pupillorum G. Fr. ^{bh}) custodiatur V. P. S. ^{bi}) iustum V. P. S. ^{bj}) sacramenta extorta h. l. add. B. I. 2. 3. B^z. ^{bk}) deest V. ^{bl}) hic desinit B. 3. ^{bm}) deest B. B^z. V. P. S; fac. ex toto nullius B^z.

1) Haec constitutio de sacramentis puberum habetur et in Codice L. II. tit. 28, et glossa Guizzardini ⁴⁵ (saec. XIII. glossatoris) addit: Haec constitutio facta fuit in insula reniben ad instantiam domini Martini, que constitutio in caput eius retrocessit, quia omnia sua bona per minorem alienata sunt. Contra Hugolinus Roncalis nominat. C. de Savigny, cui ita debemus ('Römische Rechtsgeschichte' IV, 164), locum Guizzardini ita emendat in insula Reni Bononiae, et legem anno 1155, (aut 1160, 1162, 1167) latam atque postea in curia Roncaliae legibus insertam fuisse contendit; nos Radericum et codicum saeculi XII. sententiam sequimur. PERTZ. ⁵⁰

11. Ad^h haec: qui allodium suum vendiderit, districtum^a et iurisdictionem^r imperatoris vendere non praesumat; et si fecerit^r, non valeat.*

*) In Libris Feudorum adduntur duo capita, quae non leguntur in codd. 1—4. 10. 42: 12. Si vero contigerit allodium aliquod etiam infeudatum^a conferri ecclesiae vel oblatione^b fidelium vel per emtionis et venditionis^c alteriusve huiusmodi^d contractum, infeudatus, nisi per gratiam ecclesiae tanquam de novo receperit^e, feudum quod habebat^f retinere non poterit.

13. Ut autem^b aequitas, quae in paribus causis paria iura desiderat, per universitatem totius imperii servetur, firmiter statuimus tam in Italia quam in Alamannia, ut quicumque indicta publice^f expeditione ad^k suscipiendum imperii^l coronam regem aut sub rege dominum suum^m non adiuveritⁿ aut eundo cum ipso aut pro quantitate feudi stipendia militiae persolvendo^o, si de vocatione legitima a domino suo convinci per compares^p suos poterit, feudum perdat et dominus in suos usus illud redigendi habeat liberam^q facultatem^r.

177. CONSTITUTIO DE IURE FEUDORUM.

Et ipsam insertam in Libris Feudorum l. II, tit. 55 praebemus subsidiis eisdem
15 adhibitis lectionibusque codicum Libri Feudorum, quas Pertaius attulit, reiectis. Magis tamen quam in Constitutione pacis recensenda secuti sumus codices V, P, S. Quorum textus cum genuinus esse censendus sit, Rahewinus l. IV, c. 10 (6) p. 192 textum variasse et aliquoties in deterius mutasse videtur. Constitutionem hanc eiusdem imperatoris legem a. 1154 datam (supra nr. 148) renovare et ampliare apparet. — Stumpf, Reg. 3827.

(P. 113.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis^a nostro subiectis imperio.

1. Imperialem decet^b sollicitiam ita rei publicae curam gerere et subiectorum commoda investigare, ut regni utilitas incorrupta persistat^c et singulorum^d status iugiter servetur illesus. Quapropter dum ex predecessorum nostrorum^e more universali curiae Roncaliae pro tribunali
25 sederemus, a principibus Italicis, tam rectoribus ecclesiarum quam aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quod beneficia eorum et feuda, quae vassalli ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant, vendiderant^f et quidam collusione nomine^g libelli^h vendiderant, unde debita servitia amittebantⁱ et honor^k imperii et^l nostrae^m felicitis expeditionis
30 complementum minuebaturⁿ.

2. Habito igitur consilio episcoporum, ducum, marchionum et^o comitum, simul etiam palatinorum iudicum et aliorum procerum, hac edictali lege Deo propitio perpetuo valitura sancimus: ut nulli liceat feudum^p totum vel partem aliquam vendere vel pignorarere vel quoquo modo^q alienare vel pro anima iudicare sine permissione maioris domini ad quem feudum
35 spectare dinoscitur. Unde imperator Lotharius tantum in futuro cavens, ne fieret, legem^r promulgavit.

176. ^p) hic incipit tit. 54 Feud. II. ^q) distractum G. Fr.; districta S. ^r) extra iurisd. B 1. 2. B²; ex iurisdictione C. ^s) fiat V. P; fieri loco fecerit non S.

^a) in feudo datam 48; in feudum 5. 14; etiam inf. des. 44. ^b) ita 7. 20; per oblationem seu pro oblatione vulg. ^c) per conditionem nonn. codd.; per emtionis conditionem Mincucius. ^d) huius 47 et alii. ^e) recipit, reciperet, susciperet 47. 14 et alii. ^f) per feudum quod habeat 47. ^g) potest 14. ^h) Et ut 48. ⁱ) ita 16. 22. 47 et alii; publica vulg. ^k) ita optimi codd.; Romana add. 9; Romanum add. multi codd. ^l) Romani imperii 38. ^m) deest 14. ⁿ) adiuvaverit 14. 17. Minc. ^o) suscipiendo aut persolvendo 49. ^p) pares 14. 20. Minc. ^q) deest 6. 14. Minc. ^r) potestatem 21. 23. 47.

177. ^a) universis — imperio des. G. Fr. P. S. ^b) deest imp. V. S. ^c) permanent G. Fr. ^d) singulis P. ^e) deest G. Fr. ^f) vendiderant deest G. Fr. ^g) vel add. C. ^h) belli B. B². ⁱ) amittebantur V. P. ^k) honorum G. Fr. ^l) deest G. Fr. ^m) nostraequo B. B². ⁿ) sic V; minuebatur S; minuebant B 2. C. P; minuabantur corr. minuolatur B 1, et ita B 3. B². ^o) deest V. S. ^p) alienare add. S. ^q) quomodolibet G. Fr. ^r) deest G. Fr.

3. Nos autem ad plenior^a regni utilitatem providentes, non solum in posterum sed etiam huiusmodi prius illicitas alienationes hactenus^a perpetratas hac presenti sanctione cassamus et in irritum deducimus; nullius temporis prescriptione impediente, emptori^b bonae fidei de precio actione contra venditorem competente^c. Callidis insuper quorundam machinationibus obviantes, qui precio accepto, quasi sub colore investiturae, quam sibi licere dicunt, feuda vendunt et^d in alios transferunt, ne tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem huius nostrae constitutionis excogitetur, omnibus modis prohibemus; pena auctoritate nostra imminente^e, ut venditor et emptor, qui tam illicita contraxisse reperti fuerint, feudum amittant^f, et ad dominum libere revertatur. Scriba vero qui super hoc instrumentum sciens conscripserit, post amissionem officii cum infamiae periculo manum amittat.

4. Preterea si quis infeudatus maior XIII annis sua incuria vel^g negligentia per annum et diem^h steterit, quodⁱ feudi investituram a proprio^j domino non petierit, transacto hoc spatio feudum amittat, et ad dominum redeat.

5. Firmiter etiam^k statuimus tam in Italia quam Alemannia, ut quicumque indicta publice expeditione^l vocatus a domino suo^m ad eandem expeditionem spatio competenti venire temereⁿ supersederit vel alium pro se domino acceptabilem mittere contempserit vel^o dimidium redditus feudi unius anni domino non subministraverit^p, feudum quod ab episcopo vel^q ab alio domino habet^r amittat, et dominus feudi in usus suos illud redigendi omnimodis^s habeat facultatem^t.

6. Preterea ducatus, marchia, comitatus de caetero non dividatur^u. Aliud autem^v feudum, si consortes voluerint, dividatur, ita ut omnes, qui partem feudi habent^w iam divisi vel dividendi, fidelitatem domino^x faciant. Ita tamen ut vassallus pro uno feudo^y plures dominos habere non compellatur^z, nec dominus feudum^{aa} sine voluntate vassallorum ad alium transferat.

7. Insuper si filius vassalli dominum offenderit, pater a domino requisitus deducat^{ab} filium ad satisfaciendum domino vel^{ac} se filium separet, alioquin feudo privetur. Si vero pater vult eum^{ad} deducere, ut^{ae} satisfaciatur, et filius^{af} contempnit, patre mortuo in feudum non succedat, nisi prius domino satisfecerit^{ag}; parique modo vassallus pro omnibus suis^{ah} domesticis faciat.

8. Illud quoque precipimus ut, si vassallus de feudo suo^{ai} alium vassallum^{aj} habuerit, et vassallus vassalli^{ak} dominum domini sui^{al} offenderit, nisi pro servitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine fraude ante habuit, feudo suo^{am} privetur, et ad dominum suum, a quo ipse tenebat, revertatur, nisi^{an} requisitus ab eo paratus fuerit satisfacere maiori domino quem offendit, et nisi vassallus idemque dominus, a suo domino^{ao} requisitus, eum qui maiorem dominum offendit^{ap} requisierit ut satisfaciatur, feudum suum^{aq} amittat.

9. Preterea si de feudo inter duos vassallos sit controversia^{ar}, domini sit cognitio, et per eum controversia terminetur. Si vero inter dominum et vas-

177. ^a) ad pl. autem B. B*. ^b) emptor h. f. de pr. actionem habeat c. v. competentem G. Fr. minus recte. ^c) vendunt et des. C 1; feuda vend. et des. C 2. ^d) pro pena — imminente G. Fr.: plena auctoritate nostra statuentes minus recte. ^e) repertus fuerit feudum amittat G. Fr. ^f) sua add. G. Fr. ^g) diem deest B 3. ^h) quo V. ⁱ) primo G. Fr.; suo V. ^j) deest S. ^k) a. d. suo vocatus V. ^l) deest G. Fr. ^m) ministraverit G. Fr. ⁿ) aut G. Fr. V. ^o) habeat V. S. ^p) omnibus modis G. Fr. V. ^q) potestatem G. Fr. ^r) dividuntur V. ^s) deest V. ^t) deest V. P. S. ^u) pro uno feudo des. G. Fr. ^v) non comp. habere G. Fr. ^w) feudi B. B*. C 2. ^x) adducat G. Fr. ^y) ad V. ^z) deest V. ^{aa}) filius add. V. ^{ab}) sat filius autem G. Fr. ^{ac}) satisfaciatur V. ^{ad}) bonis add. male C. ^{ae}) deest G. Fr. ^{af}) vas. alium V. ^{ag}) deest S. ^{ah}) prius add. V. ^{ai}) domino suo B. B*. ^{aj}) offenderit B 1. 3. ^{ak}) sic S; suum feudum P; suum V; feudum G. Fr. ^{al}) contr. sit V.

sallum his oriatur, per pares^f curiae a domino sub debito fidelitatis coniuratos^g terminetur.

10. Illud^h quoque sancimus, ut in omni sacramento fidelitatis nominatimⁱ imperator excipiat.

178. PRIVILEGIUM SCHOLASTICUM.

Codici inter Authentica Habita IV, 13 insertum Pertz dedit e codice Vindobonensi 2094 (Salisb. 343) saec. XIII. fol. 23—25, linea chronologica ex editionibus suppletu. Conferas velim 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte tom. I, Romanistische Abtheilung' p. 88. — Stumpf, Reg. 3828. (P. 114.)

10 Habita super hoc diligenti episcoporum, abbatum, ducum, comitum^a, iudicum et aliorum procerum sacri nostri palatii examinatione, omnibus qui studiorum causa peregrinantur scolaribus, et maxime divinarum atque sacrarum legum professoribus, hoc nostre pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus litterarum exercentur studia, tam ipsi quam eorum nuncii veniant et habitent in eis secure. Dignum namque existimamus, ut bona facientes nostra laude et protectione tueantur, quorum scientia mundus illuminatur ad obediendum Deo et nobis, eius ministris, vita subiectorum informatur, quadam eos speciali dilectione ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, cum amore scientie facti exules, de divitibus pauperes semetipsos exinaniant, vitam suam omnibus periculis exponunt et a vilissimis sepe hominibus, quod graviter ferendum est, corporales iniurias sine causa perferunt! Hac igitur generali et in eternum valitura edicimus lege, ut de^b cetero nullus ita audax inveniat, qui aliquam scolaribus iniuriam inferre presumat, nec ob alterius provincie delictum^c, quod aliquando ex perversa consuetudine fieri audivimus, aliquod dampnum eis inferat; sciturus, huius constitutionis temeratoribus et illius temporis, si ipsi hoc vindicare neglexerint, locorum rectoribus restitutionem rerum ab omnibus in quadruplum exigendam, notaque infamie ipso iure eis irrogata, dignitate sua inperpetuum careant. Verumtamen si eis litem super aliquo negotio quispiam movere presumpserit, huius rei optione scolaribus data, eos coram domino aut magistro suo vel ipsius civitatis episcopo, quibus hanc iurisdictionem dedimus, conveniant. Quod si^d vero ad alium iudicem trahere temptaverint eum, et si iustissima causa fuerit, pro tali conamine a debito cadat. Hanc autem legem inter imperiales constitutiones sub titulo 'ne filius pro patre etc.' inseri iubemus.

Dat.^e apud Roncalias, anno Domini MCLVIII, mense Novembri.

179. 180. CURIA BONONIENSIS.

(1159. Apr.)

Rahewinum, cui quae tractata sunt in hac curia debemus, ordinem rerum valde turbavisse, praemoneamus oportet. Nam legatos Hadriani IV. papae Octavianum et Wil-

177. ^f) partes B. B^o. C 2. ^g) coniuratus C; coniuratio B. ^h) Illuc B 2. 3. ⁱ) imp. nominatim G. Fr.

178. ^a) correxit Pertz; omnium eod. et eod. ^b) dei cod. ^c) sive debitum add. ed. Spanjenberg. ^d) deest cod. ^e) Dat. — Novembri des. cod.; extant in Authenticis Habita IV, 13.

helmum cardinales primum Bononiae ex mandato domini sui ab imperatore solummodo pacem Constantianam anni 1153 requisivisse, epistola imperatoris ad Eberhardum archiepiscopum Salaburgensem data docet. Deinde per nuntios ad curiam missos et reversos pontifex nova quaedam capitula durissima proposuit, quibus 'ultimati' ut dicunt vigor inerat, quae ex epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad archiepiscopum eundem data¹ (*Gesta Friderici I. IV, c. 34 (30) ed. Waitz p. 220*) cognoscimus et hoc loco exhibemus: Nuncios ad Urbem ignorante apostolico ab imperatore non esse mittendos, cum omnis magistratus inibi beati Petri sit cum universis regalibus. De dominicalibus apostolici fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendae coronae. Episcopos Italiae solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino imperatori, neque nuncios imperatoris in palatiis episcoporum recipiendos. De possessionibus ecclesiae Romanae restituendis: Tiburti, Ferrariae, Massae, Ficorolii, totius terrae cometissae Mahtildis, totius terrae quae ab Aquapendente est usque Romam, ducatus Spoletani, insularum Sardiniae, Corsicae. Ad haec responsum dedit imperator, quod infra edituri sumus. Epistola autem, qua Eberhardus archiepiscopus ad curiam vocatur, et ipsa post capitula ista proposita scripta est.

Præter ea, quae attulit Rahewinus, exstant in codicibus multis² et in *Continuatione Sigeberti Aquicinctini* (SS. VI, 408) epistola Hadriani IV. data Praeneste Jun. 24 (Lex divina Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. nr. 10575) et responsio imperatoris (Lex iustitiae), quas ad hanc controversiam Bononiae ortam pertinere viri docti crediderunt. At iam dudum persuasum habeo, has epistolas confectas esse ab homine quodam coaevo qui *Gesta Friderici* diligenter legerit³. Ideoque eas hoc loco præteriri fas erat.

179. RESPONSUM IMPERATORIS AD CAPITULA PAPAE.

Inest in *Gestis Friderici I. IV, c. 35 (30) ed. Waitz p. 221.* (P. 115.)

Quamvis non ignorem, ad tanta negotia non ex animi mei sententia, sed ex consilio principum me respondere debere, sine proiudicio tamen sapientium hoc absque consultatione respondeo. Episcoporum Italiae ego quidem non affecto hominum, si tamen et eos de nostris regalibus nichil delectat habere. Qui si gratanter audierint a Romano presule: 'quid tibi et regi', consequenter quoque eos ab imperatore non pigeat audire: 'quid tibi et possessioni'⁴. Nuncios nostros non esse recipiendos in palatiis episcoporum asserit. Concedo, si forte aliquis episcoporum habet in suo proprio solo et non in nostro palatium. Si autem in nostro solo et allodio sunt palatia episcoporum, cum profecto omne quod inaedificatur solo cedit⁵, nostra sunt et palatia. Iniuria ergo esset, si quis nuncios nostros a regis palatiis prohiberet. Legatos ab imperatore ad Urbem non esse mittendos affirmat, cum omnis magistratus inibi beati Petri sit cum universis regalibus. Haec res, fateor, magna est et gravis graviorique

179. *) aedificatur C.

1) Scripta est haec epistola post diem 31. Maii, quia in fine agitur de captivis Mediolanensibus, qui hoc die capti sunt, v. *Gesta I. IV, c. 40 (34)*. 2) E. g. cod. autographus Sigeberti et Anselmi Leodiensis asservatus (*Archiv' XI, 517. 518*), cod. Valencennensis 442 (P. 5. 54) saec. XII—XIII f. 75' (*ibid. XI, 519*), 40 *Ottobonianus 3025 f. 37 saec. XII (ibid. XII, 371)*, cod. Musaei Britannici add. mss. 24146 saec. XII—XIII. f. 77' (*Neues Archiv' IV, 389*). Ediderunt: Nauclerus in *Chronico* (ed. Colon. 1579) p. 839 e cod. Hirsau-giensi = *Otton. Fris. Chron.* (ed. Basileae 1609) p. 345; Goldast *Constit. imp. I, 263 et IV, 1, 58*; Baronius *Ann. eccl. ad a. 1159 § 5*; Labbeus *Collectio concil. X, 1149*; Mansi *Coll. conc. XXI, 706*; Watterich, *Pont. Rom. Vitae II, 373*; Scheffer-Boichorst '*Neues Archiv' XVIII, 165*. 3) Idem censuerunt Wagner '*Eberhard II. von Bamberg' Halis 1877 p. 120 et Scheffer-Boichorst l. c. 167 sq.* 4) Cf. Augustini in *Io-hannem tractatum apud Gratianum Dist. VIII. c. 1.* 5) Cf. *Digesta XLI tit. I, 7. 10.*

et maturiori egens consilio. Nam cum divina ordinatione ego Romanus imperator et
 dicar et sim, speciem tantum dominantis effingo et inane utique porto nomen ac sine
 re, si urbis Romae de manu nostra potestas fuerit excussa.

180. EPISTOLA IMPERATORIS AD EBERHARDUM ARCHIEPISCOPUM
 SALZBURGENSEM.

*Legitur in Gestis Friderici I. IV, c. 36 (31) ed. Waits p. 221. — Stumpf, Reg. 3853.
 (P. 115.)*

Quoniam quidem fidelitatis tuae constantiam, quam pro consuetudine exhibere
 soles imperio, frequenter experti sumus, quae aput nos sunt discretioni tuae signi-
 ficamus et prudentiae tuae consilium advocamus. Venerunt siquidem ad nos duo
 cardinales¹ a papa missi ad hoc, ut inter nos et illum fieret concordia. Dixerunt
 igitur, quod papa² illam requireret pacem atque concordiam quae inter papam Euge-
 nium et nos facta fuerat et scripta³. Nos respondimus, quod pacem quidem invio-
 labiliter huc usque tenuissemus, de caetero autem neque eam tenere neque ea teneri
 vellemus, quoniam ipse prior eam violasset in Siculo, cui ipse sine nobis reconciliari
 non debuisset. Adiecimus tamen, quod omnem iusticiam dare et accipere parati
 essemus sive secundum humana sive secundum scripta divina. Si vero iusticia gravis
 videretur, consilio principum et religiosorum virorum^b pro amore Dei et ecclesiae
 libenter nos supponeremus. Placuit verbum nostrum cardinalibus. Dixerunt tamen,
 nisi prius cognita papae voluntate super hoc se nil posse vel audere. Missis nunciis
 verbum nostrum cognovit papa mandavitque sicut prius, aliam se nolle concordiam
 quam illam quae inter papam Eugenium et nos facta fuisset. Nos supradicto modo
 hoc recusavimus et in presentia et sub^b testimonio omnium Teutonicorum et Longo-
 bardorum, episcoporum et laicorum principum et baronum et vavassorum, omnem
 iusticiam atque^c consilium obtulimus, ut^d et nos acciperemus iusticiam. Presentes
 ibidem fuere Romanorum civium legati, qui cum indignatione mirabantur super his
 quae audierunt. Mandavit enim papa nova et gravia et numquam prius audita, quae
 sine consilio tuo et aliorum fidelium imperii pertractari non possunt. Haec discretioni
 tuae communicavimus, ut si qua tibi super his occurrerint, nosse veritatem non sit
 inutile. Rogamus etiam ut, si necesse fuerit et nos tibi mandaverimus, ad nos pro
 tanto negotio venire non differas.

181-190. CONCILIUM PAPIENSE.

1159. Sept. 16. — 1160. Febr.

*Hadriano IV. pontifice a. 1159. Sept. 1 mortuo, schisma, quod inter cardinales Ro-
 manae ecclesiae oriebatur, imperator dirimere conatus est per synodum, quam primum ad
 diem 13. Ian. a. 1160 Papiam convocavit, deinde propter obsidionem Cremac ad diem*

180. ^{a)} propter B 1. 2. ^{b)} deest C. ^{c)} sive B. B'. ^{d)} et ut C.

1) Octavianus presbyter tituli Sanctae Ceciliae et Wilhelmus presbyter tituli Sancti Petri ad Vincula:

2) Constantiae a. 1153 v. supra nr. 145.

2. Febr. prorogavit, quae quidem die 5. Febr. tandem exordium sumpsit¹. Cum Rahewinus l. IV, c. 52 (43) sq. uberiorem istius temporis materiam praebuerit, nos quidem e Gestis Friderici ea tantum monumenta proposituri sumus, quae iam Pertz recepit², additis aliis quibusdam, quae aliunde petivimus³.

181. EPISTOLA IMPERATORIS AD EBERHARDUM ARCHIEPISCOPUM
SALZBURGENSEM (1159) Sept. 16.

Edimus e codice Vindobonensi 629 (Ius can. 133) f. 26¹, quem contulit vir d. Kehr. Legitur etiam in codice epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. f. 483. — Stumpf, Reg. 3865. (P. 117.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto^a et 10
fideli suo E(berhardo) venerabili Salzpurgenſi archiepiscopo gratiam suam et omne
bonum.

Intimamus dilectionis tue auribus, quod nuncium tuum ideo tamdiu detinimus,
ut aliqua nova de negotiis nostris, quae per legatos nostros Rome tractabantur^b, per
apices nostros tue caritati panderemus. Cum autem essemus in eorum cottidiana ex- 15
spectacione et interim nuntii pape cum ipsis de verbo pacis et concordie agerent,
divina providentia, quae in sui dispositione nunquam fallitur, ipsum papam in nocte
Sept. 1. beati Egidii de medio transtulit. De cuius obitu litteras accepimus. Quod vero sub-
stituenda necessario esset talis persona, quae ad universorum salutem fidelium eccle-
siarum Dei statum in unionem pacis reformaret et ipsum imperium ac fideles imperii 20
honestius tractaret, pro electione pontificis facienda iam in Romana ecclesia partes
esse audivimus et plurimum inde condolemus. Inde est quod pro huius rei novitate
tibi nuncianda nuntium tuum dilectioni tue remittimus, fidelitatis tue sinceritatem in-
time commomentes, hortantes et quam maxime rogantes, ut si forte pro aliquo Romane
sedis electo assensus discretionis tue requisitus fuerit, non statim, quasi praecipitata 25
ratione vel nobis inconsultis, favorem tuum adhibeas, sed ne imperium nostris tem-
poribus in se ipsum divisum desoletur, ad unitatem nobiscum studeas operam dare.
Idem quoque tuis suffraganeis et coepiscopis nunciandum et precipiendum attentius
rogamus. Praeterea dilectionem tuam volumus non latere, quod iuxta petitionem
regis Francorum venerabilem legatum nostrum Papiensem episcopum, prudentem ac 30
discretum magneque sanctitatis virum, a curia nostra transmisimus, qui duo tanti no-
minis regna, Anglorum^c videlicet ac Francorum, ipsosque reges ad firmam pacem et
stabilem amicitiam vice nostra commoneat, auctoritate reformet et supra firmissimum
dilectionis et amicitiae nostrae^d fundamentum cum omni plenitudine et integritate stabiliat.
Noveris etiam, quod haec tria regna in tantam nostrae voluntatis et dilectionis unitatem 35
inclinata firmabuntur, quod ex quo primum stabilita fuerunt, nunquam in tam concordii
pace ligata manserunt. De cetero noster predictus legatus hoc verbum electionis
de Romano pontifice in cordibus^e eorum ita firmabit, ut ipsi una nobiscum unum inde
velint et sapiant, nec in aliquam personam favorem suum tam subito ponant, nisi
quam nostrum trium unicus laudaverit assensus. De his autem omnibus per Aleman- 40

181. ^a) eadem manu superscriptum cod. ^b) tractabantur corr. cod. ^c) anglorum cod.
^d) sequitur firmamentum statim deletum cod. ^e) in cordibus bis cod.

1) V. epistolam Heinrici praepositi Berchtesgadensis apud Rahewinum l. IV, c. 82 (72) ed. Waitz p. 270. 2) Excepta tamen oratione imperatoris, l. IV, c. 74 (64), quam Pertz p. 121 dedit. 3) In codice Sangallensi 620 saec. XII. ex. p. 252 inter Petri Comestoris Historiam scholasticam et Pauli Historiam Langobardorum insunt nonnulla quae ad Concilium Papiense spectant a b. m. Bethmanno descripta; haec tamen e Rahewino excerpta sunt.

niam et Burgundiam et Aquitaniam apices nostros direximus, universitatem fidelium hoc scire volentes, quod ad kathedram tanti regiminis aliam personam nullatenus recipere intendimus, nisi quam ad honorem imperii et quietem ac unitatem ecclesie unanimi et concordii assensu fideles elegerint. Post reditum vero legatorum nostrorum quecumque de negotiis imperii et ecclesie nobis attulerint, per maiores nuntios nostros fidelitati tue insinuabimus et ex consilio discretionis tue universa tractabimus.

Data in obsidione Chreme XVI. K. Octobris.

182. ENCYCLICA INVITATORIA AD EPISCOPOS TEUTONICOS.

(1159) Oct. 23.

10 *Servaverunt exemplar Hartmanno episcopo Brixinensi missum Gesta Friderici I. IV, c. 66 (56) ed. Waitz p. 247. Signa codicum et recensio- num (A. B. B*. C) retinimus. — Stumpf, Reg. 3868. (P. 118.)*

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus Hartmanno^b Brixinensi episcopo salutem^c et omne bonum.

15 Quod in passione sua Christus duobus gladiis contentus fuit^d, hoc in Romana aecclesia et in imperio Romano^e credimus mirabili providentia declarasse, cum per haec duo rerum capita et principia totus mundus tam in divinis quam in humanis ordinetur. Cumque unus Deus, unus papa, unus imperator sufficiat et una aecclesia Dei esse debeat, quod sine dolore cordis^f dicere non possumus, duos apostolicos in
20 Romana aecclesia habere videmur. Defuncto itaque Adriano papa in Kalendis Septembr., cardinales, qui columpnae immobiles esse videbantur quibus sancta et universalis firmissime inniteretur aecclesia, non quae Dei sunt, sed sua querentes et unitatem aecclesiae scindentes, duos pontifices elegerunt et ambos consecraverunt. Pro tanta namque et tam perniciose aecclesiae iactura tota nimirum Italica aecclesia conturbatur,
25 et dissensiones, scismate orto in capite, iam in inferiora membra defluxissent^g et totum aecclesiae corpus defedassent^h, nisi nos consilio et auxilio relligiosorum virorum, qui spiritu Dei aguntur, tam impudicae iniquitati iusticiae rigorem opposuissemus. Ne itaque in tantae discrimine discordiae universalis aecclesiae periclitari possit, Romanum imperium, quod ad remedium tam perniciosi morbi divina elementia providit, uni-
30 versorum saluti debet sollicite providere et, ne tanta mala in aecclesia Dei premineant, futuris casibus sollerter obviare. Coadunatis itaque in unum omnibus episcopis, tam Italicis quam Teutonicis, caeterisque principibus ac viris relligiosis, qui zelum Dei et aecclesiae habere videbantur, quod facto opus esset diligenter investigavimus, ex decretis Romanorum pontificum et statutis aecclesiae veraciter accipientes quod, exorto
35 soismate in Romana aecclesia ex duorum apostolicorum dissensione, ambos vocare et secundum sententiam et consilium orthodoxorum litem decidere deberemus. Ex consilio itaque omnium qui aderant episcoporum caeterorumque principum curiam sollempnem et generalem conventum omnium aecclesiasticorum virorum in octava epiphaniae
Papiae celebrandam indiximus, ad quam ambos qui se dicunt Romanos pontifices
40 vocavimusⁱ omnesque episcopos imperii nostri et aliorum regnorum, Franciae videlicet, Angliae, Hispaniae atque Ungariae, ut eorum in praesentia nostra iusto declarotur examine, quis illorum regimen universalis aecclesiae de iure debeat obtinere. Quia vero ad unitatem aecclesiae reformandam sapientia^j admodum nobis necessaria est, ut ea nequaquam carere valeamus, dilectionem tuam attentissime rogamus et

45 182. ^a) F. A. ^b) N. A; Herimanno C 1? 2. ^c) salutem — bonum *des. A.* ^d) etc. *add. A, ubi reliqua desunt.* ^e) *deset C.* ^f) *deset B 2. B*. C 2.* ^g) *ita B*;* *defluxissent — defedassent B 2. C*
h) *vocavimus C.* ⁱ) *tua add. B*.*

rogando commonemus, quatinus pro fidelitate ecclesiae et imperii ad predictam curiam omni occasione remota venias, ut in adventu tuo unitas et pax et tranquillitas ecclesiae reformetur. Interim autem predictae scissurae in neutram partem assensum tuum declines nec tamquam iustam et rationabilem aliquatenus recipias.

Data^h Cremae, X. Kal. Novembr.

183. EPISTOLA IMPERATORIS AD HENRICUM REGEM ANGLIAE.

(1159) Oct. 28.

Edimus ope 1) cod. Musaei Britannici Kings Library 9. B. XII (olim ecclesiae Wigorniensis) saec. XII. f. 3, quem exscripsit b. m. Karolus Pertz; 2) cod. eiusdem bibliothecae Cotton. Faustina B. I. 36 saec. XII. ex. f. 3', quem adhibuit Rymer 'Foedera' ad a. 1157, cuius lectiones debemus viro cl. Liebermann¹. Emendata, quae ex Encyclica nr. 182 petita sunt, litteris minoribus excudenda curavimus. — Stumpf, Reg. 3870.

(P. 119.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum^b imperator et semper augustus dilectissimo amico suo Henrico^c illustri Anglorum regi salutem et indissolubilem intime^d dilectionis affectum.

Cum Christus ecclesiam suam, quam pretioso sanguine suo^d redemit, unicam et indivisam Petro pro ceteris apostolis singulari et speciali privilegio gubernandam commiserit, constare videtur, quod unus in Romana ecclesia pontifex esse debeat, qui^e unius Dei et Petri vicarius, unius et universalis ecclesie gubernator existat. Unde nos, qui unitatem colimus et omnes unum corpus sumus ecclesie, non dolere non debemus, quod, scissa illa tunica inconsutili, unitate scilicet ecclesie, duos apostolicos in Romana ecclesia videmur habere. Defuncto etenim^f Adriano papa in^g Kal. Sept., cardinales, qui columpne immobiles esse videbantur quibus sancta et catholica inniteretur ecclesia, non que Dei sunt set sua querentes et unitatem ecclesie scindentes, duos pontifices elegerunt et^h ambos consecraverunt. Pro tanta namqueⁱ et tam perniciose ecclesiae iactura tota nimirum^k ecclesia Italica conturbatur, et dissensiones scismatis ortae in capite iam in inferiora membra defluxissent et totum corpus ecclesie conmaculassent, nisi nos consilio et auxilio religiosorum virorum, qui spirita Dei aguntur, tam impudice iniquitati iusticie rigorem opposuissimus. Ne itaque in tante discrimine discordie universalis ecclesie periclitari possit, Romanum imperium, 30 quod ad remedium tam perniciosi morbi divina clementia providit^l, universorum saluti debet sollicitè providere et^m, ne tanta mala in ecclesia Dei premineantⁿ, futuris casibus sollerter obviare. Coadunatis etenim in unum omnibus^o episcopis, tam Ithalicis quam Teutonicis, ceterisque principibus ac viris religiosis, qui zelum Dei et ecclesie habere videbantur, quod^p facto opus esset diligenter investigavimus, ex decretis Romanorum pontificum et statutis ecclesie veraciter 35 accipientes quod, exorto scismate in Romana ecclesia ex duorum apostolicorum electione, ambos vocare et secundum^q sententiam et consilium^r orthodoxorum litam decidere^s deberemus^t. Ex consilio itaque omnium qui aderant episcoporum ceterorumque principum curiam sollempnem et

182. ^h) Data — Novembr. des. B^o.

183. ^a) F. 2. ^b) romanus 1. 2. ^c) H. 2. ^d) deest 2. ^e) quia 1. ^f) enim 2. ^g) III. 1. 2. ^h) et — consecraverunt des. 1. ⁱ) itaque 2. ^k) deest 1, ubi Ithalica ecclesia. ^l) prov. clem. 2. ^m) deest 1. ⁿ) promineant 2; et add. 1. ^o) deest 2. ^p) quid 1. ^q) per sedis male 1. ^r) et cons. des. 2. ^s) descidero 1. ^t) debeamus 2.

1) Legitur etiam in codice bibliothecae Ormsby-Gore, qui epistolas Ricardi episcopi Dunelmensis continet, saec. XIV. f. 4. Exemplar huius codicis est codex Parisinus Nouv. acquis. 1366. V. 'Nouvelles Archives' IV, 631. VII, 158.

generalem conventum omnium ecclesiasticorum virorum in octabis^u epiphaniae Papiæ celebrandam^v indiximus, ad quam^w ambos qui se dicunt Romanos pontifices omnesque episcopos imperii nostri vocavimus. Sane cum sis unum de principalibus membris aeccliesiae, sine cuius consilio et auxilio tam arduum tamque necessarium negotium salutarem^x effectum sortiri nec debet nec potest, si fieri posset, pro reformanda unitate ecclesie etiam persone tue sublimitas^y insudare deberet. Sed quia hoc iam diu desiderabile votum nostrum necessarie cure^z prepediunt, dilectionem tuam modis quibus possumus exoratum esse cupimus, quatinus de^a venerabili^b collegio episcoporum regni tui et abbatum aliorumque orthodoxorum, quorum sapientia et religione Anglorum prefulget ecclesia, quotquot potes, nobis^c transmittas et predicto sacro^d conventui interesse facias^e, ut eorum ceterorumque ecclesiasticorum virorum salubri diotante consilio unitas Romane aeccliesiae, eo mediante qui facit utraque unum, reformetur et status ecclesiarum nulla deinceps^f dissensionum turbine collisus, nostris temporibus incolumis in summa^g tranquillitate possit permanere. Interim autem in neutram partem predictae scissure assensum tuum declines nec tamquam iustam et rationabilem aliquatenus recipias. Personam^h tuam et statum regni tui incolumem per longa tempora Deus omnipotens conservare dignetur.

Data in obsidione Creme, quinto Kal. Novembris.

184. EPISTOLA INVITATORIA IMPERATORIS AD ALEXANDRUM III.
ET EIUS CARDINALES. (1159. Oct. ex.)

Insinuata est per Hermannum Vordensem et Danielem Pragensem episcopos. Exstat in Gestis Friderici I. IV, c. 65 (55) ed. Waitz p. 246; recensio A admodum pauca servavit. Tempus quod legitur in collectione 'Scriptores rerum Gallicarum' XV, 746 (Creme X. Kal. Nov.), cum editor nil nisi Gesta adhibuerit, certe ab eo ex epistola ad Hartmannum episcopum data petatum est. — Stumpf, Reg. 3869. (P. 118.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus Rolando^b cancellario caeterisque cardinalibus, qui eum elegerunt Romanum pontificem, salutem et omne bonum.

Quoniam divina preordinante clementia^c Romani imperii gubernacula suscepimus, oportet ut in omnibus viis nostris ipsius legem custodiamus, cuius munere, cuius voluntate dignitatis nostrae apicem adepti sumus. In hoc itaque sacratissimo proposito constituti, cum omnibus aeccliesiis in imperio nostro constitutis debeamus patrocinari, sacrosanctae Romanae aeccliesiae tanto propensius debemus providere, quanto ipsius cura et defensio a divina providentia creditur esse commissa nobis specialius. Eapropter discordia, quae in substituendo Romanum pontificem inter vos suborta est, plurimum dolemus, timentes ne occasione huius scismatis aeccliesia Christi sanguine redempta debeat dilacerari, praesertim cum robur aeccliesiae foris titubare videatur, quoniam unitas ipsius scissura domestica interius dilaniatur. Ut autem huic pesti competens et Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum virorum consilio generalem curiam et conventum in octava epiphaniae Papiæ indiximus celebrandam. Ad quam evocavimus totius imperii nostri et aliorum regnorum, scilicet Angliae, Franciae, Ungariae, Daciae archiepiscopos, episcopos, abbates et viros religiosos ac Deum timentes, quatinus re-

183. u) octab 1; ocf 2. v) celebrandum 1. w) quem corr. ex quam 2. x) salutarium 1.
y) sullimitas 1. z) cause 2. a) deest 2. b) collegio venerabilium 2. c) nobis potes 1.
d) sacro 2. e) facias interesse 2. f) deinceps 2. g) sum 2. h) Personam — Novembris des. 1.

184. a) P. A. b) R. A. c) clementia etc. reliquis omissis A.

moto omni seculari iudicio, hoc tam magnum aeclesiae negotium aeclesiasticarum tantum personarum sententia ita sopiatur, ut et Deo debitus exinde honor deferatur et aeclesia Romana sua integritate et iusticia non possit a quoquam privari, vel status Urbis, quae caput imperii nostri est, inquietari. Proinde eruditioni vestrae mandamus et ex parte Dei omnipotentis et totius aeclesiae catholicae praecipimus, ut ad eandem curiam sive conventum veniatis, aeclesiasticarum personarum sententiam audituri et recepturi. Testis enim nobis est Deus, quia in hac curia nec amore nec odio alicuius personae quoquam aliud querimus quam honorem Dei et aeclesiae suae unitatem. Quod si ad tam celebrem aeclesiae conventum examinationis causa venire volueritis, karissimi principes nostri et aeclesiae catholicae Herimannus Ferdensis, Daniel Bragensis patres et episcopi venerabiles, quos de palatio nostro ad vos transmisimus, una cum comite palatino, consanguineo nostro, aliisque legatis nostris securum vobis conductum prestabunt. Si vero iusticiam Dei et aeclesiae in tam sollempni conventu recipere nolueritis, videat Deus et iudicet. Nos autem, ipsius favente gratia qui dat salutem regibus, iusticiam Dei, quae nullum magis quam imperatorem Romanum decet, prosequemur.

185. *RESPONSUM ALEXANDRI III. PER SCRIPTUM LEGATIS
IMPERATORIS DATUM. (1159. Nov.)*

Servaverunt Gesta pontificis auctore Bosone, qui scriptum his verbis introducit: Tunc instantibus pro responso predictis episcopis, Alexander papa coram multitudine clericorum et laicorum eis in hunc modum scripsit. Repetimus editionem viri cl. Duchesne 'Le Liber Pontificalis' II, p. 401, qui codicem Gestorum in tabulario Vaticano asservatum diligentissime excussit. — Iaffé, Reg. pont. Roman. ed. II. nr. 10597. (P. deest.)

Nos recognoscimus domnum imperatorem ex collato sibi debito dignitatis advocatum ac specialem sacrosancte Romane ecclesie defensorem. Unde ipsum, si per eum non steterit, pro ceteris principibus orbis intendimus honorare ac per omnia ei deferre in quibus regis regum honor nullum capiat detrimentum. Ubi vero quoquam occurrit quod absque summi regis offensa nequeat effectum habere, sic honorandus imperator terre videtur, ut ille potius timeatur, illius honor potius conservetur, qui est rex regum et dominus dominantium et qui animam et corpus perdere potest in gehennam. Miramur itaque, quod sincere illum, sicut convenit, diligentes sincere non sentimus ex eo dilectionis affectum, et excellentiam eius propensius honorare volentes, ab eo nobis, imo beato Petro et sacrosancte Romane ecclesie, honorem debitum conspicimus denegari. In litteris enim, quas ex parte ipsius nobis nostrisque fratribus detulistis, hoc inter cetera continebatur expressum, quod ipse, audita dissensione que in ecclesia Romana emergerat, de quinque regnis personas ecclesiasticas convocaverat¹, [ideoque precipiebat eis ex parte generalis ecclesie ut in octava epyfanie apud Papiam convenirent ad eius presentiam, audituri et servaturi quod in illa curia dictaretur]. In quo nimirum longe a consuetudine predecessorum suorum recessisse videtur et dignitatis sue terminum excessisse, dum sine conscientia Romani pontificis concilium convocavit et nos ad presentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens, precepit convenire. Sane beato Petro et per eum sacrosancte Romane ecclesie, cuius ipse per Deum magister extitit ac fundator, hoc privilegium legitime a domino Iesu Christo sanctisque patribus traditum et per prospera et adversa, etiam cum effusione sanguinis cum oportuit, usque ad hec tempora conservatum, ut universarum ecclesiarum

1) *Textus Vitae Alexandri hoc loco pergit: et cetera ut supra usque hiis auditis; quare ea quae unciis inclusimus petivimus a p. 400 editionis Duchesnianae.*

causas, cum res exigeret, ipsius auctoritas discureret ac finiret, ipsa vero nullius unquam iudicio subiaceret. Unde quia nunc ab eo contra privilegium ecclesie indultum fieri videmus, per quem deberet ab aliorum impugnatione defendi, et quia ita scriptum est matri sicut cuilibet subiecte persone, hoc absque admiratione nimia ferre non possumus nec debemus. Ad curiam vero eius accedere vel sententiam curie sue in hac parte suscipere canonica traditio et reverenda sanctorum patrum auctoritas non permittit. Nam cum nec in minoribus ecclesiis advocati earum et seculares principes vocationes, disceptationes ac decisiones huiusmodi causarum sibi aut curiis suis usurpent, set suorum metropolitanorum seu apostolice sedis semper notitiam ac diffinitionem expectent, divina videretur animadversione dignissimum et ab omni ecclesia tanto durius arguendum quanto amplius ad universalis ecclesie periculum redundaret, si per ignorantiam nostram aut pusillanimitate spiritus a capite, quod avertat Deus, diebus nostris iste morbus inciperet, et nos ecclesiam pretioso sanguine Christi redemptam in servitutem redigi sineremus, pro cuius libertate tuenda patres nostri proprium sanguinem effuderunt, et nos ipsi ad eorum exemplum, exigente necessitatis articulo, extrema deberemus pericula sustinere.

186. *EPISTOLA ALTERA IMPERATORIS AD EBERHARDUM
ARCHIEPISCOPUM SALZBURGENSEM. (1159, ex.)*

Adhuc ineditam datus e codice lat. Monacensi 5252 (Chiems. 2), ubi fol. 106 manu saec. XII. legitur; excerpit iam olim b. m. Iaffé. — Stumpf, Reg. deest.

(P. deest.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto et fideli suo E(berhardo) venerabili Salzburgensi archiepiscopo^a gratiam suam et omne bonum.

Litteras a tua prudentia nobis transmissas gratanti animo recepimus, quarum tenore diligenter audito, consilium nostrum de curia illa, quam Papiac celebrandam indiximus, discretioni tuae placere cognovimus et gavisi sumus. Quia vero tua presentia ibi maxime necessaria est, ubi de communi salute agendum est, tuam sinceritatem modis omnibus rogamus ut, assumptis tecum suffraganeis tuis, personam tuam in tam sancto conventu nobis pro honore Dei et ecclesiae presentialiter exhibeas. Preterea quod pro Ulrico milite tibi scripsimus, ut in causa sua iusticiam ei faceres, aliud nichil tunc facere potuimus, nisi secundum hoc quod ex eius ratione perpendero potuimus. Postmodum fratres de Kimisse¹ ad nostram venientes presentiam alia, prioribus contraria nobis retulerunt, causam predioti Ulrici penitus infirmantes. Nos itaque absente una parte iusticiam alteri facere non valentes nec peccatis alienis animam nostram onerare volentes, tuae discretioni^b mandantes iniungimus, ut presente utraque parte ita inter eos diffinias, quod sufficientem iusticiam uterque consequatur secundum Deum et secundum seculum.

187. *ORATIO ADVOCATI VICTORIS IV. IN CONCILIO HABITA.*

Fragmentum istud sistimus e 1) codice Vindobonensi 629 (Ius can. 133) saec. XII. f. 36, iam in initio mutilo, quem contulit vir d. Donabaum; lacunas supplevimus e 2) cod. epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. f. 549, quem excussit Sudendorf 'Registrum' I, 62; in hoc codice praecedit lemma: De scismate inter Adrianum et Octavianum qui deinde Victor dictus, itom mortuo Adriano inter eundem Victorem et Romanum cau-

186. ^a) arciepiscopo cod. ^b) discretionis cod.

45 1) *Chiensee.*

collarium R⁸. Will. Siculo astrictum. Incipit ita hic tractatus. *Hoc lamina sicuti et caput 1 et exordium capitis 2 a Flavio in margine addita sunt, reliquis librarii manu prius curatis. De hoc monumento nuper acute disseruit vir d. W. Ribbeck 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXV, 354 sq., qui ostendit ex eo hausisse Albertum Stadensem in Chronico suo ad a. 1159 (SS, XVI, 344), et eius auctorem fuisse presbyterum Iohannem de Romano clericum cardinaliae Rolundi suspicatus est. Procul autem errat vir doctus, quod monumentum nostrum tractatum mandato imperatoris et concilii Papiensis scriptum esse credit. Nos viro cl. b. m. Giesebrecht 'Kaiserszeit' V, 247 adstipulantes, scriptum nostrum orationem in ipso concilio habitam esse censuimus.* (P. deest.)

1. Et quia placuit principum principi universae monarchiae imperium^a ac diadema¹⁰ tonenti et reverendissimis dominis ac patribus in nomine Domini congregatis, ut qualitatem et ordinem electionis Romani pontificis in medium proponamus, imploramus^b clementiam auditorum, ut non verborum leporem, non eloquii urbanitatem, sed tantum facti seriem diligenter attendant. Cum de electione verbum proponere intendamus, ad maiorem rei evidentiam et causam discordiae declarandam paulo altius ordiri^c com-¹⁵ pellimur, ut tam de causa discordiae quam de electione pontificis copiosam auditoribus^d notitiam faciamus.

2. Fuit inter dominum papam Adrianum bonae memoriae^e et serenissimum dominum nostrum imperatorem amicitiae foedus contractum², scriptis^f utriusque partis firmatum et utriusque principis sigillo signatum, iuramentis hinc inde corroboratum^g,²⁰ cirographatum et collaudatum. Illius autem foederis tenor et continentia talis erat: ut neutra istarum partium sine alterius partis consensu et voluntate cum Greco aut cum Siculo aut cum senatoribus Romanis amicitiam vel pacem vel treugam componeret, manifestos etiam Romani imperii [adversarios, si]^h post ternam admonitionem non resipiscerent, Romana ecclesia excommunicaret, et e converso Romanae ecclesiae adver-²⁵ sarios divus imperator viribus imperii coereret. Hoc foedus nisu et operatione Romani cancellarii suorumque complicitium non sine periurio est refragatum¹, ruptum et evacuatum. Cum Siculo namque pacem et firmam amicitiam sine consensu divi imperatoris fecerunt, manifestos hostes imperii Mediolanenses post ternam et centesimam³⁰ commonitionem non excommunicaverunt, immo^k ut plenius dicamus, omnibus hostibus³⁰ imperii viros [et] audaciam modis quibus poterant praestiterunt, ad maiorem autem imperii et ecclesiae confusionem ducatum Apuliae et Calabriae ac principatum Capuae cum adiacentibus provinciis Siculo per tria vexilla concesserunt et privilegio confir-³⁵ maverunt³.

3. Attendito, quis est hic cui secta Romani cancellarii^l tanta concessit. Certo³⁵ ille est, de cuius terra ad sedem apostolicam nullus appellat. Nemo sine voluntate et iussu Siculi in episcopum eligitur, nec etiam ad sedem apostolicam vocatus quis venit nisi^m cum illius mandato. Nullus canonicus, nullus archidiaconus vel abbas vel praepositus vel alius ecclesiae praelatus sine illius iussu promovetur. Nullus legatus Romanae ecclesiae vel ipse apostolicus terram eius ingreditur, nisi^m nominatim et⁴⁰ specialiter ab eo vocatus; et cum terram eius ingressus fuerit, conductum vel cibaria

187. ^a) perium hic incipit 1. ^b) sic 2; in sequente lacuna 1. ^c) exordiri 2. ^d) lectori 2.
^e) bonae memoriae des. 2. ^f) hic incipit in 2 manus librarii. ^g) superscr. super firmatum in linea 2.
^h) adv. si inserui; des. 1. 2. ⁱ) refragatum 2. ^k) imo 2. ^l) Romanū cancellarius 1. 2. ^m) nec 2.

1) Cf. vocem 'auditores' in cap. 1 bis usurpatum, pro qua eod. 2 secundo loco 'lector' posuit.⁴⁵
 2) Spectat ad conventionis Constantinae innovationem a. 1155 factam, supra nr. 151. 3) Cf. pactum Beneventanum inter Hadrianum IV. et Wilhelmum regem a. 1156 ictum, infra in Appendice actorum Siculorum editum.

vel hospitium non habet, nisi per manum et dispositionem scutiferi Siculi, cui hoc erit iniunctum et cui litterae a Siculo datae sunt, in quibus modus et mensura victualium est designata. Et si aliquis regum vel principum manifeste terram Siculi invaserit, Romana ecclesia ex tenore privilegii debet illum excommunicare.

4. In his tam nefariis tamque horribilibus factis iura imperii confusa sunt et Romanae ecclesiae dignitas inminuta. Ibi imperium est demembratum^a. Ibi ecclesia est mutilata et ancillata. Ecce qualiter Romana ecclesia^o per Romanum cancellarium et suos coniuratos est exaltata, qualiter est decorata, cuius temeritas atque iniquitas, nisi religiosorum ac Deum^p timentium consilio reprimatur, deteriora postmodum sine dubio perpetrabit. Attendite facta Siculi. Attendite etiam facta divi imperatoris et iudicate, in qua istarum partium Romana ecclesia sit ancillata et in servitutem redacta. Certe ex omnibus iniquitatibus Siculi, quas supra memoravimus, non invenitur aliquid a caesare simile perpetratum. Sed quid dicemus, magis obtinuit Siculus a cancellario et a suis coniuratis, quam serenissimus augustus per suam ineffabilem benignitatem, hoc privilegio concesso, hoc tam iniquo tamque nefario scelere noviter perpetrato.

5. Adhuc fumante periurio, adhuc plaga iniuriarum sanguine radiante, Romanus cancellarius, qui illius sceleris auctor extiterat, in Gallias transire disposuit, ut ibi principes si posset subverteret et in ea parte imperium denuo demembraret^q. Unde^r usurpata sibi^a legatione, apud Bisantium, nescio quo ausu, qua^t fronte, ad praesentiam augustalem pervenit et quasi^a re bene gesta divalibus aspectibus se praesentavit. Bene quidem per clementiam divi imperatoris receptus, inhoneste vero per superbiam et falsitatem cartarum quas detulerat dimissus. Et recte quidem, quod difficile est, ut quae malo sunt inchoata principio, bono fine compleantur et peragantur^v. Nemo locupletandus est cum aliena iactura, sed qui imperio contumeliam pleno cippo pro-
pinaverat, recte ornato plaustro^w confusionem recepit. Quae confusio maioris odii seminarium fuit.

6. Conversus itaque retrorsum, cum ad Urbem redisset, dum scelera commissa deffere et deffenda non committere debuisset, quasi sanguinem sitiens^x ad imperii^y et ecclesiae destructionem intendens, renovata inter se coniuratione, cum Mediolanensibus et Siculo sub iureiurando foedus composuit, ut altera pars sine altera cum imperio nunquam pacem teneret, quod, si intorim Adrianum papam mori contingeret, secta illa cancellarii ex debito iuramenti unum ex his in papam eligeret, qui iam dicto iuramento Mediolanensibus et Siculo tenebantur et electus eodem iuramento teneretur. Haec coniuratio ab ipsis Mediolanensibus^z et a quibusdam ipsius sceleris iuratoribus deprehensa est et manifesto comperta. Et sunt quidam ex nostris cardinalibus, qui ad coniurandum fuerint invitati, ut^a scisma ecclesiae hodie evidenter ostendit. Per quam duntaxat coniurationem^b assumpta audacia, cancellarius in viscera ecclesiae manus extendens statuit, ut dominus Octavianus, qui hodie Victor divino munere apostolica dignitate censetur, et fratres eius cardinales, qui in praesentiarum esse noscuntur, per potentiam Siculi caperentur et in Siciliam mitterentur perpetuis exiliis cruciandi.

7. Tunc secta illa cancellarii vocata est Ciciliana^c et^d manifesto se contra imperium erexit^e. Tunc iniquitas^f eorum in tantum praevaluit^g, ut spiritu et consilio Siculi fore^h per omnia Romana curia verteretur. Quo viso cardinales, qui eorum iniquitatibus consentire nolabantⁱ, manus suas^k ab illorum coniurationibus et pra-

187. ^a) demembratum 2. ^o) ecclesiae 1. ^p) dominum 2. ^q) demembraret 2. ^r) Num 2.
^s) s 1; sunt 2. ^t) quo 2. ^u) qu si 1. ^v) in 2 id est peragant *super se. sunt super* compleantur.
^w) plaustro 2. ^x) deest 2. ^y) imperium 2. ^z) Mediolanis 2. ^a) et 1. 2. ^b) coniuratione 1. 2.
^c) Ciciliana 1. 2. ^d) esse 1. 2. ^e) erexit 1. 2. ^f) his 1. 2. ^g) praevaluit 2. ^h) fore 2.
ⁱ) nolabant 2. ^k) suam 2.

vissimis operibus continentos, sicut consiliorum noluerunt esse participes, ita etiam turpis lucri eorum partem penitus contempserunt et tandem ab eorum consortiis se subtrahentes exierunt ab ecclesia malignantium et eum impie non sederunt^r et ita turbationes illiusmodi usque ad obitum papae Adriani equanimiter sustinuerunt.

8. Defuncto autem papa A(driano)^m et cardinalibus omnibus in basilica beati Petri ad celebrandam electionem pontificis congregatis, dum seeta cancellarii iuxta praedictam consuetudinem unum de suis in apostolatam^a promovere intenderet, dominus Octavianus cum multis cardinalibus, qui illius coniurationis erant exortes, iniquam illorum intentionem cognoscentes et scisma modis omnibus vitare desiderantes, et congregatis in unum utriusque partis cardinalibus, ad hoc tandem consilium deduxerunt, ut ab omnibus communiter in verbo veritatis compromitteretur, quod sine consensu omnium nullus eligeretur, etiam si duo tantummodo^o dissentirent. Facta igitur compromissione in verbo veritatis et^p quibusdam de fratribus in hoc quasi iuramentis constitutis, inventi sunt quidam cardinales memorata coniuratione perplexi, qui cancellarium esse volebant pontificem, et e converso inventi sunt alii ab illa coniuratione penitus alieni, qui volebant dominum Octavianum cardinalem. Atque in hoc proposito utraque pars firma videbatur. Illi enim unum de coniuratis, sicut coniuraverant, querebant pontificem, isti vero e contrario sceleri tam nefario resistere nitobantur. Quare huius partis cardinales, scissuram ecclesiae metuentes et promissionem in verbo Domini factam memoriter retinentes, consilium dederunt, ut de^q persona extranea ageretur, eo quod ex cardinalibus aliquis sine discordia eligi non posse videbatur. Huic consilio coniurati cancellarii se velle acquiescere simulantes, dum isti in crastinum differre voluissent consilium, quidam ex ipsis cardinalibus coniuratis, manto furtive conquisito Romanum cancellarium sine fratrum consensu subito induere voluerunt. Quorum intentio utpote execrabilis non est sortita effectum, quia^r, saniori et meliori parte cardinalium prohibente, cancellarium per mantum nullo modo tetigerunt. Verumtamen per eos non remansit. Cum igitur per huiusmodi iniuriam et praesumptionem seeta cancellarii in periurium decidisset

188. GESTA CONCILII PAPIENSIS. (1160, Febr. 5—11.)

Exstat in Gestis Friderici I. IV, c. 77 (67) ed. Waitz 258, in recensioneibus B. B. C. (P. 121.)*

Haec sunt capitula, quae^a in concilio Papiae super electionem^b domni papae Victoris canonice probata sunt.

1. Dominus Octavianus et nemo alius Romae in ecclesia beati Petri petitione populi et consensu ac desiderio cleri a^c cardinalibus^d manto sollempniter est indutus^o et presente cancellario et non contradicente in cathedra^f beati Petri collocatus est, et a cardinalibus et clero Romano 'Te Deum laudamus' sollempniter ei cantatum est, et nomen ei Victor impositum est. Ibi multitudo cleri et populi Romani venit ad pedes eius. Tunc scriniarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem ascendens in altum, voce magna clamavit ad populum dicens: 'Audite, cives Romani et coetus rei publicae! Secunda feria pater noster Adrianus mortuus est, et proximo sequenti sabbato dominus Octavianus cardinalis Sanctae Ceciliae in Romanum pontificem electus

187. ¹⁾ imperia 2. ^{m)} deest 2. ⁿ⁾ apostolicatum 2. ^{o)} tantum modis 2. ^{p)} a *add.* 1. 2.

^{q)} d' ex 1; d² ex 2, ubi d² ab alia manu illatum est. ^{r)} quod 2.

188. ^{a)} reliqua ont. A. ^{b)} electione B*. ^{c)} ac B. B*. ^{d)} cardinalium B 2. ^{e)} ind. est sol. C' 2. ^{f)} cathedram B 1. 45

1) Cf. Psalm. 25, 5.

et inmantatus est et in cathedra beati Petri collocatus est et papa Victor est nominatus. Placet vobis? Respondit magna voce clerus et populus: 'Placet'. Secunda et tertia vice interrogatus populus, si placeret, clara voce respondit: 'Placet'. Deinde cum bandis et aliis papalibus insignibus dominus papa cum laudibus in palatium ductus est.

2. His itaque rite peractis, capitulum beati Petri statim venit ad pedes eiusdem papae Victoris et obedivit ac debitam ei^a reverentiam exhibuit; clerus et populus, multitudo magna similiter obedivit. Sequenti vero die proxima rectores cleri Romani accedentes ad domnum cancellarium et ad cardinales qui cum eo erant, voluerunt cognoscere, si inmantatus esset, sicut quidam dicebant, et non invenerunt eum inmantatum neque aliqua dignitatis speciei variatum, et habito cum eo et cardinalibus suis colloquio, cognoverunt ab ore eius et suorum, quod numquam fuerit inmantatus et quod ei hoc^b falso imponebatur. Quo audito et cognito, rectores ad pedes domni papae Victoris venerunt et obedientiam et reverentiam exhibuerunt.

3. De omnibus supradictis capitulis testes fuerunt Petrus Christianus decanus basilicae beati Petri et omnes fratres eius et duo rectores cleri Romani, Blasius¹ scilicet presbiter et Manerius presbiter, et VII archipresbiteri Romanae urbis et III alii tam diacones quam subdiacones.

4. Deinde prior Lateranensis et sui canonici obedierunt. Clerici de patriarchia Sanctae Mariae maioris obedierunt. Abbas de patriarchia Sancti Pauli per suos nuncios obedivit et in signum obedientiae de bonis aeclesiae suae illi misit. Abbas de patriarchia Sancti Laurentii cum suis monachis obedivit^k. Abbas Cirengii obedivit. Abbas Sancti Silvestri cum suis monachis obedivit. Abbas Sancti Alexii in monte Aventino cum suis monachis obedivit. Abbas Sancti Blasii cum suis monachis^l obedivit. Conventus Sanctae Sabinae^m obedivit. Conventus Sanctae Mariae in Capitolio obedivit. Conventus monachorumⁿ Sanctorum Cosmae et Damiani obedivit. Abbas Sancti Valentini obedivit. Magister fratrum Templi Hierosolimitani in monte Aventino cum suis fratribus^o obedivit. Cardinalia Sancti Marcelli obedivit. Clerici de cardinalia Sanctorum Apostolorum obediunt. Clerici de cardinalia^p Sancti Petri ad Vincula obediunt. Clerici de cardinalia Sancti Silvestri obediunt. Clerici de cardinalia Sancti Syxti obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Sabinae obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Sabilinae obediunt. Cardinalia Sancti Cyriaci apud thermas Diocletiani obedivit. Clerici de cardinalia Sanctae Mariae trans Tyberim obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Mariae in Porticu obediunt^q. Clerici de cardinalia Sancti Nyeolai in Carcere obediunt. Monasterium Sanctae Agathae obedivit. Archipresbiter Sancti Apollinaris obedivit. Archipresbiter Sancti Triphi obedivit. Archipresbiter Sancti Bartholomei obedivit. Aeclesia Sancti Celsi obedivit. Aeclesia Sanctae Mariae in Monasterio obedivit. Aeclesia Sanctae Mariae in Palatia obedivit. Aeclesia Sancti Salvatoris de Curte^r obedivit. Archipresbiter Sancti Vincentii cum suis obedivit. Archipresbiter Sanctae Catarinae cum suis^s obedivit. Archipresbiter^t Sancti Thomae de Parrione obedivit. Archipresbiter Sanctae Anastasiae^u cum suis obedivit^v. Archipresbiter Sancti Salvatoris de Campo cum suis obedivit. Archipresbiter Sanctae Mariae in monte Celso cum suis obedivit. Et multae aliae aeclesiae et monasteria obedierunt^w, quas vix enumerare valemus.

188. a) deest B 2; reverentiam ei B*. b) hoc ei C 2. c) Basilus B*. d) ita h. l. B 1; obedivit C 2 et ita semper; codices vero plerumque obed. vel o. e) deest B 2. f) Conv. S. Sabinae et S. Marino in Capitolio obediunt B*, qui ita saepius duo nomina coniunxit. g) deest B. h) deest B. B*. i) Clerici de cardinalia S. Marcelli et de card. etc. B*. j) ita h. l. B 1. k) cum suis add. B*. l) cum suis dex. B. B*. m) hunc ponit post illum Sancti Salvatoris B 1. n) Anastasii B*. o) ob. cum suis B 1. p) ita h. l. B 1.

5. Post promotionem domni Victoris canonici beati Petri miserunt ad Holandum cancellarium canonicos suos, qui viderent, an esset inmantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus. Unde bis missi inquisitores bis retulerunt, eum non esse inmantatum nec aliqua promotionis specie variatum. Sequenti vero die, ut omnis dubitatio tolleretur, miserunt canonici quosdam de suis, ut mensae^a cardinalium qui intererant⁶, interessent et viderent, si saltem in mensa locum digniorem solito obtineret aut etiam benedicendo mensam primus esset vel aliquo modo inter cardinales loco vel dignitate seu veste dignior haberetur. In quibus omnibus nullo modo senserunt eum promotum vel mutatum. Atque in hunc modum perscrutati sunt canonici statum cancellarii per singulos continuos VIII^a dies. 10

6. Basso et Iohannes de Romano dicunt: 'Postquam cancellarius, sedente domno Victore in cathedra, in munitionem^a se recepit, Iohannes Phizutus clericus et Iohannes de Buccalata laicus voluerunt inmantare cancellarium. Qui cum iniuria reppulit eos dicens: 'De me non facietis ridiculum; ibi est papa, ite ad eum et obedite ei'.

7. Presbiter Blasius et presbiter Magnerius^b, rectores cleri^c Romani, dicunt se 15 cum tribus aliis rectoribus cleri sequenti die post promotionem domni Victoris accessisse ad cancellarium et ad omnes cardinales qui cum eo erant, et non viderunt eum inmantatum nec aliquo modo promotum, et antequam discessissent, audierunt duabus vicibus ab ore cancellarii, quod nec erat nec fuit inmantatus. In presentia etiam ipsorum rectorum et^d in presentia eorum qui ibi erant testificatus est Otto cardinalis 20 de Carcere, quod domnus Octavianus nullam violentiam vel iniuriam intulit cancellario. Item dixit Otto: 'Pro nichilo ascribitur hec^e iniuria domno cancellario, quia nullus ei mantum abstulit, quia numquam habuit'. His omnibus ita peractis et cognitis, rectores isti ierunt ad domnum Victorem et obedientiam ei fecerunt et preceperunt clero, ut ei obediret. Quod et factum est. 25

8. Presbiter Barro et presbiter Iohannes, capellani de cardinalia cancellarii, dixerunt, se sequenti die post promotionem domni Victoris ad cancellarium accessisse et dixisse ad eum sic: 'Audientes vos esse inmantatum gaudebamus, et nunc quia aliter videmus, dolemus'. Qui dixit eis: 'Pro me nolite gaudere vel dolere, quia ego nec fui nec sum inmantatus; ite^f, obedite ei quem videtis inmantatum'. Haec verba 30 taliter ab ore cancellarii processisse, commisit^g presbiter Barro et presbiter Iohannes quibusdam ex nostris clericis presentibus, ut iurent in animabus eorum, ita verum esse.

9. Clerici de cardinalia Sancti Chrisogoni dixerunt, se sequenti die post promotionem domni Victoris accessisse ad cardinalem suum, qui erat cum cancellario, et interrogasse eum dicentes: 'Omnes clerici vadunt ad pedes domni papae; quid faciemus 35 et nos?' Qui respondit: 'Ite ad eum sicut alii'.

10. Multi ex nostris dicunt vidiase cancellarium XI. die ab Urbe exisse sine manto, sine stola, sine albo equo et sine omni habitus mutatione^h, cum pellibus nigro pallio coopertis et cum nigro almutio usque ad Cisternam.

11. Iohannes de Romano dicit, se audivisse Iohannem Neapolitanum et Bonan- 40 diem et quosdam alios cardinales dicentes apud Cisternam: 'Quoniam modo sumus sineⁱ pastore et sine capite, faciamus nobis dominum'. Et postea inmantaverunt eum et cantaverunt ei 'Te Deum laudamus' apud Cisternam.

12. Iohannes de Sancto Stephano et Wolframms^k dicunt, se audivisse, quod papa Adrianus dixit ad eos, cum de Urbe exiret: 'Octavianus', inquit, 'quem ego misi in Longo- 45 bardiam, vult excommunicare Mediolanenses; sed ego mandavi Mediolanensibus, ut non

188. x) ut inde se cardinales B 1; ut inde se c. B 2. y) inorant B 1. B*. z) ita B*. C 2; novem B. a) munitione B 1. b) Manerius C 2. c) deest C 2. d) et — eorum des. C 2. e) hoc d. C 2. f) et add. B 1. g) promisit B 1. B*. h) munitione C 2. i) absque B*. k) Wolframms B*; Wolferaminus C 2.

curent de eo, sed fortiter se habeant tam ipsi quam Brixianenses contra imperatorem, et ego cum eis disposui, quod imperator propter eorum impedimenta non poterit Romam venire. Item etiam cum cardinalibus ita disposui, quod Octavianus non erit papa post mortem meam'.

13. Gimundus¹ et Wolframmas^m dicunt, se audisseⁿ ab ore episcopi Sabinensis, quod libenter rediret ad domnum Victorem, sed ita adiuratione astrictus est, quod sine periurio non potest.

14. Episcopus Aletrinus in presentia domni Gwidonis Cremensis cardinalis et Gimundi¹ et Iohannis Gaetani et aliorum multorum dixit: 'Non possum ad domnum Victorem venire, quia talem securitatem feci cancellario et suis apud Anagninam, quod non possum ad eos venire usque ad Kalendas; post^o Kalendas autem veniam; interim tamen habeo eum pro domino et pastore meo'. Itaque Kalendis transactis cum infirmitate teneretur, misit domno Victori obedientiam per clericum quendam, quem^p habemus presentem.

15. De omnibus supradictis capitulis testimonium perhibuerunt predicti rectores cleri Romani et VII archiepiscopi supra memorati et alii multi honesti et religiosi clerici Romani et Petrus Urbis prefectus et Stephanus de Tebaldo^q et Stephanus Nortmannus et Iohannes de Sancto Stephano et Iohannes Gaictanus et Wolframmas^r de Gidocica^a et Gimundus de domo Petri Leonis et multi alii^t illustres Romani et nobilissimi, qui omnibus his interfuerunt et omnia viderunt et tractaverunt.

189. ENCYCLICA IMPERATORIS DE DECRETIS CONCILII.

(1160) Febr. 16.

Damus ex editione Waitziana Gestorum Friderici I. IV, c. 79 (69) p. 262 (rec. A. B. B^o. C) et V, codex Vindobonensi 629 (Ius can. 133) f. 39', quem contulit vir d. Kehr. Legitur etiam in codice Hannoverano XI. 671 succ. XVI. f. 430. — Stumpf, Reg. 3891. (P. 123.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectissimo suo Eberhardo^b venerabili Salzburgensi^c archiepiscopo et suffraganeo eius, Alberto^d Frisingensi^e, Hartmanno^f Brixinensi^g et Romano^h Gurconsi venerabilibus episcopisⁱ totique provinciae^k Salzburgensi gratiam suam et omne bonum^l.

(1) Si sacro concilio Papiæ celebrato^m interfuissetis, omniaⁿ quae ibidem vel in Romana ecclesia facta sunt oculata fide cognoscere possentis. Ne autem ab his qui pravis delationibus^o et mendaciis iam totum^p fore orbem respercerunt veritas possit obnubilari vel vestra sinceritas trahi in contrarium, quanto brevius possumus, seriem totius rei sine aliqua falsitatis commixtione mera veritate vobis significare dignum duximus^q. Luce clarius constat, quod papa Adriano adhuc vivente Rolandus^r cancellarius et quidam cardinales non attendentes illud dominicum: 'Sit sermo vester: est est, non non', conspiratione facta cum Wilhelmo^s Siculo, prius ab eis excommunicato, et cum caeteris hostibus imperii, Mediolanensibus, Brixiansibus, Placentinis, ne forte per mortem papae Adriani tam iniqua factio evanesceret, iuramenti vinculo invicem sese constrinxerunt, ut de-

188. ¹) Gimund. B^o. ^m) Wolframmas B 2. B^o; Wolfer. C 2. ⁿ) audivisse C 2. ^o) et post B 1. ^p) quem — presentem des. B^o. ^q) Tebaldo B 1. ^r) Wolframmas B 2; Wolfer. C 2. ^a) Gidocica B^o; Gidocicia C 2. ^t) alii multi B 1.

189. ^a) F. A. V. ^b) F. A. 2. V; corr. E. A. 1. ^c) Salzburgensi B^o. V. ^d) A. A. V; Adilberto B 1. B^o. ^e) episcopa add. G. Fr. ^f) H. A. V. ^g) Brixioni G. Fr. ^h) R. A. E. ⁱ) ven. ep. des. G. Fr. ^k) ecclesie V. ^l) gratiam — bonum des. A. ^m) deest C 2. ⁿ) reliqua om. A. ^o) dilationibus V. ^p) fere totum C 2. ^q) ducimus V. ^r) R. V semper. ^s) W. V.

functo papa nullus alius ei^t substitueretur, nisi qui in eadem conspiratione cum eis conuonisset. Hac de causa XII. die post electionem domni Victoris papae, eo sedente in sede beati Petri, iam dicti conspiratores egressi ab Urbe ad Cisternam Neronis, derelinquentes venam aquarum viventium, se contulerunt et ydolum sibi Rolandum cancellarium erexerunt, dicentes, hunc esse Symonem Petrum, qui apostolicae digni-⁶ tatis apicem tam nefaria invasione attingere presumebat^u. Quod haec conspiratio facta^v fuerit et ille iam dictus Rolandus per eam hoc modo intraverit^w, non est floti- cium, sed relligiosis viris ab illo qui manifesta^x facit consilia cordium mirabiliter est declaratum. (2) Dum haec Romae agerentur et nos^y, quid super tanto scismate agen- dum esset, viros relligiosos, archiepiscopos videlicet et episcopos, consultarem^z, super-¹⁰ venerunt, quasi missi a Deo, Tarentasinus archiepiscopus, abbas Clarovallensis, abbas Moremundensis et alii abbates numero decem, postulantes pacem Mediolanensibus. Qui recepto a nobis verbo pacis^a, dum Mediolanenses^b pro investiganda eorum voluntate adirent^b, acceperunt ab ois tale responsum: 'Domni patres, nos tenemur astricti iura-¹⁵ mento domno papae^c et cardinalibus, quod non debeamus redire ad gratiam impera- toris sine eorum voluntate, et ipsi econtra sine nostra voluntate nullam pacem facere possunt'. Responderunt eis^d abbates: 'Vos de caetero non tenemini domno papae, quia mortuus est'. Et illi statim subiunxerunt: 'Si mortuus est papa, nos ideo non sumus absoluti, quia nichilominus tenemur cardinalibus, et ipsi tenentur nobis'. Haec predicti patres abbates^e in responsis a Mediolanensibus accepisse^f testificati sunt coram²⁰ multis relligiosis viris. Preter haec multa experimenta factae conspirationis per litteras in via deprehensas accepimus, sicut nuncius iste plenius vidit et audivit. (3) Sane ex concilio^g orthodoxorum, sicut alia vice meminimus vobis mandasse, generalem con- ventum relligiosorum Papiac indiximus, ad quem ambos qui se dixerunt Romanos pontifices, non ad iudicium seculare, sicut ora mendacium astruunt, sed ad examen²⁵ aeccliesiae, per duos venerabiles episcopos, Ferdensem^h videlicet et Bragensemⁱ, convocavimus. Alter vero^k, eo quod puriorem haberet conscientiam, domnus Victor vide- licet, iudicio aeccliesiae ultro se obtulit, altero, videlicet Rolando, contumaciter renitente et dicente, quia cum ipse omnes deberet iudicare, ipse a nullo vellet iudicari. Habito itaque venerabili concilio, in quo patriarcha Aquilegensis^l et multi archiepiscopi et³⁰ episcopi relligiosi convenerant, per VIII continuos dies maxima gravitate, diligentissima examinatione, semota omni laica^m persona, tractatum est, quis ex duobus summi ponti- ficatus apicem de iuro deberet obtinere. Post longam itaque deliberationem, quia illa nefandissima conspiratio Deo et aeccliesiae admodum odibilis manifestis inditiis non solum probata, verum in facie totius aeccliesiae coram positaeⁿ revelata est, et in³⁵ domno Victore nichil reprehensibile inventum est, nisi quod pauciores numero cardinales omnino a conspiratione illa exortes eum pro bono pacis inter regnum et sacerdotium conciliando elegerunt, et^o invocata sancti Spiritus gratia, aeccliesia Dei Rolandum can- cellarium conspiratorem et scismaticum, discordias et lites et periuria^p bona esse euangelizantem, condempnavit, et domnum Victorom papam in patrem spiritalem et⁴⁰ universalem pontificem confirmavit. Quem nos aeccliesia duce secuti approbamus et universalis aeccliesiae patrom et rectorem, cooperante divina clementia, fore denun- ciamus. Hoc itaque factum, divinis suffultum presidiis et in apostolica stabilitate supra petram, Christum videlicet, firmiter fundatum, a vestra beatitudine pro pace

189. ^v) deest V. ^u) presumabant B. B*. ^w) deest B 1. ^x) intraverat B. ^y) fac. man. C 2. ^z) nobis V. ^a) deest G. Fr. ^b) Mediolanum B*? C 2; ad Mediolanum V. ^c) redirent C 2. V. ^d) papa B 1. ^e) ei B. ^f) deest V. ^g) deest C 2. ^h) consilio V. ⁱ) Fardensem V. ^j) Pra- gensem V. ^k) eorum add. V. ^l) Aquileiensis C 2. V. ^m) laicali B. ⁿ) posita B. ^o) deest B 1. V. ^p) periurgia B. B*. C 2.

totius aeclesiae et salute imperii approbari et ab omni aeclesia vestrae sanctitati commissa teneri et conservari rogamus et preoptamus.

Data^a Papiae, XV. Kal. Martii.

190. ENCYCLICA CONCILII. (1160. Febr. ex.)

5 *Exstat in duabus recensionibus, una ampliore, quae legitur in V, codice Valencennensi nr. 442 (P. 5. 54, olim S. Amandi) saec. XII—XIII. fol. 80', ex quo edidit Marteneus 'Thesaurus anecdotorum' I, 447, et in L, libro Edwardi Broion 'Appendix ad Fasciculum rerum expetendarum et fugiendarum Orthuini Gratii sive tomus secundus' (Londini 1690) p. 552, e codice quodam Cottoniano accuratissime, ut videtur, excusa.*
 10 *Textus ille, quamvis duabus non exiguis sententiis careat, non paucas codicis V omissiones supplet et menda castigat. Altera recensio abbreviata est ea, quam inseruit Rahewinus Gestis Friderici I. IV, c. 80 (70) ed. Waita p. 264 (rec. B. B* C; pauca verba tantum in A). Praesertim in fine et in enumeratione episcoporum et principum, qui decretis concilii consensisse dicuntur, recensiones ab invicem discrepant. At non est quin*
 15 *censeamus, utramque esse authenticam, neque breviorum ab ampliore decurtatum, neque illam interpolatam esse. Ampliorem iam Otto Morena coaevus in Chronico suo Laudensi ante oculos habuit (SS. XVIII, 620) et ex ea non pauca ad verbum attulit; lectiones eius plus cum textu L conveniunt, quam cum codice Valencennensi. Rahewini textus sunt episcopis et principibus Teutoniae mittendus erat; alter textus in alias mundi partes*
 20 *diffusus esse videtur. Aliud tamen est, quod iam inter viros doctos constat, in utraque recensione, imprimis in enumeratione episcoporum et principum, inesse multa, quae cum veritate minime consonent. Editionis nostrae haec ratio fuit, ut ea, quibus recensio V. L abundat, uncis includeremus, ea autem, quibus Rahewinus excellit, asteriscis notaremus. Recensionem ampliorem ex Marteneo receperunt Mansi 'Collectio conciliorum' XXI, 1133*
 25 *et Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 483; recensionem breviorum ex editionibus Rahewini Goldastius I, 273 et IV, 1, 69, Labbeus et Cossartius X, 1392, Mansi XXI, 1117.* (P. 125.)

[Peregrinus^a Dei gratia Aquileiensis patriarcha, Arnaldus^b Moguntinus, Reinaldus^c Coloniensis, W(ichmannus)^d Magdeburgensis et Hartvicus^e Bremensis archiepiscopi et
 30 universi episcopi et abbates et viri religiosi in concilio Papiae congregati regibus, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, marchionibus et omnibus Christi fidelibus ad quos litterae istae pervenerint^f salutem et orationes in Christo.]

1. Quia sedis apostolicae turbatio christianorum animos admodum sauciavit, nos^g qui ad resocanda scismata et^h pacem aeclesiae reformandam Papiae fuimus congregati,
 35 gati, qualitatem causae modumque negotii et sacri concilii statutumⁱ universitati vestrae plenarie duximus intimandum, quatinus, per scripta praesentia mera veritate monstrata, auditorum animi falsitatem, quam forte conceperunt^k, vehementer expellant et ammodo per scripta scismatica non seducantur. Cum igitur orthodoxorum Papiae congregatorum universitas in^l nomine Domini consedisset, causa per VII continuos
 40 dies, remoto^m omniⁿ seculari iudicio, legitime et canonice agitata ac diligenter inspecta, sufficienter et canonice in conspectu concilii per testes idoneos est comprobatum: domnum papam Victorem et nullum alium in basilica beati Petri a saniori^o

189. a) Data — Martii des. B*.

190. a) I. leg. V; uncis inclusa des. G. Fr. b) Ar. V. c) R. leg. V. d) W. leg. V; Wi. Magd.
 45 des. L. e) H. leg. V. f) perveniunt V. g) reliqua om. rec. A; et add. L. h) et — reformandam des. V. i) dispensationem G. Fr. k) conceperunt G. Fr.; perceperunt L. l) in nom. Domini des. V. m) in rasura V. n) dies continuos omni remoto G. Fr. o) saniori L.

parte cardinalium petitione populi *et* consensu ac desiderio cleri [Romani?] fuisse electum et sollempniter inmantatum, [et] quod^a, presente et non^r contradicente Rollando quondam cancellario, in cathedra beati Petri fuerit collocatus, et quod ibi^a ei^a a cardinalibus et clero Romano 'Te Deum laudamus' gloriose [est] decantatum, et inde ad palatium cum bandis^a et aliis papalibus insignibus est deductus.

2. [Probatum est^v, quod eo tempore quo electio Romae celebrabatur, erant in Urbe tantummodo XXII cardinales, ex quibus cum dominus Victor, tunc Octavianus, et Rollandus segregati fuissent, remanserunt tantummodo XX electores, ex quibus VIII sanioris consilii et nulla coniuratione foederati, quorum vox prima erat in electione, una^w cum capitulo beati Petri, petitione populi, consensu et^r desiderio cleri, annuente ordine senatorum et nobilioribus Romanis^v, dominum Victorem^a elegerunt.]

3. Et clerus et populus secundum consuetudinem interrogatus^a per scriniarium, si placeret, tribus vicibus clara voce^b respondit: 'Placet'. Probatum^d est etiam^a, quod Rollandus^f post domni Victoris promotionem XII^s die ab Urbe egressus, apud Cieternam, *in qua Nero imperator quondam ab Urbe profugus latitavit,* [in finibus terrae Siculi^b in loco non celebri] primo est inmantatus. Probatum^l est^k, quod in secunda^l die post promotionem domni Victoris Rollandus interrogatus a rectoribus^m cleri Romani et a^v clericis de sua cardinalia^o, si domno Victori esset obediendum, expresse confessus est, se numquam fuisse inmantatum, et expresse dixit: 'Ite et^p obedite ei, quem inmantatum esse videtis'. Super his capitulis fuerunt testes et sub stolaⁿ tactis sacrosanctis euuangeliiis iurauerunt dominus Petrus Christianus decanus basilicae beati Petri

V. L.

cum duobus fratribus suis, in persona sua et totius capituli beati Petri, ubi corpus ipsius apostolorum principis requiescit, quae est mater nostra et caput omnium ecclesiarum, cuius etiam litteras^a et plenum testimonium habebamus. Similiter iurauerunt religiosi et honestissimi^r rectores et praelati cleri Romanae urbis, qui omnia viderunt et tractauerunt, quorum nomina sunt haec: dominus Blasius^a archipresbyter, dominus Mainerius^t archipresbyter, Ioannes^u archipresbyter, Aimerardus archipresbyter^v, Bernardus^w archipresbyter, item Ioannes^u archipresbyter, Gentilis presbyter, Tholomeus^x archipresbyter, Benedictus diaconus^y, magister Gerardus, Nicholaus et alii religiosi et honesti clerici Romani.

G. Fr.

et in persona sua et omnium fratrum suorum. Iurauerunt etiam venerabiles archipresbiteri et rectores cleri Romani Blasius et Manerius, presbiter^a Iohannes, presbiter Gentilis, Aimeradus archipresbiter, Berardus archipresbiter, Iohannes archipresbiter, Benedictus diaconus, magister Tolomeus^a archipresbiter, magister Gerardus^b et Nicholaus et alii honesti clerici Romani.

190. *) asteriscis notata des. V. L. v) Romae L. a) quia V. r) deest L. o) deest V. t) deest L. u) hannis L. v) deest V. w) unaque L. x) ac L. y) nobilibus Romanorum L. z) in margine, sed signo huc ductum V. o) deest B. b) voce clara L. c) responderunt V. d) Probatum — inmantatus des. L. e) in margine V. f) XII. die ponunt hoc loco G. Fr. g) III. V. h) Sicilli V. i) e correctura V. k) etiam add. L. l) secundo G. Fr. m) et add. B 1; rectoribus et clero Romano B 2? C 2. n) loco et a G. Fr.: ac. o) cardinalitate V; de sua card. des. L. p) deest B 1. q) deest V; litteras et testimonium plenum habeamus L. r) honesti L. s) Basilius V. t) Malmus V; Mamerius L. u) I. L. v) Aim. arch. des. L. w) B. L. x) Ptolomeus L. y) decanus L. z) presbiteri eodd.; M. et I. pr. g. et alia archipresbiteri Aim. Bernhardus B*. a) Tolomeus B 1. B*; Tolonensis B 2; Ptolomeus C 2. b) Gerhardus B 1.

Præterea Petrus^o illustris Urbis præfectus, Stephanus de Tebaldo^d, Stephanus Normannus^e, Guimundus filius^f Petri Leonis, Ioannes^g de Stephano et alii principes et nobiles Romani, qui ad vocationem serenissimi imperatoris venerant, in conspectu concilii super iam dictis capitulis omnes pariter testimonium^h similiterⁱ perhibuerunt et iurare voluerunt. Sed nos quia^k religiosorum archipresbyterorum^l multorum [et capituli beati Petri] testimonium sufficiens et abundantissimum habebamus^m, duximus laicis inⁿ hac parte parcendum.

4. Deinde venerabiles episcopi Hermannus Verdensis, Daniel Pragensis^o et^o Otto palatinus comes et^o magister^o Herbertus^o prepositus, quos dominus imperator ex consilio XXII^p episcoporum et multorum religiosorum^q abbatum aliorumque religiosorum tunc presentium Romam^r delegaverat, ut partes ante concilii presentiam Papiam evocarent^s, in conspectu concilii testimonium perhibuerunt, quod Rollandum^t cancellarium et partem eius trinis^u edictis per intervalla [temporum] peremptorie et sollempniter^v ad presentiam ecclesie Papiæ [tunc] congregandæ, remoto omni seculari iudicio, vocaverunt, et quod Rollandus cancellarius et sui cardinales viva voce et ore proprio iudicium vel examen aliquod^w ecclesie se nolle recipere manifeste dixerunt.

5. [Ostensum est, quod idem legati Rollando suisque^x æquacibus securissimum conductum sub fide sacramenti in eundo ad concilium et redeundo præstare voluerunt. Ad maioris quoque securitatis plenitudinem dominus papa Victor arcas et castella et fratres ac nepotes suos obsides eis obtulit, si in facie ecclesie secum in^y iudicio sistere voluissent. Rollandus vero, qui ante huiusmodi vocationem instanter^z per litteras et per legatos suos iudicium multoties postulaverat, has omnes vocationes et securitatis promissiones contumaciter et superbe contempsit. Præterea coniurationem^{aa} inter Rollandum et suos sequaces cardinales cum^{ab} Mediolanensibus et Siculo nefandissime perpetratam et^{ac} per ipsos coniuratores et per litteras Rollandi Mediolanensibus^b directas et aliis manifestissimis argumentis^c deprehendimus et cognovimus. Cuius coniurationis tenor et contentia talis erat, ut numquam alter sine altero cum Romano imperio pacem teneret, et si^d interim papam Adrianum mori contingeret, unum de illis cardinalibus et non alium in papam eligerent, qui eadem coniuratione teneretur. Per scripta etiam Rollandi suo sigillo bullata et in orbe transmissa et in conspectu concilii recitata, mendacia manifestissima ac detestabilia deprehendimus in hæc verba: 'Testamur Deum, quem nullum latet secretum, quod non mendacium fingimus, sed meram sicut est loquimur veritatem, quia duo tantum elegerunt Octavianum, Iohannes^e Sancti Martini et Guido^f Cremensis cardinales, ceteri vero omnes^g in nostram personam convenerunt'. In his itaque verbis^h venerabile concilium non solum mendaciaⁱ manifestissima deprehendit, sed etiam detestabile periurium recognovit. Præter eos namque duos^j cardinales, quos dominum Victorem elegisse Rollandus asseruit, habuimus in facie concilii electorem et consecratorem domini papæ Victoris, dominum^k Imarum venerabilem Tusculanum^l scilicet episcopum, omnium cardinalium priorem^m et antiquiorem, cuius erat prima vox in electione pontificis. Habuimus et præsentem dominum W. cardinalem Sancti Petri ad Vincula, quem advocati

190. ^o) P. L. ^d) Thebaldo B. C.; Thebis L. ^e) Nortmannus G. Fr. ^f) Guimundus de domo G. Fr. ^g) I. L. ^h) loco omnium p. test. G. Fr.: ex maxima parte testimonium. ⁱ) deest V; sim. exhibuere L. ^k) quia nos G. Fr. ^l) presbiterorum G. Fr. ^m) hab. et abund. V. ⁿ) bis V. ^o) Herb. L.; Heribertus G. Fr. ^p) XII. V. ^q) loco multorum religiosorum G. Fr.: Cisterciensis et Clarevallensis. ^r) Romæ L. ^s) revocarent V. ^t) R. P. sapius. ^u) ternis V. ^v) sollicite L. ^w) aliquid L. ^x) et suis L. ^y) deest L. ^z) deest V. ^{aa}) cum — Siculo des. L. ^{ab}) Mediolanum L. ^{ac}) indicia L. ^{ad}) supra lin. add. V. ^{ae}) I. L. ^{af}) G. V. ^{ag}) deest L. ^{ah}) mend. solum L. ^{ai}) duos des. V. ^{aj}) Y. venuscii V; scilicet deest L. ^{ak}) primum L.

domni papae Victoris in praesentia omnium domnum Victorem se^m elegisse affirmaverunt, et ipse W. in medio concilii hoc audivit et non negavit. Item domnus C. cardinalis Sancti Adriani^a infirmitate detentus per cyrographum nobis voluntatem suam exposuit et per nuntium iurare praecipit, domnum Victorem se elegisse et ei obedisse et eum et non alium in dominum et papam velle se habere^o. Magister etiam^p Robertus^q cardinalis Sanctae Mariae in Via lata, sicut pro certo cognovimus, eum elegit et ei obedivit. Propter quod etiam, dum ad concilium tenderet, a fautoribus Roliandi Pisis captus est et fustibus^r crudelissime verboratus et in carcerem trusus. G. Sabiniensis^s episcopus et Ar.^t cardinalis et alii multi obedierunt domino Victori, qui ut accepimus^u varia spe pecuniarum seducti postea abierunt retrorsum. Praeterea nos antiquorum patrum vestigia et Romanae ecclesiae consuetudinem imitantes, Librum de vita et ordinatione Romanorum pontificum super similibus causis et dissensionibus^v in medio concilio fecimus recitari, ubi manifeste comperimus, quod in huiusmodi negotiis illum semper sancta aeclesia^w statuit praefendum, qui petitione populi, consensu et desiderio cleri a cardinalibus prior est imantatus et^x in cathedra beati Petri collocatus. Illud etiam, quod de Anacleto et domino Innocentio nostris temporibus accidisse reoolimus, ad memoriam concilii nichilominus est revocatum, quod^y licet una et eadem die ambo imantati fuissent, ille potius est ab aeclesia approbatus, cuius imantatio aliqua diei parte praecessit. A saeculo non est auditum, quod post unius imantationem die transacta alius postea fuerit imantatus. Rollandus autem non una tantum, sed undecima transacta die post imantationem domini Victoris fuit imantatus.]

6. Praeterea vidimus^z scripta Henrici Pisani cardinalis ad domnum imperatorem directa, in quibus expressae continebatur, quod nullum vellent aeclesiae subire iudicium vel examen. Super haec omnia idem Henricus et Otto cardinalis Sancti Nicolai in Carcere Tulliano, qui tempore concilii et ante apud Ianuam morabantur, et Ioannes Anagninus^b *cardinalis* et Ioannes Pitutus^c *sanctae Romanae aeclesiae subdiaconi*, qui [a Rollando transmissi] tunc apud Placentiam morabantur^d, per VIII [continuos] dies a toto concilio^e sunt expectati et per litteras et^f nuncios concilii sunt vocati, et contempserunt venire.

7. Ex his igitur nobis^g sufficienter instructis^h etⁱ veritate hinc inde plenarie declarata, placuit reverendo concilio, ut electio domni Victoris, qui tamquam agnus mansuetus et innocens venerat^k aeclesiae iudicium humiliter suscepturus, approbaretur et confirmaretur, et electio Rollandi penitus cassaretur. Et factum est ita. Electione itaque domni Victoris, remoto omni seculari iudicio, sancti Spiritus gratia invocata, confirmata et^l recepta, christianissimus imperator [noster] post omnes episcopos et post omnem clerum ultimus, [ex] consilio et petitione concilii electionem domni Victoris recepit et approbavit, et post eum omnes principes [eius] et innumerabilis hominum multitudo quae presens erat, [et] interrogata tribus vicibus^m, si eiⁿ placeret, respondit cum gaudio magna voce: 'Placet'. Sequenti die proxima, id est prima VI. Feb. 11. feria quadragesimae, domnus Victor cum processione ab aeclesia sancti Salvatoris extra civitatem, in qua fuerat hospitatus^o, ad cathedralem^p ecclesiam glorioso deductus est. Ibi religiosissimus imperator ante ianuas aeclesiae eum suscepit et descendenti^q

190. ^m) supra lin. add. V; deest L. ⁿ) A. L. ^o) se hab. velle L. ^p) deest V. ^q) Ro. V.
^r) loco et ei ob. Pr. quod L: qui. ^s) Sabiniensis V. ^t) A. L. ^u) copinus L. ^v) et diss. des. V.
^w) corr. ex statuit aecl. V; sancta aecl. illum semper statuit L. ^x) imm. et des. V. ^y) quia L.
^z) Vidimus etiam G. Fr.; Praeterea vidimus — contempserunt venire des. L. ^a) de G. Fr. ^b) corr. ex Agninus V. ^c) Iohannes Pitutus G. Fr. ^d) erant G. Fr. ^e) conc. toto G. Fr. ^f) ac B. B. C l. ^g) omnibus G. Fr. ^h) instructi G. Fr. ⁱ) loco nobis suff. instr. et L: auctoritatibus et rationibus. ^k) aeclesiae iud. venerat V. ^l) atque L. ^m) trib. vic. interr. G. Fr. ⁿ) eis G. Fr. ^o) hospiciu eius G. Fr. ^p) catholicam male G. Fr. ^q) corr. ex desconti V; descendente B. B.*

de equo strepam humiliter tenuit et apprehensum per manum usque ad altare conduxit et pedes eius est osculatus^r, et nos omnes, patriarcha, archiepiscopi, episcopi et^s abbates et omnes principes cum universa multitudine quae praesens erat pedes apostolicos osculati sumus^t.

8. Proxima autem^u die sequenti, id est sabbato, habito generali concilio, dominus Feb. 12. papa^r et nos cum illo Rollandum [olim] cancellarium, [nunc] scismaticum, et principales eius^v fautores accensis candelis anathematizavimus et tradidimus eum sathanas in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.

9. *Illud^t etiam discretionis vestrae prudentiam volumus non latere, manifeste esse deprehensum, quod Rolandus cancellarius et eius sequaces quidam cardinales, vivente adhuc papa Adriano, coniuraverunt. Fuit autem tenor coniurationis: quod, si eis viventibus papam Adrianum mori contingeret, cardinalem unum de illis eligerent qui in eadem coniuratione esset astrictus.*

10. De caetero ex parte Dei omnipotentis et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum et virorum orthodoxorum, qui divino intuitu ad reseccanda^x scismata convenerunt, universitatem vestram *humiliter* imploramus et monemus in Christo, ut ea quae aeclesia Dei Papias congregata ad honorem Creatoris et sponsae suae matris vestrae^r sacrosanctae Romanae aeclesiae tranquillitatem et ad^s salutem omnium christianorum fideliter ordinavit, vos omni dubio et ambiguitate remota irrefragabiliter rata firmaque^s teneatis; orantos, ut redemptor noster Iesus Christus^a universalem pontificem et papam *nostrum* Victorem, de cuius sanctitate et religione omnimodo^b confidimus, per tempora longa conservet et praestet ei omnimodam tranquillitatem et pacem, ita quod^o per eum Deus omnipotens honoretur, et aeclesia Romana omnisque^d christiana religio gratum Domino accipiat incrementum. Ut autem^o omnia nostra^f actio plenius legentibus elucescat, dignum^s duximus, ut omnium nostrum consensus^a et nomina subscribantur.

V. L.

Ego Peregrinus Aquileiensis patriarcha cum fratribus suffraganeis interfui et consensi. Ego Arnaldus Moguntinus^h, ego^t Reinoldus Coloniensis, ego Wiemannus^k Magdeburgensis^l, ego Ardewicus^m Bremensis archiepiscopi interfuimus et cum omnibus suffraganeis nostris consensimusⁿ. Hellinus^o Treverensis archiepiscopus, Ebbardus^p Salzburgensis archiepiscopus, Arelatensis archiepiscopus, Viennae archiepiscopus, G. electus Ravennas, omnes per legatos et litteras suas^q consenserunt.

G. Fr.

Ego Peregrinus Aquilegensis^r patriarcha cum meis suffraganeis interfui et consensi. Ego Arnaldus^s Maguntinus^t archiepiscopus cum XIII suffraganeis interfui et consensi. Ego Hartwicus^u Bremensis archiepiscopus cum suffraganeis meis interfui^v et consensi. Ego Hellinus^w Treverensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi. Ego Reinaldus^x Coloniensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi. Ego Wiemannus Magdeburgensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.

40 190. r) osc. est I. s) deest L. t) sumus oscul. G. Fr. u) a V. v) Victor add. L.
w) eius princ. G. Fr. x) rescindenda G. Fr. y) nostrae L. z) ratum firmumque L.; rata et firma G.; ratum et firmum B. B*. a) Chr. Ios. G. Fr. excepto B 1. b) omnino G. Fr. c) ut L.
d) omnis et V. e) Utinam V. f) deest V. g) corr. ex cons. nostrum V. h) Arnoldus Maguntinus V. i) ego R. Col. des. L. k) Wimanus L. l) Maldeburgensis V. m) A. L.
45 n) interf. cum omni. suffr. n. et cons. L. o) Beluinus V; Helwinus L. p) Ebbardus L. q) deest L.
r) Aquileiensis C 2. s) Arnoldus B. B*. t) Magont. B 1. B*; arch. M. C 2. u) Hartwicus B*. v) interfui et des. B. w) Ellinus B 1. B*. x) Reinoldus B 1; Reginwaldus B*.

1) Quae in hoc textu Rahewini capitulo continentur, insunt in cap. 6 alterius revisionis.

Rex^v Ungarorum, rex Danorum, rex Boemie per legatos et litteras suas consenserunt. Archiepiscopus et dux Poloniae per legatos et litteras suas^a consenserunt. Episcopus Ripensis^a, episcopus Augustidunensis^b, episcopus Tridentinus, episcopus Paduanus, episcopus Feltrensis^c, episcopus Tarvisinus^d, episcopus Mantuanus, Faventinus, Veronensis^e, Pergamenus, Imolensis^f, Mutinus^g, Laudensis, Firmanus, Ferentinus, Terdonensis, Aquensis, Astensis, Taurinus, Vercellensis, Iporiensis^h, Cumanus, Novariensis, Cremonensis^b, Gebennensisⁱ, Tulensis, Virdunensis, Basileensis^k, Argentinus^l, Wormaciensis^l, Traiectensis^m, Verdensis, Abelenbergensis, Pragensisⁿ, Ratisponensis, Pataviensis, item Augustensis^o, Babenbergensis, Melfitanus; hi omnes episcopi^p interfuerunt et consenserunt. Est autem numerus archiepiscoporum et episcoporum, qui praesentes fuerunt et qui litteris suis consensum praebuerunt, centum LIII. Abbatum vero et archipresbyterorum^q et praepositorum multorum regnorum inaeestimabilis multitudo interfuit et cum desiderio consensit. Interfuit etiam dux Saxoniae^r et Bawariae, dux Welfo^s, dux Zaringiae^t, dux Suevorum, comes^u palatinus de Reno, comes^v palatinus de Saxoniam, comes palatinus^v de Bawaria et alii marchiones et comites, quorum numerum^w ignoramus.

Bizuntinus archiepiscopus per legatum^x et episcopum Basillensem consensit. Arelatensis archiepiscopus consensit. Lugdunensis archiepiscopus cum^y suis suffraganeis consensit. Viennensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit. Henricus rex Anglorum per legatos et litteras suas^z consensit. Rex Ungarorum per litteras et legatos suos consensit. Rex Boemorum consensit. Rex Danorum^a consensit. Gwido electus Ravenatensis consensit. Episcopus Firminus consensit. Episcopus Ferentinus consensit. Mantuanus consensit. Pergamensis consensit. Faventinus consensit. 15 Abbatum vero et archipresbyterorum multitudo innumerabilis multorum regnorum interfuit et consensit. Longobardorum inestimabilis multitudo interfuit et consensit. Universi fere^b principes Romani 20 imperii, tam Teutonici quam Italici, tam in Urbe quam extra Urbem, interfuerunt et assensum cum ingenti desiderio praebuerunt.

191-193. SCRIPTA DE EXPUGNATIONE CREMAE.

1159. Sept. 18. — 1160. Ian. 27.

191. PROSCRIPTIO CREMENSIVM. 1159. Sept. 18.

Damus e 1) Zacharia 'Cremonensium episcoporum series' (Mediolani 1749) p. 122, qui hausit e libro privilegiorum episcopatus Cremonensis; quam editionem recudi fecit

190. 7) Rex — consenserunt *des. L.* a) *deest L.* a) Ep. Rip. *des. L.* b) Augustensis *L.*
 c) Electrensis *L.* d) Telginianus *V.*; Colwinus *L.* e) Verogensis *V.*; Vetem. *L.* f) Inghonensis *L.* 40
 g) Proporiensis *L.* h) Germonensis *V.*; Cremensis *L.* i) Gebentinus *V.* k) Basilei *V.* l) Warmacensis *V.* m) Trekt. *L.* n) Pragensis — Melfitanus *des. L.* o) Augusten *V.* p) *deest V.* q) archidiaconorum *V.* r) Saxonum *L.* s) Welfo *V.*; Guello *L.* t) Thuringiao *L.* u) et *add. L.*
 v) com. pal. *des. V.* w) nomina *V.* x) suum *add. B 1.* y) cons. cum suis suffr. *B 1.* z) per litteras et legatos suos *C 2.* a) Dagnorum *B.* b) princ. fere *B 1.* 45

Böhmer 'Acta imperii selecta' p. 100 nr. 107; et 2) ex Benvenuti 'Storia di Crema' (Milano 1859) I, 77, qui provocat ad opus 'Storia di Crema di M. Pietro Terni'. Fragmentum praecepti iam dedit Goldastius III, 338. De forma huius scripti insolita vide quae adnotata sunt in Actis imperii selectis. — Stumpf, Reg. 3866. (P. deest.)

5 Fredericus Dei gratia Romanorum imperator^a augustus. Notum esse credimus universis imperii fidelibus, quod ex divina providentia super omnes mortales ad hoc constituti sumus, ut fidelibus et benemerentibus de nobis digna premia rependamus^b et secundum iustitiam hostibus imperii iustam penam^c infligamus. Ea propter cum ob rebellionem Cremensium ipsum castrum Crema obsedissemus et cum principibus nostris die quadam sub papillione ducis Henrici nepotis nostri consedissemus, consilio et iudicio principum nostrorum et omnium Lombardorum, qui nobiscum aderant, ipsos Cremenses hostes imperii iudicavimus et de ipsis talem legem promulgavimus: Quoniam Crema et omnes Cremenses sub nostro sunt banno positi, statuimus et imperiali auctoritate nostra confirmamus, ut omnes tam Cremenses, quam Mediolanenses seu
10 Brixenses sive cetera undecunque^d sint persone, quae in tempore hoc in Crema sunt, tam feudum quam etiam^e allodium totum amittant; et feudum ad dominos revertatur, et domini liberam amodo habeant potestatem feudum intromittendi^f nostra auctoritate ac tenendi et quiete possidendi. Nos enim^g et personas eorum et bona publicavimus. Illi vero^h, qui sunt de ecclesiarum familiis, et feudum et allodium amittant, et eorum
20 domini utrumque nostra auctoritate intrent et teneant. Liberorum vero allodia ad nos spectare decernimus.

Actumⁱ est hoc anno dominice incarnationis mill. cent. LVIII^k, indiet. VIII^l, die Veneris quae fuit XIII. Kal.^m Octobris.

192. ENCYCLICA DE CREMA EXPUGNATA. (1160. Ian. ex.)

25 *Legitur in Gestis Friderici I. IV, c. 73 (63) ed. Waits p. 253 (in recensioneibus A. B. C), et specialiter Eberhardo archiepiscopo Salzburgensi scripta, additis nonnullis sententiis, in codicibus V, Vindobonensi 629 (Ius can. 133) f. 39, ex quo exscripsit iam olim vir cl. Wattenbach, et H, codice epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. f. 425. — Stumpf, Reg. 3879. (P. 120.)*

30 Fredericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus [dilecto et fideli principi suo E(berhardo) venerabili Salzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.]^b

Scire credimus prudentiam tuam^c, quod tantum divinae gratiae donum ad laudem et gloriam nominis Christi honori nostro tam evidentem collatum occultari vel abscondi
35 tamquam res privata non potest. Quod ideo tuae dilectioni^d ac desiderio significamus sicut^e karissimo, quia te participem honoris et gaudiorum credimus. Sequenti itaque die^f post conversionem sancti Pauli plenam victoriam de Crema nobis Deus^g contulit, Ian. 26. sicque gloriose ex ipsa triumphavimus, quod tamen miserae genti, quae in ea fuit,

191. ^a) et semper add. 2. ^b) respondeamus 2. ^c) iustas poenas 2. ^d) undequaque 2.
40 ^e) deest 2. ^f) intermittondi 2. ^g) vero 2. ^h) enim 2. ⁱ) factum 2. ^k) millesimo centesimo quinquagesimo octavo 2. ^l) indictione nona 2. ^m) decimo quarto Kalendas 2.

192. ^a) F. A. V; Frider. H. ^b) uncis inclusa des. G. Fr. ^c) vestram G. Fr. ^d) dilectioni vestrae G. Fr. ^e) loco sicut — credimus G. Fr.: ut sicut karissimos et fideles vos participes honoris et gaudiorum habeamus. ^f) die deest V. H; Proxima siquidem die G. Fr.
45 ^g) Deus nobis A 1; Deus deest A 2.

vitam concessimus. Leges enim tam divinae quam humanae summam clementiam in principe semper^b esse debere testantur.

[Praeterea tuae sinceritati super hoc quod nobis transmisisti maximas et dignas agimus grates. De cetero quoniam tota ecclesia tam Teutonica quam Italica pro controversia Romanae ecclesiae in unum Papias congregata est, rogamus et propensius te monemus, certi immo certissimi de tua dilectione esse volentes, ut quicquid ecclesia tota iudicaverit, tu quoque nobiscum teneas et ratum habeas. Orationibus tuis apud Deum nos commendato¹.]

193. EPISTOLA IMPERATORIS AD ROMANUM EPISCOPUM GURCENSEM.

(1160.) Ian. 27.

Legitur in codice Vindobonensi 629 f. 39, quem contulit vir d. Kehr. Adest etiam in codice Hannoverano XI. 671 f. 429. — Stumpf, Reg. 3880. (P. 120.)

Fridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo Romano) Gurcensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Jan. 27. Dilectioni tuae significare dignum duximus, quod Cremam VI. Kal. Febr.¹, divina nobis auxiliante dextera, devictam funditus destruximus, ita tamen quod habitatoribus suis vitam tantum suppliciter a nobis postulantibus in propria persona pepercimus. Quod quia tibi gratum esse indubitanter scimus, mandamus tibi quam intime rogantes, quatenus una nobiscum omnipotenti Deo grates condignas agas et, ut is, qui dat salutem regibus, hostium victoriam nobis tribuat incessanter, implores. Praeterea te scire volumus, quod in omnibus gravaminibus et adversitatibus tuis tibi tanquam dilecto ac fidei nostro condolemus et in reditu nostro, vita comite, omnia mala tibi adversantia sedare intendimus.

Data in triumpho Cremae VI. Kal. Febr.

194. SENTENTIA DE MONETA
ABSQUE LICENTIA EPISCOPI
NON CUDENDA.

1160 — 1176.

Repetimus editionem novissimam viri cl. Schmidt 'Urkundenbuch der Bischöfe von Halberstadt' I, p. 241 nr. 280, quae ut iam priores, chartario episcopatus Halberstadensis cod. 60 saec. XIV. f. 19 in bibliotheca gymnasii asservato usa est, ubi insertum est mandatum transsumto Adolphi regis dato a. 1295 Ian. 9. — Stumpf, Reg. 4558.

(P. deest.)

Fredericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus omnibus beneficiatis, ministerialibus et ceteris fidelibus in episcopatu Halberstadensi constitutis gratiam suam et omne bonum.

192. h) summam semper cl. in principe B. C. i) commendatos V. II.

1) Eundem diem praebet Rahewinus l. IV, c. 72 (62).

Per presentes nostre auctoritatis apices ad vestram noticiam hoc deducimus, in presentia curie nostre ab omnibus principibus iudicatum esse, quod in episcopatu alicuius episcopi nullus omnino aliquam monetam veram vel falsam absque conscientia et voluntate episcopi, cuius ipsa dyocesis est, facere potest vel habere. Quod quia in episcopatu fidelis et dilecti principis nostri (Geronis) Halberstadensis episcopi nova quadam insolentia et presumptione temeraria factum esse de moneta cognovimus, dolemus quidem et plurimum inde exacerbati sumus. Eapropter nostra imperiali auctoritate et sub pena gratie nostre statuimus ac precepimus, quod nulla de cetero persona absque episcopi predicti consensu et gratia aliquam monetam in episcopatu Halberstadensi cudere vel formare vel aliquo modo adulterare presumat.

195. 196. MANDATA DE EXPEDITIONE MEDIOLANENSI FACIENDA.

(1160. Aug. ex.)

Expeditio iurata est a principibus, absente imperatore in Italia, in curia Erfurti
a. 1160. Jul. 25 habita, testantibus Annalibus S. Petri Erphesfurdensibus (SS. XVI, 22)¹.

195. MANDATUM ARCHIEPISCOPO SALZBURGENSI MISSUM.

Legitur in 1) codice Vindobonensi 629 (Ius can. 133) saec. XII, qui codicem epistolarem Eberhardi archiepiscopi continet, fol. 42', quem excussit vir d. Kehr; 2) codice Hannoverano epistolari XI. 671 saec. XVI, olim Flacii Illyrici, fol. 440, qui forte pendet a codice 1. E codice 1 edidit Tengnagel 'Vetere monumenta contra schismaticos' p. 396 nr. 42. — Stumpf, Reg. 3898. (P. 129.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus, E(berhardo)^b Salzpurgeni archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Tuam experientiam minime latere credimus, qualiter non pro cumulandis divitiis ad usum nostrum aut filiorum nostrorum, sed solummodo ad pacis reformationem et augmentum imperii, dispendio tam rerum nostrarum, quam fidelium nostrorum instancia, etiam attritione proprii corporis incessanter laborassemus^c. Nunc vero, quia contumacia Mediolanensium, a primevo pacis inimicorum et ecclesiarum temeratorum, bono nostro proposito, instinctu diaboli, obstare pro viribus nititur, te una cum aliis principibus ceterisque imperii fidelibus in subsidium nostrum evocare decrevimus. Unde dilectioni tuae mandamus atque sub debito fidelitatis praecipimus, quatinus omni occasione postposita, cum membrum imperii conseraris et hactenus sibi fidelis extitisti, ne rognum aliquatenus in tempore nostro vacillet et diminucionem sentiat, cum milicia tua XIII. die post pascha Papie exercitui nostro accedas. Nam quicumque nobis in auxilium occurrerint, nos et successores nostros ditare et sublimare diligenter inten-

¹¹⁶¹
Apr. 30.

195. a) F. 1. b) F. 2. c) laborassemus incessanter corr. 1.

1) Qui tempus VII. Kal. Aug. praebent; at VIII. Kal. Aug. legendum esse docet Chronicon Sancti Petri ed. Stübel p. 31. Ceterum cf. quae exposui in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' VII, 127, ubi tamen p. 128 not. 2 perperam legitur Mart. 17 pro Apr. 30.

dere incunctanter scias, quia finem toti negotio nostro cum victoria brevi ut arbitramur Dei nutu imponemus. Si quis autem se nunc temporis aliquatinus subtraxerit, hunc nec nobis nec imperio nostro fidelem esse censuimus.

196. *MANDATUM PATRIARCHAE AQUILEIENSI MISSUM.*

Datum est post proelium apud Carcanum factum (Aug. 9) et exstat in codicibus iisdem ut supra 1) fol. 42; 2) fol. 438. Ex 1 dedit Tenynagel p. 394 nr. 41. — Stumpf, Reg. 3897.

(P. 129.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto et fideli suo P(eregrino) venerabili Aquileiensi^b patriarchae gratiam suam et omne bonum.

Litteras a tua dilectione nobis transmissas ea qua decuit bonignitate suscepimus, 10 quarum tenore diligentius inspecto, tue devocionis desiderio satisfaciens, de statu nostro tibi rescribimus et eventu, ut si forte aliter, quam res acciderit, apud te divulgatum fuit, veritatem tu ipso cognoscas et referas. Sumus itaque per gratiam Dei in bono statu, quia salus et vita et prosperitas nos et nostra cum gaudio comitantur. Quia vero secundum varium eventum belli diversi diversa referunt, hanc veritatem rei 15 de nobis accipias: Quod Mediolanenses castrum quoddam nomine Carcanum^c, situm iuxta Cumas, cum sua fortitudine obsederunt^d, et nos fideles nostros qui in castro erant liberare volentes, congregata multitudo Longobardorum infinita, ad locum accessimus eosque qui nostros obsederant ex omni latere obsedimus, ita quod nullatenus manus nostras evadere poterant, nisi forte ex desperatione vel ex periculo mortis 20 per nos et per medium exercitum nostrum impetum facerent et transire fugientes Aug. 9. temptarent. Quod et ita contigit. Mane enim in vigilia beati Laurentii ipsi armati per medios nostros irruperunt et quasdam acies nostrorum Longobardorum violenter penetraverunt. Quibus nos cum Teutonicis nostris quamvis paucis, adiunctis et aliquibus Longobardis, audacter^e et viriliter resistentes obviam venimus, ibique^f ex utraque parte 25 multi corruentes interierunt. Praeterea vexillum eorum, quod in curru superbe erebant, in lutum deiecimus et destruximus, ibique plusquam XXX eorum milites, qui ad custodiam solius vexilli fuerant deputati, truncavimus, ipsoaque per Dei adiutorium viribus nostris in fugam convertimus et ad castra sua retro cedere compulsumus campumque cum honore et victoria retinimus. Quamvis Longobardi innumerabiles a latere 30 nostro per fugam recessissent, quamvis etiam interfectis aliquibus de nostris magnum dampnum recepissemus, illi profecto tot et tanta dampna suorum acceperunt, quod nos dampna nostra, respectu illorum, nulla reputavimus. Cum enim corpora suorum occisorum ipsi recolligerent, LXXV currus ad civitatem Mediolanensium transferrent, non fuit currus aliquis in quo tres vel IIII mortui non iacerent. Sic hostibus fugatis 35 nos ad Cumanam civitatem cum multis captivis reversi sumus. Qui aliter de nobis praedicant, scias non esse euangelii quod euangelizatur.

Quicumque etiam statum reverentissimi papae Victoris minorari et attenuari praedicant, scias omnino falsum esse, quia iam multa regna, Hispaniae, Ungariae, Daciae, Boemiae, comes quoque Barzelonensis^g et comes Sancti Egidii cum tota Provincia et 40 Burgundia ei obediunt, et de die in diem dilatatur et crescit. Scire praeterea debet tua dilectio, quod omnes principes Alemanniae expeditionem nostram promiserunt et iuraverunt omnemque ornatum graviorum et variorum communi consilio postposuerunt, solis cibariis et armis in ipsa expeditione contenti^h. Unde quia sicut persona tua

196. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) aq̄l 1; Aquil. 2. ^c) Sarkaanum 2. ^d) in margine suppletum 1. ^e) audacter bis 1. ^f) sic legendum videtur in 1, ubi scriptura fere evanuit; ubi ergo 2. ^g) barzol' 1; Bartzol' 2. ^h) contenti in ipsa expeditione corr. 1.

grata nobis est, ita et necessaria, mandamus dilectioni tuae et fidem tuam monemus, ut de honore imperii nostri sicut alii principes et fideles nostri cogites et disponas et XIII. die post pascha cum honesta milicia ad nos Papie venias, certus existens, quod nulli principum expeditionem remittemus, quamvis multi querant absolvi, et quicumque remanebit, contra nostram voluntatem remanebit. Si vero ante hunc terminum nos videre volueris, gratum valde est nobis. Veruntamen hoc pro constanti habere debes et tenere, quod ab expeditione tuam personam nullo modo absolvemus.

197. 198. MANDATUM DE CURIA VISITANDA.

(1161. Mai. — Iun.)

197. MANDATUM IMPERATORIS ARCHIEPISCOPO SALZBURGENSI MISSUM.

Datum post diem Maii 21 et ante concilium Laudae celebratum (Iun. 19 — 22)¹ legitur in 1) codice Vindobonensi 629 saec. XII. fol. 45; 2) codice Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 449. Ex 1 edidit Tengnagel p. 400 nr. 45. — Stumpf, Reg. 3906.

(P. 128.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator semper augustus fidei suo E(berhardo)^b venerabili Salzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Quanto maiori largitate antecessorum nostrorum regum et imperatorum ecclesiam Salzburgensem decoratam fuisse cognovimus, eo maiori pietate et ampliori dilectione dignitatem Salzburgensis ecclesie semper confovere studuimus et modis omnibus promovere. Inde cum nos de te, tanquam de excellentiori et karissimo principe nostro, plurimum speraremus et de tue sanctitatis reverentia in necessitatibus sancte ecclesie Dei et imperii non modicam fiduciam haberemus, cum status ecclesie Dei in pendulo nutaret, ad Papiensem curiam, ubi tam ecclesiastici principes quam seculares pro gloria Dei et honore imperii promovendo sollemniter convenerant, tuam personam sacris apicibus nostris² et nunciis evocavimus et, quare non veneris, admodum nos admirati sumus. Praeterea indicto generali concilio pro necessitatibus imperii et ecclesie celebrando in dominica Vocem iocunditatis³ tuam sanctitatem, tuam reverentiam scriptis et nunciis iterato sollicitavimus et attentissime rogavimus, ut diligentissime^c perspectis soisomatibus et pressuris, in quibus sancta Dei ecclesia fluctuans laborabat, tuam laudabilem praesentiam sacro conventui exhiberes et ad tollenda de medio tanti mali scandala prudentie tue consilium opemque necessariam negotio tam arduo non negares: sed nec sic tuam personam evocare valuimus. Unde quia tua res agitur, paries cum proximus ardet⁴, et quia publica res ista fuit, non privata, ubi de animarum salute agebatur, miramur nos primitus, mirantur et universi^d principes nostri tam seculares quam ecclesiastici, qui ad excolendam vineam Dei non timuerunt portare pondus diei et estus, quare te subtraxeris, et magna suspicione te suspectum habent, quod in

197. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) F. 2. ^c) diligentis 1. ^d) vnniversi 1.

1) Cf. 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' VII, 145. 2) Supra nr. 186. 3) Concilium celebrandum erat hoc die Cremonae, sed prorogatum et denique Laudae Iun. 19 habitum est. Cf. epistolam invitatoriam Victoris papae infra in Appendice. 4) Cf. Horatii Ep. I, 18, 84.

tempore tribulationis te ipsum quasi murum inexpugnabilem pro domo Israel non opposueris. Mandamus itaque tue discretioni, monentes et studiosius te rogantes, ut remota omni occasione et dilatione tuam ipsius praesentiam in proxima nativitate ^{Sept. 8.} sancte Dei genetricis Marie nobis et curiae nostrae exhibere non differas Chremone, assumpto tecum fidei nostro venerabili episcopo Brixienne. 6

198. EPISTOLA EXCUSATORIA ARCHIEPISCOPI SALZBURGENSIS.

Ex iisdem codicibus 1) fol. 45; 2) fol. 450. Ex 1 edidit Tenngagel p. 401 nr. 46. (P. 128.)

Friderico^a Romanorum imperatori et semper augusto, E(berhardus) Iuvavensis ecclesie minister indignus tam devotum quam debitum servitii et orationis affectum. 10

Litteras dignationis vestrae nuper accepimus, in quibus respectum gratie vestre circa nos cognovimus, in quibus etiam vestre maiestatis excellentia praesentiam personae nostrae sibi mandavit exhiberi. Nos igitur considerantes auctoritatem mandati vestri et difficultatem executionis eiusdem, utrobique coartamur, ne vel ausu temerario videamur imperiali contraire mandato vel difficultatum pressi pondere ab eiusdem ¹⁵ executione retrahamur. Denique ut omittamus cetera, locus et tempus, quando et ubi praesentiam nostram^b vobis sumus exhibituri, valde sunt nobis contraria. Praeterea tota nostra provincia sic subitanea calamitate bellorum et incendiorum opprimitur, ut nisi divina gratia et vestra imperiali sublevetur auctoritate, in desolationem tota redigatur. Veruntamen per omnia haec iter quidem nostrum retardari necesse est, sed ²⁰ non impediri, nisi divina nobis voluntas obtiterit, ullo modo putamus, si tamen per vestram excellentiam securum habere poterimus conductum. Ad cuius rei certitudinem cognoscendam praemittemus ante nos nuncium nostrum. Dominus ad tuendam et conservandam pacem et unitatem ecclesiae suae^c illustratione spiritus sui cor vestrum inclinare et confortare dignetur. 25

**199-202. MANDATA ITERATA
DE EXPEDITIONE MEDIOLANENSI
FACIENDA.**

(1161. Sept. — 1162. Ian.)

De his tractatibus inter imperatorem et Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem ³⁰ actis conferenda est Bercardi nuntii imperatoris, qui mandata nr. 199, 200. insinuavit, epistola ad Nicolaum abbatem Sigburgensem a. 1161 Dec. ex. data, quam edidit Sudendorf 'Registrum' II, p. 136 nr. 55. De ordine chronologico cf. quae disserui 'Forschungen' VII, 144 — 147.

199. MANDATUM MONITORIUM DE HOSTE FACIENDA. 35

(1161. Sept. Oct.)

Legitur in 1) codice Vindobonensi 629 saec. XII. fol. 46 et 2) codice Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 451. E codice 1 edidit Tenngagel p. 401 nr. 47. — Stumpf, Reg. 3920. (P. 130.)

198. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) ura 1. ^c) cor add. 1. 40

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus, E(berhardo)^b venerabili Salzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Cum sacri imperii nostri dispositio consilio principum, et maxime religiosorum, frequenter indigeat^c, cur totiens rogatus a nobis et diligenter invitatus, semel saltum ad festum beate Marie¹ venire nolueris, de prudentia tua satis mirari non possumus, ^{Sept. 8.} sed et universis principibus imperii admodum videtur extraneum. Preterea cum Salzburgensis ecclesia tanto amplioris servitii debito teneatur imperio, quanto amplius ab imperiali munificentia prae ceteris ditata et exaltata collatis sibi beneficiis et honoribus gaudere dinoscitur, miramur et de ratione non videmus, quare in summis imperii ¹¹⁰² necessitatibus, quibus tanto iam tempore tam fortiter auxiliante Deo insudavimus et ^{Apr. 23.} insudamus, tanti servitii intolerabilem defectum perferre debeamus. Cum igitur quantumcunque religiosus ab ipsa veritate que sunt cesaris cesari reddere iubeatur, et tua dignitas non solum qualicumque pecunia, sed et personis et armatura laboribus nostris adesse debeat, per haec imperialia scripta tue fidelitati tam praecipiendo quam rogando ¹¹⁰² mandamus, quatenus ad proximum pascha pro magnitudine facultatis et debiti cum ^{Apr. 23.} militia nobis succurras et XV. die post diem paschae in campo Verone cum reliquis exercitibus te praesentes, teque ita facturum, nunc statim in manum praesentium latoris, capellani et nuncii nostri Burcardi Coloniensis^d, fidei et firma promissione certificare non differas. Quod si animum prudentie tuae ab his averteris et omnino venire nolueris^e, ¹¹⁰² indubitanter scire te volumus, quod nos, favente et semper nos praecedente Dei clementia, cum consilio principum et religiosorum ita de Salzburgensi ecclesia ordinabimus, ut et honor Dei et religio non imminuatur et debitum servitium imperio de cetero rationabiliter exsolvatur.

200. MANDATUM IMPERATORIS EPISCOPO GURCENSI MISSUM.

(1161. Sept. Oct.)

²⁵ *Exstat in iisdem codicibus 1) fol. 46' et 2) fol. 452. Ex 1 dedit Tengnagel p. 402 nr. 48. — Stumpf, Reg. 3921. (P. 130.)*

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus fidei suo R(omano) venerabili Gurcensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

³⁰ Cum ab ipsa veritate omnis homo, sed et quantumcunque religiosus, quo sunt cesaris cesari reddere iubeatur, et Salzburgensis ecclesia quam maximi servitii debito sacro teneatur imperio, mirari non sufficimus, quare^b archiepiscopus Salzburgensis^c, totiens rogatus et vocatus, nec^d ad consilium nec^d ad expeditionis auxilium venire noluerit et terminum, quem per proprium capellanum suum nobiscum in festum beate ^{Sept. 8.} Marie condixerat, tam incurate neglexerit. Nunc autem per praesentium latorum, fidelem capellanum nostrum B(urcardum) Coloniensem, iterum ad expeditionis auxilium cum personis et armaturis ipsum evocamus et, ut tua diligentia ad id faciendum eum studiose commoneat, sollerter et intentissime rogamus. Quod si pro consuetudine sua ¹¹⁰² noluerit, de contemptu et iniuria tam tue dilectioni conquerimur, quam et omnibus ^{Apr. 23.} imperii principibus ibi conqueri necessarium habemus. Nos autem, si necesse fuerit, de Salzburgense ecclesia ita cum consilio principum et religiosorum ordinabimus, quod et honor Dei non minuetur et religio ecclesie non subvertetur, si Deo volente im-

199. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) E. 1; F. 2. ^c) Idigett 1. ^d) Burč colou 1; Buroñ Colou 2.

^e) corr. ex noluerit venire 1.

⁴⁵ 200. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) qualiter 2. ^c) archiepo salzb'g' 1; asj' Saltzp. et Brig. 2. ^d) nr. 1.

1) Cremonam; cf. supra nr. 197.

perio debitum servitium exsolvetur. Novit Deus, qui corda scrutatur, quod nos virtutem in quolibet homine, magis autem in eo cuius propositum est^a virtutibus decorari, diligimus et reveremur et, nisi supremis iniuriis coacti, ad molestiam cuiusquam non nisi multum inviti provocamur. De cetero praefatum capellanum nostrum dilectioni tuae committimus, ut ex parte nostra diligenter audias et ad ea, quae ei dedimus in praecceptis, ipsum consiliis et conductu adjuves, quatenus et pro his et pro omnibus fidelibus servitiis tuis et multa dilectione tua nobis ad promerendum semper simul attentis.

201. EPISTOLA EXCUSATORIA ARCHIEPISCOPI SALZBURGENSIS,

(1161. ante Dec. 25.)

Ex iisdem codicibus 1) fol. 53 et 2) fol. 474. Ex 1 Tengnagel p. 424 nr. 61.

(P. deest.)

Friderico^a victoriosissimo et excellentissimo Romanorum imperatori et semper augusto E(berhardus)^b Innavensis ecclesie minister indignus fideles orationes et promptum servitium.

Litteras imperialis maiestatis vestrae cum debita reverentia suscepimus, in quibus de exhibendo et non exhibito debito servitio conventi sumus, propositis nobis beneficiis quibus ecclesia nostra a vestris praedecessoribus honorata et sublimata est. Non est ingrata ecclesia nostra munificentiae vestrae et praedecessorum vestrorum imperatorum; servivit enim haecenus fideliter et devote et nos non minus fideliter et devote servivimus et servitari sumus pro facultate nostra et possibilitate. Non negamus praedecessores nostros ditatos et honoratos multis et magnis beneficiis a vestris praedecessoribus, sed non omnia pervenerunt usque ad nos, sed abalienata sunt et translata sunt a nobis violentia et invasione vicinorum ante annos plurimos, apud nos tantum remanentibus cartulis et privilegiis cum non multis possessionibus. Porro laborem expeditionis cum gratia vestra nos excepisse putabamus cum taxatione pecuniae, quam dignatio vestra nobis voluit imponere. Sed si forte minus factum est, non erit nobis grave, pro obtinenda gratia vestra pro nostra possibilitate supplere. De exhibenda vero persona nostra in opus expeditionis omnino difficile nobis est, tum propter corporis debilitatem, tum propter monasticae disciplinae professionem, ut salva gratia vestra utrobique servemus equalitatem et reddendo caesari quae caesaris sunt et Deo quae Dei sunt. Misimus itaque ad pedes maiestatis vestre fidelem et dilectum nuncium nostrum S., qui cum intercessione principum et fidelium vestrorum nos excipiat ab expeditionis labore, imposito nobis alio servitio a vestra dignatione. Quocumque vero Deus, in cuius manu corda regum sunt, animum vestrum inclinaverit, nos tamen pro debito nostro salutem et honorem vestrum semper optabimus.

202. RESPONSUM IMPERATORIS. (1162. Ian.)

Ex iisdem codicibus 1) fol. 47 et 2) fol. 453. Ex 1 de dit Tengnagel p. 403 nr. 49. — Stumpf, Reg. 3924. (P. 131.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus E(berhardus)^b venerabili Salzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Inter anxias et innumeras tribulationes, quibus exigentibus peccatis hominum iam diu universalis laborat ecclesia, consilium religionis tuae multo tempore requisivimus, ut

200. ^a) in I. 2.

201. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) F. 2.

202. ^a) F. 1; Frider. 2. ^b) deest 2.

diacrotio tua, que directo tramite ad summum bonum attingere nititur, iter salutis nobis ostenderet et ab errore minus eruditorum animos declinarot. Non solum autem praesentiam tuam admodum necessariam imperio subtraxisti, verum nos et omnes principes et fideles nostros, secus quam decet honestatem tuam, immoderatis verbis cum offensione
 5 aggravasti. Sane cum legationis tue nuncius ad nos venisset et servitium pecuniae tuae pro redemptione expeditionis nobis obtulisset, nos communicato cum principibus nostris consilio pecuniam tuam cum honore non potuimus accipere, quia nostre consuetudinis non est, alieuius pecuniam accipere et odium contra eum^o in mente retinere. Cum
 10 autem, sicut decet imperialem excellentiam, nobis personam tuam exhibueris, tunc nos magis de tuo adventu gaudere poterimus et de instanti necessitate imperii et ecclesiae tecum et cum ceteris imperii principibus tuo consilio salubrius tractare poterimus et ordinare.

203. 204. ENCYCLICAE DE DEDITIONE MEDIOLANI.

1162. Mart.

De huius deditiois normis conferenda est epistola Burcardi notarii imperatoris ad Nicolaum abbatem Sigburgensem data (Preher 'Rerum Germanicarum Scriptores' I, 236), quae haec continet: Conventio talis orat: Totum fossatum planare, muros et omnes
 20 turrestruere; trecentos obsides dare quoscunque eligeret imperator, et ut hi per tres annos in captivitate tenerentur; potestatem quam vellet imperator sive Teutonicum sive Lombardicum recipere; omnia regalia dimittere; pecuniam solvere; imperatori palatium, quantum et ubi vellet, sive infra sive extra civitatem suis expensis levare; nec unquam de cetero fossatum vel murum sine verbo imperatoris facere; nec cum aliqua civitate aut populo confederari aut iurare; tria millia hominum extra civitatem
 25 eicere; et imperatorem cum exercitu suo intra civitatem quamdiu velit recipere.

203. ENCYCLICA AD TEUTONICOS ET ITALOS.

Praesto est tribus in formis, quae tamen ita inter se cohacrent, ut eas in unum textum coniungi liceat. S epistolam ad Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem datam, quae in fine sententiae singulari ad solum archiepiscopum attinente abundat, repetimus
 30 ex editione Chronici Reicherspergensis Gewoldiana (Monachii 1611) p. 206, quae parata est ope codicis Reichersbergensis iam deperditi, ubi epistola exarata erat in membrana assuta¹. — Secundam formam continet P epistola ad Pisanos data, quae fere tota cum S convenit; superstes est in codice Parisino Bibliothèque de l' Arsenal Hist. 80 saec. XIII. in fol. 4, quem excussit b. m. Bethmann; inde edita est a Stumpfio 'Acta imperii adhuc in-
 35 edita' p. 190 nr. 144. — Tertia forma est G epistolae ad Romanum episcopum Gurensensem datae, quae media parte caret; cuius duos codices adhibuimus 1) Vindobonensem 629 (Ius. can. 133) saec. XII. fol. 48 a viro d. Kehr collatum, ex quo edidit Tengnagel 'Vetera monumenta adversus schismaticos' p. 406 nr. 54, et 2) Hannoveranum XI. 671 saec. XVI. fol. 461, qui fortasse a Vindobonensi pendet. — Stumpf, Reg. 3933. 3938. 3934.

(P. 137.)

40 202. c) in mente cum 1. 2.

1) Cf. SS. XVII, 468 not. 95.

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus Eberhardo^b Salzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

Dignum estimamus, ut hii^c, qui tribulationibus nostris et imperii personarum servitio^d et rerum dispendio^e haecenus fideliter communicaverunt, a Domino^f, qui consolatur nos in^g tribulatione nostra, consolationis gaudia recipiant et felicissimis eventibus^h nostris acⁱ gloriosissimis triumphis, quales^k nulli antecessorum nostrorum^l concessos esse credimus, grata vicissitudine^m participant et conglorienturⁿ. Tuae^o igitur^p dilectioni^q, quam^r omnem honorem nostrum sitibundo pectore anhelare luce clarius^s constat, significandum duximus^t, quod^u in^v virtute Dei, per quem^w reges regnant et potentes faciunt iusticiam, felicem et gloriosam de Mediolano^x victoriam cum^y plenitudine honoris^z adepti sumus. In Kalendis enim^{aa} Martii, prima videlicet^{ab} die mensis, Mart. 1. hostes imperii Mediolanenses, summtota omni simulatione fraudis qua in prima deditioe dolose^{ac} nos circumvenerunt^{ad}, summa necessitate famis et inediae coacti ad curiam nostram apud Laudam venerunt et nudos gladios in cervicibus suis ferentes^{ae} et maiestatis^f nostrae^{af} roos se esse^b profitentes, personas, res ipsamque civitatem absque^{ba} 15 omni tenore et sine aliqua^c conditione interposita^k in nostram potestatem^l cum plena^m deditioe reddidereⁿ.

Mart. 4. Praeterea^o IIII. Nonas eiusdem mensis Mediolanenses cum omni militia et viribus civitatis ad nos redouentes, vexilla et universa signa bellica clavesque civitatis et^p consulatus dignitates maiestati nostrae resignaverunt, refutantes omnia genera^{aa} armorum^{ab} omnemque^c potestatem, nisi quam cum gratia et permissione nostra possent obtinere; iuraverunt insuper^d quaecumque^e eos iurare fecimus, scilicet quod universa mandata nostra, quaecumque^f de personis et rebus et de ipsa civitate ordinarem^g, bona fide et sine fraude observarent; et de his omnibus observandis quattuor centum obsides meliores et maiores de civitate nobis dederunt. 25

Ex sententia igitur^h divina, cuius iudicia abyssus multa, qui frangit omnemⁱ superbum^j, ne de cetero praedictis hostibus occasio malignandi et^k facultas rebellandi praestetur, fossata complanamus, muros subvertimus, turres omnes^l destruimus ipsamque^m civitatem in ruinam et desolationem ponimusⁿ, sicque ad promovenda^o alia^p negotia et ad plenariam imperii reformationem exercitum nostrum et victrices aquilas^q 30 feliciter^r convertemus.

De^s caetero dilectos et fideles nostros nuncios O. Veronensem episcopum et C. capellanum nostrum in occursum tibi^t apud Tridentum transmittimus, qui iuxta magnificentiam imperii et honorem tuum ad curiam nostram te perducant.

203. a) F. G 1; Frider. G 2; Fredericus P. b) dilecto suo R. Gurcensi episcopo G; fidelibus suis consulibus Pisanorum, consiliariis et omni populo P. c) loco hii — personarum servitio P; fideles imperii qui necessitatibus nostris huc usque compassione animi. d) periculo G. e) dispendia P. f) ab eo G. P. g) omni add. G. P. h) cunctis male P. i) et P. k) quales — grata vicissitudine des. P. l) antecessores nostri G 2. m) necessitudine G 2. n) congratulentur S. o) Vestro P. p) ergo S. q) fidelitati P. r) quo S; quō G 1; 40 quomodo G 2. s) luce cl. anhelare P. t) dux. sign. P. u) quia S. v) deest P. w) quam G 2. x) Mediolanis P. y) omni add. P. G. z) honōr G 1; honore G 2; honori S. aa) deest P. ab) vid. prima P. G. ac) deest G. ad) circumventi S. ae) deferentes S. af) maiestati S. ag) deest P. G. ah) deest P. G. ai) deest G. aj) interp. con. P. ak) partem G; pot. nostram P. al) plenaria G. am) reddiderunt P. G. an) Praeterea — de civitate nobis dederunt des. G; 45 Praeterea deest P. ao) pro et P; nobis dederunt. ap) arm. genera P. aq) omnem S. ar) insuper iur. P. as) quicumque P. at) sicut S. au) faceremus P. av) ergo S. ax) omnia G 1; frangitione G 2. ay) superbium G 2. az) vol G. P. ba) deest P. bb) omnemque P; et totam G. bc) deest S. bd) imperii add. P. be) deest P; et aquilas triumphales prout voluerimus convertemus G. bf) De — te perducant des. G. P. bg) sibi S. 50

204. EPISTOLA AD COMITEM SUESSIONENSEM.

Epistolam, quae fere eadem iisdemque verbis continet atque encyclica formae primae et secundae, prolixiore tamen narratione abundat, damus ex 1) codice civitatis Valencennensis 443 (P. 5. 54, olim Elnonensi) fol. 77', a viris cl. b. m. Bestmann et Heller collato, quem adhibuit editio Marteni in 'Thesuro anecdotorum' I, 473; 2) ex editione Ducherii in 'Spicilegio' V, 568 (ed. II. in folio III, 536). Quae cum encyclica conveniunt, litteris minoribus exprimi fecimus. — Stumpf, Reg. 3933a. (P. deest.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus I(ohanni)^b comiti Suessionensi, dilecto suo, salutem cum intima dilectione.

10 Dilectioni tuae uberrimas grates agimus quod, sicut multorum relatione didicimus, circa honorem imperii promovendum fervens desiderium semper habuisti. Inde est, quod inter principales amicos te connumerantes, felicissimis eventibus et gloriosissimis triumphis nostris, quos nulli antecessorum nostrorum concessos esse credimus, tanquam carissimum nostrum participare volumus. Tuae igitur dilectioni, quam honorem nostrum
15 sitibundo pectore anhelare luce clarius constat, significandum duximus, quod in virtute Dei, per quem^c reges regnant et potentes faciunt iustitiam, felicem et gloriosam de Mediolanensibus victoriam cum omni plenitudine honoris adepti sumus. In Kalendis enim Martii, prima videlicet Mart. 1. die mensis, hostes imperii Mediolanenses, summo omni simulatione fraudis qua in prima deditione dolose nos^d circumvenerant, summa necessitate famis et inediae coacti ad curiam nostram
20 apud Laudam venerunt et nudos gladios in cervicibus suis deferentes et maiestati nostrae reos se fore profitentes, personas, res ipsamque civitatem absque ullo tenore et sine aliqua conditione interposita in nostram potestatem cum plena deditione reddiderunt.

Praeterea IIII. Nonas eiusdem mensis Mediolanenses cum omni militia et viribus civitatis Mart. 4. ad nos redeuntes, vexilla et universa signa bellica clavesque civitatis et consulatus dignitates
25 maiestati nostrae resignaverunt, refutantes omnia genera armorum omnemque potestatem, nisi quam cum gratia et permissione nostra possent obtinere; iuraverunt insuper quaecumque eos iurare fecimus, scilicet quod universa mandata nostra^e bona fide et sine fraude observarent; et de his omnibus observandis quadringentos obsides meliores et maiores de civitate nobis dederunt.

Sane ne quid deesse posset ad complementum imperialis gloriae vel omnimodum
30 deditionem inimicorum, pridie Nonas praedicti mensis universus populus civitatis cum Mart. 6. vexillo sancti Ambrosii, quod miro artificio egregiae molis et altitudinis ferebant in karrotio^o, quem iuga boum non pauca trahebant, necnon cum universis vexillis suis, eo ordine quo ad bellum procedere solebant, ad curiam nostram venerunt, non iudicium vel iustitiam postulantes, sed quia crucem meruerant, per crucem quam quisque
35 manu gestabat misericordiam suppliciter implorabant. Ex indultu igitur^f imperialis clementiae, quae nullum magis quam imperatorem et principem decet, universos Mediolanenses vitae munere donavimus, a vinculo imperialis banni absolvimus, deputatis in exilium patriam concessimus, rebus omnibus et libertate privatis, allodia quae iuste videbantur contraxisse restituimus et universa regalia nostra, quae ipsi hactenus per
40 rapinam possederant, fisco nostro applicuimus.

Porro ex sententia divina, cuius iudicia abyssus multa, qui frangit omne superbum, ne de cetero praedictis hostibus occasio malignandi vel facultas rebellandi praestetur, fossata complanamus, muros subvertimus, turres omnes destruimus et totam civitatem in ruinam et desolationem ponimus; sicque ad promovenda alia negotia et ad plenariam imperii reformationem exercitum nostrum et victrices aquilas feliciter convertemus.

204. ^a) Fredericus 1. ^b) I. 1; lacuna 2. ^c) quam 2. ^d) deest 2. ^e) karrotio 1; carrucio-2. ^f) ergo 2.

205. CONVENTIO CUM PISANIS.

1162. Apr. 6.

Præbemus ex autographo, quod iam asservatur in tabulario regio Pisano; cuius bulla aurea deperdita est, filis sericis rubri coloris relictis. In dorso legitur: A. A. Nr. 1 et manu saec. XV: Privilegium piis a dño Frederico imperatore concessum de franchisiis et honoribus. Textus totus una eademque manu exaratus est; in imo margine laevo pars parva pergamenae abscissa est. Adnotandum est etiam hoc loco, in linea, quam signi vocant, post monogramma alio atramento et alia manu, saeculi XV. ut mihi videtur, saeculi XII. tamen scripturam imitari conante, scripta esse: † EGO Reinaldus Romani imperii archieancellarius recognovi et ss. Exemplatum est diploma nostrum in Libro privilegiorum civitatis Pisanæ¹ codicis universitatis Bononiensis 2385 saec. XIV. fol. 1. Privilegium patris repetivit Henricus VI. a. 1191. Mart. 1 (v. infra). — Shumpf, Reg. 3936. (P. deest.)

(C.) ¶ In nomine sanctorum et individuum Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. (1) Decet^a imperialem excellentiam votis omnium ac petitionibus fidelium suorum ¶ clementer annuere, illorum precibus, quorum fides et devotio circa sublimationem imperii et nostram ita liquido resplenduit, quod ipsorum preclara et honesta servicia pro sui magnitudine et multitudine aliis imitanda proponuntur. Congruum enim et rationabile videtur, nos eorum fidelibus obsequiis ex nostra imperiali largitione et ex beneficiorum gratuita collatione ita gratanter respondere, quod huius nostrae pietatis exemplo minus fidelium animos ad serviendum fideliter imperio alacrius provocemus. Quanto enim potiora bene merentes de nobis beneficia recipiunt, tanto maiorem coronae nostrae gloriam accrescere credimus et provenire. (2) Unde quia universi cives Pisani nostri fidelissimi et imperio semper devotissimi pro suis magnificis et multiplicibus serviciis, que ad probationem et commendationem fidei suae nobis et imperio frequentius exhibuerunt, ampliore dilectionis et gratiae favorem apud nostram maiestatem sibi thesaurizaverunt, omnium fidelium tam futurorum quam presentium viderit etas et cognoscat, quanta benignitate, quam largiflua imperiali munificentia Pisanorum merita merito respeximus, praesertim cum per suam industriam et virium potentiam honorem et gloriam imperii atque statum rei publicae ipsi pro ceteris gloriose semper adauxerint et semper augere proposuerint. Quanta enim fidelitate et probitate Pisana civitas a prima sui fundatione caput suum inter alias civitates extulerit, quanta etiam constantia divis antecessoribus nostris regibus Romanorum^b et imperatoribus fidelissime serviendo perseveranter adhererit, nos per multa scripta et relationes sepius audivimus, et insuper ex ipsorum operum attestatione id ipsum luce clarius constat. Placet igitur nostrae clementiae, ut Pisanus populus pro sua fide ac devotione honestissimum de nobis semper accipiat emolumentum, ut eo ferventiores ad promerendum honorem imperii semper existant, quo fidem et strenuitatem patrum suorum honestis moribus et perspicuis virtutum operibus emulantur. (3) Inde est, quod nos siquidem Fridericus Dei gratia Romanorum^b imperator augustus damus et concedimus in feodum vobis Lamberto consuli Pisano et Villano et Heinricho et Blozio et Sigerio et Opizoni legatis cum eo, recipientibus pro civitate vestra, totum

205. ^a) in littera D eodem atramento facies hominis barbati depicta est. ^b) Rom or.

1) Cf. 'Archiv' XII, 578.

quod prefata civitas vel quilibet persona habet et tenet de rebus regni et totum quod regno et imperio pertinet sive de marchia vel alio modo, quoque iure vel consuetudine, vel pertinuit retro a XXX^{ta} annis vel pertinebit, in civitate Pisana et eius districtu per terras et insulas. Et concedimus et damus in feodum vobis comitatum vestro districtui, sicut tenet turris Benni ad Arnum et ad Cannetum, et inde ad Barbiellam, et sicut trahit ab Ebula ad Montem Tiniosum et ad Burrianum et Quercetum et ad Castrum Corniq, inde ad Scorlinum, et sicut trahit marina ad Portum Eroulis; ab alia parte fluminis Arni, sicut trahit Planesule et comprehendit curiam Cintorie et sicut trahunt confinia inter vos et Lucenses usque ad pontem Mogionie, et inde sicut sunt confinia districtus Pisane civitatis. (4) Et ut Pisani et hii qui de eorum districtu sunt et eorum res sint liberi, etiam sub consulatu et iudicibus et potestatibus de se ipsis libere, sicut eis placuerit. Et Pisana civitas habeat plenam iurisdictionem et potestatem faciendi iusticiam et etiam vindictam et dandi tutores et mundualdos et alia, que iudex ordinarius vel quilibet potestate peditus ab imperatore habere debet ex sua iurisdictione in suo districtu et in suos, quos concessimus ei et concedemus. Et Pisani et qui de eorum districtu sunt a nulla persona debeant foderari neque hospitari; et Pisani potestatem habeant ducendi eos in expedicionem et ad omnem districtum suum. Et quicumque negociatorum voluerit transire ad eos causa negociandi, sive per terram sive per aquam, secure vadat et a nullo aliquo ingenio impediatur, nisi sint in banno domini imperatoris. Negociatores autem Pisani per Siciliam et Calabriam et Apuliam et Principata^o et per totum imperium nostrum libere sint et vadant per terram et aquam absque omni pedagio et drittura, nec cogantur emere vel vendere ultra suum velle, nec alius quilibet aliquo ingenio prohibeatur a Pisanis emere. (5) Et concedimus et damus vobis in feodum litus maris et tantum iuxta hoc, quod libere Pisani in eo facere naves et galeas et exercere suas mercationes possint, et quod in eo nobis pertinet a Ciuitauecla usque ad Portum Veneris; et quod nullus possit in eo vel faucibus aquarum infra terminum contentis facere portum vel applicare cum meroibus contra voluntatem Pisanorum. Preterea damus et concedimus vobis similiter in feodum medietatem Palermi et Messane^d et Salernie et Neapolim^e cum medietate eorum districtus et cum medietate agrorum et portuum vel aliorum que excoluntur ab ipsis civitatibus, et totam Gaetam et Mazari et Trapoli cum totis agris et ceteris, que superscripta sunt, et in unaquaque alia civitate, quam Guillelmus^f detinet, rugam unam cum domibus convenientem Pisanis mercatoribus. (6) Volumus quoque et statuimus et faciemus iurare episcopum Lunensem, qui investituram regalium et comitatus a nobis receperit, vel quicumque alius pro nobis tenuerit, ut faciat Pisanos securos et res eorum per sacramentum, quod persone et res eorum salve sint in omni districtu suo per se et per omnes suos. Hec supradicta omnia damus in feodum et concedimus communi Pisanorum et per presentis privilegii paginam confirmamus, quam subtus aurea bulla nostra signari iussimus. Et de supradictis investivimus Pisanos per ense, quem manu tenebamus; dantes eis terciam partem thesauri Gvillelmi dicti regis, ut sit eorum.

(7) Hoc^g est sacramentum quod prestabunt principes domini imperatoris Pisanis: In nomine Domini, amen. Principes, qui ibunt vel erunt in expedicione supra regem Guillelmum^f vel eius successorem vel aliquem qui terram eius tenuerit iurabunt, quod vivam guerram facient sine malo ingenio et dolo et Pisanos et eorum res per bonam fidem salvabunt et eos non derelinquent, nisi iusto Dei impedimento remanserit, sine fraude et malo ingenio, et quod nec imperator nec ipsi facient pacem vel finem vel treugam vel guerram recrudutam — sine parabola omnium consulum Pisanorum vel eorum maioris partis, qui in expedicione erunt, data sine vi — cum rege Guillelmo^h vel eius

205. ^a) sic or. ^d) Pat 7 Mett or. ^e) Neapoli or. ^f) Guill or. ^g) nova linea in or.
50 h) Guillo or.

successore vel cum alio qui illam terram tenuerit, et sine fraude, donec in expeditione erunt. Preceptum et conventum factum Pisanis a domino Friderico Romanorum imperatore salvare iuvabunt et firmum tenebunt nec erunt aliquo tempore in consilio vel facto ibi vel alibi ut rumpatur, immo ut salvum fiat. Et omnes rectores, quos imperator vel ipsi in partibus illis constituerint, iurabunt, quod totum quod imperator Pisanis dat et concedit ibi, sicut in precepto continetur, firmum tenebunt, nec tollent vel minuent per se vel per alios, et si aliquis voluerit tollere vel minuere, adiuvabunt eos inde per bonam fidem, ita ut omnes rectores, quos Pisani ibi constituerint, iurent adiuvare rectores quos imperator ibi habuerit similiter¹.

(8) Haec¹ est securitas Pisanorum, quam dominus Fridericus imperator Romanorum¹⁰ prestitit eis per sacramentum fidelium suorum ex suo mandato factum in presentia sua: 'In nomine Domini, amen. Imperator dominus Fridericus nec per se nec per alium faciet finem vel pacem vel treguam vel guerram recrudutam sine concordia omnium consulum Pisanorum vel eorum maioris partis facta sine vi, et quod principes, qui ibunt in expeditionem, antequam ad expeditionem moveant, iurare faciet, ut dictum¹⁵ est. Et faciet exercitum et vivam guerram supra regem Guillelmum^k vel eius successorem vel contra omnem hominem, qui eam terram tenuerit contra eius voluntatem; in quo exercitu erit ipse vel magni principes Alamannię cum exercitu bona fide et sine fraude. Et erit ille exercitus in Apulia ante Kal. Septemb. proxime venientis, si
 Mai. 27. nunciaverit Pisanis ab hodie usque ad proximum pascha pentecosten¹, eos velle facere²⁰ ostem ad Kal. Septemb. Et si Pisanis ad predictum terminum pentecosten nunciatum non fuerit, tunc postea Pisani debent prescire, si fieri debet in sequenti estate, usque
 Aug. 15. ad festum sanctę Marię medii Augusti. Et si tunc presciverint Pisani, movebunt per totum proximum Madium postea absque fraude vel quocumque aliorum mensium voluerit dominus imperator usque ad Kal. Septemb., ita quod ex tempore medii Augusti²⁵ presignet mensē. Et si in sequenti estate tunc non fuerit, debent prescire per unum annum tempus motionis, et tunc in capite anni motio fieri debet, dum tamen fiat a Kal. Madii usque ad Kal. Septemb. Et imperator per se vel, ut dictum est, per suos principes cum exercitu intrabit Apuliam, antequam Pisani movere debeant. Et si imperator non venerit in ostem, non exiet de Italia, donec Pisani erunt in expeditione,³⁰ et si opus fuerit eis vel civitati eorum, eis absque fraude succurret vel civitati. Hoc observabit, nisi Dei impedimento remanserit. Quo transacto, sine fraude recuperabit, vel nisi remanserit concordia utriusque partis. Et quod totum quod dat et concedit, sicut in precepto continetur, firmum tenebit nec tollet vel minuet per se vel per alium id vobis Pisanis; et si aliquis voluerit hoc facere, vos inde adiuvabit. Et si de feodo,³⁵ quod vobis dat et concedit, litem vel molestiam a Welfone vel eius filio vel eorum successore vel ab aliqua persona pro eis habueritis, vos et civitatem vestram inde adiuvabit per bonam fidem usque ad finem factam. Et si vos stando in servicio imperatoris vel faciendo guerram pro eo vel postea ea occasione aliquis homo vel civitas fecerit vobis guerram, inde vos adiuvabit per bonam fidem usque ad pacem factam,⁴⁰ nec faciet finem sine vobis. Et si Pisani fecerint guerram precepto imperatoris cum Ianuensibus vel pro eis ostem, vel palam fuerit eos guerram eis pro eo facere, vel palam guerram eis indixerint precepto imperatoris, imperator non faciet cum eis pacem vel finem vel treguam vel guerram recrudutam sine concordia omnium consulum Pisanorum vel eorum maioris partis, facta sine vi et absque mala voluntate, et super eos faciet⁴⁵ ostem et ibit ad obsidionem; ita si Pisani viderint, eum sine fraude sine gravissimo impedimento hoc facere non posse, tunc non teneatur. Et eo tempore, quo viderint, eum sine fraude facere posse, teneatur. Et non faciet cum eis finem, quod Ianuenses

castrum Portus Ueneris non dent ei, et tunc vel si ante ceperit illud, ipse dabit Pisanis illud castrum disbrigatum cum suo iure et pertinentia in feodum et per preceptum suum confirmabit. Et VIII diebus antequam exercitus Pisanorum esse debeat ad obsidionem, ipse erit ad obsidionem Ianue, et postea vivam guerram faciet Ianuensibus. Et Pisanos et eorum res et eorum ostem salvabit et eos non derelinquet, nisi iusto Dei impedimento remanserit, sine fraude et malo ingenio. Et faciet iurare marchiones de Monteferrato et de Gavi et de Wasto et marchiones de Busco et Opizonem Malaspinam et comites de Lauania, quos poterit sine fraude, ut Pisani sint securi in eorum fortia cum suis rebus; et si Ianuenses fecerint Pisanis guerram aliqua occasione ex supradictis, quod inde eos adiuvabunt usque ad pacem factam et vivam guerram facient Ianuensibus. Et si imperator Ianuam ceperit vel sine condicione se reddiderit ei, Portus Ueneris castrum disbrigatum Pisanis in feodum dabit, ut dictum est. Et si contingerit eam destrui, homines de Ianua, qui ibi pro habitantia remanserint vel in eius districtu iuxta marinam, et alios, qui in castris et villis iuxta marinam pro habitantia fuerint usque ad Portum Ueneris, Pisanis iurare coget ad ostem et adiutorium et guerram eorum, et non reddere malum meritum eis, etiam si solummodo guerram vel ostem ex precepto domini imperatoris Pisani fecerint.

(9) Hii vero sunt qui hoc sacramentum fecerunt: dominus Cunradus videlicet illustris palatinus comes Rheni, Odalricus dux, Gebehardus comes de Luggenberge et frater eius comes Marquardus, Burkardus de Hasenbure^m.

(10) Hocⁿ est iuramentum, quod Lambertus consul Pisanorum fecit, et quod facient omnes consules Pisani et commune civitatis domino Friderico Romanorum imperatori, scilicet consules, quicumque modo sunt, et futuri, quicumque de cetero erunt, debent facere: 'In nomine Domini, amen. Ego Lambertus consul iuro, quod ab hac hora inantea fidelis ero domino Friderico Romanorum imperatori sicut de iure debeo domino et imperatori meo, et non ero in facto vel consilio, quod perdat vitam suam vel membra vel imperium vel honorem suum, et iuvabo eum retinere coronam suam et imperium et honorem, quo navigio ire poterò, et in illis terris que sunt iuxta marinam, et nominatim civitatem Pisanam cum comitatu suo et districtu contra omnes homines; et si perdiderit, iuvabo eum recuperare bona fide. Et iuro, quod commune Pisanorum faciet ostem et expeditionem per mare cum sua fortia, postquam imperatoris exercitus intrabit Apuliam et movebit per illos terminos, qui sunt in scripto facto inter Pisanos et imperatorem, et ibit ad exercitum imperatoris, quantocius poterit, sine fraude et malo ingenio, et iuvabit dominum imperatorem conquistare Siciliam et Apuliam et Calabriam et principatum Capue, quo suo poterit navigio et in illis terris que sunt iuxta marinam. Et si acquisita fuerit Sicilia vel Apulia vel Calabria vel principatus Capue, iuvabunt Pisani eum retinere, et si perdiderit, recuperare bona fide contra omnes homines et nominatim contra Guillelmum^o Siculum et eius successores vel quemcumque, qui aliquam harum terrarum occupabit vel tenebit contra voluntatem domini imperatoris; et vivam guerram facient et non facient finem neque pacem neque treugam neque guerram recrudatam cum eodem Willelmo^p Siculo vel eius successoribus vel cum aliquo tenente aliquam supradictarum terrarum contra voluntatem imperatoris et absque eius parabola. Et iuro, quod faciam iurare Pisanos propria manu hoc sacramentum fidelitatis et pacti, secundum quod consules consueti sunt facere iurare populum sub consulatu, et quod iuvabunt eum retinere, et si perdiderit, recuperare totam marinam ab Arelata^q usque ad Montem Sancti Angeli. Et postquam exercitus Pisanorum se moverit ad ostem et expeditionem, non derelinquet exercitum imperatoris, nisi iustum Dei impedimentum intercesserit. Et iuro, quod quicumque

205. ^m) posthac duas lineas vacuas in or. ⁿ) littera H. per magna in or. ^o) Guillelmi or.

50 p) Willo or. q) sic or.

civis Pisanus iurabit sub meo consulatu in sacramento populi; ipse iurabit, quod ipsam fidelitatem, quam consules imperatori iurant, itidem per se observabit, et faciam eum iurare, quod pactum et concordiam, que inter dominum Fridericum Romanorum imperatorem et Pisanos est, similiter observabit bona fide absque fraude et malo ingenio. Item iuro, quod si imperator preceperit Pisanis, ipsi facient guerram Ianuensibus, et non facient pacem vel tregam vel guerram recedutam cum eis sine parabola domini imperatoris. Et si imperator preceperit, hoc anno Pisani venient in obsidionem Ianue cum fortia sua mense Iunii, Iulii vel Augusti, si fecerit eos prescire usque ad octavam pentecosten. Et non derelinquent exercitum imperatoris nec movebunt se de obsidione nec tregam facient vel pacem cum Ianuensibus sine parabola imperatoris vel ante captionem Ianue. Et hec supradicta omnia, ut dicta sunt, observabo toto tempore mei consulatus et non recipiam aliquem in consulatum, qui hoc sacramentum non faciat. Hec omnia observabo sine fraude et malo ingenio, nisi iusto Dei impedimento remanserit vel concordia utriusque partis'.

(11) Isti iuraverunt: Lambertus consul, Villanus, Heinricus, Bozius, Sigerius et Opizo.

(12) Hec est conventio facta inter dominum Fridericum Romanorum imperatorem et Lambertum consulem Pisanum: 'In nomine Domini, amen. Ego Lambertus consul eum legatis Pisanis, qui mecum sunt, pro civitate nostra paciscor et convenio cum domino Friderico Romanorum imperatore, quod fidelitatem, quam ei facio, et sacramentum omnes Pisani consules, qui modo sunt, iurabunt unusquisque propria manu; et quicumque aliquo tempore futuri sunt seu aliquis qui regimen habebit civitatis et Pisani debent facere. Pisani et eorum consules semper facient et observabunt omnibus successoribus eius regibus et imperatoribus, quando requisitum fuerit ab eis per imperatorem seu regem aut per se aut per suos certos nuncios, et firmaverint preceptum factum a domino Friderico Romanorum imperatore, sicut ab ipso factum et firmatum est, quod facere debent. Si autem aliquis futurorum regum seu imperatorum expetierit a Pisanis ostem vel eos guerram facere voluerit, secundum quod de domino Friderico Romanorum imperatore dictum est, faciet eos securos, quemadmodum dominus Fridericus Romanorum imperator fecit'.

Testium, in quorum presentia supradicta omnia hinc inde ordinata et confirmata sunt iuxta tenorem presentis pagine, nomina hec sunt: dominus Reinaldus Coloniensis archiepiscopus et archicancellarius, Eberhardus Babenbergensis episcopus, Heinricus Leodiensis episcopus, Ortliebicus Basiliensis episcopus, Gero Halberstadensis episcopus, Erlebaldu Stabulensis abbas, Vdalricus cancellarius, Heinricus prothonotarius, Stephanus capellanus, Fridericus dux Sueuorum filius illustris regis Cunradi, Cunradus palatinus comes Reni, marchio Theodericus de Saxonia, marchio Albertus de Saxonia, Dietboldus dux Boemie, comes Teto, dux Udalricus, comes Rudolfus de Phullendorf, comes Vlricus de Lenzebuero, Willelmus marchio Montisferrati, Menfredus marchio de Wasto, Hugo Magnus marchio de Wasto, marchio Opizo Malaspina, Wido comes de Blandrato, Marquardus de Grumbach, comes Vdalricus de Hurningen, comes Gebehardus de Luggenberge, Cunradus burgravius de Nurenbero, Marquardus de Luggenberge, Bernhardus de Hurstmere, Degenhardus de Helenstein, Arnoldus de Biberbach, Egelolfus de Urselingen, Burkardus de Hasenburc, Cunradus de Ballenhusen, Bertolfus triscamerarius, Hartmannus camerarius et filius eius Rudegerus camerarius, Heinricus mariscalcus, Lupoldus de Grindelaha, Vlricus de Salhaha, Sigeboto camerarius.

§ Signum domini Friderici Romanorum imperatoris ac triumphatoris invictissimi. § (M.)'

205. r) nova linea in or. s) Wilm' or. t) sequuntur in ipsa signi linea alia manu: † EGO. Reinaldus Romani imperii archicancellarius recognovi et ss.

[E]go Odalricus cancellarius vice Reinaldi Coloniensis archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

[Acta sunt hec anno dominicę incarnationis MCLXII, indictione X, regnante domino Friderico Romanorum [im]peratore gloriosissimo, anno rogni eius X, imperii vero VII.

Datum Papię post destructionem Mediolani, VIII. Idus Aprilis; feliciter amen.

206. RECONCILIATIO PLACENTIAE.

(1162. Mai.)

Autographon, quod adhuc b. m. Bethmann in arca magna lignea tabularii S. Antonini Placentiae viderat¹, vir cl. Holder-Egger a. 1891 neque in hac arca neque alibi repperit. Cum vero scriptum reconciliationis in neutro Registorum tabularii municipalis exemplatum sit, nos editionem principem repetere oportet, quam instruxit Boselli 'Delle storie Piacentine libri XII I, 313 (= Böhmer 'Acta imperii selecta' 597 nr. 886 et Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 75) ex autographo, cuius sigillum iam tunc deperditum erat, filis sericis relictis. — Stumpf, Reg. 3943. (P. deest.)

In nomine Domini, amen. Hec est concordia per quam Placentini in gratiam domni imperatoris Friderici redierunt.

1. Placentini planabunt totum fossatum in circuitu civitatis et destruent totum murum civitatis et suburbii in circuitu. De turribus destruendis non sunt districti per sacramentum nec per obsides, sed imperator habet potestatem de eis faciendi quicquid ei placuerit et quodcumque voluerit.

2. Placentini dimittent et resignabunt domno imperatori Friderico omnia regalia sua tam infra civitatem Placentiam quam extra per totum episcopatum et comitatum et virtutem ipsorum et adiuvabunt eum bona fide retinere, et si perdiderit, recuperare, ut libere habeat et possideat.

3. Et adiuvabunt eum retinere coronam suam et imperium et Italiam et Lombardiam, specialiter autem et nominatim civitatem Placentiam et totum episcopatum et comitatum, contra omnem hominem bona fide sine fraude et malo ingenio, nec erunt in consilio vel in facto, quod perdat membrum vel vitam vel honorem vel imperium vel regalia sua vel civitatem Placentiam vel comitatum vel episcopatum, et si perdiderit, adiuvabunt eum recuperare.

4. Et iurabunt omnes fidelitatem domno imperatori Friderico et suis successoribus a XV annis supra et a LXX infra. Omnes castellani per episcopatum et comitatum Placentinum constituti iurabunt fidelitatem domno imperatori Friderico sicut cives Placentini et facient ei securitatem de castellis suis, et si facere contempserint, Placentini habebunt eos hostes et facient eis vivam verram et facient contra eos hostem et obsidionem iuxta mandatum domni imperatoris et legatorum suorum cum omni fortia et virtute eorum, donec distringant eos facere mandatum domni imperatoris.

5. [Et Pla]^acentini reddent in manus et potestatem domni imperatoris et legatorum suorum omnia castella Placentini episcopatus et omnia bona et possessiones

206. ^a) suppleta a Böhmero.

1) Cf. 'Archiv' XII, 694 et supra p. 238.

eius tam infra civitatem quam extra per totum episcopatum et comitatum, si episcopus iuxta beneplacitum domni imperatoris et consilium principum in gratiam eius non redierit a proxima dominica usque ad VIII dies. Et si in hoc facto aliquis domno imperatori et Placentinis contrarius vel rebellis extiterit, Placentini iuxta mandatum domni imperatoris et legatorum suorum cum omni fortia sua facient vivam guerram et obsidionem, quousque dominus imperator castella episcopi et possessiones et bona libere et quiete possideat. Quod si episcopus infra predictum terminum ad gratiam imperatoris non redierit, Placentini eiciant eum extra episcopatum suum nec deinceps eum recipiant sine parabola domni imperatoris. Et dominus imperator dabit episcopo et personis, que cum eo ierint, omnibus rebus eorum securum conductum a Placentia usque Venetias vel usque Ianuam vel usque in regnum Frankorum per dietam unam, quacumque via ire voluerint per fortiam domini imperatoris.

6. Placentini persolvent domno imperatori et domne imperatrici et curie VI millia marcarum examinati et puri argenti vel pro unaquaque marca IIII libras Papiensium denariorum vel tantum de alia moneta unde possit emi marca puri argenti vel IIII libre Papiensium, ita ut eorum sit electio. Hanc pecuniam persolvent statutis terminis, videlicet II millia marcarum ante diem pentecostes, II millia in festo sancti Iulii apostoli, II millia in assumptione sancte Marie, si non remanserit per parabolam domini imperatoria.

7. Item Placentini recipient potestatem vel potestates, quem vel quos dominus imperator ibidem ordinare voluerit, sive Teutonicos sive Lombardos, et iurabunt stare ad mandatum illius vel illorum et ad mandatum domini imperatoris.

8. Dominus imperator cernet per suam electionem quingentos obsides, et de illis dabunt Placentini domno imperatori LXX, quoscumque ipse elegerit; et illos tenebit dominus imperator per III menses; finitis III mensibus dominus imperator cernet per suam electionem alios LXX obsides et illos tenebit per alios tres menses; quibus finitis, cernet alios LXX; et per huiusmodi successiones terminorum tenebit obsides dominus imperator, donec universa pecunia soluta fuerit et donec fossata complanata fuerint et muri funditus destructi, iuxta voluntatem et mandatum domni imperatoris et legatorum suorum per quos dominus imperator viderit eos posse facere. Si quis Placentinus iuxta electionem domni imperatoris obses esse noluerit et refutaverit, distringent eum iuxta eorum posse; quod si distringere eum non poterint, eicient eum extra civitatem et episcopatum et omnia bona sua, tam mobilia quam imobilia, fisco applicabunt, et dominus imperator alium eliget, quemcumque voluerit. Postquam autem universa pecunia soluta fuerit et fossata complanata et muri fuerint funditus destructi, dominus imperator tunc omnes obsides benigne absolvet.

9. Si Amizo Sacco Amizonem Bataliam vel aliquos alios appellaverit de morto filiorum suorum, et illi ad curiam venire noluerint facturi et recepturi iusticiam, erunt in banno domni imperatoris et Placentini eos eicient extra civitatem et episcopatum eorum et persequentur eos tamquam hostes, et omnia bona eorum mobilia et imobilia fisco applicabuntur.

10. Placentini facient pacem et guerram, ubicumque imperator voluerit, et facient hostem et obsidionem per Lombardiam iuxta mandatum domini imperatoris.

11. Prepositus maioris ecclesie in Placentia et milites et pedites sive quicumque fuerint secum in consilio et auxilio, ut spoliaretur episcopus Tusculanus, pecunia et rebus suis universa ablata reddent in integrum domno imperatori, unusquisque per tantum quantum de rapina illa habuit, ita quod evidenter se purgare possit iureiurando, si miles est, si autem pedes est, iuxta legem condicionis sue purgabitur. Quod si oblata restituere noluerint, Placentini capient personam prepositi et presentabunt domno imperatori et omnia bona sua et eicient omnes alias personas extra civitatem

et episcopatum et comitatum Placentinum, et omnia bona eorum tam mobilia quam immobilia fisco applicabunt, nec eos deinceps recipient sine parabola domni imperatoris.

12. Hec supradicta omnia observabunt Placentini domno imperatori Friderico, domno imperatrici et principibus et legatis domni imperatoris bona fide sine fraude et malo ingenio, si non remaneat per parabolam domni imperatoris. Pro supradictis his omnibus, ut compleantur, recipiet domnus imperator Placentinos in gratiam suam et bonam voluntatem et absolvet eos de banno, et salva erit civitas et secura, et omnes persone et res eiusdem civitatis salve sunt et secure, exceptis quo in conventionem et pacto continentur. Similiter salve sunt persone et res et possessiones per totum episcopatum et comitatum Placentinum, et Placentini libero habeant suas possessiones in civitate^b et extra civitatem per episcopatum et comitatum, salvis regalibus domni imperatoris et salva uniuscuiusque iusticia. [Pro]^c maleficiis peractis^d in guerra quicquid de iure in eos posset vindicari, imperialis clementia eis remisit.

13. Placentini accipiant collectam in civitate et per totum episcopatum pro solvenda tantummodo supradicta pecunia ab omnibus personis, exceptis his qui erant in parte domni imperatoris in guerra vel qui redierunt in gratiam domni imperatoris, antequam consul Placentinus de concordia iurasset, et exceptis hominibus illorum qui ad Placentinos non spectant; quod si utriusque partis communes fuerint, Placentini pro sua portione collectam accipient sicut ab aliis vicinis.

20 207-210. ENCYCLICAE DE CONCILIO APUD LAONAM CELEBRANDO.

(1162. Mai. Iun.)

207. *EPISTOLA AD REGEM FRANCIAE PRO FOEDERE. Mai. 31.*

*Datus e codice Vaticano Christin. 179 saec. XII. fol. 49', quem excussit vir cl. Holder-
25 Egger. — Stumpf, Reg. 3944. (P. deest.)*

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto consanguineo suo L(udewico) illustri Francorum regi salutem et sincere dilectionis affectum.

Litteras et legatum nobilitatis tuae qua debuimus alacritate suscepimus, benigne imperiales aures accommodantes his quae a sinceritate tua nobis nunciata sunt. Placet igitur sublimitati nostro, ut inter nos tanquam consanguineos et inter cognata regna nostra, deterso totius rancoris nebulo, sincere dilectionis splendor refulgeat et fodus amicitiae, quod facit utraque unum, indissolubilem semper conservet amorem. Sane quaecumque necessaria sunt ad conservandam inter nos mutuae dilectionis integritatem cum dilecto consanguineo nostro, fideli^a tuo H(enrico) comite Treccarum amico et plenarie
35 ordinavimus et sicut conditum est inviolabiliter observare curabimus.

Datum Papie post destructionem Mediolani II. Kal. Iunii.

206. b) civitatem ed. c) e P ed. d) quactis ed.

207. a) fidele cod.

208. ENCYCLICA EPISCOPIS TEUTONICIS MISSA.

Adhibuimus 1) codicem Vaticanum Christin. 179 saec. XII. fol. 47, ubi ad archiepiscopum quendam data est, et 2) codicem Vindobonensem 629 saec. XII. fol. 59 a viro d. Kehr descripto, quo usa est editio Tenynagelii p. 437 nr. 76; inscribitur Conrado episcopo Augustano et sententia finali abundat; qui textus exstat etiam in codice Hunnoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 481, cuius tamen lectiones, quippe quae nonnisi depravationes continent, respuimus. — Stumpf, Reg. 3945. 3948. (P. 132.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo, a archiepiscopo b gratiam suam et omne bonum.

Inter innumeras et tumescentes tempestatum procellas, quibus iam diu navicula 10 beati Petri quassata, et inter pressuras diversas, quibus sancta Dei ecclesia frequenter afflicta et tribulata est, tandem verus ille mediator Dei et hominum Christus Iesus, qui ecclesiam suam, velut unicam sponsam, proprio caractere sui pretiosi sanguinis insignivit et redemit, consolationis gratiam c, quam ascendens in celum fidelibus suis Math. 28, 20. repromisit inquit: 'non relinquam vos orphanos, ecce ego vobiscum sum omnibus 15 diebus usque ad consummationem seculi', evidentibus et manifestis declarat indicis. Eccl. 50, 6. Ipse enim sicut stella matutina in medio nobule d oriens, solita pietate ecclesiam Math. 8, 26. suam in tribulatione respexit et surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.

Pro illa siquidem controversia, que inter nos et regem Francorum pro scismate 20 Romane ecclesie iam diu agitabatur, aspirante Spiritus sancti e gratia, que facit habitare unanimes in domo Domini f, mediantibus hinc inde legatis, tandem pari voluntate et unanimi consensu inter nos convenit: quod nos videlicet una cum archiepiscopis, episcopis et patribus orthodoxis ac viris religiosis, baronibus et universis utriusque regni g Aug. 29. principibus III. Kal. Sept. in die videlicet decollationis sancti Iohannis baptiste 25 super fluvium Saonam in episcopatu Bisuntino concilium generale pariter celebraturi sumus. In quo rex Francorum, dilectus consanguineus noster, cum universis archiepiscopis h, episcopis et cum omnibus regni sui principibus et tota Gallicana ecclesia reverendum patrem nostrum, dominum papam Victorem i, sicut per sacramenta et firmissimas securitates preordinatum est, in apostolicum et universalem sancte Dei 30 ecclesie pontificem recipiet et debitam ei exhibebit reverentiam k. Verum quia hoc negotium tam arduum tamque salubre et tam necessarium, ubi de reconciliatione sancte Dei ecclesie et totius christianitatis in commune agitur, sine tue discretionis ceterorumque l principum ac Christi fidelium presentia consummari nec debet nec potest, exoramus te et monemus in ea fide, quam debes imperio et sancte Dei ecclesie et 35 anime tue m, quatinus omni occasione summota cum sapientioribus et magis idoneis et Aug. 25. litteratis n personis tui episcopatus o aput Bisuntium p III. die ante predictum terminum familiariter more curie nobis occurras, ad concilium nobiscum processurus. Et quia habundans cautela non nocet, milites tui, quos tecum adduces, in armis et clipeis sint muniti; insuper et tentoria q deferas, que propter domorum raritatem necessaria erunt. 40 Ibi enim per gratiam Dei totum negotium domini pape Victoris r ad gloriam Dei et ad pacem et unitatem sancte Dei s ecclesie et omnimodum honorem imperii honesto fine terminabitur.

Denique t omnibus in ordine clericali constitutis suadendo et rogando scribimus, quatenus ad prefatum concilium veniant aut euntibus rebus suis succurrant. 45

208. a) spatium vacuum 1. b) fideli suo C. Augustensi episcopo 2. c) grā 2. d) ne. 2. e) sancti Sp. 2. f) Idem 2. g) regni utriusque 2. h) suis add. 1. i) V. papam 2. k) rev. ex. 2. l) eorumque 2. m) quam imperio — tue debes 2. n) et litteratis des. 2. o) tue diocesis 2. p) corr. ex Bisuntinum 1. q) insuper tentoria 1. r) V. pape 2. s) deest 1. t) reliqua des. 1. •

209. ENCYCLICA PRINCIPIBUS SAECULARIBUS MISSA.

Hanc Matheo duci Lotharingiae inscriptam servavit codex Vaticanus Christin. 179 saec. XII. fol. 51, quem contulit Holder-Egger. — Stumpf, Reg. 3946. (P. 133.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus fideli suo M(atheo) duci Lotharingie gratiam suam et omne bonum.

Quoniam in scismate, quod est in Romana ecclesia, universus orbis in se ipsum divisus est et tota christianitas non modica turbatione concutitur, nos tota animi compassione sancte Dei ecclesie doloribus condolemus, tocuis consilii et auxilii propensio-
10 sublato ecclesia Dei sicut in unitate fidei, ita sub unius pastoris regimine in unum ovile congregetur.

Inde est, quod ex consilio principum cum dilecto consanguineo nostro L(udewico) illustri rege Francorum, III. Kal. Septemb. in die videlicet decollationis sancti Iohannis baptiste super fluvium Saenam concilium celebrare statuimus, in quo aspirante Spiritu
15 sancto, qui facit unanimes habitare in domo Domini, speramus, ut ecclesiastice pacis et unitatis status reformetur et dominus papa Victor apostolice sedis gubernacula debeat obtinere. Verum quia hoc negotium tam arduum tamque salubre et tam neces-
sarium, ubi de reconciliatione sancte ecclesie et salute tocuis christianitatis in commune agitur, sine tue discretionis presentia consummari nec debet nec potest, exorantes
20 commonemus te in ea fide, quam debes imperio et sancte Dei ecclesie et anime tue, quatinus omni occasione sumnota apud Bisuntium III. die ante predictum terminum
familiariter more curie nobis occurras, ad concilium nobiscum processurus. Aug. 25.

210. EPISTOLA AD ARCHIEPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Legitur et ipsa in codice Vaticano Christin. 179 fol. 50. — Stumpf, Reg. 3947. (P. 133.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo E(raclio) venerabili Lugdunensi^a archiepiscopo et primati Galliarum gratiam suam et omne bonum.

Imperialis nostre sollicitudinis propositum, quod Lugdunensem^a ecclesiam ac
30 civitatem a diutinis laboribus suis exuere et in antique dignitatis sue statum reformare decrevimus, pro tua fideli erga nos devotione in pectore nostro incessanter vigilat, quoadusque Deo opitulante debitum sortiatur effectum. Unde et propitia divinitas, que piis omnium consiliis interesse et ea promoveri consuevit, congruam nobis hoc tempore oportunitatem optulit, ut partes Burgundie, immo ipsam civitatem Lugdunensem^a,
35 in propria maiestatis nostre persona quantotius adeamus ac ruinas eius in status sui decorem cooperante Domino erigamus. Comes siquidem Henricus Trecentis cum ad curiam nostram in legationem domini sui regis Francorum venisset et reverendum patrem nostrum papam Victorem humili veneratione honorasset, studiose a nobis postulavit, quatenus ad colloquium inter nos et eum regem habendum accederemus, tantumque
40 huic verbo institit, quoadusque universorum nostrorum principum consilio, colloquium indiximus III. Kal. Septembr. ad pontem Saone, inter Divionem et Dolum, cum
archiepiscopis, [episcopis], abbatibus aliisque cleri nostri prioribus illo venturi. Quia Aug. 29.
ergo tua diligens prudentia in eodem colloquio nobis plurimum necessaria est, venerabilitati tue studiose mandando iniungimus, quatenus ad idem colloquium omnes suffra-

45 210. ^a) Lugd. cod.

ganeos tuos evoces et cum universis prioribus, abbatibus et cleri celebritate omni remota occasione venias, quia nos ibidem divina gratia promovente super ecclesie Dei restituenda unitate et super domini pape Victoris confirmatione finem imponemus. Interea vero consilium non fuit, ut miliciam prout dictum erat transmitteremus, quia quaecunque sunt in bellicis^b rebus agenda seu disponenda per presentiam nostram⁵ convenientius adimplere curabimus. Dominus quidem papa nobiscum aderit; et oportebit propter defectum domorum in tentoriis habitare.

211. CONVENTIO CUM IANUENSIBUS.

1162. Jun. 9.

*Privilegium imperatoris Ianuensibus datum continet et capitula conventionis principi- 10
palis et formam iuramenti a Ianuensibus praestandi (c. 18) et alteram conventionem acces-
soriam (c. 19). Subsidia editionis nobis praesto erant: 1) codex universitatis seu Athenaei
Ianuensis B. IX. 2, membranaceus, folio maximo, foliorum 520, una eademque manu
Rollundini de Richardo notarii circa a. 1296—1301 exaratus, qui continet Librum
iurium reipublicae Ianuensis; fol. 52'—53' legitur privilegium nostrum exemplatum c 15
transsumto quod a. 1229 mense Augusto fecerat Symon Donati notarius; ipse contuli;
2) editio Monumentorum historiae patriae, Liber iurium reipublicae Genuensis I, 207—213
nr. 236—238¹, quae nititur duobus codicibus Libri iurium tunc in Athenaeo asservatis,
quorum unus, quem editores signaverunt A, noster codex I est, alter signatus C, in quo
privilegium legebatur fol. 20—22', in bibliotheca Athenaei iam non exstat²; 3) raro adhi- 20
luimus editionem Muratorii in Antiquitatibus Italiae IV, 253, quae quonam codice nitatur
nescimus; caret capitibus 18 et 19. Privilegium patris a filio Heinricho VI a. 1191.
Mii. 30 mutatis mutandis innovatum est; v. infra. — Stumpf, Reg. 3949.*

(P. decst.)

(C.) In^a nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clementia 25
Romanorum imperator et semper augustinus. (1) Licet ad decorem et honorem im-
perii et ad nostram simul gloriam spectet, universos imperii nostri fideles confovere
et tueri, diligere et amplecti, ad illorum tamen praecipue tutelam propensius studium et
vigilantior^b curam merito debemus adhibere, de quorum devotione, de quorum ser-
vitio et labore circa exaltationem nostre corone melior spes nobis incipit arridere et 30
fidutia provenire. Congruum igitur et rationabile videtur, nos eorum obsequia fidelia^c
cum largiflua benignitate et imperiali munificentia ad servitium et honorem imperii
benignius applicare^d, quorum industria et virium potentia ad conservandum rei publice

210. ^b) thecillis cod.

211. ^a) In — Trinitatis literis elongatis in 1. ^b) vigilatorem 1. ^c) fid. obs. 2. ^d) de add. 1. 35

1) Haec editio privilegium in tres partes diruit, primo loco positis capitibus 1—16, secundo loco
positis capitibus 19 et 20 cum exchatocollo, tertio loco posito capite 18. 2) Nam codex B. IX. 3, nobis
a bibliothecae praefecto, professore Achille Neri, oblati, privilegium non continet. Est et ipse membrana-
ceus, folio maximo, saec. XIV. ex., foliorum 281, in primo folio non numerato leguntur manu saec. XVI:
Copia libri 2. magni iurium reipublicae sub hoc signo 2. Copia libri. Errore librarii post folium 20
sequitur folium 31; at folia nulla desiderantur.

statum pre ceteris gloriosum conferre potest incrementum. (2) Unde quia Ianuensem civitatem a prima sui foundatione caput suum inter alias civitates maritimas altius extulisse et perspicuis virtutum atque multarum probitatum operibus terra marique omni tempore prepollere^e veraciter audivimus, placuit nostre maiestati tantorum virorum, omnium videlicet Ianuensium fidelitatem eligere, tenere et eum omni bonivolentia pro aliis conservare eosque in commune congruis inde^f honoribus et amplioribus beneficiis semper honorare, presertim cum nos ipsorum servitiis et strenuis laboribus gratanter uti maxime in mari navalibus bellis velimus, iuxta illud nostre voluntatis propositum, quo non solum in terra sed etiam in mari gloriam et honorem Romani imperii dilatare modis omnibus et corroborare intendimus ac desideramus. Eapropter cognoscant universi fideles imperii presentes et futuri, quanto gratie nostre et honoris titulo, quanta omnium^g beneficiorum collatione, quanto dilectionis emolumento civitatem Ianue^h exaltandam digne duximus et honorandam. (3) Concedimus enim et donamus consulibus et communi Ianue^h in feudum, ut quociens ostem vel expeditionem aut exercitum facere voluerint, salva tamen fidelitate imperiali, habeant totam maritimam a Portu Monachi usque ad Portum Veneris in illo oste, exercitu vel expeditione; sane hoc statuentes, ut propter hoc in ceteris iustitia comitum aut marchionum non minuatur. (4) Item donamus et concedimus in feudum consulibus et communi Ianue^h liberam potestatem eligendi ex se ipsis, firmandi et habendi consules et eis utendi, qui habeant ius et facultatem liberam faciendi iustitiam et puniendi maleficia in civitate et districtu suo bona fide, legitime et secundum bonos mores ipsius civitatis. Et eis aliam potestatem non inponemus. (5) Preterea castra omnia, portus, regalia, possessiones, iura et res universas, quas in citramarinis velⁱ ultramarinis partibus tenent, habent vel possident, vel^k alius eorum nomine, eis concedimus et donamus in feudum et de gratia nostra in perpetuum imperiali auctoritate modis omnibus confirmamus. Proprietates autem et allodia eorum eis libere concedimus. (6) Item concedimus et damus eis in feudum Siracusanam civitatem cum pertinentiis suis omnibus et ducentas quinquaginta caballarias terre in valle Noth ad caballariam illius terre; et si forte ibi deerit, in terra comitis Simonis quod defuerit compleatur. Preterea concedimus et damus eis in feudum in unaquaque civitate maritima, que propitia divinitate a nobis capta fuerit vel nobis reddita deinde, rugam unam eorum negotiatoribus convenientem^l cum ecclesia, balneo, fundico et furno. (7) Concedimus quoque eis, ut in aliqua terra, quam de cetero auctore Deo^m conquisierimus eorum auxilioⁿ assistente, nullum dicitum, nullum pedaticum, datitam^o quamlibet, usanciam vel impositionem dent homines eorum, etiam si abhinc nobis reddita fuerit. (8) Concedimus quoque et damus consulibus et communi Ianue^h liberam potestatem expellendi Provinciales et Francigenas euntes per mare vel redeuntes a negotiatione totius Sicilie et totius Maritime et Calabrie et Apulie et omnis Principatus; Venetorum etiam, nisi ipsi Veneti gratiam nostram et bonam voluntatem fuerint consecuti. (9) Et damus eis, quod in terris, quibus negotiatum iverint, homines eorum habeant unum vel duos vel plures Ianuenses^p, qui inter eos iustitiam fatiant et rationem, et quod mercatores eorum ubique libere possint habere suum pondus^q et suam mensuram, quibus inter se res merceque suas recognoscant. (10) Item concedimus et damus eis, quod, si quis adversus aliquem Ianuensem vel homines districtus eorum, qui sit Ianuensis^h, vel in terris quas eis concessimus quoniam moniam fecerit, non teneatur Ianuensis vel homo districtus eorum conquerenti facere rationem, nisi ante Ianuenses iudicos; ibi quidem secundum leges nostras Romanas et bonas consuetudines eorum iustitiam faciant conquerenti. Et si nos preceperimus, alicui faciendam esse iustitiam, infra terminum convenientem ei iustitiam faciant Ianuenses^h

211. ^e) ppol'e 1. ^f) deest 2. ^g) omē 1; omne 2. ^h) ian 1. ⁱ) bis scr. L. ^k) aut 2.

50 ^l) conveniente 1. ^m) Deo auctore 2. ⁿ) auxilio 1. ^o) daticum 2. ^p) pondus 1.

iudices secundum quod predictum est; quod si noluerint, ante nos ipsa iustitia fiat. (11) Et concedimus eis, ut omnium mobilium, sicut in auro, argento, monetis et panni sericis preter incisos, que ceperint Ianuenses ipsi, medietatem nos^a et alteram medietatem habeant ipsi Ianuenses, ita tamen quod consules bona fide laborent, ut ipsa mobilia in ipsorum deveniant potestate, et sic disponantur. Reliqua^r omnia ex nostra liberalitate eis^a concedimus. Preterea quartam partem totius pecunie palatii preter gemmas, que ad nos pervenerit vel reddita fuerit, ipsis Ianuensibus imperiali liberalitate concedimus et bona fide studebimus, ut in nostram potestatem deveniat^s ipsa pecunia, et sic disponatur sine fraude. Item voluntarie concedimus eis ut, si a proxime Apr. 8. preterito festo pasce, ex quo die de gratia nostra adipiscenda Ianuenses studuerunt^t, eorum pecunia capta vel detenta est a Siculo vel aliqua persona per eum terra vel mari vel^u deinceps capta fuerit vel impedita, habeant ipsi Ianuenses vigesimam totius capte pecunie que ad nos et^v eos pervenerit, si damnum tantum fuerit; si vero minus fuerit, pro ratione amisse pecunie restitutio minuatur, ita tamen quod damnum amisse pecunie per iuramentum illorum, qui damnum passi fuerint, cognoscatur vel consulum sub sua credulitate hoc iuramentum [facientium]^w sine fraude. (12) Item generali edicto et banno speciali auctoritate imperatoria sanctiemus, ut nulla persona maior^x, minor vel media aliquatenus Ianuenses^y vel illos qui cum eis fuerint in rebus vel personis offendant. Et si quis temerario ausu contra facere presumpserit, vindictam inde et iustitiam faciemus secundum quod in edicto et banno expressum fuerit, nisi quantum per parabolam non coactam illius qui iniuriam passus fuerit aut Ianuensium consulum remanserit. (13) Nec cogemus exercitum Ianuensem alio ire nisi nominatim ad terras inter nos et eos expressas et nominatas absque eorum^z bona voluntate. Nec cogentur Ianuenses facere nobis ostem vel expeditionem aliam preter istam, nisi si perdiderimus quod absit civitatem aliquam de maritimis aut maritimam ab Arelate usque ad Montem sancti Angeli et in Apulia atque Calabria vel Sicilia, quatenus ad eas partes poterunt navigio pervenire; tunc bona fide adiuvabunt nos perdita recuperare. Nec distringentur amodo Ianuenses dare obsides vel pecuniam ipsi vel homines eorum districtus contra suam voluntatem. (14) Et faciemus iurare consules Papie, Placentie, Tordone et Asto sive potestates earum civitatum et marchionem de Monteferrato et Enricum Guercium marchionem et marchiones de Bosco^a et marchionem Malamspinam^b, quod quamdiu Ianuenses fuerint in expeditione nostra, nullam offensionem vel iniuriam facient Ianuensi^c civitati vel in eius districtu vel hominibus de Ianuensi^d districtu aut in rebus eorum in aliqua parte, ubi habeant potestatem. Et si quis contra facere presumpserit, bona fide eos defendent et adiuvabunt. Et hoc totum^e in debito fidelitatis eis iniungemus. Et si ipsi offenderint, quod hoc bona fide emendent^d. (15) Nostro quoque privilegio firmamus, quod nullus archiepiscopus, nullus episcopus, nullus dux, nullus marchio, nullus comes, nullus gastaldo^e, nulla magna vel parva imperii nostri persona in his, que Ianuensibus^f consulibus et communi Ianue^g concessimus tam in civitate Ianue^g quam extra vel que Deo auctore in futurum concedemus, inquietare, molestare, offendere vel disvestire presumat; et si quis contra facere presumpserit, penam mille librarum auri puri componat, medietatem camere nostre et alteram medietatem ipsis Ianuensibus inferendam^f. (16) Et ab hac die inantea non faciemus nec consentiemus fieri pacem, finem, treugam aut guerram recrudutam cum Willelmo^h Siculo vel successore eius aut aliquo alio sine parabola non coacta omnium Ianuensium consulum vel maioris partis que^h tunc temporis fuerit.

211. ^a) deest 1. ^r) Regalia 1. ^s) deveniant corr. 1. ^t) studuorū 1; studuerunt 2.
^u) inserui: deest 1. 2. ^v) vel 1. ^w) sic 3; deest 1. 2. ^x) vel add. 2; ul deletum 1. ^y) ianū 1.
^z) deest 1. ^a) Bosco 2. ^b) Malamspinam 2. ^c) tantum 2. ^d) emendet 1. ^e) gastaldus 2.
^f) conferendam 1. ^g) W'mo 1; Guilielmo 2. ^h) que 2.

(17) Ut autem auctore Domino ista sint perpetuo valitura, Guillelmus advocatus Aquisgrani per nostram parabolam et per nostrum preceptum iuravit super nos quod hoc omnia observabimus.

(18) Hoc¹ est sacramentum quod consules et cives Ianuenses, qui modo sunt et futuri sunt, facient domino Friderico Romanorum imperatori et semper augusto: 'In nomine Domini, amen. Ego iuro quod ab hac hora inantea ero fidelis domino Friderico Romanorum imperatori et semper augusto, sicut de iure debeo^k domino et imperatori meo; et non ero^l in facto vel consilio quod perdat vitam suam vel membrum, coronam vel imperium vel honorem suum aut civitatem Ianuensem^m vel comitatum vel eius districtum; et si perdidit, quod absit, iuvabo eum recuperare bona fide et retinere sine fraude contra omnes homines. Et iuro quod commune Ianuense^m faciet expeditionem ei et ostem per mare cum sua fortia bona fide absque fraude et malo ingenio; et iuvabo dominum imperatorem conquistare Siciliam et Apuliam et Calabriam et principatum Capue, quatenus ad eas partes navigio potest perveniri, et civitates adiacentes littoribus in partibus illis. Et si placuerit domino imperatori, anno presenti scilicet in Kal. Sept. vel sequenti anno per totum Madium commune Ianuense^m faciet ei ostem et expeditionem illam cum sua fortia bona fide. Et si anno sequenti quod Deus avertat iusto et evidenti impedimento expeditionem hanc complere non poterit, postea debemus prescireⁿ per annum tempus motionis, ita tamen quod fiat a Kal. Madii usque ad Kal. Sept., ita quod tunc movebit et quantotius poterit bona fide veniet ad exercitum domini imperatoris et postea non relinquet exercitum illum, nisi iustum et evidens Dei impedimentum^o intercesserit, vel acquisitis terris supradictis aut redditis, vel licentia domini imperatoris aut eius certi missi ad hoc destinati. Et si acquisita fuerit Sicilia vel Apulia vel Calabria vel principatus Capue, iuvabunt Ianuenses^m eum retinere, ita tamen quod non cogantur stare ibi; et si perdidit, quod absit, imperator, recuperare bona fide contra omnes homines et nominatim contra Guillelmum Siculum et eius successores vel alium quemlibet qui aliquam illarum terrarum occupabit vel tenebit contra voluntatem domini imperatoris. Et non fatiam finem neque pacem neque treugam nec guerram recrudutam cum eodem Willelmo^p Siculo vel successoribus suis vel cum aliquo tenente aliquam supradictarum terrarum contra voluntatem domini imperatoris et absque eius parabola, et guerram inde fatiam. Et iuro, quod fatiam iurare bona fide et absque malo ingenio omnes Ianuenses^m cives a XVI^q annis supra et a LXX infra bona fide manu propria hoc sacramentum fidelitatis et pacti, et quod bona fide et absque fraude et^r malo ingenio hoc observabunt, et quod iuvabunt eum bona fide retinere et, si perdidit, recuperare totam maritimam ab Arelato usque ad Montem sancti Angeli, et quod ipsam fidelitatem observabunt domino imperatori, quam consules iurant. Et^s iuro, quod nullum recipiam in consulatu Ianuensi^m qui hoc sacramentum omne^t non^u iuraverit; et quicumque Ianuensis^m civis sub nostro consulatu iurabit in sacramento populi, ipse iurabit, quod ipsam fidelitatem, quam consules domino imperatori iurant, itidem^v per se observabit. Hoc sane intellecto, quod consules Ianuenses^m ordinare debeant de expeditione bona fide, qui ire debeant aut^w pro civitate remanere, et sic fiat. Et omni quarto anno hoc iuramentum ab hominibus^w Ianue^m renovabitur, qui illud non iuraverint. Et si sciero aliquem^x hoc iuramentum non prestitisse, consulibus communis Ianue^m hoc manifestabo. Hec observabo bona fide, nisi quantum remanserit iusto^y dei impedimento vel licentia domini imperatoris aut eius certi nuncii ad hoc sacramenta recipienda destinati. Vassalli

211. ¹) Hoc — facient oi hominum capita 18 et 19 des. 3. ^k) debeam 1. ^l) deest 1. ^m) ian 1.

ⁿ) scire 1. ^o) Dei add. 1. ^p) & 1. ^q) XV 1. ^r) fraude et des. 1. ^s) Ego 2. ^t) omē 1; deest 2. ^u) deest 1. ^v) ut idem 1. 2. ^w) au 1. ^x) omnibus 1. ^y) aliquam 1. ^z) iuxto 1.

Siculi vel omne hoc iurent vel a consulatu abstineant ex nunc, donec predictus exercitus fuerit consumatus'. Ut autem auctore Domino ista sint perpetuo valitura, hoc iuramentum fecerunt Papii apud Sanctum Salvatorem in palatio imperatoris consules Ianuenses^a Ingo de Uolta et Niuelonus et cum eis legati Ianuenses^a nobiles viri, videlicet Lanfrancus Piper, Rogeronus de Castro, Bertramus de Marino, Ydo Guntardus et Bonouvassallus Bulferius^a, Iohannes quoque scriba eorum.

(19) Hec est conventio facta inter domnum Fridericum Romanorum imperatorem et consules Ianuenses^a, videlicet Ingonem de Uolta et^b Niuelonem. In nomine Domini, amen. Ego Ingo et ego Niuelonus consules Ianuenses^a cum legatis Ianue^a, viris nobilibus qui nobiscum sunt, videlicet Lanfranco Pipere, Rogerono de Castro, Bertramo^c de Marino, Ydone Guntardo et Bonovassallo Bulferio^a, pro civitate nostra paciscimur et convenimus cum domino Frederico Romanorum imperatore, quod fidelitatem quam ei fecerimus et sacramentum pacti omnes Ianuenses^a consules, qui modo sunt, iurabunt unusquisque propria manu et quicumque futuri sunt^d. Et Ianuenses et eorum consules semper facient et observabunt omnibus successoribus eius regibus et imperatoribus Romanis, quando requisitum fuerit eis a regibus vel imperatoribus Romanis per se aut certos nuntios suos, ita quod ipsi concedant eis et confirment quemadmodum dominus imperator nobis concessit et confirmavit. Et quandounque domino imperatori divinitus fuerit inspiratum ire contra Sarracenos in toto regno Lupi et regis Maiorice et Minorice^e, expleto octenio termino, videlicet pacis promissae ipsi regi Maiorice, commune Ianuense^a faciet ei ostem cum sua fortia et iuvabit eum bona fide absque fraude et malo ingenio ad subiugandum^f ea ad honorem Dei et imperii Romani, ita tamen quod totius terre et pecunie propterea capte vel^g redite tereciam partem habeamus. Et omnes, quos dominus imperator voluerit^h, facient ei hominumⁱ.

(20) Hec sunt nomina festium in quorum presentia hec acta sunt: Reinaldus Coloniensis archiepiscopus, Henricus Leodiensis episcopus, Ordlieb¹ Basiliensis episcopus, Hermannus Constantiensis episcopus, Hermannus Fardensis episcopus, Uto Nuwenburgensis episcopus, Hermannus Hildenesheimensis episcopus, Garsendonius Mantuanus episcopus, Vdalricus Augensis^k abbas, Hermannus Herisfeldensis abbas, Henricus prothonotarius, Cōnradus palatinus comes Rheni frater domini imperatoris, Henricus dux Austrie^l patruus domini imperatoris, Teodericus marchio, Otto palatinus comes de Witelinesbac, comes Albertus de Saxonia, comes Rodulfus de Phullendorf, comes Vdalricus de Lenzeburch^m, Burcardusⁿ castellanus de Magdeburch, comes Emecho, Guilielmus marchio Montisferrati, marchio Obizo^o Malaspina, Henricus Wercius marchio, comes Guido de Blandrato, Vdalricus de Hurningen, Gebeardus de Luggenberge, Marquardus frater eius, Cunradus de Amnenberc^p, Henricus mariscalcus, Bertoldus triscamerarius, Cuno camerarius, Guillelmus advocatus Aquisgrani, Hartimannus camerarius, Radegerus^q camerarius, Sigeboto camerarius, Ubertus de Olenale, Guido de Sancto Nazario^r, Allo vexillifer^s, Gillio de Duuara^t, Otto de Persico, Obizo^o Bucafol et alii quam plures.

Signum^u domni Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. (M.)

Ego Vdalricus cancellarius vice Reinaldi Coloniensis archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

211. ^a) ian¹. ^a) Bulferius 2, *similia*. ^b) *deest* 1. ^c) Bertranmo 1. ^d) sint 1. ^e) Miro- nice 1. ^f) subiugandam *corr.* 1. ^g) et 1. ^h) *deest* 1. ⁱ) Ordieb¹ 1. 2. ^k) augensis 1. ^l) dus Austurie 1. ^m) Lenhehureh 1; Lonhoburch 2. ⁿ) *sic* 3; Bucardus 1; Buccardus 2. ^o) Obiho 1. ^p) Amnenberc 2. ^q) Rogerus 1. ^r) Hahario 1. ^s) vexillifer 1. ^t) Gillioduara 1. ^u) Signum — imperatoris *litteris elongatis* 1.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXII, indictione^v X, regnante domino Friderico Romanorum imperatore invictissimo, anno regni eius X, imperii vero VII. Datum Papie apud Sanotum Salvatorem in palatio imperatoris, post destructionem Mediolani et deditionem Brixie et Placentie^m, V. Idus Iunii; feliciter amen.

212. CONVENTIO CUM CREMONENSIBUS.

1162. Iun. 13.

Dedit vir d. Laurentius Astegiano professor Cremonensis e codice tabularii municipalis sign. † p. 32—35 nr. 23, qui, viro cl. Holder-Egger teste, est fragmentum trium quaternionum Registri cuiusdam Cremonensis civitatis saec. XII. ex. a compluribus librariis exarati. Exemplari, quod fecerat Hippolytus Cereda b. m., usi sunt editores priores, Stumpf 'Acta imperii inedita' 192 nr. 146 et Prutz 'Kaiser Friedrich I.' I, 444 nr. 16. — Stumpf, Reg. 3952. (P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator et semper augustus dilectis fidelibus suis, omni comuni Cremonensium et consulibus eorum, tam presentibus quam futuris in perpetuum. (1) Provocant nostre benignitatis studium devota nostrorum obsequia fidelium, quatenus circa eos propensiori simus provisione solliciti^a, qui nobis promptiori servitii semper extiterunt fidelitate obligati. Proinde quia vos consules et totum commune Cremonensium inter alias Ytalie civitates in sacratissimi imperii nostri servitio excellenter enitistis, placuit nostro serenitati, confirmationem concordie, que inter nos et civitatem vestram facta est, ad posterorum notitiam presentis scripture^b ministerio transmittere. (2) Statuimus siquidem et convenimus vobiscum, ut quamdiu in Lombardia^c fuerimus, quando^d consules vestri mutandi sunt, si placuerit nobis, mitemus nuncium nostrum, qui consilio sapientium eligi faciat consules ad honorem imperii et salvamentum civitatis vestre, ac postea omnes electi consules investituram a nostra maiestate recipient. Si vero transalpina-verimus aut ultra Apenninum seu marchiam Ancone transierimus, concedimus vobis, ut secundum arbitrium vestrum cernatis consules ad servitium imperii et salvamentum civitatis, et tunc unus aut duo ex his ad presentiam nostram venient vice omnium investiendi. Et omnia regalia tam in civitate quam extra per totum episcopatum vestrum sive in aquis seu in terris seu in personis, sicut nunc habetis vel ante obsidionem Creme habuistis, in theloneis, pedatiis, ripatiis, in fodro, moneta, in banno, in omni iure regalium, et auctoritatem faciendi iustitiam unicuique infra civitatem et per totum episcopatum secundum leges et bonos mores ad concordiam civitatis — hec videlicet omnia de manu imperiali recipient, et nominatim castra hec: Suncinum et Sanctum Bassianum et Pizunguitonem et Castellum Novum, quod est in episcopatu Laudensi. (3) Sane ut pro his regalibus omnibus vos consules presentes et quicumque futuri estis nobis et successoribus universis nostris regibus et imperatoribus ducentas marchas argenti boni in festo sancti Martini annuatim persolvatis atque, ubi requisierimus ac mandaverimus in Lombardia^e, nunciis nostris certis bona fide presentetis^e. excepto eo

211. v) indic. 1. w) placēt 1.

212. a) solliciti c. b) presenti scriptura c. c) Lombardia c. d) quando c. e) presentes c.

anno quando imperiale fodrum per Lombardiam accipiemus et per Cremonensem episcopatum similiter id colligemus; tunc prescripte pecunie id est ducentarum^f marcarum dationem non prestabitis. Pro fidelitate autem vestra fodrum infra muros vestre civitatis et suburbio eius vobis in perpetuum concedimus. (4) Instituimus^g etiam, ut successores nostri reges et imperatores eandem concordiam et idem pactum, quod nos vobiscum facimus, firmum et stabile conservent ac scriptis suis corroborent; et vos similiter eadem fidelitate et conventionem, que inter nos et vos firmata est, illis perpetuo teneamini. (5) Nullus autem apud vos in consolat^h accipiatur, qui non iuret, se hanc pensionem in suo consolat^h et termino prescripto soluturum, quando per certum nunciium fuerit requisitum, et in consolat^h nemo recipiatur, nisi nobis aut successoribus nostris regibus seu imperatoribus fidelitatem iuret, si neodum iuraverit. (6) Quicumque vero iurat sacramentum in introitu consolat^h, hoc nominatim iurabit, ut guidabit et reget populum Cremonensem intus et foris ad fidelitatem et honorem ac servitium nostrum et salvamentum civitatis; et semper interseretur in sacramento et consulum et aliorum, quod fidelitatem servabunt nobis sine fraude et malo ingenio, et fraude non omittentⁱ, quin mandata, que fecerimus per debitum fidelitatis vel per nos vel per certas nostras literas, bona fide attendant. (7) Volumus etiam, ut cum nulla civitate coniurationem sine parabola nostra faciatis; et quolibet quinto anno sacramentum fidelitatis nostre renovari faciatis ab illis qui nondum fecerunt. (8) Pro fidelitate autem et servitio, quod vos Cremonenses gloriose nostro exhibuistis imperio, hoc vobis munifica largitate concedimus, quod milites et burgenses, qui in castello Creme habitant imperio rebellantes et quos in banno nostro posuimus, nunquam a banno nostro absolvemus nec in gratiam nostram eos vel heredes eorum accipiemus, nisi in presentia nostra et consulum Cremonensium iurent, quod inter Ticinum et Adduam non habitabunt, nec in his civitatibus et episcopatibus subnotatis, videlicet Pergamensi, Brixiensi, Mantuano, Parmensi, Placentino, nec in episcopatu Cremonensium nec in terra Cremensium unquam habitabunt, nisi per parabolam nostram datam ex voluntate consulum Cremonensium, qui nunc sunt vel futuri sunt, ita quod hanc publice in contione pronuncient. (9) Villas autem omnes, quas habebant Cremenses, in nostro habebimus dominicatu et potestate atque dominio, excepto castello et burgo Creme, quod nostra vobis munificentia concedimus. Quod si episcopus Cremonensium aut civis aliquis Cremonensium de aliqua villarum ipsarum querimonia habet, nos ei iustitiam pro debito faciemus. Porro ville omnes ille iurabunt stare ad mandatum nostrum aut certi nostri missi ad hoc destinati. Murum quoque nec fossatum nec fortiam neque burgum novum in toto episcopatu Cremonensium facient. Omnes autem villani prenominati in presentia missi nostri et consulum Cremonensium iurabunt, quod personas et res Cremonensium per totam suam terram salvabunt et non erunt in consilio vel facto, quod Crema vel aliquod castellum seu fortia infra terminos in Cremonensium privilegio designatos relevetur aut rehedeficetur vel de novo construatur. Si [quis] autem hoc facere temptaverit^k, bona fide iurabunt defendere. (10) Quod si aliquis militum Cremonensium per parabolam nostram datam ut supra Cremonensium habitaverit, de terra Cremonensium nullo modo se intromittet, nec consules id sine nostra permittent parabola. (11) Imperiali quoque magnificentia nostra sancimus, a prefatis villanis eadem sacramenta quolibet quinto anno renovari, et e contra personis ac rebus ipsorum villanorum pacem firmissimam per consules Cremonenses in publica contione iurari; utque homines de Suncino et de Pizeguitono et de Sancto Bassiano ac de ceteris burgis ac villis Cremonensium, que vicine sunt, similiter faciant, imperialia iussione nostra decernimus. (12) Statuimus ergo et imperialis nostre auctoritatis confirmatione roboramus, quatenus hec a

212. ^f) ducentarum c.^g) investimus c.^h) consolat^h c.ⁱ) omittent c.^k) temptaverit c.

nobis inter imperium et civitatem vestram facta atque corroborata concordia perpetuo rata et inconvulsa permaneat. Et de omnibus suprascriptis commune Cremonae et consules investimus ita, ut quod in hac pagina prescriptum est, a nobis ac successoribus nostris regibus et imperatoribus vobis ac civitati vestre stabiliter conservetur, et vos ac vestra civitas nobis ac nostris successoribus regibus et imperatoribus in his, que similiter prescripta sunt, tam in pactione quam fidelitate perpetuo sitis obligati. (13) Et ut hec nostre serenitatis preceptio perpetuum sue firmitatis robur obtineat, presentem huius attestationis paginam manu propria roborantes maiestatis nostre sigillo iussimus insigniri.

(14) Nomina hec sunt consulum Cremonensium, qui investituram hanc nomine totius communis Cremonae ac ceterorum consulum a manu imperiali receperunt: Gilius de Dovaria, Oto de Persico, Bernardus Pizinus. Aliorum consulum nomina hec sunt: Anselmus de Dovaire, Oto Bragnolus, Ponzius Girordi, Marchisius Marianus, Iaginus de Persico, Pizo de Burgo, Marchius Vetulus.

(15) Hec autem nomina sunt testium, principum videlicet et baronum ac militum, qui huic investiture interfuerunt: dominus Reinaldus Coloniensis¹ archiepiscopus et Ytalie archicancellarius, episcopus Verdensis, marchio Albertus de Saxonia, comes Imicho², castellanus Magdaburgensis³, comes Gevehardus de Luchenberch, Bernardus de Hurstmere, marchio Montisferrati Guilielmus, marchio Opizo Malaspina, Guilielmus frater eius, comes Blandratensis Guido, Rainerius et Assalinus de Sancto Nazario, Opizo Bucafol, Roierius Catas, Albericus Ermizonis, Albertonus Serenus, Muniginus de Tizingo, Pegora, Albertus Bonusfilius, Ribaldinus de Sancta Agatha.

Signum domini Frederici (M.) Romanorum imperatoris invictissimi.

Ego Reinaldus Coloniensis⁴ electus archiepiscopus et Italie archicancellarius recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis millesimo centesimo sexagesimo secundo, indictione decima, regnante domno Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius decimo, imperii vero septimo.

Data Ydibus Iunii, extra portas civitatis Papiensis apud Sanctum Salvatorem, ubi capella domni imperatoris erat. In nomine Domini; feliciter amen.

213. CONVENTIO CUM RAVENNATIBUS.

1162. Iuni. 26.

Dederunt (B) *Bethmann ex transsumto coaevo, quod scripsit Milanensis Dei gratia Ravennas tabellio et notarius comunis civitatis Ravennae, tabularii S. Apollinaris Classensis iam in bibliotheca publica Ravennate servati, et* (F) *Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' IV, 171 nr. 130, et ipse e transsumto coaevo eiusdem proventus, sed nescio, an ex eodem. — Stumpf, Reg. 3955. (P. deest.)*

(C) In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. (1) Dignitas et excellentia Romani imperii, quae ab ipso pietatis fonte manavit, pie semper agere consuevit, et imperatorem vel prin-

212. 1) colonesis c. 2) Imudo c. 3) Magdali c. 4) Colonesis c.

cipem nihil magis quam clemencia deceat, cuius consilia, cuius opera in omnibus et per omnia ex clemenciae dulcedine semper debent exuberare. Nos igitur nostrorum antecessorum divorum augustorum regum et imperatorum honesta exempla sequentes, qui civitates preclaras, quas imperio et sibi fideles ipsarum rerum experientia fuisse didicerant, maiori affectu dilexerunt et congruis honoribus semper ditaverunt, idem sapere, id ipsum et facere pio zelo intendimus, ipsasque civitates, quas fides commendat et perseverantiae constantia illustrat, non minori gratia fovere amplecti et diligere decrevimus. (2) Inter quas quoniam civitatem Ravennam temporum antiquitate et honorum dignitate et operum strenuitate fideique sinceritate pro cunctis civitatibus Italiae gloriosam et famosam semper fuisse audivimus, et circa exaltationem imperialis coronae fide, meritis et preclara operum exhibicione prepotentem et ferventiorum ab antiquo claruisse veraciter persensimus, ipsam civitatem Ravennam ex cara cariorem deinceps habere cupimus eiusque concives universos tanta dilectionis et gratie prerogativa duximus honorandos, ut sicut ipsa civitas Ravenna inter alias urbes Italiae caput suum per titulos honoris magnificentius extulit, ita etiam largitiones imperiales et beneficiorum donaria in ea splendidius eluceant. (3) Eapropter cognoscant universi fideles imperii presentes et futuri, quod Ravennates omnes, capitanei, valvasores et omnes, qui non iuraverunt fidelitatem domno imperatori Friderico, debent iurare sicut illi qui iuraverunt. Et isti consules, qui modo positi sunt in Ravenna, et qui in posterum ponendi sunt, auctoritate domni imperatoris semper debent poni et stare. (4) Ravennates quoque debent eligere consules in presentia legati domni imperatoris, si apud eos fuerit, ad honorem et servitium domni imperatoris et salvamentum terre; quos legatus domni imperatoris debet confirmare. Si vero imperator fuerit in Romania vel in Feraria, maior pars consulum debet ire ad curiam domni imperatoris et debet accipere investituram consulatus ab imperatore. Quod si in Romania vel in Feraria non fuerit, ubicumque fuerit in Italia, duo de consulibus debent ad eum ire et debent ab eo accipere investituram. Quod si imperator fuerit in Romania, non ibunt ad ipsum pro consulatu. (5) Et consules electi debent placitum et districtum per domnum imperatorum tenere secundum bonum usum terrae et secundum quod inferius declarabitur. Et si forte illi, qui consules fuerint positi, non iuraverunt fidelitatem domno imperatori, iurare debent. Et sacramentum fidelitatis in quinto anno semper debent renovare a XV annis supra et a LXX infra. Et debent iurare, omnia regalia et iustitiam et civitatem Ravennam ad servitium et honorem et fidelitatem domni imperatoris conservare, exceptis regalibus quae per iustum feudum vel per iustum privilegium tenent ecclesiae Ravennae et capitanei Ravennae et alii Ravennates, tam in Ravenna quam extra, exceptis domibus quae in civitate et suburbiis in regalibus posite sunt. Cetera omnia regalia, quae tenent Ravennates in civitate et foris, resignabunt domno imperatori, quae pertinent ad districtum Ravennae, et iuvabunt bona fide recuperare et ad servitium domni imperatoris tenere. (6) Maltolletum licet domnus imperator ex toto pro regali iustitia exierit, tamen pro petitione principum et dilecti Ravennatis electi et capitaneorum et amore Ravennae dimidiam partem comuni civitatis Ravennae dimisit, alteram autem partem ad specialem suam fiscum sibi retinuit. Pensionem vero ecclesiarum et aliorum Ravennatum, quam per negligenciam sive per violenciam Ravennates usque modo non solverunt, integram solvant, caput tantum et quod non solverunt domnus imperator eis relaxat, ita quod non noceat rationibus eorum; eo tamen tenore, quod de cetero iura enfiteosis et cuius-

218. a) pro F. b) ipsamque civitatem quam B. c) m̄tia (montis?) B. d) abere F. e) civitatis B. f) Frid. imp. F. g) onorem F. h) maltolletum F. i) sic pro oxligeret. k) quam F. l) quae B. F. m) sic F; cap B, quod solvit in capitanei. n) qui B.

omque^o contractus rectum cursum suum et in posicionibus^v et in renovacionibus secundum tenorem instrumenti teneant. (7) Item possessiones, quas per violentiam non detinent, concedit dominus imperator Ravennatibus renovare^q. Quod si renovare contemserint, liceat dominis ab eis iusticiam exieri. De cautionibus vero secundum quod in eorum instrumentis continetur, ita teneatur^r. Novae autem cartae, quae de possessionibus Ravennatum in contencione sunt, nulli prosint nec obsint. (8) Dominus vero imperator promisit coram principibus curiae et capitaneis, quod rationem et iusticiam faciet^s Ravennatibus ecclesiis et capitaneis et ceteris Ravennatibus de Feraria et Placentia et Faventia et Forolivii et Foropompilli et Cesena ac^t Bretenoro et Arimino et de aliis terris sibi violenter ablatiis. Similiter vero iusticiam faciet^s prefatis terris, si aliquam iustam querimoniam habuerint adversus Ravennam. (9) Quod si forte dominus imperator ad partes Ravennae cum exercitu venerit, non debet cum exercitu in possessionibus eorum et ecclesiarum hospitari a strata inferius, set si voluerit, cum domna imperatrice et cum principibus suis sine exercitu Ravennam et alias possessiones Ravennatum intrare; cum debito honore et reverencia sicut in domo propria suscipietur. (10) Insuper dominus imperator stratam aquae Padi versus Ravennam expediet, quando potuerit. Si vero illi, qui eam clauserunt, pro precepto domni imperatoris aperire noluerint, dominus imperator eos in banno suo quasi hostes^u imperii ponet.

Haec sunt nomina principum in quorum presencia haec acta sunt: Rainaldus Coloniensis archiepiscopus et Italiae archicancellarius, Conradus Maguntinus electus, Ulricus patriarcha Aquileie, Guido Ravennas electus, Henricus Leodiensis episcopus, Hermannus Verdensis episcopus, Hermannus Hildenesheimensis^v electus, Hermannus Heresveldensis abbas, Aichardus Parmensis episcopus, Conradus palatinus comes Renu frater domni imperatoris, Henricus dux Austriae vitricus domni imperatoris, Fridericus dux Suevorum regis Conradi filius, Hermannus dux Karinthie^w, marchio Albertus, Otto palatinus comes de Witelinesbac, comes Emerco^x de Liningen, dux Udalricus, dux Bolezlaus, Burcardus castellanus Magdeburgensis, comes Conradus de Albech, comes Diepuldus de Leskemunde^y, comes Gebehardus^z de Luckenberg et frater eius Marcualdus, Ulricus de Urningen^a, Henricus mariscalcus, Bertuldus triscamerarius, Cono camerarius de Minzenberg^b, Hermannus camerarius, Rodigerius camerarius, Sigibodus^c camerarius, et alii quamplures.

Signum domini Frederici Romanorum imperatoris invictissimi (M.).

Ego Udalricus cancellarius vice Rainaldi Coloniensis^d [archiepiscopi et] archicancellarii recognovi.

Acta sunt haec anno dominicae incarnationis MCLXII, ind. X, regnante Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius X, imperii vero VIII. Dat.^o in territorio Mutinensi, in plano castris Savignani, post destructionem Mediolani, VI. Kal. Iulii; feliciter amen.

218. ^o) cuiusque F. ^v) positionibus F. ^q) renovari B. ^r) teneant B. ^s) faciat F.
^t) et F. ^u) ostes F. ^v) Hildenesheimensis B. F. ^w) Hermannus dux Car. F. ^x) Emerco B.
^y) Kemundo B. ^z) Geberadus B; Gebardus F. ^a) Uringen B. ^b) Mingenberg F. ^c) Sigibertus B.
^d) Coloñ B; archiepiscopi et des. B. F. ^e) Datum F.

214. CONVENTIO CUM LUCENSIBUS.

1162. Iul. 9.

Damus e duobus libris copiaris civitatis Lucensis, iam in tabulario regio asser-
vatis¹, qui sunt 1) liber folii maximi sign. Capitoli I. membr., foliorum 48 diversae in-
dotis, saec. XIII. et XIV. diversis manibus exaratus; folia 17—24¹ continent praecepta
imperatorum usque ad Ottonem IV. manu saec. XIII. ex., quae scripturum diplomatum
imitatur, scilicet Aliotti notarii, exemplata e Registro communis Lucani; fol. 17 legitur privi-
legium nostrum; 2) liber membranaceus in 4° sign. Capitoli II, foliorum octo, una manu
saec. XIII. ex. exaratus, qui continet diplomata imperatorum eadem, quae leguntur in
codice 1 fol. 17—24¹ et praeterea diplomata Friderici II. imperatoris, inter quae ultimum
datum est a. 1248. m. Dec. Vercellis (Böhmer, Reg. imp. V, 3745). Neuter codicum ab
altero pendet. Praeternisimus apographa recentiora, quae exstant in codice tabularis regii
sign. Capitoli IV saec. XVI.² et in tribus libris bibliothecae publicae Lucensis³. Editio
Barsochinii 'Memorie e documenti del principato Lucchese' I, 186 codicem 2 adhibuisse
videatur. — Stumpf, Reg. 3958. (P. deest.)

¶ In^a nomine sanote et individue Trinitatis. ¶ Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus. ¶ Dilectis fidelibus suis consulibus Lucanis et universo populo tam presentibus quam futuris imperpetuum. (1) Sinceritas eximie vestre fidelitatis, qua^b inter ceteras imperii nostri^c civitates haecenus erga nos excellenter enituitis^d, nos invitat ad futurorum memoriam scripture ministerio declarare^e, qualiter in conspectu^f nostri dilecti Rainaldi Coloniensis archiepiscopi electi et Ytalie archicancellarii et imperatoris nostre maiestatis legati in Burgo qui dicitur Sancti Genesii, in ecclesia sancti Christofori, Rossus, Guardardus et Guillelmus^g maiores Lucane^b civitatis consules quisque per se ad sancta Dei euangelia iuravit ita:

(2) 'Ego ab hac hora inantea fidelis ero domino Frederico¹ Romanorum imperatori², sicut de iure debeo domino imperatori meo, et non ero in facto vel in consilio sive auxilio, quod perdat vitam vel membra sua vel coronam vel imperium seu honorem suum, vel¹ in captione aliqua contra voluntatem suam teneatur; et bona fide iuvabo eum retinere coronam et^m honorem suum, et nominatim civitatem Lucam et eius comitatum, et quaecumque regalia de iure in ea debet habere intus vel foris. Hec omnia contra omnem hominemⁿ adiuvabo eum retinere bona fide, et si perdidit, recuperare, et credentias suas, quas per se vel per suum certum missum vel suas certas litteras michi significaverit, bona fide celabo, et precepta eius^o, que michi fecerit de pace servanda vel guerra in Tuscia facienda sive de regalibus suis, adimplebo, nisi per parabolam domini^p imperatoris vel domini archicancellarii vel eius certi missi remanserit. Et fodrum ei per episcopatum et comitatum Lucanum bona fide recolligi iuvabo, cum ab eius certo misso ad hoc destinato requisitus fuero. Et homines civitatis Lucane idem sacramentum fidelitatis domini^q imperatoris pro posse meo iurare faciam bona fide. Et stratam non offendam et ne ab aliquo offendatur bona fide pro

214. ^a) In — augustus *litteris elongatis* in 1. ^b) quam *corr.* 2. ^c) nostro *corr.* 2. ^d) ini-
 cuistis 1; inuistis 2. ^e) declarares *corr.* 2. ^f) conspectu 2, *sequitur dñi deletum.* ^g) Guilltus 1. 2.
^h) Incañ 1. 2. ⁱ) dñi Frederici 1; dñi F. 2. ^k) imperatoris 1. ^l) quod *add.* 1. ^m) et hon. suum *des.* 1.
ⁿ) hominem *deest* 1. ^o) eius *corr.* ex *msius* 2. ^p) dñi 1; donni 2. ^q) dampni 1; dñi 2.

1) Cf. 'Neues Archiv' III, 112. 2) V. *ibid.* 113. 3) *Mss.* 46; V, 4. et *liber impressus* XXXII, 2;
 v. 'Archiv' XII, 712. 716. 717.

posse meo defendam et vindicabo. Et dabo domino imperatori Frederico^r in expeditione versus Romam et Apuliam et Calabriam milites viginti, et ad illos terminos, quos dominus imperator per se vel per certum suum^r missum ad hoc nobis^r destinatum imposuerit michi^r. Et conventionem factam de pecunia quadringentarum librarum annuatim solvenda observabo. Et nullum recipiam in consulatu qui hoc sacramentum de pecunia solvenda non iuret. Hec omnia observabo, nisi quatenus^v remanserit per parabolam domini^w imperatoris vel domini archicancellarii vel alterius sui certi missi nominatim ad hoc destinati^r. Que^r quidem omnia acta sunt in presentia comitis Gerardi et comitis Aldibrandrini et comitis Alberti et quorundam consulum Pisanorum. Florentinorum^r et Pistoriensium et aliorum multorum, anno dominice incarnationis millesimo centesimo sexagesimo secundo^r, sexto Ydus^a Iunii^b, indictione decima. Jun. 8.

(3) Postea in eodem mense et anno aliquantibus diebus interpositis, videlicet Ydus^a Iunii^b, Lambertus filius Solatte et Guiduccius et Catollus^c maiores Lucane civitatis consules eodem modo et ordine infra Lucanam civitatem in publico parlamento, in presentia prelibati^d archicancellarii et^d aliorum quamplurium prope ecclesiam et canonicam sancti Martini Lucani episcopatus totum suprascriptum fecerunt. Jun. 13.

(4) Concordia vero inter nos et Lucanos^d consules quomodo sit vel esse debeat^o, per eundem^r Rainaldum^r Coloniensem electum et archicancellarium Ytalie atque imperatorie maiestatis legatum facta talis est: videlicet quod ipsi^d consules a proximis Kalendis Augusti usque ad sex annos debent omnia regalia, que habent tam in civitate quam extra, salvo^h fodo domini^d imperatoris extra civitatem, libere tenere, dando in purificatione beate Marie in unoquoque anno domino Frederico^r Romanorum imperatori vel suo certo misso nominatim ad hoc delegato quadringentas libras Lucane monete publice probate; et ipsis sex annis transactis ipsa prelibata regalia prelibato domino^h imperatori reassignabunt^r et libere dimittent. Et hec omnia observabuntur, nisi in^m quantum remanserit per parabolam predicti Frederici^a imperatoris vel eiusdem Rainaldi^o Coloniensis electi et Ytalie archicancellarii vel sui certi missi ad hoc destinati. Aug. 1. Feb. 2.

(5) Preterea dominus imperator concedit civitati Lucane, ut eligant^r omni anno ex se consules quos voluerint, qui debeant iurare ita videlicet, quod guidabunt et regent populum et civitatem Lucanam ad honorem Dei et servitium domini imperatoris Frederici^a et ad ipsius civitatis salvamentum. Et ex ipsis^d consulibus, qui electi fuerint, ibunt omni anno in presentia ipsius domini Frederici^a imperatoris, si in Ytalia fuerint^r, aut unus si in Alamania fuerit, recepturi investituram a domino imperatore vice omnium. Et si domino^d imperatori placuerit, quod Luce solvant . . . duci^r solidos^r mille^r, quos convenerunt, tanto minus domino^d imperatori de^u predicta pecunia usque ad predictum terminum solvere debent; alias secundum predictum ordinem totam solvere debent. Item^d consules, qui fuerunt electi^v omni anno, si non habuerint iuratam domino imperatori^w fidelitatem, eam iurare debent.

(6) Et hanc totam conventionem per nostrum mandatum et auctoritatem ab eodem Coloniensi electo et Ytalie archicancellario factam presentis pagine scripto corroboramus ac sigillo nostro maiestatis confirmamus. Hec autem omnis concordia firmata et habita est inter nos et Lucanam civitatem per Rainaldum^r Coloniensem electum^r

214. ^r) F. 2. ^s) suum certum 2. ^t) nobis deest 1. ^u) michi imp. 2. ^v) alia manu corr. ex quantum 2. ^w) domini 1. 2. ^x) Quem corr. 2. ^y) sequitur iterum Pisanorum iam deletum 2. ^z) LXII. 2. ^a) Idus 2. ^b) Iulii 1. 2. ^c) Catolus 2. ^d) . . . add. 1. ^e) debent 2. ^f) eisdem 1. ^g) R. 2. ^h) salvos corr. 2. ⁱ) F. 2. ^k) dono 2. ^l) resignabunt 2. ^m) 1 alio atramento intercalatum 2. ⁿ) Federici 1; F. 2. ^o) R. 2. ^p) elligant 1. 2. ^q) F. 2. ^r) fuerint corr. 2. ^s) f. 1. 2. ^t) M. 2. ^u) de — terminum des. 1. ^v) electi 2. ^w) dñi imperatoris 1. 2. ^x) R. 2. ^y) collectum 2.

legatum nostrum et prenomatos Lambertum et Guillelmum Lucane civitatis consules pro se et sociis suis consulibus in predicto Burgo sancti Genesii, in domo Rambotti, in presentia Rolandi de Octavo, Tignosi causidicorum, Dati quondam Cherinchi, Malusi, Uberti Sandei et aliorum; dominice incarnationis anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, septimo Idus^a Iulii, indictione^b decima.

¶ Signum^c domini Frederici Romanorum (M.)^d imperatoris invictissimi. ¶

215. 216. CONCORDIA CUM COMITIBUS BARCINONAE ET PROVINCIAE.

1162. (Iul. – Aug. 18.).

215. FORMA CONCORDIAE. (c. Iul.)

Dum ex autographo in tabulario Massiliensi asservato (Chambre des comptes B. 285) a viro d. Arndt descripto, collata editione Stumpfii in 'Actis imperii adhuc ineditis' p. 728 nr. 523, quae nititur exemplari viri cl. Ficker. In adnotatione capituli 7 laudata est secundum Stumpfium apographon saec. XII. eiusdem tabularii, quod lapsus calami autographi emendare videtur. Raimundum Berengarium IV. comitem Barcinonae et gubernatorem regni Arragoniae, priusquam fratruelis Raimundus comes Provinciae feoda per pactum promissa ab imperatore recepisset, a. 1162. Aug. 6 mortuum esse, e Cafari Ianiensis Annalibus (SS. XVIII, 34) docemur. Edita est forma a Petro de Marca 'Marca Hispanica' c. 1331. — Stumpf, Reg. 4537a.

Haec est concordia facta inter imperatorem Romanorum F. et comitem Barcilonensem R. et filium fratris eius comitem Provincie R.

1. Imperator concedit et dat in feodum comitatum Provincie, sicut tenet nunc comes Barcilonensis et predecessores eius tenuerunt, a Durentia scilicet usque ad mare et ab Alpius usque ad Rodanum, et sicut divisit cum comite Amfuso, et quod habet ultra Durentiam sive in Aviniona seu aliis castris cum omnibus pertinentiis suis et pertinentibus ad regale seu imperiale servitium.

2. Insuper dat ei in feodum civitatem Arelatensem ita, ut omnes oives sint ad eius fidelitatem et servitium, sicut esse deberent ad servitium ipsius imperatoris, tam milites quam populares, ita quod omnia regalia ipsius sint, tam in monetis quam in portibus et in ripariis, pratis, pascuis, salinis et omnibus aquis aquarumque decursibus, et omnino omnia hec que ad ius imperiale spectant, excepto eo quod archiepiscopus et ecclesia Arelatensis habet vel habuit a centum annis retro in ea.

3. Preterea dat ei in feodum comitatum de Forochalkerii cum omnibus regalibus suis pertinentibus ad comitatum, ita quod idem comes de Forochalkerii faciat hominum et fidelitatem comiti Provincie quemadmodum deberet imperatori, et si noluerit, perdat comitatum.

4. Comes Provincie iurabit fidelitatem domino imperatori F. contra omnes homines et hominum faciet ei et servitium faciet imperio pro supradicto feodo. Pro regalibus

214. ^a) et pro 2. ^a) MCLXII. VII. Idus 2. ^b) ind. 2. ^c) lit. et. in 1. 2. ^d) signum in 2 post vocem imperatoris.

215. ^a) abhinc ante cuiusque capituli initium est signum § in or.

autem, que concedit ei tam in Arelato quam in supradicto feodo, dabit singulis annis in purificatione sancte Marie apud Arelatum tam ipse quam eius successores imperatori eiusque successoribus regibus et imperatoribus quindecim marcas auri boni ad iustum pondus Coloniense. Et comes faciet nuncium eius secure conduci et ei bene serviri per totam terram suam. Et cum placuerit imperatori intrare Provinciam seu civitatem Arelatensem, tam comes quam comitatus et civitas et tota terra sint ad eius fidelitatem et servicium et mandatum.

5. Comes etiam Provincie dabit domino imperatori duodecim milia marbutinorum bonorum et domine imperatrici II milia et curie mille usque ad nativitatem Domini. Doc. 25.

6. Comes quoque Provincie dominum papam Vic(torem) recipiet et per totam terram suam tanquam catholicum et universalom papam recipi faciet, et obediet et ei obediri faciet bona fide absque fraude et malo ingenio, et legatos suos recipiet. Et si aliquem episcopum dominus papa Vic(tor) deposuerit, comes eum non manutenebit, et laborabit bona fide, quod alius substituatur qui ei obediat. Rolandum autem et eius cardinales ceterosque nuncios eius terram suam intrare non permittet, et ubicumque poterit bona fide capiet eos et tanquam hostes tractabit. Si quos etiam dominus imperator in banno suo posuerit, eos comes Provincie tanquam hostes persequetur.

7. Postquam comes Provincie investitus fuerit a domino imperatore de his que supra scripta sunt et fidelitatem iuraverit et hominum prestiterit secundum quod supra scriptum est, tunc si placuerit comiti Barzilonensi et nepoti eius comiti Provincie, impetere Hugonem de Balzio de periurio et hominio^b, et Hugo se defendere noluerit aut confessus fuerit, dominus imperator de hoc iusticiam faciet secundum quod curia eius dictaverit. Si autem de tradicionem et feloniam eum appellaverint, et Hugo se defendere per pugnam in propria persona contra suum parem ad laudamentum curie noluerit vel si in pugna victus fuerit vel confessus in pugna vel extra pugnam, dominus imperator Balzium dabit in feodum comiti Provincie, et Hugo terram suam et honorem amittet, et imperator eum de cetero non manutenebit, nec in hoc negotio matrem vel fratres Hugonis manutenebit. Si autem Hugo se per pugnam defenderit, comes Barchilonensis et comes Provincie facient iusticiam Hugoni in curia domini imperatoris. Balzium autem nunc reddent in potestatem nunciorum domini imperatoris, quos ad hoc destinaverit, et nec ipsi per se nec per alios auferent a potestate domini imperatoris vel nunciorum suorum, et si necesse fuerit, adiuvabunt eos retinere bona fide.

8. Quecumque vero a comite Provincie domino imperatori promissa sunt et in sacramento fidelitatis non firmantur, hec et alia, quecumque in supradictis promissa sunt, in complemento concordie securitatibus convenientibus domino imperatori firmantur. In proximis vero Kalendis Augusti comes Barzilonensis et comes Provincie Aug. 1. venient ad curiam et supradicta complebuntur. Statuimus etiam, quod nepti nostre R.¹ nunc comitisse Provincie semper dos eius salva permaneat.

216. INFEODATIO COMITIS PROVINCIÆ. Aug. 18.

Autographo in tabulario Massiliensi non iam exstante, vir d. Arndt in hoc tabulario exscripsit seu contulit 1) transsumtum factum in claustro S. Salvatoris de Aquis anno Domini MCCLXXIII. XVI. Kal. Aprilis, cuius in fine bulla aurea describitur; 2) apographon in Libro aureo saec. XIV. fol. 86, quod fere totum adhibitis chemicis corruptum

215. ^b) homicidio apographon succ. XII.

1) sc. Richildi filiae Wladislai II. ducis Poloniac et Agnetis sororis germanae Conradi III. regis, viduae Alfonsi II. regis Castellae, iam nuptae Raimundo comiti Provinciae; cf. Ep. Wibaldi nr. 391 apud Juffé 'Bibl. rer. Germ.' I, 323.

est¹. His subsidiis et opo editionum 3) Martenei 'Collectio amplissima' I, 860 e codice quodam Colbertino² et 4) H. Bouche 'Histoire chronologique de Provence' II, 132, qui autographo tubulari regii Aquensis usus esse videtur et ipse bullam auream descripsit, textum sincerum restituere confisi, adnotavimus nimirum potiores (lectiones 5) editionis quae est in Monumentis historiae patriae 'Leges municipales' p. 41, quae Libro Statutorum civitatis Nicae niti videtur et 6) apographi tubularii camerae rationum Taurinensis (camera de conti), Registro Titoli per Feudi, Mazzo P. vol. 22 nr. 58, nescio cuius saeculi, iam olim a viro b. m. Bethmann comparati. Textus 6 et editionis 5 satis variatus et imprimis in nominibus testium viluatus est. Privilegium transscripsit partem Formae concordiae, quam litteris minoribus insigniri iussimus. — Stumpf, Itz. 3963. (P. deest.) 10

In^a nomine sancte et individue Trinitatis. Fredericus divina favente elemontia^b Romanorum imperator augustus. (1) Cum Romani imperii dignitas, sicut nulli mortali in dubium venit, per se principaliter ac singulariter nullo nisi divino innixa podio^c totius honestatis omniumque virtutum sit adornata fulgoribus, tanto^d comparacione solis, quam habet ad alia sydera, excellentiori gloria et magnitudine^e omnia regna et reliquas 15 potestates vel dignitates videtur precellere, quanto illustrium principum ac sapientum virorum, qui portant orbem, ampliori numero et merito decoratur. Unde nos, qui divino munere Romani orbis regimus^f habenas, proclara merita fidelium, devocionem ac fidem amicorum pre^g oculis semper habentes et imperialibus beneficiis, que vel immeritis 20 prestari consueverint^h, remunerare cupientes, sub taciturnitate et silencio velut ingrati nec debemus preterire nec possumus. (2) Verum per presentes apices ad noticiam universorum imperii fidelium deducereⁱ et dignum ducimus palam omnibus declarare, quam sincera, quam diligens^k, quam prona et quam fervens circa gloriam et honorem imperii et circa nostram dilectionem fides et devotio nostri karissimi Raimundi Barchilonensis^l comitis et illustrissimi principis extiterit. Et revera magna eius obsequia 25 et preclara opera subsecuta apertius^m declarassent, quante fidei ac devotionis circa nostram personam fuerit, nisi divina vocante gratia, que aufert spiritum principum, de medio ipse sublatus fuisset. De cuius indigno obitu non possumus in perpetuum non dolere. Huc acceditⁿ quod nostra precordialis dilectio erga tantum ac talem^o amicum ociosa esse nullatenus potuit, presertim cum eius amorem sincerum et studium circa 30 personam et honorem karissime neptis nostre Richildis^p Spaniarum^q regine oculata fide perspexerimus^r et ipso rerum effectu veraciter esse probaverimus. (3) Eapropter cognoscant universi fideles imperii presentes et futuri, quod nos ob^s memoriam tante fidei ac dilectionis, que a nostro corde nunquam^t recedet, eiusdem nostre prefati comitis, karissimi amici nostri, nepotem Raimundum scilicet predictae neptis nostre illustrom 35 maritum vice patrum cum plenitudine dilectionis et gratie amplectimur^u et diligimus eique sicut dilecto et fideli principi nostro eiusque heredibus omnibus comitatum Provincie concessimus et in feudum dedimus, sicut tenuit eum comes Barchilonensis^v et predecessores eius incliti principes tenuerunt, a Durencia scilicet usque ad mare et ab

216. ^a) In — Trinitatis des. 3. ^b) gratia 3. 4. ^c) nixa prosidio 5; tuta prosidio 6. ^d) tanta 40 1. 2. 5. 6. ^e) celestidine 5. 6. ^f) regimini 1. 2. 6; gerimus 3. ^g) pro 1. 2. ^h) prestare (portare 3) consuevimus 3—6. ⁱ) deest 4. ^k) quam preclara add. 5. 6. ^l) Barchinon. 3. 4 semper. ^m) deest 5. 6. ⁿ) Hinc accedit 3. ^o) talem ac (et 4. 5) tantum 3—6. ^p) sic 3. 4; Rich' 1. 2. 5; Rech' 6. ^q) Hispaniarum 3. 4. ^r) perspeximus 3—5. ^s) deest 3. ^t) deest 5. 6. ^u) amplectimur 1. 2. ^v) Barchilonensis 2. 45

1) Praeterea existat privilegium, Arnulphi teste, in chartulario B 3 membr. saec. XIV. fol. 18' et iterum in Libro aureo fol. 167 manu saec. XV. 2) Cuius scripturas viliores adnotare supersedimus. Editionem Martenei repetivit. Brussel 'Nouv. examen des siefs'—I, 70.—C. F. Bouche 'Essai sur l'hist. de Provence' II, 132 neque nostrum neque alia diplomata continet. Marca 'Marca Hispanica' c. 1331 praebet Formam concordiae.

Alpibus usque ad antiquum Rodanum, et sicut divisit cum comite Amphuso^w, et quod habuit ultra Duroniam, sive in Avinion^x seu^y aliis castris, cum omnibus pertinentiis suis^z et^a pertinentibus^b ad regale seu^c imperiale servitium. (4) Insuper concessimus ei^d in feudum civitatem Arelatensem, ita ut omnes cives sint ad eius fidelitatem et servitium, sicut^e esse deberent ad servitium nostrum, tam milites quam populares, et quod res et^f omnia regalia ipsius sint tam in monetis quam portibus, ripariis, pratis, pascuis, salinis et omnibus aquis aquarumque decursibus et omnia omnino^g hec que ad ius imperiale spectant, excepto eo quod archiepiscopus et ecclesia Arelatensis habet vel habuit a C annis retro in eadem civitate. (5) Proterea damus ei in feudum comitatum Forchalcherii^h cum omnibusⁱ regalibus suis pertinentibus ad comitatum, ita quod idem comes de Forchalcherio^h faciat hominum et fidelitatem comiti Provincie quemadmodum nobis debet; quod si facere noluerit, perdat comitatum. (6) Hoc ideo de Forchalcherii^h comite^k fecimus, quoniam ex quo Romani imperii diadema divinitus adepti sumus ad curiam nostram venire et beneficium suum a manu nostra recipere^l contumaciter supersedit. Cuius comitatus iusto iudicio ita nobis adiudicatus est, quod inde faciamus quicquid nobis placuerit. (7) Predictus vero Raimundus illustris comes Provincie iuravit nobis fidelitatem contra omnes homines et hominum prestitit et faciet servitium nobis et imperio pro predicto feudo. Pro regalibus autem, que concessimus ei^m tam in Arelateⁿ quam in supradicto feudo, dabit nobis seu successoribus nostris regibus et imperatoribus singulis annis in purificatione sancte^o Marie apud Arelatem tam ipse quam successores legitimi heredes cuncti XV marchas auri boni ad iustum pondus Coloniense^p. Et comes faciet legatum vel legatos nostros nostrorumque successorum secure conduci et ei vel eis, prout decet et convenit, honeste serviri per totam terram suam^q. Si autem placuerit nobis seu^r nostris successoribus aliquo tempore intrare Provinciam seu civitatem Arelatensem, tam comes quam comitatus et civitas et tota terra^s erunt ad nostram fidelitatem et servitium et mandatum vel successorum nostrorum. (8) Sane ne contra hanc nostram donationem seu confirmationem quis temere^t venire presumat vel aliquod rescriptum presenti pagino obviare vel refragari valeat, omni corroboracionis^u muninime eam confirmamus. Veniens enim ad presenciam nostram apud Taurinum Hugo de Baucio duo privilegia aureis bullis signata attulit, unum videlicet dive^v memorie Conradi^w regis dilectissimi patris nostri¹ et aliud nostrum², in quibus continebatur, quod patruus noster et nos concessimus ei omnem terram quam tenebat quondam Gislobertus^x avus eius et avia eius. Occasione autem verborum illorum nitebatur probare, marchiam et totum comitatum Provincie ab utroque sibi esse concessum. Cuius probationem utpote frivolam et omni veritate vacuum verborumque illorum iniustam interpretationem in presentia principum et totius curie cassavimus. Et quod comitatus Provincie seu marchia predictorum privilegiorum auctoritate nullo modo ad prefatum Hugonem de Baucio spectare deberet, hac ratione promulgavimus: ex uno quod regem Conradum dilectissimum nostrum patrum nunquam oculis suis vidit^y nec corporalem investituram alicuius terre^z ab eo unquam suscepit: ex alio vero

216. ^w) Amphuso 3; Amphoso 4; Alphuso 5; Arripuso 6. ^x) Avinione 3—6. ^y) sive in 5. 6.
^z) deest 1. 2. 5. 6. ^a) inribus suis add. 5. 6. ^b) deest 6. ^c) vel 3. 4. ^d) deest 4; et 3. 6.
^e) sicut — servitium des. 3. ^f) res et des. 1. 3—6. ^g) pro omnino hec 4: alia. ^h) Forchalchilensem 2; de foreh¹ 1; Forcalquerii 3. 4; Forcalquerii 5. 6; *similia infra.* ⁱ) deest 1. 2. ^k) comitem 1. 2; com. For. 5. 6. ^l) deest 1. 2. ^m) et 1. 2. ⁿ) Arelatensi 1. 2. ^o) bento 4—6.
^p) Coloniense 3. 4; Toloni 5; Tolonense 6. ^q) per — suam des. 5. 6. ^r) nobis seu des. 5. 6. ^s) orit
^t) deest 4. 5. 6. ^u) corroboracionis 1. 2. ^v) divino 1. 2; digne 4. 5. ^w) Conradi 1. 2;
^x) al. al. ^y) videt 1. 2. ^z) al. terre des. 5. 6.

1) Raimundo de Baucio datum a. 1146 Aug. 10 ed. Stumpf 'Actu imperii' nr. 332 (Stumpf, Reg. 3495).
 2) Hugoni et eius fratribus datum, laudatum ad a. 1160 a Papon 'Hist. de Provence' II, preuves 15 (Stumpf, Reg. 3994), at forte aut a. 1185 relegendum; cur in libro 'Histoire du Languedoc' legimus, hoc anno imperatorem Hugonem de Baucio comitatu Provincie infeodasse.

quia^a, cum^b investituram terre avi sui et avie sue a nobis peteret, de comitatu vel marchia Provincie nullam mentionem fecit, neque nos eundem comitatum neque marchiam illo vel aliquo tempore ei concessimus. Si ergo predictus Hugo de Baucio eadem privilegia ad reiterandam probationem suam pro obtinenda marchia vel comitatu Provincie aliquo tempore protulerit, frivola sit et omni carens vigore predictorum privilegiorum interpretatio. (9) Quem nos^c supradicto illustri comiti Raimundo specialiter et nominatim cum omni iure et honore concessimus et presentis privilegii auctoritate confirmamus, adhibitis idoneis testibus, quorum nomina hec sunt^d: Conradus Maguntino ecclesie electus, Uodalricus^e Aquilegensis ecclesie electus, Hermannus Fardensis episcopus, Henricus^f Leodiensis episcopus, Udo^g Cicensis episcopus, Hermannus Hildenesheimensis^h episcopus, Uucioⁱ Vercellensis episcopus, Hermannus Herisfeldensis abbas, Erleboldus^k Stabulensis abbas, Fredericus dux Suevorum filius regis Conradi, Conradus palatinus comes Rheni germanus domini imperatoris, Ladizlaus dux Polonorum, Udalricus dux Boemorum, Albertus marchio Saxonie, Otto^l palatinus comes de Witelinesbach^m, Burkardus castellanus Magdeburgensisⁿ, Ulricus de Hurninge^o, Willelmus^p marchio de Monteferrato, Menfredus marchio de Wasto^q, Hugo Magnus marchio de Wasto^r, Henricus Werze^s marchio de Wasto^t; Humbertus^u comes de Blandrato, Marquardus de Grumbach, Gebehardus^v de Lukenberga^w, Conradus de Balnhusen^x, Rudolphus dapifer, Hartmannus^y camerarius, Bertholfus triscamerarius et alii quamplures.

Signum^z domini Friderici^v Romanorum imperatoris invictissimi.

Ego Rainaldus archicancellarius et sancte Colonicensis ecclesie archiepiscopus recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXII, indictione X, regnante domino Friderico^v Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius X, imperii vero VIII. Datum^x apud Taurinum post destructionem Mediolani, XV. Kalendas Septembris.

217. EDICTUM DE BANNIS REGIIS.

(1162.) Sept. 1.

Ex autographo tabularii Leodiensis, cui sigillum iam deperditum appensum erat, edidit Stumpf 'Acta imperii adhuc inedita' p. 682 nr. 485, quam editionem secuti sumus. — Stumpf, Reg. 3963b. (P. decst.)

Fredericus Dei gratia Romanorum imperator augustus. Ad hoc divina gratia nos advocatum et defensorem ecclesiarum Dei prefecit, ut eas et earum iura integra et illesa sub nostra imperiali protectione defendamus nec in possessionibus sive in privilegiis a predecessoribus nostris regibus et imperatoribus ecclesiis Dei collatis

216. ^a) decst 5. 6. ^b) dum 3. 4. ^c) decst 4. ^d) sunt hec 3-6. ^e) Uodalricus — electus
 dec. 3. ^f) Henr. Leod. ep. dec. 3. ^g) Hugo 2. ^h) Hildeshemensis 1. 2. ⁱ) pro Uucio;
 Vincio 1. 2; Uucio 3; Vincio 4; Uucio 5. 6. ^k) sic 1. 3. ^l) Oto 1. 2. ^m) sic 3. ⁿ) sic 3.
^o) correcti: Urningen 1. 2; Huringen 3. ^p) sic 1. 3; Guillelmus 2. ^q) sic 3. 4; Wasco 1. 2. ^r) sic 3;
 Woze 4; de Worke 1. 2. ^s) Umbertus 2. ^t) sic 3; Gebehardus 1. 2; Gebeardus 4. ^u) Luchem-
 berga 3. 4. ^v) sic 4; Balnhusen 3; Balhusen 1; Balhusen 2. ^w) Hartmannus 2; Martinianus 1;
 Hermannus 3. 4. ^x) Sig(†)num 3; Signum † 4. ^y) Fred. 2. ^z) Data 1. 2; Dat. 4.

allquatenus eas diminui patiamur. Unde quia quosdam perversae^a voluntatis homines in parochia Leodiensi bannos ab antecessoribus nostris aecclesiis Dei collatos imminuere velle audivimus, sicut^b ius habet et consuetudo ipsa exigit, III libras et X solidos pro banno nostro solvendo determinamus; imperiali auctoritate statuontes et precipientes, ut si quis de caetero dux, marchio, comes, advocatus, scultetus, scabinus vel aliqua aecclesiastica sive laicalis persona bannos nostros ex antiquo constitutos infringere vel diminuere presumpserit, X libras auri pro pena camerae nostrae persolvat.

Datum super Saonum fluvium, Kalendas Septembris.

218. CONVENTIO CUM EUGUBINIS.

1163. Nov. 8.

10

Dedit b. m. Bethmann ex membrana autographa municipii Eugubini, formae maximae, litteris splendide exaratis; litterae diductae in subscriptione imperatoris et archicancellarii altiores quam unquam alibi vidi; sigillum membranae impressum cereum iam decidit; verba versus finem (c. 9) Et has sexaginta — placuerit postmodum demum conscripto iam diplomati adiecta sunt inter penultimam atque ultimam lineam, atramento paulo alio, ab ipso tamen qui privilegium scripsit; gemina itaque sed post reliquam transactionem conventa¹. — Stumpf, Reg. 3990. (P. deest.)

(C.) In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fredericus divina favente elementia Romanorum imperator et semper augustus. (1) Quoniam ea quae inter homines geruntur tum successiva et multiplici temporum mutabilitate, tum ex rarissima humanae vitae diurnitate, ex diversarum quoque occupationum et negotiorum numerositate ab hominum facillime memoria elabuntur, ea quae perpetuo vigere ac valere cupimus, scripturae ministerio memoriali perhennitati commendare dignum ducimus. (2) Ideoque universis sacratissimi imperii nostri fidelibus praesentibus ac futuris cupientes innotescere conventionem Eugubinae civitatis et civium suorum de servitio nostro, quam fecerunt Bonactus ecclesiae Eugubinae electus et Benedictus prior eiusdem ecclesiae maioris, Offredus abbas monasterii sancti Petri de eadem civitate, Rainaldus Ugonis Petri consul Eugubinus et Ugo Ranucii pro aliis consulibus, scilicet Albertino et Rainaldo de Serra et Rainaldo de Honesto, pro tota civitate et universo populo, vice nostra cum glorioso imperii nostri principe, videlicet domno Rainaldo Coloniensi electo et Italiae archicancellario, astante domno Ottone comite palatino maiore de Witlinisbach et Burcardo buregravio Magdaburgensi, Arnaldo Barbavaria potestate Placentinorum et aliis plurimis viris honorabilibus, eandem conventionem scripturae iussimus vinculis innodari. (3) Videlicet ut ipsa civitas et homines habitantes in ea et in suis appenditiis cum suis possessionibus una cum ecclesiis suis et suis tenementis, quae nunc iuste habent vel inantea iustis modis acquirent, hoc est canonica sancti Mariani et episcopatus, monasterium sancti Petri et monasterium sancti Donati

217. ^a) porvenne ed. ^b) sic ed.

¹) Hoc loco provocat Bethmann ad privilegium Henrici VI. 1191. l. vii. 5 (Stumpf. Reg. 4703).
²) Cf. quae de c. 9 disputavit Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' II, 48.

cum ecclesiis et castellis suisque pertinentiis ad episcopatum predictum et ecclesias pronotatas attinentibus, quorum hæc sunt nomina: Mons episcopi, Agnanum, Monstaldum, Monatulanus, Montecelli, Sanvictorin, Montefragio, Laturre, Collepalumbi, Glomisso, Monte sanctae Mariae, Clesi, Poroio, Laselizza, Collis casalis, — convenimus ut ipsa civitas cum ecclesiis et castellis predictis neque duci neque marchioni alicui et nulli unquam personae magnae vel parvae in aliquo respondeant nisi legitime. (4) Insuper neque in fodro neque in collecta nec in aliquo cuiquam respondeant nisi tantum nobis vel generali nostro nuncio, qui iurisdictionem ad hoc habeat. (5) Consules quoque, qui in ea civitate sunt vel pro tempore erunt, facere debent iustitiam in civitate et in districtu eius atque in predictis castellis, si episcopo et prelati supradictarum ecclesiarum placuerit. Et si facere non poterunt, imperialis nostri nuncii auxilium petant et secum pariter faciant. (6) Preterea consules et cives supradictae civitatis nuncium nostrum imperiale fodrum nostrum colligere bona fide iuvabunt infra et extra comitatum Eugubinum, si ipse nuncius noster eos rogaverit. (7) Nichil autem aliud consules predicti vel cives nuncio nostro ex debito occasione nostri facere debent, pro eo quod in presenti ad felicem nostram expeditionem in Apuliam vel quocumque voluerimus centum libras denariorum Lucensium vel Pisanorum nobis dare debent et in posterum singulis annis sexaginta libras Lucensium vel Pisanorum de civitate et ecclesiis cum possessionibus suis ac pertinentiis et castellis predictis. Sed insuper iuvabunt sine fraude et bona fide nuncium nostrum acquirere residuum fodrum nostrum de anno preterito. (8) Si quis autem hanc conventionem infregerit, penae mille librarum auri subiaceat. (9) Et has sexaginta libras annuatim in festo sancti Martini apud Sanctum Miniatum aut ubi iusserimus nobis persolvent, nisi eo anno quando fodrum imperiale per totam Italiam et similiter ab ipsis nobis tollere placuerit. (10) Que omnia ut verius a cunctis credantur ac perpetuo diligentius observentur, presentem paginam manu propria roborantes maiestatis nostrae sigillo precepimus insigniri.

¶ Signum domni Frederici Romanorum imperatoris invictissimi. ¶ (M.)

¶ Ego Rainaldus sanctae Coloniensis ecclesiae electus Italiae archicancellarius recognovi. ¶ (L. S.)

Data VI. Idus Novembris anno dominicae incarnationis MCLXIII, indiet. XII, imperante domno Frederico Romanorum imperatore invictissimo, anno regni eius XII, imperii VIII. Actum Laude. In Dei nomine; feliciter amen.

219. MANDATUM DE LITE DUCIS AUSTRIAE ET EPISCOPI PATAVIENSIS DIRIMENDA.

(1164. Mart. 18. — Iun. 21.)

Epistolam imperatoris ad Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem datam, quam Pertz minus apte sub rubrica Curia Parmensis ad aetatem a. 1159 inseruit, ad a. 1164 pertinere discimus ex Annalibus Ianuensibus (SS. XVIII, 57, 58), qui narrant, eo anno

218. *) sequitur lacuna septem seu octo litterarum spatium obtinens.

circu medium quadragesimam (Mart. 18) curiam Parmae celebratam esse, et Gestis archiepiscoporum Salisburgensium (SS. XI, 82 c. 10), quae referunt, a. 1164 controversiam inter ducem et episcopum graviter actam esse et Eberhardum, qui obiit Jun. 21, pro pace laborasse. Quin ea, quae ad a. 1160 de curia Parmae habita narrat Chronica regia Coloniensis (ed. Waitz p. 104), ad quam provocaverat Pertz, pro parte ad curiam a. 1164 pertineant, mihi haud dubium est. Epistolam edidit primus Pertz e codice epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 521. — Stumpf, Reg. 3862. (P. 116.)

Friderichus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus dilecto suo E(berhardo) Iuvaviensis ecclesiae metropolitano gratiam suam et omne bonum.

10 Quanto tempore inextinguibilis discordia et controversia inter patrum nostrum episcopum Patavinum et patrum nostrum ducem Austriae iam fuerit, scimus quod a memoria tua non excidit. In tantum itaque eorum inimicitiae accreverunt, quod etiam in generali curia nostra Parmae universi regni nostri principes non modicum commoti sunt et, ut manum nostram imperialem apponere maturarem, communi voto
15 potierunt. Quorum iustis petitionibus acquiescentes, tum quia lege naturae nobis astricti sunt, tum quia fidelitate qua imperio nostro tenentur, ad hoc devonimus, quod te, qui assertor es veritatis et amator concordiae et pacis, in iudicem eis praesigeremus. Inde est quod tuam industriam monemus devoto rogantes et firmiter praecipientes, quatenus assumptis viris^a catholicis, episcopis^b videlicet Brixienti et Gurcensi et, si
20 etiam fieri potest, marchione^c de Styria, locum convenientem, diem certum et congruum praedicto Patavino episcopo et duci praefigas et, auditis utriusque partis allegationibus, plene et praelucide abominabiles et execrables lites eorum et contentiones, si umquam fieri potest, toto nisu, omni cordis et mentis affectu decisas radicitus extirpare deliberes. Et si hoc nulla arte, nullo ingenio promovere potes, firmissima eorum securitate recepta et data treugua, pacem inter ipsos [statuas]^d, usque nos cum paucis ad ipsos in brevi procedamus vel ipsi, secundum quod mandatum a nobis acceperint, in
25 confiniis Marchiae nobis occurrant.

220. MANDATUM DE HOSTE FACIENDA.

(1164. c. Apr.)

30 *Mandatum, quod Pertzius anno 1162 attribuit, a viro d. W. Schmidt ('Archiv für Kunde österreich. Geschichts-Quellen' XXXIV, 57) edocti iam incunanti anno 1164 vindicamus, quia epistola duarum modo civitatum rebellium mentionem facit et civitas Tervisino, ubi exercitus condunari iussus est, mox et ipsa ab imperatore descivit. Mandatum servavit solus codex Hannoveranus XI. 671 saec. XVI. fol. 519', quem iterum contuli. —*
35 *Stumpf, Reg. 4002. (P. 131.)*

Friderichus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus dilecto et fideli suo E(berhardo) venerabili Saltzburgensi archiepiscopo gratiam suam et omne bonum.

219. ^a) curia (vostria) cod. ^b) episcopo. cod. ^c) marchionem cod. ^d) inserendum duxit P.

Tuae fidelitatis exhibitio, quam in promovendis imperii negotiis saepe experti sumus, plurimam de te nobis fiduciam administrat, ut in his, quae contra honorem coronae nostrae aliquo modo emergant, tuum consilium et auxilium aliorumque nostrorum fideliū diligentius requiramus. Unde quia duae civitates in Marchia, Padua et Vincentia, cornua rebellionis et superbiae contra nos et imperium erexerunt^a et ex^b fidelibus infideles effecti in periurium contra nos lapsi sunt, scire volumus fidelitatem tuam, quod nos super easdem civitates ad retundendam eorum superbiam validam expeditionem nostram indiximus et confirmavimus. Tua igitur ope opus habentes, tuam fidelitatem maxime hoc tempore sollicitamus et summopere commonemus, ex habundantia cordis nostri rogantes, quatenus honorem imperii et nostram dilectionem, qua te semper amplectimur, ante oculos mentis tuae modo reponas et ad vindicandas iniurias imperio et nobis sine culpa nostra irrogatas contumaciter apud Tarvisium in
 Mai. 21. penthecosten eum quantis potes viribus ad nos venias, ita quod hoc servitium erga te semper debeamus promereri.

221. CONVENTIO CUM MANTUANIS.

(1164.) Mai. 27.

Subsidia fuerunt 1) apographon coevum, quod formam praecepti imperialis imitatum est, asservatum in tabulario regio Mantuano nominato 'Gonzaga' seu 'ducale detto secreto' inter 'Privileggi e ordini imperiali B. I. Nr. 8', quod edidit Böhmer 'Acta imperii selecta' 110 nr. 119 et recognovit vir d. Simonsfeld¹; et 2) Liber privilegiorum civitatis saec. XIV. fol. 7', qui in eodem tabulario asservatur, sign. B. XXXIII; quem exemplavit vir d. Simonsfeld; edita est conventio ex hoc libro a Muratorio in 'Antiquitatibus Italicis IV, 259. Praecepto imperatoris, cuius eschalocotton mancum est, succedunt in codice 1 eadem manu exarata nomina Mantuanorum illorum, qui imperatori sacramentum praestiterunt, in codice 2 autem notitia de sacramento, quod Christimus cancellarius Mantuanis iuravit. Utrunque additamentum non convenire praecepto imperiali, sed postea a consulibus Mantuanis in rei gestae memoriam factum esse, persuasum habeo. — Stumpf. Reg. 4016.

(P. deest.)

¶ Fredericus Dei gratia Romanorum imperator augustus. ¶ Tantę elementię nostri imperii dignitas semper fuit, quod fidelium suorum votis et precibus aures benignitatis nunquam negavit, sed cum omni favore et plena gratia atque dilectione ad omnimodam ipsorum voluntatem benignum omni tempore inclinavit assensum, sicut ipsarum rerum effectus frequenter declaravit. Nos enim constantiam fidei et fervorem amoris fidelium nostrorum omnium Mantuanorum circa honorem imperii et nostrum diligentius considerantes eorumque multa et preclara servitia in memoria et pro oculis nostris habentes, quę ipsi bona fide et alacri devotione semper imperio exhibuerunt^b, quod etiam a nostra fidelitate nec pretio nec promissionibus unquam recesserunt, ex

220. ^a) exerceat cod. ^b) deest cod.

221. ^a) favorem 2. ^b) exhibuerunt 2.

1) Membranam autographam nequaquam esse, cum Böhmero vir d. Simonsfeld asserit contra virum d. Schum 'Neues Archiv' I, 128. Sigillum nunquam aderat. Post rocam augustus tal' explendam primam lineam posita sunt quinque punctorum series, hoc modo :

nostra imperiali largitate et clementia, interventu etiam ac^e petitione venerabilis atque dilecti nostri episcopi Mantuani Garsondonii, quem circa nos semper fidelem invenimus, ea beneficia que in sequentibus declarantur predictis fidelibus nostris Mantuanis cum omni bonivolentia^d concedimus et donamus: Fictum regalium centum librarum et ipsa^e regalia eis remittimus et amplius non repetemus. Expeditionem Romanam et Apulie, Sicilie et Calabrie similiter eis remittimus. Expeditionem quoque et guerram contra Veronenses et Venetos, Paduanos et Vicentinos similiter eis remittimus. Promittimus etiam, quod nec nos nec^e nostri habitationem faciemus in civitate Mantue vel in episcopatu ad faciendam^f guerram supradictis civitatibus contra voluntatem communis Mantue. Statum quoque et honorem Mantuanorum^g et bonas consuetudines, quas habebant ante introitum nostrum^e in Ytaliam, seu etiam^e possessiones ab eis possessas conservabimus^h. Civitatem Mantue et suburbia non destruemus nec destrui permittemus, sed illesa conservabimus. Et si aliquando contigeritⁱ, ipsos Mantuanos intrare guerram pro nobis contra Veronenses et contra predictas civitates, eos iuvabimus sicut bonos fideles nec sine ipsis pacem vel concordiam cum illis facimus. Et hec tria extrema capitula inferiora Coloniensis archiepiscopus Reinaldus et Otto maior palatinus sacramento super euangelia firmari fecerunt, quod a nobis debeant observari.

Huius rei testes sunt: R. Coloniensis archiepiscopus et Henricus Leodiensis episcopus, Otto maior palatinus, Henricus marscalcus, Conradus pincerna, Marquardus de Grumbac^k, Rodingerus camerarius, Rodulfus Mantuanus imperialis curie^l iudex, Ugo Azonis Henrici, Sigefridus^m de Sancta Agatha.

Datum Papię apud Sanctum Salvatorem, VI. Kal. Iunii.

Additamentum codicis 1.

§ Ugo de Bonello, Rabaldusⁿ, Vittus, Petrus Bonus iudex, Aldericus de Goso, Oddo de Geqa, Ottobonus de Bonacosa, Albertus de Oliva, Iohannes Bonus de Rufino, Albertus de Turri, Ravasius, Ugo de Bona, Ubaldus vicedominus, Blandinus, Ariotus, Albertus de Burbasio, Arnaldus Peliciarius, Piço, Albertus Rubeus, Paço, Pegolotus, Aldevrandus de Puteo Baroneio^o, Albertus de Grossa, Sigefredus de Sancta Agatha, Rodulfus iudex, Viguicionus^p de Bosone, Adelardus, Vgo de Balduino, Albertus vicedominus, Ugo Azonis Henrici, Anselmus de Ardocone, Cincignonus, Boscellus de Grossa, Albertus Azonis Henrici, Oltikerius, Albertus de Opiçone, Ubaldus de Ripalta, Malvitiu*s* iudex. Isti omnes iuraverunt, se nullam pactionem vel societatem fecisse cum Veronensibus, Paduanis, Vicentinis seu Venetis, nec comune Mantue, nec de cetero se facturos, nec etiam comune, donec guerra durabit. Et quotienscunque consules mutabuntur et ponentur, tale sacramentum prestare debent, donec guerra durabit.

Additamentum codicis 2.

Sicut Raynaldus Coloniensis archiepiscopus iuravit, ita Cristianus imperialis aule cancellarius^q iuravit, presentibus comite Lantolino, Malvicio et Agnollo sacri palatii iudice et Adhelardo. Anno millesimo centesimo sexagesimo quinto, indic. duodecima¹.

40 221. o) et 2. d) benevolentia 2. e) deest 2. f) faciendum 2. g) Mañt 2. h) eis conservabimus 2. i) contingerit 2. k) Marq^sus de Grumbac, Conr. pincerna 2. l) canere 2. m) Sigifredus 2. n) Ribaldus B. o) Baroneio B. p) Uguicionus B. q) cancell' 2.

1) Indictio XII. quadrat ad annum 1164.

222. MANDATUM DE CURIA BABENBERGENSI VISITANDA.

(1164. Nov. 18.)

Litterae ad clerum, vassallos, ministeriales Salzbürgenses datae e codice Hannoverano XI. 671 saec. XVI, quem iterum contulimus, fol. 508, proponuntur. Ad res Salzbürgenses pertinet etiam epistola imperatoris ad ministeriales missa in Sulendorffii 'Registro' I, p. 78 nr. 32, ex eodem codice desumpta, qua docemur, imperatorem electo et clero alteram curiam indicasse Wormutiae (1165. mense Sept.). — Stumpf, Reg. 4036. (P. 134.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus clero Salzbürgensi gratiam suam salvo iure imperiali, beneficiatis vero et ministerialibus gratiam suam et omne bonum.

Nov. 18. Scire debet universitas vestra, quod nos montana Lombardiae feliciter transivimus et usque Ulmam gloriose et prospere pervenimus. Ibi accepto consilio principum, curiam solennem apud Pabenberch in octava sancti Martini celebrandam indiximus, ad quam universitatem vestram vocamus, ut illuc una cum dilecto patruo nostro electo vestro¹ veniatis, et quicquid archiepiscoporum et episcoporum sententia super ecclesiae vestrae negotio indicaverit recipiatis. Vobis quoque omnibus tam clericis quam laicis, excepto maiore praeposito, qui nos et imperium graviter offendit, ad praedictam curiam veniendi, manendi et ibi agendi et redeundi securum conductum [per]^a patrum nostrum electum vestrum donamus, vel quemcumque alium de principibus volueritis.

223-226. CURIA WIRZBURGENSIS.

1165. Mai. 23.

223. ENCYCLICA PRINCIPIBUS EXTERIS MISSA. Iun. 1.

Adhibuimus 1) editionem Duchesii 'Historiae Francorum scriptores' IV, 726 ep. 453 codice quodam epistolari Alexandri Petavii innixam, ubi inscripta erat epistola Heinricho comiti Trecenti; rationem scribendi et nominum propriorum mutuavimus e 2) codice Musaei Britannici add. mscr. 25438, in monasterio Parcensi prope Lovanium exurato, qui Vitam Gregorii Magni continet, in cuius folium 102' manus saec. XII. ex. epistolam intulit, quam exemplavit iam olim b. m. Bethmann, cum codex esset Leopoldi van Alstein civis Gandavensis. Codices 3-5 sunt codices collectionis epistolarum Thomae Becket ab Alano Twokesburiensi congestae, quibus usi sumus in editione viri cl. Robertson 'Materials for the history of Thomas Becket' V, 191 nr. 100; sunt quidem 3) cod. Vaticanus 1220, quo

222. ^a) excidit aliquid; pro per forte legendum est eiusque fideiussores.

1) Conrado II. episcopo Putariensi.

usus est Lupus 'Epistolae et Vita S. Thomae Cantuariensis' (Bruxellis 1682) I, p. 107 (l. I, ep. 70) et ut videtur etiam Baronius in Annalibus ecclesiasticis XII, 525 ad a. 1166; 4) cod. Bodleianus 937; 5) cod. Cottonianus Claud. B. II. Praeter codices 4 et 5 atque editionem Lupi alios quoque codices se inspexisse dicit vir rev. Giles, qui epistolam recepit in Opera S. Thomae Cantuariensis tom. VI (inter Gilberti Foliot epistolae tom. II, 315 ep. 511)¹. Reliqui editores editionem Baronii repetiverunt. — Stumpf, Reg. 4045. (P. 135.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto^b fideli et consanguineo suo Henrico comiti Treacarum gratiam suam et omne bonum.

10 (1) Cunctis populis, quos clementie nostre regit imperium, iam dudum innotuisse credimus, qualiter exorta quondam inter ecclesie Romane cardinales de apostolatu discordia in reges et regna impetu pestifero est diffusa. Pro qua ad optabile pacis bonum^c revocanda quantos post beate memorie pape Victoris electionem ac confir-
 15 mationem catholicam Papie, Laude^d, Mediolani, Laone atque in diversis imperii finibus in corpore nostro labores tam nos quam invicti principes nostri pertulerimus, quantas rerum copias zelo iustitie impenderimus, in extremis quoque mundi partibus iam auditum non dubitamus. Denique beatissimo papa Victore ad paradisi gaudia feliciter^e assumpto et in eius locum ab episcopis ac^f cardinalibus alme sedis apostolice domuo Pascali, viro christianissimo, in presentia episcoporum et religiosorum Longobardiae ac
 20 Tusciae^g, illustris quoque praefecti urbis Romae ac multorum nobilium Romanorum catholice substituto, ipsum etiam domnum Pascalem ex ecclesiae ac principum imperii iudicio atque consilio in papam et patrem catholicum solempniter recipimus debitoque^h honore venerari semper intendimus. Proinde obstinata scismaticorum perfidia, mortem viri iusti suis successibusⁱ aperta fronte ascribens, syrenis suis blanditiis fidelium quorundam^k nostrorum animos adeo molita est de novo^l immutare, ut
 25 nisi morbis novis nova maturius remedia obiecerentur, pars nostrorum non modica videretur ex fiducia^m nostre lenitatis seducendaⁿ. (2) Igitur zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accensi, cum regem Francorum, qui nulla nostra culpa precunte una cum Rolando imperii nostri hoste publico eiusque sequacibus^o imperialem nostrum
 30 honorem manifesto molitur auferro, post multos nostros ammonitus irrevocabilem persensissemus, univorsis imperii nostri^p principibus in sancto^q pentecosten etiam generalem^{Mat. 23.} Wirzobure indiximus. Quorum ectu celeberrimo ibidem solempniter presidente, ecclesie Dei statum ac domni Pascalis pape negotium serio ac magnifice duximus roborandum. (3) Invocata igitur devotissime^r Spiritus sancti gratia et univorsorum qui aderant
 35 consilio altius^s communicato, ad removendam pro parte nostra omnem prorsus ambiguitatem ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias iuramentum publice prestitimus: quod Rolandum scismaticum vel eius successorem, quem pars ipsius elegerit, in papam nunquam recipiemus nec ad eum recipiendum assensum unquam alicui probebimus. Nulli etiam fautorum eius gratiam nostram unquam reddemus, nisi ab errore vie sue
 40 ad unitatem ecclesie fuerit conversus. Domnum vero Pascalem papam manutenebimus semper atque^t promovebimus eique tamquam patri catholico et universali pontifici obedientiam, honorem ac reverentiam exhibebimus et ab ipso eiusque parte vita comite numquam recedemus^u. Electos quoque, qui sub eo aut eius successore, quem para

228. ^a) F. 2. ^b) dilecto — bonum des. 2—5. ^c) homum pacis 3—5. ^d) deest 3—5.

45 ^e) deest 1. ^f) et 3—5; deest 1. ^g) Tuscie 2. ^h) debito quoque 2. ⁱ) successoribus 2. ^k) q. fid. 3—5. ^l) donuo 3—5. ^m) fiducia 2. ⁿ) seducenda 2. ^o) sequentibus 3. ^p) deest 2—5. ^q) festo 1. ^r) deest 3. ^s) deest 2. ^t) ac 2; et 3—5. ^u) cedamus electos quoque qui iam absencia in 2.

1) V. ibid. p. 340 sub voce 'Iamduatum'.

ipsius elegerit, consecrationem receperunt vel^v adhuc receperint honore aut ordinibus suis pro eius obedientia^w privari numquam permittemus. Et^x huius absolutionem sacramenti nunquam requiremus nec oblatam recipimus. Preterea^y noster in imperio successor, quem principes universi elegerint, hunc honorem ecclesie Dei et imperii et hanc partem nostram sub eodem iuramento tuebitur semper atque tenebit. (4) Idem quoque iuramentum archiepiscopi omnes et episcopi atque electi, qui interfuerunt numero quadraginta, super sancta Dei euangelia manu propria^z, unusquisque sub stola sua, prestiterunt et publice firmaverunt. Nichilominus principes seculares universi, dux videlicet Saxonum^a ac Bauvariorum^b, marchio Albertus senior, Conradus palatinus comes^c de Rehno, et Lodowicus lantgravius, ac reliqui omnes super sanctorum reliquias publice^d id^e ipsum iuraverunt. Repente autem Spiritus sanctus mentes omnium adeo unius effecit voluntatis, quod electi omnes qui^f presentes aderant, primo Reinoldus Mat. 29. illustris^g Coloniensis electus et Italie archicancellarius, dein ceteri omnes in sabbato quattuor temporum ad laudem Dei et honorem imperii sacros ordines devotissime susceperunt. Firmiter quoque a nobis et ab universis decretum est, ut quicumque^h supersuntⁱ ordinandi in proximis^j quattuor temporibus similiter exequantur, alioquin dignitatis ad quam electi sunt honore, omni remota dilacione, priventur. (5) Ad hoc honorabiles legati illustris amici nostri Henrici^k gloriosi Anglorum regis, ad nos ab ipso transmissi, in totius curie nostre presentia super sanctorum reliquias ex parte regis Anglie publice nobis iuraverunt^l, quod rex ipse cum toto regno suo in parte nostra fideliter stabit, domnum papam^m Pascalem, quem nos tenemus, nobiscumⁿ tenebit, de Rolando autem scismatico manutenendo nullatenus de cetero^o se^p intromittet. (6) Quia vero iustitie, quam hostes ecclesie Dei^q ac nostri sive^r superbia sive ex causa suo^s diffidentia devitarunt, nos semper hactenus stare parati, nunc tandem ad insolita sacramenta ex eorum manifesta obstinatione sumus impulsus, a scismaticorum^t communione omnis homo omnisque^u ordo caveat. Favor^v enim illorum^w etsi hactenus^x aliquo modo visus est venialis, in posterum prorsus erit irremissibilis. Ad perfectum quoque^y huius negotii firmamentum ex totius Herbipolensis^z concilii decreto firmissime precipimus, ut si quis ad sui mandatum antistitis aut^{aa} presidis provincie vel domini sui sacramentum supradictum^{ab} non prestiterit, si clericus sit aut monachus, ecclesiastico privetur honore ac beneficio^{ac}, si laicus, allodia et beneficia quaecunque possidet nostra ipsi auctoritate a suo iudice vel domino prorsus adimantur.

Dat.^b Wirceburh Kal. Iunii^c.

224. ENCYCLICA OMNIBUS IMPERII FIDELIBUS MISSA. (Iun. 2.)

Hanc eiusdem fere tenoris ac priorem, quae non nisi in fine ab altera discrepat, proponimus ex 1) codice Pommersfeldensi 2802 saec. XIII. fol. 100; exscripsit b. m. Jaffé; et 2) editione Originum Guelficarum III, 482 'e veteri codice manuscripto' derivata. Signum temporis VI. Nonas Iunii, cum absurdum sit, in IV. Nonas Iunii emendandum esse videtur; cf. lumen id quod disseruit Ficker in 'Beiträge zur Urkundenlehre' I, 203. Ea, quae cum encyclica priore concordant, litteris minoribus excusa sunt. — Stumpf, 40 Reg. 4046. (P. 137.)

223. v) vel — eius item abscisa in 2. w) per omnia obedientiam 3. x) et — oblatam item abscisa in 2. y) Propterea 2. z) prop. manu 3-5. aa) Saxonia 1. 5. ab) Bavarie 1. 5; compendium in 3. 4. ac) deest 2. ad) deest 3-5. ae) ad 1. af) qui — ceteri omnes des. 3-5. ag) deest 1. ah) supersint 2. ai) primis 3-5. aj) H. 2. ak) iur. nobis 3-5. al) deest 3-5. am) semper add. 3-5. an) deest 3-5; sic de cetero 2. ao) deest 1. ap) ex add. 3-5. aq) deest 3. ar) quo deest 1. as) Favor 3-5. at) eorum 3-5. au) deest 1. av) vero 1. ax) Herbipolensis 2. ay) aut — sui des. 2-5. az) superscriptum 2-5. ba) ac beneficia des. 1. bb) reliqua des. 1; Data 3-5. bc) Iunii 3-5.

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis, ducibus, marchionibus, comitibus et omnibus fidelibus^b a sua salutem et omne bonum.

(1) Cunctis populis^c, quos elementie nostre regit imperium, iam dudum innotuisse credimus, qualiter exorta quondam inter ecclesie Romanae cardinales de apostolice discordia in reges ac regna impetu pestifero est diffusa. Pro qua ad optabile pacis bonum revocanda quantos post beate memorie pape Victoria electionem ac confirmationem catholicam Papie, Laude, Mediolani, Laone atque in diversis imperii finibus in corpore nostro labores tam nos quam invicti^d principes nostri pertulerimus, quantas rerum copias zelo iustitie impenderimus, in extremis quoque mundi partibus iam auditum non dubitamus. Denique beatissimo papa Victore ad paradisi gaudia assumpto et in eius locum ab episcopis ac cardinalibus alme sedis apostolice domino Pascali, viro christianissimo, in presentia episcoporum et religiosorum Longobardie ac Tuscie, illustris quoque prefecti urbis Rome ac multorum nobilium Romanorum catholice substituto, ipsum etiam dominum Paschalem ex ecclesie ac principum imperii iudicio atque consilio in papam et patrem catholicum sollempniter recepimus debitoque honore semper venerari intendimus. Proinde obstinata scismaticorum perfidia, mortem viri inati suis successibus aperta fronte^e ascribens^f, sireneis suis blanditiis fidelium quorundam animos adeo molita est de novo immutare, ut nisi morbis novis nova remedia maturius obicerentur, pars quorundam nostrorum non immodica videretur ex fiducia nostre lenitatis seducenda. (2) Igitur zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accensi, cum regem Francorum, qui nulla nostra culpa praeunte una cum Rolando imperii nostri hoste publico eiusque sequacibus imperialem nostrum honorem manifeste molitur auferre, post multos nostros ammonitus irrevocabilem persensimus, universis nostri imperii principibus in sancto pentecoste curiam generalem Wirzeburc^g indiximus. Quorum esta celeberrimo ibidem Mai. 23. sollempniter celebrato, ecclesie Dei statum ac domini pape Pascalis negotium serio ac magnifice duximus roborandum. (3) Invocata igitur devotissime Spiritus sancti gratia et universorum qui aderant consilio altius communicato, ad removendam omnem prorsus ambiguitatem ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias iuramentum publice prestimus: quod Rolandum scismaticum vel eum^h, quem pars ipsius elegerit, in papamⁱ nunquam recipimus nec ad eum recipiendum alicui unquam assensum prebebimus. Nulli etiam fautorum eius gratiam nostram unquam reddemus, nisi ab errore vie sue ad unitatem ecclesie fuerit conversus. Dominum Paschalem papam manutenebimus semper atque promovebimus eique tamquam patri catholico et universali pastori obedientiam, honorem atque reverentiam exhibebimus et ab ipso eiusque parte vita comite nunquam recedemus. Electos quoque, qui sub eo aut eius successore, quem pars ipsius elegerit^k, consecrationem^l receperunt vel adhuc receperint, honore aut ordinibus suis pro eius obedientia nunquam privari permittemus. Et huius absolutionem sacramenti nunquam requiremus nec oblatam recipimus. Preterea nostri imperii successor, quem principes universi elegerint, hunc honorem Dei ecclesie atque imperii et hanc partem nostram sub eodem iuramento tenebitur semper atque tenebit. (4) Idem quoque iuramentum archiepiscopi omnes, episcopi atque electi, qui fuerunt numero XI, super sancta Dei euangelia manu propria, unusquisque sub stola sua, prestiterunt et publice firmaverunt. Nichilominus universi principes seculares, dux scilicet Saxonie ac Bavarie, marchio Adelbertus senior, Conradus palatinus comes Rheni^m et Lodovicus langraviusⁿ ac reliqui omnes super reliquias sanctorum id ipsum iuraverunt. Repente autem Spiritus sanctus mentes omnium adeo fecit unius voluntatis, quod electi qui presentem aderant, primo Raynaldus Coloniensis electus et Ytalie archicancellarius, deinde ceteri^o omnes in sabbato Mai. 29. quatuor temporum ad laudem Dei et honorem imperii sacros ordines devotissime susceperunt. Firmiter quoque a nobis et ab universis decretum est, ut quicumque supersunt ordinandi in proximis quatuor temporibus similiter exequantur; alioquin dignitatis^p honore, omni remota dila-

224. ^a) Fredericus I. ^b) deest I. ^c) pro populis — credimus 2: notum est populis.

^d) incliti 2. ^e) aperta abundat. 1. ^f) ascribens-1; anhelans 2. ^g) Virzeburc-1. ^h) eius 1.

ⁱ) propria 2. ^k) electione et 1. 2. ^l) consecratione 1. 2. ^m) rotio 1. ⁿ) langravius 1. ^o) cuncti 1. 2.

tione, priventur. (5) Ad hoc^p honorabiles legati^q illustris amici nostri Henrici gloriosi Anglorum regis, ad nos ab ipso transmissi, in totius nostre curie presentia super sanctorum reliquias ex parte regis Anglie nobis iuraverunt publice, quod rex ipse cum toto suo regno in parte nostra fideliter stabit, dominum papam Pascalem, quem nos tenemus, nobiscum tenebit, de Rolando autem manutenendo se de cetero non intronnet. (6) Nos vero in tua dilectione et fidelitate plurimam fiduciam habentes mandamus, attentius monentes et postulantes, quatenus, convocatis in unum omnibus ecclesie fidelibus, clero videlicet, beneficiatis et ministerialibus, abbatibus et prepositis, prelati et presbyteris parrochianis, hoc idem predictum iuramentum, quod^r nos propria manu nostra coram principibus et^s ipsi principes iuraverunt et confirmaverunt, ipse coram omnibus publice facias, tuos quoque archidiaconos et prepositos et ecclesiarum prelatos et abbates et omnes villarum presbyteros de toto episcopatu tuo hoc ipsum iuramentum districte^t iurare facias, et in publica eorum missa, sicut edictum est et sancitum a nobis et a principibus, publicam orationem pro domino papa Pascale nominatim et assidue facias recitari. Edictum quoque et statutum est, ut hec omnia iuramenta infra sex ebdomadas ab omnibus compleantur. Quod si aliquis clericorum vel laycorum huic confirmationi et edicto nostro aliquo modo se opponendo contradixerit, ex totius Herbipolensis concilii decreto firmissime precipimus ut, si quis ad sui mandatum^u antistitis aut provincie presidis vel domini sui sacramentum non prestiterit, si clericus sit vel monachus, ecclesiastico privetur honore^v, si laycus, allodia et beneficia quecumque possidet nostra^w ipsi auctoritate a suo iudice vel domino prorsus adimantur, et de^x toto imperio nostro eiciatur.

Actum est hoc anno ab incarnatione Domini nostri Iesu^y Christi MCLXV^z apud Wirzeburg^z, VI.^z Nonas Iunii.

225. EPISTOLAE AD ABBATEM STABULENSEM ET AD CLERUM
PATAVIENSEM.

Hae ita inter se conveniunt, ut eas uno textu coniungi liceat. Epistola abbati Erleboldo destinata (S), quae sententia finali abundat, servata est in tribus codicibus collectionis epistolarum Thomae Becket, quos secundum editionem viri cl. Robertson V, 182 nr. 97 in usus vertimus, nempe 1) Vaticano 1220¹; 2) Bodleiano 937²; 3) Cottoniano Claud. B. II; praeter hos praesto erat 4) editio Continuationis Sigeberti Aquicinctina, quae ad a. 1163 (SS. VI, 410) epistolam recepit. Epistola altera ad clerum Pataviensem data (P) legitur in solo codice Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 490, quem iterum contuli. Textus sicut convenit cum textu nr. 224, at plerumque abbreviatus et variatus est. Quae concordant cum illo, ea litteris minoribus exprimenda curavimus. — Stumpf, Reg. 4047. (P. 135.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator semper augustus dilecto^b et fideli suo (Erleboldo)^c abbati Sancti Remacli gratiam suam et omne bonum.

224. ^p hec 1. ^q legat 1. ^r quod — principibus des. 2. ^s ut 2. ^t distincte 2.
^u mand. sui 2. ^v nostra — adimantur in 1 sequuntur post eiciatur. ^w deest 2. ^x Yhous 1.
^y MCLXVI 1. 2. ^z Wirzeburg 1. ^z legendum videtur IV.

225. ^a pro Fridericus — omnia bonum rubrum in S 1—3: Fridericus imperator abbati Stabulensi (al. al. pro Stabulensi). ^b pro dilecto — Remacli P: fidelibus suis choro et omni clero Patavino, abbatibus, praepositis, presbyteris et parrochianis, beneficiatis quoque ministerialibus Patavi. ^c N. S. 4.

1) Ex hoc paravit editionem Lupus I, p. 100 l. I, ep. 71 (= Mansi XXI, 1231). 2) Hoc praeter editionem Lupi usus est Giles l. c. p. 310 nr. 512.

(1) Sicut novit dilectio tua^d, ad^e curiam Wirziburch^f, quam in pentecosten indixi-
 mus^g, nos una cum principibus universis, tam secularibus quam ecclesiasticis, gloriose
 convenimus. Ubi^h inter cetera de sanctae ecclesiae statuⁱ et praecipue de negocio
 domini Paschalis papae, quod in cordibus multorum dubium habebatur^k, communicato
 5 universorum consilio, principum videlicet et omnium clericorum atque laicorum qui
 aderant, feliciter et magnifice roboravimus. (2) Invocata enim^l Spiritus sancti gratia,
 dominum papam Paschalem^m etⁿ eius honorem in hunc modum stabilivimus et confir-
 mavimus, quod nos propria manu nostra super sanctorum reliquias publice iuramentum feci-
 mus^o: quod de cetero Rolandum scismaticum^p nunquam pro papa recipiemus, et si ipse
 10 decesserit, eius successorem, quem pars adversa substituet, similiter nunquam reci-
 piemus. Dominum vero Paschalem papam de cetero sicut universalem et catholicum
 patrem cum obedientia et honore et reverentia habebimus et tenebimus et ab ipso
 eiusque^q parte nunquam recedemus, quamdiu ipse vivet et nos vivemus. Si autem ab hac
 vita nos decedere contigerit^r, noster successor, quem principes universi substituent^s, hunc
 15 honorem^t imperii^u et hanc partem nostram sub eodem iuramento^v tuebatur semper atque tenebit.
 (3) Hoc idem iuramentum omnes archiepiscopi et^w episcopi nostri^x et electi, qui interfuerunt^y
 numero quadraginta, super sancta Dei euangelia manu propria, unusquisque sub stola sua, fecerunt
 et publice firmaverunt. Et ad removendam pro parte nostra omnem ambiguitatem,
 omnes electi, primus Coloniensis, deinde^z ceteri, sacros ordines in sabbato quatuor temporum ad
 20 laudem Dei^{aa} et^{ab} honorem imperii Wirziburch cum omni devotione susceperunt. Similiter
 universi^{ac} principes seculares, dux Saxoniae et Albertus^{ad} marchio senior et palatinus comes de
 Rheno^{ae}, landgravius et reliqui omnes super sanctorum reliquias publice^{af} ad ipsum^{ag} iuraverunt.
 (4) Honorabiles quoque legati regis Anglici^{ah} amici nostri, ab ipso ad nos transmissi, in praesentia
 totius curiae nostrae super sanctorum reliquias ex parte regis Anglici^{ai} et^{aj} baronum
 25 eius iuramentum apud Wirzeburg iuraverunt, quod et ipse rex Anglicus cum toto regno
 suo in parte nostra fideliter stabit et dominum papam Paschalem^{ak}, quem nos tenemus^{al}, et
 ipse^{am} tenebit et nostram partem manutenebit et de Rolando schismatico vel eius parte^{an}
 amplius de cetero se non intromittet. (5) Nos itaque in^{ao} tua^{ap} dilectione et fidelitate con-
 fidentes^{aq} et plurimam fiduciam habentes, mandamus tibi^{ar} attentius monentes ac^{as} praecipientes,
 30 ut^{at} praedictum iuramentum, quod nos propria manu nostra coram principibus iuravimus et ipsi
 principes iuraverunt et firmaverunt, ipse^{av} eum omnibus ecclesiae tuae fidelibus publice^{aw}
 iures et observes^{ax} et singulis dominicis diebus et festis in^{ay} publica missa, sicut edictum
 est et sancitum a nobis et a principibus^{az}, publicam orationem pro domino papa Paschali nomi-
 natim et assidue intus et foris praecipias^{ba} recitari. Edictum quoque^{bb} est et^{bc} statutum, ut
 35 haec omnia iuramenta infra sex hebdomadas ab omnibus^{bd} compleantur. Quod si aliquis monacho-
 rum, clericorum, laicorum^{be} in imperio nostro huic confirmationi et edicto nostro aliquo modo

225. ^d) Sicut dilectio vestra novit P. ^e) deest P. ^f) Wirzib' P; Wizeburgh S 4; al. al.
^g) indixeramus P. ^h) ut P. ⁱ) pro de — statu P: de statu ecclesiae sanctae; S 1: sanctae eocl.
 statutum est; S 2: a. e. statutum est; S 3, 4: s. e. statutum. ^k) habeatur S 1. ^l) etiam S 4. ^m) Pasch.
 40 papam P. ⁿ) et eius honorem des. P. ^o) pro iuramentum fecimus P: iuravimus. ^p) que
 deest S 1. ^q) contingeret P. ^r) in imperium add. P. ^s) deest P. ^t) sub eodem iuramento
 des. P. ^u) deest S 4. P. ^v) intorant S 4. ^w) doim P. ^x) deest S 1—3. ^y) ad add. S 4. P.
^z) omnes S 4. ^{aa}) A. P. ^{ab}) et add. P. ^{ac}) deest S 4. ^{ad}) ad ipsum des. S 1—3. ^{ae}) Anglie
 S 4. P. ^{af}) Anglie P; deest S 4. ^{ag}) pro et — Anglicus S 4: iuraverunt quod ipse rex; deest
 45 omnino P. ^{ah}) retinimus S 4. ^{ai}) pro et ipso S 4. P: nobiscum. ^{aj}) vel eius parte des. P.
^{ak}) de S 2. ^{al}) vestra P. ^{am}) deest S 4; pro confidentes — fiduciam P: fiduciam quam plurimam.
^{an}) vobis P. ^{ao}) et S 4. P. ^{ap}) quatenus S 4. P. ^{aq}) deest P. ^{ar}) deest S 2, 4. P. ^{as}) pro
 omnibus — observes P: universis fidelibus ecclesiae vestrae faciatis et teneatis. ^{at}) pro
 et singulis — in P: in omni etiam. ^{av}) pro edictum — principibus P: a nobis et a principibus
 50 edictum et sancitum est. ^{aw}) assidue faciatis P. ^{ax}) itaque S 4. ^{ay}) pro est et P: et sanc-
 citum est et statutum. ^{az}) ab omnibus des. S 4. ^{ba}) cler. vel mon. vel laicorum S 1; mon. cler.
 laicorum des. P.

se opponendo contradixerit, certum sit apud te^b, quod sicut publicus hostia Dei et^c imperii abaque omni^d spe recuperationis iudicatus est et dampnatus, et^e ab omni officio et honore et^f beneficio destitutus.

(6) Literas quidem vocationis tibi transmisimus: et quia secundum prudentiam tuam nobis in curia^g necessarius valde fuisses, quod literae nostrae ad te non pervenerunt^h valde dolemus. Interim inⁱ partibus tuis praesentiam nostram praestolaberis^k. Ibi enim^l cum viciniore erimus, si quid iustitiae tibi defuerit, per omnia complebimus. Vale^l.

226. MANDATUM AD EPISCOPUM CAMERACENSEM DE IURAMENTO
PRAESTANDO ET DE ABBATIS CONSECRATIONE. (Oct. Nov.)

Proponimus ex 1) codice civitatis Valencenensis 442 saec. XII. fol. 85, quem con-
tulerunt Bethmann et Heller; 2) editione Ducherii in Spicilegio V, 570 (ed. II. III, 537 =
Bouquet XVI, 693). — Stumpf, Reg. 4542. (P. deest.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator augustus fideli suo Nicolao^b Camera-
censis ecclesiae venerabili episcopo gratiam et omne bonum.

Audivimus et ex multorum de partibus Cameracensis episcopatus relatione fide-
lium auribus nostris iam sepius insonuit, quod in partibus tuis nec debitus honor ut
deceret imperio impendatur nec obedientia seu etiam reverentia domino^c papae Pa-
schali prout expediret exhibeatur; praesertim cum multi clericorum et praelatorum,
immo etiam religiosorum tua nimia patientia abutentes per episcopatum Cameracensem
debitum iuramentum nondum praestiterint. Super quo plurimum ammiramus, mirantur
et universi qui vident et audiunt. In quo liquido patet nobisque manifeste datur in-
telligi, quod circa negotium domini papae Paschalis fidelitas tua non sincere se gerit^d
vel moderatur. Quia vero super his omnibus cotidie ammirari non cessamus et omnis
mora seu dilatio semper ad se trahit periculum, huius rei causa honorabilem curiae
nostrae principem E(rioboldum)^e Stabulensis ecclesiae abbatem, virum discretum et
prudentem, cum plena auctoritate nostrae legationis ad universum Cameracensem epi-
scopatum transmittimus eumque tuae fidei et dilectioni attentius commendamus, monentes
ammopere atque rogantes, quatinus in omni parte tui episcopatus, ubicunque tua ope
opus habuerit^f, fideliter et viriliter ei assistas et ad promovenda imperii et domini
papae negotia contra rebelles clericos vel abbates seu alios praelatos tuum auxilium
diligenti opera studeas adhibere. A nostra enim maiestate in mandatis accepit, quod
nulli rebeli clerico vel monacho in toto episcopatu tuo oculus eius parcat vel lingua,
sed in eius praesentia et tua eos, qui nondum iuraverunt domino papae Paschali, iurare
faciat, nolentes autem et contradicentes nostra iussione et auctoritate ab episcopatu
Cameracensi prorsus eliminat atque eiciat.

De caetero maxima ducimur admiratione super negotio dilecti et fidelis nostri
G(ossichini)^g abbatis Sancti Giloni, qua videlicet occasione, qua intentione manum
consecrationis ei imponere distuleris, praesertim cum eum a nobis honoratum atque
investitum et cum plenitudine honoris et gratiae tibi et ecclesiae tuae remissum cogno-
veris et acceperis, maxime cum nobis et imperio ipse fidelis habeatur et utilis ac

226. b) vos P. c) Dei et des. S 1—3. d) deest S 4. P. e) et — Vale des. P. f) atque S 4.
g) in curia des. S 1—3. h) pervenerint S 1. i) etiam S 1. k) prestolabis S 2; prestolare S 4.
l) deest S 1—3.

226. a) F. 1. b) N. 1, alia manus superscripsit Nicholao. c) domini 1. d) regit 1. e) E. 1; 45
et 2. f) ex corr. 1. g) G. 1; deest 2.

devotus tibi et ecclesiae Cameracensi semper debeat inveniri, praecipue etiam cum in eius literatura et honestate nihil quod sit dignum repudio inesse veraciter cognoscimus. Mandamus itaque tuae fidelitati et monendo praecipue rogamus, quatenus praedicto abbati, quem tuae discretionis remittimus, omni occasione et dilatione remota, sicut iure debet, manum consecrationis statim imponas eiusque personam et ecclesiam et bona ecclesiae nostrae pertinentia, prout de te confidimus, omni studio cures defendere. Quod si aliquo impedimento legitimo interveniente hoc promovere distuleris, rogamus et^h volumus, ut abbati Stabulensi potestatem et licentiam concedas, quod ipsum abbatem consecrandum ex tua permissione Leodiensi episcopo repraesentet, qui ei manum imponat. Volumus enim absque omni dubio, ut sicut in temporalibus nostris plenitudinem honoris a nobis accepit, ita et plenitudinem officii in spiritualibus consequatur et habeat.

227. CONSTITUTIO DE TESTAMENTIFACCIÓNE CLERICORUM.

1165. Sept. 26.

Exemplar Boehmeri iterum contulit cum Libro privilegiorum ecclesiae Wormatiensis in tabulario Darmstadiensi asservato, membr. saec. XV. in. fol. 55, vir cl. Wyss. Ex eodem codice addiderunt Brosslau 'Diplomata centum' p. 130 nr. 84 et Boos 'Urkundenbuch der Stadt Worms' I, nr. 81. — Stumpf, Reg. 4053. (P. 138.)

In nomine sancto et individuo Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator et semper augustus. (1) Quemadmodum divinis humanisque legibus^a intractabiliter obnoxius tenetur quisquis vel tyranica violencia vel aliqua detestabili veracua sancto Dei ecclesiae, que nos in divine adoptionis hereditatem parit, dampna aliqua vel detrimentum molitur, sic omnis, qui defensionis protectionisque eius ac libertati consulit, certam remunerationis fiduciam apud illum tremendum iudicem sibi prospicit. Eapropter noverit omnium Christi imperii^b nostri fidelium tam presens etas quam successura posteritas, qualiter quidam canonicus Sancti Pauli in Wormacia nomine Wernherus in lecto infirmitatis sue positus, cum iam de vita desperaret et supreme voluntatis iam instaret articulus, convocatis aliquibus concanonicis suis et matre et ceteris propinquis, testamentum suum fecit et unicuique ecclesie in Wormacia et matri sue et cuicumque volebat persone, tum pro remedio anime sue, tum^c pro humanitatis officio, mobilia bona sua distribuit et, nomine hanc donationem contradicente, ipse in fata concessit. Contigit postmodum, ut Gundolfus vitricus defuncti, maritus scilicet matris eius, nomine hereditatis^d que matri^e continebat, cuius ipse legitimus procurator extitit, cuncta prius in testamento ordinata studio malignandi repeteret et testamentum modis omnibus infringere laboraret, asserens, dictante iusticia neminem in lecto infirmitatis sue aliquid de bonis suis vel mobilibus preter quinque solidos erogare posse sine consensu heredum suorum. Unde sepenumero contra ecclesiam Wormatiensem

226. ^h) rogamus et *supra lin. add. l.*

227. ^a) laudibus *cod.* ^b) quo *deest cod.* ^c) eum *cod.* ^d) hereditat' *cod.* ^e) mtr' *cod.*
^f) aliquid *male cod.*

querimonia mota decisa non fuit. (2) Tandem nobis Wormacie existentibus et curiam sollempnem celebrantibus, predicta causa inter clericos^g et laycos, diversa hinc indolentia, coram nobis diu ventilata est; et quesita sententia a clerico et layco, clericus ultimam voluntatem cleri de rebus mobilibus ratam et irrefragibilem esse asseruit, quam sententiam laicus penitus contradixit. Post longam itaque huius cause disputationem et diutinam tam implicite rei ambiguitatem^h, clerus ex sanctione canonum, ex legibus divorum augustorum, ex decretis Romanorum pontificum predictam sententiam ratam et nulla refragacione ovacuandam comprobavit.

(3) Nos igitur predecessorum nostrorum divorum imperatorum, magni Constantini videlicet et Iustiniani et Valentiniani necnon Karoli et Ludowici vestigiis inherentes et 10 sacras leges eorum tamquam divina oracula venerantes, imitari non erubescimus Constantinum imperatorem de sacrosanctis ecclesiis et rebus et privilegiis eorum constituentem ac dicentemⁱ: 'Habeat unusquisque licenciam decedens bonorum quod optaverit relinquere, et non sint cassa iudicia. Nichil est enim, quod magis hominibus debeat, quam ut supreme voluntatis, postquam iam aliud velle non possunt, liber sit 15 stilus et licitum, quod iterum non redit, arbitrium'.

(4) Item sacratissimam legem Valentiniani imperatoris prefecto pretorio^j Palladio conscriptam^{k, 2} recolimus: 'Verum sive testamento quocunque iure facto seu codicillo vel sola nuncupacione, legato sive fideicommissio, aut mortis causa aut alio quocunque ultimo arbitrio aut certe inter viventes habita largitato, sive contractu vendicionis sive 20 donacionis, aut alio quocunque tytulo, quisque ad prefatam venerabilem ecclesiam patrimonium suum partemve certam patrimonii in fundis, prediis seu domibus vel annonis, mancipiis vel colonis eorumque^l peculiis voluerit^m pertinere: inconcussa sine ulla penitus immutacione conserventurⁿ'.

(5) Hiis sacris legibus et Karoli et Lodoici, quibus par circa cultum divino religionis et catholice fidei studium fuit, institucionibus eruditi sententiam, venerabilis cleri Wormaciensis ecclesie decedenti bonorum suorum mobilium quod optaverit cuilibet ecclesie seu persone in ultima voluntate relinquere aut pro remedio anime sue vel alio quovis respectu tribuere et testamentum facere sub testimonio adminis duorum con- 30 fratrum suorum — sane huic libertati perpetuam^o tribuimus firmitatem.

(6) Et ne hec nostre perhennitatis statuta audaci spiritu et mente sacrilega quisquam hominum temeranda crediderit^p, presentem inde paginam conscribi et sigilli nostri impressione insigniri iussimus, pena mille librarum auri et banni nostri huius sacre legis violatorem condempnantes, adhibitis ydoneis testibus quorum nomina hec sunt: Cuonradus episcopus, Sifridus prepositus de domo, Henricus decanus, Henricus cantor, 35 Ulricus magister scolaram, Albertus custos, Conradus de Nuenhusen^q prepositus, Emicho prepositus Sancti Pauli, Conradus prepositus Sancti Andree, Syfridus prepositus Sancti Martini, Hermannus abbas Fuldensis, Ulricus dux Boemorum, Marquardus de Grunbac, Symon comes de Sarebruggen, Emicho comes de Lyningen, Ulricus de Horningen, Folmarus comes de Sarewerde, Gotefridus comes de Sponheim, Walterus 40 de Huse, Bertholdus de Scouenburc, Wernherus de Bonelande, Syfridus vicedominus, Borchardus frater eius, Wernherus theolonarius et Gislebertus frater eius, Gerlacus et Rikezo scultetus, Dudo et fratres eius Rumandus et Wichnandus, Syfridus, Wichnandus.

Ego Henricus imperialis aule prothonotarius vice Cristiani Moguntinensis electi et archicancellarii recognovi.

227. ^g) clericus cod. ^h) ambiguitate cod. ⁱ) pape librarius qui sigla p. p. falso explicavit.
^k) conscrip^t cod. ^l) eorum cod. ^m) voluerint cod. ⁿ) conservent Cod. Iust. ^o) perpetuum cod.
^p) credidit cod. ^q) Hirschuse cod., emendavit Böhmer.

Dat. Wormacie VI. Kalendas Octobris, anno dominice incarnationis MCLXV, indictione XIII, regnante domino Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XIII, imperii vero XI. Actum in Christo; feliciter amen.

228. CONSTITUTIO DE CORRECTIONE RHENI.

1165. (Nov.)

Autographi fragmentum (1) asservatur in tabulario regni Nederlandici Hagae Comitum, quod accuratissime exemplavit vir d. A. Felting eidem tabulario adscriptus, contulit praefectus Th. H. F. van Riemsdyk. Lacunas supplevimus ope (1) Libri donationum ecclesiae Traiectensis saec. XIII. pars II, fol. 67, in tabulario archiepiscopali Traiectensi asser-*
vati, quem iam olim exemplavit Karolus Pertz iterumque contulit vir cl. S. Muller Tra-
iectensis. Quae non nisi in hoc Libro leguntur, ea unciis includenda curavimus. Ex eo edi-
tiones puraverunt minus correctas nuper Höhlbaum 'Hansisches Urkundenbuch' I, 11
secundum exemplar Guilelmi Junghans b. m. et Sloet van de Beele 'Oorkondenboek van
15 Gelre' I, 308 nr. 313. — Stumpf, Reg. 4056. (P. deest.)

¶ (In no)mine sanote et individue Trinitatis. Fredericus divina (favente elementia
 Roma)norum imperator et semper augustus. ¶ (Dignitas imperii Romani) hoc exigit
 et ad hoc imperialis hon(or)is cu)lmen regendum a Deo suscepimus, ut necessitates rei
 publice semper pre^a oculis et manibus habeamus et in eunc(tis) operib(us) iusticie ipse
 20 clementia), sine qua Deo (pl)a(e)ere non possu(mu)s, omni tempore nos comitetur.
 Tunc enim honor (imperii) recto tramito (incedit et in meliorem statum) ro(bor)atur^b,
 quando et saluti totius patrie utiliter (provide)tur et necessita(tibus pauperum) miseri-
 corditer subvenitur. Eapropter cognosceant universi fideles imperii presentes et futuri,
 quod nos (primi)tus amore Dei, deinde pro petitione fidelium principum nostrorum,
 25 Godofridi videlicet episcopi Traiectensis et Florentii comitis Hollandie, Heinrici etiam
 comitis Gelrensis et Theoderici comitis de Cleue, et pro fidei (servicio) aliorum homi-
 num plurimorum de episcopatu Traiectensi, quibus cotidie in terris et bonis eorum
 gravis (de)structio (et into)lerabilis vastatio per assiduas aquarum inundationes quasi
 mors cotidiana imminabat, ipsis hominibus predictis sic afflictis tanquam^c miserabiliter
 30 ad nichilum redactis, hanc gratiam indulgimus eisque nostra (imperiali auctor)itate
 benigne concessimus, ut terra illa, que vulgo Noda dicitur, ad faciendum aqueductum
 ab incolis provincie, qui tanto dampno et periculo aquarum subiacebant, ita perfodiatur,
 quod aqua Rhen(i) per eundem meat)um affluens^d in mare, quod ibi vicinum est, sine
 35 lesione in perpetuum fluat et decurrat. Q(uod) nos imperiali auctoritate nostra con-
 firmamus et ut in perpetuum ita permaneat et observetur presenti privilegio (robo-
 ramus.) Preterea obstructionem (illam Rheni), que vulgo dicitur D(am), prope villam
 sive in villa que appellatur Wich, quo ad removendam (tam) gravem aquarum per-
 niciem antiquitus facta est, nos pro petitione (predictorum principum et pro fidei)
 servitio hominum illorum, qui huic^e generali malo aquarum participabant, ratam habe-

⁴⁰ 228. ^{a)} superscriptum manu saec. XVI. in 1°. ^{b)} tramito iucres . . . ro . . . atur 1; an iucrescendo roboratur? ^{c)} tanquam 1°, quod sensus exigit. ^{d)} effluens 1°. ^{e)} manus saec. XVI. superscripsit in 1°.

mus et nostro imperiali edicto confirmamus et, ut eternaliter inconoussa in eodem statu (per)maneat et conserve(tur, presen)ti iussione decrevimus^f. Allam quoque obstructionem Rheni, quam comes Hollandie in loco qui dicitur Stechede^g sive Suadeburg iniuste et violenter erexerat et fecerat, per quam eoiam innum(erabilium hominum et) locorum submersiones frequenter evenerunt, nos ex iudicio curie nostre cassavimus et penitus destrui precepimus^h, statuentes et imperiali iussione confirmantes, quatinus predicta clausura (destructa, aqua) Rheni, (libera et regia) strata, sine omni obstaculo (ibidem) omni t(empore) fluat et decurrat, sicut antiquitus solebat. Quod ut verius credatur et ab (omnibus) diligentius observetur, (presentem inde paginam conscribi et sig)illi nostri impressione (in)signiri iussimus, (ad)hibitis idoneis testibus quorum nomina¹⁰ sunt: Hermannus Fardensis episcopus, Eurardus (Ratisponensis electus), Philippus (decanus maioris ecclesie in Colonia, A)rnoldus prepositus ecclesieⁱ sancti Andree, Ado(lous) Go(sla)riensis prepositus, Reignardus prepositus, Vricus dux de Boemia, Marqua(rdus) de Grumbach, comes Emicho de Liningen, comes) Folmarus de Sarwerde, Henr(ic)us marescalcus de Papenheim, C(yn)radus Colbo pincerna, Willelmus¹³ Skelvwe, (Rodulfus de Stenvorde, Constantinus de Berge, Cuono camerarius, Bertolfus tri)scamerarius, (Cuno de) Malberg, Henricus Friso, Meynardus comes de Nvomege, Folbertus, (Gerardus Traiectensis scultetus, Willelmus de Scalkewic, Lutbertus de Odike, Holyas, Egbertus de Amestel, Hermannus de Wordene et frater Godescalcus et alii, Theodericus^k de Iudifax, Albertus Pavo et alii quam plures clerici)²⁰ et laici.

¶ (Signum domni Frederici Roman)orum imperatoris invictiss(imi). ¶

Ego Christianus Magontine^l sedis electus et sacri palatii archicancellarius re(cognovi).

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXV, indictione XIII, regnante^m 25 domno Frederico Romanorum imperatore victoriosissimo, anno regni eius XIII, imperii vero XI; feliciter amen.

229. PACTUM CUM ROMANIS.

(1167. Iul.)

Repetimus editionem novissimam Chronicæ regiae Coloniensis a Waitzio paratam, cui insertum est p. 118. — Stumpf, Reg. 4087. (P. 140.)

Pactum^a quod pepigerunt Romani cum imperatore^b Friderico.

(1) Iuraverunt presentes et iurabunt futuri senatores et totus populus Romanus domno Friderico imperatori fidelitatem, et quod iuvabunt eum coronam imperii Romani retinere et defendere^c contra omnes homines, et iusticias suas tam infra Urbem quam²⁵ extra Urbem iuvabunt eum retinere, et quod nunquam erunt nec^d in consilio nec^e in facto,

228, f) decernimus 1°. g) Stockolo 1°. h) precipimus 1°. i) in marg. add. manu saec. XVI. in 1°. k) in margine manu saec. XVI. suppletum in 1°. l) Moguntine 1° a manu saec. XVI. corr. in Magontine. m) regn. 1°, quod manus saec. XVI. correxit in regnante.

229, a) Pactum — Friderico des. A 2 spatio vacuo relicto; C 1. b) domno F. imperatore et semper 10 Augusto B 1. C 2. c) eum add. B 1. C 2. d) deest C 2; tam B 1; non C 1. e) quam B 1; et facto C 2.

ubi dominus Imperator male captione capiatur vel membrum perdat vel aliquod detri-
mentum in persona paciatur, et quod senatum non nisi per eum vel nuntium suum
ordinabunt: et haec observabunt sine fraude et malo ingenio. (2) Dominus im-
perator confirmabit senatum perpetuo in eo vigore, in quo nunc est, et auget illum^b
tali tenore, ut senatus per eum ordinetur et ei subiectus fiat, et faciet inde privilegium
cum sigillo auri, in quo contineantur haec, videlicet confirmatio senatus, et quod
faciet salva omnia iusta tenementa populi Romani, quantum ad imperatorem pertinet,
quod ea illis non auferet, et bonos usus¹ Urbis et locationes, libellos tertii et quarti
generis conservabit, et precipiet in eodem privilegio non auferri Romanis in toto im-
perio suo plateaticum, portaticum, pedagium^k aut ripaticum, et^l si [quis] auferre
presumpserit, incidat in penam C librarum auri. Haec omnia cum subscriptione prin-
cipum curiae fiunt.

230. ENCYCLICA DE LOMBARDORUM REBELLIONE.

(1167. ex.)

*Epistolae ad Albertum episcopum Frisingensem datae fragmentum, quod Pertz sub
rubrica 'Curia Roncaliae' anno 1159 m. Maio attribuit, quamvis insit in codice epistolari
Eberhardi archiepiscopi Salzburgensis (a. 1164. Iun. 22. mortui), ad annum demum 1167
excuntem pertinere, ex iis quae continet elucet. Civitates enim Lombardiae, hoc tempore
seditionem moventes, Sept. 21, testante Anonymo Laudensi (SS. XVIII, 656), ab im-
peratore proscriptae sunt. De encyclica nostra agere videtur Appendix Rahewini ad
a. 1168 (potius 1167; ed. Waitz p. 279): Imperator cladem suorum, rebellionem Italicorum
litteris per omnem imperii latitudinem declamat. Edimus e codice Vindobonensi 629
(Ius can. 133) f. 25', quem contulit vir d. Kehr. Legitur etiam in codice Hannoverano
XI. 671 saec. XVI. fol. 408. — Stumpf, Reg. 3862; cf. 'Zusätze und Berichtigungen'
p. 546.*

(P. 116.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo
Alberto Frisingensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Cum celi stupeant^a et totus orbis contremiscat^b et cuncta turbari constet elementa
a facie scelestissime perfidiae, a voce piacularis malicie, ab auditu nefandissime tra-
ditionis, quam quaedam civitates Longobardiae, Mediolanum scilicet, Placentia, Cremona,
Pergamum, Brissia, Parma, Mantua et marchia Veronensis contra nostram maiestatem,
contra imperii honorem, sine causa, sine aliqua praecedenti culpa commiserunt, super
re tam horrida credimus nimirum fidem tuam condolare et omnia viscera tua contur-
bari. Non enim in nostram solummodo redundat rebellio personam, quia, iugo domi-
nationis nostrae proiecto, Teutonicorum imperium, quod multo labore multisque dispendiis
ac plurimorum principum et illustrium virorum sanguine emptum et hactenus conser-
vatum [est], refutare et exterminare conantur, dicentes: 'nolumus hunc regnare super

229. ^f per add. B. C.; ordinabunt vel nuntium suum A 1. ^g Romanus A 2. ^h eum B. C.

40 ⁱ Urbis usus C 2. ^k ped. aut des. B. C.; ripaticum aut pedagium A 1. ^l set. A 2.

230. ^a stupet cod. ^b contremisc cod.

nos, nec Teutonici amplius dominabuntur nostri¹. Quia vero, antequam nostris temporibus imperium destrui patiamur et in posteros nostros tante confusionis et iactura dispendia transmittamus, maluimus honestam mortem inter hostes

231-233. MANDATA DE ELECTIONE CAMERACENSI DISCORDI.

(1167. ex.)

De his quae gesta sunt Nicolao I. episcopo Cameracensi a. 1166. Jul. 1 mortuo¹ usque ad iteratam Petri e comitibus Flandriae electionem a. 1167. Dec. 9 celebratam cf. Annales Cameracenses SS. XVI, p. 539—544. Quorum narrationi epistolae nostrae grubissimum supplementum afferunt. Ex quibus sane praxis curialis, quae Fridericus I. in electionibus discordibus utebatur, clarissime perspicitur.

231. MANDATUM CLERO ET BENEFICIATIS CAMERACENSIBUS MISSUM.

Mandatum quod Erleboldus abbas Stabulensis, testantibus Annalibus p. 544, a. 1167. Oct. 29 Cameracensibus obtulit, damus ope 1) codicis Cameracensis civitatis 437 membr. 15 fol. saec. XII. Angelomi commentarium super libros regum continentis, in quem cum sequentibus epistolis folio vacuo manu saec. XII. illatum est; contulit omnes iam olim b. m. Bethmann; 2) codicis bibliothecae coetus legislativi Parisinae (bibliothèque du corps législatif) collectionem canonum continentis, quem excussit b. m. Waitz; 3) codicis bibliothecae publicae Parisinae, Baluze armoir 2 pag. 1 nr. 1 saec. XVI. cum inscriptione: Cambrai. 20 Le P. Sirm. i. c. Sirmond; hoc Baluzii apographon a neutro codicum ceterorum pendere videtur; contulit b. m. Bethmann. Edidit e codice 2 Bouquet XVI, 695. — Stumpf, Reg. 4545. (P. deest.)

Fredericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectis fidelibus^b suis, venerabili clero, beneficiatis Cameracensis ecclesie, gratiam suam et omne²⁵ bonum.

Cum firmissime domus decor et firmamentum^c immobilibus et solidis columpnis innititur^d, cum Romani imperii supereminens gloria illustrissimorum principum sustentatione fuleitur, utriusque status servatur incolumis et difficile alicui destructioni vel^e ruinosae calamitati poterit subiacere. Quia vero dilectus princeps^f noster N(icolaus) 30 episcopus vester iuxta relationem venerabilis abbatis Sancti Gisleini^g aliorumque nuntiorum vestrorum in fata concessit, nimirum de amissione tanti viri tocius Romani imperii dolet monarchia, cuius devotionis studio, saluberrime prudentie consilio, mire strenuitatis auxilio quasi innutabilis^h columpne podio fuit hactenus sustentata. In

231. ^a) F. 1. ^b) filia 2. 3. ^c) et firmamentum des. 2. 3. ^d) innititur 3. ^e) aut 3. 35
^f) deest 2. 3. ^g) Gilleni 2. 3. ^h) immobilis 2; innutabilis 3.

1) Nicolaum a. 1166 obiisse ex ipsis Annalibus elucet, qui legatos Cameracensium imperatorem Papiac hiemantem invenisse narrant. Nam hieme a. 1166—1167, non vero a. 1167—1168 imperator in his regionibus versatus est. Cave ergo, ne Annalistae confidas, qui et p. 533 et expressis verbis p. 540 episcopum a. 1167 obiisse contendit. 2) Gossichini; cf. Ann. Camerac. SS. XVI, 541 et supra p. 320. 40

tanto itaque nobilissime Cameracensis ecclesie dampno rosarciendo et insanabili vulnere, quod mors eius nobis¹ infixit, novo et salubri medicamine curando, tanto debet ecclesia vestra propensiori sollicitudine et² ferventioris animi devotione viriliter assurgere, quanto diuturnis laboribus, gravissimis tribulationibus, que invenerunt³ eam nimis quasi in⁴ ultimis finibus imperii⁵ positam, vehementius ingemiscere et pernitiosius succumbere⁶ nulli in dubium venit. Inde est quod, auditis et plenius intellectis nunciis et litteris vestris⁷ seorsim⁸ et in celebri conventu principum, mirari non suffecimus⁹ et¹⁰ graviter doluimus, quod tam illustrium virorum numerositas, tam sacri clericorum collegii supereminens honestas preiacenti et nimis urgenti necessitati salutare non poterat conferre remedium, quod libertas electionis, quae optatum semper proventum sortiri debet¹¹, per divisiones partium tam noxivum habuit impedimentum, et quod discordia membrorum capituli, in quo tota salus eorum consistit, unitatem et tante rei frugalitatem conturbavit. Licet enim, vobis discordantibus¹², de iure imperii quamlibet personam idoneam vobis subrogare possemus et quia iura imperii, qualem alibi nunquam¹³ iacturam vel ignominiam recepimus, apud vos nobis¹⁴ negata sunt, scilicet quod¹⁵ res episcopales decedente episcopo ad eandem manum non redierunt de cuius munere eas constat¹⁶ descendisse — deberet¹⁷ in detrimentum libertatis vestre redundare, nisi et imperiali elementia, quae vel immeritis benefacere consuevit, dignam emendationem vestram expectaremus. Ex iudulito itaque misericordie, que humane nature preciosissimum est ornamentum, et¹⁸ ex generali consilio principum tam ecclesiasticorum quam secularium, una cum nuntiis vestris honorabiles legatos nostros¹⁹ E(rlboldum)²⁰ Stabulensem abbatem magnum principem nostrum et R.^o decanum Aquensem et S. familiarem capellanum nostrum, viros discretos et honestos, ad universitatem vestram transmittimus et²¹, ut saluti ecclesie vestre in commune²² consulatis, attentius prudentiam vestram commonemus, eam electionis libertatem vobis²³ donantes, quatinus ab illa die, qua prefati legati nostri ad vos intraverint et hanc sacram vobis legendam presentaverint, usque ad sex septimanas, personam Deo placentem et imperio, ecclesie et imperii servitiis idoneam, in divinis et humanis legibus eruditam, morum honestate et maturitate conspicuam, unanimiter in dominum et pastorem eligatis, per quam imperio debitum reddatur obsequium et commissa ei ecclesia gratum Domino accipiat incrementum; talem scilicet qualem deceat honestatem vestram nobis²⁴ presentare et nostram maiestatem deceat²⁵ episcopali dignitate sublimare. Quod si infra indultum a nostra pietate²⁶ tanti²⁷ temporis spacium concordie electione, paribus votis in unum convenire non poteritis²⁸, nos de superabundanti iure imperii personam, quam ex divino arbitrio et consilio principum elegerimus, idoneam tamen²⁹, vobis in dominum et episcopum ex tunc³⁰ preficiemus. Ceterum quicquid prefati honorabiles apochrisarii³¹ nostri apud vos ordinaverint, nos³² ratum habebimus.

232. EPISTOLA AD COMITES FLANDRIAE.

Epistola eodem fere tempore ac mandatum scripta in iisdem codicibus 1—3 servata
 40 *est. Edita est e codice 2 a Bouquetio XVI, 694. — Stumpf, Reg. 4546.*

(P. deest.)

231. ¹) vobis 2. ²) deest 1. ³) nos vel add. 3. ⁴) in deest 3; pro nimis quasi in 2: in usque. ⁵) imp. finibus 2. ⁶) incumbere 2. 3. ⁷) vestris et litteris 2. 3. ⁸) seorsum 2. 3. ⁹) sufficimus 2. 3. ¹⁰) sortiri debet des. 2. 3. ¹¹) disc. vobis 2. 3. ¹²) nunq. alibi 2. 3. ¹³) vobis 3. ¹⁴) et add. 2. 3. ¹⁵) constat eas 3. ¹⁶) debent 1. 3. ¹⁷) deest 2. 3. ¹⁸) leg. nost. hon. 2. 3. ¹⁹) E. 1. 2; F. 3. ²⁰) E. 2. ²¹) deest 3. ²²) in commune des. 2. 3. ²³) vobis lib. 2. 3. ²⁴) deest 2. 3. ²⁵) dec. mai. 2. 3. ²⁶) potestate 3. ²⁷) potueritis 2. ²⁸) tunc 3. ²⁹) apochrisarii 2. 3.

Fredericus* Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectis^b suis Theodorico^c et Philippo^d comitibus Flandrensibus, viris illustribus, gratiam suam^e et omne bonum.

Literas benignitatis vestrae et honorabiles nuntios qua debuimus humanitate suscepimus et petitiones vestras benigno affectu volebamus admittere, si cum Deo, quem in omnibus factis nostris sollicitius intueri debemus, et de ordine rationis fieri potuisset. Testis enim nobis est Deus, quod pro vestra dilectione et dilecto consortis nostre crebra ammonitione filium vestrum libenter^b promovissemus, nisi iniuriam ecclesie irrogare^e timeremus, cuius libertatem electionis semper illibatam conservavimus. Misimus itaque legatos nostros ad ecclesiam Cameracensem, ut infra legitimum electionis spatium, summota partium^f contrarietate, in unam Deo et imperio idoneam personam conveniant. Alioquin nos ex consilio principum eius, sicut iusticia nostra exigit, episcopum subrogabimus.

233. MANDATUM CANONICIS ET CASTELLANO CAMERACENSIBUS
MISSA.

Mandatum adhuc ineditum, quod solus codex 1 servavit, cuius in Annalibus mentio non fit, mense Novembri a. 1167 oblatum esse videtur. — Stumpf, Reg. deest.

(P. deest.)

Fredericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus T. archidiacono et preposito Cameracensi, P. archidiacono, E. et O. archidiacono, H. decano, An. thesaurario, G. cancellario, G. cantori, S. castellano gratiam suam et omne bonum.

Literas benignitatis vestre, quas nobis transmisistis, suscipientes audivimus et earum tenorem diligenter intellegimus. Noverit itaque discretio vestra, quod petitio illa, quam nobis porrexistis pro persona P(etri) filii dilecti nostri comitis Flandrie, plurimum placet nobis, tum quia consanguineus est consortis nostre imperatricis, tum quia scimus, quod de promotione ipsius magnus honor imperio et utilitas ecclesie Cameracensi debeat provenire. Quia iuxta petitionem vestram in verbo vestro convenimus et prefatum dilectum nostrum ad episcopalem dignitatem desideramus et volumus promovere, monemus industriam vestram, quatinus in proposito vestro constanter perseveretis. Et quod petitionem vestram elementer admiserimus et velimus modis omnibus promovere, fidelibus imperii et ecclesie intimare curate ut, cum desiderium nostrum claris inditiis vobis innotuerit, universorum voluntates nobis concordem inveniamus. Ad huius tam ardui negotii promotionem mittimus ad vos de latere nostro virum secundum cor nostrum Ar. sancte Aquensis ecclesie prepositum, qui in fastigia Cameracensis episcopatus P(etrum) filium comitis Flandrensium per canonicam electionem, que magis indultu elementie quam ex debito iusticie exhibenda est, promoveat, et si quid in electione ipso presente defuerit, ipse imperiali auctoritate suppleat. Quamvis enim sine electione, dictante iusticia, in quamlibet personam hunc honorem conferre possemus, ecclesie tamen vestre deferimus et dilectum nostrum P(etrum) et non alium per sollempnitatem electionis maluimus sublimare, quam de imperiali iusticia in huius dignitatis apicem collocare. Patienter igitur expectet legatum et mandatum nostrum cupientis anime fervens vestra devotio, quousque cum plena deliberatione benignitatis nostre prefatus legatus noster ad vos perveniat.

232. a) F. 1. b) deest 2. 3. c) T. 1. d) Ph. 1. e) arrogare 1. f) deest 1.

234. MANDATUM DE ELECTIONE RATISBONENSI.

(1167. post Oct. 17.)

*Adhibuimus 1) codicem latinum Monacensem 13100 (Kat. civ. 100), cui fol. 134
2) manu saec. XII. illatum est, et 2) editionem Riedii in Codice diplomatico Ratisbonensi
I, p. 242 nr. 263 e diplomatario quodam desumptam. — Stumpf, Reg. deest.*

(P. deest.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus venerabili elero,
beneficiatis et^b ministerialibus Ratisponensis ecclesiae gratiam suam et omne bonum.
10 Honorabiles legatos vestros ad nostram maiestatem venientes qua debuimus benignitate suscepimus et, legatione eorum tum vive vocis tum litterarum vestrarum relatione diligenter intellecta, electionem, qua^c pari voto, unanimi consensu in personam^d dilecti nostri Chounrado^e de Reitenbuch preordinante Spiritus sancti gratia convenistis, ex imperiali favore elementiae et prudentum nostrorum consilio, et quia iusticia suffragatur, modis omnibus approbamus. Quia vero ecclesia vestra multis miseriis magnaque
15 desolationis erumpnis repente destituta subiacet et fere supremae calamitatis et paupertatis miseriae sustinet, divino credimus evenisse consilio, quod in hac tribulatione tam idoneus vobis episcopus substituitur, qui sua prudentia et nostra cooperante elementia dispersa congregare, perditam recuperare, lapsa relevare, deformata in meliorem statum
20 reformare sufficiat. Ut autem noveritis, nos devotionis vestrae servitia pre oculis mentis habere et in omnibus necessitatibus vestris oportuna impertiri velle suffragia, petitiones vestras, licet a consuetudine curiae nostrae discordare videantur, benigne admisimus et dilecto nostro Chounrado^e electo vestro, ut de palatiis nostris et omnibus redditibus et honoribus et dignitatibus et castris et curtibus episcopatus se intromittat et pro
25 voluntate sua dispenset et legitime ordinet et aliena restauret, liberam facultatem tribuimus.

235. SENTENTIA DE DOTE ECCLESiarUM CONTRA ADVOCATOS.

1170. Iun. 23.

*Prodit ex copiaro ecclesiae Verdensis in tabulario Hannoverano asserato mbr.
saec. XIV. sign. II. 125 nr. 24, ubi rubrum: Ne advocati aliquod ius habeant in dote
sacerdotis. — Stumpf, Reg. 4115. (P. 141.)*

Fridericus) Dei gratia Romanorum imperator augustus. Imperatorie maiestatis
est officium, negotiis imperii iuxta legum instituta et canonum decreta pacem et iustitiam providere, et precipue ecclesiae Dei, cuius precibus et oratione promoveri speramus
35 et in Domino confidentius rognare. Eapropter notum facimus universis imperii nostri

234. a) F. I. b) deest I. c) quam I. 2. d) persona 2. e) C. I.

fidelibus tam futuris quam presentibus, quod dilectus ac fidelis noster imperii princeps
 Hugo venerabilis ecclesie Verdensis episcopus ad curiam nostram veniens sententiam
 requisivit, utrum cuiquam advocato liceat aliquod ius posse vel debere exercere in
 dotem alicuius ecclesie vel^a clerici in ea manentis vel in rebus suis, vivi seu morientis.
 Habita itaque super huius questione diligenti principum deliberatione, in presentia
 ipsorum a marchione Ottone de Misna super huius rei negotio iudicium requisivimus.
 Ipse igitur, habito universorum principum et nobilium atque aliorum sapientum con-
 silio, generaliter in generali curia sententiam protulit: nullum prorsus advocatum aliquod
 ius habere in dotem alicuius ecclesie nec in rebus clericis in ea manentis, nec in vita
 nec in morto. Cui omnes applauserunt et unanimi acclamatione rationabilem assensum
 prebuerunt. Quocirca eidem sententie auctoritatis nostre maiestatem elementer appli-
 cantes statuimus et firmiter sancimus, ne aliquis persona humilis vel magna vel eccle-
 siastica seu secularis audeat obviare huic iudicio tam sollempniter et rationabiliter
 celebrato. Unde et presentem paginam^b conscribi iussimus et maiestatis nostre sigillo
 corroborari. Quicumque ergo eam infregerit vel saltem infringere temptaverit, maio-
 statis nostre reus et a gratia nostra proscriptus erit, rebus et persona publicatis.^c
 Ipse vero episcopus ecclesiastico iure poterit et debet anathematis gladio eos ferire.
 Quod ratum habebimus et usque ad condignum satisfactionem inconvulsam.

Datum Herbsfordie, anno dominice incarnationis MCLXX, indict. III, IX. Kal. Iulii.

236. SENTENTIA DE SUPELLECTILI EPISCOPORUM ET DE IURE BENEFICIALI PRAEBENDARUM.

(1170. Iun.)

*Mandatum hoc, cuius lectus emendatione magna mederi conati sumus, sententiae
 nr. 235 adiungimus, quoniam omni indicio chronologico destitutum est et in spatio annorum
 1155—1180 datum esse potest. Nam sigla H. et episcopus Hugonem 1167—1180 et eius
 antecessorem Hermunnum significare potest. Certe nullo iure a Pertzio ad a. 1168. Iul.
 relegatum est. Inest in copiaro Verdensi succ. XIV. supra ad nr. 235 memorato sub
 nr. 26¹ et rubro insignitum est hoc: Ne episcopus respondeat heredibus antecessoris
 sui. — Stumpf, Reg. 4096. (P. 140.)*

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universo clero,
 beneficiatis et ministerialibus Verdensis ecclesie gratiam suam et omno bonum.

Notum facimus universitati vestre, quod dilectus et fidelis noster H. episcopus
 vester quasdam questiones in facie curie nostre coram nobis deposuit, de quibus uni-
 versalis curie nostre, presentibus principibus et magnatibus regni nostri, sententia hoc
 dictavit: quod dilectus noster, prefatus episcopus vester, in suppellectile predecessoris

235. ^a) ut codex. ^b) paginæ codex. ^c) publicatus codex.

1) Stumpf 'Nachträge' p. 548 dicit, autographon exstare Verdae. Errat tamen viro cl. Janicke tabu-
 lario Hannoverano teste, qui in tabulario civitatis Verdensis autographon nequaquam serratum esse neque
 aliud tabularium Verdae exstare nos docuit.

sui heredibus ipsius nihil hereditarii iuris [concedere debet et] seculares^a controversiam nusquam nisi in curia nostra ad discutendum debent transferre. Ius quoque beneficiale in prebenda fratrum memorate ecclesie et ius beneficiale in plebanis ecclesiis post mortem concessoris cessatum esse iudicamus. Universitati ergo vestre firmiter mandando precipimus, ut prefatas curie nostre sententias ratas tenentis et illibatas semper observetis.

237. CONVENTIO CUM LUDOVICO VII. REGE FRANCIAE CONTRA BRABANTIONES.

(1171. Febr. 14.)

¹⁰ *Dumus e codice civitatis Atrebatensis 713 (olim S. Vedasti) saec. XIII, in., Alexandri III. epistolas ad Henricum archiepiscopum Remensem datas continente; exscripsit b. m. Bethmann. Ex eodem codice edidit Murtene in Collectione amplissima II, 880 (= Bouquet XVI, 697). Tempus definitur a viro cl. Scheffer-Boichorst ope epistolae cuiusdam Wilhelmi ad Hugonem episcopum Dunelmensem datae (ed. Robertson 'Materials for the history of Thomas Becket' VII, nr. 742 p. 445) ubi haec: De domino rege Francorum hoc vobis duxi nuntiandum, quoniam proxima die Iovis post conversionem beati Pauli (Ian. 28) profectus est ad colloquium inter ipsum et imperatorem petitione ipsius imperatoris habendum dominica qua cantabitur Invocavit (Febr. 14), in confinio regni et imperii versus Mechisi (al. Meturhisi), ubi speratur de reformanda unitate et pace ecclesiastica esse tractandum et inter ipsos tum coniugiis tum aliis pacis foederibus amicitiam esse firmandam — et ope epistolae Alexandri III. a. 1171. Ian. 1 ad archiepiscopum Remensem datae (Jaffé, Reg. pont. ed. II. 11894), ubi mentio fit colloquii quod nuper Ludovicus Francorum rex cum F. dicto imperatore habuisse dignoscatur. Locum Mechisi, inter Toul et Vaucouleurs situm, putat esse Macey-sur-Vaise vir d. Pfister in periodico 'Revue historique' XXVI, 187 (1892. Mart. 7). — Stumpf, Reg. 4120. (P. 141.)*

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fredericus Dei gratia Romanorum imperator augustus omnibus imperpetuum. Amicus noster karissimus Lodovicus Francorum rex et nos inter Tullum et Vallemcolorum pro negotiis regni et imperii convenimus, ubi ex utraque parte habuimus magnam baronum copiam. Inter cetera ³⁰ de expellendis maleficis hominibus, qui Braubantiones sive Coterolli dicuntur, tale facimus utrinque pactum^a et statutum. Nullos videlicet Brabantiones vel Coterollos, equites seu pedites, in totis terris nostris, regni scilicet aut imperii infra Renum et Alpes et civitatem Parisius, aliqua occasione aut terra retinebimus ammodo, neque nos neque homines nostri, nisi forte aliqui in terra alicuius baronis infra hos ³⁵ terminos iam uxorem duxerint aut aliquis baronum aliquem secum ante istam conventionem in perpetuum retinuerit. Quod ut inviolabiliter omni tempore observetur, nos pro nobis facimus Matheum ducem Lotharingiae hoc fiduciare, et rex ipse comitem Trecensem Henricum. Sed archiepiscopi et episcopi et ceteri barones, qui affuerunt, quisque pro se hoc fiduciaverunt, et a reliquis archiepiscopis, episcopis et laicis infra ⁴⁰ prescriptos terminos constitutis^b, qui tunc non affuerunt, eandem accepimus securitatem,

^a 236. *) secularis cod.

^b 237. *) factum c. ^b constitutos c.

tali condicione, quod si quis maleficos illos homines amodo retinuerit, archiepiscopus vel episcopus suus illum nominatim excommunicabit et totam terram suam tenebit sub interdicto, donec illi, cui malum per eos fecerit, dampnum suum ad probationem suam restituat et episcopo dignam faciat emendationem; et tam archiepiscopi quam episcopi quam barones cum armis contra ipsam et super terram suam ad destruendum ibunt infra quadraginta dies postquam inde fuerint commoniti, donec illi, cui malum factum erit, dampnum suum fuerit restitutum et domino terre digne fuerit emendatum. Si quis etiam maleficos illos retinuerit, pro legitimo in nulla curia vel causa recipietur, donec, sicut prediximus, rem emendaverit. Si quis etiam eandem securitatem voluerit, eandem similiter subibit sententiam. Si vero malefactor adeo potens fuerit, ut a vicinis constringi non possit, nos de nostro et rex similiter de suo in propria persona sumemus vindictam, et quam cito vocabit, in eum cum armis insurgemus.

238. CONVENTIO CUM PISANIS PER CHRISTIANUM MOGUNTINUM FACTA.

1173. Mai. 23.

Conventionem praeiviam de pace inter Pisanos et Florentinos ex una parte et Ianuenses et Lucanos ex altera in eunda dedit vir cl. Holder-Egger ex autographo quod asseruatur in tabulario regio Florentino, 'Riformazioni Atti pubblici 1173 28. Maggio', quod sigillo omnino caret. Quo etiam nihil videtur editio minus accurata, quam paravit dal Borgo 'Raccolta di scelti diplomi Pisani' 309. (P. deest.)

† In nomine Dei eterni. Anno ab incarnatione eiusdem MCLXXIII, indictione V, X. Kal. Iunii.

1. Consules Pisane civitatis cum quattuor Lucensibus captivis pro ipsis et aliis representabunt se coram domno^a Cristiano Macuntine ecclesie archiepiscopo et dabunt iamdictos captivos in manibus eius et in eum pro se et suis aiutoribus, quibus iuramento tenentur, se ponent et iurabunt stare mandato suo et mandatis super pace ista facienda et tenenda, que inter ipsos, scilicet Pisanos et Florentinos et eorum aiutores, et Lucenses et Ianuenses et eorum aiutores, quibus sacramento tenentur, tractent vel tractabitur; et hoc quoque similiter Florentini iurabunt.

2. Quibus peractis domnus archiepiscopus incontinenti absolvet eos a banno^b et ipsos in omnem plenitudinem^c prioris status in integrum restituet; et hoc totum faciet in plena curia. Et si consules Pisane civitatis voluerint eandem^d restitutionem fieri, faciet ab inperatore infra terminum competentem ad voluntatem Pisanorum consulum; quo peracto, hos quattuor Lucenses captivos statim comittet^e Florentinorum consulibus.

3. Deinde Pisanorum consules Pisas revertentes, reliquos captivos Lucenses, qui Pisis capti sunt, pro se, id est pro Pisanis, consulibus Florentinorum commendabunt, accepto ab eis iuramento, quod si pax completa non fuerit, reddont eos Pisanorum consulibus in securo loco in supradictorum Pisanorum fortia; et Florentini aliquos ex eis de melioribus Lucam ire patientur, receptis pro eis bonis stadiceis et sacramentalibus et aliis firmis securitatibus.

238. ^a) duo similia fere semper c. ^b) ab anno c. ^c) plenitudine c. ^d) eundem c. ^e) comittet; signo compendii tamen deletio c.

4. Hoc tamen pacto omnia supra^f et infra scripta peragi debent, quod iamdictus archiepiscopus cum consensu et assensu consulum Pisane et Florentino civitatis duos bonos homines de Pisa et alios duos de Florentia civitate, super hoc facto convenientes, pro pace tractanda et complenda eliget, et alios duos de Lucana civitate et duos de Ianuensi eodem modo eliget. Qui omnes^g octo in presentia domni archiepiscopi et supradictarum civitatum consulum iurabunt ad sancta Dei evangelia, quod bona fide et sine omni fraude inter iamdictas civitates et eorum aiutores, quibus iuramento tenentur, pacem atque concordiam tractabunt et ordinabunt atque complebunt infra terminum et terminos ab archiepiscopo et partibus constituendum vel constituendos, ad honorem Dei et imperatoris et salvamentum predictarum^h civitatum et suorum aiutorum.

5. Et si ex omni parte concordaverint, bene erit. Sin autem contingerit eos omnes vel aliquos ex eis vel aliquem in totum partemve discordare, tunc duo arbitri, scilicet comes Gerardus Pisanus et Guido de Montemagno, assumantur, qui duos eligantⁱ homines super hoc facto convenientes, qui bona fide et sine omni fraude omnia ea, in quibus iamdicti octo discordes arbitri fuerint, discernant et cognoscant et sic ad concordiam reducant; et quod ipsi concordaverint, firmum et stabile sine omni fraude supradicte civitates teneant.

6. Et postquam pax facta fuerit, Florentini omnes captivos Lucenses infra XV dies post pacis compositionem in manibus archiepiscopi apud Sanctum Miniatum dabunt. Pisani vero captivi, qui sunt Ianue vel Luce, interim dum pax componitur, erunt apud archiepiscopum aut apud Lucenses, prout Pisanorum consules voluerint, ita ut stadiant cum bonis securitatibus et cum bonis sacramentalibus. Pace vero perfecta, erunt liberi. Et si in supradictis pactis et conventionibus et iuramentis placuerit addere vel diminueri archiepiscopo, possit hoc facere cum consensu utriusque partis, et hoc sine omni fraude et malo ingenio.

7. Et sic postmodum Gerardus de Rangone et Guido de Sancto Nazaro in ecclesia beati Andreae in Chintica de Casaiuulia^k iuraverunt corporaliter tactis sacrosantis evangeliiis, quod parabolam habuerunt ab archiepiscopo Maguntino, et postquam habuerunt, nullo modo fuit eis ablata, quod omnia suprascripta^l, quecumque in hoc instrumento scripta sunt ex parte iamdicti archiepiscopi et Pisanis et Florentinis conventa, bona fide et sine omni fraude observabit^m atque complebit. Et sic ut suprascripta sunt et conventa ad sanum et bonum intellectum super animam iamdicti archiepiscopi iuraverunt, et tanto plus super animam eius, scilicet archiepiscopi, iuraverunt, quod hoc totum quod in cartula suprascriptaⁿ scriptum est, iamdictus archiepiscopus iterum, quando Pisanorum et Florentinorum consulibus placuerit, iurabit et tot bonos homines de melioribus de sua curia faciet illud idem iurare, quot Pisanorum et Florentinorum consulibus placuerit.

8. Et similiter et Florentinorum consules, scilicet Iohannes Donati et Mannus, et Pisanorum, scilicet Rainerius Gaitani et Alcherius et Benectus et Albizellus et Gualfredus iuraverunt, quod omnia, que in hac cartula scripta sunt ab eis facienda, bona fide et sine omni fraude servabunt, hoc scilicet pacto, si archiepiscopus observaverit omnia que in hoc instrumento scripta sunt, [sicut] iuravit Gerardus de Rangone et Guido de Sancto Nazaro super animam iamdicti archiepiscopi.

9. Facta sunt hec omnia suprascripta^l in presentia comitis Gerardi et Albertini quondam Sigerii Gualandi et Forensis de Canpi et Cavalcantis quondam Boncignis et Abatis quondam Ildebrandi et Alboceti quondam Baglioni et aliorum plurium.

Et sic postea VII. Kal. Iunii in domo filiorum Petronis apud Santum^o Genesium iamdictus archiepiscopus iterum iuravit in presentia Herici quondam Canis et Albertini^p

238. f) sup e. g) quos e. h) predictorum e. i) elegant. corre. eligant e. k) scu Casaiuulia: 50 casaiuulia e. l) ista e. m) observab e. n) ista e. o) santu e. p) albrn e.

quondam Sigerii et Abatis quondam Ildebrandi et Forensis de Campi et Guidonis de Sancto Nazaro et aliorum plurium.

† Ego Iacobus domni Federici Romanorum imperatoris notarius hoc totum mandato Ildebrandi Familiati iudicis et eius vice scripsi.

† Ego^a Ildebrandus Familiatus, dum predicta omnia florant, interfui ideoque mea vice a predicto Iacobo notario scribi feci et in omnibus completionem inposui et subscripsi.

239. CONVENTIO CUM COMITE FLANDRIAE DE MERCATORIBUS ET DE MONETA.

1173. Mai. 29.

10

Exscripsit iam olim b. m. Bethmann ex 1) libro privilegiorum civitatis Gandensis 'Witte Boek' nuncupato saec. XV. med. fol. 75, collato cum 2) altero chartulario saec. XV. 'Wetten en costumen van de Nederlanden' inscripto, quod e bibliotheca Lammensi iam devenit in tabularium civitatis Gandensis. E codice 1 eliderunt Warnkönig 'Flandrische Rechts-geschiede' I, appendix 38 et Hühlbaum 'Hansisches Urkundenbuch' I, p. 13 nr. 23. — 15 Stumpf, Reg. 4146. (P. deest.)

Fridericus Dei gracia Romanorum imperator^a augustus. (1) Notum facimus imperii fidelibus, quod nos^a ex petitione dilecti nostri Philippi comitis Flandrie quattuor fora mercatoribus Flandrensibus^b statuimus, duo quidem apud Aquisgrani per terram et alia duo apud Dusburch per aquam certis temporibus observanda. (2) Initium autem unius erit fori apud Dusburch in festo beati Bartholomei, et per quattuordecim dies perdurabit; et^a alterius erit initium Letare Iherusalem, et per totidem dies^a observabitur. Aquisgrani vero aliud forum habebit initium in capite ieiunii, per quattuordecim dies observandum; et^a aliud in festo sancti Michaelis totidem diebus frequentandum. Finitis singulis quattuordecim diebus, Flandrenses et ceteri mercatores postmodum²⁵ quieti maneant per alios quattuordecim dies, nichil de pannis suis vendentes; deinde vero post illum terminum omnia licenter vendant, solventes apud Dusburch tale thelonium, quale solent Colonie persolvere, et precium dent de libra sive trutina. (3) Ut autem mercatores melius habeant commodum, novam monetam apud Dusburch eudi precipimus in denariis et apud Aquisgrani in obolis, quorum marcha preponderabit³⁰ uno denario Coloniensis^c monete. Hos etiam denarios et obolos comes Flandrensium per terram suam dandos esse precipiet. (4) Quicumque mercatores, sive Flandrenses sive alii, bona sua cuiquam crediderint, coram iudice et scabinis hoc faciant, qui testimonium rei credite perhibeant; et mercator ita faciens per testimonium iudicis et scabinorum bona credita sine contradictione recipiet. Sed si super bonis creditis testi-³⁵ monium iudicis et scabinorum non habuerit ille a quo bona requirantur, sacramento sine^d vara se expurget, quod bonorum debitor non extiterit. (5) Cuiuscumque terre mercator bona sua per testimonium iudicis et scabinorum credita rehabere non potuerit, a iudice et scabinis illius loci quem debitor inhabitat iusticiam requirat et petat, ut inde debitor transmittatur ad iudicem et scabinos qui bonis creditis interfuerunt; coram⁴⁰

238. ^a) reliqua alia manu exarata sunt c.

239. ^a) deest 1. ^b) flandrie 1. ^c) coloniensi 1. ^d) ita 2; sive 1.

quibus debitorem convinent. Quodsi iusticiam requisitam non invenit, deinde illius loci mercatoribus, ubi negata est ei iusticia, pignus auferat, donec iusticiam consequatur, et ob hanc causam loci alterius mercatores non infestet. (6) Si quis insecutus fuerit mercatorem de maiori loco ad minorem, imponens ei aliquod malum, si querimoniam prosequi voluerit, revertatur cum mercatore ad locum in quo malum sibi fatetur esse illatum et coram iudice iusticiam consequatur. Prius tamen quam revertatur conquereus, fideiussionem faciat mercatori, quod querimoniam suam in maiori loco prosequi velit. Quam si non fuerit exsecutus et defecerit secundum fideiussionem prius factam, mercatorem pro gravamine per satisfactionem sibi consiliet. Sed si prius fideiussionem mercatori de prosequenda querimonia non fecerit, mercatorem non gravabit, sed in pace dimittet. (7) Si quis mercator senserit se gravari contra iusticiam in loco minori, licentiam habeat appellationem faciendi ad maiorem locum, a quo minor locus iusticie sue leges acceperat. (8) Nemo mercatorem de Flandria duello provocabit; sed si quid in eum habet dicere, iuramentum illius absque vara recipiat. (9) Idem mercatores sub nostro conductu salvis robus et personis habebunt ascensum et descensum in Reno et in aliis aquis sive terris in imperio nostro constitutis; et qui vim aut iniuriam eis inferre presumpserit, a gracia nostra sit exclusus. Ut igitur omnia supradicta permaneant inconvulsa, sigillum nostre maiestatis presenti pagine cum sigillo dilecti nostri Philippi comitis Flandrie precepimus apponi.

Acta sunt hec omnia anno dominice incarnationis MCLXXIII, indictione VI. Datum apud Fuldam III. Kal. Iunii; feliciter amen.

240. SENTENTIA DE BONIS CLERICORUM DECEDENTIUM.

1173. Iul. 2.

Proferimus ex autographo iam in bibliotheca civitatis Moguntinae asserato, a viro d. Schœdln collato. Sigilli vestigium nullum. — Stumpf, Reg. 4149. (P. 142.)

(C.) ¶ In nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clementia imperator Romanorum et temporum augustus. ¶ (1) Imperatoria maiestas, que regis regum et domini dominantium vicem gerit in terris, in gubernatione universitatis hominum sue iurisdictioni attinentium illis, qui sunt de sorte Domini et de sanctuario Dei, motu pietatis et salutis sue intuitu specialem defensionis et protectionis gratiam debet impendere et iura sua inviolata eis conservare, ut ab omni perturbatione liberi et securi servicio Dei possint vacare, ita ut in monte contemplationis Deo mente excedant et pro his, qui in hac valle plorationis naufragosa tempestate fluctuant, orationibus suis intercedant. (2) Noverit igitur fidelium Christi et imperii nostri presens etas et scutura posteritas, qualiter venerabilis clerus, videlicet prelati et subditi Maguntine civitatis, ad nostram venientes presenciam, querimoniam coram nobis deposuerunt, quod quidam burgenses de civitate sua gravom eis irrogassent iniuriam et iura eorum tam scripta quam consuetudinaria temeraria presumptione violassent.

281. *) mercatorem 2. f) conferre t. g) dicti t.

Asserabant enim, quendam canonicum Sancti Victoris infirmitatis molestia gravatum iuxta consuetudinem longo et communi usu totius cleri approbatam de mobilibus suis que habebat infra emunitatem donationem in ultima voluntate fecisse et quosdam fratres suos fidecommissarios constituisse, qui eo decedente uti ipse ordinaverat res illas distribuissent. Cum autem canonicus ille diem clausisset extremum, fratres sui ea que fidei eorum commiserat executioni mandare volebant; sed cognati fratris defuncti effectum rei impediebant, asserentes se exheredatos esse per inofficiosum quod factum esset testamentum, et ideo donationem in irritum esse revocandam. Honorabilis vero clerus Maguntinus cum instrumentis suis astabat, probationem suam nobis offerens, quod donatione antecessorum nostrorum divorum augustorum et episcoporum suorum auctorabili concessione per quadraginta annos et amplius sine interruptione talem in emunitatibus suis libertatem optinuissent, quod omnia mobilia sua quolibet tempore cui vellent possent donare; et hoc idem ex scripto iure asseverabant. Laici autem pro parte sua multa in contrarium allegabant; et ita hinc inde lis diu est agitata.

(3) Ut ergo hanc litem possemus dirimere et causam debito modo diffinire, placuit nobis a Wormaciense episcopo Cōnrado et aliis episcopis presentibus, cancellario quoque nostro Godefredo, nec non abbatibus et aliis personis ecclesiasticis in iure ecclesiastico peritis veritatem cognoscere. Illi vero cum omnibus ecclesiasticis personis que aderant in presentia nostra testati sunt, illam emunitatis libertatem, quam Maguntinus clerus sibi vendicabat, in multis imperii nostri servari ecclesiis; et item ius scriptum super presenti negotio nobis distinxerunt, asserentes quod clericus, qui tempore ordinationis sue nichil habens aliqua de rebus ecclesie acquisisset, nullum testamentum posset facere, sed post decessum suum omnia ecclesie deberet relinquere. Asseverabant etiam, quod clericus mobilia sua, que vel de proprio vel ex mera alicuius liberalitate vel successione cognationis vel aliquo lucrativo titulo ad eum devenissent, cui vellet posset donare, sive inter vivos sive in ultima voluntate; si vero intestatus moreretur, omnia ad usum ecclesie redirent cui ipse vivens ministrabat; patrimonium autem quod hereditario iure ad clericos devenisset, illis qui in linea agnationis seu cognationis eis essent proximi post mortem suam relinquere deberent. (4) Taliter itaque instructi ab episcopis et ecclesiastici iuris peritis, antecessorum nostrorum divorum augustorum facta et orthodoxorum patrum statuta dignum duximus venerari, et ideo universum Maguntine civitatis clerum et canonicos in tribus municipiis degentes, videlicet Aschaffenburg, Frankenfurt et Pingia, in libertate emunitatis, quam longa consuetudine optinuerunt et inscripto iure, quod auctoritate Romane ecclesie et sanctorum patrum traditione acceperunt, ob amorem dilectissimi nostri Christiani archiepiscopi eorum, qui in servicio nostro et imperii diutino et multo labore magnam beneficii gratiam meruisse dinoscitur, auctoritate nostra confirmantes, imperiali lege sancimus^b, ut mobilia sua, que infra emunitatem habuerint, ecclesiis seu personis pro arbitrio suo inter vivos seu in ultima voluntate donandi liberam habeant facultatem. (5) Pro maiore autem huius nostre confirmationis et sanctionis auctoritate hanc paginam conscribi et aurea bulla nostra iussimus insigniri, pena centum librarum auri et banni nostri huius sacre legis violatores condemnantes, adhibitis idoneis testibus quorum nomina sunt hec: Cōnradus Wormaciensis electus, Rūdolfus Argentinensis episcopus, Lūdewicus Basiliensis episcopus, Sigehardus abbas Laurissensis^c, Arnoldus maior prepositus Maguntinus, Wernhorus prepositus Sancte Marie in Campis, Heinrichus maioris ecclesie decanus, Hermannus cantor, Ūdalricus magister scholarum in ecclesia sancti Petri, Gernotus magister scholarum^d in ecclesia sancti Stephani, Arnoldus Spirensis ecclesie decanus, Andreas magister scholarum, Iohannes prepositus Sancti Germani; Cōnradus

240. b) corr. sancimus or.

c) Lauřensis or.

d) eadem manu supra lin. add. or.

palatinus comes Rheni, Hugo comes de Dagesburg, Embicho comes de Liningen, Rūpertus comes de Nassowa, Otto comes de Hunebure, Godofridus comes de Spanheim; Ulricus de Horningon, Waltherus de Huson, Wernherus de Bonlanden, Waltherus dapifer, Cūnradus pincerna, Wolfram, Heinricus marscalcus, Lūdewicus Colbo, Hunfridus et Heinricus frater eius de Valkenstein, Sifridus de Lapide, Burcardus vicedominus Wormaciensis, Wernherus et Giselbertus frater eius, et plures alii.

¶ Signum domini Frederici Romanorum imperatoris invictissimi. ¶ (M.)

Ego Godofredus cancellarius vice domini Cristiani Maguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Acta sunt hoc anno dominice incarnationis MOLXXIII, indictione VI, regnante domno Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXII, imperii vero XX. Data Spire VI. Non. Iulii; feliciter amen.

241. SENTENTIA DE NON ALIENANDIS BONIS COMITATUUM.

1174. Dec. 21.

Adhibeamus oportet editiones 1) Goiffredi († 1692) 'Storia delle Alpi Maritime' l. III. in Monumentis historiae patriae, Scriptorum tom. II, 428; 2) Honorati Bouche S. I. 'Histoire chronologique de Provence' (Aix 1664) II, 134, qui privilegium depromsit ex Historia Ebredunensi manuscripta Patris Fournier S. I. et Fournierum autographon vidisse in tabulario archiepiscopatus Ebredunensis dicit; 3) Iohannis Columbi S. I. 'Opuscula varia' (Lugduni 1668) p. 85; 4) Guichenon 'Bibliotheca Sebusiana' Centuria II nr. 2 ed. princeps (Lugduni 1660) p. 231 (ed. Hofmann 'Nova scriptorum et monumentorum collectio' I, p. 185) 'ex veteri codice manuscripto'. Testium nomina valde corrupta violentis medelis castigari necesse erat, neque omnia absoluta esse fatemur. — Stumpf, Reg. 1173. (P. 144.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Fridericus divina favente gratia Romanorum imperator semper augustus. Imperialis excellentiae benignitas iustis honestorum petitionibus inclinari consuevit et eas personas beneficiorum gratia obligare, quas ob fidei suae claritatem et nobilitatis praerogativam dignas censuit honorari. Notum sit igitur universis imperii nostri fidelibus tam futuris quam praesentibus, quod Guilolmus Forcalcherii^a comes praesentiam nostrae maiestatis adiit, postulans a nobis, ut eum de^b comitatu Forcalcherii^c investire dignaremur. Cuius personam, sicut nostram deceit elementiam, honorifice suscipientes et petitionis suae affectum diligenter attendentes, habito cum principibus nostris consilio, praedicti comitatus investituram cum omnibus pertinentiis eius in omni plenitudine honoris, sicut antecessores sui tenuere, in feudum ei solemniter dedimus et concessimus. Ipse vero fecit nobis hominum^d et fidelitatem iuravit, scilicet^e quod per^f collatum beneficium ad omne mandatum nostrum stare proposuit et honorem imperii et coronae nostrae gloriam usquoquaque promoveri firmissime compromisit. His itaque peractis^g, comes petit^h sibi dare sententiam.

241. ^a) Forcalcherii 1—3. — ^b) deest 1. 2. — ^c) Forcalcherii 1. 2; Forcalcheriensis 3. — ^d) homin-
gium 1. — ^e) sicut 1—4. — ^f) deest 3. — ^g) sic 1—4. — ^h) sibi dari petit 4.

si de iure in irritum deberet¹ revocari², quidquid ab antecessoribus de iurisdictione et de iure hospitiorum et dignitate comitatus alienatum esse constaret, sive per venditionem, donationem seu per³ quamlibet subtractionem spontaneam vel violentam⁴. Probatum⁵ est⁶ igitur sententia in medium a fidei nostro Henrico marchione Wasto de Wasto et ab omnibus unanimiter approbata: quod nequaquam firmum ac stabile deberet aut posset permanere, si quid⁷ de comitatus iurisdictione et dignitate ab aliquo supradictorum modorum fuisset alienatum⁸ vel diminutum, nulla in praesentibus aut⁹ futuris literis¹⁰ defensione seu¹¹ praescriptione¹² temporis huic¹³ restitutioni seu privilegio opponenda. Nos itaque¹⁴ eandem sententiam iustam et ratam esse decernentes, iam dicto fidei nostro Guillelmo comiti comitatus dignitatem, iurisdictionem et regalia cum omni plenitudine honoris et utilitatis, nostra imperiali auctoritate restituimus et in perpetuum, salva imperiali iustitia, confirmamus. Statuentes et sub poena banni nostri firmiter et districto praecipientes, ne qua persona parva vel magna, saecularis vel ecclesiastica, praenominato¹⁵ fidei nostro vim in his seu¹⁶ iniuriam aliquam inferre praesumat; et si facere attentaverit, quinquaginta libras auri pro satisfactione componat, dimidium camerae¹⁷ nostrae et dimidium comiti, cui iniuria cognoscitur esse illata. Ut autem huius¹⁸ donationis gratuita collatio rata semper et inconcussa permaneat, praesentem inde cartam conscribi et sigillo nostrae maiestatis iussimus roborari. Huius rei testes sunt: Philippus Coloniensis archiepiscopus¹⁹, Arnoldus Trevirensis archiepiscopus, Hermannus Bambergensis²⁰ episcopus, Cono Ratisbonensis²¹ episcopus, Hugo Verdensis²² episcopus, Conradus palatinus comes Rheni²³, Henricus comes de Dieschae²⁴, Albertus²⁵ comes de Eberstein²⁶, Fridericus comes de²⁷ Altena²⁸, Henricus²⁹ de Linc³⁰, Girardus de Randerode³¹, Conradus de Balhuson³², Henricus³³ marchio de Wasto³⁴, Guilelmus marchio Montisferrati et filius eius, Guilelmus³⁵ de Palce, Umberto comes Blandratensis, Guido de Sancto Nazario, Arnaldus³⁶ Flotte³⁷, Guilelmus de Bulbone³⁸, Petrus Grossus Forcalcherii³⁹ praepositus, Petrus Polican eiusdem ecclesiae canonicus, Bertrandus de Sancto Maximo, Guilelmus de Fontana⁴⁰, Petrus de Mota, Guilelmus⁴¹ de Moroz⁴², Guido de Sarmor⁴³ et alii quam plures.

Signum (M.)⁴⁴ domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi.

Ego Godefridus⁴⁵ cancellarius vice Philippi Coloniensis archiepiscopi et Italici⁴⁶ regni archicancellarii recognovi.

Acta sunt haec anno dominicae incarnationis MCLXXIII⁴⁷, indictione VII, regnante domino Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius⁴⁸ XXIII, imperii vero XXI. Datum in episcopatu Papiensi in obsidione Roboreti⁴⁹ XII⁵⁰ Kal. Ianuarii⁵¹; feliciter.

241. i) debet 4. k) renovari 1. 2. 3. l) deest 1. 2. m) violentiam 4. n) Probata 4. o) igitur est 4. p) sicut 2. 4. q) abalienatum 3. r) deest 1. 2. 4. s) litibus 2. 3. 4. t) subscriptione 2. 4; deest 3. u) deest 2. v) huic — privilegio des. 1. w) igitur 1. x) praenominata 2. y) vel 3. z) coronae 3. a) huius autem 3. 4. b) episcopus etc. 3, ubi desunt Arnoldus — Verdensis episcopus. c) Ubelgosis 1. 2. 4. d) pro Cono Ratisbonensis 1. 2. 4: 40 Cornensis (Conorens. 2; Corouensis 4) Bononiensis. e) Viridunensis 2. f) deest 4; etc. add. 3, ubi desunt Henricus — Nazario. g) Diest 4. h) Albertus 2. i) Herbestein 1. 4; comes Dorbestein 2. k) deest 1. 2. l) Altena 1. 2. m) Henricus — Balhuson des. 4. n) delinc 1; Delinc 2. o) Rondenorde 1. 2. p) Bellem 1; Bellemibus 2. q) Enricus 1. r) Vasto 4. s) G. de Palce des. 4. t) Arnardus 2; Arnaudus 3. 4. u) Flotta 3. 4. v) Guil. Dulbone 3; 45 G. de Bulbone des. 4. w) Forcalquerii 1. 2; Forcalqueriensis 3. x) etc. add. 3, ubi desunt Petrus — recognovi. y) Guilelmus — Sarmor des. 4. z) Moroz 2. a) Guidonus de Sarmor 2. b) signum crucis hic in 1. 2. c) Gothofredus 1. d) Italica 4. e) MCLXXIII. 1. 4; millesimo centesimo sexagesimo quarto 2. 3. f) deest 1. g) Roberti 1; Robereti 2. h) XXII. 4. i) Iun. 2. 3.

242-245. TRACTATUS PACIS CUM LOMBARDIS.

1175. Apr. Mai.

De scriptis, quae ad hunc tractatum spectant et quae a Pertzio pessime discerpta erant, laute egit primus vir cl. Ficker 'Zur Geschichte des Lombardenbundes' in Actis ('Abhandlungen') academiae imperialis Vindobonensis LX, 297 sq., tum nuper vir cl. Tonini 'Archivio storico Lombardo' IV, 218 sq.

242. CONVENTIO PRAEVIA APUD MONTEBELLUM INITA. Apr. 16. 17.

Instrumentum notarij, quod actu dierum Apr. 16 et 17 scripto mandavit, quinque partibus consistit, quas capitulorum numeris distinximus; et quidem c. 1 continet conventionem praeviam de arbitris eligendis, c. 2 treugam a Papiensibus et marchione Montisferrati Alexandrinis servandam, c. 3 pacem ab imperatore per osculum Lombardis praestitam, c. 4 facultatem arbitratorum, cui succedit eschatocollon, c. 5, quod supplementi vigorem habet, securitatem factam Alexandrinis de treuga servanda. Adhibuimus tres codices a viro cl. Holder-Egger collatos: 1) Registrum civitatis Placentiae magnum saec. XII. ex. 15 saec. XIII. in. fol. 18 in tabulario municipali asservatum; cuius apographon est 1*) Registrum nunc dictum parvum (olim 'Registro mezzano' dictum) circa a. 1300 excavatum fol. 11; 2) Registrum privilegiorum civitatis Mutinensis saec. XIII. in. exemplatum a Degoldeo notario, quod asservatur in tabulario municipali, fol. 11', ubi inscriptio: R(ubrica) de compromisso facto inter dominum Fredericum imperatorem et Lombardos in certo 20 numero hominum. Hoc libro usus est Muratori 'Antiquitates Italianae' IV, 275—278, a quo omnes posteriores editiones pendunt. — Stumpf, Reg. 4175. (P. 145.)

(S. N.)^a In nomine Domini.

1. Talis concordia facta est inter dominum Fredericum^b Dei gratia Romanorum imperatorem et Lombardos et Marchianos et Venetos atque Romaniam^c et omnem 25 eorum Societatem tam locorum quam personarum: quod tres persone debent eligi a parte domini imperatoris et tres ex parte civitatum, quae persone, visis litteris missis ab imperatore consulibus Cremone et litteris^d a consulibus civitatum datis consulibus Cremone, Pontio vel eius^e sociis de pace et concordia imperatoris et eius partis et civitatum omnium et earum partis, debent^f iurare, quod bona fide et sine fraude visis 30 supradictis litteris concordiam facient inter imperatorem et eius partem et Lombardos et eorum partes, neque amore neque timore neque odio nec^g ullo alio modo pretermittent, quin ex^h utriusque litteris extrahentⁱ ea, quae eis videantur^k superflua et incongrua, et adiungent ea, quae eis videantur necessaria et magis utilia et congrua ad pacem et concordiam^l inter dominum imperatorem et Lombardos et civitates et omnem 35 suam Societatem confirmandam et tenendam. Et imperator et eius curia et civitates et earum^m partes debent facere securitatem, arbitrioⁿ predictorum sex electorum stare: et si dissenserint^o in aliquo, arbitrio consulum omnium Cremone similiter^p stare. Et isti sex debent arbitrari predicta usque ad medium Madium. Et si dissenserint in aliquo, tunc consules omnes^q Cremone debent ea^r predicta arbitrari de eo, de quo 40 dissenserint, inde^s ad quindecim dies. Et imperator statim debet facere pacem omnibus

242. a) signum notarij idem in 1. 2; simile in 1*. b) Federicum 2. c) Romania 2. d) litteris hic 2. e) alius 2. f) debet 2. g) vel 2. h) corr. ex extrahont 2. i) extrahj 2. k) corr. ex videantur 2. l) confirmandam add. 1, tam deletum. m) eorum 2. n) in arbitrio 2. o) dissenserint 2. p) deest 1. q) deest 2. r) usque 2.

civitatibus et earum Societati osculo pacis interveniente. Et ut ita firmum teneatur a civitatibus, decem^a homines de unaquaque civitate debent iurare, quod ita firmum sit, et habeantur^b ab ipsis omnibus civitatibus; et ipsi decem tales, quales imperator eligerit, debent^c esse et facere fidelitatem domino imperatori et filio eius Henrico regi, vasallus sicuti vasallus et^d civis sicuti civis. Et comes Savoie et ceteri principes imperatoris concordos fuerunt cum domino Keilino et cum^e consulibus civitatum et aliis sapientibus civitatum ibidem existentibus, quod quidquid^f iuretur aut fiat a parte Lombardie^g et eius Societatis, non^h debetⁱ esse alicuius momenti nec debet^j obesse alicui, nisi pax^k et concordia facta fuerit a domino imperatore^l et eius parte omnibus civitatibus et locis et personis Societatis Lombardie, Marchie et^m Venecie etⁿ Romanie. Et isti tunc^o de unaquaque civitate iuraverunt ita attendere et firmum tenere: De Mediolano Ubertus de Landriano, de Brixia Albericus^p de Cauriano, de Verona Wiuianus^q Advocatorum, de Placentia Wuilielmus^r, de Turvisio^s Gerardus^t de Campo sancti Petri, de Vicentia Wuazo de Guazonis^u potestas, de Bergamo Gibertinus^v de Carcere potestas, de Parma Niger Grassus^w potestas, de Lauda^x Lanfrancus^y, de Vercello Iohannes Benedictus, de Tartona^z Cassianus, de Novaria Petrus Cavallacius, de Regio Albertus de Bonizo^{aa}, de Ferraria^{ab} Guidottus^{ac}, de Alexandria^{ad} Saccus de Strata consul, et dominus Keilinus et dominus Anselmus de Dovaria^{ae} rectores Lombardie. Et hec omnia facta sunt et ordinata in concordia principum electorum a domino imperatore: hii sunt: Colonensis^{af} archiepiscopus, frater imperatoris. comes Savoie, Otto palatinus comes, Enricus Guercius, cancellarius imperatoris. Ipsi vero qui capti sunt ab utraque parte debent reddi. Et hoc actum et patratum et statutum^{ag} fuit^{ah} die Mercurii, qui fuit quintus decimus exeunte Aprilis, in territorio Papie, in campo^{ai} subtus Montebellum^{aj} inter exercitum imperatoris et Lombardie.

Apr. 16.

Apr. 17.

2. Altera vero die Iovis, qui fuit quartus decimus exeunte Aprilis, in curia imperatoris, Ubertus Clemento^{ak} consul Papie, per se et verbo Rainerii^{al} de Sancto Nazario^{am} et Carboni Trovama^{an} consulum Papie, per se^{ao} omnes et pro aliis suis sociis consulibus Papie et toto communi Papie iuravit tenere et habere firmam treugam in personis et rebus omnium^{ap} Alexandrinorum^{aq}, id est illius loci quem Palcam vocant, hinc usque ad medium mensis Iunii. Hoc idem iuravit marchio Wuilielmus^{ar} Montisferrati^{as} per se et^{at} suos filios et omnes personas, quas mittere et^{au} trahere sine fraude potest. Testes qui aderant fuerunt: Otto comes palatinus de Guittlisbach^{av}, marchio Enricus Guercius, Ubertus de Incisa, dominus Keilinus^{aw} de Annara^{ax}, Marcus de Castello et Wiuianus^{ay} Advocati consules Verone^{az}, Maleadobatus de Parma, Sylus iudex Papie, Adam^{ba}, Fatolinus^{bb}, Zeno^{bc} notarii^{bd}.

3. In campo^{be} exercitus imperatoris, erat enim sub castro Montisbelli in territorio Papie. Item in eorundem presentia et archiepiscopi Colonensis et Treverensis archiepiscopi, comitis Uberti^{bf} de Savoia^{bg}, Garzapannis^{bh} Capitislupi de Tervisio, et cancellarii, comitis Schenelle^{bi}, Girardini de Campo^{bj} sancti Petri et aliorum multorum,

242. ^a) decem — omnibus civitatibus *des.* 1. ^b) hant². ^c) debet 1. ^d) sic 1°; con 1; 40
^e) 2. ^f) *his* 1; quicquid 2. ^g) Lombardorum 2. ^h) deest 1. ⁱ) debent 2. ^j) concordia et
pax 2. ^k) ab imperatore 2. ^l) deest 2. ^m) deest 1. ⁿ) Albiens 1; Albricus 2. ^o) Vivi-
anus 2. ^p) Wuilielmus 2. ^q) Turvisio 2. ^r) Gerardus 2. ^s) Guazo filius Guazonia 2.
^t) Ubertinus 2. ^u) Grassus 2. ^v) Lauda 2. ^w) Lanfrancus 1. ^x) Tertona 2. ^y) Bonoco 2.
^z) Ferraria 2. ^{aa}) Guidoctus 2. ^{ab}) Alexandria 1. ^{ac}) Novaria 2. ^{ad}) Colonensis 1. ^{ae}) statu-
tutum 1. ^{af}) deest 1. ^{ag}) campo 2. ^{ah}) Montebellum 2. ^{ai}) de Clemento 2. ^{aj}) Rainorii 2.
^{ak}) Nazario 2. ^{al}) et *add.* 1. ^{am}) deest 1. ^{an}) Alex. 2; Alexandr. 1. ^{ao}) Wuilielmus 1; Wuilielmus 2.
^{ap}) Montisferrati 2. ^{aq}) per *add.* 2. ^{ar}) aut 2. ^{as}) Guittlbach 2; Winlbach 1. ^{at}) Keilinus 2.
^{au}) Annaria 2; Annara 1°. ^{av}) Castello Vivianus 2. ^{aw}) nef 1. ^{ax}) sequitur punctum 2. ^{ay}) Fatolinus 2.
^{ba}) deest 2. ^{bb}) not. 1. 1°; not. 2. ^{bc}) campo 2. ^{bd}) Uberti 1. ^{be}) et *add.* 2. ^{bf}) Garzapanis 2. 50
^{bg}) Schenelli 2. ^{bh}) Girardini de Campo 2.

in curia domini^a imperatoris. Ipso^b dominus imperator fecit pacem osculo interveniente domino Bollino et Anselmo de Dovaria, vice et nomine omnium civitatum et locorum et personarum Societatis Lombardie, Marchie, Venetie et Romanie, et ita ut superscriptum est, treugnam Alexandrie^c constituit.

4. Negocium Alexandrie^c et de tota ea discordia, que inter Lombardos et ipsum dominum^a imperatorem est, et de emendatione debet romanere^d arbitrio illorum sex electorum, qui electi sunt vel electi erunt, et^e si dissenserint^f in aliquo, arbitrio omnium consulum^g Cremona de eo, de quo dissenserint^f.

Factum in territorio Papie superscriptis locis, anno a nativitate Domini millesimo centesimo^h septuagesimo quinto, inperanteⁱ imperatore Frederico^k, anno imperii eius vigesimo, indictione^l octava.

Ego Fatolinus^m, notarius domini Guelfonis ducis et ab imperatore Frederico^k confirmatus postea, rogatus predictis interfui et iussione consulum et rectorum Lombardie et Marchie et Romanie scripsiⁿ.

5. Enricus^o Guercius fecit securitatem per manum et osculum, quod imperator Fredericus^o tenebit firmam treugnam Alexandrinis^p usque ad medium Iunium; illud^q idem fecit comes Savoie, et ita: si non tenuerit imperator, quod venient et mittent se in carcere^r ad Vercellas in potestate Lombardorum. Otto comes palatinus^s et cancellarius^t illud idem fecerunt de treugna tononda ab imperatore osculo et pace, ex-
cepto quod non debent se mittere in carcere Lombardorum.

(S. N.)^u Ego Petrus domini Frederici^o imperatoris notarius autenticum^v huius exempli vidi, legi et sic in eo continebatur, sicut in hoc legitur exemplo preter litteras plus minusve, et hoc exemplum scripsi^{**}.

*) (S. N.) Ego Albertus de Gavazo Laudensis iudex et missus domni Conradi secundi Romanorum regis autenticum huius exempli vidi et legi et sic in eo continebatur, sicut in superscripto legitur exemplo preter litteras plus minusve, et scripsi^w. (S. N.) Ego Tapius notarius sacri palatii autenticum huius exempli vidi et legi et sic in eo continebatur, ut in hoc legitur exemplo preter litteras plus minusve, et scripsi^w. *add. 1.*

**) (S. N.) Ego Albertus de Travazano sacri palatii notarius predictum exemplum vidi et legi, in quo ita continebatur ut supra legitur et meis propriis manibus exemplavi. (S. N.) Ego Iohannes Carmangiarus sacri palatii notarius autenticum huius exempli vidi et legi, in quo ita continens ut supra legitur manu propria fideliter exemplavi. *add. 1.*

243. IURAMENTUM ARBITRORUM.

Scriptum iuramenti, quod Pertz perperam anno 1177 vindicaverat, legitur in Registro Mutinensi saec. XIII. in. fol. 20, ubi presso pede sequitur numerum 244. Eodem codice usus est Muratori l. c. 280. (P. 152.)

In nomino domini nostri Iesu Christi.

Archiepiscopus Coloniensis^a et Gualfredus de Ploasca et Ranorius de Sancto Naçario ex parte imperatoris F(ederici) et ex parte Societatis Albertus de Ganbara Brixienis et Gerardus Pistus Mediolanensis^b iuraverunt ad sancta Dei euangelia: quod secundum brevia imperatoris et Societatis firmando, addendo, abstrahendo accun-

242. ^a) deest 2. ^b) Idem 2. ^c) Alexandrie 1. ^d) in *add.* 2. ^e) deest 1. ^f) dis-
censuravit 2. ^g) cons. omnium 2. ^h) continuo 1. ⁱ) imperante 2. ^k) Frederico 2. ^l) indici 1:
indici 2. ^m) Fantolinus 2. ⁿ) Enricus — carcere Lombardorum sequuntur in 1 post sententiam sequentem
de Petro notario (hoc exemplum scripsi). ^o) Federic. 2. ^p) Alex. 2; Alexandrinis 1. ^q) et illud 2.
^r) carcerem 2. ^s) palatinus comes 2. ^t) cancellarius 1. ^u) est idem notarii signum in 1. 2, quod
in initio chartae conspicitur. ^v) autenticum 1. ^w) ff. 1.

243. ^a) Coloni c. ^b) medio. c.

dam quod melius eis visum fuerit, bona fide et sine fraude ad honorem Dei concordabunt se, per quod melius pax fieri possit et teneri inter ipsum et Lombardos et Marchianos^o atque Veneciam et illos de Romagnola, qui sunt de Societate, donec usque ad medium Madium vel ad alium terminum consensu utriusque partis datum. Illud idem iurare debet unus de Verona.

244. PETITIO SOCIETATIS LOMBARDIAE. (Apr. ex.)

Instrumentum hoc, quod Pertz aeque ad annum 1177 sub nomine 'Conventio praevia' posuerat, praebehens e Registro Mutinensi saec. XIII. in. fol. 19', ubi inscribitur: Rubrica) petitionis rectorum Lombardie et Mar. atque Ven. et Romanie a domino imperatore. Eundem codicem culhibuit Muratori l. c. 277, a quo reliquae editiones pendunt¹. — Cf. 10 Stumpf, Reg. ad nr. 4175. (P. 151.)

In nomine domini nostri Iesu Christi.

1. Societas Lombardie et Marchie et Romanie et Verone et Venecie optat atque desiderat habere pacem et concordiam et gratiam domini F(reoderici) imperatoris hoc modo, videlicet ut dominus imperator habeat pacem et concordiam cum sacrosancta 15 Romana ecclesia, omnium fidelium matre, et eiusdem ecclesie summo pontifice domino Alexandro.

2. Et nos civitates, scilicet Cremona, Mediolanum, Lauda, Pergamum, Feraria, Brixia, Mantua, Verona, Vicencia, Padua, Tarvisium, Venecia, Bononia, Ravenna, Ariminum, Mutina, Regium, Parma, Placentia, Bobium, Terdona, Alexandria, Vercelle, 20 Novaria, Opico marchio Malaspina, comes de Bortenore, Rufinus de Traino^a et omnes castellani et persone, qui sunt in unitate ecclesie Dei et nostra, volumus facere domino imperatori F(rederico), accepta ab eo paco et recuperata eius gratia, omnia que antecessores nostri a tempore mortis posterioris Henrici imperatoris antecessoribus suis sine violentia vel metu fecerunt. 25

3. Si de hoc orta fuerit questio, quid predictae civitates, marchio et comes et singule persone omnes huius Societatis vel loca vel antecessores nostri eius antecessoribus a predicto tempore fecerint sine violentia vel metu, hoc declararetur sub iuramento per consules illius civitatis, cum qua questionem habuerit. Si cum marchione vel comite vel alia persona eiusdem Societatis nominata vel non nominata vel loco 30 contentionem habuerit, hoc declararetur per consules illius civitatis, de cuius comitatu vel episcopatu fuerit. Et sic^b de cetero ambe partes super his sint contente.

4. Et totum hoc, quod prefate civitates et loca et marchio et comes et cetero persone modo tenent, ut a^c suprascripto tempore tenuerunt, libere et quiete teneant. Et nominatim consulatum more solito habeant, sub quo homines cuiusque civitatis vel 35 comitatus ad iusticiam faciendam se distingant^d. Et fodrum et coltam prestant et omnia alia more civitatum faciant. Et restituat ipse dominus imperator omnes possessiones et omnia iura civitatibus et locis, archiepiscopis, episcopis et abbatibus et ceteris clericis nostre partis et marchioni et comiti et Rufino et omnibus aliis personis Societatis que habuerunt; cassatis omnibus privilegiis et datis et cartis et investituris 40 in aliquam civitatem vel locum seu personam^e de his collatis. Et hoc ab ipso domino

243. c) Marchiones c.

244. a) Tino c. b) si c. c) a eadem manu superscr. c. d) distinguant c. e) pam c.

1) Sigonius 'De regno Italiae' 338 textum praebet decurtatum et suo modo varium; quem repererunt Schiarina 'Annales Alexandrini' in Monumentis hist. patriae XI, 54 et Schiller 'Institutiones iuris 45 publicae' I, 459.

imperatore perpetuo serventur; et cassatis omnibus conventionibus et datis et cartulis, quo aliqua suprascriptarum civitatum vel personarum^f seu aliquis locus cum eodem imperatore vel eius nuntio fecit, nisi civitas ulla vel locus sive persona conventionem vel datum seu cartulam sponte servare voluerit.

5 5. Item dominus imperator remittat et remittere faciat omnes offensas, omnia maleficia, quo aliqua predictarum civitatum vel aliquis locus vel marchio sive comes aut aliquis clericus vel laicus quocumque tempore quacumque occasione ei vel imperio vel alicui sue partis fecerit.

6. Et licet predictis civitatibus et locis et personis munitiones civitatum et 10 castrorum et eadem castra habere et tenere et meliora facere et nova edificare et roficere, salvo conventionibus et concordis Cremonae et aliarum civitatum et personarum et locorum inter se factis; et Alexandria in suo statu, restitutis possessionibus Oberto de Foro et suis convicinis omnibus, perpetuo permanente.

7. Denique civitates petunt insuper omnibus inperpetuum observandis, quod do- 15 minus imperator cum omnibus, qui in^g exercitu suo sunt^h, eisdem civitatibus et locis et personis universis Societatis tam clericis quam laicis plenissimam securitatem faciat. Et ut licet civitatibus domini imperatoris permisso et aliis omnibus Societatis eandem Societatem firmam tenere et iuramenta quaecumque voluerint inter se facere et renovare et semper in unitate ecclesie permanere, ut si quando imperator vel eius suc- 20 cessor aut alius contra hanc concordiam venire tentaverit, possint ecclesiam manutenere et se vicissim adiuvari et defendere.

8. Item volumus, ut sententie usque modo a consulibus civitatum seu locorum sive a predictis personis vel rectoribus late nec appellatione suspense, vel si super causam appellationis late fuerint, firma permaneant et ut de criminibus iam commissis 25 criminalis accusatio non fiat. Captivi quoque hinc inde absolvantur et reddantur.

9. Hec sunt ea, que intelligimus dominum imperatorem habere debere et antecessores suos habuisse: scilicet fodrum regale et consuetum et consuetam paratam, cum vadit Romam gratia accipiende corone; et debet habere quietum et consuetum transitum et sufficiens mercatum. Et transeat pacifice, ita ut in episcopatu vel comitatu aliquo fraudulentam moram non faciat. Et fidelitatem a vasallis recipiat, omni 30 offensione remissa, aⁱ civibus quoque secundum mores cuiusque civitatis fidelitatem suscipiat, omni offensione remissa. Vasalli etiam expeditionem ei faciant secundum quod soliti sunt et est antiqua consuetudo, cum pergit Romam causa accipiende corone. Regalia vero, que per eum vel antecessores eius tam a clericis quam laicis 35 fuerunt detenta vel per ipsum seu antecessores eius investita, quiete dimittat nec de Societate habere consueverunt in pascuis, piscationibus, molendinis, furnis, tabulis cambiatorum et negociatorum, macellis, domibus, quas habent edificatas in viis publicis vel supra vel iuxta vias publicas, et eternas consuetudines antiquas eisdem civitatibus 40 et omnibus de Societate quiete habere et tenere permittat.

10. Si autem de suprascriptis aliqua contentio inter imperatorem et civitates vel loca sive personas Societatis orta fuerit, per consules civitatis, cum qua contentio habuerit, vel loca seu personas^k sui comitatus^l, secundum mores et consuetudines^m civitatis et loci decidatur, iureiurando prebito ab ipsis consulibus, quod mores et consuetudines tam imperatori quam civitati vel loco seu persone servabunt. 45

244. f) pa 4 c. g) deest c. h) sf (super) c. i) a — remissa ab eadem manu in marg. suppleta. k) pas c. l) gmitatus c. m) cōsuetudines corr. consuetudines c.

245. ARBITRIUM CONSULUM CREMONENSIVM. (Mut.)

Duæ exstant formæ huius arbitrii, paucis discrepantiis ab invicem abhorrentes, una in membrana Placentina superstes infra edenda, quam vir cl. Tonini recte ad annum 1176 relegavit, altera, quam ingrossatum esse neque ad perfectionem pervenisse opinatus est. At vir cl. b. m. Giesebrecht *Geschichte der deutschen Kaiserzeit* V, 767 recte mihi iudicasse videtur, hanc esse formam arbitrii a. 1175 a consulibus Cremonensibus lati. Quod iudicium fulcitur eo quod ipsa legitur in Registro Mutinensi succ. XIII. fol. 16, cui ingrossatum consulum Cremonensium illatum esse certe miraremur. Inscripta est ibi: Rubrica de exemplo laudi inter dominum imperatorem et Lombardos. Eodem codice usus est Muratori l. c. 299, a quo reliquæ editiones pendent¹. Perta hoc arbitrium sub nomine 'Petitio societatis' anno 1183 vindicaverat. Numeros capitum Petitionis Lombardorum, quæ ad sententias Arbitrii quadrant, in margine adnotavimus.

(P. 169.)

In nomine domini nostri Iesu Christi amen.

1. Nos sumus in concordia, quod civitates et persone, que sunt in Societate Lombardie et esse intelligimus, sine fraude talem pacem et concordiam habeant^b cum domino imperatore F(rederico), recuperata eius gratia: scilicet ut imperator habeat omnia illa, que sui antecessores habuerunt a predictis civitatibus et personis vel suis antecessoribus sine manifesto metu et violentia a tempore postremi Henrici imperatoris, videlicet fodrum regale et consuetum sive consuetam paratam et consuetum transitum et sufficiens mercatum. Et debet transire pacifice, ita quod in episcopatu vel comitatu aliquo fraudulentam moram non faciet. Vasalli quoque fidelitatem imperatori et filio eius Henrico regi faciant et expeditionem ei faciant secundum quod soliti sunt et est antiqua consuetudo, remissa omni offensione. A civibus quoque secundum mores civitatum fidelitatem suscipiat ipse et filius eius, remissa omni offensione^c; et similiter remissa omni offensione civitatibus et locis et personis, que sunt vel fuerunt ex parte imperatoris. Regalia vero, que per eum vel antecessores eius tam clericis quam laicis fuerunt detenta et per ipsum seu antecessores eius investita, quiete dimittat nec de cetero impediatur. Cetera vero regalia consueta, que fuerint detenta ab antecessoribus eius sine manifesto metu et violentia a tempore^d postremi regis Henrici, habeat et teneat.
2. Sin autem de predictis rebus vel aliis quibuscumque^e orta fuerit contentio inter imperatorem et civitates et loca et personas, eligantur sex boni viri et ydonei, tres ex parte imperatoris et tres ex parte civitatum vel civitatis vel locorum vel persone, cum quo vel cum qua civitate imperator contentionem habuerit; qui sex iurando prebito causam illam examinent et in veritatem, prout melius poterint, inquirent et illam causam bona fide et sine fraude diffiniant. Et quod dixerint, ab utraque parte teneatur et firmetur.
3. Et nominatim liceat predictis civitatibus et personis singulis habere consulatum vel potestatem more solito, sub quo homines eius civitatis et eius episcopatus et districti se conveniant et distringant ad iusticiam faciendam et puniendam delicta, secundum quod a civitatibus statutum est vel fuerit; ita ut predictæ civitates et persone ab imperatore, qui pro tempore est vel erit, vel ab eius misso in Lombardia pro ipso consulatu vel potestate semel investituram accipiant pro comuni civitatis. Et

245. ^a) bis scriptum c. ^b) habebant c. ^c) A civibus — offensione bis scripta c. ^d) a tempore bis scripta c. ^e) quibusque c. ^f) coi c.

¹) Carlini, *De pace Constantiæ* 190 (= Savioli *Annali Bolognesi* II, 2, 131); Vignati *Storia della lega Lombarda* 348.

liceat predictis civitatibus et personis vel rectoribus earum colligere fodrum et facere coltam et alia omnia, sicut consueverunt, sine prohibitione imperatoris vel eius missi, salvo domino imperatori iure appellationum et ordine in sententiis. Consuetudines quoque et commoditates, quas civitates et homines de Societate habere consueverunt in pascuis, piscationibus, molendinis, furnis, tabulis cambiatorum et negociatorum, macellis, domibus, quas habent edificatas in viis publicis vel supra vel iusta vias publicas, et ceteras consuetudines antiquas eisdem civitatibus et omnibus de Societate quiete habere et tenere permittat. Preterea dominus imperator nullam exactionem pecuniariam habeat in civitatibus Societatis vel suburbiis civitatum vel in civibus.

4. Item dominus imperator remittat et remitti faciat omnes offensas et maleficia, que aliqua predictarum civitatum vel aliquis locus vel marchio vel comes vel aliqua persona huius Societatis quocumque tempore, quacumque occasione ei vel imperio vel alicui sue partis fecerit.

5. Et liceat predictis civitatibus, locis et personis municiones civitatum et castrorum et eadem castella habere et tenere et meliora facere et nova edificare et reficere, salvis conventionibus et concordis Cremonae et aliarum civitatum et personarum et locorum inter se factis, et nominatim salvis conventionibus et pactis de Crema non restauranda et de municionibus et castris inter Oleum et Aduam non faciendis, sicuti continetur sine fraude in privilegiis et cartis Cremonensium et a civitatibus et ab imperatore sibi factis.

6. Item sententie usque modo a consulibus civitatum seu locorum sive a predictis personis vel rectoribus late nec appellatione vel alia legitima contradictione suspense, vel si super causam appellationis vel contradictionis late fuerint, firme permaneant: et ut de criminibus iam commissis criminalis accusatio non fiat.

7. Item dominus imperator restituat omnes possessiones et omnia iura civitatibus et locis et omnibus personis que sunt de Societate, que habuerunt et tenuerunt, si per imperatorem vel eius nuntios vel per interpositam personam occasione sui banni vel suo malivolentis vel aliter malo ordine amiserunt. Similiter civitates et loca et persone Societatis restituant omnes possessiones et iura imperatori vel alicui civitati vel hominibus sue partis ablatas predicto modo, cassatis omnibus privilegiis et datis et cartis et investituris in aliquam civitatem vel locum seu personam de his collatis, salvis datis et privilegiis et pactis comunis Cremonae de Crema factis, et cassatis omnibus conventionibus et datis et cartis, que aliqua suprascriptarum civitatum vel personarum seu aliquis locus cum eodem imperatore vel eius nuntio fecit, nisi civitas illa vel locus seu persona conventionem vel datum sive cartulam sponte servare voluerit.

8. Denique predicto civitates et loca et persone debent habere plenam et ydoneam securitatem et sufficientem super his omnibus observandis tam ab ipso imperatore quam ab omnibus principibus qui secum sunt in exorcitu. Et debet licere civitatibus et aliis hominibus Societatis sine prohibitione domini imperatoris eandem Societatem firmam tenere et iuramenta, quodcumque voluerint, facere inter se et renovare. Et si quando imperator vel eius successor contra hanc concordiam venerit, liceat civitatibus et personis huius Societatis se vicissim, non obstante sacramento aliquo, adiuvere et defendere. Et contrario si civitas aliqua vel locus vel persona Societatis voluerit infringere hanc concordiam domino imperatori, possint alie civitates vel loca vel persone adiuvere imperatorem et debeant, non inpediente sacramento Societatis. Captivi quoque ab utraque parte absolvantur et reddantur. Semper in unitate ecclesie permanere: nec cogat dominus imperator predictas civitates vel loca vel personas Societatis, clericos vel laicos, aliqua ratione de his que spectant ad obedientiam vel

observationem ecclesie vel apostolici, nec ea occasione debeat eis offendere in rebus vel in personis.

9. Item dominus imperator permittat habitatores Alexandriae redire ad sua loca propria cum personis et rebus cum plenissima securitate, et habitent et morentur, sicuti sui antecessores fecerunt.

246. MANDATUM DE ADIUVANDO EPISCOPO AD EXPEDITIONEM ITALICAM.

(1175. ex.)

Damus ex autographo tabularii regni Bavarici (Kaiser-Select 526), cui appendet membranae sigilli maxima pars. Spectat ad expeditionem Lombardicam, quae absente imperatore a. 1175 auro mense Maio anni 1176 movenda erat; cf. quae exposui in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' VII, 128. 133. Cui expeditioni Regenhardum electum Wirzburgensem interfuisse eo elucet, quod obvius est inter testes chartae imperatoris editae Lacomblet I, nr. 467 (Stumpf, Reg. 4287), cuius testes secundum virum cl. Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' I, 257 testes rei gestae habendi sunt'. — Stumpf, Reg. 4165. (P. 144.)

¶ Fridericus ¶ Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus venerabili conventui Wirceburgensis ecclesie et toti familie gratiam suam et omne bonum.

Necessitatis articulus fidem amicorum examinat et universos imperii fideles et amicos ad auxilium suum vocat et invitat. Satis evidenter ad universitatis vestre pervenit noticiam, quod in transacta nuper expeditione proditores nostros Longobardos adeo rebelles et contumaces invenimus, ut pravis et iniquis machinationibus suis gloriam nominis nostri et excellentiam Romani imperii penitus destruere et ad nichilum reducere fraudulententer attemptarent. Oportuit itaque consuetis eorum periuriis et ingeniis fallacibus non solum sagaci consilio, sed et armis et viribus totius imperii festinanter obviari, ne pestis perfidie, que totam Ytaliam veneno suo polluerat, Greciam quoque vel Siciliam in partem suam alliceret et ad coronę nostrę detrimentum utranque vel alteram falsis suggestionibus invitaret. His et aliis similibus causis cogentibus, carissimum nostrum R. Wireceburgensem electum, de cuius fide ac dilectione certa nobis extat fiducia, ad succurrendum imperio et nostrę maiestati confidenter vocamus, sicut et alios principes, qui nomen et honorem nostrum diligunt et imperio servire tenentur. Eapropter universitatem vestram attente commonitam et exoritam esse volumus, mandantes et districte precipientes, ut iam dicto dilecto nostro ad expeditionem nostram venire volenti tam fructuosum consilium et auxilium exhibere studeatis, quod ei sit honestum et utile, per quod etiam gratiam nostram vobis multipliciter augeatis. Specialiter autem et precipue rogamus et petimus, ut sine omni hesitatione et dilatione concedatis ei pignora ecclesie, quorum precio pecuniam CCCL marcarum ad instantem expeditionis necessitatem possit mutuare. Quicquid enim de rebus episcopatus pro pignore ecclesie sibi credito vobis nomine pignoris obligaverit, confidenter recipiatis, pro certo scientes, quod nullum amitendi periculum vos oportet timere, quin per

1) Cuius diplomatis Mon. Boica XXIX, I, 417 (Stumpf, Reg. 4166) eadem manu exaratum sit que nostrum, et ipsum huic tempori iudicandum erit.

ipsum, vel si ipse forte prius quod absit decesserit, per eius successorem sine dubio redimantur. Cuius rei sic exequendę securitatem per nos et filium nostrum H. regem vobis prestamus et per presentem cartam confirmamus.

247. 248. TRACTATUS PACIS CUM LOMBARDIS.

(1176. Iun. Iul.)

Duo scripta e tabulario S. Antonini Placentiae eruit et rationem, quae intercedit inter ea et scripta tractatus anni 1175, exposuit argute Tonomi 'Archivio storico Lombardo' IV, 215 sq. Cui consensit Giesebrecht 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' V, 791.

247. ARBITRIUM CONSULUM CREMONENSIVM.

Ex apographo coevo, cuius scriptura iam pro parte evanuit, quod asservatur in arca magna lignea tabularii S. Antonini Placentiae, edidit Tonomi l. c. 218 ectyponque photographicum addidit. Quo acrius inspecto parum plus legimus quam editor; reliqua supplevimus ex Arbitrio anni 1175 (nr. 245), quocum hoc Arbitrium pro maxima parte concordat. Editionem principem repetivit 'Repertorio diplomatico Cremonese' I, 190.

(P. deest.)

In nomine domini nostri Iesu Christi amen.

1. Nos sum[us in concordia, quod civitates] et persone, que sunt in Societate Lombardie [et esse intelligimus, sine fraude talem pacem et concordiam habeant cum] domino imperatore F[rederico], recuperata] eius gratia: scilicet [ut imperator habeat omnia illa, que sui antecessores habuerunt a predictis civitatibus [et personis vel suis antecessoribus sine] manifesto metu et violenciam a tempore postremi Hen[rici] imperatoris, videlicet cum] vadit coronari Rome, fodrum regale et consuetum sive [consuetam paratum et] consuetum transitum et sufficiens mercatum. Et debet transire quiete^a ita quod in episcopatu vel comitatu aliquo fraudulentam moram non faciat. Vasfalli quoque fidelitatem imperatori et filio eius Henrico regi faciant et expeditionem fa[ci]ant ei secundum quod soliti sunt et est antiqua consuetudo, remissa omni [offensione.] A civibus quoque secundum mores civitatum fidelitatem suscipiat ipse^b et filius [eius, remissa omni offensione; et similiter remissa omni offensione civitatibus et personis et locis, que sunt vel fuerint ex parte imperatoris. Regalia vero, que per eum vel antecessores eius tam clericis quam laicis fuerunt detenta vel per ipsum seu antecessores eius investita, quiete dimittat nec de cetero impediunt. Cetera vero regalia consueta, que fuerint detenta ab antecessoribus eius sine manifesto . . . metu et violentia a tempore postremi regis Henrici, [hab]eant et teneat.

2. Sin autem de predictis rebus vel aliis quibuscumque orta fuerit contentio inter imperatorem et civitates et loca et personas, eligantur VI viri boni et idonei, tres^c ex parte imperatoris et tres ex parte civitatum vel civitatis vel locorum vel persone, cum quo vel cum qua civitate^d imperator contentionem habuerit; qui sex iurjurando prestito causam illum examinent et^e veritatem, prout melius poterunt^d, inquirent, et illam causam bona fide et sine fraude diffiniant. Et quod dixerint, ab utraque parte teneatur et firmetur.

247. ^a) *supplendum videtur et pacifice.* . . . ^b) *imperator Tonomi.* . . . ^c) *tres — et deo, Tonomi.*
^d) *poter cod.*

3. Et nominatim liceat predict[is] civitatibus et personis singulis habere consulum vel potestatem more solito. [sub quo] homines eius civitatis [et eius episcopatus] et districti se conveniant et distringant ad [iustitiam] faciendam et puniendam [delicta], secundum quod a civitatibus statutum est vel fuerit; [ita ut] predict[is] civitates et persone ab imperatore, qui pro tempore est vel erit, vel ab eius [misso in Lombardia] pro ipso consulu vel potestate semel investituram accipiant [pro comuni civitatis]. Et liceat predictis civitatibus et personis vel rectoribus earum [colligere fodrum et facere coltam et omnia alia, sicut consueverunt], sine prohibitione [imperatoris vel] eius missi.* Consuetudines quoque et commoditates, quas civitates et homines de Societate habere [consueverunt] in pascuis, piscationibus, molendinis, furnis, tabulis cambiatorum [et negociatorum], macellis carniū et piscium, domibus, quas habent edificatas in viis [publicis] vel supra vel iuxta vias publicas, et ceteris consuetudinibus [antiquis] eiusdem civitatibus et omnibus de Societate quiete habere et tenere permittat. Preterea dominus imperator nullam exactionem pecuniariam habeat in civitatibus Societatis vel suburbis civitatum vel in civibus.

4. Item dominus imperator remittat et remitti faciat omnes offensas et maleficia, que aliqua predictarum civitatum [vel aliquis] locus vel marchio seu comes vel aliqua persona huius Societatis quocumque tempore, [quacumque] occasione ei vel imperio vel alicui sue partis fecerit.

5. Et liceat predictis civitatibus et locis et personis munitiones civitatum et castrorum et [eadem castella habere] et tenere et meliora facere et nova edificare vel reficere, [salvis conventionibus et concordis] Cremona et aliarum civitatum et personarum et [locorum, inter se] factis, et nominatim salvis conventionibus et pactis de Crema non [restauranda], et de munitionibus et castris inter Oleum et Aduam non facien[dis], sicuti continetur sine fraude in privilegiis et curtis Cremonensium et a civitatibus et ab imperatore sibi factis.

6. Item sententie usque modo a consulibus civitatum seu locorum sive a predictis personis vel rectoribus late nec appellatione vel alia legitima contradictione suspensae, vel si super causam appellationis vel contradictionis late fuerint, firme permanent; et ut de criminibus iam commissis vel committendis criminalis accusatio non fiat, nisi apud consules ipsos.

7. Item dominus imperator restituat omnes possessiones et omnia iura civitatibus [et] locis et omnibus personis que sunt de Societate, que habuerunt et tenuerunt, si per imperatorem vel eius nuncios vel per interpositam personam occasione sui banni vel sue male voluntatis vel aliquo pacto vel aliter malo ordine amiserunt. Similiter civitates et loca et persone Societatis restituant omnes possessiones et iura imperatori vel alicui civitati vel hominibus sue partis ablatas predicto modo, cassatis omnibus [privilegiis et] datis et cartis et investituris in aliquam civitatem vel locum [seu personam] de his collatis, salvis datis et privilegiis et pactis communis Cremona de Crema factis, et cassatis omnibus conventionibus et datis et cartis, [que aliqua] superscripturarum civitatum vel personarum seu aliquis locus cum eodem imperatore vel [suo] nuncio fecit, nisi civitas ulla vel locus seu persona voluntate civitatis, in qua . . . data existunt, conventionem vel datum sive cartulam sponte servare voluerit; et nominatim ut pons Padi et castrum Arquatum et alia que Arnaldus . . . sunt et ML libre et II samita Placentinis non auferantur.

8. Denique [predicte] civitates et loca et persone debent habere plenam et idoneam securitatem et sufficientem super his omnibus observandis tam ab ipso imperatore quam ab omnibus principibus qui secum in exercitu sunt. Et debet licere civitatibus et aliis hominibus Societatis sine prohibitione domini imperatoris [eandem Societatem] firmam tenere et iuramenta, quondocumque voluerint, facere inter se et renovare. Et si quando imperator vel eius successor contra hunc concordiam venerit, liceat civitatibus et personis huius Societatis se vicissim, non obstante sacramento

1) Certe Arnaldus Barbararia, qui a. 1158 potestas Placentinis ab imperatore datus, mense Sept. 1164 civitatem deserere coactus est.

aliquo, adiuvare et defendere. Et e contrario si civitas aliqua vel locus vel persona Societatis voluerit infringere hanc concordiam domino imperatori, possint alie civitates vel loca vel persone adiuvare imperatorem et [ob]jeant, non impediendo sacramento Societatis. Captivi quoque ex utraque parte absolvantur et reddantur. Semper in unitate ecclesie permanere; nec cogat dominus imperator predictas civitates vel loca vel personas Societatis, clericos vel laicos, aliquo ratione de his que spectant ad obedientiam vel observationem ecclesie vel apostolice, nec ea occasione debeat nos offendere in rebus vel in personis.

9. Et Alexandria in statu civitatis permaneat.

248. RATHABITIO IMPERATORIS.

¹⁰ *Ex apographo coevo ibidem asservato prius edita est minus correcte in Stumpfii Actis imperii adhuc ineditis 522 nr. 366; editionem novam paravit clyponque photographicum addidit Tononi l. c. 222 (= 'Repertorio dipl. Cremonense' I, 192). — Stumpf. Reg. 4176a. (P. deest.)*

F. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis civitatum con-
¹⁵ sulibus et toti populo. Notum esse volumus, quod consules Cremonae cum magna multitudi-
 tudine populi et militum ante nostre maiestatis presentiam honorifico [se] presenta-
 verunt, summa precum instantia a nobis petentes, quatenus de pace et concordia
 finienda et firmanda inter nos et civitates Lombardie, Marchie et Romanie benigne ad
²⁰ honorem imperii et utilitatem Lombardie, Marchie et* Romanie eos audiremus. Quia
 igitur nostri iuris est et officii, pacem amplecti et diligere et iustis petitionibus fide-
 lium nostrorum acquiescere, dignum duximus, postulationibus eorum consueta benigni-
 tate respondere. Reducentes itaque ad memoriam pacem et concordiam inter nos et
 Lombardos apud Montebellum ordinatam et iureiurando a multis firmatam, ex con-
 silio principum nostrorum eam tenere volumus. Et si qua concordia de pace fuit com-
²⁵ posita et ordinata inter nuncios nostros et Lombardos vel apud Laudam vel apud Mori-
 mundum vel apud Graffignanum seu Satizanum vel Nouariam vel in aliis locis, eam
 ratam et firmam habere volumus. Preterea cartulam, quam predicti Cremonenses^b
 nobis obtulerunt, in qua modus et forma pacis continetur, que licet in quibusdam capi-
³⁰ tulis gravis nobis pernium videatur, tamen consilio principum nostrorum et fidium
 Lonbar[du]m nobis assistentium et meritis et precibus totius populi Cremonensis
 firmamus et ea que in ipsa scripta sunt rata tenere volumus.

249. 250. PACTUM ANAGNINUM.

(1176. Oct. Nov.)

*De hoc Pacto celeberrimo, quod consistit scripto pacis praeviae, a legatis imperatoris
³⁵ et cardinalibus communiter ordinato, et scripto promissionis legatorum, et de ratione, quae
 est inter hoc et Pactum Venetum, nuper laute et argute egit Kehr 'Neues Archiv' XIII, 77 sq.
 Cuius etiam labori exemplaria instrumentorum sequentium accuratissima et ea quae infra
 exposituri sumus debemus. Ad supplendam cognitionem tractatum Anagninae actorum*

248. *) et Marchie c. b) pred. Crem. cartulam quam c.

duas epistolas Alexandri III. ad cardinales in Lombardia versantes et ad rectores Marchiae datas infra in Appendice Actorum pontificiorum dabimus.

249. PACTUM PACIS PRAEVIAE.

Damus ex apographo coevo tabularii Vaticani Arm. II. caps. I. nr. 8 in membrana longiore quam latiore, instar instrumentorum notaritium Romanorum, exarato vario atramento, sed ab uno eodemque librario, cui etiam correctiones debentur. Membrana nunc pro parte lacerata et maculis delurpata est, scripturae pars evanuit. Quae coniecturis supplenda erant, uncis includi iussimus. Est apographon authentici illius, quod a legatis imperatoris subscriptum, sigillatum et Romanis insinatum erat. Nam duo autographa fuisse, haud dubium est: unum a legatis imperatoris corroboratum, alterum a cardinalibus, qui cum eis tractaverant, corroboratum et Teutonice traditum¹. Editionem principem paravit Kehr l. c. p. 109. — Stumpf, Reg. deest. (P. deest.)

1. Dominus imperator et domina imperatrix et dominus Henricus rex filius eorum et principes universi exhibent ecclesie Romane quod primum et principale est, videlicet quod dominum papam Alexandrum in catholicum et universalem papam recipient^a et ei debitam reverentiam exhibebunt^b, sicut catholici sui antecessores suis catholicis antecessoribus exhibuerunt.

2. Et reddet dominus imperator veram pacem tam domino pape Alexandro quam omnibus successoribus suis et toti ecclesie Romane.

3. Et universa regalia et alias possessiones sancti Petri^c quas ipse abstulit vel sui vel alii favore ipsius^d, quas scilicet Romana ecclesia habuit a tempore Innocentii domino pape Alexandro et ecclesie Romane restituet et ad retinendum iuvabit.

4. Possessionem quoque prefecture^e Urbis dominus imperator libere et plenarie restituet domino pape^f Alexandro et Romane ecclesie. Si autem^g post optentam plenam restitutionem eius dominus imperator aliquid iuris in ea voluerit requirere^h a domino papa et ab ecclesia Romana, cum hoc postulaverit, paratus erit dominus papa et ecclesia Romana iustitiam ei exhibere.

5. Similiter et universos vasallos ecclesie, quos occasione scismatisⁱ imperator abstulit vel recepit, absolvet et domino pape A. et ecclesie Romane restituet.

6. Possessionem etiam torre comitisse Matildis, sicut ecclesia Romana tempore Lotherii imperatoris et domini regis Conradi et etiam^k tempore huius domini F. imperatoris habuit, domino pape A. et ecclesie Romano^l restituet, sicut etiam dictum est inter mediatores pacis.

7. Preterea^m dominus papa et dominus imperator ad honorem et iura ecclesie et imperiiⁿ conservanda vicissim se iuvabunt, dominus papa ut benignus pater devotum et carissimum filium et imperatorem christianissimum, dominus vero imperator ut

249. ^a) corr. ex recipi. ^b) corr. ex exhibi. ^c) praecedit Pet iam deletum. ^d) praecedit ip iam deletum. ^e) quoque prefecture in rasura. ^f) supra lin. add. ^g) corr. ex vero. ^h) praecedit requiro iam deletum. ⁱ) scismatis cod. ^k) praecedit etiam iam deletum. ^l) Rom supra lin. add. ^m) praecedit preterea iam deletum. ⁿ) et imperii supra lin. add.

1) In Promissione legatorum c. 6 et 10 de 'communi scripto' legatorum et cardinalium sermo est ideoque rir d. Kehr l. c. p. 88 not. 2 dubium morit, quoniam modo hoc enuntiatum interpretandum sit; de autographo communiter a legatis et cardinalibus insimul corroborato recte cogitare valuit. Mihi hoc enuntiatum non ad chartae formam, sed potius ad eius tenorem tendere et idem significare videtur quod c. 2 'scriptum communiter dispositum' audit.

devotus filius et christianissimus imperator dilectum et^o reverendum patrem et beati Petri vicarium.

8. Quecunq[ue] autem tempore scismatis vel occasione ipsius aut^r sine ordine iudiciario ecclesiis a domino imperatore vel suis sunt ablata, eis restituantur.

9. Pacem etiam veram dominus imperator faciet cum Lombardis secundum quod tractabitur per mediatores quos dominus papa et dominus imperator et Lombardi ad perficiendum^a interposuerint. Et [si], postquam de pace inter dominum papam, ecclesiam et imperatorem dispositum fuerit suffioienter, aliquid in tractatu pacis domini imperatoris et Lombardorum emerit quod per mediatores componi non possit, arbitrio maioris partis mediatorum, qui ex parte domini pape et domini imperatoris ad id constituti sunt, stabitur. Ipsorum autem mediatorum par numerus erit.

10. Pacem veram reddet dominus imperator regi Sicilie^r et imperatori Constantinopolitano et universis adiutoribus ecclesie Romane et nullum malum meritum reddet per se vel suos pro^s servitio collato^t ecclesie Romane.

11. De querelis autem et controversiis, que ante tempora domini pape Adriani inter ecclesiam et imperatorem vel^u inter dominum imperatorem et regem Sicilie vertebantur^r, mediatores domini pape et domini imperatoris constituentur, quibus committentur, et eas^m iudicio vel concordia terminabunt. Interim autem, donec tractatus pacis durabit, hinc inde guerre et offense cessabunt. Si vero predicti mediatores non convenerint, arbitrio domini pape et domini imperatoris vel eius vel eorum, quos ad id elegerint^x, finientur. Interim autem similiter hinc inde offense cessabunt.

12. Cristiano^r autem dicto cancellario Moguntinus archiepiscopatus, Philippo^r autem Coloniensis^a concedentur^b archiepiscopatus et confirmabuntur eum omni plenitudine archiepiscopalis dignitatis et officii. Et primus archiepiscopatus, qui in regno Teutonico vacabit, domino Conrado auctoritate domini pape et auxilio domini imperatoris assignabitur, qui tamen congruus ei videatur. Interim autem per dominum papam et dominum imperatorem ei honorifice providebitur.

13. Ei autem qui dicitur Calixtus una abbatia dabitur. Illi autem qui dicebantur eius cardinales redibunt ad loca que ante scisma habuerunt, nisi ea sponte vel iudicio dimiserant, et in ordinibus, quos^t ante scisma percoperunt, relinquentur.

14. Gero autem nunc dictus Halberstadiensis^o precise deponetur et Vricus verus Halberstadiensis^d restituetur. Alienationes a Gerone facte et beneficia data similiter et ab omnibus intrusis auctoritate domini pape et domini imperatoris cassabuntur et suis ecclesiis restituentur.

15. De electione Brandenburgensis episcopi, qui ad Bremensem^o archiepiscopatum electus erat, cognoscetur et, si canonicum fuerit, ad eandem ecclesiam transferetur. Et quecunq[ue] a Baldewino, qui nunc preest Bremensi^t ecclesie, alienata vel inbeneficiata sunt, sicut canonicum et iustum fuerit, eidem ecclesie restituentur^s.

16. Item que Salsburgensi ecclesie tempore scismatis subtracta sunt, ei plene restituentur.

17. Universi clerici qui sunt de Italia vel aliis regionibus, qui sunt extra Teutonicum regnum, dispositioni et iudicio domini^h pape A. successorumque^t eius et Romane ecclesie relinquentur. Si vero domino imperatori rogare placuerit pro ordinibus aliorum quos canonicè percoperunt, usque X vel XII, si instare voluerit, exaudietur.

249. ^o) *praecedit patrem iam deletum.* ^v) *corr. ex aud.* ^u) *ad perficiendum supra lin. add.*
^r) *o Sicilie cod.* ^a) *praecedit p iam deletum.* ^t) *supra lin. add.* ^u) *vel — imperatorem supra lin. add.* ^v) *vertebatur cod.* ^w) *eos cod.* ^x) *corr. ex ologerūt.* ^y) *(ria cod.* ^z) *l'h cod.*
^a) *Coloñ cod.* ^b) *concedetur cod.* ^c) *Halberstamensis cod.* ^d) *Halberū cod.* ^e) *praecedit pre iam deletum.* ^f) *praecedit Bremis iam deletum.* ^g) *praecedit res iam deletum.* ^h) *praecedit d iam deletum.* ⁱ) *successorumque cod.*

18. G. etiam Mantuanus ad episcopatum quondam suum restituetur, ita tamen quod ille, qui nunc est Mantuanus, auctoritate domini pape et auxilio domini imperatoris ad Tridentinum episcopatum transferatur, nisi forte inter dominum papam et dominum imperatorem convenerit, ut in alio ei episcopatu provideatur.

19. Archipresbiter autem de Saeco in archipresbiteratu quondam suo et aliis beneficiis, que ante scisma habuit, cum omni plenitudine restituetur.

20. Universi etiam ordinati a quondam catholicis vel ab ordinatis eorum* in Teutonico regno restituentur in ordinibus taliter perceptis.

21. De¹ Argentinensi^m autem et Basiliensi dictis episcopis, qui ordinati fuerunt a Guidone Cremensi, in eodem regno aⁿ predictis mediatoribus committetur vel X vel VIII episcopis quos ipsi elegerint, qui prestito iuramento firmabunt, quod illud consilium de ipsis [Romano] pontifici et domino imperatori dabunt quod viderint^o se canonice posse dare absque periculo scilicet [animae domini] imperatoris et domini pape et sue, et dominus papa acquiescet consilio eorum.

22. Dominus autem papa et omnes cardinales sicut recuperarunt dominum imperatorem in Rom[anorum] et catholicum impera[torem] et B. felicem eius uxorem in [catholicam] et Romanorum impera[tricem], ita quod ipsa recipiat [coronam] a domino papa A. vel a legato ipsius, ita recipient dominum H. filium eorum in] Romanorum et catholicum regem.

23. P[acem] etiam vera[m] reddent dominus papa A. et cardinales [domino imperatori F. et domine] B. imperatrici^o et H. regi filio eorum et universis adiutoribus ipsorum^o, salvis que de sp[iritualibus] dispositioni] et iudicio domini pape et Romane ecclesie presenti scripto relinquuntur et salvo omni iure Romane ec[clesie] adversus] detentatores rerum beati Petri et salvis his que scripta sunt tam pro^r parte domini pape et ecclesie quam pro parte domini imperatoris et imperii.

24. Pacem vero predictam Romanus pontifex promittet se observaturum in verboritatis et omnes cardinales, et^o privilegium inde faciet cum subscriptione omnium cardinalium. Ipsi etiam cardinales scriptum confirmationis predictae pacis facient cum appositione sigillorum suorum.

25. Et dominus papa statim advocato concilio, quale subito advocari potest, cum cardinalibus episcopis aliisque religiosis viris qui interfuerint excommunicationem statuet in omnes qui hanc pacem infringere temptaverint. Deinde in generali concilio idem faciet.

26. Plures etiam de nobilibus Romanis et capitaneis Campanie hanc eandem pacem iuramento firmabunt.

27. Imperator vero pacem ipsam¹ firmabit iuramento suo et principum et confirmationem corroborabit scripto suo cum subscriptione^o sua et principum.

28. Si forte, quod non sit, dominus papa premoriatur, dominus imperator et dominus Henricus rex filius eius et principes hanc formam pacis et compositionis firmiter observabunt successoribus suis et cardinalibus universis et toti ecclesie Romano et regi Sicilie et Lombardis et ceteris qui secum sentiunt. Similiter, quod^o absit, si dominus imperator premoriatur, dominus papa et cardinales et ecclesia Romana iam dictam pacem firmiter observabunt Beatrixi felici uxori eius et Henrico filio eius et omnibus de Teutonico regno et ceteris, sicut scriptum est, adiutoribus suis.

29. Interim autem, donec tractatus pacis durabit, dominus imperator per se vel suos guerram non faciet terre domini pape quam ipse tenet vel rex Sicilie per eum vel alii.

249. ^{k)} supra lin. add. ^{l)} praecedit signum S. ^{m)} corr. ⁿ⁾ a c. ^{o)} viderunt c.
^{p)} imperatri c. ^{q)} praecedit eorum iam deletum. ^{r)} supra lin. add. ^{s)} et cardinalium in
 rasura. ^{t)} praecedit hunc iam deletum. ^{u)} subscriptione c. ^{v)} praecedit d iam deletum.

30. Si vero, quod Deus avertat, ab altera partium renuntiatum fuerit tractatui pacis, postquam eadem renunciatio significata fuerit alteri parti, predicta securitas per tres menses inconvulsa perseveret.

† Ego Wigmannus Madeburgensis archiepiscopus subscripsi.

† Ego Cristianus Mo]guntinus archiepiscopus subscripsi.

† Ego Cunradus Wormaciensis electus subscripsi.

† Ego Arduinus imperialis aule protonotarius subscripsi.

250. PROMISSIO LEGATORUM IMPERIALIUM.

Exscripsit Kehr ex autographo tabularii Vaticani Arm. XI caps. VII. nr. 37, quod
epistola clausa est et iam maculis nullis vitium et lectu difficile. Appositum est
exemplar Confalonerii praefecti tabularii a. 1629 exaratum, cui nonnulla iam extincta
debentur¹. Edita est primum a Pagio in 'Critica in Baronii Annales ecclesiasticos' ad
a. 1176, tom. IV, 646 ex autographo a. 1632 a Confalonerio exemplato; quam editionem
omnes posteriores² secutae sunt, et ipsa Pertziana. Deinde Pflugk-Hurtung autographum
descripsit et vulgavit 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXIII, 208, sed minus
correcte. (P. 149.)

Nos legati domini imperatoris C. Maguntinus et W. Mad]oburgensis archiepi-
 scopus et C.] Warmaciensis electus, Arduinus^a aule imperialis prothonotarius, ad
 pacem ecclesie et imperii ordinandam des]tinati, promittimus et fidem d]amus: (1) Quod
 dominus imperator et sui dominum papam A. recipient, reverentiam exhibebunt; et
 veram pacem ord]et dominus im]perator domino pape A. et successoribus suis et toti
 Romane ecclesie; et praefecturam Urbis et terram comitisse Matildis^b restituet ei; et
 quod ordinatum est de Calixto et parte sua observabit; et quantum in se erit, operam
 dabit efficacem, ut dominus C.³ assequatur quod a nobis et vobis⁴ scripto⁵ est ordi-
 natum. (2) Haec omnia faciet dominus imperator, sicut a vobis domini cardinales,
 qui ad ordinandam pacem ex parte ecclesie estis constituti, et nobis in scripto commu-
 niter disposito⁶ est ordinatum, pace de ceteris plene disposita, sicut scripto ordina-
 vimus vel ordinaverimus nos vel alii qui ad haec disponenda et complenda fuerint
 constituti. (3) De regalibus vero beati Petri et aliis possessionibus, quas dominus
 imperator abtulit vel sui vel alii favore ipsius, iuramus, quod ipsum faciemus iurare,
 quod scilicet ea, que habet de prediis ipse vel sui, bona fide restituet; de his, que
 alii habent, bona fide operam dabit studiosam, ut similiter restituantur. (4) Et
 iuramus quod bona fide operam dabimus, ut ea que iuraverit exequatur, cum pax
 plene fuerit disposita de rege Sicilie, et Lanbardi⁷, sicut ordinavimus vel ordinandum
 statuerimus. (5) Et de ceteris que in scripto predicto continentur, ut impleantur
 sicut ordinavimus vel simul ordinaverimus, operam bona fide dabimus. (6) Pro-
 mittimus etiam et iuramus, quod si dominus imperator, quod absit, mortuus fuerit
 ante complementum pacis communi scripto⁸ disposito, domina B. imperatrix et dominus
 Henricus rex filius eius et principes forum pacis communi scripto dispositam com-
 pleb]unt, confirma]bunt^d et observabunt, sicut]communi]tor est ordinatum vel commu-

250. a) Ard or. b) Matild or. c) Lanbard or. d) iurabunt leg. Confalonerius, sed spatium
 maius est.

1) Cf. Kehr l. c. p. 103. 2) Sunt haec: Lünig 'Oedex dipl. Italiae' I, 15; Watterich 'Vita pont.
 Rom.' II, 601; Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 285. 3) i. e. Conradus episcopus Sabinensis.
 4) i. e. cardinalibus qui cum legatis tractaverunt, quorum nomina ignoramus. 5) i. e. Pacto pacis
 praeviae (c. 12).

niter ordinabitur a mediatoribus [utriusque partis domino] papa^a A. et successor[ibus] suis et universis cardinalibus et toti Romano ecclesie.

(7) Preterea domino papa et universis cardinalibus^f et clericis et famulis et rebus eorum universis in comitatu eorum existentibus firmam et plenam securitatem ex parte domini imperatoris et suorum omnium damus in eundo Venetias vel Rauenaam et cetera loca, ad que procedere disposuerint et in quibus fuerint, et manendo et redeundo, sive pax compleatur sive dirumpatur. Et si dirumpatur, quod Deus avertat, iuramus, quod post disruptionem per tres menses firmam trouquam observabit dominus imperator et sui domino papa Alexandro et toti terre sue, quam ipse tenet et rex Sicilie vel alii per eum. Et sicut promittimus et^g damus, ita iuramus, quod dominus imperator¹⁰ per se et partem suam observab[it, it]a quod nec per se nec per suos aliquod gravamen seu impedimentum eis scienter inferet vel inferri co[n]sentiet; et si quis eo ignorante intulerit, [bon]a fide emendari faciet. (8) Precipimus etiam et a domino imperatore districte mandari et precipi faciemus [per] terras suas universales sub pena personarum et rerum balivis suis universis et aliis nobilibus per terras [et castr]a constitutis et per bailivos aliis quibus precipi oportebit, ut nullos ad dominum papam A. vel [cardinales]^h procedentes vel ad eos venientes vel ab eis redeuntes vel quos miserint, offendent vel offendi permittent; et si quis eis ignorantibus offenderit, quam citius poterint, bona fide facient emendari. (9) Faciemus etiam, quod dominus imperator in presentia nuntii, quem dominus papa et cardinales nobiscum direxerint, vel cardinaliumⁱ, quos promiserint^l, faciet iurari in anima sua, quod predictam securitatem et trouquam bona fide, sicut predictum est, observabit et faciet observari. (10) Ceterum postquam dominus imperator iuraverit ea que communiter disposuimus eum iuraturum, nos a iuramento erimus absoluti, excepto quod tenebimur de his, que precise iuravimus, et excepto quod tenebimur iuramento, quod bona fide operam dabimus, ut cetera que in communi scripto continentur impleantur.

251. CONVENTIO CUM CREMONENSIBUS.

1176. Dec. 12.

Proferimus ex 1) apographo chartaceo saec. XII—XIII. tabularii municipalis Cremonensis sign. nr. 1928 (K 30), quod contulit Holder-Egger²; 2) editione Böhmeri in Actis imperii selectis 126 nr. 134 e codice bibliothecae Vallicellianae G. 94 saec. XVI. fol. 213 profusus³. E codice 1 ediderunt Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 288 et 'Repertorio diplomatico Cremonese' I, 188. — Stumpf, Reg. 4185. (P. deest.)

(S. N.) Cum Federicus Dei gratia Romanorum imperator et semper^a augustus cognovit, quod suus Cremonensis populus libentissime ut patrem et dominum amore³⁵

250. ^a) sic or. pro papa; ideoque a domino papa Conf. ^f) card or. ^g) fidem supplendum est.

^h) sic Conf. ⁱ) sic legit Denifle; cardinales Conf.

251. ^a) semper I.

1) Humbaldi Ostiensis et Rainerii. 2) Dubitat vir cl., an non sit haec charta autographa, sed scriptura recentior anno 1176 ei esse videtur. 3) Böhmer p. 928 nonnullas varias lectiones, quas Cereda cum ipso communicaverat, e codice 1 et e copiaro quodam Cremonensi enotavit. Haec nullius momenti sunt ad textum castigandum.

et imperii honore ipsomet auscopisset^b atque etiam^c debitam reverentiam item et obsequium sibi exhibuisset^d, et hoc existentibus Longobardis suis inimicis^e contrariis, idcirco sua sanctissima benignitate et humanitate motus et infrascriptorum^f principum consilio, item et dilectione iamdicti sui populi, ut semper^g in omnibus et per omnia et fiducialiter possit et debeat ipsi et imperio servire, ipse imperator die quodam dominico, qui fuit duodecimus intrante mense Decembris, et in quodam casamento de ecclesia beate Agathe de burgo Cremono iuravit per sancta Dei euangelia^h per Conradum de Bellaluceⁱ, cui ad hec omnia parabolam dedit: Quod non erit^j in consilio nec in facto, quod civitas Cremona vel episcopatus^k vel loca, que per Cremonam 10 distinguntur, destruantur vel Cremona auferantur. Et si quis contra ea^l facere voluerit, bona fide prohibebit et sine fraude et Cremonam adiuvabit. Item si contigerit eum inde, id est^m per loca iamdicta et episcopatumⁿ transire, fraudulentè dampnum nec moram non debet^o facere. Insuper iuravit, quod bona fide et sine fraude Cremonam de suis guerris adiuvabit, postquam sibi requisitum fuerit; nisi remanserit 15 parabola consulum Cremona data in contione vel in credentia palam; nec pacem nec guerram^p recedutam^q faciet cum inimicis Cremona sine parabola consulum^r data ut legitur supra. Et quod non exhibit^s de Italia nisi parabola suprascriptorum^t consulum, ut legitur supra, donec Cremona ad pacem cum Longobardis venerit, vel nisi tot et tantos adiutores habuerit, qui possint sufficere ad adiutorium et defensionem Cremona 20 et episcopatus^u sine fraude, quod discernatur^v sacramento consulum Cremona. (2) Et facta pace si contigerit^w quoquo^x tempore, quod civitates Longobardie, una vel plures^y, cum suis adiutoribus Cremona guerram fecerint^z, ita quod Cremona auxilio imperatoris sine fraude et iusta et probabili causa indigeat, scilicet quod Cremona cum suo adiutorio non videatur sibi sufficere sine fraude posse — quod et similiter debet^{aa} discerni^{ab} 25 iamdictorum consulum sacramento — intra sex menses, ex quo imperatori^b fuerit requisitum^c, debet^d venire idem imperator cum mille militibus ultramontanis in auxilium Cremona nec inde debet^d recedere sine consulum iamdictorum parabola ut supra legitur data. Et si hoc infra predictum tempus sex mensium facere non potuerit, debet^d mittere filium suum vel aliquem de principibus cum trecentis militibus ultra- 30 montanis infra iamdictum terminum sine fraude in adiutorium Cremona, exceptis his Longobardis qui sint^e ex parte et in adiutorium Cremona. Et postea intra^f anni spatium a tempore requisitionis aut idem imperator vel filium suum mittere debet^d seu aliquem de principibus cum septingentis militibus absque iamdictis trecentis in adiutorium, nec inde recedet^g nec prenomatos milites dimittere debet^d sine para- 35 bola iamdictorum consulum ut supra data. (3) Item si Longobardi ad pacem cum imperatore non venerint usque ad Kalendas Iunii proximas, mille milites ultramontanos exceptis Longobardis in adiutorium Cremona faciet^h venire, si Longobardi cum Cremona in discordiaⁱ vel guerra permanserint. Et si ante Kalendas suprascriptas^k Iunii Longobardi exercitum contra^l Cremonam collegierint vel eidem guerram fecerint, bona fide 40 et sine fraude quam citius poterit eam iuvare debebit. (4) Item quod faciet filium suum regem Enricum^m iurare infra annum a tempore quo sibi requisitum ex parte consulum Cremona fuerit, ex quo annos quattuordecim idem filius habuerit, servare et

251. b) suscepisse 1; suscepit 2. c) deest 2. d) exhibuisse 1; exhibuit 2. e) inimicis 1. f) et in suorum 2. g) semper 1. h) euangelia 1. i) erit 1. j) episcopatus 1. k) eam 2. 45 m) pro inde id est 2: et. n) episcopatum 1. o) debeat 2. p) guerram 1. q) recedutam 2. r) Cremona add. 2. s) exhibit 1. t) illorum 2. u) discernatur 1. v) contingerit 1. w) quo- cunque 2. x) plura 2. y) facerent 2. z) debeat 2. aa) discerni 1. ab) imperator 2. c) requisitus 2. d) debeat 2. e) sunt 2. f) inter 2. g) recedere 2. h) faciat 2. i) discordia 1. k) predicta 2. l) circa 2. m) Henricum 2.

50 l) i. e. Conradus de Buhhusen secundum Ficker, 'Ital. Forschungen' II, 189 not. 10.

adtere omnia predicta que leguntur supra, ut continentur in predictis iuramentis, et hoc sine fraude. (5) Et quod faciet iurare idem imperator in super viginti de suis principibus, quales elegerint^a vel dixerint^o consules Cremonæ, scilicet bona fide et sine fraude operam dare, ut predicta omnia que continentur in imperatoris sacramento, que leguntur supra, firmiter observentur et adtendantur, sicut scriptum est supra. (6) Preterea iuraverunt archiepiscopus^p de Collogna et cancellarius^q Gottefredus per suum missum, scilicet^r Ermannum de Ogia, qui dederunt parabolam^s ad hoc sacramentum faciendum. Et hoc fuit die luno sequenti suprascriptum^t diem dominicum iamdicti mensis et in predicto loco. Et Conradus castellanus de Nurinbergo et comes Enricus^u da^v Dexe et Conradus da le Maçe^{w.1} et comes Florentius da^x Ollande. Et ipsi quattuor pro se iuraverunt, quod bona fide et sine^y fraude operam et consilium [dabunt]^z, ut iamdicta omnia que supra scripta sunt firma teneantur et permaneant. Item et Conradus de Bellaluce similiter et pro se iuravit.

Actum est hoc anno Domini nostri MC. septuagesimo sexto^a, indictione^b decima. Ibi fuerunt Pontius de Ghiroldis et Homobonus da Trego et Bellottus de Bonseris et Osbertus Talamatus et Dodhus de Domafollis^c Cremoxiani, et comes Girardus et Warnico de Michara^d et Ambroxius Scandolarie et alii quam plures rogati testes.

(S. N.) Ego Frogerius notarius interfui et rogatus hanc cartam^e scripsi.

252. SENTENTIA DE IMMUNITATE DOMORUM CLERICORUM.

(1176. Dec.)

Repetimus novissimam editionem ex autographo tabularii Monasteriensis paratam a Wilmansio 'Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen' II, p. 332 nr. 238, collata editione Ehrhardi 'Regesta historice Westfalie' Cod. dipl. II, p. 130 nr. 377, quæ et ipsa autographo nititur. — Stumpf, Reg. 4186. (P. deest.)

F. Dei gratia Romanorum inperator et semper augustus sancte Mindensis ecclesie honesto et venerabili clero universo et eiusdem ecclesie fidelibus tam nobilibus quam liberis et ministerialibus omnibus gratiam suam et omne bonum.

Quoniam iustum et honestum est, quod omnis qui principatum administrat principatus officia non negligat, ideo nos quantum longa et gravis occupacio nostra et inportuna bellorum tempestas patitur et in quantum illa benignissima auctoris omnium pietas cooperari dignabitur, paci omnium ecclesiarum providere cupimus et intendimus. Eas vero, quas nobis devociore et imperio ad serviendum promociore cognoscimus, plus ceteris honorare debemus et volumus. Inde igitur est, quod Mindensem ecclesiam, que devotum obsequium cum sincera et debita hæcenus nobis fidelitate

251. ^a) elegerint 1. ^o) dicere 2. ^p) archiepiscopus 1. ^q) cano. 2. ^r) deest 2.
^s) parabola 2. ^t) ipsum 2. ^u) Henricus 2. ^v) de 2. ^w) da lomace 1; de Lemaze 2. ^x) de 2.
^y) et sine *lra* scr. 1. ^z) deest 1. 2. ^a) septuag. sexto 1; secundo 2. ^b) indictione 1. ^c) Dodhus et Domafollis 1; Dodus de Domafollis 2. ^d) Gir. de Warnico de Micara 2. ^e) cari 1.

1) i. e. Conradus Kulla seu de Schipfe pincerna imperialis, qui etiam de Mazis audit. FICKER.

exhibuit, favorali et sereno gratiæ nostræ amplexamur affectu. Pro rogatu et voluntate
 fidelis et dilecti nostri Annonis episcopi vestri, maxime cogente nos rigore iusticiæ que
 nulli neganda est, vobis et omnibus comprovincialibus vestris hanc maiestatis nostræ
 dirigimus paginam. Imperatoriæ itaque maiestatis nostræ auctoritate districto precipimus
 et observari omnino volumus, ne ullus comes vel advocatus, nobilis vel ministerialis,
 servus aut liber canonicis in domibus et areis claustralibus et sacerdotibus in domibus
 et areis dotalibus aliquas omnino iniurias irrogare presumat et ne aliquis ex his quos
 pretaxavimus in predictis domibus et areis aliquid sibi iuris addicat. Si quis autem
 huius tam districtæ quam iustæ precepçionis nostræ violator extiterit presumptuosus,
 ipsum maiestatis imperatoriæ reum constituimus. Ne autem quis putet, quod in hac tam
 racionabili quam necessaria pacis clericorum roboracione steterit pro racione voluntas,
 et magis presencia et instancia domni episcopi quam iusticia valuerit^a, hoc vobis
 contestando scribimus, quod predictam sententiam Tidericus marchio de Lusiz in pa-
 lacio nostro apud Cremonam approbantibus et confirmantibus imperii nostri princi-
 pibus odidit.

253-257. CONCILIUM RAVENNAS.

(1177. Ian. 25 - Febr.)

*De hoc concilio, quod celebrandum esse ab utriusque partis pontificibus imperator et
 sui simularunt, v. imprimis ea quæ disseruit vir d. Simonsfeld 'Forschungen zur Deut-
 schen Geschichte' XX, 425 sq. Terminum concilii diem Ian. 25 a. 1177 primum consti-
 tutum fuisse, ex epistola nostra prima docemur; deinde prorogatum ad diem Febr. 2
 epistola secunda patet; tum epistola quarta illum iterum prorogatum esse et locum cele-
 brationis de novo incertum fuisse, Ravennam seu Venetias, demonstrat.*

253. MANDATUM PRIMUM AD PATRIARCHAM AQUILEIENSEM.

(1176. Nov. ex.)

*Sistimus e codice latino Monacensi 19411 (Teg. 1411) saec. XIII. in. fol. 84' (p. 170),
 e quo editum est a Pezio in Thesauro anecdotorum VI, 1, 414. — Stumpf, Reg. 4184.
 (P. 150.)*

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto suo
 30 fideli O(udalrico) patriarcho Aquilegiensi^a gratiam suam et omne bonum.
 Sicut liquido universis imperii principibus et fidelibus constat, ad sopiendum
 scismatis periculum perseveranter intendere non cessavimus^b ab eo inquam tempore.
 quo id ad inficiendum corpus aecclesiae universalis primum cepit pullulare. Pluribus
 itaque viis hinc inde pretemptatis hactenus, consentientibus tandem nobis utrimque
 35 tam domni C(alixti)^c pape, quam eius quem Alexandrum nominant partem foventibus,
 universos imperii aecclesiasticos principes proxime ad concilium evocavimus^d. Inter-
 vonientibus autem necessariis et fere inevitabilibus impedimentis, terminum eiusdem
 concilii, communicato utriusque partis consilio, prorogare decrevimus, praesertim ut his,
 qui de remotis terrarum spatiis venturi sunt, prudenti provideremus remedio. Noverit

252. ^a) voluerit male W.

253. ^a) Aq c.

^b) corr. cessavimus c.

^c) (t. c.

^d) corr. evocamus c.

itaque tue fidelitatis dilectio, quoniam eliminato universo sciamatis errore, pax et unitas aeclesiae reformata, tam iuramentis quam scriptis hinc inde sigillatis, inconvulsa
 Jan. 25. firmitate roborata est. Que utique in concilio Ravonne^o in conversione sancti Pauli celebrando, presente utriusque partis principali capite, toti aeclesiae promulganda est. Ad huius ergo venerabilis concilii conventum tue prudentie presentiam exhiberi desiderantes, fidelitati tue in bona fide consulimus et precipiendo mandamus, quatenus, si prius non potes, saltem in conversione sancti Pauli omni dubitatione remota, Ravennam^f venias, quia tue prudentie consilium in hoc salutari negotio perficiendo necessarium habemus.

254. MANDATUM SECUNDUM INVITATORIUM. (1176. Dec.)

Ex eodem codice fol. 84^f (p. 170); Pez l. c. p. 415. — Stumpf, Reg. 4187.

(P. 150.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto et fideli suo O(udalrico) Aquilegiensi^a patriarche gratiam suam et bonam voluntatem.

Sicut dudum per litteras nostras dilectioni tue mandavimus^b, ita per nuncium
 Feb. 2. tuum iterum te certificamus, quod concilium in festo beate Marie purificationis apud Ravennam^o indubitanter^d est celebrandum. Dilectioni tue, de qua bene confidimus, mandamus monentes et attente rogantes, quatinus, assumptis tecum prelati tui principatus et ceteris religiosi ac prudentibus et discretis viris quoacunque habere poteris, remota omni occasione ad predictum concilium venias, sciens quod in tam arduo aeclesiae
 20 negotio presentiam tuam necessariam habebimus. De alodio, de quo nobis scripsisti, libenter te manutenere curabimus, quia aeclesiae tue quoque meliora cupimus^e.

255. RESPONSUM PATRIARCHAE. (1177. Ian.)

Ex eodem codice fol. 85^f (p. 172); Pez l. c. p. 419 nr. 1.

(P. deest.)

Inlito et glorioso domino suo F(ridericus) gloriosissimo Romanorum imperatori
 25 semper augusto O(udalricus) Dei gratia sancte Aquilegiensis^a ecclesie patriarcha devotum cum orationum instantia^b servitium.

Placuit excellentie vestre, pacem ecclesie Dei firmatam, scriptis quoque ac iuramentis hinc inde sigillatis esse corroboratam, nobis significare et ad concilium super
 Feb. 2. ipsa promulganda Ravenne celebrandum in proxima purificatione sancte Marie nos
 30 vocare. Unde nos iuxta vocationis vestre mandatum iter arripientes, una cum venerabilibus fratribus nostris episcopis aliisque ecclesie nostre prelati ac religiosi viri necnon et fidelibus nostris ad idem venerabile concilium processuri Venetiam intravimus. Sane ibi cognoscentes, dominos cardinales, Hostiensem videlicet episcopum et Reinerium, ad vos accessisse vosque una cum ipsis de loco et tempore memorati
 35 concilii audientes aliter disposuisse, rei veritatem super his consequi cupientes, presentium latorem maiestati vestre transmittimus, affectuose supplicantes, quatenus quid super concilio cum prefatis cardinalibus vestra statuerit serenitas, sacris apicibus vestris nos certificare dignemini.

Ad hoc clementie vestre significamus quod, cum in itinere ad vos veniendi esse-
 40 mus, comes H. de Frantenhusen se nobis^c ex inopinato adiunxit, humiliter expostulans^d, ut cum ad presentiam vestram adduceremus^e et in recuperanda gratia vestra cum interventu nostro iuvaremus. Quid igitur super hoc serene voluntati vestre sedeat, sacris litteris vestris nos certificare dignemini.

253. ^e) Ra. c. ^f) Raü c.

254. ^a) Aq c. ^b) corr. mandamus c. ^c) Ranoñ c. ^d) indubidandum c. ^e) cubimus c.

255. ^a) Aq c. ^b) instantiam c. ^c) frantenlifo nobis c. ^d) expostulam^f c. ^e) auccrouus c.

256. EPISTOLA CHRISTIANI MAGUNTINI AD PATRIARCHAM.

(1177. Ian. ex.)

Repetimus editionem principem viri d. Simonsfeld l. c. 430, quae eodem codice Tegern-
scensi p. 163 nititur. Eum qui epistolam miserit Christianum, non vero Conradum Wittels-
bucensem fuisse, v. infra in adnotationibus. (P. deest.)

O(udalrico) Dei gratia venerabili Aquillogiensi^a patriarche^b C(ristianus)¹ Mag(un-
tino) sedis humilis minister devotum cum orationum suffragio servitium.

Vostro sanctitati significandum duximus, quod super pace ecclesie Dei et imperii
ac Lombardorum certissimam spem habemus, et concilium sollempne celebrandum Ra-
venne seu Venetie inde est irrevocabiler constitutum. Ad quod licet sciamus quod
ab utraque parte vocabimini, tanquam una de maximis ecclesie et imperii columpna,
tamen vestram dilectionem preterire nolumus non ammonitam. Unde consilium nostrum
est et nostra peticio, ut vos ad idem concilium preparetis et discrete dispensationis
vestre beatas et sollicitas partes interponatis. Pro latore presentium, illustri comite
Dyonisio², benignitatem vestram exoramus, ut nostre intercessionis et sue nobilitatis
intuitu usque in Austriam conduci eum faciatis.

257. IMPERATORIS MANDATUM TERTIUM (1177. Ian. ex.).

Ex eodem codice fol. 85 (p. 171); Puz l. c. p. 417 m. 21. — Stumpf, Reg. deest.
(P. deest.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilecto fideli
suo O(udalrico) Aquilegiensi^a patriarche gratiam suam et bonam voluntatem.

Sicut per M(aguntinum)^{b,3} archiepiscopum dilectum nostrum^c, ita et per scripta
presentia tue dilectioni rogantes mandamus, quatenus omni mora remota, quantocius
poteris, ad nos venire non differas.

258. MANDATUM DE SUBSIDIO SOLVENDO.

(1177. in.)

Damus e codice latino Monacensi 19411 (Teg. 1411) saec. XIII. in. p. 17, e
quo etiam edidit Puz in Thesouro anecdotorum VI, 1, 407. Pace nondum perfecta id
emanavisse patet. — Stumpf, Reg. 4227. (P. 151.)

F(ridericus) Dei gratia Romanorum^a imperator et semper augustus fideli suo
abbati Campidonensi gratiam suam et omne bonum.

Noverit tua discretio, quod ad firmam ecclesie unitatis consummationem in illo
pacis tractatu, per viros magnos et discretos plurimis laboribus et expensis composito.

256. ^a) Aq. c. ^b) patriarche c.257. ^a) Aq² c. ^b) Mgd c. ^c) dilectionem nostram c.258. ^a) Romanus c.

1) Sic siglum C solvendum esse, v. infra not. 3.

2) Comes Ungaricus, v. Simonsfeld l. c. p. 432.

3) Sic legendum esse, non vero Magdeburgensem, ex epistola praecedente elucet, itaque in illa siglum C
non Conradus, sed potius Christianus solvendum est.

ordinatum est, ut ab ecclesiasticis principibus per terram Teutonicam mille marcae summa persolvatur. Quare tibi ad solvendum decem marcae tantum sunt assignatae. Mandamus ergo dilectioni tuae monentes et precipientes, quatenus ipsas omni^b occasione remota in octava paschae H. de Brevice in pondere Coloniensi de puro argento persolvas.

259-273. PAX VENETA.

(1177. Iul. - Sept.)

De iis, quae Pertz sub hoc titulo coegerat, hoc loco praetermittenda erunt 'Conventio praevia' (P. 151), quae ad tractatus imperatoris cum Lombardis a. 1175 pertinet, epistola Alexandri III. ad Cistercienses data (P. 153), quam in Appendicem Actorum pontificum relegavimus, orationes quatuor, papae (P. 154), imperatoris (P. 155), Romoaldi Salernitani (P. 157), Gotifredi cancellarii (P. 158) ex Romoaldi Annalibus desumtae, quas iam in editione Arndti SS. XIX. quaeras petimus.

259. TREUGA CUM LOMBARDIS. (ante Iul. 22.)

Scriptum treugae cum iam in iuramento Dedonis comitis die 22. Iulii praestito (infra nr. 261) commemoretur, ante hunc diem constitutum sit oportet. Cum hac sententia autem pugnare videtur enuntiatum monumenti nostri ab istis Kalendis Augusti pro a proximis Kalendis Augusti. Attamen non putamus, hoc enuntiatum nos ad opinionem inducere posse, scriptum, cuius fit mentio in nr. 261, diversum fuisse ab instrumento nostro, discernendum itaque esse inter scriptum praevium ante diem 22. Iulii constitutum et scriptum quoddam quod die 1. Augusti redactum sit; nam scripto praevio iam forma definitiva indita sine dubio erat. Scriptum treugae legitur in Registris duobus civitatis Bononiensis, quae iam in tabulario regio asservantur, et quidem 1) Registro grosso saec. XII-XIII. fol. 39 (33) et 1*) Registro novo saec. XIII. fol. 4; quorum utrumque in usus nostros vertit vir cl. Holder-Egger. Qui cum persuasum habeat, Registrum novum e grosso descriptum esse, praecipuas tantum illius lectiones adnotari sut erat ad diiudicandum editionum fontem. Nam omnes editiones ab altero codicum istorum pendent¹. — Stumpf, Reg. 4201.

(P. 155.)

1. Inter dominum imperatorem et partem suam, Cremonam, Papiam, Ianuam, Tardonam, Ast, Albam, Aquis, Taurinum, Yporeiam, Vintimiliam, Sauniam, Albigani, Casalem sancti Evasii, Montem Vellii, Imolam, Faventiam, Ravennam, Forum Livii, Forum Pompilii, Cesenam, Ariminum, Castrocarium^a, marchionem Montisferrati et filios suos et omnem^b terram quam tenent, comites de Blanderato cum omni terra sua quam tenent, marchiones de Vasto cum omni terra sua quam tenent, marchiones de Busco cum omni terra sua quam tenent, comites^c de Lomello [cum] omni terra sua quam

258. b) deest c.

259. a) Castrocar. 1. 1°. b) omnia, litera a subpuncta 1; omni 1°. c) comitē 1. 1°.

1) Editionibus a Stumpfo et Fickero enumeratis addendum est 'Documenti di storia Italiana' VI, 773. Sigonius 'De regno Italiae' (ed. princeps, Venetiis 1574) p. 547 praebet excerptum Treugae pessime confectum et inscriptum pridie Kalend. Septembris MCLXXVI. Quod repetierunt Lünig 'Cod. dipl. Italiae' I, 19; Goldast III, 361; Schiavino 'Annales Alexandrinus' (Mon. hist. patriae XVI) p. 34; Gloria 'Codice dipl. Padovano' II, 2, 338.

tenent, et cetera loca nominata et innominata et ceteras personas nominatas et innominatas que sunt in parte imperatoris; et Societatem Lombardorum, scilicet Venetiam, Tarvisium, Paduam, Vincentiam, Veronam, Brixiam, Ferrariam, Mantuam, Bergamum, Laudam, Mediolanum, Cumas, Novariam, Vercellas, Alexandriam, Cassinum et Belmontem, Placentiam, Bobium, Opiconom Malaspinam, Parmam, Regium, Mutinam, Boloniam, homines de Sancto Cassiano et Dociam, et cetera loca et personas episcoporum, clericorum et laicorum Lombardie, Marchie, Romagnole que sunt in Societate Lombardie, cum omnibus que habent et tenent, treuga constituta est ab istis Kalendis Augusti^d usque ad VI annos, que sic firmabitur.

10 2. Dominus imperator faciet iurari in anima sua et filius suus Henricus rex similiter et principes Alamannie iurabunt, qui presentes sunt, et Guascendonius¹ et marcio^e Montisferrati et filii sui et marchiones de Wasto et de Busco, comites de Blandrato et de Lomello et consules Cremona et Papienses et credentie ipsorum et unus in publica contione in animabus populi ex mandato ipsius populi; idem fiet in
15 aliis civitatibus que sunt ex parte domini imperatoris: Quod scilicet bona fide sine fraude et malo ingenio predictam treugam observabunt predictis civitatibus et locis et personis nominatis et non nominatis predicto Societatis, ita quod usque ad VI annos non offendent eos per se vel per alios in personis vel rebus, quas habent vel tenent. Continebitur etiam in iuramento, quod homines Societatis et res eorum securi sint in
20 terra imperatoris, sicut tempore pacis; et e converso Cremonensibus^f quoque [et] Papiensibus^g et aliis civitatibus locis et personis de parte imperatoris eadem fiet et observabitur securitas a Societate Lombardie. Securi autem tempore pacis sic intelligimus, ut bona fide abstineant imperator et sui ab iniuriis personarum Societatis et dampno^h rerum; similiter Societas abstinebit ab iniuriis personarum et dampno rerum
25 partis domini imperatoris. Similiter consules civitatum Societatis et credentie earum et L homines civitatis, in qua non erunt credentie, et potestates civitatum, in quibus non erunt consules, et unus similiter in anima populi cuiusque civitatis, et Opizo Malaspina et filius eius iurabunt, se observaturos predictam treugam domino imperatori et civitatibus et locis et personis que sunt ex parte imperatoris.

30 3. Ad observationem autem treugue de singulis civitatibus utriusque partis et de terra marchionis Montisferrati duo eligentur, qui iureiurando firmabunt, quod bona fide dabunt operam ad observandam treugam; et si qua civitas velⁱ locus vel persona infregerit, quod bona fide dabunt operam efficacem ad emendandam infra XL dies, nisi prorogaretur de consensu partium. Iuramento autem consulum, credentiarum
35 populi et potestatum et L bonorum hominum qui iurabunt, marchionum et comitum continebitur, quod bona fide et efficaciter iuvabunt ad hoc^k electos, ut treuga emendetur infra prostitutum^l tempus.

4. Si contigerit, quod aliqua predictarum civitatum vel locorum vel personarum, que sunt ex parte Societatis, offenderit aliquam civitatem, locum vel personam, que
40 sunt ex parte imperatoris, et non fuerit emendatum per treuganos, qui ad hoc electi sunt, imperator vel alii, qui sunt ex parte sua, non propterea frangant treugam, sed civitates Societatis et alii de Societate ponant eam sub banno iuxta arbitrium treuganorum. Si vero civitas locus vel persona ex parte imperatoris fregerit treugam^m adversus civitatem vel locum vel personas Societatis, non ob hoc treuga frangatur,
45 sed similiter emendabitur. Si vero aliqua civitas Societatis, locus vel persona offen-

250. d) aug¹. e) marco corr. marcio I. f) Cremon¹ I; Cremonenses I^o. g) Papiati I. I^o.
h) dampnum I. I^o. i) sic I^o; cleat I. k) h¹ I; hoc I^o. l) prestitutum I^o. m) treug¹ I;
treugam I^o.

1) *Vulgo Garsendonius dictus, episcopus Mantuanus.*

derit aliam civitatem, locum vel personam eiusdem Societatis, imperator vel sui non se intromittent. Idem servetur in parte imperatoris.

5. Imperator vero usque ad VI annos predictos non compellet aliquem clericum vel laicum predictae Societatis iurare sibi fidelitatem, nec sententiam dabit nec faciet dari in aliquem predictae Societatis pro fidelitate et servitio sibi non exhibito vel investitura sibi non petita infra predictum tempus treugue. Preterea nullum locum vel personam predictae Societatis trahet ad iudicium tempore treugue pro preteritis negotiis.

260. PACTUM PRAEVIUM INTER IMPERATOREM ET ECCLESIAM.

De Pacto hoc celeberrimo, eius indole et cognatione cum Pacto Anagnino nuper laute et argute egit vir d. Paulus Kehr 'Neues Archiv' XIII, 77 sq., cui etiam exemplum codicum et editionem primam criticam (ibid. p. 115) debemus. Pactum sicuti Anagninum in duobus exemplaribus exaratum erat, quorum unum a legatis imperatoris, alterum a cardinalibus subscriptum et corroboratum erat. Quod clarissime probatum est a viro d. Kehr, qui codicem nostrum B nonnullis lectionibus propius ad Pacti Anagnini textum accedere ideoque apographon esse exemplaris imperatori traditi demonstravit¹. Autographa cum deperierint, reiecti sumus ad apographa duo: A apographon coaeuum tabularii Vaticani Arm. I. caps. IV. nr. 10; in membranae spatium vacuum relictum alii ut videtur manus coeuae epistolam imperatoris ad papam datam (infra nr. 270) intulit; B apographon manu saec. XII. ex. exaratum in codice Claustro-neoburgensi 643 u fol. 3. E codice A editum est Pactum a solo Theinero in Codice diplomatico domini temporalis s. sedis I, p. 22 nr. 30; codicem B adhibuerunt Schöpflin 'Commentationes historicae et criticae' p. 533, Maximilianus Fischer 'Merkwürdiger Schicksale des Stiftes Klosterneuburg' II, 152 nr. 18, Friedr. Christoph Jonathan Fischer 'Geschichte des Despotismus in Deutschland' (Halle 1780) p. 111. Reliquarum editionum, quas Kehr p. 114 enumeravit², nonnullae sine medio, plurimae autem medio editionis Goldastii recedunt ad textum politum et depravatam quem vulgavit Sigonius 'De regno Italiae' (ed. princeps, Venetiis 1574) p. 545³. E Goldastio Pertz Pactum dedit sub falsa inscriptione 'Pactum Anagninum'. — Stumpf, Reg. 4198. (P. 147.)

1. Dominus imperator F.* sicut dominum papam A. in catholicum et universalem papam recepit, ita ei debitam reverentiam exhibebit, sicut catholici sui antecessores suis^a catholicis³⁰ antecessoribus exhibuerunt. Successoribus quoque suis catholice intransibus eandem reverentiam exhibebit.

2. Et reddet dominus imperator veram pacem tam domino pape Alexandro^b quam omnibus successoribus suis et toti Romane ecclesie.

3. Omnem vero possessionem et tenementum sive prefecture sive alterius rei^c, quam³⁵ Romana ecclesia^d habuit et ipse abstulit per se vel per alios, bona fide restituet ei salvo omni iure imperii. Ecclesia quoque Romana omnem possessionem et tenementum, quod ei abstulit per se vel per alios, bona fide ei restituet salvo omni iure Romane ecclesie^e.

4. Possessiones etiam, quas dominus imperator restituet, ad retinendum iuvabit. 40

259. ^a) civitatis I*.

260. ^a) eius B. ^b) deest B. ^c) rei alterius B. ^d) ecclesia Romana B. ^e) ecclesie Romane B.

1) Cf. imprimis p. 86. 2) Addenda est editio in Monumentis historiae patriae Ser. IV, 32.

3) Quod iam a. 1867 eiecit Waitz 'Nachrichten von der (Göttinger) Gesellschaft der Wissenschaften' p. 389. 45

5. Similiter et universos vasallos ecclesie, quos occasione scismatis dominus imperator abstulit vel recepit, dominus imperator^f absolvet et domino pape A. restituet et ecclesie Romane^g.

6. Preterea dominus imperator et dominus papa^h ad honorem et iura ecclesie et imperii conservanda se vicissimⁱ iuvabunt, dominus papa ut benignus pater devotum et carissimum filium et imperatorem christianissimum, dominus vero^k imperator ut devotus filius et christianissimus imperator dilectum et reverendum patrem et beati Petri vicarium.

7. Quaecumque autem tempore scismatis vel occasione ipsius aut sine ordine iudiciario ecclesiis a domino imperatore vel suis sunt ablata, eis restituentur.

10 8. Domina etiam B. imperatrix^l recipiet dominum papam A. in catholicum et universalem papam. Dominus quoque Henricus^m rex filius eorum similiter eum recipiet et ei et catholicis successoribus suis debitam reverentiam exhibebit et iuramentum, quod dominus imperator exhibuerit, similiter etⁿ ipse prestabit.

9. Pacem^o autem veram reddit dominus imperator et dominus Henricus^p rex filius eius illustri regi Sicilie usque ad XV annos, sicut per mediatores pacis est ordinatum^q et scriptum.

10. Constantinopolitano etiam imperatori et universis adiutoribus ecclesie Romane pacem veram reddit et nullum malum meritum reddet eis per se vel per suos pro servitio collato ecclesie Romane^r.

20 11. De querelis autem et controversiis, que ante tempora domini^{s*} Adriani inter ecclesiam et imperium^t vertebantur, mediatores ex parte domini pape et domini imperatoris constituentur, quibus committentur, ut eas iudicio vel concordia terminent.* Si vero predicti mediatores non convenerint, iudicio domini pape et domini^u imperatoris vel eius seu eorum, quos ad id elegerint, finientur.*

25 12. Cristiano autem dicto cancellario Maguntinus^v archiepiscopus, Philippo autem Coloniensis^w archiepiscopus concedentur et confirmabuntur^x eis cum omni plenitudine archiepiscopalis dignitatis et officii. Et primus archiepiscopus, qui in Theutonico regno vacaverit^y, domino Corrado^z auctoritate domini pape et auxilio domini imperatoris assignabitur, qui tamen congruus^{aa} videatur.*

30 13. Ei autem qui dicitur Calixtus una abbatia dabitur. Illi autem qui dicebantur eius cardinales redibunt ad loca que primo^{ab} habuerunt, nisi ea sponte vel iudicio dimiserant, et in ordinibus, quos ante scisma perceperunt, relinquentur.

14. Gero autem nunc dictus Alberstatensis^{ac} precise deponetur et Ulricus^{ad} verus Alberstatensis^{ae} restituetur. Alienationes a Gerone facte et beneficia data similiter et ab omnibus intrusis auctoritate domini pape et domini imperatoris cassabuntur et suis ecclesiis restituentur.

15. De electione Brandenburgensis episcopi, qui ad Bremensem archiepiscopatum electus erat, cognoscetur et, si canonicum fuerit, ad eandem ecclesiam transferetur. Et quaecumque a Baldeuino^{af}, qui nunc preest Bremensi ecclesie, alienata vel inbeneficiata sunt, sicut canonicum et iustum fuerit, eidem ecclesie restituentur.

40 16. Item que Salsiburgensi^{ag} ecclesie tempore scismatis subtracta sunt, ei plenarie restituentur.

17. Universi clerici qui sunt de Ytalia vel aliis regionibus, qui sunt extra Theotonicum regnum, dispositioni et iudicio domini pape A. successorumque eius^{ah} relinquentur. Si vero

200. ^f) dominus imperator *deest* B = *Pactum Anagninum*. ^g) et ecclesie Romano restituet B = P. A.

45 ^h) dom. papa et dom. imp. B = P. A. ⁱ) vicissim se B = P. A. ^k) ut B pro antem. ^l) imp. B. B. ^m) et dominus quoque Henricus B. ⁿ) *deest* B. ^o) ante Pacem signum § in B. ^p) H. B. ^q) ordinatum est B. ^r) Romane ecclesie B. ^s) domini pape B = P. A. ^t) Maguntie B. ^u) Colonie B. ^v) firmabantur B. ^w) vacabit B = P. A. ^x) C. B. ^y) ante B. ^z) pro parte in rasura et corr. A; Alhertateusia B. ^{aa}) Urricus B. ^{ab}) Albertatensis B. ^{ac}) abalduvus A. ^{ad}) Salsiburgensi B. ^{ae}) ipsius et Romano ecclesie B = P. A.

domino imperatori placuerit^f rogare pro ordinibus aliquorum quos canonice perceperunt^g, usque ad X vel XII, si instare voluerit, exaudietur.

18. G. autem^b Mantuanus ad episcopatum quondam suum restituetur, ita tamen quod ille qui nunc est Mantuanus, auctoritate domini pape et auxilio domini imperatoris ad Tridentinum episcopatum transfereturⁱ, nisi forte inter dominum papam et dominum imperatorem convenerit, ut in alio ei episcopatu providentur.

19. Archiepiscopus vero de Sacco in archiepiscopatu quondam suo et in^k aliis beneficiis, que ante scisma habuit, cum omni plenitudine restituetur.

20. Universi etiam ordinati a quondam catholicis nec occasione huius scismatis^l gravabuntur. 10

21. De^m Argentinensi autemⁿ et Basiliensi dietis episcopis, qui ordinati fuerunt a Guidone Cromensi, in eodem regno a predictis mediatoribus committetur^{*} X vel octo^o* quos ipsi elegerint, qui prestito iuramento firmabunt, quod illud consilium de ipsis Romano pontifici et domino imperatori dabunt quod viderint se canonice^p posse dare absque periculo scilicet^q anime domini pape et domini imperatoris et sue, et dominus papa adquiescet eorum consilio. 15

22. Dominus^m autem papa et omnes cardinales sicut receperunt dominum imperatorem F. in Romanorum et catholicorum imperatorem, ita recipient B.^q felicem uxorem eius in catholicam et Romanorum imperatricem, ita tamen^r quod ipsa coronetur a domino papa A. vel a legato ipsius^s. Dominum autem Hericum^t filium eorum in^{*} catholicum regem recipient. 20

23. Pacem^u etiam veram reddent dominus papa^{*} et cardinales domino imperatori F. et domine imperatrici B.^v et Herico regi filio eorum et universis adiutoribus ipsorum^w, salvis que de spiritualibus dispositioni et iudicio domini pape A.^f et Romane ecclesie presenti scripto relinquuntur et salvo omni iure Romane ecclesie adversus detentatores^x rerum beati Petri et salvis his que prescripta^y sunt tam pro parte^{*} ecclesie quam pro parte domini imperatoris et imperii.

24. Pacem vero predictam promittit dominus papa^z se observaturum in verbo veritatis et 25 omnes cardinales, et^a privilegium inde faciet cum subscriptione omnium cardinalium. Ipsi etiam cardinales^b scriptum confirmationis predictae pacis facient cum appositione sigillorum suorum.

25. Et dominus papa statim advocato concilio, quale subito advocari^b poterit, cum cardinalibus episcopis aliisque religiosis viris qui interfuerint excommunicationem statuet in omnes qui hanc pacem infringere temptaverint. Deinde in generali concilio idem faciet. 30

26. Plures etiam de nobilibus Romanis et capitaneis Campanie hanc eandem pacem iuramento firmabunt.

27. Imperator vero predictam pacem ecclesie et iam dictam pacem XV annorum illustris regis Sicilie et treuquam Lombardorum^c a proximis scilicet Kal.^d Augusti usque ad VI annos firmabit iuramento suo et principum et faciet Lombardos qui ex parte 35 sua sunt, sicut in communi scripto^e treuque dispositum et scriptum est^o.^l eandem treuquam firmari. Si vero aliquis fuerit ex parte imperatoris^f qui predictam treuquam iurare recusaverit, imperator^g precipiet universis, qui ex parte sua sunt, sub debito fidelitatis et gratie sue, ut nullum prestant ei^h auxilium et volentibus eum offendere in nullo obstant vel contradicant, et si quis offenderitⁱ, non teneatur inde. Man- 40 datum autem istud non revocabit dominus imperator, donec treuqua durabit. Et do-

260. f) sic A. g) perceperint B. h) etiam B = P. A. i) transferatur B = P. A.
 k) deest B = P. A. l) scismatis huius B. m) praecedit signum § in A. n) deest B. o) X vel VIII episcopis B = P. A. p) canonice se B. q) Beatricem B. r) deest B = P. A. s) eius B.
 t) H. regem B. u) et pacem B. v) B. imperatrici B = P. A. w) in rasura A; eorum B. 45
 x) depredatores B. y) scripta B = P. A. z) dom. papa promittit B. a) et privilegium usque cardinales des. B, incuria librarii. b) advocare B. c) treuquam Longabardorum B. d) Kal. deest A.
 e) disp. est et scriptum B. f) domini imperatoris B. g) dominus imperator B. h) ei prestant B.
 i) cum offenderit B.

minus Hericus^k rex filius eius^l predicta firmabit, sicut scripto dispositum est. Dominus etiam imperator predictam pacem ecclesie et illustris regis Sicilie^m usque ad XV annos et treuquam Lombardorum corroborabit scripto suo cum subscriptione sua et principum.

28. Si veroⁿ, quod absit, dominus papa premeriatur, dominus imperator et dominus Hericus^k rex filius eius et principes hanc formam pacis et compositionis firmiter observabunt successoribus suis et universis cardinalibus^o et toti Romane ecclesie^p et illustri regi Sicilie et Lombardis^q et ceteris qui secum sentiunt. Similiter, quod absit, si dominus imperator premeriatur, dominus papa^r et cardinales et ecclesia Romana iam dictam pacem firmiter observabunt successoribus suis et B. felici uxori^t eius et Herico^u regi filio eius et omnibus de Theotonico regno et ceteris adiutoribus suis, sicut prescriptum est. Et^v successores domini pape similiter observabunt.

† Wiemannus Madiburgensis archiepiscopus subscripsi.

† Philippus Coloniensis archiepiscopus subscripsi.

† Ego Cristianus Maguntinus archiepiscopus subscripsi.

15 † Ego Arnuldus Trouerensis archiepiscopus subscripsi.

† Ego Arduinus imperialis prothonotarius subscripsi.

261. IURAMENTA PROMISSIONIS IN ANIMA IMPERATORIS. (Iul. 22.)

Præstita sunt teste Romoulo Salernitano (SS. XIX, 452) Chioggæ die 22. Iulii. Qui tamen erravit contendens, comitem Henricum de Dietz eundemque solum iuravisse. Iuratores erant potius Dedo comes, frater Theoderici marchionis Lusatie, filius marchionis quondam Conradi¹, et Sigilbolhus camerarius imperatoris. Iuramenta servavit Vitu Alexandri III. a Bosone conscripta, cuius editionem novissimam Duchesnii 'Le Liber pontificalis' II, 439 secuti sumus. Formam diversam protulit Relatio de puce Veneta (SS. XIX, 462), quæ tamen authentica non habendu est². Præter Dedonem et Sigilbolhum etiam cappellanus Coloniensis archiepiscopi in anima principum qui aderant simile iuramentum prestitit, ut a Romoulo et epistola Alexandri III. ad archiepiscopum Eboracensem data docemur. (P. 153.)

Ego comes Dedo iuro, quod dominus imperator mandavit mihi, ut in anima sua iurarem iuramentum, quod nunc facturus sum, et postquam mandavit, non revocavit 30 mandatum. Et ego ex mandato imperatoris iuro in anima sua, quod ex quo venerit Venetias, omni questione et contradictione amota, faciet iurari in anima sua, quod pacem ecclesie, sicut disposita est per mediatores et scripta, et pacem regis Sicilie usque ad XV annos, sicut scripta est, et treuquam Lombardorum, sicut est per mediatores utriusque partis dispositum et in scripto, quod est apud eosdem mediatores, con- 35 tinetur, bona fide servabit et principes suos hoc ipsum iurare faciet.

260. ^k) Hainricus B. ^l) eorum B. ^m) Scicilie A. ⁿ) forte B = P. A. ^o) cardinalibus univ. B = P. A. ^p) ecclesie Romane B = P. A. ^q) Longobardis B. ^r) et successor eius add. B. ^s) successoribus suis et des. B = P. A. ^t) felici imperatrici uxori B. ^u) Hainrico B. ^v) reliqua des. B.

40 1) Non miramur, quod Alexander III. in epistola ad archiepiscopum Eboracensem Iul. 26 data (SS. XXVII, 97. Iaffé 12891) et in epistola fere simili Iul. 27 ad abbatem Casinensem data (Baronius XII, 696 = Mansi XXII, 178. Iaffé 12892) lapsu memoriae seu incuria ductus, filium Alberti marchionis et die quidem Iulii 21 hoc iuramentum præstitisse dicit. 2) Ego N., qui sum princeps imperii Romani, iuro in anima ipsius imperatoris, quod quando Venetias venerit, faciet iurare in anima propria pacem 45 perpetuam sancto ecclesie, treviam regis Sicilie in XV annos et treviam Lombardorum in VI annos atque omnia capitula que in hac scedula continentur. Pert: 153 not. 5.

Ego Sigilboth iuro, quod ex quo dominus imperator venerit Venetias, predictum iuramentum pacis ecclesie et regis Sicilie et treugue Lombardorum faciet prestari in anima sua et principes similiter iurare faciet.

262. *FORMA ABRENTIATIONIS SCHISMATIS AB EPISCOPIIS
PRAESTITAE. (Iul. 24.)*

Rem gestam et formam ipsam servavit Romoaldus SS. XIX, 452. (P. deest.)

Ut omnes evidenter agnoscant, me esse nomine et opere christianum, Octavianum, Cremensem et Iohannem de Struma cum suis complicitibus prorsus abiuro et Alexandrum et successores eius in catholicum papam recipio.

263. *EPISTOLA IMPERATORIS AD CISTERCIENSES (Iul. 30.)*

Emissa esse videtur die Iulii 30, quo et Alexander III. epistolam ad Cistercienses dedit, quam in Appendice Actorum pontificum infra proposituri sumus. Adhibuimus 1) cod. Parisinum lat. 2259 (Colb.) saec. XIII. fol. 2; 2) editionem Chronicorum Gervasii Cantuariensis a viro cl. Liebermann (SS. XXVII, 301) paratam; codices minoris pretii 3) civitatis Suessionensis 131 (S. Mariae de Prato) saec. XIII, olim a Bethmanno ex- 15 scripto; 4) Parisinum lat. 70 (Colb.) saec. XIV, quo usa est editio Martenei in Thesaurio I, 1847; 5) Parisinum lat. 3088 saec. XIV. fol. ultimo verso, quo solo Pertheus usus est. — Stumpf, Reg. 4206. (P. 154.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus^a abbatibus et^b fratribus^c Cisterciensis ordinis salutem et dilectionis integritatem. 20

Quoniam de unitate et concordia ecclesie et bono statu imperii nostri sanctitatem^d vestram gaudere et letari^e non dubitamus, ideo ad universitatem vestre religionis imperiales apices mittere dignum duximus, insinuantes vestre dilectioni, quoniam omnipotentis Dei nutu^f, cuius occulto iudicio quandoque discordie mala^g creantur et ipso miserante^h discordes ad concordiam revocantur, dominum Alexandrum in patrem spiri- 25 tualem et summum pontificem recepimus. Notum autem vestre facimus religioni, quoniam cooperantibusⁱ dilectis nostris viris magne sanctitatis et discretionis, P(ontio)^k episcopo scilicet^l Claromontensi et abbate Bonevallis et fratre Theoderico^m conversoⁿ Cartusien^o, qui studioso et efficaciter pro pace et concordia inter nos et iam nominatum Alexandrum Romane ecclesie summum^l pontificem laboraverunt, discordia et 30 lia, que diu vigerat, penitus est sopita^p et dilectio, que inter nos perierat, ipsis mediantibus est reformata. Quapropter vestre sanctitati presentes litteras dirigimus, modis omnibus rogantes^q, ipsorum perfecte bonitati super his^r omnibus grates referentes, tam vobis quam ipsis de pacis reformatione congaudentes, ita ut^s ad honorem Dei et ecclesie in bono statu et Dei timore diu^t possimus perseverare, ipsi omnium conditori 35 atque gubernatori piissimas preces fundatis.

263. ^a) universis add. 2; archiepiscopis episcopis add. 3—5 ad instar epistolae Alexandri III. ^b) aliis add. 3—5. ^c) patribus 5. ^d) fraternitatem 2. ^e) et letari des. 5. ^f) Dei omnip. dono nutuque 2. ^g) deest 3. 4. ^h) moderante 2. ⁱ) operantibus 2. ^k) deest 1. 3—5. ^l) deest 2. ^m) sic 2; Terrico 1. ⁿ) deest 1. 3—5. ^o) Cartuso 2. ^p) consopita 2. ^q) quatuor add. 2. 40 ^r) deest 1. 2. 5. ^s) congaudeatis atque 2.

1) De hoc consanguineo imperatoris, converso cartusiae Silvae Benedictae in Delphinatu cf. Grun-
dner 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVIII, 171.

264. FORMA IURAMENTI DECEM MAGNATUM IMPERII. (Aug. 1.)

Antequam decem magnates imperii iuramentum praestiterunt, se pacem cum ecclesia et trengas cum rege Siciliae et cum Lombardis servaturos esse, Henricus comes de Dietz in anima imperatoris idem iuravit. Cuius iuramenti forma superstes non est, at iuramenti ipsius mentio fit cum in scripto infra nr. 265 dando et in privilegio nr. 268, tum apud Romoaldum (SS. XIX, 454) et in Vita Alexandri III. (Duchesne II, 440); cuius verba hoc loco poni libet:

In Kalendis vero mensis Augusti, convocatis regis Siciliae nuntiis et universis Lombardorum rectoribus, pontifex et imperator consistorium pariter intraverunt. Tunc imperator coram pontifice stans, in communi auditorio precepit comiti Henrico de Dea, quatinus in anima sua iuraret: quod pacem ecclesiae atque imperii et pacem regis Siciliae usque ad XV annos et trenguam Lombardorum a proximis Kalendis Augusti usque ad VI annos, sicut per mediatores utriusque partis dispositum et scriptum est, bona fide servabit. Presentibus quoque principibus nichilominus iussit, quod eandem pacem et trenguam pariter iurarent et bona fide servarent. Mox iuravit ipse comes super sancta Dei euangelia, sicut imperator ei preceperat, et conversus ad ipsum dixit: 'Sic te Deus adiuvet et haec sancta euangelia'. Iuraverunt sequenter principes ita: Ego C. Moguntinus etc. formam iuramenti quod infra conspicias, e Vita Alexandri depromptum. Erant Bosone testante decem magnates. Erravit ergo Romoaldus, qui p. 454, l. 29 de duodecim principibus loquitur¹. Porro lacunam seu negligentiam notarii instrumenti nr. 265 statuamus oportet, in quo decem illorum magnatum modo sex enumerantur. (P. 157.)

Ego C. Moguntinus, ego Ph. Coloniensis, ego V. Magdeburgensis, ego B.² Treverensis, archiepiscopi, ego D. Pactaviensis, ego C. electus Warmaciensis, ego A. imperialis aule protonotarius, ego C. quondam Mantuanus episcopus, ego G. cancellarius et ego C. comes³ iuramus in animabus nostris super haec sancta Dei euangelia, quod pacem ecclesiae atque imperii et pacem regis Siciliae usque ad XV annos et trenguam Lombardorum usque ad VI annos, sicut statutum est et scriptum per mediatores utriusque partis, bona fide servabimus absque fraude. Sic nos Deus adiuvet et haec sancta Dei euangelia.

265. SCRIPTUM DE IURAMENTIS TEUTONICORUM. Aug. 1.

Commentarius actorum agit de iuramentis duobus, quorum unum sub nr. 264 dedimus, alterum in praefatione nr. 264 commemoravimus. Legitur in 1) Registro grosso civitatis Bononiensis saec. XII—XIII. fol. 44 et in eius apographo 1*) Registro novo saec. XIII. fol. 4', quae a viro cl. Holder-Egger collatae sunt. Ab altero eorum omnes editiones derivatae sunt⁴. — Stumpf, Reg. 4202. (P. 156.)

Anno a nativitate Domini MCLXXVII, imperante imperatore F(rederico), anno imperii eius XXIII, indictione X, die lune qui fuit primus Augusti^a, in palatio Gradensis patriarche, in presentia cardinalium^b, videlicet domini Willelmi^c episcopi de Porto, episcopi Hostie, domini Iacinti, domini Petri de Bona, Iohannis de Napoli, Ardicionis de Pladana, domini Conradi, domini Manfredi de Lavagna et aliorum cardinalium multorum, domini Romualdi^d arciepiscopi de Salerno et comitis Rogerii de Apulia et

265. a) aug. 1. 1°. b) multorum add. 1°, sed deletum. c) Will. 1. 1°. d) Rainaldi 1°.

1) Error Romoaldi etiam eo delegitur quod paulo post narrat, se ipsum iuravisse, modo decem principes Siciliae iuramentum praestituros esse. 2) Treverensi Arnaldo nomen erat. 3) Convulsius de Balnhusen. 4) Etiam 'Documenti di storia Italiana' VI, 774.

Domini de Brici patriarche de Aquileia, domini patriarche de Grado^a, episcopi Padue, Iohannis episcopi Mantue, episcopi Brixie^f, episcopi Papie, domini Albericonis episcopi de Regio, domini Bonifatii episcopi de Novaria, domini Wale episcopi de Aqui, episcopi de Taurino, electi de Aste, episcopi de Ramene, episcopi Placentie, Oderici episcopi de Teruisio^g, episcopi de Cenetha, domini Salomonis episcopi de Tridento, Grande de Verona et Henrici de Aicarda et aliorum multorum, coram domino Alexandro sancte Romane ecclesie summo pontifice, comes Henricus de Déa, presente domino Frederico Romanorum imperatore et eius verbo, iuravit in anima imperatoris: quod dominus ipse imperator observabit treugam^h Lombardis cunctis et omnibus personis de Societate Lombardie, Marchie et Romagnole, secundum quod ordinatum et dispositum estⁱ et apud Lombardos in concordia, tenor cuius scripti superius legitur: et quod bona fide daret operam, ut ita secundum quod in eo scripto continetur treuga attendatur: et quod faceret principes Alamannie, qui cum eo sunt, iurare illam treugam^h, prout statutum est, tenere, et filium suum Henricum regem et homines civitatum Lombardie et alios, qui sunt in eius parte de partibus Lombardie, faciet iurare ipsam treugam^h firmam, prout in eo scripto treugue continetur, tenere^k; et quod bona fide dabunt operam, ut teneantur infra hos XL dies, nisi concordia rectorum Lombardie remanserit, parabola videlicet communiter data. Preterea dominus Wicmannus Madenburgensis archiepiscopus, dominus Philippus archiepiscopus Colonie, Christianus Maguntensis archiepiscopus, Arnoldus Treuerensis^l archiepiscopus, Conradus electus Warmasie, Gottifredus imperialis aule cancellarius^l iurarunt unusquisque per se, bona fide optinere treugam^h omnibus de Societate Lombardie, Marchie et Romagnole, prout per mediatores utriusque partis ordinatum est et in scripto quod apud Lombardos est et apud cardinales continetur, tenor cuius scripti superius legitur, et ita per bonam fidem servare, et quod bona fide darent operam^m, ut servaretur.

Factum in Venetiis suprascripto loco. † Ego Fatolinus, notarius domini Weltonisⁿ ducis et ab imperatore Frederico confirmatus postea, rogatus predictis omnibus interfui et subscripsi^o.

266. *IURAMENTA SICULORUM ET LOMBARDORUM. (Aug. 1.)*

Nomina tantum iuratorum servavit Vita Alexandri III. ed. Duchesne II, 440. Quae iurata sunt a Siculis et a Lombardis, ea quacras apud Romoaldum SS. XIX, 454, l. 31. (P. 157.)

Ex parte vero Sicilie regis eodem modo iuravit R. Salernitanus archiepiscopus et R. Andrensis comes.

Ex parte vero Lombardorum iuraverunt, qui presentes aderant, de Mediolano Gerardus Pistis et Rogerius Mareollinus consul, de Placentia Guillelmus Leccacorvus, de Brixia Albertus de Cambara, de Bergamo Albertus Albertonis, de Verona Cothus consul, de Parma Vetulus, de Regio Artemanus, de Bononia Pinamonte potestas eorum, de Novaria Guillelmus Guibuini, de Alexandria Ubertus de Foro, de Padua Tessulinus potestas, de Vincentia Eczulinus.

267. *EPISTOLAE IMPERATORIS AD SALZBURGENSES. Aug. 9.*

Duae sunt epistolae, quas uno textu coniunximus, una A ad capitulum Salzburgensem data, cuius autographon asservatur in tabulario regni Bavarici, Kaiser-Select 531,

266. o) grathe 1. 1°. f) brix 1. 1°. g) iuisio 1. 1°. h) troug 1. 1°. i) sunt 1. 1°. k) deest 1°. l) treuenenais 1. 1°. m) opam 1. n) Welbonia 1°. o) ss 1; scripsi 1°.

1) Hic de decem magnatibus nr. 264 nonnisi sex enumerati sunt.

cui lamina membranaceo parvum sigilli rotundi fragmentum iam appendet. Imaginem præbuit nuper vir d. Schum 'Kaiserurkunden in Abbildungen' X, tab. 13a. Altera B prælati et ministerialibus per Karinthiam et marchiam Carniolae constitutis destinata a Magno presbytero in Chronicon Reicherspergense recepta est et in eius codicibus 1. 3. 4 legitur. Sola lineam chronologicam præbet. Usi sumus editione Wattenbachi SS. XVII, 505. Non est cur accedamus opinioni viri d. Schum, qui l. c. 'Erläuterungen' p. 399 tres epistolas autographas olim existisse censuit. Eodem die, Aug. 9, et ipse Alexander III. Salzburgenses de electione Conradi Wittelsbacensis certiores fecit epistola, quam v. in Chronico laudato p. 505. — Stumpf, Reg. 4209. (P. 159.)

10 F.^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectis suis choro^b Salzburgensi et prelati eiusdem ecclesie atque ministerialibus nec non omni clero et populo ipsius ecclesie^o gratiam suam et omne bonum.

Cum Deo pacis auctori et amatori placuit Romanum imperium in unam vocare concordiam cum Romana ecclesia et pacis iocunditate post^d diutinos labores universam
 15 respirare ecclesiam, subiit animum pro Salzburgensis ecclesie quieto^o statu sollicitos esse et eius restauracioni diligenter intendere. Et quoniam per duos sibi invicem oppositos ecclesia graviter distracta fuerat nec aliqua spes supererat, ut manus que distraxerant in integrum possent distracta restituere, tam domno pape quam fratribus eius domnis cardinalibus, nobis quoque et maioribus^l principibus visum fuit utile,
 20 utrosque removeri et alium, per quem facilius reformari posset ecclesia, substitui. Post multam igitur deliberationem in gratia et beneplacito domni pape ac nostro uterque super hoc verbo se posuit suoque iuri, quod in ecclesia Salzburgensi^g quisque videretur^h habere, in manus ipsius^l pape ac nostras penitus abrenunciavit. Vacante sic ecclesia, prelatos Salzburgenses et alios qui cum ipsis aderant de facienda in
 25 alium electione diligenter convenimus. Sed, licet magna nobis^k supplicarent instancia, ut ad vestram usque omnium presentiam differretur electio, tamen domni pape mandato ac nostro et omnium principum consilio, quoniam sepe nocet differre paratis, ad electionem accesserunt et de gremio Romanæ ecclesie^l domnum videlicet C.^m palatinum, consanguineum nostrumⁿ, in ecclesia vestra onutritum, in pastorem et episcopum ani-
 30 marum suarum concorditer et unanimi voto elegerunt. Quam utique electionem domnus papa totaque curia ratam habuit et confirmavit, nos quoque^o de regalibus ipsum investivimus cum ea integritate, qua archiepiscopus E.^p decedens illa tenuisse noscitur^q. Nam generali principum sententia iudicatum est, quicquid vel per nos, dum eiusdem ecclesie bona in nostra teneremus potestate, vel per quoslibet alios infeudatum vel
 35 quocumque modo sub hoc tempore alienatum est^r, inane prorsus esse debere et irritum. Quamvis igitur^s maiestas nostra sepe numero a vobis graviter lesa sit et acriter, ultra quam vellemus, provocata, tamen divini timoris intuitu ac beati Roberthi^t reverentia et ex consueta imperialis mansuetudinis elementia tam vos quam ecclesiam Salz-
 40 burgensem^u serena pietate proponimus respicere et in antiquum statum nostre auctori-
 tatis munimine revocare. Univorsitatem ergo^v vestram diligenter commonitam esse cupimus, ut, quod tam^w a domno papa quam a nobis ad honorem et restorationem Salzburgensis ecclesie^x in spiritualibus et^y temporalibus modo factum est, debita reve-

267. ^a) Fridericus B. ^b) pro choro — omni B: omnibus prelati ac ministerialibus Salzburgensis ecclesie et universo. ^c) per Karinthiam et Marchiam constitutis add. B.
 45 ^d) abhinc aliud atramentum seu alia manus in A. ^e) deest B. ^f) imperii add. B. ^g) Salz. eccl. B. ^h) videbatur B. ⁱ) domni B. ^k) nobis magno B. ^l) eccl. R. B. ^m) Chunradum B. ⁿ) cons. n. pal. B. ^o) nosque B l. 4. ^p) Eberhardus B. ^q) dinoscitur B. ^r) est al. B. ^s) ergo B l. 4. ^t) Roderthi B. ^u) Salz. eccl. B. ^v) igitur B l. 4. ^w) supra lin. add. A. ^x) eccl. S. B. ^y) in add. B.

rentia et alacritate recipiatis ac ratum teneatis et domno C.^s nunc^a archiepiscopo vestro, dilecto consanguineo nostro, ea^b devotione^c obedire et servire studeatis, ut nostro benignitatis affectum merito super hoc experiri debeatis. Si quis vero, quod non credimus, his, quæ magna consilii maturitate ad utilitatem et reformationem Salzbουργensis ecclesie nunc ordinata sunt, contraire presumpserit, et a domno papa sententiam excommunicationis^d recipiet et nostre maiestatis indignationem proculdubio senociet. [Datum^e Venetiae in^f Rivo alto V. Idus Augusti.]

268. CONFIRMATIO PACIS CUM REGE SICILIAE. (ante Aug. 14.)

Scriptum treugae seu pacis cum rege Siciliae initae ad instur scripti treugae Lombardicae (supra nr. 259) existisse manifestum est, cum in privilegio confirmationis nostro enuntiatum occurrat sicut prescriptum et determinatum est et aliqua commemorentur quae in c. 9 Pacti communis praevii (nr. 260) non sint obvia. Probatum hoc iudicium verbis quibus Romoaldus SS. XIX, 457 ad confirmationem nostram tendit: Ipsi autem (legati Siculi) — metuentes, ne pacis facte memoriam longevitas temporis aboleret, dederunt studium et operam diligentem, ut forma pacis, quae inter imperatorem et regem facta fuerat, imperiali iussione redigeretur in scripturis, ut eam de cetero non posset temporis vetustas destruere, quam imperialis privilegii scriptura servaret. Ad petitionem igitur eorum pacis inter imperatorem et regem inde scriptum est privilegium sigilli aurei impressione munitum. Praetera huic privilegio etiam c. 27 Pacti praevii providerat. Reperimus editionem Arndtii SS. XIX, 457. Ceterum legati Siculi non contenti, ut dicit Romoaldus, imperiali privilegio, ad maiorem certitudinem pacis inite, robur et firmamentum aliud privilegium a papa et cardinalibus Romano fecerunt more conscribi, in quo imperiale declaratum est privilegium et auctoritate sedis apostolicae roboratum. Quod et ipsum deperit. Iuramentum comitis de Dietz, cuius in privilegio imperiali mentio fit, est illud quod supra ad nr. 264 commemoravimus, die 1. Augusti praestitum. Decem autem magnates, quos iurasse dicit privilegium, aliter iurasse censemus, quam decem qui formam iuramenti nr. 264 protulerunt. Illorum iuramentum ad solam pacem inter imperatorem et regem Siciliae spectasse videtur. Iuramentum denique, quod persona digna in anima Heinrici regis iurare debebat, Romoaldo teste, mox ab Hugone episcopo Verdensi praestitum est. — Stumpf, Reg. 4205. (P. 158.)

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen. Nos Fredericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus et Heinricus rex filius noster intervontu venerabilis patris nostri Alexandri Dei gratia summi pontificis et fratrum suorum cardinalium pro parte nostra et heredum nostrorum paciscimur vobiscum, domne Willelme eadem gratia illustris rex Siciliae, quod amodo usque ad quindecim annos observabimus vobis et heredibus vestris et universo regno vestro et toti terre dominationis vestre veram et firmam pacem, et quod per nos vel per quoslibet alios mari vel terra vos, predictum illustrem regem, et heredes vestros aut regnum vestrum et terram dominationis vestre, sicut prescriptum et determinatum est, usque ad quindecim annos non invademus nec invadere faciemus nec vobis aut regno vestro et iam diote terre dominationis vestre guerram aliquo modo faciemus. Et ut haec omnia supra-scripta firmiter et illibata a nobis, supradicto Frederico Dei gratia Romanorum imperatore et semper augusto et Heinrico filio nostro rege et heredibus nostris, tam vobis supradicto illustri regi Willelmo, quam heredibus vestris et regno vestro et

267. *) Chunrado B. *) deest B. b) s'ide et add. B. c) et add. B. I. d) exc. sent. B. 43

e) Datum — Augusti des. A. f) in — Augusti des. B. I. 4.

toti terre dominationis vestre attendantur et observentur, nos predictus imperator bona fide, sine fraude et malo ingenio, in presentia beatissimi patris nostri pape Alexandri et cardinalium et legatorum vestrorum, Romoaldi venerabilis Salernitani archiepiscopi et Rogerii egregii comitis Andrie, et principum ac fidelium nostrorum a comite Heinricho de Diessa in anima nostra supra sancta Dei euangelia et sanctorum reliquias iurari fecimus, et Heinricum filium nostrum per interpositam dignam personam in anima sua idipsum iurare faciemus usque ad medium futurum Septembrem indictionis un- Sept. 15. decime. Et principes nostros idem iurare fecimus, videlicet Christianum Maguntinum archiepiscopum, Arnoldum Troverensem archiepiscopum, Corradum Guormaciensem electum, Godefridum imperialis aule cancellarium, Guorvinum protonotarium, markyonem Theodericum de Lusiz, Florentium comitem Holandie, comitem Dedonem de Groyx, comitem Heinricum de Diessa, comitem Roupertum de Durna. Ad huius autem pacti, promissionis et iuramenti nostri et Heinrici regis filii nostri et principum nostrorum memoriam et inviolabile firmamentum presens privilegium nostrum per manus Wortwini protonotarii nostri scribi fecimus et imperiali sigillo nostro aureo sigillatum et predictorum principum iuramento communitum vobis suprascripto illustri regi Willelmo fecimus assignari.

Anno dominice incarnationis millesimo centesimo septuagesimo septimo, mense Augusti, decima indictione.

269. *FORMA EXCOMMUNICATIONIS TURBATORUM PACIS IN CONCILIO.*
(Aug. 14.)

Formam ab Alexandro papa in concilio prolatam servavit Romoaldus SS. XIX, 458.
(P. 160.)

Nos ex parte Dei omnipotentis et beate Marie semper virginis et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum excommunicamus et a gremio matris ecclesie separamus omnes personas tam ecclesiasticas quam seculares, quecumque pacem, que inter ecclesiam et imperium modo facta est, et pacem regis Sicilie usque ad annos quindecim et treguas Lombardorum usque ad annos sex aliquo modo disturbare vel impedire presumerint. Et sicut he candelae extinguuntur, sic eorum anime eterne visionis lumine et claritate priventur.

270. *CONFIRMATIO PACIS CUM ECCLESIA.* Sept. 17.

Et huic privilegio imperatoris sicut privilegio nr. 268 ac sequenti principum chartae in c. 27 Pacti praevii provisum erat. Autographum cum in tabulario Vaticano iam reperiri non posset, adhibuimus 1) apographum coevum huius tabularii, quod in membrana, quae et Pactum praevium (nr. 260) continet, exaratum est alio atramento et fortasse etiam alia manu, collatum a viro cl. Sickel; idem excudi fecit Theiner in Codice diplomatico domini temporali I, p. 23, 24; 2) codicem lat. Parisinum 8989, qui Rotulum Cluniacensem II. a. 1245 Lugduni exaratum continet¹; contulit vir cl. Molinier; 3) textum Vitae Alexandri III. ed. Duchesne 'Le Liber pontificalis' II, 442. Summarium codicis Ottoboniani 2546 saec. XIII. ex. apographa Rotulorum Lugdunensium continentis v. in Martenci Collectione amplissima II, 1229. — Stumpf, Reg. 4225. (P. 160.)

Reverendo in Christo patri domno pape Alexandro sacrosancte^a Romane ecclesie summo et universali pontifici Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus debitam obedientiam et filialis dilectionis^b affectum.

270. ^a) sacrosancto 1. ^b) devotionis 3.

1) Cf. Huillard-Breholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 383 nr. a.

Cum imperatoria maiestas a rege regum ad hoc in terris ordinata sit, ut per eius operam totus orbis pacis^c gaudeat incremento, nos, quos Deus in solio Romani imperii constituit, eam diligentius amplecti et ferventius conservare debemus et volumus. Inde est, quod pacem ecclesie et imperii, secundum quod a principibus nostris et a cardinalibus Romane ecclesie disposita est et ordinata et in scripto principum nostrorum sigillis eorum signato^d continetur, sicut per interpositam personam secundum formam, que in scripto continetur, iurari fecimus, sic presenti scripto nos firmiter observare promittimus, confirmamus et ratum in posterum permanere volumus, et sic deinceps firmiter observabimus et faciemus quantum in nobis fuerit Deo propitio observari.

Datum apud Venetias in palatio ducis XV. Kalendas Octobris, indictione X.

271. CONFIRMATIO PACIS PER DUODECIM MAGNATES IMPERII.

(Sept. 17.)

Damus ex editione Vitae Alexandri III. a Duchesnio instructa 'Le Liber pontificalis' II, 441. (P. 160.)

Domino suo ac patri venerando Alexandro Dei gratia sancte Romane sedis et catholice ecclesie summo pontifici et universali pape Christianus Maguntinus archiepiscopus, Phylippus Coloniensis archiepiscopus, Wiemannus Magdeburgensis, Arnoldus Treverensis archiepiscopi, Conradus Wormatiensis electus, Godefridus cancellarius, Woruwinus protonotarius, F. comes Hollandie, T. marchio de Lusiz et frater eius Dedo, H. comes de Dietsa, R. comes de Durna filialis devotionis obsequium cum debita obedientia et subiectione.

Commoda, que ex consummata pace ecclesie et imperii toti mundo proveniunt, ipsa innumerata mala, que inde vitantur, manifeste ostendunt. Sicut enim ab utriusque concordie providentia orbis terrarum ad salutem et tranquillitatem regitur, ita sub eorum divisione a propria debiti status rectitudine distrahebatur. Gaudeat itaque tellus tam desiderabilis roris visitatione respersa, tam gratiosae pluvie inundatione feundata, per quam fidelis populi arida sitis depellitur et omnium iurgiorum scandala et scandalorum incendia suffocantur. Nos ergo, pater sanctissimo, de tanto concordie fructu letantes, ipsam sacratissimam ecclesie et imperii pacem, sicut ab utriusque partis mediatoribus est disposita et in commune scriptum redacta, et pacem illustri regis Sicilie ad XV annos et treugam Lombardorum a proximis Kalendis Augusti usque ad VI annos, sicut a mediatoribus est ordinata et nostris iuramentis firmata et in scriptum communiter redacta, quod scilicet scriptum propriis subscriptionibus ipsorum mediatorum hinc inde confirmatum est et sigillis ipsorum corroboratum, nostri consensus studio et vigore confirmamus et ratam et inconcussam tenemus et, ut sic observetur, operam dabimus. Et ut hec nostre confirmationis pagina subsecuturis temporibus firma et illibata permaneat, eam propriis subscriptionibus communiri et nostrorum sigillorum appositione fecimus insigniri.

† Ego Christianus Maguntine sedis archiepiscopus subscripsi. † Ego P. Coloniensis archiepiscopus et Ytalie archicancellarius subscripsi. † Ego C. Wormacensis electus subscripsi. † Ego G. imperialis aule cancellarius subscripsi. † Ego Wo. protonotarius subscripsi.

272. PROMISSIO DE FEUDIS LOMBARDIS DATA. (Sept.)

Legitur in 1) Registro grosso civitatis Bononiensis saec. XII—XIII, fol. 45 (39) et in eius apographo 1) Registro novo saec. XIII, fol. 5, ubi inserta est instrumento n. 1177*

270. c) supra lin. add. 1. d) signata 3.

Nov. 11 Parmae dato, quo Albertus de Summa legatus apostolicus se cum rectoribus Societatis tradidisse declarat¹. Ab altero codicum illorum omnes pendent editiones². — Stumpf, Reg. 4229. (P. 161.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Nos Fredericus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus pro interventu venerabilis patris nostri domini Alexandri pape et fratrum suorum cardinalium promittimus tam Lombardis quam Marchianis^a et illis de Romania et reliquis de Societate ipsorum, vasallis nostris et his qui debent esse vasalli nostri, quod pro fidelitate nobis non prestita vel servitio non exhibito aut de investitura non petita, quamdiu treugue duraverint, nullum de Societate ipsorum post treugam iudicabimus nec iudicari faciemus nec propter hoc cuilibet de Societate feudum auferemus.

278. PAX CUM VENETIS. (Sept.)

Recensuit textum vir d. Kehr ex 1) Libris pactorum lib. I. fol. 11'; 2) Libris pactorum lib. II. fol. 83, ex quibus derivatus est textus codicis Trivisani fol. 222 et 230; 3) Libro blanco fol. 46' nr. 22, in quo inscribitur: Sacramentum pacis Frederici imperatoris prestitum domino Sebastiano duci Veneciarum et omnibus successoribus suis et Venetis etcet. — Stumpf, Reg. 4226. (P. 160.)

In nomine domini nostri Iesu Christi. Anno ab incarnatione eius millesimo centesimo septuagesimo septimo, in mense Septembris, indictione X. Nos Fredericus Dei gratia Romanorum imperator augustus damus et reddimus per sacramentum, factum a quodam nuncio nostro in anima nostra, firmam pacem domino Sebastiano duci Venetie et omnibus successoribus suis et omnibus Venetis^a, ut salvi et securi sint per universum imperium nostrum et per universam terram dominationis nostre, quam modo habemus vel quam inantea acquisituri sumus, et per universam fortiam nostram et ubicumque eos invenerimus vel fortiam habuerimus, eundo, stando et redeundo, in personis et rebus. Si autem contigerit, quod offensio facta fuerit et civitas vel persona requisita fuerit et infra quadraginta dies offensio emendata non fuerit per consules vel per potestatem aut per iusticiarios vel per amicabilem compositionem, quam cito hoc nobis significatum fuerit, sine fraudulenta mora et sine fraude faciam illud emendare. Quodsi persequi non potuerit suas iniurias et suas rationes, tunc liberam habeat licentiam ipse dux et Venetici prosequendi suas iniurias et suas rationes, et propter hoc pax, que ordinata est in communi, non dissolvatur.

Actum Venetie^b super solarium predicti ducis.

Predictus dominus imperator hoc instrumentum fieri precepit.

Ego Martinus Papiensis^c et imperialis aule notarius precepto domini imperatoris hoc instrumentum scripsi.

272. ^a) marchionis I. 1°.

278. ^a) Venetia I. ^b) Voo 3. ^c) pap 1—3; cfr. Ficker 'Ital. Forschungen' III, 171.

1) Hanc cartam edidit Vignati 'Storia della lega Lombarda' 324. 2) Adde 'Documenti di storia Italiana' VI, 775. Suo modo scriptum deturparit Sigonius 'De regno Italiae' 550, quem secuti sunt Schiavina 'Annales Alexandrini' (Mon. hist. patriae XI) 39, Ghilini 'Annali di Alessandria' 8, Goldast III, 359.

274. PACTUM CUM VENETIS.

1177. Aug. 17.

Traditur in 1) apographo sumpto ex authentico a Pascali Mauro subdiacono et notario a. 1193¹ (sig. Atti diplomatici I et II serie nr. 410); 2) Libris pactorum lib. I. fol. 8¹; 3) Libris pactorum lib. II. fol. 80¹; et 4) in Libro blanco fol. 42¹, nr. 21, ubi inscribitur: Privilegium Frederici imperatoris factum domino Sebastiano Ziani duci Venetiarum confirmationis, ut supra. Ex Libris pactorum transcriptum est in codice Trivisano fol. 224. Hoc pacto Fridericus I. illud, quod dederat iam a. 1154 (supra nr. 150), totum repetit, auctum in c. 10 ea lege, ut Veneti sint liberi ab omni exactione et datione per totum imperium. Cfr. Baer 'Die Beziehungen Venedigs zum Kaiserreiche in der Staufischen Zeit' p. 58. — Stumpf, Reg. 4210. (P. deest.)

(C.)^a ¶ In nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus^b divina favente clemencia Romanorum imperator et semper augustus. ¶ Quoniam stabilem christianorum principum karitatem operari plurima bona ad multorum utilitatem evidenter novimus, et viros sapientes ac discretos rectores regnorum suorum notos habere et amicos semper curavimus, Sebastianum Ziani virum egregium et clarissimum Veneticorum ducem, quem luce sapientie et totius honestatis ubertate predicabiliter pollere manifestum est, habere notum et amicissimum ad decus imperii nostri stabilitate perpetua decrevimus. Ad cuius rei evidentiam dilectionem ipsius toto cordis affectu amplectentes in confirmandis illis, que ab antecessoribus nostris suis antecessoribus collata et confirmata sunt, libenti animo voluntati et petitioni ipsius, sicut karissimi nostri, per omnia satisfacere studuimus. Hac igitur ratione omnino uniti nostram utriusque dilectionem racionabiliter observavimus et in multis magnisque negociis publicis ac privatis eius sinceram dilectionem ac preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus. Et quia ipsius rei efficaciam et sapientum iudicio sapiens atque discretus Venetici regni rector extitit et egregia fides et pure dilectionis exhibitio, quam semper erga nos habuit et nostrum imperium, eum in omnibus nobis^c commendabilem exhibuit, dignus eius et honestus interventus apud nostram imperatoriam maiestatem locum utpote amici karissimi et viri sapientissimi venerabiliter obtinuit. Igitur ob sinceram et venerabilem eius dilectionem quicquid ipse dux et Venetici ducatus, ecclesie et populus ex antiquo per multos annos in^d imperii nostri potestate secundum [quod] in preceptis nostrorum antecessorum, regum et imperatorum, continetur et in pacto Ottonis^e et Henrici^f atque Lotharii imperatorum legitur, iuste et legaliter tenuit et habuit, per hanc nostram imperialem paginam renovamus et confirmamus,* ita quidem, ut pars parti nil malignum aut iniustum, set semper quod rectum est, in omnibus actionibus et rebus facere presumat et si, quod absit, aliqua malicia vel lesio inter partes commissa fuerit, per huius federis decreta tergatur ac facta satisfactione a rebellis et transgressore parte ad pactum observandum hec series federis per cuncta inviolabiliter annorum semper curricula maneat, remota contradictione vel impugnacione tam nostra quam omnium successorum nostrorum.

Quia iniustum videtur ut aliquis vel suis vel equis sancionibus oppugnare nitatur, et ut maxime notentur specialiter vicini populi tam ex nostro regno quam ex predicto ducatu Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis^g institutionem observandam esse decernimus^h, hii sunt ex nostro scilicet iure: Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Ianuenses, Placentini, Florentini, Ferrarienses, Ravennenses, Clomacenses, Ariminenses, Pisauriensesⁱ, Cosenenses^k, Fanenses,

274. ^a) om. 2. 3. 4. ^b) Fridericus I; Fridericus 2. 3. 4. ^c) vobis 2; com. nobis 4. ^d) om. 3. 4.
^e) Otthonis 3. ^f) Henrici 2. 3. 4. ^g) petitionis 3. 4. ^h) decrevimus 4. ⁱ) Pesaurienses 3. 4.
^k) Cosenenses 2. 3. 4.

1) anno domini MCXVII, mense Ianuar., indicione XI.

Senogallenses, Anconenses¹, Humani, Firmenses, Epinenses, Veronenses^m, Montefilicensesⁿ, Gavel-
lenses, Vicentini^o, Paduani, Tervisini, Cenotenses, Foroiulienses^p, Histrienses, et cuncti de nostro
Italico regno, sive qui modo sunt aut qui in posterum futuri sunt; ex predicto vero Venecie
ducatu^q sunt: Rivoaltenses, Metamaucenses, Torcellenses, Clugienses^r, Palestrinenses^s, Caputar-
gelenses^t, Brundullenses, Laurotani, Murianenses^u, Amianenses, Burianenses, Equilenses, Capru-
lenses, Civitatinenses, Finenses, Gradenses et cuncta generalitas populi Venecie, sive qui modo
sunt vel qui futuri sunt.

(1) Confirmamus itaque Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel
minorari debere, set libere et absque ullo impulsu que retro ab annis possederunt multis,
10 deinceps possideant. Proprietates vero^m et predia, que habere videntur tam ipse dux quam suis
patriarcha nec non episcopi, abbates et ecclesie^v sancte Dei et reliquus populus Venecie sibi sub-
iectus infra potestatem imperii nostri, sive in campis, sive in domibus, pratis, silvis, vineis, palu-
dibus, salictis, sacionibus^w, piscationibus et ceteris possessionibus, quiete possideant absque cuius-
15 quam insultantis machinatione aut^x lesione sive sinistra quapiam^y tergiversacione, ita ut nemo
contrarietatem eis inde^z facere presumat. Nec eciam venaciones^a aut pabulatum^b sine eorum
licentia exerceat neque molestiam ibi residentibus inferat neque aliquam navem ipsorum Veneti-
corum in^o aliqua nostri imperii parte periclitantem predari seu hominibus naufragium patientibus
aliquam controversiam inferre presumat; quod qui fecerit, componat centum libras auri purissimi
illis, quibus iniuriam intulerit, et res dominio^d possidentium mancipentur et quiete liceat posses-
20 soribus illas tenere ac frui.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, ipsa persona, que in capite fuerit ad
eamdem maliciam faciendam, infra LX dies tradatur, et omnia, que fuerint ablata, in duplum
restituatur; quodsi ipsum duplum^o compositum non fuerit vel persona ipsa tradita non fuerit
infra LX dies, ut dictum est, tunc per unamquamque personam, que ipsam maliciam perpetraverit,
25 componantur aurei quingenti.

(3) Si furtum inter partes fuerit factum, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detu-
lerint, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos
auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum idonea^f dominis illorum satisfactio
30 fiat. Si vero iudex aut aliquis ipsos fugitivos susceperit^g et eos reddere cura^h negaverit et exinde
fugerint, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos LXXII. Quodsi dubium fuerit et
denegaverit iudex vel auctor loci illius, in quoⁱ fugitivi requiruntur, tunc prebeant sacramentum
XII electi, quod ibi suscepti non fuerint nec illos habeant nec in conscientia illorum sint nec
aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc distulerit facere, post primam et secundam
35 contestacionem presentia testium peractamⁱ per iussionem iudicis sui liceat^k pignorarare hominem de
ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post peractam iusticiam per integrum
reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut cause
requiruntur; et si pignoratio pervenerit, non presumat alia pars pro pignore aliam pignorarare, set
40 expectet usque ad audiendam causam, ita sane ut cause in^k VI mensium spacio fiant et sint
finite cause, reddens prius, quia^l ex iudicio condemnatus fuit, et prius^m suum recipiat. Num si
quis de alio loco pignus tollere presumpseritⁿ aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignore
pignoraraverit, in duplum, qui tulerit, restituit.

274. 1) Senogallenses Anconenses 3. 4. m) om. 2. 3. 4. n) Montefilicenses 2. 3. 4. o) Vi-
cent. 1; Vincent. 2. p) Forolivienses 1—4. q) duc. Venetie 4. r) Splugienses 1. 2; Clugienses 4.
s) Piastrienses in anterioribus pactis. t) Capargolenses 1. 2. u) Maurianenses 3. 4. v) et abb. eocl. 4.
w) sauctionibus 3; sauctionibus 4. x) sinistra adl. 4. y) quippiam 4. z) videre 2. 3. 4. a) venacionem 4. b) priabulatum 1; pabulationem 3. 4. c) om. 2. d) domino 2. 3. 4. e) om. 2. 3. 4.
f) idoneum 4. g) suscepit 1. 2. h) om. 4. i) peratum 1; peracta 3. 4. j) om. 2. 3. 4.
50 l) quod 4. m) ita 1. 2. 3 — pactum Friderici I. a. 1134, supra p. 211 n. q. pignus 4.

(6) Si vero equi aut eque seu armenta aut aliqua quadrupedia furtim sublata fuerint, in duplum restituantur; si ipsa aberraverint, omnino reddantur. Quodsi post primam vel secundam contestacionem minime reddita fuerint, tunc pignoratio fiat de loco; ubi hec^u requiruntur, usque dum pars parti satisfaciatur; et post satisfactionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut, si fugitivus seu res reddita fuerit vel si per sacramenta satisfacio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignorare presumpserit, causam perdat et quod tulit restituat.

(9) Negotia autem inter partes^o fiant, et liceat dare et accipere quicquid inter eos convenerit sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut equa condicio utrumque partium negotioribus conservetur.

(10) Ripaticum autem et quadragesimum Venetis detur secundum antiquam consuetudinem. Ipsi vero Veneti per totum imperium et per totam terram, quam vel nunc habemus vel in posterum auctore Deo^p habituri sumus, liberi sint ab omni exactione et dacione; et licentiam habeant homines ipsius ducis ambulandi per terram seu per flumina totius imperii nostri; similiter et nostri per mare usque ad eos et non amplius.

(11) De hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenierit, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi CCC^{ll}; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi mille, et ipsa persona tradatur in manus^a eorum.

(12) Si quis^r inter partes causam habuerit, vadat semel aut^s bis cum epistola iudicis sui; si ei iusticia facta non fuerit infra dies XIII, si ipse homo, unde iusticia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies VII licentiam habeat pignorare iudex, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra casam^t suam, quantum ipsum debitum erit; et ipsum pignus usque ad determinacionem cause teneatur. Quodsi antesteterit pignus, componantur solidi XII causa manente, ut pro eo iterum pignoracio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen, ubi iudicium ambabus partibus annunciatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte, ubi causa requiritur, quod ipsi per evangelium terminaverint, pars parti satisfaciatur.

(13) Addimus autem, ut, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti mixti fuerint in ipso homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi CCC^{ll}.

(14) Simili pena decernimus dampnandum eum, qui in communibus mercatis tumultum populi excitans homicidium perpetraverit^u. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri CCC^{lxx}.

(15) Si aliqua pignoracio in silva fieri debuerit, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur solidi auri CCC^{ll} et pro servo L; si plaga facta fuerit, ut non moriatur, pro libero homine solidi L, pro^v servo XXX.

(16) Statutum est, ut in rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignoracionem faciat, excepto si cum sacerdotibus causam habeat; et ante compellacio fiat semel vel bis; nam qui aliter^w presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, prebeat sacramentum, et sit solutus pignusque salvum restituat.

(17) Et hoc stetit de capulo, quod Rivoaltenses, Metamaucenses, Albionenses, Torcellenses, Amianenses fecerunt retro ab annis multis: habeant licentiam faciendi secundum antiquam consuetudinem, sive per flumina sive per mare.

(18) Equilenses vero capulari debent^x in ripa sancti Zenonis usque in fossam Metamauri^y et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem et vegere cum carro aut ad collum, quantum sibi placuerit; et habeant licentiam pecudes in ipsis finibus pascere vel pabulari.

274. ^u) om. 3. 4; ubi hoc requiritur in anterioribus pactis. ^o) om. 1. ^v) om. 3. 4. ^q) manibus 4. ^r) autem add. 3. 4. ^s) vel 4. ^t) ita recte 1; causam 2. 3. 4. ^u) perpetravit 3. 4. ^v) et add. 4. ^w) supplendum est fecero; cfr. pactum Ottonis II, supra p. 42 n. i. ^x) debeant 3. 4. ^y) Metamauri 1. 2. 3.

(19) De finibus Civitatis nove statuimus, ut terminatio, que a tempore Luthrandi^a regis facta est inter Paulicionem ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est^a de Plave maiore usque in Flavem siccam; pecudes quoque et greges cum securitate pascere debent.

(20) Capulani^b vero in silva ForoJuliana, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis ForoIulii capulum faciant.

(22) Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum aqua salsa continet, eorum subiacet potestati.

(23) Et^c nullus princeps vel pauper aliquem Veneticorum distringere aut legem facere de aliqua habita substantia aut ad placitum ducere, nisi in presentia illorum ducis, aut fodrum tollere de illorum terris, que in nostro sunt imperio^d, aut banum mittere tam dominis habitantibus in Venecia quam de illorum hominibus ubicumque habitantibus iusticiam aliquam accipere presumat, nisi in presentia dominorum suorum.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum, monasteriorum omnimodo iusticiam faciat.

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum vel uno homine sacramentum^e, et si usque ad XII libras denariorum Veneticorum XII electi iuratores addantur; nam si ultra XII libras questio facta fuerit, iuratores ultra XII non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes facta fuerint, ut, si qua de eis contentio orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit, soli sine electis.

(27) De cautionibus vero simili modo agatur.

(28) Promisit cunctus ducatus Veneticorum nobis et successoribus nostris pro huius pactionis federe annualiter omni mense Marcio persolvere libras suorum denariorum L et totidem libras^f piperis et unum pallium.

Si quis igitur dux vel marchio, comes, vicecomes aut aliqua magna vel parva persona huius nostre imperialis pagine violator extiterit, quod minime futurum credimus, sciat se pro pena compositurum auri optimi libras mille, medietatem fisco imperiali et medietatem duci Veneticorum. Quod ut verius credatur et ab omnibus diligentius observetur, hanc paginam^g corroborantes sigilli nostri impressione iussimus insigniri sub testimonio principum, quorum nomina subscripta cernuntur. Sunt autem hii: Viricus patriarcha Aquilegensis, Heinricus^h patriarcha Gradensis, Cristianus Maguntinusⁱ archiepiscopus, Philippus^j Coloniensis archiepiscopus, Arnoldus Treverensis archiepiscopus, Wiemannus Magdeburgensis archiepiscopus, Hartwicus^k Augustonsis episcopus, Cōnradus^l Vormacionis electus, Wortuinus^m protonotarius, Sebastianus Ziani dux Venecie, Florencoius comes Hollandie, Heinricusⁿ comes de Dietsa, Theodericus^o marchio de Landesbore et frater eius Dedo comes, Cōnradus^p marchio Anconitanus, Hubertus comes de Blandrato, Conradus marchio Montisferati, Potrus Traversarius de Ravenna, Taurollus Ferrarionis.

¶ Signum domini Friderici^q Romanorum imperatoris invictissimi ¶ (M.).

Ego Gotefrodus^r cancellarius vice Philippi^s Coloniensis archiepiscopi et Italici regni archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominico incarnationis MCLXXVII, indictione X, regnante domino Friderico^t gloriosissimo Romanorum imperatore augusto, anno regni eius XXVI, imperii eius XXIII; feliciter amen. Data apud Venetias in palacio ducis XVI. Kal. Septembr.

274. ^a) Luthrandi 4. ^b) idem 2. ^c) Capulani 2. 3. 4. ^d) ut 4. ^e) imp. sunt 2. 3. 4. ^f) *supplendum est fiat; efr. pactum Heinrici V, supra p. 155 n. o.* ^g) om. 3. 4. ^h) Heinricus 2. ⁱ) Manguntinus 2. ^j) Philippus 1; Phylippus 2. 4. ^k) Hartuyolus 1; Hartuicus 4. ^l) Conradus 3. 4. ^m) Worthuinus 1. ⁿ) Henricus 2. 3. 4. ^o) Theodericus 2. 3. 4. ^p) Conradus 4. ^q) Friderici 3. 4. ^r) Gotefridus 2. 3; Gotifredus 4. ^s) Philippi 1; Phylippi 2. 3. ^t) Friderico 4.

275. CONSTITUTIO AUXIMANA.

1177. Dec. 4.

Exstat in quatuor codicibus Librorum Pseudorum post l. II, tit. 54, nempe 1) codice S. Marci Veneti, olim Dolleonii saec. XIII, quo usus est Canciani 'Leges barbarorum' V. 47; 2) Valicano 1435 saec. XIII, quem editio Sarti 'De claris archigymnasii Bononiensis professoribus' II, 69 adhibuisse videtur; 3) Monacensi lat. 8006 saec. XIV; 4) Parisino lat. 4567 saec. XIV. Textum constituit vir cl. Karolus Lehmann. — Shumpf, Reg. 4234. (P. 162.)

Fredericus Dei gratia Romanorum^a imperator et^b semper augustus cunctis imperio nostro^c subiectis.

1. Hae edictali lege in perpetuum valitura decernimus, ut nullus^d iudex magnus vel parvus, archiepiscopus seu abbas vel marchio vel comes vel vicecomes^e vel quilibet noster nuncius^f de sententia diffinitiva ultra XII denarios de libra^g ab actore vel a reo accipiat secundum quantitatem^h in libello comprehensam; de sententia vero possessionisⁱ VI^k denarios de^l libra^m. Quae iudicatura sic percipienda est, utⁿ ille, qui maior est iudex vel vicarius, habeat medietatem, iudices autem medietatem aliamⁿ. Haec^o autem in civilibus causis; idem^p in criminalibus^q, si perventum fuerit ad pecuniae extimationem^r.

2. De bonis autem dampnatorum seu proscriptorum secundum quod novis^s constitutionibus cavetur, sic iubemus in ipsos^t observari.

3. De bonis vero decedentium^u sine liberis vel sine testamento secundum quod in legibus Romanorum imperatorum statutum^v est, sic ratum esse statuimus^w.

4. Si quis vero miserabili personae fortuna naufragiorum aliquid abstulerit, poenae antiquae^x legum subiaceat.

5. Si quis nuntiorum nostrorum^y contra hoc legum statutum^z venire^{aa} presumpserit^{ab} et^{ac} ausus^b fuerit, XX librarum argenti^c poenae subiaceat, insuper mulctandus prout animi nostri motus suggesserit^d; quod sic volumus intelligi: si sit civitas, dux, marchio seu comes vel vicecomes^e vel aliqua persona magna vel castrum magnum. Si vero parva persona sit^f, poenae unius marchae^g subiaceat aut^h corporalem castigationem sustineatⁱ.

6. Praeterea volumus, ut nullus iudex die^k peremptorii edicti sententiam proferre

275. a) deest 3. b) et deest 1; et semper augustus deest 4. c) modo 3. d) ullus 2. e) vel vicecomes deest 2. Sarti. f) nuncius 2. g) libera 3. h) qualitatem 1. 4. i) provisoria (?) 3. k) VII 2. Sarti. l) pro 1. m) deest 2. Sarti; non 3. n) i. a. n. a. deest 2. Sarti; habeant add. 3. o) Hoc 2. Sarti; H. a. deest 3. p) ita 1; at Sarti; et tam 2; deest 3. 4. q) in peccun. criminalibus Canciani; in criminali 3; in criminalibus deest 4. r) pena exactionem 3. s) in nostris 1. t) in ipsos deest 3. u) descendentium 3. v) stant 3. w) sic tamen habemus 3. x) penis antiquarum 3; poenas antiquarum 2. y) ita 3. 4; n. in eorum 2; n. meorum 1; nuntius . . . Sarti. z) venire stant 3. aa) temptaverit seu 4. ab) auso 3. ac) ar 3. ad) p. animisi sit civitas. dux marchio nostri outus suggesserit mulctatus 2; prout nostri cu insons subgesserit invitandus 3; p. ausa sit civitas dux marchio . . . mulctandus Sarti. ae) seu vicecomes 4; vel aliqua persona magna vel vicecomes Sarti. af) ita 2. 3. 4. Sarti; est 1. ag) marchiae 3. ah) vel 2. 3. Sarti. ai) vel cu penali castigatione 3. aj) deest 3.

audat¹, quia ista dies tota^m datur vocato ad iustitiam², nisi immineat necessitas^o iudici absentem vocare.

Actum^p est hoc MCLXXVII^q, die dominico, IIII die mensis Decembris^r, indictione decima. Data apud Auximum; ad perpetuam rei memoriam, amen^p.

276. CONVENTIO CUM ASTENSIBUS DE CASTRO NONO.

1178. Iul. 7.

Servata est in Chartario Astensi saec. XIV, parte quarta fol. 207 nr. 636, quod olim Vindobonae nunc Augustae Taurinorum in bibliotheca publica asservatur. Ex quo fluxerunt editiones quas sequimur A in periodico 'Atti dei Lincei' serie II, vol. VI, p. 651, quae iam rationem habet editionis prioris B Böhmner 'Acta imperii selecta' p. 755 nr. 1061, quae exemplari viri d. von Kraus nititur. — Stumpf, Reg. 4251. (P. decst.)

In nomine domini nostri Ihesu Christi amen. Anno ab incarnatione eius millesimo centesimo septuagesimo octavo, die veneris, septimo mensis Iulii, indictione undecima.

Hec est forma concordie inter dominum imperatorem et Astenses super custodia castri Noni.

1. Astenses consules et credentia et alii bone opinionis viri, quos et quot imperator elegerit de civitate^a, iurabunt domino imperatori, quod ipsi Astenses non auferent predictum castrum Noni imperatori nec eius filio regi Henrico vel eius nuncio, quem de Alamanis ibi castellanum suum statuerint, nec erunt in facto vel consilio, quod alius auferat.

2. Item Astenses non nocebunt vel ledent Alamanum castellanum et alios bonos homines de Nono in personis eorum vel rebus, quas nunc habent vel in posterum habuerint vel Astenses eis reddiderint bona fide per totam forciam vel districtum ipsorum Astensium; ita tamen, si aliqua oriretur forte discordia, quod Astenses aliqui vel aliqua offenderent aliquos vel aliquem de Nono, vel e converso, hinc inde offensa debeat emendari infra quadraginta dies vel per amicabilem compositionem vel secundum iusticiam sine aliqua pulsatione iniurie vel pene exactione; et de hoc per iuramentum tenebuntur hinc inde.

3. Dominus imperator Astensibus^b tenetur ex promisso, quod non debeat dare predictum castrum dono vel in feudo vel in guardia alicui personae, nisi Astensibus, si ipse vel filius eius rex Henricus per se vel per nuncium suum vel nuncios Alamanum vel Alamanos simul cum Nonensibus in propria custodia retinere noluerit. Et si castellanus Alamanus mortuus fuerit vel alias interceptus, Nonenses servabunt castrum, donec imperator vel filius eius rex alium Alamanum vel Alamanos illic constituerit.

275. 1) pro 1° eudat 3. 2) d. iudici tota 2; d. iudici tota Sarti. 3) instantiam 3. 4) no coflas 3. 5) Die domini nostri mensis decembris MCLXXVII indictione X. data apud auximum 2; Datum die dominico IIII. octob. apud auxilium 3; Die domini IIII. mensis decembris MCLXXVII indiet. X. data apud auximum Sarti; Actum --- antea desunt 4. --- 6) MII. CLXXII. 1. --- 7) mense Decembri Conc.

276. a) communitate B. b) Astenses c. secundum B.

Et si ita, ut predictum est, imperator vel filius eius castrum in custodia sua retinere noluerit, Astensibus commendare habet in guardia tali conditione, ut quandoocunque imperator voluerit vel eius filius rex Henricus, reddere debent imperatori vel eius filio predicta conditione manente.

4. Iurabunt insuper Astenses . . castellano de Nono et hominibus de Nono, quos Astenses elegerint, quod non ledent et non nocere vel ledere faciant^o possessiones eorum vel tenutas, quas habent in districtu Astensi vel quas habebunt vel Astenses eis reddiderint. Similiter castellanus et homines de Nono, quos Astenses elegerint, iurabunt, quod ipsi non ledent Astenses in personis eorum vel rebus, in possessionibus, in tenutis, quas nunc habent vel imperator adhuc eis reddiderit, per totam eorum forciam et districtum, bona fide et sine fraude custodire et servare predictum castrum imperatori et imperio et regi Henrico ita, quod nulli persone reddent ipsum, nisi imperatori vel eius filio regi. Insuper iurabunt castellanus et homines de Nono, quod inimicos vel inimicum Astensium manutenere non debent nec aliquod auxilium vel consilium impendere de predicto castro seu villa contra Astenses.

5. Et Astenses ire et redire habent per totam Nonensium forciam securi tam tempore guerre quam pacis. Et si necessitas Astensibus incumbet, liceat eis in villa eo recipere, non ad manendum nec ita quod inde guerram debeant facere, sed si forte illuc fugati fuerint, Nonenses eos defendent infra villam, vel alio casu illuc venerint.

6. Hec omnia imperator et filius eius Henricus rex rata habebunt et servabunt, si Astenses, que pro parte sua servare promittunt, observabunt bona fide: quod sic intelligi volumus, si non fuerint in consilio, quod dominus imperator vel filius eius Henricus rex castrum Noni vel villam perdat.

7. Hec convencio durabit per quinque annos, manente perpetua conditione de castro predicto non reddendo alicui persone neque per feudum neque per guardiam, nisi ipsis Astensibus, secundum quod superius continetur.

Actum super pallatium predicti imperatoris de Taurino.

Interfuerunt dominus Guillelmus Astensis episcopus, Gandulfus prepositus eiusdem ecclesie, dominus Henricus Guercius marchio, Aycardus de Vegianno, Grossus Brisenensis, Valla de Alferio, Ogerius nepos eius, Ottolinus Grignola, Rubaldus Gardinensis^d, Guillelmus Aquensis, Arthemanus camerarius, Rodulfus frater eius, Rodulfus scriba curie, Lambertus de Nivimaga, Hermanus de Hore et Henricus de Vase et plures alii testes.

Ego Martinus imperialis aulo notarius et Papiensis^o interfui et precepto predicti domini imperatoris hoc instrumentum scripsi.

277. INNOVATIO PACIS FRANCIAE RHENENSIS.

1179. Febr. 18.

Singulare hoc monumentum iam a. 1840 descripsit vir d. Oehler Francofurtanus e codice Musaei Britannici Harlaiano 2800 vol. 2, olim monasterii ordinis Præmonstr-

276. c) suppletum a B. d) Gardinus A; Gardin code.e habere videtur. e) presbiter c. secundum B.

tensis Arnstein ad Loganam siti¹, vitas sanctorum continente, cui in folio ultimo manu saec. XIII. in illatum est. Anno demum 1870 Pertzio volente nolente editum est in Böhméri 'Actis imperii selectis' p. 130 nr. 138. De terminis pacis docuit nos vir cl. Schenk zu Schweinsberg praefectus tabularii Darmstadiensis cum dissertatione quam scripsit 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, 529, tum epistolarum commercio. Quod inter terras confinii Bertholdi comitis de Nuringes comitatus occurrit, certe mirumur, cum huius gentis comes nomine Bertholdus postremo anno 1139 obuius sit², et eius in comitatu successor Gerhardus ultimus gentis Nuringensis laicus post a. 1171 inter vivos non appareat³. Sed cave censeas, ea quae de terminis pacis in privilegio a. 1179 traduntur ex antiquiore illa pace tunc innovata transcripta esse. Comitatus enim multoties nomina traxisse a comitibus iam mortuis non ignoramus⁴. — Stumpf, Reg. 4274. (P. deest.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Ex debito imperialis officii tenemur per universum imperium nostrum pro necessitate et statu provinciarum pacem ordinare, ordinatam nostra auctoritate confirmare. Cum itaque in
15 prima dominica quadragesime que fuit XII. Kal. Maroii in opido Wizenbure ad faciendas iusticias pro tribunali sederemus, assidentibus nobis principibus [et] nobilibus illius terre, astantibus etiam ministerialibus et provincialibus, cunctisque simul devoto postulantibus pacem antiquam a predecessore nostro Karolo divo augusto institutam, renovavimus ipsam [et] a proximo pasca ad duos annos inviolabiliter observandam indiximus. Huius
20 autem pacis forma est:

1. Villo, villarum^b habitatores, clerici, monachi, feminae, mercatores, agricole, molendina, Iudei^c qui ad fiscum imperatoris pertinent, venatores et ferarum indagatores, quos weidelude dicimus, omni die pacem habeant, nisi hii qui laqucos tendunt et compedes ponunt, qui nullo die aut loco pacem debent habere.

25 2. Si quis habet inimicum quem persequi voluerit, persequatur eum in campo absque dampno rerum suarum aut capiat eum, statim iudici ipsum representans iudicandum. Quod si reus ad aratrum, molendinum seu villam^d confugerit, firma pace potiatur.

3. Persequi vero inimicum nulli conceditur nisi certis diebus in septimana, videlicet feria II, III, IIII. usque in occasum solis. Aliis quatuor diebus plonam pacem habent.

4. Si quis fugientem inimicum insequitur usque ad villam^d et inpetu equi, non sua sponte in villa delatus fuerit, in porta ville lanceam et arma quibus absolvi potest abiciat; in villa autem sacramento asserere tenetur, non propria voluntate, set inpetu
35 equi villam intrasse; alioquin violator pacis erit.

5. Si quis hanc pacem homicidio infrogerit, si capitur, capitaliam sententiam subibit. Si aliquem vulneraverit, manus eius amputetur.

6. Si reus perpetrato maleficio effugerit, per trinas XIII dierum inducias citetur. Si venerit, septima manu se expurgot, nisi forte occisi vel vulnerati aliquis amicus
40 cum duello super hoc inpetere voluerit. In quo si ceciderit accusatus de homicidio, collo plectatur: de effusione^e sanguinis accusatus si ceciderit, manum amittat.

277. ^a) literis capitalibus exaratum, iam crasum e. ^b) Willo willarum e. ^c) iudici e. ^d) willam e., similia semper. ^e) effusione e.

1) Ut docet inscriptio liber sancte Marie sanctique Nicolai in Arnstein 1464. 2) In diplomate Adelberti II. archiepiscopi Maguntini apud Ioannis Ker. Mogunt. I. II, 465. Cf. de hac gente Draudt 'Forschungen' XXIII, 436. 3) V. Draudt l. c. p. 435. 4) Accedit quod, viro cl. Schenk zu Schweinsberg mamente, gentem Laurenbergensem anno demum 1160. nomen e castro Nassau. sibi assumpsisse scimus.

7. Si homicida vel vulnerator in facto deprehensus fuerit et pretenderit, quod hoc in defensione^f vite sue fecerit, cum viris bonis et probatis septima manu se expurget, nisi predicto modo amicus occisi vel vulnerati eum duello convincere voluerit.

8. Si quis aliquem expoliaverit, confessus aut inde convictus ablata integre restituat et iudici componat^g. Si voluerit expurgari, sola manu se expurget.

9. Si malefactores legitime citati ad ternas inducias XIII diebus venire contempserint, ipsi et eorum receptatores seu hospites vel etiam fautores proscribantur, nisi de hoc accusati sola manu se expurgaverint. Iudices malefactorum proscriptores ad presentiam imperatoris debent venire et a^h sua elementia postulare, ut illos proscribat sua auctoritate. Probabunt etiam cum septem viris ternas quatuordecim dierum inducias et earum quaslibet legitime datas fuisse.

10. Si vero proscripti in proscriptione imperatoris per annum et diem fuerint, exleges erunt et omni iure de cetero carebunt nec ius aliquod in beneficiis et allodiis habebunt. Taliter proscriptos nec imperator nec iudex alius a proscriptione absolvere debet, nisi prius actori satisfecerintⁱ.

11. Violator pacis a iudice citatus ad iudicium veniat cum triginta gladiis tantum, nec plures quam XXVIII, ut ipse sit tricesimus, secum habeat; qui nulla arma preter gladios ferant. In arbitrio iudicis sit, quot^k homines et que arma habere voluerit.

12. Iudices ipsi si aliquem contra huius pacis institutionem leserint vel alicui iniuriati fuerint, de se ipsis iusticiam faciant; alioquin gravatus liberam habeat potestatem super eo querimoniam movendi coram iudice^l superiori.

13. Si viator equitans necesse habuerit pascere equum suum, pedem unum ponat in via et falce vel cultro quantum expedit de frugibus resacet et in via equum suum reficiat et inde nil de frugibus deferat, gramen non incidat, set in ipso gramine equum suum quod satis est pascat. Qui aliter fecerit, pacis violator erit.

14. Rustici et eorum condicionis viri extra villas^m euntes nulla arma preter gladios ferant. In villis autem neque gladios neque alia arma portent. In domibus autem quelibet arma habeant, ut si iudex ad emendationem violate pacis eorum auxiliis indigerit, cum armis parati inveniantur, quoniam in hoc articulo iudicem sequi tenentur pro iudicis arbitrio et rei necessitate.

15. Si quis in aliqua villa vel in alio loco quam in civitatibus habuerit hominem, quem asserat suum proprium esse vel advocaticium, illius loci iudici querimoniam moveat. Iudex conquerenti iusticiam faciat. Si vero iudex illum per vim defendero voluerit, ne domino conquerenti satisfaciatur, ipse iudex teneatur actoriⁿ coram superiori iudice respondere.

16. Statuimus etiam et imperiali auctoritate precipimus principibus, nobilibus, liberis et ministerialibus, ut persequantur predones, fures, latrones, falsarios^o moneatarum et qui eos hospitantur, qui dicuntur cern¹.

17. Item quandam^p sententiam antiquam, iustam set diu copitam renovavimus, cuius promulgationi curia nostra assensum dedit. Hoc autem sententia talis est: Qui nocturna incendia commiserint et ea commisisse^q non negaverint, omni iure priventur^r nec in beneficiis sive allodiis aliquod ius obtineant^s.

18. Hec pacis statuta in his finibus observanda indiximus et extendenda: usque ad pontem Lutherichewilre², ubi finitur episcopatus Spirensis et potestas iurisdictionis lungravii in terra Spirchowe, et descendet ultra Musellam usque in terram Meinevelt

277. f) defensione c. g) componat c. h) ad c. i) satisfecerit c. k) quod c. l) iudicij c. m) villas hic c. n) auctori c. o) falsarios c. p) Qu c. q) commisisse c. r) privetur c. s) obtineat c.

1) Legendum esse quod dicitur cern i. e. zern 'verköstigen', argute coniecit vir d. Schradm. 2) Lentersweiler ad flumen Selz.

et ubi duo episcopatus iunguntur Coloniensis et Treuerensis. Hinc usque ad Saram fluvium et ultra Renum, ubi finitur comitatus comitis Bertoldi de Creigowe¹ et comitis Heinrici de Grezongen², et descensu³ per totam montanam⁴ stratam que Berestrata⁵ nominatur. Inde usque Eichenbuhel⁶ ubi incipit episcopatus Wiroeburgensis⁷. Inde usque ad pontem Fuldensem, ubi finitur comitia comitis Beroldi de Nöringes, et per totam terram Wetherolbe. Inde per Altitudinem⁸ in comitatum comitis Heinrici de Dietse, et per provinciam comitis Rüberti de Nassowe, usque ubi finitur archiepiscopatus Coloniensis et Treuerensis, et per totam terram Einriche et per totam Ringowiam.

Huius pacis ordinationi et confirmationi testes aderant principes, nobiles, excellentes viri: Cūnradus palatinus comes Reni, comes Emicho de Liningen, comes Symon de Sarbrugge, comes Godefridus de Spanheim, comes Emicho de Bōninbure et frater suus Conradus, Bernardus⁹ Silvestris comes, comes Theodericus de Merbure, Gorhardus de Schowenbure et frater suus Beroldus, Godefridus de Horningen et alii quam plures.

Acta sunt hec in Wizenbure anno Domini MCLXXVIII, indiet. XII.

278. SENTENTIA DE IURE AUCTORIS FEUDI.

1179. Sept. 15.

Ex autographo tabularii Vindobonensis descripsit vir cl. Paulus Kehr. Sigillum appendet filis sericis viridibus. — Stumpf, Reg. 4291. (P. deest.)

¶ Fridericus Dei gratia Romanorum imperator augustus. ¶ Ostendit dilectus consanguineus noster Cūnradus Salzburgensis ecclesie venerabilis archiepiscopus in sollempni curia nostra apud Augustam celebrata et per instrumenta tam a sede apostolica quam ab imperatoria dignitate sedi sue collata evidentiter probavit, quod Gurcensis episcopatus a prima sui fundatione eo iure esset institutus, quod ipsius ordinatio sic ad archiepiscopatum Salzburgensem pertineat, quod archiepiscopus, qui ei prefuerit, debeat arbitrio proprię deliberationis Gurcensi ecclesie episcopum eligere et electum investire. Consequenter ergo potuit iam dictus cognatus noster a sententia inquiri, an is qui Gurcensis foret electus posset licite de possessionibus Gurcensis ecclesie aliquid nomine feodi cuiquam concedere, antequam ipse Gurcensis a Salzburgensi archiepiscopo¹⁰ cura et possessione eiusdem episcopatus fuisset investitus. Super qua causa Otto Babemburgensis episcopus iure nostro auctoritatis interrogatus talom promulgavit sententiam:

277. ¹⁾ legendum videtur descendet. ²⁾ motanam c. ³⁾ h⁵st²te c. ⁴⁾ Eichenbubel c. ⁵⁾ wireburgensis c. ⁶⁾ legendum videtur Gorhardus.

278. ¹⁾ litera r corr. ex c.

1) E gente Catzenelbogen fuisse videtur, cuius erat comitatus in pago Kraichgowe. 2) Grotzingen prope Durlach in pago Uffgowe. Heinricum vir cl. Schenk zu Schweinsberg putat fuisse e gente Ebersteinensi, cum a. 1163 in diplomate Guntheri episcopi Spirensis (Württemberg, Nova subsidia dipl. IX, 358 — Württemberg. Urkundenbuch II, 116) obrui sint Wezelo comes de Grecingen et Bertoldus de Eberstein, atque eodem anno Wetzel comes de Eberstein testis privilegii Friderici imperatoris (Württemberg I. c. 372) occurrat. 3) Unus e parvis comitatibus fuisse videtur, qui pagum Kraichgowe ad meridiem terminabant. 4) Eichenbühel vicus et collis prope Miltenberg ad fluvium Mocum. 5) Die Höhe.

quod nec Curcensis electus nec quisquam alius possit aut debeat aliquid feudum in quemquam transferre, antequam ipse a suo auctore sit investitus. Quam sententiam nos approbamus et ratam deinceps haberi statuimus, quoniam multorum tam principum quam aliorum nobilium assensu laudata fuit et recepta. Inter quos subscripti affuerunt: Otto Babimbergensis episcopus, Cuno Ratisponensis episcopus^b, Diepoldus Patauiensis episcopus, Heinricus Brixinensis episcopus, Hartvicius Augustensis episcopus, Bertoldus dux de Zoringen, Liupoldus dux Austriæ,^c, Râdolfus comes de Phullendorf, Heinricus de Altendorf, Fridicus^d burgravius Ratisponensis et frater suus et alii quam plures. In cuius rei argumentum presentem paginam nostro iussimus sigillo insigniri.

Dat. Auguste, anno Domini MCLXXVIII, indictione XII, XVII. Kal. Octobris.

279. CONSTITUTIO DUCATUS COLONIENSIS IN WESTFALIA.

1180. Apr. 13.

Autographon, cui adhuc appendet filis sericis purpureis aurea bulla, iam asservatur in tabulario regio Berolinensi, at iniuria temporum adeo laesum est, ut scriptura maxime in priore parte paucissimis locis certo cognosci possit¹. Praeterea ductus literarum, qui evanuerunt, a manu posteriore, quae nonnunquam aperte erravit, supertiti sunt. Quare editores priores fere omnes recurserunt aut ad Librum quendam privilegiorum Coloniensium² aut ad editionem principem Aeyndii Gelenii in libro 'De admiranda sacra et civili magnitudine Coloniae libri IV' (Coloniae 1639) p. 73, qui editionem se instruxisse 'ex diplomate sigillato bulla ex puro auro' contendit. At Gelenium nequaquam autographon descripsisse, sed potius apographon quoddam excussisse, persuasissimum habeo³. Gelenii testimonio falso decepti nostri aevi viri docti, qui autographon ipsum adierunt, lectionibus illius nimis confisi sunt ideoque ea, quae legere non potuerunt, aliquoties ex illius textu nimis recte suppleverunt. Ea imprimis est ratio exemplaris (W), quod vir cl. Wattenbach ante multos annos, Pertzio iubente, confecit, Gelenii textu descripto et iis quae plus minusve legi poterant adnotatis⁴. Attamen Wattenbachii curae nulla debemus. Plura autem viro cl. Lacombet (L), qui primus a. 1839 autographo adhibito privilegium vulgavit 'Nieder-rheinisches Urkundenbuch' I, 331 nr. 472⁵. A Lacombetii editione plus quam par est pendere videtur editio viri cl. de Heinemann (H) in Codice diplomatico Anhaltino I, 430

278. ^b) verbia Cuno Rat. episcopus notarius prius oblitus, ea post Phullendorf posuit signisque adhibitis suo loco assignavit. ^c) hoc loco iam vacuo prius ezarata erant Hermannus dux Karinthiq, quae iam erasa sunt. ^d) sic.

1) Similem statum cartae iam saec. XIV. fuisse, docemur adnotatione librariorum duorum cartulariorum archiepiscopatus Coloniensis, qui ipsam iam tunc integram describere non valuerunt; v. Korth 'Liber privilegiorum maioris ecclesiae Coloniensis' in libro 'Westdeutsche Zeitschrift, Ergänzungsheft' III, p. 124. 2) E. g. Erhard, Regesta hist. Westfaliae II, Cod. dipl. 150. 3) In margine p. 74 iuxta verba Nos itaque leguntur. In uno exemplari quaedam praecedentia omissa, quae verba quadrant ad cartularia duo not. 1 memorata. 4) Accedit quod vir clarissimus, praecipiente Pertzio, secundum antiquum nostri instituti morem literae & literam no ubique substituit. 5) Lacombetum, qui multa adhuc legit, secuti ubique & pro ae posuimus. Virum doctum duo testium nomina omisisse, hoc loco monemus oportet.

- nr. 581, quamvis et ipso autographo inspexerit duoque testium nomina a Laconbulo omissa suppleverit. Denique vir d. Philippi apud Wilmensium *Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen II*, 334 nr. 249 lectiones nonnullas autographi adnotavit, quas siglo P signavimus, editionem vero paravit e Libro privilegiorum capituli Coloniensis saec. XIV. in (ante a. 1306) exarato, inter reliquos istos Libros pretiosissimo¹, qui iam in tabulario civitatis Coloniensis asservatur, olim signatus A. III. 17 fol. 50². Quam editionem (B) in usus nostros vertere non praetermisimus. Quibus subsidiis adiuti textum sincerum celeberrimi illius privilegii nos restituere posse confisi sumus, quamvis singulas litteras certus esse non contenderimus.
- ¹⁰ Duo fuisse olim autographa nonnulli viri docti crediderunt, et adhuc vir d. Philippi textum ab ipso editum exemplar fuisse capitulo maiori datum opinatus est. Sed non est, cur ad hunc sententiam cogamur, quam nuperrime vir cl. Scheffer-Boichorst satis superque refutavit³. — *Stumpf, Reg.* 4501. (P. 163.)

(C.) § In nomine sanctę et individue Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. § Quoniam humana labilis est memoria et turbę rorum non sufficit, predecessorum etatis nostre divorum imperatorum et regum decrevit auctoritas, literis annotare que fluentium temporum antiquitas a notitia hominum consuevit alienare. Proinde tam presentium quam futurorum imperii fidelium noverit universitas, qualiter Henricus^a quondam dux Bawarię et Westphalię^b, eo quod ecclesiarum Doi et nobilium imperii libertatem possessiones eorum occupando et iura ipsorum^c imminuendo graviter oppresserit, ex instanti principum querimonia et plurimorum nobilium^d — quia citatione vocatus maiestati nostre presentari contempserit et pro hac contumacia principum et sue conditionis Sueuorum proscriptionis nostre incidit sententiam, deinde quoniam in ecclesias Dei et principum et^e nobilium iura et libertatem grassari non destiterit^f — tam pro illorum iniuria quam pro multiplici contemptu nobis exhibito ac precipue pro evidenti reatu maiestatis sub feudali iure legitimo trino edicto ad nostram citatus audientiam, eo quod se absentasset nec aliquem pro se misisset responsalem, contumax iudicatus est, ac proinde tam ducatus Bawarię quam Westphalię et Angarię quam etiam universa que ab imperio tenuerit^g beneficia per unanimum principum sententiam in sollompi curia Wirzibure^h celebrata ei abiudicata sunt nostroque iuri addicta et potestati. Nos itaque, habita cum principibus deliberatione, communi ipsorum consilio ducatum, qui dicitur Westphalię et Angarię, in duo divisimus et consideratione meritorum, quibus dilectus princeps noster Phylippus Coloniensis archiepiscopus ob honorem imperialis coronę promovendum et manutenendum nec rerum dispendiaⁱ nec personę formidans pericula, gratię imperialis promeruit privilegium, unam partem, eam videlicet que in episcopatum Colonionsem et per totum Pathebrunnensem episcopatum extendebatur^k, cum omni iure et iurisdictione, videlicet cum comitatibus, cum advocatiis, cum conductibus, cum mansis, cum curtibus, cum beneficiis, cum ministerialibus, cum mancipiis et cum omnibus ad eundem ducatum pertinentibus ecclesię Coloniensi legitimo donavimus et de^{k*} imperiali liberalitate contulimus. Et requisita a principibus sententia, an id fieri liceret^l, adiudicatu^m et communi principum et totius curię assensu approbata, accedente quoque publico consensu dilecti consan-

279. ^a) sic W; Henricus L. II. B. ^b) sic P; Westphalia L. II. B. ^c) eorum B. ^d) sic W. B; nob. plur. L. II. ^e) ac B. ^f) destitit B. ^g) tenuit B. ^h) sic W. B; Wirzibure L. II. ⁱ) dispendia L; dispendio H. ^k) sic L. P. II; protomelatur B. ^{k*}) sic legendum et lectionem legitimo donationis titulo, que iam in B irrepsit, a manu posteriore introductam esse, iam docuit L. ^l) sic W. B; liceat L. II. ^m) et ea dictata B.

1) Cf. Korth l. c. 104. 2) V. *ibid.* p. 124. 3) *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* ed. Quidde III, 321 sq.

guinoi nostri ducis Bornhardi, cui reliquam partem ducatus concessimus, promemoratum archiepiscopum Phylippum portione illa ducatus, sua collata ecclesie, vexillo imperiali sollempniter^a investivimus. Hanc igitur legitimam nostram maiestatis donationem et investituram Coloniensi ecclesie et sepedicto principi nostro Phylippo archiepiscopo omnibusque suis successoribus confirmantes^o et in omni posteritatis eum eis ratam permanere volentes, ne quis eam ausu temerario infringere vel quomodolibet violare attemptaverit, imperiali edicto inhibemus et hanc nostram constitutionem^p presentem^q privilegio aurea excellentie nostre bulla insignito^r corroboramus autentice^s, testibus annotatis qui huic facto interfuerunt. Sunt autem hii: Arnoldus Treuerensis^t archiepiscopus, Wigmannus^u Magdeburgensis archiepiscopus. Cŕnradus Salisburgensis^v archiepiscopus, Sifridus Bremensis electus, Cŕnradus^w Wormatiensis^x episcopus, Rŕdulfus Leodiensis episcopus, Bertramnus Metensis episcopus, Arnoldus Osnaburgensis episcopus, Cŕnradus abbas Fuldensis, Adolfus abbas Hersfeldensis, Lotarius prepositus Bunnensis, Ludewicus palatinus Saxonie et langrauius Thuringie, Bernhardus dux Westfalie et Angarie, Gotefridus dux Lotaringie^y, Fridericus dux Suovie, Otto marchio de Brandeburg^z, Teodericus marchio de Lusiz, Dedo comes de Groix, Sifridus comes de Orlamunde, Rubertus comes de Nassawe^{aa}, Emicho comes de Liningen^{ab}, Engelbertus comes de Monte, Teodericus comes de Hostato^{ac}, Gerardus comes de Nŕrberc, Heinricus^b comes de Arnisbere^c, Hermannus comes de Ravinsperg^d; Henricus comes de Kuo, Wernherus^e comes de Wittinchinstein^f, Widdikindus^g de Waltecke, Fridericus de Anfurde, Hartmannus de Bŕtingin, Wernherus^o de Bonlande, Conradus pincerna, Heinricus marscalcus de Bappinheim^h, Sibodo de Groix camerarius, et alii quam plures.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. (M.)

Ego Gotefridusⁱ imperialis aule^k cancellarius vice Cristianus Maguntine sedis^{aa} archiepiscopi et Germanie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXXX, indictione XIII, regnante domino Friderico Romanorum imperatore invictissimo, anno regni eius XXIX, imperii vero XXVI; feliciter amen.

Datum in sollempni^l curia Golenhusin, in territorio Maguntino^m, Idibus Aprilis. 30

280. SENTENTIA DE ADVOCATIIS EPISCOPORUM ET DE MUNITIONIBUS.

(1180. Apr.)

Descripta olim ex autographo tabularii Basiliensis accuratissime b. m. W. Wackernagel, cuius exemplari etiam post novissimam editionem in libro 'Urkundenbuch der Stadt

270. ^a) sic W. B.; sollempniter L. H. ^o) sic B.; lectio confirmamus, quam praebent L. H., teste P a manu posteriore introducta est. ^p) sic W. H.; constitutionem L. ^q) sic L. H.; presenti B. ^r) insignita B. ^s) sic L. H.; autentice B. ^t) Treuerensis W.; Treuerensis B.; Treuerensis L. H. ^u) sic W. B.; Wigmannus L. H. ^v) sic L. ^w) sic W.; Cŕnradus L. ^x) sic L.; Wormatiensis W. ^y) sic W.; Loth. L. H. ^z) sic L. H.; Brandenburg W. ^{aa}) sic L. ^{ab}) sic W. B.; Hostato L. H. ^{ac}) Heinricus c. d. Arnisbere, Hermannus c. d. Ravinsperg incuria om. L. ^{ad}) sic W. B.; Arnisberg H. ^{ae}) sic W.; Ravinsbere B.; Hafsburg male H. ^{af}) sic W.; Wernerus L. H. ^{ag}) sic L.; Wittinchinstein B.; Wittinchinstein H. ^{ah}) sic L. P. H. ^{ai}) sic L. H. B.; Bapponheim W. ^{aj}) sic L. H.; Gotefridus P. ^{ak}) aucto H. ^{al}) sic B.; sollempni L. H. ^{am}) sic L. H.; Golenhusin B.

Basel I, 35 nr. 49 non sine fructu uti licuit. Mandatum, cui appendet adhuc sigilli fragmentum parvum, in quo Wackernagel legerat litteras FR et AVGS, non in cancellaria imperatoria sed fortasse a clerico Basiliensi exaratum est, indeque errores nominum testium nonnullorum declarandi sunt. Ceterum pro eius sinceritate nuper egregie pugnavit vir cl. Schöffler-Boichorst 'Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft' ed. Quidde III, 335. — Stumpf, Reg. 4302. (P. 164.)

F. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus Wernero Basiliensi advocato et universis baronibus et ministerialibus ecclesie Basiliensis gratiam suam et omne bonum.

Universitati^a vestre notum esse volumus, quod ad postulacionem fidelis nostri^b Hugonis Basiliensis episcopi querentis^c, si vacante qualibet advocacia maior ipsius civitatis advocatus aliquid in ea iuris haberet, a cunctis principibus clericis et laicis qui aderant in loco qui dicitur Geilenvsen, per fidelitatem a nobis interrogatis, iudicatum est, quod episcopus vacantem sibi cuiuscunque loci advocaciam vel in manu sua quocunque vult tempore retinere potest vel alii cuiuscunque dare; ita quod, si etiam maior civitatis advocatus hoc contradicere voluerit, ipsius contradictio vel petitio in hac re nullum penitus habebit vigorem. Hoc etiam in iamdicto loco et a principibus ibidem congregatis iudicatum est: nulli persone licere municionem aliquam novam, que vulgo dici possit wibore, in civitate præter ipsius episcopi voluntatem vel erigere vel erectam tenere. Principes vero, qui in confirmacione predictarum sententiarum convenerunt, hi sunt: archiepiscopus Colonienensis, archiepiscopus Magdeburgensis, archiepiscopus Bremensis, archiepiscopus^d Treuerensis, archiepiscopus de Salceburch, episcopus de Lutheche, episcopus Vormatiensis, episcopus de Osenbrvche, episcopus de Verdene, episcopus de Reganespurch, episcopus de Babenberh, cancellarius Gotfridus, dux de Limpvrh, comes Theto, comes Berchtholdus de Anedes, comes Symon de Sarebruche, comes Engelbreht de Bergen, comes Thodericus de Landesperh, marchio Otto de Orlemvndo¹, comes Embecho de Liningen, comes Sigefridus de Orlagomundo, marchio Thodericus de Anhalt², marchio Berchtholt de Ystiriche, palatinus de Vvittelispach Otto senior, comes Heinricus de Cvg, comes Heinricus Rasp nepos imperatoris, comes de Lono, comes de Arensporch, comes de Velthoim, comes Herardus de Aleena, comes Rvdolfus de Cigena, comes Albertus de Eberstein, dominus Egelolfus de Vrsolingen, dominus Vvernerus de Bolando, et multi alii liberi et ministeriales.

281. SENTENTIA DE IMMEDIETATE EPISCOPATUS.

(1181 — 1186.)

Episcopi Argentinensis testimonium, quod diplomatici dicunt 'Akte', datum ex 1) Schöpflini 'Historia Zaringo-Badensis' V, 117, qui autographo usus est (= 'Mémoires

280. ^a) universitatis corr. universitati. ^b) hic tribus litteris spatium vacat. ^c) . . . rentis corr. querentis. ^d) eps supra lin. add.

1) potius de Brandenburg. 2) potius de Lusz.

et documents de la société de la Suisse Romande VII, 29) et 2) Gallia christiana XV, instr. p. 155 nr. 34 'e schedis Droz tom. XLIII, p. 68'. Tempus definitur eo quod Heinrichus episcopus a. 1181 in. electus et Bertholdus IV. dux a. 1186. Dec. 8 mortuus est. Cum autem imperator a. 1184 mense Ianuario Argentinæ moraretur (Stumpf, Reg. 4370), sententia hoc tempore lata esse videtur. — Stumpf, Reg. 4564a. (P. deest.) 5

Heinricus Dei gratia Argentinensis minister humilis. Residentibus nobis in presentia domini nostri imperatoris cum aliis episcopis^a et confratribus nostris, consistentibus etiam multis baronibus, dominus Rogerius Lausanensis^b episcopus de ipso imperatore querimoniam deposuit, dicens quod ipse dominus imperator tempore Haimedei episcopi^c antecessoris sui dignitatem ipsius Lausanensis ecclesie in tantum¹⁰ diminuerat, quod cum Lausanenses electi a sola manu imperiali regalia accipere semper consuevissent et deberent, ipse dominus imperator ius suum in regalibus concedendis duci Berchtoldo contulisset, nec super hoc tunc temporis Lausanensem episcopum citasset nec presentem nec confessum seu convictum donuntiasset. Plurimas etiam molestias et iniurias contra ducem Berchtoldum, quamvis absens foret, proponebat. 15 Ad hoc dominus imperator respondit, se quidem predicto duci Berchtoldo illud ius contulisse, et cum dux Berchtoldus ius istud per eum possideret, eo absente se respondere debere negabat. Cumque super his dominus imperator a nobis sententiam quesivisset, iuxta conscientiam nostram iudicavimus, quod dominus imperator in hiis, que Lausanensis episcopus adversus eum proponebat, etiam duce absente, episcopo²⁰ iustitiam exhibere deberet, in hiis vero que contra ducem proponebat, duce rationaliter citato, eius presentiam expectaret. Huic sententiae dominus archiepiscopus Bisuntinus et Spirensis et Gebennensis episcopi consenserunt. Cum autem a Basiliensi^d episcopo quereretur de consensu sententiae, iudicavit, quod dominus imperator nec debuit nec potuit duci Berchtoldo conferre ius regalium et auferre ecclesiae, verum- 25 tamen quia in qualicumque possessione dicebatur esse^e per dominum imperatorem, dixit, quod non debebat hoc retractari nisi duce presente vel absente ob contumaciam. Huic sententiae multitudo laicorum consensit.

282. SENTENTIA DE BONIS ECCLESiarUM A SCHISMATICIS DISTRACTIS. 30

(1181) Apr. 18.

Descripsit b. m. Jaffé e codice diplomatico ecclesiae Basiliensis membr. saec. XIV. fol. 44 in tabulario Bernensi asservato, e quo edidit Trouillat 'Moniments de l'histoire de l'ancien évêché de Bâle' I, 389 nr. 252 ad a. 1183. — Stumpf, Reg. 4316. 35

(P. deest.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis^a ecclesiae Basiliensis beneficiatis et ministerialibus gratiam suam et omne bonum.

281. ^a) coepiscopis 2. ^b) Lausanensis 2, similia semper. ^c) episcopi Haimedei 2. ^d) Basiliensi 2. ^e) deest 2.

282. ^a) universae col.

Noverit universitas vestra, quoniam in generali concilio summi pontificis et item in curia nostra iudicatum est et communi principum consensu approbatum, quod seismaticorum facta irrita esse debeant, et quocumque bona nomine beneficii vel pignoris ab ecclesiis alienaverant, sub potestatem catholicorum episcoporum libere debeant redire, et tales contractus nullum de cetero vigorem valeant obtinere. Quicumque igitur Basiliensis ecclesie bona, per dominum Lod(owicum) aliquo prefatorum modorum distraeta, de cetero sibi usurpare presumpserit, indignationem nostram se noverit incursum et penam laturum quam curia nostra dictaverit.

Datum Constancie XIII. Kal. Maii.

283. SENTENTIA DE IMMUNITATE CLERICORUM A COLLECTIS CIVITATIS.

1182. Mai. 31.

Descripsit b. m. Boehmer e Libro privilegiorum ecclesie Wormatiensis sac. XV. in tabularii Darmstadiensis fol. 15', quem et ipse editor novissimus adhibuit, Boas 'Urkundenbuch der Stadt Worms' I, nr. 89. — Stumpf, Reg. 4342. (P. 165.)

In nomine sancto et individuo Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Ad eterni regni meritum et ad imperii temporalis incrementum apud regem regum nobis proficere non ambigimus, si ecclesiis Dei iura sua eis conservando imperiali clementia salubriter provideamus. Universis igitur imperii nostri fidelibus tam presentibus quam futuris notum esse volumus, quod Wormatiensis ecclesie canonici ad nostre maiestatis accedentes presentiam, sua nobis conquestione monstrarunt, quod cives Wormatienses ecclesie sue ministros indobite vexarent et ad solvendas de suo peculio collectas, que in civitate ad nostrum fiunt obsequium, ipsos acriter angariarent. Dum itaque in curia Maguncie celebrata, presentibus tam canonicis quam civibus Wormatiensibus, super hac questione sententiam requireremus, a curia nostra iudicatum fuit: quod universi ecclesiarum ministri ab huiusmodi exactionibus liberi esse debeant et immunes, hii videlicet, qui fratribus et ecclesie cottidie in propria persona deserviant nec merimoniis operam dant nec foro rerum venalium student nec pro subterfugio nostre collecte obsequio fratrum se applicant. Nos itaque omnes huiusmodi ecclesie Wormatiensis ministros, qui certi et publici mercatores non sunt, ab omnibus angariis et parangariis^a, ab exactionibus et collectis auctoritate imperiali absolvimus et, ut ecclesie ac fratribus libere servire possint ac devote, immunes esse decernimus: statuentes, ut quocumque persona, parva seu magna, hanc nostram constitutionem violare seu quolibet modo^b attemptare presumpserit, centum libras auri componat, quarum una medietas fisco imperiali, altera vero ecclesie et fratribus iniuriam passis persolvatur. Ut igitur hec in omne evum rata permaneant et inconvulsa, presentem paginam conscribi et sigilli nostri impressione fecimus communiri.

Huius rei testes sunt: Philippus Coloniensis archiepiscopus, Hermannus Monasteriensis episcopus, Ulricus Spirensis episcopus, Arnoldus maior prepositus in Maguncia, Rudolfus imperialis aule prothonotarius, Heinrichus decanus maioris^c ecclesie

283. ^a) perangariis cod. ^b) derst cod. ^c) maior cod.

in Maguncia, Sifridus magister scholarum, Hermannus cantor, Ruckerus archipresbiter, Moynhardus decanus Wormaciensis, Conradus magister scholarum, Conradus cellerarius, magister Gerhardus, Ludowicus; laici: Henricus comes de Dietso, Hartmannus de Budingon, Dudo camerarius; cives Wormacienses: Wernhorus thelonearius, Wigandus, Gernodus, David, et alii quam plures.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi.

Ego Godefridus imperialis aule cancellarius vice Cristiani Maguntinensis sedis archiepiscopi et Germanie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXXXII, indictione XV, regnante Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXXI, imperii vero XXVIII. Datum Maguncie in sollempni curia, II. Kal. Iunii.

284-286. RECONCILIATIO TERDONAE.

1183. Febr. 4.

284. CONVENTIO INTER IMPERATOREM ET TERDONAM.

Exstat in duplici forma: A, quae abundat sententia post nomina iuratorum adiecta, quae ad res Paleae id est civitatis Alexandriae spectat, et linea chronologica. Legitur haec forma in 1) Chartario Dertoniensi edito a. 1814 a Ludovico Costu, nunc in bibliotheca publica Taurinensi asservato (cod. lat. Supplemento del Pusini K. V. 26) saec. XIII. in fol. 1; quod excussit Holder-Egger; linea chronologica ibi desideratur; praeterea in editionibus 2) Bottazzii 'Le antichità di Tortona' p. 303, nescio quo ex fonte¹⁾; 3) ad textum Bottazzii propius accedit textus quem vulgavit Muratori 'Antiquitates Italicae' IV, 289 'e tabulis ad me ex ea civitate (sc. Tortonensi) missis'. Altera forma B legitur in innovatione, quam praebet Henrici VI. privilegium a. 1193, Febr. 4 datum²⁾, quod ex instrumento notarii a. 1310, Dec. 16 in tabulario episcopali Tortonensi asservato edidit vir h. m. Stumpf 'Acta imperii adhuc inedita' nr. 410³⁾. Caret haec forma sententia illa de

1) Bottazzi l. c. provocat ad editionem priorem a Damiano Tortonensi paratam. Luigi da Milano, teste praefatione p. X, saec. XVII. opusculum vulgavit 'ove compilò le vite de tre santi vescovi Tortonesi'. 2) Miro sane casu accidit, ut et conventio patris et privilegium filii die Febr. 4 datum sit. At hoc causam esse suspicionis movendae non concedo. 3) In huius privilegii (Stumpf, Reg. 4795a) tenorem: In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Henricus sextus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Ea quae a patre nostro divinae memoriae Frederico Romanorum quondam imperatore invictissimo facta sunt, rata volentes et illibata observari, notum fieri volumus universis praesentem paginam intuentibus, quod nos reconciliationem inter ipsum patrem nostrum et cives Terdonenses factam secundum quod in autentico huic paginae infrascripto continetur, nostrae auctoritatis privilegio confirmamus. Tenor autem autentici talis est: 'Dominus imperator per — comes Ditzze'. Ut hoc autenticum patris nostri Fr. Romanorum imperatoris [nostraque] dispositio rata permanent, praesentem cartam conscribi et sigillo nostro iussimus communiri.

Testes: Wolfgerus^{b)} Pataviensis episcopus, Valterius Troianus episcopus, Liupoldus dux Austriacae, Robertus de Durne^{c)}, Cuno de Minzembere, Marquardus dapifer, Henricus pincerna^{d)}, Henricus marscalcus.

Signum domini Henrici sexti Romanorum imperatoris invictissimi.

Actum anno Domini MCLXXXIII, indictione X, regnante domino Henrico sexto Romanorum imperatore invictissimo, regni eius XXIII, imperii secundo. Data per manum Sigelochi protonotarii, secundo die Nonis Februarii.

a) et adl. cod. b) Urollgerus cod. c) Reihortus de Duino cod. d) de pincerna cod. 45

Alexandria et linea chronologica, excellit tamen sententia alia quae spectat ad castellanos et palagiu, et in enumerandis castellanis a forma A aliquantum discrepat.

Præquam iudicemus de ratione, quae inter has formas intercedit, aliam textum scripti inspiciamus oportet, quem A* signari licet. Praesto est in editionibus tribus, quae sunt: 1) Schiavinus 'Annules Alexandriae' circa annum 1600 scripti, editi a Ponzionio in 'Monumentis historico patriae' XI, 79; a Schiavinus codice manuscripto certe derivata est editio Ghilini 'Annali di Alessandria' p. 15; 2) Salice 'Annali Tortonesi' p. 507¹. Textus A* in universum congruit cum textu A, desideratur tamen in initio invocationis formula sicut in B; et linea chronologica ad Henrici VI. temporu adaptata est, apud Schiavinam hoc modo: Actum anno Domini MCXCIII, indictione XI, regnante domino Henrico VI. Roman. imperatore invictissimo, regni eius XXIII, imperii II, prid. non. feb., apud Salicem autem sic: Henrico sexto Romanorum regi et imperatori invictissimo regno eius anno 23 et imper. 2da pridie non. februarii. Praeterea apud Schiavinam in sententia illa de Alexandria nomen Friderici imperatoris in 'Henricum' mutatum est. Non dubito, quin istae lineae chronologicae depromptae sint e privilegio Henrici VI. ab hominibus litterariis male feriatas, qui textum conventionis linea illa carere animadvertierunt, sicuti revera textus chartarii Tortonensis A1 illu caret. Similiter quidam lineam chronologicam iuramenti Tordonensium (infra nr. 285) variavit in hunc modum: Anno Domini MCXCIII. indictione X. prid. non. Februarii². Formam A* igitur spernendam esse censemus.

De ratione, quae intercedit inter formas A et B, recte, ut arbitror, iam cogitavit vir ill. Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' II, 498, 501, qui conventionem priorem a. 1183. Febr. 4 factam postea a partibus mutata et ampliata esse iudicavit. Quod factum est certo ante diem 14. Nov. 1184, diem obitus Beatricis imperatricis, cuius fit mentio in sententia illa, qua excellit B. Tempus autem artius terminari videtur die 14. Martis a. 1183, die reconciliationis civitatis Alexandriae. Huc reconciliatione facta, qua incolis Alexandriae in civitate remanere imperator concessit, sententia illa textus A, quae de Palea agit, nimirum obsoleta facta est. Ergo paullo ante aut paullo post diem 14. Martis conventionem priorem in formam alteram redactum esse crediderim. Utraque forma igitur authentica habenda est. Formam A geminam esse, probatur et ipso iuramento, quod Papienses Tordonensibus iuraverunt (infra nr. 286), ubi haec: Si vero illi de Palea usque ad mediam quadragessimam (1183. Mart. 27) per voluntatem imperatoris de Palea egressi fuerint, tenebimur quod nullum eis malum inforemus. Formam autem B et ipsam authenticam esse, probatur privilegio Friderici II. a. 1220. Nov. 24 dato (Bottazzi p. 310 = Böhrer 'Acta imperii selecta' nr. 282 p. 248), quo confirmantur civitati privilegia Friderici I. et Henrici VI, quod verba aliqua sententiae illius, qua abundat B, usurpavit: Et si infra predictas coherentias aliquid est, tamquam si esset nominatum, perpetuo damus, concedimus atque confirmamus. Quae cum ita sint textusque B, ut traditus est, mendis et omissionibus scateat, rei aptum duximus, ea quibus A abundat asteriscis insigniri et ea quibus B excellit uncis includi, cetera discrepantia aut duabus columnis aut in adnotationibus prae oculis lectoris poni. Scripturas textus A* raro tantum curavimus. — Stumpf, Reg. 4353. (P. 165.)

In nomino domini nostri Iesu Christi. Hoc est forma reconciliationis, qua civitas Tordona et eius habitatores ad gratiam domini imperatoris redierunt.*

284. *) asteriscis inclusu des. B.

1) Salice p. 500 laudat 'Muratori, Antiq. Med. Aev.', neque vero textum eius e Muratoriano petiit esse clucet. Ceterum Salice textus maculis scateat. 2) Cum isto signo chronologico hoc iuramentum, in quo nomina Friderici imperatoris et Beatricis imperatricis occurrunt, iterum editum est a Salice p. 635 'De Carnevaris' i. e. e 'Oronaca del canonico Agosteo Carnevaris' secundum p. 492. Canonici iste et ipsam lineam chronologicam conventionis variasse mihi videtur.

1. Dominus imperator per interpositam personam, scilicet per Conradum de Belalus^b, super^o animam suam fecit iurare^d, quod civitas Tordona de cetero non destruetur^e nec per se nec per aliquem suorum: sed potius habet eam salvare et custodire, nec non^{*} personas et res eorum civium bona fide et sine fraude, ad honorem^{*} et utilitatem^{*} imperii et ipsius civitatis Tordone^f. Nec ipsam civitatem^g dabit alicui homini, et suos castellanos permittet^h.^{*} et consentiet^{*} subiacere civitati Tordone, sicut castellani Papiensesⁱ subiacent civitati Papie. Nec habet eos castellanos civitati Tordone auferre, nec per se nec per^k alium. Maiores exactiones non exiget^l a civibus Tordone et ab opidanis, quam^m ipse exigetⁿ a Papiensibus et eorum castellanis, secundum quantitatem personarum et eris. Et hoc^o bona fide et^p sine fraude. Privilegia vero^q et donationes, quas quasve^r fecit de civitate Tordone vel de castris et villis et^s possessionibus ipsius episcopatus, presertim de Seraualle et de^t aliis^t, sine fraude^u bona fide revocat et cassat et cassata non confirmabit. Possessiones ecclesie Tordonae^v, quas nunc habet et tenet, sive per se sive per alium non habet auferre. Et faciet marchionem de Monteforato quiescere de oppido Statiani^w, ne episcopus de cetero^x inquietetur a marchione occasione date pecunie. Et habet iubere Papiensibus, ut de cetero teneant pacem Terdonensibus et ut iurent^y se cum eis et adiuvent eos^z de omnibus guerris eorum^{*} suis sumptibus^{*1} et facient^z vivam guerram inimicis Tordone. Et precipiet Papiensibus, quod remittent omnes subscriptos^a castellanos Terdonensibus, quos nostra remittimus et confirmamus auctoritate.^{*}

A. A*

2. Castellanos vero^b eos intelligimus qui in montanis et planis habitant, presertim illos de Copara, de Azano, de Castro Novo, de Bagnolo, de Ponte Curono, de Puzolo, de Monte Morisino^c, de Vipegolo, de Bagnara, de Monte Legali^d, de Belignano^e, de Faurega, de Gremiasco^f, de Monte Acuto, de Dernico, de Monte Ebore, de Merlaxino^g, de Boligo, de Bruxa^h Monocaⁱ, de Liprando, de Monte Iardino^k, de Monte Iaro^l, de Savignono^m, de Grondona, de Persioⁿ, de Pobleto^o, de Monte Alto, de Arquada, de Monte Cuco, de Precipiano^p, de Seraualle, de Cassiano, de Staciano, de Brion^q, de Nova, de Bosco, de Villa, de Olasca, de Sarzano^{r.2}.

B.

2. Castellanos eos appellamus qui in montibus habitant, presertim illos de Putolo, de Monte Morosino, de Vipeculo, de Bagnara, de Monte Legali, de Bollognano, de^s Frabrica, de Grimiasco, de Monte Acuto, de Dernico, de Monte Ebore, de Merlaxino, de Belego, de Brusamonico, de Liprando, de Monte Iardino, de Savognona, de Grondona, de Perce, de Publotto, de³⁰ Monte Alto, de Archata, de Monte Cuco, de Precipiano, de Serravalle, de Cassiano, de Staciano, de Briunti, de Nova, de Busco, de Villa, de Augulasco, de Sarzano, de Castello Novo, de Ponte Curono^{2. 35}.

284. b) belalis A 1. B. c) in B. d) iurari A 1. e) destruetur A. 1. A*. f) pro Tordone B: utilitatem custodire. g) pro ipsam civitatem B: eam. h) permittere B. i) Papiensibus B. k) pro nec per B: vel. l) exigere A*. m) sed quomodo A 2. 3; sed quam B. n) exigit A 2. o) haec B. p) deest A 1. q) quas vel B. r) deest A 2. s) deest B. t) villis add. A* 2. u) et add. A 2. v) Terdonensis B. w) Staciani B. x) iurent A 2. 3. B. y) et adiuvent eos deest A 2. 3; adiuvent deest A*, sed teneant add. A* 2 post sumptibus. z) faciant A 2. 3. A* 2. a) suprascriptos A 2. 3. A*. b) vero deest A 1. c) Morosino A 2; Merlino A 3; Morosino A* 1; Merlaxino A* 2. d) sequitur spatium vacuum unius vocis in A 1. e) bellognano A 1. f) grimiasco A 1. g) Merlaxino A 2. 3; Merlaxino A* 2; Merlaxino A* 1. h) Brusca A 2. 3. A*. i) Monaca A 2. A* 1. k) Iardino A* 1; notoiardino A 1. l) Faro A 2. A* 1. m) Savignone A 2. 3. n) pizio A 1. o) pobleto A 1. p) precipiano A 1. q) Brionte A 2. r) sequitur lacuna in A 2.

1) Cf. Sacramentum Papiensium nr. 286: Sed bona fide iurabimus Tordonam de suis guerris sumptibus nostris. Verba suis sumptibus in conventionem posteriore forte consilio omisa sunt. 2) In A. 30. ergo sunt 39, in B tantum 35 castella; hic desiderantur Copara, Azanum, Bagnolum et Mons Iarus, qui tamen

3. Et faciet^r finem de omnibus maleficiis, que Terdonenses^r domino^u imperatori vel suis militibus vel peditibus^r fecerunt^r, et malum meritum non reddet Terdonensibus. Marcas, quas olim dabant Terdonenses^r, remittit nec de cetero eas exigit. Et faciet^r hominibus de Serravalle finem^r de omnibus maleficiis, quae erga dominum imperatorem^u vel suos fecerunt. Et permittit hominibus Terdone^a habere consulatum, et macella et molendina et vias publicas habere et tenero^b, sicut permittit Papiensibus.

[4. Item^o dat et confirmat communi Terdonao illos castellanos omnes et eorum possessiones, et praesertim Capara, Aclanum, Castrum Novum, Bagnollum, Cagnanum, Calvencana, Serravalle¹, Gatorba, Gignanum, Montem Larium, cum omni iurisdictione. Et omnia pedagia, quae commune vel capitanei modo tenent, eidem communi vel capitaneis dat et confirmat praesenti privilegio². Et si infra praedictas cohaerentias locorum aliquid est, tanquam si esset nominatum Terdonensibus, interventu dominae Boatricis augustae eidem communi pro suo dat et confirmat.]

5. Sicut Conradus de^d Belalus^o iuravit pro domino imperatore^o et pro se^o, sic et principes^o et nobiles^o subscripti iuraverunt pro^r se: Theodericus^o marchio de Landesbergo, Florencius comes Hollandie^b, Bernardus comes Saxonie¹, Conradus de Monteferrato, Recherius^o comes de Blanderan¹, Conradus de Bocesbere^m, *Constantinus de Berga, Cono de Minzenbere^o, Henricus marscalcus, Walterius dapifer, Conradus pincerna [et alii quam plures]. Insuper iuravit^o archiepiscopus Coloniensis, cancellarius imperialis aule Gotofredus^o, comes Henricus de^o Ditze.

*6. In hac autem conventionem comprehendit dominus imperator, quod civitas Terdona et eius districtus non recipiat aliquem vel aliquos homines, qui de octo villis infrascriptis apud Paleam collecti sunt. Si vero recepti fuerint, infra octo dies ab eo die quo ab imperatore Frederico^r vel a marchione de Monteferrato vel eorum certo nuntio requisiti fuerint^o, vel a rege vel a suo nuntio certo, eos dimittant vel restituant. Sunt autem hae ville: Maronge, Gamundi, Oville, Four, Bergul, Solero^t, Wargent^u, Rovero.*³

Actum^r anno Domini MCLXXXIII^m, indiet. I^r, regnante domino Frederico^r Romanorum^o imperatore invictissimo^o, pridie Nonas Februarii.

285. SACRAMENTUM TERDONENSIUM. Febr. 4.

Adhibuimus 1) *codicem Chartarii Dertonensis fol. 3 (ed. Costa p. 31); editiones* 2) *Bottazzii p. 307; 3) Muratorii p. 291; 4) Salicei p. 509, quae lectiones praebet vitissimas. Praeterea Saliceum p. 525 iterum idem sacramentum nimis corruptum et ad tempus Heinrichi VI adaptatum edidisse, supra p. 391 diximus. (P. 166.)*

284. *) facit A. A^o. 1) Terdona A. A^o 1. u) domino — dominum imperatorem des. A^o 2. v) praedictis A 3. w) fecerunt B; facere . . . A 2; facere fecit A^o 1. x) deest B. y) facit A 1. z) finem de hom. de Serravalle B. a) pro hom. Terdone B: eis. b) habere et tenero des. B. A^o 2. c) uncia inclusa des. A. A^o. d) deest A 3. A^o. e) Belaliis B. f) per A 1. g) Dietricus B. h) de Hollande B. i) Bernardus c. Saxonie des. A 1. k) Recherius B. l) Blandrate B; Blandrato A^o 1. m) Bocesbere A 1; Bocesbe A 2. 3. A^o; Hockelhero B. n) mizenbere A 1. o) iurabant B. p) Gotofredus cancellarius B. q) Henricus de des. B. r) Henrico A^o 1. s) requisitus fuerit A 1. A^o 1; requisitus fuerit vel requisiti fuerint A^o 2. t) Solero A 1. u) Wägent A 1; Vagent rell. v) Actum — Februarii des. A 1; Actum — domino des. A^o 2. w) MCLXXXIII. A^o 1. x) XI. A^o 1. y) Henrico VI. A^o. z) regi et add. A^o 2. a) regni eius XXIII, imperii II add. A^o 1; regno eius anno 23, et imper. 2 add. A^o 2.

incuria librarii forsitan omissus est. Copara, Azanum, Bagnolum et fortasse etiam Mons Iarus (si idem est ac Mons Larius) in B c. 4 supplentur. Viginti tantum castella enumerat Sacramentum Papiensium. 1) Quod Serravalle et hoc loco nominatur, sane mireris. 2) Enumeratum certe mirum. 3) Marengo, Gamondo iam Castellazzo, Oviglio, Foro, Bergoglio, Solerio, Quarquento, Rovereto.

In nomine domini nostri^a Iesu Christi. Hoc est sacramentum fidelitatis, quod iuraverunt consules^b Tordonenses Ido et^c Ubertus de^d Busco, cives Tordonenses^e, domino Frederico imperatori^f et filio eius regi Henrico et domine Beatrici Romanorum imperatrici auguste.

Ego iuro ad sanota Dei euangelia, quod ab hac die in antea semper ero fidelis⁵ domino Frederico imperatori et domino Henrico regi Romanorum. et domino Beatrici imperatrici auguste contra omnem hominem^g. Nec ero in consilio nec in^h facto, quod perdant vitam vel membra vel honorem. Et bona fide et sine fraude iuvabo eos tenere regnum Italiae et honorem corone, et nominatim civitatem Tordone et episcopatum et comitatum, et dare eis civitatem ad offensionem et defensionem. Et si¹⁰ perdidierint regnum Italiae vel civitatem et episcopatum et comitatum Tordone, bona fide et sine fraude iuvabo eos recuperare et recuperata tenere. Et erodentias, quas ipsi per se vel per suos certosⁱ nuntios mihi insinuaverint vel per litteras, secretas tenebo nec pandam ad detrimentum personarum vel honoris eorum. Et pacem faciam omnibus amicis eorum et servabo; et guerram vivam faciam omnibus inimicis eorum;¹⁵ nec guerram recrudutam faciam hostilibus eorum et imperii, secundum mandatum domini imperatoris vel domini regis vel domine imperatricis vel legati, quem ipsi ad hoc factum destinaverint. Et nos operam dabimus bona fide et sine fraude, quod omnes homines civitatis Tordone fidelitatem in hac eadem forma iurent domino imperatori Frederico^k et suo filio regi Henrico^l et domine Beatrici auguste imperatrici.²⁰

Anno^m domini MCLXXXIII, indictione Iⁿ, pridie Nonas Februarii.

286. SACRAMENTUM PAPIENSIUM.

Dumms e codice Chartarii Dertonensis fol. 13' (ed. Costa p. 154); cum in hac editione ultimum teneat locum, viros doctos hactenus latuisse videtur. (P. deest.)

In nomine Domini amen. Nos Papienses iuramus salvare et custodire civi-²⁵ tatem Tordonae, masculos et feminas et res eorum carumve et ecclesiarum Tordone et de eius districtu, et specialiter Wilielmum de Paloto, si ipse nobis iuraro voluerit ut civis Tordonae. Et hinc in antea pacem Tordonensibus tenebimus bona fide^a et sine fraude. Nec de cetero laborabimus, quod civitas Tordone destruat a nobis nec ab aliquo homine. Sed bona fide iuvabimus Tordonam de suis guerris sumptibus nostris;³⁰ et vivam guerram cum omnibus inimicis Tordonae, cum populo et militibus sine fraude^b faciemus. Nec pacem nec finem nec guerram recrudutam cum eis absque Tordona faciemus. Concordiam cum Mediolano et cum Placencia absque Tordona non faciemus. Nec de cetero accipiemus castellanos episcopatus Tordone nec habitatores ipsorum, et omnes castellanos suos, quos olim accepimus, Tordonensibus renuntiamus; presertim³⁵ illos de Pozolo et illos de Monte Morisino et de Bagnaria et illos de Sarzano et de Casiano et de Scra Valle^c et de Monte Cuco et de Arquadra et de Monto Alto et illos de Grondona et de Liprando et de Monte Iardino et de Bologo et de Bruxa Monaca et de Montebor et de Fabrica et de Dernici et de Agolassa et de omnibus, presertim de Sapignono et de Novo; quod dictum est de istis, attendemus de omnibus. Et si⁴⁰ predicti vel alii castellani in toto vel in parte vellent resistere Tordonensibus, ipsos Tordonenses bona fide et sine fraude iuvabimus ad hoc ut iurisdictioni Tordone sub-

285. ^a) deest 2-4. ^b) et cives add. 1. ^c) deest 2. 3. ^d) et 1. 3; deest 2. ^e) civ. Tord. des. 4; cives tordonensis 1. ^f) deest 2. ^g) contra om. hominem des. 2-4. ^h) consilio nec in des. 2-4. ⁱ) certos suos 2. 3. ^k) Freder. 1. ^l) Henr. 1. ^m) Anno — Februarii des. 1. ⁿ) decima 4.

286. ^a) si e corr. c. ^b) fraude c. ^c) senalle c.

iaceant. Et si aliquis marchio vellet Terdonam inipugnare, Terdonam bona fide iuvabimus. Si vero marchio Montisferrati et marchio Malaspina et marchio Anselmus de Rosco guerram Terdonensibus fecerint, et ipse marchio Montisferrati exinde sub iudicio consulum Papiæ, et alii duo marchiones — quos Terdonenses dicunt suos habitatores — sicuti Papiensium similiter et consulum Terdonensium sese ponere noluerint, in eos guerram faciemus, et hoc omni fraude remota. Itæm^d in curiis predictorum omnium, et specialiter Castelli Novi, Aciani et Ponte Corioni, nullam rem immobilem pignori accipiemus nec aq̄istum aliquod in feudum nec in alodium in curiis predictorum locorum faciemus, nisi illud forte quod consules Terdonæ nobis concederent seu darent pro debito, quod ille cuius res esset nobis dare teneretur. Nec tamen propterea Terdonenses eius iurisdictione privabuntur^e. Castrum nec aliquam fortitudinem in episcopatu Terdone infra predictas coherentias designatas per nos vel per alios de cetero faciemus. Nec Bagnolium levabimus nec possessiones ecclesiarum Terdone que sunt in montanis, presertim in Val de Bolbedra, nec in feudum nec in alodium accipiemus, nisi forte fructus. Sacramenta que Terdonenses, quando^f in suburbio habitabant, nobis Papiensibus fecerunt, eis remittimus et totum quicquid nobis Papiensibus ab eis promissum fuit, renuntiamus. Nec dabimus opem neque consilium, quod Terdonensis episcopus amittat sua castra ab aliquo homine et possessiones quas nunc habet et tenet, et si quis vellet ea castra quæ nunc habet et tenet auferre, ipsum bona fide iuvabimus. Et quicquid ipse habuit in Viqueria a triginta annis infra, ei non auferemus, sed permittimus^g ei id habere et tenere. Pedagium aliquod eis in terra nostra non auferemus nec auferri permittimus. Et eis sine exactione per terram nostram et aquam eundi tribuimus eandem libertatem quam nos et cives nostri habemus. Si vero illi de Palea usque ad mediam quadragesimam per voluntatem imperatoris de Palea egressi fuerint, Mart. 27. tenebimur quod nullum eis malum inferemus. Et per omne decennium hæc iuramenta reficiemus, si requisitum fuerit, nisi remanserit comuni^h concordia utriusque civitatis. Hoc autem iuramus salva fidelitate domini imperatoris.

287-291. PACTA PLACENTINA CUM LOMBARDIS.

1183. (Mart. — Mai.)

De scriptis, quæ iterum edituri sumus, vir cl. Ficker 'Zur Geschichte des Lombardenbundes' ('Sitzungsberichte der Wiener Akademie' tom. LX) p. 327 sq. et postea 'Beiträge zur Urkundenlehre' II, 46 docte et laute egit, ut et hæc loca meminisse iuvat. Codices, quos ulhibuimus, contulit vir cl. Holder-Egger.

287. FACULTAS IMPERATORIS.

Legitur in Registro privilegiorum civitatis Mutinensis sæc. XIII. in. fol. 16, quod asseruntur in tabulario municipali. Ex eodem edidit cum Muratori 'Antiquitates Italiae' IV, 293, a quo omnes posteriores editiones pendent. — Stumpf, Reg. 4354.

(P. 167.)

286. ^{d)} corr. ex Ita, relicta littera a c. ^{e)} prium||bitur c. ^{f)} q̄h c. ^{g)} corr. ex p̄mitte-
mus c. ^{h)} coi c.

F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectis ac fidelibus suis Astensi episcopo, marchioni Henrico^a Gueres et fratri Theodorico gratiam suam et bonam voluntatem.

Quia vestre devocionis ac studii fidem in multis rerum experientis probatam nobis et cognitam habemus, magna imperii negocia industrie vestre sincera fidelitate tractanda committere non dubitamus. Itaque verbum tractande pacis et concordie inter nos et Lombardos eos, qui rebelles^b sunt imperio, sinceritati vestre proponendum et consumandum committimus, plenam vobis nostro auctoritatis potestatem conferentes, ut quecumque vos acceptaveritis, nos quoque acceptemus, et que promissione vel iuramento firmaveritis, nos rata habeamus et exequamur.

288. PETITIO IMPERATORIS A RECTORIBUS CASTIGATA.

Adhibuimus 1) Registrum Mutinense saec. XIII. in. fol. 17', ubi inscribitur: R(u-brica) qualiter peticio domini imperatoris fuit facta a rectoribus Lombardie; et 2) apographum coactum in membrana longiore litteris, quibus utebantur librarii, exaratum, quod asservatur in tabulario S. Antonini Placentiae, in arca magna lignea; cuius scriptura partim detersa partim abscissa est. Codice 1 usus est Muratori l. c. 295, quem secuti sunt reliqui editores: Carlini 'Historia pacis Constantiae' 192 (= Savioli 'Annali Bolognesi' II, 2, 130), Vignati 'Storia della lega Lombarda' 352. Cum ordo capitulum 1—21 in Conventione praevia (nr. 289) idem sit atque in hac petitione et caput 22 in illa omnino desideretur, discrepantiam ordinis capitulum a capite 23 tantum in margine adnotavimus.

(P. 167.)

In Christi nomine^a.

Super questione regalium sic respondemus¹: 1. Facta vobis civitatibus Societatis et personis concessione regalium et consuetudinumstrarum inperpetuum, tam in civitate quam extra civitatem, videlicet ut in ipsa civitate et suburbiis seu coherentibus edificis^b, veluti^c in castro Verone et Brixie^d, omnia in integrum^e habeatis, sicut actenus habuistis vel habetis per comune^f et^g divisum seu tonetis, et si quid in ea amplius ad imperium^h pertinet; extraⁱ vero omnes consuetudines sine contradictione^k domini imperatoris F(ridericus) et successorum eius exerceatis, quas quidem^l condamnate exercuistis vel modo exercetis: scilicet^m in fodro, in exercitu, in municionibus civitatum et in iurisdictione plenaⁿ, in pascuis, molendinis, in aquis, aquarum usibus^o, in pontibus, tolloneis^p et communantiis et in ceteris que ad comoditatem civitatum et personarum Societatis spectant^q; ita videlicet^r ut unaquaque civitas predicta habeat in suo episcopatu et comitatu^s seu districtu, nisi consuetudo aut^t pacti tenor restiterit; et ita ut ex presenti concessione imperiali nullum preiudicium fiat^v iuri aut consuetudini alicuius^w civitatis Societatis^x, nec aliquod ius acquiratur super his de quibus discordia est.

2. Volumus, ut alia regalia in hunc modum cognoscantur: Homines tam de civitate quam de^y episcopatu eligantur, viri bone^z opinionis et^a qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra^b civitatem^c nec contra imperatorem privato vel speciali^d

287. a) hen. c. b) rebelli c.

288. a) In nomine domini nostri Iesu Christi 2. b) hereditis 2. c) hic superscr. 2. d) brisio 2. e) omnia in 1; omnia in int iam detersa 2. f) civ 1. 2. g) vel 2. h) quid amplius in eo ad ipam 2. i) corr. ex ex 1. k) edic 2. l) deest 2. m) quidam 2. n) sicut 2. o) plenaria et 2. p) aquarumque usibus 2. q) tolloneis 2. r) que spectant ad comod. civit. vel pers. societatis 2. s) deest 1. t) comitatu 2. u) aut pacti ten abscissa 2. v) deest 1. w) consuetudinis alicui 2. x) tis — acquiratur abscissa 2. y) de — bone abscissa 2. z) corr. ex boni 1. a) et — idonei detersa 2. b) superscr. 1. c) civit 2. d) speciali — consignat(hunt) abscissa 2.

1) Nempe intermentii imperatoris ad petitionem primitus a Lombardia factam.

odio teneantur. Qui iurent bona fide et sine fraude perquirant et iniqua consignabunt ea quo specialiter ad imperatorem spectant; et quod concorditer dixerint, obtineant.

3. Si autem huic inquisitioni^o supersedendum esse putaveritis, censum duarum millium^f marcharum per singulos annos petimus, ita tamen quod competenti moderatione^g moderetur etiam^h quantitatem istam, si enormis visa fuerit.

4. Si quis autem super his que supra vobisⁱ concessa sunt vel promissa, sive in civitate sive extra civitatem^k, querimoniam apud imperatorem^l vel^m eius nuntium deposuerit, eius querimoniam dominus imperator non admittet, necⁿ eius nuntius, sed^o silentium ei inponet.

5. Hoc quod dominus imperator vel eius antecessor rex vel imperator vel alius, qui pro eo tenebat, episcopis, ecclesiis vel^o aliis quibuscumque personis clericis vel laicis ante tempus guerre^p dedit vel quolibet concessionis^q titulo concessit, firmum et ratum dominus imperator habeat nec possessorem^r de predictis inquietabit, salvis superioribus concessionibus et permissionibus civitatibus factis in integrum^s; et pro eo solita^t servicia^u exhibeantur, sed census non prestetur; sententiis, transactionibus, refutationibus, privilegiis in dampnum^v alicuius ecclesie vel civitatis vel personis^w Societatis datis vel factis cassatis^x.

6. Regalia et commoditates^y, quas pro bono pacis civitatibus^z vel personis Societatis superius concessimus seu permisimus^z in civitate vel extra, liberas ab omni prestatione census esse^a statuimus.

7. Privilegia omnia et data et concessionem, que in preiudicium vel dampnum ecclesiarum vel^b civitatum vel locorum vel personarum Societatis occasione guerre vel discordie ecclesie vel in iniuriam^c alicuius predictarum a domino imperatore vel nunciis^d eius indulta sunt, cassentur et in irritum deducantur.

8. In civitate illa, in qua apostolicus^e habet comitatum^f, cives illius civitatis non teneantur ab imperatore consulatum recipere. In civitate vero^g, in qua episcopus per privilegium imperatoris comitatum habet, si consules per ipsum episcopum auctoritatem consulatus^h recipere solent vel volent, ab ipso recipiant, sicut recipere consueverunt; alioquin ab imperatore vel nuntio eius gratis in Lombardiaⁱ recipiant vel requirant, ita quod investitura uni consuli vel pluribus facta omnium nomine^k vel requisita sine fraude sufficiat. Nec cogatur ipse vel eius successor denuo ab eo^l investituram recipere vel requirere, donec imperator idem^m vixerit.

9. Cum autem imperator defunctusⁿ fuerit vel regnum filio suo concesserit, simili modo in Lombardia a filio eius^o vel successore investituram recipiant^p vel requirant^q.

10. In causis appellationum si quantitas C librarum imperialium excesserit, appellatio ad imperatorem licite^r fiat, ita tamen quod^s non cogantur in Allamanniam^t ire; sed imperator habeat suum^u proprium nuncium^v in civitate vel in^w episcopatu, consilio consulum civitatis electum, qui de ipsa appellatione infra civitatem illam^x vel episcopatum cognoscat et diffinat.

288. ^o) inquisitioni — duarum *abscissa* 2. ^f) mille 1. ^g) tamen incompetenti moderatione 2.
^h) etiam — fuerit *abscissa* 2. ^l) alio atramento *superscr.* 2. ^k) eius 2. ⁱ) imprö 1. ^m) vel eius nuntium *des.* 2. ⁿ) recenti manu *superscr.* 2. ^o) et 2. ^p) gnoro 2 *semper.* ^q) concessio-
 nis 2. ^r) possessionem 1. ^s) factis *num* 1. 2. ^t) solita *superscriptis literis* no 2. ^u) sequitur
 non *deletum* 2. ^v) dapnum 2. ^w) civ. persone 1. ^x) cassatis. *Reg abscissa* 2. ^y) commoditates 2.
 45 ^z) permisimus 1. ^z) esso — omni(ta) *abscissa* 2. ^b) vel civ. vel locorum vel *des.* 2. ^c) iniuriam 1;
 riam — predictarum *abscissa* 2. ^d) nunciis 2. ^e) eps apostolicus 1. ^f) tunc — civita(tis) *abscissa* 2.
^g) illa 2. ^h) consulatus 2. ⁱ) lombardia 2. ^k) nomine omnium 2. ^l) ab eo *des.* 2. ^m) idem
 imperator 2. ⁿ) defunctus 2. ^o) vel eius 2. ^p) recipiant 2. ^q) requirerent 2. ^r) licite 1.
 50 ^s) *des.* 2. ^t) Allamanniam 2. ^u) *des.* 1. ^v) vel *add. scil. deletum* 2.

11. Consules, qui in civitatibus constituuntur, tales sint qui fidelitatem fecerint imperatori vel faciant, sicut^w cives in ipsa civitate, antequam consulatum recipiant.

12. Vasalli imperatoris ab eo investituram recipiant^x et fidelitatem faciant^y sicut vasalli^z; cives vero secundum consuetudinem obtinentem ante regnum domini F(rideric)i).

13. Vasalli tam^a clerici quam laici, qui investituram tempore guerre vel tregue^b non^c postulaverunt vel debita servicia imperatori non exhibuerunt vel occasione Societatis eum offenderunt, hac occasione feudum non amittant^d nec propterea in ius vocentur.

14. Libellarie et precarie^e in suo statu permaneant secundum^f consuetudinem¹⁰ uniuscuiusque civitatis, non obstante lege^g domini F(rideric)i imperatoris¹, nisi in ea civitate que sponte eam servare voluerit^h.

15. Dampna¹ omnia et iniurias, quas dominus imperator per se vel per suos ab universitate Societatis vel ab aliquo de Societate vel coadiutoribus^k Societatis¹ sustinuit, gratis remittet et remitti faciet^m a suis qui dampna sunt passiⁿ, et plenitudinem gratie¹⁵ sue eis^o dabit.

16. Moram superfluam in civitate vel episcopatu pro dampno civitatis^p non faciet.

17. Civitates munire et extra^q municiones facere eis liceat; nec alicui de Societate, qui non sit in comitatu^r vel episcopatu vel districtu alicuius civitatis de Societate, castrum vol¹ civitatem vel ullam municionem facere vel reficere liceat absque consilio^s²⁰ et voluntate ipsius civitatis.

18. Item Societatem, quam nunc habent, tenere^t et, quociens voluerint, renovare eis liceat.

19. Pactiones timore imperatoris vel^u per impressionem nuntiorum eius extorte in irritum^v deducantur, puta Placentinorum^x et episcopi Paduani et¹ Veronensium et¹²⁵ Vicentinorum civium et si que sunt similes, et si quid ex his pactionibus debetur^w, remittatur.

20. Sententie quoque, que de iure secundum leges contra aliquem vel aliquos de Societate^x late sunt, teneant^y, si tamen contra eos tenerent, si gratiam imperatoris^z haberent. Que vero contra aliquem de Societate^a vel aliquos late sunt occasione³⁰ guerre vel discordie ecclesie vel Societatis, in irritum deducantur.

21. Possessiones quas quisque de Societate a tempore regni eius tenobat seu tenuit, si ablata^b sunt ab his qui non sunt de Societate, restituantur; vel si eas recuperaverit^c, quieto possideat, nisi per electos arbitros ad cognitionem regalium imperatori assignentur, salvis superioribus concessionibus seu permissionibus.³⁵

*) scilicet pactum pontis Padi et fectum eiusdem pontis et regalium et datum et pactum, quod fecit episcopus Ugo de Castro Arquato, et si quid^d aliud [fictum]^e sit^f ab eodem episcopo vel a comune vel ab aliqua alia persona cum imperatore vel aliquo eius nuncio, et factum O. marchionis, videlicet omnem offensam]^o Papiensibus et Terdonensibus similiter remittat. *add. 2 inter lineas manu eadem, sed postea suppletum.*⁴⁰

288. w) sicut cive *abscissa* 2. x) recipient 2. y) fatient 2. z) vasalli. (cives *abscissa* 2. a) tam 2. b) vel tregue *des.* 1. c) non postulare *abscissa* 2. d) admittant 2. e) prechario 1. f) per 2. g) *deest* 1. h) volunt 1. i) *dāna* 2. k) coadutoribus 1; vel conditoribus *superscr.* 2. l) *deest* 2. m) faciat 1. n) passi sunt 2. o) ei 1. p) .ci. 1. q) civitatem *add. sed deletum* 2. r) alicui qui non sit de societate in comitatu 2. s) consilio 1. t) tenere et *abscissa* 2. u) vel⁴⁵ *deest* 2. v) irritum 2. w) debetur remit *abscissa* 2. x) de Societate *des.* 2. y) teneat 2. z) *abscissum* 2. a) de societate *superscr. alio atramento post* vel aliquos 2. b) ablata 2, sunt *deest*. c) recuperavit 2. d) q 2. e) lacuna per foramen orta 2. f) seu sut 2.

22. Alexandria Dei gratia et^a misericordia imperialis benivolentia civitas remaneat et statum civitatis obtineat et omni^b privilegio civitatum Societatis gaudeat intra et extra et eorum consuetudinibus libere utatur.

23. Anplius eam iurisdictionem, quam Mediolanenses exercere consueverunt in comitatibus Seprii et Marciane et Burgarie et in aliis comitatibus vel^o modo exercent, libere et quiete habeant et possideant sine contradicione domini imperatoris F(ridorici)¹ et successorum eius, salvis pactis, datis et concessionibus et in suo robore durantibus, que Mediolanenses^k per comune^l fecerunt civitatibus Pergami, Novarie, Laudo, nec propter hanc concessionem ledendis.

24. Opizoni^m marchioni omnem offensam, quam cumⁿ Societate vel per se vel^o per aliquam^o aliam personam contraxit, imperiali clementiaⁿ remittet et in plenitudinem gratie sue eum recipiet. Nec per se nec per interpositam personam pro^q proteritis offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferet lesionem nec ad rationem faciendam eum compellet; et possessiones quas habet^r in Tortona et^a episcopatu ei restituantur.

25. Omnes de Societate, qui fidelitatem imperatori iurabunt, in sacramento fidelitatis adicient, quod possessiones et iura, que dominus imperator in Lombardia habet^t et possidet extra Societatem, iuvabunt^u eum bona fide manutenere, si opus fuerit et super hoc si per imperatorem vel eius certum^o nuntium requisiti fuerint, et si amiserit, recuperare^v; ita videlicet quod^w finitimo civitates obnoxie sint principaliter ad hoc faciendum, et si opus fuerit, alie teneantur ad competens auxilium prestandum. Civitates Societatis que sunt^x extra Lombardiam in suo confinio^y similiter teneantur facere.

26. Si qua vero civitatum ea, que in conventionione pacis ex parte imperatoris statuta sunt, omnino non^z observaverit^a, cetera civitates eam^z ad id observandum bona fide^b compellent.

27. Imperatori intranti in Lombardiam^o causa suscipiende corone fodrum consuetum et regale qui solent et debent prestantur^d. Vias et pontes bona fide et sine fraude et sufficienter reficient^o in eundo et redundo. Mercatum sufficiens sibi et suis cuncti et redeunti bona fide et sine omni^f fraude prestantur^d.

28. Si quis ex parte imperatoris de^b possessionibus suis expulsus est, restituantur sine fructibus et dampno dato, et offensa remittantur, salvis prioribus omnibusⁱ concessionibus seu permissionibus et salva compositione, de qua actum fuit^k inter Papienses et parentes Egidii de Prando pro morte eius, nisi possessor munitus fuerit privilegio vel investitura^l imperatoris vel regis seu alio iure et nisi civitas teneatur iuramento, ut non restituat — quo casu arbitrium^m boni viri volumus pro restitutione succedereⁿ — et^o pactis inter civitates factis, presertim ante imperium domini imperatoris, in suo robore durantibus, veluti quod factum fuit inter Bononienses et Faentinos et Ymolenses^p.

29. Si quando controversia de feudo orta fuerit^q inter dominum imperatorem et alium qui sit de Societate, per pares illius civitatis vel episcopatus, in qua discordia agitur, secundum consuetudinem Lombardie in eodem episcopatu vel civitate terminetur.

288. g) deest 1. h) eorū 2. i) F. imperatoris 2. k) abscissum 2; Mediolanenses 1. l) eorū 1. 2. m) Opizoni 2. n) cum Societa abscissa 2. o) deest 2. p) clementia 2. q) pro pret. offensis des. 2. r) habuit 2. s) vel 2. t) habet in lombardia 2. u) iurabunt 1. v) corr. eorū recuperationem 2. w) qui 1. x) si 1. y) superscr. 1. z) deest 1. a) observaverint corr. ex observabant 2. b) bona fide des. 2. c) lombardiam 1. d) prestantur 1. e) postea superscr. 2. f) deest 2. g) qd 1. h) de poss. suis des. 2. i) omnibus prioribus 2. k) est 2. l) vel investitura alio atramento superscr. 2. m) arbitrii 1. n) succed'e 1. o) deest 1. p) faentinos et imollenses 2. q) orta fuerit de feudo 2.

289. CONVENTIO PACIS PRAEVIAL.

Scriptum hoc, cuius capita 1—38 fere ad verbum in Privilegio pacis Constantiae repetita sunt, servavit et ipsum Registrum Mutinense saec. XIII. in. fol. 13, ubi inscribitur: Rubrica) qualiter dominus Fredericus et eius filius Henricus proferobant concedere Lombardis regalia et consuetudines. Codice Mutinensi usus est olim Muratori l. c. 301, a quo reliquae editiones pendent, utpote Carlini 204 (= Savioli II, 2, 126), Vignati 359. Menda codicis aliquoties e Privilegio pacis emendavimus. (P. 171.)

In nomine domini nostri Iesu Christi.

1. Dominus imperator F(ridericus) et filius eius rex^a Henricus concedent vobis, civitatibus, locis et personis Societatis regalia et consuetudines vestras tam in civitate quam extra civitatem in perpetuum, videlicet ut in ipsa civitate omnia in integrum^b habeatis, sicut haecenus habuistis vel habetis; extra vero omnes sine contradictione exerceatis consuetudines, quas ab antiquo exercuistis vel exercetis: scilicet in fodro et nemoribus et pascuis et pontibus, aquis et molondinis, sicut ab antiquo habere consuevistis vel habetis, in exercitu, in municionibus civitatum, in iurisdicione, tam in criminalibus quam in pecuniariis, intus et extra, et in ceteris que ad commoditatem spectant civitatum.

2. Volumus, ut regalia, que vobis concessa non sunt, in hunc modum cognoscantur: Episcopus loci et homines tam de civitate quam de episcopatu eligantur, viri bone opinionis et qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra civitatem nec contra imperatorem privato vel speciali odio teneantur. Qui iurent, quod bona fide et sine fraude perquirent et inquisita consignabunt ea que specialiter ad imperatorem spectant.

3. Si autem huic inquisitioni supersedendum esse putaveritis, censum duarum milium marcharum per singulos annos petimus¹.

4. Si quis autem super his que vobis concessa sunt vel permissa, sive in civitate sive extra civitatem spectant, querimoniam apud imperatorem deposuerit, eius querimoniam dominus imperator non admittet et silentium ei imponet.

5. Hoc quod dominus imperator vel eius antecessor rex^a vel imperator episcopis, ecclesiis, civitatibus vel aliis quibuscumque personis, clericis vel laicis, ante tempus guerre dedit vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum et ratum dominus imperator habeat, salvo superioribus concessionibus; et pro eo ei solita servicia exhibeantur, sed census non prestetur.

6. Commoditates, quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitate vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus census debeat prestari.

7. Privilegia omnia et data et concessiones, que in preiudicium vel dampnum civitatum vel locorum vel personarum Societatis occasione guerre vel iniuria alicuius predictorum a domino imperatore vel a nuntiis eius indulta sunt, cassentur^c et in irritum deducantur.

8. In civitate illa, in qua episcopus per privilegium imperatoris vel regis comitatum habet, si consules per ipsum episcopum auctoritatem consulatus recipere solent, ab ipso recipiant, sicut recipere consueverunt; alioquin unaqueque civitas a domino imperatore consulatum recipiet. Consequenter prout in singulis civitatibus consules

289. ^a) res c. ^b) omnia ^{III} ^{III} c. ^c) cassantur c.

1) Miramur, quod hoc loco clausula in favorem Lombardorum facta omittitur, quae continetur in Petitione imperatoris a rectoribus castigata c. 3 et in Privilegio pacis Constantiae c. 3. An deest ex incuria librarii?

constituentur, a nuntio ipsius, qui sit in civitate vel episcopatu, investituram recipiant: et hoc usque ad quinquennium. Finito quinquennio unaquoque civitas mittat nuntium ad dominum imperatorem pro recipienda investitura, et sic in posterum, videlicet ut finitis singulis quinquenniis ab ipso recipiant, infra quinquennia et^d a nuntio eius, sicut dictum est, nisi imperator in Lombardia fuerit. Tunc enim ab ipso recipiant. Eadem observentur in successore ipsius. Et omnes investiture gratis fiant.

9. Cum autem imperator defunctus fuerit vel regnum filio concesserit, simili modo a filio vel eius successore investituram recipient.

10. In causis appellationum si quantitas XXV librarum imperialium excesserit^e.
 10 appellatio ad ipsum licite fiat, salvo iure et moribus Brixionensis ecclesie in appellationibus, ita tamen quod non cogantur in Alamanniam ire; sed imperator habeat proprium nuntium in civitate vel episcopatu, qui^f de ipsa appellatione cognoscat et iuret, quod bona fide causas examinabit et diffinit secundum leges et mores illius civitatis infra duos menses a contestatione litis vel a tempore appellationis recepte.
 15 nisi iusto impedimento vel consensu utriusque partis remanserit.

11. Consules, qui in civitatibus constituuntur, tales sint qui fidelitatem fecerint imperatori vel facient, antequam consulatum recipiant.

12. Vasalli^g imperatoris ab eo investituram recipiant et fidelitatem^h facient sicut vasalli; ceteri omnes sicut cives a XVI an. usque ad LXX, nisi sint tales persone,
 20 quibus debeat et possit sacramentum remitti.

13. Vasalli, qui tempore guerre vel treugue non postulaverunt investituram vel debita servicia non exhibuerunt imperatori, hac occasione feudum non amittant.

14. Libellarie et prebario in suo statu permancant secundum consuetudinem uniuersiusque civitatis, non obstante lege domini imperatoris F(ridericus).

15. Dampna omnia et ablata et iniurias, quas dominus imperator per se vel per suos ab universitate Societatis vel ab aliquo de Societate vel a adiutoribusⁱ Societatis sustinuit, per se vel per suam partem gratis remittet et plenitudinem gratie sue eis dabit.

16. Moram superfluum in civitate vel episcopatu pro dampno civitatis non faciet.

17. Civitates munire et extra munitiones eis facere liceat.

18. Item Societatem, quam nunc habent, tenere et, quocumque voluerint, renovare eis liceat.

19. Pactiones timore imperatoris vel per impressionem nuntiorum eius facte pro infectis habeantur, nec pro eis aliquid exigatur, puta Placentinorum, scilicet pactum
 35 pontis^k Padi et fictum eiusdem pontis et regalium et datum et pactum, quod episcopus Ugo fecit de castro Arcuato, et si qua alia facta sunt similia ab ipso episcopo vel a communi vel ab aliis de Societate cum domino imperatore vel eius nuntio, ipso ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus Placentinis, ita tamen quod teneantur semper solvere fictum abbatibus Sancte Iulie de Brixia; et si que sunt similes.

20. Sententie quoque, que iure et secundum leges et consuetudines contra aliquem vel aliquos de Societate late sunt, teneant, si tamen de iure contra eos tenent. si gratiam imperatoris habuerint. Que vero contra aliquem vel aliquos de Societate late sunt occasione [guerre] vel discordia seu discordia ecclesie, in irritum deducantur.

21. Possessiones quas quisque de Societate ante tempus guerre iuste tenebat, si
 45 per vim ablato sunt ab his qui non sunt de Societate, sine fructibus et dampno restituantur; vel si eas recuperaverit, quieto possideat, nisi per electos arbitros ad cognitionem regalium imperatori assignentur.

289. ^d) legendum videtur cum Privilegio pacis Constantiensis; et infra quinquennia. ^e) excessit e.

^f) quod e. ^g) Vasalli — sacramentum remitti ab eadem manu in eadem fol. 13^r suppleti sunt; signata appositis.

50 ^h) fidel' e. ⁱ) adiutarii; vel a quo adiutoribus e. ^k) pontis e.

- c. 24. 22. Obigoni marchioni omnem offensam, quam domino imperatori vel alicui sue partis fecit, postquam in Societate¹ fuit, per se vel per aliquam personam cum Societate vel defendendo aliquem de Societate, imperiali clemencia per se et per suam partem remittet et in plenitudinem gratie sue eum recipiet. Nec per se nec per interpositam personam pro preteritis offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferat lesionem vel occasionem^m.
- c. 23. 23. Amplius eam iurisdictionem, quam Mediolanenses exercere consueverunt in comitatibus Soprii et Martiane et Bulgarie et in aliis comitatibus, exceptis locis que Pergamenses per commune modo tenent inter Aduam et Olleum et excepto Romano Votero et Bariano, et eam, quam modo exercent, libero et quieto habeant et possideant sine contradictione domini imperatoris F(riderici) et successorum eius, salvis pactis et datis et concessionibus et in suo robore durantibus, que Mediolanenses per commune fecerunt civitatibus Pergami, Novarie, Laude, nec propter hanc concessionem ledendis.
24. Nec ullum preiudicium fiat iuri aut consuetudini alicuius civitatis Societatis nec aliquod ius acquiratur in detrimentum alicuius civitatis propter predictas concessiones.
25. Et propter predictas concessionem pacta inter civitates Societatis quondamⁿ facta nichilominus firma et rata permaneant.
26. Nec aliquid intolligatur acquisitum Mediolanensibus^o in episcopatu Laude propter predictas concessionem, salvo iure Mediolanensibus^o aque Lanbri et in pedagio, si quod habent.
- c. 25. 27. Omnes de Societate, qui fidelitatem domino imperatori iurabunt, in sacramento fidelitatis adicient, quod possessiones et iura, quas dominus imperator in Lombardia habet et possidet extra Societatem, iuvabunt^p eum^q bona fide manuteneri, si opus fuerit et super hoc per imperatorem vel eius certum nuntium requisiti fuerint, et si amiserit, recuperare; ita videlicet quod finitime civitates obnoxio sint principaliter ad hoc faciendum, et si opus fuerit, alie teneantur ad competens auxilium prestandum. Civitates de Societate que sunt extra Lombardiam in suo confinio similiter teneantur facere.
- c. 26. 28. Si qua vero civitatum ea, que in conventionione pacis ex parte imperatoris statuta sunt, non observaverit, cetero civitates [eam] ad id observandum bona fide compellent, pace nichilominus in suo robore permanente.
- c. 27. 29. Imperatori intranti in Lombardiam fodrum consuetum et regalo qui^r solent et debent et quando solent et debent prestabunt. Et vias et pontes bona fide et sine fraude sufficienter reficient in eundo et redeundo. Mercatum sufficiens sibi et suis cuncti et redeunti bona fide et sine fraude prestabunt.
30. In omni X. anno fidelitates renovabunt in his qui domino imperatori eas non fecerint, cum^s ipse peccierit per se vel per suum nuntium^t.
- c. 28. 31. Si qui ex parte imperatoris de possessionibus suis iustis expulsi sunt, restituantur sine fructibus et dampno, nisi in causa principali seu proprietatis iure possit se tuori possessor, salvis prioribus concessionibus; et omnes offense eis remittantur; eodem iure servando his qui sunt ex parte imperatoris circa restitutionem, nisi civitas teneatur iuramento, ut non restituat; quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere.
- c. 29. 32. Et si qua controversia de feudo orta fuerit inter dominum imperatorem et alium qui sit de Societate, per pares illius civitatis vel episcopatus, in quo discordia agitur, secundum consuetudinem illius civitatis in eodem episcopatu terminetur, nisi

289. 1) societatem c. m) legendum cum Privilegio coactionem. n) quendam c. o) Mediolan c.

p) emendari; iurabunt c. q) eum c. r) quod c. s) q c. t) nuntium c.

dominus imperator in Lombardia fuerit; tunc enim apud ipsum, si sibi placuerit, causa agitabitur.

33. Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta et iuramento^u firmata inter civitatem et civitatem Societatis vel civitatem Societatis et alias personas^v dominus imperator audientiam donegabit.

34. Item dominus imperator restituet stratam Veronensibus. Et nominatim recipiet dominum Icillinum in plenitudinem gratie sue et omnem offensam ei remittet.

35. In causis, que terminato sunt ante tempus pacis, dominus imperator appellationes ad se factas non recipiet.

36. Ecce nomina principum et militum^w qui iurare debent: archiepiscopus de Maganqa, archiepiscopus de Colonia, archiepiscopus de Salsburgo, episcopus de Panbergis, episcopus de Guarmasia, episcopus de Straseburgo, episcopus de Basela, episcopus de Spira, episcopus de Renosburgo, et cancellarius imperatoris, abbas de Volt, dominus imperator F(ridericus) et rex Henricus eius filius et alius eius filius qui est dux, de Saxonia Bernardus dux, et dux Guelfus, et dux de Carengo, et dux de Baioria, et dux de Austorico, et dux de Stira, et dux de Boemia^x, dux de Carantana, et marchiones de Saxonia, scilicet marchio Tiris et frater eius comes Dede, et landegravii^y qui sunt imperatoris nepotes, et frater imperatoris, comes Henricus de Decio, et comes de Savolia, comes palatinus de Doenga, Guarnerius de Balenda, Cona de Miciborgo, Enricus marescalcus, Conradus de Schinke^z, Rodulfus camarlengus, Albertus de Grogngengo, Albertus de Adelburgo, et omnes qui habent aminationem ab imperatore in Lombardia et Marchia et Romania^a, infra mensem ex quo ceperit aministrare.

37. Hec sunt nomina civitatum que debent iurare ex parte imperatoris, scilicet Cremona, Pavia, Aste et Terdona.

38. Nomina civitatum et locorum et personarum Societatis, cum quibus dominus imperator facit concordiam et que debent iurare ex parte Societatis, hec^b sunt: Vercelle, Novaria, Mediolanum, Laude, Pergamum, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia Padua, Tarvisium, Feraria, Bononia, Imola, Faentia, castrum Sancti Cassiani. Mutina Rogium, Parma, Placentia cum Bobio, plebs de Grabadona, marchio Obigo.

290. DECLARATIO INTERNUNTIORUM DE SACRAMENTIS.

Scriptum, quod Muratorius l. c. 305, Pertzius, alii cum Conventione praevia perperam continuerunt, in Registro Mutinensi fol. 15 ab illa per novam lineam, signum paragraphi, invocationis formulam ab editoribus omissam sciungitur. (P. 173.)

In nomine Domini.

1. Dominus F(ridericus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus^a et filius eius rex^b Henricus iurare debet per se aut per aliam personam^c, cui nominatim parabolam dabit, ut iuret in anima sua, quod ipse dominus imperator bona fide et sine fraude servabit concordiam pacis scriptam per dominum Gulielmum Astensem episcopum et marchionem Henricum qui dicitur Guorecius et fratrem Tedericum et Rodulfum camarlengum, qui mandatum pacis habuerunt ab imperatore, et ex altera parte nuntios civitatum et locorum et personarum Societatis: et quod bona fide et sine fraude faciet iurare predictos principes tam clericos quam laicos et milites et consules

280. ^{u)} emendari; iuramenta c. ^{v)} pas c. ^{w)} et militum eadem manu superscr. c. ^{x)} boenia c.
45 ^{y)} landograndi c. ^{z)} legendum Schiphe. ^{a)} Marc et romani c. ^{b)} h c.

290. ^{a)} augustus c. ^{b)} res c. ^{c)} pan c.

et potestates predictarum civitatum, quod ipsi facient omnes homines sue credentie et unum hominem in publica concione in anima populi iurare pro sua civitate, quod bona fide servabunt pacem et concordiam, quantum ad eos pertinobit, civitatibus, locis et personis Societatis, sicut continetur in scriptis factis inter^d episcopum Astonsem et marchionem Henricum et fratrem Tedericum et Rodulfum camarlongum et ex altera^e parte rectores et consules civitatum Societatis.

2. Dominus imperator iurabit et duo predicti filii eius et principes qui presentes erunt in colloquio, quod statutum est per predictos nuncios imperatoris usque ad
 Jun. 12. octavam pentecostem proximam^o, et sic^f alii principes et milites supra nominati, qui
 Sept. 1. absentes erunt, usque ad Kal. Setemb. proximas iurabunt. Et consules predictarum¹⁰ civitatum infra tres menses iurabunt et facient iurare, sicut superius dictum est, ex quo requisitum fuerit a nunciis civitatum Societatis post reditum, nisi remanserit iusto impedimento aut per parabolam parcium, quousque data fuerit. Alioquin ponet in bannum illam civitatem, que noluerit predictum iuramentum facere, infra II menses postquam inde ex parte Societatis requisitus fuerit, nec extrahet eam de banno, nisi¹⁵ conpleverit hoc, pro quo in banno posita fuerit.

3. Rectores cum consulibus^g, qui sunt hic^h, iurabunt, quod pacem istam, sicut in scripto continetur, bona fide et sine fraudeⁱ observabunt erga dominum imperatorem F(ridericum) et filium eius regem Henricum; et ea, que in instrumento pacis continentur^k, bona fide et sine fraude adimpleri facient; insuper quod credentias et ceteros²⁰ consules vel potestates de singulis civitatibus in eundem modum iurare facient. Item quod pecuniam, quam domino imperatori debent, scilicet XV milia librarum imperia-
 lium et mille libras imperiales, quas debent Astensi episcopo et marchioni Henrico Guercio et Rodulfo camarlengo et preposito Sancti Antonini^l, bona fide constitutis terminis persolvent Mediolani pro porcione sibi a sociis concorditer iniuncta.²⁵

4. Item convenit inter predictos nuncios domini imperatoris et rectores et consules Societatis, quod, si qua civitas aut locus Societatis non iuraverit ad terminum, quo alie civitates iurabunt, et in terminis statutis de pecunia^l prestanda non solverit, dominus imperator ponet eam vel eum in bannum^m infra duos menses ex quo requisitus fuerit, neque extrahet eum de banno, donec duplum solverit eius quod pro stare³⁰ debuerat. Ceteri vero de porcione eius non teneantur. Sed ad conpotens auxilium prestandum ad id recuperandum teneantur.

5. Hanc² pacem iurabunt rectores et alii homines de Societate ita, si placuerit civitatibus Ferrarie, Imole, Faventie et episcopatibus videlicet Feltre et Belluneⁿ et Cenote, salvis pactis et datis inter homines predictorum episcopatum et civitatis Tar-³⁵ visii^o, iurare similiter a proximo die Moreurii usque ad III septimanas. Alioquin, quia videbuntur per fraudem pacem recusare, teneantur rectores et alii, qui iuraverunt, exinde precise.

291. SACRAMENTA PACIS. Apr. 30.

Instrumentum notarii integrum legitur in Registro magno civitatis Placentinae¹⁰ saec. XII. ex. seu XIII. in. fol. 152', quod asservatur in tabulario municipali, et in eius apographo Registro parvo (olim dicto 'mezzano') saec. XIII. ex. fol. 107'. Registro magno usi sunt Palastrelli 'Degli atti della pace di Costanza' 62 (= Vignati 370) et Prutz 'Friedrich I.' III, 398; Registro parvo Savioli 'Annali Bolognesi' II, 2, 118.

Summulam huius instrumenti continet Registrum Mutinense saec. XIII. in. fol. 15',¹⁵ quam Pertzius imitati in calce posuimus. (P. 174.)

290. ^d) in c. ^e) proximum c. ^f) si c. ^g) Rect. 9 consulibus c. ^h) hic c. ⁱ) fraude c.
^k) continetur c. ^l) penia cal. manu corr. pecunia c. ^m) bannu c. ⁿ) bellute c. ^o) tar c.

1) Placentiae, Petro Diani. 2) Cf. Privilegium pacis c. 11.

Anno dominice incarnationis millesimo centesimo octuagesimo tercio, indictione prima, die sabbati, pridie Kalendas Madii in civitate Placentia^a infra ecclesiam sancti Antonini, in presentia domini Tedaldi Placentini episcopi, Ardicionis propositi maioris ecclesie Placentine, Petri Diani propositi ecclesie sancti Antonini, Guilelmi et Armanni de Cario, Petri Vieccomitis, Caponis, Bonizonis de Andito, Arnaldi Strieti, Bonizonis Agadi, Grimerii Codeporei, Bosoni Polati, Iacobi de Surrexio, Bernardi Ardecionis, Iæmbardi, Bosoni, Roberti Muglani, Iohannis^b Advocati, Iohannis^b Nanfi, et multorum aliorum tam clericorum quam laicorum de civitate Placentia^a, et in presentia Ardrici de Bonate de Mediolano, Guilelmi Oriani de Brixia, Oprandi de Pergamo, Agnelli de Mantua, Rolandi de Guarino de Bononia, Buccacii de Minervia de Brixia, Vegli iudicis de Parma, Anrici de Lafratta et Oldevrandi et magistri Gualfredi^c de Bononia, Marci de Castello et Viviani Advocati de Verona, Caspii de Verecollis, Alberti cambiatoris de Rogio, et multorum aliorum de civitatibus Societatis Lombardie, Marchie et Romagnole, post missam in nomine sancti Spiritus solompniter celebratam, invocato nomine domini nostri Iesu Christi, iurata fuit pax inter dominum Fredericum imperatorem et filium eius Henricum regem nec non et Societatem Lombardie, Marchie et Romagnole, hoc modo videlicet:

Dominus Guillelmus Astensis episcopus et dominus marchio^d Henricus Guercius, nuntii domini imperatoris, qui plenam potestatem et licentiam habebant a domino imperatore tractandi super verbum pacis inter eum et Societatem Lombardie et componendi, sic ut quodcumque ipsi acceptarent iuramento vel alia promissione, ipse ratum haberet, ut in litteris ipsius domini imperatoris ibi publice^e lectis suoque sigillo corroboratis continebatur, et Rodulfus camerlengus similiter nuntius domini imperatoris directus ab eo ad tractandum et componendum de ipsa pace, ut in litteris aliis domini imperatoris, licet non ibi publice lectis continebatur, manu propria iuraverunt ad brevem continentem sic:

In nomine domini nostri Iesu Christi. Iuro ego, quod faciam dominum imperatorem Fredericum et filium eius Henricum regem habere ratam et firmam concordiam pacis inter nuncios domini imperatoris, scilicet^f dominum Guillelmum Astensem episcopum et marchionem Henricum Guercium et fratrem Theodoricum et Rodulfum^g camerarium, et rectores Lombardie, Marchie et Romagnole scriptam, et eos iuramento firmare faciam, sicut in presenti scripto pacis continetur. Hoc totum adtendam et adimplero^h faciam usque ad octavam pentecostesⁱ proxime venientis, nisi iusto impedimento Dei remanserit; quo transacto, infra octo dies similiter adtendam et adimplero faciam, ut superius dictum est, et nisi remanserit parabola nuntiorum vel rectorum Societatis sponte^k data; et per omnes terminos michi datos sic observabo.

Et frater Theodoricus, qui eandem licenciam et potestatem habebat, ut in ipsis litteris ibi lectis continebatur, quod ipsi tres iuraverunt, promisit in suo ordine, bonitate et legalitate per stipulationem domino Guidoni de Landriano rectori vice omnium aliorum rectorum.

Ex parte Societatis Lombardie, Marchie et Romagnole iuravit inprimis dominus Opizo marchio Malaspina, semper^l firmam tenere pacem, sicuti in breve^m ibi presenti, supra quem iuravit, scripta erat inter predictos nuntios domini imperatoris et rectores Societatis ipsius, tamen in his capitulis solummodo que ad ipsum marchionem pertinent. Deinde iuravit dominus Guido de Landriano, semper firmam tenere pacem, sicuti in ipso breve pacis continebatur, et adimplere. Similiter iuraverunt Oprandus de

291. a) plac e. b) Iohis c. c) Old. de magistro Gualfredo c. d) sequitur E. ceppinetum c. e) datus add. sed del. c. f) scilicet c. g) camerlengum add. sed ceppinetum c. h) ad implerere c. i) pentecostis c. k) sponte c. l) his scriptum sed correctum c. m) imbreve c.

Martinengo de Brixia consul et rector, dominus Arduinus confanonerius de Placentia consul et rector, Atto Ficianus de Pergamo consul et rector, Arlottus de Mutina consul et rector, Parisius de Regio consul et rector, Alexander de Mantua consul et rector, Leazar de Lauda consul, Ardricus de Sala potestas Laudo, Artichellus de Verona nuntius potestatis Verone vice et parabola potestatis ut in iuramento addidit, Iohannes de Bonaparte de Tarvisio consul et rector, Oprandus de Vicencia rector, Antoninus de Andito de Placencia potestas Bononie, Robertus Vicecomes de Novaria consul et rector, Bartholomaeus de Verceilis rector in hoc tantum, Martinus iudex consul plebis Grabadone; consules Mediolani Pinamons de Vimercato, Flamengus²⁾, Adobatus Buttraffus; consules Placencia Niger Fugaciola, Gerardus Ardicionus, Iacobus Strictus,¹⁰ Guttontesta, Ianonus Buechamatta, Azo de Vico Iustino, consul de Tarvisio Guido; consules de Novaria Oprandus de Archamaregnatio³⁾, Albertus Bunipertus; consul de Lauda Liprandus Circamundus.

(S. N.) Ego Bonusdies notarius sacri palatii interfui et per voluntatem ambarum parium et preceptum hanc cartam⁴⁾ scripsi. Duas feci uno tenore, unam Placentinis¹⁵ et unam Veronensibus.*

*) Anno dominice incarnationis millesimo CLXXX. tercio, indic. I, die sabati¹⁾, pridie Kal. Madii, in civitate Placentia²⁾, infra ecclesiam sancti Antonini, in presentia domini Tebaldi Placentini episcopi et cleri eiusdem civitatis et marchionis Opiçonis Malaspine et rectorum et consulum et multorum sapientum Societatis Lombardie, Marchie et Romanie, et magne²⁰ partis populi Placentini³⁾. Dominus Guilielmus Astensis episcopus et marchio Henricus Guercius et frater Theodoricus⁴⁾ et Rodulfus camararius fecerunt legi literas sigillatas sigillo domini imperatoris F., in quibus continebatur, quod dominus imperator dederat licentiam predictis Astensi episcopo et marchioni Henrico et fratri Theodorico tractandi verbum pacis inter ipsum dominum imperatorem nec non et Lombardos; et totum⁵⁾, quod ipsi acceptarent vel iuramento vel alia promissione, ratum haberet⁶⁾. Quibus litteris lectis, predicti Astensis episcopus et marchio Henricus et Rodulfus tale fecerunt iuramentum:

'In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Iuro ego, quod faciam dominum imperatorem F. et filium eius regem Henricum habere ratam et firmam concordiam pacis inter nuntios imperatoris, scilicet dominum Guilielmum Astensem episcopum et marchionem Henricum Guercium et fratrem Theodoricum et Rodulfum camararium, et rectores Lombardie et Marchie atque Romanie⁷⁾ scriptam, et eos iuramento firmare faciam, sicut in presenti scripto pacis continetur. Hoc totum attendam et adimplere faciam usque ad octavam pentecostem proxime⁸⁾ venientis, nisi remanserit iusto impedimento Dei. Quo transacto, infra octo dies similiter attendam et adimplere faciam, ut superius dictum est, nisi remanserit per parabola⁹⁾ nuntiorum vel rectorum Societatis sponte datam¹⁰⁾, et per omnes terminos michi¹¹⁾ datos sic observabo'.

Deinde frater Theodoricus in suo ordine, bonitate et legalitate promisit, quod illi iuraverunt, et facere dominum imperatorem sic adimplere et attendere. Huic facto interfuere testes dominus Armannus et Guilielmus de Cario, Capo, Petrus Vicecomes Placentie, Arnaldus¹²⁾ Strictus, Crimerius Codeporco, Robertus Moglarius de civitate Placentia¹³⁾ et multi alii de civitatibus et Societate Lombardie.

291. ¹⁾ seu Flamerigus c. ²⁾ litera h eadem manu supra lin. add. c. ³⁾ hac cari c.

⁴⁾ sabat c. ⁵⁾ Pla c. ⁶⁾ theodoricus c. ⁷⁾ totos c. ⁸⁾ haberont c. ⁹⁾ unā atque romā c.

¹⁰⁾ p̄x c. ¹¹⁾ data c. ¹²⁾ in c.

292. RECONCILIATIO ALEXANDRIAE.

1183. Mart. 14.

Hoc scriptum, quod Pertz perperam anno 1184 vindicavit, olimus ope 1) transsumti Raynini de Alferio notarii a. 1270. Aug. 22. 'in palacio novo comitis Alexandri' facti, quod asservatur in tabulario Massiliensi; exemplavit vir d. Arndt; tum editionum 2) Schiavinae Annalium Alexandriac in Monumentis historiae patriae XI, 59 excusorum; 3) Ghilini 'Annali di Alessandria' 12; 4) Moriondi 'Monumenta Aquensia' I, 81; hac editione Schiavinae codice quodam usae esse videntur. — Stumpf, Reg. 4357. (P. 181.)

Sub hac forma recepit^a dominus imperator^b homines de Cesaria^c, quae posita est
10 super ripam Tanaris^d, in gratiam suam et bonam voluntatem.

1. Predicti homines tradunt^e se in potestatem domini imperatoris sub hoc tenore: Exhibunt omnes a civitate tam masculi quam^f femine et manebunt foris quousque nuncius imperatoris reducat eos in civitatem et civitatem eis reddat auctoritate imperatoris; et imperator fundat hanc civitatem ex septem locis, scilicet^g ex Gamundio,
15 Marinco^h, Borgolioⁱ, Roboreto, Solerio^k, Foro^l, Ovilis^m, quadraginta familiis Quarognentiⁿ, et imponit^o ei nomen Cesariam^p.

2. Dominus imperator habebit theloneum pontis super Tanarim^q et pedagium civitatis et curciam^r rerum venalium et omnia iura et regalia extra civitatem, iura etiam et possessiones quas marchiones iusto ab imperio tenuerunt.

30 3. Quod omnes^s civitatis masculi a quatuordecim annis supra usque^t ad septuaginta annos iurabunt fidelitatem imperatori Frederico^u et Henrico filio eius regi, pacem et concordiam facient et guerram movebunt ad mandatum imperatoris et eius nuncii, et post quoslibet^v quinque^w annos renovabunt iuramentum fidelitatis.

4. Et recipient honorifico nuncium domini imperatoris, qui colliget infra^x civitatem
25 regalia et iura imperatoris et omnia iura eius extra civitatem sicut supradictum est. Nuncius quoque domini imperatoris prestabit conductum per terram et dabit tutores pupillis et curatores et restituet minores, et appellationes fient^y ad eius audienciam, et duella, quae firmanur ante consules, fient^z in presencia nuncii et consulum.

5. Dominus^{aa} imperator remittit eis offensas et reddit eis gratiam suam et fau-
30 toribus eorum, specialiter hominibus de Cassino^{ab} et^b Bollomonte, et dat Cesarie statum civitatis, eo tamen tenore quod nulli civitati, nulli^{ac} loco, nulli persone iura sua^d tollat seu diminuat^e, cuilibet scilicet iure suo conservato.

6. Imperator dabit eis consules, qui iurabunt civitatem conservare^f et regere^g ad honorem imperii^h. Illi facient iusticias infraⁱ civitatem et bonas consuetudines exercobunt et punient maleficia.

7. Imperator amicos et fideles suos, qui in vicinia^k Cesarie sunt, faciet iurare, quod ipsi Cesario prestent^l auxilium, et Cesaria versa vice iurabit illis auxilium

292. ^a) recipit 2-4. ^b) Fridericus add. 2-4. ^c) Caesarem 2-4, similia semper. ^d) Tanari 2-4.
^e) tradunt 1. ^f) deest 1. ^g) deest 2. ^h) Moringo 1. ⁱ) Borgoglio 3; Morgolio 1. ^k) Solario 1.
40 ^l) deest 2-4. ^m) vivilis 1; Ovilis 2. ⁿ) Quarogneti 1. ^o) imponet 2. 4. ^p) Caesarem 2-4; Cesariam 1, similia abhinc fere semper. ^q) Tanarum 2-4. ^r) curciam 2. 3; curariam 4. ^s) Et homines 2-4. ^t) deest 4. ^u) Friderico 2. 3. ^v) quolibet 1. ^w) intra 2-4. ^x) sunt 1. ^y) sunt 1.
^z) ergo add. 2. 3; quoque add. 4. ^{aa}) Casino 1. ^{ab}) de 1. ^{ac}) nullo 1. ^d) sua iura 2-4.
45 ^e) dimittat 2. 3. ^f) observare 1. ^g) regnare 1. ^h) imperatoris 4. ⁱ) intra 2-4. ^k) vicinia 2.
^l) present 1.

prestare^m. Sunt autem hii: Papienses, Tordonensesⁿ, Astenses^o, Aquenses, Albenses, homines de Casali, marchiones de Wastis^p, marchiones de Boscho^q, marchiones de Occimiano^r.

8. Imperator Cesariam civitatem et homines eam inhabitantes^s ad manus suas et ad usum suum tenebit, et nullus marchionum^t potestatem seu dominium^u habebit^v in civitate.

9. Consules eliguntur a comuni^w. Qui annuatim^x recipiunt consulatum ab imperatore vel a filio eius rege, si alteruter eorum fuerit in Italia; si neuter eorum erit^y in Italia, accipient investituram consulatus a nuncio imperatoris annuatim^z sine remuneratione. Si vero nuncius non erit in Italia, quinto tantum anno^{aa} ibunt in Teutoniam^{ab} accipere investituram ab imperatore.

10. Cesaria vero non recipiet homines Papiensium^{ac} nec de civitate Papia nec de terra Papiensium, specialiter homines Guidonis de Petra et illos de Bassignana et Sala^{ad}, et quos^b nunc tenet, dominis suis debita servicia exhibere permittet. Similiter Papienses et Guido non recipiunt homines de Cesaria nisi ex beneplacito utro-^{ae} rumque.

11. Item magister Anselmus de Concerano^{af} et^d Thiobaldus Maronus^{ag} nuncii^f civitatis Cesarie iuraverunt fidelitatem Frederico^{ah} imperatori et filio eius Henrico regi, quod observabunt ea que supradicta sunt, et facient concivos suos eis^h iurare, quod observentⁱ ea que proscripita sunt. Item Rodulfus camararius^k ex mandato imperatoris et^{aj} Henrici filii eius regis iuravit in anima^l ipsorum, quod conservent^m hominibus Cesarie eaⁿ que proscripita sunt in hoc circographo, quamdiu Cesaria ipsis fidelitatem servaverit.

Huius rei^o testes sunt: Fredericus^o dux Suevorum, Rodulfus imperialis aule prothonotarius, comes Albertus de Everstein^p, Conradus castellanus de Nurenbere, Henricus comes de Altindorf^q, Hubertus^r de Clemente, Philippus de Casali^s, Girardus de Du-^{ta} uaria^t, Lanfrancus^u de Cuma, Sirius Salimbonus^v de Papia, Paltinerius^w de Osanna^x, Petrus de Viscontio^y, Malevisca^z de Brixia^{aa}, Picelmilia^{ab} de Trella^{ac}, et alii quam plures.

Actum in palacio Nurenbere, anno incarnationis Domini^d MCLXXXIII^o, indictione I^e, pridie Idus^e Martii.

293 - 295. PAX CONSTANTIENSIS.

30

1183. Iun. 25 - Nov. 22.

293. PRIVILEGIUM IMPERATORIS. Iun. 25.

Cum nos laetemur, quod primi integram ac genuinum huius privilegii textum praebemus, hoc imprimis debemus viro cl. Holder-Egger, qui a. 1891 opera constanti novata codices

292. ^m) prest. illis auxilium 2-4. ⁿ) Dorthonenses 2-4. ^o) Hastenses 2. 4; Hastenenses 3. 35
^p) Wascis 1; Vastis 2-4. ^q) Bosco 2-4. ^r) Occimiano 1. ^s) in eam habitantes 1. ^t) nullum
 marchionem 2-4. ^u) dominum 2. 3. ^v) admini 1. ^w) annuatim 1. ^x) est 1. ^y) quinque
 tantum annis 4. ^z) Papienses 4. ^{aa}) et illos de Sala et illos de Bassignana 2-4. ^{ab}) qz 1. ^{ac}) Con-
 zano 2-4. ^{ad}) deest 1. ^{ae}) Theobaldus Vasonus 2. 3; Theobaldus Vascus 4. ^{af}) nuncius 1. ^{ag}) Fri-
 deric. 2-4. ^{ah}) deest 4. ^{ai}) observabunt 2-4. ^{aj}) camerarius 2-4. ^{ak}) animam 2-4. ^{al}) con-
 servabunt 2-4. ^{am}) deest 2. ^{an}) ei 1. ^{ao}) sic 1. 2. ^{ap}) Altindorf 2. 3; Assindorf 4. ^{aq}) Albertus 2-4.
^{ar}) Casalis 1. ^{as}) Gerardus de Novaria 2-4. ^{at}) Lanfrancus 1. 3. 4. ^{au}) Salimbonus 1; Salimbene 2.
^{av}) Paltinerius 3; Paltinerius 4. ^{aw}) Osanna 2; Osanna 3; Osanna 4. ^{ax}) Bisort 1. ^{ay}) Male-
 visca 1; Malevasci 4. ^{az}) Brixia 3. ^{ba}) Picelmilia 1. ^{bb}) Vella 2-4. ^{bc}) nostri add. 2-4.
^{bd}) MCLXXXIII. 2-4. ^{be}) H. 2. 4; secunda 3. ^{bf}) sic 2-4; indictione I. und' 1, quod legi potest III. Idus. 45

Italicos 1—8 summa cum diligentia contulit. Codices autem, quibus usi sumus, sunt hi:

1) *Transsumptum, quod olim fuit monasterii S. Iuliae Brixiae¹ et nunc asservatur in bibliotheca Queriniiana, illigatum codici diplomatico Brixiano saeculi XII, quem congregavit cl. Odorici, vol. II, p. 134; est membrana maximae formae, manu saec. XIII. in. in lineis*
quinquaginta duabus (exceptis subscriptionum Iudeis) exarata, quae textum praebet longe
pretiosissimum; qui exemplatus et corroboratus est praecepto Ramberti de Ramberto de
Bononia potestatis a sex notariis Brixiensibus, qui authentico sigillum cereum Friderici
imperatoris seta serica appendere pronuntiant²; adnotandum est, codicem 1 itemque 2
falsos anni Christi et indictionis numeros praebere; 2) Registrum civitatis Brixiensis
minus (Liber Poteris II.) saec. XIII. in., in bibliotheca Queriniiana asservatum, fol. 8',
cuius textus nequaquam pendet a codice 1³; et ipse optimus est; 3) Registrum civitatis
Cumensis in eius tabulario exstans sign. Vetera monumenta civitatis Novocomi tom. I
saec. XIV. in. fol. 5—8 textum bonum praebet, qui tamen folio 6 exciso mutilatus est a
capite 13 usque ad caput 33; exemplatum ibi est transsumptum privilegii a quatuor notariis
confectum, qui authenticum sigillatum seu cerebullatum per Fredoricum Romanorum
imperatorum se vidisse asserunt; 4) Registrum privilegiorum communis Mutinensis
saec. XIII. in., in tabulario civitatis asservatum, fol. 2; 5) Liber iurium civitatis Laudue,
qui exstat in bibliotheca municipali et a. 1284 per Anselmum de Mellese notarium exara-
tus est, pag. 1—7; initium textus mutilatum est, folii primi parte non parva iam abscissa;
textum Laudensem typis expresserunt Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 385 et 'Biblio-
theca historica Italica' ('Codice diplomatico di Lodi') III, 127, qui textum tacite ex editione
Muratorii suppleverunt; 6) Registrum magnum civitatis Placentiae saec. XIII. in., quod
asservatur in tabulario municipali, fol. 112—114⁴; 7) Registrum grossum civitatis Bono-
niensis saec. XII—XIII, iam in tabularium regium illatum, fol. 57'—59' (51'—53')⁵;
textus perinde ac codex 8 abundat uno nomine nuntii civitatis Laudue (c. 40) et sententia
qua iuratores ex parte imperatoris enumerantur (c. 42); editus est a Saviolio 'Annali Bolog-
nesi' II, 2, 133. 8) Liber grossus antiquus civitatis Regiensis tabularii provincialis, exa-
ratulus a. 1268, qui est exemplum Registri communis Regii deperditi, a. 1228 ab Ugotino de
Corigia notario exarati, ut docet adnotatio folii primi, fol. 1—2'; 9) Transsumptum saec. XIII.
a tribus notariis Nicolao, Verzellino, Guidone corroboratum, quod asservatur in tabulario
Veronensi inter membranas dono seu aliter acquisitas; quod unde originem traxerit prorsus
incognitum est; membrana magna, in qua exaratum est, in margine inferiore lacerata
est; textum, qui aliquantum mendis delirpatus eschatocollon abbreviavit, sed c. 40 sicut
codices 7. 8 nomen tertii nuntii Laudensis praebet, edidit Carolus Cipolla 'Archivio Veneto'
XXV, 391; quem, cum multoties conveniat cum textu codicis 10 et Verzellinus quidam
inter nuntios civitatis Verzellensis in Privilegio obviis sit, ex hac civitate oriundum esse
suspicamus; 10) Liber Factorum civitatis Verzellensis (Biscioni vol. I) saec. XIV. fol. 55,
cuius textum edidit cl. Peyron in Monumentis historiae patriae Chart. I, 915; textus caret
linea recognitionis et plurimis nuntiorum nominibus c. 40; 11) Codex Bibliothecae Mar-
cianae Venetae Lat. Cl. V. cod. OXIX fol. saec. XIV. in. Libros Feudorum continens, quem
contulit vir cl. Zeumer; idem est ac codex Dolleonii, cuius textum typis dedit Canciani
'Barbarorum leges antiquae' V, 48; textum forte e civitate Trevisana originem traxisse

1) Apographon enim S. Iuliae hunc codicem appellat Muratori 'Antiquitates Italicae' IV, 306, quamvis transsumptum civitati potius confectum esse videatur. Monasterium autem et ipsum exemplum privilegii
 45 sibi acquisivisse, concludendum est e capite 19. 2) V. has notariorum subscriptiones apud Muratorium p. 317 not. 3) In apographo Registri minoris, Registro maiore (Liber Poteris I), saec. XIII. med. legitur Privilegium fol. 9; v. Valentini 'Il Liber Poteris' p. 28 nr. XI. 4) In Registro parvo (dicto 'mezzano'), quod est apographon magnum, legitur privilegium fol. 73. Textus, quem inserunt Annales Placentini Gibellini (SS. XVIII, 463), aut e Registro magno aut e Registro parvo derivatus esse videtur et
 50 certe nullius pretii est; caret protocollo, lineis signi et recognitionis. 5) In Registro novo saec. XIII, quod est apographon grossi, fol. 6.

concedes, si cognomen de Anardono inspexeris, quod uni illius civitatis nuntiis (c. 40) inditum est. 12) Codex bibliothecae Bremensis Ms. a. 132 saec. XIV, qui Volumen legum parvum et Libros Feudorum continet¹; Privilegium, quod in culce legitur, contulit vir cl. Lehmann Rostochiensis; textus, qui propius accedit ad codices 11 et 8, protocollo et signi linea caret, abundat additionibus c. 40 et 42, atque c. 8 enuntiatum Conventionis praeviae solus retinuit.

Hi codices 1—12, originis Italicae, omnes in universum inter se conveniunt; paucae et exiguae discrepantiae² certe declarandae sunt e diversis autographis, in quibus cancellariam imperialem enuntiationem modice variasse verisimile est. Omnes autem codices isti carent capite 3, quod solummodo invenitur in textu, qui in Corpore iuris civilis (Liber de pace Constantiae) receptus est. Quin hoc caput genuino Privilegii textui insertum fuerit, mihi haud dubium est, quippe quod legitur integrum in Petitione imperatoris a rectoribus castigata (supra nr. 288) c. 3, et eius pars prior etiam in Conventione praevia (supra nr. 289) c. 3. Quis enim et quo consilio ductus hoc caput textui intrusit, si illud puce diffinitiva a partibus exclusum erat? Verisimilius autem esse videtur, civitatum rectores hoc caput in exemplis, quae ex authenticis facienda curaverunt, suppressisse. Nam — mirum certe — autographon nullum usque hodie comparuit, quamquam complures civitates autographu sibi acquisivisse novimus. Quae cum ita sint et Privilegium iam saeculo XIII. in ab Hugolino glossatore Corpori additum esse constet³, textusque ille et in aliis quibusdam verbis et enuntiationis a textu codicum 1—11 discrepet, nos eum et ipsum in subsidium⁴ editionis sub sigla C vocare par erat⁵.

Textum certum his subsidiis constitui posse confisi, alii aut in usus nostros vertere omnino supersedimus aut raro tantum supplementi gratia, ut ita dicam, ea adhibuimus. Quae sunt haec: Vat. editio in Würdthweinii Novis subsidiis diplomaticis XII, 26, quae nititur codice Vaticano 1989 pessimae notae, cuius textus ceterum proxime accedit ad⁶ codicem 7 et etiam glossema capitis 42 continet. — Est. codex Estensis editionis Muratorianae, qui codex quidam bibliothecae ducalis Mutinensis fuisse videtur⁷; et ipse propius accedit ad codices 7. 8; cap. 40 nomen tertii nuntii Laudensis praebet. — Rom. codex Romanus Muratorii pervelustus, ut ipse dicit, cuius textus et ipse affinitatem cum codicibus 7. 8, Estensi exhibet et non solum glossema capitis 42, sed etiam nomen nuntii⁸ Laudensis intrusit.

Inter ceteras editiones, exceptis iis quarum iam supra mentionem fecimus, excolliit ea, quam instituit a. 1741 Muratorius in Antiquitatibus Italicis IV, 307. Editor p. 306 haec subsidia se adhibuisse professus est: Regestum communitatis Mutinensis (cod. nostrum 4), Regestum civitatis Regiensis (cod. 8), exemplum codicis S. Iuliae Brixienensis (cod. 1), pervelustum illum codicem Romanum, de quo modo egimus, exemplum Privilegii e tabulario civitatis Brixienensis extractum; praeterea in adnotationibus saepenumero obvius est codex ille Estensis. Exemplum civitatis Brixienensis nequaquam codicem nostrum 2, neque eius apographon, Librum Poteris I, fuisse, eius lectione arguitur, quae proxime ad codicem 7, vel potius ad eius apographon, Registrum novum Bononiense, accedit⁹. Si editionem Muratorianam accuratius examinaueris, editorem neque Registro Mutinensi neque alio

1) Privilegium praeterea a viro cl. Lehmann repertum est in codibus Librorum Feudorum Sangallensi chart. et Lucensi nr. 427 membr., solum exordium in cod. Senensi J. IV. 11 et S. Marci Veneti V. 18.
2) Cf. imprimis exordium seu narrationem (devoto sinceritatis), c. 2 (vobis non concessimus), alia.
3) Cf. Savigny 'Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter' III, § 193. 194. 4) Editione uti nos oportebat, quae nondum pendet ab editionibus Muratorii, Carlinii seu Canciani. Adhibuimus igitur editionem Voluminis legum parvi, quam Contius a. 1575 Lugduni instruxit, II, 159. 5) Eum alium esse ac codicem Mutinensem Muratorii (i. e. Registrum Mutinense), ex iis quae dicit editor p. 317 luce clarius est.
6) In utroque, codice Brixiano Muratorii et Registro novo, in exordio verba magis student — imperium regere omissa sunt. Ceterum codex Brixianus cum codicibus 1 et 2 convenit in falsis anni Christi et indictionis numeris.

codicum eorum, quorum et nos cognitionem habemus, pro fundamento editionis usum esse, facile cognosces; Corporis iuris potius textu substrato, lectiones codicum adeo negligentur adnotavit, ut editionem certo codicum fundamento prorsus carere non sit cur negemus¹. Quae cum ita essent, lectiones aliquas codicum Estensis et Romani cum dubitatione modo adnotavimus et lectiones codicis Brixiani omnino non curavimus. Editionem Muratorianam repetivit Carlinius 'De pace Constantiae' 215.

Textum Corporis iuris recepit a. 1566 Cuiacius 'De Feudis libri V', p. 221, ubi capita 35—42 maximeque eschatocolli pars omitta sunt. Cuiacium secuti sunt Dumont 'Corps diplomatique' I, 98 et Salice 'Annali Tortonesi' 601. Textum Corporis suo modo tractavit et decurtavit Sigonius 'De regno Italiae' lib. XIV (ed. Francofurt. 1591) p. 338. A quo pendent Schiavina 'Annales Alexandrini' ed. Monumenta historiae patriae XI, 54 (= Ghilini 'Annali di Alessandria' 11 e manuscripto Schiaviniae), Lünig 'Reichsarchiv' IV, 136 et 'Codex diplomaticus Italiae' I, 29. Textum Corporis integrum receperunt ex recensione Gothofredi Dumont-Rousset 'Supplément du Corps diplomatique' I, 1, 62 et 'Documenti di storia Italiana' VI, 780. Editionem Canciani repetivit Kandler 'Codice diplomatico Istriano' omissis capitibus 39—42, atque etiam, ut suspicor, in libro, quem inspicere non potui, 'Statuto municipale del comune di Trieste' praef. 24².

Ratio editionis nostrae non ea esse poterat, ut integram variarum lectionum ex arbitrio seu librorum incuria ortarum molem proponeremus. Immo vero, cum codices 1—4 in universum inter se concordent, textu codicis 1 valde optimi³ pro fundamento usi, scripturas codicis 2 omnes, codicis 3. 4 omnes, exceptis manifestis librorum corruptelis, exhibuimus, adnotatis praeterea cum vocum omissionibus et inversionibus tum lectionibus peculiaribus omnibus, quae in reliquis codicibus seu textibus obviae sunt. Nec varias scripturas nominum propriorum omnium codicum proponere, necessarium duximus, adnotatis tamen iis codicibus, quorum lectionem in textum recepinus.

Ea quae in Privilegio derivata sunt e Conventione praevia Placentina (supra nr. 289) litteris minoribus exprimenda curavimus. — Stumpf, Reg. 4360. (P. 176.)

(C.)^a In nomine sancte et individue Trinitatis. Fridericus^b divina favente clementia^c Romanorum imperator augustus et^d Henricus sextus^e filius^f eius^g Romanorum rex^h augustusⁱ. Imperialis clementie^k mansueta serenitas^l eam semper in subditis^m dispensationem favoris et gratie habere consuevit, utⁿ, quamvis districta^o severitate excessuum^p delicta debeat et possit corrigere, tamen^q magis^r student propitia tranquillitate^s pacis et piis affectibus^t misericordie Romanorum^u imperium regere^v et rebellium insolentiam ad debitam fidem et debite devotionis obsequium revocare. Eapropter cognoscat universitas fidelium imperii^w tam presentis otatis quam^x successure posteritatis, quod nos^y solita benignitatis nostrae^z gratia ad fidem et devotionem

293. ^a) *chrison* in 1. 4. 6. 7; In — rex augustus des. 12. ^b) Fridericus 1. 2. 4. 6. 7. 9; Fridericus 8; FR 3; Fridericus 11. ^c) clem. favente 9. 10; gratia favente 11. ^d) Ex 3. ^e) deest 5. ^f) *hucusque* duae priores lineae litteris elongatis scriptae 7. ^g) deest 2; fl. o. H. s. C. ^h) et semper add. 11. ⁱ) *hucusque* litterae elongatae in 5. 6. ^k) clementia 3. ^l) immonsa serenitas mansueta C; *hucusque* prima linea litteris elongatis scripta in 9. ^m) suis add. C. 11. ⁿ) ut, littera erasa, post superscr. 8; deest 10. ^o) districti 6; districta 9. ^p) excessum et 8. ^q) deest 3. ^r) stud. magis 6. ^s) corr. ex tranquillitate 1. ^t) et add. 6. ^u) Romanorum 3; Romanū imperii et rebellium insolentiam 8. ^v) regem 6. ^w) imp. fidelium 9. 10. ^x) futuro seu add. 11. 12. ^y) nos 7; 45 deest 5. ^z) *no* 7; deest 4.

1) Innumeris locis lectionem quandam codicis 1 adnotavit, quae in eo minime obvia est. 2) Tacoli 'Memorie storiche di Reggio' (a. 1742) II, 18 utrum editionem Muratorianam an codicem 8 adhibuerit, nescio, cum hic liber neque Gottingae neque Berolini exstet. Moscardo autem 'Storia di Verona' 139 nil nisi eordium Privilegii praebet. 3) Monendum est, hunc codicem saepenumero praebere ei pro ti, quod adnotare supersedimus.

Lombardorum, qui aliquando nos et imperium nostrum offenderant^a, viscera^b nobis innate pietatis aperientes, eos et Societatem ac^c fautores eorum in plenitudinem gratia^d nostro recepimus^e, offensas omnes et culpas, quibus nos ad indignationem^f provocaverant^g, clementer eis remittentes eosque propter fidelia devotionis^h sue servitia, quo nos ab eis credimus certissimeⁱ recepturos, in numero dilectorum fidelium^j nostrorum computandos^k censemus. Pacem itaque nostram, quam eis clementer indulgam concessimus, presenti pagina iussimus subscribi^l et auctoritatis nostre sigillo communiri. Cuius hic est^m tenor et series:

1. Nos Romanorum imperator Fridericusⁿ et filius noster Henricus^o Romanorum rex^p concedimus vobis civitatibus^q, locis^r et personis Societatis regalia et consuetudines vestras^s 10 tam in civitate^t quam extra civitatem^u, videlicet Verone et castro eius et suburbiis et aliis civitatibus^v, locis et personis Societatis, in perpetuum^w; videlicet ut in ipsa civitate omnia habeatis, sicut hactenus habuistis vel habetis; extra vero omnes consuetudines sine contradictione^x exercentis, quas ab antiquo^y exercuistis vel exerceatis: scilicet^z in fodro^a et^b nemoribus et pascuis et pontibus, aquis et molendinis, sicut ab antiquo^y habere consuevistis vel habetis, in exercitu, in^c munitionibus civitatum, in iurisdictione, tam in criminalibus causis quam in pecuniariis^d, vultus et extra, et in ceteris que ad commoditatem spectant^e civitatum^f.

2. Volumus ut regalia, que vobis^g concessa non sunt^h, in hunc modum cognoscantur: Episcopusⁱ loci et homines tam de civitate^j quam de episcopatu^k eligantur^l, viri bone opinionis et qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra civitatem^m nec contra nostram maiestatemⁿ privato vel speciali odio teneantur; qui iurent, quod bona fide et^o sine fraude perquirent^p et inquisita consignabunt^q ea que specialiter ad nostram spectant^r excellentiam^s. 20

[3. Si^t autem huic inquisitioni supersedendum esse putaverint, censum duorum millium marcharum argenti per singulos annos petimus; attamen^u competentem moderationem moderabimur etiam quantitatem istam, si enormis visa fuerit.] 25

4. Si quis autem super his, que vobis^v concessimus vel^w permisimus sive in civitate sive extra civitatem^x, querimoniam apud maiestatem^y nostram deposuerit, eius querimoniam non admittemus et silentium ei imponemus.

5. Hoc quod nos vel noster antecessor^z rex vel imperator episcopis, ecclesiis^{aa}, civitatibus vel aliis^{ab} quibuscumque personis, clericis vel laicis, ante tempus guerre^{ac} dedit vel quolibet concessionis^{ad} titulo concessit^{ae}, firmum et ratum habemus, salvo superioribus concessionibus; et pro eo solita^{af} servitia nobis^{ag} exhibeantur, sed census non prestetur^{ah}. 30

203. a) offenderunt 7. b) insca 4; in sca 5. c) et 7. 8. d) recipimus 2. 3. 5. C. e) ad dilectum in loco raso 8. f) provocaverunt 9. g) devoto sinceritatis 5-8. C. Vat.; et devota sinceritate 9. 10. h) deest 5; firmissimo 12. i) fid. dil. 1; dilectorum deest 11. k) computando 5. 9. l) subscribi 3. 6. 8. C. m) deest 3; tenor est 8; est hic tenor C. n) Fredericus 1. 2. 6. 9; Fidericus 8; Federicus 11. o) deest 6. p) rex Roman. 7. 8. q) et add. 3; et suburbiis add. 12. r) deest 11. s) iuris 4; nostras C. 12. t) civi 7; civitatibus 8. u) civi 7. v) et suburbiis add. C.; suburbiis add. 12. w) imperpetuum 2-6. 8. x) gdcō 8; nostra add. 9. y) anteo 1. z) sed 3; tam C. aa) fodro 7. 12; foro C. ab) in add. 6; vel in C. ac) et in 7. ad) pecuniariis 1-3. 8. ae) spectat post corr. spectat 2. af) civitatum spectant 6-8. ag) nobis 5. ah) vobis non concessimus 3. 6. 7. 8. 12. C. Vat. Rom. ai) cogn. in h. modum 3. aj) per episcopum C. ak) civi 2, fere semper. al) in hunc modum add. 7. Vat. am) et add. 11. 12. an) deest 9. ao) inquirunt 9; fide inquirunt et sine fraude 6. ap) consignabunt 1. 2. ar) nostram spectant in marg. suppleta 2. as) clementiam 12. at) Si - visa fuerit leguntur solummodo in C et fortasse in cod. Estensi Muratorii. au) deest 5. av) et 5. aw) deletum 7. ax) deest 5; maiestatem ipsam C; nostram eadem manu superscriptum 1; ap. nati. nostram querimoniam 2. ay) aut. noster 9. 11. 12. az) et omnia 6. ba) locis 8. bb) deest 9. bc) oconomis 7. bd) concesserit 5. 10. be) debita 12. bf) vobis 8; deest 5; vobis solita servitia 3. 6. 9. 10. bg) corr. ex prestentur 1; prestentur 12. 35 40 45 50

6. Comoditates, quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitate vel^h extra, illorum regalium nomine^l non intelligimus^k pro quibus census debeat^l prestari.

7. Privilegia omnia et data et concessiones, que in prejudicium vel^m dampnum civitatum vel locorum vel personarum Societatis occasione guerre in iniuriamⁿ alicuius^o predictorum a nobis vel a nuntiis nostris indulta sunt, cassentur^p et in irritum deducantur.

8. In civitate illa, in qua episcopus per^q privilegium^r imperatoris vel regis comitatum habet^s, si consules per ipsum episcopum^t consulatum^l recipere solent, ab ipso^u recipiant^v, sicut recipere consueverunt; alioquin unaqueque civitas a nobis consulatum recipiet^w. Consequenter, prout in singulis civitatibus consules constituuntur^x, a nuntio nostro^y, qui sit in civitate vel episcopatu, investituram recipiet^z; et hoc uaque ad quinquennium^a. Finito quinquennio unaqueque civitas mittat nuntium ad nostram presentiam^b pro recipienda investitura^c, et sic^d in posterum, videlicet^e ut finitis singulis quinquenniis a nobis recipiant et^f infra quinquennia a nuntio nostro, sicut dictum est, nisi in^g Lombardia fuerimus. Tunc enim a nobis recipient^h. Eadem observentur in successore nostro. Et omnes investiture gratis fiantⁱ.

9. Cum autem nos imperator^k divina vocatione decesserimus^l vel regnum filio nostro^m concesserimus, simili modo a filio nostro vel eius successore investuram recipietisⁿ.

10. In causis appellationum si quantitas XXV libras^o imperialium^p excesserit^q, appellatio^r ad nos fiat^s, salvo^t iure et moribus^u Brixienis ecclesie in appellationibus, ita tamen ut non cogantur^v in Alamanniam^w ire; sed nos habebimus proprium nuntium in civitate vel episcopatu, qui de ipsa appellatione cognoscat et iuret, quod bona fide^x causas examinabit^y et diffinit secundum mores et leges^z illius^a civitatis infra duos menses a^b contestatione litis vel a tempore appellationis^c recepte^d, nisi iusto^e impedimento vel consensu utriusque partis romanerit.

11. Consules, qui in civitatibus^f constituuntur^g, tales sint qui fidelitatem nobis fecerint^h vel faciant, antequam consulatumⁱ recipiant.

12. Vassalli nostri a nobis investituram accipiant^k et fidelitatem faciant sicut vassalli^l; ceteri omnes^m sicut cives a quindecimⁿ annis usque ad septuaginta, nisi sint tales persone^o quibus debeat et possit sacramentum sine fraude remitti^p.

13. Vassalli^q, qui^r tempore guerre vel treugue^s non postulaverunt^t investituram vel debita servitia nobis^u non exhibuerunt^v, hac occasione feudum non amittant^w.

14. Libellarie et precarie in suo statu permaneant^x secundum consuetudinem^y uniuscuiusque civitatis, non obstante lege nostra que dicitur imperatoris Friderici^z.

15. Dampna omnia et ablata et iniurias^a, quas nos^b per nos^c et per nostros ab uni-

293. ^h) et 7. ⁱ) eadem manu superscr. 1. ^k) intelleximus 8. ^l) debeant 10. ^m) et 4. 10. 11.
ⁿ) in iniuriam eadem manu superscr. 1; in iuriam 6; in iniuria (?) 8. ^o) alic' 1; pred. alic. 7. 8.
^p) cassentur recenti manu corr. 3. ^q) superscr. 1; deest 9. ^r) privilegia 9. 10. ^s) com. hab. vel
^t) regis 8. ^u) consulatum 1; auctoritatem consulatus 12 sicut Conventio praevia. ^v) episcopo
^w) add. 8. ^x) recipiant 9. ^y) recipiat 7. ^z) constituuntur 3. ^a) nostro deest 6; nostro nuntio 7.
^b) recipiant 4; recipient inv. 8; recipiant inv. 7. ^c) quinquennium 1, similia semper. ^d) pres.
^e) nostram 3; ad nostr. pres. nuntium 11. 12. ^f) inv. rec. 7. 8. ^g) sicut 9. 10. ^h) scilicet 7.
ⁱ) deest 7. 8. ^j) post in marg. suppl. 2. ^k) recipiatur 12. ^l) fiant gratis 11. 12. ^m) deest 7. 8. 12.
ⁿ) decessimus 4. ^o) deest 8. 9; nostro filio 7. ^p) accipietis 2; recipient 7. ^q) sic 3; libr. 1
^r) alii; librarum 11. 12. C. ^s) sic 3. 4; imperiali 1 alii; deest 8; summam add. 11. 12. C. ^t) excessit 9.
^u) applo 5. ^v) fiant 5. ^w) salvo — ire des. 9. ^x) more 2. ^y) cogant 6. ^z) sic 6. 7;
^a) alamanniam 1; al. al. ^b) et sine fraude add. C. ^c) ex. causas 8. ^d) leges et mores 7. 8. C.
^e) ipsius 7. 8; civitatis illius 9. 10. ^f) deest 3. ^g) attestacionis 9. ^h) recepto 9; recepta 10.
ⁱ) dei add. sed deletum 7. ^j) civitate 9. 10. ^k) constituuntur 7. 8. ^l) fecerint nobis 1. 3. 5. 11. 12.
^m) consulatum 1. ⁿ) recipiant 6—8. ^o) sicut vas. fld. faciunt 6. ^p) homines 7. 8. ^q) sode-
^r) cim 5. 6. C; XVI 7. 8. 12. Est. Rom. ^s) tales pers. sint 7. 8. ^t) debeant et possint sacramenta
^u) rem. sine fraude 8. ^v) vassalli hic 1. ^w) sequentia usque ad verba et alias personarum cap. 33 des. 3,
^x) folio 6 exciso. ^y) triue 2. ^z) postulaverunt 7. 10. ^a) deest 8. ^b) exhibuerint 9. 10. ^c) ad-
^d) mittant 4. 6. ^e) remaneant 5. ^f) et mores add. 12. ^g) Frederici 1. 2. 6. 9. 11; Federici 4;
^h) F. 7. 8; Imp. Fridericus etc. Vat. ⁱ) de et iniurias omnes et ablata 8. ^j) deest 7. ^k) per
^l) nos des. 2.

veritate Societatis vel ab^d aliquo de^e Societate vel a conditoribus Societatis^f sustinui-
mus, per nos et^g nostram partem^h gratis remittimus et plenitudinem gratie nostre eisⁱ
damus.

16. Moram^k superfluum^l in civitate vel^m episcopatu pro dampno civitatis non faciemus.

17. Civitates munireⁿ et^o extra munitiones eis facere liceat.

18. Item Societatem, quam nunc habent, tenere et, quotiens voluerint, renovare^p eis liceat.

19. Factiones timore nostro^q vel per impressionem^r nuntiorum nostrorum facte^s pro in-
fectis habeantur, nec pro eis^t aliquid exigatur^u, puta^v Placentinorum, scilicet pactum pontis Padi
et^w fletum eiusdem pontis et regalium et datum^x et pactum, quod episcopus Hugo fecit^y de
castro Arcuato^z, et si qua alia^{aa} similia sunt^b facta ab ipso episcopo vel a^c communi^d vel ab^e
aliis de Societate nobiscum vel nuntio nostro, ipso ponte remanente cum omnibus suis^o utili-
tatibus Placentinis, ita tamen quod teneantur^f semper^g solvere fletum abbatisse Sancte Iulie^h de
Brixia; et siⁱ que^k sunt similes.

20. Sententie quoque, que iure et secundum leges et consuetudines contra aliquem^l vel
aliquos de Societate late sunt, teneant, si tamen^m de iure contra eosⁿ tenerent^o, si gratiam^p
nostram^q habuissent. Que vero contra aliquem vel aliquos de Societate late sunt occasione
guerre vel^r discordie seu^s discordie ecclesie, in irritum deducantur^t.

21. Possessiones^u, quas quisque de Societate ante tempus^v guerre iuste tenebat, si per vim
ablatae sunt ab his qui non sunt de Societate, sine^w fructibus et^x dampno restituantur; vel si
eas^y recuperaverint^z, quiete possideant^{aa}, nisi^b per electos arbitros ad cognitionem regalium^c nobis^d
assignentur^e.

22. Opizoni marchioni^f omnem offensam, quam nobis vel alicui nostre partis^g fecit, post-
quam in Societate fuit^h, per se vel per aliquam personam cum Societate vel defendendo aliquem
de Societate, imperiali clementia per nos etⁱ nostram partem remisimus et in^j plenitudinem
gratie nostre eum recepimus^k nec^l per nos nec per^m interpositam personam proⁿ preteritis^o
offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferemus^p lesionem vel coactionem^q.

23. Amplius eam iurisdictionem, quam Mediolanenses exercere consueverunt in comitatibus
Seprii et Martiane^r et Burgarie^s et in aliis comitatibus^t, exceptis locis que Pergumenses per^u
commune modo tenent^v inter Aduam^w et Ollium^x et excepto Romano^y Veteri et Bariano^z, et
eam, quam^{aa} modo^{ab} exercent, libere et quiete habeant et possideant sine contradictione nostra^{ac}
et successorum nostrorum, salvis^{ad} datis et^{ae} pactis et concessionibus^{af} et^{ag} in suo robore duran-

298. d) deest 2. e) de — conditoribus des. 8. f) civitatis 4. 9. g) per add. 7—9.
h) partem nostram 8. 9. i) et 2. k) omnia 9. 10. l) superflua 10. m) in add. 2. n) mu-
rare 1. 2. 11. C. o) vel 4. p) renocare 5; renuntiare 12. q) timore habito 12; tim. nostro habito 11.
r) p impressionem 1; per impressionem 2. 6; impressione 4. 5. 7. 10. 11. 12; inpossivog 8; impossessione 9. 35
s) deest 11; cassentur et add. C. t) his 7; hiis 8. u) exigant 5; exigantur 8. v) pacta male 10. C.
w) et — pontis des. 9. 10. x) daciun 8. C. y) fecit episc. Ugo 7—11. z) Arquato 4. 6. 9—11. C;
Arcoato 7. aa) deest 8. ab) essent 9; facta sunt 6—8. ac) concivium vel a add. 9. ad) vel a
communi des. 8. ae) deest 9; aliis add. 11. af) teneatur 5. 7. ag) deest 6. ah) iullie 1.
ai) sic 9. 10. aj) alle add. 11. ak) aliquam 6. al) pro si tamen C: sicut. am) contra eos de
iuro 8. an) tenentur 6. ao) deest 8; prius add. 10; non add. C. ap) et 6; seu C. ar) vel 8; seu
discordie des. 11. 12; seu discordie ecclesie des. C. as) deducantur 7. at) omnes add. C. au) pro
ante tempus C: tempore. av) sine corr. in eum 9; eum 10. C. aw) sine add. C. ax) aliquis 11;
ab eis 12. ay) recuperaverint 2. 7. az) possideant 2. 9. ba) vel nisi 5. bb) corr. ex regalium 1.
bc) assignent 5. bd) marchionis 5. be) part. nostre 7. bf) deest 5; fuerit 11; fuerit vel 9. C; 43
buit — Societate des. 10. 12. bg) per add. 7. 10. bh) deest 9. 10. bi) recipimus 4. 5. 7. 9—12. C.
bj) pro nec per 9. 10; neque; nec per nos des. 8. Rom. bk) deest 5. bl) pro preteritis des. 6, spatio
vacuo relicto. bm) iniuriam add. C et fortasse Est. bn) oconom 8; coercionem C. bo) mar-
ciano 1. 5. 8. bp) bulgaris 5. 7. 9; burario 8. bq) civitatibus 4; comitatus 6. br) pro 8; pro per
commune modo C: nomine nostro. bs) modo teu. per coo 7. bt) addam 7; adam 8. bu) oleum 7. 8; 50
et Ollium des. 9. bv) romano 4—7. bw) barriano 4. bx) ea que 6. by) deest 8. bz) salva
ig(tus) 9. ba) deest 7; pactis et datis 8. 11. 12. C. bc) confessionibus 2. bd) deest 5.

tibus, que Mediolanenses per^o commune fecerunt civitatibus^l Pergami^g, Laude^h, Novarie, nec propter^l hanc concessionem ledendis.

24. Nec ullum proiudicium fiat iuri^k aut consuetudini alicuius civitatis Societatis^l nec ali- quod ius acquiratur in detrimentum alicuius civitatis Societatis propter predictas concessionem^m.

25. *Facta inter civitates Societatisⁿ quondam^o facta nichilominus^p firma et rata permaneant.

26. Nec aliquid^q intelligatur acquisitum Mediolanensibus^r in episcopatu Laudensi propter predictas^s concessionem, salvo iure Mediolanensibus^t aque Lambri^u, si quod habent, et in^v pedagio^w.

27. Omnes de Societate, qui fidelitatem nobis iurabunt, in sacramento fidelitatis adicient^x, quod^y possessiones et iura, que nos in Lombardia habemus^z et possidemus extra Societatem, iuvabunt^a nos bona fide manutenere, si opus fuerit et super hoc per nos vel^b certum nuntium nostrum requisiti fuerint; et si amiserimus, recuperare; ita videlicet quod finitime civitates obnoxio^c sint principaliter^d ad hoc faciendum, et si opus fuerit, alie teneantur ad competens^e auxilium prestandum. Civitates de Societate que sunt^f extra Lombardiam in suo confinio similiter teneantur^g facere.

28. Si qua vero civitatum ea, que in conventionione pacis ex parte nostra^h statuta suntⁱ, non observaverit^k, cetero civitates eam^l ad id observandum^m bona fide compellentⁿ, pax nichilominus^o in suo robore permanente^p.

29. Nobis intrantibus in^q Lombardiam fodrum consuetum et regale^r qui^s solent et debent et^t quando solent et debent prestabunt. Et^u vias et^v pontes bona fide et^w sine fraude et^x sufficienter^z reficiant in eundo et redeundo^y. Mercatum sufficiens nobis^a et nostris^b euntibus et reduntibus bona fide et sine fraude^c prestabunt.

30. In omni decimo anno fidelitates renovabunt in^d his qui^e nobis non^o fecerint^f, cum nos petierimus vel^g per nos vel per^h nostrum nuntiumⁱ.

31. Si qui ex parte nostra de possessionibus suis^k iustus expulsi sunt, restituantur sine^l fructibus et dampno, nisi in causa principali seu proprietatis iure se^k possit tueri^m possessor, salvisⁿ prioribus^o concessionibus; et omnes offense eis remittantur^p; eodem iure servando^q his qui sunt ex parte nostra^r circa restitutionem^s, nisi civitas teneatur iuramento^t, ut non restituat; quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere.

32. Et si qua controversia de feudo^u orta fuerit inter nos et alium qui sit^v de Societate, per^w pares^x illius civitatis vel episcopatus, in quo^y discordia^z agitur, secundum illius civitatis consuetudinem^a in eodem episcopatu terminetur, nisi nos^b in Lombardia^c fuerimus; tunc enim in audientia nostra, si nobis placuerit, causa agitabitur^d.

299. o) pro 8. f) exceptis locis add. *red expunct.* 4. s) pergamo 1. 2; bergamo 8. h) no-
uario laudis 7; nouario laude 8; Novarie Laudi 11. 12; Novarie Laudo C. i) p 8; per 12. k) ut
35 add. *red expunct.* 1. l) *corr. ex soc. civ.* 5. m) conc. pred. 8. 11. 12. n) *deest* 11. 12; inter
societates 9. o) *condam* 1. 2; et 8. p) *nicominus* 1. 2. q) *aliquod* 4. 5. 10; *ius* add. 10.
r) a Mediol. 2. s) *iandictas* 6. t) *mediol. iure* 6; *mediolan* 8; *mediolani* 7; *mediolanensium* 12.
u) *laubri* 1. v) *deest* 5. w) *et in ped. at quod (quid 8) habent* 7. 8. x) *aditient* 1. y) *Idem* 5.
z) *que et quas hab. in Lomb.* 7; *quas hab. in Lomb.* 8. a) *iurabunt* 9. 10. C. b) *per* add. 8; *vel*
40 *(vel per 11) nostrum nuntium certum* 1. 11. c) *obnoxio* 6. d) *principalis* 6. e) *et* add. 8.
f) *que sunt de soc.* 7. g) *ten. sim.* 6; *facero ten.* 7. h) *nostra parte* 2. i) *deest* 9. k) *obser-*
vaverint 2. 8—10. l) *et add.* 12; *deest* 2. 11; *in 6 legitur post compellent.* m) *observando* 1; *con-*
servandum 9. 10. n) *compellant* 4. o) *nicominus* 1. 2. p) *perm. in suo rob.* 8. q) *deest* 7;
per 11. r) *cons. et reg. fodrum* 9. 10. s) *qui sol. et deb. des.* 12. t) *et — debent des.* 8—10. C.
45 u) *deest* 7. 9. 10. v) *deest* 9. 10. w) *deest* 8. x) *et suff. des.* 12. y) *in e. et red. reficiant* 6. 7.
z) *deest* 9. 10. a) *et nostris des.* 5. b) *et sine fraude des.* 7. c) *in — audientiam denegabimus*
(a. 33) des. Vat. d) *que* 9. 10; *cas add.* 7. 12; *nobis cas* 8. 11. e) *deest* 2. f) *fecerunt* 8;
g) *deest* 7. 10. h) *deest* 7. i) *nuntium nostrum* 9—12; *nuntios nostros* 7. k) *deest* 5.
l) *cum* 9. 10. m) *tueri possit* 9. 10. n) *salvis — remittantur leguntur post succedere* 8. Rom.
50 o) *superioribus* 6. p) *remittantur* 6; *offensas eis remittimus* 9. 10. q) *seruato* 8. r) *qui nostra*
ex parte sunt 8. s) *circa rest. des.* 8. t) *sacramento* 9. 10. u) *de feudo des.* 10. v) *qui sit*
des. 9. 10. w) *qui* 6. x) *partes* 9. 10. y) *qua* 7. 8. z) *deest* 9. 10. a) *cons. illius civ.* 5.
7—12. Rom. b) *deest* 6. c) *lombardia hic* 1. d) *agitetur* 9. 10.

33. Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta et^o iuramento firmata^f inter civitatem^g et civitatem^h Societatis vel civitatem et alias personasⁱ nos audientiam donabimus^k.

34. Item nos restituimus stratam Veronensibus. Et nominatim recipimus^l Ezolinum^m in plenitudinem gratie nostre et omnem offensam ei remittimusⁿ.

35. Hanc igitur pacem secundum formam prescriptam^o et sicut per^p mediatores pacis, videlicet Wiliolum^q Astensem episcopum, Henricum marchionem Saonensem^r, fratrem Thidericum^s de Silva Benedicta et Rodulfum camerarium nostrum, una cum eis bona fide intelleximus^t, et^u secundum tenorem quo^v eandem^w pacem^x iurari^y fecimus, et secundum quod Lombardi eam^z bona fide^a intellexerunt, in perpetuum ratam^b haberi et conservari^c statuimus; et ut firma permaneat et inconvulsa, presentem paginam nostri impressione sigilli^d fecimus communiri^e.

36. Nomina vero civitatum, quibus et^o gratiam nostram^f reddidimus^g et prescriptam fecimus^h concessionem seu permissionem, hecⁱ sunt: Verocollo^k, Novaria, Mediolanum, Lauda, Pergamum^l, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia, Padua, 'Torvisium^m,¹⁵ Bononiaⁿ, Faventia, Mutina, Regium, Parma, Placentia. Istis^o autem civitatibus et locis pacem^p servari^q volumus et gratiam nostram reddimus^r.

37. Prescriptam autem concessionem seu permissionem^s eis non facimus^t: videlicet Imole, castro Sancti Cassiani, Bobio^u, plebi de Grabadona, Feltre, Beluno^v, Conote. Ferrarie autem^w gratiam nostram^x reddimus et prescriptam^y concessionem^z facimus seu permissionem^a, si infra duos menses post reditum^b Lombardorum a curia nostra de pace prescripta cum eis concordos fuerint^c.

38. Hanc itaque pacem et concordiam, sicut supra^d scriptum^e est^f, tam nos quam filius noster Henricus^g Romanorum rex^h per camerarium nostrum Rodulfumⁱ in animam nostram^j iurari fecimus.²⁵

39. Hii autem^k sunt principes et nobiles curie qui prescriptam^l pacem^m per se firmam tenere iuraveruntⁿ: Hermannus Monasteriensis episcopus, Henricus Curiensis^o electus, Thiotholmus^p Augiensis^q abbas, Gotifredus^r imperialis aule cancellarius, Otto dux Bawarie^s, Fridoricus^t dux Suevie filius noster^u, Bertoldus dux de Zaringen^v,

293. o) deest 8. f) firmato 5. 9. 10. g) societatem 9. h) et civitatem des. 9. 10. 11. 30
 i) hic rursus incipit 3 fol. 7; societatis add. 7. 8. k) audientiam nos delegabimus 7; aud. nos den. 8.
 l) corr. ex recepimus alio atramento 1. m) Equinum 7; Equinum 8. n) hic finitur editio Cuiacii (= Salice), adiectis etc. Dat. apud Constantiam solemniter curia VII. Kal. Jul. o) prescriptam 3. p) supersever. 1. q) sic 1. 2. 5. r) saonensem 3. 7; sami 6. s) sic 1-4; Thi in loco raso 1. t) int. bona fide 6-8. u) deest 7. v) deest 8. w) eadem 6; eam 9. 10. x) deest 9. 10; et concordiam intimari et add. 11; et concordiam add. 12. C et fortasse Est. y) iurare 1; portari 5. z) deest 6; ea 3. a) bona fide eam 9. 10. b) observari 8; confirmari 11; et cons. des. 12. c) et nostro impressionis sigillo 7; sigilli deest 8. d) gmuniri 1. e) deest 8. 9. 11. 12. f) deest 6-8. g) reddimus 4. 8. 9. 11. 12. h) facimus 4; fatimus 6. i) hec 3. k) sic 5. 6. 8; Verocell 1-4. 7. l) Pergamum 7; Borgamum 8-10. m) sic 1. 2. C; Trivisium 3. 4. 5. 8; Tarvisium 6. 7. 9-12. n) Bononia 9. o) Hii 8. p) firmam add. 10. q) firmari 8. r) corr. ex reddidimus 1; reddidimus 2. 6. s) perm. seu conc. 6; seu perm. des. 8. 12. t) fecimus 8; facimus 9. u) Bobbio 2. v) Belluno 4. 7. 8. 10. 11. w) deest 7. 9. 10. Val. Est. Rom.; Sed Ferrario 6. x) deest 4. y) eis add. 4. 7. 8; et 6 postea; C post concessionem. z) conc. seu perm. facimus (fecimus 8) 7. 8; conc. seu perm. eis fatimus 6. a) redditum 3. 4. 6-8. b) deest 8. c) scripta 6; dictum 12. d) deest 3. e) deest 8; 11' 3. 5. f) rex Rom. 7. 8. g) deest 9; Rod. cam. nostrum 6. h) anima nostra 6-8; anima nostri 9. i) deest 7. 8. 11. 12; in 3 sequitur post principes. k) prescriptum 3. l) et concordiam add. 6. 12. C; post per se add. 8. m) curaverunt 9. n) sic 3-6. 11; curiensis 1. 2; episcopus add. 12. o) sic 1-3; deest 7. 8. 12; Gebardus 6. p) sic 1. 2. 4; abbas augensis 3. 5-8. q) sic 1. 8; dns Got. 6. r) aule cauc. imp. 3; cauc. imp. aulo 7. s) sic 4; haiguario 1. 2; Otto d. Baw. des. 5. 50 t) sic 3-5; Fredericus 1. 2. 6. 7. u) fil. noster des. 5; fil. noster dux de suavo 7. v) sic 1. 2. 4. 5; Bert. dux de Zar. des. 8.

1) i. c. Ferrarienses cum Lombardis.

Bertoldus marchio Ystria^w, Hermannus marchio Verone^x, comes^y Henricus de Dietsa^z, comes Thepoldus^a de Leschemundo^a, comes Ludewicus^o frater cancellarii de Helfenstein^d, Rodulfus^o camerarius, Guarnerius^f de Bonlandia^g, Oñno^h de Minzonberoⁱ, Conradus pincerna.

40. Hii autem sunt nuntii qui ex parte Lombardorum pacem prescriptam^k et concordiam^l recoperunt et in presentia nostra iuramento confirmaverunt^m:

De Mediolano: Guido de Landriano, Pinamundus de Vico Mercato, Adobatusⁿ Butraffus^o, Wilielmus Burrus^p, Guercius de Uxolo^q, Ardericus^r de Bonate^s, Rogerius Marcellinus, Lotherius medicus.

De Brixia: Oprandus^t de Martinengo, Gezo de Turbiato^u, Desiderius iudex, Rodulfus de Concisio^v, Bocacius^w de Maneruo^x, Albricus de Capriano.

De Placentia: Gorardus^y de Ardizione, Iacobus Strictus, Hermannus de Cario, Caupo^z iudex^a.

De Pergamo: Albertus de Mapello, Atto Ficianus^b, Iohannes de Piteringo^c, Lanfrancus de Monacha, Albertus Attonis^d, Albertus Albertonis^e.

De Verona: Cotius^f iudex^g, Ubertinus de Carcere, Valerianus de Castello, Martius de Castello, Tebaldinus de Raimundo^h, Tebaldinus de Nascinguerraⁱ.

De Vicentia^k: Pileus iudex, Ubertinus de Fontaniua^l, Carlaxarius^m, Marcus de Paulianoⁿ.

De Padua: Gnanfus^o, Ezolinus^p iudex, Englescus^q de Fontogliua^r.

De Teruisio^s: Florius iudex, Gumbertinus^t.

De Mantua: Alexandrinus, Iacobus de Amica^u, Agnellus^v iudex^w, Henricus de Angelo^x.

De Faventia: Bernardus iudex^y, Ugolinus de Azono^z.

De Bononia: Antoninus^a potestas, Rolandus^b Guarini, Matheus Rodulfi^c.

De Mutina: Arlottus iudex, Rainerius de Bocabadada^d.

De Regio: Albertus Cambiator^e, Rolandus de Caritato.

293. ^w) Bert. m. Ystr. des. 7. ^x) sic 6. 7. 11. 12; ueron 1. 2. 5. 8. 9; veronen 4; veronensim 3. ^y) deest 7. 8; Henr. com. 6. ^z) sic 1. 2. 4. ^a) sic 1. 4. ^b) sic 1—5. 9. 11. ^c) sic 3. 4; vicus 1, literis prioribus deteris; luduicus 2. ^d) sic 1. 2; de Helf. des. 6. ^e) Rodulfus usque pincerna des. 7. 8. 12. Rom. ^f) sic 1. 2. 6; wernerus 4. ^g) sic 1. 4; Bolandia 2; de Bonl. des. 5, epatio vacuo relicto. ^h) sic 1. 4. ⁱ) sic 1. ^k) prestitam 8; prescr. pacem 6. ^l) et conc. des. 6. ^m) confirmarunt 4. ⁿ) Adobatus 1. ^o) Bultraphus 3. 4. ^p) sic 3—6. 11; Borrus 1. 2. 9; Wil. Burrus des. 12. ^q) sic 1. 2. 6; luxolo 3. 9; usciolo 6; ustiolo 7; hustiolo 8; ostilio 12; buxolo 4. 10. 11. ^r) Aldricus 6. 8. ^s) sic 1—4; corr. ex ponate 2. ^t) pro Oprandus — Capriano in 10: ^u) sic 1. 3—5; Turbiato 2. ^v) sic 3—5; Concesio 2; gscisio 1. ^w) sic 1. 5. 9; Bocacius 2; Bocacius 3. 4. ^x) sic 1. 2. 5; Manerbio 3. 4. 9; Mineruo 6. ^y) pro Gerardus — Albertonis in 10: ^z) sic 1. 2. 4. 11; campo 3; capo 6. 9; cāupo 5; cauponus 7. 8. ^a) deest 7. Vat. Rom. ^b) facianus 1. ^c) sic 1. 3. 5. 9; hilingo 2; pitringo 4. ^d) Alb. Attonis des. 12. ^e) albertonus 2; albertoni 6; Alb. Albertonis des. 4. ^f) pro Cotius — Meardus et Vercollinus 10; etc. ^g) ueron. 8; deest 12. ^h) raymundo 1; Theb. de Raim. des. 9. ⁱ) sic 1. 2. 8. ^k) Vincentia 2. 4. ^l) sic 1. 2. 5. 8. 11; fonteuuqa 3; fonteuuua 4; fontenuia 5; fontanina 8; fonteniua 9. ^m) sic 1. 6—8; Carnaxa (deletum) Carlaxanus 2; Karnouarius 3. 4; Kardenuarius 5. 11; Kardenuarius 9. ⁿ) pauliana 5. 9; paulano 6—8; patiliano 3. ^o) sic 2. 7. 11; gnāfus 1. 6; ganfus 3; ianfus 4; guafus 12; ganfus 5; canfus 8; gainfus 9; Englescus add. 6; Englosus add. 7; Endoscus add. 8. ^p) sic 2. 5. 11. 12; Ezolinus 1; Ezolinus 4. ^q) sic 1. 4. 5. 12; Engloschus 2; Englesius 3; Englicus 9; Honglescus 11; Engloscus deest hoc loco 6—8. ^r) sic 1. 2. 5. 9; fontegliua 3; fontegliua 4; de Fontegliua des. omnino 6—8. ^s) sic 1—3. ^t) sic C; gubertinus 1. 2; gombertinus 4. 6. 11; conbertinus 3; gombertinus 5. 8. 12; gambertinus 7; gompertinus 9; de Anardono add. 11. ^u) corr. ex amico 2. ^v) sic 1. 6. 7. 12; agnellus 2. ^w) deest 7. Vat. ^x) sic 1—6. 9. 12; angello 2. ^y) sapiens 7. Vat. ^z) sic 1. 2. 12; aqo 4; aqo 5. 6. 9; aho 3. ^a) corr. ex antonn' 1; antonius 2. 3. 11; de Placentia add. 6. ^b) rodulft add. 7. ^c) rodulft 9. ^d) sic 1; buccabadada 2. 6; buccabadata 4; buccabatata 3. ^e) cambiatorum 7. 8. 11.

De Parma: Iacobus Petri Bave^u, Maladobatus^h iudexⁱ, Vetulus iudex^k, Conradus Bulzoni^l.

De Lauda: Vicentius^m de Fulsiragaⁿ, Anselmus de Summaripa^o.*

De Novaria: Opizo^r de Briona, Thodisius Caballatus^q, Guido de Boniprando^r.

De Verceilis: Moardus^s et^t Verceilinus.

11. Hec autem^u sunt civitates et loca^v, que pacem proscriptam^w sub^x iuramento Lombardorum nobiscum receperunt et^y eandem^z pro^a se iuraverunt: Pavia, Cremona, Cuma^b, Terdona^c, Asta^d, Cesarea, Ianua^e, Alba et alie civitates et loca et persone que sunt et^f fuerunt in^g parte nostra.

12. Hec autem sunt nomina^h nuntiorum qui investituram consulatusⁱ a nobis^{io} nomine civitatis receperunt: de Mediolano Adobatus^k, de Placentia Gerardus Arditiensis, de^l Lauda Vincencius, de Verona Cotius^m, de Vincentia Piliusⁿ, de Padua Gnanfus^o, de Teruisio^p Florius, de Mantua Alexandrinus, de Faventia Bernardus^q, de Bononia Antoninus^r, de Mutina Arlottus, de Regio Rolandus^s, de Parma Iacobus Petri Bave^t, de Novaria Opizo^u, de Verceilis Meardus^v, de Pergamo Atto Ficianus.** 15

Signum^w domini^x Friderici^y Romanorum imperatoris invictissimi*. (M.)^z

Ego^b Gotefridus^c imperialis aule cancellarius vice Cristiani Maguntino^d sedis archiepiscopi et Germanie^e archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominico incarnationis MCLXXXIII^f, indictione prima^g, regnante^h dominoⁱ Friderico^k Romanorum^l imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXXII, 20 imperii vero^m XXVIIIⁿ.

Dat.^o apud Constantiam in sollempni^r curia VII.^s Kal. Iulii^t; feliciter amen^u.

*) Manfredus (Manfredus 7. 8. *Est. Rom.*; Manfredus 9) de Soltarico (Soldario 7. 8; Soldanico 9; Soldano *Est. Rom.*) *add.* 5. 7. 8. 9. *Est. Rom.*; Manfredus iudex *add.* 6; Manfredus *add.* 12.

**) Et isti similiter ex parte imperatoris iuraverunt^t: Cona^u, Conradus^v pincerna, Guarnerius^w, 25 Rodulfus^x camerarius pro^y se. *add.* 7. 8. *Vat. Rom.*; Rodulfus camerarius iuravit per se; item similiter Guarnerius de Lombarde, Cuno de principibus, Conradus de pincerna; isti omnes iuraverunt pro se. *add.* 12.

208. f) De Parma *des.* 8. g) balbi 7. 8. h) sic 1. 4; maladobatus 2. i) *deest* 7; Maladobatus iud. Iacobus de petrabana 6. k) iudex *deest* 7; Vetulus iudex *des.* 2. l) sic 1. 2. 5. 6. 9. 30 m) sic 1—3. 7. 8; Vincentius 4—6. n) sic 1. 2; fulsiraga 4; fuxiraga 5. o) somaripa 5. p) etc. *add. Vat.*, cui *desunt reliqua usque ad Atto Ficianus c. 42.* q) sic 1. 11; caballatus 2; kaulacius 4. r) haniprando 8; pro de Boniprando 7; Smaragdi; 6: iudex. s) *deest* 5; Medaldus 7; Medardus 8. 9. Rom.; iudex *add.* 6. 9. t) *deest* 6—9. u) *deest* 2. 11. 12; sunt autem 3; sunt civ. autem 6. v) et persone *add.* 7; et pars *add. Est. Rom.*; et loca *des.* 6. w) predictam 6. x) in 7; cum 9. y) et usque 35 iuraverunt *des.* 6. z) sub *add. sed del.* 1. a) per 4. 5. 7. 8. 10. C. b) Cum 3; Cume Acqui 7. c) sic 1. 2. 7. d) *deest* 7; Asta 3. 7. 9; Ast' 8. e) *deest* 9. f) que 5; que *add.* 10. g) ex 6—8. h) consulum et *add.* 7. 8; illorum consulum et *add.* 6. i) consolatus I. k) Adobatus de Med. 3—5. 9—11. l) *Laudensem post Veronensem ponunt* 6—8. m) sic 1. 2; iudex *add.* 12. n) Pilius 2; Pilius 4; iudex *add.* 12. o) sic 1. 2. 6. 7. 11. p) sic 2; Tuisio 1. 8; Tuisio 3. q) iudex *add.* 8. 40 r) antonius 2. 3. 11; anthonius 8. s) de Caritatis *add.* 8. t) Petri Bavo *des.* 6. 7. 12. u) Opizus de Briona 8. v) Medardus 8. 9; Menardus 7. w) Signum — invictissimi *litteris elongatis* in 5. 6. 9; Signum — invictissimi *des.* 12. x) dni 1—3. 8. y) Fredorici 3. 5. 11; Fidorici 8. z) invictissimi 4. 8. a) *monogramma hoc loco delineatum est* in 1. 4—6. 9. 10; in *calce subter voce Iulii* in 8; *deest* 2. 3. 7. 11. b) Ego — recognovi *des.* 10. c) sic 1—3. d) magunt' 1—8; vice seriniarii magnitudine 11. e) Ger- 45 mane 2. 9. f) Millo Centesimo LXXXIII^{or} 1; MCLXXXIII. 2; millesimo centesimo octogesimo tercio indictione prima *litteris elongatis* 9. g) iudic' toroin 1; iudic' IH. 2; I. 4. 5; E. I. 3. h) regnante usque feliciter amen *des.* 9. i) dno 1—3. 6. 8. k) Frederico 6. 7; FR. 3. l) Rom. 1. 2. m) eius *add.* 5. n) XXIX. 1. 2. 11; XXII. 7. *Vat.* o) Data 2. 11. 12; Datum 10. p) sollempni 1; cur. sol. 3. 5. 7. q) duodecimo 6; VI. 11. r) Iulii 10. s) fel. amen *tantum in* 1. 2. t) iur. ex 20 p. imp. 8. u) Cuno *Vat.* v) Conradus 7. w) Ranerius *Vat.* x) Radulphus *Vat.* y) per 7.

294. IURAMENTUM NUNTIORUM LOMBARDICORUM.

Cum haec iuramenti formula in nullo codicum a viro cl. Holder-Egger inspectorum obvia sit, subsidia nostra modo haec sunt: 1) codex bibliothecae Marcianae Venetae Lat. Cl. V. cod. CXIX fol. saec. XIV. in. (supra p. 409 sub nr. 11), ex quo edidit Canciani 'Barbarorum Leges antiquae' V, 52; 2) editio Muratorii 'Antiquitates Italicae' IV, 317, quae unde derivata sit, ignoramus; nam cum dicat, formulam desiderari in codice Mutinensi (4), et ipsa desit etiam in codicibus 1 et 8, quos in usus suos vertit, restant soli Brixianus, Romanus, Estensis; 3) textus Corporis iuris, quem adhibuimus in editione Contiana Voluminis legum parvi II, p. 185. Editionem Muratorianam repetiit Vignati 'Storia della Lega Lombarda' 398; textum Corporis dederunt Savioli 'Annali Bolognesi' II, 2, 139 et 'Documenti di storia Italiana' VI, 783; eundem Sigonius 'De regno Italiae' lib. XIV, p. 340 suo more abbreviavit (= Schiavina 'Annales Alexandrin' in Monumentis historiae patriae XI, 58). (P. 180.)

In Christi nomine^a. Iuro ego, quod amodo ero fidelis domino imperatori
 15 Friderico^b et eius filio Henrico. Nec^c ero in consilio vel facto, quod ipsi perdant vitam vel membrum aut mentem^d seu coronam imperii vel regni^e. Et si sciero^f, aliquem fecisse vel facere volentem per se^g vel per^h alium, domino imperatori vel regi vel nuntio eorumⁱ sine fraude manifestabo^k. Et eum^l adiuvabo honorem corone^m tenere, et si perdidit, recuperare bona fide in episcopatuⁿ et comitatu adiuvabo.
 20 Insuper pacem domini Friderici imperatoris^o et filii eius Henrici et sue partis factam cum Societate Lombardorum^p et civitatibus^q eius Societatis, sicut scriptum est^r inde, sine fraude infra^s XV^t dies post iuratum^u bono intellectu et sigillo domini^v imperatoris sigillatam^w observabo bona fide et sine fraude. Et hoc iurare faciam omnes masculos mecum habitantes a quindecim^x annis supra usque ad LXX^y infra^z XV^t dies
 25 postquam iuratum habuero, exceptis servis. Et qui per me iurare noluerint, infra^z tertium^a diem imperatori vel regi vel suis nuntiis per breve manifestabo^b.

Data^c MCLXXXIII, indictione I^d.

295. APOCHA RUDOLFI CAMERARII PLACENTINIS DATA. Nov. 22.

Scriptis Pacis hoc adiunximus, quamvis cuius sit rationis minime perspiciamus.
 30 Legitur in Registro magno civitatis Placentinae succ. XIII. fol. 138 (Reg. parvum fol. 94), quod contulit vir cl. Holder-Egger. Utroque Registro usus est editio Pallastrilli 'Degli atti della pace di Costanza' 80 (= Vignati 373 not.). (P. deest.)

(S. N.) Anno dominice incarnationis millesimo centesimo octuagesimo tertio, indictione prima^a, die Martis, decimo Kalendas Decembris. In palatio archiepiscopi de
 35 Mediolano. Fuit confessus dominus Rodulfus camerarius domini imperatoris, se accepisse a Iacobo Stricto consule Placentie solutionem de libris septingentis undecim et solidi^b novem et dimidium denariorum imperialium pro porcione collecte ei contingente, videlicet de libris sedecim milia et pro pace domini imperatoris et Societatis Lombardie:

294. ^a) nomine Christi 1. ^b) Friderico 1, similia semper. ^c) Non 2. 3. ^d) aut mentem
 40 des. 1. ^e) vel caput add. 2. ^f) scivero 2. 3. ^g) mo 1. 3. ^h) deest 3. ⁱ) eius 2. 3.
^k) ois add. 2. 3. ^l) deest 3. ^m) hon. corone des. 1. ⁿ) exercitu 2. 3. ^o) imp. Frid. 2. 3.
^p) Lombardie 2. 3. ^q) deest 1. 3. ^r) et add. 1. ^s) intra 2. 3. ^t) quindecim 2. 3. ^u) iurata 2. 3.
^v) deest 2. 3. ^w) sigillata 2. 3. ^x) sexdecim 1; decimo sexto anno 3. ^y) septuaginta 2; septuagesimum 3. ^z) intra 3. ^a) tertiam 2. 3. ^b) man. per breve 2. 3. ^c) deest 2. 3.
 45 ^d) corr. ex III. 1; prima 2.

295. ^a) immo secunda. ^b) sic c.

excepto quod non dederunt predicto camerario ius suum, quod est de qualibet libra denarios quattuordecim. Interfuerunt Fulcus de Iniquitate, Arnaldus Strictus, Albertus Dianus, Pultronus Rondana atque Rolandus Dianus testes.

(S. N.)^o Ego Martinus Filippi imperialis aule notarius precepto suprascripti domini Rodulfi camerarii hoc instrumentum scripsi.

(S. N.) Ego Iohannes de Sparoaria sacri palatii notarius auctenticum huius exempli vidi et legi, in quo sic continebatur ut hic legitur, et propriis manibus exemplavi.

296. EPISTOLA AD LUCIUM III. DE PACE CONSUMMANDA.

(1183. Inl.)

Servata est in Rotulo Cluniacensi II. a. 1245 Lugduni ex autographis descripto, nunc codice Parisino 8989, ex quo publici iuris factus est a. 1865 a viro cl. Huillard-Bréholles 'Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque impériale' XXI, 2, 320. Summarium codicis Ottoboniani 2546, apographa Rotulorum Lugdunensium continentis, v. apud Marteneum 'Collectio amplissima' II, 1228. — Stumpf, Reg. 4366. (P. deest.)

Reverendo et amantissimo patri in Christo L. sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici F. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus salutem et filialem cum debita reverentia dilectionem.

Honorabiles sanctitatis vestre legatos Iohannem tituli Sancti Marci presbyterum cardinalem et P.¹ episcopum Lunensem ad nostre maiestatis accedentes presentiam benigne ut decebat excepimus et verbis eorum, que super negotiis ecclesie et imperii tam modeste quam prudenter nobis proponebant, aurem attentam accomodavimus. Obtentu enim eterne retributionis ac specialis amoris quo personam vestram, pater carissime, amplectimur consideratione, pacem perpetuam inter ecclesiam et imperium vestris nostrisque temporibus consummatam iri, summo desiderio anhelamus. Cum itaque plures modi, qui ad pacis perfectionem pertinere videntur, fuerint propositi, assensum omnimodum et animum vehementer apposuimus, ut per aliquem eorundem modorum, qui ad consummationem eiusdem pacis et conservationem magis idoneus iudicabitur, pax diu desiderata compleatur. Sane propositum nobis fuit de pace et concordia Venetiis de possessionibus ecclesie et imperii tractata, et ut eam ratam habere vellemus legati vestri postulabant. Nos itaque secundum formam quam cum cardinalibus Romane ecclesie super eisdem possessionibus Clodii² convenimus, que et illic in scriptum redacta³ et Venetiis postmodum confirmata fuit, eandem concordiam ratam habere firmiter decrevimus, si vos eam ex parte vestra ratam volueritis observare. Sed quoniam prudentibus qui aderant hic modus magis scandali quam concordie materiam prestare videbatur, dum utrique parti de suo iure contendendi facilem posset ingerere occasionem, de consilio eorundem prudentum illius vie facta est mentio, quam legati nostri, Salzburgensis archiepiscopus et qui cum eo missi fuerant, vestre pater-

296. ^c) idem signum ut supra.

1) Petrum. 2) Chioggia. 3) supra nr. 260.

nitati proposuerunt: scilicet ut de universis redditibus quos vel in presentiarum habemus
 in Italia vel in posterum Deo auctore sumus habituri, vos vestrique successores deci-
 mam, fratres vero cardinales nonam percipiant. Quod utique si apprehendere decre-
 veritis, nos tam pro nobis quam pro filiis nostris, ut ratum permaneat, indubitabili et
 5 sufficienti cautione firmabimus, et pro successoribus nostris privilegio aliisque modis,
 sicut in huiusmodi firmiter potest fieri, cavere satagemus; ita siquidem quod quicumque
 principum ad imperium fuerit sublimandus in pacem istam consentiat et, antequam
 coronetur, iurisiurandi sacramento confirmet. Principes autem, qui nunc sunt super-
 stites, cautionem pro pace servanda prestabunt sufficientem, et de successoribus princi-
 10 pibus sicut potest per privilegia cavebitur, ita quod quilibet, antequam ad dignitatem
 suam intronizetur, sacramentum de pace servanda prestabit. Item a sanotitate vestra
 et a vestris successoribus et fratribus vestris eorumque successoribus competentem et
 firmam petimus exhiberi cautionem, quod hec pax tam nostris quam postfuturis tem-
 15 pibus stabilis et inconvulsa valeat permanere. Alius etiam concordie modus in
 medium fuit productus: videlicet ut ecclesia certas possessiones haberet, quas sine gra-
 vamine posset quiete et libere retinere, excepto fodro imperiali. Que utique posses-
 siones, sicut verum investigantibus videtur, quia non possent facile sine contentione
 discerni, dictum fuit, ut prudentes viri et provecete etatis, qui essent de ipsarum posses-
 sionum vicinia, ex parte ecclesie et imperii eligerentur, qui possessiones utriusque per-
 20 tinentes discernerent et quorum testimonio de hiis, que ad partem alterutram pertinent,
 tam ecclesia quam imperium communiter acquiesceret; et tum demum daretur nobis
 cognoscere unde Romanam ecclesiam possemus honorare. Adiectum etiam fuit ut, si
 de possessionibus illis, que in ius cederent imperii, alique viderentur usibus ecclesie
 commodiores, ecclesia posset, si vellet, eas per competens concambium obtinere. Si
 25 vero cederent in ius ecclesie que pro defensione ecclesie et imperii nobis necessarie
 viderentur, possemus similiter, si vellemus, eas convenienti concambio obtinere. Cu-
 pientes igitur animi nostri affectum, quem et persone vestre specialiter gerimus et quo
 exaltationi ecclesie intendimus, in lucem effectus producere, multa super colloquio
 vobiscum habendo cum legatis vestris contulimus, et post varios hinc inde tractatus
 30 tandem in hoc convenimus: quod in festo apostolorum Petri et Pauli iuxta lacum Gar-
 densensem idem colloquium celebretur. Quia vero pacificus Deo produce ad hoc collo-
 quium noster erit progressus, pro reverentia vestri omnis locus nobis placet ad quem
 cum securitate nostra et nostrorum accedere possemus. Unde Cumas venire satis
 nobis complacet, nisi quia propter obsides suos, qui captivi tenentur, non possemus
 35 clamorem sustinere importunitates. Constitutum itaque est, quod nos Ripam¹ acce-
 damus, et vos si placet Veronam, Brixiam vel Mantuam veniatis; et tunc locus com-
 petens, in quo colloquium habeatur, facile poterit inveniri. Vestram itaque sancti-
 tatem, pater carissime, rogamus, monemus et exhortamur in Domino, quatenus ad
 tanti boni consummationem, quod in eodem colloquio auctore Deo proventum ire non
 40 dubitamus, laborem itineris aggredi non pigritemini. De misericordia enim Dei spera-
 mus, quod dabit perficere, tantummodo velle vobis adiaceat. Huius itaque rei gratia
 familiarem capellanum nostrum magistrum Beletum ad presentiam vestram trans-
 mittimus, cui super omnibus ad hoc negotium spectantibus plenam fidem petimus ad-
 hibeatis, et tam per ipsum quam per scripta de voluntate vestra et fratrum vestrorum
 45 per omnia nos certifiatis.

1184.
Jan. 29.1) *Ripa ad lacum Benneum.*

297. SENTENTIA DE IURE CONSTRUENDI CASTRI.

1184. Mart. 15.

Adhibuimus 1) transsumtum autographi a. 1215. lnn. 2 ab Erecto notario factum, quod asservatur in tabulario Vindobonensi, exemplatum a Wattenbuchio et Bochemero et 2) chartularium ecclesiae Tridentinae saec. XIII. in dictum codex Wangianus tabularii praesidis Oenopontani, fol. 77, secundum editionem in Fontibus rerum Austriacarum II, 5, 53 nr. 19. — Stumpf, Reg. 4371. (P. deest.)

† In nomine Domini. Dum Henricus comes de Tirol rogaret venerabilem dominum Albertum Tridentine sedis electum, quatinus eum in colle uno, qui^a est in 10 monte supra villam Selsi, castrum edificare permetteret, et ipse dominus Albertus electus denegans^b hoc penitus, dicens sibi quod non permetteret, veniens^c idem comes ante presentiam illustrissimi Federici imperatoris invictissimi semperque^d augusti ipsam rogavit inquirere^e laudum unum super hoc, scilicet ut si^f in commitatu suo castrum sine contradictione^g edificare posset an non. Ibiq[ue] incontinenti assurgens 15 promemoratus dominus Albertus electus e^h contra peccit a promemorato domino imperatore, ut super hoc laudum fieri faceret, dicens videlicet: postquam predictus collis est situs in eo commitatu qui est communis inter me et predictum comitem, si in eo absque mea voluntate et consensu castrum edificare possit annon. Super quam 20 interrogationem prefatus dominus imperator interrogavit dominum Ottonemⁱ falsegravium, ut laudaret quid iuris esset. Qui laudavit dicens: ubicumque duo comites unum commitatum inter se comunem^k habent, unus eorum sine altero in eodem commitatu castrum construere non potest.

Factum est hoc laudum Achenou in camera iam dicti domini imperatoris^l, nullo contradicente, in presentia Henrici et^m Odolrici comitum de Piano, Adelperii de 25 Burgusⁿ, Rupretti^o de Stilfs^p, Swikerii et Outi de Montealbano, Odolrici et nepotis eius Odolrici de Arcu, Ottonis et Kallochi^q de Winec, Henrici de Saleo, Ribaldi de Cagnano^r, Alberti de Ripa, Trintinelli^s, Perati^t, Triutseni^u de Rambaldo, Federici Scanci, Henrigiti^v de Tridento, Amelrici de Civigano^w, Tulleni^x, Gerardi^y de Pesona.

Anno dominice nativitatis millesimo centesimo octuagesimo quarto, die Iovis decimo 30 septimo exeunte Marcio, ind. secunda.

† Ego Albertus domini Federici imperatoris invictissimi notarius isto laudo interfui et exinde hoc instrumentum scripsi.

297. a) quod 1. b) denegasset 2. c) deveniens 2. d) quo deest 2. e) inquirero 1. f) vfi 1. g) sine contr. castrum 2. h) ho 1. i) Ottonem 1. k) comunum 1; comunem 35 inter so 2. l) et add. 1. m) deest 1. n) Burgo 2. o) Ruperti 2. p) Stilva 2. q) Kalochi 2. r) Rabaldi de Cagnao 2. s) trintinelli 1. t) Posati 2. u) trutsni 1; Trintini 2. v) Enrigeti 2. w) Civizano 2. x) Tuloni 2. y) Girardi 2.

298. CONVENTIO CUM COMITE HAINOENSI DE MARCHIA IMPERII CONSTITUENDA.

1184. Mai.

*Servata est in transsumto episcoporum Helvacensis et Nivernensis facto a. 1258 mense
5 Februario Parisiis, in tabulario S. Lamberti Leodiensis exstante nr. 16. Episcopi de charta
nostra haec enuntiaverunt: Item alias litteras sigillatas sigillo seronissimi viri Friderici
Dei gratia Romanorum quondam imperatoris et semper augusti non abolitas nec in
aliqua sui parte viciatas vidimus in haec verba¹. Chartam nostram exscripsit vir d.
Arndt et cum viro d. Toeche communicavit, qui cum vulgavit 'Jahrbücher Heinrichs VI.'
10 p. 600 nr. 1. Qua editione uti sumus. Paulo ante cum ex exemplari viri d. Schoon-
brodt Leodiensis minus correcte eliderat Prutz 'Heinrich der Löwe' p. 488. — Stumpf,
Reg. 4375. (P. deest.)*

In nomine Domini. Hoc est conventio facta et ordinata inter dominum Fridericum Romanorum imperatorem et Baldwinum comitem Haynoensem.

15 1. Baldwinus comes Haynoensis disponet et officiose promovebit, quod universum allodium Henrici comitis Namucensis et de Lucelbure, avunculi sui, sicut illud tenet et tenuit, cum omni integritate et iure, cum abbatibus et ecclesiis et universis appendiciis per manum suam vel avunculi sui imperio legitime conferatur. Et quando-
20 cumque comes Hainoensis hanc donationem perfecerit, dominus imperator comiti Hainoensi iam dictum allodium et insuper universum feodum, quod Henricus comes Namucensis et de Lucelbure tenet et tenuit ab imperio, in feodo concedet, et coniunctis tam feodis quam allodiis iam dictis, dominus imperator marchiam imperii ex eis constituet, quam marchiam comes Haynoensis a domino imperatore accipiet et ex ea princeps imperii et ligius homo censobitur et principum imperii gaudebit privilegio.

25 2. Item universi ministeriales Henrici comitis Namucensis et de Lucelbure dignitati marchie tradentur eo tenore, quod a marchia nequaquam possint alienari.

3. Illo vero qui marchiam tenebit decedente, filius suus in dignitatem marchie illi succedet; si vero filius decesserit, frater eius ipsi succedet, et sic de fratre in fratrem successio durabit, si filii defuerint. Porro si filii et fratres defuerint, filia illius igitur
30 marchiam tenebit. Si filium habuerit, filius ille a domino imperatore dignitatem marchie suscipiet.

4. Hac donatione completa, comes Hainoensis tenebitur solvere domino imperatori et domino Henrico regi filio eius et curie octingentas marchas argenti et domine imperatrici quinque marchas auri.

35 5. Si vero dominus imperator ante huius rei consummationem decesserit, dominus rex filius eius idem negotium debito effectui mancipabit.

6. Omnibus hiis consummatis dominus imperator et rex filius eius haec omnia composita privilegia suis sepius dicto comiti confirmabunt et ei legitimam compositionem conferent.

40 Ut autem haec omnia promissa rata et inconvulsa habeantur, placuit ea auctoritatis suo sigillo et scripto cerografizato domino imperatori confirmare, subnotatis testibus, quorum nomina sunt: Otto Babenbergensis episcopus, Hermannus Monasteriensis episcopus, Godefridus imperialis aule cancellarius, Raulfus prothonotarius, Gerhardus

1) Ita Prutz: 'Heinrich der Löwe' p. 488, ubi plura de episcoporum charta invenies.

comes de Los, Henricus comes de Dietse; de ministerialibus imperii: Wernherus de Bonlant, Cuno de Minolmberg, Philippus de Bonlant, Guillelmus advocatus Aquensis; de hominibus comitis Haynoensis: Eustachius de Ruoz, Almannus de Provi, Nicholaus de Baarbentum, Hugo de Croiz, Polins de Vileirs.

Acta sunt hec anno domini MCLXXXIII, mense Maio, indictione II.

299. SENTENTIA DE OFFICIATIS EPISCOPORUM.

1184. Iun. 20.

Dedit Belkmann ex autographo tabularii Cameracensis, cui appendebat sigillum; ex eius exemplari edidit Böhmner 'Acta imperii selecta' p. 137 nr. 145¹. — Stumpf, Reg. 4378. 10
(P. deest.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Notum facimus universis imperii fidelibus, presentibus et futuris, quod dilectus noster ac fidelis princeps Rogerus Cameracensis episcopus in presentia nostra constitutus per sententiam quesivit: si officiatum suum sive custodem rerum suarum quando vellet ab officio et custodia rerum suarum removere posset, precipue cum propter negligentiam sive fallaciam illorum incurrat detrimentum rerum suarum. Ex deliberatione itaque et consilio principum ac prudentum curiae nostrae super questione episcopi talis est lata sententia: quod episcopus officiatum suum et custodem rerum suarum pro sua voluntate removere potest et mutare quodcumque velit, salvo tamen beneficio quod officiatum vel custos ab eo dinoscitur habere. 20

Huius rei testes sunt: Conradus Maguntinus archiepiscopus, Godefridus imperialis aulae cancellarius, Rudolfus imperialis aulae prothonotarius, Iohannes prepositus Sancti Germani Spirensis, Hugo decanus maioris ecclesiae Cameracensis, Waltherus canonicus eiusdem ecclesiae, Wernerus de Bonlande, Willelmus advocatus Aquensis, Iohannes Tassuns, Iohannes Gerlant, Baldwinus Calvus, Michahel Plantefugl, Iohannes Pilepois.

Dat. apud Geilonhusen anno dominicae incarnationis MCLXXXIII, ind. II, XII. Kal. Iulii.

¹ Per similem sententiam iam a. 1135. Ian. 1 Gualtero praeposito Cameracensi officium abiudicatum est in curia Lotharii III; v. eius privilegium (Böhmner 'Acta imp. selecta' 75 nr. 82; Stumpf, Reg. 3303), ubi haec: Eadem sane sententia de omnibus officiis non feudatis in presentia nostra a praefatis principibus ibidem data et confirmata est.

300. SENTENTIA DE DEBITIS PRINCIPIS ECCLESIASTICI

1184. Sept. 22.

Dedit Bethmann e cartulario ecclesiae Cameracensis saec. XIII. signato B, in bibliotheca municipali Cameracensi nr. 1029 asservato. Ex exemplari Bethmanni edidit cum Böhmer 'Acta imperii selecta' 141 nr. 148. — Stumpf, Reg. 4385. (P. decst.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator augustus. Notum esse volumus universis imperii nostrisque fidelibus tam futuris quam presentibus, quod dilectus noster Rogerius Cameracensis episcopus in presentia nostra constitutus in sollomni curia
 10 Mediolani celebrata sua nobis conquestione proposuit coram principibus imperii, Thoutonicis pariter et Latinis, quod a quibusdam mercatoribus graviter impeteretur, qui debita predecessoris sui, felicitis memorie Alardi, ab eo requirebant et ipsum propter hoc nomine debitoris in causam trahebant. Cum igitur idem episcopus in facie principum
 15 nostrorum maiestatem nostram per sententiam interrogaret: quid iuris super instantia mercatorum illorum esset, dilectus consanguineus noster Conradus Magentinus archiepiscopus a nobis requisitus, hanc dedit sententiam, ab universis principibus qui presentes aderant, archiepiscopis et episcopis atque abbatibus, approbatam: quod nullus princeps ecclesiasticus tenetur solvere debita predecessoris sui, quo non per consensum imperatorie maiestatis et consilium capituli sui mutuo accepit; et bona ecclesiastica
 20 nec ei vendere licet nec pignori obligare, nisi per eundem imperatorie maiestatis consensum. Data igitur hac sententia et a cunctis principibus qui presentes aderant approbata, nos consequenter interrogati a predicto episcopo: si Alardus predecessor eius per consensum nostrum quicquam de bonis ecclesie sue obpignoraverit vel alieni debito se obligaverit, pura teste conscientia palam confossi sumus: nichil horum predecessorum
 25 suorum per consensum nostrum fecisse, sed nos ab eo nos super talibus unquam fuisse requisiti. Eapropter imperiali auctoritate et de vigore date sententie statuimus, fidelem nostrum Rogerum Cameracensem episcopum a debitis antecessoris sui penitus esse liberum nec eum debere cuiquam ipsum super hoc impetenti respondero, ideoque ipsum episcopum ab impetitione predictorum mercatorum auctoritate imperiali denuntiamus absolutum.

Testes huius rei sunt: Conradus Maguntine sedis archiepiscopus, Robertus Viennensis archiepiscopus, Algisius Mediolanensis archiepiscopus, Otto Babinbergensis episcopus, Eberhardus Morsburgensis episcopus, Bertramus Motensis episcopus, Conradus Warmacensis episcopus, Henricus Viridunensis episcopus, Milo^a Taurinensis episcopus,
 35 Willhelmus Astensis episcopus, Wala^b Porgamensis episcopus, Siffridus abbas Hersveldensis, Gregorius Prumiensis abbas, Ludovicus Iantgravius Thuringie, Henricus Wertio marchio, Gerardus comes de Ion, Henricus comes de Dietse, Theobaldus comes de Lechgemondo^c, Symon comes de Spunheim, Henricus de Aldimthorph.

Datum Mediolani, anno dominice incarnationis MCLXXXIII, indictione II,
 40 X. Kal. Octob.

300. ^a) Mirus cod.

^b) Warus cod.

^c) Lechlgemunde cod.

301. INFEODATIO MARCHIARUM GENUAE ET MEDIOLANI.

1184. Oct. 19.

Dederunt Böhmer et Bethmann e schedis Heckmanni Hannoverae asservatis, qui a. 1700 chartam hanc Modenae exemplavit. De marchis istis cf. Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' II, 262. — Stumpf, Reg. 4388. (P. deest.)

In nomine sancto et individue Trinitatis. Anno dominice nativitatis MCLXXXIII, die Veneris, qui est XIII. exoante mensis Octobris, indictione II, cum Fridericus Romanorum imperator apud Veronam in palatio Sancti Zenonis cum maxima curia esset, ibi in praesentia bonorum hominum, nomina quorum haec sunt: Conradus archiepiscopus Moguntinus, dominus Gotofredus cancellarius, Gothofredus patriarcha Aquilegiae, Pistor episcopus Vicentinus, Drusus episcopus Filtrensis, dominus Wezelo de Camino, Vingoltus de Prata, Fisolinus de Campo sancti Petri, Rudolphus protonotarius, Rudolphus camerarius, Leonardus iudex Veronensis, Gorhardus de Rocha, Aldrigetus filius Arardi, in istorum et aliorum multorum nobilium curiae praesentia, dominus imperator Federicus investivit marchionem Opizonem de Este de marchia Genuae et de marchia Mediolani et de omni eo quod marchio Azo habuit et tenuit ab imperio, ita ut supra-dictus marchio habeat et teneat a praedicto imperatore ad rectum feudum cum omni honore illud totum quod ad imperium spectat, et nominatim de eo quod fuit de duce Henrico¹⁾, ut iure feudi ab imperio habeat tantum. Iam dictus marchio tali conditione recepit investituram a praedicto imperatore de feudo quod olim a iamdicto duce Henrico habebat, quod si dux aut eius heredes terram recuperaverit vel ipse imperator ei aut suis haeredibus terram reddiderit, quod praedicta investitura nihil debeat ei marchioni nocere. Et insuper omnium rerum possessiones quas ipse possidebat, etsi aliquis aliquid iuris in praedictis rebus seu possessionibus occasione alicuius hereditatis habebat vel competebat, praedicto marchioni Opizoni imperiali auctoritate dedit et concessit.

Actum in Verona in palatio Sancti Zenonis.

Ego Manfredinus sacri palatii atque domini Friderici imperatoris notarius interfui et scripsi et firmavi.

302. QUERIMONIA CONTRA CREMONENSES.

(1185. Febr.)

Dedit Böhmer 'Acta imperii selecta' p. 756 nr. 1062 ex exemplari Hippolyti Cereda, quod fecit e membrana tabularii Cremonensis iam sign. 1918 (olim D 36), quam autographon esse opinatus est. Sed vir cl. Holder-Egger, cum a. 1891 inspiciens apographon tantum coevum esse iudicavit duabus manibus exaratum. Denuo contulit vir d. Astegiano Cremonensis. — Stumpf, Reg. 4408. (P. deest.)

1) Henrico Leone.

(1) Post gestatam Rome coronam cum dignitate et nomine imperiali fungeremur et rursus accepissemus^a voluntatem^b intrandi in Ytaliam, accesserunt ad nos Cromo-^{1159.}nenses tractantes nobiscum^c et firmiter agentes de destructione^d Cromae. Et nos illis promissimus, quod non exteremus Ytaliam, nisi destructa Cromae; eo presertim tenore^{1159. in.} et tali conditione, quod et ipsi nobis fideliter assisterent et tam in destructione Mediolani quam in aliis que nobis incombent sua nos fidelitate iuvarent. Cuius facti executores Cromam valida manu obsidemus et in obsidione illa moram fecimus XXX septimanis aut plus, non sine multi sanguinis et rerum impensa, et perdidimus ibi viros nobiles nostros beneficentis, ministeriales et servientes strenuos, quos recompensari^{1159. Jul. in.} difficile est; et non sine maximo persone nostre periculo res nobis acta est, ita ut nullus hominum computare posset, quantum nos reciperimus dampnum, tam principes nostri, quam alii^e homines quamplurimi, quos ad hoc^f invitaveramus discrimen. Satisfactum tandem est studiis nostris, et Cromae cessit viribus fortitudinis nostre. Quo^{1160. Jul. 27.} destructa fuit funditus; et cum ceteris eius civitatis menibus ecclesiam quoque, quod tamen se non facturos promiserant, penitus everterunt. (2) Procedente tempore adiutorio Dei et illorum atque fidelium nostrorum studioso labore Mediolanum evincimus^{1162.} et destruximus. Cumque de regalibus nostris ordinarem per totam Lombardiam, ita disposuimus, ut de regalibus nostris in episcopatu Cremonensi ab eis annuatim ducentas marchas recipereamus. Post hoc facta est curia sollemnis in Wicerebur^g, ad quam^{1163.} multitudo Lombardorum convenit; inter quos venerunt Cremonenses postulantes a nobis gratiam sibi fieri de constituta pensione; in qua petitione tantum illos exaudivimus, ut ducentas marchas, quas annuatim solvere tenebantur, penitus remitteremus, ea spe, quod plene confidabamus de illis, quod nunquam in aliquo se nobis opponerent. (3) Accidit post hec, quod pro necessitate imperii ordinavimus expeditionem versus^{1167. in.} Romam. Cumque exercitum^h per Lombardiam duceremus, locuti sumus cum Cremonensibus; et propter dilectionem, quam habuimus erga illos, milites illorum nobiscum vice soldariorum pro precio nostro duximus, nominatim Egidium de Dovaria et aliosⁱ Cremonenses secum, quos tunc nobis ducere placuit. Et super hec omnia, cum plenam de illis conciperemus fiduciam, illi studio occulte fraudi dederunt animum^k, nobis³⁰ facientes molestias et impedimenta per universam Lombardiam. Hoc utentes principio Mediolanenses, quos profugos et destructos in quatuor villis exposueramus et in aliis locis, ubi vix vita gauderent, contra honorem nostrum et imperii reduxerunt in civitatem suam. Unde omne surrexit malum^l, quod interim in Ytalia^m sustinimus. Apr. 27.

(4) Deinde civitatem nostram Laudam, quam imperiali manu nostra fundaveramus, Mai. nobis fecerunt adversam timore ipsorum, maximum ex hoc honori nostro dantes opprobriumⁿ. Deinde Parmenses nobis reddiderunt adversos, ita ut obsides datos a Bononia, Aug. quos illorum fidei commiseramus, Bononiensibus redderent; quod illi nequaquam fecissent, nisi timore Cremonensium. Ad hec per eosdem Cremonenses strata^o nostre per Montem Bardonis nobis undique precluse fuerunt, ut nulla nobis pateret via revertentibus a⁴⁰ Tuscia in Lombardiam. Et per hoc universa regalia nostra in Lombardia nobis ablata sunt; et compulsi sumus per terram marchionis Malaspine per angustum serpero^{1168. Mart.} foramen cum maximo persone nostre periculo et tanti exercitus, uxoris nostre et filiorum; nec ausi fuerunt per universam Lombardiam aliqui nos recipere preter fideles nostros Papienses^p, qui omnem^q imperio fidem exhibuerunt; quibus in eternum retribuere intendimus, nos et filius noster post nos et omnes, quos ad hoc poterimus inducere in memoriam fidelitatis, quam tunc exhibuerunt nobis et imperio. (5) His^r

302. ^a) accepissemus c. ^b) voluntatem c. ^c) nobiscum c. ^d) destructione c. ^e) alii c.
^f) luc c. ^g) Wicerebur c. ^h) exercitum c. ⁱ) alios c. ^k) animum c. ^l) surrexit malum c.
^m) Ytaliam c. ⁿ) opprobrium c. ^o) strata c. ^p) Papienses c. ^q) omnem c. ^r) abline secunda

³⁰ manus c.

addimus, quod eorum culpe imputamus, quod de tribus locis, Gamunde videlicet et Moringin et Burgul et aliis coadiutoribus, septem omnibus numero, convenientes contra honorem nostrum et imperii, civitatem construxerunt, quam hodierno die dicunt Cesaream. Ad cuius iniuriam vindictam factum est, quod expeditionem ordinavimus in Italiam et eandem civitatem obsedimus. Ibi factum est, quod convenirent Lombardi ad habendum nobiscum conflictum; cum quibus venit Wazo Cremensis comitatu societatis sue ad hoc congregatus, ut ibi nos occiderent et honorem nostrum nobis auferrent. (6) Transacto aliquo tempore, cum celebraturi essemus consilium Venetiis, Cremonenses miserunt ad nos, ut si vellemus venire in civitatem illam, ipsi cum maximo honore nos vellent recipere; offerentes nobis, quod per civitatem ipsorum cum securitate et honore conducere nos vellent in terram domine Mathildis. Fidem habuimus eorum securitati, intravimus Cremonam, et hospitati nos fuerunt ad Sanctam Agatham, nec meminimus, quod infra tempus, quo apud eos morati fuimus, servitium nobis fecerint estimatione panis unius. Fecerunt nos intrare secum in refectorium Sancte Agathe, ibi habito nobiscum colloquio ad hoc nos compulerunt, ut salva persona nostra non crederemus unquam nos exituros de hoc loco, donec eis dedimus duas villas nostras Warzetalam et Luciarum. Sed Deo propitio ita inde recessimus, quod nullum eis inde dedimus privilegium, licet omnes principes nostri, tam clerici quam laici, quorum innumerabilis nobiscum turba fuit, nobis iustarent, ut omnia que peterent illis daremus, quatinus salva vita possemus recedere. Hac violentia et iniuria interim villas predictas nobis abstulerunt. His addiderunt, quod cum in eodem refectorio Sancte Agathe iurassent, quod Mediolanensibus favore Papiensium vivam viam werram facerent et pontem Placentinorum destruerent, non fecerunt. (7) Sicut ergo ea que iuraverunt non sunt exsecuti, ita nec nos ipsis tenemur super promissione quam illis fecimus, sicut utrinque promissum fuit. Nec oblivisci possumus que presentes positi vidimus, videlicet quod nobis accedentibus ad civitatem Laudensem, cum Placentiam pergeremus, occurrerunt nobis Cremonenses cum crucibus prostrati coram nobis ad querimoniam super afflictione¹, qua eos afflixerunt Cremonenses; ibi videntibus nobis Cremonenses eos a facie nostra nudos² nudis gladiis³ repulerunt, percutientes eos et graviter quosdam vulnerantes. Ac deinde nobis Placentie existentibus⁴ irruerunt in eos, casas eorum igni vastantes et diruentes possessiones eorum, cum personas non invenissent qualibet turpissima morte perdendas. Fecerunt autem Cremonenses dampnum nobis estimatione CCCM marcarum, quas ipsis computare possumus; super quibus eos convenimus querentes iustitiam, quam nec nobis facere voluerunt nec recipere a nobis.

303. CONVENTIO CUM MEDIOLANENSIBUS. 35

1185. Febr. 11.

Dedit b. m. Iaffé ex apographo saec. XV. in tabulario diplomatico Mediolanensi asservato, quo certe etiam primus editor Puricelli 'Ambrosianae Mediolani basilicae monumenta' (Mediolani 1645 4°) I, 1028 (= Ficker 'Italienische Forschungen' IV, 195 nr. 155) usus est, qui cartam e tabulario Sancti Ambrosii se praebere dicit. Textum pacti, quod cartae insertum est, imitata est conventio, quam Henricus VI. 1192. Jul. cum Brixianis iniit; v. infra. — Stumpf, Reg. 4409. (P. deest.)

302. 1) congregati e. 2) afflictione e. 3) nudis e. 4) gradibus e. 5) assistentibus e.

In nomine sancto^a et individuo Trinitatis. Fridericus^b divina favente clementia Romanorum [imperator] augustus. (1) Proclares serenitatis nostre liberalis benignitas ea virtutum gratia pollet, ut cum universos fideles suos habundantis clementie favore complectatur, illos tamen artius ac specialius suo familiaritati conciliet, quos
 5 fidelitatis perseverantia et devotionis fervore erga sacram imperii maiestatem ceteris prepollere perpondit. Circumspecte itaque discretionis oculo dilectorum fidelium nostrorum civium Mediolanensium attendentes strenuitatem, fidem ac devotionem, quo ferventiori ceteris affectu nostro in dies dignationi gratiores se exhibent, tanto honori et promotioni ipsorum ac civitatis sue accuratius volumus intendere, quanto nobis datum
 10 est de ipsorum sinceritate perfectiorem fiduciam habere. (2) Eapropter imperiali placuit clementie nostre, predictorum fidelium nostrorum desideriis nostre mansuetudinis animum ad commoditatem eorum et laudabilem civitatis statum applicare, ut concessionem et permissiones, quas eis in pace¹ sine consensu fecimus pro nobis et illustri filio nostro Henrico Romanorum rege augusto, confirmarimus; et insuper regalia illa imperii, que illis sine consensu non concessimus, secundum infrascriptum modum in sub-
 15 scriptis terris pro consensu concederemus; et pactum, quod subsequitur, cum eis iniremus. (3) Concedimus itaque Mediolanensibus omnia regalia, que imperium habet in archiepiscopatu Mediolanensi sive in comitatibus Seprii, Martosano^c, Burgarie, Leucensi, Statione vel in aliis comitatibus et locis extra comitatus, ubicumque sint in aqua et
 20 terra. Si qua etiam regalia habemus in locis, que Mediolanenses concessorunt Cremonensibus ultra Abduam, similiter, cum ea recuperaverint, eis concedimus. Comitatum autem Seprii, in quo superius et regalia eis concessimus, sic intelligimus, sicut in privilegio² nostro distinctum est, scilicet per hos fines: a Lacu Maiori sicut pergit flumen Ticini usque ad Padrignanum, et a Padriniano usque Cerrum de Parabiago,
 25 et a Parabiago usque ad Carronnum, et a Carrono usque ad flumen Sevisi, et a Seviso usque ad flumen Trese, et sicut Trese refluit in predicto Lacu Maiori. Eo addito quod de omnibus illis locis, de quibus commune Mediolani habet iurisdictionem, quam eis concessimus vel nunc concedimus, non obsit Mediolanensibus, si quis a tempore regni nostri vel ab eo, qui a nobis habuit aliquod datum vel scriptum, habeat in
 30 supradictis locis de regalibus imperii, unde ille, qui datum suscepit, publice non est in possessione. (4) Ab hac concessione regalium excipimus omnia feoda et beneficia antiqua, ab antecessoribus nostris de regalibus concessa ecclesiis vel quibuscumque personis, et etiam [si qua^d] a nobis concessa sunt de regalibus, de quibus possessor manifestam habet possessionem; et reservata paratica nobis, que debet prestari filio
 35 nostro illustri regi Henrico et omnibus successoribus eius, cum primo coronam regni Mediolani aut Modotie suscipient, prestanda ab hiis, qui ipsam paraticam soliti sunt prestare; et reservato in Modotia, quod mariscalco nostro vel regis liceat ibi hospitia assignare; excepto quoque iure appellationum, sicut^e in forma pacis³ est comprehensum. (5) Pro hiis autem regalibus, que eis nunc concedimus et in pace non
 40 concessimus, debent Mediolanenses prestare nobis vel nostro nuntio et successoribus nostris in civitate Mediolani a Kalendis instantis Martii ad annum pro consensu singulis Kalendis Martii libras trecentas imperiales.

(6) Ad maiorem quoque cautelam et eorum securitatem talem pro nobis et filio nostro rege Henrico cum Mediolanensibus conventionem fecimus, que hinc inde iuramento firmata est. Iuravit Rudolfus camerarius noster parabola et in anima nostra, quod nos bona fide mantonebimus civitatem Mediolanensem et quod iurabimus eccle-

303. ^a) domini c. ^b) Federicus c., similia semper. ^c) Martosano c. ^d) hanc foraminem deleta, restigia secutus, restituit Iuffi. ^e) juramentum c. ^f) nunc c.

1) Constantiensis.

2) Quod deperditum videtur.

3) Constantiensis c. 10.

siam Mediolanensem et Mediolanenses manutenere omnes possessiones, quas habent et possident, et iura omnia, iustitias et rationes, quas habent. Si quas etiam possessiones, iura, iustitias et rationes amiserint, adiuuabimus eos bona fide recuperare. Eas autem possessiones, iura, iustitias et rationes intelligimus, quas habent in archiepiscopatu Mediolanensi sive in comitatibus predictis et in locis extra comitatus, ubicumque sint, contra omnes homines et civitates et loca Lombardia, Marchie et Romaniolæ. Eo tamen tenore, ut nos pro speciali negotio Papiensium non faciamus guerram Mediolanensibus nec pro speciali negotio Mediolanensium teneamur facere guerram Papiensibus. Sed si aliqua lis inter eos orta fuerit, nos bona fide partes nostras interponemus ad componendum vel ad iustitiam faciendam. Si vero Papienses adiungent se alicui civitati vel persone ad guerram faciendam Mediolanensibus, nos teneamur Mediolanenses adiuuare, sicut supra continetur. Et omnes concessionones seu permissiones illas, que facte sunt in tenore pacis sine consensu et quas modo facimus pro censu, cum iustitia et ratione eis manutenebimus. Et quod nos non faciemus specialem societatem cum aliqua civitate, loco vel persona, que sit de Lombardia, Marchia vel Romaniola, absque consensu consulum Mediolanensium, vel maioris partis vel omnium. Idem etiam sacramentum facimus prestare regem Henricum filium nostrum in anima sua et parabola sua faciendum ad terminum, quem consules Mediolani cum consilio credentie nobis dixerint. (7) Item idem Rudolfus suprascripto modo parabola nostra iuravit, quod nos bona fide et sine fraude dabimus operam, ut Croma integre reedificetur ad terminum, quem consules Mediolani cum consilio credentie sue nobis dixerint, cum ea virtute quam habemus in Lombardia, Marchia et Romaniola. Dabimus autem operam hoc modo: commonendo, exortando, precipiendo personis, civitatibus et locis Lombardia et Marchie et Romaniolæ sub debito sacramenti et fidelitatis, publice et privatim, bona fide, ut nobis ad hoc perficiendum debitum et efficax consilium et auxilium prebeant. Si autem infra terminum constitutum aliam fortiam, quam modo habeamus, in Lombardia, Marchia et Romaniola habuerimus, eam ad hoc perficiendum bona fide adhibebimus. Et si infra terminum constitutum id facere nequiverimus, ad idem perficiendum secundum predictum modum teneamur, cum primum poterimus, quousque reedificetur. Siqua autem persona, civitas vel locus ad hoc perficiendum aliquod impedimentum, ne id fiat, prestare presumpserit, eum eosve vel eas per districtum sacramenti et fidelitatis, qua nobis tenentur, prohibebimus. Et si propter hoc non acquieverint, eos easve in banno publice mittemus, quousque digne satisfecerint. Et si satisfacere distulerint, per sacramentum et fidelitatem proximis civitatibus, locis et personis precipiemus, ut ois guerram faciant. (8) Similiter faciemus iurare regem Henricum filium nostrum ad terminum, quem consules Mediolani constituent consilio credentie sue, quod Cremam bona fide manutenebit, sicut et nos de ea bona fide manutenebimus. Manutenebimus autem Cremam hoc modo et ea ope, sicut dictum est de reedificatione faciendâ; eo addito, si fuerimus ultra montes, quod bonum nuntium et litteras mittemus pro simili adiutorio prestando et impedimento inhibendo, cum inde fuerimus requisiti. (9) Pacti quoque et iuramenti formam, quod Mediolanenses nobis et filio nostro Romano regi facere debent, presenti pagino duximus inserendam. Iurabunt, quod bona fide et sine fraude adiuuabunt nos et predictum filium nostrum manutenere imperium in Lombardia, Marchia et Romaniola; et manutenere omnes possessiones, iustitias, iura et rationes, quas habemus in Lombardia, Marchia et Romaniola; et specialiter terram quondam comitis Matildis. Si quas etiam possessiones, iustitias, iura et rationes in predictis terris, scilicet Lombardia, Marchia et Romaniola, et nominatim de terra quondam comitis Matildis, amiserimus, adiuuabunt nos bona fide recuperare, et hoc contra omnes civitates, loca et personam quamlibet Lombardia, Marchie et Romaniolæ; eo tenore ut, si nos aut filius noster rex Henricus aliquando, quod nobis

licere nolumus, contra concessionem seu permissionem factam personis, civitatibus seu locis Societatis, sicut in tenore patet continetur, venire voluerimus. Mediolanenses non teneantur hoc sacramento nos adiuvaro. Et si aliqua persona, civitas vel locus Societatis contra hoc fecerit, quod nobis et filio nostro regi Henrico in pace convenerunt, teneantur Mediolanenses nos adiuvaro et filium nostrum regem, usquequo venerint ad congruam satisfactionem. Item iurare debent, quod non facient specialem societatem cum civitate, loco vel persona de Lombardia, Marchia et Romaniola absque consensu nostro vel regis Henrici filii nostri. Item consules et credentia iurabunt, quod bona fide et sine fraude dabunt nobis et filio nostro Henrico regi rectum consilium de illis negotiis, de quibus ab eis postulabitur a nobis vel a filio nostro rege Henrico, per nos aut certum nuncium nostrum aut nostras litteras; nec per fraudem se subtrahent, quin illud dent. Et hoc sacramentum facere debent Mediolanenses a decem et octo annis supra et a septuaginta infra bona fide et sine fraude, qui consueverunt sacramenta generalia facere. Et eos, qui non iuraverint propter minorem aetatem, facient iurare, cum fuerint maiores, in quinto anno, si requisitum fuerit. Et renovabunt in singulis decenniis haec sacramenta etiam illi qui fecerint, cum requisiti fuerint a nobis vel a certo nuncio nostro.

(10) Et ibi statim in conspectu nostro consules Mediolani, quos commune ad hoc destinaverat, iuraverunt, ut supra de eorum sacramento continetur; hii videlicet: Pinmons de Vicomercato, Heriprandus iudex, Adobadus Bultrafus, Ugo de Camerario. Hoc amplius facient socios suos et credentiam infra octo dies, postquam Mediolani fuerint, iurare, ut supra, et alios cives Mediolanenses, cum inde a nobis vel nostro nuncio fuerint requisiti. Alii quoque legati, qui cum eis erant, supradictum iuramentum iuraverunt sine predicto additamento; hii videlicet: Rugerius Vicecomes, Arnaldus de Mariola^g, Guillelmus de Ossa, Ardericus iudex de Bonate, Otto Condadarius, Alchorius Bonusvicinus.

(11) Interfuorunt huic facto Guillelmus Astensis episcopus, Wala Porgamensis episcopus, Conradus Lubicinensis electus, Obertus Madoctiensis archipresbyter, Fridericus propositus Argentine, frater Tidericus de Silva Benedicta, Chunradus^h dux Spoleti, Chunradus^h marchio Anconitanus, Gerardus comes de Los, Conradus castellanus de Nuringberch, Symon comes de Spanheimⁱ, Dipoldus comes de Lechesgemunde, Bertoldus Ytalie legatus, Warnerus^k de Bonlande, Henricus dapifer, Conradus pincerna, Henricus marschaleus de Lutra; Domertus Bentzonis, Rogerius de Osio, Benso Boni-senioris consules Cremensium.

35 Signum domni Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. (M.)

Ego Godfredus imperialis aule cancellarius vice domni Philippi Coloniensis archiepiscopi et Ytalie archicancellarii recognovi.

Actum anno dominice incarnationis millesimo centesimo octuagesimo quinto, indictione tertia, rognante domno Friderico gloriosissimo Romanorum imperatore augusto, anno regni eius trigesimo tertio, imperii vero trigesimo primo. Datum apud Rogium, per manum Rudolfi imperialis aule prothonotarii, tertio Idus Februarii: feliciter amen.

303. ^g) sic Puricelli; Mäöln c. ^h) Churadus c. ⁱ) Spanheim c. ^k) Warnerus c.

304. 305. PROSCRIPTIO COMITIS GEBENNENSIS.

1186. Mart. 1. 2.

304. PROMULGATIO PRO ECCLESIA GEBENNENSI. Mart. 1.

Autographon tabularii reipublicae Gebennensis, cui adhuc pars sigilli appendet, contulit Bethmann, descripsit Iaffé. Edidit Spon 'Histoire de Genève' ed. in 4° II, 42; ed. in 8° III, 78 (= Ficker 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' IV, 210). Cf. etiam litteras (s. d.), quibus imperator Gebennensibus sententiam proscriptionis enuntiat, Spon II, 45 (III, 83; Stumpf, Reg. 4467) et litteras (Aug. 27) patentes, quibus episcopo licentia datur recipiendi feoda, quae comes ab ecclesia Gebennensi tulerat, Spon II, 44 (III, 81; Stumpf, Reg. 4466). — Stumpf, Reg. 4447. (P. deest.)

¶ Fredericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. ¶ Universis Romani imperii fidelibus ad quos praesens scriptum pervenerit gratiam suam et omne bonum. Imperialem decet maiestatem in rebus variis gratiam moderari et vindictam, ut fidelibus ad vota pro servitiis respondeat et culpas rebellium digna ultionis animadversione compescat. Eapropter notum facimus universitati vestre, quod Willelmus comes Gebennensis legitima citatione coram maiestate nostra constitutus, iuravit stare mandatis nostris super iniuriis et excessibus et dampnis, quae dilecto nostro Namtelino Gebennensi episcopo et ecclesiae Gebennensi dinoscitur intulisse. Qui subterfugiendo iusticiam a curia nostra clam recessit et, dum iuramenti sui fideique constantiam expectaremus, degeravit^a. Habito igitur principum prudentumque nostrorum consilio consultiusque curiae nostrae iudicibus, iudiciali sententia ipsum comitem banno imperiali subiecimus, legali iudicio condemnatum ad omnimodam restitutionem dampnorum quo predicto episcopo et ecclesiae irrogavit. Ideoque statuimus, ut eidem episcopus de prediis antedicti comitis usque ad summam viginti milium solidorum liquido declaratum recipiat; ad haec eidem episcopo plenam auctoritatem ab eodem comite et bonis eius exigendi milia libras auri, propter prevaricationem privilegii nostri, sicut in eo continetur. Iudicario quoque ordine data est in ipsum comitem sententia, ut omnia feoda et beneficia, quae habuit ab episcopo et ecclesia Gebennensi, ad ipsum episcopum et ad ecclesiam libere revertantur, quibus comes per culpam et contumaciam suam iusto privatus est iudicio; et ad sepe dictum episcopum et ecclesiam suam iudiciali sententia redierunt, ita quod nos omnes illos, qui mediantibus eisdem feodis aut beneficiis comiti fidelitate fuerant astricti, omnino absolvimus et pro eisdem bonis episcopo et ecclesiae eadem fidelitate debere tenori censemus. Quocirca vobis mandamus et sub obtentu gratiae nostrae ac debito fidelitatis firmiter et districte precipimus, quantum sepius dictum comitem tanquam bannitum et publicum hostem imperii habetis et episcopo Gebennensi et ecclesiae suae in recuperatione dampnorum suorum constanter assistentes in rebus et persona comitem persequi non desistatis, scituri profecto, quod qui in persecutione eius tepuerint, iram indignationis nostrae se noverint incurrisse.

Huius rei testes sunt: Hermannus Monasterionensis episcopus, Albertus Vercollensis episcopus, Milo Taurinensis episcopus, Iohannes propositus Sancti Germani de Spira, Ulrichus de Gudenbor, Warnerus de Bollandia, Siras Salambin Papiensis.

304. ^a) sic pro degeravit.

Ido Tardonensis, iudices imperialis aule; Bonus Iohannes advocatus Verocollensis, Rodulfus camerarius et alii quam plures.

Datum apud Casale anno dominico incarnationis MCLXXXVI, indictione III, Kal. Martii.

305. PROMULGATIO PRO ECCLESIA LAUSANNENSI. Mart. 2.

Repetimus editionem viri cl. Hisoly 'Les comtes de Genève' in libro 'Mémoires de l'Institut national Genève' II, 103, quae duo apographa recentiora in bibliotheca Bernensi asservata¹ adhibuit. — Stumpf, Reg. 4448. (P. deest.)

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis imperii fidelibus ad quos praesens pagina pervenerit gratiam suam et omne bonum. Imperiali decet maiestatem in rebus variis gratiam moderari et vindictam, ut fidelibus ad vota pro servitiis respondeat et culpas rebellium digna ultionis animadversione comescat. Ea propter notum facimus universitati vestre, quod nos Vuilhelmum comitem Gobonnensem dampno maiestatis nostre subiecimus pro maleficiis et dampnis quae ecclesie Lausannensi dignoscitur intulisse. Cum enim in praesentia nostra pro eisdem excessibus ter citatus legitime fuisset et venire et satisfacere contempsisset, iudiciali ordine lata est in eum sententia dampni nostri et publicationis eius, tam in rebus quam in persona. Quocirca vobis mandamus et sub obtentu gratiae nostrae ac debito fidelitatis firmiter et districto precipimus, quatenus iam dictum comitem tanquam dampnitum et publicum hostem habeatis et ecclesie Lausannensi in recuperatione bonorum suorum constanter adstantes, ipsum comitem in rebus et persona persequi non desistatis, scituri profecto, quod qui in persecutione eius tepuerint, iram indignationis nostrae se noverint graviter incurrisse.

Huius rei testes sunt: Hermannus Monasteriensis episcopus, Albertus Verocollensis episcopus, Milo Taurinensis episcopus, Bonus Iohannes Verocollensis advocatus, Warnerius de Bollandia, Robertus de Durna^a et Uldricus de Judenburg, et alii quam plures.

Datum apud Casale sancti Evasii, anno incarnationis dominicae millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, sexto Nonas Martii.

306–312. RECONCILIATIO CREMONAE.

1186. Iun. 8. — Iul. 6.

306. CONDITIONES SUBIECTIONIS CREMONAE. Iun. 8.

Gesta per notarium scripta dedit vir d. Astegiano, qui etiam scripta sequentia nr. 307–312 contulit, ex autographo tabularii Cremonensis sign. nunc 361 (olim f. 80)². Ex exemplari b. m. Hippolyti Cereda ea publicavit Böhmner 'Acta imperii selecta' 604 nr. 893. — Stumpf, Reg. 4455. (P. deest.)

In nomine domini nostri Iesu Christi. Anno a nativitate eius millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, die dominico, octavo mensis Iunii.

305. ^a) Dona cl.

1) Haller, Collect. diplom. in 4° p. 181 et Ruchat, Hist. géner. de la Suisse tom. V. 2) Cuius apographum saec. XIII. est cartae sign. 368 (G 96), teste viri cl. Holder-Pyger.

1. Otto de Comite et Otto Curtose consules comunis Cremona a parte ipsius comunis per se et socios suos fecerunt finem et refutationem domino Frederico Dei gratia Romanorum invictissimo Imperatori Augusto nominativo de castro Guarstalle et curte et villa et eius pertinenciis et de Luzaria et curte et eius pertinenciis et de omni iure et honore, quod quondam comitissa Matildis habuit in predictis locis et castro et curtibus et villis, nec impediunt illa iura. Et si Cremonensis ecclesia vel aliqua privata persona, que sit de Cremona vel eius districtu, in predictis locis ex antiquo habet aliquas possessiones vel aliquod ius iuste, quieto habeat; ita tamen ut debita et consueta servicia curie et imperio faciat.

2. Item predicti consules suo nomine et nomine sociorum suorum a parte predicti comunis Cremona fecerunt finem et refutationem eidem domino imperatori nominativo de castro Crema et eius pertinenciis et de Insula^a Fulcherii. Et omnia privilegia et scripta, que imperator eis fecit et dedit de Crema et Insula Fulcherii, in manibus domini imperatoris resignabunt. Et ita quod imperator deponet ea apud Papiam, et ipsi consules Cremona debent recipere plenam securitatem a Papiensibus sub tali tenore, quod si imperator vel eius successor dedit vel dederit Cremam vel Insulam Fulcherii alicui civitati vel loco aut collegio vel persone, quod Papienses reddant ea Cremonensibus. Et si predicta privilegia fuerint necessaria Cremonensibus, Papienses habeant facultatem exhibendi ea Cremonensibus ad utilitatem ipsorum Cremonensium contra quascumque personas vel civitates vel loca, excepto quod non debent ea exhibere contra imperatorem vel eius successorem de Crema et Insula Fulcherii; ita tamen quod usque ad finem mensis ea reddant, postquam a Papiensibus eis fuerint assignata. Et si quas possessiones vel aliquod ius ecclesia Cremonensis vel aliqua alia persona privata Cremonensium vel eius districtum^a in Crema vel Insula Fulcherii iuste habet, quieto habeat et debitam et consuetam iusticiam curie et imperio faciat.

3. Predicti consules Cremona cum infrascriptis hominibus Cremona iuraverunt ad sancta Dei evangelia pacem Cremonensibus et Mediolanensibus et Placentinis; et addiderunt in ipso sacramento, quod facient iurare eandem pacem sociis suis consilibus Cremona et credencie sine fraude; et quod facient iurare unum consulum vel aliquam honestam personam de civitate bone opinionis in concione, data parabola a populo, presente nuncio imperatoris. Et hoc idem sacramentum fecerunt de predicta pace de Cremona: Albertus Trussus, Homobonus de Trizio, Poncius de Giroidis, Bernardus Picinus, Surdus de Valariis, Girardus Faber, Iohannes de Conrado, Nichola de Moro, Petrus de Suspiro, Otto de Casalemorano, Ambroxius de Scandolaria consul Cremona, Todesscus Sagittaolericus, Girardus de Burgo, Ottolinus de Persio, Guidothus de Baldezonis, Martius de Bradalono, Barocius de Burgo, Vuilielmus de Bellato. Qui vero omnes, tam consules quam alios^a, iuraverunt, predicta omnia que superius et inferius scripta sunt bona fide attendere et observare domino imperatori et eius parti, et quod facient iurare omnes socios suos consules Cremona et omnes de credencia sine fraude hoc idem sacramentum.

4. Item consimile^a sacramentum pacis fecerunt adversus predictos Cremonenses de Mediolano: Ubertus Vicecomes de Placencia potestas Mediolani, Vuilielmus Burrus, Vuilielmus de Osa, Crottus de Portanova, Arnaldus de Supraaqua, Mutalborgus Marcellinus, Amizo de Sorixina, Ardricus de Moecia^b, Florius de Cruce, Cassius de Lampugnano, Albertus de Lampugnano, Petrus de Alliate, Reglorius Marinonus, Ardricus de Pusterna, Albertus de Mairola consul, Iacomus Mainerius, Ugo de Camerario, Paganinus de Catto, Otto Plattus, Ugo de Sexto; de Crema: Otto de Rivoltella, Girardus de Bonato, Luvilus de Sablone, Domettus Benzettus; de Placencia: Pipizo Novellus

et Bernardus Balbus. Qui vero predicti potestas de Mediolano et consules et consules
 Creme et Placentie debent facere iurare consules socios suos et credencia sine fraude,
 et unum consulem vel hominem bone opinionis in concione, data parabola a populo,
 presente nuncio imperatoris, predictum sacramentum pacis.

5. Et si Cremonenses habuerint guerram cum aliqua civitate aut loco vel per-
 sona, et Cremenses iuverint adversarios Cremonensium et cum eis Cremonenses offen-
 derint, non teneantur Cremonenses pacem servare Cremensibus, quamdiu guerra dura-
 verit. Captivi inde reddantur.

6. Cremonenses debent facere fidelitatem domino imperatori et filio eius regi
 10 Henrico a quindecim annis supra et a sexaginta infra. Et singulis decenniis faciant,
 qui non fecerunt. Et ita quod consules et credencia debent iurare predictam fide-
 litatem ad octo dies proximos post acceptam gratiam, reliquus vero populus infra
 mensem proximum post receptam gratiam.

7. Et dominus imperator remisit eis et in comuni et in diviso omnes offensiones
 15 et damna et maleficia et indignaciones et recepit eos in plenitudinem gratie sue. Et
 hoc idem facere debet rex Henricus eius filius.

8. Et ipsi reddiderunt eidem domino imperatori Castrum Manfredi; et nuncius eius
 intravit in ipso castro cum vexillo imperatoris; et illi de castro exierunt portantes secum
 quod una vice portare potuerunt; castrum destructum fuit ad voluntatem imperatoris.

9. Predicti consules de Cremona suo nomine et nomine sociorum suorum fece-
 20 runt finem et refutationem de omnibus possessionibus et locis et de omni iure et
 concessione et privilegio novo et veteri, quod Mediolanenses eis concesserunt, et in-
 strumenta, que inde habent, eis reddent. Et renunciaverunt domino imperatori et finem
 fecerunt de omni iure et concessione et privilegio novo et veteri, quod dominus im-
 25 perator vel eius successor eis concessit super isdem possessionibus et locis.

10. Et iuraverunt, quod stare habent in mandato imperatoris de predicta pace
 Placentinorum et quod sacramenta pacis erunt completa ad octo dies post receptam
 gratiam imperatoris.

Actum quando Castrum Manfredi obsidobatur.

30 Interfuorunt Gotifredus Dei gratia imperialis curie cancellarius, Vuilielmus Astensis
 episcopus, Bernardus Parmensis episcopus, Rodulfus Treverensis episcopus, Bonifacius
 Montisferrati marchio, Supramons^o marchio, Bonus Iohannes advocatus de Vercello,
 magister Metollus vicarius curie, Albertus de Adegherio Ferrariensis, Otto Condadarius
 Mediolanensis, Grossus Brixienensis, iudices curie, Martinus de Castello et Willielmus
 35 frater eius, Vuido de Sancto Nazario, Busnardus de Grandivillano et multi alii testes.

Ego Martinus Filippi imperialis aule et Papiensis notarius interfui et precepto
 domini imperatoris et consulum Cremone et aliorum iam dictorum hominum Cremone
 hoc instrumentum scripsi.

307. INDULGENTIA IMPERATORIS. Iun. 8.

40 Contulit vir d. Astegiano 1) autographon ab Osberto notario exaratum sign. 1914
 (K 38) et 2) apographon alterius autographi a Martino Filippi notario exarati, quod
 fecit Avantius notarius, sign. 1929 (K 10). Ex hoc profluit editio Böhmeri 'Acta im-
 perii selecta' 145 nr. 153, cui exemplar præbuerat Cerrada¹. Antehac minus correcte
 edita fuit a Campo 'Cremona fedelissima città' p. 24 (= Länig, Cod. dipl. Italiae I, 193)². —
 45 Stumpf, Reg. 4456. (P. deest.)

306. ^c) de Cavaleghobus intrusit Cerrada.

1) Cf. etiam Böhmer p. 329. 2) Lectiones nonnisi corruptelas præbent. In fine leguntur: Et
 Albertus sacri palatii not. etc., quae fortasse ad codicem 1 referunt.

In nomine domini nostri Iesu Christi. Anno a nativitate eius millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, die dominico, octavo mense^a Iunii.

Dominus Fredericus Dei gratia Romanorum invictissimus imperator augustus recepit Ottonem Curtose et Ottonem de Comite consules communis Cremonae, Albertum Trussam, Homobonum^b de Trizo^c, Poncium de Giroldis, Bernardum Picinum, Surdum^d de Vallariis, Girardum Fabrum, Iohannem de Conrado, Nicholaum^e de Moro, Petrum de Suspiro, Ottone[m] de Calmorano^f a parte et nomine socii communis Cremonae, et pro communi et pro diviso, in plenitudinem gratie sue et remisit eis omnes offensiones et dampna et maleficia et indignaciones. Quod idem facere debet serenissimus rex Henricus eius filius. Et ibi loci ipse dominus imperator fecit iurare unum suum^g missum per suam datam parabolam ad sancta Dei evangelia eo modo, quod ipse propter hoc, quod olim contingit inter ipsam dominum imperatorem et Cremonenses, non incurret contra eos Cremonenses in his que possident neque in locis neque in aliis, et quod non movebit eis controversiam de maleficiis vel offensionibus vel iniuriis vel dampnis ab eis contra eum commissis a commune vel diviso.

Actum subtus temptorium^h domini imperatoris, quando erat in obsidioneⁱ castri Manfredi. Prefatus dominus imperator hoc instrumentum fieri precepit. Interfuerunt dominus Gotifredus Dei gratia imperialis curie cancellarius, Fredericus propositus Sancti Thome de [Stras]buro^j, Iohannes Spirensis propositus, Rodulfus camerarius, Thomas castellanus de Nono et alii quam plures testes.

† Ego^k Osbertus sacri palatii notarius.

308. IURAMENTUM CREMONENSIVM DE SOLVENDA PECUNIA. Iun. 8.

Servavit codex sign. † saec. XII. ex. nr. 1, e cuius exemplari a Cereda confecto edidit Böhmner 'Acta imperii selecta' 818 nr. 1131. — Stumpf, Reg. 4457.

(P. deest.)

Anno dominico incarnationis millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, die dominica, octavo mensis Iunii.

Oto de Comite et Otto Curtise consules communis Cremonae, Albertus Trussus, Homobonus de Trizia, Pontius de Giroldis, Bernardus Pizinus, Surdus de Vallariis, Girardus Faber, Iohannes de Conrado, Nicola de Moro, Petrus de Suspiro, Oto de^l Casalinorano, omnes de civitate Cremona, iuraverunt manibus propriis ad sancta Dei evangelia adversus dominum Fredericum Romanorum invictissimum imperatorem augustum eo modo, quod ipsi per se aut per eorum certum missum a parte communis Cremonae propter pacem et concordiam, quam cum eis fecit, quando ipse erat in obsidione castri Manfredi, dabunt in Papia^m in casa Gaiferii Ysimbardi aut in casa Iacobiⁿ fratris sui, si ipse Gaiferius^b non adfuerit, ipsi Gaiferio et Iacobo vel illi nuntio, quem dominus imperator ordinaverit, libras mille quingentas denariorum bonorum imperialium, medietatem usque ad festum apostolorum Petri et Pauli de Iunio proximum et aliam^o medietatem in Kalendis Augusti proximi. Item iuraverunt predicti omnes, quod ipsi dabunt libras trecentas curio imperatoris denariorum bonorum imperialium ad quindecim^p dies proximos post receptam gratiam domini imperatoris; quam vero gratiam receperunt hodie. Et addiderunt in ipso sacramento, quod ipsi facient consulibus Cremonae sociis suis et toti credentie Cremonae facere consimile sacramentum de dando ad predictos

307. a) mensis 2. b) deest 2. c) Treza 2. d) Nicholaum 2. e) Ottonem de Casalinorano 2. f) eiusdem add. 2. g) obsidione 2. h) . . . molure 1; Strasbure 2. i) loco Ego — notarius 2: 45. Ego Martinus Filippi imperialis aule et Papie notarius interfui et iussu domini imperatoris hoc instrumentum scripsi.

308. a) Papiam c. b) Gaiferus c.

terminos predictos omnes denarios, et hoc ita attendere et adimplere habent bona fide et sine fraude illis scientibus, nisi quantum remanserit per parabolam predicti domini imperatoris vel eius certi missi, et secundum quod eis aut misso parabolam dederint et terminum mutaverint. Ipsi ita attendere et observare habent bona fide sine fraude illis scientibus, si Deus illos adiuvet et illa sancta Dei evangelia. Et hoc idem sacramentum fecerunt eodem die Ambrosius de Scandolaria consul communis Cremonae, Todescus Sagittalericus, Girardus de Burgo, Otolinus de Persio, Guidottus de Baldezonis, Martinus de Brodulano, Barozius de Burgo atque Wilielmus de Belloto.

Actum subtus tentorium domini imperatoris, quando erat in obsidione Castris Manfredi.

Predicti consules et alii hoc instrumentum fieri preceperunt.

Interfuerunt Cotifredus domini imperatoris cancellarius, Wilielmus Astensis episcopus, Bernardus Parmensis episcopus, Ubertus Vicecomes de Placentia Mediolani potestas, Bonifacius marchio Montisferrati, Supramons marchio, Opizo Novellus, Bernardus Balbus, consules Placentie, Wilielmus Burrus, Wilielmus de Osa de Mediolano et multi alii testes.

309. TRADITIO PRIVILEGIORUM CREMONENSIVM PAPIENSIVM FACTA.

Ann. 24.

Ex autographo signi. 2443 (A 90), cuius exemplar a Ceredu confectum adhibuit Toeche
20 Jahrbücher Heinrichs VI, p. 604 nr. 7. (P. deest.)

In nomine domini nostri Iesu Christi amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, regnante imperatore Frederico, die Martis, octavo Kalendas Iulii, in civitate Papie, in presentia credentie Papie collecte ad sonum campane et testium infrascriptorum.

1. Dominus Albertus de Summo et dominus Girardus Faber dederunt duo privilegia nomine comunis Cremonae domino Thome Noni castellano et domino Unberto de Olivato, quos dominus Gottifredus imperatoris cancellarius ex parte imperatoris suos nuncios fecerat ad ea accipienda et apud consules Papie deponenda. In quibus privilegiis continebantur privilegia data et concessa ab imperatore Frederico Cremonae civitati de Castro Creme et Insule* Fulcherii. Et in uno eorum continebatur privilegium datum et concessum eidem civitati de aliis suis utilitatibus et usantiis in toto civitatis districtu. Et unum privilegiorum fuit datum et concessum Papie et aliud Laude.

2. Et predicti Thomas et Unbertus deposuerunt ea apud consules Papie, et scilicet Nicolaum de Sisto et Iacobum de Sieloriis et Lanfranchum Capellum et Lanfranchum Rabiam, nomine comunis Papie. Et predictis domino Alberto et domino Gerardo interrogantibus nomine comunis Cremonae, promiserunt eis iam scripti consules nomine comunis Papie bona fide custodire et salvare suprascripta privilegia ad utilitatem Cremonae secundum tenorem infrascriptum et reddere ea consulibus seu rectori Cremonae petentibus ea cum consilio credentie Cremonae inviolata et incorrupta, quocumque Cremonae fuerint necessaria infra octo dies, postquam consules sive rector Cremonae a rectoribus Papie ea pecierint, ut supra scriptum est, facta a Cremonensibus simili securitate Papiensibus de redditione privilegiorum^b et quam Papienses Cremonensibus fecerunt, ut supra et infra legitur, de eis scilicet Papiensibus ad mensem, postquam Cremonenses ea habuerint, reddendis in civitate Papie. Et eam securitatem debent Papienses venire recipere Cremonae; et si per oia stoterit, quominus venirent recipere eam cautelam, debent nichilominus dare et reddere privilegia Cremonensibus, ut supra

309. *) sic or. b) privilegiorum or.

et infra continetur: excepto, ne teneantur reddere suprascripta privilegia Cremonensibus volentibus eis uti contra imperatorem vel eius successorem in eo quod ad Cremam et Insulam Fulcherii pertinet; in aliis autem capitulis si eis uti voluerint, debent Cremonensibus ea reddere. Et si imperator Fredericus vel successor eius dedit vel dabit Cremam aut Insulam Fulcherii alicui civitati vel loco vel persone uni vel pluribus seu etiam collegio, dabunt privilegia suprascripta Cremonensibus sine ulla cautione.

3. Et promiserunt insuper suprascripti consules Papie suprascriptis dominis Alberto et Girardo interrogantibus, quod suprascripta omnia capitula ponent vel poni facient in brevi vel brevibus, super quo vel super quibus iurabunt consules comunis et iustitie et credentia Papie. Et hoc idem facient eos consules et credentiam iurare omni anno, qui pro tempore erunt, et illi sequentes et sequentem credentiam omni anno, usque dum apud Papiam erunt predicta privilegia, et quod ea non dabunt alii ulli, nec eorum exempla. Et secundum suprascriptum tenorem Cremonenses debent uti suprascriptis privilegiis contra omnem civitatem et locum et collegium et personam, prout supra scriptum est.

4. Et hoc amplius promiserunt suprascripti consules Papie suprascriptis domino Alberto et domino Girardo, suprascripta privilegia salvare et custodire bona fide et cum summa diligentia, ut dictum est. Et renunciaverunt, ne possit excoipere ullo tempore comuno Papie vel eius defensor, quod ex suprascriptis promissionibus non possit conveniri cum effecta, quin non sit quicquid versum ex suprascriptis in utilitatem comunis Papie.

5. Item iuraverunt suprascripti omnes consules Papie et quisque eorum per se per sancta Dei evangelia, suprascripta omnia bona fide et sine fraude attendere et observare, si Deus quemque eorum adiuvet et sancta Dei evangelia. Hec ita solempniter acta sunt.

Ibi fuerunt Albericus Rappus de Papia et Enrichus de Quattuordecim et Enrichus de Aurilia et Nicolaus de Roberto Tinctore de Cremona testes et Petrus Carfalla.

Ego^b Iacobus Sartor sacri palatii notarius his omnibus interfui et me subscripsi.

Ego^c Cremosianus notarius per Fredericum imperatorem interfui et rogatu suprascriptorum Papie consulum hanc cartam scripsi.

310. SOLUTIO MILLE QUINGENTARUM MARCARUM. Iun. 29.

Ex autographo sign. 915 (K 83); dedit Toeche l. c. p. 603 nr. 4 ex exemplari Ceredae. (P. deest.)

Anno dominice incarnationis millesimo centesimo octuagesimo sexto, die dominico, secundo exeunte Iunio, in quo die fuit festivitas sancti Petri, indictione quarta.

Dominus Leonardus de Babbo, consul civitatis Cremone, nomine comunis Cremone dedit et designavit Gaiferio Ysembardo et Iacobo Ysembardo millo quinquecentum libras denariorum infortiatorum Cremone et novorum Mediolanensium et Brixiensium nomine domini imperatoris.

Actum in civitate Papie.

Ibi interfuerunt Albertus Struxius et Ugitionus Aleherius et Dalphinus de Gasalengo et Nicola Tinctor et Guilielmus Ciuolla^a.

Ego Matheus sacri palatii notarius interfui et hanc cartam scripsi.

309. ^b) alia manus in c. ^c) prior rursus manus in c.

310. ^a) seu cuiolla. or.

311. SOLUTIO SEPTINGENTARUM QUINQUAGINTA MARCARUM. *Im. 30.*

Ex autographo eiusdem membranae sign. 915 (K 83); ex exemplari Cerauae edidit Tocche l. c. p. 603 nr. 5. Cum in nr. 3 statutum esset, 750 marcas die 29. Iunii et iterum 750 marcas die 1. Augusti esse solvendas, nescio cur iam die priore tota summa, die 30. Iunii iterum 750 marcae solutae sint, nisi actio quaedam de re pecuniaria inter Cremonenses et Papienses intercesserit.
(P. deest.)

Anno dominice incarnationis millesimo centesimo octuagesimo sexto, die lune, ultimo exeunte Iunio, indictione quarta.

Confessi fuerunt Gaiferius Ysombardus et Iacob Ysombardus de civitate Papie, quod dominus Leonardus de Babbo consul civitatis Cremonae et nomine comunis Cremonae solvit eis septecentum quingaginta libras imperialium nomine domini imperatoris, et renunciaverunt exceptioni non numerate pecunie. Et hoc idem in presentia infra-scriptorum testium confessus fuit Thomaxius castollanus Anone et etiam renunciavit exceptioni non numerate pecunie.

Actum in civitate Papie.

Ibi interfuerunt Arditio confanonerius et Mainardus de Bughezole et Oldefrodus de Cazale et Iacominus de Manerva et Bonacursus de Ysacco de Verona et Lanfrancus de Boccaria et Ugo advocatus, ambo consules Papie, et Egidius de Caprariis de Verona et Guido Zacius et Michael de Braida et Orricus de Palatio et Albertus Struxius et Ugicionus Aleherius et Dalphinus de Gosalengo.

Ego Matheus sacri palatii notarius interfui et hanc cartam scripsi.

312. INDULGENTIA HEINRICI VI. REGIS. *Ind. 6.*

Praesto fuerunt 1) autographon sign. 743 (GGG), cuius membrana iam foraminibus magnis pro parte deleta est, et 2) eius apographon a Lanfranco notario confectum, sign. 923 (D 37), cuius ope lacunae suppleri potuerunt. Utrumque adhūuisse olim videtur Coreda, e cuius exemplari edidit Tocche l. c. p. 604 nr. 6. Mutilatum et depravatam scriptum nostrum antea ediderunt Campo 'Cremona fedelissima' 24 (= Iānig 'Cod. dipl. Italiae' I, 394) et Muratori 'Antiquitates Italiae' IV, 471 'ex archivo Cremonensi', quem seculus est Pertzius. Codex Vallicellianus G 94 chart. saec. XVII, fol. 231, quem olim descripsit b. m. Böhmerus, textum simili modo mutilatum praebet. — Stumpf, Reg. 4582.

(P. 183.)

In nomine domini nostri Iesu Christi. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo octuagesimo sexto, indictione quarta, die dominico qui fuit sextus intrante mense Iulii, dominus Henricus Dei gratia Romanorum rex invictissimus augustus recepit Odonem de Comite et Diaconum de Persico a parte et nomine totius comunis Cremonae et pro diviso seu vice singularum personarum in plenitudinem gratie sue et remisit eis nomine comunis et divisim omnes offensiones et dampna et maleficia et indignaciones. Et ibi loci predictus rex Henricus fecit iurare Sigelbotum per suam sibi datam parabolam et supra suam animam, quod amplius non causabitur Cremonenses de offensionibus, dampnis, maleficiis imperio vel Frederico patri suo vel sibi a parte comunis Cremonae vel divisim illatis et quod propter hoc, quod olim contigit inter dominum imperatorem et Cremonenses vel inter se et Cremonenses, non incurret contra eos Cremonenses in his que possident, neque in locis neque in aliis.

312. a) d. d. q. deperierunt in 1. b) dep. 1. c) deest 2. d) d. P. a p. et dep. 1. e) singularium 2. f) et — offensiones dep. 1. g) divisi 2. h) Sigelbotum — supra suam dep. 1. i) Cremona dep. 1. j) tri su dep. 1. k) dep. 1. l) incurret 2.

Actum sub temptorio regis Henrici feliciter, quando erat in obsidione Urbis veteris. Interfuerunt ibi testes rogati ab ipso rege: Philipus de Bolanda, Golleramus de Petra, Otto Frangenspanem^a prefectus Rome, Wilielmus de Barco, Silus Sallenbone, Wala de Palatio, Ido de Dertona, Vercollinus^o Balbus, Rufinus Tortus, Sigebaldus de Campno^p.

Ego Osbertus sacri palatii notarius interfui et rogatus ab ipso domino rege scribere scripsi.

313. RECONCILIATIO SENARUM.

1186. Iun.

Dedit vir. cl. Holder-Egger c. codice bibliothecae publicae Senensi F. I. 8 in folio maximo, qui sancti Remigii expositionem in Matthaeum manu saec. XII. continet, cui illata est in folio penultimo p. 265 manu saec. XII. ex. vel XIII. in. Eodem codice, tunc tabularii metropolitanae basilicae, usus est Muratori 'Antiquitates Italicae' IV, 467 (= Pertz). — Stumpf, Reg. 4579. (P. 182.)

Hoc est forma compositionis per quam Senenses veniunt ad gratiam domini imperatoris et regis Henrici.

1. Inprimis resignabunt serenissimo regi comitatum Senensem et omnia bona et possessiones et iura, quae fuerunt comitisse Matilde et comitis Ugolini, si qua habent, et quicquid pertinet ad marchiam Tusciae. Resignabunt etiam et restituent omnia castra et possessiones omnes^a et specialiter castrum Sancti Quirici et omnia regalia, iura et iurisdictiones, quae pertinent ad imperium infra civitatem et extra; et nominatim moneta et pedagium sive teloneum, quam facere consueverunt vel faciunt.

2. Iurabunt etiam fidelitatem domino regi a XV annis usque ad LXX.

3. Proterea restituere debent ecclesiis et nobilibus de comitatu Senensi omnes possessiones, castra et iura, si qua eis abstulerunt.

4. Insuper, si quos nobiles iuramento pro aliquo facto adstrinxerunt, eos a vinculo iuramenti absolvent.

5. Coniurationem nullam facient nec compagiam^b nec securitatem sine parabola domini regis vel imperatoris^c cum aliqua persona, civitate vel loco; et si aliquam fecerunt, coniuratores absolvent ad mandatum domini regis.

6. Proterea illa duo castra, scilicet Montem Acutum et Orgiam, consignabunt et tradent in potestatem domini regis, salvo tamen iure eorum, si quod habent in iam dictis castris, ita quod dominus rex cognoscat per se vel per fideles suos de curia sua de iure eorum et illorum, qui de iam dictis castris conqueri voluerint. Et si cognitum fuerit iam dicta castra pertinere ad Senenses de iure, eis restituet.

7. Servire etiam debent iam dicti Senenses domino regi de pecunia sua in quatuor milibus librarum, et domine quoque regine sexcentas libras dabunt et curie quadingontas.

8. Pacem et guerram facient omnibus, quibus dominus rex precipiet vel certus nuntius eius, sicut est legatus Italiae vel alius nuntius ad hoc destinatus. Et specia-

312. ^a) Frangenspanem 2. ^o) Vercollinus 2. ^p) Campno 2.

313. ^a) eadem manu superscr. c. ^b) cōpagniam corr. ead. m. cōpagniam c. ^c) vel imperatoris ead. manu superscr. c.

liter pacem servabunt Vulturronsi episcopo et hominibus de Monte Alcino et aliis fidelibus imperii iuxta mandatum domini regis.

9. Ecclesias ab omnibus^a exactionibus et honoribus servabunt immunes ad mandatum domini regis et nominatim ecclesias Vulturroni episcopi.

10. Dominus vero imperator et rex recipient Sonenses in plenitudinem gratie sue, remittendo eis omnes offensas quas eis et imperio aliquo modo fecerunt, salvis etiam eis allodiis et beneficiis suis et pignorationibus, quae vel quas iusto habent vel tenent.

Anno Domini MCLXXXVI, mense Iunii, indict. IIII.

314-317. CONTROVERSIA CUM URBANO III.

(1186. Iun. 18. — 1187. Febr. 19.)

314. URBANI III. EPISTOLA RESPONSORIA AD IMPERATOREM.

(1186) Iun. 18.

Responsum pontificis ad epistolam imperatoris ante diem Iunii 1, quo die ipse Folmarum archiepiscopum consecravit, scriptam servaverunt 1) codex Vindobonensis 738 (Theol. 115) saec. XII. ex. fol. 198', quem in nostros usus vertit vir cl. Kehr; ex eo epistolam publici iuris fecit Denis 'Codices manuscripti theologici' I, 2, 1208; 2) codex Wernigerodanus Za 31 (dictus Viennensis)¹ saec. XII. ex. fol. 40, ubi tertia pars ultimis desideratur; ex eo edidit Ludewig 'Reliquiae manuscriptorum' II, 409 (= Mansi XXII, 504; Watterich II, 676). Utrumque codicem adhibuit Wilhelmus Meyer 'Forschungen' XIX, 63, cui lectionem codicis 2 debemus. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II, 1563A. (P. deest.)

Urbanus^a episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio Friderico illustri Romanorum imperatori semper augusto salutem et apostolicam benedictionem.

(1) Si datum esset desuper et colosti providentia stabilitum, ut inter ecclesiam et imperium ad salutem christiani populi tanta esset connexio caritatis, quod adversus eam nec susurronum et malignantium studia praevalerent nec ab alterutra partium aliquid in praedudicium alterius vel dispendium ageretur, gratum nobis existeret et acceptum et universis Deum timentibus sicut credimus complaceret, cum ad hoc^b sapientia Dei duorum censuram gladiatorum statuerit^c, ut, dum alter alteri cohereret, iniquorum maliciam districtio unius compesceret et contemptos alterius potentia refronaret. Quod nos piis sicut convenit affectibus intuentes ab ipsis promotionis nostrae^d iniiciis firmum concepimus propositum et tenemus, inter ecclesiam et imperium, si per tuam serenitatem non stoterit^e, pacem perpetuam et concordiam reformare et^f — salva conscientia loquimur^g — nequaquam occasionem quesivimus vel quori-

313. d) ab omni (ōibz) in loco raso eadem manu c. e) Anno — IIII alio atramento et altera manu add. c.

314. a) Urbanus — benedictionem des. 1, ubi rubrum in margine: Urbanus papa F. imperatori. b) h. l. c) stat. censuram gladiatorum 2. d) nostrae prom. 2. e) constiterit 2. f) ut add. 2. g) loquamur 2.

1) Quem fusius descripsit Winter 'Forschungen zur deutschen Geschichte' X, 643.

mus ab hoc proposito desistendi. (2) Sane imperiales apices ea qua deceit benignitate suscepimus eorumque serie plenius intellecta, ut tuae consuetudini de nostra conscientia certius innotescat, serenitati tuae per singula duximus capitula^h respondendum. Recolimus siquidem nec sine multimoda commendatione referimus, quod in promotione nostra pacem ecclesiae tuae excellentia prosecuta debita reverentia et devotione suscepit, quod circa nos manus Domini voluit non^l ex nostris meritis sed ex sua misericordia operari, attendens sicut credimus, quod sicut princeps es ex divina institutione catholicus, ita in ecclesia Dei revereri et servare debeas catholicam unitatem. (3) Post quod fatemur, nos a tua magnitudine per litteras et nuncios accepisse, quod patrimonium ecclesiae, sicut ad tuum spectat officium, sub tua volebas protectione recipere^o et ad hoc, si in nostrae consistoret beneplacito voluntatis, Henricum^k illustrem regem tuae excellentiae^l filium destinare: bona utique et commendanda promissio, si debita officia compleretur. Sed quod sine ammiratione^m non ferimus, res in contrarium versa est, cum idem illustris filius tuus non ad defensionem terrae nostrae, sed potiusⁿ ad oppressionem videatur^o intendere et a civitatibus et aliis locis, quae nostrae iurisdictionis^p existunt, Narnia videlicet, Viterbio^q, Perusio^r et quibusdam aliis, fodrum^s et alia indebita servicia exigat et quibusdam denegantibus quod^t postulat pro sua voluntatis arbitrio comminetur. Placuit igitur promissio, placuit et affectus; et quia contrarius effectus extitit^u, grave gerimus nec tuae credimus excellentiae convenire. (4) Quod autem Novarienses^v a Christi corpore, quod est ecclesia, pro culpa sua^w separatos tua serenitas devitavit^x, debita commendatione^y prosequimur, nec aliter saluti et honori tuo, qui universos extollentes^z se adversus Deum et ecclesiam suam^a accepta debes potestate reprimere et statuta ecclesiastica firmiter observare, congrue providissos. (5) Ex eo vero quod nobis super facto Cremonensium^b intimasti, eo gravius ammiramur, quo affectum tuum ad hoc cognoscimus aliena forte suggestione³⁵ inductum, ut pro his, quae gratiarum^o debes prosequi actione, concepisse in contrarium videaris. Nam cum Cremonenses ipsi sepius ad nostram accessissent praesentiam^d humiliter postulantes, ut eos sub protectione sedis apostolicae recipere deberemus^e, licet id salva conscientia potuerimus admisisse^f, qui universis ad nos devote clamantibus favorem tenemur apostolicum impertiri, ne tamen contra excellentiam tuam^g de favore³⁰ nostro existerent insolentiores^h, petitionem ipsorum nequaquam admisimus, et ut tua providentia non ignoret, quod inter te et ipsos pacem et concordiam noluerimus disturbare — quod si forte voluissimus, aliter negotia processissent — venerabili fratri nostro S(icardo)ⁱ Cremonensi episcopo, cum ad tractatum ipsius pacis intenderet, dedimus in mandatis^k, ut de reformanda concordia omni qua posset sollicitudine laboraret. In quo si quam habeas materiam conquereudi, serenitas tua consideret, quod^l nos id recurrentes ad memoriam^m, conscientiam non videmus. (6) Episcopis autem vel civitatibus Longobardiaeⁿ nequaquam nos prohibuisse meminimus, ne magnitudini^o tuae in^m impugnatione Cremonensium^p ipsorum assisterent et consilium et auxilium debitum ministrarent; licet episcopos ab hoc^m merito potuerimus prohibere^q, cum⁴⁰ ecclesiis Italicis nequaquam haecenus fuerit consuetum hanc servitutem inponere, et imperialibus privilegiis expresse, sicut tua serenitas non dabit, habeatur, quod ipsis ecclesiis novas condiciones tua non debeat inducere altitudo. Nec grave excellentiam

314. ^h) capitula 1. ^l) non — misericordiam des. 1. ^k) H. 1. ^l) exc. tuo 2. ^m) adm. 2.
ⁿ) decet 1. ^o) vid. ad oppr. 2. ^p) iurisdictionis 1. ^q) et Byterbio 1. ^r) Verusio 2. ^s) fodum 1; 45
forum 2. ^t) quis 2. ^u) existit 2. ^v) Novariensis 2. ^w) pro culpa sua a Christi — ecclesia 2.
^x) vitavit 2. ^y) emendatione corr. 1. ^z) in marg. suppl. 1. ^a) eius 2. ^b) Cremonensi 1; Cremon. 2.
^c) gratiae 1. ^d) praes. acc. 2. ^e) ap. sedis protectione deb. recipere 2. ^f) admisisse 1. ^g) tuam
exc. 2. ^h) ins. exist. 2. ⁱ) decet 2. ^k) mandatum 2. ^l) quia 1. ^m) decet 2. ⁿ) Longobardiae 2.
^o) magnitudinis 2. ^p) Cremon. 2. ^q) prohibuisse 2. 50

tuam gerere volumus vel molestum, si eos^r, qui commissas sibi^a aeclesias tam in-
debitae conditioni subicere praesumpserunt, auctore Deo^t pastorali officio^u compe-
scemus^v. Quibusdam tamen pro certo iniunximus, ut possessiones et bona aecle-
siarum Cremonensis dyocesis in imperiali collatione auxilii non vastarent, quod quidem
5 iniuncti nobis officii debitum requirebat, quia^w tenemur aeclesiarum omnium statui
providere. Si^x quo vero alterius tenoris^y litterae emanarunt, eas libenter volumus^z
nobis^a praesentari et, si de nostra scientia^b processerunt — cum nonnullis^c quandoque
sicut a serenitate tua ita^d et a nobis litterae surrepticiae inpotrentur — nequaquam
denegabimus veritatem. In his omnibus et aliis, dum conscientiam et affectus nostros
10 sollicita investigatione discutimus, nil in nobis varium^e contra tuam excellentiam in-
venimus, ex quo iustam habeas materiam conquerendi, nisi forte occasionem postules
divertendi^f ab amico. (7) Nos vero, quot et quanta a te et excellentiae tuae mini-
stris contra constitutionem divinam et ecclesiasticam libertatem impune haecenus susti-
nuerimus attemptata^g, nequaquam sine conscientiae dampno recolimus et imperialem
15 providentiam^h non credimus ignorare. Nam ut cetera transcamus, nuper in Taurinensi
et Yporicensiⁱ dyocesis ministeriales tuos diceris statuisset, qui^k ecclesiasticos viros
indebitis exactionibus et molestiis praegravantes eos ad seculare iudicium^l pertrahunt
et suis compellunt iussionibus obedire. Memoratus etiam filius tuus et Berhtoldus^m
aeclesias Tusciae congregati exercitus mole devastant eisque collectas pro sua statuunt
20 voluntateⁿ. Dux Spoletanus ita statum oeclesiarum, circa quas de mandato tuae celsi-
tudinis commoratur, in spiritualibus et temporalibus noscitur attrivisse, eas viris^o
aeclesiasticis pro sua conferens et auferens voluntate, capiens clericos et ad redemp-
tionem compellens, quod viri aeclesiastici, qui in terra commissa suae potestati con-
sistunt, propria coguntur tecta deserere et in obprobrium aeclesiastici ordinis vite
25 stipendia^p mendicare. Id idem Gwalterius^q ministerialis tuus^r in marchia Tuscia^s et
alii per regiones alias perpetrare non cessant^t et tot de insolentiis illorum ad nos
querelae perveniunt, quod quantumcumque tuae velimus serenitati deferre, volentes
sicut tenemur tuae saluti consulere, eas nequaquam possumus ulterius sustinere.
(8) Corrigit igitur tam enormia imperatoria celsitudo et ea^u, que nobis verbis ex-
30 primis, opere et veritate piis affectibus exequaris, attendens quod supernus omnium
conditor ita Romanam aeclesiam celesti vallatam praesidio stabilivit, quod quantum-
cumquo ad tempus molestiis vel temptationibus perturbetur, nunquam tamen eam
deseret, qui beatum Petrum, cuius vicem in terris gerimus, de procollosis fluctibus
maris liberavit. Prohibeas ergo sepe dicto filio tuo, ne possessiones et iura sedis
35 apostolicae, de cuius favore nonnulla ei possunt commoda provenire, et aliam aecle-
siasticam libertatem porturbet in aliquo, sed ad defensionem eius viriliter accingatur.
Ministeriales autem tuos, ubicumque fuerint, ab aeclesiarum oppressione compescas
nec ab eis permittas aliquatenus usurpari quod ex constitutione Dei quibuslibet noscitur
laicis interdictum; certus pariter et securus, quod si ad defensionem aeclesiae et ad
40 manutenendam aeclesiasticam libertatem tua clementia debita voluerit pietate in-
tendere, nil magis cupimus nilque promptius gerimus in affectu, quam honorem tuae
celsitudinis paternae caritatis brachiis amplexari et ea, que ad commodum imperiale
pertinent, in quantum cum Deo et honore oeclesiae fieri potest, promoveri; sicut tibi

314. ^r) eas 2. ^a) sibi com. 2. ^t) Domino 2. ^u) officium 1. ^v) compescamus 1.
4) ^w) qui 1. ^x) sic 2. ^y) tenore 2. ^z) volumus 1. ^a) vobis corr. 1; nobis lib. volumus 2.
^b) conscientia corr. 1; conscientia 2. ^c) nonnullis 1. ^d) praecedat et deletum 1. ^e) in marg.
suppl. 1. ^f) div. post. 2. ^g) sustinimus attemptato 2. ^h) deest 1. ⁱ) Yporicensi 1; Hipon-
nensi 2. ^k) quod 2. ^l) secularia iudicia 2. ^m) Bertoldus 2. ⁿ) vol. stat. 2. ^o) alio
50 manu corr. ex iuris 1. ^p) vite stipendia dex. 1. ^q) Gwalterius 2. ^r) deest 2. ^s) pro in marchia
Tuscia 1; Iamachia. ^t) reliquis dex. 2. ^u) eas 1.

per nuncios meminimus intimasse et dilecti filii nostri Alexander subdiaconus et magister O.^o Mediolanensis canonicus^a iteratis poterunt^b relationibus intimare, qui sicut viri litorati^c, providi et honesti et quos sincera caritate diligimus, nostram tibi plenius aperient voluntatem. Si vero, quod non credimus, per excellentiam tuam correcta non fuerint que in^d iniuriam divini nominis et oppressionem ecclesiarum haec^e tenus sunt enormiter perpetrata, et iura Romanae ecclesiae quisquam tuorum duxerit perturbanda, que per potentiam tuam ab aliorum debent molestatione defendi, nequaquam ulterius poterimus equanimiter sustinere, quin pro honore illius, quam suscepimus divina cooperante gratia gubernandam, nos, ut ad nostrum spectat officium, opponamus.

Dat. Veronae XIII. Kal. Iulii.

315. EPISTOLA EPISCOPORUM TEUTONIAE AD URBANUM III. (Dec.)

Dedit Wilhelmus Meyer 'Forschungen' XIX, 67 o 1) codice Wornigerodano Za 31 saec. XII. ex. fol. 52, quem antea adhibuit Ludewig 'Reliquiae' II, 445 (= Mansi XXII, 507; Watterich II, 675); praeterea recepit eam 2) Radulfus de Diceto in Ymagines Historiarum, quarum editionem a viro d. Liebermann SS. XXVII, 275 paratam adhibuimus.

Hanc et sequentem eas esse epistolas, quas instigante imperatore et ducente Conrado Magantino episcopi in curia Gelnhusana Nov. ex. congregati pro defendendis iuribus imperii pontifici et cardinalibus destinaverint, recte mihi iudicasse videtur collega Wilhelmus Meyer 'Forschungen' XIX, 73. Cum prior apud Radulfum de Diceto (2) tradita sit titulo archiepiscoporum et episcoporum regni Teutonici, in codice 1 tantum titulo archiepiscopi Magdeburgensis et eius suffraganeorum, posterior autem solummodo titulo archiepiscopi Salzburgensis et suffraganeorum eius servata sit, vir doctissimus censuit, in curia ista duas epistolas, unam pupae, alteram cardinalibus mittendam, compositas et nominibus omnium archiepiscoporum et episcoporum insignitas esse, ideoque Radulfum nil fecisse nisi quod caput epistolae nominibus suppressis abbreviaverit; auctorem autem codicis 2, Magdeburgensem quippe, sui unius archiepiscopi nomen, extinctis reliquis nominibus, excurasse; simili modo etiam librarium codicis Windbergensis, in quo solo epistola posterior superstes est, egisse. At res aliter se habere videtur. Singuli enim archiepiscopi cum suis suffraganeis paria epistolarum communiter compositarum exemplaria pontifici et cardinalibus destinavisse, Radulfus autem exemplar nactus esse videtur, quod fortasse ab ipso imperatore regi Angliae missum protocolla singularum epistolarum archiepiscopulium consulte in unum contraxit.

(P. deest.)

Reverendo^a et venerabili in Christo patri ac domino Urbano sacrosanctae et universalis ecclesiae summo pontifici W(ichmannus) Dei gratia sanctae Magdeburgensis ecclesiae archiepiscopus cum suis suffraganeis cum debita subiectione obedientiam.

(1) Cum divinae dispensationis gratia apostolicae sedis antistitem et tocius sanctae catholicae ecclesiae pastorem et patrem dignissimum de altitudinis suae consilio vos providerit, universi et singuli, quorum par affectus et eadem vota dinoscuntur, paternae sanctitatis vestrae cum filiali reverentia tanto devotius assurgimus, quanto amantissimam personam vestram in Deo patre sincera^b caritate diligimus et iura ecclesiarum^c prudentiae vestrae perfectione manuteneri et tranquilliori in dies^d pace foveri^e spe-

314. v) Sibi alexand subdiaconus nri et magister 1; transposui vocem nostri. w) infra tantum pars litterae cognosci potest 1. x) medietati canonici 1. y) poterunt 1. z) praecedunt probe et honore iam deleta 1. a) supra lin. add. 1.

315. a) pro Reverendo — obedientiam 2; Urbano summo pontifici Teutonici regni tam archiepiscopi quam episcopi cum debita devotione et subiectione reverentiam. b) vestram sincera in domino 2. c) de add. 2. d) in dies des. 2. e) indubitator add. 2.

ramus. Inde^f est quod, habita hinc inde consideratione tam devotionis, qua sanctae Romanae ecclesiae et vestrae paternitati tenemur, quam fidelitatis et singularia dilectionis, qua domino^g imperatori et imperio per sacramentum astringimur, super discordia, quae inter imperium et ecclesiam^h morbo sic cepit radicibus pullulare, in intimis animae visceribus conturbamur, non immerito dolentes, duorum gladiatorum aciesⁱ in adversum collidi, quorum mutuis, ut deceret, auxiliis ecclesiarum paci, iusticiis imperii et^k totius orbis commoditati accuratius fuerat providendum. (2) Serenissimus quippe dominus noster^l imperator, princeps christianissimus^m, celebrata novissime solemniter curia, nobis ceterisque imperii principibusⁿ tam clericis quam laicis^o, magnatibus quoque et universis nobilibus^p proposuit et graviter conquestus est, quod in ipsa dilectionis fiducia, quam erga personam eius et imperium vos habere confidebat quamque ipse^q erga personam vestram et sanctam Romanam ecclesiam conceperat firmissime^r, cum illustrem filium suum Romanorum regem augustum^s, quem tanquam unicum diligit filium, quasi in signum consummatae iam pacis quibuslibet expositum periculis pro defensione ac^t libertate ecclesiae Romanae^u quanta potuit velocitate transmisit, inimicitias et gravamina adversus eum, quod de vestra tamen paternitate minime credidisset, studiosius exercueritis. (3) Sicut^v in facto Cremonensium. Quos cum^w tanquam bannitos et publicos tunc^x hostes imperii vestram decuerit^y reverentiam evitare, contra honorem imperii^z familiariter collegeritis, dehortando universas civitates^{aa} Italiae a ferendo^{ab} ipsi auxilio^{ac} et expeditione promovenda, episcopis quoque tam litteris quam nunciis sub pena officii^{ad} et beneficii pariterque anathematis interminatione inhibendo districtius^{ae}, ne vel adiutorium ei^{af} facerent vel aliquo^{ag} modo secum comparere^{ah} praesumerent. Quas profecto litteras quidam ex nobis viderunt et perlegerunt, super facto tanto vehementius ammirati, quanto minus^{ai} timendum^{aj} fuerat, sub specie dilectionis^{ak} huiusmodi^{al} inimicitias palliari^{am}. (4) Maxime autem et specialiter^{an} de facto Treverensis ecclesiae subiunxit, de quo nec credi potuit^{ao} nec animo^{ap} concipi, quod^{aq} eo unquam quem accepit sine^{ar} foret concludendum. Nam si secundum ordinationem vestram idem factum inconvulsam permanere deberet, videretur imperium demembrationem et maximam sui iuris diminutionem^{as} incurrisse, praesertim cum nulli^{at} antecessorum suorum ab aliquo antecessorum vestrorum factum fuisse antiquitatis curiosa^{au} reportet memoria, quod episcoporum quispiam in regno Teutonico consecrationem prius quam regalia per sceptrum imperiale receperit. Quod quidem rationi non derogans in haec usque tempora usus approbatus celebri firmitate^{av} conservavit. Sed nec^{aw} hanc imperii iusticiam infringendam per vos aut aliquatenus permutandam dominus imperator credidit^{ax}, cum, ut^{ay} attestacione venerabilium virorum Monasteriensis^{az} et Astensis episcoporum et fidelis viri O(ttonis) Cindadarii^{ba}, quos eiusdem verbi^{bb} sponsors ad eum remisistis, manifestum est, dominum^{bc} Fulmarum^{bd} nunquam vos consecraturum in verbo

815. f) nique add. 2. g) nostro add. 2. h) ecclesiam et imperium 2. i) acies gladiatorum 2. k) deest 2. l) quippe dominus noster des. 2. m) pro princ. christ. 2: Fredericus. n) princ. imp. 2. o) tam la. quam clericis 2. p) pro magnatibus -- nobilibus 2: et nobilibus ac magnatibus. q) deest 2. r) firm. conc. 2. s) et 2. t) Rom. ecc. 2. u) si 2. v) deest 2. w) contra honorem imperii des. 1. x) civ. un. 2. y) ab afferendo 1. z) ab auxilio ferendo 2. aa) sui add. 2. ab) dist. inh. 2. ac) deest 1. ad) quovis 2. ae) comparare 1. af) deest 2. ag) non add. 2. ah) dil. specie 2. ai) deest 1. aj) palliare 2. ak) et specialiter des. 2. al) poterat credi 2. am) opinione 2. an) ut 2. ao) quem acc. sine unquam 2. ap) diminutionem 2. ar) nulla 1. as) deest 2. at) celebritate 1. au) Monasteriensis -- Cindadarii des. 2. av) viri 2. aw) dum 1.

1) Otto Cindarius (Zendarius, Cendarius, Zendarius, Cindarius) Mediolanensis, imperialis aulae iudex, docente vivo cl. Ficker, occurrit in chartis a. 1185--1187, v. eius 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' IV, p. 194--216.

Domini firmiter promiseritis. (5) Ceterum in archiepiscopatu Mediolanensi iniurias multo ex tempore a vobis^x imperio factas in publico proposuit. Ea namque sedes quanto ceteris^y in Italia maior et excellentior perhibetur, tanto virum prudentem et utilem imperium^z in ea requirit et magis^a necessarium habet. Sed, ut asserit, antistitem ecclesiae, usum regalium imperio^b iam^c pluribus annis denogastis. (6) Adcoit in-
super, quantis exactionum oneribus^d universae de imperio per vestros ecclesiae sub-
iaccant, videlicet ut tam ecclesiae quam cenobia, quibus vel panis cottidianus non
sufficit, in erogatione pecuniae, in pastu familiarum, in stabulatione equorum ratione^e
ecclesiae super omnem possibilitatem suam deservire compellantur. Haec siquidem
et plura his seronissimus dominus noster imperator in facie sollempnis curiae^f nobis
ceterisque principibus suis proposuit, ostendens evidenter, quod tales iniurias ad gra-
vamen personae suae et imminutionem honoris imperii nec possit nec debeat sustinere.
(7) Unde et nos, qui de conservando et manutenendo iure et honore imperii ipsi et
illustri filio suo Romanorum regi augusto per sacramentum tenemur, nichilominus
quoque reverendae matri nostrae sanctae Romanae ecclesiae dilectionis et obedientiae
debito astringimur et paternam sanctitatem vestram in intimi cordis sinceritate amplex-
timur^g, excellentiam vestram obnixo rogantes tocius humilitatis et filialis devotionis
studio deprecamur, quatinus ad laudem Dei et pacem ac unitatem ecclesiae Dei et
imperii, quae nunc toti mundo desideranda venit et exoptanda, ea quae ad gravamen
imperii facta dinoscuntur, quoniam a nobis ea^h sustineri aut sub silentio praeteriri
fidei nostraeⁱ sinceritati nullatenus conveniret, saniori ut^j expedit consilio permutari
faciatis. Veraciter siquidem^k a domino imperatore intelleximus et pro ipso testamur,
quod paratus est et semper fuit ad faciendam iusticiam et recipiendam et super his,
quae adversus imperium ecclesia proposuerit^l, iusticiae, amicabile compositioni aut
arbitratui bonorum virorum assensum indubitanter praebere. Propter quod hono-
rabiles^m viros litteratura praeditos, prudentia et discretionis conspicuos Wortwinumⁿ
praepositum, magistrum Andream scolasticum Spirensis et magistrum Ludolfum Magde-
burgensem sanctitati vestrae duximus transmittendos, paternam benignitatem vestram
propensius exorantes, quatinus consueta^o apostolicae mansuetudinis karitate eos^p reci-
pere et, quae^q ex parte nostra proposuerint, clementer audire dignemini ac verbis
eorum fidem indubitam adhibere.

316. EPISTOLA EPISCOPORUM TEUTONIAE AD CARDINALES. (Dec.)

Vulgavit primus Wilhelmus Meyer 'Forschungen' XIX, 70 e codice latino Monu-
censi 22213 (Windberg. 13) fol. 164 manu saec. XII. ex. De eius indole cf. quae ex-
posuimus ad nr. 315. (P. deest.)

Dilectia in Christo fratribus et amicis venerabilibus sacrosanctae Romanae ecclesiae
cardinalibus Adalbertus Dei gratia Salzburgensis ecclesiae archiepiscopus cum omnibus
suffraganeis suis salutem et sinceram cum orationum devotione dilectionem.

(1) Amor et sollicitudo, quam erga sanctam Romanam ecclesiam Romanumque
imperium tam ex affectu dilectionis quam ex debito subiectionis, sicut debemus, tota
mente gerimus, corda nostra gravibus affligunt angustiis super discordia dissensionis,
quae vertitur inter dominum summum pontificem et imperialem^a maiestatem. Quae

315. x) per vos 2. y) deest 2. z) deest 1. a) us. rog. imp. antist. eccl. 1. b) a 2.
c) numeribus 1. d) Romano 1. e) suae add. 2. f) complectimur 2. g) quae ea a vobis 2.
h) vestre 2. i) vero 1. k) si quid 1. l) proposuit 2. m) venerabiles 2. n) Wortwinum 1; 45
Wortwinum - Magdeburgensem des. 2. o) deest 2. p) pro eos recipere et 2: ea. q) deest 2.

316. a) imperiam cod.

ecclesiasticis principibus in terra Teutonica maiori accedit incommodo quam forte aliis
 per alias imperii provincias constitutis. Cum enim alii laici principes ac nobiles et
 vassalli ab ecclesiis nostris possideant plurima, cottidie pluribus inhiant, exoptantes
 occasionem, per quam in bona irruant et ea commodis suis valeant mancipare. Quod
 si, quod Dominus avertat, somel accideret, status ecclesiarum nostrarum, qui nunc
 qualiscumque est, numquam recuperaretur^b. (2) Et quidem dominus imperator in
 sollemni curia in diocesi Moguntinae sedis celebrata coram universitate principum
 aliorumque baronum^c atque nobilium querimoniam valde rationabiliter proposuit ad-
 versus intolerabiles iniurias, quas dominum papam contra sacri iura imperii conqueritur^d
 sibi irrogasse usque ad tempus suum intemptata. (3) Scilicet in facto Cremonensium^e.
 Qui cum suis pro excessibus banno imperiali publice proscripti essent, dominus papa
 universas Lombardiae civitates a servicio domini imperatoris et ferendo auxilio [dehor-
 tatus est]^f; episcopis quoque in virtute obedientiae districtius iniunxit, ne quod ei ad-
 iutorium facerent vel aliquo modo secum comparerent. (4) Maximo autem de facto
 Trovirensis ecclesiae, de quo credi non potuit, quod tali hoc fine claudere vellet. Si
 enim secundum ordinationem eius factum id permaneret, videretur imperium demem-
 brationem et maximam sui iuris diminutionem incurrisse, praesertim cum nulli ante-
 cessorum imperialis^g maiestatis ab antecessoribus domini papae factum fuisse memo-
 retur, quod aliquis episcoporum in terra Teutonica consecrationem prius quam regalia
 susceperit. Quod equidem rationi non derogans in haec tempora usus approbatus
 celebri firmitate conservavit. Sed nec hanc imperii iusticiam per dominum papam
 infringendam dominus imperator credidit, cum, ut attestatio venerabilium virorum
 Monasteriensis et Astonsis episcoporum et fidelis viri Ottonis Zandadarii manifestum
 est, quos eiusdem verbi sponsores ad eum remisit, dominum Folmarum se num-
 quam consecraturum in verbo Domini promiserit. (5) Ceterum in archiepiscopatu
 Mediolanensi iniurias ab eo sibi et imperio factas in publico proposuit. Ea namque
 sedes quanto aliis in Italia maior habetur et dignior, tanto magis virum prudentem
 et utilem imperium in ea necessario requirit. Sed, ut asserit, antistitem illi ecclesiae
 et usum regalium imperio iam diu negavit. (6) Adiecit insuper, quod multis
 exactionibus ecclesiae imperii graventur a suis, videlicet quod tam ecclesiae quam
 conobia, quibus nec necessaria suppetunt, in erogatione pecuniae, in pastu fami-
 liarum, in stabulatione equorum super possibilitatem suam deservire cogantur. Haec
 et plura dominus noster serenissimus imperator in facie sollemnis curiae nobis ceterisque
 principibus suis proposuit, evidenter ostendens, quod tales iniurias ad gravamen suum
 et diminutionem imperii honoris nec possit nec debeat sustinere. (7) Quapropter
 circumspoctam sanctitatem vestram duximus attentius necessaria precum instantia sollici-
 tandam, quatinus intuitu divinae remunerationis et pro honore et tranquillitate uni-
 versalis ecclesiae ac imperii nec non pro salute totius cleri et christianae religionis
 reverendum patrem nostrum dominum papam studioso commoneatis, ut salutaribus
 discretionis vestrae monitis facilem intolligentiae suae aures accomodet et paci atque
 concordiae inter ipsum et dominum nostrum imperatorem reformandae velit eum ad-
 hibere diligentiam, quod uterque suo iure gaudeat et affectus dilectionis eorum paterna
 sollicitudine salubriter ad subditos valeat pervenire. (8) Veraciter namque a domino
 imperatore intelleximus et pro ipso testamur, quod paratus est et semper fuit ad
 faciendam iusticiam et recipiendam et super his, quae adversus imperium ecclesia pro-
 posuerit, iusticiae sive arbitrato bonorum virorum assensum suum adhibere. Propter
 quod honorabiles viros litteratura praeditos, prudentia et discretionem perspicuos, praec-

316. b) recuperaret cod. c) baronum cod. d) conquer cod. e) Cremona cod. f) sup-
 plevi ex nr. 315. g) imperiae cod.

positum Ort(winum), magistrum Liudolfum et magistrum Andream Spirensem sanctitati vestrae duximus transmittendos, fraternam benignitatem vestram propensius exorantes, quatinus prona karitate eos recipere et quae ex parte nostra vobis proposuerint diligenter audire velitis et verbis eorum fidem indubitata[m] adhibere.

317. URBANI III. RESPONSUM AD ARCHIEPISCOPOS. (1187) Febr. 19.

Legitur in codice Wernigerodano Zu 31 saec. XII. ex. fol. 48', ex quo ediderunt Ludewig 'Reliquiae manuscriptorum II, 435 (= Mansi XXII, 506; Watterich II, 668) et collega Wilhelmus Meyer Spirensis 'Forschungen' XIX, 62, cuius editionem secuti sumus. Epistolam, quam b. m. Iaffé in editione prioris Regestorum pontificum nr. 9947 ad annum 1187 delegaverat, Scheffer-Boichorst 'Kaiser Friedrichs I. letzter Streit mit der Kurie' p. 85 anno 1186 vindicavit; cui Wichmannum per epistolam nr. 315 respondisse arbitratus est. At rem aliter se habere, nuper novis et non levis argumentis comprobavit vir d. Rosbach 'Die Reichspolitik der Trierer Erzbischöfe' p. 17 not. 2 (Programm des Gymnasiums zu Bonn 1893 nr. 387). Quibus argumentis nos cum viro et. Loewenfeld in Regestis Iafféanis II, p. 726 convicti, epistolam in priorem locum reponendum responsum esse ad epistolas archiepiscoporum, ideoque non ad solum Magdeburgensem datam, statuimus. — Iaffé, Reg. pont. Roman. ed. II. 15534. (P. deest.)

Urbanus episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Magdeburgensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Firmum in corde nostro propositum habendi te sincerius in visceribus Iesu Christi karitas illa fundavit, quae diffusa per spiritum in cordibus electorum ita corpus ecclesiae compage suae virtutis annectit, ut et caput membris ineffabili iunctura cohereat et membrorum officiosa diversitas ab unitate capituli non recedat. Noverit ergo tua fraternitas, quod nos circa te et commissam tibi ecclesiam caritatis huius ardore ferventes, fiduciam de te gerimus specialem, quod sicut personam tuam nexu quodam singularis dilectionis amplectimur, ita etiam recompensatione laudabili a tua devotione suscepta copiosius in tuis affectibus oblectemur. Hac igitur suadente fiducia, materiam tibi nostrae non modicae turbationis exponimus, ut nostris te participante molestiis de prudentia et subsidio tuo maius in Domino solamen capiamus. Commonita itaque frequenter a nobis imperialis culminis altitudo, ut ecclesiae Romanae restituat possessiones eius, quas detinet occupatas, non ex qua debuit serenitate respondit, nec videtur velle perficere per quod inter ecclesiam et imperium firma possit pax et concordia provenire. Unde hoc ipsum per litteras tibi duximus apostolicas intimandum, rogantes attentius et mandantes quatinus, cum ad partes illas accesserit in quibus eius alloquio tua fraternitas potiatur, suadere sibi et consulere non obmittas, ut ecclesiam Dei, sicut ad suam spectat gloriam et salutem, oculo benigniori respiciat et materiam fomitemque discordiae, sicut decet eius magnificum principatum, funditus e medio laudabili pietate praecedat. Quod si forsitan te commone[n]te non fecerit, culpam dissensionis et odibilis simultatis in eam partem noveris esse refundendam quae culpam videtur praestare discidii, cum in manu eius potestas habeatur et facilitas emendandi.

Dat. Verone XI. Kal. Marcii.

318. CONSTITUTIO CONTRA INCENDIARIOS.

1186. Dec. 29.

Edimus ope 1) codicis traditionum Frisingensium IV (cod. 298), nunc signati Hochst. Freising III A|1 Nr. 3c, qui in tabulario regni Bavarici asservatur, fol. 119' manu saec. XII. ex., ex quo ediderunt Meichelbeck 'Historia Frisingensis' I, 2, 567 et Monumenta Boica XXXI, 1, 430; 2) cod. Vindobonensis Iuris civ. 18 saec. XIII. fol. 196 a b. m. Kopitaro collati; 3) textus Chronici Urspergensis SS. XXIII, 361, ex cuius editione principe recepta est a Cuiacio in libros Feudorum l. V, tit. 10; 4) cod. lat. Monacensis 17161 (Scheffl. 161), in cuius tegumentum prius manu saec. XII. ex. illata est.

10 Contra incendiarios decretum promulgavit iam Innocentius II. papa a. 1130 in concilio Claromontano c. 13 (Mansi XXI, 440), repetitum a. 1139 in concilio Lateranensis c. 18 (ibid. 531) et innovatum ab Eugenio III. papa a. 1148 in concilio Remensis c. 15 (ibid. 717). Ex hoc decreto desumpta sane est poena capitis nostri 8 ab episcopo in-
iungenda visitandi quippe sepulcrum Domini seu Sanctum Iacobum. Ad decretum a
15 papa Eugenio de incendiis promulgatum provocat etiam Radulfus episcopus Leodiensis (a. 1167—1191) in edicto suo contra incendiarios¹ ed. Martene 'Thesaurus' I, 492 (= Mansi XXII, 7). Postea Venetius a. 1177 Alexandrum III. et Fridericum I. contra malefactores istos decreta promulgasse narrat Chronicon S. Michaelis Iamneburgensis (SS. XXIII, 396) his verbis: Ibi statutum est auctoritate papali et imperiali, ut si quis manum miserit
20 in religiosam personam, et incendiarii et vineta et arbores destruentes ab excommuni-
catione absolvi non possunt nisi auctoritate pape. Statutum est etiam ibi, ut si quis integro anno in excommunicatione et VI obdomadis temere permanserit, proscriptus imperatoris iudicetur, et e converso, si quis proscriptus fuerit integro anno, excommuni-
catus a domno papa reputabitur. Ad decreta Innocentii, Eugenii, Alexandri provocat
25 etiam a. 1184 Godefridus patriarcha Aquileiensis in edicto suo contra incendiarios ed. Ughelli 'Italia sacra' V, 68 (= Mansi XXII, 493). Cf. etiam ipsius Alexandri III. breve ad capitulum Wormatiense a. 1178.² Aug. 28 datum, quod nuper publici iuris fecit vir cl. Schenk zu Schweinsberg 'Westdeutsche Zeitschrift' VII, 97. De nonnullis constitutionis nostrae capitibus docte egit vir cl. Richardus Loening in libro 'Der Reinigungseid bei Ungerichts-
30 klagen im Mittelalter' p. 229 not. — Stumpf, Reg. 4473. (P. 183.)

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Deest fide-
litas^b nostrae tempora, generali populorum provinciarum tranquillitati circumspectionis
nostrae studio provideri, ut, dum in subiectis dominationis virtute pollemus, reprobos
quoalibet ac scelerosos a subditorum iniuriis aequitatis^c nostrae correctione compes-
camus^d. Considerantes quippe, quae dampna quantaeque desolationes hominum et
35 provinciarum per seditiones et incendia provenerint et quantos praeterita^d futurorum
timores reportent, ea quae de coniventia^e et consilio principum et aliorum fidelium
nostrorum, tam liberorum quam ministerialium, ad roprimendas incendiariorum in-
solentias imperialis nostra sauxit auctoritas, universis^f imperii^g fidelibus nota fieri
40 volumus, et sicut in castro nostro Nurnberc^h ordinata et confirmata sunt, firmiter iu-
dicimus observanda.

318. ^a) Fridericus — augustus litteris elongatis 4. ^b) fidelitati 1—4. ^c) arcemus atq. nostrae
correctione 3. 4. ^d) praeterita 2. 3. ^e) coniventia 1; conscientia 3. 4. ^f) universalis 3. 4. ^g) nostri
odd. 2. ^h) Nurnberch 2; Nurnberc laec 3; Nurnberc 4.

45 1) Legitur in codice Cheltenhamensi 465f saec. XII, v. 'Archiv' VIII, 767. 2) Non vero a. 1172.
ut crediderunt editor et Löwenfeld, Reg. pont. Rom. ed. II. 1217-18.

1. Primum igitur de incendiariis dicimus¹ generaliter², ut, si liber homo, ingenuus, ministerialis vel cuiuscunque fuerit conditionis incendium commiserit pro terra propria³, pro amico, pro parente vel causae cuiusquam alterius occasione, de sententia et iudicio imperiali proscriptioni statim habeatur subiectus⁴. Hic excipiuntur, si qui forte manifesta terra castra manifesto capiunt⁵ et si qua ibi suburbia aut stabula aliave tuguria praesentia⁶ igne succendant⁷. Excipiuntur et iudices quos in malefactores incendiarii⁸ penam iustitia permittente⁹ exercere contingit.

2. Quod si aliquis in ducatu alicuius incendium fecerit, ipse dux¹⁰ proscriptum nostrum eum¹¹ pronuntiet ac deinde iustitiae suae auctoritate eum proscribat. Idipsum faciant marchiones, palatini comites, lantgravii¹² et comites alii, nec alicui eorum liceat talem absolvere¹³, nisi domino imperatori.

3. Quicumque etiam incendiarium in domo sua scienter receperit et consilium auxiliumve ei imponderit, damnum et iniuriam passo pro facultate sua restituat; iudici vero X libras monetae de illa diocesi, in qua commissum est, persolvat ac domino imperatori pro voluntate et gratia sua componat¹⁴.

4. Si quis autem super hac culpa innocentiam suam¹⁵ ostendere voluerit, cum duobus viris veracibus in praesentia iudicis se expurget.

5. Si quis autem cuiquam imposuerit, quod incendiarium receperit, et de hoc ipsum in¹⁶ iure voluerit convenire, hoc nequaquam ei¹⁷ liceat, nisi primo praestito¹⁸ calumniae sacramento¹⁹.

6. Dominus etiam imperator proscriptorum neminem a sententia proscriptionis absolvat, nisi de illatis²⁰ damnis primo²¹ cum iniuriato componat et nisi conscio iudice hoc faciat.

7. Proscriptum vero, quem pro incendio sententiam proscriptionis incurrisse omnibus notorium²² fuerit, diocesanus²³ episcopus, si ad satisfactionem inobedientis extiterit²⁴, a communione ecclesiae Dei et fidelium Christi abiciat et extraneum²⁵ reddat nec eum absolvat, quoadusque laeso dampnum restituat; et e converso, quem episcopus legitimis induciis citatum iustitia dictante excommunicaverit et hoc iudici insinuaverit, iudex eum banno proscriptionis condempnet nec²⁶ prius eum absolvat, quam coram episcopo de his, pro quibus condempnatus²⁷ est²⁸, satisfaciat.

8. Quod si a proscriptione illa praedicto modo fuerit absolutus et episcopo suo voluerit obedire²⁹, incendium primum³⁰ abiuret; deinde sit in arbitrio episcopi, qualem ei penam iniungat, visitandi videlicet³¹ sepulchrum Domini aut limina Iacobi apostoli.

9. Si autem proscriptus eo quo³² dictum³³ est modo desideraverit absolvi³⁴, domino imperatori fines imperii sui³⁵ per annum et diem abiuret.

10. Si quis autem a proscriptione et³⁶ excommunicatione simul³⁷ infra annum et diem non fuerit absolutus³⁸, universo iure et³⁹ honore et legalitate sua⁴⁰ privatus habeatur, ita ut in ferendo testimonio vel ad causandum⁴¹ de cetero nequaquam sit admittendus. Omni quoque feudali⁴² iure perpetuo carebit⁴³.

318. 1) divis 1; demandamus 3 ed. princ. k) generale 1. l) sua 2. m) sub. hab. 3. 4. 40
 n) capit 1. o) praesent 2. 3; placet 4. p) succedant 1. q) deest 3. 4. r) in loco raso 2;
 exigente 3. 4. s) deest 3. t) nostrum omni des. 3. 4. u) lantgravii 2. 4. v) talis add. 2.
 w) disponat 3. x) probare vel add. 3 ed. et ed. princ. y) deest 1. z) deest 3. 4. aa) fieri
 add. 3. 4. bb) praestito primo 3. 4. cc) illicitis 1. 3. 4; illicitis 2. dd) primo damnis 2—4.
 ee) notum 2—4. ff) diocesanus 2. gg) existerit 1; fuerit 2. hh) eum add. 3. 4. ii) et nec 3. 4. 45
 kk) pro qua dampnatus 1. ll) orat 2. mm) ob. vol. 2. nn) primo 3. 4. oo) ad visitandum 3. pp) quod 1;
 ut 3. qq) praedictum 2. rr) des. se absolvi 2; absolvi desideravit 3. 4. ss) deest 3. 4. tt) ab 3
 ed. incunab. uu) similiter 3. 4. vv) non fuerit abs. infra a. et diem 3. 4. ww) deest 3. 4. xx) iudi-
 candum 3. yy) feudali 2. 3. zz) carebit perpetuo 3. 4.

1) Quod nos dicimus 'Voreid', r. Loening l. c. 303 not. 4.

11. Item si in reisa alicuius domini cum ipso domino, cuius est reisa, aliqua fuerit qui incendiari, ut saepius contingit^a, faciat, dominus ipse, cuius est^b reisa, iurabit super reliquias, quod non fecerit conscientia, voluntate vel mandato suo^c; reum autem abiciet^d a se et nunquam recipiet. Quod si post^e illum ante^f satisfactionem receperit, tenetur universum damnum, quod illo^g commisit, restituere.

12. Item si contingat^h, dominum aliquem in villa aliqua hospitari violenter, et fortuito evenerit, domum aliquam incendi, et ille cui fit dampnum dominum inpeccerit, quod mandatoⁱ vel voluntate^k ipsius^l sit factum^m, primumⁿ praestet sacramentum calumnie; deinde dominus expurget se^o sola manu, quod voluntate, mandato suo^p vel conscientia sua factum non fuerit, et dampnum damnificato restituat.

13. Item si incendiarius captus fuerit et coram iudice negare voluerit incendium se commississe, nisi forte notorium per provinciam fuerit^q, iudex si possit eum cum VII idoneis testibus convincere, capite plectatur. Sed si notorium est^r, nullius requirendum est testimonium, sed statim decollandus.

14. Item si castellani alicuius^s domini descendentes a castro domini sui incendium fecerint, domino absente a provincia, castrum domini propter hoc non erit comburendum, sed bona incendiariorum, quaecumque extra castrum reperta fuerint^t, comburantur. Post reversionem vero domini, si dominus incendiarium retinere voluerit et a se non populerit^u, castrum eius similiter erit comburendum.

15. Item si proscriptus propter incendium^v in aliquam domum confugerit, de qua non possit haberi nisi domus incendatur, propter hoc incendium non erit quis pro incendiario reputandus^w, sed dampnum pro incendio restituere debet.

16. Item si incendiarius super castrum aliquod agitatus confugerit, et dominus^x, cuius est castrum, fortassis dominus vel vassallus^y vel consanguineus fuerit, dominus ille non debet eum persequentibus repraesentare, sed iuvabit eum a castro in silvam vel alias ubi securus sibi videatur. Quod si nec dominus nec vassallus^y nec cognatus fuerit, persequentibus eum statim repraesentet vel cum eo in eadem culpa sit.

17. Statuimus etiam^z et eodem firmiter odiato sancimus, ut quicumque alii damnum facere aut ipsum ledere^{aa} intendat, tribus ad minus ante diebus per certum nuntium suum diffiduciet^{ab} eum. Quod si lesus diffiduciatum se fuisse^{ac} negare voluerit, nuntius idem, si vivus est, iuret, quod^{ad} contradixerit ei ex parte domini sui loco et tempore designato. Si mortuus est nuntius, iuret dominus, iunctis sibi duobus veracibus viris^{ae}, quod contradixerit ei, ne dolo mediante de fide violata quis possit^{af} inculpari^{ag}.

18. His sanctientes adicimus, ut quicumque treugas alicui dederit, nisi ibidem^{ah} exceptum fuerit et determinatum^{ai}, quo tenore servet vel non servet eas, contradicere eas^{aj} ante terminum statutum nequaquam possit. Quod si fecerit, ut^{ak} violator fidei iudicetur.

19. Item quicumque^{al} nuntium aliquem pro eo, quod contradicturus mittitur, laeserit, fidem suam violavit et de cetero omni honore suo carebit, et in posterum nullus ei^{am} contradicat^{an}.

20. De filiis quoque sacerdotum, dyaconorum ac^{ao} rusticorum statuimus, ne cingulum militare aliquatenus assumant, et qui iam assumerunt, per iudicem provinciae

§18. a) contingit 1. b) ipsa add. 3. 4. c) cause. vel mandato vel voluntate sua 3. d) abiciat 2.
 e) deest 3. 4. f) post 3. 4. g) deest 1. h) contingit 2. i) suo add. 3. 4. k) vel conscientia
 45 add. 3; supra lin. add. 4. l) sua 3. 4. m) factum sit 2-4. n) primum — non fuerit et des. 3.
 o) exp. se dominus 4. p) deest 2. q) si forte notorium non fuerit per provinciam 3. 4. r) fuerit 3. 4.
 s) cuiusquam 3; cuiusque 4. t) fuerint reperta 3. u) populerit 3. 4. v) Item si incendiarius
 proscriptus 2. w) quis incendiarius 3. 4. x) domini 1. y) vassallus 1. z) quin et 1. aa) ledere
 ipsum 3. 4. ab) diffiduciat corr. diffiduciet 2. ac) deest 1. ad) quia 4. ae) viris ver. 3. 4.
 20 af) valent 3. 4. ag) inc. possit 2. ah) ibi 3. ai) det. et exc. fuerit 3. 4. aj) eis 3. ak) qui 3.
 al) contradicat 3. am) deest 3. 4.

a milicia pellantur. Quod si dominus alleulus eorum in milicia cum^o contra iudicia interdictum retinere contenderit¹⁾, ipse dominus in X libras iudici²⁾ condempnetur; servus autem omni iuro³⁾ milicie privetur.

21. Item⁴⁾ si quis comes postiudicos statuat, imperatori XXX libras solvat; post-iudex X libras⁵⁾.

22. Statuimus etiam ut, si quis vineas aut pomeria exciderit, proscriptioni et excommunicationi⁶⁾ incendiariorum subiciatur.

23. Ut autem haec tam utilia ordinatio omni tempore rata permanent et eo quo edicta⁷⁾ est tenore inconvulsa consistat, eam legibus praedecessorum nostrorum imperatorum atque regum iussimus insereri et perpetuo iure servari. Cui si quis ausu⁸⁾ temeritatis contraire praesumserit, Dei omnipotentis et nostrae perpetuo sit reus indignationis⁹⁾. Fiat, fiat, amen¹⁰⁾.

Actum Nurnberc¹¹⁾ in praesentia principum, consilio¹²⁾ et consensu eorum, anno dominicae¹³⁾ incarnationis MCLXXXVII, indictione VI¹⁴⁾, III¹⁵⁾ Kalendas Ianuarii.

319. PACTUM CUM ALDEFONSO REGE CASTELLAE.

1188. Apr. 23.

Pactum coniugiale inter Conradum filium imperatoris et Berengariam filiam Aldefonsi VIII. regis Castellae solummodo editiones²⁾ nobis praebuerunt, et quidem 1) Franciscus Sota 'Chronica de los principes de Asturias y Cantabria' (Madrid 1681 in folio) 20 p. 678 nr. 47, qui fortasse autographon prae oculis habuit, at lectiones praebet more Hispanico corruptas, quas adnotandas esse superfluum duximus³⁾; 2) Antonius de Lupian Zapata 'Tratado apologetico en defensa de la mayoria de la reyna doña Berenguela', qui tractatus editus est in appendice (sub nr. II) libri marchionis de Mondexar 'Memorias historicas de la vida y acciones del rey d. Alonso el noble, octavo del nombre', qui liber publici 25 iuris factus est a viris doctis Cerdà et Rico (Madrid 1783 in 4°); Lupianus animadvertit, chartam in tabulario comitis de Mora repertam et a comite de Torres Vedras in Appendice Relationum suarum p. 50 nr. 99 editam esse, quae Relationes, testantibus Cerdà et Rico, eadem sunt quas edidit 3) Antonius Suarez de Alarcon in 'Nobiliario' et quidem 'Relaciones genealógicas de la casa de los marqueses de Torcisa' p. 50 nr. 99, ex quo 30 libro, qui ad manus nobis non fuit, ab editoribus Mondexari nonnullae lectiones adnotantur. Ex 1 et 2 Pactum editum est cum a Pertzio, tum ab Aschbach 'Geschichte Spaniens und Portugals unter der Herrschaft der Almoraviden und Almohaden' II, 300 et ab editoribus libri qui inscribitur 'Wirttembergisches Urkundenbuch' II, 256 nr. 457.

319. ^{o)} eum in milicia 3. 4. ^{p)} contendit 1. ^{q)} dominus ipse iudici in X libras 3. 4. ^{r)} Item — 35 X libras des. 2-4. ^{s)} communicationi 1; et exc. supra lin. add. 4. ^{t)} dicta 2. 3. ^{u)} ind. sit reus 3. 4. ^{v)} deest 2-4. ^{w)} Nurenberch 2; Nurenberc 3; Norenberc 4. ^{x)} domini 1; deest 3. ^{y)} ind. VI. des. 3. 4; legendum est V. ^{z)} III. 2-4.

1) Cf. de hoc capite Schenk zu Schreinsberg 'Forschungen' XVI, 529; postiudices sunt ricarii committum. 2) Codex bibliothecae publicae Matritensis. Dd 99. ch. saec. XVIII. pacti textum, qui cum 40 editione Mondexari fere convenit, continet; cf. 'Neues Archiv' VI, 298; 'Archiv' VIII, 778. 3) e. g. Conradus, matibitas, cibitas, varones, duçem, deçeserit, amem etc.

Aschbach l. c. p. 306 indicat etiam privilegium regis Aldofonsi VIII. editum a Mondezaro p. 54, cuius eschatocollon hoc loco poni libet: Facta charta apud Burgos aera MCCXXVIII. X. Kalendas Augusti (1190. Int. 23), tertio anno postquam serenissimus Aldofonsus rex Castellae et Toloti Aldofonsum regem Legionensem cingulo militiae accinxit et ipse Aldofonsus rex Legionis osculatus est manum diti Aldofonsi regis Castellae, et consequenter, paucis diebus elapsis, ex quo supradictus Aldofonsus illustris rex Castellae et Toloti Romani imperatoris filium Conradum nomine in novum militem accinxit et filiam suam Berongariam [ei] tradidit in uxorem. Quae si recte interpretor, Conradus, ut in c. 1 Pacti provisum erat, Apr. 25 anni 1188 in Hispaniam profectus, mense Julio huius anni Berengariae desponsatus est. Quod coniugium postea propter consanguinitatem quinti gradus canonici, quia ambo coniuges originem trahebant a comite Raimundo II. Burgundiae, solutum est¹.

In explicandis nominibus locorum et Teutonicorum et Hispanicorum ducibus usi sumus editoribus codicis diplomatici Wirtembergici, qui ubique rationem gesserunt eorum quae Pertz, Saetino momento, iam adnotaverat. — Stumpf, Reg. 4490. (P. 565.)

In Dei nomine amen. Divina procurante elementia^a, placuit nobis Frederico^b Dei gratia Romanorum imperatori et semper augusto et vobis Aldofonso^c eadem gratia regi Castellae et Toloti contrahere matrimonium inter serenissimum filium nostrum Conradum ducem de Rotenburch^d et illustrem filiam vestram Berongariam.

1. Ad cuius rei et coniugii consummationem ego Fredericus Romanorum imperator et semper augustus cum consensu eiusdem filii Conradi promitto, quod mittam filium meum Conradum ad regnum vestrum in proxima litania, et desponsabit et ducet in uxorem legitimam praedictam filiam vestram Berongariam et dabit ei donationem propter nuptias, quae vulgo dicitur apud Romanos doairo, apud Hispanos arrhas: videlicet totum alodium^e, quod contigit^f cum tam a nobis quam a nobilissimo patrueli meo Frederico quondam duce de Rotenburch^d, quod est in episcopatu Herbipolensi et Francia^g orientali, in provinciis Sualveld² et Riez appellatis, in Suevia, et inter Rhenum^h et Sueviam situm, cuiusⁱ aliquam partem per certa nomina praesenti paginae^k duximus inserendam^l: castrum Rotenburch^{m,3} et castrum Verbinisporch^{n,4} cum omnibus eorum^o pertinentiis, curtes et alodia quae habemus tam in civitate Herbipolensi quam in episcopatu, burgum Wizenburch^{p,5} cum omnibus suis pertinentiis, mediam partem castrum Walirstein^{q,6} cum omnibus suis pertinentiis; castrum Flochberc^{r,7} cum omnibus suis^s pertinentiis, burgum^t Bobphingin^{u,8}, castrum Waltasin^{v,9} cum omnibus pertinentiis, burgum Gemunde^{w,10} cum pertinentiis, burgum Tinkelspuhel^{x,11} cum pertinentiis, burgum Ufkirchin^{y,12} cum pertinentiis, praedium in Burberch^{z,13} cum pertinentiis, burgum

319. ^a) providentia 2. ^b) Federico 2, similia semper. ^c) Adofonso hic 1. ^d) betenburch 1; Rothomburch 2 semper. ^e) allodium 2 semper. ^f) contingit 2. ^g) Francia 2. ^h) ita legendum esse videtur; Suaveldem. Riezas, Elatis in Suevia et in terrarum et Sueviam 2; Sualbenden apelatis in Suebia et inter Rhenum et Sueviam 1. ⁱ) eius 2. ^k) pagium 1. ^l) inferendum 2. ^m) Rotemburch 1. ⁿ) Wimboreh 2. ^o) deest 1. ^p) Vicomburch 2; vicomburch 1. ^q) valistram 2; vel raustein 1. ^r) flochbero 1. 2. ^s) deest 1. ^t) burgum — pertinentiis des. 2. 3. ^u) bebphingin 1. ^v) waltasin 1. ^w) Gemando 1. ^x) Tinkelspuhel 2; Tin Relf puohol 3. ^y) uskirchin 1; uschirchin 2. ^z) pr. Emburberch 2; pr. in Burbech 1.

1) V. Aschbach p. 300 et 'Wirtemb. Urkundenbuch II, p. 259. 2) pagus Sualfeld ad orientalem Franciam et diocesim Eichstetensem, Riez ad Sueviam et diocesim Augustanum pertinet. 3) Rothenburg ad Tuberam. 4) Viernsberg inter Rothenburg et Erlangen seu forte Wernsberg castrum Hohenloicum a Viernsberg ad septentriones (Stültn 'Wirtemberg. Geschichte' II, 234); vix tamen Weinsberg. 5) Weissenburg im Norigau. 6) Wallerstein. 7) Flochberg in pago Ries, proxime Bopfinger. 8) Bopfinger. 9) Videtur esse Waldhausen; villa inter Bopfinger et Aalen, districtus Neresheim. 10) Gemünd, a civitate Aalen versus occidentem. 11) Dinkelbühl. 12) Aufkirchen ad Wörnitz, inter Dinkelbühl et Wassertrüdingen. 13) Burgberg, ab occidente inter Gundelchingen et Giengen.

Kinc^{a.1} et praedia attinentia, burgum Eppingen^{b.2} cum pertinentiis, castrum Bienenke^{c.3} cum pertinentiis, castrum Wiliberoch^{d.4}, castrum Riet^{e.5}, alodium in Lutgersteigem^{f.6}, alodium in Suoigrem^{g.7}, alodium in Flina^{h.8}, alodium in Suntheim^{i.9}, alodium in Northeim^{k.10}, alodium in Malmisheim^{l.11}, alodium in Enbodillingem^{m.12}, alodium in Gondoliheim^{n.13}, alodium in Meechingen^{o.14}, alodium in^p Gugelingem¹⁵, alodium in Michinvolt¹⁶, castrum Elisperoh¹⁷, advocatia^r in Wilcenburch^{s.18} — secundum usum et consuetudinem Alemaniae. Et manebit apud vos in regno vestro interdum cum voluerit; et redibit in terram suam quando sibi placuerit.

2. Et ego praedictus Aldofonsus rex Castellae et Toloti promitto cum consensu filiae meae Berengariae vobis imperatori, quod dictam filiam meam Berongariam tradam¹⁹ in sponsam et uxorem legitimam filio vestro Conrado. Et a proximo festo natiuitatis Domini usque ad duos annos ibit filia mea Berengaria ad terram imperatoris et deferet secum quadraginta duo milia aureorum, ita quod imperator praemoneatur super hoc per spatium novem mensium ante terminum praefixum, ut assignetur locus, ubi ei occurrere faciat.

3. Haec autem sunt pacta infrascripta quae debent seruari ex utraque parte, tam^t ex parte imperatoris et filii sui Conradi quam^u ex parte Aldofonsi regis Castellae et filiae suae Berengariae: Si praedictus Aldofonsus rex Castellae filium^v habuerit masculinum legitimum, filius ille succedat ei^w heres in regno Castellae; si rex Aldofonsus sine filio masculino obierit, succedat^x in regno filia sua Berengaria et vir eius Conradus²⁰ cum ea, salvo et servato illeso iure suo dominae reginae Alienor uxori^y dicti regis Castellae in omnibus et per omnia in arrhis suis.

4. Haec autem sunt, quae sibi assignata sunt in dotem^z, id est in arrhas: Naxara, Tobia^a, Grañon^b, Zereço, Pazlongos, Zellorigo, Faro, Pancorbo, Monasterio, Villorado^c, Villafrañca, Alba de Monte de Oca^d, Arlançon, Burgos, Monio, Castro Soriz^e, Amaya, Orcexon^f, Vruel^{g.19}, Palancia^h comitis, Astudelloⁱ, Carrion, Fromesta, Portus

§19. a) Rino 2. b) Eppigom 2; Eppingen 1. c) Riomeck 2. d) viliberch 2; vliberch 1. e) Rierch 2. f) Lut Perstoigom 2. g) Suoigrom 1; Suoigrora 3. h) in Stinag 1; Iuffina 3. i) Suntheim 1. k) Erraim 2; Erteim 3; Northein 1. l) Malmisthoim 1. m) Envaro de Liggem 2. n) Goldolushoim 2; Gondolihoim 1. o) Norchingom 2. p) deest 1. q) elisperoh 1. r) advocatiam 2. s) Vhilcomburch 1; Viseomburch 2. t) tam ex parte deunt 2. u) quam usque Berongariae deunt 2. v) sicut 2. w) ei succedat illo 2. x) illi add. 2. y) uxoris 2. z) doto 1; dotem et in arrhas 2. a) Soria 1. b) Grañon Zereço des. 2. c) Belforado 2. d) monte Doza 2. e) Castroxoriz 2. f) Orcejon 2. g) Urrual 2. h) Palentia 2. i) Astadillo 2.

1) Giengen. 2) Eppingen inter Heilbronn et Bruchsal, diocesis Badensis. 3) Bingen prope. 4) Wildberg districtus Nagold, aut fortasse Weil aut Velberg prope Hall. Mons Wilerberg prope Weiler haut procul a Göglingen commemoratur a. 1206. 5) an Rieth prope Vaihingen, aut Reichen aut Richen, quae sita sunt inter Eppingen et Sinsheim. 6) Lauterstein prope Berrangen, districtus Badensis Eppingen, commemoratur a. 1205; castrum Lauterstein situm erat prope Massenbachhausen in districtu Wirtenbergico Brackenheim. 7) Schwaigern inter Heilbronn et Eppingen. 8) Flein ab Heilbronn reraus meridiem. 9) Sontheim districtus Heilbronn. 10) Nordheim districtus Brackenheim. 11) Malmshaim inter Heimsheim et Sindelfingen. 12) Heimsheim (olim Heimbodesheim) aut Heimerdingen districtus Leonberg. 13) Gundelsheim districtus Wirtenbergici Neckarsulm aut Gundelsheim districtus Badensis Bretten. 14) an Maichingen districtus Bretten. 15) Göglingen districtus Brackenheim. 16) Michelfeld districtus Badensis Wiesloch. 17) Secundum Stälin forte Neckarels districtus Badensis Mosbach; aut castrum dirutum Eselsberg prope Ensingen districtus Vaihingen. 18) Wilzburg prope Weissenburg. 19) Sunt Naxera, Tobia, Grañon, Cerezo de rio Tiron, Pazuengos, Cellorigo, Faro, Pancorbo, Monasterio de Rodilla, Belorado, Villafrañca, Alba de Montes de Oca, Arlanzon, Burgos, Mudó (locus dirutus supra Quintanilla de Somuño), Castroxoriz, Amaya, Ordejon, Urbel del Castillo, omnia in provincia Burgos et in regno antiquae Castellae sita.

sancti Anderii^k, Villarreo^l, Peñafiel², Magan^m, et duas partesⁿ salinarum de Villinohon^o, quae sunt regis.

5. Si filia regis Berengaria sine prole concepta de filio imperatoris decesserit, regnum Castellae revertatur ad prolem regis aliam vel ad prolem suae posteritatis, cuiuscunque gradus sit. Quod si nulla ex eo^p superstes fuerit soboles, tunc revertatur regnum ad dispositionem regis Aldefonsi^q Castellae, ut ille possideat regnum, quisquis sit, cui rex Aldefonsus illud assignaverit et iusserit dari^r; et supradictus Conradus teneatur sacramento suo ita facere de regno Castellae, sicut rex Aldefonsus^q disposuerit et praedictaverit. Si rex Aldefonsus filium masculinum legitimum habuerit et ille filius sine prole legitima superstite decesserit, praedicta Berengaria filia regis habeat regnum Castellae et vir eius Conradus cum ea, vel eorum^s proles, si quam legitimam reliquerint. Si forte praefatus Conradus decesserit, nulla suscepta prole de uxore sua Berengaria, ipsa reducatur salva et securam^t ad regnum Castellae, si sibi^u placuerit redire; et nichilominus^v habeat dotem suam, id est^w arrhas, in terra viri sui, videlicet totum alodium quod superius dictum est.

6. Item ex quo^x filius imperatoris Conradus ad regnum Castellae venerit, suscipiat benedictionem cum filia regis Castellae, a die qua venerit ad Castellam usque ad tres menses vel antea. Et postquam eam sic legitime duxerit, faciant statim securitatem homines terrae regis^y Castellae de regno filiae eius Berengariae et Conrado viro eius cum ea secundum praescriptas et subsequentes condiciones, salva fidelitate regni. Et recepta securitate regni, faciat securitatem ipse Conradus et iuret, quod omnia haec^z pacta praecedentia et subsequentia, quae ad eum pertinent^a, observet bona fide et sine omni^a fraude et dolo.

7. Item si rex Aldefonsus sine masculino filio superstite obierit, quamdiu filius imperatoris et filia regis prolem non habuerint, ipse Conradus dividat terram regendam nobilibus cum consilio uxoris suae Berengariae, et aliter non liceat ei. Et illi, quibus ipse terram regendam, ut moris^b est apud Hispanos, commiserit in honorem, faciant tunc hominum reginae uxori suae, filiae regis, et viro eius Conrado, sicut fecerunt primi, qui terram rexerant; hoc tamen remoto quod regi in diebus suis complere debent^c vel filio eius, si filium haberet.

8. Item si rex sine filio masculino obierit, veniat^d Conradus et uxor eius Berengaria ad regnum Castellae, et detur uxori eius regnum, et ipsi cum ea; et Conrado^e non detur sine uxore sua Berengaria, ipsa praesente et vidente, et non aliter; nec homines patriae aliter teneantur.

9. Item si mortuo rege sine filio masculino, uxor Conradi Berengaria filia regis forsitan infirma accedere non potuerit ad Castellam, veniat Conradus et adhibeat^f prolem suam et uxoris suae, si quam habuerint^g, et detur eis^h regnum. Si prolem non habuerint^g, veniat tamen tempore ad defendendum regnum, et adiuvent cum homines ad defensionem regni et serviant ei tamquam domino, excepto quod potestatem non habeat in castris seu villis mutandi vel alienandi. Et quando uxor eius venire poterit^h, veniat, et cum venerit, detur ei regnum etⁱ viro eius cum ea.

319. k) Andraus et 2. l) Villa Corol 1. m) Magan 1. n) duo parti 2. o) Villinohon 2.
 p) ea 2. q) Aldefonsi hic 1 et similia deinceps. r) voluerit dare 2. s) ea 1. 2. t) secure 1.
 u) ibi 1. v) Castellae et si non placuerit redire, nihilominus 2. w) suam et 2. x) Item quando 2.
 y) regi 2. z) deest 2. a) pertineant 2. b) mos 2. c) debebant 2. d) veniant 2. e) adducant 2.
 f) habuerit 2. g) ei 1. h) potuerit 2. i) ipsi Conrado add. 2.

1) Palenzuela, Astudillo, Carrion de los Condes, Fromista, Puerto de San Adrian, Villarreal in provincia Palencia, in regno antiquo Leon. 2) Peñafiel ad fluvium Duraton, provinciae Valladolid, in regno Leon. 3) Magan prope Toledo et Belinchon inter Madrid et Valencia, ambo provinciae Toledo, in regno novae Castellae.

10. Si obierit forte Conradus habens filium vel filiam de filia regis Berengaria, veniat ipse filius vel filia reginae Berengariae et proles sua ad Castellam; et detur eis^k regnum. Et homines patriae expectent adventum eorum et custodiant regnum et nulli illud tradant nisi ipsis. Et si Conradus et uxor eius Berengaria defuncti fuerint, prole utriusque superstite, si qua fuerit, detur ei^l regnum.

11. Et ego Fredericus supra nominatus Romanorum imperator promitto et convenio, quod omnia praescripta pacta et condiciones, quae me contingunt et filium meum Conradum et ad nos pertinent, servem^m bona fide et sine omni fraude et dolo et faciam teneri et fideliter observari.

12. Et ego Henricus rex filius imperatoris promitto et convenio, quod omniaⁿ praescripta pacta faciam observari a fratre meo Conrado, quaecumque patrem meum et fratrem contingunt et ad eosⁿ pertinent observanda.

13. Et ego praedictus rex Aldefonsus promitto et teneor sacramento, quod homines meo mandato in anima mea fecerunt, quod praescripta, quae me contingunt et ad me pertinent, observem^o et observari faciam bona fide et sine omni fraude et dolo.

14. Et ego sepe dictus^p Conradus filius imperatoris concedo atque affirmo praescripta pacta omnia et fideliter et integre omnia praedicto modo me observaturum promitto et iuravi coram nuntiis regis Castellae.

15. Et^q ego Berengaria filia regis Castellae similiter et^l omnia illa, quae de praescriptis me observanda contingunt, me observaturam^r promitto.

16. Nec non et ego Alionor^s regina uxor regis Castellae, mater praedictae Berengariae, promitto, quod ea, quae me contingunt et ad me et^l filiam meam pertinent, pro^u posse meo faciam observari.

17. Si forte ante adventum Conradi dominum regem, quod absit, decedere contigerit, barones et principes regni et potestates et civitates et magister Calatrabensis^t cum fratribus suis et commendator^v de^w Uoles cum fratribus suis teneantur sacramento et promissione, recipere Conradum filium imperatoris et tradere illi praedictam filiam regis Berengariam in uxorem et dare regnum ipsi uxori eius et Conrado cum ea. Et archiepiscopus^x et episcopi teneantur regnum interdicere et contradicentium personas excommunicare; dominusque^y Toletanus archiepiscopus et Hispaniarum primas^z teneatur ad hoc in ea obedientia, quam promisit domino pape, et suffraganei eius in ea obedientia, quam ei debent; Martinus Burgonsis episcopus teneatur obedientia, quam debet domino papae; Rodericus^z Calagurritanus episcopus teneatur obedientia, quam debet domino suo metropolitano; Dominicus Abulensis episcopus teneatur obedientia, quam debet domino suo metropolitano.

18. Haec sunt nomina principum et nobilium qui sacramenta^a praestiterunt: comes Petrus, comes Ferrandus, Didacus Gemenez^b, Didacus filius comitis Lupi^c, Petrus Ferrandi, Rodericus Guterri^d senescalus regis, Ordonius Garsiae, Albarus Roderici de Masella^e, Petrus Roderici de Guzman, Lupus Didaci morinus^f regis, Lupus Didaci de Mena, Gundisalbus^g Ferrandi potestas, Ferrandus Martini.

19. Haec sunt nomina civitatum et villarum quarum maiores iuraverunt: Toletum, Concha, Opto², Guadalfaxara, Fita³, Talamanca⁴, Uceda, Buytrago⁵, Madrit, Eaca-

319. k) eius 1; ei 2. l) deest 2. m) servare 1. n) cum 2. o) observent 2. p) supra-dictus 2. q) Et — Castellae deest 2. r) observaturum 2. s) Alionor 2. t) ad add. 2. u) praes. 1. v) commendato 1. w) deest 2. x) archiepiscopi 2. y) dominus quidem 2. z) Rodericus 1. a) sacramentum 2. b) Xemenes 2. c) Lopi 2. d) Guterrii 2. e) Manxilla 2. f) Gundisalbus 2. g) Salamanca 2.

1) i. e. maiorinus. Hispanice meriño, supremus regis iudex. 2) Cuena et Huelde provinciae Cuena. 3) Guadalajara et Hita seu Ita, prov. Guadalajara. 4) Talamanca prov. Madrid. 5) Uceda et Buytrago, prov. Guadalajara.

lona, Machoda^a, Talavera¹, Plasencia, Turgelium^{b,2}; citra Alpes³ vero: Abula, Secobia, Arebalum⁴, Medina de⁵ Campo, Ulmetum⁶, Coca, Portellum, Collar, Petraça, Fonto Domna^m, Septempublica, Aelonⁿ, Maderolo, Sanctus Estofanus^o, Oxoma, Caracena, Atenola^p, Segontum, Medina Celi^p, Vellanga, Almacanum^p, Soria⁴, Agripennis⁵, Farica⁶; citra Dorium^{q,6} vero: Valisoletum, Palantia^r, Lucronium^s, Calagurri, Arnotum, Otorium de Sellis^t, Septimanca, Turris de^u Lobaton, Mons Lotus^v, Fons Purus, Sanctus Facundus, Zoya^{v,7}.

Facta charta anno dominicæ incarnationis MCLXXXVIII, indictione sexta.

Data apud Saligestad, per manum Ruodulphi⁸ imperialis⁹ aulae prothonotarii⁹,
 10 presente Iohanne imperialis aulae cancellario⁹, nono Kalendus Maii, era MCCXXVI;
 feliciter amen.

320. SENTENTIA DE IUDICIO ADVOCATORUM.

1188. Aug. 8.

15 *Sententia involuta est magno privilegio ecclesie sanctorum Simonis et Iudæ Goslariensis dato, c. 6. Quod etiam eo excellit quod imperator (c. 8) pronuntiat, nullum episcopum potestatem habere sine ipsius consensu aliquem canonicorum excommunicandi vel divina ibidem interdicens. Privilegium, prius editum ab Heinrico in Antiquitatibus Goslariensibus p. 185 et a comite de Bocholtz-Asseburg 'Asseburger Urkundenbuch' I, 21 nr. 24,*
 20 *proponimus ex autographo in tabulario civitatis Goslariensis asservato, collato ab Otfone Heinemann Gottingensi discipulo. — Stumpf, Reg. 4495. (P. deest.)*

(C.) ¶ In nomine sanetę et individue Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator et semper augustus. ¶ (1) Cum ad omnium ecclesiarum protectione iure debeamus intendere, maxime tamen ad eas conservandas, que
 25 nobis speciali ratione semper fuerunt et sunt obnoxie, nostra versatur intentio, et ut illas, que ab antecessoribus nostris imperatoribus et regibus fundate sunt et constructę, pio semper amplectamur affectu, quatenus Deo in eisdem deservientes personeę pro nostra et imperii incolumitate tanto devotius Dominum exorent, quanto ab exteriorum incursu imperiali fuerint auctoritate protecti. (2) Ea propter omnium Christi fide-

30 319. ^{h)} Maqueda, Talavera, Plasencia, Truxillo 2. ⁱ⁾ Archalum 1. ^{k)} del 2. ^{l)} Olmetum 2.
^{m)} Fontedoumas 2. ⁿ⁾ Aillon 2. ^{o)} Stophanus 2. ^{p)} Atienza, Segoncia, Medina Selexs, Berlanga, Almazan 2. ^{q)} Contradorium 1. ^{r)} Vallisoletum, Palentia 2. ^{s)} Lucronium 1. ^{t)} Cellis 2.
^{u)} deest 2. ^{v)} Mons lectus 2. ^{w)} Cea 2. ^{x)} Rudulphi 1; Radolphi 2. ^{y)} imperatoris 1.
^{z)} proton. 1. ^{a)} chancelario 1.

35 1) Escalona, Maqueda, Talavera la vieja, prov. Toledo. 2) Plasencia et Truxillo in Estremadura. 3) Montana quę discernunt regnum Toletanum seu antiquę Castellę a regno nove Castellę, cuius sunt oppida sequentia. 4) Avila, Segovia, Arevalo, Medina del Campo, Olmedo, Coca, Portillo, Cuellar, Pedraza de la Sierra, Fuentidueña ad fluvium Duraton, Sepulveda, Aillon, Maderuelo, San-Esteban de Gormas, Osma aut Burgo de Osma (ambo autem ad dexteram ripam fluvii Duero),
 40 Caracena, Atienza, Sigüenza adhuc ultra Alpes sita, Medinaceli, Berlanga, Almazan, Soria ad dexteram ripam fluvii Duero. 5) Locus insertus. 6) Duero. 7) Valladolid, Pallencia, Logroño, Calahorra, Arnedo, Tordesillas, Simancas, Torrelobaton, Monte alegre, Fuente pura, Sahagun et Cea (ambo ad flumen Cea, provincię Leon), omnes ad dexteram Dueri ripam in regnis antiquę Castellę et Leon.

lium et imperii cognoscat universitas, de beneplacito et immobili voluntate nostra hoc esse, ut fratres Goslariensis ecclesie in ea libertate et honore permaneant, quod videlicet in domibus eorum et curtibus claustralibus nullus advocatus nec aliqua persona secularis preter nostram propriam personam aliquid iuris vel iudicii habeat sive in posterum sibi usurpare presumat. (3) Volumus etiam et auctoritate imperatoria mandando precipimus, quatenus quicumque in periculo vite constitutus in domum claustralem confugerit, ibi ab omni persecutore et iudice securus permaneat, nec inde cum quisquam violenter educere presumat, nec aliquis proter ipsum canonicum aliquem de familia canonici iudicet. (4) Considerantes preterea, quod thesaurus et ornatus ecclesie Goslariensis per diversorum hominum petitiones ad impignorandum frequenter concedi solebat et sic processu temporis in oblivionem cadere et ab ecclesia contigit alienari, mature prout nostra interest consulere et eidem ecclesie sollerter providere volentes, statuimus et auctoritate imperiali ac sub optentu gratie nostre canonicis ecclesie Goslariensis tam futuris quam presentibus districte precipimus, quod nec custos nec vicem custodis gerens seu quispiam alius propter aliquorum petitionem vel forte instantiam burgensium aut aliorum quorumlibet sive etiam nostram quicquam de ornatu ecclesie Goslariensis exponendum concedat, quem nec etiam personam nostram ad impignorandum ullo modo concedi volumus. (5) Illud etiam predictis canonicis indulgemus, ut quotienscumque civitatem Goslariensem, quam pre ceteris honoramus et amplectimur, curiam non celebraturi intraverimus, omnes curtes claustrales canonicorum videlicet ecclesie Goslariensis ab omnium hospitem qui nobiscum venerint mansione vel introitu prorsus immunes existant, nec quisquam de familia nostra vel alius aliquis eos super hoc ullatenus inquietare presumat. Si vero ad curiam celebrandam predictam civitatem nos adire contigerit, marscaleus sive camerarius noster in curia claustrali aliquem ex principibus locandi potestatem habeat, ita tamen, ut sine equitatura et absque omni lesione et incommodo domestici decenter in eadem domo maneat. (6) Perlata quoque ad nos importunitate, quam in bona ecclesie nostre Goslariensis aliquando exercere presumpserunt advocati, vel villicationes eius locando, quod nichil ad eos, vel hereditates litonum ecclesie sibi usurpando, vel etiam mansos ecclesie novis collocando colonis, nos hec illicita de cetero fieri autentico prohibentes edicto, nullam permitimus advocatis ad talia perpetranda potestatem. Cum enim de iure advocatorum coram nobis in palatio Goslariensi questio moveretur, de communi principum consilio sententiatum fuit: quod in bonis ecclesiarum advocati nichil iuris haberent, nisi tantum in tribus casibus, in furto videlicet, in pugna et in raptu, et omnes alie questiones essent ad yconomum seu villicum ecclesie referende. (7) Nos ergo commoditatibus eiusdem ecclesie consulentes constituimus, ut super bona sua que sunt in villa Werre, seu alia quecumque in posterum iuste acquisitionis titulo poterit adipisci, onere advocatorum carentia, nemo debeat advocatus haberi nec alius quam yconomus ecclesie, cui commissa fuerint, aliquid in eis ordinandi potestate perfruatur. (8) Cum igitur iam sepedicta ecclesia, cuius libertatem gloriam coronam nostram reputamus, solummodo ad nos habeat respectum, ideo stabilius in suo iure desideramus eam permanere, nolentes ut aliquis in eam potestativas manus extendat et ut nullus episcoporum aliquem de canonicis ecclesie Goslariensis excommunicandi vel divina ibidem prohibendi sine consilio et conventia nostra potestatem habeat, decernimus et inviolabiliter observari precipimus. (9) Verumtamen culpis predictorum canonicorum aliquando merentibus dignam erga ipsos indignationis materiam inde concepimus, quod antiquam et consuetam Goslariensis ecclesie libertatem de novo turbare presumpserunt, servam et tributariam illam facere volentes, dum legatum domini apostolici tanta ut audivimus reverentia in eadem ecclesia receperunt, pecuniam suam illi conferentes, divina quoque auctoritatis eius interdicto dimittentes. Quia vero Goslariensis ecclesia, ut dictum est,

ad nullum in mundo nisi ad imperatorem vel regem Romanorum debet habere respectum et nullus in ea intordicendi divina potestatem habeat, nisi prius habita nostrę permissionis licentia, super hoc facto graviter merito commoti fuimus, quod ita tunc primum per ipsos fratres fuerit anollata, et ne de cetero tale quid eis contingat, omni qua dignum est districtione prohibemus. (10) Accidit preterea ut ecclesia Goslariensis per procuratores suos in sollempni curia nostra querimoniam coram nobis deponeret, quod bona sua in villa Bernesdorp, viginti videlicet mansos et unum, monachi de Lutera violenter et iniusto detinerent, cum tamen ipsa ecclesia Goslariensis eadem bona titulo iustę acquisitionis adepta fuerit, exhibito super hoc nobis autentico scripto domini Henrici Romanorum imperatoris IIII. Nos itaque iuris ratione hoc diotante, de consilio et sententia principum ecclesiam Goslariensem restituimus et procuratores eius nomine ecclesię per camerarium nostrum in possessionem mittentes, eis iam dicta bona perpetuo possidenda confirmavimus et confirmamus. (11) Hęc igitur omnia sicut ab antecessoribus nostris regibus et imperatoribus ecclesie Goslariensi sunt indulta, ita et nos indulgemus et, ut nulla omnino persona magna vel parva, secularis vel ecclesiastica in posterum ea retractandi seu evacuandi habeat auctoritatem, presenti pagina sigilli nostri impressione signata muniendo roboramus. Siquis autem ausu temerario contra hęc nostrę donationis instituta venire temptaverit, nostrę indignationi tamquam reus lese maiestatis perpetuo subiacebit.

Huius rei testes sunt: Adelhogus Hildensemensis episcopus, Tidericus Halverstadensis episcopus, Tidericus Liubicensis episcopus, Albertus de Gronbach, Albertus de Hiltinburch, Burchardus de Waldenberch, Ludolfus de Peine, Eobertus de Wulferbutele, Volemarus advocatus Goslariensis et alii quam plures.

§ Signum domini Frederici (M.) Romanorum imperatoris invictissimi. §

Ego Iohannes cancellarius vice Conradi Moguntini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Acta sunt hęc anno dominicę incarnationis MCLXXXVIII, indict. VI, regnante domino Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXXIII, imperii vero XXXVII. Data Goslarie, VI. Idus Augusti.

321. SENTENTIA CONTRA INFEODATIONEM BANNI REGALIS.

1188. Dec. 8.

Dederunt Pabst e 1) cartulario Tridentino, dicto codex Wangianus, qui nunc in tabulario praesidis Ocnopontano asservatur, fol. 19' (p. 21), ubi a tribus notariis a. 1218 confirmata est; et Wattenbach e 2) cartulario Tridentino saec. XVI. fol. 30' tabularii Vindobonensis. E codice 1 legitur in Fontibus rerum Austriacarum II, 5, 81. — Stumpf, Reg. 4509. (P. decst.)

† In nomine Domini. Die^a Iovis qui fuit octavus intrante mense Decembr. in presentia Ottonis^b marchionis de Meis, Sigfredi^c comitis de Orlamunde et aliorum principum, Rodulfi protonotarii^d curie, Henrici comitis de Epan^e, Rodegeri de Mez^f, Bozonis, Musonis, Petarini^g et aliorum plurium, dominus Sigfredus abbas monasterii de Hers-

321. a) In die 2. b) Otthonis 2. c) Sigfredi 2. d) proton. 2. e) Epan 2. f) Metz 2. g) Petarini 2.

wolden interrogatus per dominum imperatorem Fedricum^b residentem pro tribunali, si aliquis episcopus potest dare vel infeodare alicui bannum sue ipsius persone, ita quod hereditarium feodum esse debeat, an non. Qui ad suprascriptam interrogationem tale laudamentum fecit: videlicet quod nullus episcopus potest dare vel infeodare alicui homini bannum persone sui ipsius, ita quod sit in preiudicium sui successoris aut quod hereditarium feodum esse possit aut esse debeat.

Factum est hoc laudamentum coram domino imperatore apud Saleveldem, consentientibus et confirmantibus omnibus suprascriptis principibus hora ad hos¹ interrogatis totaque curia sine reprehensione aut contradictione aliqua, confirmante etiam suprascripto domino imperatore auctoritate sue imperialis maiestatis ac precipiente mihi, ut sua auctoritate in scriptis reducerem².

Anno dominice nativitatis millesimo centesimo octuagesimo octavo, indiet. sexta.

† Ego Albertus notarius domini Fedrici¹ imperatoris interfui et ex iussione prenotati^m domini imperatoris suprascriptum laudum in hanc publicam formam redegi.

322-324. PAX CUM CLEMENTE VIII.

1189. Apr. 3-18.

Ad hanc pacem, quae Hagenovae perfecta esse videtur¹, pertinet et ipsa bulla pontificis Inn. 26 data, qua Folmarum archiepiscopatu Trevirensi privatum esse declarat (Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 16423). Quam tamen, quia ex autographo edita est a viro cl. Beyer 'Mittelrheinisches Urkundenbuch' II, 130 nr. 94, hoc loco omittendam esse duximus. 20 Discimus autem ex ea, pacis conditiones seu conditiones pacis Venetae in scriptum redactas esse sigillis intercessorum utriusque partis confirmatum: prout in litteris compositionis apparet, dictorum cardinalium (Petri et Iordani) legatorum nostrorum et venerabilium fratrum nostrorum . . . Bauenbergensis et G. Herbipolensis episcoporum et dilecti filii S. Herfeldensis abbatis sigillorum testimonio consignatis. Praeterea imperatorem pacem 25 per cartam aurea bulla munitam, ad instar cartae Venetae supra nr. 270, confirmasse, tradunt *Gesta Trevirorum Cont. III, c. 12 (SS. XXIV, 389)*: Emissis igitur duobus cardinalibus, Iordano videlicet et Petro, questiones, quae inter predecessores suos et imperatorem diu ventilatae erant, in formam diffinitivam redactas, per eos imperatori et regi transmisit. Imperator autem cum iam in procinctu itineris sui esset, acceptavit 30 formam compositionis illius et eam in carta conscribi fecit bullisque aureis confirmari mandavit.

322. HEINRICI VI. RESTITUTIO PATRIMONII SANCTI PETRI. Apr. 3.

Damus ex 1) transsumto a. 1221, facto in palatio publico Urbevetano de protocollo seu abbreviatura domni Prudentii iudicis, in libro instrumentorum communis Urbevetani 35 saec. XIII. fol. 25', quod iam olim descripsit b. m. Bethmann, adnotata 2) varia lectione editionis quae legitur in 'Giornale arcadico' CXXXVI, 139 d'una pergamena esistente nell' archivio comunale di Orvieto, quem textum praeter exemplar Bethmanni adhibuit Ficker in editione sua 'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens' IV, 215 nr. 174. — Stumpf, Reg. 4640. (P. deest.) 40

321. ¹⁾ Federicum 2. ²⁾ ore ad os 2. ³⁾ inducerem 2. ⁴⁾ Friderici 2. ⁵⁾ iussione pronominati 2.

1) V. Scheffer-Boichorst 'Kaiser Friedrich I. letzter Streit mit der Kurie' p. 181.

† In nomine Domini. Nos Henricus divina favente clementia Romanorum rex
semper augustus. (1) Restituimus in Christo karissimo patri Clementi sancto Romane
ecclesie summo pontifici omnem possessionem quam habuit papa Lucius in civitate
Urbevotana; et si qui^a de his, qui magestati nostre iuraverunt, prius pape Lucio iura-
verant^b, eos absolvimus a iuramento. (2) Item Viterbienses absolvimus a iuramento
et restituimus eos predicto in Christo patri Clementi pape quoad possessionem, absol-
ventes eos a promissione quam nobis fecerunt, nolentes eis de cetero tenori de his
quo ipsis promisimus vel concessimus. (3) Insuper iamdicto patri in Christo Cle-
menti pape restituimus quoad possessionem Cornetum, Veteralam, Ortam, Narnium,
10 Amelium, Tusculanum, Terracinam, absolvendo homines predictorum locorum a iura-
mento quod nobis fecerunt. (4) Item quecumque civitates, castella, munitiones, ville
et barones per Romaniam vel Campaniam constituti magestati nostre^c iuramentum
fecerunt post mortem pape Lucii et primo^d nec^e serenissimo patri nec^f nobis astricti
tenebantur, omnes predictos supradicto Clementi pape restituimus, absolventes eos a
15 iuramento quod nobis fecerunt. (5) Predicta igitur^g omnia restituimus pape quoad
possessionem, salvo iure^h imperii tam de proprietate quam de possessione, preci-
pientes omnibus predictis, ut iurent et obediant predictoⁱ pape sicut domino.
(6) Quodcumque autem comune vel persona^k hanc restitutionem nostram impedierit,
diffiduciamus eam a nostra gratia et hanno regali supponimus. (7) Item omne ius,
20 si quod papa Lucius habuit in civitate Tiburtina, restituimus iamdicto Clementi pape
quoad possessionem, salva fidelitate quam quondam serenissimo patri et nuper nobis
fecerant, salvo etiam iure imperii tam de proprietate quam de possessione. (8) Item
quod factum est in civitate Massanensi^l et pertinentiis in preiudicium episcopi Massa-
nensis, restituimus ipsi episcopo quoad possessionem, salvo iure imperii tam de pro-
25 prietate quam de possessione. (9) Item Iacinto cardinali restituimus Petronianum
et Cincellam^m. (10) Ceterum latoribus presentium nuntiis nostris, preposito Sygloo
et Lotario iudiciⁿ, dedimus auctoritatem omnia supradicta executioni mandandi.

Dat. apud Argentinam, III. Non. Aprilis.

323. IMPERATORIS EPISTOLA AD CLEMENTEM VIII. Apr. 10.

30 *Exstat in codice Parisino 8989, Rotulo II. Cluniacensi a. 1245 exarato, ex quo
editionem principem instauravit b. m. Huillard-Bréholles 'Notices et extraits des manu-
screts de la bibliothèque impériale' XXI, 2, 324 nr. IV (= Toeche 'Jahrbücher Hein-
richs VI, 520); iterum contulit vir cl. Augustus Molinier. Summarium codicis Otto-
boniani 2546 saec. XIII. ex. apographa Rotulorum Lugdunensium continentis v. apud
35 Marteneum 'Collectio ampl.' II, 1230 (= Walterich II, 709 not. 6). — Stumpf, Reg. 451A.
(P. deest.)*

Reverendo in Christo patri Clementi sancto Romane ecclesie summo pontifici F.
Doi gratia Romanorum imperator et semper augustus salutem et sinceram filialis reve-
rentie dilectionem.

40 Ex littoris per fideles nuntios nostros F.¹ prepositum Argentinensem et magistrum
Henricum scolasticum Traiectensom, imperialis aule protonotarium, a sanctitate vestra
nobis transmissis, et ex verbis que ab ore vestro audierunt intelleximus, paratam et

322. a) Urbis veteris nec non si quid 2. b) iuraverunt 2. c) pro mag. nostro 2: iuraverunt.
d) primum 2. e) nostro 2. f) nunc 2. g) sic 2. h) nostri add. 2. i) iamdicto 2.
45 k) per omnia 1. l) Massan 1; Massano 2. m) Centumcellas 2. n) iudicibus 2.

1) *Fridericum.*

promptam animo vestro consistere voluntatem, predilecto filio nostro H. illustri Romanorum regi augusto sueque nobilissimo consorti, karissime videlicet filie nostre Constantie Romanorum regine auguste, nullo mediante dubio vel impedimento, coronam imponendi. Postmodum venerabiles nuntii sanctitatis vestre P. et I. sancte Romane ecclesie cardinales¹ ac fidelis noster Leo de Monumento² in presentia nostra constituti litteris apostolicis et viva voce maiestati nostre idem constantius et firmiter inculcarunt, videlicet quod omni occasione remota vestra se prepararet paternitas predictam coronationem adimplere. Unde et nos firmaveramus in animo nostro ita disponere, ut filius noster et filia nostra omni tarditate exoluta iter statim arriperent pro suscipienda coronatione, sicut predicti nuntii nobis dixerunt gratum vestre fore sanctitati, ut factum hoc quanto citius fieri posset consummaretur^a. Sed impedimentis intervenientibus, que presentes nuntii vobis referre poterunt, eos necessario detineri oportuit, nec prius potuerunt^b transmitti. Nunc itaque prosequendo insidentes proposito ac plenam de vestra sanctitatis constantia fiduciam habentes, latores presentium magistrum Henricum protonotarium nostrum et nobiles viros Leonem de Monumento et Gerlacum de Yaimbure vestre transmittimus paternitati, monentes attentius et cum filiali affectu rogantes, quatinus in facto memorate coronationis ita pie ac sincere procedatis, secundum quod ius et consuetudo ab antiquo ad hoc usque tempora pertulisse perhibentur; certum habentes et indubitatum, quod ipse filius noster paternitati vestre plurimum placere studebit, vestram tanquam dilecti ac spiritalis patris personam ac deinde fratres vestros sincere diligendo, et sanctam Romanam ecclesiam manuteneri, defensare et ampliare paratissimus semper existet, factururus etiam ea que nostri antecessores in recipienda coronatione facere consueverunt. Ac circa hoc que ipsi latores presentium viva vobis voce ex parte nostra dixerint, credatis indubitanter.

Datum apud Haginawa, IIII. Idus Aprilis.

23

324. HEINRICI VI. EPISTOLA AD CLEMENTEM VIII. Apr. 18.

E codice Parisino 8990 saec. XVIII. apographon Rotulorum Cluniacensium continente (in Rotulo IX.) edidit Huillard-Bréholles l. c. 325 nr. V (= Toeche l. c. 520). — Stumpf, Reg. 4642. (P. deest.)

Reverendo in Christo patri Clementi sancte Romane ecclesie summo pontifici H. Dei gratia Romanorum rex et semper augustus salutem et filialem dilectionem.

Ex litteris per fideles nostros nuntios H. imperialis aule prothonotarium et F. propositum, a sanctitate vestra nobis transmissis, et ex verbis que ab ore vestro audiverunt intelleximus, paratam ac promptam in vobis consistere voluntatem nobis nostrique nobilissime consorti Constantie Romanorum regine auguste, nullo mediante dubio vel impedimento, coronam imponendi. Postmodum venerabiles nuntii sanctitatis vestre P. et I. cardinales sancte Romane ecclesie ac fidelis noster vir nobilis Leo de Monumento in presentia nostra constituti litteris apostolicis et viva voce maiestati nostre idem constantius ac firmiter inculcarunt, videlicet quod omni occasione remota vestra se prepararet benignitas predictam coronationem adimplere. Unde et nos firmaveramus in animo nostro sine mora disponere, ut nos et prememorata consors nostra iter quanto citius arripere pro coronatione suscipienda, sicut predicti nuntii vestri nobis dixerunt gratum vestre fore sanctitati, factum hoc quanto citius fieri posset consummari.

323. ^a) consummaretur cod. ^b) poterunt cod.

1) Petrus tituli S. Petri ad Vincula et Iordanus tituli S. Paulitiane presbyteri cardinales.

2) Consul Romanus.

Sed impedimentis intervenientibus, quo viva voce lateros presentium, H. imperialis aule protonotarius et nobiles viri Leo de Monumento ac Gerlacus de Isemburo, vobis explicabunt, nundum venire potuimus. Cum itaque de vestri constantia propositi nullam prorsus dubitationem concepiamus, paternitatem vestram cum filiali affectu rogamus attentius, quatinus litteris vestris nobis iterum indicetis, quod in facto prememorato coronationis ita procedatis, secundum quod ius et consuetudo ab antiquo usque ad tempora hec sunt devoluta; certum habentes ac firmum, quod nos paternitati vestre plurimum placere studobimus, personam vestram ac fratrum vestrorum venerabilium cardinalium sincero diligendo et sanctam Romanam ecclesiam in omni iure suo defendendo, ampliando et manutenendo, parati etiam ea facere in coronatione recipienda que serenissimus pater noster F. Romanorum imperator augustus et alii antecessores nostri beato Petro et Romane ecclesie facere ab antiquo consueverunt. Ceterum ea que prescripti nuntii nostri ex parte nostra vobis dixerunt firmiter credatis et eos quam citius fieri poterit celsitudini nostre remittatis expeditos.

15 Datum Veingon, XIII. Kalendas Maii.

HEINRICI VI. CONSTITUTIONES.

325. CONVENTIO CUM DUCE BURGUNDIAE.

1186. Iul. 5.

Dedit vir cl. Arndt ex autographo tabularii provincialis Divionensis Série B. 11932, cuius sigillum doperditum est. Quod cum in infimis parte humore et vetustate luesum sit, verba quae legi iam non poterant, supplevit e Registro membranaceo succ. XIV. ex. B. 10423 fol. 47'. — Stumpf, Reg. 4581. (P. deest.)

Heinricus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus dilecto et fideli suo Hugoni^a duci Divinionensi gratiam suam et omne bonum.

Discretioni tue significamus et firmiter constare volumus, quod nos pacem, que inter nostram sublimitatem et tuam dilectionem ordinata est, secundum eam formam que in presenti pagina subscripta est ratam habemus et regia auctoritate nostra firmam et inviolatam conservare decrevimus. (1) Inprimis itaque sicut in tuis litteris continetur hominum nobis facies et legiitatem de tota terra comitatus Albonii, que infra districtum imperii continetur, quam modo possides et in posterum possesurus es. Bona quoque fide et sano intellectu secundum usum et consuetudinem Burgondie atque Provincie recipies et a nobis recognoscas allodium Urrici de Baugeio et alia etiam allodia que infra terminos imperii sunt constituta. (2) In hoc etiam voluntati tue consentimus, quod filius tuus ille qui dux futurus est Divionensis, salva fidelitate regis Francie, nobis hominum faciet de allodio memorati Urrici de Baugeio, et similiter de allodiis que habet et que habebit infra imperium. (3) Hoc quoque ratum similiter et firmum volumus observare, quod si forte rex Francie insultum fecerit imperio, tu in propria tua persona auxilium nobis prebebis de omni casamento quod a nobis habes; et si nos regi Francie et eius regno insultum fecerimus, tu similiter ipsi in propria tua persona prestabis auxilium de omni casamento quod de eo habes. (4) Contra omnem etiam hominem preter regem Francie pacem et veram facies ad mandatum nostrum de universo comitatu Albonii, salvo iure ecclesiarum imperii. (5) Compositionem quoque facies cum fidelibus nostris, archiepiscopo Viennensi et cum episcopo Gratianopolitano et episcopo Valentino super querimoniis suis, si quas adversum te proponant, vel in presentia nostra vel fidelis nostri Urrici de Godenbure vel altorius certi nuncii nostri ad hoc destinati. (6) Si que etiam et alie ecclesiastice persone aliquam controversiam contra te habuerint, ipsis vel secundum iusticiam vel secundum

amicabilem compositionem^b satisfactionem exhibebis. (7) Ad hec in gratie nostre plenitudinem te recipimus.

Dat. [in campo Urbe Uetori]^c, anno dominice incarnationis MCLXXXVI, indictione IIII, [III. Nonas Iulii].

326. CONVENTIO CUM COMITE HAINOENSI.

1188. Mai. 16.

Continetur in transsumto a. 1258 supra nr. 298 laudato tabularii S. Lamberti Leodiensis nr. 16, ubi haec leguntur: Item alias litteras sigillatas sigillo nobilis viri Henrici Dei gratia quondam regis Romanorum non abolitas nec in aliqua sui parte viciatas vidimus in hec verba. Exscripsit vir d. Arndt et ex eius exemplari publici iuris fecit Toeche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 606 nr. 9. Quam editionem repetimus, collata editione quam paullo ante ex exemplari viri d. Schoonbrodt Leodiensis instituerat Prutz 'Heinrich der Löwe' p. 489, ubi transsumti quoque tenorem invenies. Similem chartam tunc etiam Fridericum imperatorem comiti Balduino dedisse, auctor est Gislebertus Montensis, SS. XXI, 556. — Stampf, Reg. 4628. (P. decst.)

In nomine Domini amen. Anno dominice incarnationis MCLXXXVIII, indictione VI. Hec est compromissio inter dominum Henricum Romanorum regem augustum et Balduinum comitem Hennacensem^a. Dominus rex tale laudamentum cum ipso comite instituit, quod post decessum Henrici comitis Namucensis avunculi illius^b colliget eum in familiaritatem suam per hominii exhibitionem de bonis illis, que idem comes tenebat ab imperio, iuxta consilium familiarium consiliariorum suorum. Huic promissioni testes fuerunt: Fridericus illustris Suevorum dux, Iohannes imperialis cancellarius, comes Simon de Spanheim, Wernerus de Bonlanden, Hartmannus de Boutingin, Cuno de Mencinberch, Conradus dapifer, Marewardus^c dapifer, Henricus de Lutra camerarius, Willermus Aquensis advocatus.

Datum apud Seliginstad^d, XVII. Kal. Iunii.

327. MANDATUM DE ARGENTIFODINIS.

(1189) Mart. 21.

Adhibuimus 1) Diplomatarium Mindense saec. XVIII. inter schedas Kindlingerianus in tabulario Monasteriensi asservatum signatum Msc. II. 189, secundum editionem Wilhelmsii 'Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen' II, 339 nr. 243; 2) editionem in libro 'Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen' II, 178 paratum a viro cl. Meiller e transsumto notarii facto Mindae a. 1530. Dec. 25 ex quodam

325. ^b) vox partim vetustate deleta. ^c) notum adhuc legit Arndt; Urbe veti Reg.

326. ^a) Hennacensem P. ^b) eius P. ^c) Marwardus T. P. ^d) sic P.; Seliginstad T.

libro seu registro secreto et authentico venerabilis capituli Mindensis ecclesiae; 3) apographon ab Iohanne Friderico Falke exaratum inter eius schedas tom. I, 747, quae nunc asservantur in tabulario Guelferbytano, iam olim descriptum a Wilhelmo Ebert bibliothecario Guelferbytano; cuius apographi scribendi rationem retinimus; 4) editionem apud Pistorium 'Scriptores rerum Germanicarum' (III) p. 746, quam reliqui editores repetiverunt. Idem iuris principium a rege enuntiatur in privilegio eodem die episcopo Mindensi dato ad. Wilmans l. c. II, 340 nr. 244 (Stumpf 4639). — Stumpf, Reg. 4638.

(P. deest.)

Henricus^a Dei gratia Romanorum rex et semper augustus fidelibus suis episcopis Mindensi, Paderbornensi^b, Osnaburgensi^c, comitibus quoque et nobilibus et universis¹⁰ hominibus in eisdem episcopatibus constitutis gratiam suam et omne bonum.

Cum omnis argentifodina ad iura pertineat imperii et inter regalia nostra sit computata, nulli venit^d in dubium, quin ea quo nuper in episcopatu Mindensi dicitur inventa ad nostram totaliter spectet distributionem. Unde in ea nulli hominum quocumque iuris recognoscimus, nisi hoc a nostro liberalitatis munificencia^e valeat specialiter¹⁵ impetrare. Mandamus igitur omnibus^f vobis et singulis sub obtentu gratie nostre precipientes, ut nullus vestrum se de predicta argentifodina intromittat nec aliquid iuris sine nostra licentia sibi in ea usurpet. Quod si quis temerario ausu forte attemptaverit, indignationem nostram se noverit incursum. Presentium^g autem latorem fidelem nuncio^h nostrum ad partes illas transmisimus, ut de eadem argentifodina²⁰ ordinet et disponat, prout nobis videritⁱ expedire. Mandamus itaque dilectioni vestre attente rogantes, ut ei consilio et auxilio fideliter assistatis, gratos^j affectuosos a seronitate nostra recepturi.

Datum apud Nannonstoino^k, XII. Kal. Aprilis.

328. SENTENTIA DE DECIMIS NON ALIENANDIS.

1190. Jul. 11.

Damus e Copiaro ecclesiae Verdensis sign. II. 125 succ. XIV. nr. 19, qui in tabulario regio Hannoverano asservatur. Praecedit rubrica: Sententia Heinrici imperatoris de decimis non alienandis. — Stumpf, Reg. 4654. (P. 186.)³⁰

Henricus sextus divina favente clementia Romanorum rex et semper augustus. Dignum est et tam equitati quam publice honestati consentaneum, ut ea quae in presentia maiestatis nostrae iustitia mediante diffiniuntur, ad perpetuam ipsorum stabilitatem irrefragabili regio dignitatis auctoritate confirmantur. Universis itaque tam presentibus quam futuris imperii fidelibus notum fieri volumus, quod cum dilectus princeps³⁵ noster Rodolfus venerabilis Verdensis episcopus in curia nostra Merabure cele-

327. a) Henricus I. 4. b) Paderborn. 2; Patherbrunn. 3; Paderborn. 4. c) Osnaburg. 2. 3.
d) venit 2. e) a nostra liberalitate 3. 4. f) deest 3. g) Praesentem 1; Presentium 3; Presentium 4.
h) videtur 3. 4. i) gratius 2. k) Nannonstoino 3. 4.

1) Nanstein prope Landstuhl a Kaiserlautern versus occidentem, secundum Stumpf 'Nachträge' p. 562. 40

brata sententiam inquireret, utrum videlicet liceret aliquem episcoporum decimam suis temporibus non proveniente in feodo dare seu alio modo ab ecclesia alienare, Otto Misnensis marchio super hoc requisitus, consentientibus principibus qui tunc aderant, talem dicitur sententiam: quod scilicet non liceret alicui episcopo decimam quamcumque, cuius usus suis temporibus non contigisset provenire, per infeodacionem sive vendicionem aut per alium quemcumque alienationis modum ab ecclesia sua nullatenus alienare. Quam sententiam utpote iustam ratam habemus et regia auctoritate confirmamus, statuantes et generali edicto precipientes, ne ulla humilis vel alta, ecclesiastica vel secularis persona prememorato Verdensi episcopo in decimis, que in Verdensi episcopatu suis temporibus [non] provenerunt, sive in aliis quibuscumque bonis ad eum pertinentibus ullam violentiam aut iniuriam presumat inferre, et si quispiam etiam temporibus antecessorum suorum aut huiusmodi decimas aut alia bona ecclesie sibi sine ipsorum auctoritate usurpavit, universa exinde percepta* eidem episcopo cum integritate restituat. Predictae sententio subscripti principes, nobiles et ministeriales interfuerunt ipsamque approbaverunt: Conradus Magontinus archiepiscopus, Wigmannus Magdeburgensis archiepiscopus et alii quam plures.

Acta sunt hec apud Mersbure, anno dominice incarnationis MCLXXXIX, XVII. Kal. ^{1189.} Oct. 16. Novembris.

Datum Fulde per manum Heinrici imperialis aule prothonotarii, anno Domini ²⁰ MCXC, indict. VIII, V. Idus Iulii.

329. SENTENTIA DE FILIIS MINISTERIALIUM ET LIBERARUM.

1190. Iul. 14.

Deprompsimus eam e Copiario ecclesie Verdensis tabularii Hannoverani sign. II. 125
²⁵ *sacc. XIV. nr. 23, ubi precedit rubrum: De filiis ministerialium et liberis matribus.*

Hoc loco, quia alium non habemus, adiungi liceat sententiam memorabilem Hallis Saxonorum a. 1190. Sept. latam, quam refert Gislebertus in Chronico Hanoniense SS. XXI, 572 his verbis: Tacendum autem non est, quod episcopus quidam apud Hallam iudicium quesivit coram domino rege, si ministeriales principis alicuius cum nobilibus habeant iudicare. Ad hoc iudicatum fuit per comitem palatinum de Tuingo: quod si nobilis homo iudicium proferret et unum nobilem haberet in iudicio sequacem, alter sequax esse posset ministerialis, scilicet de principis advocatia vel propria familia. — Stumpf, Reg. 4655. (P. 187.)

H(airicus) Dei gratia Romanorum rex et semper augustus fidelibus suis, clero, ³⁵ inbeneficiatis et ministerialibus Verdensis ecclesie gratiam suam et omne bonum.

Notificamus vobis, quod dilecto principe nostro Rodolfo episcopo Verdensi in presentia nostra sententiam inquirente, utrum videlicet proles ministerialium ecclesie ex liberis matribus genita ratione patrum ecclesie pertinere, an ratione matrum libera debent permanere. Otto Babenbergensis* episcopus super hoc requisitus, consentientibus

⁴⁰ 328. *) precepta cod.

329. *) habenbergensis cod.

Colonionsi archiepiscopo Philippo et Wigmanno Magdeburgensi archiepiscopo, Sifrido Hersfeldensi abbate, Conrado palatino^b comite Reni et aliis principibus, comitibus, nobilibus et ministerialibus qui tunc aderant, talem dicitur sententiam: quod filii ministerialium ecclesie cuiuslibet ex liberis matribus progeniti et filie similiter patrum imitando conditionem ecclesie debeant esse ministeriales. Quam sententiam utpote iustam approbantes, ratam habemus et regia auctoritate confirmamus.

Datum Fulde, anno dominico incarnationis MOCX, indiet. VIII, II. Idus Iulii.

330-332. CONVENTIO CUM PLACENTINIS.

1191. Ian. 21. - Iun. 5.

330. SCRIPTUM CONVENTIONIS. (Ian. 21.)

Legitur in 1) *Registro magno civitatis Placentinae saec. XII-XIII, quod asservatur in tabulario municipali, fol. 124, et in eius apographo 1*) Registro parvo (olim dicto 'mezzano') saec. XIII, ex. fol. 82'. Ex illo edidit Poggiali 'Memorie storiche di Piacenza' V, 8. — Stumpf, Reg. 4671.* (P. deest.)

In nomine Dei eterni.

1. Dominus rex adiuvabit et manutenebit atque defendet civitatem Placentie^a et adiuvabit Placentinos manutene, defendere et recuperare omnes possessiones et iura, quas vel que habent vel tenent vel soliti sunt habere et tenere, contra omnem civitatem, locum vel personam et ab omni civitate, loco et persona. Et de omni guerra vel disscordia, quam Placentini habeant vel habuerint, dominus rex adiuvabit et manutenebit eos usque ad finem, ipsis Placentinis iusticiam facere volentibus vel non recusantibus, contra omnem civitatem, locum vel personam, si fuerit in Lombardia, per se et per loca sua; si non fuerit et habuerit nuntium suum, per nuntium suum et per loca sua; si non habuerit nuntium, per loca sua, precipiendo sub debito fidelitatis et banni^b civitatibus et locis et personis, ut^c eos adiuvent, et precipiendo civitatibus, locis et personis sub debito fidelitatis et banni, ut eos non offendant. Quod si eos offenderint et requisiti non emendaverint et non observaverint, mittet eos in bannum; quod etiam fatiet, si in Lombardia fuerit vel nuntium habuerit.

2. Regalia si qua forte sunt — non credunt — que non contineantur in concessionibus factis secundum tenorem pacis, concedet Placentinis, exceptis appellationibus et fodro regali, secundum quod in tenore pacis continetur. Et ut nulla^d questionis materia remaneat, quantitas fodri regalis in hunc modum cognoschatur: homines bone opinionis eligantur, qui melius sciant vel scire possint, quantum consuetum sit dari, et secundum eam quantitatem deinceps, quando fodrum regale dandum erit, detur.

3. Et homines Burgi et Bargoni¹ iurabunt adiuvere eum personis et locis Placentinos de omni guerra^e, quam habent vel habuerint contra omnem civitatem, locum vel

329. ^b) palatino eod.

330. ^a) plac. 1. 1°. ^b) ut eos non offendant *add. 1, sed eos non off. expuncta; ut add. 1°.* ^c) ut — personis in *mary. suppl. 1°.* ^d) illa 1. 1°. ^e) *ut! add., sed expunct. 1.*

1) Burgum S. Donini et Bargonum rex Placentinis pignori obligavit Ian. 21 (Poggiali V, 6; Stumpf, Reg. 4670) et iterum Iun. 5 (Assò, 'Storia di Parma' III, 301; Stumpf, Reg. 4705). Mandatum regis incolis datum, ut Placentinis iurarent, c. Assò III, 301; Poggiali V, 10; Stumpf, Reg. 4706.

personam Lombardie, salva fidelitate domini regis vel imperatoris; ipsis Placentinis iurantibus defendere et manutenere homines Burgi et Bargoni et loca ipsa, salva prima fidelitate. Et sacramenta renouentur per convenientia tempora. Predicta loca dominus rex obligavit libera et absoluta ab omni vinculo et ab omni persona et etiam a se, et omnia iura, que ibi habet, in arbitrio sapientum Placentinorum.

4. Placentini vero adiuuabunt dominum regem manutenere et defendere et recuperare omnes possessiones et eius iura, quas vel que habet in Lombardia vel tenet vel solitus est habere vel tenere, contra omnem civitatem, locum vel personam et ab omni civitate, loco vel persona; et adiuuabunt eum de omni guerra et discordia, quam habet vel habuerit in Lombardia; et adiuuabunt et manutenebunt eum usque ad finem, ipso iusticiam facere volente vel non recusante, contra omnem civitatem, locum vel personam, vel nuntium suum, si habuerit in Lombardia, ipso iusticiam facere volente vel non recusante. Et specialiter adiuuabunt eum manutenere, defendere et recuperare possessiones et iura in podere comitisse Matilde in Lombardia — ita tamen ut propter hoc sacramentum non teneantur facere contra concessionem seu permissionem factas Societati Lombardie, Marchie et Romanie — contra confines civitates cum exercitu militum et peditum; contra alias civitates in Lombardia competens auxilium militum et archatorum [prestabunt]. Et cum a domino rege vel ab eius nuncio per se vel per litteras requisiti fuerint, ut dent ei consilium, bona fide consilium dabunt, sufficienti et plena securitate hinc inde prostanda.

5. Dominus autem rex recipiet Pontremulenses in plenitudinem gratie sue et in suam defensionem et protectionem.

331. PRIVILEGIUM CONFIRMATIONIS REGIUM. Ian. 21.

Ineditum adhuc dedit vir cl. Holder-Egger ex 1) Registro magno fol. 100 manu Iohannis de Sparoaria notarii exaratum, qui in calce haec scripsit: (S. N.) Ego Iohannes de Sparoaria sacri palatii notarius autenticum huius exempli vidi et legi, in quo sic continebatur, ut in hoc legitur exemplo, et propriis manibus exemplavi; et ex 1) Registro parvo fol. 65'. Mendas paucus notarii emendavimus ope Privilegii imperialis, quod regium fere ad verbum transscripsit. — Stumpf deest. (P. deest.)*

(C.) ¶ In nomine sancto et individue Trinitatis. Henricus sextus divina favente elementia Romanorum rex et semper augustus. ¶ In eminenti throno regie magestatis constituti fideles nostros clipeo protectionis nostre dignum duximus manutenere, defendere et imperiali dextra iuvare, eos precipue quos speciali prerogativa discretionis amplectimur. Noverit igitur omnium fidelium imperii tam presens otas quam successura posteritas, quod propter preclara servicia, que fideles nostri Placentini hactenus imperio exhibuerunt et imposterum creduntur semper exhiberi, eos in specialem gratie et amoris nostri plenitudinem et defensionem recipimus, concedentes eis regalia in civitate Placentina et extra per totum districtum, quem tenent vel soliti sunt tenere, si que sunt que non contineantur in concessionibus factis secundum tenorem privilegiorum pacis Lombardie, exceptis appellationibus et fodro regali, secundum quod in tenore pacis continetur. Quantitas vero fodri regalis in hunc modum cognoscatur: eligantur homines bone opinionis, qui melius sciant vel scire possint quantum consuetum sit dari, et secundum eam quantitatem deinceps, quando fodrum

330. f) manutere bis scriptum sic, semel deletum l. g) voluntate add., sed expunctum l.

331. a) sauto l. b) spm pgtium l; speciali prerogativa l. c) discretionis l. d) credunt l. l'. e) deest l'. f) in l. g) confidentes l. l'. h) que l. l'. i) corr. ex tenorem l. k) modum corr. modum l.

regale dandum erit, detur. Item adiuuabimus et manutenebimus civitatem Placentinam et adiuuabimus Placentinos manuteneere, defendere et recuperare omnes possessiones et iura, quas vel que habent vel tenent vel soliti sunt habere vel tenere contra omnem hominem, civitatem, locum vel personam et ab omni homine, civitate, loco vel persona. Et de omni guerra vel discordia, quam Placentini habent vel habuerint, nos manutenebimus et iuvabimus eos usque in finem, ipsis Placentinis iusticiam facere volentibus vel non recusantibus, contra omnem hominem, civitatem, locum vel personam, si fuerimus in Lombardia, per nos et per loca nostra; si non fuerimus et habuerimus nuntium nostrum in Lombardia, per nuntium nostrum et loca nostra; si non habuerimus nuntium nostrum in Lombardia, per loca nostra, precipiendo sub debito fidelitatis et banni civitatibus, locis et personis, ut eos adiuvent, et precipiendo civitatibus, locis et personis sub debito fidelitatis et banni, ut eos non offendant. Quod si eos offenderint et requisiti non emendaverint, mittemus¹ eos in bannum et de banno non extrahemus eos, nisi satisfecerint^m. Placentinis aut cum voluntate Placentinorum extrahantur. Predicta etiam fatiemus, si in Lombardia fuerimus vel nuntium habebimus. Porro ipsi Placentini adiuvabunt nos manuteneere et defendere et recuperare omnes possessiones et iura, quas vel que habemus in Lombardia vel tenemus vel soliti sumus habere vel tenere, contra omnem civitatem, locum vel personam et ab omni civitate, loco vel persona, et adiuvabunt nos de omni guerra vel discordia quam habemus vel habuerimus in Lombardia usque ad finem, nobis iusticiam facere volentibus vel non recusantibus, contra omnem civitatem, locum vel personam; et similiter iuvabunt nuntium nostrum, si habuerimus in Lombardia, ipso nuntio iusticiam facere volente vel non recusante. Et specialiter iuvabunt nos manuteneere et defendere et recuperare possessiones et iura in podere comitisse Mathyldis in Lombardia, ita tamen ut propter hoc sacramentum nonⁿ teneantur facere contra concessionem seu permissionem factas Societati Lombardie, Marchie et Romanie; et nos similiter propter tenorem huius privilegii non teneamur facere contra concessionem seu permissionem factas predictae Societati Lombardie, Marchie et Romanie. Contra confines quidem civitates iuvabunt nos cum exereitu militum et peditum; contra alias civitates in Lombardia competens auxilium militum et arcariorum prestabunt. Cumque a nobis per nos vel per litteras nostras requisiti fuerint vel a nuntio nostro, ut dent nobis consilium, dabunt bona fide consilium. Cumque Rome coronati fuerimus, renovabimus hoc privilegium. Predicta autem Placentini iuraverunt, bona fide pro parte sua se observaturos, et singulis quinquenniis renovabunt iuramenta, si requisiti fuerint. Et nos fecimus Rodolfum de Sibenich et Henricum de Lutra camerarios in animam nostram iurare, predicta nos observaturos pro parte nostra. Similiter fecimus de pignoratione Burgi et Bargonii. Pontremulenses^o quoque ad petitionem Placentinorum in nostram gratiam et protectionem et defensionem recipimus.

¶ Signum domini Henrici sexti Romanorum regis invictissimi. ¶ (M.)^p

Ego Ditherius imperialis aule cancellarius vico domini Philippi Coloniensis ecclesie archiepiscopi et totius Ytalie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno Domini MCXC primo, indict. VIII, regnante domino Henrico sexto Romanorum rege gloriosissimo, anno regni eius XXI.

Datum Laude per manum magistri Henrici prothonotarii, XII. Kal. Febr.^q

331. 1) mittimus 1. 1*. m) satisfecerint 1. n) corr. est nō 1. o) sic 1*; Pontremulenses 1. 45
p) monogramma maximum in 1. q) Septembr 1*.

332. PRIVILEGIUM CONFIRMATIONIS IMPERIALE. *Im. 3.*

Servatur et ipsum in 1) Registro magno fol. 15 manu Iohannis Carmangiarrii notarii curatum, qui in culce haec addidit: (S. N.) Ego Iohannes Carmangiarrius sacri palatii notarius auctenticum huius exempli sigillo auri domini Henrici imperatoris communitum coquo pendente auctentico vidi et logi in quo sic continens, ut in hoc legitur exemplo, manu propria fideliter exemplavi; in 1) Registro parvo fol. 21'. Ex illo edidit Boselli 'Della storia Piacentine libri XII' I, 338 = Böhmer 'Acta imperii selecta' 164 nr. 178. Quae litteris minoribus expressa sunt, e Privilegio regio petita sunt. — Stumpf, Reg. 4704. (P. deest.)*

(C.) ¶ In nomine sancte et individue Trinitatis. Henricus sextus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus. ¶ In eminenti throno imperatorio maiestatis constituti fideles nostros clipeo protectionis nostre dignam duimus manentere, defendere et imperii dextra iuvare, eos precipue quos speciali prerogativa discretionis amplectimur. Noverit igitur omnium fidelium imperii tam presens etas quam successura posteritas, quod propter preclara servitium, que fideles nostri Placentini hactenus imperio exhibuerunt et in posterum creduntur semper exhibitori, eos in specialem gratie et amoris nostri plenitudinem et defensionem recipimus, concedentes eis regalia in civitate Placentina et extra per totum districtum, quem tenent vel soliti sunt tenere, si qui sunt que non contineantur in concessionibus factis secundum tenorem privilegiorum pacis Lombardie, exceptis appellationibus et fodro regali, secundum quod in tenore pacis continetur. Quantitas vero fodri regalis in hunc modum cognoscatur: eligantur homines bone opinionis, qui melius sciant vel scire possint quantum consuetum sit dari, et secundum eam quantitatem deinceps, quando fodrum regale dandum erit, detur. Item adiuvabimus et manutenebimus civitatem Placentinam et adiuvabimus Placentinos manutene, defendere et recuperare omnes possessiones et iura, quas vel que habent vel tenent vel soliti sunt habere et tenere, contra omnem hominem, civitatem, locum vel personam et ab omni homine, civitate, loco vel persona. Et de omni guerra vel discordia, quam Placentini habent vel habuerint, nos manutenebimus et iuvabimus eos usque in finem, ipsis Placentinis iusticiam facere volentibus vel non recusantibus, contra omnem civitatem, locum vel personam, si fuerimus in Lombardia, per nos et loca nostra; si non fuerimus et habuerimus nuntium nostrum in Lombardia, per nuntium nostrum et loca nostra; si non habuerimus nuntium in Lombardia, per loca nostra, precipiendo sub debito fidelitatis et banni civitatibus, locis et personis, ut eos adiuvent, et precipiendo civitatibus, locis et personis sub debito fidelitatis et banni, ut eos non offendant. Quod si eos offenderint et requisiti non emendaverint, mittemus eos in bannum et de banno non extrahemus eos, nisi satisfecerint Placentinis aut eum voluntate Placentinorum extrahantur. Predicta etiam faciemus, si in Lombardia fuerimus vel nuntium habebimus. Item faciemus iurare homines Burgi et Bargoni, quod adiuvabunt cum personis et locis Placentinos de omni guerra, quam habent vel habuerint, contra omnem civitatem, locum vel personam Lombardie, salva fidelitate nostra. Et hec sacramenta singulis quinquenniis renovabunt, ipsis Placentinis iurantibus, defendere et manuteneo homines Burgi et Bargoni et loca ipsa, salva predicta nostra fidelitate, et singulis quinquenniis eadem sacramenta renovantibus. Porro ipsi Placentini adiuvabunt nos manutene et defendere et recuperare omnes possessiones et iura, quas vel que habemus in Lombardia vel tenemus vel soliti sumus habere vel tenere, contra omnem civitatem, locum vel personam et ab omni civitate, loco vel persona, et adiuvabunt nos de omni guerra vel discordia, quam habemus vel habuerimus in Lombardia, usque ad finem, nobis iusticiam facere volentibus vel non recusantibus, contra omnem civitatem, locum vel personam; et similiter iuvabunt nuntium nostrum, si habuerimus in Lombardia, ipso nuntio iusticiam facere

332. a) regali l. 1°. b) dandum 1; dampnum alia atramento corr. dandum l°. c) nuntium l.

d) tam add. l°. e) non add., sed alia atram. expunct. l°. f) defendere l. g) renovantibus l.

h) habemus vel eadem manu aspersa. l.

volente vel non recusante. Et specialiter iuvabunt nos manutenero et defendere et recuperare possessiones et iura in podere comitisse Matheldis in Lombardia, ita tamen ut propter hoc sacramentum non teneantur facere contra concessiones seu permissiones factas Societati Lombardie, Marchie et Romanie; et nos similiter propter tenorem huius privilegii non teneamur facere contra concessiones seu permissiones factas predictae Societati Lombardie, Marchie et Romanie. Contra confines quidem civitates iuvabunt nos cum exercitu militum et peditum; contra alias civitates in Lombardia competentis auxilium militum et accuriorum prestabunt. Cunque a nobis per nos vel per litteras nostras requisiti fuerint vel a nuntio nostro, ut dent nobis consilium, dabunt bona fide consilium.* Predicta autem iuraverunt Placentini, bona fide pro parte sua se observaturos, et singulis quinquenniis renovabunt sacramenta, si requisiti fuerint. Et nos fecimus Rudolfum de Sibenech et Henricum de Lutra camerarios in animam nostram iurare, predicta nos observaturos pro parte nostra. Similiter fecimus de pignoratione Burgi et Burgoni. Pontremulenses quoque ad petitionem Placentinorum in gratiam, protectionem ac defensionem nostram recipimus. Ut autem hoc omnia in perpetuum rata et firma permaneant, presentem divalem paginam inde conscribi iussimus et auro maiestatis nostre sigillo insigniri.

Huius rei testes sunt: Philippus Coloniensis archiepiscopus, Godefridus patriarcha Aquilegonensis, Willclmus^k Ravennas archiepiscopus, Matheus Capuanus archiepiscopus, Otto Frisingensis^l episcopus, Bonofacius Novariensis episcopus, Iohannes Sancte Agathe episcopus, Oddo dux Boemie, Conradus dux de Rotombure frater noster, Henricus frater ducis Austrie, comes Thidericus de Hostaden^m, comes Albertus de Bogon, Henricus marchio de Rumesbere, comes Rabodo de Ortembero, Rabortus de Durno, Henricus Testa marscalcus et alii quam plures.

¶ Signum domini Heinrici sexti Romanorum imperatoris invictissimi. ¶ (M.)ⁿ

Ego Dietherus imperialis aule cancellarius vice domini Philippi Coloniensis archiepiscopi et totius Italie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCXCI, indiet. IX, regnante domino Henrico sexto Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXII, imperii primo.

Dat. in obsidione Neapolis, per manum^o magistri Henrici Aquensis imperialis aule prothonotarii, Non. Iunii.

333. CONVENTIO CUM PISANIS.

1191. Mart. 1.

Damus ex autographo, quod olim in tabulario regio Florentino, iam in tabulario Pisano asservatur; cuius bulla cum filis deperit. Autographo iam usus est Stumpf 'Acta imperii adhuc incerta' 250 nr. 184; sed eius exemplar, nescio a quo viro docto exaratum, minus accurate confectum erat. Exemplatum est in codice universitatis Bononiensis 2385, chart. saec. XIV. fol. 7. Privilegium maximam partem verba diplomatis Friderici I. a. 1162. Apr. 6 (supra nr. 205) usurpavit. Ipsum, exceptis iuramentis et conventionione, transit in privilegia ipsius Henrici VI. 1192. Mai. 30 (Stumpf, Reg. 4745), Ottonis IV. 1209. Oct. 25 (Böhmer, Reg. imp. V, 307), Friderici II. 1220. Nov. 24 (ibidem 1217). — Stumpf, Reg. 4686. (P. deest.)

332. ⁱ⁾ per deest l°. ^{k)} Willmus I; Wuillmus l°. ^{l)} frisingen l. l°. ^{m)} Hostadem l. l°. ⁿ⁾ monogramma magnum in 1 linea sequentes per medium dividit. ^{o)} manuum l.

(C.) ¶ In nomine sancte et individue Trinitatis. Heinricus sextus divina favente clementia Romanorum rex et semper augustus. ¶ (1) Decet regalem excellentiam votis omnium ac petitionibus fidelium suorum clementer annuere, illorum precipue, quorum fides et devotio circa sublimationem imperii et nostram ita liquido resplenduit, quod ipsorum preclara et honesta servicia pro sui magnitudine et multitudine aliis imitanda proponuntur. Congruum etiam et rationabile videtur, nos eorum fidelibus obsequiis ex nostra regali largitione et ex beneficiorum gratuita collatione ita gratanter respondere, quod huius nostre pietatis exemplo minus fidelium animos ad servendum fideliter imperio alacrius provocemus. Quanto enim potiora bene merentes de nobis beneficia recipiunt, tanto maiorem corone nostre gloriam accrescere credimus et provenire. (2) Unde quia universi cives Pisani nostri fidelissimi et imperio semper devotissimi pro suis magnificis et multiplicibus serviciis, que ad probationem et commendationem fidei sue inclite memorie patri nostro Friderico divo imperatori augusto nobisque et imperio frequentius exhibuerunt, ampliolem dilectionis et gratie favorem apud nostram maiestatem sibi thesaurizaverunt, omnium fidelium tam futurorum quam presentium etas cognoscat, quanta benignitate, quam largiflua regali munificentia Pisanorum merita merito respeximus, presertim cum per suam industriam et virium potentiam honorem et gloriam imperii atque statum reipublice ipsi pro ceteris gloriose semper adauxerint et semper augere proposuerint. Quanta enim fidelitate et probitate Pysana civitas a prima sui fundatione caput suum inter alias civitates extulerit, quanta etiam constancia divi antecessoribus nostris regibus Romanorum^a et imperatoribus fidelissime serviendo perseveranter adhererit, nos per multa scripta et relationes sepius audivimus, et insuper ex ipsorum operum attestacione id ipsum luce clarius constat. Placet igitur nostre clementie, ut Pisanus populus pro sua fide et devotione honestissimum de nobis semper accipiat emolumentum, ut eo ferventiores ad promovendum honorem imperii semper existant, quo fidem et strenuitatem patrum suorum honestis moribus et perspicuis virtutum operibus emulantur. (3) Inde est quod nos Heinricus sextus Dei gratia Romanorum rex augustus damus et concedimus in feodum tibi Theodicio potestati Pisano, recipienti pro civitate Pisana, totum quod prefata civitas vel quilibet persona habet et tenet de rebus regni et totum quod regno et imperio pertinet sive de marchia vel alio modo, quoquo iure vel consuetudine, vel pertinuit retro a sexaginta annis vel pertinebit, in civitate Pisana et eius districtu per terras et insulas. Etiam concedimus et damus vobis in feodum comitatum vestro districtui, sicut tenet turris Benni ad Arnum et ad Cannelum, et inde ad Barbiullam, et sicut trahit ab Ebula ad Montem Tiniosum, et ipsum Montem Tiniosum cum pertinentiis suis, et ad Burianum et Quercetum, et Burianum et Quercetum cum pertinentiis suis, et ad Castrum Cornie, et Castrum Cornie cum pertinentiis suis, inde ad Scerlinum, et sicut trahit marina ad Portum Herculis; ab alia parte fluminis Arni, sicut trahit Planesule et comprehendit Cintorie curia[m] et sicut trahunt confinia inter vos et Lucenses usque ad pontem Mogionie, et inde sicut sunt confinia districtus Pisane civitatis. Infra quos terminos hec loca continentur: castrum Pocioli cum omnibus suis pertinentiis, castrum Montis Cucari cum pertinentiis suis, Gezanum, castellum Falsi, Camporena, Vignale, Leguli, Petra Raninga, Laiaticum, Chianni^b, Agnanum, Paua, Petracassia, Gabretum, Gellum.³⁹ Casallia, Sassa, Casello, Cannelum, Monsviridis, Castellione^c Bernardi, Sassetum, Toianum, Tampianum, Palaia, Sanctus Corvasius, Mons de Castello, Mons Taupari, Marti, Corcarelli, Collegarli, Partilionum, Usilianum, Cerretum, Trogiaria, Forculi, Alica, Potriolum, Mons Bekerii et Cumulum^d, Stibbium, Mons Altus, Cumugnole, Pinochium, Pons Ere, Appianum, Gellum, Poncianum^e, Rapida, Tanule^f, Sehecculi, Travalda et⁴⁰ Cisanum, et omnia predicta cum pertinentiis suis. Et preterea Vignale, Campilia, Rocchabiserni, Rocca Palmenti, Donoraticum, Castagnetum, Segalari, Bulgari, Biboni cum omnibus eorum pertinentiis, et Castellion de Piscaria cum omnibus pertinentiis suis, abbacia de Fango cum omnibus pertinentiis suis, Ilba et Capraria et Gorgona et

333. ^a) Romā or. ^b) seu chrauni or. ^c) castelli'n or. ^d) cumul or. ^e) ficianum or.

³⁹ quod etiam pveccinum esse potest: Peciannum cod. Rom. ^f) T7ule or.: Tavello cod. Bon.

Planusia et Corsica. Etiam in omnibus prenomiatis locis iurisdictionem et districtum vobis concedimus, et quequid aliqua persona habet ibi ab imperio vel regno et quequid ibi imperio vel regno pertinet et quecumque alia infra predictos terminos continentur, tam in castris, locis, villis et burgis, habitationibus, terris et aquis, fluminibus, stagnis, paludibus, pascuis, piscariis, argenti fodinis et omnibus venis metallorum et salinis, portubus et silvis, cum omni plenitudine et integritate vobis concedimus. Concedimus etiam vobis castrum Masse et ipsam Massam cum suis pertinentiis. Insuper indulgemus vobis et concedimus, ut nulli persone vel hominibus vel alicui alii civitati vel loco de cetero liceat edificare aliquod edificium vel munitionem aliquam a loco dicto Corbo usque ad fauces Arni iuxta mare vel in plagia vel infra terram a pede montis usque ad mare per iam dictos fines. (4) Volumus ad hoc, ut Pisani et hii qui de eorum districtu sunt et eorum res sint liberi, etiam sub consulatu et iudiciis et potestatibus de se ipsis, sicut eis placuerit. Et Pisana civitas habeat plenam iurisdictionem et potestatem faciendi iustitiam et etiam vindictam et dandi tutores et mundualdos et alia, que iudex ordinarius vel quilibet potestate preditus ab imperatore vel rege habere debet ex sua iurisdictione in suo districtu et in suos, quos concessimus ei et concedimus. Et Pisani et qui de eorum districtu sunt a nulla persona debeant foderari neque hospitari; et Pisani potestatem habeant ducendi eos in expeditionem et ad omnem districtum suum. Et quicumque negociatorum voluerit transire ad eos causa negociandi, sive per terram sive per aquam, secure vadat et a nullo aliquo ingenio impediatur, nisi sit in banno domini regis vel imperatoris. Negociatores autem Pisani per Siciliam et Calabriam et Apuliam et Principatum et per totum imperium nostrum libero sint et vadant per terram et aquam absque omni pedagio et dritura, nec cogantur emere vel vendere ultra suum velle, nec alius quilibet aliquo ingenio prohibeatur a Pisanis emere. (5) Et concedimus et damus vobis in feodum litus maris et tantum iuxta hoc, quod libere Pisani in eo facere naves et galens et exercere suas mercationes possint, et quod in eo nobis pertinet a Cluitauecla usque ad Portum Ueneris; et quod nullus possit in eo vel faucibus aquarum infra terminum contentis facere portum vel applicare cum mercibus contra voluntatem Pisanorum. Preterea damus et concedimus vobis in feodum medietatem Palermi et Messane et Salernie et Neapoli cum medietate eorum districtus et cum medietate agrorum et portuum vel aliorum que excoluntur ab ipsis civitatibus, et totam Gaetam et Mazari et Trapoli cum totis agris et ceteris que supra scripta sunt, et in unaquaque alia civitate, quam Tangredus tenet, rugam unam cum domibus convenientem Pisanis mercatoribus. (6) Volumus quoque et statuimus et faciemus iurare episcopum Lunensem, qui investituram regalium et comitatus a nobis receperit, vel quicumque alius pro nobis tenuerit, ut faciat Pisanos securos*, et res eorum salve sint in omni districtu suo per se et per omnes suos. Et si Pisani pro hiis vel de hiis concessionibus in toto vel in parte obtinendis vel recuperandis aliquem gravaverint vel possessionem abstulerint sive habuerint, non cogemus civitatem Pisanam nec potestatem seu rectorem vel consules, qui pro tempore fuerint, ad iusticiam faciendam. Si quis autem de predictis concessionibus quicumque Pisane civitati abstulerit vel inquietaverit, citabimus eum precipientes, ut desistat, et restitui faciemus; quod si non fecerit, per sententiam nostram eum banno supponemus nec extrahemus a banno, nisi prius satisfecerit Pisano civitati. Hec supradicta omnia damus in feodum et concedimus communi Pisanorum et per presentis privilegii paginam confirmamus, quam subtus aurea bulla nostra signari iussimus. Et de supradictis investivimus Pisanos per ensam, quem manu tenebamus; dante eis tertiam partem thesauri, quem tenet Tangredus, ut sit eorum. Predictam autem concessionem seu dationem ratam esse volumus et firmam, non obstante aliquo privilegio vel rescripto vel litteris a predicto patre nostro vel a nostra maiestate impetratis vel impetrandis; et si qua talia privilegia seu rescripta fuerint inventa, ea regali auctoritate cassamus, confirmantes etiam omnia privilegia, que a predicto patre nostro vel aliis antecessoribus nostris eis indulta sunt^h.

388. a) pal 7 meff or.

h) finis lineae in or.

(7) Hoc¹ est sacramentum, quod prestabunt principes domini regis Pisanis: 'In nomine Domini, amen. Principes, qui ibunt vel erunt in expeditione supra Tangredum vel aliquem qui terram illam tenuerit iurabunt, quod vivam guerram facient sine malo ingenio et dolo et Pisanos et eorum res per bonam fidem salvabunt et eos non derelinquent, nisi iusto Dei impedimento remanserit, sine fraude et malo ingenio, et quod nec rex nec ipsi facient pacem vel finem vel treugam vel guerram recrudutam — sine parabola potestatis Pisanorum vel successoris eius aut successorum vel eorum qui preerunt Pisanis in expedicione, omnium vel maioris partis, data sine vi — cum predicto Tangredo vel cum alio qui illam terram tenuerit, et sine fraude donec in expeditione erunt. Preceptum et conventum factum Pisanis a domino H. Romanorum rege salvare iurabunt² et firmum tenebunt, nec erunt aliquo tempore in consilio vel facto ibi vel alibi ut rumpatur, immo ut salvum fiat. Et omnes rectores, quos rex vel ipsi in partibus illis constituerint, iurabunt, quod totum quod rex Pisanis dat et concedit ibi, sicut in precepto continetur, firmum tenebunt, nec tollent nec minuunt per se vel per alios, et si aliquis voluerit tollere vel minuere, adiuvabunt eos inde per bonam fidem, ita ut omnes rectores, quos Pisani ibi constituerint, iurent adiuvare rectores quos rex ibi habuerit similiter'.

(8) Heo¹ est securitas*, quam dominus Heinricus Romanorum rex prestitit eis per sacramentum fidelium suorum ex suo mandato factum in presentia sua: 'In nomine Domini, amen. Dominus rex Heinricus nec per se nec per alium faciet finem vel pacem vel treugam vel guerram recrudutam sine concordia potestatis sive omnium consulum Pisanorum vel maioris partis vel illorum, qui preerunt exercitui Pisanorum, vel eorum maioris partis facta sine vi, et quod principes, qui erunt in expeditione*, iurare faciet, ut dictum est. Et faciet exercitum et vivam guerram contra Tangredum vel contra omnem hominem, qui eam terram tenuerit contra eius voluntatem; in quo exercitu erit ipse vel magni principes Alimannie cum exercitu bona fide et sine fraude. Et ille exercitus in Apulia erit ante Kal. Septembris proxime venientis, si nuntiaverit Pisanis ab hodie usque ad pentecosten proximum, eos velle facere ostem usque ad Iun. 2. Kal. Septembris proxime venientis. Et si Pisanis ad predictum terminum pentecostes nunciatum non fuerit, tunc postea Pisani debent prescire, si fieri debet in sequenti estate, usque ad festum sancte Marie medi Augusti. Et si tunc presciverint, Pisani movebunt per totum proximum Maium Aug. 13. postea absque fraude vel quocumque aliorum mensium voluerit dominus rex usque ad Kalendas Septembris, ita quod ex tempore medi Augusti presignet mensem. Et si in sequenti estate non fuerit, debent prescire per unum annum tempus motionis, et tunc in capite anni motio fieri debet, dum tamen fiat a Kalendis Maii usque ad Kalendas Septembris. Et rex vel imperator per se vel, ut dictum est, per suos principes cum exercitu intrabit Apuliam, antequam Pisani movere debeant. Et si dominus rex non venerit in ostem, non exibat de Ythalia, donec Pisani erunt in expeditione, et si opus fuerit eis vel civitati eorum, absque fraude succurret*. Hoc observabit, nisi Dei impedimento remanserit. Quo transacto, sine fraude recuperabit, vel nisi remanserit concordia ntriusque partis. Et quod totum quod dat et concedit, sicut in precepto continetur, firmum tenebit nec tollet vel minuet per se vel per alium id Pisanis; et si aliquis voluerit hoc facere, vos inde adiuvabit. Et si de feodo, quod vobis dat et concedit, litem vel molestiam* ab aliqua persona habueritis, vos et civitatem vestram inde adiuvabit per bonam fidem usque ad finem factam. Et si vos stando in servicio domini regis vel faciendo guerram pro eo vel postea ea occasione aliquis homo vel civitas fecerit vobis guerram, inde vos adiuvabit per bonam fidem usque ad pacem factam, nec faciet finem sine vobis. Et si Pisani fecerint guerram precepto regis cum Januensibus vel* ostem, vel palam fuerit eos guerram eis pro eo facere, vel palam guerram eis indixerint precepto regis, rex non faciet cum eis pacem vel finem vel treugam vel guerram recrudutam sine concordia potestatis vel omnium consulum Pisanorum vel eorum maioris partis facta sine vi et absque mala voluntate, et super eos faciet ostem et ibit ad obsidionem; ita si Pisani viderint, eum sine fraude sine gravissimo impedimento hoc facere non posse, tunc non teneatur. Et eo tempore quo viderint, eum sine fraude facere posse, teneatur. Et non faciet cum eis finem, quod Januenses castrum Portu-

Ueneris non dent ei, et tunc vel si ante cepit illud, dabit Pisanis illud castrum disbrigatum cum suo iuro et pertinentiis in feodum et per preceptum suum confirmabit. Et octo diebus antequam exercitus Pisanorum esse debeat ad obsidionem, ipse erit ad obsidionem Ianue et postea vivam guerram faciet Ianuensibus. Pisanos autem et eorum res et eorum ostem salvabit et non derelinquet eos, nisi iusto Dei impedimento remanserit, sine fraude et malo ingenio. Et faciet iurare marchionem de Montoferrato et marchiones de Uasto et de Busco et Morruellum marchionem et Opizonem eius fratrem et comites de Lauania, quos poterit, ut Pisani sint securi in eorum forcia cum suis rebus; et si Ianuenses fecerint Pisanis guerram aliqua occasione ex supradictis, quod eos inde adiuuabunt usque ad pacem factam et vivam guerram facient Ianuensibus. Et si rex Ianuam cepit vel sine conditione se reddiderit ei, Portus Ueneris castrum disbrigatum Pisanis in feodum dabit, ut dictum est. Et si contigerit eam destrui, homines de Ianua, qui ibi pro habitancia romanserint vel in eius districtu iuxta marinam, et alios, qui in castris et villis iuxta marinam pro habitancia fuerint usque ad Portum Ueneris, Pisanis iurare coget ad ostem et adiutorium et guerram eorum, et non reddere malum meritum eis, etiam si solummodo guerram vel hostem ex precepto domini regis Pisani fecerint'. (9) Hii vero sunt qui hoc sacramentum fecerunt: Otto Frisingensis episcopus, Dytherus imperialis aule cancellarius, Heinricus prothonotarius, Cunradus dux de Rotenburch, Heinricus filius Heinrici quondam ducis Saxonie, Heinricus dux Austrie, Heinricus marchio de Romesberg, comes Gerardus de Tullenstein, comes Gerardus de Bertheim, Heinricus Testa marscalcus legatus Ythalie, Heinricus camerarius de Grouz, Albertus Rendesmule, Heinricus de Lutra camerarius, Herdegenus pincerna.

(10) Hoc est iuramentum, quod Theodicius potestas Pisanorum fecit et quod facient omnes consules seu potestates Pisani et commune civitatis domino Heinrico Romanorum regi, qui modo sunt et de cetero erunt: 'In nomine Domini, amen. Ego Theodicius potestas iuro, quod ab hac hora inantea fidelis ero domino Heinrico Romanorum regi sicut de iure debeo domino et regi meo, et non ero in consilio vel facto, quod perdat vitam suam vel membrum vel imperium* suum, et iuvabo eum retinere coronam suam et imperium et honorem, quo navigio ire potero et in illis terris que sunt iuxta marinam, et nominatim civitatem Pisanam cum comitatu suo et districtu contra omnes homines; et si perdiderit, iuvabo eum recuperare bona fide. Et iuro, quod commune Pisanorum faciet ostem et expeditionem per mare cum sua forcia, postquam regis exercitus intrabit Apuliam et movebit per illos terminos, qui sunt in scripto facto inter regem et Pisanos, et ibit ad exercitum regis; quantocius poterit, sine fraude*, et iuvabit regem conquistare Siciliam, Apuliam et Calabriam et principatum Capue, quo suo poterit navigio et in illis terris que sunt iuxta marinam. Et si acquisita fuerit Sicilia vel Apulia vel Calabria vel principatus Capue, iuvabunt Pisani eum retinere, et si perdiderit, recuperare bona fide contra omnes homines et nominatim contra Tangredum vel quemcumque, qui aliquam harum terrarum tenebit contra voluntatem regis Romanorum; et vivam guerram facient et non facient finem neque pacem neque treugam neque guerram recedutam cum Tangredo vel cum aliquo tenente aliquam predictarum terrarum contra voluntatem regis Romanorum absque eius parabola. Et iuro, quod faciam iurare Pisanos propria manu hoc sacramentum fidelitatis et pacti, secundum quod consules consueti sunt facere iurare populum sub consulatu, et quod iuvabunt eum retinere, et si perdiderit, recuperare totam marinam ab Arelato usque ad Montem Sancti Angeli. Et postquam exercitus Pisanorum se moverit ad hostem et expeditionem, non derelinquet exercitum regis Romanorum, nisi iustum Dei impedimentum intercesserit. Et iuro, quod quicumque civis Pisanus iurabit sub meo regimine in sacramento populi, ipse iurabit, quod ipsam fidelitatem, quam consules seu potestas regi iurant, idem per se observabit; et faciam eum iurare, quod pactum*, quod inter dominum Heinricum Romanorum regem et Pisanos est, similiter observabit bona fide absque fraude*. Item iuro, quod si rex preceperit Pisanis, ipsi facient guerram Ianuensibus et non facient pacem vel treugam vel recedutam guerram cum eis sine parabola regis Romanorum. Et si rex preceperit, Pisani hoc anno venient in obsidione Ianue cum forcia sui mense

Iunii, Iulii vel Augusti, si fecerit eos prescire usque ad octavam pentecosten. Et non derelinquent exercitum regis nec movebunt se de obsidione nec treugam facient nec pacem cum Iannensibus sine parabola rogis vel ante captionem Ianue. Et hec supradicta omnia, ut dicta sunt, observabo toto tempore mei regiminis et non recipiam aliquem in consulom vel potestatom, qui hoc sacramentum non faciat. Hec omnia servabo sine fraude*, nisi iusto Dei impedimento remanserit vel concordia utriusque partis.

(11) Hii sunt qui iuraverunt de Pisanis: Theodicius potestas, Reinerius Gaitani, Albertus vicecomes, Berenhardus capitaneus, Iordanus iudex, Albertus Walandi, Bulgarinus vicecomes, Bulsus quondam Petri, Gaytanus Burgundi, comes Rogno et omnes consiliarii Pisane civitatis et comites de mari et alii quam plures.

(12) Hec est conventio facta inter dominum Heinricum regem Romanorum et Theodicium potestatem nomine communis Pisanorum: 'In nomine Domini, amen. Ego Theodicius cum aliis Pisanis, qui mecum sunt, pro civitate Pisana paciscor et convenio cum domino Heinrico rege Romanorum, quod fidelitatem, quam ei facio, et sacramentum omnes Pisani consules, qui sunt vel futuri sunt, seu aliquis, qui regimen civitatis habebit, propria manu iurabunt, et Pisani idem debent facere. Item Pisani et eorum consules vel potestates semper facient et observabunt omnibus successoribus eius imperatoribus et regibus, quando requisitum fuerit ab eis per imperatorem seu regem aut per se aut per suos certos nuntios, et firmaverint preceptum factum a domino Heinrico rege Romanorum, sicut ab ipso factum et firmatum est, quod facere debent. Si autem futurorum regum seu imperatorum aliquis expetierit a Pisanis ostem vel eos guerram facere voluerit, secundum quod de domino Heinrico rege Romanorum dictum est, faciet eos securos, quemadmodum dominus Heinricus rex fecit'.

Huius^m rei testes sunt: Godefridus patriarcha Aquilegensis, Bonofacius Nouariensis episcopus, magister Melior Cardinalis Massanus episcopus, Petrus prefectus Urbis, Cunradus dux de Rotonbure, Heinricus filius Heinrici quondam ducis Saxonie, Heinricus dux Austrie, Heinricus marchio de Romesbere, Gerardus comes de Tollenstein, Gerardus comes de Berthoim, Robertus de Durne, Heinricus Testa marscalcus, Heinricus camerarius, Ido Terdonensis, Lotharius de Sancto Genesis, Walfredus Papiensis, iudices curie nostre, et alii quam plures.

¶ Signum domini Heinrici sexti Romanorum regis invictissimi. ¶ (M.)

Ego Ditherus imperialis aule cancellarius vice domini Philippi Coloniensis archiepiscopi et tocius Ythalie archicancellarii ¶ recognovi. ¶

Acta sunt hec anno domini MCXCI, indictione IX, regnante domino Heinrico sexto Romanorum rege gloriosissimo, anno regni eius XXII.

Dat. Pysis, per manum magistri Heinrici prothonotarii, Kal. Martii: feliciter amen.

334. CONFIRMATIO IURAMENTI ANTE CORONATIONEM PRAESTITI.

1191. Apr. 12.

Litteras die tertio ante coronationem Romanam (Apr. 15) datas servavit codex lat. Parisinus 8990 saec. XVIII. apographa Bariveana Rotulorum Cluniacensium (Rot. IX.)

333. ^m) nova linea in or.

continens, ex quo eas dedit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 326 nr. VI. Summarium codicis Ottoniani 2546 saec. XIII. ex. edidit Martens 'Collectio amplissima' II, 1249. — Stumpf, Reg. 4692. (P. deest.)

Henricus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus. Notum fieri volumus universis presentem paginam intuentibus, quod nos iuramenta securitatis venerabilibus patribus nostris, Celestino^a pape et cardinalibus sancte Romane ecclesie, et rebus^b ipsorum et Romanorum in coronatione nostra et illic eundo et ibi stando et inde redeundo, que principes et comites, barones, nobiles et alii imperii fideles de mandato nostro et in nostra fecerunt presentia, rata habemus et ea secundum quod in scripto et bona fide utrinque est intellectum, nos observaturos promittimus et firmiter et inviolabiliter faciemus observari.

Datum iuxta lacum Anguillario, II. Idus Aprilis.

335. MANDATUM DE APPELLATIONIBUS.

(1191. Apr. 15. — 1194. Dec. 25.)

Exstat in codice dicto 'Minor' ecclesie Spirensis, a. 1280 exarato, iam in tabulario 15 Karlsruhano asservato, Kopialbuch Nr. 262, fol. 17' cum rubro: De forma appellandi in iudiciis, ex quo editum est a Düngé in Regestis Badensibus p. 152 nr. 107 et aliis, nuperime ab Hilgard 'Urkunden der Stadt Speyer' p. 23 nr. 19. Contulit vir cl. Schulte professor Friburgensis. Tempus definitur die coronationis Romanae et die coronationis Siculae. Anno 1193 mense Martio, quo tempore imperator Spirae moratus sit, mandatum 20 datum esse, vix credendum est, cum Spirae constitutus civibus iussum suum non scripto sed ore certe tradidisset. — Stumpf, Reg. 5090. (P. 568.)

H(enricus) Dei gracia Romanorum imperator et semper augustus fidelibus suis universis civibus Spirensibus graciam suam et omne bonum.

Conquestus est nobis dilectus noster Spirensis episcopus quod, cum ipse et sui 25 iudices in iudicio sedeant et de aliquo vestrum habeatur querimonia, statim ante latam sententiam ille de quo movetur querimonia subterfugii^a ac dilationis causa absque termino prefixo ad nostram presenciam appellare soleat. Unde talem insolenciam a vobis supportare nolentes, vobis mandamus et districte precipimus, ne aliquis vestrum de cetero a presencia predictorum iudicum ad nostram vel alterius iudicis presenciam 30 appellare presumat ante latam sentenciam; sed post latam sentenciam, antequam approbata fuerit, a gravamine et iniuria sibi illata appellare poterit, litteris tamen eorundem iudicum ad nostram presenciam delatis, que veritatem rei et modum appellationis contineant et terminum ei prefixum, ut inspecto earum tenore iuxta sentenciam, quam curia nostra dictaverit, super hoc rescribere sciamus. 35

334. ^a) presbiteria nostri Celestini cod. ^b) rerum cod.

335. ^a) supra ii linea compendii cod.

336. SENTENTIA DE BONIS ECCLESIASTICIS NON ALIENANDIS ET DE AEDIFICIIS IN ATRIO PALATII NON CONSTRUENDIS.

1191. Apr. 19.

Proferimus e Würdtweini 'Novis subsidiis diplomaticis' X, 160, qui librum salicum capituli Argentiniensis iam deperditum fol. 6 adhibuit. — Stumpf, Reg. 4697.

(P. 194.)

Heinricus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Notum fieri volumus universis imperii fidelibus presentem paginam intuentibus quod, fidei nostro Conrado Argentiniensi episcopo in sententia querente, si aliquis episcoporum possit infeodare vel alio modo alienare de hiis bonis que pertinent ad suam coquinam vel ad aliquod officiorum suorum, adiectum est etiam inquirendo, utrum aliquis possit edificia ponere infra ambitum atrii, quo palatium eius cingitur. Astantibus igitur plurimis principibus et magnatibus imperii eiusque consentientibus, talis in presencia nostra dictata est super hoc sententia: quod nullus episcoporum vel abbatum imperio pertinentium possit vel debeat aliquid de bonis ad coquinam vel ad aliud officium suum pertinentibus infeodare vel alienare; quod si forte aliquem episcoporum seu abbatum facere contigerit, talis infeodatio seu alienatio a successore episcopo potest et debet de ratione in irritum revocari. De abbatibus idem est iudicium. Item si quis in atrio palatii episcoporum vel abbatum edificaverit, successores eorum poterunt ea pro voluntate sua funditus extirpare. Hanc itaque sententiam utpote iustam ratam habemus et eam imperiali auctoritate confirmamus.

Data in Silva Libertina, anno Domini MCXCI, indictione nona, XIII. Kalendas Maii, presentibus hiis: patriarcha Aquileiensi Godefrido, Philippo Coloniensi archiepiscopo, Ottone Bambergensi episcopo, Ottone Frisingensi episcopo, Ottone duce Boemie, Cunrado duce de Rotonbero, Cunrado duce Spoleti, Henrico marchione de Romersbere, Roberto de Durne^b, Heinrico Tosta marscalco, et aliis multis.

337. CONVENTIO CUM IANUENSIBUS.

1191. Mai. 30.

Privilegium, quod enuntiata privilegii Friderici I. 1162. Iun. 9 (supra nr. 211) maximam partem usurpavit, præbemus ex 1) codice B. IX. 2 universitatis seu Athenaci Ianuensis circa a. 1296—1301 exarato, fol. 53'—55, ubi legitur exemplatum e transsumto, quod a. 1228 mense Augusto fecerat Symon Donati notarius; contulit vir cl. Friedensburg; et 2) editione Monumentorum historiae patriae, Lib. iur. reip. Gen. I, 369—375.

336. ^a) Henricus ed. ^b) Durnei ed.

nr. 335—337, quae videtur codice 1 (sign. A) et alio Libro iurium (sign. C), qui et ipse tunc
 exstabat in Altiaco Ianuensi, nunc quidem non reperitur, fol. 22'. — Stumpf, Reg. 1701.
 (P. deest.)

(C.)^a In nomine sancte et individue Trinitatis. Heinricus^b sextus divina favente
 elementia Romanorum imperator et semper augustus. (1) Licet ad decorem et honorem
 imperii, ad nostram simul gloriam spectet, universos imperii nostri fideles confovere et tueri, diligere
 et amplecti, ad illorum tamen praecipue tutelam propensius studium et vigilantiorum curam merito
 debemus adhibere, de quorum devotione, de quorum servitio et labore circa exaltationem coronae
 nostre melior spes nobis incipit aridire et fiducia provenire. Congruum igitur et rationabile videtur,
 nos eorum obsequia cum largiflua benignitate et imperiali munificentia ad servitium et honorem im-
 perii benignius applicare, quorum industria et virium potentia ad conservandum reipublice statum pre
 ceteris gloriosum potest conferre incrementum. (2) Unde quia Ianuensem civitatem a prima sua
 fundatione caput suum inter alias civitates maritimas altius extulisse et perspicuis virtutum atque
 multarum probitatum operibus terra marique omni tempore propollere veraciter audivimus, placuit
 nostre maiestati tantorum virorum, omnium videlicet Ianuensium fidelitatem eligere, tenere et cum
 omni bonivolentia pre aliis conservare eosque in comune congruis honoribus et amplioribus beneficiis
 semper honorare, praesertim cum nos ipsorum servitiis et strenuis laboribus gratanter uti maxime in
 mari navalibus bellis velimus, iuxta illud nostre voluntatis propositum, quo non solum in terra sed
 etiam in mari gloriam et honorem Romani imperii dilatare modis omnibus et corroborare intendimus
 ac desideramus. Eapropter cognoscat universi fideles imperii presentes et futuri, quanto gratie
 nostre et honoris titulo, quanta etiam beneficiorum collatione, quanto dilectionis emolumento civi-
 tatem Ianae^d exaltandam duximus et honorandam. (3) Concedimus enim et donamus consulibus
 et comuni Ianae^d in feodum, ut quociens hostem vel expeditionem aut exercitum facere voluerint, salva
 tamen fidelitate imperiali, habeant totam maritimam a Porta Monachi usque ad Portum Veneris in
 illo oste, exercitu vel expeditione; sane hoc statuente, ut propter hoc in ceteris iustitia comitum aut
 marchionum non minuat. (4) Item donamus et concedimus in feodum consulibus et comuni
 Ianae^d liberam potestatem eligendi ex se ipsis, firmandi et habendi consules et eis utendi, qui
 habeant ius et facultatem liberam faciendi iustitiam et puniendi maleficia in civitate et districtu
 suo bona fide, legitime et secundum bonos mores ipsius civitatis, et dandi tutores et cura-
 tores et mundualdos et cetera omnia que iudex ordinarius ab imperatore debet habere
 ex sua iurisdictione in suo districtu et in suos, quos eis concessimus et concedemus.
 Item statuimus ut a nulla persona fodrari debeant vel hospitari. Et eis aliam potestatem
 non imponemus. Item concedimus Ianuensibus, ut liceat eis edificare castrum super
 Portum Monachi ad honorem imperii et defensionem christianorum contra Sarracenos,
 ita quod hoc castrum ab imperiali maiestate teneant in feodo in perpetuum sub eo
 tenore, ut ipsum castrum sit compositum^f et paratum ad servitium imperii, cum nos
 vel aliquis^g successor noster voluerimus guerram facere Massiliensibus^h vel aliis de
 Provincia. Item concedimus eis in feodo castrum Gavii cum pertinentiis suis et omni
 iuro et comodo ad ipsum pertinenti. (5) Praeterea castra omnia, portus, regalia et posses-
 siones, iura et res universas, quas in citramarinis^{*} partibus tenent, habent vel possident, aut alius
 eorum nomine, eis concedimus et donamus in feodum et de gratia nostra in perpetuum imperiali
 auctoritate modis omnibus confirmamus. Proprietates autem et allodia eorum eis libere con-
 cedimus. (6) Item concedimus et damus eis in feodum Syracusanam civitatem cum pertinentiis
 suis omnibus et ducentas quinquaginta caballariasⁱ terre in valle Noth ad caballariam illius terre; et
 si forte ibi deerit, in terra comitis Symonis quod defuerit compleatur. Praeterea concedimus et damus
 eis in feodum in unaquaque civitate maritima, que propitia divinitate a nobis capta fuerit vel nobis
 reddita deinde, rogam unam eorum negotiatoribus convenientem cum ecclesia, balneo, fundico et furno.

337. a) *chrismon deest* 2. b) *Henricus* 2. c) *Rom* 1. d) *Iani* 1. e) *concedimus* 2.
 f) *expositum* 2. g) *ali* 1. h) *corr. ex* Massiliensibus 1. i) *caballarias* 1.

(7) Concedimus quoque eis, ut in aliqua terra, quam de cetero Deo auctore conquieserimus eorum auxilio assistente, nullum districtum, nullum pedaticum, dactam quamlibet, usanciam vel impositionem dent homines eorum, etiamsi ab hinc nobis reddita fuerit. (8) Concedimus quoque et damus consulis et comuni Ianue^d liberam potestatem expellendi Provinciales et Francigenas euntes per mare vel redeuntes^k a negotiatione totius Sicilie et totius Maritimae et Calabriae et Apulie et omnium Principatus; Venetorum etiam, nisi ipsi Veneti gratiam nostram et bonam voluntatem fuerint consecuti. (9) Et damus eis, quod in terris, quibus negotiatum iverint, homines eorum habeant unum vel duos vel plures Ianuenses, qui inter eos iustitiam fiant et rationem, et quod mercatores eorum ubique libere possint habere suum pondus et suam mensuram, quibus inter se res merceque suas recognoscant. (10) Item concedimus et damus eis, quod, si quis adversus aliquem Ianuensem vel homines districtus eorum, qui sit Ianuensis^d, vel in terris quas eis concessimus querimoniam fecerit, non teneantur Ianuenses vel homo districtus eorum conquerenti facere rationem nisi ante Ianuenses iudices; ibi quidem secundum leges nostras Romanas et bonas consuetudines eorum iustitiam faciant conquerenti. Et si nos preceperimus^l, alicui faciendam esse iustitiam, infra terminum convenientem ei iustitiam fiant Ianuenses iudices secundum quod predictum est; quod si noluerint, ante nos ipsa iustitia fiat. (11) Et concedimus eis, ut omnium mobilium, sicut est in auro, argento, monetis et pannis siricis proter incisos, que ceperint ipsi Ianuenses, medietatem nos et alteram medietatem habeant ipsi Ianuenses, ita tamen quod consules bona fide laborent, ut ipsa mobilia in ipsorum deveniant potestatem, et sic disponantur. Reliqua omnia ex nostra liberalitate 20 eis concedimus. Preterea quartam partem totius pecunie palatii proter gemmas, que ad nos pervenerit vel reddita fuerit, ipsis Ianuensibus imperiali liberalitate concedimus et bona fide studebimus, ut in nostram potestatem deveniat ipsa pecunia, et sic disponatur sine fraude. Item voluntarie concedimus eis ut, si a proximo^m preterito festo pasche, ex quo die de gratia nostra adipiscenda Ianuenses Apr. 11. studuerint, eorum pecunia capta vel detenta est a Siculo vel aliqua alia persona per eum terra vel mari vel doinceps capta fuerit vel impedita, habeant ipsi Ianuensesⁿ vicissimam totius capte pecunie que ad nos et eos pervenerit, si damnum tantum fuerit; si vero minus fuerit, pro ratione amisse pecunie restitutio minuatur, ita tamen quod damnum amisse pecunie per iuramentum illorum, qui damnum passi fuerint, cognoscatur vel consulum sub sua^o credulitate hoc sacramentum [facientium] sine fraude. (12) Item generali edicto et banno speciali auctoritate imperatoria 30 sanctemus, ut nulla persona maior, minor vel media aliquatenus Ianuenses^p vel illos qui cum eis fuerint in rebus vel personis offendat. Et si quis temerario ausu contra facere presumpserit, vindictam inde faciemus secundum quod in edicto et banno expressum fuerit, nisi quantum per parabolam non coactam illius qui iniuriam passus erit aut Ianuensium consulum remanserit. (13) Nec cogemus exereitum Ianuensem alio ire nisi nominatim ad terras inter nos et eos expressas et nominatas absque eorum bona voluntate. Nec cogentur Ianuenses nobis facere ostem vel expeditionem aliam proter istam, nisi si^q perdiderimus quod absit civitatem aliquam de maritimis aut maritimas ab Arelate usque ad Montem sancti Angeli et in Apulia atque Calabria vel Sicilia, quatenus ad eas partes poterunt navigio pervenire; tunc bona fide adiuvant nos perdita recuperare. Nec dstringentur ammodo Ianuenses dare obsides vel pecuniam ipsi vel homines eorum districtus contra suam voluntatem. 40 (14) Et faciemus iurare consules Popie, Placentie, Tordone et Aste sive potestates earum civitatum et marchionem de Monteferrato et filios Enrici Guoroi et marchiones de Bosco et marchionem Malaspinum, quod quamdiu Ianuenses fuerint in expeditione^r nostra, nullam offensionem vel iniuriam faciant Ianuensi^s civitati vel in eius districtu vel hominibus de Iannensi districtu aut in rebus eorum in aliqua parte, ubi habeant potestatem. Et si quis contra facere voluerit, bona fide eos defendent et adiuvant. Et hoc totum in debito fidelitatis eis iniungemus. Et si ipsi offenderint, quod hoc bona fide emendent. (15) Nostro quoque privilegio firmamus, quod nullus archiepiscopus, nullus episcopus, nullus dux, nullus marchio, nullus comes, nullus gastaldus, nulla magna vel parva imperii nostri persona in his, que Ianuensibus consulis et comuni Ianue^t con-

337. ^k) redeuntes 1. ^l) precepimus 1. ^m) prox 1. ⁿ) ipsi Ianuenses des. 1. ^o) et 1.
^p) Iannem 1. ^q) decent 1. ^r) expeditioni 1. ^s) gastaldio 2. ^t) Iann 1.

cessimus tam in civitate Ianue^t quam extra vel que Deo auctore in futurum concedemus, inquietare, molestare, offendere vel divestire presumat; et si quis contra facere presumpserit, penam mille librarum auri puri componat, medietatem camere nostre et alteram medietatem ipsis Ianuensibus inferendum. (16) Item non faciemus finem per nos nec fieri faciemus vel pacem vel treugam vel guerram recredutam cum Tangredo^u vel alio, qui teneat regnum Sicilie et Apulie contra nos in toto vel in parte, sine voluntate consulum comunis Ianue omnium vel maioris partis vel potestatis^v, qui pro tempore erit, vel illorum qui preerunt voluntate consulum vel potestatis exercitui Ianuensium^w omnium vel maioris partis facta sine vi. Principes autem nostros, qui erunt in expeditione, hoc iurare faciemus sine fraude, et quod Ianuenses, qui erunt in expeditione, salvabunt nec eos offendent aut relinquent, nisi iusto Dei impedimento remanserit sine fraude et malo ingenio. (17) Item si stando in servitio imperiali vel faciendo guerram pro eo aut postea ea occasione aliquis homo vel civitas fecerit vobis guerram, inde vos adiuvabimus bona fide usque ad pacem factam, nec inde faciemus sine vobis finem.

(18) Hoc^x est sacramentum quod consules et cives Ianuenses^w, qui modo sunt et futuri sunt, facient domino Henrico Romanorum^y imperatori et semper augusto: 'In nomine Domini, amen. Ego iuro quod ab hac die inantea ero fidelis domino Henrico Romanorum^y imperatori et semper augusto, sicut de iure debeo domino et imperatori meo; et non ero in facto vel consilio quod perdat vitam suam vel membrum, coronam vel imperium vel honorem suum aut civitatem Ianue^t vel comitatum aut eius districtum; et si perdidit, quod absit, iuvabo eum recuperare bona fide et retinere sine fraude contra omnes homines. Et iuro quod comune Ianue^t faciet ei ostem et expeditionem per mare cum sua fortia bona fide absque fraude et malo ingenio; et iuvabo dominum imperatorem conquistare Siciliam et Apuliam et Calabriam et principatum Capue, quatenus ad eas partes potest navigio perveniri, et civitates adiacentes litoribus in partibus illis. Et si placuerit domino imperatori, anno presenti scilicet in Kalendis Septembris vel in sequenti anno per totum Maium^z comune Ianue^t fatiet ei ostem et expeditionem illam cum sua fortia bona fide. Et si anno sequenti^b quod Deus avertat iusto et evidenti impedimento expeditionem hanc complere non poterit^c, postea debemus prescire per annum tempus motionis, ita tamen quod fiat a Kalendis Maii usque ad Kalendas Septembris, ita quod tunc movebit et quamtoctius poterit bona fide^d veniet ad exercitum domini imperatoris et postea non relinquet exercitum eius, nisi iustum et evidens Dei impedimentum intercesserit, vel acquisitis terris supradictis aut redditis, vel licentia domini imperatoris vel eius certi missi ad hoc destinati. Et si acquisita fuerit Sicilia vel Apulia vel Calabria vel principatus Capue, iuvabunt^e Ianuenses^t eum retinere, ita tamen [quod] non cogantur stare ibi; et si perdidit, quod absit, recuperare bona fide contra omnes homines et nominatim contra Tangredum vel alium quemlibet qui aliquam illarum terrarum occupabit vel tenebit contra voluntatem domini imperatoris. Et^f non faciam finem neque pacem neque treugam neque guerram recredutam cum eodem^g vel cum aliquo tenente aliquam supradictarum terrarum contra voluntatem domini imperatoris et absque eius parabola, et guerram inde fatiam. Et iuro, quod fatiam iurare bona fide absque malo ingenio omnes Ianuenses^w cives a XVI annis supra et a LXX infra bona fide manu propria hoc sacramentum fidelitatis et pacti, et quod bona fide et absque fraude et malo ingenio hoc observabunt, et quod bona fide iuvabunt eum retinere et, si perdidit, recuperare totam maritimam usque ad Montem sancti Angeli, et quod ipsam fidelitatem observabunt domino imperatori, quam consules iurant. Et iuro, quod nullum recipiam in consulatu Ianue^z qui hoc sacramentum omne non iuraverit; et quicumque Ianuensis^w civis sub nostro consulatu iurabit in sacramento populi, ipse iurabit, quod ipsam fidelitatem, quam consules domino imperatori iurant, itidem per se observabit. Hoc sane intellecto, quod consules Ianue^z ordinare debeant de expeditione bona fide, qui ire debeant aut pro civitate remanere, et sic fiat. Et omni

397. u) Tangredo 1. v) pot 1. w) Ian. 1. x) Hoc — Augusto des. 2. y) Rom 1.
z) des. 1. a) annum 1. b) des. 1. c) poterit 1. 2. d) bona fide poterit 1. e) iura-
bunt 1. 2. f) Et — domini imperatoris des. 1. g) Ian 1.

quarto anno hoc iuramentum ab hominibus Iannue^h renovabitur, qui illud non iuraverunt. Et si^h sciero aliquem hoc iuramentum non prestitisse, consilium^h cominus Iannue^h hoc manifestabo. Hec observabo bona fide, nisi quantum remanserit iusto Dei impedimento aut licentia domini imperatoris aut eius certi nuntii ad hec sacramenta recipienda destinati. Vassalli quoque Siculi vel omne hoc iurent vel a consulatione abstineant ex nunc, donec predictus exercitus fuerit consummatusⁱ. Ut autem auctore Domino ista sint perpetuo valitura, hoc iuramentum fecerunt legati Iannuenses^g Ydo Piccius et Ugolinus Mallonus ex mandato Manegoldi potestatis Iannue^g et in animam ipsius in exercitu nostro iuxta Neapolim.

(19) Hec^k est conventio facta inter dominum Henricum imperatorem et predictos legatos Iannuensium, scilicet Idonem Piccium et Hugolinum Mallonum. In nomine Domini, amen. Ego Ido Piccius et Hugolinus^l Mallonus^m ex mandato Manegoldi potestatis Iannue^g pro civitate nostra paciscimur et convenimus cum domino Henrico Romanorum imperatore, quod fidelitatem quam ei fecimus et sacramentum pacti omnes Iannuenses^g consules siveⁿ potestas, qui modo sunt et quicumque futuri sunt, iurant unusquisque propria manu. Et Iannuenses et eorum consules et potestates semper facient et observabunt omnibus successoribus eius imperatoribus et regibus Romanis, quando requisiti fuerint a regibus et imperatoribus Romanis per se aut^o certos nuncios suos, ita quod ipsi concedant et confirmant eis quemadmodum dominus imperator nobis concessit et confirmavit. Et quodcumque domino imperatori divinitus fuerit inspiratum ire contra Sarracenos in toto regno Luppi et regis Maiorice et Minorice^o comune Iannue^g faciet ei ostem cum sua fortia et iurabit cum bona fide absque fraude et malo ingenio ad subiugandum ea ad honorem Dei et imperii Romani, ita tamen quod totius terre et pecunie portorem capto vel reddite terciam partem habeamus. Et omnes, quos dominus imperator voluerit, facient ei hominum^l.

(20) Ut autem auctore Domino concessionem, quas fecimus Iannue^g, sint perpetuo valiture, Herdegenus pincerna noster per nostram parabolam et per nostrum preceptum iuravit super nos, quod eas observabimus. Id ipsum datam per manum dextram promiserunt Godefridus^p patriarcha Aquilegonensis, Philipus Coloniensis archiepiscopus, Wilhelmus^q Ravennas archiepiscopus, Otto Frisingensis episcopus, Otto dux Boemie, Conradus frater noster dux de Rotenbere, Henricus frater ducis Austrie, Teodericus comes de Hostadin, Henricus prothonotarius. Qui etiam omnes huius rei testes sunt. Preterea huius rei testes sunt: Matheus Capuanus archiepiscopus, Bonifacius Novariensis episcopus, Iacobus Sancte Agathe episcopus, comes Rabodo de Ortembere, comes Henricus de Ortembere, comes Albertus de Bogin, comes Gerardus de Bertheim^r, comes Lambertus de Herfurdia^s, comes Guntherus de Keuerinberch^t, comes Gerardus de Tollenstein, comes Otto de Frantinhusin^u, comes Cuno de Negelingin^v, Henricus Testa marscalcus et alii quamplures.

Signum domini Henrici sexti Romanorum imperatoris invictissimi. (M.)

Ego Ditherus imperialis aule cancellarius vice domini Philippi^w Coloniensis archiepiscopi et totius Italie archicancellarii^x recognovi.

Acta sunt hec anno Domini MCXC primo^y, indictione VIII, regnante domino Henrico sexto Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXII, imperii primo. Datum ante Neapolim, per manum magistri Henrici imperialis aule prothonotarii; III. Kal. Iun.^z: feliciter amen.

337. ^h) deest 1. ⁱ) consummatus 2. ^k) Hec — Mallonus *des.* 2. ^l) Ugolinus 2. ^m) Mallonus *hic* 1. ⁿ) et consules sui 1. ^o) per *add.* 2. ^p) Godefridus 1. ^q) Wills 1; Guilielmus 2. ^r) Bertheim 1. 2. ^s) herfurdia 1. ^t) Heuerinberch 1; Keuerinberch 2. ^u) Frantinhusin 1. 2. ^v) negelingin 2. ^w) philippi 1. ^x) archicancellar. 1. ^y) MCXC. 1. 2. ^z) Kalendas Iunii 2.

338-340. CONVENTIO CUM CREMONENSIBUS.

1191. Nov. 25.

Conventio, per quam Crema et Insula Fulcherii denuo in potestatem Cremonensium trulitae sunt, perfecta est privilegio imperatoris a. 1192. Mart. 5 Hagenovae dato, edito a Muratorio 'Antiquitates Italicae' IV, 231 (Stumpf, Reg. 4740). Hoc loco tria proponimus instrumenta praevia, quae ex exemplaribus tabularii Cremonensis primus vulgavit vir cl. Toeche 'Jahrbücher Heinrichs VI.'

338. CESSIO CREMAE ET INSULAE FULCHERII.

Dedit post editionem Toechei l. c. 610 nr. 13 Holder-Egger ex apographis duobus 1) sign. 2458 (A. 91 nr. 1), quod est fragmentum duorum foliorum Registri magni civitatis c. a. 1200 a notariis compluribus conscripti; et 2) sign. 2295 (L. 41), quod est transsumtum Raimundi notarii ab imperatore Friderico I. adhuc creati, negligenter scriptum. Cf. Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' I, 348. — Stumpf, Reg. 4719.

(P. deest.)

(S. N.)^a Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo primo, die lune, septimo Kal. Dec., indit.^b decima, presentia Henrici de Lutra et Syri Saginbeni^c et Alberti Struxii et Conradi de Pizoguitono^{d, 1}, testium ibi rogatorum. (1) Henricus Dei gratia sextus Romanorum imperator et semper augustus promisit Ottoni de Casalimorano et Lanfranco^e advocato domini Uguicionis^f Cremonensis potestatis et Oddoni de Comite, stipulantibus nomine comunis Cremonae, quod²⁰ cum venerit tempus, quo poterit esse publicum factum, quod ipse dominus imperator egit cum predictis Ottone et Lanfranco et Oddone et²¹ similiter cum Pontio de Ghiroidis^h et Ribaldo de Piscarioloⁱ et Petracio Manaria^k nomine comunis Cremonae de facto Creme et Insule Fulcherii^l, quod dabit nuntium^m suum, qui mittetⁿ Cremonenses nomine comunis Cremonae in tenutam Creme et locorum, que in brevibus et privilegio²⁵ continebantur^o. Et tunc investiet Cremonenses nomine comunis Cremonae vexillo de predictis locis et Crema et Insula Fulcherii^p et locorum, que in brevibus et privilegio continentur. (2) Tempus vero, quo poterit esse publicum predictum factum^r et quod dominus imperator predicta^s facere debet, est ab^t anno novo proximo usque ad duos annos aut antea, si prospere^u domino imperatori successerit. (3) Quod si³⁰ contigerit^v dominum^w imperatorem vita, quod Deus avertat, fungi, antequam predicta faciat et compleantur, promisit ipse dominus^x imperator suprascriptis advocato et Oddoni et Poncio^y et Ribaldo et Petracio, stipulantibus nomine comunis Cremonae, solvere suprascripto comuni per se vel per suum successorem aut missum mille libras imperialium^z de illis tribus milibus^a imperialium^b libris^b, quas manifestus fuit dominus³⁵ imperator se accepisse a suprascriptis advocato et Oddone et Poncio^c et Ribaldo et^d

338. a) deest 2. b) indiē 2. c) saginbeni 2. d) Pizoguitono 2. e) eod' est add. sed del. 2. f) Uguicionis 2. g) deest 2. h) Ghiroidis 2. i) piscariolo 2. k) Petracio Manaria 2. l) fulcheria 2. m) nuntium 2. n) mittet 2. o) continebantur 1, littera n in loco raso alio atramento; continebatur 2. p) fulcherii 2. q) deest 2. r) pred. factum des. 2. s) pred. 2. t) abno 2. u) prospere 1. 2. v) contigerit 2. w) dominum — promisit ipse des. 2. x) pro dominus imp. suprascriptis 2: dno ipse impar suprascripti. y) pontio 2. z) imperial 1. 2. a) milibus 2. b) corr. ex libras 1; lib 2. c) oddonis pūdio 2. d) de 1.

1) Pizzighellone, Cremonensis.

Petracio nomine comunis Cremonae pro dato et cessione et concessione^o Cremonae et Insule Fulcherii et locorum, sicuti in brevibus et privilegio domini imperatoris predictis Cremonensibus nomine comunis Cremonae concessio continetur. (4) Pro quibus namque mille libris imperialium^f obligavit similiter dominus imperator suprascriptis Cremonensibus, accipientibus nomine comunis Cremonae, pignori Luzariam^g et^h Warstallam cum suis pertinentiis et conditionibus et conditiis, redditibus, pedagiis tam inⁱ comodis expeditionum, quam in aliis omnibus integre, sicuti dominus imperator habebat et tenebat per se vel per suos nuncios^k. Ita et^l ea lege quod, quamdiu suprascripto millo libre steterint^m ad solvendum, habeat suprascriptumⁿ comune fructus omnes et redditus^o et conditiones et pedagia et comoda expeditionum^p et conditia omnia et ex omnibus predicti pignoris dono, ita quod nullo^q tempore in sortem computentur. (5) Ibi quoque etiam dedit dominus imperator suprascriptis Cremonensibus intrandi in tenutam suprascripti pignoris parabolam nomine suprascripti comunis et fecit etiam predictum Conradum^r suum missum, ut mittat Cremonenses in tenutam predicti pignoris nomine comunis Cremonae.

Actum est hoc apud Sanctum Salvatorem Papie^s.

Ego Azo^t imperatoris Frederici notarius^u interfui et hanc cartam^v rogatus^w scripsi.

339. IMPIGNORATIO LUZZARAE ET GUASTALLAE.

Dedit vir d. Astegiano e duobus apographis 1) sign. iam 959 (olim sign. F. 68), quod est transsumtum a Roberto notario c. a. 1200 factum; et 2) sign. 2458 (A. 91 nr. 2) a Nicolao notario facto. Edidit Toeche l. c. 611 nr. 14. — Stumpf, Reg. 4720. (P. deest.)

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo primo, die lune, septimo Kalendas Decembris, apud Sanctum Salvatorem Papie, indictione decima, presentibus testibus infrascriptis^a.

(1) Manifestus fuit dominus Henricus Dei gratia sextus Romanorum imperator et semper augustus, se accepisse ex causa mutui pro comuni Cremonae a domino Lanfranco advocato^b domini Ugucionis Cremonensis potestatis et eius missi ad hoc, sicut ibi dixit, et a domino Ottone de Casalimorano et a Pontio de Giroidis et ab Oddone de Comite et a Ribaldo de Poscarolo^c et Petraccio Manaria argenti denariorum bonorum imperialium mille libras. Quorum denariorum nomine exceptioni non numerate pecunie expressim renuntiavit ipse dominus imperator. (2) Ob quam causam obligavit suprascriptus dominus imperator pignori suprascriptis Cremonensibus, scilicet Lanfranco et Ottoni et Pontio et Oddoni et Ribaldo et Petraccio, accipientibus nomine comunis Cremonae, Luzariam et Warstallam^d cum suis pertinentiis et conditionibus et conditiis, redditibus, pedagiis, et per omnia et in omnibus, sicuti ipse dominus imperator habebat et tenebat per se vel per suos nuntios. Et investivit idem dominus imperator donationis nomine suprascriptos Cremonenses et Lanfrancum nomine comunis Cremonae de omnibus fructibus, redditibus, conditionibus, conditiis, fodris, bannis, collectis, expeditionum comodis Luzarie et Warstalle^e et earum curtium. Ita et ea lege quod, quamdiu suprascripti denarii steterint ad solvendum, habeat ipsum comune et qui pro comune causam habuerit, suprascriptos fructus omnes et redditus et obventiones, con-

338. ^a) cessionem et concessioem 2. ^f) imperiali 1; mile lib ipf 2. ^g) luzariam 2. ^h) deest 1.

ⁱ) deest 2. ^k) nuncios suos 2. ^l) et suprascriptum, ut add. 2. ^m) steterit 2. ⁿ) i ipm 2.

^o) redditus 2. ^p) comoda expeditionum 2. ^q) nullo 2. ^r) gradali 2. ^s) Pap 1; in Pap 2.

^t) azo 2. ^u) noi imp. Fred. 2. ^v) car 1. ^w) scribere add. 2.

339. ^a) pres. test. infrasc. des. 1. ^b) Lanfranco-avocato 1. ^c) Poscarolo 2. ^d) Warstallam 2.

^e) Warstallio 1.

ditiones^f, condicia, fodra, banna, collecta, districta dono, ita quod nullo tempore in sortem^g computentur. (3) Insuper promisit suprascriptus dominus imperator suprascriptis Cremonensibus, nomine comunis Cremona stipulantibus^h, quod non luet suprascriptum pignus pro dando alii et quod non computabit suprascriptos fructus et redditus et obventiones et conditiones et condicia et fodra vel banna aut collecta in sortem. (4) Preterea dedit parabolam suprascriptus dominus imperator suprascriptis Cremonensibus vloe et nomine suprascripti comunis intrandi tenutam suprascripti pignoris et fructuum et reddituum et donationis, et etiam fecit Conradum de Pizoguitonoⁱ suum missum ad dandam tenutam ipsi comuni vel personis recipientibus nomine comunis de predictis pignore et donatione. (5) Ad hoc^k memorato domino imperatori stipulanti promiserunt suprascripti Cremonenses et Lanfrancus nomine comunis Cremona, quod quando dominus imperator aut eius successor reddet comuni Cremona suprascriptas mille libras, quod suprascriptum comune reddet ei possessionem suprascripti pignoris.

Signum † pro manu suprascripti domini imperatoris, qui hanc cartam ut prolegitur scribi rogavit.

Ibi interfuerunt de Papia Syrus Saginbeno et Nicolaus Bellexomi et Bernardus Piscatus, de Cumis vero Paucobellus^l, de Cremona quidem Albertus Struxius et Conradus de Pizoguitono^m, de curia autem Henricus de Lutra, rogati testes.

Ego Azo imperatoris Frederici notarius interfui et hanc cartam rogatus scripsi.

340. IURAMENTUM IN ANIMA IMPERATORIS.

Dedit vir d. Astegiano ex autographo sign. iam 2294 (olim H. 93). Edidit Toeche l. c. 612 nr. 15. — Stumpf, Reg. 4721. (P. deest.)

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo primo, die lune, septimo Kalendas Decembris, apud Sanctum Salvatorem Papie, in dictione decima, presentia Alberti Struxii et Ottonis de Casalimorano et Conradi de Pizoguitono et Pontii de Ghiroldis et Oddonis de Comite et Ribaldi de Piscarolo et Petratii Manarie, testium ibi rogatorum.

Iuravit Henricus de Lutra, parabola domini Henrici ibi data Dei gratia sexti Romanorum imperatoris et semper augusti, tactis sacrosanctis scripturis per sancta Dei evangelia, quod omni tempore habebit ipse dominus imperator per se suumque successorem rata datum et cessionem et iura et actiones et concessionem et rationes, que ipse dominus imperator Poncio de Ghiroldis et Oddoni de Comite et Lanfranco advocato Uguicionis Cremonensis potestatis et Ribaldo de Piscarolo et Petratio Manarie, nomine comunis Cremona accipientibus, fecerat et concesserat de Crema et Insula Fulcherii et locorum omnium, que in breviariis privilegii suprascripti domini imperatoris predictis Cremonensibus et suprascripto advocato nomine comunis Cremona concessi continentur et in ipso privilegio continerentur, et quod nullo tempore per aut per suum successorem aut submissam personam inquietabit suprascriptum comune de suprascriptis locis et Insula Fulcherii; nec erit in consilio aut facto, ut inquietetur, nec ullo tempore conabitur ea infringere aut contra ea veniet.

Ego Azo imperatoris Frederici notarius interfui et hanc cartam rogatus scripsi.

339. ^f) et ditiones 1. ^g) sorto 1. ^h) stip. nom. com. Crem. 2. ⁱ) Conradum de Piciuitono 1.
^k) hec 2. ^l) Paucobellus 2. ^m) Piciuitono 1.

341. PRAECEPTUM PACIS INTER VERCELLENSES ET NOVARIENSES.

1191. Dec. 4.

*Dedit Holder-Egger e Libro Pactorum saec. XIV, qui asservatur in tabulario muni-
cipali Vercellensi, fol. 80, ubi exemplatum est ab Ambrosio Anfiso notario. Ex quo libro
prius editum est in Monumentis historiae patriae Chart. I, 971. — Stumpf, Reg. 4726.
(P. decst.)*

(S. N.) In nomine domini nostri Ihesu Christi. Anno ab incarnatione eius mille-
simo centesimo nonagesimo primo, indic. nona, die Mercurii, quarto mensis Decembri.
10 (1) Nos^a Henricus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus volentes firmare
et statuere pacem inter fideles nostros Vercellenses et Novarienses super vuerca et
discordiis, quo inter eos vertebantur, tam pro se quam pro eorum parte, de quibus
omnibus promiserunt et iuraverunt absolvere et sine tonore sponte stare omnibus nostris
mandatis et preceptis et obedire quecumque fecerimus per nos vel nuntios nostros sive
15 per litteras nostras, in primis statuimus et precipimus, ut utraque pars bona fide sine
fraude illud sacramentum, quod fecerunt consules et consularii utriusque civitatis, quod
starent omnibus mandatis nostris super predictis guorris et discordiis, fatient fieri
omnibus civibus suarum civitatum, scilicet a quatuordecim annis supra et a septua-
ginta infra. (2) Item statuimus et precipimus, ut bona fide et sine fraude utraque
20 civitas per se et suam partem alteri firmam pacem teneat^b in perpetuum. (3) Quia
vero propter multas imminentes occupationes questiones, que inter eos vertuntur^c, ad
presens audire et terminare per nos ipsos non possumus, vices nostras episcopis scilicet
Novariensi et Vercellensi committimus, ut audiant quecumque ab utraque parte eis
proposita fuerint et actoritate nostra componant. Si qua vero fuerint que per eos
25 decisa non fuerint, ad nostram transferent maiestatem, et quod nobis visum fuerit
statuemus. (5) Item statuimus et precipimus de bannitis a nostra maiestate, ut
nullum consilium vel auxilium prestetis^d nec ab eis, qui volunt eos offendere vel
ledere, defendere presumatis^e, donec mandato nostro vel episcoporum scilicet Ver-
cellensis et Novariensis vice nostra steterint; bannitos^f intelligimus filios quondam^g
30 Martii de Castello, Rainorium de Vintebio et Staffum et Bonumamicum et Iacobum
Nigrum de Gatinaris. (6) Item quod dicimus de omnibus aliis^h bannitis, idem dicimus
de omnibus aliis bannitis, qui sunt de predictis civitatibus vel episcopatibus, de latro-
nibus et predonibus, quod episcopiⁱ utriusque civitatis ordinarint firmum teneatis et
toneri a vestris fatiatis. (7) De Florio ita statuimus, ut stet mandato iam dictorum
35 episcoporum, alioquin^k Vercellensibus precipimus, ut nullum prestent ei^l consilium vel
auxilium. (8) Si qua vero predictarum civitatum predictam pacem non observaverit,
mille marcharum argenti penam componat, medietas camere nostre et alia medietas
civitati, cui pax predicta observata non fuerit. (9) De latronibus et predonibus ita
dicimus, statuimus et ordinamus quod, si noluerint stare mandato predictorum epi-
40 scoporum utriusque civitatis, precipimus ipsis episcopis, ut nostra actoritate mittant
eos in banno.

341. ^a) Nos in loco raso eadem manu post suppletum c. ^b) teneant c. ^c) untur in loco raso
prima manu. ^d) pstatia eadem manu corr. prestetis c. ^e) psumatis c. ^f) bannitos hic c.
^g) qd' am c. ^h) de omn. aliis alio atramento in loco raso, sed prima manu c.; manus s. XVII—XVIII in
45 margine addidit de profatis bannitis etc., quae sensui congruunt. ⁱ) episcopi c. ^k) aliquin c. ^l) eis c.

Actum in camera archiepiscopi Mediolanensis super palatium suum feliciter.
Unde plures cartula^m uno tenore sunt scripte. Predictus dominus imperator
hanc cartam^m fieri precepit ut supra.

Interfuerunt Milo archiepiscopus Mediolanensis, Guilielmus archiepiscopus Ra-
vonne, Anselmus Cumanus episcopus, Bristensis episcopus, Sirus Salimbene^a, Vual-
fredus de Turricella^b Papiensis, Otto Condadarius, Passaguorra Mediolanensis, Albertus
Struxius^c de Cremona, imperialis aule iudicos, Albertus de Summa Cremonensis, tunc
potestas Papie, Otto de Casalomorano Cremonensis; de Papia: Ubertus de Olevalo,
Vuido vexillifer, Vuido de Putho iudex, Vuido Advocatus iudex, Gaiferius Issen-
bardus, Guilielmus de Castello, Ugo Camor. Mediolanensis^d; de Cumis: Lafrancus de
Via, Iohannes de Papa, iudicos, Ottobellus de Robertongis, Gualdricus Seacalus; de
Placentia: Arnaldus Strictus, Iacobus frater eius, Otto de Pagano, Lanfrancus de
Guascono; de Bergamo: Gruga de Eodem; de Lauda: Albertus Encognatus^e iudex,
Guidottus de Cucio, Vuido de Marliano iudex, et multi alii testes.

(S. N.) Ego Martinus Filippi imperialis aule et Papiensis notarius interfui et pro-
cepto iam profati domini imperatoris hanc cartulam scripsi^f.

342. PRAECEPTUM PACIS INTER BRIXIENSES ET CREMONENSES.

1191. Dec. 8.

*Proponimus ex 1) transsumto notarii Saraceni succ. XIII. m., quod asservatur in 20
tabulario Cremonensi, sign. iam 2272 (olim G. 83)¹, quod contulit vir d. Astegiano; alidit
ex exemplari Hippolyti Cereda Toeche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 613 nr. 16; et 2) Libro
Poteris Nr. 2 saec. XIII. fol. 27', qui asservatur in bibliotheca Queriniiana Brixien-
si², excusso iam olim a b. m. Iaffé. — Stumpf, Reg. 4728. (P. decst.)*

In nomine Domini. Anno ab incarnatione eius millesimo centesimo nonagesimo^a 25
primo, indictione nona^b, die dominico, octavo mensis Decembris. Super discordiis que
vertebantur inter Brixiosenses^c et suam partem et Cremonenses et Pergamenses et suam
partem talis est ordinatio et preceptum domini Henrici Romanorum imperatoris.

1. In primis ordino^d Sirum Salimbene et Passaguerram^e iudicos curie sue nuncios,
qui recipiant iuramenta omnium Brixiosensium cum nunciis Cremonensium et Pergamen-
sium, si interesse voluerint. Simili modo recipiant sacramentum ab omnibus Cromo-
nensibus et Pergamensibus cum nunciis Brixiosensium, si interesse voluerint.

341. ^m) carlo c. ⁿ) enī c. ^o) Salimbene c. ^p) Tricolla. ^q) Stuxius c. ^r) camer^s.
Mediolan c. ^s) inegn. ead. m. corr. ouegn. c. ^t) sepsi c.

342. ^a) MC nouag. 2. ^b) VIII. 2. ^c) Brixiosens 1, *similia semper*. ^d) sic 1. 2. ^e) Passa-
verram 2.

1) In eadem mendrina ab eodem notario transsumtae leguntur formae iuramenti Cremonensium,
Bergamensium, Brixiosensium a. 1191. Dec. 7: Sacramentum quod fecerunt etc. H.-P. 2) In Libro
Poteris Nr. 1 legitur fol. XXVIII verso; v. Valentini 'II Liber Poteris' p. 31. Mirum in modum lectiones
sue potius corruptelae Libri Poteris Nr. 1 conveniunt cum exemplari Ceredae, quod excussit Toeche! 40

2. Sacramentum tale est: 'Iuro ego Brixienſis ad ſancta Dei evangelia, quod bona fide ſine fraude de omnibus diſcordiis et guerris^f et maleficiis, que ſunt inter Brixienſes et eorum partem ex una parte et ex altera Cremonenſes et Pergamenſes et ſuam partem, obſervabo omnia precepta que dominus imperator per ſe vel eius nuncium fecerit mee civitati vel michi, et pacem firmam tenebo et obſervabo in perſonis et rebus omni tempore pro facto huius^g diſcordie Cremonenſibus et Pergamenſibus^h et eorum parti, et illa loca ſive caſtra, que fuerint adſignata propter iſtud factum domino imperatori vel eius nunciis, non auferam nec auferri faciam, ſed potius adiuvabo tenere nuncios, quos dominus imperator in predictis locis etⁱ caſtris poſuerit, usque quo domino imperatori placuerit vel eius nunciis ad hoc deſtinatis'. Simili^k modo iurabunt Cremonenſes et Pergamenſes Brixienſibus et eorum parti.

3. Nomina caſtrorum, que in poteſtate^l domini imperatoris permanere debent, ſunt iſta: ſcilicet Calupium^m et totum illud, quod in valle Calupiiⁿ Pergamenſes vel illi qui ex eorum parte tenebant ante guerram iſtam et modo non tenent, Vulpinum, Gorzanum^o cum valle, Coalinum, Ceredellum^p. Que omnia loca debent cuſtodiri a nunciis domini imperatoris comunibus expenſis Brixie et Pergami.

4. Diſcordia^q vero predictorum locorum Oprando de Sancto Alexandro et Detosolve advocato ex parte Pergami et Iohanni de Galopino^r et Wilielmo de Urriana^s ex parte Brixie a domino imperatore cognoscenda et determinanda comittitur. Quod si amicabilem vel per ſententiam predictam diſcordiam non terminaverint, ad dominum imperatorem referant. De caſtris vero non teneantur Cremonenſes niſi ſecundum tenorem pacis. Et predicta caſtra Brixienſes et Pergamenſes adſignabunt domino imperatori vel eius nunciis, quocumque eis preceptum fuerit.

5. Simile ſacramentum facient^t omnes captivi, quod faciunt^u alii ſue civitatis, et tanto plus quod quocumque a domino imperatore vel eius nunciis fuerint requeſiti propter pacem, que dicatur eſſe rupta ab aliqua partium, representabunt ſe in poteſtatem^v domini imperatoris vel nuntiorum eius ſpecialiter a domino imperatore deſtinatorum; nec de poteſtate eius vel nuntiorum ſuorum recedent ſine parabola domini imperatoris vel eius nuntii ad hoc deſtinati. Similiter ad illum locum venient, quem dominus imperator vel eius nuntius eis preceperit, nec de ipſo loco recedent niſi eius vel eius nuntii parabola.

6. Et nullam iacturam vel leſionem occasione predictae diſcordie aliquibus perſonis de parte Brixienſium et ſpecialiter comitibus de Martinengo inferam^w.

7. Eo modo obſervabunt Brixienſes Pergamenſibus^x et eorum parti, factis utrimque predictis iuramentis.

8. Et habita poſſeſſione ſupraſcriptorum locorum predicti Syrus et Paſſaverria^y in unum locum poteſtates et conſules predictarum civitatum cum ſapientibus earum facient^z convenire et finem et pacem ſibi viſſim facere facient^z, et poſtea captivos reddere ſecundum predictum tenorem facient.

9. Et nullum preiudicium alicui parvium generetur propter poſſeſſionem caſtrorum datam domino Henrico^a imperatori pro comuni^a et diſiſo de Gorzono ſupranominato.

10. Ita ſtatuit dominus imperator, ut ſi profati nuntii Syrus et Paſſaverria^b cognoverint, eſſe de curte Vulpini poſſeſſionem^c, ſicut de aliis locis ſuperius dictum eſt^d, recipiant, alioquin minime.

Actum in Mediolano ſuper palatium^e archiepiſcopi Mediolanenſis.

342. ^f guerris 2. ^g iſtius 2. ^h Cremonenſium et Pergamenſium 2. ⁱ pro add. 2.

^k ſimiliter 2. ^l poteſtatem 2. ^m Calip. 2. ⁿ Corzonum 2. ^o et Corothollum 2. ^p Diſcordiam 1. 2. ^q Calapino 2. ^r Oriana 2. ^s deest 2. ^t faciens 2. ^u facient 1. ^v poteſtate 1.

^w inferrent 2. ^x et Pergamenſes 2. ^y Paſſaverria 2. ^z faciant 1. ^{aa} deest 2. ^{ab} per

50 comune 2. ^{ac} Paſſaverria 2. ^{ad} ut poſs. 2. ^{ae} poſſeſſionem abundat 2. ^{af} palatium 2.

Prodictus dominus imperator hanc chartam fieri precepit.

Interfuere dominus Petrus Placentinus alme Urbis cardinalis^{c,1}, archiepiscopus Ravennae^a scilicet Vuilielmus, Bonifacius Novariensis^b episcopus¹ vicarius imperialis aulo, Anselmus Cumanus episcopus, Brixionensis episcopus, Albertus de Summo Cremonensis potestas Papiæ, Ubertus de Olovano, Gaiferius Ysembardus, Vuido de Putco, Vuido de Codalo, Otto Cendarius, Albertus Strussus^k de Cremona, Arnaldus Strictus^l de Placentia, Henricus de Lutra pincerna et camerarius domini imperatoris, Roglerius Vicecomes, Daniel^m de Concisio, Ugo de Camerraⁿ, Tacius de Mandollo, Ardericus de Modoccia testes^o.

Ego Martinus Filippi^p imperialis aule et Papiensis notarius interfui et procepto iamdicti domini imperatoris hanc cartam scripsi.

343. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE MONASTERIO CASSINENSI.

(1192) Febr. 29.

Monasterium Montis Cassini, quia eius incolae a fide imperatoris ad Tancredum recedere noluerunt, a. 1191 a pontifice interdicto suppositum esse, e Chronico Riccardi Sangermanensis (SS. XIX, 326) discimus. Epistola, qua imperator a pontifice poposcit, ut interdictum solveret, legitur in codice Parisino 8989, Rotulum II. Cluniacensem a. 1245 exaratum continente, et ex eo edita est a viro cl. Huillard-Breholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 328 nr. VIII (= Dantier 'Les monastères des Bénédictins d'Italie' I, 499). Summarium codicis Ottobonianæ 2546 edidit Martene 'Collectio amplissima' II, 1230 (= Watterich II, 722). — Stumpf, Reg. 4737. (P. deest.)

Reverendo in Christo patri Celestino sacrosancto Romano sedis summo pontifici H. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus salutem et sincerum filialis dilectionis affectum.

Inter variarum rerum eventus varios cum multa frequentius nostris auribus insonare soleant, nunc tandem res quedam inopinata et cui vix fidem adhibere possumus, ad maiestatis nostre prolata est audientiam. Audivimus enim, quod monasterium sancti Benedicti de Monte Cassino occasione nostri sub interdicto posueritis et in monachos eiusdem monasterii sententiam tuleritis excommunicationis. Super quo nostre serenitati tanto vehementior occurrit admiratio quanto specialius ecclesia Cassinensis ex privilegiis antecessorum nostrorum tam regum quam imperatorum, que inibi pre manibus habentur, nobis pertinere dinoscitur et imperio, et quanto uberiori bone pacis et amicabilem concordiam firmitudine magnificentiam imperialem a vestra sanctitate nuperrimo in coronatione nostra sperabamus recessisse; precipue cum et tunc prompti fuorimus et nunc parati sumus ad exequendum ea que vestre complacere debeant paternitati. Ut itaque hoc, que circa hoc ipsum factum minus circumspecto, ut nobis videtur, con-

343. f) Petrus Alieno urbis card. de Placentia 2. g) Ravennae 2. h) notarius Novariensis 2.

i) et add. 2. k) Strussus 2. l) de Strictis 2. m) Manuel 2. n) Cameraria 2. o) et ceteri 2.

p) Philippi 2.

1) Petrus Dianus Placentinus, presbyter cardinalis tituli S. Ceciliae.

silio acta sunt, in eo severitatis rigore diutius non perdurent, dilectum principem nostrum Bertrannum Metensem episcopum, virum prudentem ac discretum, et fideli nostrum Henricum nobilem virum advocatum de Huneburch ad vestram dirigimus presentiam, rogantes attentius quatinus, eorum commonitione ex parte nostra super hoc benigno admissa, latam sententiam in promemoratum monasterium et monachos nostre serenitatis intuitu revocetis. Ceterum eisdem fidelibus nostris presentium latoribus super hiis, que ex parte nostra industrie vestre intimaverint, fidem adhibeatis indubitam.

Datum apud Hagnowe, II. Kalendas Martii.

344. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE TREUGA CUM TANCREDO.

(1192) Mart. 11.

Exstat in codice Parisino 8990 saec. XVIII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (in Rotulo IX.), ex quo eam dedit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 329 nr. IX. Summarium codicis Otoboniani saec. XIII. ex. edidit Martene 'Collectio amplissima' II, 1249 (= Watterich II, 739)¹. — Stumpf, Reg. 4741.

(P. deest.)

Venerando in Christo patri Celestino summo sacrosancto Romane sedis pontifici H. Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus salutem et sincerum filialis dilectionis affectum.

Paternitatis vestre litteras per abbatem Casemarii, virum religiosum et providum ac nobis dilectum, imperiali presentatas maiestati ea qua deceat reverentia nostra recopit serenitas. Quibus diligentius inspectis et perlectis sicut earum tenor edocuit, consideravimus id et perpendimus, quod ad reformationem pacis et concordie inter imperium et regnum Sicilie vestras velletis partes libenter interponere, dum nostre celsitudinis animus ad hoc prosequendum sanctitatis vestre exhortationibus inclinari posset et induci. Super cuius rei negotio, cum ea, que prememoratus abbas nobis intimaret, discretionem nostram attendere et tam per ipsum quam per litteras imperiales magnificentie nostre voluntatem inde prudentie vestre rogaveritis exprimere^a, mansuetudini vestre significandum^b ducimus quod, licet hec, que iamdictus abbas et de treugis dandis et de aliis prudenter factis nostre sublimitati proposuisset, intellexerimus, tamen — de earumdem treugarum interpositione cum vix audientiam ei prebuerimus — minime placet nobis, immo nulla ratione volumus admittere, ut aliqua super hoc deinceps nostre fiat mentio celsitudini. Verumtamen hanc pacis et concordie reformationem, ut regnum Sicilie tam iniuriose quam proditorie occupatum ea pace

344. ^a) et *add. cod.* ^b) *significandas cod.*

1) *Hoc loco afferri libet sententiam, que eodem tempore Mart. 4 Hagenovae lata est et in privilegio imperatoris monasterio Erstein dato (Wärdtwein 'Nova subsidia diplomatica' X, 136 = 'Urkundenbuch der Stadt Strassburg' I, 107 nr. 130; Stumpf 4739) continetur: de principum sententia placuit, ut predicta donacio facta de clauastro Erstein ad imperium pertinente retractaretur, quia non est licitum, res ad imperium spectantes alienare absque imperii preventu et utilitate.*

qua debemus possidere valeamus, affectantes, si placet, ad id exequendum vestra diligentia curam adhibeat sollicitam. Super quo et aliis cum nuntios nostros ad vestram presentiam decreverimus dirigendos, si menti vestre sederet, gratum nobis esset, ut ab Urbe usque Viterbium seu Urbemveterem vel ad alium locum circa partes illas vellent declinare, ubi nuntii nostri viri honorabiles et discreti, videlicet dilectus princeps noster Bertrannus Metensis episcopus et fidelis noster Henricus vir nobilis advocatus de Huneburo, quos incontinenti ad presentiam vestram destinamus, et fidelis noster Bertoldus de Kunigesbere, quem consequenter et sine dilatione cum exercitu in Apuliam premittimus, de propositis negotiis et aliis commodius quam in ipsa Urbe vestre possint loqui industrie.

Datum apud Hagenowe V. Idus Martii.

345-347. FOEDUS CUM CREMONENSIBUS ET EORUM SOCIIS.

1192. Iun. 6. - 9.

Ad hanc conventionem pertinent etiam scripta quatuordecim, quae ad solutionem certae pecuniae summae imperatori a Cremonensibus praestandam spectant; quae ab Hippolyto Cereda e tabulario Cremonensi eruta edidit Toeche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 618 usque 626 nr. 20-27, 30-35, inter quae sunt tria mandata imperatoris p. 620 nr. 23-25 (Stumpf, Reg. 4768-4770).

345. IURAMENTUM IN ANIMA IMPERATORIS. Iun. 6.

Dedit vir cl. Holder-Egger ex apographo saec. XIII. tabularii Cremonensis sign. 1915 (D. 12), ex quo prius edidit Toeche l. c. p. 616 nr. 18. (P. deest.)

(S. N.) Anno^a ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo tertio, mense^b Iunii, indie decima, quinto Idus Iunii, regnante^c gloriosissimo Romanorum imperatore et semper augusto^d Henrico sexto, anno regni eius vigesimo tertio, imperii vero secundo.

Henricus de Lutre imperialis aule pincerna iuravit parabola data a domino Henrico Romanorum imperatore et semper augusto^e, quod ipse dominus imperator Henricus observabit et firmam tenebit pactum et conventionem factam inter ipsum dominum imperatorem et Cremonenses per Albertum Strussum missum cumunis Cremonae, sicut in privilegiis inde factis continetur.

Interfuerunt ibi Guiscardus comes, Ato de Pergamo, Guilielmus de Cumo. Actum in Wirçeborgo^f.

(S. N.) Ego Oto iudex et notarius^g sacri palatii interfui et ut supra legitur scripsi.

345. ^a) anno c. ^b) mso c. ^c) regnato c. ^d) et p. augusto c. ^e) agnato c. ^f) uinurçeborgo c. ^g) nōat c.

346. 347. CONFIRMATIO FOEDERIS. Iun. 9.

Supersunt duo exemplaria, alterum civitati Cremonae, alterum civitati Cumanarum datum, quorum textus ita inter se conveniunt, ut eos in unum redigi fas sit. 1) Exemplar Cremonense, cuius transsumtum c. a. 1200 exaratum asservatur in tabulario Cremonensi sign. 1922 (G. 43), quod contulit Holder-Egger; ex ipso edidit Tocche l. c. 616 nr. 19; 2) exemplar Cumanum, cuius apographon, copiaro tabularii Cumani saec. XIII. ex. signato 'Vetera monumenta civitatis Novocomi' tom. I. fol. 14' illatum, contulit et ipse Holder-Egger. Ex ipso edidit Novelli 'Storia di Como' II, 362. — Stumpf, Reg. 4751. 4752. (P. deest.)

(C.)^a ¶ In^b nomine sancte et individue Trinitatis. Henricus sextus divina favento clementia Romanorum imperator^c semper augustus. ¶ (1) Imperialem magnificentie nostre celsitudinem deest plurimum et exornat, ut fidelium nostrorum, qui constantis fidei sinceritate ad exaltationem imperii nec non patris nostri Friderici^d Romanorum imperatoris divi augusti honorem amplificandum laborare consueverunt, obsequiis inspectis, ad commoditatis^e ipsorum et honoris laudabilem processum ardentem intendamus. (2) Qua sane inducti consideratione puram fidem et intensam devotionem fidelium nostrorum Cremonensium^f attendentes, commendabilium obsequiorum suorum intuitu que patris nostri^g et nostrae maiestati perseveranter exhibuisse dinoscuntur^h, notum facimus universis tam presentis quam future etatis imperii nostri fidelibus, quod nos devotisⁱ fidelibus nostris Wizaro comiti de Crema et Alberto Strucio curie nostro iudici, nuntiis communis Cremonensium, vice ipsius communis^k et pro communi promittimus, quod omnia iura, actiones, rationes et bonas^l eorum consuetudines quas habent bona fide iuvabimus eos manutenere, defendere et recuperare. Et quicquid tenent et possident^m iuvabimus eos contra unamquamqueⁿ civitatem, locum et^o personam que non sit de hac societate — Bonifacii videlicet marchionis Montisferrati^p, Cremonensium, Papiensium, Laudensium, Pergamensium et Cumanorum — manutenere et^q defendere. Et si aliqua civitas, locus vel persona^r in hiis, que ipsi tenent vel possident, violentiam eis fecerit^s vel ipsi alia de causa aliquem in ius vocaverint, statim cum super hoc per eos vel per litteras suas fuerimus requisiti, civitatem, locum vel personam vocabimus ad presentiam nostram, et si venerint, facturi iusticiam sub nobis infra spatium unius mensis ex quo requisiti fuerimus^t, postea causam ipsam infra spacium trium mensium diffiniamus, nisi per ipsos Cremonenses^u steterit. Et si non venerint^v, videbimus testes et probationes eorundem Cremonensium^w, et si probaverint, quod fuerint in possessione^x, ipsos in eam^y mitemus infra predictum spatium et civitatem, locum et personam in banno nostro infra predictum terminum penemus nec extrahemus a banno, nisi^z eis satisfecerint^{aa} ad preceptum nostrum factum cum consilio^{ab} maioris partis^{ac} huius societatis; et exinde guerram eis faciemus, si fuerimus^b in Lombardia; et si in Lombardia non fuerimus^{ad}, vassallis^c et omnibus fidelibus^d nostris in Italia^e existentibus sub debito fidelitatis^f sacramento quo nobis

⁴⁰ *) que non sit de hac societate, Bonifacii videlicet marchionis Montisferrati, Cremonensium, Papiensium, Laudensium, Pergamensium et Cumanorum add. 2.

346. 347. ^a) *chrimon deest 2.* ^b) *litterae elongatae in 1.* ^c) *et add. 2.* ^d) *friderici 2.*
^e) *comoditatis 2.* ^f) *Cumanorum 2.* ^g) *nr̄e corr. nri 2.* ^h) *exhibuisse dinoscuntur 2.* ⁱ) *pro devotis — Cremonensium 2: fideli nostro (Guillelmo Greco civi Cumano, nuncio comunis Cumanorum.*
⁴⁵ ^k) *comunis 2, similia semper.* ^l) *bona 2.* ^m) *et add. 2.* ⁿ) *unamquamque 2.*
^o) *deest 2.* ^p) *montisferrati 2.* ^q) *ac 2.* ^r) *et 2.* ^s) *correxerunt; fuerunt 1. 2.* ^t) *Cumanos 2.*
^u) *et add. 2.* ^v) *Cumanorum 2.* ^w) *possessionem 2.* ^x) *nisi 2.* ^y) *corr. ex satisfecerint 2.*
^z) *consilio 1.* ^{aa}) *alio atramento superser. 1.* ^{ab}) *si fuerimus alio atramento superser. 1.* ^{ac}) *corr. ex vassallis 2.* ^{ad}) *hominibus 2.* ^{ae}) *ytalia 2.* ^{af}) *fidelitatis 2; et add. 1. 2.*

tenentur mandabimus, ut eos adiuvent. Et societatem antiquam destruemus et istam manutenebimus et augmentabimus nec cum aliqua civitate, loco vel persona^a pactum aliquod^b contra hanc societatem faciemus. Et omnia que predicta sunt observabimus¹ universis civitatibus, locis et personis, que^k hanc societatem de nostra licentia intrabunt. Concessionones, dationes¹ et privilegia, que pater noster fecit vel nos fecimus^m, rata et firma tenebimus^{*1}. Et si civitas aliqua, locus vel persona de hac societate^o aliquid de predictisⁿ non observaverit, nichilominus concordia rata manebit^o, sed illud quod non fuerit observatum^o emendabitur in arbitrio nostro et totius aut maioris partis societatis; alioquin ei civitati, loco^p vel persone alii de hac societate guerram movebunt. Et si guerram pro nobis intrabunt^o, non faciemus pacem vel treugas^q sine consilio^r totius aut maioris partis huius societatis. (3) Ut autem hec prescripta^s promissio nostra rata observetur, Otto Babenbergensis, Otto^t Frisingensis et Henricus Wormatiensis^u episcopi de mandato nostro fidem dederunt et^v frater noster Conradus^w dux Suevie, Lupoldus^x dux Austrie et Stirie, Bertoldus dux Meranie, Cuno de Minzenbergo^y, Marquardus dapifer et Henricus^z pincerna de Lutra iuraverunt^o. (4) Versa vice sepedicti Cremo-¹⁵ nenses^b bone voluntatis nostro studium et gratie ac dilectionis nostre^c augmentum circa ipsos considerantes et^d ad propensioem et magis expressam devotionis^e et^f fidei sue memoriam per supradictos^g nuntios ipsorum Wizardum comitem de Crema et Albertum Strucium pro communi eorum et vice communis promiserunt nobis et succes-²⁰ soribus nostris Romanis^h imperatoribus seu regibus, quod bona fide iuvabunt nos²⁰ manuteneri, defendere et recuperare omnia iura, actiones et rationes, quas imperium habuit vel habere debuit, habet vel habere debet, habebit vel habere debebit, vel pater noster habuit, vel nos habemus vel habituri sumus, contra omnem civitatem, locum vel personam, que non sit de eorum societate. Et omnes promissiones, que nobis vel patri nostro facte sunt vel nobis fientⁱ, iuvabunt nos manuteneri et obtinere,²⁵ et precipue terram comitisse^k Mathildis¹. Item privilegia omnia, quibus derogatum est, bona fide iuvabunt nos recuperare et ea, que in suo robore adhuc consistunt^l, rata tenere et inconvulsa. Item omnes possessiones et iurisdictiones, quas imperium tenuit et possedit et nos tenemus vel tenebimus, possidemus vel possidebimus¹ in civitatibus, episcopatibus, districtibus, comitatibus, locis, rebus et^m personis¹ bona fide²⁰ iuvabunt nos recuperare, manuteneri etⁿ defendere nec imminuent nec imminuenti consentient. Et bona fide operam dabunt ad aliam societatem destruendam et imminuendam et istam promovendam. Nec facient pactum cum alia^o societate sine nostra parabola nec aliquem assument in eorum societatem sine nostra parabola. Et bona fide nos iuvabunt in omnibus guerris nostris, quas habemus vel habituri sumus in Lom-³⁵ bardia, contra omnem civitatem, locum vel personam, que non sit de hac societate, sive illa civitas, locus vel persona sit caput guerre^p vel non. Et nos nuntium^q nostrum

*1) excepto loco Chavenne, in quo nec imperio nec Cumanis aliquid propter hanc concordiam vel acquiritur vel amittitur (corr. ex admittitur) add. 2.

346. 347. a) et add. 2. b) deest 2. c) alio atramento corr. ex observabimus 1. d) qui 1. 40
 e) dationes 1. f) vel nos fecimus des. 2. g) de predictis des. 2. h) manebit rata 2. i) loco
 deest 2. j) treugas 2. k) consilio 1. l) predicta 2. m) ottho 2. n) gormacionis 2.
 o) deest 2. p) Conradus 2. q) liuboldus 2. r) miñhenhore 2. s) henricus 2. t) Et iuraverunt
 versa etc. 2. u) Cumanis 2. v) nostre deest 2. w) deest 1. x) devotionis 1. y) ac 2. z) pro
 supradictos — Strucium 2: supradictum nuncium ipsorum Guillelmum (ireem. h) Rom 1. 2. 45
 i) et add. 2. k) comitisse 2, similia semper. l) mathildis 1. m) vel 2. n) ac 2. o) aliqua 2.
 p) pers. et sit guerre capud 2. q) nuncium 2.

1) De his que in exemplari Cumanis hoc loco addita sunt cf. privilegium Cumanis indultum a. 1191. Febr. 12 ed. Rocelli 'Storia di Como' II, 360; Stumpf, Reg. 4678.

ois adiungomus, qui in guerris nostris ducentos milites tenebit^r. Omnes quoque captivos, quos in iamdictis guerris ceperint^a, ad redemptionem captivorum nostrorum et suorum dabunt. Si quos autem superfluos habuerint^t, sine mandato nostro non restituent. Possessiones etiam, quas ab^u inimicis eorum^u abstulerint^s, si imperio placuerit illas tenere^r, imperium eas tenebit. Si autem imperio illas^v tenere non placuerit^s, eas a nobis in feodo^v tenebunt. Item concambium denariorum dabunt competens et mercatum aliarum rerum pro competenti precio dabunt nobis bona fide et sine fraude. Si vero contingat, quod Padum^x vel aliam aquam^y, que vadari non possit, transire debeat exercitus^z, per pontes expeditum^z nobis facient transitum et exercitui, et nominatim pontem facient in Warstalla, si guerra erit. (5) De hiis autem omnibus hoc^a facta est nobis securitas, quod supradicti comes Wizardus de Crema et Albertus Strucius ex parte communis et pro communi Cremonensium iuraverunt, quod et ipsi^b et omnes de communi Cremonensium^o a XV annis supra usque ad LX annos iurabunt, hec se firmiter observaturos, et singulis quinquenniis hoc iuramentum renovabunt. Et semper deinceps nobis et successoribus nostris imperatoribus seu regibus Romanis orunt obligati et eandem securitatem prestabunt, si ipsi successores nostri eis voluerint esse obligati^d et securitatem que dicta est prestari fecerint. Insuper etiam^o si quam potestatem aut consules inter se elegerint^f, illos idem iurare cum eis^g facient in iuramento quod civitati prestabunt de consulatu vel regimine. Ut autem hec omnia tam ex parte nostra quam ipsorum rata deinceps observentur et inviolata^l, presentem inde paginam conscribi iussimus et maiestatis nostre sigillo^h communiri.

Huius rei testes sunt: Ortolfusⁱ propositus, Berardus Esculanę ecclesie archidiaconus^k, Fridericus profectus de Nurebere^l, Fridericus comes de Abenbere^m, comesⁿ Boppo de Wertheim^o, Gebehardus comes de Tollenstein^p et alii quam plures.

¶ Signum^q domini Heinrici sexti Romanorum imperatoris (M.)^r invictissimi. ¶

Acta sunt hec anno dominicę incarnationis MCXCIII, indictione X^a, regnante domino Heinrico sexto Romanorum imperatore gloriosissimo^t, anno rogni eius XXIII, imperii vero secundo^u.

Dat. apud Wirecbure^v per manum Sigeloi imperialis aule prothonotarii, quinto Idus Iunii.

348-351. CONVENTIO CUM BRIXIENSIBUS.

1192. Iun. — Iul. 27.

348. CONVENTIO PRAEIVIA. ante Iun. 23.

Scriptum hoc, cuius mentionem iam vir cl. Ficker 'Beiträge zur Urkundenlehre' II, 15 fecit, insertum est instrumento proxime sequenti (nr. 349) et cum eo legitur in Registro

346. 347. ^r) habebit 2. ^s) et add. 2. ^t) habebunt et 2. ^u) deest 2. ^v) eas 2.
^w) feudo 2. ^x) padum 2. ^y) corr. ex alium quam 2. ^z) pro expeditum — guerra erit 2:
 vel navigium (corr. ex navigia) nobis et exercitui sacro transitum non tenentur. ^a) pro
 hec — iuraverunt 2: supradictis Guillelmus Grecus ex parte comunis et pro communi Cuma-
 norum iuravit. ^b) quod ipse 2. ^c) Cumanorum 2. ^d) nostri obligati esse voluerint 2.
^e) bis 2. ^f) et add. 2. ^g) cum eis iurare 2. ^h) sigillo nostro magestatis 2. ⁱ) ortholfus 2.
^k) Brardus archidiaconus esculanus 2. ^l) querebro 1; nurebere 2. ^m) Abimbere 1. ⁿ) de add. 2.
^o) gertoim 2. ^p) comes gebehardus tholenstein 2. ^q) littere elongatae in 1. ^r) in 1. ^s) decima 2.
^t) invictissimo 2. ^u) et II°. 2. ^v) Data apud Wirecbure 2.

minore civitatis Brixienſis ſaec. XIII. in. in bibliotheca Queriniana aſſervato, quod nunc Librum Poteris II. inepte vocant, fol. 35¹. Exemplavit Holder-Egger. Et ſcriptum noſtrum et privilegia infra cetera textum conventionis, quam Fridericus I. a. 1185. Febr. 11 cum Mediolanenſibus iniiit (ſupra nr. 303, c. 6. 9) pro fundamento ſumpſerunt.

(P. deest.)

In nomine Domini. (1) Nos Henricus^a Dei gratia Romanorum imperator confirmamus Brixienſibus^b omnes conſeſiones quas in tenore pacis² eis fecimus. (2) Insuper concedimus Brixienſibus^b omnia regalia que imperium habet in episcopatu Brixienſi^b ſeu iurisdictione vel diſtrictu, ſcilicet infra hos confines: in tota curte et territorio Moſi ab utraque parte^c fluminis Ollii; et a curte et territorio Moſi inſuſum, ſicut fuit flumen Ollii uſque Pallaçolum; et in ipſo flumine et ripis eius verſus Brixiam et terram Brixianam; et in omnibus locis et caſtris et burgis, ſicut extenduntur curtes et territoria locorum Brixienſium^b ab utraque parte Ollei; et in curte et territorio Mure; et in curte et territorio Pallaçoli; et a Pallaçolo inſuſum uſque ad lacum Yseo, unde fuit Ollium verſus Brixiam; et in ipſo flumine et ripis eius verſus terram Brixianam; et inde ſupra per totum episcopatum Brixie uſque ad Dalegnum et per totum territorium eius; et a Dalegno in omnibus locis et caſtris et burgis, que diſtringuntur per civitatem Brixio, et curtib^{us} et territoriis ipſorum locorum uſque Lemonum; et a Lemono ad Poçolongum; et a Poçolengo uſque ad Guditiolum; et a Guditiolo uſque ad Moſum; et in aliis locis que diſtringuntur vel diſtringebantur per civitatem Brixio, ubicumque fuerint in terra et in aqua. (3) Eo addito ut, ſi in predictis locis vel infra predictos fines a glorioso patre noſtro Frederico^d bone memorie Romanorum^e imperatore vel a noſtra clementia vel ab eo, qui a nobis [habuit], aliquod datum vel ſcriptum factum fuerit de predictis regalibus, Brixienſibus^b non obſit; de quibus, qui adquiſivit, non habet publice poſſeſſionem, non violentam, non clandestinam. (4) Ab hac conſeſione excepiimus omnia feuda et beneficia antiqua ſeu a patre noſtro vel a nobis conſeſa, de quibus ille, qui adquiſivit, manifeſtam habet poſſeſſionem, non clandestinam, non violentam. Et excepto fodro regali, quando aliquis ſucceſſor noſter profecturus eſt Romam pro corona ſuſcipienda ab his qui ſolent et debent predictum fodrum dare. Et exceptis appellacionibus ſecundum quod in forma pacis³ continetur. (5) Pro predictis autem regalibus, que eis in pace non conſeſimus et nunc concedimus, dabunt nobis vel nuntio noſtro in civitate Brixie in proximis Kalendis Marcii^f et a proximis Kalendis Maroii^f inantea ſingulis annis pro cenſu^g libras imperiales^h. (6) Ad maiorem autem fidei et gratie noſtre plenitudinem et eorum cautelam et ſecuritatem talem cum Brixienſibus^b inimus pactionem, que iuramento hinc inde firmata eſt. Iuravit H. parabola in anima noſtra, quod nos manutenebimus civitatem Brixie et adiuvabimus Brixienſes^b manuteneſe omnes ſupraſcriptas conſeſiones et confirmationes et poſſeſſiones, iura, iuſticias et rationes. Et ſi quas poſſeſſiones, iura, iuſticias et rationes amiſerunt vel amiſerint, eos adiuvabimus bona fide recuperare. Et adiuvabimus eos contra omnes civitates, loca vel perſonas Lombardie, Marchie et Romaniole; ita ut pro ſpeciali negotio Papienſium non faciamus guerram Brixienſibus^b, nec pro ſpeciali negotio Brixienſium^b teneamur facere guerram Papienſibus. Si vero Papienſes adiuncti ſunt vel adiunxerunt ſe alicui civitati, loco vel perſone, adiuvabimus Brixienſes^b contra Papienſes. Nec faciemus aliquam ſocietatem cum

348. ^a) Hen c. ^b) Brixienſi c. ^c) parte alio atramento poſt ſupſcr. c. ^d) federico c. ^e) romani c. ^f) kl̄i mar̄ c. ^g) ſpatium numero inſerendo vacuum relictum c. ^h) libr̄ imper. c.

1) Cf. Valentini 'Il Liber Poteris' p. 33 nr. XXXVI. Librum Poteris I (Regiſtrum manus) eiſdem bibliothecae eſt apographon Regiſtri minoris, in quo carta noſtra legitur fol. XXXIV. 2) Conſtantiensis. 3) Conſtantiensis cap. 10.

aliqua civitate¹, loco vel persona Lombardie, Marchie vel Romaniolo sine parabola omnium consulum Brixie vel maioris partis, salvo pacto Mediolanensium² et Placentinorum³, que fecimus cum eis. (7) Iuraverunt Brixienso^m, quod bona fide adiuva-
 5 bunt nos manutenero imperium⁴ in Lombardia, Marchia⁵ et Romaniola et possessiones, iura, iustitias et rationes, quas habemus in Lombardia, Marchia et Romaniola; et specialiter terram comitisse condam⁶ Matildis⁷. Si quas etiam possessiones, iura,
 10 iustitias, rationes in predictis locis et quod de terra condam comitisse Matildis ammissimus, bona fide adiuva-
 bunt nos recuperare contra omnes civitates, loca vel personas Lombardie, Marchie, Romaniolo, eo tenore ut, si nos, quod⁸ nobis licere nolumus, ali-
 15 quando contra concessionem et permissionem factam civitatibus, locis vel personis societatis venire voluerimus, non teneantur Brixienso^m hoc sacramento ad hoc nos adiuvere. Nec aliquam societatem specialem faciant cum aliqua societate, civitate, loco vel
 persona Lombardie⁹, Marchie et Romaniolo sine nostro consensu. (8) Item consules et credentia iurabunt, quod bona fide dabunt nobis rectum consilium, cum pecierimus
 20 per nos vel per nostrum certum nuntium vel per nostras litteras, nec per fraudem se subtrahent, quin illud dent. (9) Hoc etiam sacramentum facient omnes Brixienso^m a decem et octo annis¹⁰ supra et a LXX infra, qui generalia sacramenta facere con-
 sueverunt. Et si qui non fecerunt propter minorem etatem, iurabunt infra quinquenium, si requisiti fuerint. Et renovabunt singulis decenniis hoc sacramentum etiam illi qui
 25 fecerunt, si requisiti fuerint.

349. FACULTAS NUNTIORUM BRIXIENSIVM. Iun. 23.

*Exscripsit vir cl. Holder-Egger e Registro minore (Libro Poteris II.) fol. 35¹.
 (P. decst.)*

In Christi nomine. Die Martis VIII. exeunte mense Iunii in pallatio comunis
 25 Brixie, in presentia horum hominum, quorum nomina inferius scripta sunt, lecta est hec cartula pacts et concordie domini Henrici Romanorum^a imperatoris et Brixienso^m, que sic incipitur et legitur:

'In nomine Domini — si requisiti fuerint'. nr. 348.

Autem predicta cartula^o lecta et cum suis capitulis diligenter audita, omnes infra-
 30 scripti a domino Wilielmo de Domna^d Oriana vice et nomine domini Azonis comitis de Moso et domini Milonis Griffonis seu aliorum suorum sociorum consulum comunis, qui ituri essent ad dominum imperatorem ad suprascripta perficienda^e, interrogati responderunt et dederunt ei domino Wilielmo consuli comunis et dictis aliis eius sociis, qui ad dominum nostrum imperatorem ire debent pro ipsa concordia
 35 facienda, parabola^m, ut ea^f faciant et compleant et sacramento firmare debeant. Et si predicta sive alia adiuncta, que infrascripta inveniuntur, perfici non possent, illam adiunctam cum suprascriptis perficiant nec propter adiunctam dimittant, quin illud faciant. Quo adiuncta talis est: Eas autem concessionem, quas in tenore pacis fecimus et nunc facimus, cum iustitia et ratione adiuva-
 bimus eos manutenero².

40 348. ¹) cum aliqua civitate eadem manu in marg. suppl. c. ²) Mediol. c. ³) Placent. c. ⁴) Brixien. c. ⁵) bis scriptum, semel deletum c. ⁶) machia c. ⁷) q̄ post alio atram. suppletum c. ⁸) matilde, post corr. alio atramento matildis; amissimus add., sed expunct. c. ⁹) p̄ (pro) eadem manu corr. q̄ (quod) c. ¹⁰) Lombard. c. ¹¹) añ c.

349. ^a) roman. c. ^b) Brixien. c. ^c) car. c. ^d) Dua c. ^e) spatium unius vocis vacuum
 15 relictum c. ^f) eadem manu superser. c.

1) Liber Poteris I. fol. XXXIV.
 v. infra nr. 350. 351.

2) Haec 'adiuncta' in privilegio imperatoris non reperitur.

Nomina autem illorum, qui supradictis interfuerunt et parabolam domino Willelmo, sicut dictum est, dederunt, sunt hec: Baiamundus de Manduchasinis. Maurus Balgarellus. Bellottus Cichamice. Brochognonus de Grumethollo. Iohannes de Guxiacho. Boxader de Salodo. Albertus Quinciani. Rangerius de Porta. Teutaldus de Muscolinis. Ugutio de Bassaguerra. Boxader de Pontecarali. Iohannes de Urgnano. Aymo de Aymonibus. Anselmus de Porta. Iacobus de Calepio. Marius de Pallatio. Iacobus de Alkoria. Ottobellus de Pontecarali. Mayfredus Advocatus. Bonacursus Domne^r Cerude. Lafrancus de Martinogo. Iacobus de Gauardo. Iohannes Baiamundi de Candethino. Martinus Petenalupi. Bruxiadus de Leceapistia. Basalasinus. Vitalis de Malolauello. Albertus de Capriolo. Iohannes de Cocallio. Imblautus. Wibertus iudex de Logrado. Ribaldus de Salis. Landulfus Seanamoior. Biatta de Pallatio. Aposagus Advocatus. Albertus^b Galfardus de Martinogo. Lafrancus Tascho. Wihottus de Pontecarali. Mayfredus Bucii. Obigo de Ugonibus. Hemanuel de Concesio. Comes Wifredus de Martinogo. Manduchasinus de Manduchasinis. Bonapax Faba. Obigo de Pontecarali. Boccatius de Maneruo. Warinus Tonsi. Iohannes Boccardus. Magnanus de Sancto Gervasio. Iohannes Bornardi. Girardus Gisulfus. Alguilfus de Cocallio. Oddo Advocatus. Gioldus de Salis^l. Wido de Porçano. Lafrancus de Salis. Lafrancus de Lauello Longo. Inuerardus de Guxiacho. Marchesius Oceanonum. Berardus iudex de Domna Aicarda. Carneualis^k de Codeforro. Lafrancus Testa de Pontecarali^l. Botilia de Pontecarali. Albertus iudex de Prato^o Albuino. Raymundus de Montoclaro. Wilielmus de Muscolinis. Petrus causidicus de Pontecarali. Brixianus Leo. Biaquinus causidicus Disinciani. Stephanus Boccardus. Girardus de Cruce. Desiderius iudex de porta Sancti Andree. Oprandus de Martinengo. Iacobus Sicasolis. Girardus de Bornado. Gandulfus de Castello. Girardus Prandonum qui dicitur Scotatus.

Isti vero sunt consules qui eandem parabolam dederunt pronomnatis consulibus sociis suis pro se: Iohannes Faba, Albertus de Lauello longo, Petrus Petenalupi, Azo confanonerius.

Actum est hoc anno Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo, indiet. X.

Ego Petrus Brognolus, domini Federici imperatoris notarius et a rege Henrico iudex ordinarius factus ac missus regis constitutus, hiis omnibus interfui et parabola iam dicti domini Wilielmi hanc [cartulam] scripsi.

350. 351. DUO PRIVILEGIA IMPERATORIS. Iul. 26. 27.

Duo privilegia imperator Brixiensibus indulsit, quorum utrumque conventione praeiudicatur, unum A Iul. 26 datum, quod omnia huius conventionis capita excepit, alterum B Iul. 27 datum, in quo desiderantur capita 6—9, quae foedus inter imperatorem et Brixiosenses initum continent. In explicanda hac discrepantia iam vir cl. Ficker recte iudicasse mihi videtur, haec foederis capita secreta, ideoque altero privilegio Brixiensibus opus fuisse, quod sociis suis Lombardis exhibere possent. Quod imperator, suppressis istis foederis capitibus, postero die scribi iussit. Cum haec privilegia eiusdem fere tenoris sint, ea coniunximus, omnia quibus A abundat uncis includentes, ceterum textum privilegii B pro fundamento ponentes. Privilegium A proferimus ope 1) transsumti autographi ab Henrico VII. a. 1311. Ian. 22 dati, quod asservatur in tabulario Vindobonensi; quod exemplavit iam olim Pertz, contulit Wattenbach; eodem et altero autographo

349. g) Dñe c.
calali corr. c.

h) advocatus add., sed del. c.

l) Sal c.

k) Carneual c.

o) ponte- 45

eiusdem transsumti, quod asservari dicitur in bibliotheca Quiriniana¹, usa est editio Bükneri in Actis imperii selectis 758 nr. 1063, 2) op. editionis Muratorii 'Scriptores' XIV, 888, ubi continetur in Iacobi Malveccii Chronico Brixiano saeculo XIV. med. confecto. Privilegium B, quod aliquoties propius accedit ad enuntiatu conventionis praeviae, dedit Holder-Egger o Registro minore (Libro Poteris II.) fol. 11' (= Reg. manus fol. 11'). Ex eodem editum est, omissa tamen linea signi, in Muratorii Antiquitatibus Italicis IV, 465. — Stumpf, Reg. 4762, 4763. (P. deest.)

In^a nomine sancto et individue Trinitatis. Heinricus sextus^b divina favente elementia Romanorum imperator et semper augustus. (1) Circumspecta eminentie nostre discretio nominationes imperii regiones suis approbatas laudibus diligenti industria in nostri pectoris archano ab invicem distinguens, civitates etiam illarum, loca et personas, que suis late clarant titulis, non minus sollicite considerat et attendit, ut statu cuiuslibet earum inspecto, secundum devotionis et fidei sue exhibitionem et meritum loco et tempore imperialis gratie favorem eo uberius percipiant et honorem. Inter memorandas itaque Ytalie civitates cum Brixia strenuitate^c militie, fortitudine^d populi, decore armorum, sapientie et divitiarum commendata, sinceritate intense devotionis [sue]^e et fidei celsitudini nostre et imperii exhibite et exhibende ita se applicaverit, ut ad eius et ipsorum Brixionsium exaltationem indolentem^f et commodum firmum et inmutabile intendendi habeamus propositum, notum facimus universis tam presentis quam futuro etatis imperii fidelibus, quod nos eorum devotis precibus auro clementie nostre benigno et favorabiliter accomodantes^g, confirmamus eis videlicet Brixionsibus omnes concessionones et permissiones, quas in tenore pacis eis fecimus. (2) Insuper concedimus eis omnia regalia que imperium habet in episcopatu Brixienti seu iurisdictione vel districtu Brixie, [scilicet]^h infra hos confinesⁱ: in tota curte et territorio Mosi ab utraque parte fluminis Ollei; et a curte et territorio Mosi insusum, sicut fluit^j flumen Ollei usque Palazolium^k; et in ipso flumine et ripis eius versus Brixiam et terram Brixianam; et in omnibus locis et castris et burgis, sicut extenduntur curtes et territoria locorum Brixionsium ab utraque parte Ollei; et in curte et territorio Mure; et in curte et territorio Palazoli; et a Palazolo^l insusum usque ad lacum Yaex^m, unde fluit Olleum versus Brixiam; et in ipso flumine et ripis eius versus terram Brixianam; et inde supra per totum episcopatum Brixie usque Dalegnum et per totum territorium eius; et a Dalegno in omnibus locis et castris et burgis, que distinguntur per civitatem Brixie, et curtibz et territoriis ipsorum locorum usque Lemonum; et a Lemonoⁿ ad Pozelelungum; et a Pozelelungo usque ad Guthecolium^o; et a Gudiciolo^p usque ad Mosum; et in aliis locis que distinguntur vel distinguantur per civitatem Brixie, ubicumque fuerint^q in terra et^r in^s aqua. (3) Eo addito ut, si in predictis locis vel infra predictos confines^t a glorioso patre nostro Friderico felicis memorie Romanorum imperatore vel a nostra clementia vel ab eo, qui a nobis habuit^u, aliquod datum vel scriptum factum^v fuerit de predictis regalibus, Brixionsibus non obait; de quibus, qui acquisivit, non habet publice^w possessionem, non violentam, non clandestinam. (4) Ab hac concessione excipimus omnia feuda et beneficia antiqua seu a patre nostro vel^x a nobis concessa,

850. 851. ^a) In — clementia Rol|| prima linea literis elongatis in B. ^b) sextus deest A. ^c) strenuitate A 1. ^d) pro fortitudine — divitiarum A: et armis. ^e) deest B. ^f) indolentem A 2. ^g) accomodantes B. ^h) fines A. ⁱ) fluit deest A. ^j) fluore dinoscitur add. hic. A. ^k) et a Palazolo in marg. post suppleta B. ^l) Yaex A 1; Yaexi A 2. ^m) usque add. A 2. ⁿ) Gudiciolum A 1; Gudizolum A 2. ^o) sic hic etiam B; Gudizolo A 2. ^p) vel add. A 2. ^q) vel A. ^r) in ead. manu superser. B. ^s) fines A. ^t) habuerit A 2. ^u) factum post in marg. suppl. B. ^v) publice B. ^w) seu A.

1) Hoc fortasse est apographon in Libro Poteris I. nr. CCIV contentum, ad quod provocat Valentini p. 29 ad nr. XII: 'il quale è la conferma fatta da Enrico VII. del 1311'; cf. ibidem p. 132, ubi legimus, confirmationem Heinrici VII. ex hoc codice impressam esse a Maczuchellin 'Raccolta di privilegi eme. in città di Brescia' (Brescia 1732) p. 2, quem librum nancisci non potui.

de quibus ille, qui adquisivit^y, manifestam habet possessionem, non clandestinam, non^u violentam. Et excepto fodro regali, quando aliquis successor noster profecturus est Romam pro corona suscipienda ab his qui solent et debent predictum fodrum dare. Et exceptis appollationibus secundum quod^a in forma pacis continetur. (5) Pro predictis autem regalibus, que eis [in pace]^b non concessimus et nunc concedimus, dabunt nobis vel nuntio nostro in civitate Brixie in proximis Kalendis Marci et a proximis Kalendis Marci in antea singulis annis pro censu duas marcas auri^c. [(6) Ad maiorem autem fidei et gratie nostre plenitudinem et eorum cautelam et securitatem talem cum Brixionsibus inivimus pactionem, que iuramento hinc inde firmata est. Iuravit Sefridus^d marschaleus noster de Hagenowe de parabola nostra in anima nostra, quod nos manutenebimus civitatem Brixie et adiuvabimus^e Brixioneses manutene omnes supradictas concessiones, confirmationes et possessiones, iura, iusticias et rationes. Et si quas possessiones, iura, iusticias et rationes amiserunt vel amiserint, eos adiuvabimus bona fide recuperare. Et adiuvabimus eos contra omnes civitates, loca vel personas Lombardie, Marchie et Romaniole; ita tamen ut pro speciali negotio Papiensium non faciamus werram Brixionsibus, nec pro speciali negotio Brixionsium teneamur facere werram Papiensibus. Si vero Papienses adiuncti sunt vel adiunxerint se alicui civitati, loco vel persone, adiuvabimus Brixioneses contra Papienses. Nec faciemus aliquam societatem cum aliqua civitate, loco vel persone Lombardie, Marchie et Romaniole sine parabola omnium consulum Brixie vel maioris partis, salvis pactis Mediolanensium et Placentinorum, que fecimus cum eis. (7) Iuraverunt Brixioneses, quod bona fide adiuvabunt^f nos manutene imperium in Lombardia, Marchia et Romaniole et possessiones, iura^g, iusticias et rationes, quas habemus in Lombardia, Marchia et Romaniole; et specialiter terram quondam comitis Mahtildis. Si quas etiam possessiones, iura, iusticias et rationes in predictis locis et quod de terra quondam comitis Mahtildis amisimus, bona fide adiuvabunt nos recuperare contra omnes civitates, loca vel personas Lombardie, Marchie et Romaniole, eo tenore ut, si nos, quod nobis licere nolumus, aliquando^h contra concessiones seu permissiones factas civitatibus, locis vel personis societatis venire voluerimus, non teneantur Brixioneses hoc sacramento ad hoc nos adiuvere. Nec aliquam societatem specialem facient cum aliqua civitate, loco vel persona Lombardie, Marchie et Romaniole sine nostro consensu. (8) Item consules et credentia iurabunt, quod bona fide dabunt nobis rectum consilium, cum petierimus per nos vel per nostrum certum nuntium vel per nostras litteras, nec per fraudem se subtrahent, quin illud dent. (9) Hoc etiam sacramentum facient omnes Brixioneses a decem et octo annis supra et aⁱ septuaginta infra, qui generalia sacramenta facere consueverunt. Et si qui non fecerint propter minorem etatem, iurabunt infra quinquennium, si requisiti fuerint. Et renovabunt singulis decenniis hoc sacramentum etiam illi qui fecerunt, si requisiti fuerint.]

A.

(10) Ut autem hec omnia, que predicta sunt, rata doinceps observentur et illibata, presentem inde paginam scribi et nostre maiestatis sigillo iussimus communiri, statuentes et imperiali auctoritate sanctientes, ut nulla omnino persona humilis vel alta huic pramatico sanctioni nostre contraire vel aliquo temeritatis ausu eam presumat infringere.

Quod qui facere attemptaverit, in ultionem temeritatis sue centum libras auri puri pro pena componat, medietatem imperiali camere nostre, partem vero residuam personis iniuriam passis.

B.

(10) Ut autem hec confirmationis et concessionis nostro pagina maiestatis nostre sigillo roborata rata doinceps observetur et inviolata, statuimus et imperialis auctoritatis edicto sanctimus, ut nulla^k omnino persona humilis vel alta, secularis vel ecclesiastica eam infringere vel aliquo temeritatis ausu ei obviare presumat.

350, 351. y) adquisitorit A 2. z) vel A 1. u) quod superer. B. b) in pace des. B.
 c) duas m. auri pro censu A 1. d) Sefridus A 1. e) omnes add. A 2. f) iurabunt A 1. g) et
 add. A 2. h) aliquomodo A 2. i) deest A 2. k) nulli B.

Huius¹ rei testes sunt: Cunradus Maguntinus archiepiscopus, Willhelmus^m archiepiscopus Rauennas, Henricus Vormaciensisⁿ episcopus, Godofridus comes de Veihingen^o, Robertus de Durne et^p filius eius Ulricus, Hartmannus de Butingen, Wernorus^a de Rossewac, Cuno senior de Mincenberc^r et Cuno iunior filius eius^s, Cunradus de Walthuson^t camerarius et frater eius Albertus, Wolframus^u de Lapide, Seffridus marscalcus de Agenowe et frater eius Wolframus, Ottebellus^x Mediolanensis et Arnoldus Placentinus, imperialis aule iudices [et alii quamplures]^w.

Signum domini Henrici^x sexti Romanorum imperatoris invictis(M^v)simi.

Acta sunt hec anno ab incarnatione Domini M^oCXII, indictione decima, regnante domino Henrico^x sexto Romanorum imperatore gloriosissimo, anno^z regni eius XXIII, imperii vero II; feliciter amen. Data apud Geilenhusen^a, sexto^b Kal. Augusti.

352. SENTENTIA DE FEODIS MINISTERIALIUM.

1192. Nov. 17.

¹⁵ *Legitur in Copiaro ecclesie Verdensis sign. II. 125 saec. XIV. nr. 20, qui in tabulario Hannoverano asservatur, ubi rubrum praecedit: Sententia II. imperatoris de feodis ministerialium. — Stumpf, Reg. 4780. (P. 195.)*

H(enricus) Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis imperii fidelibus ad quos presens pagina pervenerit gratiam suam et omne bonum. Constitutus in presentia nostra dilectus noster Rodolfus Verdensis episcopus in sententiam quesivit, si ministerialis ecclesie sue feodum, quod habet ab ecclesia iure ministerialium, filio suo, qui non est sue conditionis, vel alii persone in fraudem ecclesie vel subterfugium possit concedere. Super quo sententiatum^a est et consensu principum, nobilium et ministerialium imperii nostri legitime comprobatum: quod nullus ministerialis alicuius ecclesie feodum, quod habet ab ecclesia iure ministerialium, filio suo, qui sue non est conditionis, vel alii persone in fraudem ecclesie vel subterfugium potest vel debet concedere. Quam sententiam imperiali auctoritate confirmamus precipientes, ut sicubi ministerialis ecclesie tale quid in fraudem ecclesie sue perperam fecisse dino- scitur, eius factum non valeat et omnino revocetur dignaque satisfactio domino suo vel episcopo super hoc exhibeatur. Huius rei testes sunt: Heinricus Pragensis episcopus, Bertoldus Cicensis episcopus, et alii quam plures.

Datum apud Aldemburo, XV. Kal. Decembris.

350. 351. ¹) Huius — gloriosissimo des. A 2. ^m) Willolms A 1. ⁿ) Henricus Wormatiensis A 1. ^o) veihingen B. ^p) et filius eius Ulricus des. A 1. ^a) Wernorus de Rossewac in A 1 sequitur (nomen iuniorum). ^r) de Inconbere senior A 1. ^s) filius eius des. A 1. ^t) walthison B; walthuson A 1. ^u) Wolframus — Wolframus des. A 1. ^x) Ottebellus A 1. ^w) et alii quamplures des. B. ^z) Henricus A 1. ^a) monogramma des. B. ^b) anno — amen in A 2 post Augusti leguntur. ^c) Geilenhusen B; Geilenhusen A 1. ^d) VII. A.

352. ^a) sententiarum cod.

353. SENTENTIA DE AEDIFICIIS IN PLATEA PUBLICA CONSTRUCTIS.

1192. Nov. 17.

Prodit ope Copiarum ecclesiae Verdensis tabularii Hannoverani sign. II. 126 succ. XIV. nr. 22, ubi rubrum: De aedificiis constructis in publica platea. — Stumpf, Reg. 4781. (P. 195.)

Heinricus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis imperii fidelibus presentem paginam intuentibus gratiam suam et omne bonum. Dilectus noster Rodolfus Verdensis episcopus in sententiam quesivit, si alicui liceret in publica platea vel in loco publico domos vel aliqua aedificia construere sine concessione sui episcopi vel domini, et quod concessio episcopi diutius valere non debeat quam ipse vixerit^a. Hanc itaque sententiam imperiali auctoritate confirmantes, precipimus districto, ut ubicumque in civitate Verdensi vel alias quispiam domos vel aedificia aliqua contra concessionem predicti fidelis nostri Rodolphi episcopi in publica platea vel loco publico extruxerit, episcopus liberam habeat licentiam et potestatem predicta in usus suos trahendi, nullumque ius vel consuetudo contra hoc ipsi opponatur, set super hoc digna satisfactio ipsi episcopo exhibeatur. Huius rei testes sunt: Heinricus Pragensis episcopus, Bortoldus Cicensis^b episcopus, et alii quam plures.

Datum apud Aldenbure^c, XV. Kal. Decembris.

354. CONVENTIO CUM DUCE AUSTRIAE DE REGE ANGLIAE.

1193. Febr. 14.

Superstes est carta ducis Austriae, cui insertae sunt etiam promissiones, quas imperator fecit, servata in Ansberti Historia de expeditione Ierosolimitana Friderici imperatoris, quam Gerlacus Milovicensis in Annales suos recepit. E codice Gerlaci autographo fol. 51', iam monasterii Strahoviensis, dederunt viri d. Teuschinsky et Pungert in Fontibus rerum Austriacarum I, 5, 80, quorum editionem repetimus, et antea vir d. von Hormayr 'Archiv für Geschichte und Statistik' 1825, 352. Imperatorem pro sua parte cartam dedisse, certe negandum erit. — Stumpf, Reg. 4796. (P. deest.)

Hec est forma conventionis sive tractatus habiti inter dominum Heinricum Romanorum imperatorem et Liupoldum ducem Austriae super incolumitate et pace regis Anglorum aliisque negotiis.

1. Ego Liupoldus dux Austriae dabo et presentabo domino meo Heinrico Romanorum imperatori regem Angliae hoc modo seu tenore, quod idem rex, sicut condictum est, donet domino imperatori centum milia marcarum argenti. Quarum ego medietatem habebō ad dotandam filiam fratris Anglorum regis, quam ducturus est

353. ^{a)} hoc loco sententia ipsa omitti est.

^{b)} Sitensis ead.

^{c)} Aldenbure ead.

unus filiorum meorum in uxorem. Haec autem filia fratris regis Anglorum in festo beati Michaelis uni filiorum meorum, quem ad hoc elegero, erit presentanda; et medietas de iam dictis centum milibus marcarum argenti, videlicet quinquaginta milia marcarum argenti, in eodem termino erit solvenda, quarum dominus meus imperator unam medietatem recepturus est et ego alteram. Altera vero medietas de eisdem centum milibus marcarum, videlicet quinquaginta milium marcarum, quae restant, persolvenda est usque ad initium quadragesimae proximo venturae; cuius pecuniae similiter dominus imperator mediam partem habebit et ego mediam. Et quocumque pars totius pecuniae predictae sub quocumque numero domino imperatori infra terminum illum, quo tota debet solvi, [solvetur], illius medietas sine malo ingenio mihi presentetur.

2. Dominus autem meus imperator ducentos mihi obsides dabit, quod si ipse, postquam regem Anglorum ipsi presentavero, quod Dominus avertat, in fata decesserit, eodem rege in sua potestate existente, ipse rex mihi sine malo ingenio presentetur. Sed si me prius mori contigerit, eadem conventio uni filiorum meorum, quem ad hoc elegero, per omnia observetur, illi videlicet, qui ducturus est filiam fratris regis Angliae in uxorem; et si ille non fuerit, alii filio meo eadem servetur conventio.

3. Item rex Anglorum dabit domino imperatori quinquaginta galeas cum hominibus et expensis et aliis omnibus attinentiis; et centum milites cum quinquaginta balistariis in eisdem ponet galeis. Et ipse praeter haec in propria persona cum centum aliis militibus et quinquaginta balistariis intrabit regnum Siciliae cum domino imperatore et bona fide assistet ei, quousque regnum obtineat, nisi de bona eius voluntate et licentia ab eo recedat. Et ut idem rex haec omnia fideliter exequatur et persolvat, dabit domino meo imperatori ducentos obsides meliores de terra ditionis suae, quos dominus imperator ab eo requiret, nisi domino imperatori de veritate constiterit, quod aliquis vel aliqui ex illis ita manifeste se ei opponat vel opponant, quod illum vel illos nullatenus habere possit; et tunc loco illius vel illorum^b alium vel alios, quem vel quos dominus imperator denominaverit, idem rex ei obsidem vel obsides dabit, exceptis filiis sororis suae et Heinrici quondam ducis Saxoniae et filio fratris sui.

4. Hii autem, quibus dominus imperator eosdem obsides servandos committit, iurabunt quod^c, si dominus imperator, quod Deus avertat, interim dum idem obsides in eorum sunt potestate, decesserit, ipsos obsides dimittent^d absolutos et sine malo ingenio in tutum locum conducent^e.

5. Item si rex Angliae domino imperatori universa quae promisit persolverit, dominus imperator insuper obsides tam diu detinebit, quousque ipse rex me ducem Austriae apud papam absolvat. Si autem dictus rex promissum non persolverit domino imperatori, in voluntate eius erit, ut de obsidibus regis agat secundum suum beneplacitum, ita quod ego dux Austriae nichil inde habeam disponere.

6. Ad haec dominus imperator decem nobiles de imperio suo iurare faciet, tales videlicet quales ego dux elegero, quod si rex Angliae universa quae ei promisit persolverit, obsides eius dimittentur absoluti.

7. Item dominus imperator regem Angliae in potestate sua tam diu detinebit, quousque rex Cyprae et eius filia, qui in captivitate regis sunt, absolvantur. Si autem rex Cyprae et eius filia absoluti sunt a captivitate et pro liberatione eorum aliquid datum est vel exactum, dominus imperator regem Angliae similiter in potestate sua detinebit, quousque illud ex integro restituatur.

8. Item si rex Angliae infra hunc annum presentem, videlicet ab hoc capite^f ieiunii usque ad caput sequentis ieiunii, neque pecuniam neque obsides dederit vel,

854. ^a) concesserit corr. cod. ^b) aliorum cod. ^c) quidem cod. ^d) dimittet cod. ^e) con-
ducet cod.

Sept. 29.

1191.
Feb. 23.Feb. 10.
1191.
Feb. 23.

uno^f istorum completo, reliquum omiserit, et transacto illo termino de conscientia mea domino imperatori de veritate constiterit, quod dictus rex neque pecuniam promissam neque obsides persolvere possit vel, uno istorum facto, alterum non fecerit, et eo cognito, si dominus imperator regem mihi offerre noluerit, in optione mea erit, ut de supradictis ducentis obsidibus, quorum dominus imperator mihi dabit quinquaginta videlicet qui pueri sint et non milites, quos ego voluero retineam, aliis dimissis, et rex Anglie in meam recipiatur potestatem.

9. Si autem regem Anglie in potestate domini imperatoris decedere contigerit, predicti ducenti obsides domini imperatoris erunt absoluti, nisi dominus imperator de supradicta pecunia aliquid percoperit, cuius medietatem ego non habuerim; qua medietate habita, idem obsides erunt absoluti.

10. His autem omnibus secundum quod supra dicta sunt bona fide^g et sine malo ingenio completis, dominus imperator sepe dicto Anglorum regi pacem firmam observare tenetur et concordiam.

Datum apud Wirzpureh anno incarnationis Domini MCXCIII, XVI. Kal. Martii. 15

355. PACTUM CUM RICHARDO REGE ANGLIAE.

(1193. Iun. 29.)

Servavit illud Rogeri de Hoveden Chronica, ex cuius editione novissima a viro cl. Liebermann parata SS. XXVII, 164 ipsum repetimus. Ubi etiam p. 163 et 167 invenies duas imperatoris epistolas de regis liberatione ad Angliae magnates datas a. 1193. Apr. 19 (Stumpf, Reg. 4809) et Dec. 20 (ibid. 4843). — Stumpf, Reg. 4822.

(P. 196.)

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen. Hoc est forma compositionis inter dominum imperatorem semper augustum et dominum Ricardum illustrem regem Anglie. 25

1. Dominus imperator mittet nuncios suos cum nunciis domini regis, qui Londonias ibunt et ibi recipient C milia marcharum puri argenti ad pondus Colonie. Que pecunia a nunciis imperatoris accepta et ponderata sigillabitur in presencia nunciorum ipsius et in conductu regis per regni sui terminos ducetur, ita ut si eam in regno suo perdi contigerit, periculo regis perdat. Postquam vero ad terminos imperii venerit dicta pecunia, per nuncios regis nunciis domini imperatoris presentabitur, qui eam ilico ibi recipient, et si forte in partibus imperii eam perdi contigerit, periculo imperatoris perdetur, et rex in ea non tenobitur nec obsides sui.

2. Alia quoque L milia marcharum argenti dabit rex imperatori et duci Austrie et pro illis ponet obsides, scilicet domino imperatori pro XXX milibus marcis LX obsides, duci vero Austrie VII obsides pro XX milibus marcis. 35

3. Solutis ergo centum milibus marcis et datis obsidibus, rex libere recedet. Si autem dominus rex solverit promissionem, quam domino imperatori de Henrico quondam duce Saxonie fecerat, imperator de L milibus marcis regum liberum dimittens 40

et absolutum, pro ipso rege solvet duoi Austriae XX milia marcharum, ut rex non tenebitur dare duci Austriae VII obsides, nec imperatori LX. Cum igitur rex predictam promissionem de Henrico quondam duce Saxonie impleverit et C milia marcharum solverit, libere recedet.

4. Preterea rex fecit iurare in animam suam, quod neptem suam filiam comitis Britannie tradet nuptui filio ducis Austriae infra VII menses postquam liberatus fuerit et in terram suam redierit, et eam transmittet usque ad introitum imperii, si eam recipere voluerint; et si noluerint, erit absolutus.

5. Item si promissio de Henrico quondam duce Saxonie completa non fuerit, L milia marcharum, que residua sunt, solventur infra VII menses, postquam dominus rex in terram suam redierit.

6. Cum autem rex liberatus fuerit et redire voluerit, imperator dabit ei conductum per terram suam usque ad fines imperii sui et in portu illo, ubi mare intrabit, quamdiu ibi stabit, donec prospero vento recedat.

7. Preterea ea omnia, que tam in his quam in aliis familiaribus literis sigillatis sigillis imperatoris et regis super contractibus qui inter eos ordinati sunt [continentur], uterque pro parte sua rata et firma habebit et bona fide observabit.

356-363. LEGATIO ITALICA.

1194. Ian. 12. — Mai. 18.

20 *In Lombardia cum a. 1193 duae partes et societates, Mediolani et Cremonae, acriter pugnassent, Trusardus de Kestenbergy ministerialis imperii, legatus ab imperatore missus, treugam et pacem restauravit, cuius acta quae supersunt proponimus.*

356. IURAMENTUM DE PRAECEPTIS LEGATI SERVANDIS. Ian. 12.

25 *Proferimus ope 1) exemplaris partis Cremonensis, quod dedit vir cl. Holder-Egger e Registro magno civitatis Placentinae saec. XII—XIII, fol. 137; ex eius apographo 1*) Registro parvo (seu 'mezzano' dicto) fol. 93' excerptum dedit Poggiali 'Memorie storiche di Piacenza' V, 21; 2) exemplaris partis Mediolanensis, quod legitur in Annalibus Alexandrinis Schiaviniae editis in Monumentis historiae patriae XI (Scriptores IV.), p. 82. Hoc exemplar edidit etiam Moriondi 'Monumenta historica Aquensia' I, 105 nr. 89 c Collectaneis Burontii, quem textum (M) aliquantum depravatum Pertz recendi fecit. (P. 197.)*

Anno^a dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo quarto, indictione duodecima, duodecimo die mensis Ianuarii. Hoc est iuramentum pacis et concordie factum sub domino Trusardo^b legato domini Henrici Dei gratia invictissimi Romanorum^c imperatoris et^d semper augusti super guerris et discordiis Lombardie.

35 Ego iuro ad sancta Dei euangolia, quod bona fide et sine fraude et malo ingenio observabo et adtendam omnia procepta, que dominus Henricus Dei gratia invictissimus imperator Romanorum^e et semper augustus vel dominus Drusardus prefati^f domini imperatoris in Ytalia legatus fatiet michi super discordiis et guerris^g quas habeo cum

356. ^{a)} pro Anno — quarto 2: MCXCIII. ^{b)} Drusardo 2; *similia semper.* ^{c)} rom 1. ^{d)} et
40 semper augusti *des.* 2. ^{e)} rom 1; Rom. imp. 2. ^{f)} ipsius 2. ^{g)} guerris et discordiis 2.

1. Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, Papiensibus, Laudensibus, Bergomatibus, Novariensibus^h, Cesariensibus, Astensibus, Cumanis, Parmensibus, marchione Montis- Cremensibus, Pontremolensibus, Grabadonensibus, Domasinis, Clavennensibus^l ferrati et marchione Murvello
 et omni eorum parte, scilicet de pace, de treugua et iustitia fatienda et rebus ablatiis et dampnis datis tempore treugue facto per ipsum dominum Druxardum restituendis. Insuper alia omnia^k precepta, que michi fatiet^l pro predictis omnibus, observabo. Pretorea observabo et adendam omnia precepta, que michi fatiet de stratis aperiendis et mercatis ducendis tam per aquam quam per terram. Et hoc sacramentum fatiam¹⁰ fieri ab omnibus quos voluerit de civitate et terra et loco meo.

Hoc autem sacramentum fecerunt, sicut supra legitur

1. per omnia, de Pavia^m: Gaiferius, Isembardus, Gualterius Mezabarba, consules, et Ubertus de Olevaloⁿ et Petrus de Ramfredo, Syrus Sallimbone^o et Guido de Puteo; de Cremona: Albertus de Summa consul et Homobonus de Tercio, Rainaldus Zelagia et Iohannes Salvaticus; de Pergamo: Rainerius de Sancto Nazario potestas et Detesulvus advocatus et Galicianus Nazaronus; de Cumis: Adam Ruscha et Butigla Brocus^p, consules, et Iohannes Papa; de Laude: Albertus iudex consul et Samalinus Saccus.

Actum in palatio Vercellensis episcopi, presentia ipsius domini Trusardi et domini Alberti Dei gratia Vercellensis episcopi. Interfuerunt etiam testes: dominus Ottonobonus Bazanus Vercelliensis ecclesie canonicus et frater Iacobus de Lancedio, presbiter Robaldus Mortariensis canonicus et multi alii, qui ibi erant in plena curia.

(S. N.) Ego Lantelmus notarius iussu Ruffini notarii hanc cartam^q scripsi. (S. N.) Ego iandictus Ruffinus notarius interfui et hanc cartam^q iussu suprascripti domini Drusardi scribi feci et subscripsi^r. Unde plures carte^v uno tenore scripte sunt.

2. pro hominibus de Mediolano: Bertramus Scaccabarocius, Roglerius de Lampugnano, Roglerius de Bollate^o, consules, et Guido vicecomes, Ugo camerarius, Albertus de Lampugnano, Laurentius Corbus, Passaguerra et Prealoneus^q consul negotiatorum; et de Placentia: Gullelmus Scorpius consul et Guido de Runcoveteri, Arnaudus Strictus; de Cesarea: Balduinus et Bonifacius; de Croma^r: Antonius de Granzis et Benzonus; de Domasio: Martinus iudex; de Grabadona: Thomas Porta; de Clavenna^s: Obertus de Rovaglia.

Actum in palatio Vercellensis episcopi, presentia domini Alberti Vercellensis episcopi et ipsius domini Drusardi. Interfuerunt testes dominus Octobonus Bazanus³⁰ Vercelliensis ecclesie canonicus et magister Ugo Novariensis canonicus, presbiter Rubaldus Mortariensis canonicus, frater Iacobus de Laude et multi alii, qui ibi erant in plena ecclesia.

Unde plures carte^v eiusdem tenoris scripte^w sunt.

357. PRONUNTIATIO TREUGAE. *Im. 14.*

Dunus ex 1) Annalibus Alexandrinis Schiavinæ l. c. p. 83; 2) editione Moriondi l. c. p. 103 nr. 88 e Collectione Burontii. (P. 197.)

356. ^{h)} novariensis 1; novariens 1°. ^{l)} correxi; Eravennensibus 1; Frauciensibus 1°. ^{k)} omnia alia 2. ^{l)} faciet mihi 2. ^{m)} pp 1. 1°. ⁿ⁾ Obertus de Oleuallo 1°. ^{o)} Rollate M. ^{p)} Sallimben. 1; Sallimbene 1°. ^{q)} Praeaneus M. ^{r)} correxi; Cremona 2. M. ^{s)} Butigla bochus 1°. ^{t)} correxi; Gravena 2; Graveria M. ^{u)} carti 1. ^{v)} cartus 2. M. ^{w)} uno tenore scripta M. ^{x)} intrusa est in 1 subscriptio librarii Registri Placentini: Ego Iohannes de Sparoaria sacri palatii notarii auctenticum huius exempli vidi et legi in quo sic continuabatur ut hic legitur et propriis manibus exemplavi.

Anno dominico incarnationis MCXCIII, indictione XII, quartodecimo die mensis Ianuarii.

1. Ego Drusardus legatus aule imperialis statuo et precipio firmiter^a treguam esse omnibus et inter omnes civitates et loca, que iuraverunt stare mandatis domini imperatoris et meo, et super discordiis et guerris, quas habebant ad invicem, ita scilicet, ut homines omnium predictarum civitatum et locorum secure vadant et redeant per aquam et per^b terram in rebus et personis et mercatis et quocumque voluerint, et nullus offendat alterum.

2. De blava vero quod statuerunt, civitas unaquoque de suo, non mutamus omnino, sed si aliqua persona de predictis civitatibus et locis voluerit^c ducere blavam aliunde per terram et episcopatum alterius civitatis, non prohibeatur.

3. Si qua vero de predictis civitatibus vel locis fregerit hanc treguam, precipio, ut restituat lesis omnia ablata et damna infra XV dies, et insuper libras^d centum imperiales mihi vel certo nuncio meo infra mensem, postquam fuerit requisitus, pro pena persolvat.

4. Quod si persona specialis vel persone hanc treguam fregerint, precipio, ut civitas vel locus, de cuius districtu est illa persona vel persone, restituat lesis omnia ablata et damna illata infra XV dies. Sed si talis persona fregerit treguam, que non habet unde restituat, de persona illius iustitiam faciant; quam si habere non possent, banno supponent^e nec relaxabunt bannum, donec satisfactum fuerit damnum passis.

5. Preterea si quod castrum, villa vel locus vel persona alicuius predictarum civitatum vel locorum treguam hanc^f fregerit, precipio, ut civitas vel locus, de cuius districtu est illud castrum, villa vel locus vel persona que treguam fregit, infra XV dies restituat damnum passis omnia ablata et damna. Quod si civitas aut^g locus, ad quem pertinet restitutio, infra XV dies, sicut statutum est, eam non fecerit, ipsa civitas vel locus solvat nobis vel certo nuncio nostro libras centum imperiales pro pena infra unum mensem, postquam inde fuerit requisitus. Idem statuo de marchione Montisferrati et eius terra atque hominibus^h.

6. Item precipio, ut omnes captivi, rustici et alii qui ostiatim mendicant et omnes alii quos consules predictarum civitatum vel locorum cognoverint vel bona fide erederint ita pauperes esse, ut in captivitate se non possint de suo procurareⁱ, infra quatuor dies, postquam fuerint domi^k profati consules, libere et absolute dimittantur.

7. Omnes autem quocumque fuerint capti infra tempus tregue, quam statui, absolute et omni occasione remota libere dimittantur, tam pauperes quam divites, infra IV dies.

8. Hanc enim treguam secundum predictum tenorem, qualiter supra legitur, per omnia observari precepit prefatus dominus Drusardus et^l sub debito sacramenti, videlicet Mediolanensibus, Placentinis, Cesariensibus, Cremensibus, Grabadonensibus, Domaxinis^m, Clavensibus, Papiensibus, Cremonensibus, Laudensibus, Bergomensibus et Cumanis, qui ibi erant in sua presentiaⁿ. Et iuraverunt stare suo mandato, sicut instrumentis inde factis continetur.

Actum in palatio Vercellensis episcopi, presentia domini Alberti Vercellensis episcopi. Interfuerunt testes de civitate Vercellarum Guido advocatus, Bemundus, Martinus Bicherius^o, Gullielmus de Biogracano, Bombellus Bassanus^p, Nicolaus de Fontaneto, Ioannes de Oliva, Arditio Alzatus, Landricus Caraira^q, et multi alii, qui ibi erant in plena curia.

357. ^a) firmiter 2. ^b) deest 2. ^c) noluerit 2. ^d) lib. 1; solvat 2. ^e) supponent 2.
^f) deest 1. ^g) vel 2. ^h) omnibus 1. ⁱ) procurare . . . 1; procurare . . . 2. ^k) domi 1. ^l) Haec 1.
^m) Domaxinis 2. ⁿ) persona 2. ^o) Bischerius 2. ^p) Bombellus Bassanus 2. ^q) Caraira 2.

358. *CONDITIONES PACIS A PARTE CREMONENSI ADIURANDAE.*

Apr. 30.

Dedit vir cl. Holder-Egger e membrana longa tabularii Cremonensis sign. nunc 476 (olim G. 66), quae e cancellaria Trushardi emanasse videtur; cuius in imo margine parva foramina incisa sicut; textus 41 lineis unius paginae exaratus est. Cuius partem unum edidit Odorici 'Storie Bresciane' VI, 90, alteram Toeche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 571. (P. deest.)

In nomine Domini.

1. Ego Trushardus^a legatus domini imperatoris precipio sub vinculo sacramenti marchioni Montisferrati^b, Papiensibus, Cremonensibus, Laudensibus, Pergamensibus et Cumanis, cunctis locis et hominibus ad eorum partem pertinentibus, exceptis Parmensibus et marchione Murrvello^c et fratre eius Alberto, ut firmam pacem iurent servare et servent inantea inviolabiliter Mediolanensibus, Brixiansibus, Placentinis, Caesariensibus, Pontremulensibus, Cremonensibus, Clavennensibus^d, Domasio et Grabadone totique eorum parti de omnibus maleficiis et dampnis datis et omnibus ablatiis tam pro comuni^e quam pro diviso tempore guerre, et ut eis finem faciant. Hanc pacem iurent tam ipsi quam omnes homines et loca de eorum parte, a quibuscumque recipere voluerit^f sacramentum pars adversa.

2. Item precipio, ut dampna data infra treugnam, si iam certum est vel postquam certum fuerit quod data sint, sine fraude omnia restituant secundum formam treuguarum, que date fuerunt ab hac^g die usque ad XV dies. Post hec quicumque voluerit querimoniam facere de castellis, terris, possessionibus, iurisdictionibus et districtis coram me vel coram iudicibus, quos dominus imperator vel ego^h ad hoc constituerimus, conqueratur et iustitiam plenariam accipiat. In quibus omnibus salva sit utrique parti omnis sua iustitia.

3. Item precipio sub vinculo sacramenti, ut hec sacramenta iurentur ab omnibus a predicta hacⁱ die usque ad XV dies. Et si qua persona vel locus de civitate Papiensi^k, Cremonensi, Laudensi, Pergamensi, Cumana^l sive de episcopatibus aut districtis eorum ad hunc terminum non iuraverit, nisi forte iusta et manifesta occasio impedimentum ei fecerit, ipsa civitas, de cuius episcopatu vel districto est illa persona vel locus, in pena componat domino imperatori et michi quingentas libras imperialium^m infra XV dies, postquam inde fueritⁿ requisita. Quod autem dico de persona, bona fide dico et sine fraude. Insuper ego captivos illius civitatis tenebo, donec sacramenta compleantur et pena persolvatur^o.

4. Item precipio sub sacramento quod, si qua harum civitatum vel aliquis locus aut persona sub ipsis consistens hanc pacem violaverit et infra VI ebdomadas non satisfecerit vel restituerit, ipsa civitas componat domino imperatori mille marcas argenti. Et si forte civitas illa noluerit satisfacere vel restituere pacem violatam infra VI ebdomadas, ut dictum est, et fortassis inde guerram provenire contingerit, omnes alie civitates sive loca de societate ipsius nullum auxilium vel consilium ei ferant contra partem adversam, donec emendatum fuerit et satisfactum de pace violata. Nichilominus^p tamen ipsa civitas penam prefatam persolvat.

5. Item precipio sub sacramento, quatinus Parmenses et marchionem Murrvellum^q et fratrem suum Albertum habeant pro suppositis banno imperiali nec consilium eis

858. a) Trush. c. b) montisf. c. c) murr. c. d) Creon Clavenn. c. e) cui. c. f) r. in 43
 loca raso c. g) runt ab hac in loco raso c. h) ul ego eadem manu superscr. c. i) in loco raso c.
 k) Pap. c. l) Pergam. Cumani c. m) imperial. c. n) corr. ex fuerint c. o) per eadem manu
 superscr. c. p) ciut add. sed deletum c.

vel auxilium probeant, quousque preceptum domini imperatoris vel meum super hoc recipiant.

6. Item precipio^a sub sacramento, ut omnes possessiones, quaecumque ablatae sunt tempore guerre, infra XV dies a prefata hac^r die restituantur, salvo eo quod superius dicitur est de castellis, villis, possessionibus, iurisdictionibus et districtis.

7. Item precipio, ut Laudenses, Guidotto cum sociis suis, qui de Lauda recesserant, similiter firmam pacem iurent et servent et finem faciant et omnia observent secundum tenorem suprascriptum, sicut et aliis hominibus, locis et civitatibus, salvo unicuique^a suo iure^t in aliis; et ipse Guidottus suique socii similiter hoc idem iurent^t Laudensibus. Ipsi autem Guidottus et socii eius teneant, sicut de iure debent, bona sua sita in episcopatu^u Laudensi, salvo unicuique suo iure.

8. Sic autem statuo haec precepta et iuramenta, ut in nullo noceant vel derogent concessionibus vel privilegiis, quaecumque dominus imperator alicui concessit.

9. Consules omnes sive potestates iurabunt, quod haec que predicta sunt observabunt bona fide et facient alios de civitatibus, locis et terris suis idem iurare, et operam dabunt bona fide, ut ab omnibus observentur. Alii vero iurabunt, quod ipsi haec que predicta sunt observabunt bona fide et operam dabunt, ut observentur.

10. Preterea^v ne qua fraus adhibeatur, precipio, ne Guillelmo filio Murrvelli^w marchionis, quamvis non sit in banno, consilium vel auxilium contra partem adversam prebeant, quousque preceptum domini imperatoris et meum inde recipiant.

Dat. Verceilis anno domini incarnati^x MCXCIII, XII. Kal. Madii.

359. CONDITIONES PACIS A PARTE MEDIOLANENSI ADIURANDAE.

Apr. 20.

Vir cl. Holder-Egger contulit 1) apographon coaevum tabularii Cremonensis sign. 478 (G. 73) ab Iohanne Carmangiano notario confectum, ex quo lectiones nonnullas comminaverat Toeche l. c. 572; quod integrum edidit Odorici l. c. VI, 88; 2) Registrum magnum civitatis Placentinae saec. XII—XIII. fol. 89 et 2) eius apographon, Registrum parvum fol. 56, ex quo excerptum dederunt Poggiali l. c. V, 22 et Affo 'Storia di Parma' III, 302. (P. decst.)*

30 In nomine Domini.

1. Ego Trushardus^a legatus domini imperatoris precipio sub vinculo sacramenti Mediolanensibus, Brixiansibus, Placentinis^b, Cesariansibus, Pontremolensibus et Cremensibus^c, Clavenensibus^d, Domasio^e et Grabadone cunctisque locis et hominibus ad eorum partem pertinentibus, ut firmam pacem iurent servare et observent inantea inviolabiliter marchioni Montisferrati, Papiensibus, Cremonensibus, Laudensibus, Pergamensibus, Cumanis totique eorum parti, exceptis Parmensibus et^b marchione Muruello^f et fratre eius^g Alberto, de omnibus maleficiis et^h dampnis datis et omnibus ablatiis tam pro comuni quam pro diviso tempore guerre, et ut eis finem faciant. Hanc pacem iurent tam ipsi quam omnes homines et loca de eorum parte, a quibuscumque recipereⁱ

40 voluerit sacramentum pars adversa.
2. Item precipio, ut dampna data infra treuguum^h, si iam certum est vel postquam certum fuerit sine fraude quod data erantⁱ, restituantur^k omnia secundum formam treugarum^l, que date fuerunt a proxima dominica die^m usque ad XV dies. Post haec Apr. 21.

358. a) precipio c. r) in loco raso c. s) unicuique c. t) iuri c; corr. postea in iure.

45 u) opatu c. v) abhinc altera manus pergit c. w) murr c. x) diu inc. c.

359. a) Trush 1; Trusch 2. 2°. b) decst 2. 2°. c) Cremensibus pontremolis 2. d) Clavenonii 2. e) Domasio 2. f) Muruell 1; Mouruello 2. g) ipsius 2. h) infra treug. des. 1. i) fuerat 1. k) tur iam legi nequit 1. l) treugarum 1. m) fuerunt ab hac die 2.

quicumque voluerint^a querimoniam facere de castellis, terris vel^o possessionibus, iurisdictionibus aut districtis coram me vel coram iudicibus, quos dominus imperator vel ego ad hoc constituerimus, conquerantur et iusticiam plenariam accipiant^b. In quibus omnibus salva sit utriusque parti omnis^a sua iusticia.

3. Item precipio sub vinculo sacramenti^c, ut hec sacramenta iurentur ab omnibus^d a prefata die dominica^e usque ad XV dies. Et si qua persona vel locus de civitate Mediolani sive Brixie sive Placentie^f vel de^g episcopatibus aut^h districtis eorum ad hunc terminum non iuraveritⁱ, nisi forte iusta et manifesta occasio impedimentum ei fecerit, ipsa civitas, de cuius episcopatu vel districto^w est illa persona vel locus, in pena conponat quingentas libras imperialium domino imperatori et michi infra XV¹⁰ dies, postquam requisita fuerit^x inde^y. Quod autem dico de persona, bona fide dico et sine fraude. Si vero aliqua^z persona de locis capitalibus, scilicet de Cesaria, Pontremolo, Crema^a, Clavenna, Domasio et Grabadona, vel de locis, que sub eis sunt, hanc pacem non iuraverit ad predictum terminum, ipso locus capitalis, sub quo est illa persona vel locus, in pena conponat domino imperatori et michi C libras imperialium¹⁵ similiter infra XV^b dies, postquam inde fuerit requisitus. Hoc item dico de persona bona fide et sine fraude. Insuper ego captivos eorum, per quos vel in quorum districto^o hec facta fuerint, tenebo, donec sacramenta compleantur et pena persolvatur.

4. Item precipio sub sacramento, quod si qua harum civitatum vel etiam Cesaria vel aliquis locus aut persona^d sub ipsis consistens hanc pacem violaverit et infra VI²⁰ ebdomadas^o non restituerit, ipsa civitas sive Cesaria in pena conponat domino imperatori millo marcas argenti. Si autem de locis capitalibus, scilicet de Crema^f, Pontremolo et Clavenna^g, Domasio et Grabadona, vel de his, qui sub eis consistunt^h, hec pax fuerit violata et non fuerit infra VI ebdomadas^o restitutum, ipse locus capitalisⁱ in pena conponat domino imperatori centum marcas argenti. Item precipio sub iura-²⁵ mento^k, quatenus si qua civitas vel capitalis locus, sicut supradictum est, restituere noluerit infra VI ebdomadas^o pacem violatam, omnes alie civitates sive loca de societate illius^l nullum auxilium vel consilium ei ferant^m contra partem adversam, si forte contigerit ei guerram inde provenire, donec emendatum fuerit et satisfactum. Nichilominus tamen penam prefatam persolvatⁿ.

5. Item precipio sub sacramento, quatenus Parmenses et marchionem Murruellum^o atque fratrem ipsius^p Albertum habeant^q pro suppositis banno imperiali nec auxilium nec^r consilium eis prebeant, quousque preceptum domini imperatoris vel meum super^s hoc recipiant.

6. Item precipio, ut omnes possessiones, quecumque ablato sunt tempore guerre,³⁵ infra XV dies a prefata die dominica^t restituantur, salvo eo quod superius dictum est de castellis, villis, possessionibus, iurisdictionibus et districtis.

7. Item precipio, ut Laudenses, Widoto^u cum^v sociis suis^w, qui a Lauda recesserant, similiter firmam pacem iurent et servent et finem faciant et omnia observent secundum tenorem suprascriptum, sicut et aliis hominibus, locis et civitatibus, salvo⁴⁰ unicuique iure suo^x in aliis; et ipse Widotus^y suique socii similiter hoc idem iurent Laudensibus. Ipsi autem Widotus^y et socii eius teneant, sicut de iure debent, bona sua sita in episcopatu Laudensi, salvo unicuique iure suo.

359. ^a) voluerit 1. ^o) vel deest 2. ^p) accipiant 2. ^q) deest 2. ^r) sacr. ut hec des. 2. ^s) omnibus ab hac die inantea (inantea expunct.) 2. ^t) brixiofi sive plac 2. ^u) et 1. ^v) iura-
verit 1. ^w) districtu 2. ^x) fuerit req. 1. ^y) deest 1. ^z) alia 1. ^a) Crema Pontremulo 2.
^b) sim. ad quindecim 2. ^c) districtu 2. ^d) civ. vel aliqua locus et pers. vel Cesaria 2. ^e) edo-
madas 2. ^f) cesaria 2. ^g) Pontremulo Clavenna 2. ^h) consistens corr. consistent 2. ⁱ) ali-
cu loco raso 1. ^k) sacramento 2. ^l) ipsius 2. ^m) eis ferent 2. ⁿ) persolvat 2. ^o) Murr-
uelt 1; Murruellum 2. ^p) suum 2. ^q) deest 2. ^r) vol 2. ^s) sub 2. ^t) hac 2. ^u) (tui-
dotto 2. ^v) et 2. ^w) eius 2. ^x) iure suo unicuique 2. ^y) Guidottus 2.

8. Sic autem statuo hec precepta et iuramenta, ut in nullo noceant vel derogent concessionibus vel^a privilegiis, quocumque dominus imperator alicui concessit.

9. Consules omnes sive potestates iurabunt, quod hec que predicta sunt observabunt bona fide et faciunt alios de civitatibus, locis et terris suis idem iurare, et operam dabunt bona fide, ut ab omnibus observentur^a. Alii vero iurabunt, quod ipsi hec que predicta sunt observabunt bona fide et operam dabunt, ut observentur.

Dat.^b Verceilis anno dominice incarnationis MCLXXXIII, XII. Kal. Madii^c.

360. IURAMENTA NUNTIORUM PARTIUM. Mai. 17.

Dedit Holder-Egger ex autographo tabularii Cremonensis sign. 2446 (J. 41 II).

(P. deest.)

(S. N.) Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo quarto, indictione duodecima, die Martis quintodecimo exeunte Madio. In palacio episcopi Laude, presentia Iohannis Walcosii notarii de Bergamo et Ravanini de Nuce notarii de Brixia et Asagiti de Sancto Naçario et Brugnoli avocati et Liaçarri causidici et Airoldi Pocalodhi et aliorum plurium testium. Albertus de Summo et Iacobus Surdi consules communis Cremonae et Hençelerius de Burgo et Talamacius de Gaidoldis iuraverunt precepto domini Drushardi^a imperialis aule legati et ad eius voluntatem^b, ita attendere et observare bona fide ut in scripto pacis domini Drushardi^{a.1} continebatur. Versa vico Iohannes de Guxago consul Brixie et Bonapax Faba et Apoxacius avocatus et Petracus^c de Nuce de Brixia et Gotecinus Mainerius consul Mediolani et Rogerius de Bolato consul Mediolani et Loterius medicus et Aliprandus et Pasawerra iudices et Iacobus Mainerius de Mediolano et Bençonus de Bençonibus et Baxauecla de Crema iuraverunt ita attendere et observare ut in scripto pacis domini Drushardi^{a.2} continebatur. Quo facto suprascripti omnes^d precepto predicti domini Drushardi^a adinvicem pacem fecerunt de his, que in ipso brevi domini Drushardi^a continebantur, et ita ut in eo continetur.

† Signum pro predicto domino Druxhardo^e, qui de his cartam^f fieri precepit.

(S. N.) Ego^g Iohannes Walcosii sacripalatii notarius interfui et subscripsi.

(S. N.) Ego^h Robertus sacripalatii notarius his interfui et hanc cartam^f suprascripti domini Drushardi^a scripsi.

361. EXCEPTIO CREMONENSIVM DE CREMA. Mai. 17.

Autographon legitur in eadem membrana tabularii Cremonensis sign. 2446 (J. 41 II) subter nr. 360, eadem manu, sed alio atramento et litteris minoribus exaratum.

(P. deest.)

(S. N.) Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo quarto, indictione duodecima, die Martis quintodecimo exeunte Madio. In palacio episcopi de Laude, presentia Asaiti de Sancto Naçario et Iohannis Walcoxii et Brugnoli avocati et Alberti de Summo et Hençelerii de Burgo et Talamacii de Gaidoldis. Cum Bençonus de Bençonibus consul Cremonae vellet iurare coram domino Druxhardo^a

359. ^a) aut 2. ^b) serventur 2. ^c) Datum 2. ^d) millesimo centesimo nonagesimo quarto, duodecimo Kls Madii 2.

360. ^a) Drush c. ^b) ad eius vol. alio atramento in loco raso c. ^c) seu Petracus c. ^d) in loco raso c. ^e) Drush c. ^f) car c. ^g) alia manus et alium notarii signum c. ^h) rursus prior manus; signum idem atque in initio c.

361. ^a) Drush c.

1) supra nr. 358. 2) supra nr. 330.

imperialis aule legato sacramentum pacis, dominus Iacobus de Surdo consul communis Cremonae ibi dixit: quod nolobat eum facere debere ipsum sacramentum. Cum vero idem dominus Iacobus ex procepto et voluntate ipsius domini Drushardi^a debebat facere pacem ipsi Bencono pro Crema, prefatus dominus Iacobus dixit: 'Ego vobis facio pacem salvis datis et concessionibus factis a domino imperatore Cremonensibus^b de te et terra tua et de omni re'. Et dominus Drushardus^a respondit: 'Et ego ita dico et volo'. Et ita idem dominus Iacobus ei fecit.

(S. N.) Ego Robertus sacripalatii notarius his interfui et hanc cartam de his scripsi.

362. DECLARATIO LEGATI DE CREMA ET INSULA FULCHERII. Mai. 17.

Dedit Holder-Egger ex autographo tabularii Cremonensis sign. 2445 (J. 41 I), quod¹⁰ lincis 23 ecuratum est eadem manu ac nr. 360 et 361. Ex eodem prius edidit Tocche l. c. p. 629 nr. 38. (P. deest.)

(S. N.) Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo nonagesimo quarto, indictione duodecima, die Martis quintodecimo exeunte Madio. In palatio episcopi Laude, presentia domini Asaiti de Sancto Naçario et Walterii Meçabarbe de Papia et Airoldi Pocalodhi de Laude et magistri Ugonis notarii domini Drushardi. Predictus dominus Drushardus^a imperialis aule legatus talem intellectum et intendimentum dedit domino Alberto de Summo et domino Iacobo de Surdo, consilibus comunis Cremonae, et domino Hençelerio de Burgo^b et domino Talamacio de Gaidoldis, suo nomine et comunis et omnium hominum Cremonae et episcopatus, qui debent iurare pacem et finem et alia, que in brevi Verceilis ab ipso domino Drushardo^a ordinato continetur, et supra quod breve paulo postea iussu prefati domini Drushardi^a et ad^c eius voluntatem predicti Cremonenses iuraverunt, videlicet quod ipsum sacramentum vel pax vel finis vel promissio vel aliquid aliud, quod facient vel quod in ipso brevi continetur, in nullo noceat vel deroget privilegiis vel promissionibus vel concessionibus vel datis factis a domino imperatore Cremonensibus de Crema et Insula Fulcherii et de locis et terris et iurisdictionibus et districtis et possessionibus ad ipsum castrum et loca pertinentibus tam in castro quam extra castrum, et per hoc sacramentum vel pacem non minus Cremonenses possint exequi et defendere omnia iura, que habent et eis concessa sunt a domino imperatore de predicto castro et iurisdictionibus et districtis et locis et hominibus in ipso castro et locis habitantibus et de facto et de iure, non obstante hoc sacramento vel pace vel fine seu aliquo alio, quod continetur in ipso brevi, supra quod iurare debent. Et insuper intellectum et intendimentum datum prefato domino Iacobo Surdi et his, qui cum eo erant, aput Novariam confirmavit, sicut in instrumento ipsius intellectus et intendimenti facto a Raimondo^d notario continetur. Et etiam idem dominus Drushardus^a ibi dixit suprascriptis dominis Alberto et Iacobo et Hençelerio et Talamacio, ut secundum hos intellectus et intendimenta iurarent et facerent alios de terra Cremonae et episcopatus iurare, qui debent hoc sacramentum facere super brevi Verceilis ab ipso Drushardo^a ordinato continetur^d.

† Signum pro suprascripto domino Drushardo^a, qui de his cartam fieri et predictos⁴⁰ adesse testes rogavit.

(S. N.) Ego Robertus sacri palatii notarius his interfui et hanc cartam^e rogatu suprascripti domini Drushardi^a scripsi.

361. ^b) Cremon c.

362. ^a) Drush c.

^b) hügo c.

^c) ad e. vol. alio atramento in loco raso c.

^d) sic c.

^e) car c. 45

363. DOCUMENTUM LEGATI DE IURAMENTIS NUNTIORUM. Mai. 17. 18.

Litteras patentes dedit Holder-Egger ex apographo coaevo tabularii Cremonensis sign. 477 (G. 69), quod lineis 24 in una pagina exaratum est; membrana in forma epistolae plicata erit et in imo margine foramina incisa praebet. Ex ipsa prius edidit Odorici l. c. VI, 91. (P. deest.)

Ego Trushardus^a sacri imperii legatus in Italia notum esse volo universis imperii fidelibus ad quos haec pagina pervenerit, quod me existente Laude in palatio domini episcopi anno domini millesimo centesimo nonagesimo quarto, XVII. die mensis Martii, scilicet die Martis, Cremonenses consules, videlicet Iacobus Surdus et Albertus de Summo, Angelerius quoque de Burgo et Talamatius iudex in presentia nostra ex precepto meo iuraverunt pacem firmam tenere Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis et toti eorum parti in eadem carta, in qua nuntii aliarum civitatum coram nobis in curia celebrata Verceilis^b iuraverunt et quam nos de pace ordinaveramus iuranda et tenenda. Praeterea sicut et aliae civitates coram nobis Verceilis^b fecerant, sic et ipsi^c Cremonenses consules, Iacobus Surdus videlicet et Albertus de Summo, oaculum pacis dederunt consulibus civitatum adverse partis nomine communis eorum, scilicet Goteicino Manerio et Rugerio de Bulato consulibus Mediolani^d, Iohanni quoque de Gussiaco consuli Brixie, Uberto nuntio Placentie, Bençoni quoque consuli Creme. Et ego precepi, quod nuntii civitatum proximo sabbato venirent Cremonam pro recipiendis illis^e sacramentis, precipiens^e sub sacramento, quod statim^f sequenti die dominico scilicet Cremonenses inciperent iurare sacramenta, donec complerentur. Praeterea eodem in loco nuntii civitatum adverse partis qui aderant iuraverunt similiter in eadem carta, eandem pacem servare Cremonae et Pergami^g, videlicet de Brixia: Iohannes de Gusago, Aposatius advocatus, Bonapax Faba, Petracius de Nuce, de Mediolano: Gotecinus Maynerii, Rogerius de Bolate, Lotherius medicus, Aliprandus iudex, Passaguerra^h iudex, Iacobus Maynerii, de Crema: Bençonus consul et Basavetula.

Haec facta sunt et scripta die Martis ad vespera, utⁱ dictum est. Sequenti vero die mane scilicet die Mercurii statui, ut^a a Cremonensibus sacramenta illa compleantur^{mai. 18.} bona fide a predicta dominica ad VIII dies sub pena que in carta pacis scripta est. Ut autem haec in posterum pateant, sigillo meo foci communiri.

364. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE LEGATIS MITTENDIS.

(1195. Mart. 12.)

Epistolam, quae singulari certe notarii incuria diei falso adscripta est¹, scriavit codex Parisinus lat. 8989, qui Rotulum II. Cluniacensem a. 1245 exaratum continet. Ex quo edita est ab Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 334, cuius editionem repe-

363. ^a) Trush. c. ^b) veoll. c. ^c) ipso corr. ipi c. ^d) mediol. c. ^e) precipiens corr. precipiens c. ^f) stati c. ^g) et pergami eadem manu superser. c. ^h) ortu nunc deterrum c. ⁱ) ū c.

¹) *Binerarium imperatoris III. Id. Martii postulat, ut animadvertent Stampf et Töche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 373 not. 2.*

tinus. Summarium codicis Ottoboniani 2546 saec. XIII. ex. edidit Martene 'Collectio amplissima' II, 1231 (= Watterich II, 741). Epistola pontificis a. 1195. Apr. 27 ad imperatorem data, quam recepit Chronicon Reicherspergense (SS. XVII, 524; Jaffé, Reg. pont. Rom. ed. II, 17226) ad hanc imperatoris epistolam non respondet, quae tunc fortasse ad manus pontificis nondum venerat, sed provocat ad epistolam imperatoris ad cardinales datam, quae iam deperdita est. — Stumpf, Reg. 4908. (P. deest.)

Reverendo patri in Christo C. sacrosancto Romano ecclesie summo pontifici H. Dei gratia Romanorum imperator augustus et rex Siciliae salutem et filialem dilectionem.

Cum pro hiis, quae ad salutem nostram et Romani imperii incrementum conducunt, ad sinum paternitatis vestre declinare velimus et debeamus, inde est quod dilectum et familiarem nostrum C.¹ Maguntinensis ecclesie maiorem prepositum sanctitati vestro transmittimus, rogantes affectuose, quatinus eum benigne recipere velitis et hiis, quae ex parte nostra vobis proposuerit, fidem adhibeatis. Ad haec discretionis vestre plenitudinem exoratum esse cupimus, quatinus dilectos vestros et nostros cardinales, videlicet O.² Ostiensem episcopum et Petrum³ Placentinum et Pandulfum⁴, ad nostre serenitatis presentiam transmittatis, plenariam eis dantes potestatem, ut ipsi ad decidendas causas ecclesiasticas vel spirituales, si quas eis forte pro aliquo negotio nostro proposuerimus, ordine iudiciario vicem vestram⁵ adimplere possint et debeant. Inter cetera quoque petimus, ut latorem presentium quantoocius possitis ad nos remittatis.

Datum Taronti, IIII. Idus Februarii.

365. ENCYCLICA DE EXPEDITIONE IEROSOLIMITANA.

1195. Apr. 12.

Recepta est in Chronicam regium Coloniensem, cuius editionem Waitzianam p. 157 repetimus. — Stumpf, Reg. 4921. (P. 198.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum imperator, rex Siciliae et semper augustus dilectis ac fidelibus suis archiepiscopis, abbatibus et ecclesiarum prelatibus gratiam suam et omne bonum.

Universitati vestrae duximus significandum, quod per gratiam Dei regno Siciliae nobis subiugato et in bonum statum redacto, ad honorem eius, qui brachia sua extendit in crucem pro nobis immolatus, recolentes miseriam et angustias, quae terrae promissionis peccatis exigentibus feritate paganorum intolerabiliter oppressa sustinet, in sollempni curia apud Barum in festo resurrectionis Domini celebrata pro redemptione eiusdem terrae mille quingentos milites et totidem sargentos in expensis nostris a Marcio usque ad annum transmittere decrevimus et hoc manifesto spondimus, unicuique militi XXX uncias auri et tantum annonae, quae ei cum⁶ duobus servientibus

364. *) nostram cod.

365. *) cum — annonae quae ei des. B. C.

1) Conradum. 2) Octavianum. 3) S. Ceciliae presbyterum. 4) duodecim apostolorum presbyterum.

ad victum unius anni potest sufficere, et sarganto X uncias auri et tantum annonae, quae ei ad annum sufficet, daturi. Pecuniam vero ubicumque naves ascendent eis dabimus, annonam autem traduci faciemus et ex illa parte maris ubi naves applicuerint eis presentabimus. Milites itaque et sarganti iurabunt, obedire illi quem magistrum eis ac ducem constituemus et per annum stare in servitio Dei. Et si aliquem eorum ex hoc mundo migrare contigerit, quicquid de pecunia vel annona ei data reliquerit, nulli assignare poterit, set pro consilio magistrorum ac ducum exercitus alii, qui vicem eius compleat et pro ipso serviat, assignabitur. Mandamus igitur universitati vestrae rogantes, ut hanc voluntatem nostram militibus et bonis hominibus in dyocesi vestra constitutis insinuare curetis, ut si qui eorum ad propulsandas iniurias Christo et christianitati illatas instinctu divino ire voluerint, infra terminum predictum ad iter se preparent.

Datum apud Tranum, II. Idus Aprilis.

366. SENTENTIA DE IURE VILICATIONIS FERRO CANDENTE PROBANDO.

1195. Aug. 24.

Ex autographo tabularii Monasteriensis, rasuris et correcturis non paucis deformato, nuper dedit Philippi apud Wilmansium 'Die Kaiserurkunden der Provinz Westfalen' II, 352 nr. 253, antea Erhard in Regestis historiae Westfaliae Cod. dipl. II, 238 nr. 542. — Stumpf, Reg. 4959. (P. derst.)

II. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Siciliae fidelibus suis episcopo, clero, ministerialibus et universis hominibus in episcopatu Mindensi constitutis gratiam suam et omne bonum.

Universitati vestre notum fieri volumus, quod dilectus capellanus noster magister Willelmus Mindensis scolasticus in presentia nostra constitutus proposuit nobis, quod quidam ministeriales ecclesie vestre, qui sunt officiiati sive villici episcopi, tenentur ipsi magistro Willelmo ex antiquo iure et consuetudine ratione beneficii scolastici de qualibet curti episcopali dimidium diei servitium annuatim persolvere; illi vero asserunt de qualibet curti ex iure tantum novem solidos Mindensis monete annuatim sibi debere. Super quo cum sententiam quereremus, sententiatum est coram nobis: quod quilibet homo, sive esset nobilis sive ministerialis, qui officium principis sive villicationem tenere vellet vel possidere, quicquid in ipso officio sive villicatione sibi iuris addiceret iure officiiati vel villici, illud teneretur probare. Secundo quesitum est, quo iure deberet probare; et sententiatum est: divino iudicio. Tercio quesitum est, quo divino iudicio: et data est sententia: quod si iuri suo voluerit inniti, ferro candente ius suum debet probare. Sententias igitur predictas imperiali auctoritate confirmantes mandamus tibi episcopo, similiter clero et ministerialibus firmiter precipientes, quatinus eosdem officiiatos seu villicos auctoritate nostra compellatis, ut debita diei servicia, sicut ex antiquo iure et consuetudine tenentur^a et sicut primo fuit institutum, omni occasione et dilacione

^a 366. ^a) supra lin. add.

remota prefato magistro Willelmo persolvant vel iure predicto se oximant. Alioquin eos tanquam iusticio violatores et mandati nostri transgressores habeatis.

Acta sunt hec apud Hagonowe, presentibus testibus quorum hec sunt nomina: Conradus Moguntinus archiepiscopus, Conradus imperialis aule cancellarius, Albertus prothonotarius, Conradus maior prepositus Moguntinus, comes Albertus de Werningerothe, comes Sibertus de Frankenburch, Walterus de Arneatsino, Arnoldus de Hornbereg, Conradus dapifer de Rodenburch et alii quam plures. Anno^b dominice incarnationis MCXCV, VIII. Kl. Septembr.

367. SENTENTIA DE TESTIBUS IURIS FEODALIS.

1195. Oct. 27.

Damus e Copiaro ecclesie Verdensis tabularii Hannoverani sac. XIV. sign. II. 125 sub nr. 21, ubi rubrum preccedit: Qui possint testimonium ferre in iure feudali. — Stumpf, Reg. 4971. (P. 199.)

H(einricus) Dei gratia Romanorum et regni Ciilie et Apulie imperator et semper augustus universis Verdensis ecclesie fidelibus, prelati, clero, liberis et ministerialibus, gratiam suam et omne bonum.

Dilectus noster Rodolfus sancte Verdensis ecclesie episcopus in curia nostra sententiam requisivit, si aliquis homo suus, qui nullum ab eo tenet beneficium, possit homini suo ab eo inbeneficiato in feudali causa testimonium ferre; et item, si ministerialis ecclesie, qui nullum tenet beneficium ab eo, valeat ferre testimonium ministeriali beneficiato in iure feudali. Super hoc^a itaque data est sententia et a fidelibus imperii, tam liberis quam ministerialibus approbata: quod nec liber nec ministerialis, qui non habet beneficium a domino, debeat ferre testimonium pro beneficiato in causa feudali contra beneficiatum vel contra dominum.

Data Geilenhusen^b anno dominice incarnationis MCXCV, indiet. XIII, VI. Kal. Novembris.

368. 369. LEGATIO ITALICA.

1196. Ian. 20.

Ex scriptis eorum, quae gessit Conradus episcopus Hildeshemensis, totius Italiae legatus, de controversia acta inter Mediolanenses et socios ac Cremonenses et socios, proponimus scripta duo, quae contulit Holder-Egger.

366. ^b) Anno — Septembr. scripturae alia tenui post addita sunt; voces Kl. Septembr. tamen genuinae esse possunt.

367. ^a) haec cod. ^b) Geileh' cod.

368. MANDATUM DE TREUGA SERVANDA. Jan. 20.

Exstat autographum in tabulario Cremonensi sign. 475 (D. 3), cuius maximam partem edidit Odorici 'Storie Bresciane' VI, 96, integrum Tacche 'Jahrbücher Heinrichs VI' p. 632 nr. 41. (P. deest.)

(S. N.) In nomine Domini. Anno dominice nativitatis millesimo centesimo nonagesimo sexto, indictione quartadecima, die dominico terciodecimo Kalendas Februarii, apud Burgum Sancti Domini in ipsa ecclesia sancti Domini.

1. Nos Conradus Dei gratia Hildesemensis ecclesie electus, imperialis aule cancellarius et totius Ytalie et regni Sicilie et Apulie legatus, precipimus sub vinculo et debito iuramenti Cremonensibus, ut firmam et stabilem treugam inviolabiliter observent Mediolanensibus et Cremensibus et universe eorum parti usque ad triginta dies post introitum domini imperatoris in Ytaliam. Item precipimus sub vinculo et debito iuramenti Mediolanensibus et Cremensibus, ut firmam et stabilem treugam inviolabiliter observent Cremonensibus et universe eorum parti usque ad triginta dies post introitum domini imperatoris in Ytaliam. Et hoc iuramentum faciant omnes quos nos vel nuncii nostri facere preceperimus.

2. Insuper statuimus, ut si Mediolanenses vel Cremonenses hanc treugam fegerint, duo millia marcharum argenti domino imperatori componant. Cremenses vero si contra treugam venerint, mille marchas argenti componant, nisi infra triginta dies violatam treugam emendaverint dampnum passis. Si vero aliquis locus de districto illorum violaverit hanc treugam et infra triginta dies, ex quo hoc certum fuerit et inde fuerint requisiti, non fecerint emendari, eandem penam persolvant. Si vero certa persona contra hanc treugam venerit et ipsi, de quorum districto fuerit illa persona, infra triginta dies, ut predictum est, non fecerint emendari vel personam delinquentis non tradiderint, si in potestate habeant, centum marchas domino imperatori componant et dampna resarciant.

3. Item si Mediolanenses vel Cremenses vel Cremonenses treugam istam non servaverint, precipimus sub debito iuramenti, quod nobis fecerunt vel facient, omnibus civitatibus et locis sue societatis, et sub debito fidelitatis, qua domino imperatori tenentur, ut nullum consilium vel auxilium parti violanti hanc treugam prebeant contra partem adversam.

4. Item precipimus eisdem, ut omnia dampna data ab ipsis, ex quo receperunt^a litteras domini imperatoris pro treugua tenenda, his qui lesi fuerint cum omni integritate restituant usque ad triginta dies, postquam ex ipsis dampnis datis constiterit et inde fuerint requisiti. Similiter omnes captivos, qui post acceptas easdem litteras capti fuerunt, restitui precipimus cum omnibus sibi ablatiis.

5. Preterea precipimus, ut alii captivi a vinculis et carceribus eximantur et remotis gravibus et superfluis expensis custodiantur. Si vero tam pauperes fuerint, quod custodes tenere non possint, in decenti custodia teneantur^b. Preterea precipimus ut, si qui dare voluerint idoneos obsides, permittantur, et ire ad tempus permittantur.

6. Precipimus quoque Brixisiensi, qui est potestas Cremensis, ut nuncio nostro usque ad dominicam proximam prestat^c iuramentum, quod fecit alia potestas eiusdem loci pro servandis mandatis nostris; quod si usque ad diem illam hoc non fecerit, precipimus Cremensibus, ut removeant eum et nullum alium eligant, qui hoc sacramentum non faciat infra quinque dies, ex quo intraverit potestarium.

368. ^a) receperit c.^b) veniatur eadem manu et eodem atramento in loco caso c.^c) pstat c.

7. Hec autem omnia edicimus reservata domino imperatori et nobis potestate, ut quod ad presens propter temporis brevitatem complere non possumus, dominus imperator vel nos vel nuncii, quibus hoc commissum fuerit, subplere valeamus sub factorum iuramentorum securitate. Precipimus insuper, ut strate securo sint et nullus ambulans per eas ab aliquo debeat impediri.

Predictus^a dominus Conradus hanc cartulam fieri precepit.

Interfuerunt dominus Ubertus Mediolanensis archiepiscopus, dominus Albertus Verellensis episcopus, dominus Opizo Parmensis episcopus, Novariensis episcopus, dominus Lafrancus Borgamensis episcopus, dominus Otto Bubiensis episcopus, Sirus Salimbene, Bertramus Salimbene, Arnaldus Strictus, Albertus Struxius de Cremona, Passaguerra Mediolanensis, Otto Cendarius, Lafrancus de Via de Cumis, imperialis curie iudices, Thomas castellanus de Nono, Engilerius de Burgo, Franciscus de Placentia atque Petrus Ranfredus Papiensis^o, testes.

(S. N.) Ego^f Martinus Filippi imperialis aule notarius hanc cartulam^o michi preceptam fieri a domino cancellario scribere feci et in ea subscripsi.

(S. N.) Ego^b Guilielmus imperialis aule notarius hanc cartulam scripsi.

369. MANDATUM CREMONENSIBUS DATUM DE DAMNO PLACENTINIS RESTITUENDO. Ian. 20.

Ex autographo tabularii Cremonensis sign. 572 (D. 18), ex quo etiam edidit Tocche 'Jahrbücher Heinrichs VI.' p. 633 nr. 42. (P. decst.)

(S. N.) In nomine Domini. Anno dominice nativitatis millesimo centesimo nonagesimo sexto, indictiono quartadecima, die dominico tereidecimo Kalendas Februarii, apud Burgum Sancti Domini in ecclesia sancti Domini.

Nos Conradus Dei gratia Hildesemensis ecclesie electus, imperialis aule cancellarius et tocius Ytalie et regni Sicilie et Apulie legatus, precepimus sub vinculo et debito iuramenti Cremonensibus, silicet Engilerio de Burgo et Ottoni de Casale Morano et Ottoni de Comite consuli Cremona et Martino Mariano et Talamacio iudici et omnibus aliis Cremonensibus in ipso quolloquio existentibus, ut in continenti reddant Petro de Vico Merchato et sociis et aliis negotiatoribus Placentie omnia^a ois ablata a Cremonensibus, restituendo Placentini ipsis Cremonensibus omnia ablata ois ab ipsis Placentinis.

Predictus^b dominus Conradus hanc cartulam fieri precepit.

Interfuerunt dominus Albertus Verellensis episcopus, Thomas castellanus de Nono, Arnaldus de Nurimbergha^o, Balduinus et Conradus scriptores imperialis curie, Antulinus de Andito, Ubertus Vicecomes de Placentia et multi alii testes.

(S. N.) Ego^d Martinus Filippi imperialis aule notarius hanc cartulam^o michi preceptam fieri a suprascripto domino cancellario scribere feci et in ea subscripsi.

(S. N.) Ego^f Guilielmus imperialis aule notarius hanc cartulam^o scripsi.

368. ^a) precedit signum paragraphi c. ^b) Rāfrodus Pap. c. ^c) alia manus et aliud notarii signum. ^d) car. c. ^e) prior rursus manus et idem signum notarii atque in initio.

369. ^a) omi. c. ^b) precedit signum paragraphi c. ^c) nuribgha c. ^d) alia manus et aliud notarii signum. ^e) car. c. ^f) prior rursus manus et idem notarii signum atque in initio.

370. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE LEGATIS ET HAERETICIS.

(1196.) Mai. 15.

*Et codice lat. Parisino 8989, autographo Rotuli II. Cluniacensis a. 1245 exarati, dedit
5 Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 335 nr. XIII, qui animadvertit, duas
textus lacunas e foramine ortas iam tempore Lamberti de Barive existisse ideoque ex
eius apographo suppleri non posse. Summarium codicis Ottobonianae 2546 saec. XIII.
edidit Martene 'Collectio amplissima' II, 1230 (= Watterich II, 740), quod tamen ad
supplendas lacunas nihil facit. — Stumpf, Reg. 4991. (P. deest.)*

10 Reverendo in Christo patri Celestino sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici
Henricus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie salutem et
sincera filialis dilectionis affectum.

Vestre paternitatis nuntium P. tituli Sancte Cecilie presbiterum cardinalem, virum
providum et discretum, ad presentiam nostram accedentem ea qua vestram sanctitatem
15 nostramque maiestatem decuit honestate recepimus, pleno et benigno ad ea que nobis
ex parte vestra significavit adhibito intellectu, eo quidem propensius ac maturius super
hiis deliberantes, quo^a ad universalis ecclesie robor et augmentum ac sacri Romani
imporii dilatationem et statum tranquillum hec indubitanter pertinere dinoscuntur.
Considerantes itaque, quoad^b Terre Sancte liberationem ac ramosam heresis pravi-
20 tatem sectarum diversitate lato per orbem dispersam eliminandam, quantum ad presentis
temporis cursum et ad totius christianitatis commune bonum, nil esse salubrius, nil
utilius quam inter regnum et sacerdotium pacem solidam et inconcussam stabiliri, toto
mentis nisu ad id intendimus, ut talis inter utriusque nostrum personam ecclesiamque
Romanam et imperium roboretur concordia que, amputatis hinc inde frivolis questionum
25 ambagibus que huc usque passim emerserunt, nullo de cetero eventu intereurrente
dissolvi possit aliquatenus^c revocari. Quod ut evidentius vestro com-
pareat prudentie, quosdam de familiaribus nostris viros prudentes ac pacis amatores
ad habendum super hoc vobiscum tractatum diffinitivum ad vestram in brevi destinamus
obedientiam; scituri pro certo, quod per nos nullo modo stabit, quin inter nos et vos
30 ecclesiamque Romanam et imperium vinculum perenne pacis et amicitie^c
regni et sacerdotii tam ad utriusque nostrum quam posteritatis nostre bonum commune
et commodum feliciter solidetur. Eosdem autem nuntios cum et super facto hereticorum
ad vos simul transmissuri, ne ipsi heretici christiane fidei perversores, quasi oves
morbide totum gregem corrumpentes, mundum univorsum sui erroris tabe inficiant
35 amplius et invalescant, rogamus attentius quatinus, sicut vestri iuris est, gladium Petri
contra eos ferventer et sollicito exeratis vestrosque nuntios discretos et studiosos ad
hoc dirigatis, qui verbum Dei seminando eorum nequitiam et detestabilem enormitatem
penitus evacuent et extirpent. Nos enim ad id exequendum gladio materiali vobis
nullatenus deerimus, id quod nostri iuris est, dum gladius precedat spiritualis, diligenter
40 et strenuo prosequentes.

Datum in villa Durla, Idus Maii.

370. a) quod eod. b) quod ad eod. c) foramen in eod.

371. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE RETENTIONE LEGATI APOSTOLICI.

(1196. Iun.)

F. codice lat. Parisino 8990 saec. XVIII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. IX.) edidit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 336 nr. XIV. — Stumpf, Reg. 5005. (P. deest.)

Reverendo in Christo patri Celestino summo sacrosancte sedis Romane pontifici H. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Siciliae salutem et filialem in Christo dilectionem.

Ne paternitatis vestre industria quid adversum in vestro concipere debeat animo¹⁰ super eo quod legatum vestrum P. tituli Sancte Cecilie presbiterum cardinalem, virum utique honorabilem et discretum^a, tamdiu apud nos hucusque in Alemania detinuimus et adhuc detinemus, quod ipsum una cum nuntio nostro ad vestram non remisimus presentiam, discretionis vestre circumspectionem nosse cupimus, quod id non aliquo¹⁵ alio fecimus intuitu, nisi quod per talem eius moram eo oportunius et cum maiori deliberatione in tali et tam diffinitivo cum ipso conveniremus tractatu, per quem tam inter nostram serenitatem et vestram sanctitatem quam inter ecclesiam Romanam et imperium firmus deinceps pacis et concordie stabiliretur processus. In qua equidem cum hactenus fuerimus et adhuc quotidie simus ordinatione, totaque mens nostra et omnium familiarium curie nostre affectus pariter et consilium ad id promovendum et²⁰ complendum fuerit ac bona fide intendat, rogamus attentius, quatinus mora eiusdem legati vestri seu detentio prudentie vestre nec gravis nec onerosa existat, quoniam^b ipsum in brevi una cum nuntio nostro, quos et nos veniendo ad partes illas subito Deo dante subsequemur, ad vestram audientiam ita diffinitive promittimus, quod hic indubitanter inter vos et nos ecclesiamque Romanam et imperium unionis et amicitie²⁵ nexus firmetur. Qui, nisi per vos aut divina^c dispositione steterit, processu stabili tam apud nos quam utriusque nostrum posteritatem indissolubiliter ac perenniter perseverans, nullo de cetero interveniente casu dissolvatur.

372. SENTENTIA DE CITATIONE SUPER FEODO.

1196. Iun. 3.

Dedit iam olim Böhmer c 1) Copiaro ecclesiae Trevirensis tabularii Berolinensis saec. XIV. in.; edidit tum Beyer 'Mittelrheinisches Urkundenbuch' II, 190 nr. 148 c 2) Balduino Nr. 167 tabularii Confluentini. — Stumpf, Reg. 5002. (P. 199.)

371. a) cum add. cod. b) quum cod. c) divina cod.

Heinricus^a Dei gracia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie universis hominibus Treverensis archiepiscopatus gratiam suam et omne bonum.

Quia questio apud vos fuit, quod dilectus noster Iohannes Treverensis archiepiscopus homines suos super feodo ad ius per XIII dies debebat vocare, [et] quidam affirmabant per VI septimanas per ternam^b vocationem, curie nostre dictavit sententia: quod idem archiepiscopus homines suos super feodo ad XIII dies tantum per ternam^b vocationem vel ad sex septimanas peremptorie^c teneatur citare. Mandamus igitur^d et districte precipimus, ut nullus omnino contra hanc sententiam venire presumat.

Datum apud Bopardiam, III. Non.^o Junii.

373. CONSTITUTIO PRO MERCATORIBUS IURE NAUFRAGII LIBERIS.

1196. Iun. 24.

Edicti, quod ius quod dicimus 'grundruhr' rescindit, autographon in tabulario Darmstadiensi inter res Moguntinas asservatum descripserunt Böhmer et Karolus Pertz. Cum ex autographo tabularii civitatis Argentinensis antea editum sit a Schöpflino in 'Alsutia diplomatica' I, 305 (= Schönemann 'Codex für praktische Diplomatie' I, 149), Böhmer opinatus est, autographon a Bodmanno ex hoc tabulario desumptum et inter eius reliquia tabulario Darmstadiensi illatum esse. At duo autographa olim fortasse extiterunt ideoque lectionem variam Schöpflini sub siglo S adnotavimus. Textum depravatam dedit etiam Wencker 'Apparatus et instructus archivorum' p. 160. — Stumpf, Reg. 5009.

(P. 199.)

Heinricus sextus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilia. Ad imperialis excellentię cumulum et honoris accedit incrementum, eum per auctoritatis nostre limam^a que secus ordinata sunt rescamus et ea ad formam iusticie^b divina^b satagimus reducere^c constitutione. Quapropter notum facimus universis imperii fidelibus presentibus et futuris, quod nos, adtendentes gravamen et contra iuris rationem statutum, universos imperii nostri mercatores, per aquarum decursus cum mercimoniis suis euntes, cum rebus suis eos ab hac penitus excludimus consuetudine inordinate statuta, ne periculum naufragii cum rerum suarum dimensione^d perpassi aliquod in bonis suis ideoque dispendium sustineant vel iucturam; statuentes et imperiali sancientes odicto, ut nulla omnino persona alta vel humilis hanc nostram audeat infringere constitutionem vel ei temere contraire. Quod ut ratum permaneat et inconvulsum, presentem inde paginam conscribi et sigilli nostri impressione iussimus communiri.

Datum^e apud Ehinheim, VIII. Kal. Iulii, indictione^f XIII.

372. ^a) Henricus 2. ^b) trinam 2. ^c) peremptoriter 2. ^d) sibi 1. ^e) Nonas 2.

373. ^a) lima or; limam S. ^b) divina S. ^c) reducere or. ^d) dimisione S. ^e) Dat. S.

^f) indict. S.

374. CONSTITUTIO DE MONETA SPIRENSI.

1196. Iun. 26.

Damus ex 1) codice Minore ecclesiae Spirensis saec. XIII. ex. fol. 27, qui asservatur in tabulario Karlsruhano sign. Kopyalbuch nr. 262, quem contulit vir cl. Aloisius Schulte; 2) Libro oblationum ecclesiae Spirensis dicto Maior saec. XV. eiusdem tabularii, sign. Kopyalbuch nr. 265, quem iam olim exemplavit Böhmer. Autographon non exstare in hoc tabulario, editionesque Dümgéi in Regestis Badensibus p. 153 et Itemingii 'Urkundenbuch der Bischöfe von Speyer' I, 133 et ipsas solum codicem Minorem adhibuisse, auctor est Schulte. Nuper ex eodem eam iterum edidit Hilgard 'Urkunden der Stadt Speier' p. 24 nr. 20. — Stumpf, Reg. 5011. (P. 569.)

Heinricus divina favente clemencia Romanorum imperator augustus et rex Sicilie. Quoniam serenitatis nostre sublimitas exigit, ut ea quo in statutis antecessorum nostrorum aliquid ambiguitatis offerunt, nostra interpretatione declarentur et perspicua fiant^a et que discordiam nutrire videntur, imperiali auctoritate ad statum pacis et tranquillitatis reformentur, disensionem illam, quo de moneta Spirensi inter fidelem nostrum^b Ottonem venerabilem Spirensis ecclesie episcopum et dilectos nostros eiusdem ecclesie canonicos vertobatur, penitus amputare decrevimus secundum antiquorum privilegiorum tenorem ac iuxta poticionem profati episcopi, sanctientes, ut de cetero Spirensis moneta libralis sit, quod vulgo phundich dicitur, sub ea scilicet forma, quod XII uncoo et VI denarii unius marce pondus habeant, et XIII uncoo et VI denarii unam marcem puri^c argenti valeant et representent. Nulla^d alia mutacio in hiis fieri debet, nisi quod singulis annis, si voluerit episcopus, novum signum pro arbitrio suo denariis imprimetur. Ut autem hec constitucio omni evo inconvulsa permaneat, presentis scripturo et sigilli nostri auctoritate eam corroboramus^e. Et ne aliqua potestas ipsam monetam in levius aut deterius imminuat aut aliqua racione sine communi consensu et voluntate prelatorum et canonicorum nostrorum^f permutet, sub pena C librarum auri firmissime statuimus.

Huius rei testes sunt: Cunradus Argentinensis episcopus, Fridericus propositus Sancti Thome et^g frater Argentinensis ecclesie, Arnoldus^h et Fridericus Argentinensis ecclesie canonici, comes Albertus de Tagesburgⁱ, comes Sigobertus, Cuno de Minzenberg, Heinricus pincerna, Drusardus de Spira, et alii quam plures.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCXCVI^h, ind. XIII. Datum apud Ehenheimⁱ, VI. Kalon.^k Iulii.

374. ^a) sicut 2. ^b) vero add. 2. ^c) corroboravimus 2. ^d) nostrum 2. ^e) Arnoldus add. 1; et — ecclesie des. 2. ^f) Arnoldus — canonici des. 1. ^g) Tagesburg 2. ^h) littere C prior ab alia manu suppleta in 1. ⁱ) Ehenheim 1. ^k) Kal. 2.

375. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE DUCE TUSCIAE, EPISCOPIS SICULIS, ALIIS.

(1196.) Iul. 25.

⁵ *E codice lat. Parisino 8990 saec. XVIII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. IX.) edidit Haillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 337 nr. XV. Summarium codicis Otoboniani 2546 saec. XIII. ex. edidit Martene 'Collectio amplissima' II, 1249 (= Walterich II, 745). — Stumpf, Reg. 5019. (P. deest.)*

Reverendo in Christo patri Celestino summo pontifici sacrosancto Romane sedis
¹⁰ H. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicillie salutem et sinceram filialis dilectionis affectum.

(1) Super reformandam concordiam ac pacem firmandam inter regnum et sacerdotum personamque vestram et nostram sincerum habentes animum, ne quis extirpare debeat contrarium, frequens et assidua legatorum tam patris nostri felicis memorie
¹⁵ F. Romanorum imperatoris invictissimi quam nostra super hoc ad ecclesiam Romanam facta satis declarat transmissio. Que et rem recte intuenti, nos ad id non secundum apparentiam, sed potius secundum existentiam evidenter intendere, demonstrat, maximo cum neque per nos neque per iamdictum patrem nostrum huc usque stoterit, quin eiusdem pacis et concordie tractatus dudum habitus ad optatum finem fuerit perductus.
²⁰ Super hoc itaque quod^a, sperare a nobis pacis et quietis tempora vos quasi desperare cogamini, in vestris scripsistis litteris, ex eo quod per fratrem nostrum Philippum ducem Tuscie et eius officiales vos graviter offensum esse proposuistis, respondentes de certa conscientia dicimus quod, si idem frater noster per se aut per homines suos vos lesit in aliquo, id neque de nostra voluntate neque de nostro aliquatenus processit consilio,
²⁵ immo cum proximo mutuis presentialiter ad invicem fruebamur alloquiis, ipsum studiosa commonuimus exhortatione, ut neque per se neque per alios aliquid tale ageret, quod vobis seu ecclesie Romane ad gravamen cederet aut offensam. Sciat tamen vestra industria quod, si de voluntate nostra seu consilio vobis ab ipso aliqua illata esset lesio, in illa discretius pariter et honestius quam absque nostro consensu fuisset processum, precipue cum de conniventia nostra et persuasionem nulla ab eo velimus emanare
³⁰ opera, nisi que decentia sunt et honesta. Veruntamen si per ipsum aliqua vobis fuerint illata gravamina, minus in eo, quia puer est, quam si ad etatem maturiorem processisset, sunt pensanda.

(2) Super hiis autem ad presens plenius vobis daremus responsum, nisi quod iam
³⁵ iter nostrum ad partes illas declinamus, ubi si intellexerimus, quod ex parte vestra eidem fratri nostro sit iniuriatum, vos eius esse credimus discretionis pariter et mansuetudinis, quod paterno corrigi faciatis et emendari; quoniam si e converso ex parte ipsius vestre sanctitati aliquas irrogatas cognoverimus iniurias, operam adhibebimus, ut ille ad honorem Dei et ecclesie Romane corrigantur, et Vitrallum, quod ab ipso vobis
⁴⁰ ablatum dicitis, faciemus restitui.

(3) Ad hec cum pro absolutione archiepiscopi Salernitani preces vestras nobis porrexeritis, dicimus, quod vobis constat et manifestum est, si scire dignum duxeritis,

375. ^a) sensus exigit, ut addatur quatenus seu tale quid.

in quot et quantis nostram leserit maiestatem nostrisque agendis fuerit contrarius, per que non tantum captionem, sed etiam peiora meruisset. Verum si hanc, quam erga nos exercuerit malitiam, scire nolueritis, vos ad eam sciendam, cum de vestra non sit voluntate, nequimus inducere, cum nulli de eo, quod scire non affectat, fides sciendi fieri valeat. De absoluteione igitur eiusdem archiepiscopi licet ad presens vestre non satisfacere possimus voluntati, intercessionis vestre intuitu ipsum benignius tractari faciemus et honestius teneri, ita tamen quod eam de ipso habeamus securitatem, ut nullam nobis possit inferre lesionem.

(4) De magistro quoque Hugone, quem de approbate vite notitia et tam de religione et honestate quam de scientia et humilitate plurimum commendatis, et quem ad instanciam precum Wolgeri Pataviensis et Henrici quondam Wormaciensis^b episcoporum vos in Sipontinum archiepiscopum consecraste asseritis, dicimus, quod serenitati nostre non displicet, eundem Hugonem hiis que enumerate sunt decoratum esse virtutibus, sed quod iamdicti episcopi aliquas pro ipso litteras intercessorias a nobis receperint aut intercedendi pro ipso modo aliquo a nobis mandatum acceperint, penitus inficiamur. Hic ergo ut in Sipontino archiepiscopatu contra antecessorum nostrorum et regni consuetudinem instituat, concedere non possumus, maxime cum in hoc iuri ipsius regni nostroque detrahatur honori, quem non minorem predecessoribus nostris in regno esse volumus neque vos velle credimus, sed maiorem, ex eo quod illis sublimiores iudicamur et potentiores.

(5) De aliis autem episcopis, qui suis exigentibus meritis extra regnum exulant, cum ad partes illas venerimus, de consilio fidelium nostrorum amore vestro id quod honorem Dei, nostrum et imperii decore debeat faciemus.

(6) De nuntio Greci excolato vos scire volumus, quod malum illi illatum moleste ferimus, cum neque de conscientia nostra processerit neque mandato. Res etiam, si que illi ablato, in potestatem nostram nullatenus devenerunt nec illas curamus, sed si ex illis adhuc aliqua reperiri poterunt et constiterit a Constantinopolitano vobis per ipsum fuisse transmissas, diligentiam nostram libenter adhibebimus, ut vestre benevolentie restituantur.

Datum apud Taurinum, VIII. Kalendas Augusti.

376. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE PACIS CONDITIONIBUS.

(1196. Dec. 18.)

Epistolam, cuius signum chronologicum incuria notarii XV. Kal. Decembris pro XV. Kal. Ianuarii audit, edidit e codice lat. Parisino 8990 saec. XVIII, apographo Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. IX.) Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 339 nr. XVI. — Stumpf, Reg. 5053. (P. deest.)

Reverendo in Christo patri Celestino sancte Romane ecclesie summo pontifici H. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie salutem et sincerum filialis dilectionis affectum.

375. ^b) Wormaciensium cum signo compendii cod.

Cum in tractatu pacis, qui huc usque inter vos et nos habitus est, quodam serenitati nostro fuerint intimata, per quo pacem debere firmari, si ea admitteremus, nobis datum fuit intelligere, nos hoc approbavimus atque ad huiusmodi processum intuitu Dei et pro animo nostro salute et pro amore persone vestre, quam earam habemus, 5 Romaneque ecclesie profectu pariter et honore talia obtulimus, que nec a patre nostro felicia memorie Frederico quondam Romanorum imperatore invictissimo nec ab aliquo antecessorum nostrorum alicui antecessorum vestrorum fuere oblata. Verumtamen per nuntios vestros viros venerabiles Ostiensem episcopum, Petrum de Placentia et Centium camerarium vestrum, Romano ecclesie cardinales, quos ad nostram destinastis presentiam, nobis significatum est, quod ad presens per ea que fuerunt proposita pax habere non posset processum. Nos igitur id equo ferentes animo nec letitiam inde concepimus nec turbationem, maxime cum per nos non stet nec unquam steterit, quin ipsa concordia inter vestram sanctitatem nostramque mansuetudinom finem bonum sortiretur et optatum, sicut ex eo apparuit evidenter, quod nos arduis ac multiplicibus imperii 15 nostri negotiis omissis, circa Urbem longam moram fecimus gratia pacis et concordie inter nos reformande, ut voluntatem, quam ad processum ipsius pacis optimam, teste Altissimo, gerimus et habemus, mundo etiam faceremus manifestam. Si itaque volueritis, ut examini^a iuris, videlicet faciendo seu recipiendo iustitiam, aut aliquorum consilio, qui ad hunc tractatum perficiendum sufficiant, hinc inde supponamur, nos ad 20 utrumque horum promptos^b invenietis et consentaneos. Verum cum per memoratos nuntios vestros intellexerimus, quod super hiis, que de pacis stabilitate proposita sunt, inducias deliberandi habere velletis usque ad epiphaniam Domini, nos id patienter ^{lat. c.} sustinentes, fidelium atque familiarium nostrorum una nobiscum similiter super hiis consilio interim utendum esse decernimus et deliberatione. Alia, que nos eum pre- 25 nominatis nuntiis vestris contulimus, ipsi voce viva paternitatis vestre prudentie poterunt enarrare.

Datum Capue, XV. Kalendas Decembris.

377. EPISTOLA AD COELESTINUM III. DE LEGATIS NOVIS MITTENDIS.

(1197. Ian.)

30

E codice lat. Parisino 8990 saec. XVIII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. IX.) edidit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 340 nr. XVII. — Stumpf, Reg. 5057. (P. dest.)

Reverendo in Christo patri Celestino summo sacrosancte Romane sedis pontifici 35 II. Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie salutem et sincerum filialis dilectionis affectum.

Venerabiles paternitatis vestre nuntii cardinales ad presentiam nostram accedentes ea, que ipsis a discretionis vestra iniuncta fuerunt, ad nos proferenda tanquam viri providi prudenter satis et decenter sunt prosecuti secundum quod a vobis se accepisse 40 asserebant in mandatis. Verum quia hec non erant talia, ut vestre sanctitati con-

376. ^a) ex animi cod. ^b) promptos cod.

veniēns esset illa a nobis requirere, aut nobis et imperio expediens esset et decens ea approbare, ad nullum fuere finem perducta. Quare fideles nostros Albertum Verceilenaem episcopum, Albertum imperialis aule protonotarium, Conradum ducom Spoleti, Marquardum senescallum et Henricum pincernam super eodem negotio ad vos destinantes rogamus, quatinus verbis eorum ex parte nostra vobis dicendis fidem adhibentia indubitata, maxime cum ipsos eo transmittamus tenore quod, si vos aliquid diffinitivum cum eis super hiis de stabilitate pacis et concordie inter nos et vos geruntur, volueritis pertractare, quod cum honore nostro et imperii atque regni Sicilie possint admittere, id ipsum vobiscum terminandi et complendi vice nostra plenam a nobis habeant auctoritatem.

378. PACTUM CUM VENETIS.

1197. Iun. 6.

Legitur in 1) Libris pactorum lib. I. fol. 12; 2) Libris pactorum lib. II. fol. 83', ex quibus transcriptum est in codice Trivisano fol. 247; 3) Libro blanco fol. 47, nr. 23, praefixa rubrica: Privilegium Henrici imperatoris factum domino Henrico Dandulo duci Veneciarum confirmationis et renovationis illorum, quo ex antiquo etc.; cuius librarius in describendo nostro pacto in Ottonis IV. pactum (a. 1209. Aug. 19) ita aberravit, ut nostris capitibus 1—17 illius subiungeret capita sequentia et eschatocollum. Pactum Henrici VI. derivatum est e Friderici I. a. 1177 pacto (supra nr. 274). — Stumpf, Reg. 5066. (P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Henricus sextus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie gloriosus. Quoniam stabilem christianorum principum karitatem operari plurima bona ad multorum utilitatem evidenter novimus et viros sapientes ac discretos rectores regnorum suorum notos habere et amicos semper curavimus, Henricum Dandulum^a virum egregium et clarissimum Veneticorum ducem, quem luce sapientie et totius honestatis ubertate predicabiliter pollere manifestum est, habere notum et amicissimum ad decus imperii nostri^b stabilitate perpetua decrevimus. Ad cuius rei evidentiam dilectionem ipsius toto cordis^c affectu amplectentes, in confirmandis illis, que ab antecessoribus nostris suis antecessoribus collata et confirmata sunt, libenti animo voluntati et petitioni ipsius, sicut karissimi nostri, per omnia satisfacere studuimus. Hac igitur ratione omnino uniti nostram utriusque dilectionem rationabiliter observavimus et in multis magnisque negotiis publicis ac privatis eius sinceram dilectionem ac preclaram sapientiam imperio nostro et nobis nostrisque fidelibus utilem existere probavimus. Et quia ipsius rei efficacia et sapientum^d iudicio sapiens atque discretus Venetici regni rector extitit, et egregia fides et pure dilectionis exhibitio, quam semper erga nos habuit et nostrum imperium, cum in omnibus nobis^e commendabilem exhibuit^f, dignus eius et honestus interventus apud nostrum imperatoriam maiestatem locum utpote amici karissimi et viri sapientissimi venerabiliter obtinuit. Igitur ob sinceram et venerabilem eius dilectionem quicquid ipse dux et Venetici ducatus ecclesie et populus ex antiquo per multos annos in^o imperii nostri potestate secundum quod in preceptis nostrorum antecessorum, regum et imperatorum, continetur et in pacto Oddonis^g et Henrici atque Lotharii et Friderici^h, patris nostri inclite recordationis, imperatorum legitur, iuste et legaliter tenuit et habuit, per hanc nostram imperialem

378. ^a) Henricus Dandulus 1; Henricum Dandulum 3. ^b) et add. 3. ^c) corde 1. 3. ^d) sapient 1; sapienti 2. 3. ^e) om. 2. 3. ^f) habuit 2. 3. ^g) Ottonis 3. ^h) Friderici 3.

paginam renovamus et confirmamus, ita quidem, ut pars parti nil malignum aut iniustum, sed semper quod rectum est, in omnibus actionibus et rebus facere presumat et si, quod absit¹, aliqua malicia vel lesio inter partes commissa fuerit, per huius federis decreta tergatur ac facta satisfactione a rebeli et transgressore parte ad pactum observandum hec serics federis per cuncta
5 inviolabiliter annorum semper curricula maneat, remota contradictione vel impugnatione tam nostra quam omnium successorum nostrorum.

Quia iniustum videtur, ut aliquis vel suis vel equis sanctionibus oppugnare nitatur, et ut maxime notentur specialiter vicini populi tam ex nostro regno quam ex predicto ducatu Venetie, a quibus omnimodo hanc pactionis institutionem observandum esse decernimus, hii sunt ex nostro
10 scilicet iure: Papienses, Mediolanenses, Cremonenses, Lucenses, Pisani, Ianuenses, Placentini, Florentini, Ferrarienses, Ravenenses, Clonnelenses, Ariminenses, Pisaurienses, Cesenenses, Faenenses, Senogallenses, Anconenses, Humani, Firmenses, Epinenses, Veronenses, Montecilenses, Gavelenses, Vincentenses^k, Paduani, Tervisini, Cenotenses, Foroiulienses, Istrienses, et cuncti de nostro Italico regno, sive qui modo sunt vel qui in posterum futuri sunt; ex predicto vero ducatu^l Venetie
15 sunt: Rivoaltenses, Metamaucenses, Torcellenses, Clugienses^m, Palestrinenses, Caputargollensesⁿ, Brundulienses^o, Lauretani, Murienses^p, Amianenses, Burianenses, Equilenses, Caprulenses^q, Civitatinenses, Finenses, Gradenses et cuncta generalitas populi Venetici, sive qui modo sunt vel qui futuri sunt.

(1) Confirmamus itaque Veneticorum fines a nemine nostrorum inquietari, invadi vel minorari
20 debere, sed libere et absque ullo impulsu que retro ab annis possederunt multis, deinceps possideant. Proprietates vero et predia, que habere videntur tam ipse dux quam suus patriarcha nec non episcopi, abbates et ecclesie sancto Dei et reliquis populis Venetie sibi subiectis infra potestatem imperii nostri, sive in campis, sive in domibus, pratis, silvis^r, vineis, paludibus, salictis, sacionibus^s, piscationibus et ceteris possessionibus, quiete possideant absque cuiusquam insultantis
25 machinatione aut lesione sive sinistra quapiam^t tergiversatione, ita ut nemo contrarietatem eis inde facere presumat. Nec etiam venationes^u aut pabulatum^v sine eorum licentia exercent neque molestiam ibi residentibus inferat neque aliquam navem ipsorum Veneticorum in aliqua^w nostri imperii parte periclitantem^x predari seu hominibus naufragium patientibus aliquam controversiam inferre presumat; quod qui fecerit, componat centum libras auri purissimi illis, quibus iniuriam
30 intulerit^y, et res dominio possidentium nuncipentur et quiete liceat possessoribus illas tenere ac frui.

(2) Quodsi excursus inter partes factus fuerit, ipsa persona, que in capite fuerit ad eandem maliciam faciendam, infra LX dies tradatur, et omnia, que fuerint ablata, in duplum restituantur^z; quodsi ipsum duplum compositum non fuerit vel persona ipsa tradita non fuerit infra LX dies,
35 ut dictum est, tunc per^a unamquamque personam, que ipsam maliciam perpetraverit, componantur aurei quingenti.

(3) Si furtum inter partes fuerit factum, in quadruplum restituatur.

(4) Si servi aut ancille inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas secum detulerint, reddantur; et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque singulos solidos
40 auri, sic tamen ut, si amplius requiritur, per sacramentum ydonea dominis illorum satisfactio fiat. Si vero iudex aut aliquis^b ipsos fugitivos susceperit^c et eos reddere cura negaverit et exinde fugerint, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri solidos LXXII^d. Quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel auctor loci illius, in quo fugitivi requiruntur, tunc prebeant sacramentum duodecim electi, quod ibi suscepti non fuerint nec illos habeant nec in conscientia illorum sint nec
45 aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc distulerit facere, post primam et secundam

878. ¹) absit quod 1. ²) Vincent. 1. 2. ³) om. 1. ⁴) Clugienses 3. ⁵) Capargollenses 1; Campargollenses 2. 3. ⁶) Brundulienses 2. 3. ⁷) Maurianenses 2. 3. ⁸) Caprulois 1. ⁹) om. 3. ¹⁰) sanctionibus 3. ¹¹) quippiam 3. ¹²) venationem 3. ¹³) pabulat 1; pabulationem 2. 3. ¹⁴) aliquam 2. ¹⁵) periclitantes 1-3. ¹⁶) intulit 1-3. ¹⁷) restituatur 1. ¹⁸) per per 1. ¹⁹) ali-
50 quos 1. ²⁰) suscipit 1. ²¹) LXXV 1-3.

contestationem presentia testium peractam^o per iussionem iudicis sui liceat pignorare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen, ut ipsum pignus post peractum^o iusticiam per^f integrum reddatur.

(5) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut cause requiruntur; et si pignoratío pervenerit, non presumat aliqua^g pars pro pignore alium pignorare, set expectet usque ad audiendam causam, ita sane ut cause in VI mensium spatio fiant et sint finite cause, reddens prius, quia ex iudicio condemnatus fuit, et prius^h sum recipiat. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit aut aliquem pro pignore pignoraveritⁱ, in duplum, qui tulerit, restituit.

(6) Si vero equi aut^k eque seu armenta aut aliqua quadrupedia furtim fuerint sublata, in duplum restituuntur; si ipsa aberraverint, omnino redduntur. Quodsi post primam et secundam contestationem minime reddita fuerint, tunc pignoratío fiat de loco, ubi hec requiruntur^l, usque dum pars parti satisficiat; et post satisfactionem reddantur ipsa pignora.

(7) Et hoc statutum est, ut, si^m fugitivus seu res reddita fuerit^m vel si perⁿ sacramenta satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti securitatem faciat.

(8) Si quis vero extra memorata capitula pignorare presumpserit, causam perdat, et quod tulit, restituit.

(9) Negotia autem inter partes fiant, et liceat dare et accipere quicquid inter eos venerit sine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut equa conditio utrarumque partium negotiatoribus conservetur.

(10) Ripaticum autem et quadragesimum Venetis datur secundum antiquam consuetudinem. Ipsi vero Veneti per totum imperium et per totam terram, quam vel nunc habemus vel in posterum auctore Deo habituri sumus, liberi sint ab omni exactione et datione; et licentiam habeant homines ipsius ducis^o ambulandi per terram seu per flumina totius imperii nostri; similiter et nostri per mare^o usque ad eos et non amplius.

(11) De hoc convenit, quod, si qua^o lesio evenerit inter partes, legatarii non detineantur; si vero detenti fuerint, relaxentur et componantur eis^o solidi CCC^o; et si, quod^p absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi M, et ipsa persona tradatur in manus^q eorum.

(12) Si quis inter partes causam habuerit, vadat semel aut bis cum epistola iudicis sui; si ei iusticia facta non fuerit infra dies XIII, si ipse homo, unde iusticia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies VII licentiam habeat pignorare iudex, qui ipso tempore ordinatus fuerit, infra causam^r suam, quantum ipsum debitum erit; et ipsum pignus usque ad determinationem cause teneatur. Quodsi antesteterit pignus, componantur solidi XII, causa manente, ut pro eo itorum pignoratío fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur. Si tamen, ubi iudicium ambabus partibus annuntiatum fuerit, residentibus duobus de utraque parte, ubi causa requiritur, quod ipsi per evangelium terminaverint, pars parti satisficiat.

(13) Addimus autem, quod, si quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipse et quanti mixti fuerint in ipso homicidio, ligati tradantur; quodsi factum non fuerit, pro unaquaque persona componantur auri solidi CCC.

(14) Simili pena decernimus dampnandum eum^s, qui in communibus mercatis tumultum populi excitans homicidium perpetraverit^t. Quodsi tumultus sine homicidio aut plaga sedatus fuerit, componat pro excitatione solidos auri CCC.

(15) Si aliqua pignoratío in silva fieri debuerit, sine homicidio fiat; et si, quod absit, homicidium factum fuerit, pro libero homine componantur solidi auri CCC et pro servo L; si plaga facta fuerit, ut non^u moriatur, pro libero homine solidi L^v, pro servo XXX.

378. o) peractam 1. 2. f) in 3. g) ita 1. 2 et pactum Ottonis IV; alia 3 et anteriora pacta.
 h) ita 1-3 pro pignus; cfr. pactum Frederici I, supra p. 211 n. q. i) pignorato presumpsit 3. k) vel 3.
 l) ubi causa requiritur 3. m) om. 3. n) per mare om. 2. 3. o) aliqua 2. 3. p) om. 1.
 q) manibus 2. 3. r) ita 1-3 pro causam; cfr. pactum Lotharii III. supra p. 173 n. u. s) illum 3.
 t) perpetraverit 1. 2. u) fuerit unde 3. v) et add. 3.

(16) Statutum est, ut de rebus sanctarum ecclesiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto si cum sacerdotibus causam habeat^{w)}; et ante compollatio fiat semel vel bis; nam qui aliter^{x)} presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, probeat sacramentum, et sit solutus pignusque salvum restituat.

(17) Et hoc stetit de capulo, quod Rivoaltenses, Metamaucenses, Albionenses, Torcellenses, Amianenses fecerunt retro ab annis multis: habeant licentiam faciendi secundum antiquam consuetudinem, sive per flumina sive per mare^{y)}.

(18) Equilenses vero capulari debent in ripa sancti Zenonis usque in fossam Metamauri^{z)} et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem et vegere^{a)} in carro aut ad collum, quantum sibi placuerit; et habeant licentiam pecudes in ipsis finibus pascere vel pabulari.

(19) De finibus Civitatis nove statuimus, ut terminatio, que a tempore Lutprandi^{b)} regis facta est inter Paulitionem ducem et Marcellum magistrum militum, deinceps manere debeat, id est de Plave maiore usque in Plavem siccam; pecudes quoque et greges cum securitate pascere debent.

(20) Caprulani^{c)} vero in silva Foroiliana^{d)}, ubi semper capulaverunt, capulare debeant.

(21) Similiter Gradenses secundum antiquam consuetudinem in silvis Foroili^{e)} capulum faciant.

(22) Confirmamus etiam Lauretum^{f)}, ut quantum aqua salsa continet, eorum subiaceat potestati.

(23) Et nullus princeps vel pauper aliquem^{g)} Veneticorum^{h)} dstringere aut legem facere de aliqua habita substantia aut ad placitum ducere, nisi in presentia illorum ducis aut fodrum tollere de illorum terris, que in nostro sunt imperio, aut bannum mittere tam dominis habitantibus in Venecia quam de illorum hominibus ubicumque habitantibus iusticiam aliquam accipere presumat, nisi in presentia dominorum suorum.

(24) Confirmamus, ut pars parti de causis ecclesiarum, monasteriorum omnimodo iusticiam faciat.

(25) Volumus, ut pro una libra denariorum vel uno homine sacramentumⁱ⁾, et si usque ad XII libras denariorum Veneticorum XII electi iuratores addantur; nam si ultra XII libras questio facta fuerit, iuratores ultra XII non accedant.

(26) Statuimus etiam de pignoribus, que inter partes facta fuerint, ut, si qua de eis contentio orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit^{k)}, soli^{l)} sine electis.

(27) De cautionibus^{m)} vero simili modo agatur.

(28) Promisit cunctus ducatus Veneticorumⁿ⁾ nobis et successoribus nostris pro huius pactionis federe annualiter omni mense Marcio persolvere libras denariorum suorum I, et totidem libras piperis et unum pallium.

Si quis igitur dux vel marchio, comes, vicecomes aut aliqua magna vel parva persona huius nostre imperialis pagine violator extiterit, quod minime credimus futurum, sciat se pro pena compositurum auri optimi libras mille, medietatem fisco imperiali et medietatem duci Veneticorum. Quod ut verius credatur et ab omnibus diligentius observetur, hanc paginam corroborantes sigilli nostri impressione iussimus insigniri.

Huius rei testes sunt: Angelus Tarentinus archiepiscopus, Hoinricus dux Austrie, Willelmus^{o)} marchio Montisferati, Conradus dux Spoleti, Marcoaldu dapifer, marchio Ancone, dux Ravenne et Romaniole, Albertus comes de Spanheim, Arnoldus de Horenberc^{p)}, Albertus prothonotarius, Hoinricus marscalcus de Kalindin et alii quam plures.

378. w) habuerit 2; habeat causam 3. x) supplendum est facere; cfr. pactum Ottonis II., supra p. 42 n. i. y) usque ad hunc locum librarius codicis 3 pactum Henrici VI. descripsit, deinde aberravit in finem pacti Ottonis IV. z) Metamauri 1. a) arb. vegere 1. b) Lutprandi 2. c) Caprulani 1. d) Foroiliana 1; Foroiliula 2. e) Foroili 1. f) Lauret. 1. g) aliquando 1. 2. h) Venet. 1; Veneticus 2. i) supplendum est fiat; cfr. pactum Henrici V. supra p. 155 n. o; accipiat add. 2. k) habuit 1. 2. l) ita correxi secundum pactum Friderici I. supra p. 377; soli qui p. h. 1. 2. m) captionibus 1. 2. n) Venet. 1; Venec. 2. o) Vellis 1; Weillolmus 2. p) Hozonhere 1. 2.

Signum domini Heinrici sexti Romanorum imperatoris invictissimi et regis Siciliae. (M.)

Ego Conradus Hildinsheimensis episcopus et imperialis aule cancellarius vice domini Adolphi Coloniensis archiepiscopi et totius Ytaliae archicancellarii recognovi.

Acta sunt haec anno domini M^oXC^oVII, indictione XV, regnante domino Heinrico sexto Romanorum imperatore gloriosissimo et rege Siciliae, anno regni eius vicesimo VIII, imperii septimo et regni Siciliae tertio. Dat. apud Castrum Iohannis, VIII. Idus Junii.

379. TESTAMENTUM.

(1197. Sept.)

Fragmentum tantum servaverunt sola *Gesta Innocentii III. cap. 27*, quae Mar- wardum de Anwilre in proelio apud Montem Regalem a. 1200. Jul. 21 a clavigeris victum in fuga testamentum perdidisse tradunt his verbis: In hac fuga perdidit Marcwaldus universam suppellectilem suam, et inventum est in quodam scrinio testamentum imperatoris Henrici aurea bulla signatum, in quo inter cetera haec de verbo continebantur ad verbum: Imperatrix etc. Hoc fragmentum cum auctores nostri aevi omnes supposititium esse contenderent, vir cl. Winkelmann primus a. 1870 id genuinum esse comprobare conatus est *'Forschungen zur Deutschen Geschichte'* X, 469. Contra quam sententiam cum pugnasset vir cl. Ficker (*'Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens'* II, 324, 393; III, 447 et *'Wiener Sitzungsberichte'* LXVII, 257) arbitratus, testamentum a Marcardo fictum seu certe interpolatum esse, vir cl. Winkelmann in libro suo *'Philipp von Schwaben'* I, 483 novis argumentis sententiam Fickeri reprobavit. Ad testamentum provocare Innocentium III. in epistola ad Anconitanos a. 1205 data (*Registr. l. VII, ep. 228; Potthast, Reg. pont. Rom. 2425*) et epistola a. 1209. Mart. 10 ad Ottonem IV. data (*Reg. de negotio imperii ep. 188; Potthast 3688*) viri docti animadvertunt. Ad textum constituendum adhibuimus editiones *Gestorum Innocentii III. et quidem 1) Batuzii, 'Epistolae Innocentii III.' tom. I, p. 10*, quae usa est tribus codicibus, uno bibliothecae regiae, altero Caroli Mauriti Talier archiepiscopi Remensis, tertio apographo Duchesniano codicis ecclesiae Podiensis; hanc editionem repetivit Muratori *'Scriptores rerum Italicarum'* III, 1, 494; 2) editionem Bréquigny *'Diplomata et chartae ad res Francicas spectantia'* Pars II, tom. I, p. 27, quae usa est codice Vallicelliano J. 49 saec. XVII. in.; 3) editionem fragmenti apud Baronium *'Annales ecclesiastici'* XII, 895 (ad a. 1197 § 9), qui *Gestorum* codicem nescio quem in usus vertit; 4) editionem Bosquetii in *Epistolis Innocentii III. p. 17*, qui codicem collegii Fuzensis vltioris pretii excussit; cum repetivit Carusius *'Bibliotheca historica regni Siciliae'* II, 646. — *Stumpf, Reg. 5100. (P. II, 185.)*

1. Imperatrix consors nostra et filius noster Fredericus domino papae et ecclesiae Romanae exhibeant omnia iura, quae a regibus Siciliae consueverunt habere, et domino papae securitatem faciant, sicuti reges Siciliae summo pontifici et Romanae ecclesiae facere consueverunt^a.

2. Si vero praedicta consors nostra praemoreretur^b, filius noster secundum ordinationem suam^c remaneat, et si^d filius noster sine herede decesserit, regnum Siciliae ad Romanam ecclesiam deveniat.

379. ^a) curaverunt 4. ^b) praemoriatur 3; et add. 4. ^c) nostram 3. ^d) deest 4.

3. Si vero filius noster praemoreretur^a, dilecta consors nostra regnum in vita sua teneat^f, et post mortem suam regnum Siciliae ad Romanam ecclesiam deveniat.

4. De imperio ordinamus, quod dominus papa et ecclesia Romana illud filio nostro confirmet^g; et pro hac confirmatione imperii et regni volumus, quod tota terra nostra^h comitissae Mathildis restituatur domino papae et Romanae ecclesiae, praeter Medisinamⁱ et Argelatam cum earum^k pertinentiis.

5. Et insuper ordinamus et volumus, ut tota terra de Ponte Payle^l cum Monte Fortino^m libere dimittatur domino papae usqueⁿ Ceperanum, et quod^o ecclesia Romana habeat Montem Flaconem cum omnibus pertinentiis^p suis.

6. Insuper praecipimus Mareualdo senescaleo nostro, ut ducatum Ravennae^q, terram Brittonorii et marchiam Aneonitanensem^r recipiat a domino papa et Romana ecclesia^s, et recognoscat etiam ab eis^t Medisinam et Argelatam cum suis^u pertinentiis. De quibus omnibus bonis^v securitatem ei iuret et fidelitatem ei^w faciat sicut domino suo. In morte vero sua^x, si sine herede decesserit, ducatus Ravennae, terra Brittonorii et marchia Aneoniae, Medisina^y et Argelata cum suis^z pertinentiis in dominio Romanae^{aa} ecclesiae remaneant.

379. ^a) praemoriatur 3. ^f) retineat 3. ^g) confirmet 3. 4. ^h) deest 3. 4. ⁱ) Medecissimam 4. ^k) eorum 3. ^l) ad *add.* 3. 4. ^m) est *add.* 4. ⁿ) appenditiis 4. ^o) Ravennatem 3. ^p) Aneoniae 3. 4. ^q) et Rom. ecclesia *des.* 4. ^r) *per* ab eis 4; ei. ^s) eorum 3; earum 4. ^t) suis 20 *add.* 4. ^u) deest 3. ^v) earum 3. 4.

1) Nunc Ponte Gregoriano super flumen Paglia, ab Aquapendente ad septentriones, secundum Ficker II, 299. 2) A Velletri inter septentriones et orientem, secundum Ficker III, 447.

APPENDIX I.

ACTA ET CONCILIA PONTIFICUM ROMANORUM.

380. IOHANNIS XII. SYNODUS ROMANA.

964. Febr. 26.

5

Annis 963 et 964 octo mensium spatio tres Romae synodi habitae sunt: prima quidem a. 963 mensibus Novembri et Decembri, in qua praesente Ottone Magno Iohannes XII. papa depositus ac Leo VIII. electus est, secunda, in qua a. 964 mense Februario Iohannes XII. iterum Roma et papatu potitus Leonem VIII. damnavit, tertia, in qua a. 964 mense Iunio Leo VIII. ab Ottone I. restitutus in praesentia imperatoris Benedictum V, quem Romani post mortem Iohannis XII. pontificem elegerant, deposuit. Ex Actis primae et tertiae harum synodorum Pertz p. 30 et 32 ea dedit, quae Liutprandus Cremonensis suae Historiae Ottonis c. 9—14 et 21 inseruit et 'quae authenticam formam praeferebant'. Sed cum haec res difficilis sit diiudicatu, et liber Liutprandi iam omnium in manibus versetur, nos, omissis omnino Actis primae et tertiae synodi, typis dare ducimus potius Gesta genuina synodi secundae, quorum codex optimus ad manus venit. Est 1) codex Guelferbytunus 488, Helmst. 454, membr. saec. X, continens opus canonicum in Trevirensi dioecesi, ut videtur, compositum, cuius caput 143, fol. 84'—89 Gesta praebet. Ope huius codicis editionem principem paraverunt Centuriatores Magdeburgenses in Centuria X, cap. 9. col. 442. Dein 2) Baronius in Annalibus ecclesiasticis X, 779 ea dedit 'ex scripto codice Vaticano', nescio quo. Quam editionem repetiverunt cum Leibnizius in 'Annalibus imperii' III, 133 tum collectores conciliorum usque ad Mansi XVIII, 471. Variam Baronii lectionem adnotavimus, cuius auxilio menda complurima codicis correximus'. (P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis, Patris et filii et Spiritus sancti. Anno Deo propitio domni Ottonis imperatoris ex quo Italiam cepit tercio habitum est con-

25

380. *) In — sancti dex. 2, qui sic incipit: Anno Domini nongentesimo sexagesimo quarto, domini Ottonis imperatoris tertio, indictione septima, habitum est concilium etc.

1) Acta iam in partes vocavit Bernhardus magister Hildesheimensis in epistola ad Adelbertum a. 1076 data (ed. Fissermann 'Prodrromus Germaniae saeculae' II, 209), ex qua lucusit Sigebertus ad a. 963. (SS. VI, 350.)

30

cilium in ecclesia beati Petri apostolorum principis V. Kal. Mart.^b mense Februario die vicesima sexta, indictione septima, prepositis^d in medio sacrosanctis Christi quattuor euangelis, presidente piissimo et coangelico domino Iohanne summo pontifice, sancte Romano ecclesie duodecimo papa, in venerabili basilica eiusdem presentibus^e etiam cum eo reverentissimis episcopis: id est^f Iohanne Gallisane^g ecclesie episcopo, item Iohanne Anagnine^h ecclesie episcopo, item Iohanne Narniensis ecclesie episcopo, Iohanne Normitaneⁱ ecclesie episcopo, item Iohanne Berolensis^k ecclesie episcopo, Uuidone sancte Silve Candide ecclesie episcopo, Gregorio sancte Albanensis ecclesie episcopo, Lunisso sancte Lavicanensis ecclesie episcopo, Romano sancte Ferentinatis ecclesie episcopo, Sabbatino sancte Terracinensis^l ecclesie episcopo, Zacheo gentium episcopo^{m,2}, Iohanne Manturianensis^{n,3} ecclesie episcopo, item Iohanne sancte Savi-
 15 nensis^o ecclesie episcopo, item Iohanne sancte Nepesine^p ecclesie episcopo, Benedicto sancte Treuicenis^{q,4} ecclesie episcopo, Iohanne sancte Falarnitane^r ecclesie episcopo: seu venerabilibus presbiteris: Stephano archipresbitero tituli Sanctorum Nerei et^s
 20 Achillei, Leone presbitero tituli Sancte Balbine, Domino^t presbitero tituli Sancte Anastasię, Petro presbitero tituli Sancti Laurentii, Adriano^u presbitero tituli Sancte Marię, Theophilacto presbitero tituli Sancti Crisogoni, item Theophilacto presbitero tituli Sanctorum quattuor coronatorum, Iohanne presbitero tituli Sanctorum Silvestri et Martini, Stephano presbitero tituli Sancte Savine^v, Benedicto presbitero tituli Sancti Syxti,
 25 Iohanne presbitero tituli Sancte Cecilie, Adriano^w presbitero tituli Sancti Laurentii^x: astantibus diaconibus: id est^y Benedicto archidiacono, item Benedicto diacono, Bonifilio^z diacono, seu reliquis astantibus.

Actio prima. Iohannes piissimus ac mitissimus^a sancte Romane ecclesie papa dixit: 'Scitis dilectissimi fratres, me fuisse expulsum imperiali vi a propria sede per
 35 duos menses, quapropter vos plurimum rogo: si dici regulariter potest synodus illa, que habita est me absente in ecclesia mea quarto Id.^b Decembris ab Ottone imperatore suisque archiepiscopis atque episcopis, an non?' Sanctum concilium respondit: 'Regulariter^c synodus illa dici non potest, quia sanctorum patrum decreta omnino prohibent'.
 40 Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Quo nomine rite vocari potest?' Sanctum concilium respondit: 'Prostibulum favens adultero^d, invasori scilicet alienae sponsae, nempe Leoni intruso'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Ergo dampnanda^e est a nobis?' Sanctum concilium respondit: 'Auctoritate sanctorum patrum dampnanda'. Item^f piissimus ac mitissimus papa dampnavit eam in perpetuum cum eorundem^g episcoporum
 45 consona responsione. Post hec autem interrogavit idem papa sanctum concilium dicens: 'Dicite dilectissimi fratres, si episcopi a nobis ordinati in nostro patriarchio ordinationem facere potuerunt, an non?' Sanctum concilium respondit: 'Minime'. Piissimus

380. ^b) a supra lin. add. 1; hoc est add. 2. ^c) Februarii 2. ^d) positus 2. ^e) praesidentibus 2. ^f) ep. videlicet 2. ^g) galli sane 1; Gallisinae 2. ^h) Anagninae 2; ecel. dest. ⁱ) Numentanao 2. ^k) ecclesio Verulensis op. 2. ^l) Ferrarionis 2. ^m) Z. sanctae ecclesiae Gentianae episcopo 2. ⁿ) Marturanensis 2. ^o) Sabinensis 2. ^p) Nepesinae 2. ^q) Trevirensis 1. ^r) Salernitano 2. ^s) et supra lineam add. 1. ^t) Domino 2. ^u) Adriano 2. ^v) Sabine 2. ^w) Adriano 2. ^x) in Lucina add. 2. ^y) diacon. videlicet 2. ^z) Bonifilio 2. ^a) sanctissimus 2 hic et infra semper. ^b) videlicet 2. ^c) Regulariter — respondit des. 2. ^d) adulteris 1, cui desunt invasori usque intruso. ^e) dampnanda 1. ^f) Tunc 2. ^g) eorum consona 1.

45 1) Cf. Liutprandi Hist. Ottonis c. 9. 2) Cf. ibid. c. 6, ubi Iohannes XII. Zachaum Ungaris episcopum consecrasset narratur; male igitur editor in adnotatione: 'Genzano prope Velitras', ubi nunquam episcopi sedes erat. 3) Monteranno in ducatu Romano potius est quam Martorano archiepiscopatus Cosentini; episcopus Manturanensis obrius est in concilio Romano a. 855, v. Holstenius 'Coll. Romana bipartita' II, 116; Iohannes episcopus Manturanensis in synodo Gregorii V. supra nr. 24. 4) Trevisensis Liutprand. c. 9; Trevi potius esse videtur quam Treviso; Vico, archiepiscopus Barensis; episcopus Tribensis occurrit in concilio a. 855 apud Holstenium II, 117 et in concilio Romano a. 1027 supra nr. 38.

ac mitissimus papa dixit: 'Quid censetis de Sicone^b episcopo a nobis dudum consecrato, qui in nostro patriarchio Leonem curialem et neophitum atque periurum nostrum¹ ostiarium^k, lectorem, acolitum, subdiaconum, diaconum atque subito presbiterum ordinavit eumque sine aliqua probatione contra cuncta sanctorum patrum statuta in nostra apostolica sede consecrare non formidavit?' Sanctum concilium respondit: 'Deponatur ipse qui^l ordinavit et qui ab eo est ordinatus'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Nescitur ubi latet'. Sanctum concilium respondit: 'Requiratur diligenter, si placet, usque ad tereium conventum. Quod si minime repertus fuerit, canonica feriatur sententia'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Placet'. Tunc^m consuluit concilium dicens: 'Quid igitur, reverentissimi fratres, sancitis de istis duobus episcopis a nobis ordinatis, Benedicto scilicet Portuensi et Gregorioⁿ Albanensi, qui super profatum^o curialem et neophitum atque periurum nostrum orationes dederunt?' Sanctum concilium respondit: 'Simili poena multentur, sed vestre interim relinquuntur potestati usque ad tereium conventum'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Quid ergo de illo curiali et neophito, periuro atque invasore nostre sedis censetis?' Sanctum concilium respondit: 'Omnino dampnetur^p, ut nullus deinceps curialium aut neophitorum aut iudicum^q aut publice^r penitentium^s ad summum ecclesie gradum aspirare presumat'. Tunc piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Sit Leo curialis ac neophitus et periurus noster Dei^t omnipotentia et beatorum apostolorum principum Petri ac Pauli et omnium simul sanctorum atque venerandorum sex^u universalium conciliorum auctoritate nec non et Spiritus sancti per nos iudicio omni sacerdotali honore et nomine alienus et omni clericali officio prorsus exutus, ita ut si post hanc constitutionem divina inspiratione depromptam et unanimitate atque concordia sancti concilii^v promulgatam temptaverit in apostolico throno residere aut si ulterius ausus fuerit aliquid de sacro ministerio more sacerdotis contingere, iuxta precedentem consuetudinem nullo modo liceat ei communionis spem aut locum habere satisfactionis, sed anathematis vinculis innodatus maneat una cum sociis suis atque fautoribus perpetuo Dei per nostram mediocritatem iudicio ac sententia et sacrum corpus et sanguinem domini nostri Iesu Christi non nisi vicino mortis periculo omnino percipiat. Quicumque^w autem predicto curiali et neophito atque invasori sancte catholice et apostolice ecclesie consilium aut adiutorium dederit ad recipiendum ecclesiasticum honorem, quo regulariter expoliatus est, anathema sit'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Quid sancitis^x de his qui ab ipso^y ordinati sunt?' Sanctum concilium respondit: 'Priventur honore quem ab ipso acceperunt'. Tunc idem benignissimus papa precepit ingredi eos in concilium cum vestimentis^z, planctis atque stolis et unumquemque eorum in cartula scribere fecit huiusmodi verba: 'Pater meus nihil sibi habuit, nihil mihi dedit'. Et sic eos exutos^a privavit honore^b, quem dederat eis ipse invasor et neophitus atque curialis, et revocavit illos^c in pristinum gradum.

Actio secunda. Iohannes piissimus ac benignissimus papa dixit: 'Recordari credimus vestram dilectionem, qualiter de Sicone^d refuga episcopo hesterno die definitum est in presentia vestra, ut diligenter inquireretur; sed plurimum quesitus inveniri^e non potuit. Nunc vero^f quid agendum sit de eo edicite^g'. Sanctum concilium respondit: 'Suspendatur eius dampnatio, si placet vobis^h, usque in tereium concilium'. Piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Fiat secundum vestram sancionem'. Tunc convocavit episcopos Benedictum Portuensem et Gregorium Albanensem, qui super ipseum neophitum orationes dederant, et fecit tenere eos cartulas in manibus continentes hec verba:

880, b) censetis descone 1. l) iam add. 2. k) ostiarum 1. l) qui ordinavit des. 1.
 m) sanctissimus papa add. 2. n) (Georgio hic 1. o) profatum 1. p) dampnetur 1. q) iudicii 1.
 r) deest 1. s) penitentium 1. t) Domini 2. u) et 2. v) consilii 1. w) consilium abundat 1.
 x) sancitis 2. y) eo 2. z) concilium vestimentis 1. a) deest 1. b) honorē 1. c) eos 2.
 d) desicōnē 1. e) invenire corr. 1. f) decernite 2. g) deest 2.

'Ego Benedictus episcopus sancto Portuensis ecclesie vivente patre meo consecravi in loco eius Leonem curialem et neophitum atque periurum illius contra statuta sanctorum patrum'. 'Ego Gregorius episcopus sancte Albanensis ecclesie vivente patre meo consecravi in loco eius Leonem curialem et neophitum atque periurum illius
 5 contra statuta sanctorum patrum'. Post hæc autem^b consuluit concilium dicens: 'Quid agendum sit de his¹⁾? Sanctum concilium respondit²⁾: 'Suspendantur et isti, si placet vobis³⁾, usque in terciū concilium⁴⁾'. Tunc idem^m piissimus ac sanctissimus papa consuluit iterum concilium dicens: 'Quid censetis, dilectissimi fratres, de his qui sepefatoⁿ neophito precium accommodaverunt ad emendam^o gratiam Dei, que vendi non potest?'
 10 Sanctum concilium respondit: 'Si episcopus fuit^p aut presbiter aut diaconus, proprii gradus periculo subiaceat; si vero monachus aut laicus anathematizetur^q'. Benignissimus ac mitissimus papa dixit: 'Recte iudicastis^r. Dicite queso, quid agendum sit de abbatibus nostris, qui supradicte dampnatę sinodo interfuerunt?' Sanctum concilium respondit: 'Hi autem vestro relinquuntur iudicio, in cuius potestate consistunt'. Piissi-
 15 mus ac mitissimus papa dixit: 'Potest aliquis vendere suum ecclesiasticum gradum cuiquam, an non?' Sanctum concilium respondit: 'Minime; quoniam neque vendi neque emi ab aliquo potest'. Benignissimus ac mitissimus papa dixit: 'Hoc etiam statuite, ut numquam minor priori^s suo gradum tollere presumat; si autem fecerit, communione privetur usque ad emendationem. Simili modo statuite, ut monachi in
 20 locis, quibus seculo renuntiaverint^t, habitent; sin alias fecerint, rovoentur ad loca que dimiserint^u, aut communione priventur, donec resipuerint'. Sanctum concilium dixit: 'Statutum atque confirmatum hoc a^v nobis maneat'.

Actio tertia. Iohannes piissimus ac mitissimus papa dixit: 'Reverentissimi fratres, Domino protegente iam ad terciū venimus concilium. Modo diffinite^w de
 25 Sicono^x episcopo, ordinatore ipsius neophiti, quid agendum sit. Nam a nostris diu quesitus, sed minime inventus est'. Sanctum concilium respondit: 'Canonico mucrone feriat^y'. Tunc benignissimus ac mitissimus papa dixit: 'Siconem^z, qui sancte Ostiensi ecclesie irregulariter atque Deo contempto prefuit^z et Leonem curialem ac laicum nec non et periurum nostrum subito consecrare in pontificali honore non formidavit,
 30 sancimus et iuxta canonicam deliberationem apostolica auctoritate definimus atque statuimus, omni sacerdotali carere atque privatum fore ministerio, ita ut nullo modo liceat ei in qualibet synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Quodsi de reliquo presumpserit in sacro officio more sacerdotis quovis tempore ministrare, anathema sit^a, et omnes communicantes ei ab ecclesia abiciantur, sed et ipsi anathema
 35 sint^b. Eos vero, quos ipse Leo neophitus et invasor sancte catholice et apostolice Romane ecclesie in quolibet ecclesiastico ordine provexit, apostolica atque canonica^c auctoritate et sinodali decreto in pristinum revocamus gradum, quia ordinator eorum nihil sibi habuit, nihil illis dedit: sicut olim noster decessor^d, pie memorie papa Stephanus, fecit^e de his, qui ordinati fuerant a Constantino quodam^f neophito et invasore
 40 sancte sedis apostolice, et postmodum quosdam eorum sibi placabiles presbiteros aut diaconos consecravit. statuens, ut hi, qui ex eis consecraturi^g erant, nequaquam^h ad fortio-
 remⁱ honorem ascenderent nec ad pontificatus promoverentur culmen, ne talis impię novitatis error in ecclesia Dei^k pullularet'. Piissimus ac mitissimus papa dixit:

380. b) piissimus ac sanctissimus papa *add.* 2. c) dicite *add.* 2. d) dicens *add.* 2. e) Piissi-
 15 mus ac mitissimus papa dixit *add.* 1. f) idem — papa *des.* 1. g) prefato 2. h) tuendam 2.
 i) fuerit 2. j) anathematizentur 1. k) idem sanctissimus papa dixit *add.* 2. l) maiori 2. m) renun-
 tiaverunt 2. n) *valendo corr. cc* dimiserunt 1. o) *deest* 2. p) fuisse 2. q) discono 1.
 r) Siconem sancte ostiensi 1. s) fuit 1. t) an. sit *des.* 2. u) sunt 2. v) canonicę 1. w) prede-
 20 cessor 2. x) sententiam tulit 2. y) quandā 1. z) sic 1, loco consecravit: qui ab eo consecrati 2.
 30 h) nunquam 2. i) superiorem 2. k) *deest* 2.

Et hoc nefarium est; statuite^m, si placet vobis dilectissimi fratres, ut in circuitu altaris aut in presbiterio nullus haecorum stare presumat, quociens missarum sollempnia celebrantur: quod si feceritⁿ, communione privatus maneat usque ad emendationem^o. Sanctum concilium respondit: Hoc quoque omnibus placet^o.

Iohannes sancto catholice et apostolice Romane ecclesie episcopus^p huic decreto a nobis sicut^q supra legitur promulgato subscripsi^r.

381. GREGORII V. SYNODUS PAPIENSIS.

997. Febr.

Decreta septem cum subscriptionibus pandit epistola synodica Gregorii V. ad Willigisum archiepiscopum Moguntinum data, quam integrum servavit 1) codex Guelferbytanus 10 August. 83. 21. fol. (olim S. Jacobi Moguntinensis) membr. saec. X. fol. 169'—170¹. Ediderunt epistolam ex hoc codice Pertz SS. III, 694, qui tamen hoc loco codicem perperam signavit Helmstad. 32 fol.², minus recte Wasserscheleben 'Beiträge zur Geschichte der vorgratianischen Kirchenrechtsquellen' p. 189, Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' III, p. 351, alii. Capita 1—5 tantum servata sunt in 2) codice Bambergensi 15 E. III. 21 (olim II. nr. 13) membr. circa a. 1000 exarato, quae edidit Pertz LL. II, 2, p. 171. Qui censuit ex hoc codice capita illa in Udalrici Babenbergensis codicem epistolarem transcripta esse, ubi omissis ultimis capitulis 4 verbis et capite 5 (Synodus Simmachii — anathema sit) leguntur sub nr. 5 editionis Iafféanae ('Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 24). — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 3876. (P. II, 171.) 20

Gregorius^a servus servorum Dei dilecto confratri Will(igiso)^b archiepiscopo et vicario nostro salutem et apostolicam benedictionem. Decreta enim synodi Papiensis, quibus ego licet indignus subscripsi et una mecum archiepiscopus Ravennas necnon archiepiscopus Mediolanensis cum aliis confratribus, quoso ducite ad memoriam, et ut haec ad profectum veniant, auxilii operam impendite. 25

1. Placuit sanctae synodo, ut omnes episcopi occidentales, qui in depositione Arnolfi^c archiepiscopi³ fuerunt et certis induciis vocati Papiensem synodum spreverunt et inconvenientes causas ad confundendam^d synodum per laicalem personam miserunt, ab episcopi^e officio suspendantur. Adelbero Ludunensis episcopus^f, qui etiam metropolitanum suum apprehendit et tradidit, ab episcopi^e officio suspendatur^g. Auctoritate^h 30 Iulii papae sancitum est⁴, qui etiam orientalesⁱ episcopos ad sinodum venire spernentes depositionis^k reos iudicavit, illos vero absque apostolica auctoritate depositos innocentes remanere.

380. 1) Et deest 1. m) statuere 1. n) quis add. 2. o) Secuta subscriptio add. 2. p) deest 1. 35
q) ut 2. r) subscripsit et sic ceteri praetati episcopi fecerunt et huic impositus est praesenti concilio 2.
381. a) Gregorius — operam impendite des. 2, qui lemma posuit: Capitula Papiae inventa et constituta a Gregorio Romano summo pontifice filio Ottonis ducis. b) Will 1. c) Remensis add. 2.
d) confundendam 2. e) episcopali 2. f) Adalberonem Laudunensem episcopum 2. g) quia ad sinodum venire contempsit add. 2. h) enim add. 2. i) occidentales 2. k) depositione 2.

1) Qui continet Reginonis librum de synodalibus causis, Nr. 4 editionis Wasserschelebenianae. 2) Qui 40 et ipse Reginonis librum (Nr. 3) continet. 3) Remensis. 4) Cf. Decreta Iulii Pseudoisidor. c. VIII. IX. ed. Hinschius p. 460. 466.

2. Decretum est etiam, ut rex¹ Robertus¹, qui consanguineam suam² contra interdictionem apostolicam in coniugium duxit, ad satisfactionem convocetur cum episcopis his nuptiis incestis consentientibus. Si autem renuerint, communione priventur.

3. Item^m sancta synodus sancivit, ut Neapolitanusⁿ invasor, qui illius loci archiepiscopum apprehendere fecit et se in eundem locum per symoniacam heresim constitui fecit, nisi^o satisfaciatur, anathematizetur.

4. Constituit^p etiam^q, ut si quis^r episcopus, presbiter aut diaconus aut clericus, papa incolome^s et eo inconsulto, aut subscriptionem pro Romano pontificatu commodare aut pactionem^t promittere aut sacramentum praebere temptaverit aut aliquid^u certe suffragium pollicitus fuerit, loci sui dignitate et omnium fidelium communione privetur et anathematizetur. Synodus Simmaci papae³.

5. Decrevit sancta synodus, ut nemo sancti Spiritus donum vendere praesumat^v aut pro alicuius episcopi, presbiteri, diaconi vel^w alicuius ordinis consecratione pecuniam accipere^x; et qui dat et qui accipit et qui mediator est, anathema sit^y.

6. Placuit etiam omnibus, ut Gisilbarius^z episcopus⁴, qui contra canones sedem suam dimisit et aliam invasit, in natale domini Romam vocatus ad satisfaciendum veniat; quod si renuerit, a sacerdotali officio suspendatur.

7. Notum vobis etiam facimus, qualiter per communem consensum fratrum Crescentium sanctae Romanae aeclesiae invasorem et depraedatorem a gremio sanctae aeclesiae et omnium fidelium communione segregavimus; et ut unusquisque vestrum in suo episcopatu huic facto adensum praebeat, caritative rogamus.

Ego Gregorius sanctae catholicae et apostolicae Romanae aeclesiae praesul subscripsi.

Ego Iohannes sanctae Ravennatis aeclesiae archiepiscopus subscripsi. Landulfus sanctae Mediolanensis aeclesiae archiepiscopus subscripsi. Wido Papiensis aeclesiae episcopus subscripsi. Iohannes Albanensis^a aeclesiae episcopus subscripsi. Blinwarmundus sanctae Ipporiensis^b aeclesiae episcopus subscripsi. Sigifredus sanctae Parmensis aeclesiae episcopus subscripsi. Iohannes Mutinensis aeclesiae episcopus. Adam Taurinensis aeclesiae episcopus subscripsi. Andreas Laudensis aeclesiae episcopus. Iohannes Ianuensis aeclesiae episcopus. Constantinus sanctae Albensis aeclesiae episcopus. Albertus sanctae Brixonsis aeclesiae episcopus. Liutifredus Terdonensis aeclesiae episcopus subscripsi.

382-385. NICOLAI II. CONCILIUM LATERANENSE PRIUS.

1059. Apr.

35

De scriptis quae edituri sumus et eorum ordine chronologico quamvis nuper a compluribus viris doctis controversia actitata sit⁵, nos quidem eorum argumentis haud convicti.

381. 1) Robertus 2. m) Cum his etiam 2. n) Neapolitanus 2. o) ni 2. p) Constitui 1.
q) sancta synodus add. 2. r) qui 2. s) incolome 2. t) pactione 2. u) aliquid 2. v) donum
wenderet 2. w) decet 2. x) acciperet 2. y) desinit 2. z) Gisilbarius 1. a) abbanensis 1.
b) ipponensis 1.

1) Franciae. 2) Bertham. 3) 199. Mart. 1 celebrata, cuius Acta constant etiam in Libro Pseudoisidor. ed. Hinschius p. 658 c. 11. 4) Mersburgensis et Magdeburgensis. 5) Cf. imprimis eorum

LL. CONSTITUTIONES I.

68

adhuc sententiae viri et Scheffer-Boichorst (*Die Neuordnung der Papstwahl durch Nicolaus II. et 'Hat Nicolaus II. das Wahldecree widerrufen' in periodico 'Mittheilungen des Instituts' VI, 550*) adstipulamur¹.

382. DECRETUM ELECTIONIS PONTIFICIAE.

Decreti recensionem, quam vocant 'papalem', a nobis siglo P signatam, genuinam esse, clarissime evicit vir cl. Scheffer-Boichorst, qui etiam primus editionem criticam paravit in libro *'Die Neuordnung'* p. 14. Cuius vestigia prementes ad editionem nostram instruendam adhibuimus subsidia haec: 1) cod. Parisinum lat. 10402 saec. XII, fol. 67, quem iam olim contulit b. m. Waitz; praeterea usi sumus textu Schefferi, qui nititur apographo a viro cl. Morff parato; 2) textum quem inseruit Chronico suo Hugo Flaviniacensis (SS. VIII, 408); novam codicis Phillipsiani 1870, nunc Berolinensis, collationem nobis benivole ministravit vir d. Sackur; qui etiam nos certiores fecit, Hugonem Floriacensem in tractatu de regia potestate et sacerdotuli dignitate II, 5 (Libelli de lite II, 491) textum Hugonis Flaviniacensis transcripsisse², quod virum cl. Scheffer-Boichorst latuerat; 3) cod. Parisinum lat. 3187 saec. XII, fol. 146, cuius lectiones suppeditavit editio Schefferi; 4) cod. Vaticanum 1345 saec. XII—XIII, fol. 139', quem contulit b. m. Waitz; 5) textum quem recepit Ivo Carnotensis in Panormiam III, 1, cuius lectionem potiore Scheffer-Boichorst desumpsit e codicibus Monacensibus lat. 11316 fol. 34, 17099 fol. 26, 17100 fol. 189; cui adiungimus 5a) lectiones Collectionis canonum Caesaraugustanae codicis Parisini lat. 3876, quae pendet ab Ivone, secundum editionem Schefferi, et 5b) lectiones codicis Vaticani 5715 saec. XII, fol. 19, qui viro cl. Maassen teste aut ipsum Caesaraugustanam aut collectionem ei simillimam continet; contulit b. m. Waitz; 6) cod. civitatis Brugensis saec. XIII, qui commentarium Petri de Riga super tota biblia continet; cuius textus modicus est inter 5b et textum Gratiani, contulit vir cl. Holder-Egger; 7) cod. civitatis Duacensis 320 saec. XII, fol. 165, quem exemplavit vir cl. Augustus Molinier; textus in exordio aliquantum abbreviatus est et cap. 7, 8 et partem cap. 9 suppressit, intercalatis verbis et post aliquanta; 8) cod. Parisinum lat. 16216 (Sorbonne 280) saec. XIII, folio ultimo, quem et ipsum vir cl. Molinier exemplavit; eiusdem indolis est ac Duacensis, nequaquam tamen ab eo pendet. Sub siglo G denique lectiones singulares Decreti Gratiani Dist. XXIII, c. 1 attulimus³.

Textus omnes ad unum idemque apographon, idque subscriptionibus carens et leviter paratum recedere, vir cl. Scheffer-Boichorst probavit; neque aliter se habent codices 7 et 8. Attamen cum vir doctus in editione sua solummodo apographon hoc vitiatum restituere

d. Panzer *'Zeitschrift für Kirchenrecht'* XXII, 409, qui Bonizonis Libro ad amicum l. VI (Libelli de lite I, 594) nisi synodicam *'Vigilantie'* (nr. 384) anno 1060 attribueret conatus est, et cirum d. I. de Heine-mann *'Historische Zeitschrift'* LXV, 44, qui capitu 7 et 8 Decreti electionis a. 1060 demum concepta et promulgata esse contendit. 1) Ad controversiam diiudicandum cum multum faciat relatio eorum, quae acta sunt in synodo anni 1059 de communi vita clericorum, edita a Mabillonio in *Annalibus ordinis s. Benedicti* IV, 586 (ed. II, p. 686) e veteri codice Romano, exordium eius hoc loco proponimus, quod b. m. Waitz e codice Ottoboniano 33 saec. XI, fol. 223 exscripsit: Anno ab incarnatione Domini millesimo quinquagesimo nono, indictione XII, Kal. Mai, presidente domino et venerabili papa Nicholao, anno primo pontificatus sui, cum cardinalibus suis, episcopis et presbiteris, considerantibus quoque Dominico Gradensi patriarcha et Widone Mediolanensi et Odelrico Beneventano et Petro Amalfitano et Odelrico Papiensi (error manifestus, cum Papii archiepiscopi sedes non fuerit) metropolitanis et archiepiscopis cum suffraganeis eorum et nonnullis aliis episcopis Tusciae et Campaniae aut Apuliae et Marchiae Firmanae, astantibus quoque diaconibus, in basilica sacri palatii Lateranensis quae cognominatur Leoniana, praestantissimus vir Hildebrandus, apostolicae sedis archidiaconi auctoritate functus, ait: Nonnulli ex clericali ordine etc. Relatio in codice abruptitur (— quia quamvis imperator et devotus tamen erat haec) paululum ante eius finem, quem r. apud Mabillonium. 2) Cf. quae nuper disseruit vir d. Sackur *'Neues Archiv'* XVI, 379. 3) Gratiani textum dedit Baronius XI, 255 ad a. 1059, quem secuti sunt collectores conciliorum Binius III, 1130, Labbeus IX, 403, Mansi XIX, 903; Labbeus et Mansi subscriptiones adiecerunt ex Hugone Flaviniacensi.

sibi proposuisset, nos eius vestigia secuti ope coniecturae et recensionis regiae (R) textum genuinum, exceptis subscriptionibus, restituere ausi sumus. Caput distinctionem a Schefferriana diversam institvimus, quae totum textum continet. (P. deest.)

1. In^a nomine Domini Dei salvatoris nostri^b Iesu Christi, anno ab incarnatione^c eius MLIX^o, mense Aprili, indictione XII^d, propositis^e sacrosanctis evangelis, praesidente quoque reverendissimo ac beatissimo Nicolao apostolico^o papa, in basilica Lateranensis patriarchii^f quae cognominatur Constantiniana, consistentibus etiam^g reverendissimis archiepiscopis^h, episcopisⁱ, abbatibus seu^k venerabilibus presbyteris atque^l diaconibus, idem venerabilis^m pontifex, auctoritate apostolica decernens, de electioneⁿ summi pontificis inquit:

2. Novit beatitudo^m vestra, dilectissimi fratres^o et coepiscopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto^p pie memoriae^q domino Stephano decessore^r nostro. haec apostolica sedes, cui auctore Deo deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per simoniaca haereseis trapezitas^s malleis crebrisque^t tusionibus^u subiacerit, adeo^v ut columna Dei viventis iamiam^v paene videretur [concussa]^w nutare et sagena summi piscatoris procellis intumescens cogere^x in naufragii profunda submergi. Unde, si placet fraternitati vestrae^y, debemus auxiliante Deo futuris casibus prudenter occurrere et ecclesiastico statui, ne rediviva — quod absit — mala^z praevalcant, in posterum praevidere^a. Quapropter instructi^b praedecessorum nostrorum aliorumque^c sanctorum^d patrum auctoritate decernimus^e atque statuimus^f:

3. Ut, obeunte huius Romanae universalis ecclesiae pontifice, imprimis cardinales episcopi diligentissima simul^g consideratione tractantes, mox sibi clericos cardinales adhibeant; sicque reliquus^h clerus et populus ad consensum novae electionis accedant.

4. Ut^h — nimirum neⁱ venalitatis morbus qualibet^k occasione subrepat^l — religiosi^m viri praedoces sint in promovendiⁿ pontificis electione, reliqui autem sequaces. Et^o certe rectus atque legitimus hic electionis ordo^p perpenditur, si prospectis diversorum patrum regulis sive^q gestis, etiam illa beati praedecessoris^r Leonis sententia recolatur: 'Nulla', inquit^s, 'ratio sinit, ut^t inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt^u electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus^v episcopis cum^w metropolitanis iudicio consecrati'. Quia vero^x sedes apostolica cunctis in orbe terrarum praefertur ecclesiis atque ideo super se metropolitanum habere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui videlicet^y electum antistitem ad apostolici culminis apicem provehant^z.

382. ^a) capitis 1 (In — pontificis inquit) partem in narratione contexit 2 hoc modo: qui secundo anno ordinationis suae concilium habuit in basilica Lateranensi, mense Aprili, indictione XII, ubi consistentibus venerabilibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus seu venerabilibus presbyteris et diaconis de electione summi pontificis decernens ait; In — Iesu Christi *des.* 7. 8. ^b) Domini nostri et salvatoris *G.* ^c) MLXI 5b; anno incarnati verbi millesimo sexagesimo 7. 8. ^d) ind. XII. mense Aprili 7. 8. ^e) sic *R. G.* 5b; praepositis 1. 3—5. 5a. 6; propositis — Constantiniana *des.* 7. 8. ^f) *deest G.* ^g) sic *G. R. G.*; Lateranensi patriarchii 1. 3. 5. 5a. b; Lateranensi patriarchali 4. ^h) *deest* 7. 8. ⁱ) *deest* 6. *G.* ^j) et *add.* 7. 8. ^k) seu venerabilibus *des. G.*; seu — idem *des.* 7. 8. ^l) Nicholaus venerabilis 7. 8. ^m) modestia *Illego Flor.* ⁿ) fratres karissimi *II. Flor.*; fr. dil. 5b. ^o) defunctae 1; extincto 7. 8. ^p) *deest* 1. ^q) praedecessore 1. *G.* ^r) ubi *add.* 5b. ^s) repetitis *add.* 6. *G.* ^t) et crebris 2. ^u) tusionibus 5b. 6. ^v) iam iamque 3; iam 5b. *G.* ^w) sic *R.*; *deest* 1—8. ^x) *deest* 2. ^y) *deest* 1. ^z) mala quod absit 6. ^a) providere *G.* ^b) sanctorum *add.* 4. ^c) aliorum 5b. 6. ^d) decernimus 2. ^e) constituimus 2. ^f) *deest* 6. ^g) reliquis 5b. ^h) accedant, nimirum praevidentes ne *G.*; accedant, et ne *II. Flor.* ⁱ) *deest* 1. ^j) aliqua *G.* ^k) sic 4. 6. *G.*; surripit *rell.* ^l) religiosissimi 5. 5a. b. *G.* ^m) Et recte certus legitimus 3; Certus vero atque leg. *G.* ⁿ) modus 7. ^o) seu 2. ^p) *deest* 2; nostri *add.* 6. *G.* ^q) sint 1. ^r) provincialibus 3. 4. 5a. b. ^s) *deest* 2. ^t) *deest* *G.* ^u) provehant *G.*

5. Eligant^x autem^y de ipsius ecclesiae gremio, si reperitur^z idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur.

6. Salvo^a debito honore et reverentia dilecti filii nostri^b Henrici, qui in praesentiarum rex habetur et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut iam sibi concessimus, et successorum^c illius, qui ab hac^d apostolica sede personaliter hoc ius impetraverint^e.

7. Quodsi^f pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura^g, sincera atque^h gratuita electio fieri in Urbe non possitⁱ, cardinales episcopi cum religiosis clericis^k catholicisque laicis, licet paucis, ius potestatis obtineant eligere apostolicae sedis pontificem^l, ubi congruentius^m iudicaverintⁿ.

8. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio^o restiterit^p, ut is qui electus est in apostolica sede iuxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut^q papa auctoritatem obtineat regendi sanctam^b Romanam ecclesiam et disponendi omnes facultates illius, quod^r beatum Gregorium^s ante consecrationem^t suam^u fecisse cognoscimus^v.

9. Quodsi quis contra hoc nostrum decretum synodali sententia promulgatum per seditionem vel^w praesumptionem aut quodlibet^x ingenium electus aut etiam ordinatus seu intronizatus fuerit, [non^y papa sed sathanas, non apostolicus sed apostaticus ab omnibus habeatur et teneatur et] auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri^z et Pauli perpetuo anathemati^a cum suis auctoribus, fautoribus^b, sequacibus a liminibus sanctae Dei ecclesiae separatus subiciatur^c, sicut^d Antichristus et^e invasor atque^f destructor totius christianitatis; nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur^g, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque^h prius fuerat, sine retractationeⁱ deponatur. Cui quisquis adhaeserit vel qualemcunque tanquam pontifici reverentiam exhibuerit aut in aliquo illum^k defendere praesumpserit, pari sententia^l sit mancipatus. Quisquis autem^m huius nostrae decretalisⁿ sententiae tomperator extiterit et Romanam ecclesiam sua praesumptione confundere et perturbare contra hoc statutum temptaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione dampnetur et cum impiis, qui non^o resurgent in iudicio^l, reputetur^p. Omnipotentis^q scilicet^r Dei Patris et Filii et Spiritus sancti contra^s se iram sentiat et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum praesumit confundere ecclesiam^t, in hac vita et in futura furorem reperiatur^u. Fiat habitatio eius deserta et in tabernaculis eius non sit qui inhabitet^v. Fiant filii eius orphani et uxor eius vidua^w. Commotus amoveatur ipse atque^x filii eius et mendicent et eiciantur de habitationibus suis^y. Scrutetur fenerator omnem substantiam eius et diripiant alieni labores eius^z. Orbis terrarum pugnet contra eum^a et cuncta^b elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium^c merita illum confundant et in hac vita super eum apertam vindictam ostendant.

382. x) Eligatur 5 a. b. G. y) tamen 3. z) repertus fuerit 2. a) cum add. 6. b) deest G. c) sic 1. 2. H; successoribus 3-6. G. d) deest 1. 7. 8. e) impetraverunt 1. f) Quodsi — sententia sit mancipatus (c. 9) des. 7. 8, intercalatis verbis Et post aliquanta. g) atque add. 3. h) et 3. i) gratuita 40 fieri in U. non poss. electio G. k) cum reliquis clericis religiosi 3. l) antistitem 2. m) congruum 1. n) ubi congruerit G. o) studio mal. 4. p) resisterit 5b. q) vere add. G. r) qui 5b; et add. 4. s) beatus Gregorius 3. 5. t) selectionem 2; suam ordinationem 4; suam cons. 5b. u) deest 1. v) cognoscitur 1; cognovimus G. w) deest 3. x) malum add. 4; quodlibet ingenio G. y) non usque teneatur et des. 1-6. G; suppleri ex R. z) apostoli add. 5. a. b; et Pauli des. 5a. a) sic 6; anathemate 1-5b. b) fautoribus 1. 2. 4. c) abiciatur G. d) deest 5 a. b. e) ut 5 a. b. f) et G. g) deest 3. h) quacunque 5b. i) retractione 5b. k) cum 2. 4. l) sententias 1. m) deest 3-5b. 7. 8. G. n) decreti vel 2. o) loco qui non 2; quando. p) deputetur G. q) Omnipotentis — Petrus Ostionsis eocl. ep. subscripsi des. 7. 8. r) scilicet — sancti des. G. s) iram contra se sent. 4; contra se sentiat iram G. t) eocl. praes. conf. 4; et add. 5b. u) sentiat 5-5b. G; sentiat furorem 6. v) et 6. G. w) Scrutetur f. s. e. et d. a. l. eius 2. x) illum 2. y) cetera 5b. z) hic add. 1.

1) Ps. 1,3. 2) Ps. 68,26. 3) Ps. 108,9. 4) Ps. 108,10. 5) Ps. 108,11. 6) Cf. Sapient. 5,21.

10 Observatores autem huius nostri decreti Dei^a omnipotentis gratia protegat et auctoritate^b beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnium^c peccatorum^d vineulis absolvat^e.

Ego^f Nicolaus episcopus sanctae catholicae^g et apostolicae^h Romanae ecclesiae huic decreto a nobis promulgato, sicut superius legiturⁱ, subscripsi. Bonifacius^j Dei gratia^k Albanensis^l episcopus^m subscripsi. Humbertusⁿ sanctae^o ecclesiae Silvae Candidae episcopus^p subscripsi. Petrus Ostiensis^q ecclesiae^r episcopus subscripsi. Et^s caeteri episcopi numero LXXVI^t cum presbyteris et diaconibus subscripserunt.

383. DECRETUM ELECTIONIS A WIBERTINIS VITIATUM.

10 Aut Wibertum Ravennatem aut suos decretum electionis vitiasse, ut suae parti favorem adscriberent, i. e. post electionem Wiberti antipapae a. 1084 factam, auctor est Deusdedit cardinalis in libro contra invasores¹. At fortasse iam antea, a. 1076, cum post depositionem Gregorii VII. partis regiae asectae de novo pontifice eligendo agerent, decretum vitiatum est, ut norma fieret novae electionis². Ut haec se habent, recensionem decreti
15 a Pertzio vulgatam, quam regiam (R) appellare consuevimus, interpolatam esse, nemo iam est quin post Schefferi argutissimam commentationem credat. Nam tamen hoc loco proponi, certe par est, praesertim cum sola subscriptiones episcoporum praebet³.

Subsidia editionis nostrae, quae maximum partem Scheffer indagavit, sunt haec:
20 1) cod. Berolinensis ms. lat. in quarto 324, chartularium ecclesiae S. Mariae Aquensis continens, saec. XII. ex. fol. 65, quem exscripsit vir cl. Loersch Bonnensis; 2) cod. Florentiensis deperditus, ex quo cap. 1 et subscriptiones dederunt Marteneus et Durandus 'Collectio amplissima' VII, 59 (= Mansi XIX, 910); textus propius accedit ad textum codicis Aquensis. Reliqua exemplaria pendere videntur ab apographo quodam, quod eundem archetypum ac codices 1 et 2 descripsit: 3) cod. Vaticanus 1984 saec. XI—XII.

25 382. ^a) deest G; omnip. Dei 6. ^b) auctoritas G. ^c) omnibus 2. ^d) deest 2. ^e) omnibus vine. abs. peccatorum II. Flor; reliqua des. II. Flor. G. ^f) deest 2—6. ^g) et ap. des. 5 a. b. ^h) sicut sup. leg. des. 2. ⁱ) Bonifacius 2. 4. 5 b. 6. ^j) Dei gratia des. 2. ^k) ecclesiae add. 4. ^l) Humbertus 4. 5 a; Ymbertus 6; Humbertus 5 b; Humbertus — subscripsi des. 3. ^m) Dei add. 6. ⁿ) deest 2. 4. 5 a. b. 6. ^o) Hostiensis 4. 6. ^p) loco Et — LXXVI 7. 8; Huic decreto (iudicio 7) ^q) ceteri episcopi numero septuaginta novem. ^r) CXXII. 1.

1) Cap. 11 (Libelli de lite II, 310; eadem attulit Watterich 'Pontificum Rom. Vitae' I, 233 not. ex Anselmi Lucensis libro contra eos qui dicunt regali potestate Christi ecclesiam subiacere): Praeterea autem prefatus Guibertus aut sui, ut suae parti favorem ascriberent, quaedam in eodem decreto addendo, quaedam mutando, ita illud reddiderunt a se dissidens, ut aut pauca aut nulla exemplaria sibi concordantia valeant inveniri. Quale autem decretum est, quod a se ita discrepare videtur, ut quid
35 in eo potissimum credi debeat, ignoretur? et cap. 13 (p. 312): Excommunicatio autem, quae in prefato decreto terribiliter profertur, a Guiberto aut suis fautoribus indita creditur, quoniam in antiquioribus eiusdem decreti exemplaribus longe aliter habetur. Ex his verbis Panzer l. c. p. 431 concludendum esse putat, verba non papa sed athanas, non apostolicus sed apostaticus ab omnibus habeatur et teneatur et in cap. 8 a Wibertinis intrusa esse. Contra Scheffer-Boichorst p. 42 rectius indicavit, haec
40 verba in exemplari P, ex quo omnes codices nostri fluxerunt, casu quodam excidisse. 2) Haec fuit sententia viri b. m. Giesebrecht, cui adstipulatus est Scheffer-Boichorst p. 114. 3) Subscriptorium episcoporum numerus, additis quinque episcopis cardinalibus, est 79, ut Panzer p. 407 recte numeravit; qui numerus etiam in textu P, additis tribus cardinalibus, (76 + 3) apparet. Solus codex 1 praebet summum
45 122 + 3 = 125. Qui numerus etiam in actis synodorum Wormatiensis (supra nr. 381) et Briacensis supra nr. 70) legitur. Quae ex his numeris conclusit Panzer, nequaquam stare posse contendimus, praesertim cum vir doctus minime discernat inter numerum episcoporum subscriptorum et eorum qui concilio interfuerunt. Neque enim omnes decretum subscriberent oportebat. Concilia autem interfuisse episcopos 123, mihi cum Scheffero sole clarus est. Ende numerus episcoporum praesentium (non subscriptorum) 125 ortus sit, in
50 melio relinquimus.

fol. 192', quem pro fundamento posuit Pertz¹; 4) cod. bibl. universitatis Pragensis IV. B. 12 saec. XV. fol. 212', qui codex e codice quodam saec. XII. ex. transcriptus est; exemplar fecit vir cl. Adolphus Bachmann Pragensis; 5) cod. Bambergensis P. I. 9. saec. XI—XII. fol. 105, quem ipse iterum contuli, ut etiam 6) cod. Bambergensem Q. VI. 31 saec. XII. fol. 68, qui fortasse pendet a codice 5; 7) cod. Monacensis lat. 4317 saec. XII. fol. 39', qui medio in capite 7 abrumpitur; 8) textus collectionis Udalrici Bambergensis receptus in codicibus Vindobonensi 398 fol. 8 et Zwellensi 283 p. 16, quibus Iaffé editionem (Bibl. rer. German. V, p. 41 nr. 21) secuti usi sumus; 9) cod. Vindobonensis 2213 (Ius can. 105) saec. XII—XIII. fol. 9, quem contulit b. n. Giesebrecht; 10) textus quem Gregorius Catinensis Chronico Farsensi codicis iam bibliothecae Romanae Vittorio Emanuele Cod. Furf. nr. 1 saec. XII. in. fol. 354 (365) inseruit, quem descripsit vir d. Tschiedel; ex hoc ipso codice paravit editionem decreti etiam Le Blanc in libro 'Dissertation historique sur quelques monnoyes de Charlemagne' Parisiis 1689 p. 184 (Amstelodami 1692 p. 100), quamquam decretum ultimum locum obtinet inter monumenta quae desumpta sunt e Registro Farsensi²; codex autem Registri, Vaticanus 8487, testante viro cl. Mau decretum minime continet; 11) cod. Monacensis lat. 148 saec. XV. fol. 186, ubi decretum insertum est libello fratris Beraldi monachi et abbatis monasterii Farsensis circa a. 1105 scripto³, quem Onofrius Panvinius codici intulit; 12) idem cod. Monacensis, cui fol. 100 Panvinius iterum decretum intulit 'ex antiquissimo libro et huius forte concilii tempore scripto'; codicis Monacensis lectiones datus secundum editionem Schefferianam.

In subscriptionibus scripturas omnes codicum pro parte pessime depravatas adnotare superselemus⁴.

(P. pars II, 177.)

1. In^a nomine Domini Dei^b salvatoris nostri Iesu Christi, anno ab incarnatione eius^c MLVIII^d, mense Aprili^e, indictione XII, propositis^f sacrosanctis ewangeliiis, presidente quoque reverentissimo ac beatissimo Nicolao^g apostolico papa^h, in basilica Lateranensis patriarchii que cognominaturⁱ Constantiniana, considentibus^k etiam reverentissimis archiepiscopis^l, episcopis^m, abbatibus seuⁿ venerabilibus presbiteris atque diaconibus, idem venerabilis^o pontifex auctoritate apostolica decernens^p de^q electione summi pontificis inquit^r:

2. Novit^s beatitudo vestra, dilectissimi fratres et coepiscopi^t, inferiora^u quoque^v membra^w Christi non latuit, defuncto pie memorie domno Stephano decessore^x nostro,

383. a) lemma in 1: Decretum domni Nicholai pape de electione summi pontificis; in 4: In nomine domini nostri Iesu Christi incipit concilium Nicolai pape de electione summi pontificis. Anno ab etc.; cod. 9 sententias transposuit: Anno — indictione XII, in nomine — Christi. b) ac add. 5. 6; et add. 7. 8. c) eiusdem 5—8. 11. 12. d) MLVIII. 4. e) Aprilis 3. 4. 11. 12; loco mense Aprili 5—8: idus Aprilis. f) propositis 6; apositis 7; propositis — ewangeliiis des. 10—12. g) papa add. hic 12. h) deest 5—8; viro 10—12. i) agnominatur 2. 4—9; appellatur 3. k) considentibus 4. 6. 7. 10. l) et add. 3. 4—6. 8. m) et add. 3. n) et 3; ac 5. 6. 8; deest 7. o) venerandus 11. p) loco dec. de electione 9; pro decernenda electione; 10—12: decernenda electionis. q) de — pontificis des. 6. r) ait 6. s) Noverit 2. 3; reliqua usque ad subscriptiones des. 2. t) quia add. 5. 6; et add. 8. u) interiora 5—8. v) deest 5—8. w) deest 9; Christi membra 5—8. 10. x) predecessore 3. 5. 6. 8. 12.

1) Watterich I, 229 se decretum dare e codice Vaticano dicit, sed editionem Pertzianam secutus est; lectio sane subrepat (p. 230 not. 1) teste viro cl. Mau in hoc codice obruta non est. — Pertz pars II, p. 180 decreto canonem adiecit sub rubro 'Augmentum', qui in codice Vaticano subscriptiones sequitur. At b. n. Iaffé docuit, canonem istum esse enuntiatum sancti Augustini et siglum Aug^u solvendum esse Augustinus, non vero Augmentum. 2) Le Blanc p. 91—130 Chronici Farsensis cap. 20—25 praelo dedit usque ad locum, ubi decretum inseritur, et deinde haec protulit: 'le célèbre décret de Nicolas. Celui qui est rapporté dans ce plaidoie et qu'on verra parmy les titres qui sont à la fin de cette dissertation'. 3) Neminem nos vituperatum esse speramus, quod eundem Beraldi saec. XV. postposuimus codici autographo Gregorii, quamvis Gregorius decretum e libro Beraldi receperit; v. Scheffer-Boichorst p. 22. 4) Excerptum recensione regiae e codice Laurentino Plat. 23 d. cod. 5 saec. XI. ex. fol. 185 dedit Giesebrecht 'Münchener historisches Jahrbuch für 1866' p. 172.

haec apostolica sedes, cui Deo auctore deservio, quot adversa pertulerit, quod^v denique per symoniaco heresis trapezitas^z malleis crobrisque tunstonibus subiueuerit, adeo ut columpna Dei^a viventis iamiam^b pene videretur^c concussa nutare^d et sagena summi piscatoris procellis intumescens cogere in naufragii profunda^e submergi. Unde, si placet fraternitati vestre, debemus auxiliante Deo futuris casibus prudenter occurrere^f et ecclesiastico statui, ne rediuiua^g — quod absit — mala prevaleant, in postorum providere^h. Quapropter instructi predecessorum nostrorum aliorumque sanctorum patrum auctoritate decernimus atque statuimus:

3. Ut, obeunte huius Romane universalis ecclesie pontifice, imprimis cardinales diligentissimaⁱ simul consideratione tractantes^k — salvo debito honore et reverentia dilectissimi^l filii nostri Heinrici^m, qui in presentiarum rex habetur et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut iam sibiⁿ mediante eius nuntio Longobardie cancellario W.^o concessimus, et successorum^p illius^q, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc ius^r impetraverint^s — ad consensum nove electionis^t accedant^u.

4. Ut — nimirum ne^v venalitatibus morbus qualibet occasione^w subrepat^x — religiosi viri cum serenissimo^y filio nostro rege^z Heinrico^a preduces sint in promovendi^b pontificis electione^c, reliqui autem sequaces.

5. Eligant autem de ipsius ecclesie gremio, si reperitur idoneus, vel si de ipsa non invenitur^d, ex alia assumatur.

6. Quodsi pravorum atque^e iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in Urbe non possit, licet^f pauci sint, ius tamen potestatis^g obtineant eligere^h apostolice sedis pontificem, ubi cum invictissimo rege H.ⁱ congruentius^k iudicaverint.

7. Plane^l postquam electio^m fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restitoritⁿ, ut^o qui electus est in apostolicam sedem^p iuxta consuetudinem^q inthronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem obtineat regendi sanctam^r Romanam ecclesiam^s et disponendi^t omnes facultates illius^u, quod beatum^v Gregorium ante suam^w consecrationem fecisse cognoscimus^x.

8. Quod si quis contra hoc nostrum decretum synodali sententia promulgatum per seditionem vel presumptionem aut quodlibet ingenium^y electus^z aut etiam^a ordinatus seu inthronizatus^b fuerit, non papa sed sathanas, non apostolicus sed apostaticus ab omnibus habeatur et teneatur et^c auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri et Pauli perpetuo anathemati^d cum suis auctoribus^e, fautoribus et^f sequacibus a liminibus sancte^g ecclesie separatus subiciatur^h, sicut Antichristus et invasor atqueⁱ

383. ^v quot 10. ^z trapezitas 1. ^a deest 5. 6. ^b iam 3. 8. 9. ^c videtur 1. 9: concussa vid. 6. 8. ^d nutare 3; unitate 4; nutari 10. 11. ^e profundum 8; naufragio profundo 7. ^f libenter succurrere 3. ^g recidiva 3; vero divina 4. ^h praevidere 5. 6. 11; providere 10. ⁱ dilectissima 7. ^k tractent 8. ^l defecti 1; dilecti 4; deest 5—8. ^m H. 10, eadem manus in marg. supplicat civici. ⁿ deest 10—12. ^o Wicherto 4. 5; Wiperto 6; Wiberto 7. 8. ^p successori 5. 6. 12: successor 7. 8; successorum 10. 11. ^q et successor add. 7. ^r hoc ius des. 8. 11. ^s impetraverit 5—8. 10—12. ^t electionis 3. 5—7. ^u accedat 5—8. ^v deest 8. ^w non add. 8. ^x sic 8. 12; subripint seu surripint rell. ^y reverentissimo 3. ^z deest 3. 4. 12. ^a H. 5—7. 10; N. 4. 8. ^b promovendis 3; promovendo 10; promovenda 11. 12; summi add. 8. ^c electionem 3. 10. ^d reperitur 5—8. ^e et 11; atque iniquorum des. 5. 6. ^f tantum add. 3. ^g deest 5. 6. 11. ^h eligendi 5. 6. 10—12. ⁱ deest 3—12. ^k congruenter 7. ^l Same 8. ^m deest 5—7; fuerit electio 8. ⁿ restituit 3; resisterit 9; restitorint 10—12. ^o his add. 1. ^p apostolica sedo 3. 10—12. ^q iuxta cons. des. 5. 6. ^r deest 5. 6. ^s ecel. Rom. 1. ^t dis. desinit 7. ^u eius 8. ^v beatissimum 1; beatus Gregorius 3. 10—12. ^w deest 3. ^x cognoscitur 3; cognovimus 9. 11; in 3 manus secunda eiusdem fere temporis in margine addit: ita tamen ut a nemine consecratur nisi prius a rege investitur ac laudetur. ^y quolibet ingenio 1. 10—12; aliquid ingenium 9. ^z deest 9—12. ^a et 5. ^b aut ordinatus seu etiam si (deest 11) inthronizatus 10—12. ^c ex 1. ^d sic 4. 6; anathemato 1. 3. 5. 8—12. ^e deest 3. ^f omnibus add. 3. ^g Romanas add. 9—12. ^h subiacet 12; abiciatur 8. ⁱ et 5; ac 6.

destructor totius Christianitatis, nec aliqua super hoc^k audientia aliquando ei^l reser-
vetur. sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque^m prius fueratⁿ, sine retractatione^o
deponatur^r. Cui^r quisquis adhererit vel qualemcunque tamquam pontifici reverentiam
exhibuerit^r aut illum in aliquo^s defendere presumpserit, pari sententia^t sit mancipatus^u.
Quisquis autem huius nostre decretalis sententia^v temerario extiterit et Romanam
ecclesiam sua presumptione^w confundere et perturbare^x contra hoc statutum tempta-
verit, perpetuo anathemate atque excommunicatione^y dampnetur et cum impiis, qui
non resurgent^z in iudicio, reputetur^h. Omnipotentis scilicet Dei Patris et^o Filii et
Spiritus sancti contra se iram sentiat et sanctorum apostolorum^d Petri et Pauli, quorum
presumit ecclesiam confundere^o, in hac vita et in^o futura^f furorem reperiat. Fiat habi-
tatio eius deserta et in tabernaculis^g eius non sit qui inhabitet². Fiant filii eius
orphani et uxor eius vidua³. Commotus amoveatur^h ipso atque eiusⁱ filii et men-
dicent et oiciantur de habitacionibus suis⁴. Scrutetur fenerator omnem substantiam
eius^k et diripiant alieni^l labores eius⁵. Orbis terrarum pugnet contra eum⁶ et cuncta^m
elementa sint eiⁿ contraria, et omnium sanctorum^o quiescentium merita illum con-
fundant et^p in hac vita super eum apertam vindictam ostendant.

9. Observatores autem huius nostri decreti omnipotentis Dei^q gratia protegat^r
et auctoritate^s principum^t apostolorum Petri et Pauli ab omnibus peccatorum vinculis
absolvat. Amen^u.

† Ego^v Nicolaus^w episcopus sancte^x catholice et^y apostolice Romane^z ecclesie^h
huic^a decreto a nobis, sicut^b superius^o legitur^d promulgato subscripsi^o.

Bonifatius^f Dei gratia Albanensis^g episcopus subscripsi^h.

Humbertus sancte ecclesie Silve Candidiⁱ episcopus^k subscripsi^h.

Petrus^l Ostionsis episcopus^k subscripsi^h.

Petrus^m Lavicanensis episcopus^k subscripsi^h.

Iohannesⁿ Portuensis episcopus^k subscripsi^h.

Iohannes^o cardinalis^p tituli Sancti Marci, Leo cardinalis^q tituli Sancti Laurentii
in Damaso^r, Vivus^r cardinalis^s tituli Sancte Marie trans Tyberin, Desiderius cardinalis^t
tituli Sancte Cecilio; hii^u omnes subscripserunt.

Mancius archidiaconus^v, Crescentius diaconus^w, Amantius diaconus^x, omnes^y
sancte^z Romane ecclesie^h, subscripserunt.

383. ^k) haec 4; eo 12; loco hoc — ei 8: hac audacia venia ei aliquando. ^l) deest 12. ^m) quo-
cum 3; quo 6. 9. ⁿ) erat 3; fuerit 4. ^o) retractatione 1. 3. 5. 6. 9. ^p) puniatur 5. 6. ^q) si
add. 12. ^r) exhibuerit 1. ^s) in aliquo illum 10. ^t) sententias 4. 8. 9. ^u) sent. mancipatus 5. 6.
^v) decretali sententia 1; decretalis sententia 4. ^w) sua pres. des. 9—12. ^x) conturbare 3; voluerit 35
et add. 10—12. ^y) atque exc. des. 5. 6. ^z) quo 8. ^{aa}) sic 10—12 cum P et Pa. 15; resurgunt rell.
^{ab}) deputetur 3. 5. 6. 8. ^{ac}) deest 12. ^{ad}) deest 8. ^{ae}) conf. eccl. 10. ^{af}) futuro 10. ^{ag}) sic
cum P 8. 9; habitaculo 1; tabernaculo rell. ^{ah}) commoveatur 12. ^{ai}) deest 10—12. ^{aj}) deest 4. 10—12.
^{ak}) omnes add. 3. 4. 10. ^{al}) omnia 1. 9—12. ^{am}) deest 9. ^{an}) Romo add. 1. 3—5. 8. ^{ao}) et usque
ostendant des. 10—12. ^{ap}) Dei omnip. 3. 4—6. 8. 10. ^{aq}) et benedicat add. 10—12. ^{ar}) beati add. 5; 40
heatorum add. 8. 10—12. ^{as}) princ. apost. des. 5. 6. ^{at}) deest 4. 8. 10. 12. ^{au}) hic rursus incipit 2;
Ego deest 3—6. 8—10. 12. ^{av}) Nicolaus 1. ^{aw}) sedis add. 12. ^{ax}) atque 12. ^{ay}) deest 4.
^{az}) huc 3. ^{ba}) loco sicut — legitur 12: assorto et legitimo. ^{bb}) supra 11. ^{bc}) deest 5. 6. ^{bd}) sub-
scripsit 3; deest 12; hic desinit 11. ^{be}) Et Romani episcopi IIII, Id Bonifatius etc. 10. ^{bf}) Albanensi 1.
^{bg}) sic 2; subscripsit 1; deest rell. ^{bh}) sic 4 cum P; sancte S. C. ecclesie 3; S. C. ecclesie 9; Silve Candidi
rell.; explicit 8. ^{bi}) episcopus in solis 1—3. ^{bj}) 4 ponit Lavicanensem ante Ostiensem. ^{bk}) Pe-
trus — subscripsit des. 2. ^{bl}) loco Iohannes — subscripsit 3—6. 9: hi (huius omnes 3) Romani episcopi
subscripserunt una cum Iohanne Portuensi episcopo (deest 4. 6). ^{bm}) Et cardinales IIII, Iohannes etc. 10.
^{bn}) deest 10. ^{bo}) sic 9. 10. 12; sancti Damasi rell. ^{bp}) Guido 10. ^{bq}) deest 2. 10. ^{br}) deest 9. 10.
^{bs}) pro hii — subscr. 10; et diaconi IIII. ^{bt}) hi diaconi 3; omnes — subscripserunt des. 10. ^{bu}) deest 4. 50
^{bv}) deest 5.

1) Ps. 1,5. 2) Ps. 68,26. 3) Ps. 108,9. 4) Ps. 108,10. 5) Ps. 108,11. 6) Cf. Sapient. 5,21.

Hildebrandus^x monachus et subdiaconus^z et ceteri^a Romane^b ecclesie subscripserunt.

Wido^o archiepiscopus^{d.1}, Dominicus Gradensis^a patriarcha, Ugo Grisopolitanus^{e.2} archiepiscopus^e, Hildebrandus Capuanus archiepiscopus, Udelricus Beneventanus archiepiscopus, Alfano Salernitanus archiepiscopus; hii^b omnes subscripserunt.

- 3 Iohannes episcopus^l Sabinensis, Iohannes episcopus^k Tiburtinensis, Rolandus episcopus Sutriensis, Aylardus^l episcopus et^m abbas Sancti Pauli Romae^{n.3}, Leo episcopus Gaietane^{o.4}, Iohannes episcopus Terracinensis^{p.5}, Pandolphus episcopus Marsiensis^{q.6}, Atto episcopus Theatensis^{r.7}, Dominicus episcopus Balbensis^{s.8}, Iohannes^l episcopus Pennensis⁹, Palumbo episcopus Suranensis¹⁰, Petrus episcopus Civitatis Castellanae^{n.11},
 10 Ludowicus^v episcopus Nucerinus¹², Herimannus episcopus Castellanus^{w.13}, Heinricus episcopus Spolitinus, Meynardus^x episcopus Urbinensis, Godefridus^y episcopus Perusinus^z, Hageno^a episcopus Eduensis¹⁴, Godefridus^b episcopus Attolanensis^{c.15}, Udelricus episcopus Firmanensis¹⁶, Berardus^d episcopus Esculanus¹⁷, Hugo episcopus Camerinensis¹⁸, Willolmus episcopus Numanus^{e.19}, Trasimundus^f episcopus Fesulanus²⁰,
 15 Iohannes episcopus^g Suane^{b.21}, Roifredus^l episcopus Atostensis^{k.22}, Marinus^l episcopus Fundensis²³, Albertus episcopus Narianensis^{m.24}, Bernhardusⁿ episcopus Agathensis²⁵, Teuzo episcopus Urbibetanus²⁶, Iohannes episcopus Clusinus²⁷, Iohannes episcopus Senensis²⁸, Wido episcopus Vulturnensis^{o.29}, Petrus episcopus Vulturnensis^{p.30}, Benedictus episcopus^q Suessanus³¹, Azo episcopus Fullienensis³², Petrus episcopus Aprutienensis³³, Gerardus episcopus Rosollanus³⁴, Anselmus episcopus Lucensis^{r.35}, Petrus episcopus^s Pensauriensis^{t.36}, Andulfus^u episcopus Fertranus^{r.37}, Rodolphus episcopus Egubinus^{w.38}, Teotius^x episcopus Senogaliensis³⁹, Arduinus^y episcopus Tudertinus⁴⁰.

389. y) Et Hildebrandus 10. z) subdiaconibus 9; subdiaconus et monachus 10. a) cum ceteris 10. 12; et ceteri subdiaconi 3. b) Rom. eccl. des. 10. c) Wibertus 10. 12. d) Ravenanus add. 12. e) Gradiensis 10. f) Trisop. 4; Crisop. 5; Chrisop. 6. 10. g) patriarcha 9. 10. 12. h) pro hii — subscr. 10; et ceteri episcopi. i) 1. 2 hic et in sequentibus vocem episcopus saepius post nomen civitatis posuerunt; episcopus deest multoties 10. k) Iohannem Tiburtinensem 5, 6 ponunt inferius post Petrum Civitatis Castellanae. l) Arnaldus 4. m) deest 5. 6. 9. n) deest 4—6. 9. 10. 12. o) gaetanus 10. p) sic 2. 3 alii; Tarrac. 1; Tarrac. 4; Taracensis 10. q) Marcionis 4; Narnyensis 5; Narniensis 6. r) hic 12 inseruit Gilbertus Tusulanus. s) Babensis 4—6. t) Ioh. ep. Pennensis des. 2. u) sic 10. 12; civitatis Castellensis 5. 6; civ. Castellanaensis 9; Castellanus 1; Castellanaensis 2. 3; sequitur in 5. 6 Iohannes Tiburtinensis, v. supra not. k. v) Ludowicus episcopus (Nucerinus deest), Herimannus episcopus Castellanus 5. 6 ponunt infra ante Teuzonem Urbibetanum. w) Castolanensis 1; Castellanus 2—4. 10. x) Maginardus 3. y) Godefridus — Eduensis des. 3. z) Perosinus 1. 2. 10.
 35 a) Aganus 10. b) Gosfridus 4. 5; Gosfridus 6. c) Avellanensis 3. d) Gerardus 9. e) Humanus 6; Numanus 10. f) Trasimundus 3. 10; Erasmus 2. g) deest 1. 2. h) Suave 1. i) Roifredus 2. 3. 10; Roifredus — Agathensis des. hic 5. 6 et sequuntur infra post Achinum ep. Assisinas, at hoc loco ponuntur quae v. supra not. v. k) Egubinus 9. 10. 12; Atestensis — Clusinus, Iohannes episcopus des. 3. l) Marius 2; Martinus 3 (quod hunc ponit post Teotium Senogaliensem). 4. 10. 12. m) Mutinensis 4—6; narianus 10.
 40 n) sic 2. 6; Barnardus 1; Bernhardus 5; Burchardus 4. o) sic 3; Walteruensis 1; Wlturnensis 2; vulturnensis 10. p) sic 2. 3; Colturnensis 1; Vulturnensis 9; Vulturnensis 4; vulturnensis 10; deest 5. 6. q) deest 5. 6. r) Lucensis 1. 2. s) deest 9 et abhinc saepius. t) sic 5. 6; Pensauriensis 10; Pensauriensis 1; Pensauriensis 2. u) sic 2. 3. 5. 6. 10; Adolphus 1; Adulfus 3. v) sic 1. 2; Fertranus 3; Ferreranus 5. 6; ferensis 10. w) gubinus 10. x) sic 1. 2; Theodotus 3; Theodicius 4;
 45 Teudicius 5. 6; Theodicius 10; al. al. y) Harluvicus 5. 6; Arduinus ep. Tudertinus des. 1.

- 1) Mediolanensis. 2) Bisuntinus. 3) S. Paolo fuori le mura. 4) Gaeta. 5) Terracina. 6) terrae Marsorum; episcoporum regni incertaque sedes fuit; cf. Ughelli 'Italia sacra' ed. Coleti I, 883. 7) Chieti. 8) Valva. 9) Penna. 10) Sorano. 11) Città Castellana. 12) Nocera. 13) Città di Castello. 14) Antun. 15) Arversa. 16) Fermo. 17) Ascoli in Piceno. 18) Camerino. 19) Umanu. 20) Fiesole. 21) Sumna. 22) Ateste audit civitas Este; at haec episcopi sales haud fuit. Episcopo civitatis Asti hoc tempore Gisclno nomen erat. S.-B. Aretiensis (Arezzo) coniecit Pertz. Sed huic nomen Arnaldo fuit. 23) Fondi. 24) Narni. 25) Santa Agata de' Goti. 26) Orrieto. 27) Chieti. 28) Siena. 29) Volterra. 30) Volturnaria. 31) Suessa. 32) Foligno. 33) Teramo. 34) Rosello, postea Grosseto. 35) Lucca. 36) Pesaro. 37) Montefeltre. 38) Gubbio. 39) Sinigaglia. 40) Todi.

Arduinus^a episcopus^a Fanensis¹, Arnulphus episcopus Cusentinus^{b,2}, Stephanus episcopus Troianensis³, Benedictus episcopus Symphroniensis⁴, Hugo episcopus Caltonensis⁵, Gerardus episcopus Reatensis^{c,6}, Giselbertus episcopus Tuscanensis^{d,7}, Achinus episcopus^e Asisinus⁸, Ingo episcopus Balneoregis⁹, Tegrino^f episcopus Populoniensis^{g,10}, Ubertus episcopus Ianuensis¹¹, Doodatus episcopus Corbinensis¹², Iohannes episcopus Trebensis¹³, Iohannes episcopus Alatrinensis¹⁴, Placitus episcopus Berolanensis¹⁵, Erasmus episcopus Signensis¹⁶, Arechis episcopus^h Alifane¹⁷, Cunibertus episcopus Taurinensis^{i,18}, Opizo^k episcopus Bobiensis^{l,19}, Benzo^m episcopus Albensis²⁰, Ottoⁿ episcopus Novariensis²¹, Heinricus episcopus Yporigiensis²², Willelmus episcopus Pampulie^{o,23}, Gregorius^p episcopus^q Vercollensis²⁴. Hii omnes confirmaverunt.

Summa episcoporum qui interfuerunt sanctissime synodo fuit^r CXXIII.^s

384. NICOLAI II. SYNODICA GENERALIS.

Supersunt duae formae: A omnibus Christi fidelibus missa, quam servaverunt codices 1) civitatis Rotomagensis 701 (olim F. 111₆) saec. XII. fol. 133^{r,25}, quem contulit vir cl. Molinier; inscribitur Synodale decretum Nicholai papae; 2) civitatis Carnotensis 424^{r6} saec. XIV. fol. 158d, quem contulit vir cl. Carolus Dunker discipulus, nunc Berolinensis; 3) codex deperditus quem adhibuit Surius 'Tomus tertius conciliorum' (Coloniae 1567) p. 599²⁷. Alteram formam B ad Amalfitanam provinciae suffraganeos datam edidit Mansi XIX, 907 (Supplem. p. 1331) e vetusto codice membranaceo Pistoriensi. Quae nonnulla habet additamenta iis ad quos data est congruentia, nonnulla autem diversa, et capite 9 omnino caret. Ad hanc formam propius accedit textus partis capituli 1 et caput 2, quae Deusdedit in Collectionem canonum l. I, c. 137 (ed. Martinucci p. 101) recepit, cuius lectionem adnotandam curavimus. Et ipse Bonizo partem priorem canonis, quem protulit in Libro ad amicum l. VI (Libelli de lite I, p. 594: Si quis — apostaticus habeatur), e capite 1 petiit, non vero e decreto contra simoniacos anni 1060, ut iam Waitz recte animadvertit; e synodica nostra notionem quoque 113 episcoporum hausit, quos concilio subscripsisse perperam dicit. Pars capituli 3 et caput 4 etiam obvia sunt in Synodica ad Gallos data c. 1 et 2 (infra nr. 385). — Iaffé, Reg. pont. ed. II. 4405. 4406. (P. deest.)

383. ^a) Arduinus ep. Fanensis des. 5. 6. ^b) episcopus — Stephanus des. 3. ^c) emensis 10. ^d) Reatinus 3—6; Teatinus 2. ^e) Tuscanensis — Ingo episcopus des. 3; tusculanus 10. ^f) hic 5. 6 ponunt Rolfredus — Agathensis, v. supra not. i. ^g) Tegrino 2; Vegrimo 3; Tegrino 4—6; Tegrino 10. ^h) hic inserit 3 Signensem, Alifanensem, Taurinensem, Novariensem, Iporegiensem, Pampuliensem. ⁱ) pro Ar. ep. 3: archiepiscopus. ^j) Paurinensis 1. 3—5. 9. 10; Paulinonensis 2. ^k) Opizo — Albensis des. 3. ^l) Bobiensis Benzo episcopus des. 9. ^m) Benzo ep. Albensis des. 10. 12. ⁿ) 5. 6 Iporegiensem ponunt ante Novariensem. ^o) sic 1. 2; Populoniae 3; Apri 4; Apuliae 5. 6; Apuliensis 9; Willelmus eps 10; Aquensis 12. ^p) Gregorius ep. Vercollensis des. 3—6. 9. 10. 12. ^q) deest 2; Ver. ep. 1. ^r) deest 1. ^s) Summa — CXXIII in solis 1. 2; De quibus fuerunt episcopi LXXVI, cardinales IIII, diaconi III, subdiaconus Hildebrandus monachus et ceteri subdiaconi Romanae ecclesiae; et multi alii catholici confirmaverunt add. 10; Episcopi omnino LXXVII, cardinales IV, diaconi III, Hildebrandus subdiaconus et alii subdiaconi add. 12.

1) Fano. 2) Cosenza. 3) Traja. 4) Fossombrone. 5) Cagli. 6) Rieti. 7) Toscanella. 8) Assisi. 9) Bagnorea. 10) Massa maritima. 11) Genora. 12) Monte Corvino provinciae Beneventanae. 13) Treci. 14) Alatri. 15) Veroli. 16) Segni. 17) Alife. 18) Torino. 19) Bobbio. 20) Alba. 21) Novara. 22) Irea. 23) An Ampurias Sardiniae? S.-B. 24) Verelli. 25) Cf. 'Archiv' VIII, 369. 26) Cf. 'Wiener Sitzungsberichte' LIX, 483 et 'Catalogue de la bibliothèque de la ville de Chartres' (1840) p. 89. 27) Surius l. c.: codex ex Anglia exhibitus, redemptus et nobis oblatum, cuius superius sub Adriano l. mentio fit. Hunc tamen locum invenire non potui. Editionem Surii repetere Binus III, 1668, Labbeus IX, 1099, Mansi XIX, 897.

Nicolaus^a episcopus servus servorum Dei omnibus episcopis catholicis^b eunetoque clero et populo salutem carissimam^c et benedictionem^d apostolicam.

Vigilantia universalis regiminis assiduum sollicitudinem omnibus debentes^e, salutis^f quoque vestrae^g providentes, quae in Romana synodo nuper celebrata, coram centum^h tredecim episcopis, nobis licet inmeritis presidentibus, sunt canonice constituta, vobis notificare curamus, quia ad salutem vestram executores eorum vos esse optamus et apostolica auctoritate iubendo mandamus.

1. Primo nanque inspectore Deo est statutum, utⁱ electio Romani pontificis in potestate cardinalium episcoporum sit, ita ut, si^j quis apostolicae sedi^k sine premissa^l concordia^m et canonica electione eorumⁿ ac deinde^o sequentium ordinum^p religiosorum clericorum^q et laicorum consensu intronizatur^r, non papa vel^s apostolicus sed apostaticus^t habeatur.

2. Ut^v moriente Romano pontifice vel cuiuscunque civitatis nullus presumat facultates eorum^w invadere, sed successoribus eorum reserventur^x integrae.

3. Ut nullus missam audiat^y presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere aut subintroducendam mulierem. Unde etiam ipsa sancta^z synodus hoc capitulum sub excommunicatione statuit, dicens: Quicumque¹ sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum² post constitutum beatae memoriae predecessoris nostri sanctissimi³ Leonis papae^c de castitate clericorum, concubinam palam^b duxerit vel ductam non reliquerit, ex parte⁴ omnipotentis Dei auctoritate beatorum apostolorum^d Petri et Pauli precipimus et omnino contradicimus, ut missam non cantet neque euangelium vel epistolam^e ad^f missam legat, neque in presbyterio ad divina officia cum iis^g qui praefatae constitutioni obediens fuerint^h maneat, neque partem ab aeclesia suscipiatⁱ, quousque a nobis sententia super huiusmodi Deo^k concedente procedat^l.

4. Et² precipientes statuimus, ut ii^m predictorum ordinum, qui eidem predecessori nostro obediens castitatem servaverunt, iuxta aeclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducant et dormiant et quicquid eis ab aeclesiis venitⁿ communiter habeant. Et rogantes monemus, ut ad apostolicam, communem scilicet vitam^o summopere pervenire studeant^p.

5. Deinde^q ut decimae et primiciae seu^r oblationes vivorum et mortuorum aeclesiis Dei fideliter^s reddantur a laicis et ut in dispositione episcoporum sint^t. Quas qui retinuerint, a sanctae aeclesiae communione^u separentur.

6. Ut per laicos nullo modo quilibet clericus aut presbyter obtineat aeclesiam nec gratis nec precio.

35 §84. ^a) Nycholans A 1. ^b) pro catholicis B: Amalphitanae ecclesiae suffraganeis. ^c) Irinam A 2. ^d) ap. ben. A 3. ^e) debentis A 2. ^f) salutis B. ^g) causa praerogativae dilectionis carissimi confratris nostri archiepiscopi vestri specialiter add. B. ^h) ut usque ita des. B. ⁱ) abhinc usque reserventur integro Deusdedit: usque habeatur Bonizo. ^k) sedis A 2. ^l) deest B, Deusdedit, Bonizo. ^m) concordia B. Bonizo. ⁿ) pro eorum B; ac benedictione cardinalium episcoporum; Deusd.: cardinalium eiusdem; Bonizo: cardinalium. ^o) pro ac deinde Bonizo: et. ^p) deest Deusd. ^q) cler. rel. Deusd. ^r) et laicorum consensu des. B. Deusd. Bon. ^s) intronizatus A 2; fuerit intronizatus Bonizo; is add. A 2. 3. ^t) papa vel des. Bonizo. ^u) sed apostaticus des. B. ^v) Et ut B. Deusd. ^w) illorum Deusd. ^x) serventur B; integro res. Deusd. ^y) aud. missam A 2. ^z) prima B. ¹) diaconus vel subdiaconus B. ²) deest B. ³) pape Leonis A 2. 3. ⁴) principum add. B. ⁵) nec epistolam nec euangelium B. ⁶) ac A 3. ⁷) hiis A 2; his B. ⁸) fuerint A 1. ⁹) suscipia A 1. ¹⁰) Domino B. ¹¹) procedat A 2. ¹²) hi A 2; hi B. ¹³) competit B. ¹⁴) se. com. vitam B; com. vitam se. A 2. ¹⁵) studeat A 2. ¹⁶) Domine B. ¹⁷) quocumque add. B. ¹⁸) fidelibus A 3. ¹⁹) secundum canones distribuendae add. B. ²⁰) gremio B.

50 1) Quicumque - concedente procedat leguntur etiam in Synodica ad Gallos c. 1. 2) Et pervenire studeant leguntur etiam in Synodica ad Gallos c. 2.

7. Ut nullus habitum monachi suscipiat spem aut promissionem habens, ut abbas fiat.

8. Nec^x aliquis presbyter duas aeclesias simul obtineat.

9. Ut^x per symoniacum heresim nemo ordinetur vel promoveatur ad quodlibet aeclesiasticum officium^y.

10. Ut cuiuslibet ordinis clericos laici non iudicent nec^z de aeclesiis eiciant.

11. Ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad^a generationem septimam vel quousque parentela cognosci poterit.

12. Ut laicus uxorem simul^b et concubinam habens non communicet aeclesiae.

13. Ut nullus laicus ad quemlibet gradum aeclesiasticum repente promoveatur, nisi post^c mutatum habitum secularem diuturna^d conversatione inter clericos fuerit comprobatus.

Vos ergo haec et alia sanctorum patrum statuta fideliter et Christiana reverentia observate^e, si vultis de sanctae Romanae aeclesiae et apostolicae sedis pace et communione atque benedictione gaudere.

385. NICOLAI II. SYNODICA AD GALLOS, AQUITANOS, VASCONES.

Datus ex editione Labbei IX, 1096, qui eam e Sirmonti apographo desumpsit (= Mansi XIX, 873). Partem eius inseruit Hugo Flaviniacensis Chronici libro II. (SS. VIII, 409), cui in c. 2 sententiam debemus, quae in editione Labbei desideratur. Capita 1 et 2 convenire cum capitibus 3 et 4 Synodicae generalis supra diximus. Nonnulla autem congruunt cum canonibus Nicolai II, quos Mansi XIX, 915 extraxit e codice bibliothecae universitatis Taurinensis signato E. 51. 1, collectionem canonum saec. XI. continente; convenit c. 3 cum priore parte capituli XV, c. 5 cum capite XV bis, sententia ultima cum capite XVI. Caput 6 receptum est in Ivois Decreto III, 104 et in Panormia II, 81 (= Gratiani Decr. C. XVII. qu. 4. c. 6). — Iaffé, Reg. pont. ed. II, 4404.

(P. deest.)

Nicolaus^a episcopus servus servorum Dei omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis et laicis fidelibus, tam maioribus quam minoribus, per omnes Gallias in Christo^b commorantibus, immo Aquitanicis et^c Vasconibus^d, salutem et apostolicam benedictionem.

Anno^e dominicae incarnationis MLIX, anno pontificatus nostri primo, indict. XII. Romana urbe in basilica sancti Salvatoris, quae appellatur Constantiniana, sanctam celebrantes synodum, a sanctis patribus videlicet CXIII episcopis, exceptis abbatibus et clericis religiosis ac laicis, celebratam de statu aeclesiae sanctae, ad communem utilitatem Deo propitio canonice disposuimus inter caetera de Nicolaitarum haeresi, id est de coniugatis presbyteris, diaconibus et omnibus in clero constitutis. Ab omni concilio statutum est et corroboratum ita:

I. Quicumque^f sacerdotum, diaconorum et subdiaconorum^g post constitutum^h beatae memoriae praedecessoris nostri sanctissimiⁱ Leonis papae de castitate clericorum con-

384. ^v) quod B. ^w) Nec — obtineat des. B. ^x) Et ut B. ^y) off. eccles. B. ^z) nec de aeclesiis eiciant des. A 3. ^a) post B. ^b) deest A 2. ^c) prius B. ^d) diutina B. ^e) et nominatum illa quae vobis archiepiscopus voster praecipit in synodo, quam apud vos habuit primo anno ordinationis suae add. B.

385. ^a) Nicolaus II. ^b) in Christo des. II. ^c) deest H. ^d) Vasc. II. ^e) Anno usque corroboratum ita des. II. ^f) sacerdos diaconus et subdiaconus II. ^g) institutum II. ^h) deest II.

1) Quicumque procedat legantur etiam in Synodica generali c. 3.

cubinam palam duxit vel ductam non reliquit, ex parte omnipotentis Dei¹ auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli praecipimus et omnino contradicimus, ut missam non cantet² neque euangelium pronuntiet³ neque epistolam ad missam legat⁴ neque in presbyterio ad divina officia cum his qui praefatae constitutioni⁵ obedientes fuerint⁶ maneat⁷, neque partem ab ecclesia recipiat⁸, quousque a nobis sententia super huiusmodi Deo concedente procedat.

2. Et¹ praecipientes statuimus, ut hi praedictorum ordinum, qui eiusdem praecessoribus nostri decreto obedientes haec² servaverint, iuxta ecclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducet et dormiant et³ quidquid eis⁴ ab ecclesiis competit communiter habeant⁵. Et rogantes monemus, ut ad apostolicam, communem scilicet vitam summopere pervenire studeant, quatenus perfectionem consecuti, cum his qui centesimo fructu ditantes in caelesti patria moreantur adscribi.

3. De his autem clericis qui tonsuram prociunt et a clericatu recedunt, quos apostatas Iulianistas iure vocitamus, statuimus ut, nisi ad professionem clericatus redierint, omni Christiana communione priventur.

4. De monachis vero propositum non servantibus decrevimus ut, quousque ad propositum redeant et in monasterio regulariter consistant, communione privati permaneant.

5. Illi etiam, qui peregrinos vel oratores cuiuscumque sancti sive clericos sive monachos vel feminas seu inermes pauperes depradati fuerint vel bona eorum rapuerint vel in malum eis obviaverint, anathematis vinculo feriantur, nisi digne emendaverint.

6. De confiniis coemeteriorum, sicut antiquitus a sanctis patribus statutum est, statuimus ita: ut maior ecclesia per circuitum sexaginta passus habeat, capellae vero sive minores ecclesiae triginta. Qui autem confinium eorum infringere tentaverit vel personam hominis aut bona eius inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quousque emendet et quod rapuerit reddat, excommunicetur.

Haec igitur et cetera huiusmodi, quaecumque in sacris canonibus habentur, authenticum sancta synodus praefata fore censuit observandum.

386. NICOLAI II. CONCILIIUM LATERANENSE POSTERIUS. 1060. Apr.

Huius concilii, in quo antipapa Benedictus X. depositus est, non nisi pars canonum, quae tangit simoniacos et electionem pontificiam, ad nos pervenit. Gestorum genuinam formam prae se ferre videntur capita quatuor, quae primo loco proponimus. Quae servaverunt 1) codex civitatis Rotomagensis 701 (olim E¹¹⁶) saec. XII. fol. 131 a viro cl. Molinier collatus; 2) codex civitatis Carnolensis 424 saec. XIV. fol. 159c a viro d. Carolo

386. 1) Dei omn. H. 2) cantent L. 3) pronuntiet L; loco pronuntiet neque H; aut. 4) legant L. 5) institutioni L. 6) fuerunt L. 7) maneat L. 8) recipiant L. 9) qui eidem praecessori nostro obedientes eius institutum H. 10) et — habeant des. L. 11) suppleri. 12) desinit H.

1. Et — pervenire studeant leguntur etiam in Synodica generali c. 4.

Dunker collatus; 3) codex deperditus e quo Surinus 'Tomus tertius conciliorum' p. 600 editionem principem paravit¹; 4) codex Vaticanus 1345 saec. XII—XIII. fol. 151 a Waitzio collatus. Praeterea Ivo Carnotensis capita 1 et 3 recepit in Decreti parte V, c. 79 et in Panormiae l. III, c. 125, 126 (= Gratiani Decretum C. I. qu. 1 c. 110, 109), maiorem partem capituli 4 in Decreti parte V, c. 80 cum inscriptione ibidem cap. 2. Haec capituli 4 pars legitur etiam in Collectione canonum Deusdedit l. I, c. 138 (ed. Martinucci p. 101), sed paullisper variata seu decurtata. Bonizo etiam in Libro ad amicum l. VI (Libelli de lite I, p. 594) canonis sui partem posteriorem (licetque — intronizatus sit) capite 4 adhibito confecit². Quorum trium auctorum lectionem varium afferre non supersedimus.

Adiuuimus quatuor illis capitibus duo capita, quae ad eundem certe concilium pertinent. Quorum prius (c. 5) integrum legitur in codice 4, ubi e vestigio sequitur caput 4, et in Leonis Panormia l. III, c. 127 (= Gratiani Decr. C. I. qu. 1 c. 107); excepta sententia prima legitur etiam in 5) codice ciuilitatis Carnotensis 172³ saec. XI. fol. 62. Qui codex solus capiti 5 adiungit caput 6.

Notandum denique, iam in concilio anni 1059 de symoniaco actum esse, ut testatur c. 9 Synodicae generalis⁴. — Iaffé, Reg. pont. ed. II. 4431a. (P. deest.)

Domnus papa Nicholaus^a synodo in basilica Constantiniana presidens^b dixit:

1. Erga symoniacos nullam misericordiam in dignitate seruanda habendam esse decernimus^c, sed iuxta canonum sanctiones^d et decreta sanctorum patrum^e eos omnino damnamus ac deponendos esse^f apostolica auctoritate sancimus.

2. De iis^g autem, qui non per pecuniam sed gratis sunt a symoniaco ordinati, quia questio a longo tempore est diutius ventilata, omnem nodum^h dubietatis absolvimus, ita ut super hoc capitulo neminem deinceps ambigere permittamus. Quia igitur usque adeo haec venenata perniciosa haecenus inolevit, ut vix quolibet aeclesia valeat reperiri que hoc morbo non sit aliquaⁱ ex parte corrupta, eos, qui usque modo gratis sunt a symoniaco consecrati, non tam censura iusticiae, quam intuitu misericordiae^l in acceptis ordinibus manere permittimus, nisi forte alia culpa ex vita eorum contra canones eis existat. Tanta quippe talium multitudo est, ut, dum rigorem canonici vigoris super eos seruare non possumus, necesse^k sit, ut dispensatorie ad piaee condescensionis studium nostros animos ad presens inclinemus. Ita tamen auctoritate sanctorum apostolorum Petri et Pauli omnimodis interdicimus, ne aliquando aliquis successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi vel alicui assumat vel prefigat, quia non hoc^l auctoritas antiquorum patrum iubendo aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permittendum a nobis extorsit.

3.^m De caetero autemⁿ si quis hinc^o in posterum ab eo, quem symoniacum esse non dubitat, se consecrari permiserit, et consecrator et consecratus non disparem

386. a) loco Domnus papa Nicholaus 4: Nicholaus iunior. b) presidens in ecclesia Const. 4. c) decreuimus 4. d) sanctionem 4. e) s. patr. decreta 4. Ivo. f) eos 4. Ivo. g) hiis 3. h) modum 3. 4. i) deest 2. k) necesse 1. l) hoc non 3. 4. m) Idem in eadem synodo rubrum in 4. n) deest 4. Ivo. o) deest 2. 4. Ivo.

1) Quam reperierunt Binius III, 1060, Labbeus IX, 1100, Mansi XIX, 809. 2) De parte priore canonis Bonizoniani r. supra nr. 384. Idem canon e codice Vaticano 1346 saec. XII, p. 24 editus est a Pflugk-Hartung 'Acta pontif. Roman.' II, nr. 47 (Nicholaus papa iunior. Si quis — intronizatus sit). Editor censuit, canonem confectum esse e Deusdedit l. I, c. 137 et 138. Bonizo potius exscriptus esse videtur. Caput 4 legitur etiam in codice bibliothecae Libri c. annum 1100 exarato, collectionem canonum continente, ex quo Pertz adnotavit haec: Ex concilio papae Nicolai iunioris CXIII episcoporum. Si quis pecunia vel gratia humana aut populari seu militari tumultu — quasi iam intronizatus sit. V. 'Neues Archiv' IV, 618. 3) Cf. 'Wiener Sitzungsberichte' LIX, 463 et 'Catalogue des mscr. de la bibliothèque de la ville de Chartres' (1840) p. 43. 4) Cf. etiam concilium a. 1060. Ian. 30 Viennae a Stephano cardinali apostolice sedis vicario ex praecepto Nicolai II. habitum in Martenei Thesauri auctoritatum IV, 93 e codice S. Albani Andegavensis editum.

damnationis sententiam subeat^p, sed utorque depositus^q penitentiam agat et privatus a propria dignitate persistat.

4. Nichilominus auctoritate apostolica decernimus quod in aliis conventibus nostris decrevimus: ut si^r quis pecunia vel^s gratia humana vel^t populari seu militari tumultu, sine concordia et canonica electione ac^u benedictione cardinalium episcoporum^v ac^w deinde^x sequentium ordinum^y religiosorum clericorum^z fuerit apostolicae sedi^r intronizatus, non^a papa vel apostolicus, sed apostaticus habeatur. Liceatque^a cardinalibus episcopis^b cum religiosis et^c Deum timentibus clericis et laicis in vasorem etiam^d cum^e anathemate^e et humano auxilio et studio a sede apostolica repellere^f, et quem dignum iudicaverint^g proponere^h. Quod si hoc intra Urbemⁱ perficere nequiverint, nostra^b auctoritate apostolica extra Urbem congregati in loco qui^k eis placuerit eligant^l quem^m digniorem et utiliorem apostolicae sedi perspexerint, concessa eiⁿ auctoritate regendi et disponendi res et^o utilitatem sanctae Romanae ecclesiae^p, secundum^q quod ei melius videbitur, iuxta qualitatem temporis, quasi iam omnino^b intronizatus sit.

5. Nicolaus^r episcopus episcopis omnibus. Statuimus decretum de simoniaca^r tripartita heresi, id est de simoniace ordinatoribus^t vel ordinatis, et de simoniace a non simoniace, et simoniace non simoniace a simoniace. Simoniace^u ordinatoribus vel ordinatis secundum ecclesiasticos canones^v a proprio gradu decidant. Simoniace quoque a non^w simoniace ordinati similiter ab officio male accepto removeantur. Simoniace autem non simoniace a simoniace ordinatos^x misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate^y concedimus in officio permanere^z.

6. Nullus^a episcopus sacros ordines vendat a maiore usque ad minorem, quia simoniacum est. Quod si quis fecerit, et venditor et emptor omni ecclesiastico officio^b privetur. Simili quoque modo venditor sacri crismatis et sacri olei seu baptismatis vel alicuius spiritualis negotii condemnatur.

387. ALEXANDER II. DE CORONATIONE IMPERIALI. (1064. 1065.)

30 *Fragmentum commonitorii, quod papa Mainardo cardinali episcopo Sanctae Rufinae, hoc tempore in Germaniam ad Heinricum IV. regem, ut videtur, mittendo destinavit, ser-*

386. ^v) subeant 4. ^q) dispositus 2. ^r) abhinc Ivo V, 80 et Deusdedit. ^s) aut Ivo. ^t) aut D. I. ^u) et 2. I.; ac benedictione des. D. ^v) deest D. ^w) et D. ^x) deest I. ^y) ap. sedi fuerit I. ^z) nec D. ^a) abhinc etiam Bonizo. ^b) deest D. B. ^c) relig. et des. D.; aliis B. ^d) et B. ^e) anathematizare B. ^f) pello D. B. ^g) quem dicaverint B. ^h) reponere D. B. ⁱ) intra II. hoc B. ^k) quo I. ^l) electionem faciant D. B. ^m) quem -- perspexerint des. D. B. ⁿ) electo D.; electa B. ^o) ad 3. 4. D. B.; in I. ^p) eccl. s. Rom. D. ^q) secundum -- videbitur des. D. B. ^r) cap. 5 integrum exstat in cod. 4 cum rubro In decretis Nicolai pape cap. II: in Irenis Pan. III, 127 cum rubro: Nicolaus in decretis c. II; in cod. 5 deest initium Nicolaus -- a simoniace. ^s) simoniace Ivo. ^t) ordinatoribus -- simoniace des. 4. ^u) abhinc 5 cum rubro Decretum Nicolai pape. ^v) ordinis 5. ^w) pro a non 5: aut. ^x) deest 5. ^y) tempore in necessitate I; tempore et necessitate 5. ^z) conc. porm. in off. 5. Ivo. ^a) cap. 6 in cod. 5.

avit Collectio epistolaris Britannica codicis Musaei Britannici Add. mss. 8873, quam luci dederunt viri cl. Bishop et b. m. Ewald. Ewaldi editionem 'Neues Archiv' V, 332 nr. 22 sequimur.

Alexander etc. Mainardo Rufine episcopo etc. Quia vetus consuetudo est, ut in libris Teutonicorum sicut in nostris invenitur, cum imperialis corona queritur, prius securitatem a prioribus curis regis in papam et a legatis Romanis a papa in regem de vita et membris, honore et captura fieri oportet necessario, ut huius securitatis firmitas ex utraque parte ad alterutrum procedat.

388. 389. GREGORII VII. CONCILIUM ROMANUM.

1079. Febr. 11.

388. ORATIO NUNTII HEINRICI REGIS.

Exstat in codice epistolari Hannoverano XI. 671 saec. XVI. fol. 53, e quo primus dedit Sudendorf 'Registrum' I, p. 19 nr. 11. Codicem iterum contuli. (P. deest.)

Dominus meus H. rex supplex me misit ad vos, venerande pater, pro indicanda vobis adventatione fidelium suorum, quos ipse ad vos mittere decrevit in propinquo tempore, non unum autem^a de minoribus rogni, sed plures et de melioribus regni, ad componendam pacem inter ipsius regnum et sacerdotium vestrum, probabiles viros et religiosas personas, quibus et vos merito credere debeatis et ipse iure obedire possit, quae cum illis statueritis ad honorem suum et ad salutem sanctae ecclesiae. Me in haec verba directum ab ipso domino rege consilio principum suorum, et ipsos, sicut dixi, venturos exceptis legitimis soniis, si aliter fides non habetur, sacramento confirmare paratus sum. Sed inter haec, venerande pater, audieram, prorupisse quosdam inimicos eius in lacerationem domini regis. Qui propter infestationem inimicitarum et odii calumniatores potius deputandi sunt iniusti, quam iusti accusatores, et per hoc nec audiendi quidem in sancto concilio super hoc negotio sunt. Horum autem calumnia facile Deo volente confutabitur in omnibus, cum illi venerint in medium, quos probabiles et religiosas personas ex regio latere vobis promitto venturos. Cum igitur et absens sit, in quem infertur calumnia, et inimicos esse constet, qui calumniam inferunt, et ipse dominus rex obediens esse velit in omnibus, appello dignitatem vestram, venerande pater, appello discretionem Romanae et apostolicae sedis, ne detis sententiam in dominum regem. Appello misericordiam omnium vestrum, qui adestis sanctae Romanae ecclesiae filii, quatenus ab hac sententia ferenda flectatis animum domini papae, scientes, nec levem^b quamlibet personam, antequam canonice convincatur, damnamdam, nedum regem.

388. ^a) aut aut cod. ^b) laevom cod.

389. GESTA CONCILII.

Leguntur integra in 1) codice Registri tabularii Vaticani t. VI, 17a ed. Iuffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' II, p. 352; prior tantum pars in 2) codice Petri Pisani tabularii eiusdem ed. Duchesne 'Le Liber pontificalis' II, 285. Gestorum eorum et caput 1 in usus suos vertit Chronicon Hugonis Flaviniacensis SS. VIII, 443. Mansi XX, 523 attulit lectiones codicis cuiusdam Mutinensis nullius in pretio. Nos partem cum resecurimus, quae ad Berengarii Turonensis damnationem spectat¹. (P. deest.)

Anno ab incarnatione sempiterni principii millesimo septuagesimo nono, mense Februarii, indictione secunda, pontificatus vero domni Gregorii universalis pontificis septimi anno sexto ad honorem Dei et edificationem sanctae ecclesiae, salutem quoque tam corporum quam animarum, ex praecepto sedis apostolicae convenerunt finitimi et diversarum provinciarum archiepiscopi, episcopi religiosaeque personae, ut sanctam synodum celebrarent.

1. Omnibus igitur in ecclesia Salvatoris congregatis, habitus est sermo de corpore et sanguine domini nostri Iesu Christi, multis haec, nonnullis illa prius sentientibus. Maxima siquidem pars² ab ea recesserant.

2. His itaque pie et feliciter actis, inter multas proclamationes conquesti sunt legati regis Rodulfi super Heinrico: quod, nulli loco nullique personae parcens, regionem^a Transalpinam contereret et conculcareret; nominem debitus honor vel reverentia vel dignitas tueretur; et ceu villia mancipia non modo sacerdotes sed etiam episcopi et^b archiepiscopi caperentur vineulisque manciparentur partimque^c trucidarentur. Deceverunt ergo quam plures concilii, in illius tyrannidem gladium apostolicum debere ovaginari; sed distulit apostolica mansuetudo. Iuraverunt igitur legati Heinrici regis illud, quod in sequentibus scriptum reperitur:

3. Sacramentum^d nunciorum Henrici regis.

'Legati domini mei regis ad vos venient infra^e terminum ascensionis Domini — exceptis legitimis sonis^f, id est morte vel gravi infirmitate vel^g captione absque dolo — qui legatos Romanae sedis^h secure ducent et reducent. Et dominus rex obediens erit illis in omnibus secundum iustitiam et iudicium illorum. Et haec omnia observabit absque dolo, nisi quantum ex iussione vestra remanserit. Et haec iuro ex praecepto domini mei regis Henriciⁱ.

4. Item¹ iusiurandum nunciorum Rodulfi regis, itidemque Rodulfi, quod sequitur.

'Si colloquium ex vestro praecepto constitutum fuerit in partibus Teutonicis, loco et tempore a vobis definito ante praesentiam vestram vel legatorum vestrorum dominus noster rex Rodulfus vel ipse veniet vel episcopus et fideles suos mittet; paratusque erit, iudicium, quod sancta Romana ecclesia decreverit de causa regni, subire: nulloque malo ingenio conventum a vobis sive legatis vestris constitutum impedit: et postquam certum inde^k vestrum nuncium videbit de pace in regno constituenda^l et confirmanda. studobit, ut legatio vestra provenire ad pacem regni et concordiam possit. Haec omnia

389. a) religionem 1. b) deest 1. c) etiam add. 2. d) Sacramentum — regis des. 2. e) intra 2. f) excepta maiore vi 2. g) vel captione des. 2. h) ecclesiae 2. i) Item usque regis des. 2. k) inde certum 2. l) statuenda 2.

1) Gesta leguntur etiam in codice Rotomagensi E. 11, membr. fol. saec. XII, attamen solummodo usque ad verba c. 1 ab ea recesserant concordant cum editis, abhinc diversa continent: Statuimus ut si quis symoniae ordinatus fuerit, ab officio omnino cadat quod illicite usurpavit; vel si quis — Sane regibus et principibus faciendae iusticiae facultatem, consultis archiepiscopis et episcopis non negamus. V. 'Archiv' VIII, 389. 2) Omnisimam ea, quae ibi narrantur de Berengarii Turonensis damnatione.

observabuntur, nisi quantum ex vestra certa^m licentia romanerit vel ex^m impedimento legitimo, scilicet morte vel gravi infirmitate vel captione sine dolo.

5. Sacramentum^m archiepiscopi Aquileiensis.

Iuravit item eodem tempore archiepiscopus Aquileiensis Henricus secundum haec verba: 'Ab hac hora et inantea fidelis ero et oboediens beato Petro et papae Gregorio suisque successoribus, qui per meliores cardinales intraverint. Non ero^o in consilio neque in facto, ut vitam aut membra aut papatum perdant, aut capti sint mala captione. Ad synodum, ad quam me vocabunt vel per se vel per suos nuncios vel per suas litteras, veniam et canonice oboediam aut, si non potero, legatos meos mittam. Papatum Romanum et regalia sancti Petri adiutor ero ad tenendum et defendendum, salvo meo ordine. Consilium vero, quod mihi crediderint per se aut per nuncios suos sive per litteras, nulli pandam me sciente ad eorum damnum. Legatum Romanum oundo et redeundo honorifice tractabo et in necessitatibus suis adiuvabo. His, quos nominatim excommunicaverint, scienter non communicabo. Romanam ecclesiam per saecularem militiam fideliter adiuvabo, cum invitatus fuero. Haec omnia observabo, nisi quantum sua certa licentia remanserit'.

6. Excommunicati sunt in eadem synodo sine spe recuperationis archiepiscopus Narbonensis¹, Tedaldus dictus archiepiscopus Mediolanensis, Sigifredus dictus episcopus Bononiensis, Rolandus Tarvisiensis, item episcopi Firmanus² et Camerinus³; hi omnes cum sequacibus suis, tam clericis quam etiam laicis.

7. Sacramentum Regiensis episcopi.

'Ego Gandulfus Regionsem episcopatum contra interdictum vestrum aut vestri legati octo diebus non tenebo; neque aliquo inveniam studio, quo vestre legationi resistatur. Sic me Deus adiuvet et haec sacra euangelia'.

390. 391. GREGORII VII. CONCILIUM ROMANUM.

1080. Mart. 7.

390. PROPOSITIO RUDOLFI REGIS ET PRINCIPUM IMPERII.

Ediderunt Goldastus 'Constitutiones imperiales' I, 240, dein Labbeus et Cossartius in *Collectione conciliorum X*, 1830 (= *Mansi XX*, 536), nescio quo e fonte, sub rubrica: Rudolphi regis Romanorum et principum imperii propositio in synodo Romana contra Henricum IV. imperatorem. *Recepit quoque monumentum nostrum Paulus Bernurdensis in Vitam Gregorii VII. cap. 106 (ed. Gretser p. 233); at neque ex editione Gretseri neque e codice Pauli Goldastus et Labbeus haurire poterant, quia in utroque linea temporis desideratur⁴. Postremo Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' I, 437 propositionem dedit cum rubro aliquantisper mutato⁵ et cum linea temporis, adiecta adnotatione: Haec leguntur in registro Gr. post synodi acta. Hoc certe falsum est; neque in editione Iafféi neque in editione principe (Romae 1591; tom. III, 805) talia leguntur. Equidem virum d. Watterich adhibitis editionibus Labbei et Gretseri rubrum et nomina propria suo Marte variasse crediderim.* (P. deest.)

380. ^m) deest 2. ⁿ) sequentia in solo 1. ^o) ergo 1.

1) Petrus; cf. p. 536. 2) Grisforanus. 3) Hugo I. 4) De codice v. Watterich I, 538 not. 3. 5) Propositio Rudolphi regis etc.

Nos ex legatione domini nostri regis Rodulphi^a et principum eius conquerimur Deo et sancto Petro vestraeque paternitati et cuncto huic sanctissimo^b concilio, quod ille Henricus^c, quem vos apostolica auctoritate deposuistis a regno, id ipsum regnum contra vestrum interdictum tyrannice invasit; omnia circumquaque ferro, praeda, incendio devastavit; archiepiscopos, episcopos de episcopatibus suis impia crudelitate expulit et eorum episcopatus suis fautoribus in beneficia distribuit. Per cuius etiam tyrannidem piæ memoriae Werinharius Magdeburgensis archiepiscopus occisus est, Adelbertus Wormatiensis episcopus adhuc ab eo contra sedis apostolicæ praeceptum in captione cruciatur; multa hominum millia eius factione sunt occisa; quamplures ecclesiae ablatis reliquiis incensae ac penitus destructae. Innumerabilia quidem facinora sunt, quae idem Henricus in principes nostros perpetravit, eo quod sibi contra sedis apostolicæ decretum ut regi obedire noluerunt. Et colloquium, quod vos pro inquirenda iustitia et pace componenda fieri decrevistis, ex culpa Henrici et fautorum eius remansit. Quapropter vestram humiliter imploramus clementiam, ut nobis, immo sanctae Dei ecclesiae, decretam sacrilego pervasori ecclesiarum iustitiam faciatis.

Actum^d Romae anno ab incarnatione Domini MLXXX, pontificatus vero domni Gregorii papae septimi anno VII, indictione III.

391. GESTA CONCILII.

Integra servata sunt in 1) codice Registri l. VII, 14 a ed. Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' II, p. 398; exceptis capitibus 5 et 6 et postrema parte capituli 2 in 2) codice Petri Pisani apud Duchesnum 'Le Liber pontificalis' II, p. 287, ubi initium exordii in narrationem contextitur; solum caput 7, excommunicatio Henrici regis, legitur etiam in 3) Hugonis Flaviniacensis Chronico SS. VIII, 451 et 4) in collectione Udalrici Babenbergensis nr. 150 ed. Eccard 'Corpus historicum' II, 152. Praeterea leguntur in codice Gotwicensi nr. 56 saec. XII, fol. 127¹ exordium et capita 1, 2, 5 (cui rubrum praecedit: G. in secundo capitulo. De falsa poenitentia). 6; excommunicatio regis cap. 7 apud Paulum Bernridensem in Vita Gregorii VII, c. 107 (ed. Gretser p. 234) et pro parte et mendis deturpata in codice Guelferbytano 1126 (Helmst. 1024) saec. XII, fol. 45'. Edidit Mansi XX, 531 cum varia lectione codicis cuiusdam Mutinensis, quae nil valet; porro p. 517 dedit capita 1 et 2 pro parte e libello Anselmi Lucensis contra Wibertum (Canisius Vet. Lect. ed. Basnage III, 384). (P. deest.)

Anno ab incarnatione Domini millesimo octuagesimo, pontificatus vero domni Gregorii VII. papae anno septimo, indictione tertia, celebravit ipse dominus papa synodum Romae; ubi^a interfuerunt archiepiscopi et episcopi diversarum urbium, nec non et abbatum ac diversorum ordinum clericorum et laicorum innumerabilis multitudo. In qua, apostolica constituta corroborans, multa quae corrigenda erant correxit et quae corroboranda firmavit. Inter cetera nanque in fine synodalis absolutionis haec annexuit et perpetuae memoriae pro^b posteris scribenda mandavit, ita dicendo:

1. Sequentes statuta sanctorum patrum^c — sicut in prioribus conciliis, quae Deo miserante celebravimus, de ordinatione^d ecclesiasticarum dignitatum statuimus — ita et nunc apostolica auctoritate decernimus ac confirmamus: ut, si² quis deinceps epi-

390. ^a) sic W; Rudolphi G. L. Gr.

^b) sacratissimo e cod. Pauli adnotat W, p. 538 not. 3.

^c) sic W; Honr. semper G. L. Gr.

^d) Actum — III. des. Gr. et cod. Pauli Bernrid.

391. ^a) exordium lucusque variatum in 2.

^b) deest 2.

^c) Patrum sanct. stat. sequentes 2.

^d) ordine 2.

1) Cf. Wiener Sitzungsberichte LVII, 565.

2) Si quis deinceps — sententiae vinculo se esse sciunt obstrictum sunt in Gratiani Decr. P. II. C. XVI qu. 7 c. 12. LAFFE.

scopatum vel abbatiam de manu alicuius laicæ personæ susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur nec ulla ei ut episcopo seu abbati audientia concedatur. Insuper etiam oi gratiam sancti Petri et introitum ecclesiae interdicimus, quo usque
 1. Reg. 15, 23. locum, quem sub crimine tam ambitionis quam inobedientiae, quod est scelus idolatriæ, cepit, resipiscendo non deserit. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis digni- 5
 tatibus constituimus.

2. Item si quis imperatorum, regum, ducum, marchionum, comitum vel quilibet^e saecularium potestatum aut personarum investituram episcopatum^f vel alicuius ecclesiasticæ dignitatis dare praesumpserit, eiusdem sententiæ vinculo se obstrictum esse sciat. Insuper^g etiam, nisi resipiscat et ecclesiae propriam libertatem dimittat, divinae 10
 animadversionis ultionem in hac praesenti vita tam in corpore suo quam ceteris robus suis sentiat, ut in adventu Domini spiritus salvus fiat.

3. Item sententiam depositionis et excommunicationis iam plerumque datam in Tedaldum Mediolanensem dictum archiepiscopum et Guibertum Ravennatem et Rolandum Tarvisiensem confirmamus et corroboramus. Et Petrum olim Rotonensem^{h, i} episcopum 15
 nunc autem Narbonensis ecclesiae invasorem pari sententiâ damnamus.

4. Item si quis Normannorum terras sancti Petri, videlicet illam partem Firmanæ marchiae, quæ nondum pervasa est, et ducatum Spoletanum et Campaniam nec non Maritimas atque Sabinum et comitatum Tiburtinum nec non monasterium sancti Benedi- 20
 dicti Montis Cassini et terras sibi pertinentes, insuper etiam Beneventum invadere vel deprædari praesumpserit, gratiam sancti Petri et introitum ecclesiae ei usque ad satisfactionem interdicimus. Verumtamen, si quis illorum adversus habitatores harum terrarum aliquam iustam causam habuerit, prius a nobis vel a rectoribus^l seu ministris inibi constitutis iustitiam requirat; quæ si ei denegata fuerit, concedimus: ut pro recu- 25
 peratione suarum rerum de terra illa accipiat; non tamen ultra modum nec more praedonum, sed ut decet christianum et eum, qui sua magis querit recipere, quam aliena diripere, et qui timet gratiam Dei amittere et maledictionem beati Petri incurrere.

5. Preterea^k admonemus omnes, qui aeternæ damnationis poenas evadere et veræ beatitudinis gloriam cupiunt intrare, ut a falsis sibi caveant poenitentibus. Sicut enim falsum baptisma non lavat originale peccatum, ita post baptismum falsa poeni- 30
 tentia non delet nefas commissum. Ideoque valde necessarium est, ut, qui se aliquod grave crimen commississe cognoscit, animam suam prudentibus et religiosis viris committat, ut per veram poenitentiam certam peccatorum suorum consequatur veniam. Haec est enim vera poenitentia: ut post commissum alicuius gravioris criminis — utpote meditati homicidii et sponte commissi, seu periurii pro cupiditate honoris aut 35
 pecuniae facti, vel aliorum his similium — ita se unusquisque ad Dominum convertat, ut, relictis omnibus iniquitatibus suis, deinde in fructibus bonæ operationis permaneat. Sic enim Dominus per prophetam docet: 'Si conversus fuerit impius ab omnibus iniquitatibus suis et custodierit universa mandata mea, vita vivet et non morietur'. In quibus verbis manifesto datur intelligi: quoniam, qui aliena bona diripuit et ea, cum 40
 possit, reddere vel emendare noluerit, vel qui arma contra iustitiam portaverit, aut odium in corde retinet, vel qui huiusmodi negotiationibus aut officiis implicitus fuerit, quæ sine fraude, sine falsitate, sine invidia, sine deceptione fratrum exercere non possit, nec ad Deum conversus nec de perpetratis facinoribus veram poenitentiam facere credendus est. Unde inter omnia vos hortamur atque monemus: ut in accipiendis 45
 poenitentibus non ad illos curratis, in quibus nec religiosa vita nec est consulendi

391. e) quorumlibet 2. f) episcopatus 2. g) Insuper — fiat *des.* 2. h) Rotonensem 2.

i) nostris *add.* 2. k) Preterea — eligendi potestate privatur *des.* 2.

l) *Rathenensem. IA.*

scientia, qui animas hominum magis ad interitum quam ad salutem ducunt, teste Veritate quae ait: 'si caecus caecum ducat, ambo in foveam cadunt'; sed ad eos, qui religione et scripturarum doctrina instructi viam veritatis et salutis vobis ostendere valeant. Math. 13. 14.

6. Item de electione pontificum.

Quotiens, defuncto pastore alicuius ecclesiae, alius est ei canonice subrogandus, instantia visitoris episcopi, qui ei ab apostolica vel metropolitana sede directus est, clerus et populus, remota omni saeculari ambitione, timore atque gratia, apostolicae sedis vel metropolitana sui consensu pastorem sibi secundum Deum eligat. Quodsi corruptus aliquo vitio aliter agere praesumpserit, electionis perperam factae omni fructu carebit; et de caetero nullam electionis potestatem habebit; electionis vero potestas omnis in deliberatione sedis apostolicae sive metropolitana sui consistat. Si enim is, ad quem consecratio pertinet, non rite consecrando, teste beato Leone, gratiam benedictionis amittit, consequenter is, qui ad pravam electionem declinaverit, eligendi potestate privatur.

7. Item excommunicatio regis Heinrici.

Beate¹ Petre princeps apostolorum et tu beate Paule doctor gentium, dignamini queso aures vestras ad me inclinare meque elementer exaudire. Quia veritatis estis discipuli^m et amatores, adiuvate, ut veritatem vobis dicam, omni remota falsitate quam omnino detestamini, ut fratres mei melius michi adquiescant et sciant et intelligant, quia exⁿ vestra fiducia post Deum et matrem eius semper virginem Mariam pravis et iniquis resisto, vestris autem fidelibus auxilium praesto. Vos enim scitis, quia non libenter ad sacrum ordinem accessi; et invitus ultra montes cum domino^o papa Gregorio abii, sed magis invitus cum domino meo papa Leone ad vestram specialem ecclesiam redii, in qua utcumque vobis deservivi; deinde valde invitus cum multo dolore et gemitu ac planetu in throno vestro valde indignus sum collocatus. Hec^p ideo dico, quia non ego vos, sed vos elegistis me et gravissimum pondus vestrae ecclesiae supra^o me posuistis. Et quia super montem excelsum me iussistis ascendere et clamare atque annunciare populo Dei scelera eorum et filiis ecclesiae peccata eorum, membra diaboli contra me coeperunt insurgere et usque ad sanguinem praesumpserunt in me manus suas^r inicere. Astiterunt enim^s reges terrae et principes saeculares et ecclesiastici, aulici etiam et vulgares convenerunt in unum adversus dominum et adversus vos christos eius, dicentes: 'dirumpamus vincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum'; et ut me omnino morte^t vel exilio confunderent, multis modis conati sunt in me insurgere. 108. 58. 1. Ps. 2. 3.

Inter quos specialiter Heinricus, quem dicunt regem, Heinrici imperatoris filiusⁿ, contra vestram calcaneum crexit ecclesiam, facta cum multis episcopis ultramontanis et Italicis conspiratione, annitens, me deiciendo eam sibi subiugare. Cuius superbiae vestra resistit^v auctoritas, eamque^w vestra^x destruxit potestas. Qui confusus et humiliatus ad me in Longobardiam veniens^y absolutionem ab excommunicatione quesivit. Quem ego videns humiliatum, multis ab eo promissionibus acceptis de suae vitae emendatione^z, solam ei communionem reddidi; non tamen in regno, a quo eum in Romana synodo deposueram, restauravi^a; nec fidelitatem^b omnium, qui sibi^c iuraverant vel erant iuraturi, a qua^d omnes absolvi in eadem synodo, ut sibi servaretur^e, praeccepi. Et haec ideo detinui, ut inter eum et^f episcopos vel principes ultramontanos, qui ei causa iussionis vestrae ecclesiae restiterant, iustitiam facerem vel pacem componerem.

891. 1) abhinc etiam in 3. 4. m) apostoli 3. n) deest 2. o) meo add. 2. 3. p) Nec 1. q) super 2. 3. r) deest 3. 4. s) deest 3. t) morti traderent 4. u) filium 1. v) restitit 2. 4. w) omniq. 3. x) nostra 1. y) venit 3. z) melioratione 3. a) restauravi 3. b) sic pro c) ei 3. d) quo 1. e) servaret 4. f) et episcopos des. 3.

sicut^a ipse Henricus iuramento per duos episcopos michi promisit. Praedicti autem episcopi et principes ultramontani audientes, illum non servare mihi^b quod promiserat, quasi desperati de eo, sine^c meo consilio vobis testibus, elegerunt sibi Rodulfum duce in regem. Qui rex Rodulfus festinanter ad me misso nuncio indicavit, se coactum regni gubernacula suscepisse, tamen sese^k paratum michi omnibus modis oboedire.⁵ Et ut^l hoc verius credatur, semper ex ea tempore eundem mihi^m misit sermonem, adiciens etiam filioⁿ suo^o obside et fidelis sui ducis Bertaldi^p filio, quod promittebat, firmare^q. Interea Henricus cepit me precari, ut illum contra praedictum Rodulfum adiuverem. Cui respondi: me libenter facere, audita utriusque partis ratione, ut scirem, cui iustitia magis faveret. Ille vero putans, suis viribus eum posse devincere,¹⁰ meam contempsit responsionem. Postquam autem persensit, se non posse sicut speravit agere, duo episcopi, Verdunensis videlicet^r et Osenburegensis, de consentaneis suis Romam venerunt et in synodo ex parte Heinrici me, ut ei iustitiam facerem, rogarunt. Quod et nuncii Rodulfi fieri laudaverunt. Tandem, aspirante Deo sicut credo, statui in eadem synodo: in partibus ultramontanis fieri colloquium, ut illic aut pax¹⁵ statueretur aut, cui amplius iustitia faveret, cognosceretur. Ego^s enim, sicut vos mihi testes estis patres et domini, usque hodie nullam partem disposui adiuvere nisi eam, cui plus iustitia faveret. Et quia putabam, quod iniustior pars colloquium nollet fieri, ubi iustitia suum locum servaret, excommunicavi et anathemate alligavi^t omnes personas sive regis sive ducis aut episcopi seu alicuius hominis, qui colloquium aliquo²⁰ ingenio impediret, ut^u non fieret. Praedictus autem Henricus cum suis fautoribus non timens periculum inoboedientiae, quod est scelus idolatriae, colloquium impediendo excommunicationem incurrit et se ipsum anathematis vinculo alligavit magnamque multitudinem christianorum morti tradi^v et ecclesias fecit dissipari et totum paene Teutonicorum regnum desolationi dedit. Quapropter confidens de iudicio et misericordia Dei²⁵ eiusque piissime matris semper virginis Mariae, fultus vestra auctoritate, saepe nominatum Henricum, quem regem dicunt, omnesque fautores eius excommunicationi subicio et^w anathematis vinculis alligo. Et iterum^x regnum Teutonicorum et Italiae ex parte omnipotentis Dei et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem illi regiam tollo et, ut nullus christianorum^y ei sicut regi oboediat, interdico omnesque^z, qui ei³⁰ iuraverunt vel iurabunt de regni dominatione, a iuramenti promissione absolvo. Ipse autem Henricus cum suis fautoribus in omni congressione belli nullas viros nullamque in vita sua victoriam optineat. Ut autem Rodulfus regnum Teutonicorum regat et defendat, quem Teutonici elegerunt sibi in regem, ad vestram^{aa} fidelitatem ex parte vestra dono, largior^b et concedo: omnibus^c sibi fideliter adhaerentibus absolutionem³⁵ omnium peccatorum vestramque benedictionem in hac vita et in futura, vestra fretus fiducia largior. Sicut enim Henricus pro sua superbia, inoboedientia et falsitate a regni dignitate iuste abicitur, ita Rodulfo pro sua humilitate, oboedientia et veritate potestas et dignitas regni conceditur.

Agite nunc queso, patres et principes sanctissimi, ut omnis mundus intelligat et⁴⁰ cognoscat, quia, si potestis in coelo ligare et solvere, potestis in terra imperia, regna, principatus, ducatus, marchias, comitatus et omnium hominum^d possessiones pro meritis tollere unicuique^e et concedere^f. Vos enim^g patriarchatus, primatus^h, archiepiscopatus, episcopatus frequenter tulistis pravis et indignis et religiosis viris dedistis. Si enim

391. a) et add. 3. b) deest 3. c) sine meo consilio des. 3. d) so 2. e) ut — credatur 45
des. 3. 4. f) semper abundat 1. g) et filio 4. h) dato add. 3. 4. i) Bertholdi 4; filio deest 3.
j) sacramento firmare 3; confirmare 4. k) Teodericus add. 3. l) Ego — faveret des. 3. 4. m) obli-
gavi 3. n) loco ut non 3. 4: no; 2: ut. o) tradidit 2; tradit 4. p) et — alligo des. 3. q) totum 4.
r) christianus 2. 3. 4. s) omnesque — absolvo des. 3. t) nostram 4. u) deest 2. v) omnibus-
que 3. 4. w) deest 2. x) deest 3. y) possessiones tollere et meritis concedere 4. z) deest 2. 50

spiritualia iudicatis, quid de saecularibus vos^h posse credendum est! Et si angelos dominantes omnibus superbis principibus iudicabitisⁱ, quid de illorum servis facere potestis! Addiscant nunc reges^k et omnes saeculi principes, quanti vos estis, quid potestis; et timeant parvipondere iussionem ecclesiae vestrae. Et in praedicto Heinrico tam^l cito iudicium vestrum exerceo, ut omnes sciant, quia^m non fortuitoⁿ sed vestra potestate cadet^o. Confundetur^p; utinam ad penitentiam, ut spiritus sit salvus in die Domini.

Actu^q Romae Nonis Martii, indictione III.

392. SACRAMENTUM ELIGENDI REGIS.

(1081.)

10

Gregorius VII. a. 1081, occiso Rudolfo Suevo nondumque creato Herimanno Luxemburgensi, scribens Altmanno episcopo Pataviensi et Wilhelmo abbati Hirsauensi (Registrum VIII, 26 ed. Iaffé 'Bibliotheca rerum Germanicarum' II, p. 475) haec verba facit: De praedicto enim Rudolfo rege quid sancta Romana ecclesia speraverit et quid ille
 15 *promittebat, tu ipse, frater karissime, satis cognoscis. Providendum est ergo, ut non minus ab eo, qui est eligendus in regem, inter tot pericula et labores sperare debeamus. Qua de re quid promissionis iuramento sancta Romana ecclesia ab illo requirat, in sequenti significamus. Succedit forma iuramenti, quam proponimus ex 1) editione Iaffé, quae nititur codice Registri in tabulario Vaticano asservato; 2) editione collectionis*
 20 *canonum cardinalis Deusdedit l. IV, c. 161 (Martinucci p. 502), ubi inscribitur: Ex eodem reg. (registro Gregorii) lib. V cap. LXVI. Cum liber quintus Registri acta anni 1077 complexus sit, textusque cardinalis atiquantum abhorreat a textu codicis Vaticani, persuasum habeo, pontificem iuramentum istud iam a. 1077 a Rudolfo Suevo petivisse.*

(P. deest.)

25 Ab hac hora et deinceps^a fidelis ero per rectam fidem beato Petro apostolo eiusque vicario pape Gregorio^b, qui nunc in carne vivit [et successoribus eius meliorum cardinalium electione intrantibus]^c. Et^d quodecumque mihi ipse papa praeceperit, sub his videlicet verbis: per veram oboedientiam, fideliter, sicut oportet christianum, observabo. De ordinatione vero ecclesiarum et de terris vel censu, quae^e Constantinus
 30 *imperator vel Carolus^f sancto Petro dederunt, et de omnibus ecclesiis vel praediis^g, quae apostolicae sedi ab aliquibus viris vel mulieribus aliquo tempore sunt^h oblata vel concessa et in mea sunt vel fuerint potestate, ita conveniam cum papa, ut periculum sacrilogii etⁱ perditionem animae meae non incurram. Et Deo sanctoque Petro, adiuvante Christo, dignum honorem et utilitatem impendam. Et eo die, quando^k illum*
 35 *primitus^l videro^m, fideliter per manus meas miles sancti Petri et illius efficiar. [Sicⁿ me Deus adiuvet et haec sancta euangelia.]*

391. ^h) loco vos — est 3; potestis. ⁱ) deest 3; iudicatis 4. ^k) terre add. 3. ^l) deest 2.
^m) quod 2. ⁿ) fortuito 3, 4. ^o) cadat potestate 2. ^p) confundatur 2; et confundetur 3, 4.
^q) Actum 2; Data 3; Acta — indictione III. des. 4.

40 392. ^a) ego ill. add. 2. ^b) domno pape ill. 2. ^c) unciis inclusis add. 2. ^d) Et — observabo des. 2.
^e) censum quem 2. ^f) Karolus 2. ^g) presidii 2. ^h) vel fuerint add. 2.
ⁱ) et — meo des. 2. ^k) quo 2. ^l) prius 2. ^m) videbo 2. ⁿ) unciis inclusa add. 2; si 2.

393. URBANI II. CONCILIUM PLACENTINUM.

1095. Mart. 1—7.

Et Gestis huius concilii plura refert Bernoldus Constantiensis (SS. V, 461), qui ea integra ante oculos habuisse videtur, at canones eius suo modo variavit¹. Ea, quae nobis in codicibus servata sunt, pro Breviario tantum Gestorum habenda sunt, quot in duobus vel fortasse tribus recensitionibus ferebatur. Codices, quos adhibuimus, hi sunt: 1) codex Musaei Britannici Harlei. 3001 membr. saec. XII. fol. 80'—82; capiti 15 presso pede succedit relatio de conventu Conradi regis et Urbani II. Cremonae facto (v. infra nr. 394); ubi haec inscriptio: De concilio ab Urbano II. papa Placentiae habito et de pactione eiusdem cum Conrado rege Cremonae confecta; exemplavit Iaffé; 2) codex Parisinus 4246 saec. XII, quem contulit Bethmann; 3) codex Vaticanus Christin. 987 saec. XIII. in fol. 165; abundat notitia de decima praefatione missae; contulit vir cl. Friedensburg; 4) codex bibliothecae Barberinianae, nimirum XVI. 67 chart.² fol. 66, quem iam in usus suos verterunt Labbeus et Cossartius X, 504, cuius varias lectiones adnotavit Mansi XX, 804 sq.; quorum editiones secuti sumus; excellit Barberinianus notitia de decima missae praefatione, quae immediate sequitur caput 15, et canone (16) extravagante de investitura; 5) codex Bruxellensis 495—503 saec. XI. ex fol. 16' et 17', cuius textus aliquando singularia praebet; exemplavit Bethmann, contulit Holder-Egger. Codices 1—5 capita 1—15 continent, codices vero 6—12 modo capita 1—14. 6) Codex Vaticanus 1208 saec. XIII. ex fol. 127, qui idem esse videtur quem Mansi codicem suum vocat; uterque enim distinctionem capitum singularem praebet; contulit Friedensburg; a quo etiam exemplatus est 7) codex Vaticanus 1364 saec. XI. ex fol. 189'; ubi inscriptio: Incipiunt capitula Placentinae synodi quae celebrata est a domino papa Urbano secundo; 8) codex bibliothecae capituli Lucensis 124 saec. XI. ex in calce; 9) codex quidam Vaticanus, quem adhibuerunt editiones Holstenii 'Collectio Romana bipartita' II, 170 ac Labbei et Cossartii X, 503 (= Mansi XX, 804), ubi inscriptio: Incipiunt acta synodi; 10) codex Bruxellensis 11196—97 saec. XII. fol. 7, ubi insunt proemium et capita 1—12 in scripto VIII. cardinalium Wibertinorum (ed. Libelli de lite II, 408); 11) codex Hannoveranus XI. 671 saec. XVI. fol. 124', consimilis codici 10, neque vero ab hoc pendet; ex Hannoverano elidit tractatum istum Sudendorf 'Registrum' II, 95; ipse contuli; excellent codices 10 et 11 additione capituli 8; 12) codex Valticellianus C. 24 chart., ex quo capita 1—14 edita sunt tamquam capita 10—16 concilii Lateranensis anni 1110 a viro d. Pflugk-Harttung 'Actu pontificum Romanorum inedita' II, 197 nr. 238; 13) codex quidam Vindobonensis, cuius varias lectiones attulit Mansi XX, 805 in adnotationibus; codices 12 et 13, qui proemio carent, excellent additamento capituli 10. Aliis indolis ac codices 1—11 sunt codices 14 et 15, qui tamen quandam affinitatem cum codicibus 12 et 13 ostendunt; hi quatuor enim insimul abundant additamento capituli 7. Codices 14 et 15, qui capita 1—7. 15 tantum continent, aliquando lectiones singulares et proemium aliquantisper diversum praebent, quae et ipsi Bernoldo ad manus fuisse videtur. Sunt codices 14) Monacensis lat. 5129 saec. XII—XIII. fol. 85', quem ipse exemplavi, et 15) Monacensis lat. 4556, anno 1460 exaratus, p. 122, qui a codice 13 minime pendere videtur; exemplavit vir d. Leidinger, contulit vir d. Simonsfeld.

1) Hoc patet, comparatis capitibus nostris 1—4. 13. 14 cum iis, quae ex his praebet auctor. Praeterea Bernoldus mentionem facit canonum, qui agunt de poenitentia, de eucharistia, de Nicolaitis, de haeresi Berengarii, de Wiberto iterum dampnato. 2) Cf. Pflugk-Harttung. 'Iter Italicum' I, 90.

Quae subsidia cum nobis sufficerent, alia in usus nostros vertere supersedimus, discrepantias codicum seu recensionum Breviarii ex apparatu nostro critico satis elucere confisi¹.
(P. decst.)

Anno^a dominice incarnationis^b MXCV, indictione tertia, Kalendis Martii^c celebrata est Placentiae synodus^d praesidente domno Urbano^e papa cum episcopis et abbatibus tam^f Galliarum quam^g Longobardiae^h et Tusciae. Facta estⁱ autem^k magna^l consultatio^m de his, qui aeclesias vel praebendas emerant, sed et de his, qui inⁿ scismate Wipertino fuerant ordinati^o. Et^p primo quidem ac tercio die^q in campo concilium sedit^r. Tantis enim convenerat populus, ut nulla eos aeclesia caperet^s, exemplo^t quidam^u Moysi Deuteronomium^v commendantis et domini nostri Iesu Christi^w docentis in loco campestri. Septimo tandem die post tractationem^x diutinam^y haec sunt capitula^z prolata et^{aa} assensu totius concilii comprobata^{ab}:

1.^b Ea^c, quae^d a^e sanctis patribus de simoniacis statuta sunt^f, nos quoque sancti Spiritus^g iudicio^h etⁱ apostolica auctoritate firmamus.

2. Quicquid igitur vel in sacris ordinibus vel in aeclesiasticis rebus vel^k data vel promissa^l pecunia^m acquisitumⁿ est, nos irritum esse et^o nullas unquam^p vires optinere censemus.

3. Si qui tamen^q a^r simoniacis non^s simoniace ordinati sunt^t, si quidem probare potuerint^u, se, cum ordinarentur, eos^v nescisse simoniacos^w, et si^x tunc^y pro catholicis habebantur^z in aeclesia, talium ordinationes misericorditer^{aa} sustinemus, si tamen laudabilis eos^b vita commendat.

4. Qui vero scienter se^c a^d simoniacis consecrari^e immo^f execrari passi sunt, eorum^g consecrationem^h omninoⁱ irritam esse^k decernimus^l.

*) pro tam — Tusciae 14. 15: et clericis fere IIII milibus ex diversis provinciis Baioariae^m, Alemanniae, Franciae, Saxoniae, Burgundiae, Galatae, Langobardiae, Tusciae. In hac synodo etc.

393. *) A deest 1; Anno — concilii comprobata des. 12. 13. b) ab incarnatione domini 7. c) Kal. Martii des. 2. 7—9; Kal. Mart. indictione tertia 10. 11; mense Martio 14. 15. d) syn. Plac. 2. 4. 5. 7. 12. 13; synodus deest 14. 15. e) U. 1; Urbano 10; secundo add. 7. f) deest 5. g) et add. 1. 2. 8. h) Langobardorum 5; Burgundio 10. 11. i) deest 9. k) deest 14. 15. l) deest 10. 11; est add. hic 9. m) concertatio 4. n) deest 10. 11. o) Wigbertino ordinati sunt 14. 15. p) deest 1; ac 14. 15. q) die ac tercio 14. 15; tertia 7. r) sedit conc. in campo 14. 15. s) cap. aeccl. 5. 13. 14. t) uimirum 10. 11. u) deuteronomium 10. 11. 14. v) deest 7. w) transactionem 11. x) diutina 10; diuturnam 4; divinam 7. y) cap. sunt 14. 15. z) et — comprobata des. 2. aa) probata 5; etc. add. 11. b) Cap. 1. 9 et sic deinceps usque Cap. XIV; Cap. 1. 7 et sic deinceps usque Cap. VII; Primum cap^o in margine 14. 15. c) deest 12. d) sunt add. 10. 11. e) a sanctis patribus des. 12. f) deest hic 10. 11; et add. 1. g) sancti Spiritus des. 9; Spir. sancti 5. h) eorum add. 9. i) ex 12. k) et 11. l) firmata 12. m) lingua aut obsequio add. 12; obsequio aut (vel 15) lingua add. 14. 15. n) requisitum 12. o) deest 1. 2. 8. p) deest 7. q) tantum 7. r) ab occulto 13. s) pro non sim. ordinati 10. 11; consecrari passi. t) sunt ord. 12. u) potuerunt 7. v) deest 5. 12; nescisse eos esse 7. w) esse add. 12. x) deest 9. 11. y) tum 9—12; tamen 5. z) habentur 5. aa) deest 12. b) deest 2; eos laudabilis 14. 15. c) deest 10—12; se scienter 14. 15. d) publice add. 13. e) consecrare 1. f) vel potius 1; immo execrari des. 10. 11. g) deest 10. 11. h) ordinationem 12. i) deest 1. k) deest 12. l) decrevimus 11. m) Bavarie 15.

1) Alii codices, quorum cognitionem habemus, sunt: Escorialensis a 16 saec. XIV. (v. 'Neues Archiv' VI, 226), Gotwicensis Nr. 8 saec. XII, qui duo modo capita 5 et 6 continet (v. 'Wiener Sitzungsberichte' LVII, 560); Parisinus Coll. Baluze 7 fol. 244 (v. Löwenfeld 'Regesta pont. Romanorum' ed. II, p. 677). Vallicellianus C. 24 praeterea, testante viro d. Pflugk-Harttung 'Her. Raticum' I, 105, etiam fol. 59. 71. 82 canones concilii Placentini continet. In Vaticano 6196 vero (cf. 'Archiv' XII, 256), testante viro d. Frudenburg, Gesta concilii nostri non inveniuntur.

5. Quicumque sane cupiditate^a parentum, cum adhuc parvuli^o essent, aeclesias vel aeclesiarum beneficia^p per pecunias^q adepti sunt, postquam eas^r omnino dimiserint^s, si canonicè in^t eis vivere voluerint, pro^u misericordia ibidem eos^v esse^w concedimus^x neque pro hoc facto^y a sacris ordinibus^z removemus, si alias digni^a inveniuntur^b.

6. Illi vero, qui per se ipsos, cum iam^o maioris essent aetatis, nefanda cupiditate ducti^d eas emerunt, si in aliis aeclesiis canonicè vivere voluerint^e, servatis propriis ordinibus, pro magna^f misericordia ibi eos ministrare permittimus. Quodsi^g ad^h alias fortasseⁱ transferri^k non poterunt^l et in eisdem^m canonicè vivereⁿ promiserint^o, minoribus ordinibus contenti^p, ad^q sacros ordines non accedant^r, salva tamen in omnibus^s apostolicae^t sedis auctoritate.

7. Si qui tamen^u ante emptionem catholice ordinati sunt, cum^v ea quae emerunt^w dimiserint et^x vitam canonicam^y egerint, in suis gradibus^z permittantur^a, nisi forte eiusmodi^b aeclesia sit, ut ibi primum locum^c debeant optinere. ^bPrimum enim vel^d singularem^e vel praepositorum^f vel officii^g locum in emptis^h aeclesiis eos habere nonⁱ patimur^j.

8. Ordinationes quae a Wiberto heresiarcha factae sunt, postquam^k ab apostolicae memoriae papa^l Gregorio^m et a Romana aeclesia est dampnatusⁿ, irritas^o esse iudicamus.

9. Similiter autem et eas^p quae a^q ceteris heresiarchis nominatim^r excommunicatis factae sunt^s et ab eis qui catholicorum et^t adhuc viventium episcoporum sedes^u invaserunt, nisi^v probare valuerint^w, se, cum ordinarentur, eos^x nescisse dampnatos^y.

10. Qui vero ab episcopis quondam quidem catholice ordinatis^z sed in hoc^a scismate a Romana aeclesia separatis^b consecrati^c sunt, eos nimirum, cum^d ad aeclesiae unitatem^e redierint, servatis propriis ordinibus, misericorditer suscipi iubemus, si tamen^f vita eos^g et scientia^h commendat^{***}.

*) nec promoveri prohibeantur *add.* 12—15.

**) quaeque etiam a pseudoepiscopis per eum postea ordinatis perpetratae (perfecte 11) sunt *add.* 10. 11.

***) et sic his nostris decretis cognitis mox ab errore ad catholicam^h ecclesiam transierint etⁱ nobis nostrisque legatis^j per omnia obedire promiserint *add.* 12. 13.

393. ^a) cupidine 14. 15. ^o) pueri 14. 15. ^p) partes 8. 9. 11—15; ex partes 10. ^q) pecuniam 14. 15. ^r) *deest* 12; eos 10. 11. ^s) dimiserunt 12. 14. 15. ^t) in *deest* 2; in eis *des.* 14. 15. ^u) magna *add.* 4. ^v) eos ibidem 1. 12. ^w) ministrare 10. 11; permanere 14. 15. ^x) censemus 9. ^y) eos *add.* 14. 15. ^z) eos *add.* 2. 5. 12. ^a) dignum 2. ^b) *corr. ex* inveniuntur 5; inveniuntur 9. 11. 14. 15. ^c) *deest* 9. ^d) *deest* 10. 11; ducti *cup.* 7. ^e) noluerint 11. ^f) maxima 10. 11. ^g) Qui si se 14. 15. ^h) *deest* 2. 12. ⁱ) *deest* 14. 15. ^j) transire 5; transferre 14. 15; trans. fort. 2. 5. 8. 9. ^k) poterint 7. 10. 11; potuerint 12. ^l) eis 9. ^m) viv. can. 5. 8. ⁿ) promiserunt 11; voluerint 4. ^o) cont. ord. 7. ^p) maiores *add.* 4. ^q) ascendunt 12. ^r) *deest* 10. 11; pro ap. sedis 6. 7: apostolica; 5: canonica. ^s) *deest* 10. 11. ^t) si 9. 40 ^u) emerant 10. 11. ^v) et — egerint *des.* 12. ^w) canonicam 1. ^x) gradibus 7. ^y) huiusmodi 12. 14. 15. ^z) loc. pr. 5. ^a) VIII. 7 et sic deinceps usque XV (*pro cap. 14*). ^b) et 10. 11; *deest* 2. ^c) singulari 2. ^d) propositare 5. ^e) vel officii *des.* 8. 9. ^f) ipsis 12. ^g) permittimus 12—15. ^h) capita 8—14 *des.* 14. 15; hic numerus capituli II. in 6. ⁱ) postquam — factae sunt (c. 9) *des.* 5. ^j) *deest* 12. ^k) G. 1; Gregorio papa 10. 11. ^l) irritas — eas quae (c. 9) *des.* 12. ^m) ea 10; eas 11. ⁿ) et *add.* 12. ^o) nominatis 10. 11. ^p) factae sunt *des.* 12. ^q) *deest* 7. ^r) sed. ep. 7; ep. invaserint sedes 5. ^s) nec 11; pro nisi — dampnatos 12. 13: factae sunt, irritas esse omnino (*deest* 13) iudicamus. ^t) voluerint 5. ^u) *deest* 5. ^v) irritas esse censemus *add.* 5. ^w) pro cath. ordinatis 12: ordinati sunt catholice. ^x) *deest* 9. ^y) separati sunt 12. ^z) consecuti 10. ^a) cum — redierint *des.* 12. 13. ^b) un. aec. 5. ^c) eos vita 1. 2. 5; 50 vita canonica eos 10. 11. ^d) et scientia *des.* 10. 11; vita et sc. eos 8. 9. 12. 13. ^e) *deest* 12. ^f) *deest* 13.

11. A modo vero¹ quicumque² a praedictis scismaticis sanctorum³ Romanae⁴ aeclesiae adversariis se⁵ ordinari permiserit⁶, nullatenus hac venia dignus habeatur⁷.

12. Quamvis autem misericordiae intuitu magnaque⁸ necessitate⁹ cogente hanc in sacris ordinibus dispensationem¹⁰ constituerimus¹¹, nullum tamen praedictum sacris canonibus fieri volumus; sed obtineant proprium robur. Et cessante necessitate, illud quoque cesset quod factum est pro necessitate¹². Ubi enim multorum strages iacet¹³, subtrahendum est aliquid severitati¹⁴, ut addatur¹⁵ amplius¹⁶ caritati¹⁷.

13.¹⁸ Illud quoque praecipimus, ut¹⁹ pro crismate et²⁰ baptismo et²¹ sepultura nihil unquam²² exigatur.

14.²³ Statuimus etiam²⁴, ut ieiunia quatuor temporum hoc ordine celebrentur: primum ieiunium in inicio²⁵ quadragesime, secundum in ebdomada pentecostes²⁶, tertium vero²⁷ et quartum in Septembri et Decembri²⁸ more solito²⁹ fiant³⁰.

15.³¹ Sanctorum³² canonum³³ statutis³⁴ consona sentientes³⁵ decernimus³⁶, ut sine titulo³⁷ facta ordinatio irrita habeatur et in qua³⁸ quislibet³⁹ titulus⁴⁰ est aeclesia⁴¹, in ea⁴² perpetuo⁴³ perseveret. Omnino autem⁴⁴ in duabus aliquem titulari non liceat⁴⁵, sed unusquisque in qua titulus est, in ea tantum canonicus⁴⁶ habeatur. Licet enim episcopi dispositione⁴⁷ unus diversis praeesse possit⁴⁸ aeclesiis, canonicus tamen aut praebendarius nisi unius⁴⁹ tantum aeclesiae, in⁵⁰ qua conscriptus⁵¹ est, esse non debet⁵². Si⁵³ quae tamen⁵⁴ capellae sunt, quae⁵⁵ suis redditibus⁵⁶ clericos sustinere non possint⁵⁷, earum cura ac dispositio⁵⁸ praeposito maioris aeclesiae, cui capellae subditae⁵⁹ videntur, immineat et tam de possessionibus quam et⁶⁰ de aeclesiasticis capellarum officiis ipse provideat⁶¹.

(16)⁶² Illud summopere et apostolicae auctoritatis privilegio prohibentes interdiciamus, ut nullus in clericali ordine constitutus nullusque monachus episcopatus aut abbatiae aut cuiuslibet dignitatis investituram de manu laici suscipere audeat; quod si praesumerit⁶³⁶⁴ mulctetur.

In⁶⁵ eodem etiam concilio antiquis VIII praefationibus⁶⁶ decima addita est, quae ita se habet: 'Equum et salutare⁶⁷ nos tibi semper et ubique gratias agere, domine sancte, pater omnipotens, aeternae Deus⁶⁸, et te in veneratione⁶⁹ beatae Mariae semper virginis collaudare, benedicere et praedicare, quae et unigenitum tuum sancti Spiritus obumbratione concepit et virginitatis gloria permanente lumen aeternum mundo⁷⁰ effudit Ihesum Christum dominum nostrum⁷¹'.

393. ¹) superscr. 5. ²) Qui vero post hac 10. 11. ³) quo deest 10. 11. ⁴) deest 12. ⁵) deest 2. ⁶) permiserint — habeantur 12. ⁷) nimisque 10. 11. ⁸) eo add. 7. ⁹) constitutionem 5. ¹⁰) constituerimus 11. ¹¹) pro nec. fac. est 7. ¹²) iacent 10; populorum add. 5. ¹³) severitatis 12; severitati 2. ¹⁴) domus 9. ¹⁵) deest 5. ¹⁶) apostolicae add. 4. ¹⁷) capita 13—15 des. 10. 11; hic numerus capituli III. in 6. ¹⁸) quod 12. ¹⁹) vel 5; deest 12. ²⁰) vel 5. ²¹) hic numerus capituli IV. in 6. ²²) quoque 11. ²³) initium 2. ²⁴) pentecoste 1. ²⁵) deest 9. 11; pro vero — fiant 5; in ebdomada plena ante aequinoctium, quartum in ebdomada plena ante nativitatem domini. ²⁶) Septembrio et Decembrio 1. ²⁷) soluto 1. ²⁸) fiat 8. ²⁹) c. 15 in solis 1—5. 13. 14. ³⁰) Sanctorum — sentientes des. 5. ³¹) ac add. 14. ³²) statuta 1. ³³) statutis consonantes 2. ³⁴) etiam add. 5. ³⁵) tituli foramine deleta 13. ³⁶) aeclesia add. hic 13. 14. ³⁷) quislibet 5. 13. 14. ³⁸) intitulus 5. 13. 14. ³⁹) deest 1—4; deest hic 13. 14. ⁴⁰) eo 13. 14. ⁴¹) perpetuo — in ea des. 5. ⁴²) deest 13. 14. ⁴³) licet 1. ⁴⁴) canonico 2. ⁴⁵) dispensatione 13. 14. ⁴⁶) debeat 4. ⁴⁷) unis 2; deest 5. ⁴⁸) deest 3. ⁴⁹) scriptus 5. ⁵⁰) Si — ipse provideat des. 2. ⁵¹) deest 14. ⁵²) de add. 13. 14. ⁵³) sunt add. 14. ⁵⁴) possunt 13. 14. ⁵⁵) dispensatio 13. 14. ⁵⁶) esse add. 3. 4. ⁵⁷) deest 5. 13. 14. ⁵⁸) provideat 5. ⁵⁹) cap. III in solo 4. ⁶⁰) sequentia in 3. 4 succedunt capituli 15. ⁶¹) salit 3. ⁶²) dominus 3. ⁶³) veneratione 3. ⁶⁴) aet. mundo lumen 4.

1) Supplenda esse videntur gradus sui privatione et excommunicatione. 2) missae.

394. URBANI II. ET CONRADI REGIS CONVENTUS.

1095. Apr. 10. 15.

Relationem, quae a curiali quodam scripta esse videtur, exscripsit Iaffé e codice Musaei Britannici Harlei. 3001 (non vero 3014) saec. XII, ubi invenitur fol. 82 post Acta concilii Placentini a. 1095. Edidit primus Pertzus SS. VIII, 474 (= Walterich I, 596). Cum iam Bernoldus in Chronico ad a. 1095 (SS. V, 463) relatione usus sit, eum Actis concilii Placentini a cancellaria Romana additum fuisse, cum viro cl. Giesebrecht ('Geschichte der deutschen Kaiserzeit' III, 1178) recte iudicaverimus.

(P. deest.) 10

Apr. 10. Anno dominicae incarnationis MXCV, indictione tertia, IIII. Idus Aprilis veniente
Apr. 15. domno papa Urbano Cremonam, rex Chuonradus II. obviam procedens stratoris officio
usus est. Deinde XVII. Kal. Mai. fecit sacramento securitatem ei de vita, de
menbris, de captione, de papatu Romano et regalibus sancti Petri tam intra Romam
quam extra Romam acquirendis, tenendis ac defendendis contra omnes homines bona
fide, sine fraude et malo ingenio. Tunc papa eum in filium Romanae aeclesiae
assumpsit: et si rex ista sicut promisit observaret, coram populo pollicitus est eum
adiuvare ad acquirendum et tenendum et defendendum regnum, et quando ei Deus
Romam pro corona venire concesserit, coronam imperii dare et eum in caeteris negociis
adiuvare ad honorem Dei ac sancti Petri et Romanae aeclesiae, salva scilicet ipsius
aeclesiae iusticia et decretis apostolicis, maxime de investituris^a.

395. PASCHALIS II. CONCILIIUM GUASTALLENSE.

1106. Oct. 22.

*Cum unum tantum canonem, qui ad res Germanicas pertinet, Pertz e codice Mona-
censi ab ipso reperto ederet, facere non potuimus quin omnia, quae de Gestis concilii Gua-
stallensis supersunt, proponeremus. Recepta namque est relatio historica huius concilii a
Bosone cardinali in Vita Paschalis II, hausta nimirum e Regestis eiusdem pontificis.
Quam e codice Florentino-Riccardiano 228, in quo Bosonis opus inter annos 1254—1265
Libro censuum Cencii camerarii adiectum est¹, nuper edidit rev. abbas Duchesne 'Le Liber
pontificalis' II, 371. Relatio nonnisi tres concilii canones continet eosque ut videtur abbre-
viatos. Nam unus eorum (cap. 4) forma admodum diversa legitur in collectione Udalrici
Babenbergensis apud Iafféum 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 252 nr. 135 e codicibus
Vindobonensi 398 f. 6 et Zwettlensi 283 p. 12 sub inscriptione: Decretum papae Paschalis*

894. ^a) in spiritualibus officiis a laico non usurpandis. add. Bern.

¹) Ab hoc codice reliqui Libri censuum codices, qui Vita Bosonis continent, pendere videntur.

secundi. Praeterea iste canon reperitur etiam in Chronico Ekkehardi (SS. VI, 240) et in codice Vaticano Palat. 587 saec. XII. fol. 109' cum hoc proemio: Decretum domni Paschalis papae quod decrevit in sinodo quae celebrata est apud Waristallam anno incarnationis Domini MCVI, indictione XIII, XI. Kal. Novembris, ubi episcopi et abbates tam Galliarum quam et Langobardiae et Tusciae necnon Germaniae et Saxoniae convenerunt. Lacinae tantum istius canonis (cum lemma Cap beati Paschalis papae apud Waristal.) leguntur in codice Monacensi latino 3739 (August. eocl. 39) manu saec. XII. in. in margine folii 7', quas Pertz pro fundamento editionis ponere conatus est¹. Nos editionem viri cl. Duchesne repetentes varias lectionem Ekkehardi, codicum Vaticanorum, quem contulit Waitz, et Monacensis adnotavimus, adiecta in calce diversa collectionis Udaltricianae forma. Relationem historicam ediderunt etiam Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 39 et Libri censuum codicibus Riccardiano, tabularii Vaticani, Corsiniano², et Mansi XX, 1210 et codice Cencii quodam Vaticano. (P. II, 180.)

1. Aliud quoque concilium idem dominus papa Paschalis celebravit intra Lombardiam apud villam frequentissimam Guardastallum anno dominice incarnationis MCVI, XI. Kalendas Novembris cum episcopis diversarum provinciarum sive ultra sive citra montes.

2. In hoc concilio constitutum est, ut Emilia tota cum suis urbibus, id est Placentia, Parma, Regio, Mutina, Bononia, numquam ulterius Ravennati metropoli subiacerent. Haec enim metropolis per annos iam pene centum adversus sedem apostolicam erexerat se, nec solum eius praedia usurpaverat, sed ipsam aliquando Romanam invasit ecclesiam Guibertus eiusdem metropolis incubator.

3. Circa solutionem vero concilii lecta sunt de reconciliandis qui extra ecclesiam catholicam ordinati sunt sanctorum patrum capitula, Augustini^a ex epistola ad Bonifatium, Leonis primi ex epistola ad episcopos Mauritanos, Cartaginensis concilii quarti capitulum tertium cuius initium est: 'Placuit ut littere mittantur ad fratres et coepiscopos nostros et maxime ad sedem apostolicam'. Novum vero in haec verba capitulum institutum est:

4. Per^b multos iam annos regni Teutonici^c latitudo ab apostolice sedis^d unitate^e divisa est. In quo nimirum scismate tantum^f periculum factum est ut, quod^g cum dolore dicimus^h, vix pauci sacerdotes^b aut clerici catholiciⁱ in tanta terrarum latitudine reperiantur. Tot igitur filiis in hac strage incontinentibus, christiane^k pacis necessitas exigit, ut super hos materna ecclesiae viscera^l aperiantur. Patrum itaque nostrorum exemplis et scriptis instructi^m, qui diversisⁿ temporibus Novatianos^o, Donatistas et^p alios hereticos in suis ordinibus susceperunt, prefati^q regni episcopos in scismate ordinatos, nisi aut invasores aut symoniaci aut criminosi comprobentur^r, in officio episcopali suscipimus; id ipsum de clericis cuiuscumque ordinis constituimus, quos vita scientiaque commendat^s.

* Hoc capitulum in collectione Udaltricianae sic legitur: Quoniam ecclesia in multis locis et maxime in Theutonicis partibus diu laboravit sub heresi et scismate et, si omnia illa quae ab illis

395. ^a) Augustini cod. ^b) hoc capitulum legitur etiam apud Ekkehardum, in cod. Vaticano et Monacensi. ^c) Tout. regni M. ^d) pro ap. sedis M: aeccliesiaco. ^e) tantum --- est des. M. ^f) deest M. ^g) dicimus M. ^h) episcopi M. ⁱ) cath. clerici M. ^k) christiane --- ecclesie des. M. ^l) misericordiae add. M. ^m) loco Patrum --- instructi M: Sanctorum patrum instructi scripturis. ⁿ) div. temp. des. M. ^o) novatianos et M. ^p) et al. hereticos des. M. ^q) prefati --- commendat des. M. ^r) sint probati E.

1) Quaedam de concilio nostro insunt etiam codicibus bibl. Vallicellianae recentioris aevi C. 24 f. 28 et G. 94 p. 201 (r. Pflugk-Hartung 'Iter Italicum' I, 105. 107) et codici Matritensi P. 95 saec. XVI (r. 'Neues Archiv' VI, 311). 2) Nescio quo iure editor lemma adiecit Registrum Paschalis II.

5. Aliud capitulum. Iamdiu a pravis hominibus tam clericis quam laicis catholica est ecclesia conculcata; unde plura temporibus nostris schismata et hereses emergerunt. Nunc autem, per Dei gratiam huius nequitię deficientibus auctoribus, in ingoniam libertatem resurgit ecclesia. Unde providendum est, ut horum schismatum cause penitus abscondantur. Patrum ergo nostrorum constitutionibus consentientes, ecclesiarum investiturę a laicis fieri omnimodo prohibemus. Si quis autem decreti huius temerator extiterit, tanquam materno iniurio reus, clericus quidem ab eiusdem dignitatis consortio repellatur, laycus vero ab ecclesie liminibus arceatur.

6. Aliud capitulum. Nullus abbas, nullus archipresbiter, nullus prepositus ecclesie audeat possessiones ecclesie sue vendere, commutare, locare vel in feudum dare sine communi fratrum consensu vel episcopi proprie civitatis; alioquin ordinis sui periculum patiatur.

hereticis et scismaticis ordinata sunt annullari deberent, quedam ecclesie omnino nudari viderentur suis clericis, nos — sequentes decreta sanctorum patrum de his qui sub Acacio et Bonoso et Donatistis ordinati sunt — statuentes decrevimus¹; ut episcopi, qui sub isto scismate ordinati sunt, omnes in suis honoribus permaneant, nisi sint invasores aut criminosi. De ceteris vero ordinibus penes episcopos potestas sit, ut quorum vita probabilis videatur, in suo gradu consistant.

396. PASCHALIS II. CONCILIUM TRECENSE.

(1107. Mai.)

20

F. Gestis supersunt modo duo vel potius tria Breviaria canonum. Unum, quod canones quattuor continet, praebebat codex Gotwicensis monasterii 56 saec. XII. fol. 86¹; quod exemplavit vir d. Kehr. Quocum satis convenit alterum Breviarium, quod Annalista Saxo operi suo inseruit; quod e codice Parisino 11851 (S. Germain 440) saec. XII. in margine folii 212¹ publici iuris fecerunt Martene 'Collectio amplissima' VII, 670 (= Mansi 25 XX, 1223) et Waitz SS. VI, 745. Quamvis hoc Breviarium canone 1 careat, in sequentibus decretorum formam magis genuinam aliquoties servavisse videtur. Tertium Breviarium est illud, quod codici Monacensi latino 3739 (August. eccl. 39) manu saec. XII. in margine folii 7¹ adscriptum Partz vulgavit. Continet quatuor canones, qui a genuina forma multum recedere videntur, quorum tamen tres priores cum canonibus Breviariorum 30 Gotwicensis et Parisini satis congruunt. (P. II, 181.)

a. Breviarium codicis Gotwicensis et Annalistsae Saxonis.

Decreta^a Paschalis papae Trevis data.

1. Apostolica^b auctoritate commoniti praecipimus, ut quicumque aliquam ecclesiasticam dignitatem symoniace accepit, dignitatem amittat aut communione fidelium 35 careat.

396. ^a) decernimus Z.

396. ^b) Decretum — datum A. S. ^b) Apostolica — careat. Item des. A. S.

1) Cf. 'Sitzungsberichte der Wiener Akademie' LVII, 505 et imprimis Sdratek 'Die Streitschriften Altmanns von Passau und Wenzels von Mainz' p. 64 sq.

2. Item. Quicumque^a ab hac^d hora et^e deinceps investituram episcopatus^f vel^g aliquam aeclesiasticam^h dignitatem a laicali manu acceperitⁱ, si ordinatus fuerit, deponatur, simul et ordinator eius.

3. Decani quos^k archipresbiteros vocamus^l, nisi adepto presbiteratus ordine, non sint; si^m fuerintⁿ, dignitate careant^o donec ordinentur^p, tunc si digni sunt, restituantur. Archidiaconi, nisi adepto diaconatus ordine, non sint; si^q fuerint, priorem sententiam subeant^r.

4. De conjugatis presbiteris^s nisi cessaverint, ut^t officio careant simul et a^u choro moveantur^v, praecipiendo mandamus. Et^w si nec sic^x cessaverint, procul a liminibus aeclesiae pellantur^y et^z nec^a laica communione fruantur. Idem^b de diaconibus statuimus.

b. *Breviarium codicis Monacensis.*

Decreta Paschalis papae apud Trecae.

I. Cap. Si quis aeclesiae aut aeclesiasticae dignitatis ab aliqua laica persona investituram susceperit, et ipse et qui manum ei imposuerit deponantur et communione priventur¹.

II. De uxoris et concubinatis presbyteris id statuimus, ut penitus ab altaris ministerio sequestrentur et aeclesiasticis rebus depriventur.

III. Nullus sibi nomen alienum usurpet, ut plerique solent eos nominare archipresbyteros, qui non sunt presbyteri, archidiaconos, qui non sunt diaconi, decanos, qui non sunt presbyteri; id omnino interdiciamus.

III. Si quis munus exigerit pro oblationibus fidelium vel pro praebendis canonicorum vel monachorum vel alicuius aeclesiastici ordinis, ab ecclesia eiciatur et communione privetur.

25

397. PASCHALIS II. CONCILIUM LATERANENSE.

1110. Mart. 7.

Breviarium quinque canonum legitur in codicibus sex, quorum textus ad unam eandemque recessionem recedit. Qui sunt: 1) codex Mettensis E. 14 membr. in folio, succ. XII. folio penultimo, quem exemplavit b. m. Waitz; 2) codex Bruxellensis 11196—11197 succ. XII. fol. 9, quem excussit b. m. Bethmann; 3) Chronica regia Coloniensis, et quidem recensio codicum A 1 et A 2, cd. Waitz p. 48; textus 3 et 4 pendent ab Annalibus Patherbrunnensibus deperditis; 4) Annalista Saxo SS. VI, 748, qui omisit c. 3;

396. ^a) Qui A. S. ^d) deest A. S. ^e) et deinceps des. A. S. ^f) episcopalem A. S.
^g) seu A. S. ^h) spiritalem A. S. ⁱ) susceperit A. S. ^k) nos add. A. S. ^l) voc. archipr. A. S.
^m) autem add. A. S. ⁿ) beneficio et add. A. S. ^o) priventur A. S. ^p) pro donec ordinentur A. S.;
quousque ordinem adipiscantur et. ^q) autem non add. A. S. ^r) pro priorem sent. subeant A. S.;
secundum sententiam de archipresbyteris datam iudicentur. ^s) pro conjugatis presbiteris A. S.: uxoris
sacerdotibus sive concubinariis. ^t) ut deest G; pro officio careant A. S.: ut ab altari moveantur.
^u) de A. S. ^v) segregentur A. S. ^w) Quod A. S. ^x) tunc A. S. ^y) arceantur A. S.
^z) deest A. S. ^a) ipsa add. A. S. ^b) quoque add. A. S.

1) Genitium huius capituli formam capituli Concilii Lateranensis a. 1110 servasse videtur; c. infra nr. 397. 2) V. Scheffer-Boichorst 'Annales Patherbrunnenses' 120.

5) *codex Vallicellianus C, 24 chart., qui p. 46 et iterum p. 26 omisso prooemio continet partem capituli 5, capita 1—4, additis capitibus 1—14 concilii Placentini a. 1095 (v. supra nr. 393); quae omnia insimul edita sunt a viro d. Pflugk-Harttung 'Acta pontificum Romanorum inedita' II, 197 nr. 238; cuius editionem adhibuimus, omissis tamen variis lectionibus, quae unde profuere sint, non perspicitur, at fere nullius sunt momenti; canones vero qui conveniunt cum Placentinis, quanquam fortasse in concilio Lateranensi repetiti sunt, reiecit et lectiones codicis 5 in usus editionis illius concilii vertimus. 6) *textus editionis Labbei et Cossartii X, 764 (= Mansi XXI, 7) profuere 'ex chronico S. Petri Vivi Senon. eo quod editum est auctiore'; cum vel in editione novissima chronici istius, cuius auctor est Clarius, a viro d. Duru 'Bibliothèque historique de l'Yonne' II, 524 instructa concilii Lateranensis canones nulli legantur¹, canones, quos ediderunt Labbeus et Cossartius, quorum ordo est idem ac codicis Vallicelliani, cuidam Chronici illius codici adscripti fuisse videntur.**

Diversam prorsus recensioem capitulum 1 et 2 ordine inverso servavit V, ille idem codex Vallicellianus p. 36, quam et ipsam editioni viri d. Pflugk-Harttung debemus et in adnotatione excudendam curavimus. Capita 3—5 hic omnino desiderantur. (P. deest.)

Anno^a dominicae incarnationis MCX.^b facta est^c in Lateranensi ecclesia synodus^d presidente domino Pascali^e II.^f papa^d indictione III^g, Nonas Martii, ubi^h haec capitula edita sunt:

1. Apostolorum canonibus statutum est², ut omnium negotiorum¹ ecclesiasticorum²⁰ curam episcopus habeat et ea velud Deo^k contemplante dispenset. Item¹ in Antiocheno concilio statutum est³, ut quae sunt ecclesiae, sub omni sollicitudine et conscientia bona et fide^m quae in Deumⁿ est conserventur; quae etiam^o dispensanda sunt^p, iudicio et potestate pontificis dispensentur^d, cui commissus est populus et animae quae intra^q ecclesiam^r congregantur. Item Stephanus^s papa et^t martir scribit⁴: 'Laicis^u, quamvis²⁵ religiosi sint, nulli^v tamen de ecclesiasticis facultatibus^w aliquid¹ disponendi^x legitur umquam attributa facultas'. Neque deinceps fieri^y permittimus, sed² omnino interdicentes^a prohibemus.

2. Si quis ergo^b principum vel^o aliorum laicorum¹ dispositionem seu^d donationem^o rerum sive possessionum^f ecclesiasticarum^g sibi^h vendicaverit, ut sacrilegus iudicetur. Clerici vero seuⁱ monachi, qui eas per illorum potestatem^k susceperint¹, excommunicationi subiciantur^m.

*) *V capitula 1 et 2 verso ordine sic praebet: (1) Item Stephanus martyr scribit: 'Laicis quamvis religiosi nulla de ecclesiasticis dignitatibus aliquid disponendi legitur attributa facultas. Neque deinceps fieri permittimus, sed omnino interdicentes prohibemus'. (2) Si quis principum vel aliorum laicorum dispositionem seu dominationem rerum seu possessionum eccle-*

397. a) Anno — edita sunt des. 3. 4. 5. b) millesimo centesimo decimo 2. c) facta est des. 6. d) deest 5. e) Pascale 1. f) secundo 2. g) corr. ex tercio 2. h) ubi — edita sunt des. 6; in 5. 6 hoc loco sequitur sententia capituli 5: Constitutiones — communione privetur. i) deest 1. k) domino 2. l) Item et 5. m) non facta add. 3. n) domino 6. o) et 6. p) et add. 5. q) infra 4. r) sunt add. 4. s) beatus Stephanus 3. t) papa et des. 2—6. u) laici 3. 4. v) nullatenus 5. w) de eccl. fac. nulli tamen 2. x) legitur unq. attr. disponendi 1. y) fieri deinceps 1. z) sed — prohibemus des. 6. a) interdicendo 4. b) deest 3. c) et 2. d) vel 4. e) dominationem corr. 1; dominationem 5. f) possessionem 2. 3. g) ecclesiarum 3. h) aliquid add. 5. i) sive 4. k) pot. ill. 3; eorum pot. 5. l) acceperint 5. m) subiacent 6.

1) *Adest tantum ad a. 1109 sententia haec: Hoc anno in Lateranensi ecclesia praesidente domno Paschali secundo, indictione tertia, Nonas Martii, factum est concilium. Cf. etiam excerpto a Chronico Clarii SS. XXVI, 34. 2) Can. 39; cf. Hinschius 'Decretales Pseudoisidorianae' p. 29. 3) Can. 27; cf. Mansi II, 1307. 4) Ep. II. Pseudoisid., c. 12 ed. Hinschius p. 186.*

3. Sunt^a preterea quidam, qui vel violencia vel^o favore^b non permittunt ecclesias regulariter ordinari; hos etiam decernimus ut sacrilegos iudicandos. Qui vero ecclesias eorum violencia vel potestativo favore susceperint, excommunicationi subiciantur.

4. Quicumque res naufragorum diripiunt, ut raptores et fratrum necatores ab^c ecclesiae liminibus^d excludantur.

5. Illud^e etiam repetitum et confirmatum est quod in Trocensi concilio de investituris ecclesiasticis^f promulgatum^g est^h, quod ita se habet: Constitutionesⁱ sanctorum canonum^j sequentes statuimus, ut quicumque clericorum ab hac hora^k investituram ecclesiae vel ecclesiastico dignitatis de manu laici^l acceperit et qui ei manum in-
10 posuerit, gradus sui periculo subiaceat et communione privetur.

siaticarum sibi vindicaverit, ut sacrilegus iudicetur. Si quis clericus, abbas vel monachus per laicos ecclesias obtinuerit, secundum sanctorum apostolorum canones et Antiocheni concilii capitulum excommunicationi subiacent. Nullus laicorum ecclesias vel ecclesiarum bona occupet vel disponat. Qui vero secus egerit, iuxta beati Alexandri capitulum^m ab ecclesiae
15 liminibus arceatur. (1) Sicut Domini vestimentum scissum non est, sed de eo sortiti sunt, ita nec ecclesia scindi debet, quia in unitate tota consistit. In potestatem ergo proprii episcopi ecclesiae reducantur et ab ipso, sicut in sacris canonibus cautum est, ordinentur alioquin et ecclesiae ipsae et clerici eandem divinis destituantur officiis.

398. PASCHALIS II. EPISTOLA 20 AD HEINRICUM V. DE POSSESSIONIBUS SANCTI PETRI.

1111. Mai. 3.

*Præbentur secundum editionem Iaffii in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 281 nr. 154 e codicibus duobus collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 f. 112; 2) Zwet-
25 lensi 283 p. 243. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 6295. (P. deest.)*

Paschalis^a episcopus servus servorum Dei dilecto in Christo filio H. Romanorum imperatori augusto salutem et apostolicam benedictionem.

Ex quo a nobis praesentia vestra discessit, de incolomitate status vestri aliquid ad nostram audientiam non pervenit. Verumtamen quia nostrae voluntatis est, prosperitatem vestram libenter addiscere et nostram vobis ad invicem intimare, de nobis
30 excellenciae vestrae litterarum praesentium relatione significamus. Siquidem nos per Dei gratiam bone sumus, licet quidam iussioni vestrae in his, quae beato Petro

397. ^a) Sunt — excommunicationi subiciantur *des. 4.* ^b) potestativo *add. 1 male.* ^c) susceperint excommunicationi subiciantur *add. 1 male.* ^d) *deest 2.* ^e) *pro ecclesiae liminibus 3. 4: aeclesia.* ^f) Illud — communione privetur *des. 2;* Illud — se habet *des. 5. 6.* ^g) *deest 3. 4.* ^h) confirmatum 4. ⁱ) Constitutiones — privetur in 5. 6 *posita sunt supra ante c. 1.* ^j) *pro sanctorum canonum 3: patrum; 4: patrum etc.; reliqua des. 3. 4.* ^k) *inantea add. 5.* ^l) *laica 5.*

398. ^a) Paschasius I; P. 2.

1) *Cf. supra nr. 306 c. 2 codicum Gaticiensis et Annalistarum Saxonis, c. 1 codicis Monacensis: textus
40 noster genuinum istius canonis formam servavisse videtur.* 2) *Inter epistolas tres Pseudoisidorianae Alexandri papae talis norma haud reperitur.*

restitui praecepistis, adhuc noluerint obedire, incolae videlicet Civitatis Castellanae¹, Castris Coreolli, Montis Alti, Montis Acuti et Narnienses². Nos tamen ea et comitatus Perusinum³, Eugubinum⁴, Tudertinum⁵, Urbenetum⁶, Balneum Regis⁷, Castellum Felicitatis⁸, ducatum Spoletanum, marchiam Fermanam⁹ et alias beati Petri possessiones per mandati vestri praeceptionem confidimus obtinere. A quibusdam vero de vestris filius fidelis nostri¹⁰ Rusticollis comitis, sicut audivimus, retinetur. Rogamus ergo dilectionem vestram, ut nobis eum reddi faciatis; quia et beati Petri fidelis est et in eius possessione moratur. Ad haec serenitatem vestram plurimum et plurimum commonemus, ut semper iusticiam diligatis¹¹ eamque totis viribus et toto conamine amplectamini, quatinus, qui verus rex, imperator et iudex est¹², in regni et imperii sui perpetuitate coronam vobis et gloriam largiatur.

Datum Laterani V. Non. Maii.

399. 400. PASCHALIS II. CONCILIUM LATERANENSE.

1112. Mart. 18. -- 23.

Relatio sive Gestorum breviarium, in quo continentur ea quae in concilii diebus quarto, quinto, sexto gesta sunt, e Regestis, ut videtur, receptum est a Bosone cardinali in Vita Paschalis II. et nuper e codice Riccardiano 228 editum est a rev. abbate Duchesne 'Le Liber pontificalis' II, 369°. Relatione ista utpote a nostro proposito aliena praetermissa, Pertzium imitantes proponimus primo loco relationem gestorum ultimi diei concilii et deinde eius Breviarium.

399. GESTA DAMPNATIONIS PRIVILEGII. Mart. 23.

Gesta diei ultimi, quo patres concilii privilegium de investitura, quod Henricus V. imperator a Paschali papa vi extorserat, dampnaverunt, singulariter reducta per orbem christianum promulgata sunt. Multa iis insunt quae etiam in scripto Gestorum generali continebantur, imprimis scriptum cassationis privilegii, quod Girardus episcopus Engolismensis nomine omnium protulit; e contra abundant professione fidei a pontifice prolata. Subsidia nostrae editionis fuerunt: 1) codex bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis M. 79 sup. saec. XII. in fol. 249¹⁰, optimae notae, quem contulit Waitz; 2) editio quam paravit Mansi XXI, 68 e codice quodam coevo monasterii S. Iustinae Patavii, qui Bureardi Decretum continebat; 3) codex Vaticanus 1984 saec. XII. f. 193, quem pro fundamento editionis posuit Pertz, qui tamen aliquas singulares scripturas praebet; 4) editio quam instruxit Marca 'Concordia sacerdotii et imperii' II, 357 (ed. Baluzius Parisiis 1663) e codice quodam S. Albini Andegavensis; 5) codex Vaticanus Christin. 147¹¹ saec. XII. fol. 27, quem contulit Waitz;

398. b) Eugubinum 1. 2. c) Fermaniam 1. 2. d) vestri 1. e) diligantis 1. f) ei 1.

1) Civitas Castellana. 2) Narni. 3) Perugia. 4) Gubbio. 5) Todi. 6) Urbino, seu potius legendum Erbevetanum. Orrieto. 7) Bagnoaca. 8) Città di Castello. 9) Bosonis Vitam integram descripsit saec. XIV. cardinalis Arragonius, ed. Muratori 'Scr. rer. Italicarum' III, 1, 363. Mansi XXI, 49 et ipse cardinalem Arragonium secutus edidit Relationem, sed e Gestis dampnationis privilegii tectui intrusit confessionem, quam papa die sexto fecit (Amplector — perseverabo). Relatio legitur etiam in codice Vallicelliano G. 24; v. Pflugk-Hartung 'Her Italicum' I, 105. 10) Cf. 'Archiv' XII, 611. 11) Cf. 'Archiv' XII, 268, 'Neues Archiv' III, 146.

ultima parte, nominibus scilicet cardinalium presbyterorum et diaconorum caret perinde ac 6 et 7; 6) textus quem inseruit Florentius Wigornensis Chronico suo secundum editionem SS. V, 566; 7) textus Willelmi Malmesburiensis in Gestis regum Anglorum l. V, c. 427—429 secundum editionem SS. X, 480; 8) codex Ottobonianus 3057 Albini scholaris, saec. XII, ex. f. 160, quem contulit Waitz; codex a reliquis in eo discrepat quod textum aliquoties Gestorum generalium textu corrigere conatus est, seriem autem episcoporum et clericorum genuinam ope seriei Gestorum istorum explevit; eiusdem indolis est fragmentum, nempe partis ultimae, quod continetur in duobus codicibus, ubi succedit canonibus concilii Guastallensis a. 1106, et quidem in 9) cod. Sancti Vincentii Bisuntini, e quo edidit Martène 'Thesaurus anecdotorum' IV, 127 et 10) cod. Lucensis, cuius varium lectionem dedit Mansi XX, 1212¹.

Uncis in textu inclusimus sententiam, per quam Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 74 textum e codice Cencii Vaticano 8486 ampliavit, quia Cencium neque a codice 1984 neque ab Albino pendere constat.

Gesta in suos usus vertit partemque plane descripsit Ekkehardus in Chronico universali, SS. VI, 246. (P. II, 181.)

Actio^a concilii^b contra heresim de investitura^c.

Anno ab incarnatione Domini^d MCXII, indictione V, anno^e pontificatus domni pape Paschalis secundi XIII^f, mense Martio^g, XV^h Kalendasⁱ Apriles^k, celebratum est concilium Rome Lateranis in basilica Constantiniana. In quo cum^l domnus papa Paschalis^m resedissetⁿ cum archiepiscopis et episcopis et cardinalibus et^o abbatibus et varia multitudine clericorum et laicorum, ultima die concilii, facta coram omnibus^p professione catholico fidei, ne quis de fide ipsius dubitaret, dixit:

'Amplector omnem divinam scripturam, scilicet veteris et^q novi testamenti, legem a Moyse scriptam et a sanctis prophetis. Amplector IIII^r euangelia, VII canonicas epistolas, epistolas gloriosi doctoris beati Pauli apostoli, sanctos canones^r apostolorum^s, IIII universalia concilia sicut IIII euangelia, Nicenum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Calcedonense^t, et^u Antioecenum concilium et decreta sanctorum patrum Romanorum pontificum, et precipue decreta^v domni mei^w pape^x Gregorii^y et beate memorie pape Urbani^z. Que ipsi laudaverunt, laudo: que ipsi^a tenuerunt, teneo: que confirmaverunt, confirmo: que dampnaverunt, dampno: que reppulerunt, repello: que interdixerunt, interdictio: que prohibuerunt, prohibeo in^b omnibus et per omnia, et^c in his semper perseverabo^d.

[Tunc surgentibus ex consensu fratribus, gratie Deo et pontifici acte sunt, quod veritate liquidius patefacta de medio ablata sit scandali et dissensionis occasio.]^d

Quibus expletis surrexit pro omnibus Girardus^e Engolismensis episcopus, legatus^f in Aquitania^g, et communi assensu domni pape Paschalis^h totiusque concilii coram omnibusⁱ legit hanc scripturam:

399. ^a) lemma in l. 3. 5; in 2: Acta concilii ecclesiae . . . ^b) synodi Romani 5. ^c) investituris 3. ^d) nostri add. 8. ^e) pro anno — XIII 3: anno XIII pontificatus dicti pontifici. ^f) XIII 2. ^g) Mar. 1. ^h) VIII leg. 1, sed deletum esse videtur; V leg. 5. ⁱ) Idus 4. ^k) Aprilis 2. 4—7. ^l) dum 5. ^m) P. I; P. papa 3. ⁿ) presedisset l. 2. 8. ^o) et abh. des. 6. 7. ^p) ac 5—7. ^q) sancta add. 5. ^r) sanctorum add. 3. ^s) sanctorum ap. sanctos canones 8. ^t) Calcedonensem 3. ^u) praeterea 7; deest 6. ^v) deest 3. ^w) nostri 8. ^x) deest 2. ^y) VII. add. 3. 4. 5. ^z) V. secundi 3. ^a) deest 3. 7. ^b) in — omnia et des. 8. ^c) deest 6. 7. ^d) uncis inclusa add. Watterich II, 74 e codice Cencii Vaticano 8486 fol. 146. ^e) G. 8. ^f) apostolice sedis legatus 8. ^g) Equitania 8. ^h) P. I; Paschalis pape 3. ⁱ) coram omnibus des. 7.

¹) Martène, quem secutus est Mansi, fragmentum concilio Guastallensi vindicavit. Fragmentum in utroque codice immediate succedit scripto refutationis investiturae per regem Ungariae factae, quod revera ad concilium Guastallense pertinet; cf. Bostonem p. 373.

'Privilegium^k illud, quod non est privilegium^l, sed^m vero debet dici privilegiumⁿ, pro^o liberatione captivorum et ecclesie a domino papa Paschali^p per violentiam Henrici regis^q extortum^r, nos omnes in hoc sancto concilio cum^s domino papa^t congregati canonica censura^u et ecclesiastica auctoritate, iudicio sancti Spiritus dampnavimus^v et irritum esse iudicamus atque omnino cassamus^w et, ne quid^x auctoritatis et efficacitatis^y habeat, penitus excommunicamus. Et hoc ideo^z dampnatum est, quia in eo privilegio^a continetur, quod electus canonice a clero et populo a nemine consecratur, nisi prius a rege^b investiat^c, quod est contra Spiritum sanctum et canonicam institutionem^d.

Perlecta vero hac carta, acclamatum est^e ab universo concilio^f: 'Amen, amen'; fiat, fiat!^g

Archiepiscopi^h qui cum suis suffraganeis interfuerunt hii sunt: Iohannesⁱ patriarcha Veneticus, Sennes^j Capuanus, Landulfus Beneventanus, Amalfitanus, Regitanus, Hidrontinus^k, Brundisius^l, Compsanus^m, Girontinusⁿ, et Greci^o: Rossanus^p et^q archiepiscopus^r Sancte Severine. Episcopi vero^s: Centius Sabinensis^t, Petrus Portuensis, Leo Hostiensis, Cono Prenestinus^u, Girardus Engolismensis, Gualo Leonensis, legatus^v pro Bituricensi et Viennensi archiepiscopis, Rogerius Vulturnensis^w, Gualfredus^x Senensis^y, Rolandus^z Populoniensis^a, Gregorius Terracinensis, Willihelmus^b Siracusanus legatus pro omnibus Siculis, Willihelmus^c Troianus, et alii fere C episcopi. Bruno^d Signinus^e et Iohannes Tusculanus^f episcopi cum essent Rome, illa die concilio^g non interfuerunt: qui postea lecta dampnatione^h privilegiiⁱ consenserunt et laudaverunt^j.

^{*)} *Sequentia leguntur in 8-10 cum Bosone plane concordantia sic:* Archiepiscopi vero et episcopi, presbyteri quoque et^l diaconi cardinales qui interfuerunt ipsi concilio hii sunt: C. Sabinensis, P. Portuensis, L. Hostiensis, C.^k Prenestinus et I. Tusculanus episcopi; patriarcha Venetus; S. Capuanus, L. Beneventanus, Amalfitanus, Reginus, Ydrontinus, Brundisius, Consanus, Girontinus, Rossanus archiepiscopi; G. Hengolesmensis^m, G. Legionensisⁿ et legatus pro Bituricensi et Viennensi archiepiscopis, R. Vulturnensis^o, G. Senensis, H. Populoniensis, G. Terracinensis et G. Siracusanus pro omnibus Siculis, G. Troianus, Bruno Signiensis et alii fere centum episcopi. Presbyteri etiam^p cardinales: B. tituli Sancti Marci, R. tituli Sancti Eusebii^q, R. tituli Sancte Prisce, G. tituli Sanctorum apostolorum, B. tituli S. P. ad vincula, A. tituli Sancti Clementis, R. tituli Sancti Laurentii in Damaso, I. tituli Sancte Cecilie, B. tituli Sancti Martini, T.^r tituli Sanctorum Ioannis et Pauli, A.^s tituli Sancti Griseochoni, R. tituli Sanctorum Petri et Marcellini, V. tituli Sancte Balbine^t, P. tituli^u Sancti Sixti et A. tituli Sancte Susanne^v. Diaconi vero^w cardinales: abbas Sublaccensis etc.

399. ^k) *hic incipiunt* 9. 10. ^l) neque vero debet dici privilegium *add.* 4. ^m) *nec* 9. 10. ⁿ) privilegium 9. 10. ^o) cum de 9. 10. ^p) P. 1; *deest* 3; Paschali papa 4. 5. ^q) H. regis 1; H. R. 3; regis H. 4-7. ^r) *sic add.* 9. 10. ^s) eodem *add.* 9. 10. *Boso.* ^t) *deest* 6; Paschali *add.* 3. ^u) *canonicam censuram* 3. ^v) *dampnatum* 8. *Boso.* ^w) *quassamus* 5-7. ^x) *deest* 9. ^y) *efficacine* 7; *vim add.* 9. ^z) *Ideo autem* 8-10. *Boso.* ^a) privilegio 2. 4. 5. 7. 9. 10. *Boso.* ^b) a rege prius 3. ^c) *pro est* ab 7; ab omnibus et. ^d) populo 9. 10. *Boso.* ^e) *deest* 6. ^f) *deest* 1. 2. ^g) *Sennes* 3; *Semies* 5-7; *Capuanus post Beneventanum ponitur in* 3. ^h) Ydrontinus 3. ⁱ) Brundisius 1; Brundisius 4. 5. 6. ^j) *sic* 3; Compsanus 1. 5; Compsanus 2; Capuanus 4. 6. 7. ^k) Girontinus 3. ^l) et Greci *des.* 3. ^m) Rossanus 1. 4; Rossanensis 2; Rossanus 6. 7. ⁿ) *deest* 1. 2. 3. ^o) episcopus *corr.* archiepiscopus 1; archiepiscopi 2. ^p) *Romany male* 3. ^q) Savinensis 3. 6. ^r) Pene-strinensis 3. ^s) *pro* legatus -- archiepiscopi 3; archiepiscopus Biennensis. ^t) Vulturnensis 3. ^u) Walfredus 3; Gualfredus 4-7. ^v) *Semensis* 3. ^w) *Rodaldus* 3. ^x) Populoniensis 3. ^y) *sic* 3; Gisel-mus 1; 4. 5. 6 *hic addunt:* Troianus, Gibinus (Guillelmus 4). ^z) Gisehmus 1; W. Troi. *des. hic* 4. 5. 6. ^a) Brunus 3; *deest* 6. 7. ^b) Signius 2; Signensis 3; Signinus 5. 6; Siwinus 7. ^c) Tusculanensis 3. ^d) concilium 1; *deest* 5; non interf. concilio 3. ^e) *notandi add.* 3. ^f) privilegii 2. 4. 5. 6. ^g) *religiosa des.* 5-7. ^h) presbyterique 9. 10. ⁱ) P. 10. ^j) episcopus 9. 10. ^k) Hengolesmensis 8; Angolismensis 9; Engolismensis 10. ^l) Leonensis 9. ^m) Uteranensis 9; Vulturnensis 10. ⁿ) et 9. ^o) Eustachii 9. 10. ^p) 1. 9. 10. ^q) G. 10. *Boso: lacuna in* 9. ^r) Sabine 9. 10. ^s) *deest* 8. *Boso.* ^t) *sic pro* Savine 8-10. *Boso.* ^u) *deest* 10.

Cardinales vero^x — Bonifacius tituli Sancti Marci, Robertus tituli Sancti Eusebii, Romanus tituli Sancte Priace, Gregorius tituli Sanctorum^y apostolorum, Benedictus tituli Sancti^a Petri ad vincula, Anastasius tituli Sancti Clementis, Riso^a tituli Sancti^b Laurentii in Damaso^a, Iohannes tituli Sancte Cecillie, Divizo^d tituli Sancti^e Martini, Thebaldus tituli Sanctorum^f Iohannis et Pauli, Gregorius^g tituli Sancti Grisogoni, Rainerus^h tituli Sanctorum Marcellini et Petriⁱ, Vitalis tituli Sancte Balbine, Petrus tituli^k Sancti Syti et Albericus tituli^l Sancte Savine cardinales^m — cum essent Romeⁿ, illa die concilio non interfuerunt^o; postea lecta dampnatione nefandi privilegii^p consenserunt et laudaverunt.

10 Diaconi^q vero^r: Iohannes^s abbas Sublacensis, Iohannes Galetanus^t abbas Sancti Andree, Leo^u, Gregorius, Aldo, Theobaldus^v, Roscemannus^w, hii omnes^x in dampnatione predicti privilegii^y consenserunt, cum abbatibus et^z innumerabili^a multitudine tam clericorum quam laicorum.

15 Hec^b carta^c dictata est a Girardo Engolismensi, Leone Ostiensi, Gregorio Terracinensi, Gualone Leonensi^e episcopis, a Roberto^d cardinali^e tituli Sancti Eusebii, Gregorio tituli Sanctorum^g apostolorum^f, communi aliorum consilio^g.

400. BREVIARIUM GESTORUM.

Breviarium, quod continet scriptum damnationis privilegii et canonem unum, qui plane eum canone concilii (Guastallensis congruit, servaverunt 1) codex bibliothecae rev. ministerii Scaufhusensis 46 saec. XII. fol. ultimo, ex quo vulgatum est apud Böhmernum 'Acta imperii selecta' p. 595 nr. 882 et a Wattenbachio 'Neues Archiv' VI, 449²; 2) codex bibliothecae Barberinae XI, 181 saec. XII. fol. 59, quem iam olim excussit vir b. n. Bethmann.

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi MCXII^a, XV. K. Apr.^b, indiet. V.^c celebrata est synodus in aeclesia Lateranensi, presidente domno papa Paschale secundo, cum episcopis Italiae, Langobardiae^d, Galliae, Venetiae, Apuliae, Calabriae, Siciliae CXXX, et abbatibus et clericis innumerabilibus. Ubi damnatum, cassatum et reprobatum^e est privilegium immo privilegium illud, quod Henricus^f quartus Alemannorum^g tyrannus a domno papa necessitate non modica ingruente extorsit. Hocque^h factum est auctoritate beatiⁱ Innocentii pape, qui quod necessitate imminente male^j factum est, cessante necessitate^k mutandum precipit, et decretis felicis^l memorie Gregorii VII. atque^m Urbani Romanorum pontificum observatis.

399. x) pro vero 3: presbyteri urbis Romae. y) deest 1. 3. z) pro sancti P. ad vincula 3: Eudoxie. a) Boso 4. b) pro sancti — Damaso 3: Damassi. c) Romanus tituli sancte Praxedis add. 3. d) Divizo 3. e) pro sancti Martini 3: Equitii. f) pro sanctorum — Pauli 3: Pamachii. g) Agastinus 3. h) Rainerus 2. i) tituli sancti Petri et Marc. 1. 2; tit. sanctorum P. et M. 4. k) deest 3; vero tituli 4. l) deest 1—3. m) deest 4. n) Rome essent 3. o) non interf. concilio qui 3. p) privilegii 2. 4. q) Diacones 3. r) vero deest 3; cardinales add. 5. Boso. s) deest 1. 2. 4. 8. Boso. t) Gaitanus 1; Guitanus 2. u) sanctae crucis add. 4. v) Ego add. 3; et add. 8. Boso. w) Roscemannus 3; Rosimannus 8; Rossimannus Boso. x) deest 8. Boso. y) privilegii 2. 4. 8. Boso. z) deest 1. 2. a) innumera 4. b) reliqua des. 3; leguntur etiam apud Bosonem. c) Legionensi 8. Boso. d) Roberto 1. e) deest 8. Boso. f) presbiter cardinalibus add. 8. Boso; cum add. 2. g) consilio 1.

400. a) MCXIII. 1; MCXI. 2. b) XV. K. Apr. des. 2. c) III. 2. d) pro Langobardiae usque innumerabilibus 2: Campanie Apulie Calabriae Langobardie et Gallie. e) repr. et cassatum 2. f) 2 sic: necessitate — ingruente, Henricus — tyrannus, a domno papa extorsit. g) Alemannorum 1. h) Hocque factum est des. 2. i) deest 2. k) nec. cessante. 2. l) beatissime 2. m) et domni 2.

1) Id est ipsa carta cassationis privilegii. 2) Cf. etiam 'Archiv' VIII, 733

Capitulum damnati^a privilegii in haec verba. Privilegium illud, quod verius potest privilegium dici, a domino papa pro liberatione ecclesiae et captivorum extortum, iudicio sancti Spiritus et canonica censura et auctoritate ecclesiastica damnamus, cassamus, irritum iudicamus et, ne quid auctoritatis et efficientiae habeat, penitus excommunicamus.

Item^o aliud capitulum. Nullus¹ abbas, nullus archipresbiter, nullus prepositus ecclesiae audeat possessiones ecclesiae suae vendere, commutare, locare vel in feudum^p dare sine communi fratrum consensu et episcopi propriae civitatis, vel^q aliquod spirituale a laicali manu accipere²; alioquin ordinis sui periculum^r patiatur.

401. CALIXTI II. CONCILIUM LATERANENSE GENERALE.

1123. Mart. 27.

Complures huius concilii recensiones seu Gestorum abbreviationes existant, quarum prima, quae 22 capita continet, prooemio tamen caret, primum a. 1644 ut video vulgata est in Collectione conciliorum regia Parisina XXVII, 37, nescio quo e fonte; quam editionem repetiverunt Labbeus et Cossartius X, 867 et Mansi XXI, 282. Secundam edidit Mansi XXI, 301 e codice coaevo Pistoriensi Panormiae Ivonis, quae prooemium et capita 19 complectitur; capita in universum quadrant ad capita 1—19 recensionis primae, ordine tamen inverso. Tertiam recensionem edidit Pertz e codice Vindobonensi 2178 (Ius can. 91) saec. XII, quae continet 18 capita et rubra duorum aliorum, prooemio autem caret. Eiusdem fere indolis est recensio, quam publici iuris fecit Marca 'Concordia sacerdotii et imperii' II, 363 (ed. Baluzius Parisiis 1663) 'ex veteri codice monasterii Anianensis in diocesi Monspelienis'. Ordo capitulum aliquantum discrepat ab ordine codicis Vindobonensis, abundat textus prooemio et capite uno (XV), quod etiam in recensionibus prima et secunda, forma tamen diversa, reperitur; e contra desiderantur et rubra ista capitulum XIX. et XX. atque unum caput (XI. seu XIII.), quod commune est codici Vindobonensi et recensionibus illis. Collatione facta cum appareret, codices 1) Anianensem et 2) Vindobonensem duo tantum exempla eiusdem recensionis esse, novam eius editionem instruximus, codicem 1 pro fundamento ponentes. Diversos capitulum numeros in codice 2 unciis inclusos adiecimus, concordantiam capitulum recensionum primae (L) et secundae codicis Pistoriensis (P), adnotatis in varia lectione numeris, monstravimus. Ceterum non nostrum esse arbitramur, harum etiam recensionum editionem parare³. (P. II, 182.)

Anno^a ab incarnatione Domini MCXXIII^b, Kalendis Aprilis⁴, presidente domino papa Calixto secundo, anno pontificatus sui quinto, celebrata est magna synodus Romae

400. ^a) pro damnati — verba 2: damnationis pape Pascalii contra He. rogem. ^b) Item al. cap. des. 1. ^c) feudum 2. ^d) vel -- accipere des. 2. ^e) detrimentum 1.

401. ^a) Anno — confirmata des. 2. ^b) MCXXII. 1.

1) *Sequentia litteris minutis expressa repetunt canonem concilii Guastallensis supra nr. 395 cap. 6.*
2) *Haec sapient cap. 2 concilii Trecentis supra nr. 396.* 3) *Acta concilii extant in cod. Vaticano Christian. 987 ('Archiv' XII, 312) et Olomucensis capituli 205 saec. XII ('Archiv' X, 682).* 4) *Inno VI. Kal. Aprilis secundum codicem Pistoriensem; c. Mansi XXI, 301.*

diversarum provinciarum archiepiscoporum, episcoporum et abbatum quamplurimorum, ubi recitata sunt haec capitula et totius assensu concilii confirmata:

I.^o Sanctorum¹ patrum exempla sequentes et officii nostri debita^d innovantes, ordinari quemquam per pecuniam in ecclesia Dei vel promoveri, auctoritate sedis apostolicae^e modis omnibus prohibemus. Si quis vero in ecclesia ordinationem vel promotionem taliter^f acquisierit, acquisita^f prorsus careat dignitate.

II.º A suis episcopis excommunicatos ab aliis episcopis, abbatibus et clericis in communionem recipi, procul dubio prohibemus.

III.º Nullus^h in episcopum nisi canonicè electus consecraturⁱ; quod si praesumptum fuerit, et^f consecratus et consecrator absque recuperationis spe deponatur^k.

III.º Nullus omnino archidiaconus aut archipresbyter sive praepositus vel decanus animarum curam vel praebendas ecclesiae sine iudicio vel consensu alicui tribuat, immo sicut sanctis canonibus constitutum est, animarum^m cura et rerum ecclesiasticarum dispensatio in episcopi iudicio et potestate permaneat. Si quis vero^f contra hoc facere aut potestatem, quae ad episcopum pertinet, sibi vendicare praesumpserit, ab ecclesiae liminibus arceatur.

V.^o Ordinationes, quae a Burdino^o heresiarcha, postquam a Romana ecclesia est dampnatus, quaeque et^p a pseudoepiscopis per eum postea ordinatis factae sunt, nos irritas esse^q iudicamus.

VI.º Nullus² etiam in praepositum, nullus in archipresbyterum^l, nullus in decanum nisi presbyter^l, nullus^u in archidiaconum nisi diaconus ordinetur.

VII.º Presbyteris, diaconibus vel^w subdiaconibus concubinarum et uxorum contubernia ponitis interdiciamus et aliarum mulierum cohabitationem, praeter quas synodus Nicena propter solas necessitudinum causas habitare permisit, videlicet matrem, sororem, amitam vel^x materteram aut alias^y huiusmodi, de quibus nulla valeat iuste suspicio² oriri.

VIII.º Praeterea iuxta beatissimi Stephani sanctionem statuimus, ut laici, quamvis religiosi sint, nullam tamen de ecclesiasticis rebus aliquid disponendi habeant facultatem³. Sed secundum apostolorum canones omnem negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat et ea velut Deo contemplante dispenset. (VIII.) Si⁴ quis ergo principum vel aliorum laicorum^b dispositionem^c seu donationem^d rerum sive^e possessionem ecclesiasticarum^f rerum^g sibi vendicaverit, ut sacrilegus iudicetur^h.

VIII. (X.)ⁱ Coniunctiones consanguineorum fieri^k prohibemus, quoniam eas et divinae et saeculi prohibent leges. Leges enim divinae hoc agentes et eos qui eis procedunt non solum ciciunt sed maledictos appellant. Leges vero saeculi infames tales^l vocant et^m ab hereditate repellunt. Nos itaque patres nostros sequentes infamia eos notamus et infamesⁿ esse censemus.

X. (XII.)^o Eis^p qui Hierosolymam proficiscuntur et ad christianam gentem defendendam et tyrannidem infidelium debellandam efficaciter auxilium suum praebuerint, suorum peccatorum remissionem concedimus et domos, familias atque omnia bona eorum in beati Petri et Romanae ecclesiae protectione, sicut a domino nostro papa

401. ^o I. L. P. ^d) debitum 2. ^e) secundum apostolicam auctoritatem 2. ^f) deest 2. ^g) IX. L.; III. P. ^h) X. L.; II. P. ⁱ) electum consecrat 2. ^k) dampnatur 2. ^l) VII. L.; V. P. ^m) deest 1. ⁿ) VI. L.; IX. P. ^o) ab ordino 2. ^p) deest 1. ^q) esse irr. 2. ^r) II. L.; IV. P. ^s) archidiaconum ordinetur 2. ^t) vel diaconus add. male 1. 2. ^u) nullus — diaconus deest 2. ^v) III. L.; VII. P. ^w) et 2. ^x) deest 2. ^y) alia 2. ^z) iuste val. susp. 2. ^{aa}) IV. L.; VI. P. ^{bb}) aut laic. aliorum 1. ^{cc}) dispensationem 1. ^{dd}) dominationem 2. ^{ee}) pro rerum sive 2: vel. ^{ff}) ecclesiasticorum 2. ^{gg}) deest 1. ^{hh}) videntur 1. ⁱⁱ) V. L.; VIII. P. ^{kk}) deest 1. ^{ll}) eos add. 1. ^{mm}) deest 2. ⁿⁿ) eos add. 2. ^{oo}) XI. L.; XII. P. ^{pp}) autem add. 2.

1) *E. concilii Tolosani anni 1119 cap. 1. ed. Mansi XXI, 226.* 2) *E. concilii Tolosani cap. 11. ed. Mansi XXI, 226.* 3) *Cf. supra nr. 397 c. 1.* 4) *Cf. ibidem c. 2.*

Urbano^a statutum^c fuit, suscepimus^d. Quicumque ea distrahere vel auferre, quamdiu in via illa morantur, praesumpserint^e, excommunicationis ultione plectantur. (XIII.) Eos autem qui vel pro Hierosolimitano vel pro^a Hispanico itinere cruces sibi in vestibus posuisse noscuntur et eas^f postea^g dimisissent, cruces iterato assumere et viam ab instanti pascha usque ad sequens proximum pascha^h perficereⁱ apostolica auctoritate^j praecipimus. Alioquin extunc eos ab ecclesiae introitu sequestramus et in omnibus terris eorum divina officia praeter infantium baptismum et morientium penitentias interdici-

XI. (XIII.)^k Illam vero pravam Porticanorum consuetudinem, quae haecenus ibi fuit, ex fratrum nostrorum et curiae totius consilio necnon voluntate atque consensu praefecti removendam censemus, ut Porticanorum habitatorum sine^l herodibus morientium bona contra morientis deliberationem^m minime pervadantur; ita tamen ut Porticani inⁿ Romano ecclesiae et nostrae nostrorumque successorum obedientia^o fideliter permaneant.

XII. (XV.)^p Sanctorum patrum canonibus consona sentientes oblationes de sacratissimo et reverendissimo altari beati Petri et Salvatoris et Sanctae Mariae Rotundae^q et^r Sancti Nicolai Baronsis, Sancti Egidii aut^s de aliis omnium ecclesiarum altaribus sive crucibus a laicis auferri, penitus interdici^tmus et sub anathematis districtione^u prohibebimus. Et^v ecclesias a laicis^w incastollari aut^x in servitutem redigi, auctoritate apostolica prohibemus.

XIII. (XVI.)^y Quicumque monetam falsam se sciente fecerit aut studioso expendit, tamquam maledictus et pauperum virorum oppressor necnon^z et^{aa} civitatis turbator a fidelium consortio separetur.

XIII. (XVII.)^{ab} Si quis Romipetas et peregrinos^{ac} apostolorum limina et aliorum sanctorum oratoria visitantes capere seu rebus quas ferunt spoliare et mercatores^{ad} novis teloneorum et pedagiorum^{ae} exactionibus molestare praesumpserit, donec satisfecerit, communione careat^{af} christiana.

XV.^{ag} Quidquid vero de pace et treuia Dei vel de incendio seu de publicis stratis ab antecessoribus nostris Romanis pontificibus constitutum est, nos sancti Spiritus auctoritate confirmamus.

XVI. (XVIII.)^{ah} Sanctorum etiam patrum vestigiis inhaerentes generali decreto^{ai} sancimus, ut monachi propriis episcopis cum omni humilitate subiecti existant et eis uti magistris et ecclesiae Dei pastoribus debitam obedientiam et devotam in omnibus subiectionem exhibeant. Publicas missarum solemnitates nusquam celebrent. A publicis etiam infirmorum visitationibus, inunctionibus seu etiam penitentiis, quod ad illorum nullatenus officium pertinet, sese omnino abstineant. In ecclesiis vero, quibus ministrare noscuntur, presbyteros non nisi per manum sui episcopi habeant, qui ei de suscepta animarum cura respondeant.^{aj}

Exempla^{ak} Leonis ad Dioscorum, ut in die resurrectionis levitica et sacerdotalis fiat ordinatio. Cap. XVIII. Quod mane dominico continuato ieiunio sabbati possit fieri ordinatio. Cap. XX.

^{*)} XVIII. Uctiones et visitationes infirmorum et publicas missas monachis omnino interdici^{mus}. *cod. 2.*

101. ^{a)} Urb. papa 2. ^{c)} constitutum 1. ^{e)} suscepimus 1. ^{g)} praesumpserit 2. ⁱ⁾ deest 1. ^{v)} deest 2. ^{w)} prox. pascha sequens 2. ^{x)} hoc caput deest in 1; XII. L.; XI. P. ^{y)} sive 2. ^{z)} deliberationis 2. ^{aa)} in Porticani 2. ^{ab)} obedientias 2. ^{ac)} hoc caput in 1 distribuitur in duo XI et XII; XIV. L. P. ^{ad)} ecclesias 2. ^{ae)} sive 2. ^{af)} distr. anath. 2. ^{ag)} deest 1, qui hoc loco cap. XII. incipit. ^{ah)} a laicis des. 2. ^{ai)} deest 2. ^{aj)} XV. L. P. ^{ak)} deest 1. ^{al)} XVI iterum 2 errore librarii; XVI. L. P. ^{am)} seu mercatores *add. hic 1.* ^{an)} et mercatores *des. hic 1.* ^{ao)} pedaticorum 2. ^{ap)} careant 1. ^{aq)} hoc caput deest 2; XIII. L. P. ^{ar)} XVII. L. P. ^{as)} reliqua in solo 2.

402. INNOCENTII II. CONCILIUM PISANUM.

1135. (Mai. Iun.)

Breviarium Gestorum, quod prooemio amplissimo cminet, in codice Vindobonensi 5190 (Salisb. 20 B) saec. XV. fol. 43 inter Acta concilii Pisani anni 1409 detexit vir cl. Bernheim et editionem principem instravit Zeitschrift für Kirchenrecht XVI, p. 148, quam repetimus. Textus codicis cum multo perinde indigeat emendationibus, et editor quo excellit acuminis operam iis acerrimam navaverit, admodum pauca nobis facienda erant. Neque tamen omnia nos absolute contendimus. Ceterum canones sex concilii Pisani desumptos ex additionibus Panormiae Ivois in codice quodam Pistoriensi, quorum primus plenioris capituli nostri 2 textum continet, edidit Mansi XXI, 490. (P. decst.)

Anno dominice incarnationis millesimo centesimo XXXVI.¹ celebrata est synodus Pisis a domino papa Innocencio II. in ecclesia beate Marie virginis, residentibus episcopis Penestrino, Albanensi, Sancte Roffine, Tiburtino, Ortano, Segnino, Civitatis Castellane²; patriarchys eciam Aquilegensi cum suis suffraganeis et Henrico Gradensi; Ravennatensi, Pisano, Ianuensi, Lugdunensi³, Bituricensi, Senonensi, Remensi, Rothomagensi⁴ et Thuronensi archiepiscopis, et legatis aliorum archiepiscoporum videlicet Dolensis⁵, Auxitani⁶, Narbonensis et Bracarensis⁷, nec non Carnotensi⁸ episcopo apostolico sedis legato; episcopis autem Ytalye, Longobardie, Tuscie, marchie Tarvisino⁹, Provincie, Gothie¹⁰, Hyspanie, Aquitanie, Francie, Normannie¹¹, Turonie, Lothoringie et Saxonie; de Ducatu tribus episcopis Spoletano, Fulginatensi¹², Asisinatensi¹³; de marchia Cameriniensi¹⁴ Nucerinensi, Esinatensi¹⁵; Humanensi, Auximano, Anconitano, Sennogaliensi, Callensi, Forosinphronensi, Fanensi, Pensauriensi¹⁶; de civitatibus¹⁷ beati Petri Ariminensi¹⁸, Montisferetrano¹⁹, Urbinatensi²⁰, Castellano, Eugubino²¹, Perusino, Tudertino²²; de Tuscia Tuscanensi, Balneoregensi²³, Suanensi, Roscellano, Populoniensi, Clusino, Arethino²⁴, Senensi, Voltorano, Fesulano, Florentino, Pistoriensi, Lucano, Lunensi²⁵; Placentino quoque, Cremonensi, Brixioniensi, Bergamensi²⁶, Mantuano²⁷, Feltrensi²⁸, Vicentino, Cumano, Novariensi, Albensi, Hyporiensi²⁹, Vercellensi³⁰, Aquensi, nec non electis duarum ecclesiarum Laudensis³¹ scilicet et Terdonensis³²; Faventino, Cesenatensi³³, Imolensi, Foropopiliensi³⁴, Bobiensi, Comaciniensi, Augustinensi³⁵, Gracianopolitano³⁶, Maurianensi³⁷, Vapincensi, Sistaricensi, Nicensi, Foroiliensi, Tricestrino, Auraciensi, Avinionensi³⁸, Gerundinensi³⁹, Vicensi, Oscensi, Oximensi⁴⁰, Gevenensi⁴¹.

402. a) Ludinon c. b) Rothomagen c. c) Tolon c. d) Axitani c. e) fracanen c.
 f) Carnocen c. g) Thuringie c. h) Ethie c. i) Normanie c. k) Fulginate c. l) Asisinate c.
 m) Comeriniensi c. n) Esinate c. o) comitatibus c. p) Arumini c. q) Montis Feretro c. r) Urbinate c.
 35 s) Eugubis c. t) Balneoregon c. u) Arechino c. v) Berganen c. w) Montitano c.
 x) Febren c. y) Hyponen c. z) Vertollen c. aa) lautum c. bb) Tridonen c. cc) Cesenate c.
 dd) foro Pöplien c. ee) Gracionopolitani c. ff) Muritunen c. gg) Gerudin. c. hh) Oxausi c.
 ii) Geveccensis c.

1) Secundum calculum Pisanum. 2) Tivoli, Orte, Segni, Civita Castellana. 3) Spoleto, Foligno, Assisi. 4) Nocera, Jesi, Umara, Osimo, Ancona, Sinigaglia, Cagli, Fossombrone, Fano, Pesaro. 5) Rimini, Montefeltre, Urbino, Città di Castello, Gubbio, Perugia, Todi. 6) Toscanella, Bagnorea, Senna, Rosello (postea Grosseto), Massa Maritima, Chiusi, Arezzo, Siena, Volterra, Fiesole, Firenze, Pistoja, Lucca, Luna. 7) Piacenza, Cremona, Brescia, Bergamo, Mantua, Feltr, Vicenza, Como, Novara, Alba, Ivrea, Vercelli, Acqui, Lodi, Tortona. 8) Faenza, Cesena, Imola, Forlimpopoli, Bobbio, Comacchio, Asta. 9) Grenoble, St. Jean de Maurienne, Gap, Sisteron, Nizza, Fréjus, St.-Paul-trois-châteaux, Orange, Arignon. 10) Gerona, Vich, Osea, Osona provinciae Tarragonensis.

Dignensi, Antipolitano^k, Lausanensi^l, Metensi, Tullensi, Verdunensi, Spironsi, Guomaciensi², Lingonensi, Petrogoricensi¹, Lemovicensi, Pietaviensi, Sanotonensi, Meldunensi, Parisiensi, Trocensi, Suessionensi, Bolvacensi, Silvanectensi, Atrebatensi^m, Morinensiⁿ, Noviomensi, Sagiensi, Constanciensi, Carleolensi^o, Redonensi, Venetensi^{p,q}; abbatibus quoque Cluniacensi, Clarevallensi, Wizoliacensi⁴, Case Dei^r, Massiliensi, 5 Sancti Egidii, Montis Maioris, Grassensi, Dolensi, Sancti Germani de Pratis, Corbiensi, Sancti Medardi, Sancti Vedasti^{s,t} et aliorum abbatum copiosa multitudo. In quo nimirum multa statuta sunt que ad honorem Dei pertinere videbantur.

1. E quibus¹ illud est, quod monachi et regulares canonici de laboribus, quos propriis manibus excolunt ac sumptibus, de cetero dare decimas non cogantur. 10

2. Preterea actum est, ut^u subdiaconi, regulares canonici, monachi seu sanctimoniales post assumptum habitum et factam professionem matrimonium nullatenus contrahere audeant^v.

3. Hoc^v etiam addito et sub anathematis attestacione prohibito, ut^u nullus deinceps nobilior, nulla humilior^w persona liberum Christianum sive^x Corsariis^y sive^x Torcis^z 15 sive^x quibus aliis^z vendere audeat.

4. Ibi etiam fraternitas cum Ierosolymitani Templi militibus ab omnibus prolati ecclesiarum qui aderant facta est adeo, quod idem Romanus pontifex marcam auri singulis annis eisdem fratribus se soluturum constituit et Aimerius eius cancellarius II^b uncias auri annualiter repromisit, reliqui vero archiepiscopi, episcopi, abbates et alii 20 boni viri aliam marcam argenti^c, alii plus, alii minus, quotannis sibi devocionis intuitu promiserunt^d.

5. Depositi sunt autem episcopi numero quinque: Alexander scilicet Leodiensis, Litar- 25 tardus^d Cameracensis^e, Eu(stachius) Valentinus, B(oianus)^f Arethinus^g, G.⁷ Accerranus, H(ubertus) Taurinensis, Alb.^{h,i} Mutinensis electi; [Leodiensis]¹ quidam^k pro eo quod im- 25 petitus de symonia apud sedem apostolicam indutiis longis attributis sopo vocatus venire contempsit atque a longis temporibus turpi fuit respersus infamia: Cameracensis¹ vero propter vite turpitudinem, de qua coram Rainaldo^m Remensiⁿ archiepiscopo metropolitano suo, G(aufrido) Carnotensi episcopo sedis apostolice legato et B(ernhardo) Clarevallensi abbate, ipsis eisdem^o attestantibus, confessus fuerat; Valentinus autem propter 30 incontinentiam in qua tamquam brutum iumentum usque ad senium computuerat^p; Arethinus etiam pro et dolenda et horrenda destruccione bonorum ecclesiasticorum seu episcopaliu; Accerranus pro eo quod seismaticus et manifesto porius inventus est; Taurinensis electus, quia, cum ecclesia per quinquennium iam vacasset, ipse ecclesiastico spreto^q officio milicie soli vacabat; Mutinensis vero, quia, cum pro mala 35 conversacione ac publica symonia electio de ipso in Parmensi^r ecclesia facta dampnata^s

402. ^k) Anropolitano c. ^l) Petrogoricē c. ^m) Acrebaccē c. ⁿ) Mormē c.; Tarvennensi coniecit B. ^o) Carlesicē c.; Corentinensi (Quimper) coniecit B. ^p) Benetō c. ^q) Wirzliacē c. ^r) Casadin. c. ^s) Vedata² c. ^t) Quid c. ^u) nisi c. ^v) hic c. ^w) malicio nulla hūlli no c. ^x) sui c. ^y) corpus c. ^z) tord (deletum) torsa c. ^{aa}) alius c. ^{bb}) secundus c. ^{cc}) argenti c. 40 ^{dd}) Licatidus c. ^{ee}) Comasē c. ^{ff}) S. c. ^{gg}) Arechinus c. ^{hh}) Abbtē seu Albtē c. ⁱⁱ) decet c. ^{kk}) quis c. ^{ll}) Cameracē c. ^{mm}) Nover² c. ⁿⁿ) Nemō c. ^{oo}) eiusdem c. ^{pp}) sic c. ^{qq}) septo c. ^{rr}) Parmē c. ^{ss}) dampnata c.

1) Genf, Digne, Antibes, Lausanne. 2) Metz, Toul, Verdun, Speier, Worms. 3) Langres, Périgueux, Limoges, Poitiers, Saintes, Meaux, Paris, Troyes, Soissons, Beauvais, Senlis, Arras, Terouanne, 45 Noyon, Séz, Coutances, Carlede, Rennes, Vannes. 4) Clugny, Clairvaux, Vézelay, Chaise-Dieu, Marseille, St. Gilles, Montmayeur, Grasse, Dole, St. Germain-des-Prés, Corbie, St. Médard, St. Waaust. 5) Hoc caput abbreviatio canonis primi est, quem edidit Munsii XXI, 490. 6) Ad Clementis III. bullam fed. Eäher 'Archivalische Zeitschrift' VII, 104; hoc locu provocat Löwenfeld 'Reg. pont. Rom.' ed. II, p. 865. 7) Nomina non cognita sunt. 50

fuisse, indignum visum est, ut tam criminosa persona in alia ecclesia ad episcopale regimem vocaretur.

6. Generalis quoque sententia data est in universos, qui terra vel mari merces in Sciciliam vel in Apuliam deinceps tulerint, ut ibi eas vendant, et qui illuc transierint, ut Rugerio tyranno ab ecclesia separato vel suis serviant, donec ipsi ad fidelium redierint unitatem. Eis autem, qui adversus eum vel Petrum Leonis ad liberationem ecclesie terra vel mari perrexerint et in eodem servicio fideliter laboraverint, eadem remissio facta est que¹ per papam Urbanum omnibus proficiscentibus Ierosolyman pro Christianorum² liberatione in concilio Claremontano constituta est³.

7. In eodem quoque concilio excommunicaciones Petri⁴ Leonis cum fratribus et fautoribus suis et ordinationes⁵ ab⁶ eisdem scismat(icis) facte pariter condempnate, prefatus etiam Rugerius Scicili⁷ [tyrannus], episcopus Albiensis¹, Alfonso comes Tolosan² et alii multi eodem sunt anathematis vinculo innodati.

8. Ibidem quoque³ Tedaldus archipresbyter, Amicho archidiaconus, primicerius, Anselinus de Rodis⁴ et complices eorum refutantes omnem horum abjuraverunt Petrum⁵ Leonis et Anselmum de Posterula et complices eorum, tactisque sacrosanctis evangeliiis promiserunt se obedituros beato Petro sancteque Romane ecclesie et domino pape Innocencio eiusque successoribus canonice intransibus, adicientes⁶ in eodem iuramento, se bona fide operam duros, quatenus Mediolanenses, qui auctoritate sua regem⁷ constituerant⁸ et tam ab ecclesia quam imperatore recesserant, ad obedienciam domini pape redeant⁹ et de contemptu et offensa secundum mandatum eius satisfaciant, et ad servicium imperatoris redeant¹⁰ eique secundum mandatum domini pape satisfaciant et pacem¹¹ cum civibus¹² longis expectatam¹³ diu temporibus¹⁴, prout ipse preceperit¹⁵, componant¹⁶, et si Mediolanenses contemptores extiterint, eis ulterius non celebrarent¹⁷ divina officia.

403. VICTORIS IV. ENCYCLICA DE CONCILIO CREMONAE CELEBRANDO.

(1161.) Ian. 16.

Repetimus editionem principum Iaffi 'Regesta pontificum Romanorum' 9405 (ed. II. 14445) paralam ex exemplari, quod fecit Wattenbach e codice bibliothecae S. Petri Salzburgensis IX, 3 saec. XII. fol. primo. Concilium, quod prius Papiac a. 1160. Sept. 8 celebrari debuerat, postea prorogatum et demum a. 1161. Iun. 19—22 laudae habitum esse constat.
(P. deest.)

E(berhardo) Salzburgensi archiepiscopo eiusque suffraganeis episcopis et dilectis filiis abbatibus, prepositis, decanis et aliis ecclesiarum prelatibus per eundem archiepiscopatum constitutis salutem et apostolicam benedictionem.

402. ¹) qua c. ²) Christorum c. ³) constituit c. ⁴) Petrus c. ⁵) ordinationis c. ⁶) ad c. ⁷) scilicet c.; tyrannus deest. ⁸) tosolanus c. ⁹) que c. ¹⁰) rosia c. ¹¹) p (pro) c. ¹²) addicies c. ¹³) constiterat c. ¹⁴) reddeant c. ¹⁵) pacione c. ¹⁶) conieci; et earum a c. ¹⁷) longis et iam a diu temporibus desideratam emendarit B. ¹⁸) peepit c. ¹⁹) componatur c. ²⁰) celebrantur c.

¹) Albi. ²) Conradum Sacrum. ³) Cremonensibus mihi supplendum videtur; cf. Lambulfum de S. Paulo c. 60, SS. XX, 46.

Divinis humanisque rationibus consonum probatur et consentaneum, membrorum salutem caput sollicite providere et ad subiectionem et famulatum sui capitula membra concorditer convenire, nec ab eius institutis et regulis ullatenus deviare. Nulli siquidem catholicorum extat ambiguum nullique debet esse incognitum, sacrosanctam Romanam et apostolicam ecclesiam ab ipso Domino et Salvatore nostro accepisse primatum. 5 Unde merito caput et caput omnium ecclesiarum ab ipso salvatore Iesu Christo est instituta, ut sicut cardine hostium regitur, ita eiusdem sancte sedis doctrina et auctoritate omnes ecclesiae Domino disponente regantur. Quae tales nimirum sibi statuit filios procreare, per quos veluti per columnas immobiles possit in sua libertatis sublimitate atque vigore iugiter inconcussa servari et cum fluctus erroris et scismatis, 10 diabolo consueta venena fundente, fortiter intumuerint, eorum vigilantia et industria valeant auxiliante Domino reprimi et tranquillitas ecclesiae celeriter reformari. Quanto autem errore et scismate predicta mater vestra per Rolandi symoniaci et invasoris suorumque complicitum conspirationes et mendacia et periuria concuciat et fatigetur, et quam manifestis symoniis, rapacitatibus et importunis exactionibus, quod 15 dolentes dicimus, haecenus per eosdem fuerit deformata, vestrae discretioni non credimus esse occultum, cum iam rerum experientia celebrique fama predicante, fere per universonum orbem sit cognitum et divulgatum. De tanta igitur concussione et scissura ecclesiae plurimum dolentes et ad statum rectitudinis omnia reduci cupientes, communicato fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium multorum et religiosorum consilio, 20 *Mal. 21.* dominica qua cantatur 'Voce iocunditatis' generale concilium Comone statuimus celebrandum. Ad quod venerabiles fratres nostros primates, archiepiscopos, [episcopos], abbates, prepositos, decanos aliosque ecclesiarum prelatos de universo orbe dignum duximus convocandos, quorum consilio et auctoritate rete Petri exuberantia malorum aliquatenus scissum resarciatur et unitas ecclesiae Domino cooperante consolidetur. 25 Quocirca fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus et in virtute obedientiae auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli firmiter precipimus, quatinus ad iam dictum concilium in prefixo termino, omni occasione postposita veniatis, ut quae corrigenda sunt corrigantur, statuenda statuatur et quae tenenda fuerint, invocata Spiritus sancti gratia, communi consensu teneantur et confirmentur. Quicumque enim tam vene- 30 rando et sancto concilio se subtrahere presumpserit, illius se non esse membrum comprobabit, quam, sicut superius diximus, caput et magistrum totius ecclesiae redemptor et salvator noster instituit.

Datum Taurini. XVII. Kalendas Februarii.

404. 405. ALEXANDRI III. EPISTOLAE DE TRACTATU ANAGNINO.

(1176. Nov.)

404. EPISTOLA AD CARDINALES IN LOMBARDIA CONSTITUTOS.

Descriptus in codice latino Monacensi 19411 (Teg. 1411) saec. XIII. in. fol. 113 (p. 227), e quo iam pridem edita est a Pezio in Thesuro anecdotorum VI, 1, 397. — Tuffi. Reg. pont. Rom. ed. II. 12737. (P. drest.) 40

I(debrando)* basilice XII apostolorum presbitero et A(rdicio) Sancti Theodori diacono^b cardinalibus^c, apostolice sedis legatis^d.

Pro tractanda^e pace, de qua in Lombardia et in aliis locis verbum fuerat motum, nuncios F(rideric) dicti imperatoris, videlicet Madeburgensem archiepiscopum, C(ristianum) cancellarium, Guarmatiensem electum et A(rduinum) protonotarium^f eiusdem imperatoris recepimus, instanter et constanter firmantes, eundem imperatorem circa pacem ferventissimum gerere animum et voluntatem. Qui cum vehementer apud nos institissent, ut ad pacem inter ecclesiam et imperatorem complendam intenderemus, nec possent obtinere, quod sine Lombardis aut sine rege Sicilie vel Constantinopolitano imperatore^g complendam pacem ad plenum et ad solidum statueremus, tandem ne videremur pacem fugere, quam toto mentis affectu desideramus, vel materiam calumniandi parare, disposuimus ad instantissimam ipsorum nuntiorum petitionem^h ad partes Lombardie adpropinquare, ut securius et liberius tractatum possimus pacis habere. Condiximus etiam, ut regiⁱ Sicilie per literas nostras significarem, quod sine tarditate nuncios suos dirigeret, qui^k pacis tractatui interessent. Ideoque^l prudentiam vestram monemus, mandamus atque precipimus, quatenus rectores et consules Societatis Lombardie sollicitare et monere curetis, ut ad quem locum securius applicare possimus et liberius et honestius de pace tractare^m, nobis sine dilatione significentⁿ et interim Societatem et unitatem suam, ne ullum possitis obstaculum sustinere, consolident et confirmet^o. Vos vero voluntates et animos ipsorum investigetis plenius et nobis quidquid apud eos inveneritis et quid consilii inde sint et voluntatis^p, sollicitudini nostre cum omni festinantia^q significetis et ad corroborationem et conservationem predictae unitatis forcius invigiletis.

405. EPISTOLA AD RECTORES MARCHIAE.

25 *Ex eodem codice fol. 111' (p. 224) descripsimus editam pridem a Pezio l. c. p. 388. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 12743. (P. deest.)*

A(lexander) episcopus^a servus servorum Dei dilectis filiis rectoribus Marchie salutem et apostolicam benedictionem.

Intelleximus ex litteris, quas vestra nobis devotio destinavit, quomodo imperator non dubitat fingere inter nos et ipsum^b pacem esse firmatam. Sed quidquid dicat ipse, quidquid dicant et alii, illud volumus vos^c pro certo tenere, quod inter nos et eundem imperatorem pax non est iuramento vel scripto firmata, quamquam inter nos et ipsum^b diu sit de pace tractatum. Licet autem Maidburgensis archiepiscopus, C(ristianus)^d cancellarius, Warmatiensis electus et protonotarius^e imperatoris ad nos ab eodem imperatore pro pacis reformatione transmissi apud nos multum instarent, ut pacem ecclesiae requireremus^f, nunquam tamen^g nos potuerunt inducere, ut pacem ecclesiae sine vestra et regis Sicilie et aliorum adiutorum ecclesie vellemus recipere. Et ideo ut commodius de pace nostra et vestra tractetur^h, ad partes vestras, quantumcunqueⁱ labor sit otati nostre contrarius, adpropinquare^k disposuimus, adiunctis nobis nunciis eiusdem regis, in persona propria laborare. Vos

404. *) A. c. b) diacono corr. ex laicus c. c) card. c. d) legat. c. e) tractata c. f) protonotarium c. g) Constantinopolitani imperatorem c. h) petitione c. i) regis c. k) que c. l) illoque c. m) tractura c. n) significetis c. o) consolidet et confirmet c. p) et quod consilii unde sit et voluntates c. q) festinatio c.

45 405. *) deest c. b) ipso c. c) nos c. d) (l. c. e) protonotarius c. f) requireremus c. g) eam c. h) tractent c. i) quantumcunque c. k) deest c.

itaque viriliter agite et in Domino confortamini ac vestro pio proposito persistentes, donec pax consummetur¹, Societatem^m vestram in eodem proposito propensius solidetisⁿ, certi pariter et securi, quod pax firmata non est nec auctore Deo firmabitur sine vestra.

406. ALEXANDRI III. EPISTOLA DE TRACTATU VENETO.

1177. Jul. 30.

Epistolam integram damus e codice 1) Parisino 2259 (Colb.) saec. XIII. fol. 1, adhibitis codicibus minoris pretii 2) Parisino 70 (Colb.) saec. XIV, quo usus est Martène in Thesaur. I, 1847, et 3) Parisino 3088 saec. XIV. fol. ultimo verso, quem Pertz solum in usus vertit. Uterque ultima parte caret. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 12895. (P. 153.)

Alexander episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis^a et dilectis filiis abbatibus et aliis ad generale capitulum Cistercii^b convenientibus salutem et apostolicam benedictionem.

Habetis^c nunc per gratiam Dei materiam gaudii et exultationis, de quo merito potestis immensas omnipotenti Deo gratias agere^d, qui^e, cum habitet in altissimis, humilia respicit de supernis et facit in se credentes debita felicitate gaudere. Habemus quidem pre oculis illius devotionis sincerissime puritatem, quam huius turbationis tempore circa nos et Romanam ecclesiam laudabiliter exhibuisse noscimini, et recognoscimus, vos pro pace ecclesie apud Deum assiduis orationibus intercessisse, quorum tandem intercessionibus excitatus, ad eius imperium omni tempestate pacata, naviculam Petri de profundo pelagi liberavit et portum sibi salutis et quietis indulsit. Sane karissimus filius noster in Christo Fridericus^f Dei gratia^g illustris Romanorum imperator, inspirante Domino, in cuius manu corda sunt regum et principum, per studium et laborem fratrum nostrorum et venerabilis fratris nostri P(ontii) Claramontensis episcopi et dilecti filii abbatis Bonevallis et fratris Teoderici Cartusienensis^h ad devotionem nostram rediit et ad catholicam unitatem et abrenunciavit scismati cum principibus Theotonici regni, tam ecclesiasticis quam secularibus, proximo die dominico ante festum sancti Iacobi apostoli^k, presente innumera multitudine virorum et mulierum in Domino altis vocibus exultante, venit Venetiam^l ad presentiam nostram et nobis sicut summo pontifici reverentiam et subiectionem impendit et, recepto pacis osculo, nos^m in ecclesiam beati Marci usque ad altare humiliter et devote dextravit. In festo vero beati Iacobi ab eodem imperatore rogati ad eandem ecclesiam ivimusⁿ ibi celebraturi missarum solemniam et, cum audiret nos advenire, continuo nobis obviam^o occurrit^p et nos a dextro latere cum ea qua decuit reverentia et humilitate suscipiens, in prescriptam ecclesiam introduxit et, finita missa, quam a nobis licet indignis reve-

406. ¹⁾ esument e. ^{m)} societate e. ⁿ⁾ solidetis e.

406. ^{a)} archiep. episcopis des. 2. ^{b)} Cist. I. 3. ^{c)} Habetis — immensas des. 2. ^{d)} agimus 2. ^{e)} qui — gaudere des. 1. ^{f)} sic 2: F. 1; et 3. ^{g)} Dei gratia des. 2. 3. ^{h)} Cartusie 1; et fratris T. Cart. des. 2. 3. ⁱ⁾ beati 2. 3. ^{k)} des. 1. ^{l)} Venetiam 1. 3. ^{m)} des. 2. ⁿ⁾ venimus 3. ^{o)} venit 3.

reter audivit¹⁾, nos usque ad portam ecclesie²⁾ dextravit et omnem honorem et reverentiam nobis³⁾ exhibuit, quam predecessores eius nostris consueverunt antecessoribus exhibere. Monemus itaque universitatem vestram attentius et⁴⁾ hortamur, quatinus sicut omnipotens Deus⁵⁾ magnificavit misericordiam suam nobiscum⁶⁾ in facto ecclesie et eius⁷⁾ negotia in manu nostra direxit per suam ineffabilem pietatem, ita ei immensas laudes et gratias referatis⁸⁾ ipsumque assiduis orationibus pulsetis et precibus, ut ecclesiam suam protegere et conservare dignetur et pacem sibi divinitus datam augeat et perpetuam optinere faciat firmitatem.

Nihilominus⁹⁾ etiam religionem vestram paterna exhortatione monemus, consulimus¹⁰⁾ et hortamur, ut in acquirendis possessionibus et augendis animalibus vestris necnon et in fundandis monasteriis infra regna ista cum modum ponere studeatis, quod scandalum, quod adversum vos de subtractione decimarum ab ecclesiasticis viris graviter suscitatur, possit de iure sedari. Quia nisi modum in hoc¹¹⁾ posueritis, oportebit vos aut pluribus laboribus et sumptibus fatigari aut solvere decimas de laboribus vestris, cum ecclesiastici viri totiens decimis subtractis apud nos querelam deponant, ut cum tedeat¹²⁾ nos audire. Nos autem iuvate apud Deum orationibus et elemosinis et aliis beneficiis commendate.

Data¹³⁾ Venetiis¹⁴⁾ in Rivo alto, III. Kalendarum¹⁵⁾ Augusti¹⁶⁾.

407-409. ALEXANDRI III. LEGATIO AD FRIDERICUM I.

1178. in.

407. EPISTOLA AD ARCHIEPISCOPOS COLONIENSEM ET MAGDEBURGENSEM.

*Dedit vir d. Loewenfeld 'Epistolae pontificum Romanorum ineditae' 150 nr. 266 ex
Alexandri III. Registri fragmento in codice Collegii Trinitatis Cantabrigiensis R. 9, 17
saec. XII. fol. 125' superstate. — Tuffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 13017. (P. deest.)*

Coloniensi et Madeburgensi archiepiscopis et dilecto filio Warmatiensi electo et Wrtwino imperialis aule prothonotario.

A memoria nostra non excidit nec a vestra credimus excidisse, cum quanta sollicitudine vestra et instantia pax sit inter nos et karissimum in Christo filium nostrum F(ridericum) illustrem Romanorum imperatorem volente Domino reformata. Expedit autem plurimum, ut qui in reformatione solliciti extiterunt, in consummatione et conservatione existere non debeant negligentos. Huius rei gratia dilectum filium nostrum T. presentium latorem nobis devotissimum, imperatori fidelissimum, medicum utriusque, pro suspitione omni tollenda de medio et detractionis materia ad eiusdem imperatoris presentiam duximus transmittendum; dilectionem vestram per apostolica scripta rogamus.

406. p) et add. 2. q) deest 1. r) deest 1, 2. s) attentiusque 2. t) Dominus 2; Deus Dominus 1. u) nobiscum — per dex. 1. v) exsolvatis 2, 3. w) reliqua tactus des. 2, 3. x) hos 1. y) tedit 1. z) Data ... Augusti des. 3. a) Venet' 1; Venetis 2. b) K. 1. c) deest 1.

monemus attentius et mandamus, quatinus^a convenientes in unum, eundem imperatorem ad complenda promissa et pacem nostram et suam firmiter observandam, quam ei, filio suo, tibi^b sicut venerabili fratri et omnibus, de quibus specialiter actum est, et aliis etiam, sicut desideranter recepimus, servare semper volumus et optamus, sicut de vobis confidimus et utrique expedire cognoscitis, inducatis, eidem firmiter exponentes, quod honori ipsius et imperii pro nostri officii debito, quantum Deus dederit, intendemus. Ipse autem, sicut eius excellentiam decet, honorem ecclesie diligat et profectum, nec detractoribus acquiescat, qui animum eius turbantes pacem nostram et suam quod absit subvertere moliantur.

408. *EPISTOLA AD UNIVERSOS ECCLESIARUM PRAELATOS.*

Dedit idem l. c. 151 nr. 267 ex eodem codice fol. 126. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 13018. (P. deest.)

Archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis abbatibus et aliis ecclesiarum praelatis, ad quos literae iste pervenerint.

Dilectum filium T. medicum nostrum presentium latorem, quem ad karissimum in Christo filium F(ridericum) illustrem Romanorum imperatorem transmittimus, universitati vestre attentius commendamus per apostolica scripta monentes propensius et mandantes, quatinus cum pro reverentia beati Petri et nostra benigne recipere ipsique curetis in securo conductu et aliis necessitatibus providere, ita quod devotionem vestram propter hoc non inmerito commendemus et petitiones libentius et efficacius admittamus.

409. *EPISTOLA AD IMPERATOREM.*

Dedit idem l. c. 152 nr. 268 ex eodem codice fol. 127. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 13019. (P. deest.)

F(ridericum) illustri Romanorum imperatori.

Imperatoriam excellentiam vellemus frequenter litteris et nunciis visitare et statum nostrum illi exponentes de suo sepe existere certiores; verum etsi non ut vellemus, sicut tamen possumus visitantes, latorem presentium nobis devotissimum, tibi fidelissimum T. nostri et tui etiam corporis medicum ad tuam duximus presentiam destinandum, quaedam per eundem intimantes, quo litteris non fuerant committenda. Credimus enim et ex parte cognoscimus, quod susurrone et detractores quidam de nobis et alii tibi de nobis interdum sinistra proponunt asserentes, quod erga te in facto Lombardorum et Grecorum ambulemus aliter quam deceret. Verum quidem fatemur, quod Lombardos, qui utiles nobis extiterunt admodum et devoti, non possumus non amare; verum tamen dicimus et indubitanter tenere te volumus, quod eos contra honorem tuum vel imperii nec diligimus nec fovemus, potius eos ad treugam servandam et complenda, que desunt, et pacem tuam devote pariter et humiliter requirendam per nuncios nostros et suos et scripta apostolica invitavimus. Quod autem impedire dicatur, per latorem presentium plenius intimamus. Nec in mentem veniat, sicut nec veniri debet, quod Greci, qui fines imperii et ex parte beati Petri patrimonium invaserunt, id voluntate nostra praesumpserint vel assensu, cum etiam ut accepimus illos, quos ad suam voluntatem inflectunt, iurare faciant, se illum habituros pro papa, quem idem Greci apostolicum reputaverint. Potius intellecto eorum proposito confestim ad dilectos

407. ^a in cod. notatur *dilectionem aut discretionem* v. p. a. s. ro. mo. at. et m. q. ^b nescio quis error hic lateat; quatuor enim a paribus non esse scriptum, docet numerus pluralis plus semel adhibitus. L.

filios nostros, nobiles viros Rogerium comitem Andriae et comitem Tancredum, regium consobrinum¹, magistros iusticiarios et magnos comestabulos Apuliae et Terre Laboris contra eosdem Grecos scripta direximus. Qui statim, ut nobis suis litteris rescripserunt, universos, qui de terra karissimi in Christo filii nostri W(illohmi) illustris Siciliae regis ad solidum illorum perrexerant, sub pena personarum et rerum omnium suarum ab eorundem Grecorum auxilio revocarunt. Omittere autem non possumus, quod Marchiam, quo ex parte ad imperium et ex maxima parte ad ecclesiam spectat, dum eramus Venetiis presentes, quasi sub oculis nostris nobis penitus inconsultis homini, cui placuit, non cui decuit, assignasti². De generali quidem institutione ecclesiae excommunicationis sententia subiacebat, quia non solum in clericos violentas manus iniecerat, verum etiam episcopos et abbates multo religionis et auctoritatis capiens mancipaverat custodie carcerali; quorum unus in eius captivitate defunctus est, per quem Deus ut audivimus miracula saepius operatur. Pro his tamen non cessavimus, quin profutis Grecis, sicut nostro et tuo honori vidimus expedire, curaverimus obviare; et impedimentum amplius pertulissent, nisi tu ipse nobis subtraxisses viros, sicut per iam dictum T. plenius recognoscet. Rogamus itaque serenitatem tuam attentius commonentes et modis quibus possumus exhortantes, quatinus omnem materiam detractionis et suspicionis, quantum in te est, studeas amovere, paci ecclesiae et imperii, quae necessaria est admodum non uni tantum set utrique, ferventer intendas, quatinus nos, sicut desideranter recepimus, ita etiam tibi, filio tuo, principibus omnibus tam ecclesiasticis quam mundanis sorvare semper volumus et optamus et advocatis personis, per quas pax est inter nos auctore Domino reformata, et aliis, si videris advocandos, quae promissa sunt compleas et quae completa sunt inviolabiliter non negligas observare. Nos enim magnitudinem tuam nolumus dubitare, quod honori tuo et imperii semper, quantum Deus dederit, iuxta nostri officii debitum intendemus, licet pater communis ex officio omnium litteras et nuntios recipere debeamus et iuxta qualitatem mittentis et missi eos, qui ad nostram accedunt presentiam, pertractare.

410-412. GREGORII VIII.
EPISTOLAE DE PACE INTER ECCLESIAM
ET IMPERIUM RESTAURANDA.

1187. Nov. 29. 30.

410. EPISTOLA AD IMPERATOREM. Nov. 29.

Damus e codice Wernigerodano Za 31 saec. XII. ex. fol. 45, quem contulit vir cl. Iacobs Wernigerodanus. Edidit antehac Ludwiy 'Reliquiae manuscriptorum' II, 125 (= Mansi XXII, 533; Walterich II, 688). — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 16071.

(P. deest.)

Gregorius episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio Friderico illustri regi, Romanorum imperatori semper augusto salutem et apostolicam benedictionem.

40 1) Comitem Licii, post regem Siciliae. 2) Conrado de Lützelhard.

Venientes ad nos imperialis magnificentie nuncii, venerabilis frater noster Otto Babenbergensis episcopus et Sigfridus abbas Hersveldensis, qui ad antecessorem nostrum Urbanum fuerant destinati, honoravero nos presentia corporali et decenti reverentia curaverunt et proposuerunt ea, que ad predictum antecessorem nostrum ab imperiali excellentia receperant in mandatis. Et quidem nos valde gratum habuimus, quod sententiam illam imperiali animo fixam cognovimus esse, qua dicitur: 'Persequimini pacem et comprehendite eam'. Arbitramur autem, quod de hac re non sit apud nos multa opus instantia, cum huius rei bonum semper habuimus desiderium et nunc tanto amplius habemus, quanto magis hoc et loci necessitas, quem tenemus, et communis utilitas christiana deposcit. Ceterum non est nobis visum idoneum, ut antequam ad ecclesiam de vocatione nostra imperialos apices pervenirent, aliquem deberemus habere tractatum, per quem indecenter et contra honestatem sacerdotalis officii favorem imperialem appetere videamur. Speramus enim secundum animum, quem iam tribuit nobis Dominus, quod taliter in veritate sua nos dirigit et que ad pacem sunt faciet semper inquirere, ut nec magnitudo imperii nec alii quoque reges ac principes christiani occasionem iustam ex nobis inveniant, quo minus devoti Deo minusque reverentes debeant ecclesie apparere. Cognoscimus siquidem insufficientiam nostram et scimus, nos, nisi per magnorum auxilium, impositum onus utiliter portare non posse ac malis illis occurrere, que hoc tempore in populo christiano acciderunt. Imperiali ergo celsitudini Deus inspiret, ut id quod nunciis ostendit et litteris, etiam per opera exequatur nec tam ex opinione colligat, quam ex opere, quid de nostra debeat intentione sentire, quia Deo auctore taliter nos disposuimus habere, quod ex nostra culpa non debeat ecclesia Dei in scandalo remanere.

Datum Parme, III. Kal. Decembris, indictione VI.

411. EPISTOLA AD HEINRICUM VI. REGEM. Nov. 29.

Ex eodem codice fol. 45'. Ediderunt Leibnizius 'Codex iuris gentium' Prodrromus p. 4 (= Länig 'Reichsarchiv' IV, 139) et Ludewig l. c. II, 427 (= Mansi XXII, 534; Wallerich II, 689). — Luffé, Reg. pont. Rom. ed. II, 16072. (P. deest.)

Gregorius episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio Heinrico illustri regi, electo Romanorum imperatori salutem et apostolicam benedictionem.

Laborantibus nobis in hoc mari magno et spaciioso et diversis cogitationum fluctibus agitato, consolatio ex litteris regiis nobis accessit, dum ita regium animum ad ecclesie reverentiam didicimus inclinatum, ut non sine fructu laboraturos nos cum adiutorio Dei ad salutem populi christiani estimemus, si magnitudinis tuo favorem, sicut pro certo speramus, contigerit nos habere. Monemus igitur et exhortamur in Domino, quatinus erga matrem tuam ecclesiam in bono quo cepisti proposito perseveres et gratum te Deo et ministris eius per verba et opera studeas exhibere. Speramus enim, quod in diebus ministrationis nostro taliter circa celsitudinem regiam Romana prestante Domino se gerat ecclesia, ut regia celsitudo honorem suum sibi gaudeat conservatum et populus christianus per contrarias voluntates eorum, quibus principaliter commissus est gubernandus, sperata non debeat utilitate frustrari. Nos sane multa et sublimia verba non solemus habere nec volumus, sed a Domino requirimus, ut in veritate nos faciat et rectitudine ambulare, nec tam verborum foliis, quam pomorum fructibus medioeritatem nostram adornet. Noverit ad haec magnificentia regia, quod nuncii, quos misisti, taliter se gesserint, ut bene in eis magnificentia regia debeat complacere.

Dat. Parme, III. Kal. Decembr., indictione VI.

412. EPISTOLA AD FOLMARUM ARCHIEPISCOPUM TREVERENSEM.

Nov. 30.

Ex eodem codice fol. 45'. Edidit Ludewig l. c. II. 428 (= Mansi XXII, 511; Hartzheim II, 438; Walterich II, 690). — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 16075.

(P. deest.)

Gregorius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri F(olmaro) Treverensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Propositum vincit affectus et supervenientes cause sepe compellunt mutare quod firma dispositum fuerat voluntate. Nec locus ex hoc reprehensioni relinquitur, cum
 10 Salomon dicat: 'omnia tempus habent' et 'est tempus loquendi et tempus tacendi'. Ex hoc siquidem est, quod ecclesia Dei sua interdum variat pro filiorum necessitate instituta aut cohibet aut differt sepe vindictam, quam quieto et pacato tempore statuerat exercendam, iuxta hoc quod Salemon^a dicit: 'sapiens videns malum declinat, stultus transilit confidenter'. Haec vero cautela etiamsi alio tempore potuerit intermitteri, hoc
 15 vero tempore tanto circumspectius est tenenda, quanto ex casu orientalis ecclesie in maiore turbatione videtur christianus populus constitutus. Nec facile patet ex humana infirmitate succursus, nisi ad hoc magnorum principum corda contigerit ex sancti Spiritus inspiratione moveri. Ex quo siquidem est et ex aliis multis causis, quod nos corda sublimium principum et ecclesie defensorum, imperatoris scilicet et filii eius, ad
 20 bonum volentes per humilitatem ecclesie provocare, in bona cum ipsis mansuetudine ducimus ambulandum et non tam contra eos humanum requirendum auxilium quam divinum, si debitam, quod non credimus, ecclesie reverentiam decreverint subtrahendam. Proinde quod tua fraternitas a domino Urbano predecessore nostro recedens et provincie Treverensis fines attingens, durius quam congrue visum fuit se cepit in episcopos
 25 et personas alias exercere et cum in scandalum multos miserit, paucos ad se provocavit in gratiam, nos ex consueto sedis apostolice moderamine providere volentes, ne in asperitate tua multorum a te facias animos alienos et tandem ipsam etiam censuram ecclesiasticam, si servata non fuerit, contemptibilem reddas, litteris tibi presentibus inhibemus, ne ad excommunicationem vel depositionem personarum Treverensis provincie sine conscientia et licentia nostra procedas, sed ita in omnibus modestiam teneas,
 30 ut ex animositate aliqua vel indignatione preterita ecclesie causam et tuam non facias graviolem. Cum etenim non prorsus ignores, quid nobis super negotio tuo visum fuerit a principio, bene sicut credimus tibi prospicies, si talem in omnibus exhibere te cures, ut sinistram de te habere opinionem minime debeamus.

35 Datum apud Forum Novum, II. Kal. Decembr., indictione VI.

412. ^a) salom cod.

APPENDIX II.

ACTA SICULA.

413. 414. PACTUM BENEVENTANUM INTER HADRIANUM IV. ET WILHELMUM I. REGEM.

1156. Iun.

413. PRIVILEGIUM WILHELMI REGIS.

Dedit vir cl. Paulus Kehr ex autographo tabularii Vaticani Arm. XIV. caps. VIII. nr. 49 (olim GGG), quod hoc modo descripsit: est altitudinis 73 cm, latitudinis 63 cm cum plica 4,5 cm, exaratum a manu (Mathei notarii) minus exercitata et scripturae diplomaticae minus perita; linea prima litteris elongatis excellit; subter formulam corroborationis delineata est minio Rota magna, in cuius sphaera leguntur: † Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltavit, intus vero: W. divina favente elementia rex Siciliae, ducatus Apuliae et principatus Capuae; bulla aurea filis sericis rubris appensa iam deperdita est. Privilegium editum est primum a Baronio in Annalibus ecclesiasticis XII, 403 (ad a. 1156 § 4) et codice bibliothecae Vaticanae, Collectionem Platinæ continente, l. I. fol. 2 et codice basilicæ S. Petri¹. Editionem Baronii repetivit Lünig in Codice diplomatico Italiae II, 350. Deinde Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' II, 352 editionem paravit ope codicis bibl. Vaticani 8486 fol. 128', Cencii Librum censuum continentis (= Sentis 'Die Monarchia Sicula' 248). Legitur etiam in apographo Rotuli XV. Chariacensis codicis Parisini 8990 saec. XVIII.²

(P. deest.)

† ‡ In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Iesu Christi amen. ‡

Domino Adriano Dei gratia sancte Romanae ecclesiae summo pontifici, karissimo domino et patri suo reverendo eiusque successoribus W. eadem gratia rex Siciliae, ducatus Apuliae et principatus Capuae.

(1) Nostre semper consuetudinis extitit animum nostrum in triumphis et maximis humiliare successibus et tunc nos attentius ad omnipotentis Dei obsequium et cultum

¹) Qui secundum p. 281 complurium pontificum Romanorum epistolas continebat. ²) V. 'Notices et extraits' XXI, 2, 292 sub nr. 47.

mansuetudinis exponere, cum ad maiorem prosperitatem et gloriam nos vidimus per-
 venisse, tales in tranquillis et prosperis rebus erga nostri redemptoris obsequium in-
 veniri volentes, qui et perceptorum a rege omnium regum beneficiorum non appa-
 reamus ingrati et maiores successus atque victorias de brachio virtutis Dei iugiter
 sperare possimus. (2) Huiusmodi quidem nostre consuetudinis consideratione inducti,
 cesis et comprehensis in manu bellica ad laudem et gloriam nominis Dei Grecis et
 barbaris nationibus, quo regnum nostrum nulla eorum vi set proditorum nostrorum
 dolositate intraverant, devictis et fugatis de finibus regni nostri turbatoribus pacis et
 proditoribus nostris, humiliandos nos sub omnipotenti manu Dei decrevimus et ad cultum
 humilitatis propensius intendendum. (3) Discordie igitur illi, que inter Romanam
 ecclesiam et nos fuerat agitata, finem congruum imponere cupientes, cum appropin-
 quavissimus civitati Beneventi et inimici nostri ante faciem indignationis nostre fugissent,
 venerabiles cardinales vestros Hynbaldum scilicet tituli Sanctę Praxedis et Iulium tituli
 Sancti Marcelli presbiteros cardinales et cum eis Rollandum tituli Sancti Marci pres-
 biterum cardinalem et cancellarium vestrum, quos ad nostram presentiam direxistis,
 eo quo decuit honore suscepimus et desiderium ac monita vestra de bono pacis ex
 ore ipsorum libenti animo audientes, ipsis et Maione magno ammirato ammiratorum
 dilecto fideli et familiarissimo nostro et Hvgone Panormitano et Romoaldo Salernitano
 venerabilibus^a archiepiscopis et W. Troiano^b episcopo et Marino Cauensi abbate fide-
 libus nostris mediantibus, in hunc vobiscum per eos pacis devenimus concordieque
 tenorem, videlicet^c de capitulis illis, de quibus inter maiestatem vestram et nos contro-
 versia vertebatur, quod subscriptum est observetur. (4) De appellationibus quidem
 ita: Si aliquis clericus in Apulia et Calabria et aliis terris, que Apulie sunt affines,
 adversus alium clericum de causis ecclesiasticis querelam habuerit et a capitulo aut
 episcopo vel archiepiscopo suo seu alia ecclesiastica persona sue provincie non potuerit
 emendari, libere tunc si voluerit ecclesiam Romanam appellet. (5) Translationes in
 ecclesiis fient, si necessitas et utilitas ecclesie aliquom de una ecclesia ad aliam voca-
 verit et vos aut vestri successores concedere volueritis. (6) Consecrationes et visi-
 tationes libere Romana ecclesia in omni regno nostro habebit. (7) Sane cele-
 brationes conciliorum Romana ecclesia faciet, in quacumque Apulie vel Calabrie civi-
 tate voluerit aut illarum partium, que Apulie sunt affines, civitatibus illis exceptis, in
 quibus persona nostra vel nostrorum heredum in illo tempore fuerint, remoto malo
 ingenio, nisi cum voluntate nostra nostrorumve heredum. (8) In Apulia et Calabria
 et partibus illis, que Apulie sunt affines, Romana ecclesia libere legationes habebit.
 Illi tamen, qui ad hoc a Romana ecclesia fuerint delegati, possessiones ecclesie non
 devastent. (9) In Sicilia quoque Romana ecclesia consecrationes et visitationes habeat.
 Et si de Sicilia personas aliquas ecclesiastici ordinis vocaverit, eant. Magnificentia
 nostra autem nostrorumque heredum pro christianitate facienda vel pro suscipienda
 corona remoto malo ingenio retinebit, quas providerit retinendas. Cetera quoque
 ibidem habebit Romana ecclesia, que habet in aliis partibus regni nostri, excepta
 appellatione ac legatione, que nisi ad petitionem nostram et heredum nostrorum ibi
 non fient. (10) De ecclesiis et monasteriis terre nostre, de quibus a Romana ecclesia
 questio mota fuit, sic fiet: Vos quidem et vestri successores in eis habebitis, quod
 habetis in ceteris ecclesiis, que sub nostra potestate consistunt, que solite sunt accipere
 consecrationes seu benedictiones a Romana ecclesia et debitos insuper et statutos ei
 census exsolvent. (11) De electionibus quidem ita fiet: Clerici convenient in per-
 sonam idoneam et illud inter se secretum habebunt, donec personam illam excellentie
 nostre pronuntient. Et postquam persona celsitudini nostre fuerit designata, si persona

413. ^a) vener. ^b) ilano. ^c) v. corr. ee u.

illa de proditoribus aut inimicis nostris vel heredum nostrorum non fuerit aut magnificentie nostre non e[st]iterit^a hodosus, vel alia in ea causa non fuerit, pro qua non deb[ea]mus^d assentire, assensum prebimus. (12) Profecto vos nobis et Rogerio duei filio nostro et heredibus nostris, qui in regnum pro voluntaria ordinatione nostra successerint, conceditis regnum Siciliae, ducatum^e Apuliae et principatum Capuae cum omnibus pertinentiis suis, Neapolim, Salernum et Amalfiam cum pertinentiis suis, Marsiam et alia que ultra Marsiam debemus habere et reliqua^f tenimenta, que tenemus a predecessoribus nostris, hominibus sacrosancte Romano ecclesie, iure dotata, et contra omnes homines adiuuabitis honorifice manutenere. (13) Pro quibus omnibus vobis vestrisque successoribus et sancte Romanae ecclesie fidelitatem iuravimus et vobis ligium homin[um] fecimus^d, sicut continetur in duobus similibus capitularibus^g, quorum alterum penes vestram maiestatem sigillo nostro aureo, alterum vero sigillo vestro signatum penes nos habetur. Et censum sexcentorum skifatorum de Apulia et Calabria, quadringentorum vero de Marsia vel equivalens in auro vel argento nos ac nostrorum heredes Romane ecclesie statuimus annis singulis^h soluturos, nisi forte impedimentum aliquod intervenerit, quo cessante census ex integro persolvetur. (14) Omnia vero predicta, que nobis concessistis, sicut nobis ita etiam et heredibus nostris conceditis, quos pro voluntaria ordinatione nostra statuerimus, qui sicut nos vobis vestrisque successoribus et ecclesie Romane fidelitatem facere et que prescripta sunt voluerint observare. (15) Ut autem que supradicta sunt tam vestro quam vestrorum successorum tempore^h perpetuam optineant firmitatem et nec nostris nec nostrorum heredum temporibus alienius valeant presumptione turbari, presens scriptum per manum Mathei nostri notarii scribi et bulla aurea nostro tipario impressa insigniri ac nostro signaculo decorari iussimus. (Rota)

Dat. ante Beneventum per manus Maionis magni ammirati ammiratorum, anno dominice incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo sexto, mense Jun. quarte indictionis, anno vero regni domini W. Dei gratia magnifici et gloriosissimi regis Siciliae, ducatus Apuliae et principatus Capuae sexto; feliciter amen.

414. PRIVILEGIUM HADRIANI IV. PONTIFICIS.

Subsidiiis manuscriptis destituti repetimus editionem Baronii in Annalibus ecclesiasticis XII, 404 (ad a. 1156 § 8), quae nititur codice basilicae S. Petri, qui multa iam abbreviavit. Codex Cencii bibliothecae Vaticanae 8486, quem praeter Baronium se adhibuisse contendit Walterich l. c. 352 not. 1, neque fol. 128' neque alibi privilegium continet, testante viro cl. Löwenfeld, ideoque hanc editionem sola Baronii editione niti censendum est; linea chronologica certe e privilegio Wilhelmi regis addita est². Hanc editionem repetiit Sentis l. c. 352. Adnotandum est, privilegium Hadriani IV. nequaquam inniti privilegio Innocentii II. a. 1139. Jul. 27 Rogerio II. regi dato, quod ex eodem codice edidit Baronius XII, 284 (ad a. 1139 § 12; Jaffé 8043). — Jaffé, Reg. pont. Roman. ed. II. 10793. (P. deest.)

Hadrianus episcopus servus servorum Dei charissimo in Christo filio Willelmo illustri et glorioso Siciliae regi eiusque heredibus, quos pro voluntaria ordinatione sua statuerit in regnum, in perpetuum.

413. ^a) foramen in membrana. ^e) u' corr. in ū. ^f) li supra lin. add. alio atramento. ^g) et singulos legi potest. ^h) tempore.

1) Haec capitularia continebant solummodo formam iuramenti a rege praestiti; cf. infra acta Tancredi regis nr. 118. 2) Idem iudicium facies de editione Mensii XXI, 801; qui et ipse Baronium secutus est et lineam chronologicam praebet.

Licet ex iniuncto nobis a Deo apostolatus officio universos Christi fideles paterne
 charitatis brachiis debeamus amplecti atque ad pacem eos et concordiam invitare, reges
 tamen et sublimiores quasque personas tanto amplius diligere et honorare debemus
 atque de bono pacis tanto studiosius commoneo, quanto ecclesie Dei et fidelibus
 christianis maior inde fructus spiritualiter ac temporaliter dignoscitur provenire. Con-
 stat, charissimo in Christo fili Willelmo gloriose Sicilie rex, te inter reges et celsiores
 personas seculi oximii operibus, potentia opibusque clarere, ita ut ex vigore iustitie,
 quam in terra sub tua ditione constituta conservas, ex securitate pacis, qua omnes
 per eandem constituti letantur, et ex terrore, quem inimicis christiani nominis per
 opera magna incussisti, usque ad extremos angulos fama tui nominis et gloria pro-
 tendatur. Quod siquidem nos diligentius attendentes et inspicientes pariter, quanto
 utilitates Romano ecclesie valeant provenire, si celsitudo tua per firmam pacem ei et
 concordiam coniungatur, dum in civitate Beneventana securi et liberi cum fratribus
 nostris essemus, ad pacem tecum habendam diligenti studio deervimus intendere.
 Misimus ergo ad excellentiam tuam quosdam fratrum nostrorum, scilicet *ut supra* et
 proposuimus per eos nostram de bono pacis et concordie desiderium et invitavimus
 attentius et monuimus excellentiam tuam ad pacem. Et illius inspirante virtute qui
 ad celum iturus discipulis suis ait: 'pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis',
 talem animum tuum invenimus, qualem filii pacis et catholici principis decuit inveniri.
 Et mediantibus prefatis filiis nostris *etc. ut supra* in hanc formam pacis libera et
 spontanea voluntate nostra devenimus, ut videlicet de capitulis illis, de quibus inter
 nos et excellentiam tuam controversia est, per omnia *etc. ut supra in proxime scripta*
regis est conclusione pergit Ut autem que supra diximus tam nostro quam successorum
 nostrorum tempore perpetuam obtineant firmitatem et nec tuis nec tuorum heredum
 temporibus alicuius valeant presumptione turbari, nos ea de communi consilio et
 voluntate fratrum nostrorum auctoritate apostolica confirmamus et valitura in perpe-
 tuum presentis scripti pagina communimus et tam a nobis quam a nostris successoribus
 perpetuis temporibus statuimus observanda. Nulli ergo omnino liceat hanc paginam
 nostre concessionis et confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis
 autem hoc attentare voluerit, omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum
 eius indignationem incurrat. Amen, amen, amen.

Datum eadem die qua et superior.

415. WILHELMI II. REGIS IURAMENTUM.

(1188. Febr.)

Et ipsum Clementem III. cum Wilhelmo II. rege Pactum fecisse ei que privilegium
 concessionis indulgisse, quod Beneventanum anni 1156 renovaverit, testantur cum forma
 iuramenti, tum *Gesta Innocentii III. c. 21*: privilegium concessionis indultum primo ab
 Adriano et renovatum postmodum a Clemente super quatuor capitulis, videlicet elec-
 tionibus, legationibus, appellationibus et conciliis. *Privilegiis pontificali et regio deper-*
ditis, casu fausto serrata est forma iuramenti regis, obvia in codice lat. Parisino 8990
sacc. XVII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. XV.), ex quo eam
dedit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 323 nr. III. Summarium codicis
Ottoboniani 2546 sacc. XIII. ex., apographa Rotulorum Lugdunensium continentis c. apud

Marteneum 'Collectio amplissima' II, 1233. Instructum certe est hoc iuramentum ad instar eius, quod a. 1156 Wilhelmus I. rex praestitit. Quod cum perinde ac iuramenta Rogerii I. et II. non iam existat, recedamus oportet ad iuramentum, quod Robertus Guiscardus a. 1081 Gregorio VII. praestitit, in Registro pontificis l. VIII, 1a scriptum. Ea igitur, quae ex hoc derivata sunt, litteris minoribus exprimenda et omissiones asteriscis indicandas curavimus. (P. deest.)

Ego W. Dei gratia rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue ab hac hora et deinceps ero fidelis beato Petro et sancte Romane ecclesie* et tibi domino meo pape Clementi, salvo hoc quod scripsistis et concessistis nobis in privilegio vestro. In consilio aut facto aut consensu, unde vitam aut membrum perdas vel captus sis mala captione, non ero. Consilium, quod michi credideris et contradixeris ne illud manifestem, alicui non pandam ad tuum dampnum me sciente. Et bona fide adiuvabo te honorifice papatum Romanum terramque sancti Petri tenero. Et si tu vel tui successores ante me ex hac vita migraveritis, secundum quod monitus fuero a melioribus cardinalibus sancte Romane ecclesie, adiuvabo ut papa eligatur et ordinetur ad honorem sancti Petri. Hec omnia superscripta observabo sancte Romane ecclesie et tibi recta fide. Et* fidelitatem observabo tuis successoribus canonice intrantibus et ad honorem sancti Petri ordinatis, qui michi et heredibus meis, si in me non remanserit, firmaverint quod a vobis michi concessum est in privilegio vestro, salva concordia que inter papam Adrianum bono memorie et dominum regem W. patrem nostrum felicis recordationis facta fuit et hinc inde scripto firmata. Sic me Deus adiuvet et sancta Dei euangelia.

416-418. TANCREDI REGIS PACTUM CUM COELESTINO III.

1192. Iun.

Praeter acta, quae proposituri sumus, etiam privilegium Coelestini ad instar privilegii Beneventani Hadriani IV. nimirum formatum existisse, iuramento a Tancredo praestito comprobatur.

416. IURAMENTUM TANCREDI.

Dedit Huillard-Bréholles 'Notices et extraits' XXI, 2, 331 nr. X e codice lat. Parisino 8990 saec. XVIII, apographa Rotulorum Cluniacensium continente (Rot. XV.), ubi praecedit lemma: Forma iuramenti. Summarium codicis Ottoboniani 2546 saec. XIII ex. v. apud Marteneum 'Collectio amplissima' II, 1233 (= Walterich II, 723). Forma iuramenti illam Wilhelmi II. transscripsit paucis mutatis, inter quae praecipuum est, quod pontifex personam tertiam, non vero secunda introducitur. (P. deest.)

Ego Tancredus Dei gratia rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue ab hac hora et deinceps ero fidelis beato Petro et sancte Romane ecclesie et* domino meo pape Coelestino, salvo hoc quod scriptum est et concessum michi in privilegio eius. In consilio aut facto aut consensu, unde vitam aut membrum perdat vel sit captus mala captione, non ero. Consilium, quod michi crediderit et contradixerit ne illud manifestum, alicui non pandam ad suum dampnum

1) Cf. 'Neues Archiv' V, 366 nr. 47b.

me sciente. Et bona fide adiuvabo eum honorifice papatum Romanum terramque sancti Petri tenere. Et si ipse vel successores eius ante me ex hac vita migraverint, secundum quod monitus fuero a maiori et saniori parte cardinalium sancte Romane ecclesie, adiuvabo ut papa eligatur et ordinetur ad honorem beati Petri. Hec omnia suprascripta observabo sancte Romane ecclesie et ipsi domino meo pape Celestino recta fide. Et fidelitatem observabo successoribus suis canonice intrantibus et ad honorem beati Petri ordinatis, qui michi et heredibus meis, si in me non remanserit, firmaverint quod michi concessum est^a a predicto domino papa Celestino in privilegio eius. Sic me Deus adiuvet et hec sancta Dei euangelia. Amen.

417. PRIVILEGIUM TANCREDI. *Im.*

¹⁰ Dedit Huillard-Bréholles l. c. p. 331 nr. XI e codice Parisino 8990 (Rot. XV.). Summarium codicis Ottoboniani 2546 edidit Martène l. c. 1232 (= Walterich II, 722). Pacto cum Tancredo icto curiam apostolicam ipsi nonnulla circa sacra iura abstulisse, que antecessoribus ipsius concesserat, e privilegii regii tenore clucet, si cum eo Pactum Beneventanum comparas¹. Nihilominus hoc privilegium formatum esse ad instar privilegii ¹⁵ Wilhelmi II. iam deperditi censuerimus, quod et ipsum certe nitebatur privilegio Wilhelmi I. Que re litteris minutis expressimus ea que cum hoc conveniunt, in margine adnotatis capitulorum numeris. Adnotandum est, in c. 12 inconsulte caput 13 privilegii Wilhelmi I. adhibitum esse, cum hominum a Tancredo nequaquam prestitum esse, e nr. 418 doceamur. (P. deest.)

²⁰ In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Iesu Christi amen. Domino Celestino Dei gratia sancte Romane ecclesie summo pontifici carissimo in Christo patri suo et domino eiusque successoribus canonice intrantibus Tancredus eadem gratia rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue.

(1) A primordio nostri regiminis hoc in votis semper habuimus speciale, ut ea omnipotenti Deo devotione debita persolvamus, que nos celestibus auxiliis reddant ²⁵ merito commendandos. Licet enim divina favente clementia plura potestati nostre subiaceant et nostro pro voto respondeant voluntati, euncta tamen largitori omnium bonorum duximus adscribenda, de cuius manu euncta recipimus, et sic progenitorum nostrorum exempla sectantes, tales erga eum, qui nos ad huius solii fastigium tanquam regni filium et heredem legitimum misericorditer evocavit, dignis cupimus obsequiis ³⁰ inveniri, ut et de perceptis^a a rege regum omnium non appareamus ingrati et maiores c. 1. successus de potenti manu eius iugiter sperare possimus. (2) Huius siquidem propositi consideratione diligenter inducti, sacrosancte Romane ecclesie, cui progenitores nostri felicie memorie multa et grata studuerunt obsequia ministrare, debitam reverentiam conservare volentes, dum essemus in civitate nostra Gravine, Albinum venerabilem ³⁵ Albanensem episcopum et Gregorium Sancte Mario in Aquiro diaconum cardinalem, quos ad nostram presentiam direxistis, eo quo decuit honore suscepimus et super hiis, que ^{c. 3.} inter sacrosanctam Romanam ecclesiam et nostram consuetudinem, mediantibus dilecto familiari nostro Riccardo filio Mathei dilecti cancellarii nostri et Dion. venerabili Amalfitano archiepiscopo dilectis fidelibus nostris, fuerant agitata, iuxta quod inferius anno- ⁴⁰ tata sunt et de communi voluntate convenimus. (3) De appellationibus quidem ita: ^{c. 1.} Appellationes libere fient ad Romanam ecclesiam in toto regno Sicilie. (4) Lega- ^{c. 8.} tiones² vero in Apulia et Calabria et illis partibus regni, que Apulie sunt affines, ecclesia Romana habebit libere. In Siciliam vero, si voluerit, legatum de quinquennio in quinquen- ⁴⁵ nium destinabit, nisi forte interim vel ab excellentia regia legatus peteretur vel evidens ⁴⁵ necessitas id exigeret. (5) Electiones libere fient in toto regno, ita videlicet quod

416. ^a) et *ed.*

417. ^a) preceptis *ed.*

1) Cf. collationem quam instituit Huillard-Bréholles l. c. p. 293. 2) Verba aliquantulum inversa sunt. LL. CONSTITUTIONES I.

- c. 11. vacantibus sedibus clerici convenient in personam idoneam et eam excellentie nostre nunciabunt; que si non fuerit de notis proditoribus aut notis inimicis nostris vel heredum nostrorum*, assensum prestabimus; si vero de notis proditoribus aut notis inimicis nostris vel heredum nostrorum fuerit, illud ecclesie Romano nos et heredes nostri significabimus, et ecclesia
- c. 7. Romana eam ad nostrum vel heredum nostrorum testimonium reprobabit. (6) Celebrationes conciliorum ecclesia Romana faciet, in quacumque civitate Apulie vel Calabriae voluerit aut illarum partium, que Apuliae sunt affines. (7) Translationes in ecclesiis regni fient, si necessitas et utilitas ecclesie aliquem de una ecclesia ad aliam vocaverit et vos aut successores
- c. 6. vestri concedere volueritis. (8) Consecrationes et visitationes libere Romana ecclesia tam in
- c. 9. Sicilia quam in toto regno habebit. (9) Et si de Sicilia personas aliquas ecclesiastici ordinis vocaverit, venient. Magnificentia vero nostra vel heredes nostri pro christianitate facienda vel pro suscipienda corona remoto nullo ingenio retinebit, quas providerit retinendas. Cetera
- c. 10. quoque ibidem habebit*, que habet in aliis partibus regni nostri*. (10) De ecclesiis et monasteriis terre nostre, de quibus a Romana ecclesia questio mota fuit, sic fiet: vos quidem et successores vestri in eis habebitis, quod habetis in ceteris ecclesiis, que sub nostra potestate consistunt, 15 que solite sunt accipere consecrationes seu benedictiones a Romana ecclesia, et debitos insuper et statutos ecclesie Romano census exsolvent. (11) Prefecto vos nobis* et heredibus nostris,
- c. 12. qui in regnum* successerint, concessistis regnum Sicilie, ducatum Apulie et principatum Capue cum omnibus pertinentiis suis, Marsiam et alia que ultra Marsiam debemus habere, Neapolim, Salernum et Amalfam cum pertinentiis suis et reliqua tenimenta, que inclite recordationis predecessores nostri Sicilie reges, homines sacrosancte Romane ecclesie, iure tenuerunt: et
- c. 13. contra omnes homines iuvabitis honorifice manutenere. (12) Pro quibus omnibus vobis vestrisque successoribus et sancte Romane ecclesie fidelitatem iuravimus et vobis ligium hominum fecimus¹, sicut continetur in duobus similibus capitularibus, quorum alterum penes vos sigillo nostro aureo, alterum vero sigillo vestro signatum penes excellentiam nostram habetur. Et censum sexcentorum scifitorum de Apulia et Calabria, quadringentorum vero de Marsia vel equivalens in auro vel argento nos ac nostros heredes Romane ecclesie statuimus annis singulis soluturos, nisi forte
- c. 14. impedimentum aliquod intervenerit, quo cessante census ex integro persolvetur. (13) Omnia vero predicta, que nobis concessistis, sicut nobis, ita etiam et heredibus nostris qui in regnum successerint concessistis et qui, sicut nos, vobis vestrisque successoribus et ecclesie Romano
- c. 15. fidelitatem facere et que prescripta sunt voluerint observare. (14) Ut autem que supra diximus tam vestro quam vestrorum successorum tempore perpetuam obtineant firmitatem et nec nostris nec nostrorum heredum temporibus alicuius valeant presumptione turbari, presens scriptum per manus Raynaldi notarii et fidelis nostri scribi fecimus et bulla aurea nostro typario impressa iussimus roborari, anno, mense et indictione subscriptis, nullo alio scripto huic 35 nostro privilegio proiudicium faciente.

Datum in civitate Gravino, per manus Riccardi regii familiaris, filii Mathei regii cancellarii, quia ipso cancellarius absens erat, anno dominico incarnationis millesimo centesimo nonagesimo secundo, mense Iunii, decime indictionis, regni vero domini nostri Tancredi Dei gratia magnifici et gloriosissimi regis Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue anno tertio, feliciter amen, ducatus autem Rogerii ducis Apulie filii eius anno secundo, prospere amen.

418. PROMISSIO HOMINI.

Dedit Huillard-Bréholles l. c. p. 330 nr. X c. codice Parisino 8990 (Rot. XV.). Summarium codicis Ottobonianae 2546 edidit Martène l. c. 1233 (= Walterich II, 723).⁴⁵ Omissioni codicis, que nec per summarium suppletur, in annotatione mideri studuimus. (P. deest.)

¹) Hoc de ligio hominio facto inconsulte et privilegio Wilhelmi I. transcriptum esse, testatur nr. 418.

Domino Coelestino Dei gratia sedis apostolice summo pontifici reverendo in Christo patri suo et domino Tancredus eadem gratia rex Sicilia, ducatus Apulie et principatus Capue.

Per hoc scriptum notum facimus, quod cum vestre preminentia sanctitatis pro recipiendo a nobis hominio iuxta consuetudinem progenitorum nostrorum ad partes regni nostri quibusdam supervenientibus non possot accedere, pro recipiendo iuramento fidelitatis a nobis Albam venerunt Albinus venerabilis Albanensis episcopus et Gregorius Sancto Marie in Aquiro venerabilis cardinalis ad nostram consuetudinem destinati. Quibus presentibus iuxta formam capitularis¹, quod per eos sanctitati vestre transmittimus^a aurea bulla nostra signatum, fidelitatem iuravimus. Et tam nos quam heredes nostros obligantes presenti scripto, qua vobis tenemur fidelitate promittimus ut, quando-cumque vos aut successores vestri nobis aut heredibus nostris in quacumque parte regni nostri que nostre subiaceat ditioni significaveritis,^{b,2} nisi aliquod impedimentum intervenerit vel evidens necessitas detineat; quo cessante nihilominus ad faciendum hominium debitum sine fraude veniemus. Et sic a nobis vel heredibus nostris vobis vel successoribus vestris prestito hominio, presens scriptum curie vestre^c debet sine contradictione qualibet assignari.

418. ^a) transmissimus *cod.*; recte emendari vult H.-B.; transmittit etiam *Summarium*. ^b) lacuna non indicata *cod.* ^c) legendum esse videtur *nostris*.

¹) Cf. *Privilegium Tancredi* nr. 417 c. 12. *Capitulare* hoc certe est *forma iuramenti* nr. 416.
²) *Supplenda videntur*: accessuri simus ligium hominum prestituri, perinde atque in *privilegio Friderici II.* 1212. Febr. ed. Huillard-Bréholles *Hist. dipl. Friderici II.* I, 201 (*Böhmer, Reg. imp.* V, 652).

APPENDIX III.

SCRIPTA TREUGAE DEI ET PACIS.

419. TREUGA DEI
ARCHIDIOECESIS ARELATENSIS.

(c. 1037—1041.)

Normae Treugae Dei continentur in epistola, qua Raginbaldus archiepiscopus cum Benedicto Avinionensi et Nitardo Niciensi¹ episcopis atque Odilone abbate Cluniacensi, una cum omnibus, ut dicunt, episcopis et abbatibus et cuncto clero per universam Galliam habitantibus, Treugam episcopis Italiae commendat. Quam epistolam 'ex ms. Talverae' publici iuris fecerunt Martène et Durand 'Thesaurus anecdotorum' I, 161. Quo anno haec Treuga, quae solummodo quatuor dies septimanae complectitur, constituta sit, prorsus incertum est, nam annus 1041, qui in margine editionis principis legitur, ab editoribus additus est². Editionem principem repetiverunt Mansi XIX, 593 et Bouquet XI, 516, qui annum 1042 mavult. Per epistolam nostram communitos episcopos Lombardiae et ipsos Treugam istam Dei instituisse, testatur Landulfus in Historia Mediolanensi l. II, c. 30 (SS. VIII, 67), qui epistolam ipsam insperisse videtur; cf. etiam nr. 420.

(P. deest.)

In nomine Dei Patris omnipotentis et Filii et Spiritus sancti. Raginbaldus Arelatensis archiepiscopus cum Benedicto Avinionensi et Nitardo Nicensi episcopis necnon et venerabili abbate domno Odilone una cum omnibus episcopis et abbatibus et cuncto clero per universam Galliam habitantibus omnibus archiepiscopis, episcopis, presbyteris et cuncto clero per totam Italiam commorantibus. Gratia vobis et pax a Deo patre omnipotente, qui est et qui erat et qui venturus est.

(1) Rogamus vos et obsecramus omnes qui timetis Deum et creditis in eum et ipsius sanguine redempti estis, ut caveatis et provideatis vos ad salutem animarum et corporum et sequamini vestigia Dei, pacem habentes ad invicem, ut cum ipso mereamini pacem et tranquillitatem perpetuam possidere. (2) Recipite ergo et tenete pacem

¹ Archidioecesis Ebrudunensis. ² Nihilominus viri docti hunc annum retinuerunt e. g. Kluckhohn 'Gesch. des Gottesfriedens' p. 38, Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III.' I, 139, Waitz 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VI, 433 not. 1. Raginbaldum a. 1030—1005, Nithardum a. 1037—41, Benedictum a. u. 1040 sedisse ferunt, c. Gams 'Series episcoporum'.

et illam trevam Dei quam et nos divina inspirante misericordia de coelo nobis transmissam iam accepimus et firmiter tenemus, ita constitutam et dispositam videlicet: ut ab hora vespertina diei Mercurii inter omnes christianos, amicos et inimicos, vicinos et extraneos, sit firma pax et stabiliis treuva usque in II. feriam id est die lunae ad ortum solis, ut istis quatuor diebus ac noctibus omni hora securi sint et faciant quidquid erit opportunum, ab omni timore inimicorum absoluti et in tranquillitate pacis et istius treuvae confirmati. (3) Quicumque hanc pacem et treuvam Dei observaverint ac firmiter tenuerint, sint absoluti a Deo patre omnipotente et filio eius Iesu Christo et Spiritu sancto et de sancta Maria cum choris virginum et de sancto Michael e cum choris angelorum et de sancto Petro principe apostolorum cum omnibus sanctis et fidelibus cunctis nunc et semper et per omnia saecula saeculorum. (4) Qui vero treuvam promissam habuerint et se scientibus^a infringere voluerint, sint excommunicati a Deo patre omnipotente et filio eius Iesu Christo et Spiritu sancto et de omnibus sanctis Dei sint excommunicati, maledicti et detestati hic et in perpetuum, et sint damnati sicut Dathan et Abiron et sicut Iudas qui tradidit Dominum, et sint dimersi in profundum inferni sicut Pharaon in medio maris, si ad emendationem non venerint sicut constitutum est. (5) Videlicet si quis in ipsis diebus treuvae Dei homicidium fecerit, exul factus atque a propria patria eiectus, Ierusalem tendens longinquum illic patiatur exilium. Si vero in aliis quibuslibet rebus supradictam treuvam Dei et pacem fregerit, examinatus per decreta legum saecularium iuxta modum culparum cogatur persolvere et per sanctorum canonum regulas duplicata poenitentia iudicabitur. (6) Quod ideo dignum ducimus, ut si promissionem illic factam in aliquo corrumpere praesumserimus, mundano et spiritali iudicio dupliciter condemnemur. Credimus namque istam causam a Deo nobis coelitus inspiratam divina opitulatione, quia apud nos, ut credimus, nihil boni agebatur, quando a Deo populo suo transmissa est. Dominica certe^b dies non celebrabatur, sed cuncta servilia opera in ea fiebant. (7) Promisimus itaque Deo ac devovimus quatrimum ut supra diximus, ut V. feria propter ascensionem, VI. feria propter Christi passionem, sabbatum pro veneratione sepulturae et ut dominica resurrectio inviolabiliter celebraretur ab omnibus, rurale opus in ea omnino non fieret, inimicus inimicum non formidaret. (8) Secundum auctoritatem a Deo collatam et ab apostolis traditam omnes qui hanc pacem et Dei treuvam amaverint benedicimus et absolvimus, sicut superius dictum est; illos autem qui contradicunt excommunicamus, maledicimus et anathematizamus et a liminibus sanctae matris ecclesiae eliminamus. (9) Cum autem evenerit cuiquam vindicare in eos, qui hanc cartam et Dei treuvam irrumperere praesumserint, vindicantes nulli culpaee habeantur obnoxii, sed sicut cultores causae Dei ab omnibus christianis exeant et redeant benedicti. Si vero residuis diebus aliquid sublatum fuerit et in diebus treuvae obvia-verit, omnino non teneatur, ne occasio inimico data videatur. (10) Praeterea rogamus vos fratres, ut in quacumque die apud vos praedicta pax et treuva constituta fuerit, ipsum diem devote recolatis in nomine sanctae Trinitatis. Latrones quoscumque de vestra regione eiiciatis et abominemini, maledicatis et excommunicetis ex parte omnium sanctorum qui suprascripti sunt. (11) Decimas vero vestras et primitias de laboribus vestris Deo offeratis, de bonis vestris ad ecclesias deportetis pro salute vivorum et defunctorum, ut Deus vos liberet ab omnibus malis in hac vita et post hanc vitam perducat vos ad regna coelorum, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

420. TREUGA DEI LOMBARDICA.

(c. 1040—1050.)

Promulgationem Treugae ad instar sermonis ecclesiastici iam olim Bethmann exemplavit e codice tunc capituli Iporegiensis 94¹, nunc bibliothecae regiae Turinensis, ubi manu saeculi XI. medio tegumento interiori inscripta legitur. Hanc treugam a conventu quodam episcoporum, abbatum, sacerdotum, marchionum, monente et incitante epistola archiepiscopi Arelatensis (supra nr. 419), statutam esse ex eo elucet, quod enuntiata eius plerumque cum hac epistola congruant, praesertim formula maledictionis et benedictionis in cap. 5. Errat igitur primus editor Bollati 'Miscellanea di storia Italiana' XVIII, 373², qui treugam nostram iam tempore Conradi II. imperatoris constitutam esse, arbitratus est³.

(P. deest.)

1. Audite, fratres dilectissimi, quos Deus omnipotens ad suam sanctam imaginem et similitudinem creavit, bonum et melius quod nunc est in toto mundo. Fideles episcopi et abbates et sacerdotes atque marchiones convenientes, divina pietate illos inspirante, constituerunt treuvas Dei ab occasu solis diei Mercurii usque ad ortum solis secundae feriae esse tenendas. Ideo volumus, ut sit vobis cognitum, quod constitutum est de his qui eas fregerint et de his qui fractores voluerint retinere, ut eas non emendent.

2. Si quis infra ipsas treuvas Dei homicidium fecerit aut traditionem aut seachum aut furtum aut alium hominem assallire presumpserit, statim exeat foras de civitate in exilio ad capiendam poenitentiam usque ad mortem aut in monasterium intret. Si hoc recusaverit facere, vicini dissipent domum eius et extra villam portent et comburent.

3. Et si quis voluerit retinere aut consilium dare, nisi ut vadat in exilium aut intret in monasterium, uterque hanc maledictionem habeat, quam in sequentibus audietis.

4. De ipsis nunc audite, qui in levioribus culpis in has treuvas Dei incurrerint, quod iudicatum est. Si quis irato animo aliquem percusserit, nisi magister discipulum aut dominus familiam suam, aut si quis furtum fecerit in has treuvas Dei aut aliquod detestabile malum, statim pergat ad canonicam et unum annum summat ibi poenitentiam, stans in pane et aqua et extra domum positus. Qui vero illi consilium dederit, nisi ad poenitentiam pergat, et qui illum retinere voluerit, utrosque, et factorem et adiutorem, maledicimus et sub anathema ponimus.

5. Maledicti sint a Deo Patre et Filio et Spiritu sancto et a sancta Maria virgine et de angelis et archangelis, patriarchis et prophetis, apostolis, martyribus et confessoribus, eremitis, virginibus et de omnibus sanctis Dei. Sed qui has treuvas Dei bene observaverint et qui consilium et adiutorium fractoribus non dederint, nisi ut emendent ut constitutum est, benedicti sint a Deo Patre et Filio et Spiritu sancto et a sancta Maria virgine et de omnibus angelis et archangelis, patriarchis et prophetis, apostolis, martyribus, confessoribus, monachis, virginibus, heremitis et omnibus sanctis Dei; et omnes benedictiones, quae sunt scriptae in libris, descendant super eos. Fiat, fiat, fiat.

1) Cf. 'Archiv' IX, 626. 2) Editionem repetivit in libro 'Di un inedito documento sulla tregua di Dio'. Torino 1878. 3) Cf. contra Bresslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 323 not. 3. Cf. etiam de Treuga Dei in Italia propagata ea quae Landulfus in Historia Mediolanensi l. II, c. 30 (SS. VIII, 67) ad ultima archiepiscopi Ariberti (et 1045) tempora narrat. Landulfus et ipsi epistola Arelatensis cognita fuisse videtur; cf. supra nr. 419.

421. TREUGA DEI BISUNTINAE ET VIENNENSIS ARCHIDIOECESON.

(c. 1041.)

Inserta est Conavis Gestis episcoporum Lausannensium c. 9, cuius editionem novissimam a Waitzio SS. XXV, 799 paratam repetimus. Cono de constitutione treugae haec profert: De quo (Hugone scilicet episcopo, qui sedit ab a. 1019 usque ad a. 1037 Aug. 31°) dicitur, quod ipse, convocatis archiepiscopis Viennense et Bisuntino et eorum suffraganeis in Monte Rotundo (Mont-Rond, collis inter Lausannam et lacum situs), qui est sub Lausanna, statuit treugam Dei de mandato domini pape, ut dicitur. Cuius treuge statutum tale est. Iam vir ill. Steindorff² iudicavit, treugam nequaquam Hugonis episcopi tempore, sed potius sub eius successore Heinricho II. (1037--1057?) constitutam esse, fortasse a. 1011, si fidem adhiberi liceat traditioni Lausannensi, quae de mandato domini pape treugam statutum esse dicit, cum mense Octobri anni 1040 Benedictus IX. papa cum magno episcoporum Burgundiae coetu Massiliae degisset. Revera autem mandante pontifice hanc treugam constitutam esse, nemo negabit, qui legerit, episcopum, qui normas treugae non servaverit, ordinis sui periculo subiacere (c. 2) seu propriae dignitatis dampnum incurere (c. 3). Quis enim ad hanc poenam episcopis infligendam valuit nisi Romanus pontifex?
(P. deest.)

1. Treugas autem a IIII. feria post occasum solis usque ad secundam post ortum solis et ab adventu^a Domini usque ad octavam epyphanio et a LXX. usque ad octavam pasche ab omnibus inviolabiliter precipimus observari.

2. Si quis autem treugas frangere attemptaverit, post terciam ammonitionem si non satisfecerit, episcopus excommunicationis sententiam in eum dicet et scriptam vicinis episcopis nunciet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communione suscipiat, immo scripto susceptam sententiam confirmet. Si quis autem hoc violare presumpserit, ordinis sui periculo subiaceat.

3. Et quoniam funiculus triplex difficile rumpitur, precipimus, ut episcopi ad solum Deum et salutem populi habentes respectum, omni cupiditate seposita, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium prestant nec hoc alicuius amore vel odio pretermittant. Quod si quis in hoc opere tepidus inventus fuerit, proprie dampnum dignitatis incurrat.

422. TREUGA DEI DIOECESIS TERVANENSIS.

(1063?)

Edita est primam eodem fere tempore cum a viro cl. Wassersleben 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte; Germanistische Abteilung' XII, 112 tum a viro cl. Sadralek in periodico 'Kirchengeschichtliche Studien' I, fasc. 2, p. 143 c. V codice Gud-

421. ^a) adventu cod.

1) V. Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III.' I, 140. 2) ibidem p. 140 sq.

ferbyltano Gud. 212 in folio saec. XII. ex. fol. 64, quem fusius descripsit Sdrulek; contulit Paulus Zimmermann Guelferbytanus. Textus fore totus convenit cum Treuga Normannica (N) edita a Guilhelmo Bessin 'Concilia Rotomagensis provinciae' 39 (= Mansi XIX, 598), cuius inscriptio haec est: Synodale decretum de pace quae vulgo trevia Dei dicitur, constitutum a Willelmo seniore rege Angelorum ac duce Normannorum et episcopis Normanniae apud Cudomum 1042¹. Ab his formis aliquantum discrepat forma inscriptione carens, quam manus saec. XI. intulit medio codici Duacensi 805 (olim S. Rictrudis Marchiamensis) in 4° saec. XI. (D), qui Vitas sanctorum continet; exemplavit eam iam olim b. m. Bellmann. Tempus treugae Tervanensis diffinitur tempore Drogonis episcopi (a. 1030—1078)² et Balduini Insulani comitis Flandriae (a. 1035—1067). Ad quam certe spectant ea quae Meyerus in 'Annalibus Flandriae' f. 26 ad a. 1063 attulit; quem locum infra in praefatione Pacis Roberti II. comitis Flandriae exhibebimus. Pro parte innovata et capitibus nonnullis concilii provincialis a Reinaldo archiepiscopo Remensi (a. 1092) Suessionis celebrati³ aucta est treuga nostra c. annum 1150⁴. Quenam ratio intercedat inter formam Tervanensem et formam Normannicam atque formam codicis Duacensis, difficile est diiudicatu. At si animadverteris, in forma Tervanensi c. 6 mentionem fieri comitis terrae (i. e. Flandriae), in forma Normannica vero regis (scilicet Franciae) aut comitis huius patriae, in forma Duacensi denique solius regis, forte concedes, formam Duacensem priorem esse reliquis cumque e Francia regia allatum esse in partes regni, quae vasallis maioribus parcerent, primum quidem in Normanniam. Treuga enim Normannica, quae adhuc regis Franciae mentionem fecit, a Wilhelmo duce certe ante a. 1066 instituta est. A Normannia migravit in Flandriam, cuius comes Balduinus gener Wilhelmi ducis erat. Quae cum ita sint, rei aptum esse duximus, nos varias formarum N et D lectiones editioni adiungere. (P. deest.)

Hanc^a pacem Drogo Tervanensis episcopus et Balduinus comes cum clero et populo totius terre constituerunt.

Fratres in Domino karissimi, in pace, quo vulgo trevia Dei dicitur^b et quo a die Mercurii sole occidente^d incipit et in die lune sole nascente finit, haec quo dicam vobis firmissima mente dehinc inantea debetis observare.

1. Nullus homo nec femina alium^e hominem aut feminam usquam^e assaliat^f nec vulneret nec occidat nec castellum nec burgum nec villam in hoc spatio quatuor dierum et quinque noctium assaliat^g nec predetur^h nec capiat nec ardeat ullo ingenio aut violentia aut aliqua fraude.

2. Quodsi aliquis, quod absit, illamⁱ, non tenendo que precipimus, infregerit, si non XXX annorum penitentiam in exilio fecerit et, antequam ab episcopatu^k exeat, quicquid fecerit^l contra pacem emendaverit, a domino Deo sit excommunicatus et a tota cristianitate^m separatus.

3. Quicumque vero illiⁿ scienter^o aliqua in re communicaverint^p aut consilium sive adiutorium dederint aut ullum colloquium^q, nisi ut ad penitentiam veniat et, ut

422. ^a) Hanc — constituerunt des. N. D. ^b) dicitur trevia (treuvia D) N. D. ^c) deest N. ^d) sole occ. Merc. D. ^e) usque D; unquam N. ^f) assaliat D. ^g) deest D. ^h) depredetur N. D. ⁱ) illa T. D. ^k) nostro add. N. D. ^l) fecit N. D. ^m) sit add. N. D. ⁿ) his T. ^o) deest N. ^p) communicaverit N, similiter numerus singularis et in sequentibus. ^q) cum eo add. D.

1) 'Sic restituitur titulus ex ms. S. Michaelis, quocum cetera sunt collata, simul et cum Bigotiano sequuntur in editione. Eandem treugam continet et codex Vaticanus Christina. 396 saec. XII. fol. 1, ubi inscriptio: De trevia Dei decretum synodale constitutum a Guilhelmo seniore rege et episcopis Normanniae; c. 'Archiv' XII. 296. Numerus anni 1042 certe ab editore suo arbitrio additus est. 2) V. SS. XIII, 389 et Gams, 'Series episcoporum' 521. 3) Haec Pax in Suessionensi concilio constituta edita est a viro cl. Wasserscheleben l. c. 143 ex eodem codice Guelferbytano. 4) Scriptum hoc confirmationis ediderunt 'Scriptores rer. Gallicarum' XIV, 390; Mansi XX, 969; Wasserscheleben l. c. 115; Sdrulek l. c. 144.

dictum est, ab hoc episcopatu exeat, habuerint, similiter sint excommunicati, donec ad emendationem venerint.

4. Quodsi ille sancte pacis violator miserrimus, priusquam accepta penitencia XXX annorum exulet^r, moriatur^s, nullus christianorum presumat illum visitare aut corpus^a a loco in quo iacuerit tollere nec trequam ex substancia^t sue bonis accipere.

5. Preterea, fratres, hanc pacem et treuam^u Dei de terris ac^v bestiis, insuper de rebus omnibus que haberi possunt inter vos tenebitis^w. Quodsi aliquis^x bestium aut etiam obolum sive vestimentum in ista pace alicui tulerit^y, sit excommunicatus, donec ad emendationem veniat. Sed^z si ad emendationem venire voluerit^z, primum reddat quod rapuit aut tantum quanti erat precii quod abstulit. Dehinc VII annos^b peniteat infra episcopatum. Si autem mortuus fuerit^c, priusquam satisfaciatur et^{**} penitentiam sumat, non sepeliatur nec a loco quo obiit moveatur, nisi pro illo parentes eius^d satisfecerint ei cui iniuriam fecit.

6. Ceterum in hac pace nullus nisi comes^{***} terre caballicationem aut hostilitatem faciat; et quicumque in caballicatione aut hostilitate comitis[†] fuerint^o, in hoc episcopatu nichil plus, quam sibi ac suis equis necessaria sunt, ad victum accipiant.

7. Mercatores autem^f et omnes homines, qui ab aliis regionibus per vos transierint, pacem habeant a vobis.

8. Hanc autem Dei^g treuam^h ab initio adventus dominici usque ad octavas epiphanie omnesⁱ dies tenebitis, et a capite ieiunii^k usque ad octavas pasche et a rogationibus^l usque ad octavas penthecostes per omnes dies tenebitis.

9.^m Presbyteris autem precipimusⁿ, ut in festivitibus ac dominicis diebus^o omnes^p, qui hanc pacem observaverint, pro illis proces agendo benedicant, illos^{††} vero, qui infregerint aut qui infractoribus consenserint, maledicant.

10.^m Si quis autem se pacem infregisse negaverit^q, prius^{†††} sacramentum faciat calidumque iudicii ferrum portet. Si^r culpabilis repertus fuerit, infra patriam VII annos peniteat.

*) pro moriatur — bonis accipere D: per infirmitatem corporis ad extremum veniens, penitentia ductus presbyterum mandaverit et de eo, quod contra pacem fecerat, et de facienda penitentia bonos fideiussores ei dederit, ipse presbyter eum absolvat et ad sepulturam christianorum eum recipiat. Si autem obdurato corde inpenitens obierit, nullus ei appropinquare presumat, nisi pauci qui cadaver illud de medio tollant et in remoto loco terra operiant. Res vero eius dominus et parentes, quibus iure debentur, recipiant.

***) pro et — iniuriam fecit D: sicut de suprascripto pacis violatore, sic de eo fiat.

****) pro comes terre N: rex aut comes huius patrie; D: rex.

†) regis N. D.

††) pro illos — maledicant D: pro illis vero, qui infregerint aut qui infractoribus consenserint, dicant quod scriptum est. Maledictio: Omnem heresim adversus sanctam ecclesiam se extollentem ex auctoritate Patris et Filii et Spiritus sancti excommunicamus, damnamus et a liminibus sancte matris ecclesie segregamus; fiat, fiat, fiat.

†††) pro prius — peniteat D: si liber est, ipse cum undecim ingenis iuret: si servus aut colibertus, sua lege se defendat et XL dies peniteat. Preterea nullus advocatus sibi subditos his IIII diebus per occasionem iniuste distingat; et si infra hoc spatium ab eo mandati venire noluerint, in reliquis diebus nullum pro ea re respectum^s exigit.

422. r) oculi N. s) corpus decet T. t) sub'c T. u) treuam D. v) de add. N.

w) ten. inter vos N. x) Quodsi quis aut aliquam N; Si aliquis D. y) pace tulerit alicui N. z) Quod N.

a) vol. venire N. b) annis N. D. c) moriatur N; ad extremum venerit D. d) decet T. e) fuerit N.

f) et clerici add. D. g) domini T. h) treuam D. i) per omnes D; omnes dies tenebitis des. N.

k) pro capite ieiunii D: dominica septuagesimae. l) diebus rogationum inchoantibus N. m) in D caput 10

n) praecedit caput 9. o) praecipitur N. p) dia. dom. N. q) illos add. N. r) pacem nescienter

diserit infregisse N. D. s) Si — peniteat des. N. D. t) despectum D.

423. TREUGA DEI DIOECESIS AUGUSTAE PRAETORIAE.

(saec. XI. ex.)

Fragmentum seu partem 'Brevis recordationis', ut vocatur, servavit codex tabularii capituli S. Mariae Augustae Praetoriae (Aosta) manu saec. XI. exaratum¹, e quo nuper edita est a Iosepho Augusto Duc. rev. episcopo Augustano 'Miscellanea di storia Italiana' XXIV, 369. Treugam hanc perinde atque eam codicis Iporegiensis (nr. 420) tempore posteriorem esse quam epistolam archiepiscopi Arelatensis persuasum habemus².

(P. deest.)

Breve recordationis de treuua Domini, quam inter se religiosi^a Christi^b custodire debent secundum episcoporum proceptum et honorum haecorum consensum.

In primis tenenda est treuua Dei, ne homo occidat hominem et ne aliquis excurbitet³ hominem et ne homo tradat seniore suum. Si quis hoc peccatum fecerit in treuua Dei, profugus non remaneat in patria.

424. PAX SIGIWINI ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS.

1083. Apr. 20.

Haec Pax, quae Treugam Dei iam recepit, superstes est in 1) codice tabularii Monasteriensis I. 228 (olim Abdinghofensi Vicelini)⁴ saec. XII, quem olim exemplavit Pertz, iterum contulit Waitz; ex hoc codice editionem paravit Erhard 'Regesta historiae Westfaliae' I, cod. dipl. p. 126; 2) alterum codicem capituli Osnabrugensis nunc deperditum, quem autographum esse opinatus est, exemplavit saeculo XVIII. in. Henseler, cuius apographo usi sunt Iustus Möser 'Sämmtliche Werke' (ed. Abeken) VIII, 52 et novissimus editor vir cl. Philippi 'Osnabrücker Urkundenbuch' I, 169 nr. 199; 3) eidem editori debemus lectiones copiarum Osnabrugensis saec. XV, qui asservatur in tabulario regio, sig. Msc. 189. Ad textum constituendum etiam adhibuimus Pacem dioecesis Bambergensis (infra nr. 425), quae plurima e Coloniensi recepit. Capita 16 et 17 post addita itaque a textu genuino segreganda esse, Eggert 'Studien zur Geschichte der Landfrieden' p. 12 ff. probare nisus est, cui Waitz ('Deutsche Verfassungsgeschichte' VI, 434 not. 2) atque Hertzberg-Fränkell ('Forschungen zur deutschen Geschichte' XXIII, 136. 141) consenserunt. At horum opinio mihi

423. ^a) religiose ed. ^b) Xpi ed.

1) Cf. 'Archiv' IX, 628 et supra p. 12. 2) Hoc loco adnotari libet, Bethmannum ('Archiv' XII, 609) dicere, super porta atrii basilicae sancti Ambrosii Mediolanensis, insculptam esse Treugam Dei Anselmi archiepiscopi a. 1098 constitutam. At haec inscriptio, quae nuperrime edita est in opere illustri viri d. Forcella 'Iscrizioni delle chiese di Milano' III, 217, nequaquam Treugam Dei continet. 3) 'Coucher' signifie aujourd'hui encore dans le patois unagé de Cogné, paroisse du diocèse d'Aoste, appréhender quelque'un au corps et le terrasser. DUC. 4) V. Vitam Anskarii ed. Waitz p. 8 sub B 1.

non persuasit, praesertim cum iam Pax ista Bambergensis eadem capita contineat. Pacem nostram fonte usam esse pacis Leodiensis a. 1082 celeberrimae¹, comparatis eius fragmentis cum nostris capitibus 2. 4. 6. 7. 14, apparet. (P. 55.)

Sigwinus^a sanctae Coloniensis aeclesiae solo nomine episcopus Frithero^b con-
fratri et coepiscopo² voluntariam tam devotissimi oraminis^c quam serviminis sui exhibi-
tionem.

1. Cum nostris temporibus ultra modum tribulationibus variisque angustiis sancta
aeclesia in suis membris affligeretur, adeo ut tranquillitas et pax ex integro despera-
retur, compatiendo tot pressuris totque periculis subvenire illi Deo propitiante tracta-
vimus et hoc tandem illi remedium consilio nostrorum fidelium providimus, ut pacem,
quam peccatis nostris exigentibus continuare non potuimus, intermissis saltem diebus
quantum nostri iuris fuit aliquatenus recuperaremus. Fecimus enim hoc et profecimus^d.

2. Convocatis igitur parrochianis nostris ad legitimo condietum concilium, quod
Coloniae in sancti Petri matricae aeclesia anno dominicae incarnationis millesimo
LXXXIII, indictione VI, XII. Kal. Maii habitum est, ordinatis aliis, quod de his^e
facere disposuimus, in publico recitari fecimus. Quod postquam ab omnibus aliquamdiu
diverso modo tractatum est^f et retractatum, Deo mediante in unum tandem conventum
est, et tam clero quam populo pari voto consentientibus, quomodo et quibus^g per
annum spaciis observari debeat edocuimus: videlicet ut a primo die adventus Domini
usque ad exactum diem^h epyphaniae et ab intrante septuagesima usque in octavas
pentecostes et per totam illam diem et per annum omni die dominica feriaque VI. et
in sabbato, addita IIII temporum feria IIII,ⁱ omnique^k apostolorum vigilia cum die
subsecuta, insuper indifferenter omni die canonice ad ieiunandum vel^l feriandum statuta
vel^l statuenda hoc pacis decretum teneatur; ut itinerantibus domique manentibus securi-
tatis et quietis tutissima sit traditio, ut eedes et incendia, predas et assultus nemo

424. ^a) S. 2; ^b) F. 2. 3. ^c) oramus 3. ^d) profecimus 2. ^e) hiis 3. ^f) deest 3.
^g) qualiter 3. ^h) deest 1. ⁱ) deest 1; IIII^{or} 2. ^k) omniumque 1. ^l) et 3.

1) Hoc loco repeti iuvat e SS. XXV, 90 fragmenta pacis ab Henrico I. episcopo cum nobilibus
dioecesis Leodiensis a. 1082. Mart. 27 constitutae, quae servavit Aegidius Aureacullensis l. III, c. 13:
decretum est, ut a primo die adventus Domini usque ad exactum diem epyphanie et ab intrante septua-
gesima usque ad octavas pentecostes infra episcopatum Leodiensem nemo arma ferat, nisi forte inde
exiens ad alia loca aut inde domum revertens. Incendia, predas, assultus nemo faciat, nemo fuste aut
gladio aut alio armorum genere usque ad collisionem membrorum aut internitionem in quempiam
deseviat. Quod si hoc fecerit homo liber, hereditatem perdat, beneficio privetur, ab episcopatu expel-
latur. Servus autem sive ecclesiasticus amittat omne quod habet et dexteram perdat. Quod si
culpati fuerint contra pactionem hanc, liber iuretur cum duodecim. Qui vero liber non est, iudicio
se purget, si tamen signa fuerint manifesta; alioquin cum septem se immunem esse probet. Incipiet
autem observatio huius pacis sexta feria statim illucescente aurora et durabit usque ad exordium diei,
qui vulgariter appellatur dies lune, et observabitur per omnes festivitates, quae proprie in hoc epi-
scopatu celebres habentur, et similiter per omnes illas, quas ubique universalis celebrat ecclesia, et
maxime in festivitate sancti Lamberti et in dedicatione, et duos dies ante et duos dies post in utraque
festivitate propter adventum et reditum aeternae impedimenta. Denique etiam in ieiuniis quatuor
temporum et in vigiliis predictarum festivitatum eadem lex et pactio tenebitur, excepto quod in illis
arma licebit ferre, ea tamen conditione, ne alieni noceatur. Hanc pactionem si quis violaverit, noverit
se excommunicationi subiacere. — Cf. de confirmatione huius pacis ab Henrico IV. imperatore facta
Gesta abbreviata SS. XXV, 113; de confirmationibus Henrici V. assensu domini papae Aegidium l. III,
c. 18 p. 94; Hadriani IV. papae ibid. l. III, c. 30 p. 103; Friderici I. imperatoris a. 1155 Stampf. Reg. 3725
(ed. Bormans 'Recueil des ordonnances de Liège' I, 19: Renovamus etiam et confirmamus et imperiali
auctoritate tenendam censemus et servandam pacem Henrici episcopi in Leodiensi episcopatu.) Cf.
etiam Nitzsch 'Forschungen' XXI, 287 et Hertberg-Fränkell 'Forschungen' XXIII, 131 sq., qui tamen ex
loco Gisleberti (SS. XXI, 491 l. 38) minus recte collegit, pacem Leodiensem iam ante a. 1071 constitutam esse
2) Monasteriensi, qui a. 1084 obiit.

faciat, nemo fuste et gladio aut aliquo armorum genere quemquam ledat, et ut nemo quamvis^m culpa faidosusⁿ ab adventu Domini usque in octavas epiphaniae et a septuagesima usque in octavas pentecostes tollere prosumat arma, scutum, gladium aut lanceam vel cuiuscumque prorsus armaturae sarcinam.

3. In reliquis vero diebus, id est in dominicis et VI.º feriis omnique apostolorum vigilia cum die subsecuta et omni die ad ieiunandum vel foriandum statuta vel statuenda, arma illis ferre licet, ea tamen conditione^p ut nulli quolibet modo lesionem inferant.

4. Si necesse fuerit alicui infra^q spacium conditae^r pacis^s, id est ab adventu Domini usque ad octavas epiphaniae et a septuagesima usque ad octavas pentecostes,¹⁰ exire de nostro episcopatu in alium quo ista pax non tenetur^t, arma ferat, ita tamen ne alicui noceat, nisi^v impugnetur^w, ut se defendat. Revorsus autem in episcopatum nostrum, statim arma deponat.

5. Si contigerit ut^x debeat obsideri castellum aliquod^y, per dies qui infra pacem comprehensi sunt ab impugnatione cessent, nisi ab obsessis impugnentur et repugnare¹⁵ cogantur.

6. Et ne haec pacis statuta traditio a quavis persona temere et^z impune violetur, huiusmodi violatoribus in commune ab omnibus est dictata^{aa} sententia: Si liber vel nobilis eam violaverit, id est^{ab} si^b homicidium fecerit aut aliquem vulneraverit vel quolibet alio modo defectaverit, absque omni sumptuum aut amicorum interventione²⁰ a finibus confinium suorum expellatur totumque praedium eius heredes sui tollant; et si beneficium habuit, dominus ad quem pertinet illud recipiat. Si vero heredes aliquod illi, postquam expulsus fuerit, sustentaculum vel solatium impendisse inventi fuerint et convicti, praedium illis auferatur^c et regio ditioni mancipetur. Quod si se purgare de obiectis voluerint, cum XII, qui equo nobiles vel equo liberi fuerint, iurent.²⁵

7. Si servus occiderit hominem, decolletur; si vulneraverit, manu puniatur; si alio modo vel pugno sive fuste vel lapide percutiendo defectaverit, detondeatur et^d excoietur. Si autem cui imputabitur forefactum, negaverit^e [et] se^f innocentem probare voluerit, iudicio aquae frigidae se expurgot, ita tamen ut ipso et nullus alius pro eo in aquam mittatur. Si autem timens vindictam, quae in eum dictata^g est,³⁰ aufugerit, perpetuae excommunicationi subiacebit et in quocumque loco auditus fuerit, mittantur illuc litterae, per quas denunciatur omnibus, quod excommunicatus est et quod eum eo communicare nulli licitum est.

8. Non debet truncatio manuum in pueris fieri qui nondum XII annorum etatem impleverint^h, sed in illis qui ab hacⁱ etate, id est a^k XII annis, ad maiorem pervenerunt^l. Pueri tamen si pugnaverint, verberibus castigentur et a pugnando deterreantur.

9. Non ledit pacem^m, si quis delinquentem servum suum vel discipulum vel quolibet modo sibi subditum scopis velⁿ fustibus cedi iusserit.

10. Excipitur etiam ab hac pacis constitutione, si dominus rex publice expeditionem fieri iusserit propter appetendos regni inimicos vel concilium sibi habere^{oo} placuerit propter diiudicandos iusticiae adversarios.

11. Non violatur pax, si interim dux vel^{pp} alii comites vel advocati vel qui vice illorum funguntur placita habuerint et secundum quod lex habet in fures et predones et alios nocentes iudicia exercuerint.

424. ^m) qua vis 1; quavis 2. 3. ⁿ) faicosus 1-3; factiosus emendavit Philipp. ^o) in 3. ^p) ratione 3. ^q) intra 1. ^r) sic pro conditae 1-3. ^s) deest 3. ^t) in 1. ^u) teneatur 3. ^v) nisi si 1. ^w) impugnetur 2. 3. ^x) contingerit quod 3. ^y) deest 2. ^z) dicta 3. ^{aa}) idem 3. ^{ab}) deest 1. ^{ac}) auferetur corr. 1. ^{ad}) det. et des. 3. ^{ae}) for. negaverit des. 1. 2. ^{af}) se usque voluerit des. 3. ^{ag}) dicta 2. 3. ^{ah}) impleverunt 2. 3. ^{ai}) deest 1. ^{aj}) deest 3. ^{ak}) pervenerint 3. ^{al}) et 2. ^{am}) aut 2. 3. 50

12. Securitat^{is} gratia omnibus precipue fideosis⁶ huius dominice pacis statuta tradit^o est, sed non ut post expletam pacem raper^o et predari per villas et per domos audeant, quia quae in illos, antequam ista pax statueretur, lex et sententia dictata est, legitime tenebitur, ut ab iniquitate prohibeantur, quia predatores et grassatores ab hac divina et ab^o omni prorsus pace exeipiuntur.

13. Si quis huic piae institutioni contraire nititur, ut nec pacem cum aliis Deo promittere nec etiam observare voluerit, missam illi nullus presbiterorum in nostro episcopatu cantare presumat et nullam salutis curam impendat: et si infirmatur, nullus eum christianorum visitare audeat et viatico etiam in fine, si non⁴ respiscit⁵, careat.

14. Summa vero Deo promissae⁶ pacis et communiter collaudatae ista erit, ut non solummodo⁷ nostris temporibus sed in perpetuum apud posteros nostros observetur, quia si quis eam irritare vel destruere aut violare praesumpserit, sive hoc tempore seu qui⁸ post⁹ multos annos circa finem seculi nasciturus erit, a nobis inrecuperabiliter excommunicatus est.

15. Non magis in comitum aut tribunorum vel potentum quam in^v totius communiter^w populi potestate et arbitrio constabit, ut vindictas superius^x dictatas violatoribus sanctae pacis inferant: et hoc diligentissime caveant, ne in puniendis amiciciam vel odium vel aliud, quod iusticiae contrarium sit, exerceant, ne si abscondi possunt delicta aliquorum abscondant, sed potius in publicum deferant. Nullus pro redimendis qui in culpa deprehensi fuerint pecuniam accipiat nec favore quopiam culpabiles adiuvari contendat, quia qui fecerit, intolerabile animae suae^v iudicium incurrit. Ac per omnes fideles meminisse oportet, non homini sed soli^y Deo hanc pacem promissam fuisse et tanto tenacius firmiterque observandam esse. Quocirca universos obsecramus in Christo, ut ista pacis necessaria taxatio inviolabiliter custodiat^z, ut si quis eam deinceps violare praesumpserit, omnino a sanctae ecclesiae filiis sequestretur et banno excommunicationis inrecuperabilis et anathomate mansurae perditionis dampnetur.

16. In ecclesiis vero et ecclesiarum cimiteriis honor et reverentia Deo prebeatur, ut si illuc confugerit raptor vel fur, minime interficiatur vel capiatur, sed tam diu inibi obsideatur, donec fame urgente^z ad deditionem cogatur. Si aliqua persona reo arma, victum vel fugam moliri praesumpserit, aequalem poenam sicut reus sustinebit.

17. Clericos vero et omnes sub hoc^a ordine vitam degentes banno nostro interdicimus laicali vindicta puniri, sed manifesto crimine deprehensi episcopo ipsorum praesententur. Unde laici decollentur, inde^b clerici degradentur; unde laici detruncentur, inde clerici ab officiis suspendantur et cum consensu laicorum crebris ieiuniis et verberebus usque ad satisfactionem affligantur.

425. PAX DIOECESIS BAMBERGENSIS.

1085.

Mense Maio a. 1085 magna synodus episcoporum, qui partes imperatoris tenebant, Moguntiae congregata est, cui et ipse Henricus IV. intererat. Quae synodus inter alia

424. ⁶) fideosis 1-3. ⁷) deest 2. 3. ⁸) nisi 2. 3. ⁹) respiscat corr. 1. ^z) prom. Deo 2. 3. ⁴) ut solum modo non 1; ut non solum in 2; ut solummodo 3. ^w) per 2. ^v) deest 3. ^y) et comunitatis 3. ^x) in margine add. 1. ^a) solo 1. ^b) urgente 2. ^c) deest 2. 3. ^d) deest 2.

etiam Treugam Dei constituit tenendam¹. Huius Treugae scriptum esse id quod edituri sumus, primus Pertz statuit plerique viri docti eius opinioni consenserunt². Exemplavit id iam olim e codice Bambergensi membr. in folio, Ambrosii libros tres de officio ministrorum continente, saec. XII. b. m. Böhmer. Scriptum nostrum textu Pacis Sigiwini Coloniensis nititur, plerumque illum de verbo ad verbum sequitur, abbreviatis seu decurtatis nonnullis sententiis; ampliavit textum nonnisi tribus locis: cap. 2 et 3 feria quinta addita est ceteris diebus pacis, cap. 3, quo arma ferre per omnes Treugae dies velatur, denique cap. 16, quo mercatoribus, rusticis, mulieribus, clericis perpetua pax donatur. Si opinionem eorum sequeris, qui scriptum pacis Moguntinae nostrum esse contendunt, statuendum erit, patres Moguntiae congregatos pacem Coloniensem pro fundamento decretorum suorum posuisse, quod minime negaverim. At concedas, episcopos, cum decreta in scriptum redegerint, aliqua de se ipsis, de synodo sua, de imperatore praesente, qui decreta synodi certe auctoritate sua confirmaverit, intulisse. Talia autem frustra quaeres. Quae cum ita sint, ad sententiam traheris, scriptum nostrum nequaquam scriptum pacis Moguntinae esse, sed potius pacem continere, quem episcopus quidam, nimirum Rudbertus Bambergensis pro sua dioecesi, Sigiwinum Coloniensem imitatus, a. 1085, fortasse ante synodum Moguntinam, constituit. (P. 55.)

1. Cum nostris temporibus ultra modum tribulationibus sancta ecclesia affligeretur, compatiendo tot pressuris totque periculis subvenire illi Deo propitiante tractavimus, ut pacem, quam peccatis nostris exigentibus continuare non potuimus, intermissis saltem diebus aliquatenus confirmarem³.

2. Anno dominice incarnationis MLXXXV, indictione VIII. Deo mediante tam clero quam populo pari consentientibus voto constitutum est, ut a primo die adventus Domini usque ad exactum diem epiphaniae et ab intrante LXX. usque in octavas pentecostes et per totam illam diem omnique feria V, VI, sabbato, dominica die usque ad ortum solis secundae feriae, addita feria IIII, quatuor temporum omnique apostolorum vigilia cum die sequenti, insuper omni die canonice ad ieiunandum vel feriandum statuta vel statuenda hoc pacis decretum teneatur: quantum iterantium domique manentium securitatis sit tutissima traditio, ut eedes et incendia, predae et assultus nemo faciat, nemo fusto aut gladio aut aliquo armorum genere quomquam ledat, et nemo quamvis culpa faidosus^a ab adventu Domini usque in octavas epiphaniae et a LXX. usque in octavas pentecostes tollere arma presumat, scutum vel gladium vel lanceam vel cuiuscunque prorsus armaturae sarcinam.

3. Similiter in reliquis diebus, id est^b dominicis, V. et VI. feria, sabbato omnique vigilia apostolorum cum die subsequenti et omni die ad ieiunandum sive feriandum canonice statuta vel statuenda non licet arma ferre nisi longe euntibus, ea tamen conditione, ut nulli quolibet modo lesionem inferant^c.

4. Si necesse fuerit alicui infra spacium condictae pacis in alium locum, quo pax ista non observatur, ire, arma ferat, ita tamen ne alicui noceat, nisi impugnetur, ut se defendat. Reversus autem iterum arma deponat.

5. Si contigerit ut castellum obsideatur, per dies qui infra pacem comprehensi sunt ab impugnatione cessent, nisi ab obsessis impugnetur^d et repugnare cogantur.

6. Et ne haec pacis statuta traditio a quavis persona impune violetur, ab omnibus dicta est sententia: Si liber vel nobilis eam violaverit, id est^b si homicidium fecerit aut aliquem vul-

425. a) faidosus cod. b) idem cod. c) inferat cod. d) impugnetur cod.

1) Testante Ekkeharde (SS. VI, 205): Synodus Moguntiae habetur, cui interfuit imperator, ubi praesentibus legatis Romanorum omnes episcopi rebelles imperatori deponendi iudicantur, ceteri vero anathemate, ut videbatur, condemnantur. Ibi etiam communi consensu atque consilio constituta est pax Dei. 2) E. g. Kluckhohn 'Gesch. des Gottesfriedens' 76, Giesbrecht III, 1170, Hertberg-Fränkels 'Forschungen' XXIII, 138 sq. Dubium movit Waitz VI, 434 n. 3.

neraverit aut alio quolibet modo defectaverit, absque^o omni sumptuum aut amicorum interventione finibus confinium suorum expellatur totumque predium eius heredes sui tollant, et si beneficium habuerit, dominus ad quem pertinet illud accipiat. Si vero heredes sui aliquid illi, postquam expulsus fuerit, subsidium et sustentaculum impendisse inventi fuerint et convicti, ⁶ predium illis auferetur et regiae dignitati mancipetur. Quod si se de obiectis purgare voluerint^f, cum XII qui eque nobiles ac liberi fuerint iurent.

7. Si servus occiderit hominem, decolletur; si vulneraverit, manu dextra truncetur; si alio modo vel pugno vel lapide sive fuste vel quolibet modo percutiendo defectaverit, verberetur et decapilletur. Si autem cui imputatur se innocentem probare voluerit, iudicio aque ¹⁰ frigide se expurget, ita tamen ut ipse et nemo alius pro eo in aquam mittatur. Si autem timens iudicium, quod in eum dictatum est, aufugerit, perpetuae excommunicationi subiaceat, et in quocunque loco auditus fuerit, mittantur illuc litere, quibus denuntietur illum excommunicatum esse et quod cum eo nulli communicare liceat.

8. Non debet truncatio manuum in pueris fieri, qui nondum etatem XII annorum impleverint; si qui hanc [pacem] transgressi sunt pueri, tantum verberibus castigentur.

9. Non infringit pacem, si quis delinquentem servum vel discipulum vel quolibet modo sibi subiectum seopis vel fustibus cecidi iusserit.

10. Excipitur etiam ab hac pacis constitutione, si dominus imperator publice expeditionem fieri iusserit propter appetendos regni inimicos vel concilium sibi habere placuerit propter diu- ²⁰ dicandos iusticie adversarios.

11. Non violatur pax, si interim dux aut alii comites vel advocati vel qui vice^g illorum funguntur placita habuerint et secundum quod lex habet in fures et predones et alios nocentes iudicia exerceverint.

12. Securitatis gratia omnibus praecipue fideosis^h huius dominice pacis statuta est tradicio, ²⁵ sed non ut post expletam pacem rapere et predari per villas et per domos audeant, quia que in illos, antequam ista pax statueretur, lex et sententia dictata est, diligentissime tenebitur, ut ab iniquitate proibeantur, quia predatores et grassatores ab hac divina pace et ab omni prorsus excipiantur.

13. Si quis huic pie constitutioni contraire nititur, ut nec pacem Deo promittere nec ³⁰ etiam observare voluerit, missam illi nullus presbiterorum cantareⁱ presumat et nullam salutis curam impendat; si infirmetur, nullus christianorum eum visitare presumat, et viatico etiam in fine, nisi resipiscat, careat.

14. Si quis autem illam sive in presenti tempore sive in perpetuum apud posteros nostros violare presumpserit, a nobis irrecuperabiliter excommunicatus est.

15. Non magis in comitum vel tribunorum sive quorumlibet potentum quam in totius ³⁵ populi communiter potestate constare sanximus, ut vindictas supramemoratas violatoribus sancte pacis inferant; et hoc diligentissime caveant, ne in puniendo amicitiam vel odium vel aliud quod iustitiae contrarium sit exerceant, ne delicta aliquorum abscondant, sed potius in publicum proferant. Nullus pro redimendis qui in culpa deprehensi fuerant pecuniam ac- ⁴⁰ cipiat.

16. Mercatores in itinere quo negotiantur, rustici dum rusticali operi arando, fodiendo, metendo et aliis huiusmodi operam dant, omni die pacem habeant. Mulieres autem et omnes sacris ordinibus adtitulati perpetua pace fruuntur.

17. In ecclesiis vero et ecclesiarum cimiteriis honor et reverentia Deo prebeatur, ut si illuc ⁴⁵ confugerit raptor vel fur, minime capiatur, sed tandem ibi obsideatur, donec fame cogente ad deditionem cogatur. Si aliquis defensionem reo, arma, victum vel fugam moliri presumpserit, equali penae sicut reus subiacebit.

{25. ^o) absque cod. ... ⁱ) voluerit cod. ... ^g) vicem cod. ... ^h) fideosis cod. ... ⁱ) cantare cod.

- c. 17. 18. Banno etiam nostro interdicens, ne aliquis sacri ordinis huius sanctae pacis transgressor convictus laicali vindicta puniatur, sed episcopo presentetur. Unde laici decolentur, inde clerici degradentur; unde laici detruncentur, inde clerici ab officiis suspendantur et consensu laicorum crebris ieiuniis et verberibus usque ad satisfactionem affligantur. Amen.

426. PAX DEI INCERTA.

(saec. XI. ex.)

Reperitur in 1) codice tabularii Monasteriensis I. 228 (olim Abdinghofensi Vicelini) saec. XII, ubi succedit Paci Sigivini Coloniensis; iterum contulit Waitz; et in 2) codice bibliothecae Lugduno-Batavae (olim Werthinensi) saec. XI, in quo et saeculo XIII. iterum descripta habetur; exemplavit olim Pertz; inscriptio Iuramentum pacis Dei, sicut in scripto Pacis Heinrici IV. a. 1103 (supra nr. 74), indicat, decreta quae sequuntur eam scripti Pacis partem esse, quae ab omnibus sacramento firmanda erat. Quod probatur distincte capite 11, ubi decretum sistitur, quod non iuramento sed tantum promissione ore et manu facta roboratum est. Cum cap. 11 episcoporum et cap. 6 principum terrae mentio fiat, hanc Pacem Dei in magno conventu, fortasse totius imperii constitutam esse iudicaverim. Quis enim principibus terrae multam comminari potens fuisset nisi conventus principum ipsorum? Quae cum ita sint, quaeritur, decreta nostra nomine pars sint pacis a synodo Moguntina a. 1085 mense Maio constitutae? (P. 58.)

Iuramentum^a pacis dei.

1. Ab adventu Domini usque ad proximum^b diem lunae post epyphaniam, item^c a septuagesima usque ad octavam pentecostes, item^c in omnibus vigiliis et ferialibus festis, et tribus diebus in omni septimana, scilicet a vespere V. feriae usque ad diluendum II. feriae, pax sit ubique, ita ut nemo ledat inimicum suum.
2. Qui occiderit, capitalem subeat sententiam. Qui vulneraverit, manum perdat. Qui pugno percusserit, si nobilis est, libra componat; si liber aut ministerialis, decem solidis; si servus, cute et capillis.
3. Omnis domus, omnis area pacem infra septa sua habeat firmam. Nullus invadat, nullus effingat, nullus infra positos temere inquirere aut violenter opprimere praesumat. Qui presumpserit, cuiuscumque sit conditionis, capite plectatur.
4. Si fugiens aliquis inimicum vel suum vel cuiuslibet septum intraverit, securus inibi sit. Qui vel hastam vel quilibet armorum ultra septem post eum immiserit, manum perdat.
5. Cuiuscumque vero violatio huius pacis imposita fuerit et ipse negaverit, si ingenuus est aut^d liber, XII probatis se expurget; si servus, tam lito^e quam ministerialis, iudicio aquae frigidae, ita scilicet ut ipsemet^f in aquam mittatur.
6. Si furtum acciderit aut rapina aut bellum patriae ingruerit, et clamor more patriae exortus fuerit, armati omnes insequantur, et in eundo et redeundo pacem unus-

426. ^{a)} praecedit signum crucis in 2. ^{b)} proximam 1. ^{c)} ut 2. ^{d)} sivo 2. ^{e)} lito 2.

^{f)} ipse mox 2.

1) Similia protulit Hertzberg-Fränkell 'Forschungen' XXIII, 157.

quisque⁸ habeat. Qui vero absque inevitabili necessitate se subtraxerit, si principum terrae aliquis est, X libras, si nobilis, V, si liber aut ministerialis, II, si lito aut servus⁹, V solidos persolvat aut eutem et capillos perdat.

7. Qui excommunicatum vel quibuslibet sceleribus dampnatum sciens receperit et contra leges vel divinas vel humanas defenderit¹, sententiam dampnati defensor subeat.

8. Viatori hospitium nemo² denegat. Necessaria si habet, aequo sibi precio vendat, si non habet, a vicinis qui habent eadem conventionem acquirat. Si hospitium negaverit et necessaria vendere vel acquirere neglexerit, magistrum villae viator appellet³, qui convocatis civibus⁴ suis rogata⁵ negantem ad praesens decapillatum excoerit. Viator⁶ si importunus extiterit et violentiam in hospicio exercuerit, vicinos suos hospes convocet, iniuriam denunciet, quorum consilio satisfactionem exigit et recipiat. Quibus si viator non acquieverit⁷, ut raptor dampnetur⁸. Viator si necesse habuerit, duos in agro manipulos, aut si multum tres, equis suis tollat, quos in eodem agro, aut in proxima villa depascat. Pascua pratorum et poma⁹ nullus prohibeat.

9. Fugitivum servum nullus defendat¹⁰. Qui defenderit, poenam fugitivi subeat.

10. Qui convicia in alium dixerit, si miles, baculis multetur, si rusticus, scopis verberetur¹¹.

11. Hic finis iuramenti. Quae vero sequuntur, ore omnium laudata¹² et in manus episcoporum promissa et banno roborata¹³ sunt: In omni pacis tempore predicto nullus arma ferat, nisi illa quam proscripsimus¹⁴ necessitas exigit.

427. PAX BAWARICA.

(1094)

Servavit eam codex Monacensis lat. 6294 (Frising. 94) fol. 165^v manu saec. XII. exaratum, descripsit iam olim vir ill. b. m. Föringer, vulgavit Pertz 'Archiv' VII, 797. Quam editionem repetivit Kluckhohn 'Geschichte des Gottesfriedens' p. 83 not. 17. Codice iterum collato edidit Waitz 'Urkunden zur Deutschen Verfassungsgeschichte' ed. I. p. 14 nr. 5, ed. II. p. 30 nr. 12. Nos codicem a. 1889 denuo inspeximus. Cum Pertz et Stumpf hanc pacem ab Henrico V. imperatore a. 1122 emanasse iudicarent, Waitz et ipse prius eam pacem regiam esse et fortasse ad a. 1097 pertinere arbitratus est, quo anno Henricus IV. imperator teste Ekkeharde¹ ex Italia rediit Moguntiae cum principibus colloquium de pace habuit circa Kalendas Decembris. Postea vero inclinavit ad sententiam viri d. Hertzberg-Fränkeli, qui 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XXIII, 146 sq. dubitationem moriens gravissimam Welfonis potius ducis Bavarici pacem esse statuit, cum enuntiata cap. 1 extra regnum nostrum et cap. 5 noster exercitus non solum a rege sed etiam a ducibus Bavariae hoc tempore usurparentur. Cuius iudicio prorsus accedentes, pacem nostram cohaerere cum eis, quae a Bernoldo ad a. 1093

426. ⁸) m. pacem 2. ⁹) servus aut lito 2. ¹⁰) defenderet *corr.* defenderit 2. ¹¹) nemo hosp. 2. ¹²) appellat 1. ¹³) vicibus 2; at apogr. saec. XIII. civibus. ¹⁴) quesita 2. ¹⁵) vero *add.* 2. ¹⁶) acquieverit 2. ¹⁷) hic sequitur in 2 cap. 9. ¹⁸) et poma *des.* 2. ¹⁹) prohibeat 1. ²⁰) excoeritur 1. ²¹) hic finis apographi. ²²) roborata 2. ²³) praesens rerum 2.

1) SS. VI, 209.

et 1094 tradita sunt, cum viro docto statuimus. De conventu a. 1093 Ulmae habito, narrat Bernoldus¹: deinde firmissimam pacem tam duces quam comites, maiores quam minores se observaturos a VII. Kal. Decembris usque in pascha in duos annos iuraverunt... Hanc pacem singuli principes qui convenerunt, unusquisque (sic legendum) per potestatem suam usquoquoque iurare fecerunt. Et idem² ad a. 1094: Welfo dux Baivariae firmissimam pacem, quam dudum cum Alamannico duce Berthaldo et reliquis Alamanniae principibus iniciavit, usque Baiovariam, immo usque ad Ungariam propagavit. Francia quoque Teutonica et Alsatia eandem pacem in suis partibus se observaturas iuramento decreverunt. Haec tamen pax in Alamannia maxime invaluit, eo quod principes eius quisque in sua potestate iusticiam facere non cessaverint; quod reliquae provinciae nondum facere decreverint. Pacem marchiae Istriae infra nr. 428 dandum et fortasse etiam Pacem Alsaticensem ex ista ducum Baiovariorum et Alamanniarum opera originem traxisse, haud ab re esse videtur. — Stumpf, Reg. 3218. (P. deest.)

1. Omnibus ecclesiis earumque atriis, monachis, clericis, conversis, mercatoribus, exceptis his, qui equos extra regnum nostrum vendunt, pacem iuravimus, et his, qui etiam eandem pacem nobis iurant vel iuraverunt vel iuraturi sunt; et hoc sacramentum servaturi sumus hinc ad pascha et inde^a ad duos annos.

2. Confirmatum est etiam iureiurando, ut si quis furtum fecerit in pretio unius solidi, verberetur et dupliciter solvat.

3. Si quis ultra precium quinque solidorum furetur aut pacem violare praesumpserit aut virginem rapuerit, oculi eius eruantur aut pes aut manus abscidantur.

4. Qui virginem rapuerit, si in aliquo castro obsideatur, castrum diruatur, perfuga diffinitum³ patiatur.

5. Si coniuratores^b nostri aliquem de supradictis causis reum insequantur vel noster exercitus pro communi causa aliquo ierit, tantum quis accipiat quantum sibi et equo suo sufficiat, cetera ibidem relinquat.

6. In omni itinere fenum, herba ac lignum edificiis non adaptatum licenter aufertur.

7. Si qua conquestio de prediis et beneficiis oriatur, apud rectores nostros discutatur.

428. PAX MARCHIAE ISTRIAE.

(c. 1094—1102)

Erstat in bibliotheca municipali Ulinensi membrana ut videtur authentica⁴, forfice mutilata (0,31 × 0,12 m.), quam a. 1888 contulit vir d. Simonsfeld. Edita est a Kandler 'Codice diplomatico Istriano' ad a. 1060, quem secutus est Schumi 'Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain' I, 68 nr. 60. Cum Kandler pacem Udalrico I. marchioni Istriae (1053—1070) vindicaverit, Schumi meliorem iure eam Udalrico II. e gente Winariensi oriundo attribuit, qui, ut vir doctus probavit⁵, a. 1093—1102 marchiam rexit et deinde in Thuringiam se convertens a. 1112 mortuus est. Engelbertus comes, cuius

427. ^a) idem cod. ^b) sic iuratores cod.

1) SS. V, 157. 2) SS. V, 458. 3) Id poenam in cap. 3 diffinitum significare videtur. 4) Fuit olim abbas Pirana Ulinensis professoris. 5) 'Archiv für Heimathskunde' I, 193 sq.

cartula facit mentionem, est primus quem cognovimus comes Goriciac. Ni fallimur, haec pax instituta est monente Welfone duce Baiariae, de quo narrat Bernoldus ad a. 1094 (v. supra nr. 427). Lineae cartae sine intervallis excusatae sunt; finem seu initium linearum nota duarum lineolarum insignivimus.
(P. deest.)

- 5 Forma sacramenti domini W. marchionis et domini comitis Hengelpreti^a et episcoporum et Hystriae magnatum fiet in hunc modum.
1. Quod ipsi iuvabunt^b omnes homines civitatum, castellorum et villarum, qui ad hanc cartulam iurabunt, || in marchia Hystriae contra omnes homines, qui eos molestare voluerint, bona fide sine omni fraude, et hanc cartulam infra tempus constitutum firmam
10 obtinebunt, et^c manutenerent^d bonum statum et honorem totius Hystriae.
2. Simili modo paysani iurabunt eis et tantum plus, quod omnes honorem domini W. marchionis Hystriae bona fide sine omni fraude obtinebunt.
3. Statutum est ut, si aliquis paysanorum sine ratione vel iudicio aliquem paysanorum occiderit, quod Deus advertat^e, personam amittat et bona sua omnia in duas
15 partes dividantur, ita ut una medietas sit propinquorum mortui et alia domini W. marchionis et loci offensionis, salvo alio iure ipsius marchionis; et sit homicida inimicus domini marchionis et omnium Hystriae paysanorum in perpetuum, nisi prius gratiam || propinquorum occisi invenerit; et in aliquo loco paysanorum Hystriae non recipiatur. Qui si inventus fuerit et querimonia de eo venerit
20 || capere si possunt^f et de eo rationem facere vel eum nuntio marchionis presentare, qui de ipso iusticiam^g faciat^h. Et si homicida dixerit, se defendendo fecisse homicidium]
- 25 || tate pugnam facere non poterint. Tunc dominus marchio W. eum comune illius loci debent pugnam facere per campio[nem]
- || mittet vel eam recuperabit XL libr. Ven.^h Ad
30 W. march.ⁱ et a loco ss

429. PAX ALSATIENSIS.

(saec. XI. ex.)

Haec pax, quae Treugam Dei integram in se recipit, primum edita est a Beato Rhenano 'Rerum Germanicarum libri III' ed. a. 1532 p. 97, quam editionem repetiverunt Goldastius 'Constitutiones imperiales' II, 47 et Kyriander 'Commentarium de origine et statu civitatis Augustae Treverorum' (s. l. et a., sed ante a. 1603, iterum recensum Bipponti 1603) p. 100. Deinde Granddier eam dedit 'Histoire d'Alsace' Preuves I, p. CCLXV ex mser. bibliothecae Beati Rhenani quae servatur Selestadii. Editionem Beati Rhenani

40 428. ^a) Hengelpreti or. ^b) sic, non iurabunt or. ^c) et Hystriae ab eadem manu supra lin. add. or. ^d) manutenerent or. ^e) sic or. ^f) possunt iusticiam: in rasura eadem manu or. ^g) eam faciat ab eadem manu supra lin. add. or. ^h) libr. Ven. or. ⁱ) march. or.

repetivisse videtur Strobel 'Geschichte des Elsasses' I, 279 not. Tum Waitz 'Urkunden zur Deutschen Verfassungsgeschichte' ed. I. nr. 6, ed. II. nr. 13 editionem paravit opo priorum editionum. Codex Beati Rhenani nostris temporibus in eius bibliotheca, quae adhuc in urbe Schlettstadt asservatur, iam non reperitur¹. Pacem Alsatiensem, quae a compturibus viris doctis opus falsarii esse putabatur, ab aliis tempore Henrici III. et Leonis IX. papae attributa est², Hertzberg-Fränkcl et Waitz saeculo XI. exeunti seu XII. incunli recte vindicaverunt. Waitz enim animalvertit, nonnulla eius enuntiata in chartis Ottonis episcopi Argentinenensis (1085—1100) eiusque successoris Cunonis (1100—1129) eodem modo usurpata esse³. (P. deest.)

Notum sit omnibus pacem cupientibus, qualiter Alsatienses cum suis primatibus¹⁰ subnotatam pacis conditionem^a iuxta conprovincialium suorum decretum coniuravero et coniuratum perpetuo, prout homini licet, in hunc modum confirmavero:

1. Pacem vero praecipue et semper et ubique omnibus ecclesiis et earum atriis, pacem clericis omnibus et feminis, mercatoribus, venatoribus et causa orationis transeuntibus et agricolis, dum operantur in agris, vel ad agrum exeuntibus vel redeuntibus.¹⁵

2. Huius autem conditionis observantiam in dies et in tempora considerato distributam, a vespera scilicet quarte ferie usque ad ortum solis ferie secunde et in legitimis vigiliis et in canonisatis sanctorum festivitibus et in quatuor ieiuniorum temporibus et ab adventu Domini usque ad octavam epiphaniae et a septuagesima usque ad octavam pentecostes, ita iureiurando sanxere, ut nullus in huius conditionis²⁰ termino arma ferat, exceptis necessario transeuntibus, exclusis omnibus publicis regie maiestatis hostibus.

3. Quicumque autem in prenomatis diebus et temporibus aliquem suum coniuratorem aut rapina aut incendio aut captivitate aut aliqua temeraria presumptione infra curtis aut domus ipsius conceptum aut conclave invaserit aut aliquem ad sanguinis²⁵ effusionem temere perusserit, liber capitali sententia^b puniatur, servus autem manu privetur.

4. Si quis huius conditionis^c reum occultaverit vel occultatum aufugere fecerit, ipse rei damnationi subiaceat.

5. Et quisquis furore vel aliqua hostili occasione coniuratores suos iniuste acclamaverit vel temere evocaverit, et liber et servas prefata damnatione puniatur.³⁰

6. Et si quis aliqua intentione quasi reus acclamatus fuerit et ipso innocentie sue expurgationem appellaverit, liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post VII dierum inducias cum totidem sue comparitatis testibus, plebeius autem et minoris testimonii rusticus aque frigido se expurget^d iudicio.³⁵

7. Si quis sicii unius aut duorum pretii furtum aut predam fecerit, corium cum capillis perdat: si secundo vel tanti vel quinque siclorum furtum vel rapinam fecerit, manu privetur: si tertio, absque omni dubietate suspendatur.

8. Si autem publica imperatoris expeditione aut conditionali^e excitati fuerint acclamatione, tribus diebus proprio pergitu victu. Si autem iter prolixius fuerit, eabal-⁴⁰

429. ^a) sic emendavi; editionem R. G. ^b) summa R. G. ^c) conditionis R. G. ^d) se expurget in G supra legitur post testibus. ^e) conditionali R. G.

1) Cf. Goecke 'Die Anfänge der Landfriedensaufrichtungen in Deutschland' p. 37 not. 3. 2) V. Hertzberg-Fränkcl 'Forschungen' XXIII, 151 sq. 3) Pax conditio pro pactum legitur in charta Ottonis a. 1097 (Schöpflin 'Absalia diplomatica' I, 178); enuntiata alii sue comparitatis (c. 6) in chartis Ottonis a. 1096 (Granddier II, p. CLXXI et Würdwein 'Nova subsidia' VII, 11.30), in chartis Cunonis a. 1105. 1116. 1119 (Urkundenbuch der Stadt Strassburg I, nr. 65. 69. 73); sententia quanto iuniores tanto negligentiores incipiunt chartae Ottonis a. 1096 (Granddier II, p. CLXX) et Cunonis a. 1105 (Urkundenb. der St. Strassburg I, nr. 65), a. 1119 (ibid. nr. 73).

lorum tantum cibaria et ad vescendum sumant necessaria, et nihil preter herbam, olera, poma, ligna et que ad venatoria pertinent exercitia tollere presumant.

9. Equi autem admissarii, qui vulgariter staot vocantur, et vinee et segetes sub hac pacis conditione perpetuo permaneant, nisi forte aliquis ad pascendum equum suum in transeundo indigeat, sumat quod in pascendo sufficiat, in via tamen publice.

10. Quod quisque ante huius conditionis decretum aliquo vel proprietatis vel regiminis iure possedit, et nunc eodem iure possideat.

11. Si quis autem sese ab huius pacis sacramento subduxerit aut iurasse falso confessus fuerit, prenotato testium numero predictoque testimonii iudicio, si infra huius decreti terminum conversari voluerit, affirmet. Et si affirmare noluerit vel aliqua occasione contradixerit, aut conditionali^o legi subiaceat aut discedens discedat.

12. Summopere autem omnibus huius decreti invigilandum est et providendum auctoribus, ne quid in hac conditione temere agatur et sine discretione.

13. Ad huius sacramentum iuniores semper inducantur vel etiam cogantur, hoc attendentes, quia quanto iuniores tanto negligentiores.

14. Et ne tam utile tamque sacrosancte pacis decretum odiose negligatur, a sacerdotibus diligenter caveatur, et quia Leonis pape banno sancitum est, cunctis dominicis diebus constanter doceatur; et semper in quarto ferie vespera Dei pacis adventus, ut oportet, cum sonitu campanarum publice indicetur.

430. PAX ALAMANNICA.

(1104? 1108?)

Exstat in codice Monacensi lat. 3739 (August. ccel. 39) marginibus et spatio vacuo foliorum 69 — 71' manu saec. XII. in. inscripta, eadem ut videtur manu, quae Pacem Moguntinam a. 1103 intulit. Finis deperit, una linea marginis inferioris folii 71 iam absca in codice¹. Non unius pacis scriptum esse, Waitz 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VI, 438 not. 2 contendit et Eggert 'Studien zur Geschichte der Landfrieden' (Göttingen 1875) p. 19 ff. probare nisus est. Quorum opinioni adstipulari non possumus, quamquam concedendum est, scriptum pacis genuinum nobis serratum non esse. Caput 2 certe falso iam quodammodo cohaerere cum Pace imperiali Moguntina anni 1103, inter viros doctos constat. At an recte iudicaverit vir d. Goecke ('Die Anfänge der Landfriedensaufstellungen in Deutschland'. Göttingen 1874), qui p. 82 Pacem anno 1104 vindicat², dubitari licet. Cum Pax imperialis in festo pentecostes a. 1107 terminaretur et Pax Alamannica terminus a pascha usque ad sequens pascha, terminus autem iuramenti in festo S. Mariae (Febr. 2)

35 420. ¹) quod R. G. ²) dumque G.

1) In margine inferiore folii 72 leguntur nes & con. quae ultima totius Pacis verba fuisse videntur, non vero cum voce advocatio coniungenda sunt. 2) Super voce debet, qua finitur caput 1, in codice positum est signum d. Idem signum in initio capitis 2, quod caput in margine eadem manu litteris minoribus additum est, excavatum fuisse at nunc abscisum esse videtur. Cum caput 3 et ipsum voce debet finitur, fortasse caput 2 post caput 3, loco sane aptiore, a librario excavandum erat. 3) Provocat ad verba Placidii Braun 'Gesch. der Bischöfe von Augsburg' II, 29: 'Nach dem Decanats-Chartularium p. 107 hat Herimann in diesem Jahre zu einem von Friedrich Herzog von Schwaben geschlossenen Frieden seine Einwilligung erteilt.'

constitueretur, conventio principum in eunte anno 1108 demum facta esse videtur. Sed et hoc in dubio relinquimus oportet, cum fortasse Pax imperialis, Heinrico rege contra patrem rebellante, in irritum sit redacta. (P. 61.)

Talis^a pax iurata est a duce Friderico et a multis comitibus, episcopo Augustensi et Eistotensi episcopo et utriusque prioribus consencionibus.

1. Clerici et ecclesiae et cimiteria et dotes aeccelesiarum pacem habeant^b; similiter omnes homines pacem habeant in domibus et in quolibet aedificio et in curiis etiam infra legitimas^c areas domuum, quas honestate vulgo vocamus, sive sint septae seu nulla sepe sint circumdatae. Mulieres nullius violentiam paciantur. Mercatores et agricolae pacem habeant. Nullus omnino pro sola causa pecuniae capiatur. Si quis^d predictam pacem infregerit, manum perdere debet.

2. Si^d quis inculpatus fuerit pro furto vel pro aliqua culpa istius cor[r]uptae pacis, [i]lle in quo pax [e]rrupta est [v]adat ad par[t]ochiam accusati [et] dicat populo: '[I]lle N. in hac re [e]corrupit pacem [in] me'. Et det sibi [in]ducias per quatuordecim [d]ies. Si non habuo[ri]t iusticiam infra quatuordecim dies, [s]ecundo induciatur [s]ibi per quatuordecim dies, et tercio det sibi inducias per quatuordecim dies; et si inculpatus ad satisfactionem non venerit, reus sit corruptae pacis.

3. Haec pax hinc usque pascha et a proximo pascha usque ad sequens pascha permanere debet.

4. Si^e quis minus quam LX denarii valeant furetur, depiletur et virgis excorietur²⁰ et in utraque maxilla ferro usque ad dentes uratur. Si quis LX denarios^f vel plus quam LX denarii valeant furetur, manus ei abeidatur.

5. Hanc pacem unusquisque ante proximum festum sanctae Mariae¹ debet iurare vel cum iuramento VII veracium suae condicionis² virorum debet se expurgare, quod ipse non audierit ab aliquo hanc pacem esse iuratam; qui hoc non fecerit, manum²⁵ perdat.

6. Si quis corruperit istam pacem et aufugerit et latere voluerit, donec ista pax transierit, si quandoque reversus fuerit, eandem penam paciatur, quam modo pati deberet.

7. Si quis noluerit iurare dicens: 'nulli noceo, nec quisquam nocet mihi', et qui³⁰ sciens corruptorem pacis paverit vel^b receperit vel tutatus fuerit vel pro pecunia vel aliquo modo aufugere eum permiserit, eandem penam quam violator pacis subire debet.

8. Si quis corruptor pacis aufugerit, dux vel comes vel advocatus vel quilibet rector, sub cuius regimine prius fuerat, predia violatoris pacis auferat et obtineat tandiu¹, quamdiu corruptor pacis vivat, et post corruptoris pacis mortem hereditatem heredes³⁵ eius assequantur². Dominus autem, a quo beneficia violator pacis obtinuit, beneficia auferat.

9. Si corruptor pacis se in aliqua municione absconderit^k, ille, in quo pax fuit corrupta, faciat apud populum proclamationem et persouatur reum per unum diem¹ et per noctem et eum populo municionem obsideat per tres dies et per tres noctes;⁴⁰ et si municio expugnari non potest infra tres dies, dux vel comes eum maioribus ad destruendum castellum advocetur.

480. ^a) fol. 69 in margine inferiore cod. ^b) fol. 69 per totam paginam cod. ^c) superser. cod.

^d) Si — pacis c. 2 in margine eadem ut videtur manu adhibita sunt; uncis inclusa iam abscessa sunt in cod.

^e) hic nova linea in cod. ^f) LX denarios superser. cod. ^g) suae condicionis superser. cod. ^h) fol. 70 ⁴⁵ in marg. laterali cod. ⁱ) fol. 70 in marg. laterali cod. ^k) absconderit supplet eadem manus cod.

^l) fol. 71 in marg. laterali cod.

¹) Hoc videtur esse festum purificationis, Febr. 2. ²) Aliter in Pace Moguntina a. 1103 (supra nr. 74) et in Pace Friderici I. a. 1152 (supra nr. 140) c. 2.

10. Si quis eum laqueis vel eum pedica, quam vulgo drütel dicimus, silvestria animalia, scilicet cervos, linulos, capreas, [cap]reolos, lepores et^m cetera ceperit, dominus suus omnia quae habet ei auferat, possessor vero terrae, in qua fera capta fuerit, manum eidem vel dimidium libram denariorum pro manu auferat. Excepiuntur advocatio" . . .

431. PAX DIOECESIS CONSTANTIENSIS.

(1105) Oct. 21.

Narratio historica legitur in codice Monacensi lat. 3739 (August. cecl. 39) manu saec. XII. in. in margine inferiore foliorum 9' et 10' inscripta. Continet nonnisi praemia ecclesiastica, quae iis assignantur qui pacem servaverint, et poenas ecclesiasticas iis affligendus qui pacem ruperint. Cum legatus quidam apostolicus conventui interfuisse tradatur et Gebhardus episcopus Constantiensis inde ab a. 1089 usque ad obitum (a. 1110) ipse munere legationis apostolicae fungeretur, neque vero in scripto nostro hoc titulo insigniretur, pacem post annum 1110 demum statutam esse, viri d. Giesebrecht ('Gesch. der deutschen Kaiserzeit' III, 1184) et Goecke ('Die Anfänge der Landfriedensaufrichtungen in Deutschland' p. 83 sq.) opinati sunt. Equidem autem dubito, pacem tempore Udalrici I. episcopi vindicare, cum Udalricus a. demum 1118 consecratus sit¹, et indole codicis nostri pax post hunc annum poni velletur. Quapropter argumentum istud parvipendendum esse censeo et eorum potius sententiae adstipulator, qui pacem a. 1105 promulgatam et legatum Richardum episcopum Albanensem fuisse iudicaverunt². Editionem Pertzianam repetiverunt Fontes rerum Bernensium I, 358. (P. 61.)

Domnus Constantiensis episcopus in magno conventu abbatum, clericorum, laicorum, in praesentia apostolici legati, qui etiam illo in tempore ut creditur Dei providentia supervenerat, haec subsequenter omnibus astipulantibus et collaudantibus statuit. Convenit enim, ut pacem usque in pentecosten faceret, ut quisquis huic paci concordaret et firmam custodiret, hac gratia donaretur: In quocumque monasterio sui episcopatus clericorum, monachorum in conventu cantabuntur VII missae, XII pauperes ter pascentur, proterea singuli presbyteri singulas missas, ceteri litterati singuli L psalmos, conversi L paternoster. Defunctis vero fiet quicquid illis, qui communionem fraternitatis eorum acceperunt. Insuper universi sacerdotes totius episcopatus singuli tres missas cantabunt: illis vero, qui interim obierint, singuli singulas missas: pascentque singuli singulos pauperes. Proterea penitentibus VII annorum duo anni ab episcopo condonabuntur. Haec de publica pace statuta sunt XII. Kal. Novembris: quam qui servaverit, hanc gratiam habebit. Ab hac vero die quicumque deliquerit in aeclesiis eorumque appendiciis, in sacerdotibus sive in quibusque ordinatis personis, in monachis et conversis vel in quibuscumque ad iudicium episcopi pertinentibus, de communi consensu decretum est, ut vivus et defunctus, nisi resipuerit, communione

430. ¹⁾ fol. 71' in marg. inferiore cod. ²⁾ una linea iam abscisa cod.

1) Cf. Ludewig 'Regesta episcoporum Constantiensium' I. Legatum quendam apostolicum tempore Udalrici I. (1110—1127) Constantiae moratum esse, nusquam traditur. 2) Henking 'Bischof Gebhard III. von Constan?' p. 76. 82; Ludewig l. c. nr. 623.

careat. Presbyter, qui talibus sciens communicaverit, ab officio suo interdictum se sciat nullamque communionem inter ceteros fratres usque ad dignam satisfactionem habent.

432. PAX ROBERTI II. COMITIS FLANDRIAE.

(1111. Mai. 27.)

Fragmentum eruit Pertz e codice autographo Libri Floridi a Lamberto Audomarensi a. 1120 compilati, nunc in bibliotheca universitatis Gandavensis asservato sub Nr. 16 (olim Nr. 197 folio) saec. XII. in.¹, et vulgavit 'Archiv' VII, 541. Eandem codicem attribuit editio, quam paravit Gheldolf apud Warnkönig 'Histoire de Flandre' I, 168 not. Addidit Gheldolf l. c. aliud fragmentum e codice quodam Bruxellensi desumptum, quod et ipsum Paci nostrae attribuit, nos tamen ut prorsus incertum in annotatione praebemus². Tempus Pacis Roberti II. (1093—1111) definiiri liceat ex iis quae narrat Meyerus auctor saec. XVI. in Annalibus Flandriae (Antverpiae 1561 in folio) fol. 36': 1111. sexto Calendas Iunias pacem Flandriam ab Balduino Pio antea factam Robertus princeps renovavit confirmavitque, presentibus et assentientibus primoribus viris Roberto Betuniensi, Alardo Tornacensi Cononis filio, Vuinemaro Gandensi, Galtero Brugensi, Rogero Insulensi, Guilelmo Audomarensi, Galtero Cortuariacensi cum talibus aliis bene multis, qua pace praeter alia ad comprimendam plebeiam audaciam caedesque et latrocinia lex talionis promulgata.

Cum pax in comitatu Flandriae a comitibus iam tempore Conradi II. imperatoris institui inceperit, scripta tamen eius nulla prorsus supersint, locos auctorum vel posteriorum, qui de ipsa egerunt, in annotatione³ afferri licebit, quomodo auctoritatem saeculi XVI. auctorum nequaquam magni aestimemus. (P. deest.)

1) Cf. 'Archiv' VII, 540, SS. XIII, 282. 2) Quod si contigerit aliquos habuisse rixam, si postea separati fuerint ab invicem per XI pedes (aliqui dicunt . . .), si denno rixantur, capite dampnantur et bona fisco applicantur. 3) 1030. Comes Balduinus, qui dictus est Barbatulus, congregatis marchis sue sanctorum corporibus, Bayonis, Wandregisili, Amundi, Vedasti, Bertini, Winnoci, cum aliis innumerabilibus sanctorum reliquiis, presente Hugone Noviomensi episcopo cum aliis pluribus episcopis et abbatibus, congregatis totius regni sui primatibus, apud Aldenardum pacem ab omni populo coniuratum firmari fecit. *Auctuarium Afflighemense* SS. VI, 399; inde Meyerus *Ann. Flandriae* f. 23. -- 1063. Facta per idem tempus ab Balduino principe ac Drogone Morinorum episcopo pax quaedam Flandriae (cf. supra nr. 422) iurataque tam ab ecclesiasticis quam laicis proceribus; eadem confirmata postea ab Urbano pontifice Romano in synodo Claramontana (cf. Bouquet XIV, 390 et Mansi XX, 969 vel 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, German. Abtheilung' XII, 115), quam ego pacem factam puto pro concordia Flandriae domestica contra intestinos seditiosorum motus. Meyerus f. 26. -- 1111. Recedente rege, optimates suos vocavit (Balduinus VII.), pacem se velle tenere insinuavit, utque se inde adiuvarent rogavit et, si quis eam primus violaret, iusticiam se de eo facturum predixit, nullum tamen eorum pacem iurare coegit. Principes pacem se servaturos promiserunt; sicque soluta est curia. *Hermannii Liber de restaur. S. Martini Tornae. c. 21* SS. XIV, 283; inde *Ancienne Chronique de Flandre* (ed. de Smet II, 50) = *Rynkronik* c. 2374 sq. (ed. de Smet IV, 660); inde etiam Meyerus f. 36' ad a. 1111, quamquam narrat, comitem proceres in domesticam pacem iurando ategisse. — (Balduinus VII.) auctor initio principatus publicae pacis, quam etiam communem vocant herilemque, quod a comite, qui dominus per excellentiam nominatur, sancita fuisset, in comitiis Yprensis decernendae ipsiusmet procerumque et populi iuramento. Qua cavebatur: Nemo ulterius aedes noctu assiliat. Nemo ignem iniciat aut minetur; qui secus fecerit, morte punitur. Cuncti armis ferendis abstineto. praeter bailivos, arcium custodes similesque principis officarios. Vulnera caedesque poena talionis compensantur, nisi necessitas inculpatae tutelae facinus elevet. quam reus

Pax. Nobilis et miles cum XII de paribus suis sacramento se purget; villanus et alii cum totidem aequalibus suis, simul iurante et domino suo, et salvis iusticiis et consuetudinibus ecclesiae nostrae⁴, quas longo tempore tenuit.

Hanc pacem comes Rodbertus per totam terram suam servabit et sui ad invicem pro amore Dei, ita tamen ut, si castellum in regno suo tradatur vel absque permissu eius construat in pace et guerra, illud armis recipiat vel destruat; et protectiones ad regem et suas expeditiones super terram cognati sui B.⁵ faciat.

criminis probare cogebatur duello aut aquae ignitico ferri purgatione, quae vulgaris erat et dicebatur. In ceteris delictis, quae numis mulctabantur, iussit, ut bailivi aliique comitis vicarii exorbitantes duplum praestarent. *Marchantius 'Flandria descripta' (Antwerpiae 1396. 8°) p. 267. — 1114. Pax firmata ubique. Lamberti Audomar. Chron. SS. V, 66. — 1119 seu potius 1120. Cepit utique maioris consilii prudentia pius comes (Karolus) de pacis reformatione disponere, leges et iura regni revocare, ita ut, paulatim pacis statu undecumque collecto, in quarto sui comitatus anno (1123) per illum omnia florent . . . Tandem videns gratiam pacis omnibus iucundam, indixit per terminos regni, ut sub quiete et securitate absque armorum usu communiter degerent, quicumque aut in foro aut infra castra manerent et conversarentur alioquin, ipsis plecterentur armis quae ferrent. *Galberti Passio Karoli c. 1. SS. XII, 562. Testante Genealogia Lamberti c. 10 (SS. IX, 311. 312) Karolus comes primam curiam apud S. Audomarum a. 1120 celebravit. — Ab antiquo enim a comitibus terre nostre statutum et haecenus quasi pro lege est observatum, ut quantacumque guerra inter quoslibet homines emergeret, nemo in Flandria quicquam predari vel aliquem capere aut exspoliare presumeret. *Walteri Vita Karoli c. 19 ad a. 1126. SS. XII, 547. — 1138. Theodoricus princeps prefecturus Hierosolymam Hypris XI. Cal. Martias principum habuit conventum. Pacem Flandricam a maioribus suis factam, praesentibus Milone, Simone, Aluisoque episcopis, Sibylla uxore omniique dignitate Flandria, innovandam confirmandamque curavit. Continebat autem inter alia haec capita: Hanc pacem quicumque non servaverint, extra consortium sanctae ecclesiae suntote. Homicidia extremo supplicio, vulnera talione aut bonorum commissione aut duello puniuntur. Latrones furesque nocturni ubicumque reperiantur a tota vicinia occidantur. Hos qui persequi de nocte detraclasset, LX solidos multator. *Meyerus f. 43. 4) Sancti Audomari. 5) Baldvini comitis Hanoniensis.****

APPENDIX IV.

ACTA VARIA.

433. SYNODUS ALTHEIMENSIS.

916. Sept. 20.

Gesta integra, exceptis episcoporum subscriptionibus, servavit solus codex bibliothecae Monacensis lat. 27246 (antea tabularii regii, olim ecclesiae Frisingensis B. H. 1)¹ saec. X. fol. 72—85, ex quo textum a. 1834 primus edidit M. de Freyberg in tomo IV. collectionis quae inscribitur 'Sammlung historischer Schriften und Urkunden' p. 221. Codicem nostris usibus denuo excussit vir cl. Loersch Bonnensis.

Textu genuino nondum publici iuris facto, praecipua synodi notitia debebatur Burchardo Wormatiensi, qui Decreto suo prologum et canones quatuordecim inseruit² sub rubro marginali, quod plerumque audit e. g. ita: Ex concilio apud Altheim habito cui interfuit Kunradus rex cap. XXVI. Capitulum numeri cum Gestis congruunt, exceptis numeris capitulum 29 et 30, pro quibus Burchardus numeros X et XI posuit. Caput autem 23, cuius maximam partem l. XII, c. 21 recepit, male inscripsit: 'Ex dictis Augustini'; capiti vero 24, quod l. X, c. 65 fere integrum legitur, rubrum additum est: Ex concilio Tungrensi cap. V. Econtra Burchardus caput 74³ libri IX, quod perperam concilio nostro vindicavit (Ex concilio apud Altheim cap. V), e concilii Triburiensis capite 51 desumpsit⁴. Varias lectiones Burchardi (B) dumus e codice Decreti praestantissimo Bambergensi P. I. 5 (C. 44) saec. XI. ineuntis⁵.

Post Burchardum maiorem partem canonum necnon et prologum recepit auctor collectionis canonum quam dicunt Collectionem duodecim partium⁶. Cuius codicem Bamberg-

¹ Cf. supra p. 2 not. 4. ² Prologus congruit cum B. XI, 68; c. 6—9 = XI, 69—72; c. 16 = I, 230; c. 23 = XII, 21; c. 24 = X, 65; c. 26 = XI, 78; c. 29 = I, 162; c. 30 = I, 52; c. 36 = I, 231; c. 37 = I, 227; c. 38 = II, 234. ³ In codice Bambergensi est c. 75 libri IX. ⁴ Eadem mutatio obvia est in duabus collectionibus canonum, codicis lat. Monacensis 19414 (Tegerns. 1414, Cindl. 326) saec. X—XI. fol. 29 et codicis Bambergensis P. I. 9 (C. 64) saec. XI—XII. fol. 61 (lib. VIII, c. 35). Sequuntur in utroque: Si cuius uxor adulterium perpetraverit — vir eius adulteravit = Hegino II, 130. ⁵ Libri II. finis cum in codice decisa sit, variam lectionem capitis 38 (= B. II, 234) ex editione principis Decreti (Coloniae 1548 in folio) demus oportet. ⁶ Quae res neque ex iis, quae attulerat Theiner ('Disquisitiones criticae') de codice Vaticano 584, neque ex iis, quae rectius et acute vir cl. Wasserschleben ('Beiträge zur Gesch. der congregationalischen Kirchenrechtsquellen' p. 34—36) de ista collectione ope codicis olim Frisingensis a viro cl. memoriae Savigny ipsi porrecti disseruerunt, clare apparebat. Congruunt Pro-

gensem P. I. 13 (C. 23) saec. XI—XII. excussit vir b. m. Knust 'Archiv VII, 814—820. Collatione, quae hoc loco typis excusa est, docemur, capita 23 et 24 in Collectione sub rectis inscriptionibus legi, auctorem autem caput 51 concilii Triburiensis, certe Burchardi vestigia seculum, in l. VIII, c. 65 eadem falsa inscriptione ornasse. Burchardum et auctorem
 5 Collectionis eundem synodi codicem adhibuisse, nequaquam ex eo concludi licet, quod uterque capiti 37 nomina episcoporum concilii Erfordiensis a. 932 perperam subiunxit. Nam auctor Collectionis praeter quendam synodi codicem Burchardi etiam Decreto usus est et in capite 37 utique plane cum Burchardo congruit. Variam lectionem codicis solummodo Bambergensis (sub sigla C) adnotavimus, ea quam Theiner e Vaticano mendis pleno
 10 attulit ommissa.

Collectionem duodecim partium, et quidem ut videtur codicem eius Bambergensem, in usus vertit auctor collectionis cuiusdam canonum aequae duodecim libris distinctae, quam servavit codex Bambergensis P. I. 9 (C. 64) saec. XI—XII.¹ Ubi recepta sunt capita synodi quinque². Scripturas codicis plane cum Collectione duodecim partium consonas
 15 adnotare superfluum duximus³.

A Burchardo prologum et canones mutuatus est Leo Carnotensis in Decreto suo.

In Gestis synodi Altheimensis collectionem Pseudoisidorianam adhibitam esse vir cl. Dümmler detexit⁴ locosque indicavit; vir b. m. Waitz⁵ caput 20 e concilio Toletano sexto (l. XVIII), quod et ipsum apud Pseudoisidorum legitur, desumptum esse docuit.
 20 Iam celeberrimus Annalium Boiorum auctor Aventinus lib. IV.⁶ Gesta cognovit et capita 20, 21, 29, 30, 34 suo modo mutata inseruit. Quae ex Annalibus istis repetivit (Hollstadius in Constitutionibus imperialibus I, 210.

Gesta synodi in Appendice, non vero inter Acta Chuonradi I. regis afferenda erant, quia regem synodo interfuisse prorsus negandum est. Nam eius praesentiam, si interfuisset,
 25 prologus nequaquam silentio praeterisset, et rubrorum Burchardianorum testimonium, contrarium praetendens, omnino nil valere nemo infitietur. (P. 554.)

De synodo acta apud Altheim.

Cap. I. De canonum institutis. II. De episcopis. III. Item de episcopis. IIII. Item de episcopis. V. De vita et predicatione episcoporum. VI. De excommunicatione.
 30 VII. De his qui putabant pro defendendis ecclesiae rebus licere communicare^a excommunicatis. VIII. Ut malum exemplum episcopi populo non sint. VIII. De corrigendo populo. X. De privilegiis ecclesiarum. XI. De rebus et pecuniis ecclesiarum. XII. De legibus ecclesiae et iudiciis. XIII. De accusatione episcopi vel sacerdotis. XIII. De expoliato episcopo. XV. Quomodo episcopum quis appellare debet^b. XVI. De
 35 purgatione episcoporum. XVII. De lapsu sacerdotis et recuperatione. XVIII. De clericis et decimis. XVIII. Statuta pro robore^c regum. XX. Item de eadem re. XXI. De Erchengario penitente. XXII. De eo qui periurat et alios in periurium^d

433. a) cum c. b) d c. c) ita emendavit Freyberg; probare c. d) p. c.

logus cum C. X, 253; c. 2. 4. 5 = I, 109, 108, 107; c. 8—9 = X, 249, 250, 248, 252; c. 11 = X, 170;
 40 c. 15 = IX, 161; c. 16 = IX, 186; c. 19 = X, 99; c. 22 = X, 73; c. 23 = X, 100; c. 24 = I, 304;
 c. 25 = X, 75; c. 26 = X, 206; c. 27 = X, 240; c. 29 = IX, 155; c. 30 = IX, 21; c. 31 = I, 105;
 c. 36 = I, 211; c. 37 = I, 210; c. 38 = II, 47. 1) Cf. descriptionem riri cl. Knust 'Archiv VII, 822 sq. et supra p. 618 n. 4. 2) Fortasse plura fuerunt, cum collectionis libri XI et XII in codice desiderantur. Congruunt c. 11 = X, 87; c. 16 = IX, 71; c. 23 = X, 43; c. 25 = X, 26; c. 26 = X, 111. 3) Codices
 45 Vaticanos 1355 (fol. 31, 36) et 1356 (fol. 96'), qui Bethmanno teste ('Archiv' XII, 226, 227) aliqua ex Gestis synodi continent, non nisi exemplaria Decreti Burchardiani manca esse, vir b. m. Waitz probavit. De codice Assisino P. 327 saec. XII. ('Archiv' XII, 539) rem similitur se habere augurari fas est. 4) 'Geschichte des Ostfränkischen Reichs' ed. I. II, 603 not. 12. 5) 'Deutsche Verfassungsgeschichte' V, 98 n. 3. 6) Cap. 22 ed. Riecher II, 604.

inducit. XXIII. De eo qui iuramentum regis violat. XXIII. De episcopo per dolum capto. XXV. De pœnitenti discretionem. XXVI. De clericis fugitivis. XXVII. De his qui communicaverunt excommunicatis. XXVIII. De symoniacâ hæresi vitanda. XXVIII. De Riequino clerico. XXX. De episcopis qui de Saxonia non venerunt. XXXI. De Einhardo episcopo. XXXII. Quod in ecclesia peccatum populi inultum soleat preteriri. XXXIII. De penitentia. XXXIII. De his qui ad synodum vocati non venerunt. XXXV. De datis induciis et concilio Radesponensi.

De synodo.

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, anno ab incarnatione Domini DCCCCXVI, indictione IIII, XII. Kal. Octobr., regni^o autem 10
Chonradi piissimi et christianissimi regisⁱ V, congregata est sancta generalis synodus apud Altheim¹ in pago Ratia, presente videlicet domni Iohannis papæ apocrisario Petro² sanctæ Ortensis ecclesiæ venerabili episcopo, misso ad hoc, quatinus aliquo modo diabolica semina in nostris partibus orta^h extirpare et nefandissimas machinationes quorundam perversorum hominum sedareⁱ et eliminando purgare deberet. Trans- 15
acto igitur triduo ieiunio et sacris lætantiis more debito celebratis, convenimus in ecclesia sancti Iohannis Baptistæ et moesti consedimus. Tum^k demum præfatus sancti Petri et domini Iohannis papæ missus proferens cartam apostolicis litteris inscriptam, qua monebamur, arguebamur et instruebamur de omnibus ad veram religionem christianæ fidei pertinentibus. Quæ omnia, ut iustum et dignum erat, humiliter acce- 20
pimus, diligenter tractavimus et devoto affectu omni modo amplectebamur^l. Ergo euangelicam præceptionem et institutionem saluberrimam lærimabili voce protulimus, qua arguebantur pharisei et scribæ: 'Mundate', inquit, 'prius quæ intus sunt calicis^m et catini', et itemⁿ: 'Eice primum trabem de oculo tuo', ac prophetieum^o: 'Ruina populi sacerdotes mali', perpendentes et discutiendo nosmet ipsos inspicientes et in medium 25
penitentiae sanctæ digno fructu ad pedes^p piissimi redemptoris Christi proicientes, deflevimus negligentias innumerabiles et peccata nostra gravissima. Deinde ortatu domini Petri contra nosmet ipsos et vitia irati, adiuvante primo sancto Spiritu et miserante, capitula infra notata ad correctionem tam nostram quam christiani populi statuendo collegimus. 30

I. Capitulum. De canonum institutis. Ut euangeliorum et canonum statuta sine præiudicio ab omnibus custodiantur et nemo in actionibus vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur. In exponendis etiam vel prædicandis divinis scripturis sanctorum catholicorum patrum et probatissimorum sensum quisque sequatur; in quorum scriptis, ut beatus dicit Hieronimus, fidei veritas non 35
vacillat.

II. De episcopis. Dominus dicit in Exodo sacerdotibus: 'Sancti estote, quoniam ego sanctus sum'. Unde episcopi ante oculos semper habere debent filios Aaron, qui Deum non sacrificando alienum ignem obtulerunt ac extemplo^q in conspectu patris 40
mortui sunt. Et propheta: 'Si populus peccaverit, orabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?'

433. ^a) regno e.; hic incipiunt B (Regno Chonradi) et C (Regni Chonradi). ^f) anno add. C.

^g) ita voce hic collocata locum emendarit Pertz, cum in codice misso ad Petro. Hoc quatinus, apud Bur-
chardum et Coll. Ortensis ecclesiæ Petro venerabili episcopo. Hoc quatenus legretur. ^h) exorta B.

ⁱ) se dare e. ^k) Tunc C. ^l) amplectebamur corr. e. ^m) cal. et catini des. B. C. ⁿ) iterum C. 45

^o) illud add. B. C. ^p) loco pedes p. r. Christi B. C.; terram nos. ^q) exemplo e.

1. hodie Hohenaltheim, ad meridiem civitatis Nördlingen, in pago Suevise Rie.

III. Item de episcopis. Item Dominus in euangelio ad apostolos ait: ^{Math. 5. 13. 14.} 'Vos estis lux mundi, et sal terrae. Si enim lux quae in vobis est tenebrae fiant, ipsae tenebrae quantae erunt? Et si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihil valet ultra, nisi ut foras eiciatur et conculectur ab hominibus'.

5 IIII. De eadem re. Apostolus Paulus dicit: 'Oportet episcopum inreprehensibilem esse, docere populum non solum verbis sed etiam bonis actibus, quia spectabilem', inquit, 'facti sumus et angelis et hominibus'. Et Gregorius^a papa: 'Cuius enim vita despicitur, constat ut et praedicationis sonitu incedit'.

V. Item de vita et praedicatione. Episcopos et sacerdotes admonemus et ¹⁰ coram districti iudicis oculis contestamur, ut pie, iuste et caste vivant et diligenti studio missas populis cantent et pabulum verbi divini illis, id est praedicationem, sedulo administrent, quia, ut ait beatus Gregorius, 'iram contra se occulti iudicis excitat sacerdos, si sine praedicationis sonitu incedit'.

VI. De excommunicatione. Scimus sacra auctoritate scriptum: 'qui excommunicato communicaverit, excommunicetur'. In hoc nos fatemur, episcopi et presbyteri et clerici, penaliter peccasse, quod in posterum Deo auxiliante et emendare et evitare cupimus et praecipimus.

VII. De his qui putabant pro defendendis a ecclesiasticis rebus licere excommunicatis communicare. Placuit sanctae synodo, hunc errorem quasi ²⁰ pium ab ecclesia amovere, quia animarum curam a Domino accepimus non pecuniarum. Inde et redduri sumus Deo rationem et accepturi propter suam misericordiam aeternam retributionem vel iustam damnationem.

VIII. Ut non malum exemplum sint populo episcopi. Bonum exemplum populis se ipsos episcopi et sacerdotes debent praebere et ostendere, non solum dictis, ²⁵ verum et factis. Propter hoc enim statuimus, ut^w minime unquam in posterum contra sacra statuta aliquomodo^x communicemus^y excommunicatis: et diiudicemus nosmet ipsos, quatinus in futuro non iudicemur a Domino. Sequi cupimus dicta et statuta^x sancti Gregorii^a papae et penitentiam dignam agere volumus secreta in monasterio, quia^z publice nequivimus^a, in futuroque praedicta omnibus modis Deo propitio vitare^b.

³⁰ Eandemque legem statuentes presbyteris, diaconibus et omni clero, si de gradu deponi noluerint, ut fideliter observent et aliis servare praedicent.

VIII. Ad populum de correctione. Auctoritate apostolica firmamus dicta et praecepta sacrorum canonum et interdiciamus, quamdiu quis excommunicatus sit, ³⁵ ut quis^c ei audeat communicare vel cum eo in ecclesia orare. Et laici qui secuti nos^d sunt, ut dicunt, errantes^e, sequantur nos modo^e, nosmet ipsos per penitentiam corrigendo macerantes et viam eis vitae praedicantes et aperientes, ut quandoque^f resipiscunt a diaboli laqueis, a quibus^g capti tenentur, et ad veram matrem ecclesiam per penitentiam revertantur.

X. De privilegiis ecclesiarum. Privilegia¹ ecclesiarum et sacerdotum ⁴⁰ sancti apostoli iussu Salvatoris intemerata et inviolata omnibus decreverunt manere temporibus.

433. ^r) eicietur corr. c. ^s) g̃g c. ^t) idē c. ^u) contra — praedicationis in margine eadem manu addita c. ^v) pium c. B. C.; fortasse legendum est quamvis pium. ^w) deest B. ^x) aliquomodo -- dicta et statuta in margine suppleta c. ^y) communicemur B. ^z) ita B. C.; in monasteriorum c. ^a) nequivimus B. C. ^b) volumus add. B. C. ^c) ut nullus nostrorum episcoporum ei B. C. ^d) n̄ B. ^e) loco errantes modo B; errando et sequendo nos modo nos autem: post modo add. Nos autem C. ^f) deest B. C. ^g) per nostra mala exempla add. B. C.

1) Privilegia -- temporibus c. Anacleti ep. 1. c. 13 p. 73 ed. Hinschus.

XI. De rebus et pecuniis ecclesiarum. Qui¹ Christi et ecclesiae pecunias vel res abstulerit, sacrilegium facit. Apostolus enim Paulus dicit: 'Si quis violaverit templum Dei, disperdet illum Deus'. Violat quis templum Dei, dum pastor aut non recte vivens aut non iusto docens christianos seducit, vel laicus quis iniuste ecclesiasticis et inreligiose utens rebus. Item Ambrosius dicit: 'Sciendum est omnibus, quod sacrilegium sit, res ecclesiae quocumque modo auferri et in aliud transferri'. Hieronimus: 'Iniquum est et sacrilegii instar, ut quae pro salute animarum suarum quisque ecclesiae contulerit^b, inde auferri et in aliud transferri'.

XII. De legibus ecclesiae et iudiciis. Leges² ecclesiae apostolica firmamus auctoritate et peregrina iudicia submovemus. Peius³ malum fore non aestimo, quam christianos suis invidere episcopis et sacerdotibus; non potest autem humano condemnari examine, quem Deus suo reservabit iudicio.

XIII. De accusatione episcopi vel sacerdotis. Dei⁴ ordinationem accusant, qui constitutos sibi episcopos vel sacerdotes accusant. A quibus se omnes fideles cavere debeant. Itaque constitutum liquet a tempore apostolorum et deinceps placuit⁵, ut accusatus vel iudicatus a conprovincialibus in aliqua causa episcopus¹ licenter appellet^k et adeat apostolicae sedis pontificem.

XIII. De expoliato episcopo. Nulla⁶ enim permittit ratio, dum ad tempus episcoporum bona vel res ecclesiae ab aemulis detinentur, ut aliquis aliquid illis episcopis obicere debeat. Nec quilibet quicquam poterit eis quoquo modo maiorum vel minorum obicere, dum ecclesiis aut rebus aut potestatibus carent suis. Et⁷ revera ibi semper causa agatur, ubi crimen admittitur. Et qui non probaverit quod obicit, penam quam ipse intulit patiat. Infames⁸ autem ad accusationem vel testimonium vel iudicium tam sacrae leges quam seculi non admittunt.

XV. Quomodo episcopum quis appellet. Si⁹ quis erga episcopum vel actores¹ ecclesiae quamlibet querelam habere iustam crediderit, non prius primates aut alios adeat iudices, quam ipsos, a quibus se lesum aestimat, conveniat familiariter. Et secundum evangelicum preceptum hoc agat non semel sed saepissime cum omni paterna reverentia, abhibitis secum probatis viris et idoneis religiose testibus, quatinus ab eis aut suam iustitiam accipiat aut dignam excusationem. Si autem tunc episcopus agere renuerit, tum primum causam suam deferat ad primates, ut secundum sacros canones iudicetur hucusque. Absit autem a fidelium cordibus, ut putent vel dicant, episcopis impune peccare licere, vel sacerdotes Domini iniuste aliquo modo in populo agere debere; nam Dominus dicit: 'Ultionem a sanctuario meo incipiam'.

XVI. De purgatione episcoporum. Statuimus propter Dei dilectionem et proximi et fidelium honorem catholicorum et praecipue ob multa^m scandala eruenda et funditus extirpanda et perturbationes, quae noviter exortae sunt et oriuntur, nec non ut omnes sciant, nos episcopos tales Dei misericordia nequaquam esseⁿ, quales dicimur, exemplum sancti Leonis papae, qui supra IIII evangelia iurans coram populo se purgavit, sequi et imitari, salva tamen auctoritate canonica.

433. b) quique eccl. contulerint C. i) dñs c.; episcopis male solverunt editores. k) appellet usque pontificem in margine c. l) auctores c. m) multitudo correxit in multa c.; multitudinem B. C. n) fuisse B. C.

1) Qui — facit ex *Analecti ep. I, c. 14 p. 73.* 2) Leges — submovemus *indidem c. 15 p. 73.*
3) Peius — iudicio ex *Alexandri ep. I, c. 7 p. 98.* 4) Dei — debeant ex *Telesphori ep. I, c. 3 p. 111.* 5) placuit — pontificem ex *Victoris ep. c. 5 p. 128.* 6) Nulla — carent suis ex *Fabiani ep. II, c. 20 p. 165.* 7) Et — patiat ex *Fabiani ep. III, c. 28 p. 168.* 8) Cf. *Clementis ep. I, c. 31 p. 48.* 9) Si — saepissime ex *Alexandri ep. I, c. 8 p. 98.* Cf. etiam *Felicis II. decreta c. 2, 3 p. 485.*

XVII. De clericis post lapsum restituendis^o. Errant¹ qui putant, sacerdotes Domini post lapsum, si condignam egerint penitentiam, Deo ministrare non posse et suis honoribus frui, si bonam doinceps vitam duxerint et suum sacerdotium digne custodierint. Perpende enim, Davidem prophetam peccasse et sanctum Petrum principem apostolorum Dominum negasse, et tamen post dignam penitentiam in propriis honoribus permansisse.

XVIII. De clericis et decimis et qui decimas nolunt dare^p. Clerici etiam non secularibus iudiciis sed episcopali audientia^q reserventur. Fas enim non est, ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio. Decimas quoque Domino et ecclesiis dare, sicut in divina lege scriptum est, iudicamus. Sed et ipsae decimae in potestate episcopi sint et presbyterorum eius. Nam et qui decimas post crebras admonitiones et praedicationes sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur.

XVIII. Pro robore regum nostrorum. Post instituta quaedam ecclesiastici ordinis vel decreta, quae ad quorundam pertinent disciplinam, postremo nobis, cunctis episcopis et sacerdotibus, presbyteris et omni clero consonoque populo una sententia est, pro robore regum et stabilitate christianae fidei gentisque, pontificale ultimum sub^r Deo iudice ferre decretum. Multarum quippe gentium, ut fama est, tanta extat perfidia animorum, ut fidem sacramento promissam suis regibus et dominis servare contemnant et ore nefario simulent iuramenti professionem, dum retineant mento^a perfidiae impietatem. Iurant enim regibus suis et fidem quam pollicentur praevarecant nec metuunt sanctum volumen illud terribilis iudicii Dei, per quod inducitur maledictio. multaque penarum est comminatio super eos qui iurant in nomine Dei^t mendaciter. Et ideo si placet omnibus qui adestis haec^u tertio reiterata sententia, vestrae vocis eam consensu firmate. Ab universo clero et populo dictum est: 'Qui contra hanc vestram definitionem praesumpserit, anathema maranatha, hoc est perditio, in adventu Domini sit, et cum Iuda Scarioth partem habeat et socii eorum: amen'.

XX. Item de robore regis. Contestamur² coram Deo et omni ordine angelorum, choro prophetarum atque apostolorum et omnium martyrum, coram omni catholica ecclesia et christianorum coetu, ut nemo intendant in interitum regis, nemo vitam principis nece atrectet, nemo regni cum gubernaculis privet, nemo tyrannica praesumptione apicem regni sibi usurpet, nemo quolibet machinamento in eius adversitatem sibi coniuratorum manus associet. Quod si in quippiam horum quisquam nostrum temerario ausu^v praesumptor extiterit, anathemate divino percussus absque ullo remedii loco habeatur condemnatus aeterno iudicio.

XXI. De Erchengario et sociis suis. Erchengario et eius complicitibus et sociis, quia peccaverunt et in christum Domini, regem et dominum suum, manus mittere pertemptaverunt, insuper et episcopum suum venerabilem Salomonem dolo comprehenderunt sacrilegiumque in ecclesiasticis rebus perpetraverunt, hanc penitentiam iniunximus^w, ut seculum relinquunt, arma deponant, in monasterium eant, ibi iugiter peniteant omnibus diebus vitae suae.

XXII. Qui periurat et alios in periurium inducit. Qui periurat et alios in periurium sciens et voluntarie inducit, reus erit omnium animarum quas seduxit, seculum relinquat, arma deponat, in monasterio peniteat omnibus diebus vitae suae. Vel per triennium quidem Aneyrani³ locum inter audientes, ieiunantes in pane, sale

438. ^o) resi c. ^p) hic I in margine lemmatis exhibet c. ^q) audientia c. ^r) sibi c.
^s) montem C. ^t) Domini C. ^u) hoc C. ^v) ita correxit Pertz; usu c. ^w) coniunximus c.; penitentiam eis iniunximus correxit Pertz.

1) Errant — custodierint ex Calixti ep. II, c. 20 p. 142. 2) Contestamur — iudicio ex Concilio Tolotani sexto tit. 18 p. 380. 3) Quid sibi velit haec vox, nescio. Inter concilia Aneyrani canonice ted. Hinschius p. 260) talia non leguntur.

et aqua accipiant; post aliud vero sexennium penitentiae subiciantur acriori et alio anno communionem sine oblatione percipiant, ut expleto decennio communionem consequantur. Alii autem duodecim annos vel XIII. Et in hoc consentiunt, ut nunquam carnem comedant vel vinum bibant omnibus diebus vitae suae.

XXIII. De eo qui iuramentum regis violat. Si quis laicus iuramentum violando profanat, quod regi et domino suo iurat, et postmodum perverse in eius regnum et dolose in mortem aliquo machinamento insidiatur, quia sacrilegium peragit manum suam in christum Domini mittens, anathema sit, nisi per dignam penitentiae satisfactionem emendaverit, sicuti constitutum a sancta synodo est, id est seculum relinquat, arma deponat, in monasterium eat et peniteat omnibus diebus vitae suae, veruntamen communionem in exitu vitae cum eucharistia accipiat. Episcopus vero, presbiter vel diaconus si hoc erimen perpetrat, degradetur. Item sanctus Augustinus dicit: 'Siquis laicus per cupiditatem peiurat, totas res suas vendat et distribuatur pauperibus et conversus in monasterio serviat Deo'. Et si quis peiuraverit, ultra ad sacramentum non admittatur.

XXIII. De episcopo per dolum capto et peiurio. Quisquis per dolum mittit manum suam in christum Domini, episcopum videlicet, patrem et pastorem suum, quia sacrilegium committit, et qui ecclesiam Dei devastat et incendit, quia et hoc sacrilegium est, vel qui monachum vel presbiterum occiderit, et qui periurat et in interitum domni sui regis intendit, vel per cupiditatem iuraverit, vel parricidium mittit — placuit sanctae synodo, ut in uno loco, id est monasterio, peniteat omnibus diebus vitae suae, vel XII annos districto peniteat. secundum canones, tres annos in pane, sale et aqua, a carne vero et vino omnibus diebus vitae suae abstinat.

XXV. De discretionem peiuriorum. Qui sciens et voluntariae peiurium fecerit, VII annos peniteat secundum canones; qui inscius vel seductus, tres quadragésimas in pane, sale et aqua; si quis coactus pro vita redimenda, III quadragésimas et legitimas ferias; si pro alia aliqua necessitatis causa, III annos, unum in pane, sale et aqua. Qui compulsus a domino suo, si servus, III quadragésimas et legitimas ferias; qui autem fecerit et alios seduxerit, XII annos districto peniteat secundum canones, vel seculum relinquat iuxta Ambrosium, et serviat Deo secundum Augustinum. Qui ignorans peiurium facit, I annum, qui ignorantem sciens in peiurium duxerit, VII annos districto; qui vero suspicatur, quod in peiurium ducatur, tamen iuret per consensum, III annos, I in pane, aqua et sale peniteat. Haec vero omnia humanius definiunt.

XXVI. De clericis fugitivis. Sanctus Gregorius dicit: 'Clericum fugientem ab ecclesia vel domino proprio et nolentem reverti, iudicamus communionem privari, quoadusque ad propriam ecclesiam vel ad dominum suum redeat'. Et item: 'Clericum fugitivum suo episcopo vel domino decernimus apostolica sententia restitui vel excommunicari, una cum eo et illos qui ei communicaverint'.

XXVII. De his qui communicaverint excommunicatis. Si quis sponte communicaverit excommunicato verbo, oratione, in cibo vel potu, XL dies peniteat in pane, sale et aqua. Qui vero eis communicaverit in homicidiis vel flagitiis, volens sive nolens, reus erit irae et vindictae Dei omnipotentis quem spernit; quia haec

438. *) loco in — mortem B; eius regnum et dolose tractaverit et in mortem ipsius. y) sancto c.
 z) perpetraverit B. a) vel — committit des. B. b) supplevi. c) peniteat — districto des. C.
 d) reliquis capitulis des. B. e) vocem supplevit Pertz, deest c.; si quis C. f) quae c. g) e. sua
 vel servum fugientem dominum proprium et B; u. sua vel servum proprium dominum C. h) communionem c.
 i) suo add. B. k) u. cum illis qui B. C. l) vol. sive nolens des. C. m) ait C.

1) Cf. *Reginonem 'De synodalibus causis' lib. II, 333.* 2) Cf. *ibid. II, 331.* 3) Cf. *ibid. II, 330.*
 4) Cf. *ibid. II, 332.*

omnia divina ei voce interdicta sunt. et secundum apostolum obedire Deo oportet magis quam hominibus; et secundum quod deliquit, digno iuxta decreta canonum peniteat¹⁾.

XXVIII. De simoniaca heresi vitanda et ambitu. Gregorius papa dixit:
 5 'Omnino execrabile scelus et gravissimum detestamur, quod sacri ordinis per simoniacam heresim, quae prima contra ecclesiam orta, sed districta maledictione damnata est, conferantur, quod apostolica auctoritate fieri in posterum prohibemus. Sed nec per ambitum quisque praesumat episcopatum invadere. Quia licet cetera cuiuspiam talia vitae sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdotalibus valeat ordinationibus
 10 obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonum districtione damnatur, quod apostolica firmamus auctoritate, et ut non ordinetur praecipimus, qui hoc peccatum peragit²⁾.

XXVIII. De Riequino. Riequinum³⁾, qui contra sanctorum canonum sanctiones Strazburgensem ecclesiam invasit, quem ad sanctam synodum per litteras nostras
 15 vocavimus⁴⁾, et venire contemnens nec vicarium suum misit, auctoritate sancti Petri⁵⁾ Iohannisque, vicarii eius, domni papae et praecepto sanctae praesentis synodi iniungendo vocamus iterum et praecipimus, quatinus ad concilium Id. Mai⁶⁾ Mogontia in-²¹⁷
 dictum a metropolitano episcopo suo ad praesentiam venerabilis Herigeri archiepiscopi et confratrum suorum veniat, suae inobedientiae et perversitatis ibidem iustam rationem
 20 redditurus. Sin autem negligenter et hoc agere parvipenderit, abstineat se a proprio gradu, donec Romam veniens coram domno papa et sancta ecclesia reddat rationem.

XXX. De episcopis qui de Saxonia ad synodum non venerunt. Placuit sanctae synodo, episcopos qui vocati de Saxonia ad sanctum⁷⁾ concilium non venerunt nec secundum canones sacros missos suos vel vicarios direxerunt, gravi increpatione
 25 obiurgare et pro culpa inobedientiae increpare. Unde iterum eos fraterna caritate ad praedictum⁸⁾ concilium invitamus et vocamus⁹⁾. Quod et si hoc, quod non optamus¹⁰⁾, pro nichilo duxerint et venire noluerint¹¹⁾ iustamque rationem reddere inobedientiae suae detrectaverint, apostolica auctoritate interdicat eis Petrus, sancti Petri et papae missus, uná cum sancta synodo missas celebrare, quousque Romam veniant et coram
 30 papa et sancta ecclesia dignam reddiderint rationem.

XXXI. De Einhardo confratre nostro excecato. Nimis horrendum facinus, scilicet de episcopo et confratre nostro Einhardo¹²⁾ excecato, ad liquidum minime definire valimus. Praecipimus tamen venerabili episcopo Riegauuo¹³⁾ et monuimus, ut diligenter inspiceret et investigaret penitentiam hominum illorum, qui hoc peccatum
 35 perogerunt, et iustitiam ecclesiae et episcopo inde pro hac re promissam, quid actum foret, et litteris euncta comprehendens, universali pape sagaci veritate innotescere satageret, si prius non valeret, vel¹⁴⁾ vigilia officeret sanctae pentecosten.

XXXII.¹⁵⁾ Quod in ecclesia peccatum populi inultum soleat praeteriri. Provideat ergo dilectio vestra, hactenus talia transisse¹⁶⁾, et avertite, quod utique, ut
 40 dicitis, necessitas imperavit, in pace otiam ecclesias constitutas non posse praesumere: sed ut sepe accidit, quotiens a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum solere transire. Priora ergo dimittenda dico Dei iudicio, de reliquo maxima sollicitudine praecavendum.

433. ¹⁾ et si poenitero noluerit excommunicetur *add. C.* ²⁾ Riequinum episcopum *B.* ³⁾ in
 45 vitavimus *B. C.* ⁴⁾ Petri ego Iohannes vicarius apostolici ex praecepto *B. C.* ⁵⁾ id mai *suppleri ex*
Burchardo; des. c.; Id. deest C. ⁶⁾ conditum *C.* ⁷⁾ conditum *B.* ⁸⁾ evocamus *C.* ⁹⁾ optam
c. ¹⁰⁾ noluerunt *c.* ¹¹⁾ Riegowo *C.* ¹²⁾ in *add. C.* ¹³⁾ manus *excidit in codice.*
¹⁴⁾ transisse *c.*

2. Cor. 12, 21.

XXXIII. De penitentia. Sanctus Paulus apostolus instruit penitentiam dignam agere in ieiuniis, vigiliis et orationibus cum elemosinis; sanctus Gregorius^{b)}: 'Quem caro laeta traxit ad culpam, afflicta reducat ad veniam'; sanctus Augustinus^{c)}: 'Penitentiam certam non facit, nisi odium peccati et amor Dei; sicque penitere, ut tibi amarum sapiat in animo, quod antea dulces fuit in vita'^{d)}.

XXXIII. De his qui ad synodum vocati non venerunt. Decrevit sancta synodus, ut omnes qui ad eam vocati non venerunt, ipsi qui polluti fuerant insania Erchengarii, Berthaldi et Burghardi Arnoldique, si digne penitere velint, veniant cum summa celeritate ad proprios pastores et episcopos suos et accipiant illam penitentiam, quam sancta synodus communiter invenit et scribere mandavit; sin autem minus, sciant se anathematis vinculo nodatos, ut in litteris domni pape Iohannis continetur.

XXXV. De datis induciis Arnolde et Berahaldo. Concilium et synodum Radesponensi civitate fieri statuimus Nonis Octobris, ad quod Arnoldum et Berahaldum cum sociis eorum venire praecipiendo vocamus, datis ad hoc solummodo induciis, ut respiscant et digne peniteant. Sin autem, suadente diabolo, superbo hoc nostrum salubre consilium contempserint et digne non penituerint, sicut in epistola Iohannis papae scriptum habetur, et ut homines illorum firmaverunt non venerint, anathemate irrevocabili modo dictando et conscribendo eos perpetualiter innodamus et cum Iuda traditore Dei aeterno igni tradimus^{e)} cremandos.

XXXVI. De monacho episcopo effecto. Statutum et rationabiliter secundum sanctos patres a synodo est firmatum, ut monachus, quem canonica electio a iugo regulae monasticae professionis absolvit et sacra ordinatio de monacho episcopum facit, velut legitimus heres paternam sibi hereditatem postea iure vindicandi potestatem habeat. Sed quicquid prius adquisierat vel habere visus fuerat, monasterio relinquat^{f)} et abbatis sui, qui fuerat secundum regulam sancti Benedicti, arbitrio. Postquam enim episcopus ordinatur, ad altare, ad quod sacrificatur et titulatur, secundum sacros canones^{g)} quod acquirere poterit restituat, salva^{h)} auctoritate de propria hereditate patris sui, quam licet ei cui vult concedere; et ita distinguat omnia, ut canones diiudicant et distinguunt.

XXXVII. De episcopi hereditate. Sed et hoc ibidem inventum est de episcopis, presbiteris et clericis, si hereditatemⁱ⁾ a domno rege vel alio principe vel amico suo^{h)} seu quolibet sibi in proprietatem adquisierint, ut donare eis liceat hanc cui voluerint quamdiuⁱ⁾ vivunt, pro remedio animae suae ad ecclesiam quancunque elegerint, vel consanguineis suis vel amicis. Sin autem antea obierint quam firmiter perfecerint, ^{k)} altari cui serviunt^{k)} omnia perpetuo sacrificentur et in ius tradantur. Similiter de presbiteris^{l)}, qui laicis deserviunt, statutum esse scire omnes convenit, de omnibus rebus mobilibus, sive immobilibus. Monachus autem abbati et monasterio suo omnia relinquat.

XXXVIII. De clericis qui a dominis suis liberi facti sunt. Nullus clericus ad gradum presbiterii promoveatur, nisi ut scriptum in canonibus habetur. Si enim propter Dei dilectionem quis de servis suis quemquam elegerit et docuerit litteris et libertate condonaverit et per intercessionem erga episcopum presbiterum effecerit

433. b) \overline{gg} c. c) \overline{aug} c. d) tradimus corr. c. e) sic B; sacros quod a. p. canones cod. f) salva -- distinguunt des. C. B. g) prius male add. Pertz; deest etiam B. C. h) suo seu per hereditariam sortem sibi devoverit vel adquisierunt donare B. C. i) dum B. C. k) sic B. C.; servitū c. l) presbiteris statutum est B. C. ubi reliqua desunt.

1) Hoc caput mirum in modum respondet duobus capitulis Reginonis Appendicis I, c. 33, 34 et Wasserscheben p. 104. 105. Viri docto teste, locus S. Gregorii inter eius opera non est repertus, locus Augustini est in Sermon VII. de tempore (ed. Maurin, tom. V, append. Sermon. 117, p. 213).

et secundum apostolos victum et vestitum ei donaverit, ille autem postea^m in superbiam elatus, missam dominis suis et canonicas horas observare et psallere renuerit et eis iuste obedire, dicens se liberum esse, noluerit et quasi libere cuius vult homo fiat, hoc sancta synodus anathematizatⁿ et illum a sancta communione arceri iudicat, donec resipiscat et domino suo obediat^o. Sin autem obstinato animo et hoc contempserit, accusetur^p apud episcopum, qui cum ordinavit, et degradetur et fiat servus illius, id est^q domini sui, sicut natus fuerat. Quisquis vero talem secum habuerit, posteaquam rem illius predictam audierit, et domino suo non reddiderit vel a se proiecerit, sive episcopus, sive comes, sive clericus, sive laicus, anathematis illius societate^o notatus penam excommunicationis luet.

434. SYNODUS CONFLUENTINA.

922.

Synodi Confluentinae, iussu Karoli et Heinrichi regum celebratae, cui tamen neutrum eorum interfuisse statuendum est, Gesta pro parte tantum ad nos venerunt. Exordium et
 15 *capita decem priora servavit 1) codex Monacensis lat. 27246 saec. X. lectionem valde optimam praebens, quo a viris cl. Iaffé et Loersch iterum collato pro fundamento editionis huius partis usi sumus. Eodem dat 2) codex capituli Colonicensis 123 (Darmstad. 2122) saec. X—XI, qui etiam capita 11—14 adiecit. Eodem anno 1839 codicem excusserunt*
 20 *vir d. Wasserscheben et Knust, quorum alter editionem integram paravit 'Beiträge zur Geschichte der vorgratianischen Kirchenrechtsquellen' p. 186, alter 'Archiv' VII, 820 capita 11—14 publici iuris fecit et variam lectionem reliquae partis dedit. Lectio vilior est codice 1. Codicem demum in nostros usus vertit vir cl. Höhlbaum. Qui animadvertit¹, codicem recentiore tempore perverse a bibliopega compactum esse, quinonem foliis 76—80 constantem textum foliorum 75' et 81 interrumpere. Quo factum est, ut librarius, qui*
 25 *inibium Gestorum in imo folio 80 et in altera eius pagina (80') intulit, ea quae supererant capita 11—14, in calce folii 79' scribere cogeretur, cum nullum post fol. 80 aliud tunc exstaret. Accedit quod numeri capitibus adscripti sunt. Itaque non est dubium, quin c. 11—14 reveru ad concilium Confluentinum pertineant; et ab eadem manu ac reliqua exarata sunt, ut testatur Höhlbaum.*

30 *E Gestis integris complures canonum collectiones seu compilationes hausserunt, e quibus capita aliqui dispersa, quae in codicibus 1 et 2 non reperiuntur, colligi potuerunt. Huiusmodi collectio prima, quam numero 3) signaturi sumus, est codicis Guelpherbylani 488 (Helmst. 454) saec. X; fol. 1—6 et 13'—22' quaedam canonien leguntur, quae a corpore collectionis aliena sunt, et inter ea fol. 16 pars praecipua capituli 1 synodi Confluentini cum*
 35 *inscriptione: Ex concilio apud Confluent', patrum VIII capitulum I. Inter cetera que statuerunt — infra quintam generationem nuptias copulare presumat. Porro in collectionis ipsius cap. 202 fol. 149' legitur Gestorum caput 9 cum inscriptione: Item ex concilio apud Confluentiam. Praeterea collectio praebet duo capita alias incognita (15. 16). alterum in capite 148 fol. 112', alterum caput 225 comprehendens fol. 154'. Utrumque*
 40 *ex hoc codice vulgavit Wasserscheben l. c. p. 189; nos codicem ipsi contulimus.*

434. ^m) posita manu posteriori in margine correctam e. ⁿ) anathematizatur e. ^o) secundum canonica praeccepta add. B. ^p) accusatur e. ^q) idem B. ¹) sicut e.

1) Cf. etiam Iaffé et Wattenbach 'Ecol. metrop. Colm. codices uscr.' p. 51.

4) *Secunda collectio est Burchardi Decretum, quod e Gestis recepit introitum et c. 1; c. 6. 7. 8. 10 = l. VII, 30. III, 240¹. VI, 49. III, 241. III, 74. Caput 10 (= l. III, 74) falsa inscriptione inditum est: ex decretis Sotheris papae cap. X. Burchardum canonem l. III, 40, cui inscriptionem tribuit: ex concilio Triburionensi c. 20, non e Gestis nostris c. 14, sed e libro Reginonis l. I, c. 246 recepisse, iam vir d. Wasserschleben statuit². Burchardus plerumque capitibus e Gestis desumptis inscriptionem adiecit: Ex concilio apud Confluentiam, cui interfuit Henricus et Carolus reges. E Burchardi opere omnes, qui hic occurrunt, canones recepit Ivo Carnolensis in Decreto.*

5) *Tertia collectio est quae vocatur Collectio XII partium, haud multum post Decretum Burchardi composita, quae Decreto iam pro fonte usa est. Recepit e Gestis nostris, ut docuit vir b. m. Knust³, qui codicem Bambergensem P. I, 13 (olim C. nr. 23) saec. XI—XIII. evoluit, introitum et c. 1; c. 2. 3. 5. 6. (fortasse c. 7, quod in libro VI. excidisse videtur) 8. 9. 10 = l. VIII, 94. V, 70. 73. IX, 305. IV, 16. 214. 162. 130. Auctor capiti 10, Burchardum secutus, inscriptionem eandem perversam inscripsit; c. 14 (= l. IV, 212) cum inscriptione e Burchardo deprompsit. L. IV, 205 continet canonem novum (c. 18) sub inscriptione: Ex concilio apud Confluentiam habito cap. V. Si laici — implorant, quem Burchardus l. III, 239 affert ex concilio Remensi praesente Ludowico imperatore cap. V. Vere ad verbum concordat hic canon cum Reginone l. I, 250, qui cum rectius concilio Meldense secuti hunc canonem et ipsi constituerunt. Etiam librarius codicis S. Galli cum ex concilio Confluentino se sumpsisse tradit; v. infra⁴. Non opus fuit textui constituendo, omnia quae Collectio XII partium e Gestis desumpsit conferri. Praesto fuerunt: 5a) descriptio libri VIII, c. 94, quod introitum et c. 1. continet, quam fecit vir d. Simonsfeld e codice antiquissimo Monacensi 19414 (Tegernsee. 1414. Cimel. 326) saec. X—XI.⁵ fol. 24; 5b) collationes codicis Bambergensis, quas dedit Knust 'Archiv' VII, 818; 5c) caput 9, quod Theimer in Disquisitionibus criticis p. 327 e codice Vaticano 584 (l. IV, 131), qui excerptum tantum Collectionis praebet, edidit.*

6) *Ad Collectionem XII partium propius accedere videntur ea quae e Gestis nostris adnotata sunt manu saec. X. in margine paginarum 224. 225 codicis bibliothecae capituli S. Galli 671⁶. Sunt, ut iam Knust l. c. docuit: cap. VI. ex concil. apud Confluentiam cui interfuerunt Henricus et Karolus reges: pars posterior huius capituli deest tamen in codice. Sequitur canon iste concilii Meldensis cum inscriptione: Ex eodem concilio cap. V. Codicem me petente benivolentissime contulit vir cl. Wartmann Sangallensis.*

Canon extraneus alius incognitus (c. 17) obviat in quatuor codicibus, ferrugines canonicas continentibus, qui sunt: 7) cod. Monacensis lat. 14628 (S. Emmeram. 628, olim (t. XII) saec. XI. fol. 37; 8) cod. Vaticanus 4227 saec. XII. ex. fol. 39⁷; 9) liber pontificalis Eichstetensis iubente Gundehario II. episcopo a. 1071—1072 exaratus; locum nostrum edidit Bethmann 'Archiv' IX, 566; inscriptio haec est: De compositione sacrilegii ex conc. apud Confluentiam cui interfuerunt Henricus et Karolus reges; 10) cod. seminarii Eichstetensis 48 saec. XI; folio ultimo ipsa Gundeharii manus locum nostrum intulisse videtur, v. Bethmann l. c. 551. E codice Vaticano canonem primus publici iuris fecit Hartzheim 'Concilia Germaniae' II, 600. Codicem S. Emmerami, quem vir b. m. Füringer exscripsit, Pertz in edendo hoc canone adhibuit; quem postea ex eodem codice edidit Phillips 'Wiener Sitzungsberichte' XLIX, 764 not. 9⁸. Codicem Vaticanum nostris

1) In codice Bambergensi P. I, 5, cuius variam lectionem adnotarimus, est III, 237. 2) V. tabulam synopticam editionis p. 501. 3) 'Archiv' VII, 818. 4) Nescio qui ratione ductus Delalande, qui canones concilii Confluentini ex Ironia Decreto collegit, hunc canonem, qui hic l. III, 281 legitur, concilio nostro vindicaverit. 5) Cf. 'Archiv' XI, 568. Modo libri VII. VIII. III. Collectionis XII partium in hoc codice servati sunt. 6) Cf. Scherrer, 'Verzeichniss der Handschriften der Stiftsbibl. von S. Gallen' p. 671. 7) Quae in codice canonem praecedent et a viro b. m. Phillips l. c. edita sunt ex alio codice S. Emmerami. Monac. 14667, ea iam protulerunt 'Archiv' VII, 113, repetita sunt LL. III, 186. 8)

usibus a. 1884: exscripsit vir cl. Waitz, qui animadvertit, hanc codicis partem incipere fol. 39 verbis: De capitulari imperatorum ut intelligatur in quo facto immunitas frangatur¹. Similis canon legitur in codice S. Petri Salisburgensi VIII. 7 saec. XII. in fol. 51, cui in margine adscripta sunt: Ex concilio apud Confluentiam cui interfuit Karolus et H. reges. Ex concilio Triburiensi a Karolo et primis Gallie et Germaniae collaudatum et subscriptum. Cum viro rev. P. Willibaldo Hauthaler referente discerni nequeat, ad utrum conciliorum hic canon pertineat et librarius fortasse indicare voluerit, eundem canonem in utroque concilio constitutum esse, cum omittimus et ad eius editionem, quam dedit Phillips l. c. p. 782, viros doctos relegamus.

¹⁰ Excerptum exiguum, exortii et capituli 1, nullius pretii, praebet, testante viro d. Motinier, compilatio quaedam historico-canonica codicis Parisiensis Lat. 8865 saec. XIII. f. 126. Codicem quendam S. Victoris Parisiensis adhibuit in edendo prooemio concilii Delalande in Supplementis ad Sirmondi 'Concilia antiqua Galliae' (Parisii 1666) p. 321; qui codex aequae ac Tegernseensis Herigerum archiepiscopum omisit.

¹⁵ Patres Confluentiae congregatos e Gestis concilii Triburiensis anni 895 complures canones sumpsisse, iam viri d. Wassersleben et Phillips animadverterunt. Quae Gesta cum in compluribus recensionibus neque integra exstant, difficile est omnia ad unguem absolovere. Caput 4 concilii Confluentini respondet in universum capiti 51 concilii Triburiensis impresso; c. 14 eodem modo capiti 32 Triburiensi impresso; aliam Triburiensium ²⁰ canonum recensionem illud iam ad hanc formam relegisse, complures codices probant²; quam formam etiam Regino I, 246 praebet. Caput 2 (nullus proprium filium etc.) prorsus convenit cum c. 55 concilii Maguntini a. 813. Qui canon cum et in codice Monacensi 14628³ et a Burchardo l. XVI, c. 25 concilio Triburiensi adscribatur, conici licet, eum ex Triburiensi petiitum esse, quod cum ex Maguntino sumpserit. Caput 18 ex ²⁵ concilio Meldensi a. 845 haustum esse, v. supra. In medium relinquamus oportet, an recte sint ea quae Phillips l. c. p. 765 disputavit de connexu Gestorum nostrorum et Gestorum spuriorum concilii Theodonisvilla habiti, quae citata sunt a Pertzio I. I. II, pars 2, p. 5 sq. (P. 17.)

Anno dominicae incarnationis DCCCCXXII. apud Confluentiam iussu venerabilium ³⁰ principum, Karoli videlicet et Heinrici^a regum reverentissimorum, congregati sunt episcopi numero VIII: Herimannus Agrippinae^b archiepiscopus, Herigerus Mogontiae^c archiepiscopus, Thiado^d Uuirziburgensis^e episcopus^f, Liutharius^g Mimidanensis^h episcopus, Dodoⁱ Osnebruggensis episcopus, Richgauuo^k Uuormaciensis episcopus, Rihvvinus^l Strazburgensis episcopus, Unuuano^m Paderbrunnensisⁿ episcopus, cum abbatibus aliisque sacri ordinis viris quam plurimis.

Caput I. Qui ipso cooperante et sententias eorum confirmante domino Christo^o in synodali residentibus conventu, multa utilia^p ac sanctae Dei aeclesiae profutura saluberrimo tractantes consilio, inter cetera quae statuerunt hoc maxime necessarium et instanti pro dolor tempore per abusionem frequentissimum, cognationis incestum summa ⁴⁰ cautela vitandum firmaverunt; hoc est, ne ullus christianus infra quintam^q generationem nuptias copulare praesumat.

434. ^a) Henrici corr. 1; Henrici 2. 4. ^b) Agrippinae corr. 1; Agrippinensis 4. ^c) mogontiensis 4. ^d) Thiedo 2. 4; Thiedo 5a. ^e) Uuirzib. corr. 1. ^f) episcopus hic et in sequentibus deest 1. 2; adest 4. 5. ^g) Liutarius 2. ^h) Midauensis 2; Mindauensis 4. 5. ⁱ) Dudo 2; Doto 4. 5. ^k) Rihgauuo 2; ⁴⁵ Rihgauuo 4; Rihgauuo 5. ^l) Rihvvinus 2. ^m) Unuuano 2; Unuuano 4. 5. ⁿ) Patherbr. 2; R. S. U. P. in margine suppleta 1. ^o) Christo domino 2. ^p) utilia corr. 1. ^q) sextam 4. 5.

1) Cf. 'Archiv' XII, 243. Fol. 71 secundum Waitzium haec: Bannus episcopalis faciendus incorrigibili ante legitimum excommunicationem. Virum hunc qui hoc vel illud peccatum etc. Similia e. in libro pont. Eichstetensi cl. 'Archiv' IX, 566. 2) V. Phillips l. c. p. 737. 3) V. ibidem p. 742. 747.

Cono. Mag.
c. 55.

II. Item placuit, ut sicut praecedentium sententiis patrum firmatur: nullus proprium filium vel filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cuius filium aut filiam ad confirmationem duxerit. Ubi autem factum fuerit, separentur.

III. De eo, ut non plures ad suscipiendum de^r baptismo infantem accedant, quam unus sive vir sive mulier. In confirmationibus quoque id ipsum fiat.

Cono. Tribur.
c. 51.

III. Si^a mulier vivente legitimo viro ab altero fortassis contra fas adulterata fuerit, non liceat illi adultero, fortassis^b si legitimus vita decesserit, illam quam prius stupravit moecham legitimo sociare coniugio, sed si hoc fecerint, separati penitentiae subiaceant.

V. Ut aeclesiasticarum rerum iudicia ad solos pertineant episcopos.

VI. Hoc quoque statutum est, quatinus aeclesiae quorumcunque monachorum in singulis parroeciis sitae episcoporum ut decet divinitus subdantur regimini, eisque^u debita obsequia in exereendis aeclesiasticae curae negotiis sollicito exhibeant^v. Ipsi procul dubio monachi episcopis suis in omnibus obediant^w.

VII. Item interrogatum est, quid de eo faciendum sit, qui christianum hominem^x vendiderit. Responsumque est ab omnibus, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere.

VIII. Si quis vero laicus vel clericus seu utriusque sexus persona proprietatis suae loca vel res alicubi donare delegaverit, decimationum proventum priori aeclesiae legitime assignatum^y inde abstrahere nullam habeat potestatem. Quod si facere temptaverit, talis traditio irrita prorsus ducatur^z, et ipse ad emendationem aeclesiasticae coerceatur censura.

VIII. Perlatum est quoque ad eandem sacram^a synodum, quosdam seculares inrationabiliter aliquibus presbiteris suas aeclesias commendasse et pro libitu suo cum voluerint auferre. Quo circa unanimiter firmari convenit, ut nullus presbiter doinceps aliquam suscipiat aeclesiam, nisi in presentia episcopi vel eius vicariorum, nec habeat quilibet laicus ullam potestatem eam^b auferendi^c sine iudicio episcopi aut eius archipresbiterorum. Si enim isdem presbiter ratione iustitiae preventus^d fuerit, quod eam minus provide in aeclesiasticis procuraret officiis, auferatur^e ab eo. Sin autem, indemnis laboris sui utatur commodo. Cum vero defunctus fuerit, nullum dominium^f in substantiae^g illius possessionibus sibi aeclesiae^h dominus vindicetⁱ, sed duae partes in elemosinam pro ipsius largiantur anima, tertia autem pars aeclesiae cui servivit profutura relinquatur. Si quis praeter haec fecerit, aeclesiasticis correptionibus subiaceat^k.

X. Hoc quoque statutum est, ut nullus presbiterorum^l missarum sollemnia celebrare praesumat, nisi duobus praesentibus sibi que^m respondentibus ipso tertiusⁿ habeatur: quia cum pluraliter ab eo dicitur: 'Dominus vobiscum', et illud in secretis: 'Orate pro me', aptissimo convenit, ut et^o pluraliter^p ipsius responderentur salutationi.

XI.^q Conquesti sunt itaque inter caetera cum banno statuentes, ne ullus presbiterorum post gallorum cantum, si doinceps biberet et postea dormiret, missam minime cantaret.

XII. Ut mundam aquam in vasculo habeant missas agentes et vinum permisceant.

XIII. Ut oblatas offerant certo numero, id est infra denarium, aut IIII aut V, tres vel unam.

434. r) deest 2. s) vero add. 2. t) deest 2. u) eis quoque — obediant des. 6. v) exhibeant corr. 1. w) mane posteriori corr. in oboediant 1. x) seduxerit et sic add. 4. y) signatum 4. z) habeatur 2. a) deest 3. b) deest 3. c) conferendi sc. d) sic 2. 3. 5c; perventus 1. e) auferetur corr. 1; auferetur 2. 3. f) dominus sc. g) dom. subst. in 3. h) deest 2. i) vindicet corr. 1; vindicet 2. 3. k) subiacebit 2. 3. l) loco presbiterorum — praesumat 2; presbyter missam celebret. m) sibi 2. n) presbiter add. 2. o) deest 2. p) deest 4. q) c. 11-14 e solo codice 2.

XIII. Si plures heredes contenderint de communi ecclesia, auferri iubeat episcopus reliquias Conc. Tribur. sacras et ecclesiam claudi, donec communi consensu statuatur ibi presbiterum et unde vivat.

Qui episcopo vel suo misso ad basilicam resistit, ne synodalia agat. Ex concilio apud Confluentiam^a. (15) Cuiuscumque capella vel basilica aut congregatio sit, episcopus illius parrochiae illuc suam synodam iubeat, christianitatis censuram emendare. Quodsi illi aut suo vicario aliqua contrasistet persona, illum Deo dicatam ecclesiam sigillo suo confirmet. Quodsi postea temeritatis audacia quis, quod non credimus, hunc sine episcopi vel sui vicarii introitum patefaciat, recta canonum sententia emendetur. Ut decimatio comitis Vuidukindi eiusque successorum ab episcopis exquiratur. Ex concilio apud Confluentiam cap. XI. (16) Item sanctae synodo placuit, quia iustum ac rectum est iuxta canonum decreta, antiqui comitis vel ducis Vuidukindi decimationem suae hereditatis eiusque successorum ab episcopis exquiri.

Ex^a concilio^a apud Confluentiam cui interfuere Heinricus et Karolus. (17) Eminentas^b sexcentis solidis^c solvitur^d id est^e novem capitibus. Sacrilegium novem novigeldis componatur^f; aut si quis negare voluerit, in XXIII testibus^g nominatis atque electis viris super altare iuret; aut aliis non nominatis tamen ingenuis LXXII super altare iuret; servus^h et ignobilis ferro ignito.

Ex^b concilio apud Confluentiam habito cap. V. (18.) Si laici capellas proprias Conc. Mehl. habuerint, a^c ratione et auctoritate alienum habetur, ut ipsi decimas accipiant et inde canes aut genituras suas^c pascant; sed potius presbyteri ecclesiarum eas^c accipiant et inde restorationem ecclesiarum et luminaria et hospitum ac pauperum receptionem exhibeant et pro sancta ecclesia ac pro statu regni Dei misericordiam studiose implorent.

435. SYNODUS DUISBURGENSIS.

(929.)

²⁵ Codex lat. Monacensis 27246 saec. X. fol. 92^r in margine paginae vacuae continet rubricas synodi cuiusdam, quas Pertzius synodo Duisburgensi anno ut videtur 929 habitae adiudicandas duxit, cuius mentio occurrit apud Continuatores Reginonis ad annum falsum 927. Qui cum ibi de causa Bennonis episcopi Mellensis a suis excoecati actum esse tradat, mentionem Benedicti episcopi cap. 1 ad hoc facinus referendam esse non ab³⁰ re videtur. Einhardus autem episcopus Spirensis a. 913 excoecatus esse videtur, de quo egit Synodus Altheimensis c. 31, cuius casu conventus Duisburgensis fortasse praecedentis instar usus est. Rubricas iterum contulerunt Iaffé et Loersch. Numeri a Pertzio additi sunt. (P. 18 et 551.)

434. ^r) ex c. ap. contl. 3, in quo solo c. 15. 16 continentur. ^s) c. 17 legitur in 7—10. ^t) concilii 7. ^u) immunitas 9. ^v) solidis in marg. suppl. 8. ^w) componatur 9. 10, qui omittunt id usque capitibus. ^x) solvitur et 7. ^y) componendum est 8; hoc supra lin. posuit 8. ^z) totis 8, 10. ^a) servus — ignito des. 8. 10. ^b) c. 18 legitur in 5. 6. ^c) deest 5.

1. De episcopis Einhardo et Benedicto. 2. De monasteriis. 3. De docimis.
4. De Eginono. 5. De Gebeharto. 6. De Thiotmuro. 7. De Asicho. 8. De Thied-
riche. 9. De Hartmanno. 10. De Buosen. 11. De Luoue^a. 12. De falsis testibus.
13. De clericis et ecclesiasticis rebus.

436. INDICULUS LORICATORUM OTTONI II. IN ITALIAM MITTENDORUM.

(981.)

Pretiosissimum hocce monumentum Iaffé b. n. in codice Bambergensi B. III. 11 (olim A. nr. 73) membr. fol. saec. X, excerpta operum S. Augustini continens, fol. 1 detexit et in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, 471 a. 1869 publici iuris fecit. De eius indole et pretio sagacissime disseruerunt inter alios praesertim viri cl. M. Lehmann 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' IX, 437, Usinger 'Göttingische Gelehrte Anzeigen' 1870, p. 136, de Giesebrecht 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' ed. 4. I, 842, ed. 5. I, 848, Ficker 'Wiener Sitzungsberichte' LXXIII, 177, Matthaei in dissertatione inaugurali Göttingensi a. 1877, quae inscribitur 'Die Klosterpolitik Kaiser Heinrichs II.' p. 91, Waitz 'Deutsche Verfassungsgeschichte' VIII, 133. Indiculum nostrum instrumentum publicum proprie dictum nequaquam esse, primus vir ill. de Giesebrecht arguit; annotationes cancellariae esse, recte vir doctissimus censuit, quorum subsidio epistolae edictales de hoste faciendae singulis principibus scriberentur. De anno expeditionis, ad quam loricati isti mittendi essent, dubitari licet. Iaffé annum 980 statuit ea imprimis ratione ductus, quod Ildebaldis episcopus Wormatiensis et cancellarius, qui loricatos suos 'ducere' iussus est, diplomatibus testantibus, iam a. 980 una cum imperatore Ottone II. in Italiam profectus sit ibidemque steterit usque ad illius mortem. Sed iam constat, cancellarii recognitionem haud probare eius in curia praesentiam, ideoque hoc Iafféi argumentum fallax est. Pluris habendum esse videtur, quod Otto II. a. 980. Dec. 5 Papiæ chartam dedit ob petitionem Ildebaldi¹. At cancellarius iam prius petitionem ferre potuit; ergo neque hoc testimonio probatur, cum isto tempore in Italia fuisse. Charta illa data est ecclesiae Curiensi et Iaffé ad eam provocat, quia indiculo nostro testante, Curiensis episcopus iussus erat loricatos suos ducere. Sed necesse non est, episcopum ipsum hanc chartam manibus suis accepisse. Eodem modo res se habet, si aliud diploma imperatoris inspexeris, et ipsum a Iaffé allegatum, quo a. 981. Iul. 12 Sorae dato concambium quoddam inter abbatem Prumiensem et nobilem quendam virum confirmatur². Quod diploma quidem non abbati sed nobili isto traditum esse, censuerim. Haud verisimile est, abbatem iam tunc in Italia fuisse. Nam cum abbas Wizenburgensis loricatos mittere iussus sit, edictum post diem Iun. 20 anni 981 emanasse oportet, ut iam alii animadverterunt. Hoc enim die obiit Adelbertus archiepiscopus Magdeburgensis idemque abbas Wizenburgensis, cuius successor sane fuit is qui nominatur abbas Wizenburgensis. Quo tempore Sandraddus Adelberto substitutus sit, nescimus³. Sed patet, tempus aliquod, fortasse duorum mensium, defluisse, priusquam obitus Adelberti et electionis Sandraddi nuntius Italiam veniret. Edictum exercitus supplendi ergo autumnio anni 981 datum esse, statueris.

435. ^a) ita luons legerunt Pertz, Iaffé, Loersch.

1. DO II, nr. 237; Stumpf, Reg. 782. 2. DO II, nr. 252; Stumpf, Reg. 796. 3) Certe a. adhuc 981, testantibus Annalibus Weissenburg. SS. III, 65.

Monumentum nostrum iterum contuli op̄ adiutus collegae W. Meyer Spirensis. Cum scriptura multoties fere tota conuerit, complura nouit̄i Iaffē duce legi potuerunt; alia dubia, pauca aliter legenda esse duximus.
(P. deest.)

Herkenbaldus episcopus¹ C loricator mittat^a. Abbas de Morebach secum ducat XX. Episcopus Balzzo² mittat^a XX. Ildebaldus episcopus³ ducat^b XL. Abbas de Uizenburg mittat^a L. Abbas de Lauresam ducat^b L. Archiepiscopus Maguntinus mittat^a C. Coloniensis archiepiscopus mittat^a C. Vuirzeburgensis episcopus mittat^a LX. Abbas Erolsfeldensis^c XL mittat^a. Heribertus comes^d ducat^b XXXe, et fratris^f filius aut^g veniat cum XXX aut mittat^a XL. Meginaus iu-
uante Burchard ducat^b XXX. Cono filius Cononis ducat^b XL. De ducatu Alsaciense mittantur LXX. Bezolinus^h filius Arnasti duodecim ducat^b. Azolinusⁱ Rodulfi filius mittat^a XXX. Oddo frater^k Gebizonis XX mittat^a. Hezel^l comes^m ducat^b XXXX. Abbas Uultensis mittat^a LX. Guntramus comesⁿ ducat^b XII. Vngerus^o ducat^b XX. Dominus Sieco imperatorius^p frater^{k,q} ducat^b XX. Otto XL ducat^b.

† Carolus dux^s, custos patrię domi dimissus, Bosonem cum XX mittat^a. Leo Adalbertus
dicensis episcopus LX mittat^a cum Hermanno aut Immone^p. Episcopus Camara- XXX ducat^b.
censis XII mittat^a. Geldulfus cum adiutorio abbatum^r XII ducat^b. Deo-
dericus comes filium suum cum XII mittat^a. Ansfredus comes^q X mittat^a. Gotte-
fredus et Arnulfus marchiones XL mittant^a. Filius Sicconis comitis^r XXX secum
ducat^b. Abbas Brumiensis XI ducat^b. Archiepiscopus Treuerensis LXX ducat^b.
Verdunensis episcopus LX ducat^b. Tullensis XX mittat^a.
† Archiepiscopus Saleeburgensis LXX mittat^a. Ratebonensis episcopus totidem
mittat^a. Abraham⁷ XL mittat^a. Reginaldus episcopus^s L ducat^b. Alboi[nu]s^t
episcopus⁹ XX ducat^b. Episcopus Augustae^u eivitatis¹⁰ C ducat^b. Constanciensis
episcopus XL mittat^a. Curionis episcopus XL ducat^b. Augensis abbas LX^v
ducat^b. Abbas Sancti Galli XI^w ducat^b. Abbas de Eloganga XI ducat^b.
Abbas de Kembeduno^{x,11} XXX ducat^b.

437. CONCILIUM SELIGENSTADENSE.

1023. Aug. 12.

Subsidia editionis nostrae sunt 1) cod. civitatis (olim monasterii) Sancti Audomari 194 membr. in folio maximo saec. XI¹², qui continet una eademque manu exarata: f. 1—127

436. a) M cod. b) D cod. c) erolsfeldensis scriptum esse videtur cod. d) com cod.

e) XX vel LXX posuit Iaffé; res dubia. f) frs cod. g) supra lin. add. cod. h) Bezolinus legit Iaffé. i) sic Iaffé; littera z prorsus exanuit cod. k) fr cod. l) Hezel corr. cod. m) c cod. n) Vngerus legitur; Viegerus Iaffé. o) sic cod. pro imperatoris. p) Ammon leg. Iaffé; littera fere tota exanuit. q) em cod. r) com cod. s) haec in margine interiore quatuor lineis scripta auctore Iaffé ponimus; iam nil nisi X M legi potuerunt. t) sic posuit Iaffé; litterae omnes nunc aequae exanuerunt. u) nug cod. v) XI. corr. cod. w) XX legit Iaffé. x) kēbeduno cod.

1) Argentinensis. 2) Spirensis a. 970—987. 3) Wormatiensis a. 979—998. 4) Hic
Ottonis I. imperatoris filius, ut videtur notus, alias nusquam comparat. IAFFÉ. 5) Lotharingae
inferioris. 6) Litteras initiales I. S. abbates Indensem et Stabulensem inducere, recte comitit Lehmann
l. c. p. 440. 7) Episcopus Frisingensis. 8) Eistetensis. 9) Sabimensis. 10) Henricus I.
quem in Italia perisse scimus a. 982. Iul. 13. F.A. 11) Cf. Ottonis II. diploma datum Veronae a. 982
Jun. 10. DOII, nr. 303. I.A. 12) Cf. Archiep. VIII, 412.

Burchardi Wormaticensis Decretum; f. 127—127' Sermo synodalis qui in singulis synodiis parrochianis presbiteris enunciandus sit. Fratres presbiteri et sacerdotes Domini, cooperatores nostri — seculorum amen¹; *f. 127'—128'* concilium Seligenstadense; *f. 128'* canones concilii Triburiensis a. 1036 et post duas lineas vacuas genealogiam Ottonis de Hammerstein et Ermengardis: Capitula ex concilio Triburiensi (haec in margine) Bannitum — Imiza genuit Ottonem. Explicet sermo synodalis qui in singulis parrochianis presbiteris est enunciandus; *codicem excussit vir cl. Sackur; 2) cod. Vaticanus Christin. 979 saec. XI—XII², eiusdem indolis ac codex 1; Decreto Burchardi succedunt canones conciliorum Seligenstadensis et Triburiensis³ ac genealogia cum verbis Explicet sermo synodalis — enunciandus, qua e. re concludendum erit, et sermonem ipsum in codice post Decretum legi. Elucet igitur iam in archetypo codicum 1 et 2 confusionem quandam intercessisse. Codice usi sumus ad editionem viri cl. Bresslau, quae collatione abbatibus Ucelli militi; 3) cod. Phillipsii Cheltenhamensis 4557 membr. in folio saec. XI. ex., Gregorii Magni commentarium in Librum Iob continens, in cuius foliis penultimo verso et ultimo synodus manu saec. XII. in. exarata est; quem contulit vir cl. Liebermann; textus admodum cum 1 et 2 concordans paucas singulares lectiones praebet, caret tamen toto capite II; 4) textus quem praebet codex autographus Vitae Meinweri saec. XII. med. in cap. 178, quo uti licuit in editione Pertziana (SS. XI, p. 146). Exordium concilii Vitae auctor in narrationem pro parte contexit; dubium videtur, an nomen abbatum in exemplari suo inuenit. Caput V. casu, ut videtur, omisit. Lectiones non solum multoties a codicibus 1—3 abhorrent, sed textus ipse tribus locis (bis in cap. II. et in cap. XIX.) a textu codicum 1—3 discrepat, sensu tamen minime mutato; 5) textus editionis principis Decreti Burchardi a Bartoldo Questenburgh paratae (Coloniae ex officina Melchioris Noussiani MDXLVIII in folio), ubi legitur post calcem libri XX. fol. 237; qui textus fere totus cum 4 concordat, abundat tamen capite V. et rubris capitulum; notandum certe, hunc textum in exordio nominibus abbatum et una sententia (Inconueniens — esset) carere; 6) textus editionis Centuriatorum Magdeburgensium in Centuria undecima (Basileae 1567) p. 447, qui tibi modo cum textu 5 concordat, ut cum ab illo pendere forte dixeris, ni nomen abbatum et ista sententia adessent; fortasse indicabis, Centuriatores textu 5 pro fundamento usos e. alio exemplari lucenas suppleuisse⁴.*

Cum Breviarium Gestorum concilii seruatim in codice bibliothecae regis Stuttgartiensis Iur. et polit. 114 (olim Weingartensis)⁵, f. 63' manu saec. XI. in. exaratum, quod in adnotatione proposituri sumus⁶, eandem textum capituli II. adhibuerit ac cod. 4—6, textum

- 1) Hic sermo editus est in editione principe Decreti Burchardi ante initium libri I. 2) V. quae adnotavit Bresslau 'Neues Archiv' III, 117, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XXI, 401, 'Jahrbücher Heinrichs II.' III, 333. 3) Verba Cap. ex conc. Triburiensi hic quoque in margine leguntur. 4) Codices adnotati praeterea: bibliothecae episcopalis Dunelmensis B. IV. 17 ('Archiv' VII, 102) et bibl. Rotomagensis B. 7/58 saec. XI—XII ('Archiv' VIII, 369). 5) Qui Reginonis Librum synodalem continet, e. descriptionem nostram 'Zeitschrift für Kirchenrecht' XX, p. 455 et supra nr. 12. 6) Statutum Mogontiense concilii. Anno dominicae incarnationis MXXIII, anno Heinrichi imperatoris XXVIII^b ordinatum⁴⁰ c. I. atque decretum est a XII^b episcopis: ut plebs christiana XIII dies ante festiuitatem sancti Iohannis abstinere a carne et sanguine^c, nisi infirmitate cogente aut festiuitate, quae in illo episcopo celebris haberetur. Similiter ante natale Domini, vigiliam epiphaniae ieiunetur, et vigilia omnium sanctorum, c. II. vigilia assumptionis sanctae Mariae, vigilia sancti Laurentii, admittendo unam horam refectiois. De incerto autem ieiunio III temporum hanc certitudinem statuimus: ut si Kal. Martii in III. feria sive ante euenit^d, eadem eplomadā ieiunium celebretur. At si Kal. in V. aut VI. feria fuerit, in sequentem ebdomadā ieiunium differatur. Simili modo Kal. Iunii^e si in III. feria aut ante euenit, ieiunium in sequenti ebdomadā celebretur. Et si in V. vel VI. vel sabbato fuerit, ieiunium in terciam ebdomadā seruetur. Et hoc sciendum, si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia pentecosten secundum predictam regulam euenit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa sollemni ebdomadā pentecosten^f, et 50

^a) Heinrichi corr. cod. ^b) sic cod. ^c) sanguine cod. ^d) occurrunt subijungendo corr. cod.
^e) Iunij. cod. ^f) pentecost. cod.

istum potius genuinum esse quam textum cod. 1 et 2, censeamus oportet. Hic autem, si coniecturae locus datur, fortasse a Burchardo Wormatiensi episcopo, qui Gesta synodi exemplari cuidam Decreti sui subiunxisse videtur, redactus seu decurtatus est. Si res ita se habet, valde dolendum est, codicem coevum Bambergensem, quem vir b. m. Giesbrecht (Gesch. der deutschen Kaiserzeit ed. IV. II, 623) se inspexisse dixerat, in bibliotheca ista celeberrima ab eius praefecto viro d. Leitschuh reperiri non posse. Nam codex P. I. 8 (olim C. 47) saec. X—XI, quem nominat Giesbrecht, non Burchardi Decretum, sed potius Decretales Pseudoisidorianas¹ continet; in codice vero Decreti coevo P. I. 5 (C. 44), quem ipse inspezi, Gesta synodi nequaquam inveniuntur.

10 Editiones fere omnes posteriores pendunt ab editione principe (5) Decreti: cum editio Decreti altera in 8° a. 1550 Parisiis apud Ioannem Foucherium praeco data fol. 334; tum conciliorum collectiones: Surius III, 572; Binius III, 1084; regia Parisiensis XXV, 287; Labbeus et Cossartius IX, 844; et ipse Mansi XIX, 394, qui tamen Hartzheimium secutus canonibus concilii nostri canones concilii Triburiensis adiecit. E codice 2 hos et illos dedit
15 Hartzheim 'Concilia Germaniae' (Coloniae 1760) III, 55, omisso tamen capite XII. concilii Seligenstadensis. Nuper a. 1875 novam editionem paravit vir cl. Breslau ('Jahrbücher Heinricus II.' III, 349), imprimis adiutus codice 2 et editionibus.

In diffiniendo tempore concilii prorsus viro cl. Breslau contra Giesbrechtium, qui a. 1022 illud celebratum esse iudicavit, ustipulor.

20 Gestis synodi adiungi licet genealogiam Ottonis de Hammerstein et Irmingardis e codicibus 1 et 2, quam in concilio propositam esse censemus. E codice 1 eam dedit iam olim Bethmann b. m. 'Archiv' VIII, 412, e codice 2 vir cl. Breslau 'Forschungen' XXI, 401, qui eam acute et docte illustravit. (P. decst.)

In^a Dei nomine ego Aribo Mogontinae^b sedis archiepiscopus^c quamvis indignus
25 cum ceteris fratribus^d nostris atque^e coepiscopis Burchardo^f Vuormaciense^g episcopo^h, Vuerinharioⁱ Argentino^k, Brunone Augustense, Eberhardo^l Babenbergense^m, Meginhardo Vuirzburgenseⁿ, necnon^o venerandis abbatibus Richario Fultense^p, Ernoldo^q Heroluesfeldense^r, Reginboldo^s Laurisamense^t, Herichone^u Treverensi, Euerguino^v Toleiano^w, Heinricho^x de Sancto Burchardo^y, Sigizone^z de Solutere^a, Gorberto de
30 Sancto Albano, Adalberto^b Clingensi^c, Ruodolfo^d Bliedenstatensi^e synodum in Salegun-

437. ^a) in 1. 2 praecedit rubrica Concilium; totum exordium in — saucita sunt decst 4; lectioes quas ex 4 adnotarimus, ex narratione Vitae Meinweri e. 178 in. deamptae sunt. ^b) Mogontiae 1; Magnuntino 3; Magontinae 4; Moguntinae 5. 6. ^c) episcopus 3. ^d) confratribus 5. 6. ^e) et 5. 6. ^f) Burchardo 4. ^g) Wormatiensi 2. 5. 6; Wormaziense 3. ^h) decst 2—6. ⁱ) Wernario 3; Werihardo 4; Werenhario 5. 6. ^k) Argentinense 3. ^l) Eberardo 3; Eborardo 4. ^m) Bavenbergense 4; Papiense 3. ⁿ) Wirzburgensi 5. 6; Wirzburgense 4, ubi abbatum non fit mentio. ^o) cum 6; necnon — Bliedenstatensi des. 5. ^p) Richardo Fultense 3; Richardo Fuldensi 6. ^q) Arnolde 3. 6. ^r) emendari; Herduessfeldense 1; Herduessfeldense 2; Herveldense 3; Herseldensi 6. ^s) Reinboldo 3; Reginhardo 6. ^t) Laurisamensi 1; Laureshamensi 6. ^u) Herichone 2. ^v) Euerguino 6; Euerg. Tol. des. 3. ^w) sic 6; Toleiano 1. 2. ^x) Heinricho 2. 6. ^y) Burchardo 3; Burgundo 6. ^z) Sigizone 3; Sigizzone 6. ^a) emendari; Solutere 1. 2; Solutre corr. ex Soluten 3; Schlutere 6. ^b) Adalberto 3. 6. ^c) clingensi 1; eligensi 3. ^d) Rodolfo 2; Rodolfo 3. ^e) Bliedenstaensi 3; Bliedenstatensi 6.

tunc propter sollemnitatem sancti Spiritus diacones dalmaticis induantur et 'lectamus^a genua' non
45 dicatur. Item si Kal. Septembris in III. feria aut ante e venerit, in tertia epdomada ieiunetur, et si V. vel VI. aut sabbato contigerit, in III. ebdomada ieiunandum erit. In Decembri illud semper observandum est, ut proximo sabbato ante vigiliam natalis Domini ieiunetur, quia si vigilia natalis Domini in sabbato e venerit, simul cum ieiunio vigilia celebrari non poterit. 1) V. editionem Hirschii p. XIV.

50 ^a) decst ead.

stat^f conduximus^g, anno dominico incarnationis MXXII, indictione V, II^h Idus Augusti, anno autem domniⁱ Heinrici secundi regnantis XXII^k, imperantis^l vero VIII^m, quatinus cum communi predictorum confratrumⁿ consilio atque consensu^o multimoda^p divinorum officiorum atque synodaliū legum componeretur dissensio et disparitas^q nostrarum singularium^r consuetudinū honesta consensione^s redigeretur^t in unum. Inconueniens^u quidem sancto illi conventui^v visum est, quod membra capiti discordarent^w et illa^x diversitas in unius compagine corporis esset. Ideoque propter devitandas^y dissensionē communi decreto concilii hæc capitula sancita sunt.

I.* De abstinentia corporis et sanguinis in subscriptis^z temporibus. Ut XIII dies omnes Christiani ante festum^{aa} sancti^{ab} Iohannis baptistae in abstinentia^{ac} sint carnis et sanguinis^b, nisi infirmitate impediēte aut aliqua^{ad} sollempnitate, quae in illo episcopo celebris habetur, intercedente^d, et ante natale^e Domini similiter, in^f vigilia epiphaniae, in vigilia omnium^g sanctorum^h apostolorum, in^f vigilia assumptionis sanctae Mariae, in^f vigilia sancti Laurentii, in^f vigilia omnium sanctorum, adicientes predictis vigiliis unam horam refectionis, excepta infirmitate et nisi aliquis sit, qui^k proprio voto maiori abstinentia uti velit.

II.^l De custodiendo ieiunio quatuor temporum. De incerto^m ieiunio quatuor temporum hanc certitudinemⁿ statuimus, ut, si Kalendae Martii^o in quarta feria^p sive antea evenerint^q, eadem ebdomada ieiunium^r celebretur. Sin^s autem Kalendae Martii^o in^t quintam feriam aut sextam aut sabbatum distendantur^u, in sequentem^v ebdomadam ieiunium differatur.

1. 2.

Similiter de reliquis quattuor temporibus statuimus.

4—6.

Simili quoque modo, si Kal. Iunii in IIII. feriam aut antea evenerint^v, in sequente^w ebdomada ieiunium celebretur. Et si in V. feria^x aut VI. aut sabbatum contigorit, ieiunium in terciam^y ebdomadam reservetur.

Et hoc sciendum^z, quod si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia pentecosten^{aa} secundum predictam regulam evenerit, propter^{ab} celebrationem baptisterii ibi non celebretur^{ac}, sed in ipsa ebdomada sollempni pentecosten^d, et tunc propter sollempnitatem Spiritus sancti^e diacones^f dalmaticis induantur et alleluia cantetur et 'Hectamus genua' non dicatur. [Eodem modo de Septembris^g ieiunio constitutum est, ut si Kal. Septembris in IIII. feria evenerint^h aut antea, ieiunium in III. ebdomada celebretur; et si in V. aut VI. aut sabbatumⁱ contigerit, in IIII. ebdomada ieiunandum^k erit.]^l In^m Decembrioⁿ illud quoque^o observari oportet^p, ut proximo sabbato ante vigiliam natalis^q

437. ^f) Selegunstat 2; in 8. des. 3, ubi eadem manus in marg. Saligunstat; Saligunstat 6. ^g) condiximus 2. 3. 5. 6. ^h) III. 4; secundo 6. ⁱ) deest 3. ^k) XXI. 5; vigesimo primo 6. ^l) imperii 5. 6. ^m) VI. 2. 5; sexto 6; VII. 3. ⁿ) fratrum 2; confr. prod. 5; fratr. prod. 6. ^o) consultu 5. 6. ^p) multimodo 1. ^q) singularum 1. ^r) consensio 1. 3. ^s) redigerot 3. ^t) Inconueniens — esset des. 5. ^u) illi conventui sancto 6. ^v) illa 6. ^w) lamentabiles 4; illas lamentabiles 5. 6. ^x) praecedit in 2 rubrum Capitula; numeri capitum des. 1. 3; rubra capitum des. 4. 6. ^y) superscriptis 2. ^z) festivitatem 4—6. ^{aa}) deest 2. 3. ^{ab}) sagiminis 4. ^{ac}) alicuius festi 4—6. ^{ad}) intercedento 2. 4—6. ^{ae}) nati. 5; nativitatem 6. ^{af}) et in 4—6. ^{ag}) et in omnium vigiliis 4—6. ^{ah}) deest 3—6. ^{ai}) nec non etiam in 4—6. ^{aj}) in add. 1. ^{ak}) totum cap. II. deest 3. ^{al}) autem add. 4—6. ^{am}) consuetudinem 4. ^{an}) kl. mart. 1. ^{ao}) quartam feriam 1. ^{ap}) evenerit 1. ^{aq}) obd. iei. des. 4. ^{ar}) si 2. 5. 6. ^{as}) his 1. ^{at}) dividuntur 4. ^{au}) evenerit 4. ^{av}) subsequente 5. 6. ^{aw}) feriam 5. 6. ^{ax}) et quartam add. 4. ^{ay}) est add. 4—6. ^{az}) pentecostes 4—6. ^{ba}) pr. cel. bapt. des. 4—6. ^{bb}) non ibi celebrandum erit 4—6. ^{bc}) pentecostes 5. 6. ^{bd}) sancti spir. 1. ^{be}) diaconi 4. 6. ^{bf}) Septembris 4. ^{bg}) evenerit 4. 6. ^{bh}) sabbato 5. 6. ^{bi}) deest 4. ^{bj}) unciis inclusa add. 4—6. ^{bk}) Decemb. 5; Decembri 6; Decembro vero 4. ^{bl}) deest 4—6. ^{bm}) observandum erit 4—6. ^{bn}) nativitatis 4.

Domini celebretur ieiunium, quia cum^a vigilia in sabbato^r evenerit^s, simul vigiliam^t et ieiunium celebrari^u non convenit.

III. Quibus temporibus legitima conubia prohibenda sint^r. De legitimis^w coniugiis ita visum est, quod nullus christianus uxorem ducere debent ab adventu Domini usque in octavas^x epiphaniae et a septuagesima usque in octavas^y paschae nec in supranotatis quatuordecim diebus ante festivitatem^z sancti Iohannis baptistae^a neque in supradictis^b ieiuniorum diebus^a sive in omnium sollemniis dierum precedentibus noctibus.

IV. Ut presbiter, qui post galli cantum bibat, nisi summa^c necessitas cogat, sequenti die missam non cantet^d. Decretum est etiam in eodem concilio, ut presbiter aliquis^e post galli cantum^f bibens estivis noctibus^g proximo^h die missam non celebret, hiemalibusⁱ similiter, nisi summa^k necessitas cogat^l.

V.^m Ut presbiter non ampliusⁿ quam tres missas in die cantet^o. Item decretum est, ut unusquisque presbiter in die non amplius quam tres missas celebrare^p presumat^q.

VI.^a Ut nemo corporale^r ad extinguendum incendium in ignem proiciat. Conquestum est in^s sancto concilio de quibusdam stultissimis presbiteris, ut quando incendium videant, corporale dominico corpore consecratum ad incendium extinguendum^t temeraria presumptione in ignem proiciant. Ideoque sancitum^u est sub anathematis^v interdictione, ne ulterius fiat.

VII. Si^w duo inculpati fuerint in adulterio et^x unus profitetur et alter negat^y, quid^z inde faciendum sit. Interrogatum est^a, si duo in adulterio inculpati fuerint^b et unus profiteretur^c et alter negaret^d, quid inde agendum esset^e. Decretum est^f a sancto concilio, ut ille qui negaverit probabili se iudicio^g expurget, et qui confessus fuerit digne poenitentiam agat.

VIII. Ut nemo gladium in ecclesiam^h portet. Decretum est aⁱ sancto^k concilio, ut nemo gladium in aeccliam^h portet, regali tantum excepto.

IX. Ut^l mala colloquia in aecclia nec^m in atrio aecclie fiant. Statuitⁿ sancta synodus, ut mala consuetudo, quae apud omnes iam pene^o inolevit^p, omnino prohibeatur, hoc est, quod colloquia sua in atris aeccliarum^q constituunt^r habenda et tunc^s ea maxime in ipsa^t exercent aecclia, ubi orationes et divina tantum^u fieri debent^v officia.

X. De evangelio 'in principio erat verbum' et missis peculiaribus, ne fiant nisi in suo tempore^w. Quidam^x laicorum et maxime matronae habent in consuetudine, ut per singulos dies audiant euangelium 'in principio erat verbum' et missas peculiare, hoc est de sancta Trinitate aut de sancto Michaeli. Et ideo

437. q) si 4-6. r) sabbatum 4. s) evenit 1. t) vigilia 1. 5; ieiun. et vigiliam 4. u) celebrare 4-6. v) sunt 3. w) autem add. 4-6. x) octavi 1; octavas 2; octavam 6. y) oct. 1; octavam 6. z) festum 3. a) deest 3. b) predictis 3-6. c) deest 5. d) missam celebrare 40 non audeat 3. 5. e) qui add. 5. 6. f) post galli cantum des. 1. 3. g) est. noct. bibens 5. 6. h) proxima 3. i) hyemalibus 5. k) deest 5. 6. l) nisi cogat necessitas 4. m) totum cap. 1. deest 4. n) amplius 1. o) celebret 3. 5. p) audeat 2. q) V. 4, ubi abhinc semper numeri capitulum similiter variati sunt. r) ad ext. inc. corporale 2. s) etiam in eodem 4; etiam in 5. 6. t) ext. inc. 4-6. u) decretum 4-6. v) a alia manu add. 1. w) De hoc si 3. 5. x) deest 3. 45 y) negatur 1, ubi verba quid - sit in marg. alia manu; unus negat alter profitetur 5. z) quod 3. a) ibidem add. 4. b) fierent 5. 6. c) profiteretur 2. 3. d) negaretur 1; negat 2. 3. e) sit 3. f) autem add. 4; etiam add. 5. 6. g) iud. se 4-6. h) ecclesia 1. i) in 4; etiam in 5. 6. k) eodem 3-6. l) Ne 5. m) aut 5. n) etiam add. 4-6. o) pene iam 2. 4-6. p) implevit alia manu corr. 1. q) atrio alicuius ecclesie 4-6. r) constituerunt 1; constituerent 2. 50 s) tamen 3. t) in ipsa maxime 4-6. u) deest 3. v) equum est 4-6. w) nisi in suis temporibus 3; non suis temporibus 5. x) etiam add. 4-6.

sancitum est in eodem concilio, ut hoc ulterius non fiat, nisi suo tempore et nisi aliquis fidelium audire pro reverentia sanctæ Trinitatis voluerit, non pro aliqua divinatione. Et si voluerit, ut sibi missæ cantentur, de eodem die audiat^a missas vel pro salute vivorum aut^b pro defunctis.

XI. De computatione consanguinitatis. Quidam^c generationem consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror sint primi. Statuit^d autem sancta synodus, sicut etiam ab antiquis patribus decretum est, ut ita non sit^e, sed ut nepos et neptis vel^f filius fratris ac filia sororis primi habeantur.

XII. Ut^g edificia laicorum in atrio^h non ponantur. Statutum estⁱ, ut aedificia laicorum, quæ ecclesiis iuncta^k sunt, auferantur et nulla in atrio ecclesie^l ponantur, nisi tantum presbiterorum.

XIII. Ut nullus laicus presbitero ecclesiam suam^m commendet nisi licentiaⁿ episcopi. Item decretum est, ut nullus laicorum alicui presbitero ecclesiam suam commendet^o præter consensum^p episcopi, sed cum prius mittat suo episcopo vel eius vicario, ut probetur, si scientia, ætate et moribus talis sit, quod^q sibi populus^r Dei digne commendari possit^s.

XIV. Si duo de adulterio accusati fuerint, quid inde faciendum sit. Statuit quoque sancta synodus, si duo de adulterio accusati fuerint et ambo negaverint, ambo^t se expurgent, et si^u orant sibi concedi, ut alter^v illorum utrosque divino purget iudicio, si unus^w deciderit^x, ambo rei habeantur.

XV. Ut bannitum ieiunium ab omnibus diligentissime observetur. Decretum est^y, ut^z bannitum ieiunium, in quocumque episcopo celebratur, diligentissime observetur^{aa}, ita ut, si quis illarum octo interdictarum rerum unam^{ab} redimere voluerit, unum pauperem, prout sua facultas erit, eadem die reficiat.

XVI. De illis qui Romam ituri sunt. Decrevit^{ac} sancta synodus, ut nullus^{ad} Romam eat, nisi cum licentia episcopi sui^{ae} vel eius vicarii.

XVII. Ut carina non dividatur^{ad} penitenti. Illud^{ae} sub anathemate decretum^{af} est, ut nullus presbiterorum cuiquam penitenti carinam dividere præsumat, nisi^{ag} infirmitas intercidat.

XVIII. De illis qui penitentiam a suis^{ah} sacerdotibus accipere nolunt. Quia multi tanta mentis suæ falluntur^{ai} astutia^{aj}, ut in aliquo capitali crimine inculpato penitentiam a suis sacerdotibus^{ak} accipere^{al} nolunt^{am}, in hoc maxime confisi, ut Romam petentibus^{an} apostolicus omnia^{ao} dimittat peccata, sancto concilio visum est^{ap}, ut talis indulgentia illis non prosit, sed prius iuxta modum delicti penitentiam^{aq} a suis sacerdotibus iniunctam^{ar} adimpleant, et tunc Romam ire si velint, ab episcopo proprio^{as} licentiam et epistolam^{at} ad apostolicum ex hisdem rebus deferendam^{au} accipiant.

XIX. Ut omnis penitens, dum carinam facit^{av}, de loco ad locum non migret. Decretum est^{aw} in eodem consilio, ut omnis penitens, dum carinam^{ax} ieiunat^{ay}, de loco ad^{az} locum non migret,

437. ^y) fidelium pro rev. s. Tr. velit audire 4; fid. aud. velit pro rev. s. Tr. 5. 6. ^z) voluerint 2-6. ^{aa}) audiant 2. 4-6. ^{ab}) vel 2. ^{ac}) etiam add. 2. 4-6. ^{ad}) Hoc autem statuit 4-6. ^{ae}) esset 4-6. ^{af}) id est 4-6. ^{ag}) deest 5. ^{ah}) ecclesie add. 5. ^{ai}) etiam add. 4-6. ^{aj}) coniuncta 3; adiuncta 4-6. ^{ak}) deest 1. 3. ^{al}) deest 3. ^{am}) per licentiam 3. ^{an}) suam com. eccl. 2. 4-6. ^{ao}) concessum 3. ^{ap}) ut 2-6. ^{aq}) Dei commendetur 4-6. ^{ar}) ambo se expurgent des. 2-6. ^{as}) deest 4-6. ^{at}) alterum 3-6. ^{au}) unus in hoc 4; unum in hoc 5. 6. ^{av}) ut add. 4-6. ^{aw}) etiam add. 4-6. ^{ax}) omnes add. 4-6. ^{ay}) obs. et si quis 2; observent et si quis 4-6. ^{az}) aliquam 4-6; deest 1. 3. ^{ba}) quoque add. 4-6. ^{bb}) sui ep. 4-6. ^{bc}) dividatur 1. ^{bd}) Et illud 4-6. ^{be}) preceptum 4-6. ^{bf}) si infirmitas non interverit 4-6. ^{bg}) deest 5. ^{bh}) fall. mentis sue 4. ^{bi}) astutia 1; stultitia 4-6. ^{bj}) sac. suis 2. 4-6. ^{bk}) suscipere 4. ^{bl}) nolint 2. 3. 6. ^{bm}) euntibus 4-6. ^{bn}) sibi add. 4-6. ^{bo}) vis. est. concilio 4-6. ^{bp}) sibi datam add. 4-6. ^{bq}) deest 4-6. ^{br}) litteras 4-6. ^{bs}) referendam 1. 2; deferendas 4. 6. ^{bt}) suam ieiunat 5. ^{bu}) etiam add. 4-6. ^{bv}) suam add. 4-6. ^{bw}) ieiunet 1. ^{bx}) in 5. 6.

1-3.

sed ibi perficiat, ubi incepit, quatinus sacerdos suus sit sibi^b testis.

4-6.

set^a permaneat ubi suam acceperit penitentiam, ut proprius sacerdos sibi praebeat testimonium.

5 Si autem ibi propter hostiles insidias ieiunare non possit^c, suus sacerdos illum^d confratrum suorum alicui^e, ubi pacifice ieiunare possit^f, diligentissimo commendet.

XX. Ut nullus presbiter^g penitentem in ecclesiam introducat. In eodem quoque concilio decretum est, ut nullus presbiterorum quemquam nisi iussu episcopi ecclesiam^h introducere presumat, cui pro aliquo defecto illamⁱ ingredi non liceat^k.

Genealogia Ottonis et Irmingardis.

Gebhard et Udo nepotes, filii duorum fratrum. Gebhard genuit Cunonem. Udo genuit Ottonem^l. Cuno genuit Cunonem. Heribertus genuit Ottonem. Item ex alia parte: Godefridus et Gerbirhe nepos et neptis. Godefridus^l genuit Irmingardam. 15 Gerbirhe genuit Imizam. Imiza genuit Ottonem.

438. LEX FAMILIAE WORMATIENSIS ECCLESIAE.

(1023. Dec. - 1025. Aug.)

Celeberrimum Burchardi episcopi monumentum recognovimus ope codicum qui sunt:

20 1) *codex tabularii Darmstadiensis saec. XVII. in dictis 'Vidimationsbuch' (episcopatus Wormatiensis) fol. 46; in calce legitur: Concordat cum suo vero illaeso originali cuius impressum sigillum integrum Iouan Valentin Ambroster lector subser. Lector iste, si revera authenticum² prae oculis habuit, multa sine intellectu transscripsit aut legi non potuit; alia manus aliqua in textu supplevit; nihilominus textus ceteris multoties praefertendus seu levi mendela sanandus est; hunc et codicem 3 contulit vir cl. Wyss Darmstadiensis; 2) diplomatarium Wormatiense saec. XII. med., conscriptum ab Heremanno magistro scholarium Wormatiensis ecclesiae, quod iam asseratur in bibliotheca regia Hannoverana, cod. XVIII. 1020, fol. 25'; textus mendis non caret; Prologum, quem ex hoc codice Legi praemisit editor novissimus vir d. Boos, minime ad Legem pertinet, sed 30 potius ab Heremanno confectus est; ipse contuli; 3) chartularium Wormatiense saec. XV. in tabularii Darmstadiensis fol. 10; textus plerumque concordat cum cod. 1, at minoris pretii est; 4) textus qui legitur in editione principe Decreti Burchardi episcopi perrara, quam instauravit Bartoldus Quastenburgh (Coloniae ex officina Melchioris Nouesiani MDXLVIII),*

437. ^{a)} ibi add. 5. 6. ^{b)} sibi sit 2. ^{c)} poterit 4-6. ^{d)} cum 4-6. ^{e)} alicubi 6.

35 ^{f)} possit i.e. 3-6. ^{g)} quemquam add. 3. 5. ^{h)} sic 1-5; in ecclesiam 6. ⁱ⁾ deest 4. ^{k)} desinant 4-6; in 1-3 sequuntur: Altare qui emat vel vendat anathema sit. ^{l)} Godefridus 1.

1) Heribertum potius legendum esse, vir cl. Bresslau docuit. 2) In involucre codicis Vidimatiensis 143 (Hist. eccl. 81), olim monasterii Frankenthal, saec. XI-XII. Pert: fragmentum membranae reperit, in qua Lex nostra litteris, quae saec. XI. diplomatibus propriae sunt, exarata erat; v. 'Archiv' 40 III, 629. X, 136. Vir cl. Säckel, qui a. 1887 nobis patetibus hoc investigabat, comperit, hanc lacunam ab involucre codicis solutam iam non reperiri posse.

fol. 33 verso; praecedit Legem Prologus iste Heremanni et immediate diploma Chuonradi II. regis a. 1026 (Stumpf, Reg. 1903); textus plerumque consentit cum codice 3. Praeterea adhibendus erat textus S, quem dedit Schannat 'Historia episcopatus Wormatiensis' II, 43 ex arch. eocl. cath. Wormat., qui quamvis multoties curatus sit, aliquoties tamen talia praebet quae notanda erant. Orthographiam codicis 2 retinimus. Reliquas editiones non curavimus: Lünig 'Reichsarchiv' XX, 1013 ab editione principe seu ab exemplari, quod illa adhibuit, pendere videtur; Walter 'Corpus iuris Germanici' III, 775 et Grimm 'Weisthümer' I, 804 editionem Schannati reperiverunt; Gengler 'Das Hofrecht des Bischofs Burchard von Worms' (Erlangen 1859), qui Legem aberrimo commentario illustravit, potissimum editionem Lünigi et collationem codicis 2, quam Böhmer 'Archiv für hessische Geschichte und Alterthumskunde' II, p. 148 dederat, secutus est; denique vir d. Boos 'Urkundenbuch der Stadt Worms' I, p. 39 nr. 48 editionem paravit e codicibus 1—3, scripturis tamen non ea qua par erat diligentia adnotatis.

Cum Burchardus in capite 30 sententias complures praecepti Heinrichi II. imperatoris a. 1023, Dec. 2 (supra nr. 35 c. 5, 6) usurpasse videatur, Legem abhinc inter hunc diem et diem mortis episcopi a. 1025. Aug. 20 emanavisse censuerimus. (P. deest.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Ego Burchardus Wormatiensis ecclesiae episcopus propter assiduas lamentationes miserorum et crebras insidias multorum, qui more canino familiam sancti Petri dilacerabant, diversas leges eis imponentes et infirmiores quosque suis iudiciis opprimentes, cum consilio cleri et militum et totius familie has iussi scribere leges, ne aliquis advocatus seu vicedominus aut ministerialis sive inter eos alia aliqua loquax persona supradiete familie novi aliquid subinferre posset, sed una eademque lex diviti [et] pauperi ante oculos prenotata omnibus esset communis.

1. Si quis ex familia sancti Petri ad sociam suam legitime venerit, quicquid in dotem dederit et hoc ipsa annum et diem non proclamatum possidet, si vir prior moritur, uxor eius totam habet dotem usque ad finem vite suae; si autem ipsa moritur sine filiis, proximi heredes mariti sui dotem recipiant. Similiter fiat, si uxor prior moriatur. Et quicquid simul acquisierant, si quis eorum alterum supervixerit, totum habeat in sua potestate et quicquid inde facere velit faciat. Quod autem mulier secum ad maritum adtulerat, ambobus mortuis, si filios habuerint, ipsi matris hereditatem possideant; si autem filios non habuerint, nisi ipsa traditione propediat, post vitam eius totum ad proximos mulieris redeat. Et si filios simul genuerint et mater prior obierit, si quid hereditatis ex matre filiis devenerat et ipsi obierint, hereditas ad proximos matris redeat.

2. Lex erit familiae: si quis praedium vel mancipia in hereditatem acciperit et in paupertatem incidit et ex hac necessitate hereditatem vendere voluerit, prius proximis heredibus suis cum testimonio proponat ad emendum. Si autem emere noluerint, vendat socio suo cui voluerit. Si autem aliquis mansus in manum episcopi iudicio iudicium pervenerit, et si heredum aliquis supersossum ius emendare voluerit, detur sibi potestas, ut tali conditione hereditatem accipiat. Si autem nullus heredum satisfacere voluerit, illius loci minister cuicumque ex familia mansum illum dederit,

498. a) rubrum in 1. 4: Lex familiae data a Burghardo (Burch. 4) episcopo Wormatiensi; in 2: Lex familiae Wormatiensis ecclesiae; in 3: Lex familiae data a Burkardo episcopo Wormatiensi; in 5: Burchardi episcopi leges et statuta familiae S. Petri praescripta. b) Burghardus 1. 3. c) canonico 1. d) aut 1. e) aliqua alia 3. 4. f) deest 2—4. g) sequitur in 2 persona statim deletum. h) deest 1—4. i) hab. totam 2. k) recipient 1. l) idem 3. m) Quot 3. n) habuerunt 4. o) in 1. p) impedit 1. q) genuerunt 4. r) primo 3. 4. s) receperit 3. 4. t) socio suo *lex. S.*; vendat . . . suo 1. u) iudicium 1; iudicium 3. v) provenerit 2. 1; provenerint 3.

hic postea firmus heres^w erit^z. Si autem aliquis venerit post duos annos aut post tres aut plus^y et dicit: 'ego sum heres, pauper eram, orphanus eram, non^a habui qui me pasceret, ideo extra patriam ivi et ibi usque modo me meo labore conduxi', et vult cum solo testimonio illum, qui iussione episcopi heres effectus est et quia suum mansum bene exultum et firmatum^b habet^c, expellere, constituimus, quia prius nullus heredum erat qui supersessum ius emendare voluisset, ille firmus heres sit, qui a ministeriali^d heres effectus est. Si heres erat, cur aufugerat, cur domi non sederat^e, ut hereditatem suam custodiret? Volumus, ut nulla vox eius de hoc amplius audiat, nisi iusta atque rationabilis causa ibi intelligatur. Si autem aliquis, qui^f hereditatem^g mansum habet^h, moritur et parvulum heredem reliquerit, et ille heres non potest debitum servitium persolvere, si estⁱ aliquis proximior qui velit debitum servitium de predicto manso facere, quousque heres illo ad suos dies pervenerit, ne propter tenentiam heredis exheredetur heres, concedimus et constituimus; ut misericorditer de eo agatur^k, rogamus.

3. Si quis in dominicata nostra^l hereditatem habens moritur, heres sine oblatione hereditatem accipiat et postea debitam servitutem inde provideat.

4. Si quis ex familia moritur, quicquid indotatum reliquerit, nisi^m traditione prepediaturⁿ, proximi heredes possideant.

5. Si quis cum manu coniugis^o sue cum testimonio bono aliquam traditionem^p sive in dote sive in aliis quibuslibet rebus fecerit, hoc firmum erit^q, nisi alia res prepediat^r.

6. Si quis predium vel hereditatem suam infra familiam vendiderit et^s aliquis heredum suorum presens fuerit et nichil contradixerit, vel si absens aliquis heredum est, postea resciverit et si infra spatium illius anni hoc reticuerit^t, postea iure carebit.

7. Lex erit familie: si quis ex aliquo commisso in manus episcopi cum iudicio sotiorum suorum pervenerit^u, ipso cum omnibus suis possessionibus eo diiudicetur.

8. Si quis cum aliis, quos secum adduxerit^v, alicui ex societate sua aliquid^w iniusticie fecerit, ius erit^x familie, ut se tantum et suos viros una satisfactione reconciliet et unusquisque aliorum semetipsum propria satisfactione reconciliet.

9. Ius erit familiae: ut de weregeldo fischilini^y hominis quinque libre ad cameram^z reddantur et due libre et dimidia amicis eius contingant^z.

10. Ius erit: si ex familia vir aliquis et uxor eius obierint et filium cum filia reliquerint, filius hereditatem servilia terre accipiat^b, filia autem vestimenta^c matris et operatam pecuniam accipiat; reliqua^d que remanserint in omnibus equaliter inter^e se parciantur.

11. Hec etiam lex erit familie: si quis predium vel mancipia in hereditatem acceperit et in lectum egritudinis ita incidit, ut equitare aut per se ambulare non possit, predium suum vel mancipia heredibus suis alienare non possit^f, nisi pro anima sua aliquid inde dare^g libuerit; alium suum questum det cuicumque libeat^h.

12. Ut in omnibus locis, ubicumque fieri possitⁱ, declinentur periuria, qualiscumque sit ex familia qui cum socio suo sive in agro sive in vineis sive in illis levioribus

438. w) heres firmus 1. x) fuerit 1. 3. 4; sit S. y) corr. alia manu in plures 1. z) dicat S; die 1. a) nec 3. 4. b) formatum 1. c) habet 4. d) ministeriali 1. e) sederat 3. f) deest 4. g) hereditatem 1—3. h) habens 4. i) pers. sicut 1; pers. et sit S. k) agatur de eo 4. l) nostram 1; dominicata nostram S. m) in 1. n) impediatur 4. o) coniuge corr. 2; coniugo 3. p) al. trad. ab alia manu suppleta 1. q) erit — res ab alia manu suppleta 1. r) impediatur 4. s) vend. et ab alia manu suppleta 1. t) retinuerit 1. u) provenerit 2. 3. v) adduxit S. w) aliquid bis scriptum 2. x) viserit 1. y) fischilini 1. z) dimidium 1. a) contingat 1, S. b) accipiat 3. 4. c) vestimenta 1. d) et reliqua 1. e) in 1. f) poterit S. g) claro 1. h) lib. 50 enic. 4.

rebus aliquid iniuste fecerit, et se ad magistrum^l loci proclamaverit, volumus, ut illius loci minister cum subiectis concivibus suis sine^k iuramento hoc determinet.

13. Et hoc est constitutum, ut si quis flagitiosus^l homo^m ex familia rem aliquam magnam vel parvam ad iniusticiam patnaverit, ad bannum episcopi quinque solidos ut dagewardus vadeturⁿ et quinque solidos componat ei^o cui iniquitas facta est, si de eodem societate est. Et si extra suam societatem est, una uncia vadeturⁿ, et nichil iuret.

14. Et^p si quis nupserit ex dominicata^q episcopi in^r beneficium alicuius suorum, iuris sui respondeat ad dominicatum^r episcopi; si^t autem ex beneficio in dominicatum^r episcopi nupserit, iuris sui^o respondeat domino beneficii.

15. Si quis ex familia alienam uxorem acceperit, iustam est, ut quando obierit^v, due partes honorum suorum assumantur ad manum episcopi.

16. Ius erit: si flagitiosus^w homo dagewardam acceperit^x, ut filii qui inde nascantur^y secundum peiorem manum vivant^z; similiter, si dagewardus flagitiā mulierem acceperit^x.

17. Ius erit familie: si quis in placito^a iniustum clamorem fecerit aut iratus de sua sede recesserit vel in tempore ad placitum non venerit, et in hoc a consedentibus superatus non fuerit, nichil iuret, sed in testimonio^b scabinorum sit.

18. Lex erit familie: ut unusquisque cum socio suo iuret cum una manu; si propter fidam^c erit, cum VII, et episcopo similiter.

19. Habuerunt et hoc in consuetudine: si quis alteri pecuniam suam prestiterat, redderet^d quantum voluisset, et quod noluisset^e, cum iuramento neguret. Sed ut declinentur periuria, constituimus, si ille qui pecuniam suam prestiterat iuramentum eius pati noluerit^e, ipse contra eum duello pugnaturus^f negatam pecuniam acquirat, si voluerit. Si autem tam digna persona est, que^g pugnare cum eo pro tanta re dedignetur, vicarium suum ponat.

20. Si quis in civitate Wormatia duello convictus ceciderit, sexaginta solidos^h vadeturⁱ, extra civitatem vero infra familiam si in duello occubuerit, illi quem impugnaverit pro pugna iniuste illata^k suam iustitiam tripliciter componat, bannum episcopo persolvat, advocato XX solidos tribuat^l, aut eum et capillos amittat^m.

21. Si quis ex familia sancti Petri predium vel mancipia a libero homineⁿ comparaverit vel aliquo modo acquisiverit^o, extra familiam neque cum advocato neque sine advocato, nisi commutet^p, dare non liceat.

22. Si quis fiscali viro iustitiam suam infringere voluerit, id est ad dagewardum vel ad censum iniustum, fiscalis vir cum septem^q proximis suis non mercede conductis iusticiam sibi innatam^r obtineat, et si^s ex patris parte vituperetur, ex eadem parte due cognatorum suorum et tertia ex matre^t assumatur; similiter erit ex parte^u matris, nisi^v cum iudicio scabinorum aut proximorum testimoniis superari possit.

23. Lex erit familie: si quis eorum domum alterius cum armata manu introierit et filiam eius vi rapuerit, cuncta vestimenta quibus tunc induta fuerat, quando rapta est, singulariter in triplum patri eius vel mundiburdo^w restituat et per singulas vestimentorum partes bannum episcopo componat, postremum^x ipsam triplici sua satisfactione cum banno episcopi patri representet^y, et quia legitime eam secundum canonica

438. ^l regentem 4; magistrum S. ^k hoc add. 4. ^l flagitiosus 1. 3. ^m deest 2. ⁿ vadetur 1—4. ^o deest 1. S. ^p deest S. ^q corr. in dominicato 1; dominicato S. ^r in — episcopi des. 4. ^s corr. in dominicatum 1; dominicatum S; dominicata 3. ^t sin 2. 3. ^u iurg suis 3; rebus suis 4. ^v abierit 4. ^w flagitiosus 1. ^x accepit 2. 4. ^y nascantur S. ^z iuvant corr. in iurent 1; iurent S. ^a quis implacito 4. ^b testino 4. ^c feudum 4. ^d reddet 1; reddo² 3; reddet 4. ^e vol. 4. ^f pugnatum 4. ^g qui 1. ^h solido 1. ⁱ vadetur 1—4. ^k illatam 1. ^l deest 1. ^m amittet 3. 4. ⁿ ad liberum hominem 2. ^o acquisierit 4. ^p committet 3. ^q VII. 2. ^r iust suam S. ^s sic 3. 1. ^t iure 4. ^u patre 2. ^v nisi si 2. 3. 4. ^w mundiburdo 1. 3. ^x postremam 3. 4. ^y futat 3.

precepta habere nequiverit^a, amicis illius XII scuta et totidem lanceas et unam libram donariorum^a pro reconciliatione persolvat.

24. Et hoc constituimus: si quis debitum^b alicuius rei coram ministro confitetur et minister in illa die locum non habet diffinire^c, et hic, qui debitum in priori die confessus est, alia die negare voluerit, minister si testimonium pristinae confessionis habet, ut equum est, de se faciat, sicut antea debuisset.

25. Et hoc lex erit: si quis de aliqua re ministeriali confitetur et hoc ad placitum differtur, sicut tunc in placito confessus fuerit, iudicatur^d, si minister eum eum testimonio de priori^e confessione ibi convincere non potuerit.

26. Lex erit conceivibus: ut si quis in civitate hereditalem^f arcam habuerit, ad manus episcopi diiudicari non poterit, nisi tres annos censum et aliam suam iusticiam inde supersederit^g; et post hos tres annos ad tria legitima placita invitetur^h, et si superassum ius pleniter emendare voluerit, ipse eam sicutⁱ antea possideat: et si domum in civitate vendiderit, arcam perdat.

27. Et lex erit: ut si quis in civitate aliquem ita percusserit^k, ut ad terram decidat, ad bannum episcopi LX solidos componat: si autem eum pugno aut aliquo levi flagello, quod bluthram^l vocant, aliquem percusserit et non deciderit, V solidos tantum componat.

28. Lex erit: si quis in civitate ad aliquem occidendum gladium suum evagina-
verit vel^m arcum tetenderit et sagittam nervo imposuerit vel lanceam suam ad ferien-
dum protenderit, LX solidos componat.

29. Lex erit: si episcopus fiscalem hominem ad servitium suum assumere voluerit, ut ad aliumⁿ servitium eum ponere non debeat, nisi ad camerarium aut ad pincernam vel ad infertorem^o vel ad agasonem vel ad ministerialem, et si eum ad^p tale servi-
tium facere noluerit^q, quatuor denarios persolvat ad regale servitium et VI^r ad expe-
ditionem et tria iniussa placita querat in anno et serviat cuiquamque voluerit.

30. Propter homicidia autem, que quasi cottidie fiebant infra familiam sancti Petri more beluino^s, quia sepe^t pro nichilo aut per ebrietatem aut per superbiam alter in alterum insana mente ita insecrabat^u, ut in curriculo unius anni XXXV^v servi sancti Petri sine culpa ex^w servis eiusdem ecclesie sint interempti, et ipsi interfectores magis inde gloriantur sunt et elati quam aliquid^x penitudinis^y prebuisent, proinde ob illud maximum detrimentum nostre ecclesie eum^z consilio nostrorum fidelium hanc correctionem fieri deerevimus, ut si quis ex familia consotium suum^{aa} sine necessitate, id est^{ab} sine tali necessitate, si se ipsum interficere voluerit aut si latro erat, se et sua defendendo, sed sine istis^b supradictis rebus interfecerit, constituimus, ut ei tollantur corium et capilli et in utraque maxilla ferro ad hoc facto comburatur, et weregeldum^c reddat et eum proximis occisi more solito pacem faciat^d, et ad hoc constringantur proximi ut accipiant. Proximi autem occisi si persequi voluerint^e proximos occisoris^f, si quis illorum proximorum consilii et facti iuramento sese expurgare^g potuerit, a proximis interfecti firmam et perpetuam pacem habeat. Si autem proximi occisi istud constitutum contempnere^h volunt et supradictisⁱ insidias parant, tamen nichil nocent.

438. ^a) haberet *ve. alia manus suppl.* 1. ^b) libram dena. *alia manus suppl.* 1. ^c) si quis debitum *alia manus suppl.* 1. ^d) diffiniri 3. 4. ^e) iudicat 1. ^f) prior 3. 4. ^g) hereditatem 4. ^h) subsederit 1. 8. ⁱ) immittetur 1; immittatur 8. ^j) simul 4. ^k) perc. ita 3. 4. ^l) *conivit J. Grimm*; blithiram 1; bluthiram 2. 3; bluthuram 4. ^m) et 1. ⁿ) aliud *corc.* *ve* alium 2. ^o) in feriozem 1. 4. ^p) eum ad *des.* 8; eum ad 1. ^q) nol. facere 3. 4. ^r) V. 4. ^s) belluino 1. ^t) persepe 4. ^u) insurgobat 8; insaniebat 4. ^v) viginti quinque 4. ^w) a 8. ^x) aliud 1. 3. 4. ^y) pleuitudinis 1. ^z) sancto *add.* 4. ^{aa}) consocio suo 1--4. ^{ab}) nec. idem 1; nec. et quidem 8. ^{ac}) *deest* 2. ^{ad}) weregeldum 1. ^{ae}) faciant 3. 4. ^{af}) induerint 4. ^{ag}) occisorum 4. ^{ah}) *ve* 8; expurgare 1--4. ^{ai}) competere 4. ^{aj}) *supradictas* 1.

nisi quod insidiantur, corium et capillos amittant sine combustione. Si autem aliquem illorum interfecerint sive vulneraverint per contemptum, corium et capillos amittant et supradictam combustionem patiantur. Si autem occisor aufugerit et capi non potest, quicquid habet ad fiscum^h redigatur, et proximi eius, si inculpabiles sunt, firmam pacem habeant. Si autem homicida non aufugerit, sed cum proximo occisi suam innocentiam per duellum defendereⁱ voluerit et vicerit, weregeldum^o reddat et cum proximis pacem faciat^m. Si autem nullus occisi proximorum cum occisore pugnare volueritⁿ, ipse se bullienti aqua adversus episcopum expurget et weregeldum^o reddat et pacem cum proximis faciat, et ipsi cogantur ut accipiant. Si autem propter timorem istius constitutionis vadunt ad alienam familiam et incendunt eam contra proprios consotios, et si non est aliquis qui contra aliquem illorum duello pugnare audeat, singuli bullienti aqua adversus episcopum se expurgent, et si quis victus fuerit, ea patiatur que superscripta^o sunt. Si quis autem ex^p familia in^q civitate sine supradictis necessitatibus aliquem ex familia interfecerit, corium et capillos perdat et combustionem suprascripto modo^r patiatur et bannum persolvat et weregeldum^o reddat et pacem cum proximis^s faciat, et illi constringantur ut accipiant. Si autem aliquis de aliena familia terram sancti Petri colet^a et tale presumptum fecerit, id est, si aliquem ex nostra familia sine necessitate iam suprascripta interfecerit, aut ista supra memorata patiatur aut^t nostram terram^t perdat, et familie et advocati^u insidias habeat. Si autem noster servitor, qui in nostra curte est, aut noster ministerialis talia audet^v presumere, volumus, ³⁰ ut hoc sit in nostra potestate et consilio nostrorum fidelium, qualiter talis presumptio vindicetur.

31. Si quis ex familia contenderit cum socio suo de una qualibet re, sive de agris sive de vineis sive de mancipiis sive de pecunia, si potest ex utraque parte cum testimoniis utrorumque sine iuramento discerni, laudamus; sin autem, ut^w devitentur ³⁵ periuria, volumus, ut ex utraque parte ostendantur illorum testimonia^x, et ita collaudant^y testes, quasi gratum habeant; et ex supradictis duobus testimoniis duo eligantur ad pugnam et cum duello litem decernant; et cuius campio^z ceciderit, perdat, et eius testimonium talia patiatur propter falsum testimonium, quasi iuratum haberet^a.

32. Si quis ex familia furtum fecerit, et hoc non pro necessitate famis sed propter ³⁰ avaritiam et cupiditatem et propter consuetudinem fecit, et quod furatus^b est si V solidis appreciari potest, et superari potest, quod aut in macello publico aut in conventu concivium debitori vadiatus sit supra dictum furtum, ad correptionem^o malorum constituimus, ut legem sibi innatam^d propter furtum perditam habeat, et si ab aliquo ³⁵ de aliqua re inculpatus fuerit, non se expurget iuramento, sed aut duello aut bullienti aqua aut ferventi ferro. Similiter faciat ille qui in periurio publico captus est. Similiter et ille qui in falso testimonio captus est. Similiter et ille qui propter infamiam furti in duello ceciderit. Similiter et ille qui contra seniore suum, episcopum videlicet, cum suis inimicis consiliatus est, sive contra eius honorem sive contra eius ⁴⁰ salutem.

438. h) festum 4. i) vendere 3. 4. m) faciat pacem 2. 4. n) noluerit 2. 3. o) superscripta 3. 4. p) in 1. q) ex 1. r) more 1. s) colat S. t) autrios tria 1; aut nostram 2; aut nostra 3. 4; terram iam recte suppl. Tengler; protectionem suppl. J. Orimm; gratiam suppl. Boos. u) fam. et adv. alia manus suppl. 1. v) audent S; habet 3. 4. w) ud 1. x) testimonium 1. y) collaudant 3. 4. z) compio 4. a) habent 3. 4. b) iuratus 1. c) correptionem 2. d) in- ⁴⁵ iuriam 4.

439. INQUISITIO BONORUM REGALIUM
IN BAWARIA.

(1027. Iun. — Aug.)

Scriptum, cui vigor iuridicus non inest, desumpsimus e codice traditionum Frisingensium tabularii regni Monacensis signato Hochstift Freising III A 1 No 3 b, ubi fol. 297' et 300 manu saec. XI—XII. exaratum est. Ex eodem codice (libro traditionum II.) dedit Meichelbeck 'Historia Frisingensis' I, pars 1, p. 221. (P. deest.)

Consultum igitur et rationabile videtur, ut quicquid secularibus negotiis agitur, totum hoc serie literarum ac veracium testimonio virorum ita ligetur atque roboretur, ne postmodum a quoquam dissolvi vel infringi aut ullo modo valeat negari. Proinde cognoscant omnes tam presentes quam futuri de inquisitione predii quod Mosabure dicitur, ubi sanctus Castulus martyr Christi corpore requiescit, inter dominum Chuonradum imperatorem et venerandum Egilbertum Frigisingensem pontificem habita, qualiter uno eodemque tempore et coepta sit et finita. Anno siquidem dominicae incarnationis MXXVII, indictione XI. profatus dominus C. imperator augustus anno regni sui III, imperii vero I, cum accepta imperiali benedictione de Italia cum exercitu reverteretur, in urbe Radasponensi consedit, ubi inter cetera, quae ad imperii sui statum utilitatemquo pertinere videbantur, placuit, omnes Baioricae provinciae comites et electos iudices per sacramentum regale admonere, ut possessiones et predia infra eandem provinciam sita, quae novissent ad solium sui imperii iure pertinere, eodem sacramento publice interrogati manifeste pronuntiarent. Similiter etiam de civitatibus ad marchiam istius provinciae pertinentibus necnon de abbatibus legitima libertate uti debentibus eos interrogavit. Caeteris vero iudicibus ex conscientia sua ad interrogata sic et sic respondentibus, quidam comes Poppo dictus ab imperatore admonitus dicebat, locum qui Mosabure dicitur cum cunctis illo respicientibus liberam esse abbatiam ideoque legitimum potius debere uti libertate, quam aeclesiae Frigisingensis sedi servire debere, nisi hoc in comitatu et in mallo publico a veridicis contradiceretur scabinis. Imperator ergo hanc iudicii translationem et caetera nimis curiose animo perpendens, tandem ob amorem ac iustam petitionem supradicti venerandi presulis E. cum consilio optimatum suorum tam Francorum quam istius provinciae principum Adalperoni comiti, in cuius comitatu ipse locus Mosabure situs est, imperiali precepto iniunxit, ut in placito suo per legitimas inducias indicto huius rei veritatem iuxta legem Baioricam diligenter apud iudices inquireret, id est utrum locus supradictus libera deberet esse abbatia, an iure possessionis ad aeclesiam Frigisingensem deberet consistere. Comes igitur iuxta preceptum imperatoris placitum suum publico legitimeque ad Tutinchoua indictum in VI. Idus Augusti habuit. Tunc domno Egilberto episcopo pariter cum comite Adalperone residente, presentibus etiam comitibus Arnolfo, Poppone, Eparhardo, Chadalhoho et multis aliis viris illustribus, inter defensores utriusque partis, Odalscahum scilicet Frigisingensis aeclesiae advocatum et Geroldum imperatoris nihilominus advocatum, lis et disceptatio legitima causae ipsius tandiu ventilata est, donec lite finita iudices omnes per ordinem propriis sedentes in sedibus iuramento constricti sepedictum predium Mosabure cum sua vestitura in ius atque dominium Frigisingensis aeclesiae iure perpetuo pertinere affirmabant nec unquam pro libera abbatia vel esse vel haberi debere testati sunt. His ita peractis comes A. per advocatum venerabilis episcopi

Ūdalaſcalch, ut mos eſt, rogatus, banno conſueto predium idem Frigiſingeniſ^a ſtabilivit eccleſiae. Poſtremo domnus antiaſtes Albericum vaſallum ſuum advocatum ſibi cum iudicio iudicum et banno comitis ſuper res ſupra memoratas conſtituit. Haec ſunt nomina iudicum nominatiſſimorum qui hoc predium cum veſtitura ad Frigiſingam pertinere in proprietatem ſacramento affirmabant: Reginperht comes, Egilolf comes, Albrich cum filio, Gamanolf cum filio, Otto, Sigihart, Arnolt, Purchart, Adalperht, Hartnit, Penno, Engilhart, Sizo cum filiis, Timo, Sigumunt, Chadalhoeh, Hartman, Ato.

440. INDICULUS CURIARUM AD MENSAM REGIAM PERTINENTIUM.

(1064—1065.)

10

Indiculum hunc praestantissimum a. 1839 publici iuris fecit Quix in Codice diplomatico Aquensi p. 30 nr. 41. Narrat editor, sibi ante quindecim annos octo folia membranacea mutuata esse, quae e scriptura partem Cartularii cuiusdam ecclesiae sanctae Mariae Aquensis esse cognoverit, quae tamen abhinc mortuo possessore deperierint; scripturam pro maxima parte evanuisse; quae legi potuerint, se editurum esse. Ea quae excutenda curavit sunt haec: a) nobilia tenuis de censu fratrum Aquensium; b) indiculus curiarum; c) index reliquiarum ecclesiae sanctae Mariae, quam ex alio fonte iam p. 28 dederat; d) notitia de benedictione altarium a. 1076. Sept. 3 ab Henrico episcopo Leodiensi facta.

In monumento nostro explicando imprimis operam navavit vir d. Georgius Matthii in dissertatione Gottingensi a. 1877, quae inscribitur 'Die Klosterpolitik Kaiser Heinrichs II.' p. 98 sq. et in programme progymnasii, quod est in vico Gross-Lichterfelde, a. 1889 'Die lombardische Politik Friedrichs I. und die Gründung von Alessandria' p. 36 sq. Equidem sententiae viri docti totus accedo: monumentum nostrum scriptum esse prioribus Henrici IV. regis annis. Ad tempus hoc definiendum plurimi mihi esse videtur praeceptum Henrici IV. a. 1057. Apr. 26. datum, quo ecclesiae Virdunensi curiam Diara (Düren) in pago Burgowe donavit manso excepto et duobus servitiis¹. Cum curiam Duru duo modo servitia dare in indiculo legamus, ipsum post hanc donationem scriptum esse statuere nobis licebit. Porro cum sententia ultima scripti nostri indicare videatur, regis eo tempore consilium fuisse in Italiam proficiscendi, et consilium tale a. 1064 et a. 1065 in rerum ventilitatum esse sciamus², hoc tempore indiculum confectum esse verisimile est. Quocum etiam id quadrat, quod indiculus adhuc dinumerat curiam Lombardicam Retorto, quam rex a. 1065. Apr. 1 monasterio Fructuariensi donavit³, curiam Lombardicam Gamondo et Marengo, quas rex a. 1065. Mai. 20 Aqueti matri delegavit⁴, curiam Sinzig, quae eodem anno Oct. 19 cessit iuri Adelberti archiepiscopi Hamburgensis⁵. Ceterum caveas, ne tempus arctius definire coneris e curiis in indiculo non contentis, quia scire nequis, utrum indiculus integer ad nos venerit, an eius auctori in animo fuerit omnes curias regias enumerandi,

430. ^a) figisingensi e.

1) Editum est 'Mittheilungen des ost. Instituts' VII, 439. 2) Cf. Giesbrecht 'Kaiserzeit' III, 108, 113, 114 et Alexandri II. instructionem supra nr. 387. 3) Guichenon 'Bibliotheca Sebustiana' ed. Hoffmann 'Nova Collectio scriptorum' I, 303 (Stumpf 2658). 4) 'Monumenta hist. patriae' Chart. I, 611, 612 (Stumpf 2666, 2667). De charta illa suspicionem movit Stumpf. 5) 'Hamburgisches Urkundenbuch' nr. 97 (Stumpf 2687).

an curia quaedam regalis, quam desideramus, ad regiam mensam pertinerit. Attamen certe notandum est, quod iam vir d. Matthäi monuit, non dinumeratas esse curias eas quas rex inter a. 1062—1065 ecclesiis donaverit¹.

Auctor indiculi certe homo fuit maior natus, officio quodam in curia regia fungens, seu in cancellaria seu potius in capella, cuius praefecti eo tempore praepositura sanctae Mariae Aquensis investiti erant². Scriptum ipsam regi praesentatum fuisse contendere imo.

In enumerandis curiarum nominibus subaverunt imprimis vir d. Matthäi et quoad Lombardicas Vincentius Promis eques Taurinensis, qui a. 1874, mediante Alfredo de Reumont h. m., ea quae eruerat cum viro cl. Loersch Bonnensi communicavit.

(P. deest.)

Iste sunt curie que pertinent ad mensam regis Romani. De Saxonia cum omnibus appenditiis earum: Licendices³ dat V servitia regalia; item Melca⁴; item Nisana⁵; item Budesin⁶; item Altenbure⁷; item Gisleua⁸; item Altensteda⁹; item Wulfersteda¹⁰; item Warnsteda¹¹; item Walchusen^{a,12}; item Talleda¹³; item Ostorobeda¹⁴; item Werla¹⁵; item Goslaria¹⁶; item Hohenbore¹⁷; item Poleda¹⁸; item Gruna¹⁹, ibi pertinent salcari²⁰ regis; item Iskinwege²¹; item Mulehusa^{b,22}; item Mersebore^{c,23} XI, servitia. Iste curie tamen de Saxonia dant regi tot servitia, quot sunt dies in anno, et XI, plus^d. Item notificamus tamen vobis, quod sit regale servitium in Saxonia.

440. a) Walchusen ed. b) Mulehusa ed. c) Mersebore ed. d) pl. ed.

20 1) Quas hoc loco afferri licet: Forcheim locus a. 1062 (Stumpf 2608), Lesum 1063 (St. 2622), castellum Saarbrück a. 1065. Apr. 3 (St. 2659), Königsmachern a. 1065. Apr. 4 (St. 2660), Kreuznach villa a. 1065. Aug. 30 (St. 2682), Duisburg a. 1065. Oct. 16 (St. 2686). Saarbrück, Königsmachern, Kreuznach, Duisburg ad mensam regalem non pertinuisse statuendum erit, cum et alias curias, quas indiculus non enumerat, e. g. Dortmund, Kaina, Kaiserswerth. 2) V. Bresslau 'Urkundenlehre' I, 329. 3) Videtur esse Leisnig in regno Saxoniae ad flumen Freiburger Mulde situm. Bona in hac burguardia sita a. 1046 Henricus III. uxori Agneti donavit (Remling 'Urkundenbuch zur Gesch. der Bischöfe von Speyer' I, 32; Stumpf 2301), totam burguardiam a. 1074 Henricus IV. episcopo Numburgensi donavit (Lepsius 'Gesch. der Bischöfe von Naumburg' I, 227; Stumpf 2775). 4) Pagus Mica, Milzana, Milzenorum in Lusatia superiore circa civitatem Görlitz situs. 5) Pagus ad utramque Albis ripam inter civitatem Meissen et montana situs. 6) Pagus circa civitatem Bautzen inter pagos Milza et Nisana situs. 7) Altenburg in ducatu iuxta flumen Pleisse, olim Slavonice Plisne vocatum (v. Arnoldum Labicensem l. VII, c. 16). Praedium Plisna cum praediis Sinzig, Duisburg, Lesum, Groningen Adelbertus archiepiscopus Humbergensis e. a. 1062—1065 a rege cepit, a. 1069 tamen demum acquirere potuit, v. Adamum Bremensem l. III, c. 27 et 58. 8) Eisleben. 9) Allstedt ditionis Weimaranae; cf. Nebe 'Gesch. von Schloss und Stadt Allstedt, Zeitschrift des Harzvereins' XX, 18. 10) Wulferstedt ab oppido Allstedt inter septentriones et orientem. Proventus aliquos in villis ad curiam nostram Alestede pertinentibus sc. in Winkele et in Wulferstede et in Varenstede a. 1179 Fridericus I. monasterio Kalkborn concessit; v. Ludewig 'Reliquiae manuscriptorum' X, 148; Stumpf 4290. 11) Ober-, Unter-Farnstedt eici ab oppido Quersfurt ad septentriones; ibi etiam praedium equestre Berg-Farnstedt. Cf. not. 10. 12) Walchusen ad flumen Helme, provinciae Saxonicae, ab oppido Sangerhausen ad occidentem. 13) Talleda infra montem Kiffhauser, provinciae Saxonicae. 14) Videtur esse vicus Osterode ab oppido Hornburg ad orientem, districtus Halberstadt, haud procul a Werla. 15) Werla prope Burgdorf ad Otacram olim situm, inter Goslar et Braunshweig; quam curiam cum ducantis mansit Henricus IV. a. 1086 ecclesiae Hildesemensi donavit; v. 'Urkundenbuch der St. Goslar' I, nr. 142; Stumpf 2871. 16) Goslar; cf. quae disserui de hac curia 'Hansische Geschichtsbätter' XIII, 189. 17) Homburg prope Langensalza, pugna anni 1075 celebre, quod tamen e. a. 1100 iuris Gertrudis Brunswicensis, uxoris Henrici comitis Northimensis fuisse videtur; v. 'Neue Mittheilungen des thüring. sächs. Vereins' VII, 4, 40. 18) Puhle provinciae Hannoveranae, ab oppido Herberg ad occidentem. 19) Grone vicus et castrum dirutum prope Göttingen. 20) i. e. salzara, homines salarii. Salina autem prope Gramum non est ea quae hodie appellatur 'Lausenhall', ut opinatus sum 'Hansische Geschichtsbätter' XIII, 16 not. 1. Nam haec a. demum 1840 detecta est. Forte cogitandum erit de salina prope oppido Salderhelden. 21) Eschwege provinciae Hassiaca, quae curia a. 1075 a rege canonicis Spirensibus data est; v. Remling I, 56; Stumpf 2783. 22) Malchusen provinciae Saxonicae. 23) Mersburg.

Sunt XXX magni porci, III vaccae, V porcelli, I gallino, I ova, LXXX casei, X anseres, V carrato^o cerivisiae, V libro piperis, X libro cere, vinum de cellario suo ubique Saxonie.

Item iste sunt curie de Francia^f circa Rhenum: Tija¹ II regalia servitia; item Numaca^{a,2} VIII; item Aquigrani³ VIII; item Compendium⁴ II; item Dura^{h,5} II; item Reimnia⁶ II; item Syneika⁷ II; item Hambrestein⁸ II; item Audornaca^{l,9} II; item Bobarda¹⁰ III; item Ingelheim¹¹ III; item Luthera¹² VIII; item Brie¹³ castrum VIII; item Tydonisvilla¹⁴ III; item Floringia¹⁵ VII; item Salotra¹⁶ VII; item Surio¹⁷ VII; item Hasela¹⁸ I; item Nerestona¹⁹ I; item Triburia²⁰ III; item Frankeneuort^{k,21} III. Item [isto] sunt curie de Francia. Tantum dant: XI porcos, VII porcellos lactantes,¹⁰ I gallinas, V vaccas, quingenta ova, X anseres, V libras piperis, nonaginta caseos, X libras cere, III carratas vini magnas.

Item iste sunt curie de Bawaria: Nurembero²² dat II regalia servitia; item Grenda²³ I; item Seybol²⁴ I; item Botinga²⁵ I; item Wizenboro²⁶ I; item Nurembero castrum²⁷ VII; item Hauembere²⁸ VII; item Gradinga²⁹ V; item Nuvomburo^{l,30} super Danubium II; item Crusa³¹ III; item Nuereuort³² cum multis mansis; item Turenbero³³ II.

440. ^o carraco ed. ^f franca ed. ^a Numaca ed. ^h Oura ed. ^l Audoreana ed.
^k Frankeneuori ed. ^l Nurembero ed.

1) Tiel ad fluvium Waud. 2) Nimwegen. 3) Aachen. 4) Mihi ignotum. Proventus in villa regia Compendium iam Lotharius rex capellae S. Mariae Aquensi donaverat, cuius praeceptum deperditum confirmavit Arnolfus rex a. 888 (Lacomblet 'Niederrhein. Urkundenbuch' I, 39; Böhm. Reg. imp. I, nr. 1748). Cf. confirmationes Heinrici I. et Ottonis I. DHI, nr. 23 et DOI, nr. 323. 5) Düren ad flumen Roer. Quam curiam manso excepto et duobus servitiis Heinricus IV. a. 1057. Apr. 26. ecclesiae Virdunensi donavit, c. 'Mittheilungen des österr. Instituts' VII, 459. 6) Remagen ad Rhenum. 7) Sinzig ad Rhenum; cf. p. 647 not. 7. 8) Hammerstein castrum ad dexteram Rheni ripam situm ex oppido oppidi Andernach; cf. Bresslau 'Jahrbücher Konrads II.' II, 360. 9) Andernach. 10) Boppard. 11) Nieder-Ingelheim. 12) Kaiserslautern. De oppido Lauterburg in pago Spirgowe, nunc in Alsatia inferiore sito, cogitavit Matthäi. Praedium suum in villa Lutera rex a. 1086 ecclesiae Spirensi donavit; c. Remling I, 59; Stumpf 2872. 13) An Briey, département Meuse, a Mettis inter septentriones et occidentem? 14) Diedenhofen. 15) Videtur esse Flürchingen, Gallice Florange, districtus Diedenhofen. 16) Vix legendum Salotra, Schlichtern ad flumen Kinzig situm, quod intra a. 993—1025 episcopatus Wirzburgensis erat; cf. Stumpf 1011, 1180, 1349, 1899. 17) Ignotum. Non cogitandum est de oppido Sarburg, districtus Weissenburg, quod situm erat in pago Alsatico inferiore. 18) Hassloch inter Spiram et Neustadt situm, quam villam Wilhelmus rex a. 1252 ecclesiae Spirensi donavit; Remling I, 252; Böhm. V, 5068. 19) Nierstein. 20) Trebur prope Gross-Gerua. 21) Frankfurt ad Moenum fluvium. 22) Nürnberg; quae curia quod a castro Nürnberg distincta est, certe mireris. Emendandum ergo mihi videtur Nuvenbure i. e. Neuburg vorm Wald, provinciae Oberpfalz, ad flumen Schwarzach situm. 23) Ignotum. 24) An Scheiblhof locus vastus nunc ad vicum Hansenuel pertinens, praefecturae Neuburg vorm Wald, provinciae Oberpfalz? 25) An Polling provinciae Oberpfalz, prope Neumarkt, an Oetting ab oppido Nördlingen ad septentriones? 26) Weissenburg in pago Nordgau. 27) Burg Nürnberg; cf. not. 22. 28) Vix legendum est Hauembere, Bamberg. Nam ratle dubium est, an reges post Heinrici II. donationes curiam seu servitia ibidem adhuc habuerint. Videtur potius esse Amberg, quod commemoratur adhuc in Libro salico Nurenbergensi ed. Küster 'Das Reichsgut in den Jahren 1274—1313' (Diss. Lips. 1883) p. 103. 29) Greding provinciae Mittelfranken ad flumen Schwarzach ab oppido Weissenburg ad orientem. Gredingen a. 1091 a rege ecclesiae Eichstedeni restituitur (c. Monumenta Boica XXX, 1, 214; Stumpf 2907), commemoratur tamen in Libro salico Nurenbergensi p. 103. 30) Neuburg. 31) Crussen provinciae Oberfranken ab oppido Baireuth ad meridiem. Cf. Thietmarum Merseburg. (ed. Kurze) I, V, c. 34—36 (21, 22). Castrum Crusen Konradus IV. a. 1251 baregratio Nurenbergensi in feudum dedit, Mon. Boica XXX, 1, 318; Böhm. Reg. V, 4560. 32) Forte legendum Nuevenmurt, Neumarkt provinciae Oberpfalz, ab oppido Amberg inter meridiem et occidentem. Cf. Libr. sal. Nurenberg. p. 101. 33) An Dornberg vicus prope vicum parochialem Schalkhausen, praefecturae Ansbach, aut locus vastus ad vicum Dorfgütigen pertinens, praefecturae Feuchtwangen, provinciae Mittelfranken, aut villa ad vicum Thunheim pertinens, praefecturae Amberg, provinciae Oberpfalz. Vix cogitandum erit de castro Dornberg, provinciae Oberbairern, ab oppido Mühlhof ad Ocnium ad septentriones.

Item iste sunt curie de Bawaria, dant XXVI regalia servitia¹, et tam magna sicut illa de Francia^m.

Item iste sunt curie de Lombardia: item Septima² dat II regalia servitia: item Turrin³ allodium suum; item Susa⁴ II mille marcas; item Aulana⁵ castrum mille marcas; item Pioszascum⁶ CCCCC marcas; item Cara⁷ sex⁸ marcas; item Taslusta⁸ VC marcas; item Viuel⁹ VC marcas^o; item Saluza¹⁰ CC marcas; item Albinga¹¹ CC marcas; item Seduna¹² civitas CC marcas; item Tareul¹³, item Caualar¹⁴, item Canolla¹⁵ civitates dant VIII servitia.

Item Naum¹⁶ X regalia servitia; item Rubianacum¹⁷ I; item [ad] Sanctum Goorgium¹⁸ V; item Gamunda¹⁹ IIII; item Marona²⁰ VIII; item Zeca²¹ III; item Retor²² II; item Bijpont²³ II; item Basiliadus²⁴ II; item Vigiula²⁵ nobilis curia; item Tronibal²⁶ nobilis curia; item Lombel²⁷; item Montilin²⁸; item Curana²⁹ cum magnis appendiciis. Item iste sunt curie de Lombardia. Tantum dant quot nullus potest enarrare nec investigare, nisi prius veniamus in Lombardiam.

441. INFEODATIO COMITATUS HANONIAE ET MARCHIAE VALENTINIANAE.

(1071. Mai.)

Relationem ab episcopo Leodiensi, ut videtur, in memoriam rei gestae factam ('unbeglaubigter Akt') edidit primus a. 1832 liber baro de Reiffenberg in dissertatione sui 'Essai sur la statistique ancienne de la Belgique' p. 71 ('Nouveaux mémoires de l'académie royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles' Tom. VII. 1832) e codice quodam Decretum

440. ^m) Franca ed. ⁿ) legendum esse videtur sex C. ^o) abhinc semper marc. ed. ^p) Sacrum Boorgium ed.

1) Recte enumeranti sunt potius 32 servitia. 2) Settimo provinciae Torino, ad laeram Padi ripam subtus Taurinum situm. 3) Torino. 4) Susa prov. Torino. 5) Acigliana prov. Torino ad flumen Dora-Riparia situm. 6) Piosasca prov. Torino a Taurino inter meridiem et occidentem. 7) Chieri prope Taurinum, prov. Torino. 8) Testona olim prope Moncalieri prov. Torino a Taurino ad meridiem situm. 9) Legendum videtur Rinel, aut Revello ab oppido Saluzzo ad occidentem Promis; aut Rivoli a Taurino ad occidentem Matthäi. 10) Saluzzo prov. Cuneo. 11) Albenga prov. Genova. 12) An Savona civitas maritima prov. Genova, cuius nomen a. 1193 audit Saguntum seu Saguna; c. Böhrer 'Acta imp. selecta' nr. 901. 13) Torcello ab oppido Casale ad meridiem, prov. Alessandria. 14) Cavallermaggiore prov. Cuneo ad flumen Maira situm. 15) Canelli prov. Alessandria ad flumen Belbo ab Asti ad meridiem situm. 16) Annone prov. Alessandria ad flumen Tanarum subtus Astam M. aut None prov. Torino P. 17) Rucignino prov. Alessandria prope Asti M; Robbiano prov. Milano aut Rubbiano prov. Cremona P. 18) Sangiorgio prov. Alessandria inter Asti et Casale. 19) Gamondo olim situm ubi nunc Castellazzo ab Alessandria ad meridiem. Cf. Stumpf 2666 et praefationem nostram. 20) Legendum Marina, alias Marineum, Marengo prope Alessandria. Cf. Stumpf 2667 et praefationem. 21) Sezze prov. Alessandria a Castellazzo ad meridiem. 22) Retorto a Sezze ad meridiem. 23) Pontecurone prov. Alessandria, ad flumen Carone a Tortona inter septentriones et orientem M; Ponti prov. Alessandria P. 24) Basaluzzo prov. Alessandria, ab oppido Novi ad occidentem M; Basiglio prov. Milano P. 25) Vigol a Tortona ad orientem M; Viggii prov. Como P. 26) Ignotum. 27) Lonello prov. Parva ad flumen Agogna. 28) Montiglio prov. Alessandria P; an Montilio inter Vigol et Bobbio M. 29) Coriano ad dexteram Padi ripam situm, a Tortona ad orientem M; Coram prov. Parva P.

Burchardi Wormatiensis continens fol. 68', qui olim fuit baronis de Crassier, postea domini David canonici Leodiensis¹⁾. Eundem codicem evoluit Quix Aquensis, cuius exemplar constat inter eius schedas in bibliotheca regia Berolinensi, quod iam olim in nostros usus descripsit Rogerius Wilmans²⁾. Post baronem de Reiffenberg relationem edidit a. 1817 Ernst 'Histoire de Limbourg' VI, 109 e folio 68' voluminis manuscripti 'Langius Collectio rariorum diplomatum et actorum ecclesiae et patriae Leodiensis ex archivis ecclesiae cathedralis, ecclesiarum collegiarum et monasteriorum', quod erat domini de Lantrenouge³⁾. Demum Waitz 'Urkunden zur Deutschen Verfassungsgeschichte' p. 8 nr. 3 (ed. II. p. 24 nr. 10) editionem paravit adiutus editione Ernstii et apographo illa e schedis Quixii facto. Nos adhibuimus editionem Reiffenbergii (R), apographon istud (Q) et editionem Ernstii (E).¹⁰⁾ De anno et mense confer praeceptum regis a. 1071. Mai. 17. Leodii datum, Stumpf, Reg. 2743. Videtur praeterea relationem ampliolem Gisleberti Montensis, SS. XXI, 493.

(P. deest.)

Anno dominice incarnationis MLXXI^a in die VIII. mensis [Maii]^b Heinricus^c quartus Romanorum rex Leodium veniens divina instinctus elementia dedit sancte¹⁵ Marie [et]^d sancto Lamberto comitatum de Hainou^e et marchiam Valentianam eum omnibus beneficiis, eum castris, eum abbatibus, eum prepositis, eum omnibus potentatibus et militibus suis, iure perpetuo dedit et donavit, datum ad altare per manum advocati sui legaliter tradidit, presente comitissa Richilde^f . . .^g et annuente eum filio Balduino. Et ibidem in presentia regis et omnium principum dux Godefridus²⁰ miles effectus est domni episcopi Dietwini, accepto ab eo hoc beneficio. Ipsa vero comitissa ducis effecta, hoc idem^h accepit a duce beneficium, ea scilicet ratione ut, si dux non fuerit vel filius hereditarius, ab episcopoⁱ requireret beneficium ipsa vel filius vel filia, sic tamen filia, si consilio^k episcopi voluerit uxorari et ipse maritus fidelitatem^l voluerit episcopo facere. Quod si hi defuerint aut ab episcopo non requisierint²⁵ militari iure^m, omnes milites eum castris et beneficiis in manum episcopi veniunt et in eius dominatu ultra manent. Quod siⁿ ipsi milites non velint eum episcopo remanere, posteaquam renuntiaverint, per XI. dies ad eius fidelitatem servabunt ipsa castra et reddita per XV. dies, si necesse fuerit, adiuvabunt detinere. Quod si forte renuerint aliquo modo, castra esse tradenda, eum omni cautela hoc episcopo curabunt nuntiare,³⁰ et si fuerint tradita^o, summo studio et episcopi adiutorio requirent^p. Quod si qui hanc non voluerint observare fidelitatem et sacramenti fidem, si qui in turribus morantur et munitionibus presunt, servent eas ad presentiam episcopi, donec libere potiatur. Sic factum est sacramentum et sic susceperunt observandum anno ordinationis regis XVII^q, regni autem XV.

441. ^{a)} emendavi; MLXXVI. R. Q. E. ^{b)} deest R. Q. E., lacuna indicata. ^{c)} H. R. E.; Henricus Q. ^{d)} deest R. Q. E. ^{e)} Hainon R. Q. ^{f)} Richilde Q. E. ^{g)} lacuna in R. Q. E. ^{h)} eadem R. Q. ⁱ⁾ ipso Q. ^{k)} consilio E. ^{l)} emendavi: liberalitatem R. E.; libertatem Q. ^{m)} iura R, errore notato. ⁿ⁾ se R, errore notato. ^{o)} tradida R, errore notato. ^{p)} requirant R. Q. ^{q)} XXV. R. Q.

1) 'A la tête d'un ancien exemplaire du recueil des décrets compilé par Burchard, manuscrit qui a appartenu autrefois au baron de Crassier, et ensuite au R. M. David, chanoine de l'église de St.-Jean à Liège'. Folium 68' indicat editor in annotatione. 2) 'Ex cod. ms. olim Baronis de Crassier nunc D. David Canonici Leod. f. 68'. Quix. 3) Langium igitur codicem antiquum illum Burchardi descripsisse verisimile est. Care ne ex eadem foliorum (68') numeratione ad sententiam movearis, baronem de Reiffenberg et Quixium ipsos ut nisi Langii manuscriptum prae oculis habuissent.

442. SACRAMENTUM NOBILIUM ROMANORUM.

(1083.)

Exscripsit Pertz e codice Musaci Britannici Arundel Mss. 390 fol. 132 manu saec. XI. inscriptum et edidit SS. VIII, 461 not. Quam editionem repetiverunt Watterich 'Pontificum Romanorum Vitae' I, 456 not. 2 et Jaffé 'Bibliotheca rer. German.' II, 678 not. 5. De re cf. Bernoldi Chronicon ad a. 1083, SS. V, 438 et Ekkehardi Chronicon ad a. 1083, SS. VI, 205. (P. drest.)

Sacramentum.

10 Tibi dicamus, rex Heinricus), quod nos infra terminum illum, quem tecum ponemus¹, ad XV dies postquam Roman veneris, faciemus te coronare papam Gregorium, si vivus est vel si forte de Roma non fugerit. Si autem mortuus fuerit vel si fugerit et reverti noluerit ad nostrum consilium, ut te coronet infra constitutum terminum, nos papam eligemus cum tuo consilio secundum canones et ipsum papam studebimus per
15 bonam fidem, ut te coronet, et nos studebimus per bonam fidem, ut Romani faciant tibi fidelitatem. Haec omnia observabimus tibi absque fraude et malo ingenio, nisi quantum communi consilio nostro et tuo addatur vel minuatur.

443. SYNODUS QUEDLINBURGENSIS PRAESENTE HERIMANNO REGE CELEBRATA.

1085. Apr. 20.

*Gesta abbreviata exstant in codice Vaticano Christinae 979 saec. XI—XII. fol. 1, et pro parte iam legi nequiverunt a viro cl. Simonsfeld, qui ea a. 1878 nostris usibus descripsit. Cum autem Bernoldus in Chronico (SS. V, 442) ea ad verbum receperit, ex ipso lacunas et menda codicis emendari licet. Animadvertendum certe, Bernoldum lectum
25 adhibuisse, qui aliquotiens a codice discedat: in cap. 1 nomen clerici illius Bambergensis, Gumperti, affert, in cap. 14 plures episcopos excommunicatos nominat: capite 7 vero omnino caret. Subscriptiones, quas lectui Gestorum e Bernoldo petitorum subiunxerunt Goldastius I, 244 et conciliorum collectores e. g. Hartzheim III, 201. Mansi XX, 607.
30 opus falsarii esse, non est cur monerimus. E codice Vaticano editionem nuperime paravit Svradek 'Die Streitschriften Altmanns von Passau und Wezilos von Mainz' p. 178. Qui etiam p. 38 animadvertit, Altmannum in libelli sui prioris cap. 15 (p. 111) pleniora synodi Gesta in usus vertisse, quippe qui formulam afferat, qua synodales heresim Wezelonis dampnaverint. — Stumpf, Reg. 3001. (P. drest.)*

35 ¹ V. Not. 1 secundum Ekkehardum

Anno dominico incarnationis MLXXXV. indiet. VIII. Odo sancto Ostiensis ecclesie episcopus et [domni apostolici]^a pape Gregorii legatus synodum in Saxonia in ipsa paschali ebdomada apud Quintilinburch collegit. Cui synodo venerandus [Gebhardus Salz]burgensis archiepiscopus interfuit. Item Hartwicus Magdeburgensis archiepiscopus cum suis suffraganeis. Item suffraganei Magontiacensis ecclesie de Saxonia. Wirceburgensis^b autem episcopus et Wormaciensis, Augustensis quoque et Constantiensis de Alemannia, quia ipsi canonica necessitate impediti venire non potuerunt, per legationem suam se sancto concilio representaverunt seque per omnia eiusdem synodi statutis assensuros mandaverunt. Rex etiam Herimannus^c cum suis principibus eidem synodo interfuit.

1. Cum igitur omnes iuxta ordinem suum consedisent, prolata sunt in medium decreta [sanctorum patrum] de primatu sedis apostolico, quod nulli umquam liceat eius iudicium retractare vel de eius iudicio iudicare, quod et totius synodi publica professione laudatum^d et confirmatum est; et hoc utique contra fautores Heinrici^e, qui fideles sancti Petri constringere voluerunt, ut excommunicationem domini [pape] su]per Heinricum factam cum illis retractare presumerent. Quidam autem Babinbergensis clericus^f Romani pontificis primatui derogare volens in mediam sinodum se contulit asserens, Romanos pontifices hunc sibi ipsis primatum ascripsisse, non aliunde concessum hereditasse, videlicet ut nullus de eorum iudicio iudicare debeat nec illi alicuius iudicio subiacent. Qui cum aperte a toto synodo confutaretur, precipue^g ²⁰ tamen [a quodam laico] convictus est per illud evangelicum: 'Non est discipulus^h super magistrum'. Cum enim hoc generaliter in omnibusⁱ ordinibus observandum de]putetur, ne maior a minore iudicetur, quis hoc vicario sancti Petri denegare poterit, quem omnes catholici pro domino et magistro venerantur.

2. In eadem synodo ordinatio Wezelonis Magontini invasoris^k, immo omnes ordinationes vel consecrationes^l ab excommunicatis [factae^m penitus irritae iudicatae sunt iuxta] decreta sanctorum patrum Innocentii, Leonisⁿ, Pelagii atque successoris eius, sanctissimi pape^o Gregoriiⁿ.

3. Item se]cta praedicti Wezelonis et sociorum] eius^p sub anathemate dampnata est, quae asserit seculares rebus suis expoliatos ecclesiastico non subiacere^q iudicio [nec] excommunicari posse pro] suis excessibus, quaeque^r etiam excommunicatos absque reconciliatione recipi posse contendit.

4. Statutum est [autem ibi, ut quicumque ab episcopo suo nec of]ficio nec communionem privato excommunicatus esset, etsi iniuste, nullatenus tamen reciperetur ad communionem [nisi absolutus ecclesiastico more].

5. [Similiter] et pro sacrilegio excommunicatos decrevit sancta synodus non recipiendos absque solita reconciliatione, [etsi iam dudum, quod sacrilege sibi] vendicaverunt^s, reddidissent.

6. In^t eadem synodo presbiteris, diaconibus, subdiaconibus perpetuo iuxta sanctorum patrum [decreta in]dicta est continentia.

7. Item^u statutum est, ne quis deinceps emat vel vendat alien

8. Item [statutum est, ne laici pallas alta]ris vel sacra vasa contingant.

9. Item ne laici decimas sibi vendicent in proprietatem sive^v etiam [in beneficium nisi concessione legitimorum possessorum].

443. ^a) *supplevimus ex B, ubi tamen verba pape Gregorii desunt.* ^b) Witenburgensis? *cod.* ^c) *sequitur in cod. . . manus.* ^d) *irratum perpram cod.* ^e) *contra Heinricianos B.* ^f) *(tum-pertus add. B.* ^g) *praestante? cod.* ^h) *discipulus cod.* ⁱ) *ecclesiasticis add. B.* ^k) *Sigefridi Augustensis et Norperti Curienensis add. B.* ^l) *confectiones cod.* ^m) *loco ab exc. factae B: excommunicatorum.* ⁿ) *primi add. B.* ^o) *sanct. pape des. B.* ^p) *W. eiusque sociorum B.* ^q) *subiacere cod.* ^r) *quosque cod.* ^s) *vendicaverunt B.* ^t) *Item statutum est in cod.* ^u) *cap. 7 deest in B.* ^v) *nec B.*

10. Item ut primi mensis^w ieiunium in quadragesima^x et estivum in pentecoste^y celebretur.

11. Item ne quis [caseum vel ova comedat in quadragesima].

12. Item sinodali iudicio confirmata atque laudata est ordinatio domini Gebhardi^z Constantiensis episcopi, [immo omnia quae praefatus sedis] apostolice legatus, cum esset Constantiae, ordinavit.

13. Item ibi mota est quaestio de consanguinitate [ipsius regis et] uxoris [suae. Unde rex] in media synodo surrexit seque de hac re sanctae synodi iudicium per omnia observaturum professus est. [Sancta autem synodus in presenti hanc] causam canonice examinare non posse iudicavit, eo quod^a legitimi accusatores infra [synodo^b non adessent].

14. [In fine autem synodi sententia anathematis] cum ardentibus candelis promulgata est in Guibertum heresyarchen, sedis apostolicae pervasorem^c [et in apostatas sancti Petri Ugo]nem Album et Iohannem Portuensem exepiscopos et Patrum quondam cancellarium. Item^d in Wezelonem Magontine sedis invasorem, Leomarum Bremensem, Utonem^e Hildisheimensem^f exepiscopos; in hos inquam^g et in omnes eorum [complices inevitabilis] sententia anathematis promulgata est.

444. MATHILDIS COMITISSAE DONATIO.

1102. Nov. 17.

20 De hac donatione celeberrima tempore Gregorii VII. primum facta¹⁾ et a. 1102 renovata a. 1872 doctissime egit vir cl. Pannenberg 'Studien zur Geschichte der Herzogin Matilde von Canossa' (Göttingen), qui etiam p. 40 editionem novam instauravit, cui nos grato animo non pauca debere profiteamur. Editionem nostram paravimus subsidiis quae ille indicaverat. Quae sunt: M fragmenta duo inscriptionis in marmore sculptae litteris
25 saec. XII, quae iam olim in pavimento cryptarum basilicae Vaticanae reperta erant; maius fragmentum iam anno 1631 inventum Franciscus Maria Torrigio in usus editionis novae vertit in libro 'Le sacre grotte Vaticane' (ed. II. Romae 1639) p. 338; rudi arte imaginem aere sculpi iussit a. 1764 Borgia 'Memorie istoriche della città di Benevento' II. ad p. 84, quam imaginem deinde repetivit a. 1773 Dionysius 'Sacrarum Vaticanarum basilicae
30 cryptarum monumenta' Tabula XXXV (ed. II. a. 1828). Tum Sarti et Settele a. 1840 in libro 'Ad Dionysii opus de Vaticanis cryptis Appendix' denuo imaginem fragmenti istius maioris meliorem aere incisam dederunt, adiuncta imagine fragmenti minoris, quod delece- rant, Tabula VII. Haec duo fragmenta parvam partem linearum septendecim superiorum servaverunt²⁾, quam in editione nostra typis crassioribus insigniri iussimus. — 1) codex

35 443. w) loco primi mensis B: verum. x) prima ebdomada quadragesimae B. y) semper add. B. z) Gebhardi cod. a) eoque cod. b) infra synodo des. B. c) pervasorem cod. d) Item -- invasorem infra B. e) Uthonem cod. f) Ottonem Constantiensem, Burchardum Basiliensem, Houzomannum Spirensensem exepiscopos; item in Wezilonem Mogontinum pervasorem, Sigifredum Augustensem, Nortbertum Curiensem add. B. g) inq cod.

40 1) Comitissam revera iam Gregorii VII. tempore bona sua apostolice sedi legavisse, quod h. n. Giesebrecht negaverat, argumentis firmissimis nuper probavit vir cl. Scheffer-Boichorst 'Mittheilungen des Instituts für osterr. Geschichtsforschung' IX, 136. XI, 119. 2) Valde erravit vir cl. Pannenberg p. 38 contendens, Sartium et Setteleum tria fragmenta nova invenisse, quibus adhiuc integras septendecim lineas

bibl. Vaticanae Ottobonianus 3057 Albini collectionem continens, saec. XII. ex. fol. 135; contulit a. 1884 Waitz; 2) codices Libri censuum Cencii camerarii, cum Cencium in donatione describenda aliud exemplar ac codicem Ottobonianum secutum esse eluceat; et quidem 2a) codex tabularii Vaticani Avinionensis 2529 saec. XIV. ex. fol. 114 secundum editionem Theineri in 'Codice diplomatico domini temporalis s. sedis' I, p. 10 nr. 10; 3) textus propius accedit ad textum codicis 1 quam 2b) codex bibliothecae Vaticanae 8486¹ saec. XIII. in. fol. 130'. Praeterea sub B scripturas nonnullas adnotavimus editionis principis Annalium Baronii (a. 1607 tom. XII, p. 27 § 20). Baronius diploma nostrum invenit Donizonis Vitae Mathildis in codice quodam subinstructum², praeterea 'in Vaticano codice, quo eiusmodi publica monumenta descripta leguntur', quo nimirum fundamento editionis usus est³; alia etiam exemplaria quaedam in usus suos vertit, ut ipse testatur⁴. Codicem istum exemplar quoddam Libri Cencii fuisse, vir d. Pammenborg autumavit; equidem de codice quodam Libri privilegiorum sanctae Romanae ecclesiae a Platina saec. XV. ex. confecto cogitare malim. Ut haec sunt, quin textus Baronii longius a genuino recedat, non est dubium. Eadem est ratio textus, quem a. 1612 Tegnagel in libro 'Vetere monumenta contra seismicos' p. 234 e codice quodam Donizonis⁵ publicavit et lectionibus variis illustravit, quas una excepta ex editione Baronii desumpsit. Quem textum depravatum, a. 1707 a Leibnitio ('Scriptores rer. Brunsvicensium' II, 687) repetitum, non curavimus. Editio denique Cencii ('Monumenta dominationis pontificiae' II, 238) ope codicis Ottoboniani instaurata est. Nos scripturam marmoris secuti, ubique ac posuimus, quamquam cod. 1 litteram o praebet.

Animadvertendum certe est, textum marmoris incisum autographum minime fuisse; autographum potius in membrana exaratum et sigillo munitum erat. (P. deest.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi MCII. XV.^a die Kal. Decembris, indictione X.^b Tempore domini Gregorii VII. papae, in Lateranensi palatio in capella^c sanctae crucis, in praesentia Centii^d Fraiapano^e, Gratiani, Centii^d Franculini et Alberici de Petri Leonis^f, Cices^g et Beneicasa^h fratris eius etⁱ Uberti de Tascio^k et aliorum plurium, ego Matilda^l Dei gratia comitissa pro remedio animae meae et parentum meorum dedi et optuli^l ecclesiae sancti Petri per interventum domini Gregorii VII.^m papae omnia bona mea iure proprietario, tam quaeⁿ tunc habuerim quam ea quae in antea acquisitura^o eram, sive iure successione sive alio quocumque^p iure ad me pertinerent^q, et tam ea quae ex hac parte montis^r habebam, quam illa quae in ultramontanis partibus ad me pertinere videbantur, omnia, sicut dictum est per manum domini Gregorii VII. papae.

444. ^a) quartadecima 2a. ^b) XI. rectius 2b, sed emendare non audeo. ^c) cappella I. 2a. ^d) Cencii 2b. ^e) Fraiapan. I: Fraugiapano 2a; Fraugiapano 2b. ^f) Leone 2. B. ^g) deest 2. B. ^h) Beneicasa 2 a. B. ⁱ) deest 2 a. ^k) Tuscio B. ^l) sic I. 2 semper. ^m) VII. deest M; papae VII 2 a. B. ⁿ) quod I. 2 a. ^o) adquisitura 2b. ^p) quocumque 2b. ^q) pertinent 2b; pertinentia B. ^r) montium B.

superiores restaurare potuissent. Editores huc clarius dicunt, cuius indolis sit Tabula VII. his verbis: 'non difficile nobis fuit ex donationis textu, dimensis utrinque iis singularum linearum partibus, quae intercederant — ita septem ac decem priores lineas restituere, quemadmodum in ipsa tabula insculptas olim fuisse probabili coniectura videtur, et quales aere incisae in tabula Appendicis huius VII. exhibemus'. Ergo omnes lectiones a. viro d. Pammenborg e marmore attatas, exceptis iis, quae typis crassioribus nos insigniri fecimus, in marmoris fragmentis nequaquam leguntur. 1) Descriptionem accuratissimam dedit vir d. Fabre 'Mélanges d'archéologie et d'histoire' III, p. 333 sq. 2) Hic non erat codex autographus Donizonis Vaticanus 4922, sed fortasse codex Vaticanus 3754, quem Bethmann (SS. XII, 349) saeculo XVII. adscripsit. 3) Ipsum iam antiquitate nonnihil laesum, ut reperimus, hic fidelissime reddimus. 4) 'Haecenus ibi facta collatione cum aliis exemplaribus aequè deparatis'. Unam tamen lectionem variam in margine adnotat: indictione XI. pro X. 5) V. p. 128. 129

Romanae ecclesiae dedi et tradidi et cartulam inde fieri rogavi. Sed^a quia cartula
 nusquam^t apparet et timeo, ne donatio et oblatio mea in dubium revocetur, ideo
 ego quae supra comitissa Matilda¹ iterum a praesenti die dono et offero eidem
 Romanae ecclesiae per manum Bernardi^u cardinalis et legati eiusdem Romanae
 5 ecclesiae, sicut^v illo tempore dedi per manum domini Gregorii VII. papae^w, omnia bona
 mea, tam quae nunc habeo quam quae in posterum^x Deo propitio acquisitura^y sum,
 et^z tam ea quae ex hac parte montis^r quam quae^z in ultramontanis partibus habeo
 vel^a habitura sum sive iure hereditario sive alio quocumque^v iure, pro mercede et
 remedio animae meae^b et parentum meorum. Quae autem ista mea bona iuris mei
 10 superius dicta una cum accessionibus et ingressibus seu cum superioribus et inferioribus
 suis^c, qualiter supra legitur^d, in integro ab hac^e die in eadem ecclesia dono et offero
 et per praesentem cartulam offeritionis^f ibidem habendum confirmo, insuper per cul-
 tellum, festucam nodatam, guantonem^g et guasionem^h terrae atque ramum arboris;
 et mo exinde foras expuli, guarpivi et absentem me feci et a parte ipsius ecclesiae
 15 habendum reliqui, faciendum exinde parsⁱ ipsius ecclesiae aut cui pars^k ipsius ecclesiae
 dederit a praesenti die quicquid^l voluerit, sine omni mea et heredum et^m proheredum
 meorum contradictione. Si quid vero, quod futurum esse non credo, si ego comitissa
 Matilda, quod absit, aut ullus de heredibus acⁿ proheredibus meis seu quaelibet oppo-
 sita persona contra hanc cartulam^o offeritionis^f quandoque agere temptaverimus aut
 20 eam per quodvis ingenium infringere quaesiverimus, tunc inferamus ad illam^p partem,
 contra quam exinde litem intulerimus, multa^q quod est pena auri optimi libras mille^r,
 argenti pondera IIII^s milia, et quod repetierimus vendicare non valeamus, sed praesens
 haec cartula offeritionis^f omnibus^t temporibus firma permaneat atque persistat. Et
 bergamena cum atramentario de terra levavi, paginae^u Guidonis notarii tradidi et
 25 scribere^v rogavi, in qua subter confirmans testibus optuli roborandam.

Actum Canusiae feliciter.

Matilda Dei gratia si quid est^w in hac carta a me facta ss.

†* Ego Ardericus^r iudex interfui et ss.^z

Ego Ubaldus iudex interfui et ss.^z

30 Signum manus^a Attonis^b de Monte Barranzonis et Bonivieini^c de Canusia, rogati
 testes.

Ego Guido notarius sacri^d palatii scriptor^e huius cartulae offeritionis^f post traditam
 complevi et dedi.

(S. N.)^g

35 444. *) 87 = set 1 *semper*. 1) nūquam 1. u) Hof 1. v) in *add. B.* w) VII. papae
dea. 2. B. x) imposterum 2a. y) huius ultimae marmoris lineae inferior pars mutilata est. z) *deest 2b. B.*
 a) loco vel — hereditario sive 2. B: quam quae (quaeque B) in posterum Deo propitio acquisitura sum, quae
 iam supra leguntur. b) *deest 2b.* c) emendavit secundum chartas Mathildis Pannucborg; suarum 1. 2b;
 suorum 2a; *deest B.* d) legimus 1; legavi B. e) ea 2. f) oblationis 1; offeritionis 2b. g) guan-
 40 tonem 2. h) quasionem 2b. i) loco pars ipsius ecclesiae B: papae. k) loco pars ipsius B: papa
 illius. l) quibquid 2b. m) ac 2. n) aut B. o) ear 1; ire *add. 1. 2a.* p) eam 2b.
 q) nudetam 2b. B. r) m. 2b. s) quatuor 2. B. t) cuetis 1. u) paginam 2a. B. v) scribi 1.
 w) siquidem 2a. x) signum crucis hic in 1. 2. y) Ardericus 2a. B. z) subscripsi 2a. a) manu 2.
 b) Ottonis 2a. c) Bonivieini 2a; Bonivieini B. d) *deest 2. B.* e) et *add. 1.* f) sic hic et 2b;
 45 oblationis 1. g) in solo 1.

445. IURAMENTUM ITALORUM ET PROMISSIO IMPERATORIS.

(1111? 1122?)

Damus secundum editionem Iaffèi in 'Bibliotheca rer. German.' V, 284 nr. 159 e codicibus tribus collectionis Udalricianae 1) Vindobonensi 398 f. 125'; 2) Zwettlensi 283 p. 275; Vindobonensi 611 f. 60'. Pertz Goldastium I, 259 et Mansium XXI, 276 secutus opinabatur, formulam esse eam, per quam Heinrici V. legati, pace cum ecclesia Wormatiac restituta, Italos ad fidem imperatoris constrinxerunt. Cui adstipulatus est Giesebrecht 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' III, 957. Iaffè tamen annum 1111 mavult. Qui etiam acute indicavit, in allocutione duas formulas inesse; 'quarum altera ab eo enuntiabatur, qui ad iusiurandum invitabat, haec: Si ea quae supra scripta sunt iuraveris et per rectam fidem adimpleveris; alteram post datum iusiurandum pronunciabant, hanc: Si ea quae iurasti per rectam fidem adimpleveris'. Quare et verba supra scripta sunt et iuraveris et cum Iaffèo unctis inclusimus. (P. 77.)

Iuramentum^a seu promissio quae regi^b vel imperatori debet fieri. 15

Ab hac hora inantea fidelis ero N. imperatori per rectam fidem, secundum meum scire et posse. Non ero in consilio, ut vitam aut membra perdat. Italicum regnum et suam rectam potestatem infra regnum adiutor ero^c ei secundum meum scire et posse ad tenendum et defendendum contra omnes homines, qui sibi tollere voluerint.

Allocutio eius qui iuravit regi vel imperatori^d. 20

Si ea quae [supra scripta sunt] iurasti [aut: iuraveris et] per rectam fidem adimpleveris, senior meus neque per se neque per subiectam personam tollet tibi vitam aut membra nec te capiet propter hoc, quod usque modo contra eum fecisti, nisi inantea sis contra eum et convictus fueris. Prodia et proprietates, quo iuste et legaliter habes, et eas terras, quas per scriptum iuste habes, non tibi tollet, nisi iusto iudicio per veram legem sit iudicatum. Si beneficium de regno aut de ecclesiis non habueris et legem et iustitiam ante missum mei senioris feceris, non te distringet ad curtem venire senior^e meus, nisi tu sponte volueris. 25

445. ^a) Adiuratio 3. ^b) quae regi *des.* 1. ^c) *deest* 3. ^d) *sic* 2; regi vel imperatori *des.* 3; *lemma deest* 1. ^e) senior meus *des.* 3. 30

APPENDIX V.

ACTA SPURIA.

446. HADRIANI I. DECRETUM DE INVESTITURIS.

(772—795.)

Spurium, cui nomen indiderunt 'Decretum Hadriani I. de investituris' seu 'Lex regia', ea de causa proponimus, quia intime cohaeret cum privilegiis fictitiis infra edendis, quae sub nomine Leonis VIII. papae feruntur. Nequaquam diplomatis seu documenti formam hanc Legem regiam gerere, primo aspectu patet. Nequius oportet, auctorem operi suo talem formam induere voluisse. Est potius, vel e consilio auctoris, tractatus historicus, qui tempora Hadriani I. diu elapsu esse certissime et expressis verbis indicat¹. In fine tantum capituli 8 verba privilegii cuiusdam usurpantur: Ut si quis — in secula seculorum; amen². Sed haec quoque verba minime genuini diplomatis pontificii esse, quis est qui non videat. Quae cum ita sint, auctorem hoc scripto materiam historicam sibi congressisse, ut apto tempore privilegium Hadriani I. euderet³, contenderim. Auctorem fortasse Romanum putaveris, si inspexeris verba cap. 5: huius almae urbis. Sed hanc conclusionem fallacem esse ex eo elucet, quod etiam in privilegio Leonis VIII. minore c. 2, quod alius originis est, haec verba obvia sunt. Ex una autem eademque ut ita dicamus fabrica omnia haec spuria provenisse, nemo negabit. Iam tempore Henrici III. imperatoris homines notionem talis Hadriani I. decreti habuisse, Annalibus Romanis haudquaquam evincitur, cum sententia, quae ad id spectat⁴, certe temporibus Henrici IV. lectui annalium intrusa sit⁵. Ceterum non prorsus reiicimus opinionem, temporibus ipsius Henrici III, qui iam ante coronationem imperialem pontificem ordinaverat, hominem quendam ecclesiasticum partes regias sectantem ad salvandam animam decretum tale Hadriani I. sibi fingere et tractatum nostrum scribere potuisse⁶. Veri similis tamen videtur, hoc figmentum natum esse temporibus Henrici IV,

1) V. cap. 2 enuntiata: Tunc temporis et beatus Adrianus. 2) Cf. etiam enuntiata eiusdem

capituli: quod praefiximus et predecessorum nostrorum. 3) Eadem est ratio privilegii maioris Leonis VIII. 4) SS. V, 469: sicut sanctus Adrianus papa et alii pontifices confirmaverunt per privilegii detestationem. 5) Cf. Steindorff 'Jahrbücher Heinrichs III.' I, 470—472. 6) Iam homines saeculi IX.

ad id anhelabant, ut iuri regio episcopus ordinandi originem ecclesiasticam vindicarent, ut legitur in Lapi Ferrariensis epistola 81 (XXIX. ed. Desdresis du Dezert p. 101): Idque vestrae prudentiae dominus

et quidem priusquam rex coronam imperialem acceperit. Nam cum auctor narraret, Karolum Magnum adhuc regem privilegium ab Hadriano I. suscepisse, certe probare sibi proposuerat, non solum imperatori, sed etiam regi ius eligendi pontificem et investendi episcopos competere. Accedit quod iam c. a. 1085 decretum vulgatum erat (v. infra). Ergo post synodum Brixinensem (1080. Iun.) et ante coronationem imperialem (1084. Mart. 31) tractatum nostrum conscriptum esse contenderim.

Auctor tractatus nonnulli petiit e Libro pontificali, sed omnia quae tradit historica adeo confusa sunt, ut difficile sit indicatu, utrum hunc librum ipsum, an per medium quoddam adhibuerit. Ea, quae leguntur de Langobardis et de Karolo Magno, aegre ad fontem certum reducere valemus. Ceterum auctor Institutiones cognovit pariter atque auctor privilegii Leonis VIII. maioris.

Luci datum est opus nostrum primum a. 1566, cum Schardius in libro 'De iurisdictione, auctoritate et praeceminentia imperiali' (Basiliae s. a.) libellum Theoderici de Niem, de privilegiis aut iuribus imperii circa investituras tractantem, ederet. Theodericus tractatum deprompserat 'ex quodam antiquissimo libro Florentino de verbo ad verbum', ut ipse dicit¹. Editionem Schardianam repetiverunt Goldastius², omisso tamen exordio historico, et Schilterus³. Nostro saeculo vir d. Kunstmann novam editionem instituit ope codicis nostri 3 'Theologische Quartalschrift' (Tübingen) 1838, p. 336. Nos subsidia editionis nostrae adhibuimus 1) cod. Vindobonensem 2213 (Ius can. 105) optimaec notae, saec. XII—XIII. fol. 12, quem contulit vir cl. m. Waitz⁴; 2) cod. Bambergensem P. I. 9 (C. 64) saec. XII. fol. 102⁵; 3) cod. Bambergensem Q. IV. 31 saec. XII. secundum editionem Kunstmanni; codex 3 a codice 2 pendere videtur seu certe ex communi exemplari derivatus est⁶. Praeterea graviores Theoderici de Niem scripturas sub siglo T secundum editionem Schardii adnotavimus.

Decretum Hadriani iam Landulfum in Historia Mediolanensi l. II, c. 11 (SS. VIII, 49) c. a. 1085 conscripta cognovisse, Floss 'Die Papstwahl unter den Ottonen' p. 55 animadvertit. Ceterum Ivo Carnotensis excerptum praebet in Panormia l. VIII, c. 135⁷, quod ex ipsa recepit Gratianus in Decreti c. 22 Dist. 63. Ad decretum provocasse legatos Henrici V. a. 1107 coram Paschali II. Catalauni, auctor est Ekkhardus SS. VI, 244. In usus suos verterunt ipsum praeterea Tractatus de investitura episcoporum a. 1109 (Libelli de lite II, 498 n. 7), Auctuarium Sigeberti Aquicinense a. 1113 confectum, Willelmus Malmesburiensis in Gestis regum Anglorum l. II, c. 202 (SS. X, 470), Pauli diaconi continuatio tertia saec. XIII. ex. conscripta (SS. rer. Langob. p. 214), Chronicon Andreae Danduli (Muratori, Scr. rer. Ital. XII, 146).

noster iussit suggerere, non esse novicium aut temerarium quod ex palatio honorabilioribus maxime ecclesiis procurat antistites. Nam Pipinus, a quo per maximum Karolum et religiosissimum Hludovicum imperatores duxit rex noster originem, exposita necessitate huius regni Zachariae Romano papae in synodo, cui martyr Bonifacius interfuit, eius accepit consensum, ut acerbitati temporis industria sibi probatissimorum decedentibus episcopis mederetur. 1) ed. Schardius p. 787. 2) 'Statuta et rescripta imperialia' (1607) et Constitutiones imperiales IV, 1, 1. 3) 'Institutiones iur. publ. Rom. Germanici' (1696) II, 1. 4) Cf. 'Archiv' X, 489. Specimen scripturae dedit Sickel 'Monumenta graphica' Fasc. IV, Tab. XI. 5) V. 'Archiv' VII, 822. 6) Tractatus aestat quoque in cod. Vaticano 1984 saec. XII. in fol. 191 ('Archiv' V, 83), in cod. univers. Pragensis B. 12 saec. XV, qui codicem quandam saec. XII. ex. praecise descripsit et etiam Leonis VIII. privilegium minus et cessionem donationum continet (v. 'Abhandlungen der Böhm. Ges. der Wissenschaften' VI. Folge, II. Band, p. 18), cod. Paris. Sorbonne 280 ('Archiv' VIII, 301). 7) Non vero in Decreto l. VIII, c. 134, ut Pertz scripsit, qui excerptum hoc e codice Panormiae Vindobonensi 2195 fol. 104 LL. II, 2, p. 169 not. edidit. Neque in Leonis Decreto neque in Collectione canonum tripartita tempore Urbani II. scripta canon legitur, ut falso contenderunt Pertz et Bethmann 'Archiv' XI, 844. Cf. Hirsch 'De Sigeberti vita et scriptis' p. 44. 45. Canonem autem existare in codicibus Duacensi 700 saec. XII. et Parisino 4282, auctor est Bethmann l. c.

Incepit hystoria Karoli Magni regis Francorum et decreta beati Stephani Adrianique papae^a.

(1) Tempore ex quo Longobardi Italiam intravere, Romam quoque obsederunt^{b,1}, Italicum vero regnum invasero et per XII annos absque rege detinuerunt². Itaque^a ex ipsis regem constituere et prevaluere usque ad Karolum regem, qui Desiderium cepit regem Longobardorum in Papiam^d per longam obsidionem. Cuius filius Adelechi^e fugam duxit in marinis partibus^f. Hucusque legati Constantinopolitanae urbis Romae Italiaeque commorantes^g detinebant oppida^h et tributa colligentes erarioⁱ augusti Constantinopolim deferebant^k. Cumque expulsi sunt^l a gente^m Longobardorum, ipsi quoqueⁿ Longobardi usque ad Karolum regem regnum detinuerunt^o. (2) Accidit vero, quod Liuprandus^p rex Longobardorum Ravennam obsedit et Classim^q destruxit^{r,3}; exarchus^s vero Ravennae cum Ravennatibus Romam petierunt et Constantinopolim navigio iter^t direxerunt. Post haec vero Aistulphus^u rex Longobardorum exarchatum Ravennae, exarchatum Histriae^v seu ducatum Ferrariae invasit et Faventiam seu Cesenam^w tulit de Romana aeclesia. (3) Tunc temporis Stephanus papa^x pro tanta persecutione legatos Franciam^y direxit Karolo regi Francorum^z, ut proelia Romane aeclesiae defenderet pro amore beati Petri. Ipse^a vero Karolus pietate commotus^b Aistulpho regi sepius legatos misit nichilque profecit. Aistulphus tamen omnia bona remandavit et satisfacere^c se in omnibus promisit^d et nichil horum observavit^e. Post mortem vero^f Aistulphi Desiderius^g regnum obtinuit et res aeclesiae nichilominus invasit. Ad quem Karolus^h sepius legatos misit eiusdem rei. Ipse vero Desideriusⁱ bona aeclesiae relinquere se promisit^l per omnia et^k nichil profecit. (4) Stephano^l vero defuncto, Adrianus papa Karolo legatos^m direxit etⁿ ut Romam veniret ad defendendas res aeclesiae postulavit. Tunc temporis Karolus Italiam ingressus^o Papiam obsedit et relinquens ibi exercitum Romam tetendit ad sanctam resurrectionem^p ibique satis^q honorifice susceptus est a beato Adriano papa et a^r cunctis ordinibus Romanorum et in laudibus civitatis^s adclamatum est: 'Karolo perpetuo^t augusto a Deo coronato^u vita et victoria'^v. Post vero sanctam^w resurrectionem reversus Papiam cepit Desiderium

446. ^a) *lemma in 2. 3*; Ex decretis Adriani papae Karolo regi; in *cod. Prag.*: Ex — regi Francorum.

- 30 ^b) obsiderunt 1. *T.*, qui addit: et ceperunt. ^c) ita quod — constituerint — prevaluerint *T.* ^d) Papiam 1. ^e) Idechi 3; Ydechi 3; Adolgius *T.* ^f) fugam cepit in marinis *T.* ^g) commorati 2. 3; *deest T.* ^h) oppida 1. ⁱ) colligebant et in aerarios 2. 3; colligebant et ea ex erario *T.* ^k) Romanam et alias ecclesias Italiae non defendebant *add. T.* ^l) Cumque illi expulsi essent *T.* ^m) sunt agente 1. 2. 3. ⁿ) *deest T.* ^o) detinuerunt 2. 3. ^p) Liuprandus 2. 3; Liutprandus *T.* ^q) Classim 2; captam *T.* ^r) construxit 2. 3. ^s) hexarchus *T.*; exarchatus 1. 2. 3. ^t) iter *deest T.*; Const. inde *T.* ^u) Aistulph. semper 2. 3. ^v) Ystriae 2. 3. ^w) Cesenam 1; Cesenam abstulit Romanae ecclesiae *T.* ^x) qui transtulit imperium de Graecis in Germanos in personam dicti Caroli, qui fuit in Germania natus, educatus, mortuus et sepultus *add. T.* ^y) leg. misit ad Germaniam *T.* ^z) regi Fr. Karolo 2. 3. ^a) Isto *T.* ^b) motus *T.* ^c) satisfactorum 2. 3; Nam licet Aistulphus omnia ^d) bona ecclesiae Romanae ablata ei restituiturum et satisfactorum *T.* ^e) repromisit 2. 3. ^f) sic 2. 3; et et nichilque profecit observavit 1; promisit, nihil tamen horum obs. *T.* ^g) *deest T.* ^h) cuius filiam dictus Carolus habuit in uxorem, qua defuncta contraxit matrimonium cum quadam filia ducis Suoviae in Germania, quae fuit mater Pii Ludouici eiusdem Caroli filii et qui ei in imperio immediato successit in *parentesi add. T. suo sane Marte.* ⁱ) rex *add. T.* ^j) repromisit 2. 3; bona reddere ecclesiae illaquo relinquere velle promisit *T.* ^k) quod 3. ^l) Itaque istis temporibus Adrianus papa, qui dicto Stephano successit in papatu, ipsi Karolo legatos misit et ut *T.* ^m) litteras 2. 3. ⁿ) quibus 3. ^o) Carolus vero rex ingressus Italiam *T.* ^p) ad diem solennem resurrectionis sanctae *T.* ^q) *deest T.* ^r) *deest T.* ^s) etiam ei *T.* ^t) semper *add. T.* ^u) *deest T.* ^v) sanctam vero 2.

- 50 1) *Cf. Libr. pontif. Vit. Pelagii II.* 2) *Interregnum 12 annos durasse, dicunt Origo gentis Langob. c. 6 et Historia cod. Gothani c. 6 (SS. ver. Langob. 5. 10); Paulus II, 32. III, 16 vero annos 10.* 3) *Cf. Libr. pontif. Vit. Gregorii II: melius tamen quadrare videtur Paulus VI, 49.* 4) *Hoc sapit exclamationem populi in coronatione Karoli factam, quam trulit Lib. pont. VII. Leonis III.*

regem duxitque in captivitate[m]. (5) Deinde reversus^w Romam constituit^x sanctam ibi^y synodum cum Adriano papa in patriarchio Laterani^z in aeclesia sancti Salvatoris. Que reverentissime celebrata est a C quinquaginta tribus^a viris^b religiosissimis^c, episcopis et abbatibus, adhuc etiam a iudicibus et legis doctoribus et ab universis ordinibus et regionibus^d huius alme urbis et a cuncto populo^e, clero^f sancto Romano aeclesiae, exquirentibus usus legesque et mores^g et quemadmodum hereses et seditiones^h abolereⁱ possent, de^k apostolica sede et de dignitate patriciatus et^l Romano imperio, ex quibus omnibus nimius error crescebat universo orbi^m. Populus itaque Romanusⁿ more solito legem condebat^o. Sed difficile erat pro unoquoque negotio tocians tot^p in unum congregare^q. Unde^r suum^s ius et potestatem imperatori^t concesserunt, prout^u legitur: 'Populus itaque Romanus concessit ei^v et in eum^w omne suum ius^x et potestatem'. (6) Ad hoc^y quoque exemplum prefatus Adrianus papa eum omni clero et populo et universa sancta synodo tradidit^z Karolo Augusto omne suum ius et potestatem eligendi^a pontificem et ordinandi apostolicam sedem, dignitatem quoque patriciatus^b similiter^c ei^d concessit. (7) Insuper archiepiscopos, episcopos^e per singulas provincias ab eo investituram accipere definiunt^f. Post hec consecrationem suscipiant^g, unde pertinet^h; ita tamen ut abolita sit veterum sententia moresque in posterum, quatenus nemo per cognationem vel per amicitiam aut per pecuniamⁱ sibi eligat episcopum; sed soli regi^j huiusmodi reverenda tribuatur facultas. Veruntamen quamvis^k a clero et a populo aliqua presumptione vel religionis causa eligatur episcopus^l, nisi a rege laudetur et investiatur, a nemine consecratur. (8) Ex hoc ipso tot^m prolatis sententiis ab universis, qui in hac sancta synodo congregati fuerant in nomine Trinitatis, Adrianus papa pre omnibus hec omniaⁿ concessit, laudavit et affirmando constituit. Ad hec etiam^o roborando subintulit^p: 'Ut si quis posthas contra^q hanc sanctam synodum temerator repertus fuerit sive contra hoc^r quod prediximus repugnaverit^s, cuiuscumque gradus sit^t vel ordinis aut^u officii vel^v dignitatis aut generis^w, sciat se in^x iram beati Petri apostolorum principis et omnium sanctorum et^y predecessorum nostrorum casurum et anathematis vinculo dampnatum perpetualiter victurum, in^z excommunicationem quoque universalis aeclesiae et cuncti populi Christiani emer-surum^a; insuper nisi a malo resipuerit, inrevocabili exilio puniatur^b vel ultimis suppliciis feriat^c et bona eius^d publicentur. Qui vero pio intuitu custos^e et observator in omnibus extiterit, benedictionis gratiam vitamque eternam^f cum omnibus sanctis sine fine^g habere mereatur^h in secula seculorum; amen'.

446. ^w) Post haec reversus est T. ^x) loco constituit — cum T: ubi constituta est sancta synodus a beato. ^y) ibi sanctam 2. 3. ^z) in palatio Lateranensi videlicet T. ^a) C et tribus 3; tribus 35 *superscr.* 1. ^b) *deest* 2. 3. ^c) religiosissimis 1. ^d) religionibus 2. 3. ^e) *deest* 2. 3. T. ^f) huius *add.* T. ^g) eiusdem ecclesiae et imperii *add.* T. ^h) et sed. *des.* 2. ⁱ) absolvere 3; aboliri T. ^j) et de 3. ^k) atque 3. ^l) in univ. orbe 3. T. ^m) Romanorum 1. ⁿ) condebat 1. ^o) *deest* T. ^p) congregari T. ^q) Indo ergo 2. 3. ^r) sententiam T. ^s) imperii 1; imperii imperatori *recte ut videtur* T. ^t) quemadmodum T. ^u) Carolo T. ^v) et in eum *des.* 2. 3; *transulit add.* T. 40 ^x) ius suum 3. T. ^y) hec 1; eorum T. ^z) concessit T. ^a) summum *add.* T. ^b) loco patriciatus — concessit T: principatus, sicut scribitur *distin.* 53. Adrianus. ^c) *deest* 2. 3. ^d) *deest* 1. ^e) definiunt 2; diffiniunt T. ^f) *deest* 2. 3; accipiunt T. ^g) pertinent 2. 3. T. ^h) pecuniarum accptionem T. ⁱ) Romanorum *add.* T. ^j) si ab universo clero et cuncto populo T. ^k) ep. cl. 3. ^l) ipso tot *des.* T. ^m) *deest* T. ⁿ) quoque 3. ^o) Ad hoc etiam totum roborandum *des.* 45 *decrevit* T. ^p) hac contra *des.* 1. ^q) hec 1; hoc totum quod produximus T. ^r) repugnavit 3. ^s) sit gradus 2. 3. ^t) vel 2. 3. ^u) aut 2. 3. ^v) vel generis 2; aut generis *des.* 3. ^w) *deest* 1. ^x) *des.* 2. 3. ^y) *deest* T. ^z) incursurum T. ^a) prematur T. ^b) ei 3. ^c) horum *add.* T. ^d) a Deo *add.* T. ^e) sine fine *des.* 1. ^f) mereatur habere 3.

447. KAROLI MAGNI CONSTITUTIO
DE EXPEDITIONE ROMANA.

790. Iun. 6.

Celebre hoc falsum in monasterio Augiensi in laeue Bodamico sito circa a. 1160
 5 confectum esse, nuper clarissime comprobavit vir cl. Scheffer-Boichorst 'Zeitschrift für
 Geschichte des Oberrheins, Neue Folge' III, 173 sq.¹ Quam ob rem fas est, nos codicem
 unicum qui ad tabularium Augiense recedit, quamvis recentioris aevi sit et scripturis
 singularibus excellat, pro fundamento textus ponere, scribendi tamen ratione optimi codicis
 saeculi XII. (3) observata. Codices, quibus usi sumus, sunt ergo hi: 1) codex tabularii
 10 Karlsruhani sign. Repertorium Reichenau 373 fol. 5 a. 1593 curatus a Carolo Brantzen,
 cui fortasse adhuc autographum prae oculis fuit²; contulit vir d. Richardus Fester tabulario
 illi adscriptus; nonnullis scripturis propius ad codicem Augiensem accedit 2) codex lat.
 Monacensis 5254 (Chiem. can. 4) saec. XII. ex., Sermones S. Bernardi continens, fol. 161'
 (ultimo) manu saec. XII. ex.; 3) codex lat. Monacensis 5260 (Chiem. can. 11)³ saec. XII,
 15 originis Augustanae, fol. ultimo; 4) codex lat. Monacensis 3519 (Aug. civ. 18) saec. XII, qui
 eadem continet ac codex 3 illoque ex eodem exemplari derivatus est⁴, fol. 47' (ultimo);
 5) codex Giessensis 176 (Senckenberg. 42) anno 1470 ab Erasmo Sagn de Frisinga cu-
 ratas, qui Ottonis Frisingensis opera continet⁵, fol. 233; contulit vir d. Karolus Kunze;
 6) codex monasterii Claustroneoburgensis 260 saec. XIII. fol. 174', quem ut etiam sequentem
 20 contulit vir d. Iosephus Donubaum; 7) codex monasterii Saucrucensis 82 saec. XIII. fol. 144'
 (ultimo), qui in incunte capite 13 abruptitur.

Editiones constitutionis, adnotatis codicibus e quibus profluae sunt, enumeravit vir
 cl. Mühlbacher. Accedit nuperrime editio viri d. Doebert 'Monumenta Germaniae selecta'
 IV, 302, qui textum codicis 3 accuratissime typis dedit, adnotatis lectionibus codicis 2,
 25 quem ipse contulit, codicis 5 secundum Pertziuum et codicis 1 secundum Schefferi disser-
 tationem p. 187.

Ad constitutionem nostram provocasse Gregorium X. papam in epistola principibus
 a. 1257. Oct. 15 data (Theiner 'Codex dipl. domini temp. s. sedis' I, 194) ante hos decem
 annos animadverti 'Neues Archiv' V, 239. — Böhmer, Reg. imp. I, 297.

30

(P. pars II, 2.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Karolus^a divina favente^b gratia rex
 Francorum et Romanorum.

1. Si predecessorum nostrorum morem sequimur, non solum presentibus sed et
 succedentibus subvenire nitimur. Haec de causa cognoscat universorum^c experientia,
 35 qualiter dum pro nostra consecratione coroneque perceptione proficiscendi tempus ad
 apostolicam sedem instaret, cum^d multis principibus annum Wormatic^e transeginus
 ibique omnem reipublice^f statum utilem et honestum confirmare, nocivum atque con-

447. ^a) Karolus 5. ^b) deest 6. 7. ^c) universorum cognoscat 2—7. ^d) quam
 add. 2—7. ^e) wormatic^e 4. ^f) reipublice 6.

40 1) Schefferi argumenta confirmavit Brandi 'Quellen und Forschungen zur Geschichte der Abtei
 Reichenau' I, 107. 2) Cf. Scheffer l. c. 187. Qui etiam p. 177 not. animadvertit, a codice 1 pendere
 eiusdem tabularii codices duos: Reichenauer Kopiebuch II, Nr. 637 fol. 82 et Codex miscellus 312 fol. 14.
 3) De illis quae continet v. LL. III, 186 et 'Archiv' XI, 539. 4) Cf. LL. III, 186 et 'Archiv' XI, 561.
 5) Cf. Gestorum editionem Waitzianam p. XXVII. Ab eo pendet eod. bibliothecae principis de Thurn et
 45 Paris Ratismensis 182, olim monasterii Neresheim, saec. XVI. r. ibidem.

trarium radioitus^z extirpare decrevimus. Interim dum hec agerentur, casu contigit, principes cum militibus de Romana expeditione, que tunc^h instabat, acerbe contendere, distringentes^l eos multo plures halspergas de beneficiis suis sibi^k ducere, quam^l illi faterentur se posse vel iure debere. Sed quoniam^m hoc^u non ab aliquo antecessorum^o nostrorum terminatum fuit^r, dignum^q duximus, ut eorum alterationi finem et modum^s imponeremus atque decretum et certam aliquam legem super omni Romana expeditione ederemus^t.

2. Statuimus ergo et decernimus^z cum consensu omnium^l tam spiritualium quam secularium principum ibidem nobiscum^u assidentium: quando pro corona nostra vel pro^v aliqua regni utilitate aut honore Romana expeditio a nobis vel a successoribus^o nostris preparatur, ad omnium nobiscum cunctium preparationem annus cum VI ebdomadibus pro induciis detur et taliter per^h totum^w regnum fidelibus nostris indicetur.

3. Quicumque autem secundum hanc legem eadem^z expeditio imperetur, si ad curiam^r Gallorum, hoc est^z in campum qui vulgo Rungalle dicitur, dominum suum non comitetur et ibi cum militari apparatu non representetur^a, feodo^u, preter hos qui cum^c gratia dominorum suorum^d remanserint, in conspectu nostro absque spe recuperationis privetur.

4. Qui^o autem per hominum^l, sive liberi sive servi seu^s famuli, dominis suis adheserint, quot^h decem mansos in beneficio possideant^l, tot brunias^k cum duobus scutariis ducant^l, ita tamen ut pro halsperga tres marcas et pro singulis scutariis singulas^o marcas accipiant. Et sic eundo ac^m redeundo cum hoc stipendioⁿ, sine omni dominorum dampno vel expensa, nisi quantum ipsis^o dominis placuerit, fideliter serviant.

5. Si autem forte, quod absit, accidat ut idem milites diversos dominos propter diversa acquirant beneficia^p, ne aliquod^q beneficium indebitum vel sine servitio romanent, singuli singula debita stipendia^r singulis dominis persolvant, videlicet quantum ab ipsis, si irent^a, accepturi erant, tantum se daturos cognoscant, vel in prefato loco, ut dictum est, feodum amittant. Nisi aliqui a nobis^l vel a regno sint inbeneficiati; hi si^u nobiscum vadant, nolimus^v ut feodum amittant, set^w stipendia, nisi voluntate dominorum, non pretermittant.

6. Similiter de^z ecclesiarum filiis vel domesticis, id est ministerialibus, vel quorumcunque principum clientela^r, qui cottidie ad serviendum parati^z esse debent, statuimus, ut quicumque^a V mansos in beneficio possideant^b, domino suo ad quem pertinent bruniam cum uno scutario ducant^o.

7. Et hoc in arbitrio dominorum pendeat, quos ducant, a quibus stipendia accipiant, quibus^d halspergas^o concedant.

8. Ipsis etiam ad itineris preparationem V libro sue monete in stipendium tribuantur^f, et duo equi, unus currens et^s alter ambulans, addantur, ac duobus sociis

447. z) a dictis 1. h) deest 1. l) constringentes 2-7. k) deest 6. 7. l) quia 1. m) quia 1; quō 4. n) deest 7. o) decessorum 7. p) fuerit 3. 4; fuerat 5. q) igitur 1; duximus dignum 4. r) concederemus 2-7. s) decrevimus 2-7. t) omnium deest 2-7. u) bis in 6. 7. v) pro deest 2-7. w) per totum taliter 4. x) supra lin. add. 2. y) ruinam 1. z) pro hoc est 1: hunc. a) representantur 5. b) feodo 5-7, similia semper. c) deest 5. d) deest 1. e) Quicumque 2. f) hominum 1. 4. g) servi seu des. 2-7. h) quot 2. i) possideat 2. k) brunas 5. l) ducant — scutariis des. 4. m) et 5. n) stipendio 3; stipendio corr. 4. o) ipsius 4. p) beneficia acquirant 2-7. q) aliquot 6. 7. r) stipendia deest 2-7. s) iarent 1. t) a nobis aliqui 4. u) deest 7. v) volumus 6. 7. w) seu 1. x) deest 1. y) sequitur statuimus statim deletum in 2. z) deest 5-7. a) qui 1. b) possideat 2. c) ducat 1. 2. d) etiam add. solus 5. e) halspergam 1. f) tribuant 1. g) et deest 2-7.

soumarius^b victualibus^a bene oneratus^k committatur^l, qui ab ipsis ad opus dominorum diligenter custodiatur.

9. Ipsi quoque in dominorum tamdiu vivant procuratione, quamdiu in incepta vadant expeditione.

10. Et quicquid a rebellibus regni^m pugnando acquisierint, duas partesⁿ ad dominos^o deferant, terciam sibi pro consolatione retineant. Quos autem non pascunt domini, ad ipsos reportent terciam partem sui acquisiti.

11. Singuli vero principes suos habeant officinarios^p speciales^q, marscaleum, dapiferum, pincernam et kamerarium. Qui IIII quanto plus sunt laboraturi, tanto plus in stipendio, in vestitu, in equitura^r pro ceteris sunt honorandi, scilicet^s unicuique istorum X libro eum tribus equis tribuantur, quartus marscalco addatur, quorum unum ad currendum^t, alterum^u ad pugnandum, tercium ad spatium^v, quartum^w ad loriam portandum.

12. Isti vero tales remanere cupientes, si apud dominos impetrare valeant, quot^x mansos possideant, tot libras sue^y monete vel totum fructum feodi in illo anno pro stipendio persolvant.

13. Ut autem regale^z nostrum imperium ab omnibus^a habeat supplementum, hoc constituimus et firmiter precipimus, ut singuli buringi decem cum XII funibus de canapo^b solidos dominis suis impendant et insuper soumarium cum capistro concedant, quem, si domini voluerint, ipsi ad primam navalem aquam usque perducant. Mansionarius V solidos, absarius XXX denarios, bunuarius^c XV, quorumlibet larum^d possessores VI suppleant.

Et ut hec nostri decreti auctoritas inviolabilem et incorruptam^e in Dei nomine apud omnes successores nostros^f obtineat munitatem^g, cunctis principibus qui aderant ad stipulantibus, manu propria subter eam roborare decrevimus^h et anuliⁱ nostri signo^k assignari iussimus.

Signum (M.) Karoli^l gloriosissimi regis. Hernustus^m notariusⁿ ad vicem Lutwardi^o cancellarii recognovi.

Data^p VIII. Idus^q Iunii anno incarnationis^r domini nostri Iesu Christi DCCXC, regni autem eius XXII. ante consecrationem^s. Actum Wormatic; feliciter amen^t.

448—450. LEONIS VIII. PAPAE PRIVILEGIA SPURIA.

(963—965.)

Tria sunt scripta, quae sub Leonis VIII. nomine feruntur, quae tamen tempore contentionis de investituris actae ab hominibus partis imperatoriae conficta esse, iam inter

447. ^b) soumarius seu stumarius 5, et *infra*; *deest* 6. 7. ^c) victilibus 3. 4. ^d) oneratas 1. ^e) committatur 6. 7. ^f) sic 1; regni *corr.* in regnis 2; regnis 3—7. ^g) partes duas 3—6; partes suas 7. ^h) nos 1. ⁱ) officinarios *soli* 4. 7. ^j) *deest* 1. ^k) equitura 2. 5—7. ^l) et *add.* 4. ^m) precurrendum 2—7. ⁿ) alium 2. ^o) pugnandum 6. 7. ^p) quantum 6. 7. ^q) quod 6. 7. ^r) tot libras suo *abscissa* in 2. ^s) regale *deest* 2—7; *religiosa des.* 7. ^t) hominibus 1. ^u) canapo 5. ^v) bunuarius 4. ^w) earum 1; larum 5. 6. ^x) et incorruptam *des.* 5. ^y) *deest* 6. ^z) emunitatem 2—6. ^{aa}) decrevimus 6. ^{ab}) anuli 5. 6. ^{ac}) hoc loco monogramma in 5. ^{ad}) Caroli 1; Karuli 5; hoc loco sequitur monogramma in 2. 3. 6. ^{ae}) Hernicus 1. ^{af}) hoc loco monogramma in 4. ^{ag}) Lutardi 1. ^{ah}) Dat. 6. ^{ai}) Idus 5. ^{aj}) ab incarnatione 3—6. ^{ak}) autem nostri ante consecrationem XXII. 5. ^{al}) feliciter amen *des.* 5.

viros doctos constat: primum quo Leo VIII. Ottoni I. omnes donationes territorii ab imperatoribus Romanae ecclesiae factas restituit; secundum brevis et concinnae narrationis, quo idem pontifex Ottoni I. facultatem concessit sibi successorem eligendi, papam ordinandi, episcopos per investituram ponendi; tertium in universum iudicanti fero eiusdem argumenti ac secundum est, sed amplissima narratione et prolixis deductionibus ita abundat, ut maxime eius pars tractatui historico-iridico similior sit quam diplomati. De ratione, quae intercedit cum inter haec tria scripta tum inter ipsa et Decretum spurium Hadriani I, doctissime egit vir cl. Bernheim 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XV, 618. Qui convincere conatus est: primo confectum esse privilegium Leonis, quod agit de restituendis territoriis, et privilegium maius de investituris, deinde falsarium alium, si recte intelligo, 10 fultum his duobus, privilegium minus Leonis VIII. et tractatum historicum de Hadriano I. fabricatum esse. Equidem argumentis viri docti haud convictus, sententiae potius viri d. Genelin¹ accedo. Qui imprimis hoc urget: privilegium minus datum esse Ottoni I. regi, maius vero imperatori; ergo privilegium minus ante coronationem imperialem Henrici IV, maius ea celebrata factum esse. Cessio donationum Leonis, quae imperatori 15 data est, eadem de causa post diem Martis 31 anni 1084, tractatus de Hadriano, qui mentionem nullam facit Karoli imperatoris, ante hunc terminum compositus est. Aliud insuper discrimen interest inter privilegia minus et maius. In minore potestas ecclesiastica, Leo VIII. papa cum synodo, facultates supra memoratas regi tribuit; in maiore vero populus Romanus, cui adnumeratur papa cum clericis, ius et potestatem suam 20 in imperatorem transfundit. Ut Genelin refert, vir ill. Picker suspicatur, auctorem privilegii maioris esse Petrum Crassum Ravennatem, cui debemus tractatum illum celeberrimum a. 1080 compositum, quo iura regis et iniuriam Gregorii VII. probare conatus est². Hic et illic eadem deductionis indoles obvia est, eadem auctoritates allegantur, imprimis Institutiones, S. Gregorius, Petrus apostolus. Quamvis, an verum invenerit haec opinio, in 25 medium relinquam, certum tamen mihi videtur, auctorem maioris et minoris privilegii necnon et Cessionis donationum inquirendum esse inter doctores illos saeculares scholae iuridicae Ravennatis, qui inter primos potestati regiae et Wiberto arma eudebant. Ceterum auctorem privilegii maioris propositum suum, bullam Leonis VIII. fingendi, ad perfectum haud duxisse, nemo est qui non videat. Pars magna scripti, quae deductiones, locos scrip- 30 turae sacrae, Gregorii Magni, canones, narrationes historicas complectitur, talis est, qualem impostor vel stolidissimus nequam bullae pontificiae inserere ausus fuerit. Privilegium maius est potius bullae adumbratio, quam fecit homo doctissimus undique materiam consilio suo aptam congerens, ut aptiore tempore ex vasta hac mole artificium suum formaret. Cum privilegium minus et fortassis etiam Cessio donationum ei iam ad manus esset, haud 35 mirum est, quod initio et fini operis sui formam diplomatis dedit totaque enuntiatio ex illis mutuatus est. Tractatus quoque de Hadriano I. agens ei materiam praebuit.

Restat ut de fontibus signentorum istorum dicamus. De privilegio Leonis VIII. minore nil habemus. Reliqua duo nonnulla e Libro pontificali hausisse videntur, sed omnia quae tradunt historica adeo confusa et perversa sunt, ut difficile sit diiudicatu, 40 utrum hunc librum ipsam, an per medium quoddam adhibuerint. Quae in privilegio maiore leguntur de Langobardis et de Karolo Magno, aegre ad fontem certum reduci possunt. De scriptis, quae auctori privilegii maioris materiam praebuerunt, doctissime egit Floss. Qui imprimis animadvertit, capita 11—18, ubi agitur de gestis Ottonis I, respondere Catalogo pontificum saeculi X, quem Continuationem Libri pontificalis dicunt³. 45 At perperam opinatus, privilegium esse genuinum, errat etiam in eo quod Catalogum e privilegio hausisse dicit. Reclius statuit contra vir d. Watterich⁴, utrumque tertio fonte

1) 'Die Entstehung der angeblichen Privilegien Leos VIII. für Otto I. Programm der Landes-Oberrealschule zu Prossnitz in Mähren'. 1879. 2) ed. de Heinemann 'Litterature-litt' I, 432. 3) F. apud Watterich, 'Pontificum Rom. citae' I, 45 sq. 4) l. c. p. 46 not. 16, p. 684 not. 1.

communem usam esse. Ut accuratius nostram sententiam diffiniamus: Catalogi istius, qui in compluribus recensitionibus inter se diversis superstes est, genuinam formam eaque editis uberior fons fuit privilegii nostri. Canones, quae continentur cap. 22—29, eodem ordine legi in Burchardi Decreto l. XV, c. 22—29, et ipse Floss animadvertit; Burchardum eorum fontem fuisse, recte statuit vir ill. de Giesebrecht¹. Qui etiam contendit, capita 30—37, quae argumenta e scriptura sacra, praesertim ex epistola Petri prima, e scriptis Gregorii Magni, ex Institutionibus afferunt, e tractatu quodam alio coque antiquiore desumpta esse, nam sententiam capituli 37: Nemo enim se ipsum potest regem facere — convertitur et ipsam occurrere in scripto quodam cardinalium Wibertinorum. Cum in iisdem capitulis et ea obvia sint, quae ad tractatum Petri Crassi quadrant, fortasse non tractatus antiquior, sed unus idemque auctor, qui bis vel ter de materia simili tractaverit, cum Fickero statuendus erit. Accedit quod scriptum illud cardinalium schismaticorum² non ante a. 1098 confectum est; ipsum potius e Privilegio maiore hausisse videtur.

448. LEONIS VIII. PRIVILEGIUM MINUS.

Textum praebuerunt 1) codex Vaticanus 1984, Romae saec. XI—XII, curatus fol. 192, quo usus est etiam Wallerich I, 675; 2) codex Vindobonensis 2213 (Ius can. 105) saec. XII—XIII, fol. 19³ denuo collatus; 3) codex Bambergensis P. I. 9 (C. 64) saec. XI—XII, fol. 103, quem olim exscripsit Knust et nos denuo contulimus; 4) editio codicis Bambergensis Q. VI. 13 saec. XII, quam paravit Kunstmann 'Theologische Quartalschrift' (Tübingen) 1838, p. 340; codex iste intime cohaeret cum codice 3 et fortasse ab eo pendet⁴. Sub siglo T demique scripturas praecipuas Theoderici de Niem apud Schardium p. 787 adnotavimus. Editio Schardii repetiverunt Goldastius 'Constit. imperiales' I, 221 et IV, pars 2, 34, Schilterus 'Institutiones iuris publici' II, 80, alii.

Excerptum privilegii minoris cum excerpto tractatus de Hadriano Ivo in Panormiam l. VIII, c. 136 recepit, e qua in Gratiani quoque Decretum c. 23, Dist. 63 derivatum est. Praeterea exstat in codice Vaticano 1345 saec. XIII, Parisino 4282, Duacensi 700⁵. Cuius editionem Pertzium secuti (II, II, pars 2, p. 166 not.) in adnotatione sistimus op. 1) codicis Panormiacae Vindobonensis 2195 (Salisb. 323) fol. 104 et 2) Vaticani 1345 fol. 112, quem contulit b. m. Waitz⁶. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II, 370A.

(P. pars II, 167.)

1) 'Geschichte der Deutschen Kaiserzeit' I, 831. 2) Libelli de lite II, 421 nr. XI. 3) Specimen scripturae dedit Sichel 'Monumenta graphica' Fasc. IV, Tab. XI. 4) Legitur etiam in cod. Vindobonensi 2195 (Salisb. 323) fol. 104, cod. Cantabrigensi Corp. Christi 276 ('Archiv' VII, 85), cod. Parisino Sorbonne 280, cod. Dresdensi F. 168 saec. XIII (SS. XIV, 4), cod. univ. Pragensis B. 12 saec. XV, cod. civitatis Brugensis Nr. 90 fol. 5 mane saec. XIII, valde decurtatum et variatum, cuius scripturas quamvis collatio praesto esset, prorsus aspernandas duximus. 5) Cf. 'Archiv' XI, 844. 6) Leo papa congregata Rome synodo^a in ecclesia sancti Salvatoris ad exemplum beati Adriani apostolicae sedis episcopi, qui domno Karolo victoriosissimo regi Francorum et Longobardorum patriatus^b dignitatem ac ordinationem apostolicae sedis et investituram episcoporum concessit: Ego quoque Leo servus servorum Dei episcopus cum cuncto clero ac populo Romano constituimus, firmamus et^c corroboramus et per nostram apostolicam auctoritatem concedimus atque largimur domno Ottoni primo regi Teutonicorum eiusque successoribus huius regni Italiae in perpetuum tam sibi facultatem eligendi successorem quam summae sedis apostolicae pontificem ordinandi^d. Ac per hoc archiepiscopus sen episcopus, ut ab ipso investituram suscipiant, consecrationem autem unde debent; exceptis his quos imperator pontifici ex^e archiepiscopia concessit. Et ut nemo deinceps cuiuscunque dignitatis vel religionis^f eligendi vel patricium sive pontificem summae sedis apostolicae aut^h quemcunque episcopum ordinandi habeat facultatem absque consensu ipsius imperatoris; quod tamen fiat absque pecunia. Et ut ipse sit patricius et rex. Quodsi a clero et populo episcopus quis^k eligatur, nisi a suprascripto rege laudetur et

^a) in synodo Romae congregata 2. ^b) patriarchatus 1. ^c) confirmamus 2. ^d) ord. pont. 2.

^e) ut ipsi ab eo 2. ^f) pontificibus et 2. ^g) dign. sit vel religiositatis 2. ^h) ad 1. ⁱ) qui 1. 2.

^k) quis episcopus 2.

Privilegium sancti Leoni papae VIII.*

(1) Convenit^b apostolico moderamine pollentibus benigna compassione succurrere et poscentium^a animis alacri devotione prebere assensum. Ex hoc enim potissimum premium apud conditorem omnium reponitur^d Deum, quando^e omnem clerum et omnem populum asserrimus esse concordem et ad meliorem fuerit sine dubio statum perductus^f.
 (2) Atque ideo quia iuste et rationabiliter vestra humilitate^g nostro apostolatu humiliter postulastis^h, quatinus gratulanter peragentesⁱ sanctam synodum, nostro consilio^k congregatam^l patriarchio Lateranensi^m, in ecclesia sancti Salvatoris constitutam, a compluribus viris catholicis episcopis et abbatibus, insuper iudicibus ac legis doctoribus, promulgantibus, qualiter quieto ac pacifice stare ac vivere valeamus, presentibusⁿ omnibus de^o singulis regionibus huius alme urbis Rome ac ex omnibus ordinibus cleri^o ac populi, asserentibus et confirmantibus per omnia, heresi^p et altercatione et omni errore expulso, quoniam nimis^q his temporibus error ex hoc crescebat, decernimus^r tam de Romano imperio quam de apostolica sede ac^s dignitate patriciatu quam de investitura^t episcopatus. (3) Idcirco ad exemplum beati Adriani sedis apostolice^u episcopi, cuius vitam et actionem satis^v discretam audivimus et rationabilem^w admodum in suis^x spiritalibus sanctionibus recognovimus, qui^y eiusmodi sanctam synodum constituit et^z domino Karolo victoriosissimo regi Francorum atque^{aa} Longobardorum, ac patricio Romanorum^{ab} patriciatu dignitatem ac ordinationem apostolice^{ac} sedis et^b episcopatu concessit^c, nos quoque Leo servus servorum Dei episcopus^d similiter^e cum^f cuncto clero et universo populo Romano omnibusque^g ordinibus huius^h alme Urbis, sicut in ipsis conscriptis apparet, constituimus, confirmamus, corroboramus et per nostram apostolicam auctoritatem concedimus^h atque largimur domino Ottoniⁱ primo Teutonico^k regi, dilectissimo spirituali in Christo filio nostro, eiusque successoribus huius regni Italie in perpetuum tam sibi facultatem successorem eligendi, quam summe sedis^l apostolice pontificem ordinandi, ac per hoc et^m archiepiscopos seu episcopos, ut ipsi tamenⁿ ab eo investituram suscipiant^o et consecrationem recipiant undecumque pertinuerit^p, exceptis his quos imperator pontifici et archiepiscopis concessit. (4) Ita demum asserimus, ut nemo deinceps, cuiusque gradus vel conditionis^r aut dignitatis sive^s religiositatis, eligendi regem vel patricium^t sive pontificem summe sedis apostolice^u aut quemcumque episcopum^v vel ordinandi habeat facultatem; set soli regi Romani imperii hanc reverentia^w tribuimus facultatem, absque omni pecunia hec omnia^x superius

448. ^a) lemma in 1: Privilegium sancti Leoni papae VIII; in 2: Incipiunt decreta Leonis pape; in 3: Ex decretis Leonis papae Ottoni primo regi Teutonico; in 4: Ex decr. L. p. primo r. Teutonico. ^b) Convenit — de investitura episcopatus cap. 1 et 2 des. cod. Brug. ^c) poscero cui 1; poscendum 2. ^d) depromitur. dum 1. ^e) quandoque 1. 2. ^f) productus 3. ^g) nostra umilitate 1. ^h) postulatis 1. ⁱ) peragrantes 1. 3. 4. ^k) concilio 1. 2. ^l) in add. 3. ^m) laterani 2. 3; patr. Lat. des. 4. ⁿ) deest 1; et 2. ^o) clericy 1. ^p) omni heresi 3. 4. ^q) nimis 2. 3. ^r) decernimus 4. ^s) de add. 3. 4. ^t) vestitura 2. ^u) sat 2. ^v) rationabiliter 1; rationabilibus 3. 4. ^w) suis 1. ^x) quia 2. ^y) in praesentia omnium eorumque auctoritate add. T. ^z) ac 1. ^{aa}) Romano suisque successoribus regnum Italiae T. ^{ab}) deest 1. ^{ac}) Insuper et episcopatum investituram velut ipsi cum discretionem et reverentiam libitum fuerit. Igitur add. T. ^{ad}) ad idem exemplum beati Adriani add. T. ^{ae}) simul 1. ^{af}) omnibus 1. ^{ag}) eius 1. ^{ah}) concessimus 1. 2. ^{ai}) domino Othoni primo Augusto, Teutonico, regi providentissimo spirituali T. ^{aj}) Teutonico 3. 4. ^{ak}) deest 1. ^{al}) tantum T. ^{am}) accipiant 3. 4. ^{an}) pertinuerint 3. 4. ^{ao}) conditionis 1. ^{ap}) vel 2. ^{aq}) principem T. ^{ar}) episcoporum 1. ^{as}) reverentiam 2; reverendam 3. 4. T. ^{at}) deest 3. 4.

investiatur, non consecratur. Si quis contra hanc apostolicam auctoritatem aliquid molitur, hunc excommunicationi subiacere decernimus et, nisi resipuerit, inrevocabili exilio puniri vel ultimis supplicis feriri. Explicet decretum¹.

¹) Expl. decr. des. 2.

disponenda^v; et ut ipse sit rex et patricius. (5) Quod si a clero et a^w populo quis eligatur episcopus, nisi a supradicto^x rege laudetur et investiat, non^y consecratur. (6) Unde si quis contra hanc apostolicam auctoritatem et traditionem^z aliquid molitur aut temeratur in aliquo repertus fuerit, sive contra hoc^a nostrum concilium^b agens, sociat se in iram beati Petri apostolorum principis et filii nostri domni Ottonis eiusque^c successorum et omnium^d praedecessorum nostrorum et nostram casurum et sub anathematis vinculo emersurum, ac per hoc^e excommunicationi universalis ecclesiae omnisque populi cristiani eum subiacere decrevimus. Insuper nisi a malo resipuerit, inrevocabili exilio puniatur vel ultimis suppliciis feriatur. Qui vero pio intuitu custos et^f observator in omnibus extiterit, benedictionis gratiam vitamque eternam cum omnibus sanctis sine fine habere mereatur in secula seculorum; amen, amen, amen^g.

449. LEONIS VIII. PRIVILEGIUM MAIUS.

Edimus ope unici codicis civitatis Trevirensis 1081 (LXXI. olim S. Mathiae) saec. XI—XII. fol. 40'—44' a viro cl. Loersch collati. Dedit primus Floss 'Die Papstwahl unter den Ottonen' (Freiburg 1858) p. 147. — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II. 3705.

(P. deest.)

In nomine sancte individuaeque Trinitatis. Leo servus servorum Dei episcopus.

(1) Convenit apostolico moderamine pollentibus benivola compassione succurrere et poscentium animis alacri devotione impertiri adsonsum. Ex hoc enim lucri potissimum premium apud conditorem omnium reponitur Deum, quando cunctus populus Romanus et clerus ad meliorem fuerint sine dubio statum perducti. Atque ideo quia iuste et rationabiliter vestra humilitas nostrum apostolatam humiliter^a postulavit, quantum Romani error destrueretur imperii, idcirco nos ratio huius concilii sinodalis promere persuasit, quod in sequenti^b libere precipiendo docuerimus. (2) Si cuiusque ordinis homines de Romano fideliter degentes imperio continua foverimus tuitione, statum prosperitatisque incrementum augeri nequaquam ambigimus. (3) Quocirca omnium fidelium sancte Dei ecclesiae nostrorumque scilicet presentium ac futurorum noverit^c sollertia, Ottonem inclitum virum, primum ex genere Teutonicorum, dilectissimum spiritalem in Christo filium nostrum, Romanorum imperatorem ac perpetuum augustum christianitatisque consortem, nostre apostolice sedis terratenus^d postulasse clementiam, qualiter pro Dei amore animeque nostrae remedio sanctum congregaremus concilium in hac alma urbe, palatii Laterani ecclesia Salvatoris, ut sancta ibi celebraretur synodus, qua docibiliter erroribus omnino abolitis, certum huiusmodi finem esse decrevimus. (4) Iam enim dudum populus Romanus imperatori omne suum ius et potestatem concessit, sicut in Institutionibus scriptum est: Quodcumque igitur imperator per epistolam constituit vel edicto precepit vel rescripto decrevit, constat esse legem^e. Quia difficile erat in unum semper tantum populum congregare uni-

449. v) disponet ac reges, utpote rex et patricius Romanus T. w) deest 1. x) superscripta 2. 3; suo praescripto 4. y) a nomine 1. z) contradictionem 4. a) deest 2. b) consilium T. c) eius 1. 2. d) omnium — et des. 1. e) ac post haec 4. f) intuitu cunctorum 1. g) amen habetur semel in 2. 3. 4. T; In his actis interfuere senatores, proconsules, exarchatus quidem tenentes, regionarii, schola Graecorum, Arabum, Indaeorum et Paganorum et de maioribus omnium platarum. Insuper cardinales, archiepiscopi, omnes presbyteri et episcopi de finitimis civitatibus, processionarii, notarii, cancellarii, et ex omni plebe Romani imperii add. T.

449. a) humilitas c. b) quod insequenti c. c) noverimus c. d) terrateanis c.

1) F. 'Archiv' VIII, 598; Floss p. 70. 2) Inst. de iure n. 1. 2. Cf. Decretum Hadriani c. 5.

versasque voces adultorum^o et parvulorum exspectare, idcirco uni tantum persone suum ius ac potestatem tradiderunt, quem patricium nuncupaverunt, iuxta vero quem XII^{clm} super alios universos constituerunt, quos senatus consulto nominaverunt¹. (5) Sed postquam imperatores Constantinopolim eorum stationem direxerant, diu post hec Aggarreni, qui Longobardi vocabantur, Italicum regnum occupantes, expulsa Gre-
corum dominatione et ritu, et per duodecim annos absque rege regnum possidentes, ex ipsis regem statuerunt; sed nunquam imperii Romani coronam adopti sunt. (6) Qui cum multa perpetrati sunt mala sanctae Romanae ecclesiae, eius possessiones devastaverant — qui fuit Luipbrandus, qui Classim destruxit et Ravennam obsedit²; qui fuit Aistolphus, qui multa perpetravit mala sanctae Romanae ecclesiae, Desiderius quoque et ceteri — tunc factum est, ut populus Romanus et clerus sibi Karolum victoriosissimum regem Francorum patricium constituerent. (7) Qui diu post haec propter intollerabile^f regum^g Longobardorum malum Italiam ingressus est, Desiderium quoque in Papia obsidione circumstetit ibique exercitum suum dimisit, Romam tempore resurrectionis iter direxit. Quem papa Adrianus universusque populus Romanus et clerus cum magno honore susceperunt acclamantes: 'Karole victoriosissimo patricius Romanorum, rex Francorum et Longobardorum, hoc erit tibi tuisque successoribus Romani imperii iure perpetuo perfrui'. (8) Sed postquam vexillum beati Petri apostoli pertulit et tanto coronatus est triumpho, sancta celebrata resurrectione, Papiam repedavit cepitque Desiderium, quem Franciam inrevocabili direxit exilio. Karolus vero usque trans Padum regnum occupavit Italicum, multasque insulas sibi subiugaverat, obsidensque post haec Beneventum, captum Adelgisum duxit ducem cum XII obsidibus et Grimaldo filio eius atque cum magna suppellectili secessit³.

(9) Nostris vero temporibus prelibatus error Romanum populum invasit. Quidam enim proprium genitum vel nepotem, alter autem amicum quendam vel vicinum, quem noverat, in cathedram episcopalem ordinare cupiebat. (10) Factum est itaque, ut Iohannes, filius Adelberici cuiusdam principis Romanorum, sedem apostolicam occuparet. (11) Cumque cristianissimus predictus Otto^h imperator augustus regnum Italicum adeptus esset, Roman⁴ tetendit et honorifice ab eo susceptus est et coronatus. Qui audiens multa de pontifice contieuit et secessit. Iterum Romam repedavit multumque decertans cum pontifice nequivitⁱ eum a suo scelere amovere; qui et uxorem publice detinebat. (12) Tunc inde secessit, congregans episcopos ac sapientes ipsiquo scelerato legationem mittens, ut sibi sanctam synodum prepararet. Qui hec audiens Campaniam tetendit, ibique in silvis more bestie latenter se habebat. (13) Imperator vero Romam rediens, sanctam celebravit synodum, quem omnis populus et clerus obsecrantes peciorunt, ut sanctae matri ecclesiae dignum rectorem tribueret. Quibus inquit imperator: 'Eligite qui dignus sit, et ego vobis concedam'. Cumque de Leone prothoseriniario more et vita bono mentio facta est, tunc imperator sanctae matri ecclesiae eum concessit rectorem, quem continuo consecrari procepit. (14) Cumque imperator in partes Galliae secessisset⁵, tunc Romani Leonem eiecerunt et Iohannem sceleratum in cathedram retulerunt. (15) Imperator itaque exercitum congregans validum, cuncta cepit in circuitu Romae castella devastare et funditus eradicare, civitates quoque et oppida firmissima custodire iussit, iusiurandum connectens, ut nemo quiequam Romae deferat victus vel omnino quicquid^k necessarium fuisset adminiculum. (16) Insuper

449. ^o) sic coniecit Floss; vox non legibilis in c. ^f) intollerabile corr. c. ^g) regum c. ^h) Karolus male c. ⁱ) ante nequivit vox contieuit deleta c. ^k) quicquid c.

1) Inst. l. c. 5. 2) Cf. supra p. 659. 3) Haec ad Annales Einhardi 786 minime quadrant, neque ad alios. 4) Ad c. 11—18 cf. Catalogum pontificum apud Wallrich I, 16—18, quorum quae ad certum congruunt litteris minutis data sunt. 5) In partibus Galliae secessit Catal. p. 49 inferius.

censum tam capitis hominis, quam iumentis Burgo sancti Domini constituit propriae curiae suaeque militiae, ut quicumque peregre inde proficiscens, sive quasi orationis, sive negotii causa, unum tantum Papiensem persolvat donarium pro capite cuiuscunque hominis vel iumentis, exceptis egenis et claudis, negotiatores vero iuxta modum negotii censum persolvant¹, ita tamen iurent, ne Romam nundinentur^m. (17) Postquam autem Romani in tantum sunt coangustati, sceleratus Iohannes defunctus est. Tunc Romani continuo Benedictum diaconem elegerunt atque legatos imperatori miserunt. Qui eum Aretina civitate comoraretur, Romanorum legati ante eius praesentiam constitueruntⁿ et ei de Iohannis periculo nuncios ac repente de electione Benedicti imperatorem deprecantes, tale responsum ab eo audierunt: 'Quando enim dimiseris ensam meam, tunc dimittam Leonem papam, ut in cathedram non restituam apostolicam^o'. (18) Legatis autem ad suos reversis, Romani consilium inierunt et Benedictum quidem adduxerunt et in manus imperatoris eum tradiderunt, Leonem quoque in cathedram restituerunt.

(19) Cuncti enim novimus, quod non est novi iuris, ut rex Romanum gubernans imperium sanctae sedis apostolicae pontificem eligere et ordinare debeat. Iam enim dudum prisca temporibus accidit, quod ut Zosimus papa vitam finivit praesentem, quaedam¹ Romanorum pars Bonifacium in ecclesia Iulia et quaedam Eulalium in ecclesia^p Constantiniana ordinavit. Eo tamen^q tempore Valentinianus^r imperator, filius Theodosii augusti, Mediolanum^s rogebat, Honorius frater eius cum matre Galla Placidia Ravennam possidebat. Qui Romam suos direxerunt legatos et ambos de sede eiecerunt. Cumque sanctum pascha advenisset, Eulalius temerario^t ausu sanctum baptismum ac solemnem missam celebravit. Quod cum accessisset auribus imperatorum, iterum Romam nuncios direxerunt, qui Eulalium eiecerunt, Bonifacium^u pacificum in cathedram reducerunt^v.

(20) Unum quoque Abiathar sacerdotem ad memoriam reducamus, quem Salomon de sacerdotali eiecit culmine, eo quod firmavit Adonia^w in regnum super Israel, dicens ei: 'Vade ad agrum tuum, vir mortis es, sed non interficiam te, quia portasti arcam Domini'. Eiecit^x ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, et Sadoch sacerdotem posuit pro Abiathar. Ioab quoque interfecit gladio². Davit quoque, quando adduxit arcam Domini in Ierusalem, constituit Asaph principem tabernaculi et secundum eius Zachariam et Banaïam et Azael^y sacerdotes, Sadoch et fratres eius sacerdotes. Et post Sadoch Heman et Idithun, Obeth et Asa ianitores, filios autem Idithun fecit esse portarios, et reliquos electos unumquemque constituit ad confitendum Domino³. Quando etiam Dominus constituit Moïsem principem et ducem super filios Israel, constituit Aaron summum^z sacerdotem et filios eius sacerdotes, virgam quoque dedit ei et vestivit pontificem subuecula linea, accingens eum balteo et induens tunica iacinthina, et desuper humerale inposuit, quod astringens cingulo, aptavit rationali, in quo orat doctrina et veritas⁴.

(21) Postquam vero Romanorum cognovimus pravitates et quia se suo iure privarunt, tunc^a per nostram apostolicam auctoritatem illas pravitates omnino delendas esse decrevimus, ut nullam ambitio populi pontificis habeat electionem, neque quid in commune in regum successione nec in patriciatus dignitate eos aspirare sancimus^b.

449. 1) persolvant c. m) sic coniecit Floss; nec roma iudicetur c. n) constituerunt c.
 o) apostolica c. p) iulia — ecclesia in marg. add. c. q) tamen in marg. add. c. r) Valentinianus c.
 s) mediolanum c. t) temerario c. u) ita coniecit Floss; bonum enim c. v) redux | eiecerunt c. w) ita emendavit Floss; ad omnia c. x) sic coniecit Floss; fecit c. y) sic c. z) summum c. a) tuic c.
 b) sancimus c.

1) *Sequentia e Libro pont. Vit. Bonifacii I. hausta sed aliquantisper confusa sunt.* 2) 3. Reg. 2, 29-35. 3) 1. Chron. 16. 4) Lev. 8, 7, 8, 13; cf. Exod. 28, 8, 9.

- B. 15. 22. (22) Unde sacros ad medium canones deducamus: Si quis potestati regiae, quae non est iuxta apostolum nisi a Deo, contumaci et inflato spiritu contradicere vel resistere presumpserit et eius iustis et rationabilibus imperiis secundum Deum et auctoritatem ecclesiasticam^e obtemperare noluerit, anathematizetur. (23) In libro regum legitur: 'qui non obedierit principi, morietur'.
- B. 15. 23. In concilio autem Agathensi precipitur, ut anathematizetur. (24) Nobis igitur ratio persuasit^f 5
sinodalis decernere, ut quicumque laicorum adversitate proprie gentis aut patrio vel regie potestatis ad externas^d partes se conferendo noxius fuerit ultra repertus, perpetua sit excommuni-
- B. 15. 25. catione dampnatus, et nunquam illi preter in ultimo mortis suae communio tribuatur. (25) Quam-
quam in concilio anteriori, quod anno primo gloriosissimi principis nostri habitum est, de huius-
modi re fuerit promulgata sententia, tamen placet iterata iuxta quod convenit custodire^g. Itaque 10
regis vita constante, nullus sibi aliquo opere vel deliberatione seu cuiuscunque dignitatis laicus
seu gradu episcopatus, presbyterii aut diaconi consecratus ceterisque clericatus officiis deditus
futurum regem prevideat nec contra viventis regis utilitatem et procul dubio voluntatem blandi-
mento vel suasionem per eandem spem aut alios in se trahat aut ipse in alium adquiescat. Ini-
quum enim valde et execrabile a christianis debet haberi, futuri temporis illicita prospicere et vite
sue ignarus ventura disponere^f. Quod si quisquam iam talia iniqua deliberatione (cum) quocunque 15
est meditatus, hoc sibi^g noverit sacerdotali moderatione concessum, ut si venialiter possit, hoc
sine mora presentis principis auribus student publicare. Si autem obtineat et deliberationis suae
machinamenta noluerit dicere, pessimo plectatur anathemate. (26) Iam quod in antecedenti
universali synodo salutis nostrorum principum constat esse consultum, libet iterato bene sancita^h 20
et digna auctoritate munire salubriterⁱ. Ideoque contestamur coram Deo et omni ordine ange-
lorum, coram prophetarum et apostolorum vel omnium martirum choro, coram omni ecclesia catholica
et christianorum cetu, ut nemo^k intendat in interitum regis, nemo vitam principis contrectet,
nemo eum regni gubernaculis privet, nemo tyrannica presumptione apicem regni sibi usurpet,
nemo quolibet machinamento in eius adversitatem sibi coniuratorum manum associet. Quod si in 25
quopiam^l horum quisquam nostrorum temerario ausu presumptor extiterit, anathemate divino
percussus absque ullo remedii loco habeatur condemnatus eterno iudicio. (27) Proin decrevit
concilium sanctum, ut omnes, qui pro fidei obsequio et sincero servitio voluntatibus vel iussio-
nibus principis paruerint totaque intentione salutis eius custodiam vel vigilantiam habuerint regni,
a successoribus^m nec a dignitate nec a rebus pristinis causa repellantur iniusta, set et nunc ita 30
pro uniuscuiusque utilitate principis moderentur discretionem, sicut eos prospexerit necessarios esse
patriae; et sic illis impartiat benignitasⁿ, ut in cunctis^o maneat gratia et potestas, quatinus ita
omnia in rebus iuste acquisitis lucentur, ut posteris relinquendi, quibus voluntas eorum decre-
verit conferenda, spontaneo fruantur arbitrio. Ceterum si infidelis quisquam in capite regio aut
inutilis in rebus commissis extiterit, in clementiae eius manu potestatis^p nutu constet huius- 35
modi moderatio. Fas est enim indubium^q deducere ius potestatis, cui omnis gubernatio superno
constat delegata iudicio. Quod si post eius discessus quispiam repertus fuerit vitae fuisse infidelis,
quicquid largitate^r ipsius in rebus habuit acquisitis, careat confiscandum et fidelibus largiendum.
- B. 15. 28. (28) Sicut insolentia malorum regum odiosa semper et execrabilis existit subiectis, ita bonorum
provida utilitas amabilis efficitur populis. Quocirca quis ferat aut quis talem errantem christianum 40
videat, qui regiam sobolem aut posteritatem conetur expoliare rebus aut privare dignitatibus?
Quod deinde ne fiat principis filiis posterisque, sententia nostra, ut apta nunc a nobis
presentia dentur decreta, et ea quae synodus preterito anno in ecclesia hac habita constituit
circa omnem potestatem eius, universitas regni sui conservet, quia dignum est, ut cuius regimine
- B. 15. 29. habemus securitatem, eius posteritati decreto concilii impartiamur quietem. (29) Omnipotenti 45
Deo reus est, qui serenissimo domino punis non est.

449. e) ecclesiasticum c. d) externas c. g) tñ placet iuxta q̄ c̄ non custodire c.

f) disponere c. g) si c. h) sancita c. i) salubre c.; salubriter ordinata B. k) nemo t
intendat c. l) copiam c. m) successioneibus c. n) benignitatis c. o) ceteris B. p) posteri
titatis c. q) ita et B; Nefas est enim in dubium Conc. Tol. VI. H. r) largitati c.

describit, dicens: 'Admonendi sunt subditi, ne propositorum suorum vitam timore iudicent; si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde recte mala redarguant, inde per orationis impulsum in profundiora mergantur'. Profecto enim incurrunt maledictionem Cham, qui cum vidisset veronda Noe patris sui esse nudata, nunciavit fratribus suis foras, Sem vero et Iaphet pallium posuerunt in humeros suos et incedentes retrorsum veronda patris cooperuerunt, faciesque eorum aversae erant et virilia patris non viderunt. Quod cum intellexisset Noe, ait: 'Maledictus Cham, servus servorum erit fratribus suis; benedictus dominus Deus Sem, sitque Canaan servus eius; dilatet Deus Iaphet et habitet in tabernaculis Sem sitque Canaan servus eius'¹. Quid per Noe, nisi omnes prelati? quid per Cham, nisi mali subditi? quid per Sem et Iaphet, nisi boni subditi signantur? Pallium vero spiritum mansuetudinis signat. (34) Rursum Gregorius: 'Admonendi sunt subiecti, ne dum culpas propositorum considerant, contra eos audaciores fiant, sed sic, si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos diiudicent, ut tamen divino timore constricti ferro sub eis iugum reverentiae non recusent'. Unde factum David ad medium deducamus. Saul quippe cum ad purgandum vultum² in speluncam fuisset ingressus, illic cum viris suis inerat David. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accederent, frogit eos³ responsionibus suis, quia manum mittere in christum domini non deberent², sicut ipso prophético testatur: 'Nolite tangere christos meos et nolite⁴ in prophotis meis malum'³. Non enim illo permisit vivere Amalechitam dicentem: 'occidi Saul', dicens ei: 'quaro non timuisti manum tuam mittere in christum domini?'⁴ Sic quoque interfecit viros Rechab et Baana⁵, qui adduxerunt caput Isboset filii Saulis⁵. Qui tamen occulte surrexit et oram clamidis Saul abscidit. Quid per Saul nisi mali⁴ rectores, quid per David nisi boni subditi signantur? quem tamen David ferire noluit, quia pie subditorum mentes ab omni se poste detractionis abstinentes propositorum vitam nullo lingue gladio percutiunt, etiam cum de perfectiore reprehendunt. Post hoc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram clamidis Saul. (35) Facta quippe propositorum ore ferienda non sunt, etiamsi⁶ recte reprehendenda iudicantur. Si quando⁷ vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est, ut per afflictionem penitentiae cor prematur, quatinus ad semetipsum redeat, et cum prepositae potestati deliquerit, eius . . .⁸ contra se et Aaron conquirit⁸ populum cognovisset, ait: 'Nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum'⁶. Apes quippe suo obediunt regi atque in omnibus eius signis ei deseruiunt. Homo enim brutis animalibus, non autem hominibus ceteris natura prelatus est, ut¹ ab animalibus, et non ab homine timeatur. Sed contra naturam^k superbiro, ab equali velle timeri. Et tamen necesse est, ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri reprehendunt, ut humana saltem formidine peccare motuant, qui divina iudicia non formidant. Hi enim ad eius similitudinem ducuntur, de quo scriptum est: 'Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiae'⁷. Qui singulare culmen appetens et socialem angelorum vitam despiciens ait: 'Ponam sedem meam ab aquilone et ero similis Altissimo'⁸. Sic et Saul post humilitatis meritum in tumorom superbiae culmine potestatis exerevit. Cui ait Dominus: 'Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?'⁹ Unde propheta ait: 'Ducem te constituerunt? noli extolli, sed esto in illum quasi unus ex illis'¹⁰. Hinc Ieremias de gigantibus in diluvio pereuntibus ait: 'Et quia non habuerunt scien-

449. ²) ventris corr. superscriptis litteris ē, haud deletis litteris is c. ³) fro eos c. ⁴) nol' c. ⁵) molab et banaa c. ⁶) mala c. ⁷) etiam c. ⁸) Si qm. c. ⁹) aliqua desunt; lacuna haud indicata c. ¹⁰) conquirit c. ¹¹) prelatus est. Sed contra natura superbiro ut c. ¹²) natura c.

1) Gen. 9, 22--27. 2) 1. Reg. 24, 4 sq. 3) Ps. 104, 15. 4) 2. Reg. 1, 14. 5) ibid. 4, 5--12. 6) Eccl. 16, 8. 7) Job 41, 25. 8) Iesai. 14, 13. 14. 9) 1. Reg. 15, 17. 10) Sir. 32, 1.

tiani, interierunt propter suam insipientiam¹. (36) Salomon¹ quippe nichil aliud a Domino poposcit, nisi² cor rectum et sapiens ad gubernandum populum. Cui Dominus et sapienciam et divicias pre cunctis regibus tribuit³. Unde scriptum est⁴: 'Etenim imperator exors philosophiae non dominari solum creditur, sed servire quam pluribus'. Unde et in Institutionibus scriptum est: 'Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus bellorum et pacis recte possit gubernare'⁴. Omnis enim rex iusticiam simul et misericordiam in se semper habere debet. (37) Unde Gregorius exponens ait: 'Iusticia⁵ si modum non habet, in crudelitatem cadit. Vera iusticia est, quo se temperantiae freno moderatur⁶, ut in zelo, quo quisque fervescit, sit etiam temperans. De qua scriptum est in Institucionibus: 'Iusticia est constans et perpetua voluntas, suum ius cuique tribuens'⁵. Et quia gentes sibi reges et rectoros proposuerunt, profecto nunquam amplius reverentiae iugum recusare possunt. Nemo⁶ enim se ipsum potest regem facere, sed populus primum sibi creavit regem, quem voluerat. Sed cum factus fuerat rex, iam habuit potestatem in omnibus, et iam non potest amplius populus iugum eius de cervico sua repellere. Facto autem rege, de regno eum repellere non est in potestate populi, et sic voluntas populi postea in necessitatem convertitur. Sic et populus Israel Samuhel⁷ regem peccierunt dicentes: 'Constituere super nos regem, ut iudicet nos'. Qui cum indicasset eis, quam et quantam rex ex populo servitutem haberet, tunc responderunt ei dicentes: 'Noquaquam, sed rex imperabit⁸ super nos'. Samuhel vero Dominum consuluit, qui ait ei: 'Constituere super eos regem, quem ego ostendam tibi'. Et unxit Samuel Saul in regem Israel. Et insiluit spiritus Domini in Saul et prophetavit⁷.

(38) Sic ergo populus Romanus, postquam se suo iure privarunt⁸, nunquam illud omnino repetere possunt. Ideoque neque usum electionis apostolicae sedis neque patriciatu vel regie potestatis eos expetere posse decrevimus, sed solus rex Romani imperii summae sedis apostolice pontificem eligendi ac ordinandi facultatem habere sanctimus et per nostram apostolicam statuimus auctoritatem; consecrationem tamen ab episcopis iuxta canonicam suscipiat consuetudinem. (39) Insuper episcopus in provinciis eligendi et ordinandi habeat potestatem, ut si quis episcopatum desiderat, ab eo reverenter anulum ac pastorem suscipiat virgam. Sed si a cuncto populo et clero quis eligitur episcopus, nisi primum ante conspectum principis ducatur et ab eo laudetur et investituram susceperit, non consecratur. (40) Sibimet quoque et quemcunque voluerit eligere successorem permittimus, quia non est hoc nobis novi iuris, si factum David ad medium deducamus. (41) Cuius filius Adonias ab omnibus fere filiis Israel una cum Abiathar sacerdote magno et Ioab⁹ duce militiae regis constitutus est rex super Israel dicentibus: 'Vivat rex Adonias'. Postquam vero Nathan propheta rom indicavit Bethsabee¹⁰, matri Salomonis, et David quoque causam cognovisset, tunc rex ait servis suis: 'Tollite sacerdotem Sadoch et prophetam Nathan atque Banaiam, et inponite Salomonem super mulam meam et ducite in Geon ibique ungat cum Sadoch in regem super Israel'. Cumque unxisset eum Sadoch in Geon, tunc respondentes omnes dixerunt: 'Vivat rex Salomon'⁹. Sic et de filiis Iesse de Bethlehem neminem unxit Samuhel, nisi minimum David, sicut dixit ei Dominus¹⁰. Hinc bene apostolus

449. 1) Salomonem c. 2) nisi deest c. 3) iusticiã c. 4) moderantur c. 5) Nemo c.
6) imperavit c. 7) cum sacerdote c. 8) moab c. 9) Bersabee c.

1) Baruch 3, 28. 2) 2. Chron. 1, 10—13. 3) Ubi nescio. 4) Proem. pr. Institut.
Idem locus apud Petrum Crassum p. 439. 5) Pr. Inst. de iust. et i. l. l. 6) Nemo — convertitur
eodem fere modo in scripto cardinalium schismaticorum v. Libelli de lite II, 422. 7) 1. Reg. 8, 5—9, 10, 10.
8) Hoc respicit ad c. 21. 9) 3. Reg. 1, 5sq. 10) 1. Reg. 16, 10 sq.

ait: 'Neque volentis, neque currentis, sed cui misortus est dominus' ¹. Prisca itaque sanctorum patrum sacramenta nos admonent posteriora tenere. Duce² Iosue quaecumque inierunt exploratores Iericho cum Raab expleverunt ³. Sic quoque Gabaonitis perfecerunt, postquam sunt ei mentiti ⁴. Davit quoque puero, quem Amalechite in via reliquerant, fidem servavit ⁵; sed et Semoi, qui atrocem ei detulerat iniuriam, vitam sicut promiserat pepereit ⁶. Filii quoque Israel, qui descenderant ad speluncam Ethan, qua latebat Samson, quem vinetum Philisteis duxerunt, promittentes ei et iurantes, ne eum occiderent ⁷. Maiores etiam de Galaad cum peterent Iepthe in auxilium eorum contra filios Amon dicentes: 'veni⁸, esto princeps noster, et sis dux in Galaad', respondens Iepthe ait: 'Si vere venistis, ut pugnem pro vobis, ero princeps voster'. Tunc ⁹ inquit illi: 'Dominus, qui haec audit, ipse mediator ac testis est, quod nostra promissa faciomus' ¹⁰. Qui vero cum egressus esset ad bellum, votum vovit Domino, ut quicumque primus egressus fuisset de domo sua revertenti cum pace post victoriam, eum in holocaustum offerret Domino. Cui occurrit unigenita sua, et non pepereit ei, quia votum vovit Domino ¹¹. (42) Quis ergo post tanta patrum acta promulgata quam promiserit evacuaverit fidem? Aut quis Romanorum huiusmodi amplius poposcerit electionem aut contra regem vel contra eius sobolem noxius ultra repertus fuerit? cum in lege scriptum sit veteri: 'Qui non obedierit principi morietur'. (43) Quod^x bene ostendimus, si mortem Naboth Iezrahelite ad memoriam deducamus. Quamquam enim falsum super eum testimonium proposuisset Iezabel, super eum con- ²⁰ surgentes falsi testes filii Belial dixerunt: 'Naboth dominum benedixit et regem maledixit'. Qui cum non maledixisset regem, tamen pro falso testimonio interiit ⁹. Sic quoque Semei, qui maledixit David, postquam prostratus coram eo ait: 'ne reputes mihi, domine mi, iniquitatem meam', tunc respondens Abisai filius Saruie ait: 'Numquid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit christo Domini?' Cuius vitae pepereit ²⁵ David ¹⁰, sicut Miphiboseh, filio Ionathae, propter iusurandum, quod fuit inter David et Ionathan ¹¹.

(44) Et quia non est novi iuris principi parere et promissa servare, ideo confirmamus et corroboramus per nostram apostolicam auctoritatem euncta, quae ratio in hac ecclesia synodalis decrevit, ut si quispiam hominum in quoquam^y horum, quo ³⁰ nostra in hoc concilio sanxerunt decreta, temerator repertus fuerit aut quid contempserit vel contradixerit, sciat se in iram beati Petri principis apostolorum omniumque predecessorum nostrorum et nostram casurum.

450. LEONIS VIII. CESSIO DONATIONUM.

Adhibiti sunt 1) *codex Vindobonensis 2213 fol. 13' denuo collatus*; 2) *codex Bam-* ³⁵ *bergensis P. I. 9 (C. 64) fol. 104 a Knustio exscriptus et denuo collatus*; 3) *editio codicis Bambergensis Q. VI. 31 saec. XII. a Kunstmanno l. c. p. 343 parata. Sub siglo T Theoderici de Nicm (apud Schardium p. 792) scripturae adiutatae sunt. Cui soli eschatocollon diplomatice debetur. Editio Schardii repetita est a Goldastio 'Constit. imperiales' I, 222 et IV, pars 2, 36, Schiltero 'Institutiones iuris publici' II, 91, aliis. Walterich I, 675 ⁴⁰ editiones Legum et Schardii in usus vertit. Excerptum privilegii dedit Crantzius 'Metropolis Saxoniae' lib. IV, cap. 10 (= Baronius X. 784 ad. a. 964). — Iaffé, Reg. pont. Rom. ed. II, 3706. (P. pars II, 168.)*

440. ^{u)} coniecit Floss; Dne c. ^{v)} Vera c. ^{w)} faciamus c. ^{x)} Quid c. ^{y)} quaquam c.

1) Rom. 9, 16. 2) Ios. 6, 25. 3) Ios. 9, 15 sq. 4) 1. Reg. 30, 11 sq. 5) 2. Reg. 19, 23. ⁴⁵
6) Iudic. 15, 11 sq. 7) Iudic. 17, 5 sq. 8) ibid. 30 sq. 9) 3. Reg. 24, 9 sq. 10) 2. Reg. 19, 16 sq.
11) ibid. 21, 7.

Leo^a servus servorum Dei episcopus Ottoni spirituali filio nostro in Christo imperatori augusto omnibusque successoribus tuis imperatoribus et regibus regni Italiae. (1) Quae^b domnus Karolus rex Francorum ac Longobardorum et patricius Romanorum nec non Pipinus pater eius de regalibus rebus^c huius^d regni Italiae tribuerunt in sancta Romana ecclesia beati Petri apostoli^e, sive per instrumenta quae scripta fuerunt per Etherium notarium suum, sive per sacramenta vel^f per donationem^g, seu per alios modos, sive^h obveneruntⁱ per donationes de Iustiniano imperatore et de Ariperto^k rege^l, haec omnia largimur ac desinimus^m atque transactamus vobis Ottoni imperatori et Adeleideⁿ coniugi tue regniue consorti vestrisque^o successoribus huius^p regni Italiae in perpetuum, praesentibus sanctis^q euangeliis et patrociniis pluribus sanctorum, videlicet^r de cruce Domini et de caligis pedum suorum et de vestimento inconsutili^s, etiam^t supra corpus beati Petri, cum terribilibus sacramentis a praedicto papa et a suis cardinalibus, per consensum et auctoritatem totius populi Romani, tam clericorum quam laicorum, de ordinibus Romanorum ex unaquaque regione, praesentibus laudantibus ac confirmantibus^u, pro nimia persecutione inimicorum Dei et ecclesiae, ut Deus omnipotens victoriam tali regi tribuere^v dignetur et pollere eos^w ex provinciis imperii Romani.

(2) Praedictas autem donationes, quas hic specialiter^x nominabimus, perpetualiter^y in regalibus rebus subicere^z volumus per nostram apostolicam traditionem. Id est: in^a Suriano^b, in monte Bardonis, et Lunae, et insula Corsicae, seu Regium, Parnam, Mantuam, Montem^c Silicis, insulam Venociarum, ducatum Ferrariae, Gabellum, Comaculum, ducatum Istriae^d, Dalmatiam, exarchatum Ravennae, Faventiam, Cesenam, castrum Tyberiacus, roca Modiliana^e, roca Elmiza^f, roca Cortuelaria^g, roca Fanilla, petra de Appia, seu castrum Tosinianum^h, castrum Ceperianum, petra Mauriⁱ, Civitellam^j, ducatum Ariminum, Concam^k, montem Feretrum, et montem Carpinum^l, seu Olympicum^m castrum, Exforumⁿ, Bobium^o, Engobium^p, Urbinum^q, et Forum Symphronii^r, Galli, et Senegalli, et Aneona, et Oximanum^s, Firmano, et Hesi, et ducatum Perusie^t, seu Urbs vetus, et Tudir^u, Amelia^v, seu Orti, montem^w Sirapti cum oppidis suis, castrum^x Cumanum^y, castrum Gallianensium, seu^z castrum Sutrium, Castellana, seu Tiburtina, ducatum Spolitinum, et Marsorum^a, Zangar^b, seu Teti usque^c lacum Barani, Terma, et Ternula, Draconaria, Lisimas^d, montem^e Gargani, et Capitenata, Apulia, Calabria, Bari^f, Terantro^g, ducatum Neapolis^h, ducatum Beneventi, seu Ca-

450. ^a) Nos Leo T. ^b) Quod 1; Quaecumque T. ^c) deest 2. 3. T. ^d) deest T. ^e) beato Petro apostolo T. ^f) seu 3. ^g) donationes 2. T. ^h) tibi T. ⁱ) ob venerantiam 3. ^j) ac de Hariperto 3. ^k) definitus 2. 3; definitus T. ^l) Adelheidae 2; Adelede 3; Adelheidi T. ^m) utriusque add. T. ⁿ) deest T. ^o) sacrosanctis T; praesentibus deest 1-3. ^p) vel videlicet 3. ^q) sic T; inconsuabili 1-3. ^r) et 3. T. ^s) firmantibus 1. ^t) loco viet. tali regi tribuere T; tibi victoriam largiri. ^u) deest 2. 3. ^v) spec. hic 2. 3. T. ^w) perpetualiter — volumus des. 2. 3; et perpet. T; subiacero T. ^x) Id est in des. T. ^y) Monte 2. ^z) Histriae 2; Hystriae 3. ^a) Modellana 2. 3. ^b) Elineza 2. 3; Coniza T. ^c) Corniculariam, Civitellam, arcem Mediolanam, arcem Comense, terminum castrum Ceperianum, arcem Cornidariam, arcem Favillam T. ^d) Tosinianum 1; Tusinianum, petram Mauri Servuteahii, ducatum Arimini, m. P. T. ^e) petram Auri 1. ^f) Civitellam 2. ^g) Cumanum 2. 3. ^h) Carpinium 2. 3; Carpinini T. ⁱ) Olympicum 3. ^j) Exfo^o 1; Ex forii T. ^k) Sobium 2. 3. ^l) Engobium 1. 2. 3. ^m) Ceriduum 3. ⁿ) Simphronii 1; Sempronii T. ^o) Oximano 2. 3; Auxiniam, Gosam ducatum Perusii, Urbenetam et Tudortam T. ^p) Prusie 3. ^q) Tuthr 2; Thutr 3. ^r) Amenia 2. 3. ^s) monte 2. 3. ^t) deest 2. 3. ^u) Cimianum 1; Gallera T. ^v) deest 2. ^w) sp. marcham Marsii et Zangar T. ^x) Zangar 2; Tanager 3. ^y) seu totiusque 1; tetius que s. Zangar, Theatium, Locumbarum terram, Ternulanensem, Drogomiam T. ^z) Draconaria Lissimas 2. 3. ^a) sic 2; Bar 1; deest 3; Calabrian, Borterautum T. ^b) Teratro 2. 3. ^c) Neapolim 2. 3.

puam^a, Salernum, et Otrentum^b, et insulam^c Sardinia, insulam Meaeum^d, insulam Aticiae, insulam Ceum^e, montem Lucreti, montem Argentarii, territorium^f Gauzitano^g, territorium Praenestinum^h, territorium Silvanumⁱ, territorium Clusinum, territorium Fundano, territorium Casipato, territorium Vegetanum, territorium Claudianum^j, territorium Canusinum^k, territorium Savinione, territorium Suerranum^l, territorium Carano^m, territorium Portuense cum insula Arsisⁿ, territorium Hostiense cum maritimis, castrum Luceollis^o, et montem Bibion^p cum tota Campania, civitatem Fundis^q, civitatem Anagninam^r, Aquinensis^s, seu Ferentinam^t, Tarracinam^u, item civitatem Laurentum^v, et Suphuratarum^w, et Lisimas^x, et Septimi, et Miticies, item civitatem Nepesinam^y, civitatem Faliaca^z, et Fidenas^{aa}, Villa magna, Feretrum, Biterna^{ab}, Vitoralla^{ac}, Pontem^{ad} longum, Gessum, roca^{ae} Bergulli^{am}, roca Faniano^{an}, roca Bociola, Castrum ruptum, Alborum, Castrum rubeum, item Neapolim, Caliopolim^{ao}, Cotronam, Regiam^{ap}, Amelfetanis^{aq}, Raspidum, caput Apuliae, caput Lirnum, Melfi, item Balenses^{ar}, Pinoneses, Forconini, civitatem Mortanam, Torritanum^{as}, Pateranensi^{at}, Meratensi, Cathanensi^{au}, Athenis, monasterium^{av} sancti Benedicti Aquinense, Montem Cassini, monasterium^{aw} Farphis, monasterium Inbellaris^{ax}, monasterium sancti Hylarii, item monasterium sancti Vitalis Ravennae^{ay}, monasterium sancti Archangeli Bononiae, monasterium Aule regio, monasterium Nonantule^{az}, monasterium martyris^{ba} constitutum Tusciae. (3) Ut habeatis, teneatis et^b possideatis in perpetuum ad^b usum curiae^c et miliciarum vostrarum, ad bellandum et expugnandum contra praedictos inimicos^d Dei et ecclesiae eius et^e 20 contra rebelles Romani imperii. Ideoque per huius nostri instrumenti^f auctoritatem confirmamus et corroboramus in omnibus progeniebus vestris, a generatione in generationem in perpetuum. (4) Nam si quispiam hanc nostram auctoritatem destruxerit et huius violator repertus fuerit, sive contra hoc agens, sciat se in iram beati Petri apostolorum principis et nostram nostrorumque praedecessorum casurum. Insuper nisi²⁵ a malo resipuerit, subiaceat legi Iuliae reus regiae^a potestatis et reipublicae, ut hii, qui contra rempublicam vel contra imperatoris magestatem aliquid moliti fuerint, anime amissionem sustineant et bona eorum^b publicentur. Fiat, fiat.

(5) In his actis interfuero archiepiscopi et episcopi de vicinis civitatibus¹: Ciconatus^k archiepiscopus Caralitanus^l. Eustacius Albanensis. Gratosus Prenostinus epi- 30

450. s) Capua 2. 3. h) otrentum aut otrentum 1; Otrenti insulam T. i) insula semper 2. 3. k) Messanum T. l) seu montis Lucreti T. m) territorio semper 2. 3 cum casu ablativo etiam in nominibus. n) Gauzitano 2; Cusitanum T. o) praedestinum 1; P. et Cornetum prope mare cum multis castris, terram Silandis T. p) Asylano 2. 3. q) Cludiano 2. 3. r) Camisiani T. s) Suorano 3; Savinonensem T. t) carano 1; Corano 2; ivrano 3; Corami T. u) Arohis T. v) Lucedis 1; Luceolis T. 35 w) Bobium T; bobio 2. 3. x) undis 1. 2. 3. y) aganinam 1; deest T. z) Aquinensem T. aa) Florentinam 1; Florentina 2. 3; Ferentium T. ab) Tarracina 2. 3; Torrarium T. ac) Lamentum T. ad) Suphurata 1; Sulfuratarum 2. 3; Sulforatiam T. ae) Lisuinas, Septimi Tranicicies civitatem T. af) Nesina 2. 3; Nophisii T. ag) Faliscam 2. 3. ah) sidenas 1. ai) Bidona 3. aj) Viteralla 2. 3. ak) roga 2. 3 et in sequenti. al) Bergali T; Borgulli 2. am) Famano 2. 3; Fauuanam, roca Pallioli T. 40 an) Salopolim T. ao) Aregiam 1. ap) Anolsitanis 2; Almesiconis, Transpadum, caput T. ar) Belbuisse, Pinuum, Fortomini, civitatem maritimam Torritanensem in regno Trinacria, Pateransem, Moranonsem, Cachamensem, Athenarum, monasterium S. Benedicti in monte Casino T. as) Torritani 2. 3. at) Pateranensi 3. au) Cathensi 1. av) monasterium — Hylarii des. 2. 3. aw) inbellimarum T. ax) monasterium S. Hilarii add. hic 2. 3. ay) Nonantulanam 2. 3; Novauclao T. az) martyrum T. ba) deest 2. 3. 45 b) ad — perpetuum des. 1. bc) milicie 3; et deest 2. 3. bd) loco inimicos — eius T; paganos. be) deest 3. bf) deest 3. bg) loco regio — reipublicae 2. 3: et reipublicae maiestatis regiae. bh) eius 2. bi) deest 1; comitatibus T; ordinem episcoporum restitui maxime ope codicis 1, praepositis tamen iis episcopis qui cardinalicia dignitate excellunt. bk) subscriptiones Theodorici de Niemi haec sunt: Archiepiscopus Caralitanensis. Ciconatus episcopus. Eustacius Albanensis episcopus. Gratosus Penestrinensis episcopus. 50 Benedictus Tudertinensis episcopus. Bardus Castrensis episcopus. Iohannes Perusiensis episcopus. Ge-

1: Ciconatus archiepiscopus Caralitanus occurrit in Libro pontif. Vit. Iohannis V.

scopus. Georgius Portuensis¹. Deodatus^m Hostiensis. Benedictus Tiburtinusⁿ. Marcianus Narniensis^o. Bernardus Castrionensis. Gregorius Tudertinus. Andreas Nomentanus. Savinianus Plerano. Damianus^p Altinus. Iohannes Perusinus^q. Valentinus Meronensis. Theodorus^r Mileto. Alberius^s Maceriae. Hii^t omnes archiepiscopi et
 5 episcopi.

Cardinales his actis^u interfuere: Benenatus^v cardinalis Sanctae Ceciliae. Iulianus presbyter Laterani. Marcus presbyter Sancti Pauli^w apostoli. Gregorius cardinalis ad Vincula. Andreas presbyter^x patriarchio Laterani. Faustinus presbyter Sancti Petri. Hii omnes cardinales.

10 In his actis interfuerunt^y: Faustinus^z caput senati exconsul^a. Propinus exconsul^b palacio Luciano. Romanus de Forma Traiana^c. Paulus de templo Palatinis^d. Iohannes de via Claudia. Leo de via Salaria. Remigius de via Aurelia. Stauffus de via Mamertina. Romulus de via Ardeatina^e. Gaidus de via Flamminca^f. Marcus de via Portuensi. Goibius de via Latina. Savinus de via Appia. Merianus de via Tiburtina.
 15 Gaidus de macello^g Lidiae.

Ianuarius^h ex notaⁱ Graecorum. Traianus de ponte Molbio. Iohannes consul de palacio Sosoritano^k. Amatus^l consul de palacio Vaticano^m. Iobianus de fonteⁿ Aureo. Pitrosius^o de Circo. Gregorius de Cella Nova.

Item de omnibus his regionibus his actis interfuere: Regio^p de vico Patricii.
 20 Regio caput Tauri. Regio rivum Argentarium^q. Regio ad duo adamantes^r. Regio octava sub Capitolio. Regio Liberatica^s. Regio Sicinii^t. Regio via lata. Regio Colio

orgius Ortensis episcopus. Valentinus Menensis episcopus. Andreas Momentanensis episcopus. Theodosius Milotensis episcopus. Savianus Peronensis episcopus. Albertus Lucernensis episcopus. Damianus Alanus. Hi omnes archiepiscopi et episcopi in his actis interfuere. Cardinales, presbyteri: Geordinus cardinalis in vincula. Benedictus cardinalis de praesepe sanctae Mariae. Cardinalis presbyter Leo sanctae Ierusalem. Cardinalis presbyter ianuuarum sanctae Caeeciliae. Andreas patriarchatus Lateranensis cardinalis. Presbyter Faustinus sancti Petri apostoli. Hi omnes cardinales his actis interfuere. Omnes scholae Romanae, deinde proserinarii, satellarii ex omni ordine Romanensi atque minoris populi Romani. Item Faustinus caput, sonatus exconsul, protribunus, exconsul palatio.
 30 Lucianus Romanensis de forma Troianensi. Paulus de templo palatii. Iohannes de via Claudia. Leo de via Salaria. Remigius de via Aurelia. Scamphus de via Mamertina. Romulus de via Ardeatium. Sardus de via Flaminia. Marcus de via Portuensi. Garbus de via Latina. Savinus de via Appia. Menanus de via Tiburtinensi. Gardus de macello Lydiae. In his actis interfuere de omnibus regionibus istis: Regio Vico patricii. Regio caput Dauri. Regio rivi argentarii. Regio ad duos montes. Regio octava sub Capitolio. Regio Lybantica. Regio Fundana. Regio Via lata. Regio Celimonte. Regio
 35 prima Aventini. Regio urbis Ravennae. Regio ad Gallinas albas. Regio herca. Regio secunda Mamertini. Regio secus portam Metronii. Ianuarius ex nota Graecorum. Troianus de ponte Milvio. Iohannes consul de Palio Sosortanensi. Amatus consul de palatio Vaticanensi. Iohannes de Monte aureo. Petrocius de circo. Gregorius de Cella nova. ¹) Portuensis 1. ²) Deodotus 3. ³) ordo sequentium in 2. 3. ⁴) qui omittunt Castrionensem, Tudertinum, Perusinum, hic est: Narniensis, Tiburtinus, Mileto, Meronensis, Nomentanus, Pleranae, Maceriae, Altinus. ⁵) Namiensis 3. ⁶) Dalmianus 1. ⁷) Petrusinus 1. ⁸) Theodorus 1. ⁹) Albertus 3. ¹⁰) Aij 1. ¹¹) his actis des. 2. ¹²) ordo cardinalium in 2. 3: Gregorius, Benenatus, Andreas, Faustinus, Iulianus, Marcus. ¹³) Petri 2. 3. ¹⁴) de 2. 3. ¹⁵) interfuere 2. 3. ¹⁶) ordo nobilium, cum in 1 prorsus confusus sit, institutus est secundum 2. 3. T, qui inter
 45 se conveniunt; omnes tamen nobiles positimus ante Regionum seriem. ¹⁷) et consul 2. 3: vel add. 2 post singula nomina semper in hac columna; vel aut et etiam 3. ¹⁸) Propinus (Pipinus 3) consul ex 2. 3. ¹⁹) Traianiana 2. 3. ²⁰) palatinis 1. 2. 3. ²¹) Ardeatina 3. ²²) Flaminica 2. 3. ²³) Gaidus de macello 1; Gaidus 3. ²⁴) qui in hac columna positi sunt, in 2. 3. T. post seriem Regionum leguntur: Ianciaris 1. ²⁵) lege scola. ²⁶) Sosoritanos 2. ²⁷) Amas 2. 3. ²⁸) vatirano 1. ²⁹) monte 2. 3. ³⁰) Petrosius corr. 1; Petronus 2; Petronius 3. ³¹) ordinem Regionum institutus secuti T, cum quo 1 fere semper convenit: in 2. 3 ordo hic est: vic. Patricii, via Lata, cap. Tauri, Celimonte, Argentarium, Aventino, adamantes, urb. Ravennae, sub Capitolio, Gall. albas, Liberatica, Orcea, Sicinii, Mamertini, port. Metroni. ³²) Argentarii 2. 3. ³³) adamantes 2. 3. ³⁴) Liberatica 2; Liberatica 3. ³⁵) Sicinii 3.

monte. Regio prima^a Aventino. Regio urbis^x Ravennae. Regio ad Gallinas albas. Regio Orrea. Regio secunda Mamertini. Regio secus portam Motroni^w.

Scripta^x per manum Gregorii archinotarii nostri. Datae in patriarchio Lateranensi III. Calend. Maii, indiet. VI. Anno eius secundo et dicti domini Othonis secundo; feliciter.

451. CONRADI II. IUS CLIENTUM WIZENBURGENSIUM.

1029. Mai. 20.

Praeceptum spurium, cuius falsario, saeculo XII. nimirum vivente, genuinum imperatoris praeceptum ad manus fuit¹, servaverunt exemplaria duo codicis Udalrici 1) Vindobonensis 398 et 1) Zwellensis 283, quibus Iafféi editionem in 'Bibliotheca rerum Germanicarum' V, p. 35 nr. 14 sequentes usi sumus. Praeterea praesto fuit 2) apographon, quod paravit b. m. Waitz e folio bibliothecae regiae Hannoveranae, in quo monumentum ex veteri membrana tegulis affixa exscriptum erat. — Stumpf, Reg. 1991.*

(P. deest.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Cuonradus^a divina favente clementia Romanorum imperator augustus. Omnium dei nostrique fidelium, praesentium scilicet ac futurorum, universitati^b notum esse volumus, qualiter nos^c interventu ac petitione dilectae coniugis nostrae Giselae imperatricis augustae et amantissimae nostrae prolis Heinrici regis nec non fidelis nostri Ekkehardi comitis tradicionem Ernesti^d ducis suscepimus, scilicet Wizenburch cum omnibus appendiciis suis, ob honorem regni; potentibus quoque clientibus atque assentientibus, eo videlicet tenore, ut infra quatuordecim dies liceret eis excogitare^e, qualiter eidem regno apte possent contingere. Petebant itaque primum in hunc modum: 'Optamus et obsecramus, imperator auguste, ut iura beneficiorum nobis firmentur praeceptis imperialis potestatis. Deinde pro^e filiis ac posteris nostris efflagitamus, ut, dum primum curiam vestram^f frequentare nituntur, per praesentem annum propriis bonis suis vobis deserviant, nichil accipientes, excepto in prima anni festivitate pelles^g cum pellicio. Expleto autem hoc anno^h, accipiant iuxta iusticiam suam beneficium suum, scilicet mansos regales tres. Sin autem, potestatem habeant ubivis terrarum degere, nisi iusto beneficio revocentur. Denique pro filiabus nostris petimus, ne umquam cogantur in servitiumⁱ pedissequarum, excepta Italica expedicione. Tunc quidem proficeantur^k Wizenburch^l feria secunda ad resarciendas vestes seu quaelibet necessaria usque^m in feriam quartamⁿ. His singulis ad servitium decrevimus dandum urnam unam^o medonis, dimidiam vini, quinque cerevisiae singulis diebus, similaginem unam^p et subtilem panem^q unum et duodecim

450. ^a) primo 2. 3. ^v) urbs 2. ^w) Metrovi 2. 3. ^x) Scripta — feliciter in solo T: des. 1. 2. 3.

451. ^a) Cuonradus 2. ^b) omnibus d. n. fidelibus praesentibus sc. et futuris universis 2. ^c) deest 2. ^d) Ernesti 2. in quo verba ducis — omnibus legi non poterant. ^e) cogitare 1. ^f) vestram 2. ^g) pello 2. ^h) Effecto . . . anno hoc 2. ⁱ) servitum 2. ^k) proficeantur 2. ^l) Wizenburch 2. ^m) in feria quarta 1. ⁿ) panem subtilem 2.

1) Cf. quae notissimus disseruit Bresslau 'Jahrbücher Konrads II.' I, 252 n. 1.

vocatias^a, modium unum de pabulo. Venationes nemoris^b, scilicet ferarum bestiarum, avium, piscium, apum examen^c, feni secationem eo iure petimus^d, quo a domino nostro hactenus^e habuimus^f. Hec est traditio comitis Ernesti^g, pro qua recompensato sibi honore ducatum Bavaricum^h tradidimus. Primi servitorumⁱ eius fuerunt Roginzo^k de Salobach^l, Wizo de Wimeresheim, Adelger^m de Curte. Igitur, ut hec nostra auctoritas stabilis et inconvulsa omni permaneatⁿ exo, hanc cartam inde scriptam^o subtusque manu propria roboratam sigilli nostri impressione iussimus insigniri^p. Iustitia eorundem clientum scilicet singulorum est: ut in Italica expeditione^q singuli ab imperiali traditione accipiant decem talenta et ferramenta quinque equorum, pelles caprarum duas et burdonem^r unum oneratum duabus manticis^s plenis necessariorum, cum serviente trahente, alio pellente; et uterque talentum^t unum et caballum accipiat. Domino eorum victus post Alpes^u transcursas^v de curia detur. Ubicunque rex vadat in expeditione^w alterius terrae, dentur clientibus quinque talenta et caballus absque onere et ferramenta quinque equorum^x et duae pelles caprarum.

15 Ódalricus^y cancellarius vice Arbonis^z archicapellani recognovi^{aa}.

Data XIII. Kal. Iunii, indictione XII, anno ab incarnatione Domini MXXVIII, anno vero regni domni Chunradi^{ab} V, imperii autem III. Actum^{ac} Tungirde^{ad}.

452—454. LOTHARII III. CONSTITUTIONES FEUDALES.

(1133—1137.)

20 *Trium constitutionum fragmenta in Libris Feudorum asservata insimul spuria esse et fortasse ex una eademque fabrica originem duxisse, recte iudicavit b. m. Giesebrecht 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' IV, 442. De codicibus v. supra p. 103.*

452. CONSTITUTIO DE INVESTITURA ET AMISSIONE FEUDI.

1127. Aug. 27.

25 *Exstat in Libris Feudorum l. II, t. 52 § 3. Desideratur in codicibus 1—5, 7, 10, 11, 13, 46. In Extravagante (ed. Kriegel p. 874 § 4) adnotatur, hanc constitutionem Papiae emanavisse. — Stumpf, Reg. 3235. (P. 80.)*

Imperator^a Lotharius augustus etc. Eugenio papae et universo populo^b.

30 Quoniam inter dominum et vasallum nulla fraus^c nec quodvis^d malum^e ingenium debet intervenire, idcirco per hanc praesentem legem sancimus: Si vasallus non dolose

451. ^a) XII vo . . . 2. ^b) nemorum 2. ^c) apum examen *legi non poterant* 2. ^d) pet. eo iure 2. ^e) decet 2. ^f) Ernesti I; Ernesti 2. ^g) Bavaricum 2. ^h) servitores 2. ⁱ) Rogoz 1. ^j) Sallah 2. ^k) Adald . . . 2. ^l) perm. omni 2. ^m) inde scriptam *legi non poterant* 2. ⁿ) insigni 2. ^o) Italicam expeditionem 2. ^p) burdonem 2. ^q) ma . . . 2. ^r) talentum — caballum *legi non poterant* 2. ^s) alpeli 1. ^t) transcursos 2. ^u) expeditionem 2. ^v) equorum V 2. ^w) Ódalricus 2. ^x) Arbonis 2. ^y) recognovit 2. ^z) Chunradi 2. ^{aa}) decet 2. ^{ab}) Tungirde 2.

452. ^a) in cod. 12 rubrum: De vasallo qui post mortem domini sui non dolose distulit petere feudi investituram. ^b) Imperator — populo *desunt* 6, 50; Loth. cum Eugenio papae et universo populo 27; ^c) In tempore Lotharii augusti etc. Eugenio papae 40. ^d) falsitas 23. ^e) ullum *multi codd.*: aliquot 27. ^f) malignum 27; alium 12.

per annum et diem steterit, quod a domino sui beneficii investituram non acceperit^f vel^g petierit, feudum non ob hoc amittat. Dolus enim abesse videtur, si iusta causa impediendo steterit.

Datum VI.^h Kal. Septembr. anno a nativitate Dominiⁱ MCXXVII^k, indictione V.^l

453. SENTENTIA DE FIDELITATE FACTA.

Exstat apud Iacobum de Ardizone inter capita extravaganlia (cap. 119), apud Iacobum Alvarotum, apud Baraterium tit. X, c. 14. Cuiacius II, 93 ab Ardizone textum desumpsit. Praeterea plerique codices Librorum Feudorum textum praebent post constitutionem Lotharii III. genuinam a. 1136. Nov. 6 datam, l. II, tit. 52, § 2 (supra nr. 120). Vir cl. Lehmann pro fundamento textus his codicibus usus est praeter unum locum, ubi textum 10 Ardizonis meliorem esse apparet. — Stumpf, Reg. 336A. (P. 82.)

Imperator^a Lotharius aug. etc. universo populo^b.

Satis^c bene dispositum ad utilitatem regni^d et ad perniciosam pestem^e destruendam in scriptis inserere curavimus^f. Quidam miles bina beneficia a duobus dominis prout solitum est^g acquisivit. Qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter 15 se dividentes, alter eorum suo domino pro beneficio, quod ad eum pervenit^h, fidelitatem nullo anteposito, sicut pater fecerat, fecit, alter vero frater alteri domino suoⁱ similiter pro suo beneficio, quia nullum alium dominum habere videbatur, nullo anteposito fideli-
tatem fecit. Defuncto posteriore fratre sine filiis^k, utrumque^l feudum in unam ut prius venit^m personam et sic dominusⁿ talem fidelitatem quaerit qualom frater eius 20 fecerat. Quas amputantes alterationes sancimus^o: quod frater fecit^p, nihil superstiti obesse, licet in secundam et tertiam generationem et^q usque in^r infinitum pervenerit^s, si hoc actum erit^t.

454. CONSTITUTIO ANTE IANUAM BEATI PETRI CONDITA.

Exstat in Libris Feudorum l. I, tit. 19—24. E codice 1 dedit Anschütz 'Kritische 25 Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft' III, 312. Eam non esse legem, satis apparet. Neque enim a Lothario I, qui regnavit tempore Eugenii II. papae, neque a Lothario III, qui imperium tenebat tempore Innocentii II. papae, illas normas datus esse evidenter constat. Videtur esse summula supra lege feudali Conradi II. facta, quacum sententiae nonnunquam verbotenus concordant, additis quibusdam regulis ex dis- 30 ciplinam scholae Papiensis et ex praxi curiarum Lombardicarum sumptis. Omnia saeculo XI. ex. ortu et mox inter consuetudines Feudorum recepta esse, mihi verisimile est. K. LEHMANN. — Stumpf, Reg. 3279. (P. pars II, 184.)

452. ^f deest nonnullis codd. ^g non add. 40. ^h deest 20; VII. 30. ⁱ a nativitate Domini des. 40. 47; a nativitate des. 31. ^k MCCXXVII. 20. 27. 48; MCXXXII 34. ^l Datum — V. 35 des. 6. 23.

453. ^a praecedit rubrum in 12: De milite qui bina beneficia a duobus dominis acquisivit. ^b Imperator — populo des. 6. 50. ^c Quoddam satis bene Ard. ^d deest Ard. ^e calliditatem Ard. ^f curamus 43. ^g prout sol. est des. 12. ^h venit Ard. ⁱ deest Ard. ^k liberis 49. ^l utique codd. Ard. Al. Bar. ^m pervenit Ard. Al. Bar.; in querimoniam (unam add. 44; fecit et add. 49) 40 venit ut prius codd. ⁿ posterior add. nulli codd. ^o dicimus Ard. ^p scilicet in dando simpliciter add. multi codd. ^q et — si des. 27. ^r ad Ard. 47. ^s foret Ard. ^t erit sen fuerit fere omnes codd.: sit 27; si hoc actum erit des. Ard. et nonnullis codd.; et converso add. 20.

1. Quicumque^a igitur^b ex militari ordine^c decesserit, qui^d de feudo investitus fuerit^e, ut constitutum habemus, observetur de successione beneficii et de culpis^f. Si vivus^g inculpatus fuerit^h de his nominatis culpis, ut habemus insertum, observetur per constitutionem domini Lotharii regisⁱ, que est constituta^k tempore Eugenii^l pape ante ianuam Beati Petri apostoli in civitate Roma^m per laudamentum sapientum Papieⁿ atque Mediolani seu^o Verone, que Berna^p vocatur, atque^q Parme^r seu Luce^s ac Pisarum^t atque^u Siponti seu^v ducum atque marchionum, comitum et capitaneorum atque maiorum^w varvasorum^x.

2. Si^y quis miles mortuus fuerit sine filio masculo et^z nepotem reliquerit, de beneficio^{aa} avi vice^{ab} patris succedat^{ac}. Sed si^{ad} hic deest et fratrem reliquerit^{ae}, de beneficio^{af} patris ipse succedat. Et si filius fratris mortuus fuerit, frater patris de beneficio^{ag} avi^{ah} ipse^{ai} succedat.

3. Defuncti^{aj} igitur quicumque^{ak} beneficium adquisierit et si^{al} sine filio masculo mortuus^{am} fuerit^{an} et fratrem reliquerit, frater non succedat fratri sed ad^{ao} dominum revertatur^{ap}, nisi ad^{aq} investituram a domino ordinatum^{ar} fuerit, ut frater fratri succedat, si sine filio^{as} mortuus fuerit, vel^{at} de communibus bonis^{au} emptum^{av} fuerit^{aw} sciente domino, si insimul stoterint vel in oste regis adquisierint^{ax}.

4. Nos^{ay} ita constituimus^{az}, ut nemo miles sine convicta^{ba} culpa^{bb} beneficium suum^{bc}

454. a) *praecedit rubrum in multis codd.*: Constitutiones feudales domini (*deest nonnullis*) Lotharii imperatoris (*deest nonnullis*) quas ante ianuam (portam 23) beati (sancti 14) Petri in civitate (urbe 9) Romana (Petri Romo 7) condidit (fecit 25. 38; constituit 49) observandas; *rubrum in 6*: Constitutiones Lotharii principis quas ante ianuam beati Petri praecepit observandas. b) *sic 1*; Si quis *vul.* c) *sic 1*; ex militum ordine *vul.*; ex capitaneis de militum ordine 8. 9. d) *decesserit qui des. 14. 22. 25. Bar.*; *decesserit deest 2*; *decesserit aut interemptus fuerit qui 38. 46—48.* e) *pro decesserit — investitus fuerit 1*: ordine *decedens interemptus fuerit.* f) *sic 1*; de beneficio et successione et (de) culpis *vul.* g) *sic 1*; unus *vul.*; unus militum 17. h) *sic 1*; una *add. plerique codd.*: in culpa fuerit 2. i) *sic 1. 3*; imperatoris *vul.* k) *sic 1 et alii*; quam constituit 2 et alii; quam constitutionem 22. 23. 25. 47. 49; quam constitutionem constituit 14; quam promulgavit Mincuccius. l) Innocentii 3. m) *sic 1*; Rome 3. 8. 11; Romana *vul.* n) *Cromono add. 2.* o) *sic 1. 3. 23. 50*; Mantua et *add. 2*; Mantua atque *add. 6*; Cremona atque Mantua et *add. Cuiacius*; atque Mantua *vul.* p) *sic 3*; Bernardus 1; Berne 14. 20. 26. 28. 39. 41. 44; Bernus *multi codd.*; Vernus 6. 7; Inbornus 2; Ibornus 9. 11. 12. 44; Iubernus 4; Ybertus 5; Hicernus 19. 29. 50; Hybernus 42; Ybornis 27; in Berne 48. q) *sic 1*; et Parme *vul.*; et Parme, Carvisani et Padua atque Vincentis seu Luce etc. 6; Carvisii et Padua atque Vincencie et Parme Luce et Pisse et Siponti 8. 9. 35; Tarvisum Padua atque Vincentis et Parme 10; Carvisio et Padua atque Vincentis et Parme etc. 27; Tarvisii Padua atque Vincentis ppe Martino Regii seu Luce et Pise etc. 38; Tarvisii et Padua atque Vincentis Parme Luce Pise etc. *Cuiacius.* r) *Luche 26.* s) *sic 1*; et Pise *vul.*; Picho 26; dino *add. 1.* t) *sic 1*; et *vul.* u) *sic 1*; Siponti marchionum atque ducum, capitaneorum atque maiorum valvasorum 2; Siponti et marchionum atque ducum vel capitaneorum atque valvasorum maiorum *vul.* v) aliorum 49. w) *in codicibus vulgatae versionis hic rubrica novi tituli*: Imperator Lotharius Eugenio (augustus 47. 49) papae et universo populo (scripsit *add. 49*). x) et ex filio 16. y) *sic 1 et alii*, in beneficium *vul.* z) *sic 1. 6*; in vicem *vul.* aa) *succedit 6. 47.* ab) *sic 1*; et *vul.* ac) *sic optimi codd.*; Et si hic quidem decesserit et patrem 3. 50; Et si hic decesserit et heredem fratrem 38; Et si hic nepos desit et fratrem 40; Et si heredem et fratrem *vul.* ad) *sic 1*; in beneficium *vul.*; in patris vicem succedat 5. 11; in patris locum succedit 17. ae) *sic 1*; in beneficium *vul.* af) *sic 1*; avi patris 6. ag) *sic 1*; defuncti *vul.* ah) *plerique codd. novum titulum incipiunt cum rubrica*: De beneficio fratris et qualiter frater fratri in beneficium (feudum) succedat. ai) *sic 1*; Si quis beneficium *vul.* aj) *sic 1*; si *deest vul.* ak) *decesserit 2.* al) *sic 1*; sed dominus 20. 24. 26. 39. 43; sed dominus habeat *vul.* am) *sic 1*; per *vul.* an) *ordinatus 1.* ao) *sic 1*; heredo masculo *vul.*; sine herede masculo vel sine filio 26. ap) *succedat frater fratri morienti sine filio si beneficium add. 2. 3. 4. 8. 29*; *succedat frater fratri morienti sine filio vel nisi beneficium add. 6. 7. 9. 11. 21*; vel nisi 16; *pro vel 20. 43*; nisi beneficium. ar) *rebus 2. 3. 4. 5. 9*; *rebus al' bonis 11*; aliquibus rebus 8. as) *pactum 4.* at) *utriusque nomine seu vel utriusque nomine add. vul.* au) *simul adquisierint 7.* av) *in plerisque codd. novus titulus sub rubrica*: De feudo sine culpa non amittendo. aw) *Nos ita constituimus 1*; *Decrevimus 8*; *Decernimus 9*; *Sancimus vul.* ax) *deest 3. 25*; *cognita vul.*; *cognita vel convicta 21.* ay) *causa 27.* az) *deest 2. 25.*

amittat, si ex^a his culpis^b convictus^c non fuerit, quas^d milites usi sunt nominare^e, quando faciunt fidelitatem dominis suis^f, per laudamentum parium sui^g, vel^h si serviroⁱ noluerint^k.

5. Hoc precipimus, si^l miles suum beneficium vendiderit totum sine consensu^m domini vel pro parteⁿ, ut amittat decernimus^o, vel si concubuerit cum uxore domini sui^p vivente domino^q vel si in pugna^r dominum^s dimiserit et cum eo non laboraverit, si potuerit.

6. Nemo miles^t ultra annum et mensem vadat, ut investituram sui beneficii non^u petat a filio vel a successore domini sui^v post^w mortem domini sui vel post^x mortem^y patris sui vel^z parentum suorum, quibus^{aa} succedere debet^{ab}. Et si^{ac} non^{ad} petierit, ut^{ae} supra est insertum, damnetur, nisi per mortalem litem remanserit^{af} vel per infantiam^{ag}.

7. Si quis fecerit^{ah} investituram vel cambium^{ai} de beneficio sui militis sine illius verbo^{aj} cuius est beneficium^{ak}, inutilis^{al} sit investitura^{am}.

8. Nemo^{an} miles^{ao} oiciatur^{ap} de possessione sui beneficii nisi convicta^{aq} culpa, quo sit laudata^{ar} per iudicium parium suorum^{as}, sicut supra diximus. Sed si^{at} miles dixerit, ¹⁵ quod pares sui pro odio^{av} inique^{aw} iudicassent, miles in possessione maneat per ebdomadas sex^{ax} et ad nostram veniat praesentiam cum illis^{ay}, qui laudamentum atque iudicium fecerunt, et ante nos^{az} diffiniemus^{ba}.

9. Si^{bb} miles^{bc} fuerit in possessione sui^{bd} beneficii et dominus negaverit investituram, miles affirmet per^{be} iusiurandum, si potuerit, quod suum sit beneficium per^{bf} investituram domini sui. Et si dominus possederit et miles dixerit^{bg}, quod investitus sit^{bh} a domino^{bi} et dominus negaverit, adhibeantur pares illius^{bj} et per illos^{bk} veritas inveniatur, et si pares non fuerint, veritas inveniatur^{bl} per dominum, quia non est bonum, ut veritas denegetur^{bm}.

454. a) deest 1. b) vel causis add. vulg.; vel aliis causis add. 20. 28. c) convectus 7. d) qui-
bus 6. 20. 28. e) usi sunt vel per laudamentum (om. rel.) 2. 4. f) dominis suis des. 6. 7; vel add.
nonnulli codd. Bar. Mina. g) sic 1; suorum vulg. h) deest 2. i) deservire 2; dominis suis deserv-
viro vulg. k) tunc conditio causa data (ob causam datorum 13) proponitur ad repetendum (requirendum 11)
feudum ex quo non servit domino. Nam si steterit viginti (per XXX 6. 18. 40) annis et ultra quod non
serviorit domino nisi necesse fuerit domino feudum non amittit add. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 11. 18. 21. 26. 29. 38. 30
40. 41. 48; tunc ob causam datur propositum ad repetendum feudum ex quo non servit domino nisi necesse
fuerit domino feudum non amittat 27. l) sic 1; Si quis miles vulg. m) sic 1. 29; iussione 2; iussu 3.
4. 6. 7; voluntate vel iussu 12. 17. 28. n) sic 1; domini per proprium 2; domini sui ut proprium
beneficium amittat vulg.; domini sui ius proprium amittit vel 17. 40; ad proprium beneficium ut amittat 20.
o) dominus 1. 2; dominus vero habeat add. vulg. p) similiter amittat suum beneficium add. 1; ipso
vivente 2. q) bello 2. r) deest 2; suum add. multi codd. s) seu ultra annum et mensem con-
tinuant praecedentia verba 2. 4. 7 et alii; in plerisque codd. hic rubrica novi tituli: Quo tempore miles
investituram petero (amittere, succedere) debeat, et incipiunt: Sancimus ut nemo miles. t) deest 7.
u) deest 2. v) vel post vulg.; post m. d. sui desunt 11. w) desunt vulg. x) seu alterius cuius 2;
vel alterius cui 3. 4. 6 etc. y) debeat 7. z) sivo 1. aa) remanserint 1. ab) infantiam 1; 40
succedere debet nisi iusta causa intervenierit quare non petierit (dimiserit 5. 11) veluti (mors, mortalitas,
mortis, causa mortis — vel) capitales inimicitiae vel infamia (infantia, infantia vel infamia) vel iusta absentia
et si ut supra dictum est non petierit damnetur 2. 3. 4. 7 etc. ac) vel si fecerit investituram continuat
verba antecedentia 2; Si quis dominus 6. ad) domini sui add. 2. ae) sic 1; eius consensu 2; illius
consensu vulg.; sine illius permisso vel consensu 12. af) deest 2. ag) pro infecto (non facto) habeatur
vulg. ah) sic 1; Sancimus ut nemo vulg.; Statuimus ut nemo 29. ai) adiciatur seu abiciatur seu
adiuratur multi codd. aj) cognita 3. 6. 7. et alii. ak) laudanda multi codd. al) per laudamentum
plurium suorum 1; parium curtis 50. am) sic 1; Si autem 2. an) pro odio des. multis codd. ao) in-
iusto 2. 6. 7. 8. 9. 11. 17. 38. 40; inique iniuste 21. ap) VII 2. aq) istis 2. ar) inter eos 3;
inter eos ante nos 21. as) diffiniatur 23. at) in multis codd. rubrica: De contentione inter dominum
et vasallum de investitura feudi; 50: De negatione investiture. av) Si quis miles vulg. aw) deest 7.
ax) et per 2. ay) sic dixerit vulg. az) fuerit 2; fuerit vulg. ba) suo add. vulg. bb) ipsius
domini 1; curio illius 3. bc) ipsos vulg. bd) inquiretur 38; rei veritas inveniatur 26. be) negetur 2.
bf) 6. 7 et alii.

10. Si quis sine filio masculo mortuus fuerit et reliquerit filiam^f, non habeat beneficium^g, nisi a domino redemerit. Et^h si^h dominus ei dare voluerit propter servitium etⁱ amoremⁱ patris, non revocetur ab ullis^k doⁱ parentibus suis neque damnetur.

455. FRIDERICI I. CONSTITUTIO DUCATUS AUSTRIAE.

1156. Sept. 17.

Falsum illud celeberrimum, quod privilegium manus appellare consuevimus, a Rudolfo IV. duce Austriae circa a. 1358 — 1360 confectum esse ope genuini privilegii minoris (supra nr. 159), post Wattenbachii praecelaram dissertationem ('Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen' VIII, 95 sq.) iam inter omnes constat. Proponimus, ut iam Pertz, utentes apographo diplomatico autographi tabularii Vindobonensis, cui appendet bulla aurea Friderici I. genuina, quod iam olim paravit b. m. Chmel, collato insuper exemplari Wattenbachii, quod et ipsum authentico nititur. Ea, quae e privilegio genuino petita sunt, litteris minoribus excudi fecimus, apposis in margine numeris capitum. — Stumpf, Reg. 3754. (P. 99.)

(C.) ¶ In^a nomine sancte et individue Trinitatis amen. Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. ¶ (1) Quamquam rerum commutacio ex ipsa corporali institucione possit firma consistere, nec ea que legitime geruntur ulla possint refragacione convelli, ne tamen rei geste ulla possit esse dubietas, imperialis debet intervenire auctoritas. (2) No-
verit igitur omnium Christi imperiique et nostri fidelium presens etas et futura posteritas, qualiter nos eius cooperante gratia, a quo celitus pax missa est hominibus super terram, in generali nostra curia Ratispone in nativitate sancte Marie celebrata, in presentia multorum religiosorum et catholicorum litem et controversiam, que inter karissimum nostrum patrum Heinricum ducem Austriae et inter nepotem nostrum karissimum Heinricum ducem Saxonie diu agitata extitit, super ducatum Bauarie et super marchia a superiori parte fluminis Anasi terminavimus hoc modo, quod dux Austriae resignavit nobis ducatum Bauuarie et dictam marchiam, quos tenebat. Qua resignacione facta, mox eundem ducatum Bauuarie in beneficium contulimus duci Saxonie, predictus vero dux Saxonie cessit et renunciavit omni iuri et accioni, quas habebat ad dictam marchiam cum omnibus suis iuribus et beneficiis. (3) Ne autem in hoc facto honor et gloria patrum nostri karissimi aliquatenus minuatur, de consilio et iudicio principum, illustri Wadizlao duci Boemie sentenciam promulgante, quam ceteri principes approbabant, marchionatum Austrie et dictam marchiam supra Auesum commutavimus in ducatum, eundemque ducatum cum subscriptis iuribus, privilegiis et graciis omnibus liberalitate cesarea contulimus predicto Heinrico nostro patruo karissimo, prenobili sue uxori Theodora et liberis eorundem, ob singularem favorem quo erga dilectissimum patrum nostrum Heinricum Austrie, eius conthoralem prenobilem Theodoram et eorum successores nec non erga terram Austrie, que clipeus et cor sacri Romani imperii esse dinoscitur, afficimur, de consilio et assensu principum imperii dictis coniugibus, eorum in eodem

454. ^f) filia add. plerique codd. ^g) patris add. plerique codd. ^h) Si autem plerique codd.
ⁱ) des. 2. 3. ^k) ullo plerique codd.: aliquo 2. 5. 6. 38. 40. ^l) ex vulg.

455. ^a) littera u deest.

ducatu successoribus nec non prefate terre Austrię subnotatas constituciones, concessiones et indulta, auctoritate imperiali in iura plena et perpetua redactas, donavimus liberaliter vigore presentium et donamus. (4) Primo quidem, quod dux Austrię quibus suis^b subsidiis seu serviciis tenetur, nec osso debet obnoxius sacro Romano imperio nec cuiquam alteri, nisi ea de sui arbitrii fecerit libertate, eo excepto dumtaxat, quod imperio servire tenebitur in Vngariam duodecim viris armatis per mensem unum sub expensis propriis, in eius rei evidenciam, ut princeps imperii dinoscatur. (5) Nec pro conducendis feodis requirere seu accedere debet imperium extra metas Austrie, verum in terra Austrie sibi debent sua feoda conferri per imperium et locari. Quod si sibi denegaretur ab imperio, requirat et exigat litteratorie trina vice, quo facto iuste sua possidebit feoda sine offensa imperii, ne si ea corporaliter conduxisset. (6) Dux eciam Austrie non tenetur aliquam curiam accedere edictam per imperium seu quemvis alium, nisi ultro et de sua fecerit voluntate. (7) Imperium quoque nullum feodum habere debet Austrie in ducatu; si vero princeps aliquis vel alterius status persona nobilis vel ignobilis cuiuscumque condicionis existat haberet in dicto ducatu possessiones ab ipso iure feudali dependentes, has nulli locet seu conferat, nisi eas prius conduxerit a duce Austrie memorato; cuius contrarium si fecerit, eadem feoda ad ducem Austrię devoluta libero sibi extunc iure proprietatis et directi domini pertinebunt, principibus ecclesiasticis et monasteriis exceptis dumtaxat in hoc casu. (8) Cuncta eciam secularia iudicia, bannum silvestrium et ferinarum, piscine et nemora in ducatu Austrię debent iure feudali a duce Austrię dependere. (9) Eciam debet dux Austrię de nullis oppositionibus vel obiectis quibuscumque nec coram imperio nec aliis quibuslibet cuiquam respondere, nisi id sua propria et spontanea facere voluerit voluntate; sed si voluerit, unum locare poterit de suis vassallis seu homolegiis et coram illo secundum terminos prefixos parere potest et debet iusticie complemento. (10) Insuper potest idem dux Austrie, quando inpugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum ydoneum non in enormitatis macula retentum vias suas prorsus supplere; et illum ipsa eadem die seu princeps vel alius quisquam pro alicuius nota infamie non potest impetere nec debet impugnare. (11) Preterea quidquid dux Austrie in terris suis seu districtibus suis fecerit vel statuerit, hoc imperator neque alia potencia modis seu viis quibuscumque non debet in aliud quoquo modo in postorum commutare. (12) Et si, quod Deus avertat, dux Austrię sine herede filio decederet, idem ducatus ad seniore filiam quam reliquerit devolvatur. (13) Inter duces Austrię qui senior fuerit dominium habeant^c dictę terrę, ad cuius eciam seniore filium dominium iure hereditario deducatur, ita tamen, quod ab eiusdem sanguinis stipite non recedat, nec ducatus Austrie ullo unquam tempore divisionis alicuius recipiat sectionem. (14) Si quis in dicto ducatu residens vel in eo possessiones habens fecerit contra ducem Austrię occulte vel publice, est dicto duci in rebus et corpore sine gracia condemnatus. (15) Imperium dicto duci Austrię contra omnes suos iniuriatores debet auxiliari et succurrere, quod iusticiam assequatur. (16) Dux Austrię principali amictus veste, superposito ducali pilleo circumdato sero pinnito, baculum habens in manibus, equo assidens, et insuper more aliorum principum imperii, conducere ab imperio feoda sua debet. (17) Dicti ducis institutionibus et destitucionibus in ducatu suo Austrię est parendum; et potest in terris suis omnibus tenere Iudeos et usurarios publicos, quos vulgus vocat Gawertschin, sine imperii molestia et offensa. (18) Si quibus suis^b curiis publicis imperii dux Austrie presens fuerit, unus de palatinis archiducibus est censendus et nichilominus in consessu et incessu ad latus dextrum imperii et. e. s. post electores principes obtineat primum locum. (19) Dux Austrię donandi et depu-

tandi terras suas cuicumque voluerit habere debet potestatem liberam, si quod absit sine heredibus liberis decesserit, nec in hoc per imperium debet aliquo modo impediri.

(20) Prefatus quoque ducatus Austriae habere debet omnia et singula iura, privilegia et indulta que obtinere reliqui principatus imperii dinoscuntur. (21) Volumus etiam,

ut si districtus et ditiones dicti ducatus ampliati fuerint ex hereditatibus, donationibus, empcionibus, deputacionibus vel quibusvis aliis devolucionum successionebus, prefata iura, privilegia et indulta ad augmentum dicti domini Austriae plenarie referantur.

(22) Et ut haec nostra imperialis constitucio omni evo firma et inconvulsa permaneat, presentes litteras scribi et sigilli nostri impressione fecimus insigniri, adhibitis idoneis testibus, quorum nomina haec sunt: Pilgerimus patriarcha Aquileie, Eberhardus Salzburgensis archiepiscopus, Otto Frisingensis episcopus, Conradus Pataviensis episcopus, Eberhardus Babenbergensis, Hermannus Brixienensis, Harthuicus Ratisbonensis, Tridestinus episcopus, dominus Vuelfo, dux Conradus frater imperatoris, Fridericus filius regis Conradi, Henricus dux Carinthie, marchio Engelbertus de Hystria, marchio Adalbertus de Staden, marchio Deispaldus, Hermannus comes palatinus de Reno, Otto comes palatinus et frater eius Fridericus, Gebhardus comes de Sulzbach, Rodulfus comes de Swineshud, Engelbertus comes Hallensis, Gebhardus comes de Burchuse, comes de Butheua, comes de Pilstein et alii quam plures.

¶ Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. ¶ (M.)

Ego Rainaldus cancellarius vice Arnoldi Magontini archiepiscopi et archicancellarii recognovi.

Dat. Ratisbone XV. Kal. Oct. indict. IIII, anno dominice incarnationis MCLVI, regnante domino Friderico Romanorum imperatore augusto; in Christo feliciter amen. Anno regni eius V, imperii II.

INDEX NOMINUM.

SCRIPSIT IACOBUS SCHWALM.

Maior numerus paginam, minor lineas quinas indicat.

A.

- A. episcopus? 112, 10.
Abate Ildebrandi 393, 45. 394, 1.
de Abenberc comes: Fridericus.
Abraham ep. Frisingensis 633, 20.
Abula *Avila* 457, 1. episcopus:
Dominicus.
Acatus haereticus 566, 10.
Acenensis insula *Castel d'Azzano*
217, 30.
Acerranus episcopus: G.
Achein villa *Achin* 86, 35.
Achinus ep. Asisinus 546, 1.
Acianum, Azanum castrum 395, 5.
castellani 392, 20. 393, 5.
Acutus: Mons.
ad duo Adamantes (ad duos Montes)
regio Rom. 677, 20.
Adamus ep. Feltrensis 270, 5.
Adum ep. Taurinensis 537, 25.
Adamus abb. Everac. 191, 15. 192, 25.
Adam Ruscha cons. Cuman. 506, 20.
Adamus notarius 340, 35.
de Adegherio: Albertus.
Adel-Adal-Adll-At-
Adelbericus princeps Roman. filius:
Iohannes XII. papa.
Adalbero II. archiep. Bremensis 167, 30.
Adalbero, Albero archiep. Treverensis
174, 35. 182, 15.
Adalbero II. ep. Basiliensis 59, 35.
60, 35. 70, 5.
Adalbero III. ep. Basiliensis 174, 40.
Adalbero ep. Brixienensis 60, 30.
Adalbero II. ep. Leodiensis 174, 40.
Adalbero ep. Lodunensis 536, 25.
Adalbero I. ep. Metensis 11, 30. 13, 20. 35.
Adalbero III. ep. Metensis 99, 40.
Adalbero ep. Tridentinus 126, 30.
Albero III. ep. Viridunensis 578, 1.
Adalbero ep. Wirziburgensis 99, 15.
106, 20.
Albero abb. Noemburgensis et Lune-
burgensis 167, 30.
Adelberus diac. eccl. Veron. 95, 5.
Adalpero comes 645.
Adelperius de Burgus 422, 25.
Adhilbero 70, 10.
Albertinus cons. Eugub. 309, 25.
Albertinus Sigerii Gualandi 333.
Albertonis: Albertus.
Albertonus Serenus 299, 20.
Adelbertus, Albertus I. archiep. Bre-
mensis 94, 30. 98, 10. 100, 1.
Albertus, Adelbertus I. archiep. Mag-
untin., cancell. Henrici V. imp.
137, 30. 138. 140, 10. 144, 15. 149, 20.
156, 5. 160, 5. 166, 10.
Adalbertus III. archiep. Salzbur-
gensis 446, 35.
Albertus ep. Brixensis 537, 30.
Albertus I. ep. Frising. 263, 35. 325, 25.
Adalbertus ep. Lauriacensis i. e. Puta-
viensis 13, 25. 30. 18, 25.
Albertus ep. Lucernensis 677, 20.
Albertus ep. Mutinensis 578.
Albertus ep. Narianensis 545, 15.
S. Adelbertus, Albertus ep. Pragensis
99, 10; festum 236, 30.
Albertus II. ep. Trident. 222, 20.
226, 20. 270, 5. 685, 10.
Albertus III. ep. Trident. 422.
Albertus ep. Vercellensis 432, 40.
433, 20. 487. 506, 25. 507, 40. 518.
526, 1.
Albertus I. ep. Viridunensis 270, 10.
Adalbertus, Adelbertus ep. Worma-
ciensis 555, 5. 652, 5.
Albertus abb. de S. Apostolo 84, 5.
Adalbertus abb. Clingensis 635, 30.
Adelbertus praep. Aquensis 214, 35.
Albertus decan. Colon. 203, 30. 206, 1.
Albertus custos Wormac. 322, 35.
Adelbertus cancell. Ottonis II. imp.
43, 25. 44, 5.
Albertus prothonot. Henrici VI. imp.
516, 1. 526, 1. 529, 40.
Albertus notar. Friderici I. imp.
422, 30. 460, 10.
Adelbertus, Albertus I. Ursus, mar-
chio (comes) Aquilonia, de Bran-
denburch, de Staden, de Saxonia
167, 30. 182, 15. 207, 10. 222, 25.
226, 15. 237, 5. 286, 35. 296, 30. 299, 15.
301, 25. 308, 10. 316, 5. 317, 40. 319, 20.
685, 10.
Albertus frat. Murvelli marchionis
508, 509, 35. 510, 30.
Albertus comes de Blandriaco 144, 15.
149.
Albertus comes de Bogen 417, 20. 483, 30.
Albertus comes de Eberstein 338, 20.
387, 30. 408, 20.
Adelbertus comes de Lewenstain
220, 5.
Albertus comes de Spanheim 529, 40.
Albertus comes de Tagesburg 522, 30.
Albertus comes de Werningerothe
516, 5.
Adilbraht comes 70, 10.
Albertus comes 303, 5.
Adelpreht de Elchingen 126, 35.
Albertus de Gronbach 459, 20.
Albertus de Hiltinburch 459, 20.
Albertus frater Conradi de Walehusen
501, 5.
Albertus ministerialis proprius eccle-
siae S. Remigii Remensis 181. 182, 10;
pater 181. miles: Harduwinus.
Adalperht index 646, 5.
Albertus vicecomes Pisan. 477, 5.
Albertus vicedom. Mantuan. 313, 35.
Albertus index cons. Laud. 506, 25.
Albertus Bunipertus cons. Nova-
riensis 406, 10.
Albertus de Lavello longo cons.
Brixienensis 493, 25.
Albertus de Mairou. cons. Medio-
lanensis 434, 45. 435, 1.

- Albertus de Summo (Summo) cons. Cremon., potestas Papine 437, 438, 488, 490, 1. 506, 15. 511, 15. 512, 513.
- Albertus de Adegherio iudex curiae Ferrariensis 435, 30.
- Albertus Encegnatus iudex Laudensis 488, 10.
- Albertus de Gavazo Laudensis iudex 841, 20.
- Albertus Struxius (Struxus) de Cremona imp. aulae iudex 488, 5. 490, 5. 498, 10. 499, 15. 484, 15. 486, 492, 30. 493, 20. 494, 15. 495, 10. 518, 10.
- Albertus de Travazano notar. 341, 25.
- Albertus Aconis Henrici Mantuan. 313, 30.
- Albertus de Adelburgo 403, 20.
- Albertus Albertonis Pergam. 368, 35. 417, 15.
- Albertus Attonis Pergam. 417, 15.
- Albertus de Bonizo Regiensis 340, 15.
- Albertus Bonuaffilius 299, 20.
- Albertus de Barbasio Mantuan. 313, 25.
- Albertus de Cambaru (Ganbara) Brixiensis 341, 35. 368, 35.
- Albertus Cambiator Regiensis 403, 10. 417, 25.
- Albertus de Castello 167, 35.
- Albertus Dianus 420, 1.
- Albertus de Grogngeno 403, 20.
- Albertus de Grossa Mantuan. 313, 25.
- Albertus de Lampugnano Mediolanensis 506, 15.
- Albertus de Mapello Pergam. 417, 10.
- Albertus de Oliva Mantuan. 313, 25.
- Albertus de Opicone Mantuan. 313, 30.
- Albertus Pavo 324, 20.
- Albertus Rendcamule 476, 20.
- Albertus de Ripa 422, 25.
- Albertus Rubens Mantuan. 313, 25.
- Albertus de Turri Mantuan. 313, 25.
- Albertus Walandi Pisanus 477, 5.
- Adelbertus 633, 15.
- de Adelburgo: Albertus.
- Adaldagus archiep. Hannaburgensis 13, 15. 20. 26, 40.
- Adolmus II. ep. Reginus 174, 40.
- Adelelmus comes 2, 10.
- Adelgerus ep. Istriensis i. c. Tergestinus 93, 1.
- Adalgerus archidiacon. Aquileiensis ecclesiae 84, 20.
- Adelger de Curte servitor 679, 5.
- Adalgisus ep. Aquensis 18, 30.
- Adelgisus, Adelchis dux Longob., fil. Desiderii regis 659, 5. 668, 20. filius: Grimaldus.
- Adalgotus ep. Curiensis 203, 30.
- Adelhardus ep. Regenensis 18, 30.
- Adalardus comes 2, 10.
- Adelardus Mantuanus 313.
- Adelheida coniux Ottonis I. imp. 36, 20. 38, 20. 40, 10. 43, 35. 45, 15. 675, 5. filius: Otto II. imp.
- Adolhogus, Adolous princeps Goslar., ep. Hildensemensis 324, 10. 459, 20.
- Adilman 70, 10.
- Adalwardus ep. Fardunensis 3, 10. 4, 10.
- Adobatus Buttraffus (Buttraffus) cons. Mediolan. 406, 5. 417, 5. 418, 10. 431, 30.
- Adolfus I. archiep. Colon. 530, 1.
- Adolfus abb. Hersfeldensis 386, 10.
- Adolfus comes 175, 1.
- Adolfus dapifer S. Petri Wormaciensis 206, 5.
- Adrianus Adria 25, 1. 67, 15. episcopus: Petrus.
- S. Adriani eccl. Rom. card. diaconus: Cinthius.
- Adrianus I. papa 25, 35. 68, 20. 659. 660. 665, 35. 666, 15. 668, 15.
- Adrianus IV. papa 214, 20. 215, 15. 229, 15. 234, 25. 232, 1. 233, 5. 253, 20. 254, 20. 258, 15. 259, 30. 260. 262, 45. 263, 35. 267, 25. 269, 10. 351, 15. 363, 20. 587, 20. 590, 40. 592, 15. cancellarius: Rolandus.
- Adrianus presbiter S. Laurentii eccl. Rom. 583, 20.
- Adrianus presbiter S. Mariae eccl. Rom. 593, 15.
- Addua, Abdua, Adua fl. Adda 298, 20. 345, 15. 348, 20. 402, 5. 414, 25. 429, 20.
- Advocatus, Advocatorum: Iohannes, Vivianus, Wido.
- S. Aegidii St. Gilles 576, 15; abbas 578, 5; comes 274, 40.
- Aegidius de Caprariis Veron. 439, 15.
- Aegidius, Gilius de Dovaria, Duvara cons. Cremon. 296, 40. 299, 10. 427, 25.
- Aegidii de Prando parentes 399, 30.
- Aegyptii 231, 35.
- Aelon villa Aillon 457, 1.
- Africana synodus 75, 15.
- Agadus: Bonizo.
- Agapitus II. papa 8, 15. 11. 13, 10. 14, 10. 16.
- S. Agathae ecclesia de burgo Cremonae 355, 5; refectorium 428.
- S. Agathae monasterium Rom. 261, 35.
- S. Agathae S. Agatha de Gotsi episcopi: Bernhardus, Iacobus, Iohannes II.
- de S. Agatha: Ribaldinus, Sigefridus.
- Agathense concilium 670, 5.
- Aggareni, qui Longobardi vocabantur 668, 5.
- Agnanum castell. Eugubini episc. 310, 1. 473, 35.
- Agnellus iudex Mantuan. 313, 35. 405, 5. 417, 20.
- Agolasca r. Augulascum.
- Agripennis 457, 1.
- de Aicarda: Henricus.
- Aicardus ep. Parmensis 301, 20.
- Aycardus de Vegianno 380, 25.
- Aifredus ep. Ferentin. 52, 25.
- Aylardus ep. et abb. S. Pauli Romae 345, 5.
- Aimerardus archiepisc. Rom. 268.
- Aimericus cancell. militum Templi 578, 15.
- Ayrardus ep. Maurinensis 577, 30.
- Airaldus II. ep. Clusinae 52, 30.
- Airoltus Pocalodhus Laudensis 511, 15. 512, 15.
- Aistulphus rex Longobard. 659. 668, 10.
- Aitingen 126, 20.
- Alamannia, Alemania, Alamannia, Alemannia, Allamannia, Alimannia *Deutschland* 208, 10. 248, 10. 252, 40. 300, 25. 303, 30. 397, 35. 401, 10. 413, 15. 520, 10; Alamanni 379; principes 242, 25. 274, 40. 284, 15. 361, 10. 368, 10. 475, 20; usus et consuetudo 454, 5.
- Alamannia, Alemannia *Schwabem* 561, 25. 610, 5. 652, 5; principes 610, 5. dux: Berthaldus II. de Zaringia.
- Alardus ep. Cameracensis 425.
- Alardus Tornacensis fil. Cononis 616, 15.
- Alatrinensis, Aletrinus *Alatri* episcopus 263, 5. episcopus: Iohannes.
- Alba (Pompeia), Albenses 360, 30. 408, 1. 418, 5. 595, 5; episcopus 577, 25. episcopi: Constantinus, Obertus, Benzo, Roboaldus.
- Alba de Monte de Oca 454, 25.
- de Alba terra, beneficium Harduwini militis 181, 35.
- Albanenses episcopi: Eustacius, Gregorius, Iohannes, Teubaldus II, Bonifacius, Hugo, Albinus.
- de S. Albano abbas: Gerbertus.
- Albanus Roderici de Masella Hispan. 456, 35.
- de Albech comes: Conradus.
- Albericus card. presb. S. Savinae 572, 30. 573, 5.
- Albericus ep. Cumanus 61, 1. 76, 25. 84, 1.
- Albericus ep. Laudensis 270, 10.
- Albericus ep. Osenbrugensis 99, 30.
- Alberico ep. de Regio 368, 1.
- Albericus capellan. Henrici II. regis 60, 5.
- Albericus vasallus Egilberti ep. Frisingensis 646, 1.
- Albrich iudex cum filio 646, 5.
- Albricus de Capriano Brixiens. 417, 10.
- Albericus de Cauriano Brixiens. 340, 10.
- Albericus Ermizonis 299, 20.
- Albericus de Petri Leonis 654, 25.
- Albericus Rappus Papiensis 438, 25.
- Albericus ep. Maccinae 667, 1.
- Albigani, Albinga curia regia *Albenga* 360, 30. 649, 5. episcopus: Erimbertus.
- Albinus ep. Albanensis 593, 30. 595, 5.
- Albinus ep. Bresenonus *Brixen* 38, 20.
- Albiola. Albiolenses, Albionenses *prope Malamocco, hodie non existat* 33, 5. 35, 10. 42, 30. 124, 15. 155, 15. 174, 1. 212, 25. 376, 40. 529, 5.

- ultra Albim provincia 206, 30.
 Albizellus cons. Pisan. 333, 35.
 Albonectus Buglioni 333, 45.
 Albonii comitatus 464.
 Albuinus ep. Bellunensis 84, 1.
 Alboinus ep. Sabionensis 633, 20.
 Alborum castrum 676, 10.
 Albus: Ugo.
 Aleena v. Altea.
 Alcherius cons. Pisan. 333, 35.
 Alcherius Bonusvicinus Mediolanensis 431, 25.
 Alcherius: Ugitionus.
 Aldebertus ep. Pensarenensis 52, 30.
 Aldebertus ep. 52, 25.
 Aldefonsus VIII. rex Castellae et Toleti 453, 454, 455, 456. uxor: Alienor; filia: Berengaria; merinus: Lupus Didaci; senescallus: Rodericus Guterri.
 Alfonsus, Amfusus I. comes Provinciae 304, 20, 307, 1.
 Alfonsus comes Tolosanus 579, 10.
 Aldenartum *Oudenaarde* 616, 25.
 Aldembure, Aldembure, Antiqua urbs *Oldenburg* 501, 30, 502, 15; episcopatus 207, 1. episcopi: Benno, Reginaldus, Stephanus.
 Aldericus de Goso Mantuan. 313, 20.
 Aldebrandus de Puteo Baroneio Mantuan. 313, 25.
 Aldibrandinus comes 303, 5.
 Aldo ep. Placentinus 148, 5.
 Aldo diac. SS. Sergii et Bachi 143, 15.
 Aldo diac. Rom. 573, 10.
 Aldrigetus fil. Amardi 426, 10.
 Aldulfus ep. Carleolensis? 578, 1.
 de S. Alexandro: Oprandus.
 Alexander I. papa 569, 10.
 Alexander II. papa 119, 15, 552, 1.
 Alexander III. papa. Rolandus card. presb. S. Marci, cancell. Adriani IV. papae 201, 10, 203, 1, 230, 20, 232, 10, 233, 15, 234, 35, 255, 25, 256, 20, 258, 259, 260, 20, 261, 5, 262, 263, 35, 264, 265, 267, 268, 305, 10, 315, 316, 20, 317, 318, 1, 319, 342, 15, 350, 351, 352, 353, 20, 354, 357, 35, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 5, 370, 30, 371, 372, 15, 373, 5, 580, 10, 581, 582, 10, 583, 584, 589, 10. medicus: T.
 Alexander ep. Leodiensis 578.
 Alexander subdiac. Roman. eccl. 444, 1.
 Alexander cons. et rector de Mantua 405, 1.
 Alexandria, Palea, Alexandrini 340, 341, 342, 20, 343, 10, 346, 1, 349, 5, 361, 1, 368, 40, 393, 20, 395, 20, 399, 1; locus quem Paleam vocant 340, 25. consul: Saccus de Strata.
 Alexandrinus Mantuanus 417, 20, 418, 10.
 S. Alexii in monte Aventino eccl. Rom. abbas cum monachis 261, 20.
 Alexius III. imp. Byzant., Graecus 524.
 Affanus archiep. Salernitan. 545, 1.
 de Afferio: Valla.
 Algarus ep. Constant. *Contances* 578, 1.
 Algisius archiep. Mediolan. 425, 30.
 Alicia loc. Pisan. 473, 10.
 Alienor uxor Aldefonsi VIII. reg. Castellae 454, 20, 456, 20.
 Alifane *Alife* episcopus: Arechis.
 Alimun 70, 10.
 Aliprandus iudex Mediolanensis 511, 20, 513, 25.
 Allo vexillifer 296, 10.
 Almacanum civitas *Almazan* 457, 1.
 Almannus de Provi 424, 1.
 Alpes 304, 20, 307, 1, 331, 30, 679, 10.
 Alpes *intra Toletanum et Castellae regnum* 457, 1.
 de Alpheim: Heinrichus.
 Alsatia, Elisantia *Alsass* 64, 5, 610, 5.
 Alsatienses 612, 10; ducatus 633, 10. dux: Fridericus III. dux Sueviae.
 de Altea (Aleena) comites: Herardus, Fridericus.
 Altenbure curia regia 647, 10.
 de Altendorf, Alfindorf, Aldinthorff comes: Heinrichus.
 Altensteda curia regia *Allstedt* 647, 10.
 Altheim *Hohenaltheim* 620, 10.
 Altinus episcopus: Damianus.
 Altitudo *die Höhe* 383, 5.
 Altus: Mons.
 Altwinus ep. Brihsinensis 120, 15.
 Alvisus ep. Atrebat. 578, 1, 617, 20.
 Alzatus: Arditio.
 Amalfia, Amolfetanis 590, 5, 594, 20, 676, 10; ecclesiae suffraganei 547, 35. archiepiscopi: Petrus, Maurus, Dionysius.
 Amantius diaconus Rom. eccl. 544, 30.
 Amatus cons. de palacio Vaticano 677, 15.
 Amaya civitas 454, 25.
 Ambianensis episcopus: Deroldus.
 S. Ambrosii vexillum Mediol. 281, 30.
 Ambrosius II. ep. Bergamensis 83, 25, 94, 40.
 Ambrosius II. ep. Laudensis 94, 40.
 Ambrosius cancell. Ottonis I. imp. 37, 1.
 Ambrosius de Scandolaria cons. Cremonensis 356, 15, 434, 30, 437, 5.
 Amelium, Amelia, Ameria *Amelia* 24, 40, 67, 5, 461, 10, 675, 25.
 Amelricus archidiaconus eccl. Veron. 95, 5.
 Amelricus de Civignano 422, 25.
 Amelricus de Wormistorp minist. S. Petri Wormaciensis 206, 5.
 de Amestel: Egbertus.
 Amfusus comes v. Alfonsus comes Provinciae.
 Amianus, Amianenses *insula Venet., hodie non existat* 83, 5, 85, 10, 40, 35, 42, 30, 122, 25, 124, 15, 153, 25, 155, 15, 172, 15, 174, 1, 210, 35, 212, 25, 375, 5, 376, 40, 527, 15, 529, 5.
 de Amica: Iacobus.
 Amicho archidiaconus. 579, 10.
 de Aminenbere: Cunradus.
 Amiternum *Amiterno* 25, 25, 68, 10.
 Amizo Batalia Placentinus 288, 35.
 Amizo Succo Placentinus 288, 35.
 Amurianus, Amurianenses, Murianenses *Murano* 33, 1, 35, 10, 40, 35, 42, 30, 122, 25, 124, 15, 153, 20, 172, 15, 210, 35, 375, 5, 527, 15.
 An. thesaurar. Cameracensis 328, 20.
 Anacletus II. antipapa, Petrus Leonis, filius Petri Leonis 167, 168, 10, 268, 15.
 Anagnia, Anagninus 230, 30, 263, 10, 676, 5. episcopi: Iohannes, Benedictus.
 Anagninus: Iohannes card. subdiac. S. Anastasiae cardinalis: Cono.
 S. Anastasiae eccl. Rom. archipresb. 261, 40. presbiter: Dominus.
 de S. Anastasio abbas: Franco.
 Anastasius card. presb. S. Clementis 143, 10, 572, 30, 573, 1.
 Anastasius archiep. Ungrorum 60, 35.
 Anasus, Anesus, Anasis II. *Enus* 222, 30, 683.
 Ancolinus de Rodis 579, 10.
 Anconi, Anconenses 25, 5, 33, 1, 40, 30, 56, 15, 67, 15, 122, 20, 153, 20, 172, 10, 210, 30, 375, 1, 527, 10, 675, 25; episcopus 577, 30; Anconae, Anconitanensis, Anconitana marchia, Marchia, Marchiani 297, 25, 339, 20, 340, 10, 341, 342, 349, 15, 361, 5, 368, 373, 5, 403, 20, 405, 430, 431, 5, 496, 40, 497, 500, 531, 577, 20, 585, 5; Marchiae rectores 581, 25. marchiones: Cunradus, Marewardus de Anwilre.
 S. Anderii: Portus.
 Andornaea curia regia 648, 5.
 de Andesse comes: Berhdolfus III.
 de Andito: Antoninus (Antulinus), Bonizo.
 S. Andrae abbates: Iohannes Gaictanus, Stephanus.
 S. Andrae ecclesia in Chintica de Casinulia 333, 25.
 S. Andrae eccl. Colon. praepositus: Arnoldus.
 S. Andrae monasterium *propc Fiamm* 148, 35.
 S. Andrae Wormaciensis praepositi: Arnoldus, Conradus.
 Andrae card. presb. patriarchio Laterani 677, 5.
 Andreas ep. Lundensis 537, 25.
 Andreas ep. Nomentanus 677, 1.
 Andreas ep. Traiectensis 174, 35.

- Andreas scolast. Spir. 446, 25. 448, 1.
Andreas mag. scholarum 336, 35.
Andrensis comes: Rogerius.
Andulfus ep. Ferranus 545, 20.
de Anedeke, Anedes *Andechs* comes:
Berchtoldus III. marchio Istriae.
Anerist curia 205, 40.
de Anfurde: Fridericus.
S. Angeli castellum 138, 5.
de S. Angelo monasterii abbas:
Teobertus.
S. Angeli cardinalis: Gregorius.
S. Angeli: Mons.
de Angelo: Henricus.
Angelus archiep. Tarentinus 529, 40.
Anglia 253, 40. 255, 40; Anglorum
ecclesia 254, 5. reges: Willelmus I.
Heinricus II. Richardus I.
Anguillarie lacus *Anguillera* 478, 10.
de Annara: Ecclinius.
Anno ep. Mindensis 357, 1.
Anno ep. Wangionensis 18, 20.
Anricus y. Henricus.
Anselmus ep. Astensis 270, 10.
Anselmus ep. Brandeneburgensis
rectus Havelbergensis 167, 30.
Anselmus ep. Cuman. 488, 5. 490, 1.
Anselmus ep. Havelberg. 167, 30.
174, 35. 179, 35. 201, 15. 203.
Anselmus ep. Lucensis 545, 20.
Anselmus marchio de Bosco 395, 1.
Anselmus camerarius et ministerialis
regni 203, 35.
Anselmus de Dovaria cons. Cremon.,
rector Lombardiae 299, 10. 340, 15.
341, 1.
Anselmus de Ardeçone Mantuan.
313, 30.
Anselmus de Concerano de Cesaria
408, 15.
Anselmus de Posterula 579, 15.
Anselmus de Summaripa Laud. 418, 1.
Ansfrius ep. Traiectensis 58, 30. 60, 30.
Ansfredus comes 633, 15.
Antenna *Andiesenhofen* 66, 30. 68, 1.
Antiochenum concilium 568, 20. 569, 10.
571, 25.
Antipolitanus *Antibes* episcopus:
Mainfroi.
Antiqua urbs v. Aldenburg.
S. Antonini ecclesia Placentiae 406, 1.
praepositus: Petrus Diani.
Antoninus, Antulinus de Andito de
Placencia potestas Bononiae 406, 5.
417, 25. 50. 418, 10. 518, 35.
Antonius II. ep. Brixienis 18, 30.
Antonius de Granzis Cremensis
506, 20.
Apenninus mons 224, 30. 297, 25.
S. Apollinaris eccl. Rom. archipres-
biter 261, 35.
de S. Apostolo abbas: Albertus.
SS. Apostolorum cardinaliae Rom.
clerici 261, 25. cardinales pre-
s. LL. CONSTITUTIONES I.
- biteri: Gregorius, Ildebrandus,
Pandulfus.
Aponacius vocatus Brixienis 511, 20.
513, 30.
de Appia via: Savinus.
Appianum loc. Pisan. 473, 40.
de Appia petra 675, 20.
Aprutiensis *Teramo* episcopus: Pu-
trus.
Apulia 223, 25. 224, 20. 283, 20. 284, 15.
285, 30. 293, 35. 294, 25. 295. 303, 1.
310, 15. 474, 20. 475. 476, 30. 481.
482, 30. 492, 5. 579, 1. 585, 1. 589.
590. 593, 40. 594. 675, 30; Apuliae
caput 676, 10; Apuliae et Calabriae
ducatu 258, 30; episcopi 538, 40.
573, 25; expeditio 313, 5; regnum
482, 5. dux: Rogerius fil. Tan-
credi; comes: Rogerius; lega-
tus v. Italia.
Aquensis *Aix* episcopus: Odulricus.
Aqui, Aquenses *Aqui* 360, 30. 408, 1.
episcopi: Adalgisus, Guiliel-
mus, Guido III, Wala.
Aquila 94, 30; Aquileiensis eccle-
sia, metropolis totius Veneciae 84;
patriarchae 84, 25; suffraganei
269, 25. patriarchae: Maxentius,
Popo, Eberhardus, Henricus, Pere-
grinus I, Udalricus II, Gotho-
fredus; archidiaconus: Adal-
gerus.
Aquilonis marchiones: Bernhardus I,
Albertus I. Ursus.
Aquinum, Aquiniensis *Aquino* 25, 15.
67, 30. 676, 5. monasterium: S.
Benedicti.
Aquisgranum, Aquisgrani *Aachen*
179, 15. 191, 30. 193, 15. 224, 1. 334;
curia regis 648, 5. praepositi:
Adelbertus, Ar.; decanus: R.;
advocatus: Willermus.
Aquisgrani: Henricus, Guillelmus.
Aquitania 253, 1; ecclesiae 548, 30;
episcopi 577, 15. legatus: Girar-
dus ep. Engolismensis.
Ar. praepositus Aquensis 328, 30.
Arabum schola Romae 667, 40.
Arardi filius: Aldrigetus.
Arbinum *Arpino* 25, 15. 67, 30.
Arcees 25, 15. 67, 30.
de Archamaregnatio: Oprandus.
S. Archangeli monasterium Bono-
niae 676, 15.
de Arcu: Odulricus.
Arcutum v. Arquatium.
de Ardeatina via: Romulus.
Ardericus ep. Verceilensis 83, 25.
Ardericus de Sala potestas Laudae
406, 1.
Ardericus de Bonate index Mediolan.
405, 5. 417, 5. 431, 25.
Ardericus de Madoecia 490, 5.
Ardericus iudex 655, 25.
Ardicio de Pladana card. diacon. S.
Theodori 268, 5. 367, 40. 581, 1.
- Ardicio I. ep. Cumanus 174, 40. 203, 30.
577, 25.
Ardicio praepos. maior. eccl. Placent.
406, 1.
Arditio confanonerius 439, 15.
Arditio Alzatus Verceilensis 507, 43.
de Arditiione: Gerardus.
de Ardeçone: Anselmus.
Ardecionis: Bernardus.
Arditionis, Ardicionus: Gerardus.
Arduinus v. Hartwinus et Wort-
winus.
Ardutius ep. Gebennensis 270, 10.
Arebulum *Arcvalo* 457, 1.
Arechis ep. Alifane 548, 5.
Arelus, Arelata, Arelatum, Arela-
tensis civitas *Aries* 285, 45. 294, 25.
295, 35. 304, 25. 305. 307. 476, 40.
481, 35. 482, 40; archiepiscopus et
ecclesia 304, 30. 307, 5; concilium
19, 40. archiepiscopi: Regin-
baldus, Bernardus, Sylvius.
Aretina civitas *Arezzo* 669, 5. epi-
scopi: Hugo, Teudaldus, Boia-
nus, Maurus.
Argelata 531.
Argentarii mons 676, 1.
Argentarium rivum regio Rom.
677, 20.
Argentina 179, 30. 461, 25; civitas
quae vulgari nomine Strasburgo
vocatur 64, 5. episcopi: Riqui-
nus (Rihwinus), Udo IV. Herken-
baldus, Werinharius I. (Wicilinus),
Burchardus I, Rudolfus, Hein-
ricus I, Conradus II; praepositi:
S. Thomae; praepositi: Frideri-
cus; canonici: Arnoldus, Fridericus.
Arhusensis episcopus: Reginbrandus.
Aribertus v. Heribertus.
Aribo, Harpo archiep. Moguntin.
80, 5. 81, 30. 83, 25. 85. 635, 25; archi-
capellanus Conradi II. 679, 15.
Ariminum, Ariminense, Rimini 25, 5.
32, 45. 40, 30. 67, 15. 97, 1. 122, 20.
153, 20. 172, 10. 210, 30. 301, 5. 342, 15.
360, 30. 374, 40. 527, 10; ducatus
675, 25; episcopus 368, 1. epi-
scopi: Humbertus, Opizo II.
Arlançon civitas 454, 25.
Arlottus consul et rector de Mutina
406, 1.
Arlottus iudex Mutin. 417, 25. 418, 10.
Arlottus Mantuanus 313, 25.
de Arnisberch comites: Godefridus I,
Heinricus.
de Arnesteine: Walterus.
Arnetum *Arnedo* 457, 5.
Arnoldus, Arnaldus, Ernoldus, Ar-
nolt, Arnolfus, Arnulfus, Arnolf
Arnoldus II. archiep. Colon. cancell.
Conradi III. reg., praep. maior. eccl.
Colon. 182, 20. 185, 1. 187. 191, 30.
193. 203, 30. 204. 205. 213, 25. 214, 30.
217, 25.

- Arnoldus archiep. Maguntin., cancell. Frid. I. imp. 199, 15. 203, 35. 206, 19. 222, 30. 226. 228, 45. 229, 1. 237, 10. 265, 25. 269, 30. 685, 15.
- Arnulfus II. archiep. Mediolan. 51, 1.
- Arnaldus archiep. Narbon. 577, 15.
- Arnulfus archiep. Remensis 530, 30.
- Arnoldus I. archiep. Trevirensis 398, 15. 340, 35. 365, 15. 367, 30. 368, 30. 371, 5. 372, 15. 377, 30. 386, 5. 387, 20.
- Arnulphus ep. Casentinus 546, 1.
- Arnoldus ep. Cremonensis 120, 10.
- Arnolfus ep. Halberstat. 60, 20. 63, 5.
- Arnulfus ep. Iscolensis 94, 45.
- Arnoldus ep. Osnaburg. 386, 10. 387, 20. 466, 10.
- Arnaldus ep. Patavinus 95, 1.
- Arnoldus ep. Pergamensis 120, 10.
- Arnolfus II. ep. Spirensis 165, 10.
- Arnaldus, Arnulfus I. ep. Wormatiensis 95, 1. 99, 15.
- Arnoldus, Ernoldus abb. Hersfeldensis 70, 5. 80, 35. 86, 30. 635, 25.
- Arnoldus maior praepos. Mugunt. 336, 40. 389, 35.
- Arnoldus praepos. eccl. S. Andreae Colon. 206, 1. 324, 10.
- Arnoldus decan. Spirensis 336, 45.
- Arnoldus canonic. Argentin. 522, 25.
- Arnulfus marchio 623, 20.
- Arnolfus comes 645, 35.
- Arnoldus de Biberbach 199, 15. 286, 40.
- Arnolt de Goldenbach 126, 35.
- Arnoldus de Hornberch 516, 5. 529, 40.
- Arnaldus de Nuringbergha 518, 30.
- Arnoldus de Rotenberch dapifer Conradi III. regis 185, 1.
- Arnaldus Barbavaria potestus Placentinus 309, 30. 348, 35.
- Arnoldus Placentinus iudex 501, 5.
- Arnolt iudex 646, 5.
- Arnaldus Flotte 398, 35.
- Arnaldus de Mariola Mediol. 431, 20.
- Arnaldus Peliciarius Muntuan 313, 25.
- Arnaldus, Arnaldus Strictus Placent. 405, 5. 406, 10. 420, 1. 488, 10. 490, 5. 506, 20. 518, 10. frater: Iacobus.
- Arnolf 27, 5.
- Arnoldus 626.
- Arnus n. 283, 5. 473. 474, 10.
- Arnusti filius: Bezolius.
- Arquatam, Arcuatam castrum 348, 35. 398, 35. 401, 35. 414, 5; de Arquada, Archata, Arquada castellani 392, 30. 394, 35.
- Arsis insula 676, 5.
- Arthemanus, Artemanus r. Hartmannus.
- Artichellus de Verona 406, 1.
- Artoldus archiep. Remorum. 8, 15. 13, 15. 35. 14, 30. 16, 35.
- Arucensis ep. r. Arhusensis.
- Asagilus de S. Nazario 511, 512, 15.
- Aschabinus comes, advocatus in Strubingen 126, 15.
- Asefenburg, Aschaffenburg 225, 35. 386, 30.
- Ascelinus ep. Bavenberg. 99, 15.
- Ascelinus ep. Eldinonsensis *Hildesheim* 99, 25.
- Asicha 632, 1.
- Asiamatenses *Assini* episcopi: Achinus, Clarissimus.
- Assalinus de S. Nazario 299, 20.
- Asta, Aste, Ast, Astenses *Asti* 294, 25. 360, 30. 379. 380. 403, 25. 408, 1. 418, 5. 506, 1; consules 481, 40; districtus 380, 5; episcopus 93, 15. episcopi: Petrus II, Wibertinus, Udo II, Willelmus II, Otto IV, Anselmus; praepositus: Gandulfus.
- Astudello *Astudillo* 454, 25.
- Astulfus ep. Vicentinus 94, 45.
- Atencia civitas *Atienza* 457, 1.
- Atestens episcopus: Roifredus.
- Athenis 676, 15.
- Aticiae insula 676, 1.
- Atrebatensis *Arras* episcopus: Alvisus.
- Attelunus *Aversa* episcopus: Godefridus.
- Atto ep. Pistoriensis 577, 25.
- Atto II. ep. Senogaliensis 577, 20.
- Atto ep. Theatensis 545, 5.
- Atto Ficianus consul et rector de Pergamo 406, 1. 417, 10. 418, 15.
- Atto iudex 646, 5.
- Atto de Monte Barranzonis 655, 30.
- Atto de Pergamo 492, 30.
- Attonis: Albertus.
- S. Audomari *S. Omer* ecclesia 617, 1.
- Audomarensis: Guilelmus.
- Augia monasterium *Reichenau* abbas 633, 25. abbates: Beruo, Udalricus, Thiethelmus.
- de Augulasco, Agolasca, Olasca castellani Terdon. 392. 394, 35.
- Augusta (Vindelicorum), Augustenses *Augsburg* 18, 15. 383, 20. 384, 10; nomina XVII canonicorum 126, 35. episcopi: Udalricus, Henricus I, Bruno, Henricus II, Sifridus II, Hermannus, Conradus, Hartwicus I; advocatus: Manegoldus.
- Augustinensis *Aosta* episcopus 577, 25.
- Augustidunensis, Eduensis *Aulan* episcopi: Hageno, Henricus.
- S. Augustinus 565, 20.
- Aulac regiae monasterium 676, 15.
- Auraciensis *Orange* episcopus: Guilelmus.
- de Aurelia via: Remigius.
- de Aureo fonte: Iobianus.
- de Aurilia: Enrichus.
- Aurris Auris Venetus 171, 35.
- Ausimuni, Auximon. Auximanus *Osimo* 25, 5. 56; 20. 67, 15. 379, 1. episcopus: Guarnerius.
- Austria 359, 15; marchio, ducatus, marchionatus 222. 683, 30. 684. 686. marchio: Leopoldus III; duces: Henricus II. Isomirgott, Liupoldus V, Henricus frater Liupoldi V.
- Autisiodorum *Auxerre* 9, 45.
- Auxitanus *Aux* archiepiscopus: Guilelmus.
- Aventinus mons 167, 15.
- Aventino prima regio Rom. 676, 1.
- Avilana curia regia *Avigliana* 649, 1.
- Avinoma, Avenionensis 304, 25. 307, 1. episcopi: Benedictus, Iaugerius.
- Azanum v. Acinum.
- Azo ep. Fullienensis 545, 15.
- Azo marchio de Este 426, 15.
- Azo comes de Moso 497, 30.
- Azo confuonerius coms. Brix. 498, 25.
- Azo de Vico Iustino cons. Placent. 406, 10.
- Azo notarius 485, 15. 486.
- Azolinus filius Rodulfi 633, 10.
- de Azone: Ugolinus.
- Azonis Henrici: Albertus, Ugo.

BB.

- de Baurbertum: Nicholaus.
- de Babbo: Leonardus.
- Babenberc, Pabenberch, Baveberg 59, 25. 81, 35. 178, 5. 225. 314, 15; Babenbergensis clericus 652, 15; episcopus, episcopium 60, 10. 66, 30. 68. episcopi: Eberhardus I, Saiterus (Clemens II.), Ascelinus (Hartwicus), Rabertus, Otto I, Eberhardus II, Hermannus II, Otto II.
- Babienses 153, 25.
- Babo abb. de S. Emmeramo 126, 30.
- de Baden comes: Werneherus; marchio: Hermannus III.
- Badoarius Venetus 40, 10.
- Baglioni: Albonectus.
- de Bagnara, Bagnaria castellani 392. 394, 35.
- Bagnolium, Bagnolum 395, 10; castellani 392, 25. 393, 5.
- S. Balbinae eccl. Rom. card. presbiter: Vitalis; presbiter: Leo.
- Balbus: Bernardus, Vercellinus.
- Baldericus ep. Traiect. 2, 5. 13, 20. 30.
- Baldewinus archiep. Bremensis 351, 35. 363, 35.
- Balduinus archiep. Salcburg. 95, 1. 99, 25.
- Balduinus scriptor curiae Heinr. VI. imp. 518, 30.
- Balduinus IV. Barbatus comes Flandriae 616, 25.
- Balduinus V. comes Flandriae 616, 30.
- Balduinus VI. comes Flandriae 600, 25.

- Baldwinus VII. comes Flandriae 616.
 Baldwinus II. fil. Ricildis comitissae
 Hannoniae 650, 20.
 Baldwinus III. comes Hannoniensis
 183, 15, 617, 5.
 Baldwinus V. comes Haynoensis,
 Hennacensis 423; homines 424, 1.
 465, 15.
 Baldwinus Calvus 424, 25.
 Baldwinus Cesariensis 506, 20.
 de Balduino: Ugo.
 de Baldezonis: Guidottus.
 Baldolfus archiep. Tarentas. 60, 35.
 Balenses 676, 10.
 Balignanus ep. Firmanus 270, 10.
 Balneum regis *Bagnorea* 25, 10, 67, 20.
 570, 1; Balneoregensis episcopus
 577, 20, episcopus: Ingo.
 de Balnhusen: Conradus.
 Balva *Valva* 25, 25, 68, 10; episcopus:
 Dominicus.
 Balvense, Balnense territorium *Balva*
 25, 5, 67, 15.
 Balzium *Baux* 305.
 de Balzio, Bauzio: Hugo, Gislebertus.
 Balzzo ep. Spirensis 633, 5.
 Bambo ep. Pensauriensis 577, 20.
 de Bappinheim marscalcus: Heinrichus.
 Barani lacus 675, 30.
 Barbatas: Baldwinus IV.
 Barbavaria: Arnaldus.
 Barbiulla 283, 5, 473, 30.
 de Barce: Wilhelmus.
 Barcelonensis comes: Raimundus Berengarius IV.
 Barro archiep. Moguntinensis 88, 20, 99, 10.
 Hardonis: Mons.
 Bargonum 468, 35, 469, 1, 470, 35, 471, 35, 472, 10.
 Bari, Barum 514, 30, 675, 30.
 Barenensis: S. Nicolaus.
 Barianum 402, 10, 414, 25.
 Baroneio, de Pateo: Aldebrandus.
 Barozius de Burgo Cremon. 437, 5.
 Barranzonis r. de Monte.
 Barro presbiter capellanus de cardinalia S. Marci Rom. 262.
 S. Bartholomei eccl. Rom. archipresbiter 261, 35.
 Bartholomaeus de Vercellis rector 406, 5.
 Basavetula, Baxavecla Cremensis 511, 20, 513, 25.
 Basiliensis ecclesia 387, 5, 388, 35, 389, 5; ministeriales 184, 30, episcopi: Wichardus, Adalbero II, Theodericus, Burchardus, Adalbero III, Ortlieb, Ludowicus, Hugo, Henricus I; advocatus: Wernerus.
 Basilidus curia regni *Basaluzzo?* *Basiglio?* 649, 10.
 S. Basoli coenobium 9, 15, 16, 40.
 Bassanus: Bombellus.
 Bazanus: Ottolonus.
 S. Bassianum castr. 297, 35; homines 298, 45.
 Bassignana 408, 10.
 Basso Romanus 262, 10.
 Batalia: Amizo.
 de Baugelo: Urricus.
 Bavaria, Bajoria, Bawaria 220, 20, 222, 15, 561, 20, 648, 10, 649, 1; Bawarie, Baioaricus ducatus 222, 1, 385, 25, 679, 1, 683, 25; Baioarica lex 645, 30; Baioaricae provinciae comites et iudices 645, 15, duces: Henricus III. (Ezulo), Welfo IV, Welfo V, Henricus VIII, Henricus IX, Superbus, Henricus X, Leo, Henricus Insmirgott, Otto I; comites palatini: Ottol, Otto II (f. dux), Fridericus; comes: Beringarius.
 de Bavaria: Sigebot.
 Beatrix imperatrix, uxor Frid. I. imp. 289, 1, 350, 10, 352, 353, 35, 363, 10, 364, 365, 5, 393, 10, 394; neptis Willelmi IV. com. Matisconensis 199, 5.
 de Beccaria: Lanfrancus.
 Bekerii: Mons.
 de Belalus r. de Balnhusen.
 Beletus mag. capellan. famil. Frid. I. imp. 421, 40.
 Belgicae episcopi 16, 30.
 de Belignano, Bellegnano castellani 392, 25.
 Bellexomi: Nicolaus.
 Bellottus de Bonseris Cremonensis 356, 15.
 Bellune episcopatus 404, 30, 416, 15, episcopi: Albuinus, Regenalus.
 Belmonte, Bellomons 361, 1, 407, 30.
 Beltranus ep. Oximensis Osmia 577, 30.
 Belvacenses *Beaurais* episcopi: Hildegarius, Odo II.
 Bemundus Vercellensis 507, 40.
 Benectus cons. Pisan. 333, 35.
 Benedicta r. de Silva.
 S. Benedicti regula 626, 25.
 S. Benedicti monasterium Aquinense 676, 15.
 S. Benedicti monasterium de Monte Cassino, Cassinensis ecclesia 490, 556, 15.
 Benedictus V. papa, diacon. Rom. 669.
 Benedictus VIII. papa 66, 25, 67, 1, 68, 71, 5, 75, 30, 76, 78, 5, 84, 15.
 Benedictus ep. Laviennus 52, 20.
 Benedictus I. ep. Portuensis 534, 535, 1.
 Benedictus II. ep. Portuensis 52, 25.
 Benedictus III. ep. Portuensis 83, 30.
 Benedictus card. de praesepe S. Mariae 677, 25.
 Benedictus card. presb. S. Petri ad vincula (Eudoxiae) 572, 25, 573, 1.
 Benedictus presbiter S. Syxti 533, 15.
 Benedictus ep. Amignensis 89, 30.
 Benedictus ep. Avenionensis 596, 15.
 Benedictus ep. Succasanus 545, 15.
 Benedictus ep. Symphroniensis 546, 1.
 Benedictus ep. Tiburtinus 677, 1.
 Benedictus ep. Trevicensis 533, 10.
 Benedictus ep. Tuderinus 676, 50.
 Benedictus episcopus 632, 1.
 Benedictus abb. Sextensis 84, 1.
 Benedictus prior eccl. maior Eugubinae 309, 25.
 Benedictus archidiacon. eccl. Rom. 533, 20.
 Benedictus diacon. eccl. Rom. 533, 20.
 Benedictus diacon. Rom. 266.
 Benedictus: Iohannes.
 Beneicasa frater Cicae Roman. 654, 25.
 Benenatus card. presb. S. Caeciliae 677, 5.
 Beneventum civitas 556, 20, 589, 10, 590, 25, 591, 10, 668, 20; ducatus 25, 15, 67, 25, 675, 30; patrimonium 25, 20, 67, 30, archiepiscopi: Landulfus, Odelricus.
 Benni turris 473, 30.
 Benno ep. Slavensis i. e. Aldenburgensis 63, 5.
 Benno ep. Cesenatensis 577, 25.
 Benno ep. Imolensis 577, 25.
 Benno II. ep. Onabrugensis 106, 20, 115, 35, 558, 10.
 Benno ep. Traiectensis 86, 25, 99, 30.
 Benzo ep. Albensis 546, 5.
 Benso Bonisenioris cons. Cremon. 431, 30.
 Bentzonis: Domertus.
 Benzonus de Benconibus cons. Cremensis 511, 512, 1, 513.
 Benzonus Cremensis 506, 20.
 Benzettus: Domertus.
 Berardus ep. Castriensis 677, 1.
 Berardus ep. Esculanus 545, 10.
 Berardus archidiacon. Esculanae eccl. 495, 20.
 Beretum *Berceto* 25, 15, 67, 25.
 Berestrata, montana strata quae B. nominatur 383, 1.
 Berengaria filia Aldefonsi VIII. regis Castellae et Toleti 453, 454, 455, 456.
 Berengarius ep. Gerundin. 577, 30.
 Berengerus ep. Wirdunensis 13, 20.
 Beringarius Turonensis haereticus 119, 40.
 Beringarius de Sulzbach, comes de Bavaria 137, 30, 140, 10, 144, 15, 149, 30, 160, 10, 165, 10, frater: Cono.
 Berenger 70, 10.
 Berengarius: Raimundus III. comes de Berga: Constantinus.
 Bergamum, Bergamo, Bergomates, Bergomenses 340, 40, 364, 1, 368, 35.

- 506, 1. 507, 35. 508. 509, 35. episcopi: Ambrosius II, Arnoldus, Gregorius, Lafrancus; potestas: Gibertinus de Carcere; cives: Gruga de Eodem, Iohannes Walcosius notarius.
- Bergul villa, Bergolium: *Bergoglio* 393, 25. 407, 15.
- Bergulli roca 676, 10.
- Bernardus card. et legatus Rom. eccl. 665, 1.
- Bernardus card. presb. S. Clementis 201, 10. 203, 1. 214, 30. 230, 20. 232, 10. 233, 15. 234, 35.
- Bernardus archiep. Arelat. 170, 20.
- Bernardus ep. Aguthensis 545, 15.
- Bernardus II. ep. Caietanus 52, 30.
- Bernardus ep. Halvarastetensis 3, 10. 4, 15. 13, 15. 35.
- Bernardus I. ep. Patherbrunnensis 167, 30. 182, 15.
- Bernardus II. ep. Paderbornensis 466, 10.
- Bernardus I. ep. Parmensis 148, 5. 167, 30.
- Bernardus II. ep. Parmensis 435, 30. 437, 10.
- Bernardus abb. Clarevall. 578.
- Bernardus archipresb. Roman. 266.
- Bernardus diacon. Roman. 115, 35.
- Bernhardus I. dux Saxoniae 58, 25.
- Berthardus II. dux Saxoniae 70, 10. 85, 10.
- Bernhardus III. dux de Saxonia, comes Saxoniae, dux Westfaliae et Angariae 386. 393, 15. 403, 15.
- Bernhardus I. marchio Aquilonis 85, 10.
- Bernardus comes Silvestris 383, 10.
- Bernhardus de Hurstmero 286, 40. 299, 15.
- Bernardus Balbus cons. Placent. 435, 1. 437, 10.
- Bernardus Pizinus cons. Cremon. 299, 10.
- Bernardus iudex Favent. 417, 20.
- Berenhardus capit. Pisan. 477, 5.
- Bernardus Ardecionis Placentinus 405, 5.
- Bernardus Piscatus Papiensis 486, 15.
- Bernardus Faventinus 418, 10.
- Bernardi Castellione.
- Berenharius II. ep. Ferdensis 58, 20.
- Berenwardus ep. Hildenesheimensis 53, 20. 60, 20. 63, 10. 86, 15.
- Bernesdorp villa eccl. Goslariensis 459, 5.
- Berno abb. Augensis 84, 1.
- Berolani *Veroli* episcopi: Iohannes, Placitus.
- Berta uxor Roberti II. reg. Franc. 51. 537, 1.
- Bertenore, Brotenorum *Bertinoro* 301, 5; comes 342.
- de Bertheim comes: Gerardus.
- Bertoldus, Bertaldus, Berdoldus, Beraltoldus, Bertholt, Berhtoltus.**
- Bertaldus archiep. Vesonticae 97, 30. 98.
- Bertoldus I. ep. Cicensis 207, 10.
- Bertoldus II. ep. Cicensis 501, 30. 502, 15.
- Bertoldus ep. Salzeburgensis 126, 30.
- Beraltoldus ep. Tollensis 60.
- Bertoldus IV. dux Meraniae 494, 10.
- Berthaldus, Pertolfus II. de Zaringia, dux Alamann. 125, 25. 610, 5; filius 558, 5. filius: Bertoldus III.
- Bertoldus, Pertolfus III. dux Zaringiae, filius Bertoldi II. 137, 35. 140, 10. 160, 10.
- Bertolfus IV. dux de Zaringia, Zeringen, Carongo, dux Burgundiae 199. 214, 35. 217, 20. 220, 1. 270, 25. 384, 5. 388. 403, 15. 416, 25. ministeriales: Burchardus, Wernherus.
- Bertholt III. marchio de Ystiriche, comes de Anedeke, Anedes, Andesse 387, 25. 417, 1. 214, 40. 226, 15. 387, 25.
- Bertoldi de Creigowe comitatus 383, 1.
- Bertoldi de Nöringes comitia 383, 5.
- Berhdoldus frat. Popponis burgrav. Wirzburgensis 266, 15.
- Bertoldus de Kunigesbere, legatus Ytalinae 431, 30. 443, 15. 492, 5.
- Bertholdus de Schowenbure 322, 40. 383, 10.
- Bertolfus, Bertoldus triscamerarius Fred. I. imp. 286. 40. 296, 35. 301, 30. 308, 15. 324, 15.
- Berahdaldus 626.
- Bertrammus ep. Metensis 386, 10. 425, 30. 491, 1. 492, 5.
- Bertramus de Marino Ianuensis 296.
- Bertramus Salimbene 518, 10.
- Bertramus Scaccabarocius cons. Mediolanensis 506, 10.
- Bertrandus IV. ep. Foroiuliensis 577, 30.
- Bertrandus de S. Maximo 338, 25.
- Betuniensis: Robertus.
- Bezolinus comes 70, 10.
- Bezolinus filius Arnusti 633, 10.
- de Biberbach: Arnoldus.
- Bibion mons 676, 5.
- Bibiones 33, 5.
- Bibo ep. Tullensis 106, 15.
- Biboni loc. Pisan. 473, 45.
- Bicherius: Martinus.
- Bieneke castr. *Bänigheim?* 454, 1.
- Binga 129, 5.
- de Biogracano: Gullielmus.
- Bijpont curia regia *Pontecurone?* *Ponti?* 649, 10.
- Bisuntium, Bisuntinus, Vesonticensis, Crisopolitanus, *Beuncon* 231, 5. 259, 15. 290, 35. 291, 20; ecclesia 38, 40; episcopatus 290, 25. archi-
- episcopi: Hector, Bertaldus, Walterius I, Hogo I, Humbertus, Theodoricus II.
- Bitongowe *Peiting* 220, 5.
- Biterna *Viterbo* 676, 10.
- Bituricensis *Bourges* archiepiscopi: Dagobertus, Leodegarius, Vulgrinus.
- Blandinus Mantuanus 313, 25.
- de Blandriaco, Blanderato, Blanderan, Blandratenses comites 360, 30. comites: Albertus, Humbertus, Recherius, Wido.
- S. Blasii eccl. Rom. abbas cum monachis 261, 20.
- Blasius archi presb., rector cleri Rom. 261, 15. 262, 15. 263, 15. 266.
- Bleda *Bieda* 24, 40. 67, 5. 20.
- Blesensis *Blois* comes: Teobaldus I.
- Blinwarmundus ep. Ipporiensis 537, 25.
- Blihenstadenses abbates: Iko, Ruodolfus.
- Blozius, Bozius Pisan. 282, 40. 286, 15.
- Bobphingin *Bopfingen* 453, 30.
- Bobium *Bobio* 342, 20. 361, 5. 403, 30. 416, 15. episcopi: Liuzo, Opizo, Wernherus, Otto, Simeon.
- Bobium *Bobio* (*Romagna*), *hodie Sarsina* 25, 1. 67, 15. 675, 25.
- Bobo comes 70, 10.
- de Bocabadada: Rainerius.
- de Bocesbere: Conradus.
- Bociola roca 676, 10.
- Boemia, Boemi 286; duces 296; regnum 274, 35; rex 270. reges: Wladislaus II; duces: Borivoi II, Wadizlaus II, Dietboldus, Ulficus, Fridericus, Oddo.
- de Bogen comes: Albertus.
- Boianus ep. Arethinus 578.
- de Bolbedra: Val.
- de Bolego, Boligo castellani 392. 394, 35.
- Bolezlaus dux Poloniae 301, 25.
- de Bollate: Roglerius.
- Bombellus Bassanus Vercell. 507, 40.
- de Bona: Petrus, Ugo.
- de Bonacosa: Ottobonus.
- Bonactus ep. Eugubinus 309, 25.
- Bonacursus de Ysacco Veron. 439, 15.
- Bonadies card. presb. S. Chrysogoni 262.
- Bonaldus: Iohannes, Filippus.
- de Bonaparte: Iohannes.
- Bonapax Fabu Brixiensis 511, 15. 513, 20.
- de Bonate: Ardericus, Girardus.
- Bonaevallis *Bonestaux* abbas 366, 25. 582, 25.
- Boneisignia: Cavalcante.
- de Bonehunde, Bonlanten, Bolanda: Philippus, Wernherus II.
- de Bonello: Ugo.
- S. Bonifacii familia, servi Fuld. 80.

- Bonifacius I. papa 565, 25. 669.
 Bonifacius ep. Alban. 541, 2. 544, 20.
 Bonifatius card. presb. S. Marci 143, 10. 572, 2. 573, 1.
 Bonifacius ep. Novariensis, imp. aulae vicarius 368, 1. 472, 15. 477, 20. 483, 30. 487.
 Bonifacius I. marchio Montisferrati 485, 30. 487, 10. 476, 5. 481, 40. 493. 506, 1. 507, 25. 508, 10. 509, 35.
 Bonifacius marchio Tusciae 144, 15. 149, 25.
 Bonifacius Casariensis 506, 20.
 de Boninbure *Baumbury* comes: Emicho.
 de Boniprando: Guido.
 Bonisensoria: Benso.
 Bonizo Agadus Placentinus 405, 5.
 Bonizo de Andito Placentinus 405, 5.
 de Bonizo: Albertus.
 Bononia, Bologna, Bononienses *Bologna* 25, 1. 67, 15. 342, 15. 361, 5. 368, 35. 399, 35. 403, 25. 416, 15. 427, 35. 565, 15; nomina civium 417, 25. monasterium: S. Archangeli; episcopus: Sigifredus; potestates: Antonius de Andito, Pinamonte; cives: Anricus de Laffratta, Oldevrandus, Rolandus de Guarino, Gualfredus mag.
 Bonus 566, 10.
 de Bonseris: Bellottus.
 Bonus Iohannes advoc. Verzellensis 433, 435, 30.
 Bonus de Rufino: Iohannes.
 Bonus: Petrus.
 Bonusamicus 487, 30.
 Bonusadus notarius 406, 10.
 Bonusfilius diac. eccl. Rom. 533, 20.
 Bonusfilius: Albertus.
 Bonusenior ep. Regitanus 148, 5.
 Bonusvassallus Bulferius 296.
 Bonusvicinus de Canusia 655, 30.
 Bonusvicinus: Alcherius.
 Bopardia, Bobarda curia regia *Bopard* 521, 5. 648, 5.
 Boppo comes de Wertheim 495, 20.
 Boppo comes 175, 1.
 Boriwoi II. dux Boemicus 131, 20.
 Boscellus de Grosa Mantuanus 313, 30.
 Boso ep. Tiburtinus 83, 30.
 Boso fr. Rodulfi regis Francie 9, 20.
 Boso comes 2, 5.
 Boso 633, 15.
 de Bosone: Uguicio.
 Bosonus Pekatus Placentinus 405, 5.
 Bosonus Placentinus 405, 5.
 Botinga curia regia *Polling*? 648, 10.
 Bovo II. ep. Catalaunensium 2, 5.
 Bozo 459, 10.
 Brabantiones, Brabantiones sive Cotereilli 391, 20.
 Bracarensis archiepiscopus: Paganus Mendes.
 de Braida: Michael.
 Brandaneburg, Brandenburch episcopi: Liuzo, Tancoardus, Tiedo, Wiggerus, Sifridus; marchiones: Albertus I. Ursus, Otto I.
 Branthoch ep. Halverstadensis 86, 25.
 Bredulensis comitatus 93, 15.
 Bremensis ecclesia 188, 15. 351, 35. 363, 35; suffraganei 269. archiepiscopi: Lievizo I. Unowanus, Adelbertus I. Liemarus, Fredericus I, Adalbero II, Hartwicus I, Baldewinus I, Sifridus.
 de Brevice: H.
 Brie castrum, curia regia *Briey*? 648, 5.
 de Brion, Briunti castellani 392.
 de Briona: Opizo.
 Britanniae comitis filia 505, 5.
 Brittonorii terra 531, 10.
 Briunti v. Brion.
 Brixia, Brissia, Brixianae *Brescia* 217, 35. 263, 271, 15. 297, 1. 325, 30. 340, 10. 342, 15. 361, 1. 368, 35. 403, 25. 416, 10. 421, 35. 488, 489, 496, 497. 499, 500, 506, 1. 508, 10. 509, 30. 510, 5. 513, 10; castrum 396, 25; nomina civium 417, 10. 498, 5-25. 511, 15. 513, 20; consules 497, 1. 500, 15; denarii novi 488, 35; ecclesia 401, 3. 413, 15; episcopatus 298, 25. 496, 499; palatium conuvis 497, 20; Brixiana terra 496, 499, 25. episcopi: Antonius II, Albertus, Odolricus, Cuono, Manfredus, Iohannes, Iohannes; abbatissa: S. Iuliae; consules: Albertus de Lavello, Azo confanororius, Iohannes Faba, Iohannes de Guasiaco, Oprandus de Martinengo, Petrus Petenalupi; cives: Albertus de Ganbara, Buccacius de Minervia, Grossus, Malevisca, Ravanus de Nuce, Guillelmus Orianus.
 Brixianensis potestas Cremensis 517, 40.
 Brixina Norica, Brixina *Brizen* 118, 30. episcopi: Albinus, Adalbero, Poppo, Altwinus, Hurtmannus, Heinrichus III.
 Brocus: Butigla.
 de Brodulano: Martius.
 Brugenensis: Gallerus.
 Brugnolus advocatus 511.
 Brugnolus: Oto, Petrus.
 Brundisinus archiepiscopus: Guillelmus.
 Brundilienses, Brunduligenses, Brindilenses *Broundolo* 40, 35. 122, 25. 153, 25. 172, 15. 210, 35. 375, 5. 527, 15.
 Bruno I. archiep. Coloniensis 11, 30.
 Bruno II. archiep. Coloniensis 174, 35. 175, 5.
 Bruno archiep. Treverensis 126, 25. 131, 20.
 Bruno ep. Augustensis 60, 25. 83, 25. 86, 635, 25.
 Bruno ep. Hildenesheimensis 207, 10. 215, 25.
 Bruno ep. Meraburgensis 86.
 Bruno ep. Mindensis 99, 30.
 Bruno I. ep. Misensis 100, 1.
 Bruno ep. Signinus 572, 15, 25.
 Bruno ep. Spirensis 138, 1. 144, 15. 149, 20. 158, 20. 160, 10.
 Bruno ep. Veronensis 106, 20.
 Bruno abb. de Caravalle 201, 15. 203, 1.
 de Brunswik dominus: Heinrichus fil. Henrici Leonis.
 de Brusamonico, Bruxa Moneca castellani 392, 394, 35.
 Bucafol: Obizo.
 Buccacius, Bocacius de Minervia, Manervio Brixionensis 405, 10. 417, 10.
 de Buccalata: Iohannes.
 Bucchamatta: Ianonus.
 Budesin curia regia *Bautzen* 647, 10.
 de Budingen, Boutingin: Hartmannus.
 de Bughezele: Mainardus.
 de Bulbone: Guillelmus.
 Bulferius: Bonusvassallus.
 Bulgavi loc. Pisan. 473, 45.
 Bulgarinus vicecomes Pisan. 477, 5.
 Bulsus Petri 477, 5.
 Bultrafus v. Buttraffus.
 Bulzoni: Conradus.
 Bunipertus: Albertus.
 Bonna villa, Bonna castrum *Bonn* 1, 15. 132, 20. praepositus: Lotarius.
 Buoso 632, 1.
 de Burbasio: Albertus.
 Burberch praedium *Burberg* 453, 35.
 Burchardus, Burkardus, Borchardus, Parchart, Bucco de S. Burchardo Wirzburg. abbas: Heinrichus.
 Burchardus II. archiep. Laudunensis *rectus* Lugdunensis 60, 35.
 Burchardus I. ep. Argentinensis 182, 15. 206, 1. 270, 10.
 Burchardus ep. Basiliensis 106, 15. 131, 20. 653, 35.
 Burchardus I. ep. Alvestedensis 99, 10.
 Burchardus II. ep. Halberstatensis 106, 15.
 Burchardus ep. Losannensis, Lausanensis 106, 20. 120, 15.
 Burchardus ep. Monasteriensis, cancell. Henrici V. imp. 126, 30. 144, 10. 149, 20. 156, 5.
 Burchardus II. ep. Wirzburgensis 3, 10.
 Burchardus I. ep. Wormatiensis 58, 20. 59, 35. 60, 20. 635, 25. 640, 15.
 Burchardus, Bucco II. ep. Wormatiensis 158, 20. 165, 10. 179, 35. 182, 15. 578, 1.
 Burchardus abb. S. Galli 70, 5.
 Burchardus Coloniensis capellan. Frederici I. imp. 277.
 Burchardus cancell. Conradi II. imp. 88, 20.

- Burghartus comes 27, 5.
 Burchardus castellan. de Magdeburg 296, 30. 299, 15. 301, 25. 308, 15. 309, 30.
 Burchardus de Hasenburch 285, 20. 286, 40.
 Burchardus de Waldonburch 459, 20.
 Burchardus ministerialis Bertholff IV. ducis de Zaringia 199, 25.
 Burchardus vicedom. Wormac. 337, 5.
 Borchardus frat. Syfridi vicedom. Wormaciensis 322, 40.
 Parchart index 646, 5.
 Burchart 27, 5.
 Burghardus 626, 5.
 Burchard 633, 10.
 de Burchusen comes: Gobahardus.
 Burdinus antipapa 575, 15.
 Burgariae, Bulgariae comitatus 399, 5. 402, 5. 414, 25. 429, 15.
 Burgos civitas 454, 25. episcopus: Martinus.
 Burgul 428, 1.
 Burgum S. Domini, Domnini *Borgo S. Domino* 468, 35. 469, 1. 470, 35. 471, 35. 472, 10. 517, 5. 518, 20. 669, 1. ecclesia: S. Domini.
 Burgum: S. Genesii.
 de Burgo: Barozius, Engilerius, Girardus, Hençelerius, Pizo.
 Burgundia, Burgondia, Burgondiones 9. 199, 5. 253, 1. 274, 40. 291, 30. 561, 25. 30; consuetudo 464, 15. roges: Chuonradus, Rodulfus III.
 Burgundia *Hochburgund* duces: Bertoldus IV; comites: Otto Wilhelmus, Wilhelmus II.
 Burgundi: Gaytanus.
 Burianum, Burienses *Burano* 33, 5. 40, 35. 122, 25. 153, 35. 172, 15. 210, 35. 375, 5. 527, 15.
 Burrianum castrum 283, 5. 473, 30.
 Burreus: Willielmus.
 Bursinum villa *Bürsum* 86, 35.
 de Busco, Bosco castellani 392; marchiones 285, 5. 294, 30. 360, 30. 361, 10. 408, 1. 476, 5. 481, 40. marchio: Anselmus.
 de Busco: Ubertus.
 Busnardus de Grandivillano 435, 35.
 de Butena *Peuten* comes 222, 25. 685, 15.
 Butigla Broeus cons. Cuman. 506, 20.
 Butraffus: Adobatus.
 Bnytrago civitas 456, 40.
- C. K.**
- C. capellanus Frederici I. imp. 280, 30.
 Caballatus: Thedisius.
 de Cacelenboge comes: Heinrichus.
 Cadilus ep. Parmensis 94, 10.
 Kadolohus cancell. Conradi II. imp. 91, 10.
 Chadalohus comes 645, 35.
 Chadalohch index 646, 5.
- Cadomum *Caen* 600, 5.
 S. Caeciliae, Ceciliae eccl. Rom. card. presbiteri: Benenatus, Desiderius, Iohannes, Octavianus, Petrus Placentinus; presbiter: Iohannes.
 de Cagnano castellani 393, 1.
 de Cagnano: Ribaldus.
 Calabria 283, 20. 285, 35. 293, 35. 294, 35. 295. 303, 1. 474, 20. 476, 30. 481. 482, 30. 589. 590, 10. 593, 40. 594. 675, 30; Calabriae ducatus v. Apulia; episcopi 573, 25; expeditio 313, 5.
 Calabriae inferioris patrimonium 25, 20. 67, 30.
 Calabriae superioris patrimonium 25, 20. 67, 30.
 Calagurri *Calahorra* 457, 5. episcopus: Rodericus.
 Calatrabensis magister 456, 25.
 de Kalindin: Heinrichus marscaleus.
 Caliopoli 676, 10.
 S. Calixti eccl. Rom. card. presbiter: Guido Cremenensis (Paschalis III.).
 Calixtus II. papa 157, 30. 158. 159, 25. 160, 5. 161, 15. 162, 10. 163, 5. 164, 10. 574, 30. nepos: Stephanus.
 Calixtus III. papa 351, 25. 357, 35. 358, 20. 363, 30.
 Callis, Galli, Callensis *Caqli* 25, 5. 56, 20. 67, 15. 675, 25. episcopi: Hugo, Quiricus.
 Kallochus de Winec 422, 25.
 Calupium castrum 439, 10.
 de Calvencana castellani 393, 5.
 Calvus: Baldewinus.
 de Cambara: Albertus.
 Cambiator: Albertus.
 de Camerra v. de Camerario.
 Cameracensis *Cambrai* ecclesia 326, 25. 327. 328; nomina clericorum 328; episcopatus 133, 15. 320. 321, 1. episcopi: Stephanus, Volghertus, Rotardus, Eralwinus, Litardus II, Nicolaus I, Petrus I, Alardus, Rogerus; archidiaconus et praepositus: P.; maior eccl. decanus: Hugo; canonicus: Waltherus.
 de Camerario: Ugo.
 Camerinum *Camerino* episcopi: Hugo I, Hugo II; comes: Co.
 Caminata abbatia, Kaminada cella *Kennade* 181, 1. 184, 15.
 de Camino dominus: Wezelo.
 Campania 25, 15. 67, 30. 461, 10. 556, 15. 668, 30. 676, 5; capitanei 352, 30. 364, 30; episcopi 538, 10.
 Campidonensis, de Kembedano *Kempen* abbas 184, 30. 359, 30. 633, 25; ministeriales 184, 30.
 Campilia loc. Pisan. 473, 15.
 de Campo: Sigebaldus.
 de Campo Leonis abbas: Petrus.
 de Campo: S. Petri: Fisolinus, Gerardus.
- de Campo: Medina.
 Camporena loc. Pisan. 473, 35.
 Canella civitas, curia regia *Canelli* 649, 5.
 Canis filius: Hericus.
 Cannelum loc. Pisan. 283, 5. 473.
 de Canpi: Forensis.
 Canusia, Canusinum 116, 30. 655, 25; territorium 676, 5.
 de Canusia: Bonusvicinus.
 de Capara castellani 393, 5.
 Capellus: Lanfranchus.
 Capitenata 675, 30.
 Capitallupi: Garzapanne.
 sub Capitolio regio octava Rom. 677, 20.
 Capo Placentinus 405, 5. 406, 40.
 Caprarin 473, 45.
 de Caprariis: Aegidius.
 Caprulae, Caprulani, Caprulienses, Caprolenses, Caprisani, Capriani *Caorle* 33, 5. 35, 20. 40, 35. 43, 5. 122, 25. 153, 25. 155, 25. 172, 15. 174, 10. 210, 35. 212, 35. 375, 5. 377, 5. 527, 15. 529, 15.
 de Capriano: Albrius.
 Capua 25, 15. 67, 30. 525, 25; principatus 258, 30. 285, 35. 296. 476, 35. 482, 30. 590, 5. 594, 15. 675, 30. archiepiscopi: Gisbardus, Hildebrandus, Sennes, Matheus.
 Caputargeles, Caputargelenses *Carrazere* 33, 5. 40, 35. 122, 25. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 375, 1. 527, 15.
 Caru curia regia *Chieri* 649, 5.
 Carucena civitas 457, 1.
 Caraim: Landricus.
 Caralitanus archiepiscopus: Citanatus.
 Carano territorium 676, 5.
 de Caravalle *Chiaravalle* abbas: Bruno.
 Carbonus Trovamul cons. Pap. 340, 25.
 de Carcere: Ubertinus, Gibertinus.
 Carfalla: Petrus.
 Karinthiu 369, 40. duces: Henricus II, Heinrichus IV, Hermannus, Ulrichus II.
 de Cario: Hermannus, Guilelmus.
 de Caritate: Rolandus.
 Carkanum castrum *Carcano* 274, 15.
 Carlaxarius Vicent 417, 15.
 Carlesensis? *Carlisle* episcopus: Aldulfus.
 Carmangricus: Iohannes.
 Carnolensis episcopus: Gaufridus II.
 Carolus ep. Taurinus 270, 10.
 Karolus I. Magnus imp. rex Francor. et Longob. patricius Roman. 25. 36, 25. 67, 10. 68. 137, 20. 138, 30. 141, 25. 150. 322. 380, 15. 559, 30. 659. 660. 661, 30. 663, 25. 665, 35. 666, 15. 668. 675, 1. cancellarius: Lutwardus; notarii: Retherius, Hermastus.

- Karolus II. Calvus rex Franc. occid. 56, s.
 Karolus III. rex Franc. occid. I. 2, s. 56, s. 629, 30. 631, 10.
 Carolus dux Lotharingiae infer. 693, 15.
 Karolus comes Flandriae 617, 10.
 Carpinus: Mons.
 Carrion civitas 454, 25.
 Carrorum 429, 25.
 Cartaginense concilium 11, 45. 19, 10. 566, 25.
 Curus, Chura fl. *Chiers* 11, 15.
 Casae Dei *Chaise-Dieu* abbas 578, s.
 de Casaulia: Chintica.
 Casale S. Evasii *Casale* 360, 30. 408, 1. 493.
 de Casali: Philippus.
 de Casalimorano: Otto.
 Casalis: Collis.
 Casallia loc. Pisan. 473, 40.
 Caselle loc. Pisan. 473, 40.
 Casenarii abbas 491, 20.
 Casipate territorium 676, 1.
 Caspius Vercellensis 405, 10.
 S. Cassiani castrum 403, 25. 416, 15; castellani 392. 394, 35; homines 361, 5.
 Cassianus Turtonensis 340, 15.
 Cassinum 361, 1. 407, 30.
 Cassinus: Mons.
 Castagnetum loc. Pisan. 473, 40.
 Castellae regnum 454, 15. 455. Castellae et Toleti rex: Adefonsus VIII.
 Castellion de Piscaria loc. Pisan. 473, 45.
 Castellione Bernardi loc. Pisan. 473, 10.
 Castellum c. Civitas Castellana.
 Castellum Felicitalis *Citta di Castello* 25, 10. 67, 20. 570, 1. episcopi: Ingizo, Herimannus, Guido.
 Castellum, Castrum Novum *Castel Nuovo* 297, 37. 395, 5; castellani 392. 393, 5.
 de Castello: Albertus, Marcius, Martinus, Valerianus, Guilielmus.
 de Castello: Mons.
 Castro Soriz *Castrozeriz* 454, 25.
 Castrocarium *Castrocaro* 360, 30.
 de Castro: Rogeronus.
 Castrum, Castriciensis *Castro* episcopi: Berardus, Iohannes.
 Castrum Corcolli 570, 1.
 Castrum Cornate 283, s. 473, 30.
 Castrum Iohannis 530, 5.
 Castrum Manfredi 435. 436. 437, 5.
 Castrum Novum r. Castellum Novum.
 Castrum rubrum 676, 10.
 Castrum ruptum 676, 10.
 S. Castulus martyr 645, 10.
 Cathacanenium *Chalons* episcopus: Boyo II.
 Catus: Roterius.
- Cathanenensis 676, 10.
 S. Catharinae eccl. Rom. archiepiscopus 261, 40.
 Catollus cons. Lucanus 303.
 Caupo iudex Placentinus 417, 10.
 de Cauriano: Albericus.
 Cavalur civitas, curia regia *Cavaller-maggiore* 644, 5.
 Cavaleante Bonisignis 393, 45.
 Cavallacius: Petrus.
 de Kuvalla comes: Iacobus.
 Cavensis abbas: Marinus.
 de Cazale: Odefredus.
 de Keverinberch comes: Guntherus.
 Cola: Medina.
 Celestinus I. papa 15, 25.
 Celestinus III. papa 478, 5. 490, 20. 491, 15. 503, 35. 514, 5. 519, 10. 520, 5. 523, 5. 524, 35. 525, 30. 530, 35. 531. 592, 35. 593. 595, 1. camerarius: Centius card. diaconus.
 Celio monte regio Rom. 677, 20.
 de Cella nova: Gregorius.
 S. Celsi ecclesia Rom. 261, 35.
 de Kembadano r. Campidonensis.
 Cendarius: Otto.
 Ceneda, Cenetha, Ceneto, Cenetenses, Cenotenses *Ceneda* 32, 10. 40, 30. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 375, 1. 416, 15. 527, 10; episcopatus 404, 35. episcopi: Helmengerus, Sigifredus.
 Centius ep. Portuensis 214, 30.
 Centius ep. Sabinensis 143, 10. 145, 25. 148, 35. 572, 10, 20.
 Centius card. diaconus. S. Luciae in Orthen, camerarius Celestini III. 525, 5.
 Centius Fratripune Roman. 167, 25. 168, 10. 654, 25. nepos: Otto.
 Centius Franculinus Roman. 654, 25.
 Centuncellae, Civitavecha *Civita-vecchia* 24, 10. 67, 5. 263, 25. 474, 25.
 Ceperanum, Ceperianum castrum 531, 5. 675, 20.
 Cere *Cerreteri* 24, 40. 67, 5. episcopus: Stephanus.
 Cerredellum castrum 489, 15.
 Cerretum loc. Pisan. 473, 40.
 Cerrum de Parabiago 429.
 S. Cervasius loc. Pisan. 473, 40.
 Cesaria, Cesarea, Cesarienses 407. 408. 418, 5. 428, 1. 510. 506, 1. 507, 35. 508, 10. 509, 30; nomina civium 506, 30; c. etiam Alexandria. cives: Anselmus de Concerano, Theobaldus Maronus.
 Cesena, Cesenenses, Cesematensis, Cesentenses *Cesena* 25, 1. 32, 45. 40, 30. 67, 15. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 30. 301, 5. 360, 30. 374, 40. 527, 10. 659, 10. episcopi: Maricianus, Benno.
 Ceum insula 676, 1.
 Chalcidonense concilium 19, 25. 571, 25.
 de Cham marchio: Diepoldus.
- Cherinchi filius: Datus.
 Chianni loc. Pisan. 473, 35.
 in Chintica de Casaulia ecclesia: S. Andreae.
 Christianus I. archiep. Moguntinus, de Maganca, cancell. Frid. I. imp. 313, 35. 322, 40. 324, 20. 392, 20. 393. 396, 35. 397, 5. 351, 20. 353. 359. 363, 25. 365, 10. 367, 20. 368, 20. 371, 5. 372. 377, 30. 386, 25. 390, 5. 403, 10. 418, 15. 581.
 Christianus ep. Pataviensis 60, 25.
 Christianus: Petrus.
 S. Christinae ecclesia prope Papiam 25, 15. 67, 25.
 S. Christofori ecclesia in burgo S. Genesii 302, 20.
 S. Chrysogoni cardinaliae Romanae clerici 262, 30. card. presbiteri: Bonadies, Gregorius, Petrus; presbiter: Theophilactus.
 Cica Roman. 654, 25. frater: Beneicantus.
 Cicenses *Zeit* episcopi: Hildwardus, Bertoldus I. Bertoldus II.
 de Cigena comes: Rudolfus.
 de Kimisse *Chiensee* fratres 257, 30.
 Kinc burgum *Giengen* 454, 1.
 Cincella 461, 25.
 Cincionus Mantuanus 313, 30.
 Cinthius card. diaconus. S. Adriani 268, 1.
 Cintoniae curia 283, 5. 473, 35.
 Circumundus: Liprandus.
 de Circo: Pitrosius.
 Cirengii eccl. Rom. abbas 261, 20.
 Cisanum loc. Pisan. 473, 45.
 Kissenbroggi villa *Kissenbrück* 86, 35.
 Cisterciensis abbas 267, 45; capitulum 582, 10; ordo 366, 15.
 Cisterma Neronis 262. 264, 1. 266, 10.
 Citonatus archiep. Caralitanus 676, 25.
 de Civigano: Amelricus.
 Civitas Castellana, Castellum *Civita Castellana* 24, 10. 67, 5. 570, 1. 675, 25. episcopi: Petrus I, Petrus II.
 Civitas Nova, Civitatinenses *Civita nuova* 33, 5. 35, 20. 40, 35. 43, 1. 122, 25. 153, 25. 156, 20. 172, 15. 174, 5. 210, 35. 212, 30. 375, 5. 377, 1. 527, 15. 529, 10.
 Civitavecha r. Centuncellae.
 Civitella 675, 20.
 Civolla: Guilielmus.
 Kizzingensis ecclesia 188, 40.
 Claremontanum *Clermont* concilium 579, 5; synodus 616, 30. episcopus: Pontius.
 Clurevallensis abbas 264. 267, 45. abbas: Bernardus.
 Clarissimus ep. Asisimatensis 577, 20.
 Classis *Classe* 659, 10. 668, 5.
 de Claudia via: Iohannes.
 Claudianum territorium 676, 1.
 Clavenna, Clavennenses 494, 35. 506, 5. 507, 30. 508, 10. 509, 30. 510.

- de Clavenna: Obertus de Rovaglia. S. Clementis eccl. Rom. card. presbiteri: Anastasius, Bernardus.
- Clemens II. papa, Suiterus ep. Puginbergensis 95.
- Clemens III. antipapa, Wibertus archiep. Ravenn. 124, 35. 461. 462, 30. 541. 555, 10. 665, 20. 592, 1. 653, 10.
- de Clemente: Obertus.
- Clesi castell. Eugubini episcopi 310, 1.
- de Cleve comes: Theodericus II.
- Clingensis abbas: Adalbertus.
- Clodium, Clugienses, Cluienses, Clugenses *Choggia* 40, 35. 122, 25. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 375, 1. 420, 30. 527, 15.
- Cluniacensis abbas 578, 5. abba tes: Odilo, Hugo.
- Clusinum *Chiusi* territorium 676, 1; episcopus 577, 25. episcopi: Arialdus II, Wido, Iohannes.
- Co. comes Spoletinis et Camerinis praefectus 55, 45.
- Coalinum castrum 489, 15.
- Cobbo comes 2, 15.
- Coca civitas 457, 1.
- de Codalo: Wido.
- Codeporeus: Grimerius.
- Colbo: Cōnradus, Lūdwicus.
- Collar civitas *Cuellar* 457, 1.
- Collegarii loc. Pisan. 473, 40.
- Collepalumbi castell. Eugubini episcopi 310, 1.
- Collis Casalensis castell. Eugubini episcopi 310, 1.
- Colonia 121, 5. 132, 20. 193, 5. 204, 15. 205, 35. 384, 25; Agrippina quae modo est Colonia 2, 5; Coloniensis ecclesia 204. 385, 40. 386, 1; archiepiscopus 205, 30. 233, 35. 351, 20. 383. 385, 35; archiepiscopi capellanus 365, 25; moneta 384, 30; Coloniae obsidio 131, 15; Coloniense pondus 305, 1. 307, 20. 360, 1. 504, 25; Colon. eccl. suffraganei 269. ecclesiae: S. Andreae, S. Petri; archiepiscopi: Herimannus I, Wicfridus, Bruno I, Warinus, Heribertus, Piligrim, Herimannus, Sigwinus, Fredericus I, Bruno II, Arnoldus I, Arnoldus II, Fredericus II, Reinaldus, Philippus I, Adolfus I; maiores praepositi: Arnoldus II, archiep. Colon., Waltherus; maior decanus: Philippus; decanus: Albertus.
- Coloniensis: Burcardus capellan.
- Comiaculum, Comiacenses, Comiacenses *Comacchio* 25, 1. 32, 45. 40, 30. 67, 15. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 30. 374, 10. 527, 10. 675, 20. episcopus: Hildebrandus.
- de Comite: Otto.
- Compendium curia regia 648, 5.
- Companus *Conza* archiepiscopus: Gregorius.
- Conca 675, 25.
- de Concerano: Anselmus.
- Concha civitas *Conca* 456, 10.
- de Concisio: Daniel, Rodulfus.
- Concordienses episcopi: Maio, Teulius.
- Confluentia *Coblenz* 629, 25.
- Cono, Cuono, Cuno
- Cono ep. Prencestinus 572, 15. 20.
- Cono card. presb. S. Anastasius 115, 30.
- Cuono ep. Brixienensis 120, 1.
- Chuno tertius i. e. Chunradus II. imp. 92, 10.
- Cuono frater Beringarii comitis de Bavaria 137, 30. 140, 10.
- Cuno comes de Negelingin 483, 35.
- Cuno comes 70, 10.
- Cuno de Malberg 324, 15.
- Cuno de Minzenberg, de Micibergero senior, camerar. Frid. I. imp. 296, 35. 301, 30. 324, 15. 390, 35. 393, 15. 403, 15. 417, 1. 418, 25. 424, 1. 465, 20. 494, 10. 501, 1. 522, 30. filius: Cuno iunior.
- Cuno de Mincenbere iunior, filius Cunonis senioris 501, 1.
- Cono filius Cunonis 633, 10.
- Cuno filius Cunonis 639, 10.
- Cuno filius Gebehardi 639, 10. filius: Cuno.
- Cononis filius: Ahdus Tornacensis.
- Cononis filius: Cono.
- Conradus, Churadus, Cuonradus, Kunratus, Cunrat**
- Conradus comes palatin. de Wittelsbach, archiep. Moguntinus, ep. card. Sabinensis, III. archiep. Salzburgensis 301, 20. 308, 5. 351, 25. 353, 20. 363, 25. 367, 40. 369, 25. 370, 1. 383, 20. 386, 10. 387, 20. 403, 10. 420, 35. 421, 20. 425. 426, 10. 459, 25. 467, 15. 501, 1. 516, 1.
- Chunradus I. archiep. Magdeburgensis 174, 35.
- Conradus I. archiep. Salzburgensis 177, 10.
- Conradus II. archiep. Salzburgensis, ep. Patavinus 314.
- Conradus II. ep. Argentinensis 479, 10. 522, 25.
- Conradus ep. Augustensis 206, 1. 220, 1. 270, 15. 290, 45.
- Cuonradus I. ep. Constantiensis 13, 20. 30. 18, 20.
- Conradus I. ep. Hildesemensis, cancell. Heinrici VI. imp., legatus Ytaliae, Siciliae et Apuliae 516, 1. 517. 518. 530, 1.
- Conradus ep. lanuensis 120, 15.
- Conradus ep. Lubicinis 431, 25.
- Chuonradus I. ep. Patavinus 214, 30. 222, 20. 237, 5. 270, 15. 311. 685, 10.
- Chounradus II. de Reitenbuch, ep. Ratisponensis 329. 338, 20. 384, 5. 386, 20. 403, 10.
- Conradus ep. Traiectensis 120, 5.
- Conradus I. ep. Wormaciensis 206, 1. 218, 20. 217, 20. 226, 20. 228, 45. 270, 15. 322, 30.
- Cunradus II. ep. Wormaciensis 336. 353. 367, 20. 368, 20. 371, 5. 372. 377, 30. 386, 10. 387, 20. 403, 10. 425, 30. 581. 583, 35.
- Cunradus II. abb. Fuldensis 386, 10. 403, 10.
- Chuonradus abb. S. Savini 84, 1.
- Conradus abb. de Tegrinse 178, 5.
- Conradus maior praepos. Moguntin. 514, 10. 516, 5.
- Conradus praepos. de Nuenhusen 322, 35.
- Conradus praepos. S. Andreae Wormaciensis 322, 35.
- Chunrat canonic. August. eccl. 126.
- Conradus mag. scholarum 390, 1.
- Conradus cellerarius 390, 1.
- Conradus scriptor curiae Heinrici VI. imp. 518, 30.
- Chonradus I. rex Romanorum 620, 10.
- Chuonradus II. imp. 89, 15. 86, 10. 92, 10. 645. 678, 15. 679, 15. coniux: Gisela; filius: Heinricus III.; archiepiscopus: Arboarchiep. Mogunt.; cancellarii: Burchardus, Odalricus; advocatus: Geroldus.
- Chuonradus rex, fil. Henrici IV. 564, 10.
- Cōnradus III. rex Romanorum 181. 182. 185, 25. 191, 20. 193, 5. 194, 5. 204. 205. 219, 15. 307. 350, 30. 579, 15; dux Sueviae 175, 1. filii: Heinricus rex, Fridericus (IV.) dux Sueviae; cancellarius: Arnoldus; notarius curiae: Heinricus; camerarius: Thietpertus de Winsperch; camerarius a thesauris: Conradus de Walehusen; dapifer: Arnoldus de Rotenburch; marescaucus: Heinricus; pincerna: Keingerus; ministerialis: Cunradus de Haga; missus: Albertus de Gavazo.
- Chuonradus rex Burgundiae 29, 1.
- Chunradus dux Spoleti 431, 25. 479, 25. 526, 1. 529, 40.
- Conradus dux Sueviae de Rotenburch, frater Heinrici VI. imp. 453. 454. 455. 456. 472, 15. 476, 15. 477, 25. 479, 25. 483, 25. 494, 10.
- Cōnradus marchio Anconitanus 377, 35. 431, 30.
- Chunradus I. de Wettin marchio Misnensis 175, 1. 207, 10; filius: Otto.
- Conradus marchio Montisferrati 377, 35. 392, 10. 393. 395, 1.
- Cunradus marchio 226, 15.
- Chunradus palatinus comes Rheni, dux, frater Friderici I. imp. 222, 20. 228, 45. 235, 15. 236, 35. 236, 30. 301, 20. 308, 10. 316, 5. 317, 10. 319, 20. 336, 45. 338, 20. 340, 20. 383, 10. 403, 15. 468, 1. 685, 10.

- Conradus comes de Albech 301, 25.
 Conradus frater Emichonis comitis de Böninberg 393, 10.
 Conradus nepos Herimanni comitis de Winzenburg 138, 1; filius 108, 1.
 Conradus comes 2, 10.
 Cuonrat comes 27, 5.
 Kunratus comes 70, 10.
 Cunradus burgravius de Nāronberc, castellanus de Nuriaberger, Nuri-berch 286, 40. 356, 5. 408, 20. 431, 30.
 Cunradus de Aminenberg 296, 35.
 Cunradus de Ballenhusen, Belalus, Bellaluce 286, 40. 308, 15. 338, 20. 355, 5. 356, 10. 392, 1. 393, 10; comes 367, 25.
 Conradus de Boesberg 393, 15.
 Conradus Colbo, da le Maçe, de Schiphe ministerialis, pincerna Friderici I. imp. 199, 15. 318, 15. 324, 15. 397, 1. 366, 10. 386, 20. 393, 15. 403, 20. 417, 1. 418, 25. 491, 30. frater: Sigefridus.
 Cunradus de Hagu ministerialis Conradi III. regis 182, 184, 25.
 Conradus de Litzzellhard 585, 5.
 Conradus da le Maçe v. Conradus Colbo.
 Conradus de Rodenburch dapifer Heinrici VI. imp. 465, 20. 516, 5.
 Conradus de Walehusen ministerialis, camerarius a thesauris Conradi III. reg. 184, 25.
 Cunradus de Walehusen camerarius Heinrici VI. imp. 501, 1. frater: Albertus.
 Conradus Bulzoni Parmensis 418, 1.
 Conradus de Pizognitono 484, 15. 485, 10. 486.
 Constantia imperatrix, regina Roman., uxor Heinrici VI. imp. 462. 530. 531.
 Constantia Alemannica *Constanz* 2, 10. 203, 40. 389, 5. 418, 20. 653, 5; ministerialis 184, 30. episcopi: Notingus, Cuonradus I. Gebhardus II, Lambertus, Ruodardus, Warmund, Theodericus, Otto I. Gebhardus III., Odalricus I., Odalricus II., Herimannus I.
 Constancienses 153, 25.
 Constanciensis *Contances* episcopus: Algarus.
 Constantiniana ecclesia v. S. Salvatoris.
 Constantinopolis 5, 1. 7, 5. 659. 668, 1; clerici 96, 20; concilium 571, 25; legati 659, 5. imperatores: Manuel, Alexius III.
 Constantinus II. papa 535, 35.
 Constantinus ep. Albensis 537, 30.
 Constantinus Magnus imperator 565, 322. 559, 30.
 Constantinus X. imperator Romanus 7.
 Constantinus de Berge 321, 15. 393, 15.
 de Copara castellani 392, 20.
 Corbeiensis, Corbeiensis ecclesia *Corvey* 178. 181. 183, 35. 200, 5; monasterium 183, 35. 184; ecclesiae ministeriales 183. abbas: Wibaldus; dapifer: Rabano; ministerialis: Liudolfus.
 Corbiensis abbas *Corbie* 578, 5.
 Corbinensis *Monte Corvino* episcopus: Deodatus.
 Corbus loc. Pisan. 474, 10.
 Corbus: Laurentius.
 Corearelli loc. Pisan. 473, 40.
 Corcodilus castrum 148, 40.
 Corcolli: Castrum.
 Corentinensis *Quimper* episcopus 578, 1.
 Cornetum 461, 5.
 Corniae: Castrum.
 Corregia *Viridis Corregio-Verde* 175, 5.
 Corsarii 578, 15.
 Corsica insula 25, 10. 67, 25. 474, 1. 675, 20.
 Cortuariacensis: Galterus.
 Cortuelaria roca 675, 20.
Costa Ousel in der Pfalz 181, 30.
 SS. Cosmae et Damiani conventus monachorum Rom. 261, 25.
 Cotereili v. Brabantiones.
 Cothus cons. Veron. 368, 35.
 Cotius iudex Veron. 417, 15. 418, 10.
 Cotrona 676, 10.
 de Creigowe comes: Bertoldus.
 Crema, Cremenses 243. 254, 5. 271. 272. 297, 30. 298. 345. 348. 427. 428, 25. 430. 434. 435. 438. 484. 485. 486, 35. 506, 1. 507, 35. 508, 10. 509, 30. 510. 517; castellum et burgum 298. 437, 30; nomina civium 506, 20; milites 298, 40; obsidio 253, 5. 255, 15; terra 298, 25. comites: Gerardus, Wizardus; consul: Benço de Bençonibus; potestas: Brixiensis; cives: Basavetula, Wazo.
 Cremensis: Guido (Paschalis III. antipapa).
 Cremona, Cremonenses, Cremoxiani 40, 30. 122, 20. 153, 15. 172, 5. 210, 30. 216, 30. 217. 218. 239, 10. 243, 5. 276, 1. 297. 298. 299. 325, 30. 342, 15. 343, 10. 345. 348. 349. 354, 35. 355. 356, 15. 357, 10. 360, 25. 361, 20. 374, 40. 403, 25. 418, 5. 427. 428. 429, 20. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 442. 445, 15. 447, 10. 494. 485. 486. 488. 489. 492, 30. 493. 494. 495, 10. 507, 35. 508. 509, 35. 512. 513. 517. 518. 527, 10. 564, 10. 579, 40. 580, 20; nomina civium 434, 30. 35; 436, 1. 5. 25. 30. 437, 5. 506, 15; consules 298. 339. 341, 5. 349, 15. 355. 356, 1. 361, 10. 435. 436, 40; denarii infortinti 438, 35; diocesis 443, 1; ecclesia 434, 5; episcopus 298, 30; episcopatus. 298. 427, 15. 512, 20; rector 437. ecclesia: S. Agathae de burgo; rectorium: S. Agathae; episcopi: Ubaldu, Arnoldus, Ubertus, Sicardus; consules: Albertus de Summa, Aegidius de Dovaria, Ambrosius de Scandolara, Anselmus de Dovaire, Benso Bonisenioris, Bernardus Pizinus, Domertus Bentzonis, Jacobus Surdi, Iaginus de Persico, Leonardus de Babbo, Marchisius Marianus, Marchius Vetulus, Oto Brugnolus, Otto de Comitibus, Otto Curtese, Oto de Persico, Pizo de Burgo, Ponzius Girordi, Rogerius de Oseo; potestas: Uguccio.
 de Cremona: Albertus Struxius.
 Cremosianus notarius 438, 25.
 Crescentius ep. Volteranus 577, 25.
 Crescentius diaconus Rom. eccl. 544, 30.
 Crescentius patricius Rom. 537, 15.
 Crusa curia regis *Creussen* 648, 15.
 de Kue comes: Henricus.
 Cucari: Mons.
 de Cugio: Guidottus.
 Cucus: Mons.
 Cumae, Cumani *Como* 217, 1. 218, 25. 219, 1. 241, 35. 243. 274. 361, 1. 418, 5. 421, 30. 486, 15. 493. 494. 495. 506, 1. 507, 35. 508. 509, 35; castrum 675, 25; nomina civium 488, 10. 506, 20; episcopatus 218, 25. episcopi: Wolto (Ubaldu), Petrus III, Albericus, Liuterus, Ardicio I, Henricus; cives: Lanfrancus de Via, Guillelmus Graecus, Guilielmus.
 Cumagnole loc. Pisan. 473, 40.
 Cumulum loc. Pisan. 473, 40.
 Cunibertus, Gumpertus ep. Taurin. 94, 40. 546, 5.
 Cunibertus miles episcopi Astensis, missus regis 93, 15.
 Cunigunda, Chungunda imperatrix, coniux Heinrici II. 57, 15. 58, 15.
 de Kunigesberc: Bertoldus.
 Curana curia regia *Coriano? Coram?* 649, 10.
 Curienses *Chur* episcopi: Harbertus, Hildboldus, Odalricus, Norpertus, Guido, Adalgotus, Henricus II.
 Curonus: Pons.
 de Curte: Adelger.
 Curtese: Otto.
 Cusentinus *Cosenza* episcopus: Arnulphus.
 Cypri rex: Guido.
 S. Cyriaci apud thermas Diocletiani cardinaliae Rom. clerici 261, 30.

D.

- Daciae regnum, *Dacia* 255, 40. 271, 35;
 Danorum rex 270.
 de Dagesburg, Tagesburg comites: Albertus, Hugo.
 Dagina archiep. Magaleburgensis 58, 15. 60.

- Dagobertus archiep. Bituricensis 52, 5.
Dalegnum 496, 15. 499, 30.
Dalmatia 675, 30. duces: Iohannes, Petrus II.
Dalphinus de Gosulongo 438, 40. 439, 20.
Dam obstructio Rheni prope Wichvillam 328, 36.
Damiatus ep. Altinus 677, 1.
Daniel I. ep. Pragensis 236, 35. 237, 5. 256, 10. 264, 25. 267, 5. 270, 15.
Daniel de Concisio 490, 5.
Danubius fl. 648, 15.
Datus fl. Cherinchi 304, 1.
David civis Wormaciensis 390, 1.
Dedo comes de Groyx, marchio de Saxonia, frater Theodorici marchionis de Lusiz 286, 35. 265, 25. 371, 10. 372. 377, 35. 386, 15. 387, 25. 403, 15.
Degonhardus de Helenstein 286, 40.
Dei: Casa.
Deodatus ep. Hostiensis 677, 1.
Deodatus ep. Corbinensis 546, 5.
Deodatus ep. Parmensis 18, 30.
de Dernice, Darnice castellani 392, 25. 394, 35.
Deroldus ep. Ambianensis 10.
Desiderius card. presb. S. Caeciliae 544, 25.
Desiderius rex Longobardorum 659. 668. filius: Adalgisus.
Desiderius iudex Brixiensis 417, 10.
Detesalvus advocatus Pergam. 489, 15. 506, 20.
da Dexe v. de Dietz.
Diaconus de Persico 439, 35.
Dianus: Albertus, Rolandus.
Diani: Petrus.
Didacus filius Lupi comitis Hispan. 456, 35.
Didacus Gemenez Hispan. 456, 35.
Didaci: Lupus.
de Dietz, Dietsa, Diesse, Dieschse, Dexe, Des comes: Heinrichus.
de Diezen *Diessen*: Otto.
Dignensis episcopus 578, 1.
Dionysius archiep. Amalfitan. 593, 35.
Dionysius ep. Placentinus 120, 5.
Dyonisius comes Ungaricus 359, 15.
Dioscorus haereticus 576, 35.
Divio *Dijon* 291, 10. dux: Hugo III.
Divizo card. presb. S. Martini (Equitii) 143, 15. 572, 30. 573, 1.
Docia *Dozza* 361, 5.
Dodo ep. Narniensis 83, 30.
Dodo ep. Nocerensis 83, 30.
Dodus ep. Oscensis *Huesca* 577, 30.
Dodo ep. Osobroggae 2, 10. 3, 15. 13, 25. 35. 629, 30.
Dudo ep. Paderbrunnensis 13, 20. 35.
Tuto canonicus August. eccl. 126, 35.
Dudo camerarius 390, 1.
Dudo Wormaciensis 322, 10. fratres: Rumandus, Wichmandus.
Dodrus de Domafollis Cremonensis 356, 15.
de Doengu v. de Tubinge.
Dolum *Döle* 291, 40; abbas 578, 5.
archiepiscopus: Godefredus.
de Domafollis: Dodrus.
Domasium, Domasini 506, 5. 507, 35. 508, 10. 509, 30. 510.
de Domasio: Martinus.
Domortus Bentzonis cons. Cremon. 431, 30.
Domottus Benzettus Cremens. 434, 45.
Dominicus de Brici patr. Aquil. *perperam pro* Udalricus II.
Dominicus patriarcha Grudensis 588, 10. 545, 1.
Dominicus ep. Abulensis 456, 30.
Dominicus ep. Balbensis 545, 5.
Domenicus II. ep. Sutriensis 83, 30.
Dominicus abb. de S. Geruncio 84, 5.
Dominicus Maurocenus dux Venet. 210. filius: Dominicus Maurocenus.
Dominicus Maurocenus filius Domini Mauroceni ducis Venet. 210, 15.
Dominicus praefectus Lugduni 73, 45.
S. Domini, Domini: Burgum.
S. Domini ecclesia in Bargo S. Domini 517, 5. 518, 20.
Dominus presb. S. Anastasiae eccl. Rom. 533, 15.
Domna: Fonte.
Donatistae 565, 30. 566, 15.
S. Donati monasterium Eugubini episcopi 309, 35.
Donati: Iohannes.
de Donis: Ordelafr Faletus, Vitalis Faletus.
Donaticum loc. Pisan. 473, 45.
Donumdei: Petrus.
Dorius fl. *Duero* 457, 5.
de Dovaria, Dovaire, Duvara: Anselmus, Aegidius, Girardus.
Dracomaria 675, 30.
Drogo episcopus Morinorum 616, 30.
Druogo ep. Osnabrugensis 26, 40.
Drogo ep. Tervanensis 600, 25.
Drudus ep. Filtrensis 426, 10.
Drushardus, Trusardus de Spira legatus Heir. VI. in Italia 505. 506. 507. 508. 509. 511. 512. 513. 522, 30. notarius: Ugo.
Dura curia regis *Düren* 648, 5.
Durentia fl. 304. 307.
Durinheim *Dürkheim* 87, 15; Durencheimarii 88.
Durla villa *Durlach* 519, 10.
de Durra comes: Roupertus.
de Durne: Ulricus.
Dusburch civitas 394.
E.
E. archidiaconus Camerac. 329, 20.
Ebemannus ep. Firmensis 95, 1.
Eberhardus, Eparhardus, Eberardus, Ebrardus, Evrardus, Herardus, Hebrardus
Eberardus patriarcha Aquileg. 94.
Eberhardus I. archiep. Salzeburg, Iuvaviensis 222, 20. 297, 1. 251, 1. 252, 10. 257, 20. 263, 25. 269, 35. 271, 30. 273, 30. 275, 15. 276, 5. 277. 278. 280, 1. 311. 369, 30. 579, 30. 685, 10. fidelis: S.
Hebrardus archiep. Treverensis 99, 35.
Eberhardus, Eppe I. ep. Babenbergensis 70, 1. 86. 635, 25.
Eberhardus II. ep. Bavenbergensis 191, 15. 208, 15. 213, 20. 214, 35. 222, 20. 226. 237, 5. 270, 15. 286, 30. 685, 10.
Eberhardus I. ep. Eistetensis 126, 30. 614, 1.
Eberhardus ep. Merseburg. 425, 30.
Evrardus ep. Parmensis 120, 10.
Evrardus ep. Ratisponensis 324, 10.
Herardus comes de Alcena 387, 30.
Evrardus comes 2, 10.
Eberhardus comes 27, 1.
Eparhardus comes 645, 35.
Eberisus ep. Mimidensis, Mindonensis 3, 15. 4, 20. 13, 25. 35.
de Eberstein comes: Albertus.
Eboris: Mons.
Ebula in finibus Pisan. 283, 5. 473, 30.
Ebertus archiep. Treverensis 38, 30. 633, 20.
Egbertus de Amestel 324, 15.
Ecbertus de Wulfbutele 459, 20.
Ekkihardus ep. Sleavicensis 58, 20. 61, 1. 63, 5.
Ekkehardus cancellarius Lotharii III. imp. 175, 5.
Ekkehardus comes 678, 20.
Eduensis *Autun* v. Augustidunensis.
Egeno comes 199, 15.
Egino 632, 1.
Egilbertus ep. Frising., cancell. Heinrichi II. imp. 58, 1. 60, 30. 645. vasallus: Albericus.
Eilbertus ep. Mindensis 106, 20.
Eilulfus abb. Mörbacensis 184, 30.
Egilolf comes 646, 5.
Egelolfus dominus de Urselingen 286, 40. 387, 30.
Ehinheim villa 521, 30. 522, 30.
Eichenbuhel 383, 1.
Eichine *Eichen* 87, 20; Eichenarii 88, 10.
Eistetenses, Rubilocenses *Eichstädt* episcopi: Starcardus, Reginaldus, Meringaudus, Waltheri, Gebeardus I. (Victor II. papa), Udalricus I., Eberhardus I.

- Hilbertus v. Egilbertus.
 Hilulfus v. Egilulfus.
 Hinhardus ep. Spirensis 620, 5.
 625, 30. 632, 1.
 Hinriche terra 383, 5.
 de Elchingen: Adelproht.
 Eliantia v. Alutia.
 Elisperch castrum 454, 5.
 Ellinardus ep. Frisingensis 106, 20.
 Elmiza roca 675, 20.
 Elwacum, de Eloganga abbas 638, 25.
 abbas: Ruodhoc.
 Emicho praepos. S. Pauli Worma-
 ciensis 322, 35.
 Emicho comes de Böninburc 388, 10.
 frater: Conradus.
 Emicho II. com. de Liningen 184, 40.
 Emeeho, Immicho, Emerko, Em-
 licho IV. comes de Liningen
 226, 20. 228, 45. 296, 30. 299, 15.
 301, 25. 322, 35. 324, 10. 337, 1.
 383, 10. 386, 15. 387, 25.
 Emehardus ep. Wirzburg. 126, 30.
 Emenhart canonicus August. eccl.
 126, 35.
 Emilia, Emelia *Emilia* 25, 1. 67, 15.
 665, 15.
 de S. Emmeramo abbas: Babo.
 Enbodilingem *Heimsheim?* 454, 1.
 Encognatus: Albertus.
 Engilbertus I. marchio Istriae 137, 30.
 140, 10. 160, 10.
 Engelbertus III. marchio de Istria,
 de Hyatria 222, 25. 685, 10.
 Hengelpretus comes Goriciae 611, 5.
 Engelbertus comes Hallensis 222, 25.
 685, 15.
 Engelbertus, Engelbreht comes de
 Monte, de Bergen 386, 15. 387, 25.
 Engilhart iudex 616, 5.
 Engilerius de Burgo Cremon. 518.
 Englescuade Fontegliva Padov. 417, 15.
 Engolismensis *Angoulême* episcopus:
 Girardus.
 de Eodem: Gruga.
 Ephesinum concilium 571, 25.
 Episcopi: Mons.
 de Eppan comes: Henricus I.
 Eppingen burgum 454, 1.
 Eppo ep. Nuenburgensis, Neapoli-
 tanus *Naumburg* 100, 1. 106, 20.
 Equitum, Equilenses, Equilegenses,
 Equilenenses, Equilunenses *Equilio*
rel. Tesolo, hodie Carazuccherina
 33, 5. 35, 15. 40, 35. 42, 35. 122, 25.
 153, 25. 155, 15. 172, 15. 174, 5.
 210, 35. 212, 30. 375, 5. 376, 40.
 527, 15. 529, 5.
 Eracliane civitatis *Civita nuova* epi-
 scopatus 46, 15.
 Eraclius archiep. Lugdun. et primus
 Galliarum 291, 25.
 Erulwinus ep. Kameracensis 60, 1.
 Erasmus ep. Signensis 546, 5.
 Erkanbaldus archiep. Magunt. 69, 35.
 Herchembaldus archiep. Taronensis
 51, 20.
 Horkenbaldus ep. Argentin. 638, 1.
 Erkenpolt camerarius Heinrici IV.
 imp. 126, 40.
 Erkongerus comes 2, 5.
 Erchengarius 619, 35. 623, 35. 626, 5.
 Ereulis: Portus.
 Ere: Pons.
 Erich advoc. in Gysenhusen 126, 15.
 Erimbertus ep. Albinganensis 94, 40.
 Erlebaldu abbas. Stabul., S. Remaci
 286, 35. 308, 10. 318, 35. 320, 25.
 321, 5. 327, 20.
 Erholfus abbas Vuldensis 160, 10.
 Erlungus cancellarius Heinrici IV.
 imp. 126, 30.
 Ermizonis: Albericus.
 Ernostus dux Baioricus 678, 20. 679, 1.
 Ernestus comes de Hohenburch,
 Hoembure 213, 20. 214, 40.
 Ernst 27, 5.
 Erphesfurt, Herbsfordia *Erfurt* 3, 5.
 4. 330, 15.
 Erstein *locus prope Teck, hodie non*
reperitur 199, 25.
 Erstein claustrum 491, 40.
 Escalona civitas Hispan. 456, 40.
 Esculanus *Ascoli* episcopus: Ber-
 nardus; archidiaconus: Berar-
 dus.
 Esenatensis v. Hesi.
 Eskillus archiep. Lundenensis 229, 20.
 de Este marchiones: Azo, Opizo.
 S. Estefanus civitas *San-Esteban de*
Gormas 457, 1.
 Etherius notarius Karoli M. 675, 5.
 Eugenius II. papa 26, 10. 69, 5. 84, 25.
 Eugenius III. papa 179, 5. 187, 10.
 188, 5. 191, 5. 192, 30. 194, 1. 201.
 202. 203. 214. 251. 679, 25. 681, 1.
 Eugubium, Eugubinus *Gubbio* 25, 5.
 67, 20. 309, 25. 675, 25; comitatus
 310, 10. 570, 1; episcopatus 309, 35.
 310, 1. canonica: S. Mariani;
 monasteria: S. Donati, S. Petri;
 episcopi: Rodolphus, Ubaldu,
 Bonactus; eccl. maior: prior:
 Benedictus; consules: Alber-
 tinus, Ugo Ranucii, Rainaldus
 de Honesto, Rainaldus Ugonis
 Petri, Rainaldus de Serra.
 Eulalius papa 669.
 Europae fideles 163, 15.
 S. Eusebii eccl. Rom. card. pres-
 biter: Robertus.
 Eusebiana eccl. episcopus v. Ver-
 cellae.
 Eustacius ep. Albanensis 676, 30.
 Eustachius ep. Valentinus 578.
 Eustachius de Ruez 424, 1.
 Eustorgius ep. Lemovicensis 578, 1.
 S. Evasii: Casale.
 Evemus ep. Venetensis *Vannes* 578, 1.
 de Exera *Ebrach* abbas: Adams.
 Everguinus abb. Tolcianus 636, 25.
 de Everstein comes: Albertus.
 Evardus v. Eberhardus.
 Exforum 675, 25.
 Ecilianus de Annara rector Lombardiae
 340. 341, 1.
 Ezelinus iudex Padov. 417, 15.
 Ezulinus Vincentinus 368, 40.
 Ezolinus 416, 1.
 Ezopalatin. comes Lotharingiae 70, 10.
 Ezo infertor Heinrici II. 70, 10.

F. V germanicum.

- Faba: Bonapax, Iohannes.
 Faber: Girardus.
 de Fabrica, Favrega castellani 392, 25.
 394, 35.
 S. Facundus civitas *Sahagun* 457, 5.
 Falarnitanus episcopus: Iohannes.
 Valeburgun villa *Vahlberg* 86, 35.
 Faetrus: Ordelafr, Vitalis.
 Falfi castell. Pisan. 473, 35.
 Falisa civitas 676, 10.
 de Falkenberch comes: Gozwinus.
 de Valkenstein: Heinricus, Hun-
 fridus.
 Familiatus: Ildebrandus.
 de Fango abbacia Pisan. 473, 45.
 Faniano roca 676, 10.
 Fanilla roca 675, 20.
 Fanum, Phanum, Fanenses *Fano* 25, 5.
 33, 1. 40, 30. 56, 15. 67, 15. 122, 20.
 153, 20. 172, 10. 210, 30. 374, 40. 527, 10.
 episcopi: Arduinus, Petrus II.
 Varaberdus ep. Tungrensis i. e. Leo-
 diensis 13, 25. 35.
 Farica civitas 457, 1.
 Faro civitas *Haro* 454, 20.
 Farphis monasterium *Farfa* 676, 10.
 Fatolinus notarius Welfonis VI. ducis
 340, 35. 368, 25.
 Faustinus card. presb. S. Petri 677, 5.
 Faustinus caput senati exconsul
 677, 10.
 Favrega v. Fabrica.
 Faventia, Faentia, Faentini *Faenza*
 25, 1. 67, 15. 301, 5. 360, 30. 399, 35.
 403, 25. 404, 30. 416, 15. 659, 10;
 nomina civium 417, 20. episcopi:
 Ildeprandus, Iacobus, Rambertus.
 de Faentia: Bernardus.
 Veingen, Veihingen *Faihingen* 463, 15.
 comes: Godefridus.
 Felicitatis: Castellum.
 de Veltheim comes 387, 30.
 Feltre 416, 15; episcopatus 404, 30.
 episcopi: Macilinus, Guibertus.
 Adamus, Drudus.
 Verbinisperch castr. *Wernsberg aut*
Wernsberg 453, 25.
 Ferda, Fardunum, Vaereda, Ver-
 dene, Verdensis, Fardensis ecclesia
Verden 85, 10. 330, 30. 516, 15;
 clerus 467, 35; episcopatus 467, 5.

- episcopi: Adalwardus, Berenharius II, Wigger, Ricbertus, Herimannus, Hugo, Tammo, Rodolfus I.
- Ferentensis episcopus: Savianus.
- Ferenti *Ferentum* 25, 10, 67, 20.
- Ferentinum *Ferentino* 676, 5. episcopi: Romanus, Aifredus, Ubaldu.
- Feretrum 676, 10; v. etiam Monsfeltri.
- Ferrandus comes Hispan. 456, 35.
- Ferrandus Martini Hispan. 456, 40.
- Ferrandi: Gundisalbus, Petrus.
- Ferraria, Ferrarienses *Ferrara* 25, 1, 40, 30, 67, 15, 122, 20, 153, 20, 172, 10, 210, 30, 300, 301, 5, 340, 15, 342, 15, 361, 1, 374, 40, 403, 25, 404, 30, 416, 20, 527, 10; ducatus 659, 10, 675, 20. episcopus: Rolandus II.
- Ferrariensis: Taurellus.
- Fertranus episcopus v. Monsfeltri.
- Fesulanus *Fiesole* episcopus 577, 25. episcopi: Iacobus, Trasmundus.
- Ficianns: Atto.
- Fidenas 676, 10.
- Filippus Bonaldus Venet. 210, 20.
- Filippi: Martinus.
- Finenses *Fineda prope Grado* 40, 35, 122, 25, 153, 25, 172, 15, 210, 35, 375, 5, 627, 15.
- Firmano, Firmenses *Fermo* 33, 1, 40, 30, 122, 20, 153, 20, 172, 10, 210, 30, 375, 1, 527, 10, 675, 25; Firmiana, Firmiana marchia 556, 15, 570, 1; episcopi 538, 45. episcopi: Hubertus, Ehemannus, Udelricus, Grisforanus, Hugo, Balignanus.
- Visebachum abbatia *Fischbeck* 181, 1.
- Fisolinus de Campo S. Petri 426, 10.
- Fita civitas *Hitia* 456, 40.
- Flamengus cons. Mediolan. 406, 5. de Flaminia via: Gaidus.
- Flandria, Flandrensis marchia 133, 334, 335, 10, 616, 35, 617, 20; Flandrica dignitas 617, 20; pax 616, 617, 20. comites: Balduinus IV, Barbatus, Balduinus V, Balduinus VI, Robertus II, Karolus, Theodoricus II, Philippus de Alsatia, Petrus ep. Cameracensis.
- Flasco: Mons.
- Flina *Flein* 454, 1.
- Flochberc castrum 453, 30.
- Florentina civitas, Florentini 153, 20, 172, 10, 210, 30, 332, 333, 374, 40, 527, 10; consules 303, 10, 332, 333. episcopi: Lambertus, Godefredus; consules: Iohannes Donati, Mannus.
- Florencius III. comes Hollandiae 323, 25, 324, 1, 356, 10 da Ollande, 371, 10, 372, 15, 377, 30, 393, 15.
- Floringia curia regia *Flörschingen* 648, 5.
- Florius iudex Terrisvinus 417, 15, 418, 10.
- Florius 487, 30.
- Flotto: Arnaldus.
- de Vohburg marchiones: Theobaldus, Napoldu de Chann.
- Folgbortus ep. Camaracensis 13, 25, 35.
- Folbertus 324, 15.
- Folfelt pagus 59, 30.
- Folmarus, Fulmarus archiep. Trevirensis 445, 35, 447, 20, 537, 5.
- Folmarus comes de Sarwerde 322, 40, 324, 10.
- Folemar dapifer Heinrici IV. imp. 126, 40.
- Folemarus dapifer Heinrici V. imp. 138.
- Folemarus advocatus Goslariensis 460, 20.
- Foldac comes 2, 15.
- de Volmudestain: Heinricus.
- Fons Purus civit. *Fuente puri* 457, 5.
- de Fontana: Guilelmus.
- de Fontanoto: Nicolaus.
- de Fontaniva: Ubertinus.
- Fonte Domna civitas *Fuentihuela* 457, 1.
- de Fontegliva: Englescus.
- Forconini 676, 10.
- Forculi loc. Pisan. 473, 40.
- Forensis de Campi 333, 45, 334, 1.
- Foro, Four villa *Foro* 393, 25, 407, 15, de Foro: Obertus.
- de Forochalkerii *Forcalquier* comes, comitatus 304, 30, 307, 337, 30. comes: Guilelmus IV; canonicus: Petrus Pelican; praepositus: Petrus Grossus.
- Foroiulianenses *Friaul, Cividale* 32, 40, 35, 40, 30, 43, 5, 122, 25, 153, 20, 155, 25, 172, 10, 174, 10, 210, 35, 212, 35, 375, 1, 377, 5, 527, 10, 529, 15.
- Foroiulianensis *Fréjus* episcopus: Bertrandus IV.
- Forumtivi, Forum Livii *Forlì* 25, 1, 67, 15, 301, 5, 360, 30.
- Forum Novum 587, 35.
- Forumpopoli, Forum Pompilii, Foropopoliensis *Forlimpopoli* 25, 1, 67, 15, 301, 5, 360, 30; episcopus 577, 25. episcopus: Tenbertus.
- Forumsimpronii, Forum Symphronii, Forosinphronensis, Symphroniensis *Fossabrone* 25, 5, 56, 15, 67, 15 Fossabrum. 675, 25. episcopus: Benedictus, Gualfredus.
- Fortinus: Mons.
- Fraiapano v. Frangenspanem.
- de Frankenburch comes: Sibertus.
- Frankonofurth, Frankenevurt, Frankenvort 17, 15, 59, 20, 60, 10, 178, 35, 179, 10, 181, 190, 191, 25, 193, 15, 225, 35, 336, 30; curia regia 648, 5; Francanavordone concilium 86, 10.
- Francescus de Placentia 518, 10.
- Francia, Franci 25, 30, 659, 15, 668, 20; regnum 288, 10. reges: Pippinus, Karolus M., Ludovicus P., Otto I., Otto III.
- Francia provincia German. 561, 25, 649, 1; orientalis 453, 25; circa Rhenum 648; Teutonica 610, 5; Francorum principes 645, 20.
- Francia occidentalis *Frankreich* 11, 1, 253, 40, 255, 40; Francigena 293, 35, 481, 1; episcopi 577, 15. reges: Karolus III, Ludovicus IV, Robertus I, Rodulfus, Robertus II, Philippus II, Ludovicus VII.
- Franco abb. de S. Anastasio 84, 5.
- Franculinus: Centius.
- Frangenspanem, Fraiapane: Centius, Otto.
- de Frantenhusen comites: II., Otto, de Vresperch v. Uresperch.
- Fridericus, Fredericus, Federicus
- Fridericus I. archiep. Bremensis 131, 20.
- Fridericus I. archiep. Colon. 126, 25, 144, 10, 149, 20, 160, 165, 10, 204, 20, 206.
- Fridericus II. archiep. Colon. 243, 35.
- Fridericus archiep. Mogunt. 11, 13, 10, 30, 18.
- Fridericus I. archiep. Salceburgensis 633, 20.
- Fridericus I. ep. Monaster. 106, 20, 603, 1.
- Fridericus praep. Argentinae, S. Thomas de Strasburc 431, 25, 436, 15, 461, 522, 25.
- Fridericus canonicus Argentinensis 522, 25.
- Fridericus, Fredericus, Frithericus I. imp. Roman. 192, 40, 194, 1, 201, 10, 202, 40, 232, 5, 267, 1, 268, 287, 288, 289, 295, 296, 304, 305, 324, 30, 325, 1, 339, 341, 342, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 360, 25, 362, 363, 364, 365, 366, 1, 367, 368, 390, 391, 40, 392, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 20, 402, 403, 404, 15, 405, 15, 406, 407, 408, 419, 422, 423, 426, 434, 1, 435, 35, 436, 437, 439, 40, 441, 20, 445, 446, 10, 447, 5, 460, 463, 10, 473, 10, 496, 20, 499, 35, 523, 15, 525, 5, 526, 40, 581, 1, 582, 20, 583, 30, 584, 585, 35, 683, 15, 685; advocatus eccl. Roman. 201, 25, 203, 10, 256, 20; imperatoris lex 401, 20, 413, 30; nepotes 403, 15; dux Sueviae III. et Alsatiae 182, 15, 184, 35, 193, 15; eius ministeriales 184, 35. patruus: Heinricus Iasomirgott; frater: Cunradus palatinus comes Rheni; uxor: Beatrix; neptis: Richildis comitissa Provinciae; cancellarii: Arnaldus II. archiep. Mogunt., Reinaldus archiep. Colon., Udalricus ep. Spirensis, Cristianus archiep. Mogunt., Godefredus ep. Herbipol., Iohannes I. archiep. Trevir.; prothonotarii: Heinricus, Wortwinus, Rodolfus I. ep. Verdensis; notarius: Henricus magister; scriba curiae: Rodulfus; capellani: Heletus, Burchardus Coloniensis, C., Godefredus Viterbiensis, S.,

- Stephanus; triscamerarius: Bertolfus; camerarii: Anselmus, Cuno, Hartmannus, Hermannus, Rudegerus (Rodingerius), Rodulfus, Sigeboto; dapiferi: Rudolphus, Waltherus; mariscalcus: Henricus de Bappenheim; pincernae: Conradus, Hildebrandus; ministeriales: Conradus Colbo, Sigefridus.
- Fredericus II. fil. Heinrici VI. imp. 580, 591.
- Fridericus dux de Boemia 403, 15.
- Fridericus I. dux Sueviae 125, 25, 614, 1.
- Fridericus II. dux Sueviae, nepos Heinrici V. imp. 137, 30, 138, 1, 140, 10, 160, 10, 165, 10.
- Fridericus IV. de Rotenburch dux Sueviae, fil. Conradi III. regis 222, 25, 226, 10, 228, 15, 237, 5, 270, 25, 286, 35, 301, 25, 308, 10, 463, 25, 686, 10.
- Fridericus V. dux Sueviae, fil. Friderici I. imp. 386, 15, 403, 10, 408, 20, 416, 25, 465, 20.
- Fridericus palatinus comes de Bawaria, frater Ottonis de Wittelsbach 222, 25, 237, 5, 685, 15.
- Fridericus IV. palatinus comes de Saxonia 137, 30, 138, 140, 10, 144, 15, 149, 20.
- Fridericus VI. palatinus comes de Saxonia 207, 10.
- Fridericus burgravius Ratisponensis 384, 5; frater 384, 5.
- Fridericus praefectus de Nurenbere 495, 20.
- Fridericus comes de Abenbere 495, 20.
- Fridericus comes de Altena 388, 20.
- Fridericus comes Frisingensis 144, 15, 149, 25.
- Fridericus Saxo comes 137, 30, 140, 10, 144, 15, 149, 20, frater: Henricus.
- Fridericus comes 2, 15, 70, 10.
- Fridericus de Anfurde 386, 20.
- Fridrich de Thengelingen, frater Sigeharti 126, 35.
- Fridericus camerarius Heinrici II. 70, 10.
- Federicus Seanci 422, 25.
- Frigisinga, Frisinga 646, 1; ecclesia 645, 646, 1, episcopi: Lambertus, Abraham, Egilbertus, Nito, Ellinardus, Meginwardus, Hainricus I, Otto I, Otto II; comes: Fridericus; ecclesiae advocatus: Odalscalchus.
- Friso: Henricus.
- Frogerius notarius 366, 15.
- Fromesta civitas 454, 25.
- Fugaciola: Niger.
- Fulcherii: Insula.
- Fulcus de Iniquitate 420, 1.
- Fulda, Fuldensis, Valtensis 223, 30, 335, 20, 467, 15, 468, 5; monasterium, abbas 66, 25, 67, 32; monasterii clorus et populus 184, 35.
- abbates: Hatto II, Wernerus, Bihardus, Richarius, Ertholfus, Odalricus, Henricus I, Marquardus I, Hermannus I, Conradus II; familia, servi: S. Bonifacii.
- Fuldensis pons 383, 5.
- Fulginatensis, Fallienensis *Foligno* episcopi: Azo, Marius.
- Vulgrinus archiep. Bituricensis 577, 15.
- de Fulsiraga: Vicentius.
- Fundana regio Rom. 677, 35.
- Fundano territorium 676, 1.
- Fundi, Fundis, Fundensis *Fondi* 25, 20, 67, 35, 676, 5, episcopi: Rainerius, Marinus.
- Fuirbach *Fauerbach* 87, 20; Fuirbacharii 88, 10.
- Furco *Furcone, nunc Aquila* 25, 25, 68, 10.
- G.**
- G. ep. Acerranus 578.
- G. cancellarius Cameracensis 328, 20.
- G. cantor Cameracensis 328, 20.
- Gabellum, Gavelenses *Gacello prov. Ravigo* 25, 5, 32, 45, 40, 30, 67, 15, 122, 20, 153, 20, 172, 10, 210, 35, 375, 1, 527, 10, 675, 20.
- Gabretum loc. Pisan. 473, 35.
- Gaieta, Gaeta civit. 25, 20, 67, 35, 283, 25, 474, 25, episcopi: Bernardus II, Leo IV.
- Gaytanus Burgundi Pisan. 477, 5.
- Gaietanus: Johannes.
- Gaitani: Rainerius.
- de Gaidoldis: Talamacius.
- Gaidus de via Flamminea 677, 10.
- Gaidus de macello Lidiae 677, 15.
- Gaiferius Yaimbardus, Isenbardus cons. Papiensis 436, 35, 438, 35, 439, 5, 485, 5, 490, 5, 506, 10, frater: Iacobus.
- Galatia 561, 25.
- Galicianus Nazaronus Pergamensis 506, 20.
- Galla Placidia mater Honorii imp. 669, 15.
- Galli v. Callis.
- Gallia, Galliae, Gallicanus 11, 45, 60, 10, 179, 25, 259, 15, 596, 20, 668, 40; ecclesia, ecclesiae 16, 20, 107, 10, 290, 25, 548, 25; episcopi et abbates 561, 5, 565, 5, 573, 25, Galliarum primas: Kruclius archiep. Lugdunensis.
- Galliate castrum 213, 25.
- ad Gallinas albas regio Rom. 678, 1.
- Galliso castellum, Galliensium castrum, Gallianus *Galliese* 24, 40, 67, 5, 675, 25, episcopus: Johannes II.
- S. Galli *St. Gallen* abbas 633, 25; abbas: Burchardus.
- Gallorum curia, Rungalle *Roncaglia* 602, 10.
- de Galopino: Johannes.
- Gamanolf iudex cum filio 646, 5.
- Gamundi, Gamundium villa *Gamondo, iam Castellazzo* 393, 25, 407, 10, 428, 1; curia regis 649, 10.
- Gambara v. Cambara.
- Gandensis: Winemarus.
- Gandersheim, Gandershemense territorium 86.
- Gandulfus ep. Regiensis 554, 20.
- Gandulfus praep. Astensis 390, 25.
- Gardinensis: Rubaldus.
- Gardensis lucus 421, 30.
- Gargani mons 675, 30.
- Garsiae: Ordonius.
- Garsidonus, Garsendonius, Guascendonius ep. Mantuanus 270, 296, 25, 313, 1, 352, 1, 361, 10, 364, 1, 367, 25.
- Garzapanne Capitilupi de Tervisio 340, 35.
- de Gatimaria: Iacobus Niger.
- de Gatorba castellani 393, 5.
- Gaudii: Mons.
- Gaufridus II. ep. Carnotensis 577, 15, 578, 25.
- Gauzitano territorium 676, 1.
- de Gavazo: Albertus.
- de Gavi marchio 285, 5.
- Gavii castrum 480, 35.
- Gebhardus archiep. Salzburgensis 652, 1, 653, 1.
- Gebhardus II. ep. Constantiens. 633, 25.
- Gebhardus III. ep. Constantiensis 615, 20, 652, 5.
- Gebardus I. ep. Eistetensis, Agistetensis 95, 1, 99, 15.
- Gebhardus I. ep. Radespon. 60, 25.
- Gebardus III. ep. Radispon. 95, 1, 99, 25.
- Gebhardus I. ep. Tridentinus 144, 10, 149, 20.
- Gebhardus ep. Wirzburgensis 226.
- Gebhardus comes de Barchusen 222, 25, 685, 15.
- Gebhardus comes de Luggenberge 285, 15, 286, 40, 296, 35, 299, 15, 301, 25, 308, 15, frater: Marquardus.
- Gebhardus comes de Sulzbach 222, 25, 685, 15.
- Gebhardus comes 175, 1.
- Gebhartus 632, 1.
- Gebhard 639, 10, filius: Cuno.
- Gebnensis, Gevenensis, Gennavensis ecclesia 432; episcopus 388, 20, episcopi: Hugo II, Humbertus, Arduus, Nantelinus; comes: Wilhelmus.
- Gebizonis frater: Oddo.
- de Geça: Oddo.
- Geilenhusen, Gelenhusin 386, 30, 387, 30, 424, 25, 501, 10, 516, 25.
- Geldulfus 633, 15.
- Gellum loc. Pisan. 473, 35, 473, 40.
- Gelrensis comes: Henricus I.
- Gemetex: Didacus.

- Gemunde burgum *Gmünd* 458, 30.
 S. Genesis, S. Genesisii burgum
 S. *Genesis* 302, 20. 304, 1. eccle-
 sia: S. Christofori; domus: *Blie-*
rum Petronis.
 Gentilis presbiter Roman. 206.
 Gentionis fossa *Gentione? prope*
Venetiam 35, 1. 42, 35. 155, 20.
 174, 5. 212, 30. 376, 45. 529, 5.
 Georgius curia regis *Sungiorgio*
 649, 5.
 Georgius ep. Portuensis 677, 1.
 Georgius ep. Ortensis 676, 50.
 Gerberga uxor Ludovici IV. reg.
 Franc. occid. 9, 35. 11, 1.
 Gerbirhe 689, 10. filia: *Imiza*.
 Gerbertus, Gerbrat abb. de S. Al-
 bano Mogunt. 86, 30. 635, 30.
Gerhardus, Gerardus, Girardus,
Giraldus
 Giraldus ep. Ostiensis 115, 30.
 Girardus ep. Engolismensis, legatus
 in Aquitania 571, 35. 572, 15. 25.
 573, 10.
 Gerardus ep. Paduanus 368, 1. 398, 25.
 Gerardus ep. Pergamenus 270.
 Gerardus ep. Reatensis 546, 1.
 Gerardus ep. Rosellanus 545, 20.
 Gerhardus I. ep. Tullensis 683, 20.
 Gerardus magister cleric. Rom. 266.
 Gerhardus magister 390, 1.
 Gerardus comes de Bertheim 476, 15.
 477, 25. 483, 30.
 Gerardus comes de Crema 217, 25.
 Gerardus comes de Los, Lon 428, 40.
 425, 35. 431, 30.
 Gerardus comes de Nürbero 386, 15.
 Gerardus comes Pisanus 333.
 Gerardus, Gebehardus comes de
 Tollenstein, Tullenstein 476, 15.
 477, 25. 483, 30. 495, 20.
 Gerardus comes 303, 5.
 Gerardus comes 356, 15.
 Gerhardus de Schowenbure 383, 10.
 frater: *Berdoldus*.
 Gerardus scultetus Traiectensis
 324, 25.
 Gerardus Ardicionis, de Ardicione
 conanl Placent. 406, 10. 417, 10.
 418, 10.
 Girardus de Bonato Cremensis 434, 45.
 Girardus de Burgo Cremon. 437, 5.
 Gerardus, Gerardinus de Campo
 S. Petri Tarvisinus 340.
 Girardus de Duvaria 408, 25.
 Girardus Faber Cremon. 437. 438.
 Gerardus de Pesena 422, 25.
 Gerardus Piatius Mediolan. 341, 40.
 368, 35.
 Girardus de Randerode 338, 20.
 Gerardus de Rangone 333.
 Gerhardus de Rocha 426, 10.
 Gerlacus comes de Novo Castro 182, 20.
 Gerlahus comes 175, 1.
 Gerlacus III. de Yaimbure 462, 15.
 463, 1.
 Gerlacus Wormaciensis 392, 40.
 Gerlant: *Iohannes*.
 Gerloch de Orth 126, 35.
 Germania, Germani 11, 45. 659;
 ecclesia 107, 10; episcopi 60, 10;
 episcopi et abbates 565, 5.
 S. Germani de Pratis *St. Germain-*
des-Près abbas 678, 5.
 S. Germani Spirensis prepositus:
Iohannes.
 Germanus ep. Iporiensis 270, 10.
 Gernotus mag. scholarum eccl. S.
 Stephani Magunt. 336, 45.
 Gernodus civis Wormaciensis 390, 1.
 Gero archiep. Parthenopolit. 68, 5.
 Gero ep. Halberstadensis 273, 5.
 286, 30. 351, 30. 363, 30.
 Geroldus advocatus Chonradi II.
 imp. 645, 35.
 Gertrudis filia Lotharii III, uxor
 Henrici IX. ducis Bawariae 170, 5.
 de S. Geruncio abbas: *Dominicus*.
 Gerundinensis *Gerona* episcopus:
Berengarius.
 Gessum 676, 10.
 in Geversdorp ministeriales 205, 40.
 Gezanum loc. Pisan. 473, 35.
 Gezo de Turbiato Brix. 417, 10.
 Gezo v. etiam *Gisibrandus*.
 de Gidocica: *Wolframms*.
 de Gignano castellani 393, 5.
 Gilius v. *Aegidius*.
 de Ghiroldis, Givordi: *Pontius*.
 Girontinus *Geruntia* archiepiscopus
 572, 10, 25.
 Gisebardus archiep. Capuanus 52, 15.
 Gisibrandus, Gezo ep. Tardonensis,
 Tortunensis 18, 25. 27, 1.
 Gisela imperatrix, coniux Chonra-
 radi II. imp. 87, 15. 678, 15.
 Giselbertus ep. Tuscanensis 546, 1.
 Giselbertus frater Wernheri theo-
 lonarii Wormaciensis 322, 40.
 Giselbertus frater Wernheri 337, 5.
 Gislebertus de Bauzio 307, 30; uxor
 307, 30.
 Gislarus ep. Merseburg. et archiep.
 Magdiburgensis 88, 20. 51, 30. 537, 15.
 Gysenhusen *Geisenhausen* 126, 20.
 advocatus: *Erich*.
 S. Gislens abbas: *Gossichinus*.
 Gisleva curia regis *Eisleben* 647, 10.
 Gisulfus II. ep. Vercell. 577, 25.
 de Glizperch *Gleiberg* comes: *Wille-*
helmus.
 Glomiaso castell. Eugubini episcopi
 310, 1.
 Gnanfus Paduanus 417, 15. 418, 10.
 Godebaldus ep. Traiectensis 160, 10.
 Godefridus, Gothofredus patriarcha
 Aquilegiensis 426, 5. 472, 15. 477, 20.
 479, 25. 483, 25.
 Godofredus archiep. Dolensis 577, 15.
 Godefridus ep. Attalanensis 545, 10.
 Gotifredus ep. Florentinus 577, 25.
 Gotofredus, Godefredus, Gotfridus I.
 ep. Herbipolensis, cancell. Fride-
 rici I. imp. 336, 15. 337, 5. 338, 30.
 340. 341, 15. 356, 5. 367, 20. 368, 20.
 371, 10. 372. 377, 35. 386, 25. 387, 20.
 390, 5. 393, 20. 408, 10. 416, 30. 418, 15.
 423, 40. 424, 20. 426, 5. 431, 35. 435, 30.
 436, 15. 437. 460, 20. frater: *Lude-*
wicus comes de Helfenstein.
 Gotofredus ep. Lunensis 577, 25.
 Godefridus I. ep. Nemotensis 18, 25.
 Godofridus ep. Perusinus 545, 10.
 Gotfridus ep. Traiectensis 270, 15.
 323, 25.
 Gotefredus Viterbiensis capellanus
 Friderici I. imp. 203, 30. 214, 35.
 Godifridus I. dux Lotharingiae infer.
 70, 5.
 Godefridus III. dux Lotharingiae
 infer. 650, 20.
 Godefridus V. dux Lotharingiae
 infer. 133, 15.
 Godefridus VII. dux Lotharingiae
 infer. 386, 15.
 Gottfredus marchio 633, 15.
 Godefridus de Suevia, de Calw pala-
 tinus comes Lotharingiae 138.
 144, 15. 149, 25. 160, 10. 165, 10.
 Godefridus I. comes de Arnisberch
 205, 15.
 Godefridus comes de Veihingen 601, 1.
 Gotfridus comes de Rumesperich
 220, 5.
 Godefridus I. comes de Spanheim
 226, 30. 322, 40. 337, 1. 393, 10.
 Godefridus (comes Virdun.) 639, 10.
 filia: *Irmingarda*.
 Gotfridus comes de Zolren 220, 5.
 Godefredus comes 2, 10.
 Godefridus de Horningen 383, 10.
 Godefridus de Luden 226, 15.
 Godehardus ep. Hildeneshemensis 86.
 de Godenburo: *Urricus*.
 Godescalcus frater 324, 15.
 Godila 86, 35.
 Godo 86, 35.
 Goibius de via Latina 677, 10.
 Goitho comes de Martinningo 167, 35.
 Goizo comes 217, 20. filius: *Men-*
fredus.
 de Goldenbach: *Arnolt*.
 Gondoliheim *Gondelsheim?* 454, 5.
 Gonfredus ep. Vulturanus 83, 35.
 Gonzalus archiep. Toletanus, primas
 Hispaniarum 456, 30.
 Gorgona 473, 45.
 Goricine comes: *Hengelpretus*.
 Gorzanum castrum 489.
 de Gosalengo: *Dalpinus*.
 Gosbertus abbas Erolsfeldensis 633, 5.
 Goslata, Goslaria 63, 1. 458, 15. 459, 25;
 curia regis 647, 15; ecclesia 458.

- 459; ecclesia consistorii regalis 63, 1; palatium 458, 30. praepositus: Adolphus ep. Hildensem; advocatus: Volmarus.
- Goulonus, Goulinus ep. Tullensis 11, 30. 18, 30, 35.
- de Goso: Aldericus.
- Gossichinus abb. S. Gisleni 320, 35. 321, 5. 326, 30.
- Gotecinus Mainierius cons. Mediol. 511, 20. 518.
- Gothiae episcopi 577, 15.
- Gozwinus comes de Fulkenberch 217, 20.
- Grabadona, Grabadonienses, plebs de Grabadona 408, 30. 416, 15. 506, 1. 507, 35. 508, 10. 509, 30. 510. consul: Martinus iudex; civis: Thomas Porta.
- Gradinga curia regis *Gradingen* 648, 15.
- Gradius, Gradenses *Grado* 33, 5. 35, 25. 40, 35. 43, 5. 122, 25. 153, 25. 155, 35. 172, 15. 174, 10. 210, 35. 212, 35. 375, 5. 377, 5. 527, 15. 529, 15; plebs Aquileiensis ecclesiae 84; patriarchae palatium Venetiae 367, 35. patriarchae (Venetici): Marinus, Venerius Ursus, Dominicus, Iohannes, Henricus.
- Graccia, Graeci 36, 35. 223, 25. 224, 20. 340, 25. 584. 585. 589, 5. 659, 35. 663, 5; Gracca legatio 223, 15; Graccorum rex 201, 30. 202, 5. 203. imperatores v. Constantino-polis.
- Graeci Romae urbis 147, 30; Graccorum schola Romae 667, 40; e Graccorum scola: Iohannes.
- Graeci archiepiscopi Italiae infer. 572, 10.
- Graecus: Guillelhelmus.
- Graffignanum *Graffignana* 349, 25.
- de Grandivillano: Busnardus.
- Grañon civitas 454, 20.
- de Granzis: Antonius.
- Grassensis abbas 578, 5.
- Grassus: Niger.
- Gratianopolis *Grenoble* episcopi: Hugo II, Iohannes.
- Gratianus fil. Petri Leonis 139, 10. filius: Oguitzo.
- Gratianus Rom. 634, 25.
- Gratiosus ep. Prenestinus 676, 30.
- Grauso cancellarius Vitalis Palestri ducis Venet. 122, 10.
- Gravina 593, 30. 594, 35.
- S. Gregorius I. papa 15, 30. 89, 10. 110, 30. 540, 15. 543, 25. 652, 25.
- S. Gregorii munitiones Romae 189, 5.
- Gregorius V. papa 50, 30. 51. 52, 15. 55, 40. 536, 20. 537, 20.
- Gregorius VI. papa 557, 20.
- Gregorius VII. papa, Hildebrandus monachus, subduc. eccl. Rom. 106, 20. 108, 25. 109. 110. 112, 30. 114. 115, 20. 118, 15. 119. 141, 15. 147, 10. 538, 45. 545, 1. 552. 553, 5. 554, 5. 555. 559, 25. 562, 15. 571, 25. 573, 30. 651, 10. 654. 655, 5; Hildebrandus insania 113, 5. legatus: Odo ep. Ostiensis.
- Gregorius VIII. papa 585, 35. 586, 25. 587, 5.
- Gregorius ep. Albanensis 533, 5. 534. 535, 1.
- Gregorius III. ep. Ostiensis 52, 25.
- Gregorius ep. Subinensis 263, 5. 268, 5.
- Gregorius card. presb. 88. apost. Petri et Pauli 143, 10. 572, 25. 573, 1. 15.
- Gregorius card. presb. S. Mariae trans Tyberim 201, 10. 202, 40.
- Gregorius card. presb. S. Grisogoni 143, 10. 572, 30. 573, 5.
- Gregorius card. diac. S. Mariae in Aquiro 593, 35. 595, 5.
- Gregorius card. diac. S. Angeli 201, 10. 203, 1.
- Gregorius card. diac. 163, 10.
- Gregorius card. ad Vincula 677, 5.
- Gregorius archinotarius Leonis VIII. papae 678, 1.
- Gregorius archiep. Compsanus 572, 10, 25.
- Gregorius ep. Bergamensis 577, 25.
- Gregorius ep. Terracinenis 572, 15. 25. 573, 10.
- Gregorius ep. Tudertinus 677, 1.
- Gregorius ep. Vercellensis 94, 40. 115, 35. 546, 10.
- Gregorius abbas Prumiensis 425, 35.
- Gregorius diac. Romanus 115, 35. 573, 10.
- Gregorius de Cella Nova 677, 15.
- de Gremiasco castellani 392, 25.
- Grenda curia regis 648, 10.
- Greudentheim *S. Grethen* 87, 15; Greudentheimarii 88, 15.
- de Grezengen *Grötzingen* comes: Henricus.
- Griffo: Milo.
- Grignola: Ottolinus.
- Grimaldus fil. Adelgisi ducis Longob. 668, 20.
- Grimerius Codeporcus Placent. 405, 5. 406, 40.
- de Grindelaha: Lupoldus.
- Grisforanus ep. Firmanus 554, 15.
- de Grogngo: Albertus.
- de Groyx *Groitsch* comes: Dedo.
- de Groix, Grouz. Croiz: Sibodo, Henricus camerarii, Hugo.
- de Grondoma castellani 392, 30. 394, 35.
- de Grossa: Albertus, Boscellus.
- Grossus Brixiensis iudex curiae 380, 25. 435, 30.
- Grossus: Petrus.
- Grouz v. Groix.
- Gruga de Eodem Bergam. 488, 10.
- de Grumbach, Gronbach: Albertus, Marquardus.
- Grana curia regis *Grone* 647, 15.
- Grunda de Verona 368, 5.
- Guadaluara civitas *Guadalajara* 456, 40.
- Gudenbor v. Judenburg.
- Guditiolum 496, 15. 499, 30.
- Gugelingen *Gügingen?* 454, 5.
- Gumbertinus de Anardone Padov. 417, 15. 45.
- Gumpertus clericus Babinbergensis 652, 45.
- Gumpertus v. etiam Cunibertus.
- Gundekar camerar. Henrici IV. imp. 126, 40.
- Gundisilbus Ferrandi potestas Hispan. 456, 40.
- Gundolfus vitreus Wernheri canonici S. Pauli in Wormacia 321, 30.
- Guntardus: Ydo.
- Guntherus ep. Spirensis 184, 30. 206, 1. 226. 228, 45.
- Guntharius I. abb. Herolfesfeldensis 27, 1.
- Guntherus canonicus August. eccl. 126, 35.
- Guntherius cancellarius Henrici II. imp. 80, 5.
- Guntherus comes de Koverinberch 483, 30.
- Guntharius comes 27, 5.
- Guntranus comes 683, 10.
- Gurcensis ecclesia, episcopus 383. 384, 1. episcopus: Romanus I.
- de Gussico, Guxago: Iohannes.
- Gutteri: Rodericus.
- Guttentesta cons. Placent. 406, 10.
- de Guzman: Petrus Roderici.

H.

- H. decan. Cameracensis 328, 20.
- H. comes de Frantenhusen 358, 40.
- H. de Brevice 360, 1.
- Habbach villa 181, 30.
- de Haga: Cunradus ministerialis.
- Hageno ep. Eduensis 545, 10.
- Hagano comes 2, 5.
- Hagenowe, Haginawa, Achenou *Hagenau* 462, 25. 491, 5. 492, 10. 516, 1; camera imperatoris 422, 20.
- de Hagenowe: Sefridus marschaleus, Wolframus.
- Haimodeus ep. Lausanensis 388.
- Halberstadensis, Halvarstetensis episcopus 272, 35. 273, 10. episcopi: Bernhardus, Arnolfus, Branthoch, Hurecardus I. Burehardus II, Ulrichus, Gero, Tidericus.
- Halla *Schwäbisch-Hall* 467, 25.
- Hallenensis *Reichenhall* comes: Engelbertus.

- Hambrecht curia regia *Hammrecht* 648, 5.
 Hamelinus ep. Bedonensis 578, 1.
 Hammaburgenses archiepiscopi: Unni, Adaldagus. *v. et.* Bremenses.
 Hanonia, de Hainou, Haynoensis, Hennaconsis comitatus 650, 15. comites: Balduinus III. Balde-
 winus V; comitissa: Richildis.
 Harbertus *v.* Heribertus.
 Arduinus ep. Fanensis 546, 1.
 Harduinus ep. Placentinus 577, 35.
 Arduinus ep. Tudertinus 545, 20.
 Artwinus praep. eccl. Veronensis 95, 5.
 Ardoinus rex 58, 15.
 Harduinus miles Alberti ministri-
 cialis eccl. S. Remigii 181, 35. beneficium eius: terra de Alba.
 Arduinus confanonerius cons. et rector de Placentia 406, 1.
 Hartmannus ep. Brixinensis 222, 20. 253, 10. 293, 25. 276, 5. 311, 15. 685, 10.
 Hartmannus de Badingen, Butingin 386, 20. 390, 1. 465, 20. 501, 1.
 Hartmannus, Arthomannus camerarius Frederici I. imp. 296, 45. 296, 35. 308, 15. 382, 30. frater: Rodulfus; filius: Rudegorus.
 Hartman iudex 646, 5.
 Artemanus Regiensis 368, 35.
 Hartmannus 632, 1.
 Hartnit iudex 646, 5.
 Hartwicus I. archiep. Bremensis 188, 15. 265, 25. 269, 30.
 Hartwigus archiep. Iuvavensis 60, 25.
 Hartwicus archiep. Magdeburgensis 652, 1.
 Hartwicus I. ep. Augustanus 377, 30. 384, 5.
 Hartwicus I. ep. Ratisbonensis 160, 10.
 Hartwicus, Hertwicus II. ep. Ratis-
 bonensis 222, 20. 237, 5. 270, 15. 685, 10.
 Hartwic 27, 5.
 Hasela curia regia *Hassloch* 648, 5. de Hasenburc: Burkardus.
 Hatto ep. Trecentensis 578, 1.
 Hatto II. abb. Fuldensis 27, 1.
 Hato comes 2, 10.
 de Havekhesperch, Havesburgcomes: Wernherus II.
 Haselbergenses episcopi: Ansolmus, Walo.
 Havembere curia regia *Amberg?* 648, 15.
 Hazecho ep. Warmat. 86, 35.
 Hebrei 7.
 Hector archiep. Vesonticonsis 98.
 Heimo ep. Viridunensis 60. 70, 5.
 Heinriciani 652, 45.
 Heinricus Pisanus card. presb. SS. Nerei et Achillei 235, 20. 268, 20.
 Henricus patriarcha Aquileienseis 120, 5. 554, 1.
 Henricus Dandolus patriarcha de Grado 388, 1. 377, 30. 577, 10.
 Henricus I. archiep. Moguntinus 182, 15. 185, 1.
 Henricus archiep. Senonensis 577, 15.
 Henricus I. ep. Argentinensis, de Straseburgo 388, 5. 403, 10.
 Henricus I. ep. Augustae civitatis 633, 20.
 Henricus II. ep. Augustanus 99, 20.
 Henricus ep. Augustidunensis 270, 5.
 Henricus I. ep. Basiliensis, de Basela 388, 20. 403, 10.
 Henricus III. ep. Brixinensis 384, 5.
 Henricus ep. Cumanus 270, 10.
 Henricus II. ep. Curienensis 416, 25.
 Henricus I. ep. Frisingensis 126, 30. 181, 20.
 Henricus ep. Yporigiensis 546, 5.
 Henricus I. ep. Lausonensis 61, 1.
 Henricus I. ep. Leodiensis 106, 15. 603, 45.
 Henricus II. ep. Leodiensis 286, 30. 296, 25. 301, 20. 308, 10. 318, 15. 321, 5.
 Henricus ep. Mutinus 270, 10.
 Henricus ep. Pragonsis 501, 30. 502, 15.
 Henricus I. ep. Ratisponensis 174, 40.
 Henricus ep. Spoletinus 545, 10.
 Henricus I. ep. Tullensis 270, 10. 578, 1.
 Henricus II. ep. Viridunensis 425, 30.
 Henricus I. s. Kyliani vicarius *i. e.* ep. Wirzburg. 52, 20. 59. 60, 5.
 Henricus I. ep. Wornat. 494, 10. 501, 1. 524, 10.
 Henricus abb. de S. Burchardo Wirzburg. 635, 30.
 Henricus abb. Fuldensis 167, 30.
 Henricus maior. eccl. decanus Magunt. 336, 45. 389, 40.
 Henricus decanus Wormaciensis 322, 35.
 Henricus cantor Wormaciensis 322, 35.
 Henricus canonicus August. eccl. 126, 35.
 Henricus scolast. Traiectensis 461, 40.
 Henricus prothonot. Friderici I. imp. 286, 35. 296, 30. 322, 40. 462. 463, 1.
 Henricus Aquensis mag. prothonot. Henrici VI. 467, 15. 470, 40. 476, 15. 483.
 Henricus notarius curiae Conradi III. reg. 187.
 Henricus mag. notarius curiae Friderici I. imp. 203, 30.
 Henricus I. rex Roman. 3, 5. 4, 5. 5, 1. 6, 10. 629, 30. 631, 10.
 Henricus II. imp. Roman. 62. 66, 10. 75, 20. 76, 15. 84, 15. 634, 40. 636, 1. coniux: Cunigunda; cancellarii: Egilbertus, Guntherus, Odulvicus; camerarius: Fridericus.
 Henricus III. imp. Roman. 95, 25. 97, 25. 99, 5. 107, 30. 187, 20. 198, 30. 141, 25. 150, 25; rex 678, 20. filius: Henricus IV; missus: Cunibertus.
 Henricus, Henricus IV. imp. Roman. 126, 40. 127. 227, 15. 228, 30. 469, 10. 540, 1. 543. 552. 553. 555. 557. 558. 573, 25. 650, 10. 651, 10. 652. patronus: S. Petrus; filius: Henricus V; cancellarii: Erlungus, Wibertus; camerarii: Erkenpolt, Gundekar; dapifer: Volemar.
 Henricus, Henricus V. imp. fil. Henrici IV. imp. 128, 25. 128, 30. 141. 142. 143. 144. 145, 5. 146. 147. 148. 149. 158. 161, 15. 163, 5. 165. 171, 30. 219, 15. 342, 20. 344, 15. 347, 20. 374, 30. 526, 40. 569, 25. 572, 1. nepos: Fridericus II. dux Suaeve; cancellarii: Albertus archiep. Mogunt., Burcardus ep. Monast.; dapifer: Folcmarus.
 Henricus rex Romanorum, filius Conradi III. regis 179, 15. 190.
 Henricus, Henricus VI. rex, imp. Roman., rex Siciliae 340, 1. 344, 20. 347. 350, 10. 352. 353, 35. 355, 10. 361, 10. 363, 10. 364. 365. 368, 15. 370. 371. 379. 380. 390. 394. 400. 403. 404, 15. 405, 15. 407, 20. 408. 411, 35. 412, 5. 416, 20. 419. 423, 30. 429. 430. 431. 435. 439. 440, 1. 442, 10. 443, 15. 445, 10. 446, 10. 456, 10. 461, 1. 462. 488, 25. 489, 40. 492, 25. 502, 30. 503. 504. 505, 35. 586, 25. fratres: Conradus dux Suaeve de Rotenburg, Philippus dux Tusciae; ux or: Constantia; filius: Fridericus II; cancellarius: Conradus; prothonotarii: Sigelous, Albertus; scriptores curiae: Balduinus, Conradus; camerarii: Conradus de Walehusen, Henricus de Grouz, Henricus de Lutra, Rodolfus de Sibenich; dapiferi: Conradus de Rodenburch, Marquardus de Anwilre; legatus: Drushardus; mariscalcus: Henricus de Kalindin (Testa); missus: Petrus Brugnotus; pincernae: Henricus, Herdegenus; senescallus: Marquardus de Anwilre; imp. aulae vicarius: Bonifacius ep. Novar.
 Henricus, Henricus II. rex Anglorum 252, 30. 254, 15. 270, 5. 316, 15. 318, 1. 319.
 Henricus II. Isomirgott dux Bawariae, dux Austriae, pater Friderici I. imp. 205, 20. 206, 1. 221, 35. 222. 227, 5. 296, 30. 301, 25. 311. 683. ux or: Theodora.
 Henricus dux Austriae, frater Liupoldi V. 472, 15. 476, 15. 477, 25. 483, 25. 529, 40.
 Henricus III, Ezulus dux Baioariorum 38, 20.
 Henricus VIII. dux Bawariae, frater Welfonis V. 126, 35. 160, 10.

- Henricus IX. (Superbus) dux Bavariae 165, 10. 176, 5; marchio Veronensium 176, 1. uxor: Gertrudis.
- Henricus, Henricus X. Leo dux Bavariae et Saxoniae, Westphaliae 199, 15. 206. 214, 35. 217, 20. 219, 20. 221, 35. 222. 235, 20. 270, 25. 271, 10. 316, 5. 317, 40. 319, 20. 335, 15. 426, 20. 504, 35. 505. 689; filii 503, 25. filius: Henricus.
- Henricus fil. Henrici Leonis ducis Saxon. 476, 15. 477, 25.
- Henricus II. dux Carinthiae 137, 35. 140, 10.
- Henricus IV. dux Karinthiae 222, 25. 685, 10.
- Henricus III. dux de Limpurh 387, 25.
- Henricus I. dux Lotharingiae infer. 182, 15.
- Henricus Dandulus dux Venetorum 526, 25.
- Henricus II. de Eilenburg marchio Misnensis 167, 30.
- Henricus marchio de Rumesberc, Romersberc 472, 20. 476, 15. 477, 25. 479, 25.
- Henricus marchio Saonensis 416, 5.
- Henricus Guercius, Werze marchio de Wasto 294, 20. 296, 35. 308, 15. 333. 340. 341, 15. 380, 25. 396, 1. 403, 40. 404. 405. 406. 425, 35; filii 481, 40. frater: Theodoricus.
- Henricus comes de Altendorf, Altindorf, Aldinthorph 384, 5. 408, 20. 425, 35.
- Henricus comes de Arnisberc, Arensperh 386, 15. 387, 25.
- Henricus comes de Caenelenboge, frater Herimanni III. de Staleck palatini comitis de Reno 182, 15.
- Henricus comes de Dieschae, Diessa, Dietsa, Diets, Des 338, 20. 356, 10 da Dexce. 367, 10. 368, 5. 371. 372, 20. 377, 20. 390, 1. 393, 20. 403, 15 de Decio. 417, 1. 424, 1. 425, 35; comitatus 383, 5.
- Henricus I. comes de Eppan 459, 40.
- Henricus I. comes Gelrensis 323, 25.
- Henrici de Grezengen comitatus 383, 1.
- Henricus comes de Kuc, Cug 386, 15. 387, 25.
- Henricus I. comes Namuconsis et de Lucelburc 423. 465, 15.
- Henricus comes de Ortemberc 483, 30.
- Henricus comes de Piano 422, 25.
- Henricus Rasp comes, nepos Friderici I. imp. 387, 25.
- Henricus frater Friderici Saxonis comitis 138, 1.
- Henricus comes de Tivol 422, 5.
- Henricus comes Precarum, Treccensis 289, 20. 291, 35. 315, 5. 331, 35.
- Henricus de Grouz camerarius Henrici VI. imp. 476, 20.
- Henricus, Henricus de Kalindin, Testa marscalcus Henrici VI. imp., legatus Italiae 390, 35. 472, 20. 476, 15. 477, 25. 479, 25. 483, 35. 529, 40.
- Henricus, Henricus de Lutra pincerna, camerarius Henrici VI. imp. 390, 35. 465, 20. 470, 35. 472, 10. 476, 20. 477, 25. 484, 15. 486. 490, 5. 492, 25. 494, 15. 522, 20. 526, 1.
- Henricus, Henricus de Bappinheim marscalcus Friderici I. imp. 286, 45. 296, 35. 301, 20. 318, 15. 324, 15. 337, 1. 386, 20. 393, 15. 403, 20.
- Henricus dapifer Friderici I. 481, 20.
- Henricus marscalcus Conradi III. regis 185, 1.
- Henzo pincernarius Henrici II. 70, 10.
- Henricus de Valkenstein frater Hunfridi 337, 5.
- Henricus de Linc 338, 20.
- Henricus de Salee 422, 25.
- Henricus de Seonenburg 126, 35.
- Henricus advocatus de Huneburch 491, 1. 492, 5.
- Henricus de Alpheim minist. S. Petri Wormaciensis 206, 5.
- Henricus de Volmudestein minist. S. Petri Wormaciensis 206, 5.
- Henricus de Aicarda 368, 5.
- Henricus de Angelo Mant. 417, 20.
- Enrichus de Auriliu Cremonensis 488, 25.
- Henricus filius Canis 339, 45.
- Henricus Friso 324, 15.
- Anricus de Lafatta Bonon. 405, 10.
- Enrichus de Quattuordecim Cremon. 438, 25.
- Henricus de Vase 380, 20.
- Henricus Pisan. 282, 40. 286, 15.
- Henrigitus de Tridento 422, 25.
- de Holenstein: Degenhardus.
- de Helfenstein comes: Ludewicus.
- Helmengerus ep. Cenetensis 84, 1.
- Holyas 324, 15.
- Honeclerius de Burgo 511. 512. 513, 10.
- Heninge monaster. *Heiningen* 86, 35.
- Hennacensis comes v. Hanonia.
- Henzo r. Henricus.
- Horaclius archiep. Lugdun. 270, 1.
- Herardus r. Eberhardus.
- Herbipolis v. Wirzburg.
- Hereberch villa 181, 20.
- Herdegenus pincerna Henrici VI. imp. 476, 20. 483, 25.
- Herbsfordiu r. Erpshesfurt.
- de Herfurdia comes: Lambertus.
- Heribertus archiep. Coloniensis 58, 15. 60. 69, 35.
- Heribertus, Aribertus archiep. Mediolanensis 76, 25. 83, 25.
- Heribertus archiep. Ravennus 83, 20.
- Harbertus op. Curiensis 18. 25. 26, 40.
- Herbertus praepositus 267, 5.
- Aripertus rex 675, 5.
- Heribertus II. comes Viromand. et Campan. 8, 25. 9. 10; uxor 9, 20. filius: Hugo archiep. Remensis.
- Heribertus comes 633, 5.
- Hericho abb. Treverensis 635, 25.
- Hericus v. Henricus.
- Herigerus archiep. Moguntinus 2, 10. 625, 15. 629, 30.
- Herimadnus I. archiep. Coloniensis Agrippinae 2. 5. 629, 30.
- Herimannus II. archiep. Coloniensis 91, 10. 97, 35. 99, 20.
- Hermannus ep. Augustensis 131, 20. 160, 10. 614, 1.
- Hermannus II. ep. Bambergensis 338, 20.
- Herimannus ep. Castellanus, de Castello Felicitatis 99, 30. 545, 5.
- Herimannus, Hermannus I. ep. Constantaciensis 182, 15. 184, 20. 187, 15. 201, 15. 203. 213, 20. 214, 35. 217, 20. 296, 25.
- Herimannus, Hermannus ep. Fardensis, Verdensis 207, 10. 226, 45. 256, 10. 264, 25. 267, 5. 270, 15. 296, 25. 299, 15. 301, 20. 308, 5. 324, 10.
- Hermannus ep. Hildensheimensis 296, 25. 301, 20. 308, 10.
- Herimannus ep. Metensis 106, 15.
- Hermannus II. ep. Monaster. 389, 35. 416, 25. 423, 40. 432, 40. 433, 20. 445, 35. 447, 20.
- Hermannus I. abb. Herisfeldensis 296, 20. 301, 20. 308, 10; abb. Fuldensis 322, 35.
- Herman canonic. August. eccl. 126, 35.
- Hermannuscantor Maguntinus 336, 45. 350, 1.
- Herimannus rex Romanorum 652, 5.
- Hermannus dux Karinthiae 301, 25. 384, 30.
- Herimannus, Hermannus III. marchio de Baden et Verona 184, 35. 203, 35. 213, 20. 214, 35; ministeriales 184, 35.
- Hermannus IV. marchio Veronae 417, 1.
- Herimannus III. de Staleck palatin. comes de Reno 181, 25. 182, 15. 222, 25. 225, 25. 226, 20. 685, 10. frater: Henricus de Caenelenboge.
- Hermannus I. laudegravius Thuringiae 403, 15.
- Hermannus comes de Ravinsperg 386, 15.
- Hermannus comes de Winzenburg 137, 20. 138, 10. 144, 15. 149, 20. nepos: Chonradus.
- Herimannus comes 2, 10.
- Herimannus comes 167, 35.
- Hermannus camerarius Friderici I. imp. 301, 20.
- Hermannus de Hore 390, 30.
- Herman de Raitenberg 126, 35.
- Hermannus de Wordene 324, 15.
- Hermannus advocatus S. Petri Wormaciensis 206, 5.

- Hermannus, Armannus de Cario Placent. 405, 1. 406, 40. 417, 10.
 Ermannus de Ogin 356, 2.
 Hermannus 633, 12.
 Heriprandus index, cons. Mediolan. 431, 20.
 Heriveus archiep. Remensis 8, 20. 9; frater, nepotes 9.
 Hernustus notarius Karoli M. 663, 25.
 Heroldus archiep. Iuvavensis 13, 15. 30. 18, 20.
 Herolfesfeldenses, Erolsfeldenses, Herisfeldenses, Hervoldenses *Hersfeld* abbates: Guntharius I, Gosbertus, Arnoldus, Hermannus I, Adolfus, Sifridus; familia, servi: S. Wigberti.
 Hesi, Esenatensis *Jesi* 25, 5. 56, 20. 67, 15. 675, 25; episcopus 577, 20.
 Hetligen *Oethlingen* 199, 25.
 Hezil ep. Hiltinshemensis 106, 20.
 Hescelo ep. Strazburgensis 99, 20.
 Hezil abbas 86, 30.
 Hezel comes 633, 10.
 Hidrontinus archiepiscopus *Otranto* 572, 10. 20.
 Hierosolyma v. Ierusalem.
 S. Hylarii monasterium 676, 15.
 Hildeboldus ep. Curiensis 633, 25.
 Hildeboldus ep. Mimigardevurdensis 13, 25. 35.
 Ildebaldu ep. Wormatiensis 633, 5.
 Ildebrandus card. presb. SS. Apostolorum 581, 1.
 Hildebrandus archiep. Capuanus 545, 1.
 Hildebrandus ep. Comaciensis 577, 25.
 Ildeprandus ep. Faventinus 52, 25.
 Hildebrandus ep. Vulturnus 441, 1.
 Ildebrannus comes de Prato 167, 35.
 Hildebrandus pincerna Friderici I. regis 199, 15.
 Ildebrandus Familiatus iudex 334.
 Ildebrandus v. *etiam* Aldebrandus.
 Ildebrandi: Abate.
 Hildegarius ep. Belvacensis 10, 5.
 Hildensheimensis, Hiltinshemensis, Hildensemensis, Hildisheimensis ecclesia 216, 1; episcopatus 215, 30. episcopi: Diedhardus, Otwinus, Berenwardus, Godehardus, Ascelinus, Hezil, Uto, Bruno, Hermannus, Adelhogus, Conradus I.
 Hildiwardus ep. Citicensis 60, 3. 86.
 Hildolfus, Hiltolf ep. Mantuan. 60, 1. 86, 25.
 Hillinus, Hellinus archiep. Treverensis 191, 15. 200, 25. 214, 35. 269.
 Hiltibertus archiep. Moguntinensis 3, 5. 4, 15. 6, 10.
 de Hiltinburch: Albertus.
 Hispania, Hispani 253, 40. 274, 35. 453, 20. 455, 25; ecclesia 107, 10; episcopi 577, 15; Hispanica iter 576, 1.
 Hispaniarum primas v. Toletanus archiep.
 Hohenbore curia regni *Homburg vel potius Homburg Hassiae* 647, 15.
 de Hohenburch comes: Ernestus.
 Hollandiae comes: Florencius III.
 Homede curia 205, 40.
 Homobonus de Tercio, da Treço Cremon. 356, 15. 506, 15.
 de Honesto: Rainaldus.
 Honorius imperator Rom. 669, 15; mater: Galla Placidia.
 de Hore: Hermannus.
 de Horenberc, Hornberch: Albertus, Arnoldus.
 de Hournunge, Hurningen *Hürningen* comes: Ulicrus.
 de Horningen: Godefridus.
 de Hostaden comes: Thidericus.
 Hostia v. Ostia.
 Hu. Tuscus 55, 45.
 Ubaldu ep. Ostiensis v. Lucius III. papa.
 Ubaldu card. presb. S. Praxedis 201, 10. 203, 1.
 Ubaldu ep. Cremonensis 94, 40.
 Ubaldu ep. Eugubinus 577, 20.
 Ubaldu ep. Ferentinus 270, 10.
 Ubaldu vicedom. Mantuan. 313, 25.
 Ubaldu de Ripalta Mantuan. 313, 30.
 Ubaldu iudex 655, 25.
 Ubertinus de Carcere Veron. 417, 15.
 Ubertinus de Fontaniva Vicent. 417, 15.
Hubertus, Hubertus, Ubortus, Obertus
 Ubertus I. archiep. Mediolan. 242, 15.
 Ubertus III. archiep. Mediolan. 518, 5.
 Hubertus archiep. Pisanus 577, 15.
 Ubertus, Obertus ep. Cremonensis 167, 30. 174, 40. 270, 10. 577, 25.
 Hubertus ep. Firmensis 52, 20.
 Ubertus ep. Iannensis 546, 5.
 Ubertus ep. Lucanus 577, 25.
 Huchertus, Ubertus ep. Parmensis 27, 1. 37, 1.
 Hubertus ep. Taurinus 578.
 Hubertus comes de Blandrato v. Hubertus.
 Ubertus Vicecomes de Placencia potestas Mediolani 434, 40. 435, 1. 437, 10. 513, 35.
 Ubertus de Busco cons. Terdonensis 394, 1.
 Ubertus, Hubertus Clemente cons. Papię 340, 25. 403, 25.
 Ubertus, Obertus de Foro Alexandrinus 343, 10. 368, 40.
 Ubertus de Incisa 340, 30.
 Ubertus de Landriano Mediolan. 340, 10.
 Ubertus, Umbertus de Olevale Papiensis 296, 35. 437. 488, 5. 490, 5. 506, 15.
 Ubortus Sandeus 304, 1.
 Ubertus de Tascio Roman. 654, 25.
 Ubertus nuntius Placentine 513, 15.
 Hugo ep. Albanensis 577, 10.
 Hugo Candidus card. presb. S. Clementis 120, 1.
 Ugo I. archiepiscopus Crisopolitanus, Vesonticensis 94, 30. 98. 99, 35. 545, 1.
 Hugo archiep. Panormitanus 689, 15.
 Hugo archiep. Remensis, fil. Heriberti II. comitis Viromand. 8, 20. 9, 45. diaconus. 10, 5. 11. 12. 14, 30. 15, 25. 16, 30.
 Hugo archiep. Rothomagensis 577, 15.
 Hugo archiep. Sipontinus 524.
 Hugo archiep. Turoniae 577, 15.
 Hugo ep. Aritiensis 18, 25.
 Hugo III. ep. Albiensis 579, 10.
 Hugo ep. Basiliensis 887, 10.
 Hugo ep. Callensis 546, 1.
 Hugo I. ep. Camerinus 545, 10. 554, 15.
 Hugo II. ep. Camerinensis 577, 20.
 Hugo ep. Firmanus 120, 5.
 Hugo II. ep. Gennavensis, Genuensis *Genf* 52, 20. 61, 1.
 Hugo II. ep. Gratianopolitanus 577, 25.
 Hugo ep. Humanensis 577, 20.
 Hugo ep. Noviomensis 616, 25.
 Hugo ep. Sedunensis 52, 20.
 Hugo ep. Verdensis 330. 338, 20.
 Ugo Albus exepiscopus 653, 10.
 Ugo episcopus 398, 35.
 Ugo episcopus 401, 35.
 Hugo episcopus 414, 5.
 Hugo abb. Cluniacensis 115, 35. 129, 20. 130, 30.
 Hugo prior S. Remigii Remensis 181, 15.
 Hugo decanus maior. eccl. Cametacensis 424, 20.
 Ugo diaconus Roman. 573, 35.
 Ugo notarius Drushardi 512, 15.
 Hugo III. dux Divionensis 464, 5; filius 464, 15.
 Hugo comes, dux Franciae occid. 9. 10. 11. 14.
 Hugo Magnus marchio de Wasto 285, 5. 286, 40. 308, 15.
 Hugo comes de Dagenburg 337, 1.
 Hugo comes de Tivingon 220, 1.
 Hugo de Balzio, Bauzio *Bauz*: 305. 307; mater, fratres 305, 25.
 Hugo de Croiz 424, 1.
 Ugo de Camerrio, Camerra cons. Mediol. 431, 20. 488, 10. 490, 5. 506, 15.
 Ugo Ranucii cons. Engub. 309, 25.
 Ugo advocatus cons. Papiensis 439, 15.
 Ugo Azonis Henrici Mantuan. 313.
 Ugo de Balduino Mantuan. 313, 25.
 Ugo de Bona Mantuan. 313, 25.
 Ugo de Bonello Mantuan. 313, 20.

- Ugonis Petri: Rainaldus.
Ugolinus comes 440, 15.
Ugolinus de Azone Favent. 417, 20.
Ugolinus Mallonus Ianuensis 498.
Uguccio, Uincio ep. Verzellensis 270, 10. 308, 10.
Uguitzo fil. Gratiani filii Petri Leonis 139, 10.
Uguicionis Cremon. potestatis advocatus: Lanfrancus.
Ugitionus Alcherius 438, 40. 439, 20.
Uguicionus de Bosone Mantuan. 813, 25.
Humana, Numana, Humanenses, Humani *Umana* 26, 5. 33, 1. 40, 30. 67, 15. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 30. 375, 1. 527, 10. episcopi: Hugo, Willelmus.
Humbertus ep. Silvae Candidae 541, 5. 544, 20.
Humbertus archiep. Bizuntinus 270, 1.
Humbertus ep. Arimae 52, 25.
Humbertus ep. Gevenensis 577, 30.
Humbertus ep. Luscalae 52, 25.
Umbertus II. ep. Praenestinus 115, 30.
Umbertus subdiaconus Romanus 116, 35.
Humbertus, Umbertus, Hubertus comes de Blandrato 308, 15. 338, 20. 377, 35.
Humbertus comes Savoiae 340. 341, 15.
Humbertus III. comes de Savolia 408, 15.
Hunaldus ep. Meresburgensis 99, 40.
Hunfredus, Hunfrith archiep. Magdeburgensis 83, 25. 86, 25. 99, 40.
Hunfridus de Valkenstein 337, 5. frater: Henricus.
de Huneburc comes: Otto.
de Huneburc advocatus: Henricus.
Hunuardus v. Unwanus.
de Hurstmere: Bernhardus.
de Husen: Walterus.
Huzmannus, Hozemannus ep. Spirensis 106, 15. 118, 5. 658, 35.
Huzo 70, 10.
- H. Y.**
- Incinctus card. diac. S. Mariae in Cosmidin 285, 20. 367, 40. 461, 25.
Iacobus ep. S. Agathae 483, 30.
Iacobus ep. Faventinus 577, 25.
Iacobus ep. Fealensis 83, 30.
Iacobus frater de Lancedio, de Laude 506, 30.
Iacobus comes de Kavalta 217, 25.
Iacobus de Sicleris cons. Pap. 437, 30.
Iacobus Strictus cons. Placent. 406, 10. 417, 10. 419, 35.
Iacobus Sardi cons. Cremon. 511, 15. 512. 513.
Iacobus Sartor notarius 438, 25.
Iacobus notarius 334.
Iacobus de Amica Mantuan. 417, 20.
Iacobus Ymbardus Papiensis 436, 35. 438, 25. 439, 5.
Iacobus Mainerii Mediolan. 511, 20. 513, 25.
Iacobus Niger de Gutinaria 487, 30.
Iacobus Petri Bave Parmensis 418.
Iacobus frater Arnaldi Stricti Placent. 488, 10.
Iacobus de Surrexio Placent. 405, 5.
Iacomius de Manerva 439, 15.
Iaginus de Persico cons. Cremon. 299, 10.
Ianonus Bucchamatta cons. Placent. 406, 10.
Ianua, Ianuenses, Genuenses 153, 15. 172, 5. 210, 30. 238, 25. 268, 25. 284. 285. 286. 288, 10. 293. 294. 295. 296, 20. 332, 25. 333. 330, 25. 374, 40. 418, 5. 475. 476. 480. 481. 482. 483. 527, 10; consuetudines 293, 45; consules 295, 40. 482; Ianuensis exercitus 294, 20; iudices 293, 45. 481, 10; marchia 426, 15. episcopi: Iohannes, Landulfus II, Conradus, Ubertus; archiepiscopus (!): Syrus II; consules: Ingo de Volta, Nivelonus; potestas: Manegoldus.
Ianuarius ex nota (*pro scola*) Graecorum 677, 15.
Iardinus: Mons.
Iarus: Mons.
Iburgensis *Wiborg* Danorum episcopus i. e. Ripensis: Walo. scilicet 403, 5.
Iko abbas Blithenstadensis 86, 30.
Ido cons. Terdonensis 394, 1.
Ydo Guntardus Ianuensis 296.
Ydo Picius Ianuensis 483.
Ido Tardonensis, de Dertona iudex 433, 1. 440, 1.
Ierusalem, Hierusalem, Hierosolyma 5, 1. 6, 20. 7, 5. 575, 35. 579, 5. 597, 15. 617, 20; Iherosolimitana expeditio 186, 30. 187, 25; iter 576, 1; patriarcha 5, 5. 7, 5; sanctum sepulchrum et templum 6, 30. 7, 1; sinagoga Iudaeorum 6, 30. 7, 5.
S. Ierusalem eccl. Rom. card. presbiter: Leo.
Ierosolymitani Templi milites 578, 15; in monte Aventino magister cum fratribus 261, 25. cancellarius: Aimericus.
Iesotensis episcopus: Arinulfus.
Ilba *Elba* 473, 45.
Imadus ep. Paterbrunnensis 106, 20.
Imarus ep. Tusulanus, prior cardinalium 267, 40. 288, 45.
Imiza filia Gerbirhe 639, 15. filius: Otto.
Immo 633, 15.
Imola, Immola, Ymolenses *Imola* 25, 1. 67, 15. 360, 30. 399, 35. 403, 25. 404, 30. 416, 15; episcopus 270, 5. episcopus: Benno.
Infelaris monasterium 676, 15.
de Incisa: Ubertus.
Indensis abbas 633, 15.
Ingleheim, Engulenheim, Engilenheim *Ingetheim* 8, 15. 13, 10. 16. 16, 15; curia regia 648, 5. ecclesia: S. Remigii.
Inghilti 27, 5.
Ingizo ep. Castellanus 52, 25.
Ingo ep. Balneoregia 546, 1.
Ingo de Volta cons. Ianuensis 296.
de Iniquitate: Fulcus.
Innocentius I. papa 573, 30. 652, 25.
Innocentius II. papa 167. 168. 169, 5. 268, 15. 350, 20. 577, 10. 578, 15. 579, 15.
Insula Fulcherii 484. 437, 30. 438. 484. 485. 486. 512, 25.
Insulani *Isola* 243, 5.
Insulensis: Rogerus.
Iobianus de fonte Aureo 677, 15.
Iocelinus ep. Suessionensis 578, 1.
SS. Iohannis et Pauli eccl. Rom. card. presbiter: Tietbaldus.
S. Iohannis Lateranensis eccl. prior et canonici 261, 15.
Iohannes X. papa 620, 15. 626. apocrisiarius: Petrus ep. Ortensis.
Iohannes XII. papa, fil. Adelberici principis Roman. 21. 22. 23. 25. 53, 10. 533. 534. 535. 536. 668, 25. 669, 5.
Iohannes XIII. papa, ep. Narniensis 28, 30. 533, 5.
Iohannes XVIII. papa 60, 5.
Iohannes XIX. papa 83, 20. 86, 10.
Iohannes ep. Albanensis 52, 20. 537, 25.
Iohannes exepiscopus Portuensis 653, 10.
Iohannes V. ep. Portuensis 99, 10. 544, 25.
Iohannes ep. Sabinensis 545, 5.
Iohannes ep. Savinensis 533, 10.
Iohannes ep. Tusulanus 572, 15. 25.
Iohannes presbiter S. Caeciliae 533, 20.
Iohannes card. presb. S. Caeciliae 572, 30. 573, 1.
Iohannes card. presb. S. Marci 420, 15. 544, 25.
Iohannes card. presb. S. Potentianae 143, 10.
Iohannes presbiter SS. Silvestri et Martini 533, 15.
Iohannes card. presb. SS. Silvestri et Martini 267, 35.
Ioannes Anagninus cardinalis subdiac. eccl. Rom. 268, 25.
Iohannes Neapolitanus, de Napoli cardinalis 262, 40. 367, 40.
Iohannes patriarcha Venet. 572, 10. 20.
Ioannes archiep. Polonice 270, 1.
Iohannes XIII. archiep. Ravennas 536, 20. 537, 20.
Iohannes I. archiep. Treverensis, cancellarius Frederici I. imp. 457, 10. 459, 25. 465, 20. 521, 1.

- Iohannes II. ep. S. Agathae 472, 15.
 Iohannes ep. Alatrinensis 546, 5.
 Iohannes ep. Anagninus 533, 5.
 Iohannes ep. Berolensis 533, 5.
 Ioannes ep. Brixiensis, Brixiensis 368, 1. 489, 3. 490, 1.
 Iohannes ep. Castrensis 83, 30.
 Iohannes ep. Clusinus 545, 15.
 Iohannes ep. Falaritanus 533, 10.
 Iohannes II. ep. Gallisanus 533, 5.
 Iohannes ep. Gratianopolitan. 464, 25.
 Iohannes ep. Iannensis 537, 30.
 Iohannes II. ep. Luzensis 83, 30.
 Iohannes ep. Mantuanus 352, 1. 364, 1. 368, 1.
 Iohannes ep. Manturianensis, Maturanensis 52, 20. 533, 10.
 Iohannes IV. ep. Mutinensis 537, 25.
 Iohannes ep. Nepesinus 533, 10.
 Iohannes ep. Normitanus 533, 5.
 Iohannes IV. ep. Olumucensis 236, 25.
 Iohannes ep. Paduanus 270, 1.
 Iohannes ep. Pennensis 545, 5.
 Iohannes ep. Porsinus 677, 1.
 Iohannes ep. Sagensis 578, 1.
 Iohannes ep. Senensis 545, 15.
 Iohannes I. ep. Spirensis 126, 30.
 Iohannes ep. Suanensis 89, 35. 545, 15.
 Iohannes ep. Suesanae 52, 25.
 Iohannes ep. Terracincensis 545, 5.
 Iohannes ep. Tiburtinus 545, 5.
 Iohannes ep. Trebensis 546, 5.
 Iohannes IV. ep. Tuscanensis 83, 30.
 Iohannes ep. Veronensis 84, 1.
 Iohannes episcopus 83, 30.
 Iohannes Gaietanus abb. S. Andreae, diacon. Rom. 573, 10.
 Iohannes abb. de S. Sepulcro 84, 5.
 Iohannes abb. Sublacensis, diacon. Rom. 572, 30. 573, 10.
 Iohannes praep. S. Germani Spirensis 424, 20. 432, 40. 436, 15.
 Iohannes archipresbiter Rom. 266.
 Iohannes presbiter capellan. de cardinalia S. Marci Rom. 262.
 Iohannes diac. S. Mariae in scola Graeca 143, 15.
 Iohannes diac. cognomento Digtorum Mutilus 56, 1.
 Iohannes diac. nuntius Petri I. ducis Venet. 36, 20.
 Iohannes diac. capellan. Petri II. ducis Venet. 57, 10.
 Ioannes Pitutus, Piozutus, Phizutus subdiac. eccl. Rom. 262, 10. 268, 25.
 Iohannes Gaietanus 263.
 Iohannes de Struma (Calixtus III. papa) 366, 5.
 Iohannes scriba Iannensis 296, 5.
 Iohannes filius Petri II. ducis Veneticorum et Dalmaticorum 57, 10.
 Iohannes Polanus frater Petri Polani ducis Veneticorum 171, 35.
 Iohannes potius Ivo comes Suessionensis 281, 5.
 Iohannes camerarius S. Romigii Remensis 181, 15.
 Iohannes Gerlant 424, 25.
 Iohannes de Bonaparte cons. et rector de Tarvisio 406, 5.
 Iohannes Donati cons. Florentinus 333, 35.
 Iohannes Fabi cons. Brixiensis 498, 25.
 Iohannes de Gussiac, Guxago cons. Brixiae 511, 15. 513.
 Iohannes cons. de palacio Sosoritano 677, 15.
 Iohannes de Papa iudex Cum. 498, 10. 506, 20.
 Iohannes Carmangiarius notarius 341, 30.
 Iohannes de Sparoaria notarius 420, 5. 469, 25.
 Iohannes Valcosii notarius de Bergamo 511.
 Iohannes Advocatus Placent. 405, 5.
 Iohannes Benedictus Vercell. 340, 15.
 Iohannes Bonaldus Venet. 210, 20.
 Iohannes Bonus de Rufino Mantuan. 313, 25.
 Iohannes Brachiatus 119, 15.
 Iohannes de Buccalata laicus 262, 10.
 Iohannes de via Claudia 677, 10.
 Iohannes de Galopino Brix. 489, 15.
 Iohannes Guntarinus Venet. 36, 20.
 Iohannes Nanfus Placent. 406, 5.
 Iohannes de Oliva Vercell. 507, 45.
 Iohannes Pilepois 424, 25.
 Iohannes de Piteringo Pergam. 417, 10.
 Iohannes de Romano 262.
 Iohannes Salvaticus Cremon. 506, 20.
 Iohannes de S. Stephano Roman. 262, 40. 263, 15. 267, 1.
 Iohannes Tassans 424, 25.
 Iohannes Ursiolus Venet. 45, 15.
 Iohannes: Bonus.
 Iohannis: Castrum.
 Iordanus card. presb. S. Pudentianae 460, 25. 462.
 Iordanus iudex Pisan. 477, 5.
 Yporcia, Yporiensis, Yporigensis *Ivrea* 360, 30; dyocesis 443, 15. episcopi: Bliuwardus, Henricus III, Guido, Germanus.
 Hypne *Yperu* 617, 20; Yprensis comitia 616, 10.
 Irmingarda filia Godefridi 639, 10.
 Isaac comes 2, 5.
 Isaac 86, 35.
 de Isacco: Bonacursus.
 Isenbardus cons. Papiensis 506, 10.
 Isenbardus Placentinus 405, 5.
 Isenbardus, Ysimbardus: Gaiferius, Iacobus.
 de Ysimburc *Isenburg*: Gerlacus III.
 Yseo, Ysex lacus 496, 10. 499, 25.
 Iskinwege curia regia *Eschwege* 647, 15.
 Isnardus diac. eccl. Veron. 95, 5.
 Iстриa, Ystiriche, Hystrin, Iatriensis comitatus 57. 611; ducatus 675, 20; oxarchatus 659, 10; episcopi et magnates 611, 5. marchiones: Engelbertus I, Engelbertus III, Berchtholt III, Bertoldus III, W.
 Iстриa, Iatrienses, Histrienses *Capo d'Istria* 25, 15. 32, 40. 40, 30. 67, 25. 122, 25. 153, 20. 179, 10. 210, 35. 375, 1. 527, 10.
 Italia, Ythalia, Italicus 29. 50, 1. 117, 5. 134, 10. 167, 5. 186, 30. 187. 206, 10. 213, 25. 217. 220, 15. 224, 25. 225, 20. 234, 10. 238, 30. 242, 30. 243, 1. 248, 10. 258, 30. 254, 30. 284, 30. 287, 25. 297, 15. 300. 303, 30. 310, 20. 313, 10. 346, 25. 351, 40. 363, 40. 355, 15. 408, 5. 421, 1. 427, 1. 428, 1. 445, 15. 447, 25. 475, 30. 493, 35. 499, 15. 517. 532, 25. 596, 20. 645, 15. 659. 668, 10; Italicus aer 55, 45; barones 167, 5; ecclesia 107, 10. 253, 20. 254, 25. 272, 1; ecclesiae 659, 30; episcopi 250, 25. 557, 35. 578, 25. 577, 15; expeditio 187, 30. 198, 10. 193. 223, 15. 679, 5; marchiones et comites 64, 10; pontifices 53, 15; primores 55, 45; principes 207, 30. 218, 1. 247, 25. 270, 20; proceres 28, 30; regnum 21, 40. 22. 23, 15. 29, 25. 40, 30. 57, 15. 117, 5. 122, 35. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 214, 30. 217, 25. 375, 1. 394. 527, 10. 558, 25. 656, 15. 659, 1. 665, 40. 666, 40. 668. 675, 1. legati: Bertoldus, Conradus I. ep. Hildesem., Drusardus, Henricus Testa marscalcus.
 Iudaei 5. 6. 125, 30. 227. 228. 331, 20; Iudaeorum episcopus 228, 35.
 Iudaei in Austria 684, 40.
 Iudaei Romae urbis 147, 30; Iudaeorum schola Romae 667, 10.
 Iudaei de Wormacia 227, 10. episcopus: Salmannus.
 de Iudenburg, Gudenbor: Ulricus.
 de Iudifax: Theodericus.
 S. Iuliae abbatissa de Brixia 401, 35. 414, 10.
 Iulia ecclesia Romae 669, 15.
 Iulia lex 676, 25.
 de Iuliaco comes: Willolmus I.
 Iulianistae 549, 10.
 Iulianus card. presb. Laterani 677, 5.
 Iulius papa 536, 30.
 Iulius card. presb. S. Marcelli 589, 10.
 Iustinianus imperator 73, 40. 74, 5. 232, 35. 322, 5. 675, 5; Iustiniana lex 73, 15. 77, 5.
 Iustinianus: Urso.
 Iuvavenses archiepiscopi v. Salzburgenses.
 L.
 Laboris: Terra.
 Lacus Maior 429.
 Ladizlaus dux Polonorum 309, 10.

- de *Lafratta*: Anricus.
Lainticm loc. Pisan. 473, 35.
 de *Lampugnano*: Albertus, Roglerius.
Lanbri aqua Lambro 402, 20. 416, 5.
 de *Lancedio*: Iacobus frater.
Land-Lam-
 S. Lambertus 131, 40.
 S. Lambertus ecclesiam Leodii r. S. Mariae.
Lambertus ep. Constantiensis 52, 20. 59, 35. 60, 20.
Lambertus ep. Florentinus 88, 30.
Lambertus ep. Frisingensis 18, 25.
Lambertus legatus Calixti II. papae 163, 25.
Lambertus comes de Herfurdia 483, 30.
Lambertus de Nivimaga 380, 30.
Lambertus filius Solatae cons. Lucan. 303. 304, 1.
Lambertus cons. Pisan. 282, 40. 285, 20. 286, 15.
 de *Landesperh* comes: Tiodericus.
 de *Landriano*: Ubertus, Guido.
Landricus Carina Vercell. 507, 45.
Landulfus archiep. Beneventanus 572, 10, 20.
Landulfus II. archiep. Mediolanensis 586, 20. 587, 20.
Landulfus II. ep. Iannuensis 64, 35.
Landulfus ep. Taurinensis 76, 25.
Landwartus ep. Mindonensis 26, 45.
Lanfrancus ep. Bergamensis 518, 5.
Lanfrancus ep. Parmensis 174, 40.
Lanfrancus de Beccuria cons. Papiae 439, 15.
Lanfranchus Capellus cons. Papiae 437, 30.
Lanfranchus Rabin cons. Papiae 437, 30.
Lanfrancus advocatus Uguicionis potestatis Cremonensis 484. 485. 486.
Lanfrancus de Via iudex de Cumis 488, 10. 518, 10.
Lanfrancus de Cuma 408, 25.
Lanfrancus Laudensis 340, 15.
Lanfrancus de Monacha Pergam. 417, 15.
Lanfrancus Piper Iannuensis 295.
Lanfrancus de Guascono Placent. 488, 10.
Lanfrancus Venetus 210, 20.
Lantelinus comes 313, 35.
Lantelmus ep. Valentinus 464, 25.
Lantelmus notarius 506, 35.
Lanzo canonicus August. eccl. 126, 35.
Laona *Sf. Jean de Losne* 315, 10. 317, 5.
 de *Lapide*: Sifridus, Wolframus.
Laolizza castell. Eugubini episcopi 310, 1.
Lata via regio Rom. 677, 20.
Lateranum, *Lateranense palatium* Romae 119, 20. 163, 35. 169, 5. 170, 10. 538, 45. 542, 25. 570, 10. 20. 654, 25. 667, 30; *Lateranensis cathedra* 167, 15; ecclesia 568, 15. 573, 25; *Laterani patriarchium* 660, 1. 666, 5. 678, 1. card. presbiter: Andreas, Iulianus; *lateranensis prior* r. S. Iohannis Lateranensis.
Latinorum ecclesiae 149, 5; *Latini principes* 425, 10; *Latinus mercator* 241, 5.
 de *Latina via*: Goibius.
Lature castell. Eugubini episcopi 310, 1.
Lauda, *Laudenses Lodi* 217, 1. 241, 35. 243. 280, 10. 281, 20. 310, 30. 315, 10. 317, 5. 340, 15. 342, 15. 349, 25. 361, 1. 399, 5. 402, 10. 403, 25. 415, 1. 416, 10. 427, 30. 428, 25. 437, 30. 470, 40. 493. 506, 1. 507, 35. 508. 509. 510. 513, 5; *nomina civium* 418, 1. 506, 25; *Laudensis electus* 577, 25; *episcopatus* 297, 35. 402, 15. 415, 5. 509, 10. 510, 40; *palatium episcopale* 511. 512, 15. 513, 5. *episcopi*: Andreas, Ambrosius, Vido, Albericus; *consules*: Albertus iudex, Leazar, Liprandus, Circamundus; *potestas*: Adricus de Sala; *iudex*: Albertus de Gavazo; *cives*: Airoldus Pocolodius, Iacobus de Lancedio frater, Vincencius.
Laudunum castrum Laon 9, 45. 10. 11, 1. 16, 30. *episcopus*: Rudolphus II.
Laugerius ep. Avinionensis 577, 30.
 S. Laurentii eccl. Rom. card. presbiteri: Leo, Riso. presbiteri: Adrianus, Petrus.
 S. Laurentii patriarchiae Rom. abbas cum monachis 261, 20.
Laurentius ep. Nucernus 577, 20.
Laurentius Corbus Mediolan. 506, 15.
Lauretum, Laurontum, Lauretenses, Laurentenses Loreo 33, 5. 40, 35. 46, 15. 122, 25. 153, 25. 155, 25. 172, 15. 174, 15. 210, 35. 212, 40. 375, 5. 377, 5. 527, 15. 529, 15. 676, 5.
Lauriacensis episcopus c. Patavin.
Laurishamensis monasterii clerus et populus 184, 35; *abbas* 79, 5. 633, 5. *abbates*: Reginboldus, Sigehardus; *familia*: S. Nazarii.
Lausana, Lausannensis ecclesia 388. 433. *episcopi*: Henricus I, Bernhardus, Guido I. Haimedeus, Rogerius.
 de *Lavana* comites 285, 5. 476, 5.
 de *Lavello longo*: Albertus.
Lavicanus Labico episcopus 147, 40. card. episcopi: Lunissus, Benedictus, Petrus.
 Leazar cons. de Lauda 406, 1.
Leccacorus: Guillelmus.
 Legalis: Mons.
 Leguli loc. Pisan. 473, 35.
Leonum 496, 15. 499, 30.
Leonovicensis Lemoges episcopus: Eustorgius.
 de *Lenceburg, Lenzburg comites*: Rodolfus, Ulrichus, Wernerus.
 Leo I. papa 15, 25. 539, 25. 565, 25. 576, 35. 652, 25.
 Leo III. papa 26, 20. 69, 10.
 Leo VIII. papa, prothoscriniar. Roman. 533, 20. 534. 535. 665, 35. 666. 667, 15. 668. 669, 10. 675, 1. archinotarius: Gregorius.
 Leo IX. papa 97, 20. 100, 5. 547, 15. 548, 40. 557, 20. 613, 15.
 Leo II. ep. Hostiensis 572, 15. 20. 673, 10.
 Leo presbiter S. Balbinae eccl. Rom. 533, 15.
 Leo card. presb. S. Ierusalem 677, 25.
 Leo card. presb. S. Laurentii in Damaso 544, 25.
 Leo ep. Guietanus 545, 5.
 Leo ep. Senensis 84, 1.
 Leo ep. ecclesiae Eusebiana e. e. Vercellensis 76, 30.
 Leo diaconus Romanus 573, 10.
 Leo diaconus S. Vitalis 143, 15.
 Leo de Monumento cons. Roman. 462. 463, 1.
 Leo de via Salaria 677, 10.
 Leodium, Leodiensis, Tuugrens 132, 15. 133, 25. 650, 15; *episcopatus* 603; *parochia* 309, 1. *ecclesia*: S. Mariae et S. Lamberti; *episcopi*: Varnberdus, Notgerus, Dietwinus (Tetuinus), Henricus I, Otbertus, Alexander, Adelbero II, Henricus II, Rudolfus.
 Leonardus de Babbo cons. Cremon. 438, 35. 439, 10.
 Leonardus iudex Veronensis 426, 10.
 Leonensis Leon episcopus: Gualo.
 Leoniana basilica Romae 538, 45. 542, 25.
 de *Leskeimunde Lechgenind* comes: Diepoldus.
 Lotus: Mons.
 Leucensis Lecco comitatus 218, 25. 429, 15.
 de *Leuna* abbas: Wido.
 Leuticiorum episcopi duo 99, 25.
 de *Lewenstein* comes: Adelbertus.
 Liqarrus causidicus 511, 10.
 Liberatica regio Rom. 677, 20.
 Libertina: Silva.
 Licendices curia regia *Leissnig?* 647, 10.
 de *Lidiae macello*: Gaidus.
 de *Limpurh dux*: Henricus III.
 de *Linc*: Henricus.
 Lingonensis Langres episcopus: Guillencus.
 de *Liningen* comites: Imikho II. Knecho IV.
 Lintburch monasterium *Linburg* 88, 25.

Liopdagus ep. Ripensis 13, 26, 35.
Lirium caput 676, 10.
Lisimas 675, 30. 676, 5.

Liud- Lud- Leod- Leo- Lie-

Liupolt canonic. August. eccl. 126, 35.
Leopoldus III. marchio Austriae 222, 1.
Liupoldus V. dux Austriae et Stiriae 384, 5. 390, 35. 403, 15 de Austorico. 494, 10. 502. 503. 504. 505; filius 503. 505, 5. frater: Henricus.
Lupoldus de Grindelaha 296, 45.
Lutbertus de Odike 324, 15.
Liutprandus, Liuprandus, Lutbrandus rex Longobardorum 35, 20. 43, 1. 46, 15. 155, 20. 174, 5. 212, 30. 377, 1. 529, 10. 659, 10. 668, 5.
Liuprandus Circamundus cons. Laud. 406, 10.
de Liuprindo castellani 392. 394, 35.
Liudfridus ep. Ticinensis 18, 25.
Leodegarii archiep. Bituricensis legatus: Gualo ep. Leonensis.
Litifredus ep. Novariensis 577, 25.
Litulfredus ep. Terdonensis 537, 30.
Litardus II. ep. Cameracensis 578.
Liuterus ep. Cumanus 95, 1.
Liutharius ep. Mimidanensis 629, 30.
Liemarus, Leomarus archiep. Bremensis, Hamaburgensis 115, 35. 120, 15. 653, 15.
Liudolfus archiep. Treverensis 60.
Liutolfus ep. Trebensis 83, 30.
Liudolfus frater Rabanonis dapiferi 183, 15.
Ludolfus magister Magdeburgensis 446, 25. 448, 1.
Ludolfus de Peine 459, 20.
Lutwardus cancellarius Karoli M. 663, 25.
Liupo 27, 5.
Lievizo I. archiep. Bremensis 58, 15.
Liuzo ep. Bobiensis 94, 40.
Liuzo ep. Brandaburgensis 86, 25.
Livii: Forum.
de Lobaton: Turris.
Lodunensis *Laon* episcopus: Adelbero.
Longobardia, Langobardia, Lombardia, Longobardi, Lombardi, Lombardi 82, 15. 100. 118, 5. 209, 5. 223, 30. 238. 239, 5. 242, 30. 251, 20. 262, 45. 270, 15. 271, 10. 274. 287, 25. 288. 297. 298, 1. 314, 10. 325, 30. 339. 341. 342, 1. 344, 40. 346, 20. 348, 5. 349. 351. 352, 40. 353, 30. 355. 361, 5. 364, 35. 365, 5. 368. 373, 5. 396. 397. 399. 401, 5. 402. 403. 405. 406. 412, 1. 413, 10. 415. 416. 417, 5. 418, 5. 427. 428, 5. 430. 431, 5. 442, 35. 447, 10. 468. 469. 470. 471. 472. 493, 35. 494, 35. 496, 40. 497. 500. 505, 30. 557, 40. 561, 25. 565, 10. 581. 584. 649. 659; v. et. Aggarreni; episcopi 315, 15. 317, 10. 573, 25. 577, 15.

episcopi et abbates 561, 5. 565, 3; iudices 82, 10; palacium regis 25, 35. 68, 30; reges 668, 10. reges: Liutprandus, Aistulphus, Desiderius.

Lombardiae, Lombardorum, Lombardiae, Marchiae et Romaniae Societas 839. 840. 841. 842. 843. 844, 15. 845. 847, 15. 848. 849. 861. 862. 373. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 412. 413, 1. 414. 415. 416, 1. 419. 431, 1. 469, 15. 470, 35. 471. 581, 15. 582, 1; Lombardorum treuga 364, 30. 365. 366, 1. 367. 371, 25. 372, 30; rectores 367, 5. 368, 15. rectores: Anselmus de Dovaria, Ecclinus.

Lombel, Lomello curia regia *Lomello* 649, 10; comites 360, 35. 361, 10. comes: Guillelmus.

de Lon, Lono, Los *Looz* comes 337, 30. comites: Gerardus, Ludowicus.
Londoniae *London* 504, 25.

Londini Danorum *Lund* archiepiscopus: Eskillus.

Lotharingae episcopi 577, 20; inferioris duces: Mattheus I, Carolus, Godifridus I, Godefridus III, Godefridus V, Godefridus VII, Henricus I; superioris duces: Simon I, Thiodericus I, Theodoricus II; palatini comites: Ezo, Godefridus, Sigefridus, Wilhelmus.

Lotharius ep. Vicentinus 577, 25.

Lotarius praep. Bunnensis 386, 10.

Lotharius I. imp. 84, 25.

Lotharius, Lutharius, Lotharius III. imp. 186, 1. 207, 35. 219, 15. 247, 35. 356, 30. 374, 30. 526, 40. 679, 25. 681, 1. filia: Gertrudis; cancellarius: Ekkeardus; vexillifer: Sigifredus comes.

Lotarius iudex 461, 25.

Lotharius medicus Mediolan. 417, 5. 511, 20. 513, 25.

Lubienses episcopi: Conradus, Tidericus I.

Luca, Lucani, Lucenses *Lucca* 153, 15. 172, 5. 210, 30. 283, 5. 302. 303. 332. 333. 374, 40. 473, 35. 527, 10; consules 302; denarii 310, 15; episcopatus et comitatus 302, 35; moneta 303, 20; pons 148, 35; sapientes 681, 5. ecclesia canonica: S. Martini; episcopi: Iohannes II, Anselmus, Ubertus; consules: Rossus, Guardarus, Guillelmus.

de Lucelbure comes v. Namucensis.

de Lützelhard: Conradus.

Lucernensis *Lucera* episcopus: Albertus.

S. Lucinae in Orthea eccl. Rom. card. dionysus: Centius camerarius.

de Luciano palacio: Propinus ex-consul.

Luciaria v. Luzaria.

Lucianus episcopus: Wido v. Clusinus.

Luciolis, Lucollis *castrum olim in*

Umbria inter Cagli et Gubbio 26, 5. 67, 20. 676, 5.

Lucius III. papa, Hubaldus ep. card. Ostiensis 358, 30. 367, 40. 420, 15. 461.

Lucreti mons 676, 1.

Luconium civitas *Logrono* 457, 5.

de Luden: Godefridus.

Ludowicus, Ludowicus, Lodowicus, Lodolcus.

Ludewicus ep. Basiliensis 330, 40.

352, 5. 364, 10. 389, 5.

Ludovicus ep. Nucernus 545, 5.

Ludovikus capellanus Henrici II. regis 60, 5.

Ludowicus clericus 390, 1.

Ludovicus, Ludowicus, Lodoicus I. Pius imp. 67, 10. 84, 35. 127, 20. 138, 30. 141, 25. 150, 35. 322.

Ludovicus IV. rex Franciae occid. 9. 13, 10. 14. 16, 35. uxor: Gerberga.

Ludovicus, Ludewicus VII. rex Francorum 252, 30. 289, 25. 290. 291. 315, 25. 317, 20. 331, 25.

Ludovicus, Ludewicus II. comes regionarius, lantgravius, provincialis comes Thuringiae 181, 20.

182, 15. 207, 10. 226. 227, 5. 316, 5. 317, 40. 319, 20.

Ludewicus III. palatinus comes Saxoniae et langravius Thuringiae 386, 10. 403, 15. 425, 35.

Ludewicus comes de Helfenstein, frater Godefridi cancellarii 417, 1.

Ludowicus comes de Los 182, 15.

Ludewicus comes de Rienegge 226, 15.

Ludiwicus comes 175, 1.

Ludewicus Colbo 337, 1.

Lugdunum, Lugdunenses 73, 45. 291, 30; ecclesia 291, 25. archiepiscopi: Burchardus II, Petrus, Eraclius; praefectus: Dominicus.

de Luggenberge *Leuchtenberg* comites: Gebhardus, Marquardus.

Luna, Luni, Lunensis *Luna* 25, 10. 67, 25. 675, 20. episcopi: Gotsfredus, Wido, Petrus, Rolandus.

Luneburgensis abbas: Albero.

Lunissus ep. Lavicanus 533, 5.

Luoue 632, 1.

Lupus rex Sarracen. 296, 15. 483, 15.

Lupi comitis filius: Didacus.

Lupus Didaci merinus Aldefonsi VIII. regis Castellae 456, 35.

Lupus Didaci de Mena Hispanus 456, 35.

Luscahe episcopus: Humbertus.

de Lusiz marchiones v. de Saxonia.

Lutgersteigern 454, 1.

Luthora curia regia *Kaiserslautern* 648, 5; de Lutra: Henricus.

Lutere monasterium *Königsutter* 459, 5.

Lutherichewilre *Leutersweiler ad fl. Selz* 382, 10.

Luvilus de Sablone Cremensis 434, 45.
Luzaria, Lucaria *Luzara* 428, 15.
434, 1. 465.

M.

da le Maço: Conradus v. Conradus
Colbo.

Macerias episcopus: Alberius.

Macheda civitas *Maqueda* 457, 1.

Macilinus ep. Feltrensis 95, 1.

Maderolo civitas *Maderuelo* 457, 1.

Madrid civitas 456, 40.

Maingold v. Megin.

Magan civitas 455, 1.

Magdeburgensis sedes 51, 30; suffra-
ganei 269. archiepiscopi: Gis-
larius, Gisilbarius, Dagino, Gero,
Hunfridus, Werinharius, Hart-
wicus, Norbertus, Chunradus I,
Wichmannus; castellanus: Bur-
cardus.

Magdeburgensis: Ludolfus.

Magenhardus v. Meginhardus.

Magnus dux Saxoniae 131, 20.

Mainerius v. Manerius.

Mainerius: Gotecinus, Iacobus.

Maio ep. Concordiensis 84, 20.

Maio magnus ammiratus Siciliae 589,
15. 590, 25.

Maior: Lacus.

Maior: Mons.

Maioribenses *Maiorbium hodie Maz-
zorbo* 153, 25.

Maiorica et Minorica rex 296, 20.
493, 15.

de Mairola: Albertus.

Maledobutus iudex de Parma 340,
30. 418, 1.

Malaspinae marchiones: Opizo I,
Murvellus, Opizo II.

de Malberg: Cuno.

Maleveca de Brixia 408, 25.

Malinum *Magliano-Sabino* 189, 1.

Mallonus: Ugolinus.

Malmisheim *Malunheim* 454, 1.

Malusus 304, 1.

Malvitus iudex Mantuanus 313.

Mamertini secunda regio Rom. 678, 1.

de Mamertina via: Stauffus (Scam-
phus).

Manneus pons Romae 144, 20. 149, 15.

Manaris: Petracius.

Manases archiep. Mediolanensis 18, 30.

Manasses II. ep. Meldunensis 578, 1.

Mancius archidiaconus Rom. eccl. 119, 10.
514, 30.

de Mandello: Tacius.

Manegoldus comes 175, 1.

Manegoldus advoc. in Augusta 126.

Manegoldus potestas Iunue 483.

Manerius, Mainerius archiepiscopus,
rector-cleri Rom. 261, 15. 262, 15.
263, 15. 266.

de Manerva: Iacominus.

de Manervio: Bocacius.

Manfredinus notarius 426, 35.

Manfredus de Lavagna cardinalis
867, 40.

Manfredus ep. Antipolitanus 578, 1.

Manfredus ep. Brixianus 174, 40. 577, 35.

Manfredus, Manfredinus ep. Man-
tuanus 174, 40. 577, 35.

Manfredus marchio de Wasto 285, 5.
286, 40. 308, 15.

Manfredus fil. Goizonis comitis 217, 25.

Mainfredus de Soltarico iudex Land.
418, 20.

Manfredi: Castrum.

Mannus cons. Florentinus 333, 25.

Mantua, Mantuani 25, 15. 67, 25. 217, 35.
312, 30. 313. 325, 30. 342, 15. 361, 1.
403, 35. 416, 10. 421, 35. 675, 20; nomina
civium 417, 20; commune 313, 30;

episcopatus 298, 25; synodus 84, 25.

episcopi: Hildolfus, Martianus,

Manfredus (Manfredinus), Gar-
sendonius, Iohannes; consules:

Alexander; vicedomini: Alber-
tus, Ubaldu; cives: Agnellus,

Alexandrinus, Rodulfus iudex.

Manturianensis, Maturanensis, Mar-
turiannus *Monteramo* 24, 40. 67, 5.

episcopus: Iohannes.

Manualdus ep. Spoletanus 577, 20.

Manuel imp. Constantinopolit., Grae-
corum, Graecus 186, 30. 258, 20. 351,
10. 363, 15. 581, 5.

de Mapello: Albertus.

Marcia *Marta* 25, 10. 67, 20.

SS. Marcellini et Petri eccl. Rom.

card. presbiter: Rainorius.

Marcellinus: Rogerius.

S. Marcelli cardinalia Rom. 261, 25.
card. presbiter: Iulius.

Marcellus magister militum 35, 20.
43, 5. 46, 15. 153, 20. 174, 10. 212, 35.
377, 1. 529, 10.

Marchia: Firmiana.

Marchia v. Ancona et Lombardiae
Societas atque Verona.

Marchisius Marianus cons. Cremon.
299, 10.

Marchius Vetulus cons. Cremon.
299, 10.

S. Marci ecclesia Venetiae 582, 30.

S. Marci cardinaliae, eccl. Rom.
card. presbiteri: Bonifacius,
Iohannes, Rolandus; capellani:
Barro, Iohannes.

Marcus card. presb. S. Pauli 677, 5.

Marcus ep. Fulginatensis 577, 20.

Marcus de Pauliano Vicent. 417, 15.

Marcus de via Portuensi 677, 10.

Marengo villa, Marincum, Marona
curia regia *Marengo* 393, 25. 407, 15.
643, 10.

S. Maria 130, 5. 131.

S. Mariae in Aquiro eccl. Rom.
card. diaconus: Gregorius.

S. Mariae in Cosmidin eccl. Rom.
card. diaconus: Iacinctus.

S. Mariae in Porticu cardinaliae
Rom. clerici 261, 30. card. dia-
conus: Wido.

S. Mariae in Praesepe cardinalis:
Benedictus.

S. Mariae trans Tyberim cardinaliae
Rom. clerici 261, 30. card. dia-
coni: Gregorius, Vivus.

S. Mariae in Via lata eccl. Rom.
card. diaconus: Rodbertus.

de S. Maria abbas: Wido.

S. Mariae et S. Lamberti ecclesia
Leodiensis 650, 15.

S. Mariae ecclesia Pisis 577, 10.

S. Mariae eccl. Rom. presbiter:
Adrianus.

S. Mariae in Campis praepositus:
Wernherus.

S. Mariae in Capitolio monast. Rom.
conventus 261, 25.

S. Mariae maioris patriarchae Rom.
clerici 261, 20.

S. Mariae in Monasterio ecclesia
Rom. 261, 35.

S. Mariae in monte Celso eccl. Rom.
archiepiscopus 261, 40.

S. Mariae in Palatio ecclesia Rom.
261, 35.

S. Mariae Rotundae altar Romae
576, 15.

S. Mariae in scola Graeca diaconus:
Iohannes.

S. Mariae ecclesia quae dicitur in
Turri Romae 139, 20. atrium:
S. Petri.

S. Mariae: Monte.

S. Mariani canonica episcopatus
Eugubini 309, 35.

Marianus: Murchisius, Martinus.

Maricianus ep. Caenas 83, 35.

Marincum v. Marengo.

Murinus patriarcha Veneticus 6, 10.

Marinus ep. Fundensis 545, 15.

Marinus ep. Polymart., apocrisarius
papae, vicarius apostol. 8, 15. 13,
10. 30. 14, 10. 16, 5.

Marinus abb. Cavensis 589, 15.

Marinus diaconus nuntius Petri II.
ducis Veneticorum 45, 15.

de Marino: Bertramus.

de Mariola: Arnaldus.

Maritima 293, 35. 481, 5. 556, 15.

de Marliano: Wido.

Marona curia regia v. Marengo.

Maronus: Thiebaldus.

Marquardus I. abb. Vuldensis 213, 20.
214, 35. 217, 20. 226.

Marquardus comes de Luggenberge,
frater Gebhardi 285, 15. 286, 40.
296, 35. 301, 30.

Marquardus, Marcoaldus de An-
wilre dapifer, senescallus Hein-
rici VI. imp. marchio Anconae,

- dux Ravennae et Romaniole 390, 35. 465, 20. 494, 10. 526, 1. 529, 40. 531, 10.
- Marquardus, Marwardus de Grombach, Grunbach 186, 1. 188, 40. 199, 15. 205, 15. 226, 15. 228, 45. 286, 40. 308, 15. 318, 15. 322, 35. 324, 10.
- Marsia 590, 594. episcopus: Pandolphus.
- Marsis *Marsica hodie S. Benedetto* 25, 5. 68, 10.
- Marsorum ducatus 675, 30.
- Martianus, Martesaniae, Martiinae comitatus *Martesana* 218, 25. 399, 5. 402, 5. 414, 25. 429, 15.
- Marti loc. Pisan. 473, 40.
- Martianus ep. Mantuanus 94, 40.
- Martianus ep. Narniensis 677, 1.
- Martianus Constantinus praefectus praetorio 96, 20.
- de Martinengo, Martiningo comites: Goitho, Oprandus.
- S. Martini card. presbiteri v. SS. Silvestri et Martini.
- S. Martini eccl. et canonica episcopatus Lucani 303, 15.
- S. Martini Wormaciensis praepositus: Syfridus.
- Martinus ep. Burgensis 456, 30.
- Martinus iudex consul plebis Grabadonae 406, 5.
- Martinus iudex de Domasio 506, 20.
- Martinus Papiensis notarius 373, 35. 380, 30.
- Martinus Filippi Papiensis notarius 420, 1. 435, 35. 436, 45. 485, 15. 490, 10. 518.
- Martinus de Castello 435, 30. frater: Wilhelmus.
- Martinus Marianus Cremonensis 518, 25.
- Martinus Richerius Vercellensis 507, 40.
- Martini: Ferrandus.
- Martius de Brodulano Cremonensis 457, 5.
- Martius de Castello consul Veronae 340, 30. 405, 10. 417, 15; filii 487, 30.
- Marturianum v. Manturianensis.
- S. Martyris monasterium Tusciae 676, 15.
- Maas fl. *Maas* 132, 15.
- de Masella: Albarus Roderici.
- Massa, Maasanensis civitas 461, 20. 474, 5; castrum 474, 5; episcopus 461, 20.
- Massilienses, Marsilienses 236, 5. 480, 35; abbas 578, 5.
- Matheus archiep. Capuanus 472, 15. 483, 30.
- Matheus cancell. Tancredi reg. Siciliae 594, 35. filius: Riccardus.
- Matheus notar. Wilhelmi I. reg. Siciliae 590, 20.
- Matheus notarius 438, 40. 439, 20.
- Matheus I. dux Lotharingus 226, 20. 231, 5. 531, 35.
- Matheus Rodulfi Bonon. 417, 25.
- Matfredus comes 2, 5.
- Matildis, Mateldis, Matilda comitissa 434, 5. 440, 15. 654, 25. 655; alodium 169, 40. 170; podus 469, 10. 470, 20. 472, 1; terra 350, 20. 363, 20. 428, 10. 430, 15. 494, 35. 497, 5. 500, 20. 531, 5.
- Matisconensis *Macon* comes: Willihelmus IV.
- Maurianensis *S. Jean de Maurienne* episcopus: Ayrardus.
- Mauritani episcopi 565, 25.
- Mauroconus: Dominicus.
- Maurus archiep. Analfitanus 572, 10. 20.
- Maurus ep. Arethinus 577, 25.
- Mauri petra 675, 20.
- Maxencius patriarcha Aquileg. 84, 25. de S. Maximo: Bertrandus.
- Mazari *Mazara* 283, 30. 474, 25.
- Mazelinus v. Meginhardus.
- Meardus Vercellensis 418.
- Mechingen *Maichingen?* 454, 5.
- Mechisi (al. Meturhisi) *Macey-sur-Vaise?* 531, 15.
- S. Medardi abbas 578, 5.
- Medina de Campo civitas 457, 1.
- Medina Celi civitas 457, 1.
- Mediolanum, Mediolanenses 40, 30. 122, 20. 153, 15. 172, 5. 209, 5. 210, 30. 216, 35. 217. 218. 223. 224, 20. 238. 241, 30. 242. 243. 258, 25. 259, 35. 262, 45. 263, 35. 264. 267, 25. 271, 10. 273, 25. 274. 280. 281. 287, 5. 289, 35. 297, 1. 301, 35. 308, 25. 315, 10. 317, 5. 325, 30. 340, 10. 342, 15. 361, 1. 368, 35. 374, 40. 394, 30. 399. 402. 403, 25. 404, 25. 414, 25. 415. 416, 10. 425. 427. 428, 20. 429. 430. 431. 434. 435, 20. 489, 45. 497, 1. 500, 15. 505, 1. 507, 35. 508, 10. 509, 30. 510, 5. 513, 10. 517. 527, 10. 579. 669, 15; archiepiscopus, archiepiscopus 247, 1. 429, 15. 446, 1. 447, 25; archiepiscopi palatinum 419, 30. 488, 1. 489, 45; nomina civium 417, 5. 434, 40. 45. 506, 10. 511, 20. 515, 20; consules 430; denarii novi 219, 5. 438, 35; ecclesia 430, 1; marchio 426, 15; obsidio 91, 10; sapientes 681, 5; vexillum 274, 25. archiepiscopi: Manases, Landulfus II, Arnulfus II, Heribertus, Wido, Tedulfus, Robaldus, Ubertus, Algisius, Milo, Ubertus III; canonicus: O. magister; consules: Adobatus Butraffus, Albertus de Mairola, Bertramus Scaccabarocius, Flamengus, Goteinus Mainerius, Heriprandus iudex, Ugo de Camerario, Pinamon de Vimercato, Roglerius de Bolate, Roglerius de Lampugnano, Rogerius Marcellinus; consul negotiatorum: Erioloneus; protesta: Ubertus Vicecomes; vice-
- comes: Guido; cives: Ardricus de Bonate, Gerardus Pistus, Ottebellus, Passaguerna; vexillum: S. Ambrosii.
- Medisina 531.
- Megin • Magen • Moin • Men-
- Megingaudus ep. Eihatensis 60, 15.
- Mengotus ep. Mersiburgensis 174, 35.
- Megingaus 638, 5.
- Maeringeld 86, 35.
- Mainardus ep. S. Rufinae 562, 1.
- Meynardus ep. Urbinoensis 545, 10.
- Meginhardus, Mazelinus I. ep. Wirzburg. 70, 1. 86. 635, 25.
- Meinhardus decanus Wormac. 390, 1.
- Meynardus comes de Nuemage 324, 15.
- Magenhardus comes 2, 15.
- Mainardus de Bughezole 439, 15.
- Meginwardus ep. Frising. 120, 15.
- Meinwerk ep. Paterbrunnensis 86.
- Moinevolt terra *Maiensfeld* 382, 15.
- Meinungen *Meinigen* 59, 25.
- Molca curia regia 647, 10.
- Meldunensis *Meaux* episcopus: Manasses II.
- Melfi 676, 10. episcopus: Rogerius de Mena: Lupus Didaci.
- de Merania dux: Bertoldus IV.
- Meratensi 676, 10.
- de Merburc comes: Theodericus.
- Merensis episcopus: Valentinus.
- Merianus de via Tiburtina 677, 10.
- Meringin 428, 1.
- de Merlasino castellani 392, 25.
- Mersburc, Merseborc, Mersburgensis 466, 35. 467, 15; curia regia 647, 15; episcopatus 51. episcopi: Gisilharius, Wigbertus, Bruno, Hunaldus, Mengotus, Eberhardus.
- Mesaum insula 676, 1.
- Messana 283, 25. 474, 25.
- Metamaucus, Metamaucenses, Metamaurifossa? *Malamocco* 33, 1. 35, 1. 10. 40, 35. 42, 30. 35. 122, 25. 124, 15. 153, 20. 155, 15. 20. 172, 10. 174, 1. 5. 210, 35. 212, 25. 30. 375, 1. 376, 40. 527, 15. 529, 5.
- Metellus magister vicarius curiae 435, 30.
- Metis, Metenses 121, 1. 158, 25; ecclesia 120, 30. episcopi: Benno, Adalbero I, Deodricus I, Thiedericus II, Adalbero III, Herimannus, Stephanus, Bertramus.
- secus Metroni portam regio Rom. 678, 1.
- de Metz: Rodegerus.
- Meturhisi v. Mechisi.
- Mezabarba: Gualterius.
- Michael ep. Radesbonensis 13. 18, 25.
- Michael de Braida 439, 15.
- Michael-Plantenflugl 424, 25.
- Michael: Vitalis.

de Michan: Warnico.
 Michelinburg episcopus 207, 1.
 Michinvelt *Michelfeld?* 464, 3.
 de Mileto episcopus: Theodorus.
 Milo archiep. Mediolanensis 488, 1.
 Milo ep. Morinensis, Morinorum 578, 1. 617, 20.
 Milo ep. Patavinus 120, 3.
 Milo ep. Taurinensis 368, 1. 425, 30. 482, 40. 483, 23.
 Milo Griffio 497, 30.
 Milwilre villu 181, 30.
 Mimigardevord, Mimigartenovurd, Mimmogernerferda v. Monasterium.
 Minda, Mindona, Mindina, Mimida, Mindensis ecclesia 356; episcopus 466, 10. 515, 20; moneta 516, 25. episcopi: Liutharius, Eberius, Landwartus, Theodricus II, Sigbertus, Bruno, Eilbertus, Witelo, Anno, Detmarus; scolasticus: Willelmus.
 de Minervia: Buccacius.
 S. Miniatus *San Miniato* 310, 30. 338, 15.
 Minorica v. Maiorica.
 de Mincenberc: Cuno senior camerarius, Cuno iunior.
 Misnenses episcopi: Thiederich I, Bruno I; marchiones: Cunnidus I, Otto dives.
 Miticies 676, 5.
 Modoctiu *Monsu* 429, 35. archipresbiter: Obertus; de Modocia: Ardericus.
 Mogionia fl. in fin. Pisan. 283, 5; Mogioniae pons 473, 35.
 Mogontia, Maguntia, Mogontinus, Maguntinus, Mgontiacensis 59, 30. 118, 5. 119, 35. 120, 30. 125. 129, 5. 130, 15. 165, 20. 225. 335, 35. 336, 30. 389, 20. 390, 10. 625, 15; archiepiscopus 233, 30. 351, 20; clericus 336; concilium 634, 35; diocesis 447, 5; suffraganei 269, 30. 652, 5; synodus 97, 25; territorium 386, 30. archiepiscopi: Wezelo, Herigerus, Hiltibertus, Fredericus, Willigisus, Erkanbaldus, Aribo (Harpo), Bardo, Sigfridus I, Ruthardus, Adelbertus I, Heinricus I, Arnaldus, Conradus I, Cristianus I; abbas: Gerbrat; maiores praepositi: Arnoldus, Conradus; maior decanus: Heinricus; canonicus: S. Victoris.
 Mogus fl. *Main* 225.
 de Molbio ponte: Trainus.
 de Monacha: Ianfrancus.
 Monachi: Portus.
 Monasterio civitas 454, 20.
 Monasterium, Mimigardevordenses, Mimigartenovurdenses, Mimmogernerferdae, Monasterienses episcopi: Nithardus, Rumaldus, Hildeboldus, Suithgerus, Thiedericus I, Sigvrit, Rodbertus.

LL. CONSTITUTIONES I.

Fridericus I, Burchardus, Hermannus II.
 Monca: Bruza.
 Monio *Munio* 454, 25.
 Monoegaldus, Silvester IV. papa 147.
 de Monte *Bery* comes: Engelbertus.
 Mons Acutus castrum 440, 30. 570, 1; castellani 392, 25.
 de Montealbano: Onto, Swikerius.
 de Monte Alcino homines 441, 1.
 Mons Altus loc. Pisan. 473, 40. 570, 1; castellani 392, 30. 394, 35.
 Mons S. Angeli 286, 45. 294, 25. 295, 35. 476, 40. 481, 35. 482, 40.
 Mons Bardonis *hodie La Cisa saltus* 25, 10. 67, 25. 427, 35. 675, 20.
 de Monte Barranzonis: Atto.
 Mons Bekerii loc. Pisan. 473, 40.
 Monsbellus, Montebellus 340. 349, 20.
 Mons Carpinus 675, 25.
 Mons Cassini 676, 15. monasterium: S. Benedicti.
 Mons de Castello loc. Pisan. 473, 40.
 Monte Celio v. Celio monte.
 Mons Cucari castrum Pisan. 473, 35. 394, 35.
 de Monte Cuco castellani 392, 30. 394, 35.
 de Monte Ebore, Montebor castellani 392, 25. 394, 35.
 Mons Episcopi castell. Eugubini. 310, 1.
 Mons Feltri, Mons Feretris, Fertranus *Montefeltre* 26, 5. 67, 15. 675, 25. episcopus: Andulfus, Petrus.
 Montisferrati marchiones: Bonifacius I, Conradus, Wilhelmus III, Willelmus V.
 Monteficenses v. Mons Silicis.
 Mons Flasco *Montefiascone* 531, 5.
 Mons Fortinus 531, 5.
 Mons Gaudii qui et Mons Malus dicitur Romae 147, 25.
 de Monte Iardino castellani 392. 394, 35.
 de Monte Iaro castellani 392, 30.
 de Monte Lario castellani 393, 5.
 de Monte Legali castellani 392, 25.
 Mons Letus civitas *Monte alygre* 457, 5.
 de Montemagno: Guido.
 Montis Maioria *Montmayeur* abbas 578, 5.
 Mons Malus v. Mons Gaudii.
 de Monte Morisino, Moresino castellani 392. 394, 35.
 de Monte de Oca: Alba.
 Mons Silicis, Montesilicenses, Montisilicenses *Monselice* 25, 15. 32, 45. 40, 30. 67, 25. 122, 30. 210, 30. 375, 1. 527, 10. 675, 20. *falso* Monteficenses: 153, 20. 172, 10.
 Monstanaldi castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Mons Taupari loc. Pisan. 473, 40.
 Mons Timosus in finib. Pisan. 283, 5. 473, 30.

Monstalianus castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Mons Velli *Monteeglio* 360, 30.
 Mons viridis loc. Pisan. 473, 40.
 Montis viridis abbas: Teuzo.
 Montecelli castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Montefragio castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Monte sanctae Mariae castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Montilin curia regia *Montiglio?* *Montilio?* 649, 10.
 de Monumento: Leo.
 de Morebach, Morbucensis *Murbach* abbas 633, 1; ministeriales 184, 30. abbas: Eilulfus.
 Morecenus: Stephanus.
 Morimundum, Moremundensis 349, 25; abbas 264.
 Morinenses, Morinorum, Tervanenses *Trouanne* episcopi: Drogo, Milo.
 Morisinus: Mons.
 de Morox: Guilelmus.
 Mortana civitas 676, 10.
 Mortariensis: Robaldus.
 Mosaburg praedium *Moosburg* 645.
 Mosomus castrum *Mouzon* 11. 12, 5.
 Mosum territor. Brixianse 496. 499.
 de Moso comes: Azo.
 de Mota: Petrus.
 Muglanus, Moglarius: Robertus.
 Mulehusa, Molinhuson *Mühlhausen Thuringiae* 46, 35; curia regia 647, 15.
 Muniginus de Tizingo 299, 20.
 Mura territor. Brixianse 496, 10. 499, 25.
 Murianenses v. Amurianas.
 Murvellus, Morvellus marchio Malaspinae 476, 5. 506, 1. 508. 509, 35. 510, 30. fratres: Albertus, Opizo II; filius: Guillelmus.
 Musella fl. *Mosel* 382, 45.
 Muso 459, 40.
 Mutina, Mutinones 342, 20. 361, 5. 403, 25. 416, 15. 565, 15; nomina civium 417, 25; territorium 301, 35. episcopi: Witto, Iohannes IV, Wibertus, Albertus, Henricus; consul: Ariottus.

N.

Nahgowi pagus 13, 10.
 Nantelinus ep. Gebennensis 432.
 Namucensis comes: Henricus I.
 Nantus: Iohannes.
 Nannenstoina *Nanstein* 466, 20.
 Narbonenses archiepiscopi: Petrus, Arnaldus.
 Narnia, Narnium, Narnienses *Narni* 24, 40. 66, 30. 67, 10. 68, 5. 442, 15. 461, 5. 570, 1. episcopi: Iohannes, Marcianus, Dodo, Albertus.
 de Nasinguerra: Tebaldinus.

- de Nassowe comes: Rūbertus III.
Naum v. Nonum.
Nazara civitas *Nagera* 454, 50.
S. Nazarii familia Lauresham. 79.
de S. Nazario: Asagitus, Assalinus, Rainerus, Wido.
Nazaronus: Galicianus.
Neapolis, Neapolitanus 25, 20, 67, 30, 283, 25, 472, 25, 474, 25, 483, 590, 5, 594, 15, 676, 10; ducatus 675, 30; invasor 537, 1; patrimonium 25, 20, 67, 30.
Neapolitanus, de Napoli: Iohannes cardinalis.
Neapolitanus v. Nuenburgensis.
de Negelingin comes: Cuno.
Nemetum v. Spira.
Neps, Nepesinus *Nepi* 24, 40, 67, 5, 676, 5. episcopi: Iohannes, Reinerius.
Nerestena curia regia *Nierstein* 648, 5.
SS. Nerei et Achillei eccl. Rom. card. presbiter: Heinricus Pisanus; archipresbiter: Stephanus.
Nero imperator 266, 15.
Neversensis *Nevers* episcopus: Roclenus.
Nicaenum concilium 571, 25; lex 73, 15; synodus 575, 20.
Nicensis *Nizza* episcopi: Nitardus, Petrus.
Nicolaitae 548, 35.
S. Nicolai Barenis altar 576, 15.
S. Nicolai in Carcere Tulliano cardinaliae Rom. clerici 261, 35. card. diaconus: Otto.
Nicolaus II. papa 108, 1, 119, 538, 40, 539, 5, 541, 1, 542, 25, 544, 20, 547, 1, 548, 25, 550, 551, 15.
Nicolaus archiep. Salernit. 523, 40.
Nicolaus I. ep. Cameracensis 320, 10, 326, 30.
Nicolaus ep. Tuscanensis 577, 20.
Nicolaus abb. de Sigebere 206, 1.
Nicolaus clericus Roman. 266.
Nicolaus de Sisto cons. Papiae 437, 30.
Nicholaus de Baarbentum 424, 1.
Nicolaus Bellexomi Papiensis 486, 15.
Nicolaus de Fontaneto Vercell. 507, 40.
Nicolaus de Roberto Tinctore Cremon. 438, 25.
Nicola Tinctore 438, 40.
Nicolaus senator Roman. 189, 10.
Nienburgensis, Noenburgensis abbas: Albero.
Niger Fugaciola cons. Placent. 406, 10.
Niger Grassus potestas Parm. 340, 15.
Niger: Iacobus.
Nisana curia regia 647, 10.
Nithardus ep. Mimmogernesferdae 2, 10.
Nitardus ep. Nicensis 596, 15.
Nito ep. Frisingensis 99, 25.
Nivelonus cons. Ianuensis 296.
Nivimaga v. Novimagam.
Noda terra *Neude prope Rhenen Hollandiae* 923, 30.
Nomentanus episcopus: Andreas.
Nonantulae monasterium 676, 15.
Nonum castrum, Naum curia regia *Annone* 379, 380, 649, 5; homines 379, 380. castellanus: Thomas.
Norbertus archiep. Magdeburg., cancellarius Lotharii III. 167, 30.
Norberdus ep. Curiensis 120, 10, 652, 45, 653, 35.
de Nóringes: Berdoldus.
Normitanus episcopus: Iohannes.
Normannia, Normanni 556, 15; episcopi 577, 15, 600, 5. princeps: Wilhelmus Longaspada; dux: Wilhelmus I. rex Anglorum.
Normannus: Stephanus.
Northheim *Nordheim* 454, 1.
Notgerus ep. Leodicensis 58, 20, 60, 1, 633, 15.
Noth vallis *Val di Noto* 293, 25, 480, 40.
Notingus ep. Constantiae Alemanicae 2, 10, 3, 10, 4, 15.
de Nova Cella: Gregorius.
Nova: Civitas.
Novaria, Novarienses 218, 10, 243, 5, 340, 15, 342, 20, 349, 25, 361, 1, 368, 40, 399, 5, 402, 10, 403, 25, 415, 1, 416, 10, 442, 20, 487, 10, 506, 1, 512, 30; nomina civium 418, 1; consules 217, 25; territorium 213, 25. episcopi: Oddo I. Riprandus, Otto II, Litifredus, Guilielmus, Bonifacius, Oddo III; consules: Albertus Bunipertus, Oprandus de Archamaregnatio, Robertus Vicedominus.
de Novaria: Opizo.
Novatiani 565, 30.
Novellus: Opizo.
Novimagam, Nuemage, Nunacum curia regia *Nimwegen* 223, 20, 648, 5. comes: Meynardus; de Nivimaga: Lambertus.
Noviomenses *Noyon* episcopi: Hugo, Simon.
de Novo, Nova castellani 392, 394, 35.
Novum: Castrum, Castellum.
Novum: Forum.
de Novo Castro *Neuburg* comes: Gerlacus.
de Nuce: Petracus, Ravanus.
Nucerini *Nocera* episcopi: Dodo, Ludowicus, Laurentius.
Nuemage v. Novimagam.
Nuenburgenses, Nuwenburgenses, Neapolitani *Naumburg* episcopi: Eppo, Uto II.
de Nuenhusen: Conradus praep.
Numana v. Humana.
de Nürbere comes: Gerardus.
Nurinbere, Nurenberch, Nürnberg 123, 10, 190, 408, 25, 449, 10, 452, 10; curia regia 648, 10. burgravius: Conradus; praefectus: Fridericus; de Nuringbergha: Arnaldus.
Nurembergo curia regia an Nuwenburg *Neuburg vorm Wali?* 648, 10.
Nuorenwat curia regia an Nuwenmarkt? 648, 15.
Numaca v. Novimagam.
Nursia *Norcia* 25, 25, 68, 10.
Nuembure super Danubium curia regia *Neuburg* 648, 15.
Nuwestat *Neustadt ad Moenum* 225, 35.
- O.
- O. archidiaconus Cameracensis 328, 30.
O. magister canonic. Mediolan. 444, 1.
O. marchio 78, 10.
O. comes palatii 78, 10.
Obertus v. Othbertus.
de Occimiano marchiones 408, 1.
Octavianus ep. Ostiens. 514, 15, 525, 5.
Octavianus card. presb. S. Caeciliae 188, 20, 194, 5, 201, 10, 203, 1, 214, 30. v. etiam Victor IV. papa.
Oddo v. Otto.
de Odike: Lutbertus.
Odilo, Uodelo abbas Cluniacensis 84, 1, 506, 15.
Odo v. Udo.
Offredus abb. S. Petri Eugubini 309, 25.
Ogerius nepos Vallae de Alferio 380, 30.
de Ogia: Ermannus.
Olasca v. Augulascum.
Oldefredus de Cazale 439, 15.
Oldericus, Odoricus ep. Tarvisinus 270, 5, 368, 1.
Oldevrandus de Bononia 405, 10.
Oleus, Olleus, Ollius fl. *Oglio* 345, 15, 348, 20, 402, 5, 414, 25, 496, 499.
Olibolis castrum, Olibolenses, Olibolenses *Castell Olivolo* 33, 1, 35, 10, 42, 30, 124, 15, 155, 15, 174, 1.
de Oliva: Albertus, Ioannes.
de Olivalo, Olevalo: Ubertus.
Olimpicum castrum 675, 25.
Olomucensis episcopus: Iohannes IV.
Oltikerius 313, 30.
Omnibonum ep. Veronensis 270, 5, 280, 30.
Opizo II. ep. Ariminensis 577, 20.
Opizo ep. Bobiensis 546, 5.
Opizo ep. Parmensis 518, 5.
Opizo marchio de Este 426.
Opizo marchio Malaspina 285, 5, 286, 40, 294, 30, 296, 35, 299, 15, 342, 361, 395, 1, 398, 35, 399, 10, 402, 1, 403, 30, 405, 40, 406, 15, 427, 40; filius 361, 25. frater: Guilielmus.
Opizo II. frater Murrelli marchionis Malaspinae 476, 5, 481, 40.
Opizo Novellus cons. Placent. 434, 45, 437, 10.
Opizo de Briona Novariensis 418, 1.
Opizo *Bucifol* 296, 40, 299, 20.

- Opizo Novariensis 418, 15.
 Opizo Pisanus 282, 40. 286, 15.
 de Opiono: Albertus.
 Oprandus de Martinengo cons. et rector de Brixia 405, 45. 417, 10.
 Oprandus de Archiamaregnatio cons. Novariensis 406, 10.
 Oprandus rector de Vicencia 406, 5.
 Oprandus de Alexandro Pergam. 489, 15.
 Oprandus Pergam. 405, 5.
 Opte civitas *Huete* 456, 40.
 Orceon civitas *Ordejon* 454, 25.
 Orchem *Orchia* 25, 10. 67, 20.
 Ordelafr Faletrus de Donis dux Venetiae 152, 25. consobrinus: Vitalis Faletrus; cancellarius: Urso Iustinianus; capellanus: Stephanus Moreceanus.
 Ordivus r. Ortlevus.
 Ordonius Garsiae Hispanus 456, 35.
 Oredus ep. Shiewiccensis 13, 35. 14, 1.
 Orgia castrum 440, 30.
 Orrianus: Wilhelmus.
 de Orlamunde comes: Sigfredus III.
 Orren regio Rom. 678, 1.
 Orricus de Palatio 439, 15.
 Orseolus: Petrus I. dux Venetiae.
 de Orth: Gerloch.
 Orte, Orta *Orte* 24, 40. 67, 5. 461, 5. 675, 25. episcopi: Georgius, Petrus, Radulfus.
 de Ortamberc comes: Rabodo, Henricus.
 Ortlevus, Ordolobus, Ortlibus, Ordivus ep. Basiliensis 184, 30. 187, 15. 213, 20. 214, 35. 217, 20. 270. 286, 30. 296, 25.
 Ortolfus praepositus 495, 20.
 de Ossa: Guilielmus.
 de Osanna: Paltinerius.
 Osbertus notarius 436, 20. 440, 5.
 Osbertus Talamatius Cremon. 356, 15.
 Oscensis *Huesca* episcopus: Dodus.
 de Osio: Rogerius.
 Osnobroggae, Osnabruggae, Osenbruggenses episcopi: Dodo, Druogo, Thietmarus, Albericus, Benno II, Dethardus, Arnoldus.
 Ostiense territorium 676, 5. episcopi card.: Sico, Deodatus, Gregorius III, Petrus III, Petrus (Daminii), Giraldus, Odo I, Leo II, Ubaldu (Lucius III. papa), Octavianus.
 Ostorobeda curia regia *Osterode* 647, 10.
 Otakar, Odaccarus V. marchio de Styria, Steira 214, 35. 311, 20.
 Otakarus VI. dux de Stiria 403, 15.
 Obertus ep. Albensis 83, 25.
 Obertus ep. Leodiensis 132, 15.
 Obertus ep. Terdonensis 270, 10. 395, 15.
 Oppertus ep. Veronensis 57, 15.
 Obertus archipresh. Madoctiensis 431, 25.
 Obertus Vallarius notarius 289, 15.
 Obertus de Rovaglia de Clavenna 506, 25.
 de Ottenkirchen: Rabodo.
 Oterium de Sellis civitas *Tordesillus* 457, 5.
 Otgerus ep. Nemetinus 27, 1.
 Othinkerdus ep. Ripensis 58, 20.
 Otrentum 676, 1.
Otto, Oddo
 Otto card. diaconus S. Nicolai in Carcere Tulliano 262, 20. 268, 20.
 Otto IV. ep. Astensis 167, 30.
 Otto I. ep. Babenbergensis 126, 30. 128, 5. 133, 10. 156, 35. 160, 10. 165, 10. 166, 10.
 Otto II. ep. Babenbergensis, de Panbergis 383, 30. 384, 5. 387, 20. 409, 10. 423, 40. 425, 30. 460, 20. 467, 35. 479, 25. 483, 25. 494, 10. 586, 1.
 Otto ep. Bubiensis 518, 5.
 Otto I. ep. Constantiensis 106, 20. 658, 35.
 Otto I. ep. Frisingensis 222, 20. 224, 15. 237, 5. 685, 10.
 Otto II. ep. Frisingensis 472, 15. 476, 15. 479, 25. 483, 25. 494, 10.
 Otto II. ep. Novariensis 546, 5.
 Oddo III. ep. Novariensis 518, 5.
 Otto ep. Ratisponensis 106, 20.
 Otto ep. Spirensis 478, 25. 522, 15.
 Otto ep. Terdonensis 120, 5.
 Otto ep. Tudertinus 577, 20.
 Otto canonicus August. aecl. 126, 30.
 Otto I. rex Teutonicorum, imp. Rom. 10, 50. 11, 12, 10. 13, 10. 14, 51, 35. 57, 20. 67, 10. 188, 40. 160, 25. 582, 25. 583, 25. 665, 40. 666, 20. 667. 668, 35. 675. 678, 1. coniux: Adelheida; filius: Otto II; cancellarius: Ambrosius.
 Otto II. imp. Rom., fil. Ottonis I. 24, 30. 28, 20. 29, 1. 45, 15. 51, 25. 57, 20. 122, 5. 153, 1. 171, 30. 374, 30. 526, 40. mater: Adelheida; frater: Sico; coniux: Theophanu; cancellarius: Adelbertus.
 Otto III. imp. Rom. 51. 53. 55, 40. 57, 20. 67, 10. cancellarius: Petrus.
 Ottones imperatores 68.
 Oddo dux Boemiae 472, 15. 479, 25. 483, 25.
 Otto I. senior palatinus comes de Bavaria, de Witelinesbuch. Withelpach 160, 10. 175, 1. 184, 35. 199, 15. 213, 20; eius ministeriales 184, 35.
 Otto II. maior palatinus comes, falsegravius de Witelinesbuch, I. dux Bavariae 217, 20. 222, 25. 226, 15. 232, 30. 234, 15. 237, 5. 238, 15. 267, 5. 270, 25. 286, 30. 301, 25. 308, 10. 309, 30. 313, 15. 340. 341, 15. 387, 25. 403, 15. 416, 25. 422, 20. 685, 15. frater: Fridericus.
 Otto (II. de Rineck) palatinus comes de Rheno 175, 1. 182, 20.
 Otto I. marchio de Brandenburg 386, 15. falso de Orlemunde: 387, 25.
 Otto marchio de Misna, fil. Cunradi I. 181, 25. 237, 5. 330, 5. 459, 35. 467, 1.
 Otto comes de Frantinhusin 488, 35.
 Otto comes de Hammerstein, filius Heriberti et Iuziae 639, 15.
 Otto comes de Huneburc 337, 1.
 Otto I. comes de Rinecha 182, 20.
 Otto comes Wetereibiae 87, 20.
 Otto comes 2, 10. 38, 25. 70, 10. 167, 35.
 Otto de Diezen 126, 35.
 Otto de Winec 422, 25.
 Oddo frater Gebizonis 638, 10.
 Otto (pro Heriberto) filius Udonis 639, 10.
 Otto Frangenspanem praefectus Romae 440, 1.
 Otto Brugnolus cons. Cremon. 299, 10.
 Otto de Comite cons. Cremon. 434. 436. 439, 35. 484, 20. 486. 518, 25.
 Otto Curtese cons. Cremon. 434. 436.
 Otto, Oto de Persico cons. Cremon. 296, 40. 299, 10.
 Otto Cendarius, Cindarius iudex Mediolan. 431, 25. 435, 30. 445, 35. 447, 20. 488, 5. 490, 5. 518, 10.
 Otto de Casale Morano Cremon. 484. 485. 486, 25. 488, 5. 518, 25.
 Otto Fraiapane nepos Cencii 168, 10.
 Oddo de Geça Mantuanus 313, 25.
 Otto de Pagano Placentinus 488, 10.
 Otto de Rivoltella Cremensis 434, 45.
 Otto iudex et notarius 492, 30.
 Otto iudex 646, 5.
 Otto 633, 10.
 Ottobellus Mediolanensis iudex 501, 5.
 Ottobellus de Robertengis Cumanus 488, 10.
 Ottobonus Bazanus canonicus aecl. Vercellensis 506, 30.
 Ottobonus de Bonacosa Mantuanus 313, 25.
 Ottolinus Grignola 380, 30.
 Otolinus de Persio Cremon. 437, 5.
 Otwinus ep. Hiltinesemensis 26, 45.
 Overmunte curia 205, 40.
 Oville, Oville villa *Oviglio* 393, 25. 407, 15.
 Oximanum *Osimo* 675, 25; r. etiam Animum.
 Oxoma civitas *Osuma* 457, 1. episcopus: Beltranus.
P.
 P. archidiaconus Cameracensis 328, 20.
 Paço Mantuanus 313, 25.
 Padarbrunnensis, Paterbrunnensis episcopatus 385, 35. episcopi: Unwanus, Dudo, Radberius, Meinwerk, Ruodolfus, Radulfus, Bernhardus I, Bernardus II.
 Padrignanum 429, 20.

- Padua, Paduenses, Paduani, Patavinus 40, 30. 122, 20. 152, 30. 172, 10. 210, 35. 312, 1. 315. 342, 15. 351, 1. 368, 40. 375, 1. 403, 25. 416, 10. 527, 10; nomina civium 417, 20. episcopi: Arnaldus, Milo, Ioannes, Gerardus; potestas: Tessulinus; civis: Gnanfus.
- Padus fl. 25, 15. 67, 25. 238, 25. 494, 5. 668, 20; Padi pons 348, 35. 398, 35. 414, 5; Padi pontis pactum 401, 35; Padi strata aquae 301, 15.
- de Pagnano: Otto.
- Paganorum schola Romae 667, 40.
- Palatia loc. Pisan. 473, 40.
- Palantia civitas *Pallencia* 457, 5.
- Palancia comitis civitas *Palenzuela* 454, 25.
- de Palatinis templo: Paulus.
- de Palatio: Orricus, Wala.
- de Palca: Guilelmus.
- Palea v. Alexandria.
- Palermum 283, 25. 474, 25.
- Palestrinenses, Pistrinenses *Palestrina* 122, 25. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 375, 1. 527, 15.
- Pallaçolum territor. Brixianse 496. 499, 25.
- Palladius praefectus praetorio 322, 15.
- Palmenti Rocca.
- de Palote: Wilhelmus.
- Paltinerus de Osanna 408, 25.
- Palumbo ep. Sarranensis 545, 5.
- Pampuliae episcopus: Wilhelmus.
- Pancorbo civitas 454, 20.
- Pandulfus card. presb. SS. Apostolorum 514, 15.
- Pandolphus ep. Marsiensis 545, 5.
- Panormitanus archiepiscopus: Hugo.
- Pantia de Ponte Venetus 210, 20.
- de Papa: Iohannes.
- Papia, Papienses, Ticinum, Ticinenses 37, 15. 40, 30. 76, 30. 122, 20. 153, 15. 172, 5. 210, 30. 218, 10. 233, 10. 243, 5. 253, 35. 255. 266, 35. 257, 25. 260, 30. 263, 30. 264, 20. 265. 267, 10. 269, 15. 272, 5. 273, 20. 275, 1. 287, 5. 289, 35. 294, 25. 299, 25. 315, 10. 317, 5. 360, 25. 361, 20. 374, 40. 392. 393, 5. 394, 25. 395, 15. 395, 35. 399, 30. 403, 25. 408. 413, 5. 427, 40. 428, 20. 490. 434, 15. 436, 35. 437. 438. 439. 486, 15. 493. 496, 40. 500. 506, 1. 507, 35. 508. 509, 35. 527, 10. 659. 668; castellani 392, 5; nomina civium 488, 5. 506, 10; concilium 49; consules 217, 25. 340, 25. 361, 10. 395. 437. 438. 481, 40; curia 275, 20; denarii 298. 669, 1; ecclesia cathedralis 268, 40; episcopatus 338, 20; rectores 437, 40; sapientes 681, 5; sinodus 50, 35. 94. 536; territorium 340. 341, 5. basilica: S. Petri quae vocatur ad Celum aureum; ecclesiae: S. Christinae, S. Salvatoris; episcopi: Liudfridus; Petrus III, Raginaldus, Wilhelmus, Wido, Petrus; archiepiscopus (*falso*): Odelricus; consules: Carbonus Trovamat, Gaiferius Yainbardus, Ubertus Clemente, Ugo advocatus, Iacobus de Sicleris, Lanfrancus de Beccaria, Lanfranchus Capellus, Lanfranchus Rabin, Nicolaus de Sisto, Rainerius de S. Nazario, Qualterius Mezabarba; potestas: Albertus de Summa; cives: Martinus Filippi notarius, Petrus Rainerius, Sylus iudex, Sirus Salimbenus, Walfredus de Turricella.
- de Parabiago: Cerrum.
- Parisius civitas 331, 20. episcopus: Stephanus.
- Parisius consul et rector de Regio 406, 1.
- Parma, Parmenses 25, 15. 67, 25. 311, 10. 325, 30. 340, 15. 342, 20. 361, 5. 368, 35. 403, 30. 416, 15. 418, 1. 427, 35. 506, 1. 508. 509, 25. 510, 30. 565, 15. 586. 675, 20; ecclesia 578, 25; episcopatus 298, 25; sapientes 681, 5. episcopi: Deodatus Huobertus, Sigifredus, Eurardus, Bernardus I, Lanfrancus, Cadilus, Aichardus, Bernardus II, Opizo; potestas: Niger Grassus; cives: Iacobus Petri Bavo, Malendobatus, Vetalus iudex.
- Partilionum loc. Pisan. 473, 40.
- Paschalis II. papa 127, 25. 129. 131. 137. 138. 139. 140. 141, 1. 142. 143. 144. 147. 148. 149. 150. 151. 565. 566, 30. 567, 10. 568, 15. 569, 25. 571. 572, 1. 573, 25.
- Paschalis III. antipapa, Guido Cremonensis card. presb. S. Calixti 263, 5. 267, 35. 315. 316, 20. 317. 318. 319. 320. 352, 10. 364, 10. 366, 5.
- Passaguerra iudex Mediolan. 488. 489. 506, 15. 511, 20. 513, 25. 518, 10.
- Patavinus *Passau* episcopatus 318, 40. episcopi: Adalbertus, Cristinnus, Chunradus I, Diepoldus, Wolfgerus.
- Pateranensi 676, 10.
- de Patricii vico regio Rom. 677, 15.
- Paucobellus Cumensis 486, 15.
- de Pauliano: Marcus.
- S. Paulus 131, 40.
- S. Pauli abbatia Rom. 119, 10; S. Pauli patriarchiae Rom. abbas 261, 20. abbas: Aylardus episcopus; card. presbiter: Marcus.
- S. Pauli in Wormacia praepositus: Emicho; canonicus: Wernherus.
- Paulus de templo Palatinis 677, 10.
- Paulutio, Palatio, Paulicio dux Venet. 35, 20. 43, 5. 46, 15. 155, 20. 174, 10. 212, 35. 377, 1. 529, 10.
- Pava loc. Pisan. 473, 35.
- Pavo: Albertus.
- Payle: Pons.
- Payo Mendes archiep. Bracaronsis *Braga* 577, 15.
- Pazolngos civitas *Pazuengos* 454, 20.
- Peccioli cnstr. Pisan. 473, 35.
- Pegolotus Mantuanus 313, 25.
- Pegora Cremon. 299, 20.
- de Peine: Ludolfus.
- Pelagius II. papa 652, 25.
- Pelatus: Bosonus.
- Pelican: Petrus canonicus.
- Peliciarius: Arnaldus.
- Peñafiel civitas 455, 1.
- Pencianum loc. Pisan. 473, 40.
- Penestrini v. Praenestinum.
- Pennensis episcopus: Iohannes.
- Penno iudex 646, 5.
- Pentapolis 25, 5. 67, 15.
- Peratus 422, 25.
- Perce v. Persio.
- Peregrinus, Pilgrimus I. patriarcha Aquileionensis 180, 5. 213, 20. 214, 35. 222, 20. 264, 30. 265, 25. 269, 25. 274, 5. 577, 10. 685, 10.
- Pergamum, Pergamenses 217, 40. 325, 30. 342, 15. 399, 5. 402. 403, 25. 414, 25. 415, 1. 416, 10. 488. 489. 493. 518, 20; nomina civium 417, 10. 506, 20; episcopatus 298, 25. episcopi: Gerardus, Wala; consuli: Atto Ficianus; potestas: Rainerius de S. Nazario; civis: Oprandus.
- Peringer de Sulzbach 126, 35.
- de Persico: Diaconus, Jaginus, Otto.
- de Persio, Perco castellani 392, 20.
- de Persio: Otolinus.
- Perusia, Perusium *Perugia* 24, 40. 67, 5. 442, 15; comitatus 570, 1; ducatus 675, 25; insulae 24, 40. 67, 5, 10; lacus 67, 10. episcopi: Iohannes, Godefridus, Rudolfus.
- Pesaurium, Pensaurum, Pisanurium, Pesarense *Pesaro* 25, 5. 33, 1. 40, 30. 56, 15. 67, 15. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 30. 374, 40. 527, 10. episcopi: Aldebertus, Petrus, Bambo.
- de Pesona: Gerardus.
- Petarinus 459, 40.
- Petenalupi: Petrus.
- Petra Raninga loc. Pisan. 473, 35.
- de Petra: Guido, Golleramus.
- Petraça civitas *Petraxa* 457, 1.
- Petracassia loc. Pisan. 473, 35.
- Petraceus de Nuce Brixianensis 511, 20. 513, 20.
- Petracius Manaria Cromonensis 484. 485. 486.
- Petrioium loc. Pisan. 473, 40.
- Petrogoricensis *Périgord* episcopus: Guilielmus.
- Petroio castoll. Eugub. episcopi 310, 1.
- Petronianum 461, 25.
- Petronis filiorum domus ad S. Genesium 333, 45.
- S. Petrus 24, 35. 56. 59, 25. 67, 1. 114, 30. 232, 35. 250, 35. 254. 255. 659, 15. 667, 5. 676, 20; patronus Henrici IV. imp. 130, 5. 131; corpus 675, 10; vexillum 668, 15.

- S. Petrus *idem* ac Romana ecclesia 26, 66, 67, 68, 69, 1. 140, 25. 159, 25. 169, 40. 170. 559. 664, 30; apostatae 659, 10; capitulum 261, 5. 266. 267, 5; cathedra 290, 35. 291, 1. 266, 1. 268, 15; civitates 577, 20; confessio 148, 20. 152, 1; doctrina 111, 20. 291, 30; fideles 652, 15; filius, filii 168, 35. 201, 35. 208, 20; lar 55, 25; patrimonium 187, 20. 144, 1. 584, 35; possessiones 187, 20. 144, 1. 159, 30. 360, 20. 570, 1; regalia 169, 30. 163, 25. 168, 15. 201, 25. 353, 25. 554, 10. 564, 10; res 352, 20. 364, 20; sedes 264, 1; servitium 169, 30; solum 111, 20; terra, terrae 21. 22. 23. 556, 15. 692, 10. 693, 1; vicarius 114, 30. 351, 1. 652, 20; vires 202, 5. 203, 25.
- de S. Petro in Campo monasterii abbas: Petrus.
- S. Petri ecclesia Coloniae 603, 10.
- S. Petri monasterium Eugubinum 309, 35. abbas: Offredus.
- S. Petri eccl. Magunt. mag. scolarium: Udalricus.
- S. Petri basilica Romae 51, 15. 53, 15. 60, 10. 142, 5. 149, 35. 260. 265, 40. 533, 1; altare 143, 20. 576, 15; gradus 147, 30; ianua 681, 5; porticus 147, 10; rota media 152, 1; rota porphretica 143, 1; canonici 262, 1. decanus: Petrus Christianus.
- S. Petri atrium in eccl. S. Mariae quae dicitur in Turri Romae 139, 20.
- S. Petri card. presbiter: Faustinus.
- S. Petri ad Vincula cardinalis Rom. clerici 261, 25. abbas: Petrus; card. presbiteri: Benedictus, Gregorius, Petrus, Wilhelmus.
- SS. Petri et Pauli eccl. Rom. card. presbiter: Gregorius.
- S. Petri basilica quae vocatur ad Celum aureum Ticini 51, 1.
- S. Petri familia, servi Wormaticae 79. 640. 642, 30. 643; nomina ministerialium 206, 5; terra 644, 15. advocatus: Hermannus; dapifer: Adolfus; pincerna: Randalphus.
- S. Petri: Campus.
- Petrus ep. Lavicanus 544, 25.
- Petrus III. ep. Ostiensis 83, 30.
- Petrus (Damiani) ep. Ostiensis 541, 5. 544, 20.
- Petrus ep. Portuensis 143, 10. 145, 25. 148, 35. 167, 15. 572, 10. 20.
- Petrus I. ep. Prenestrin. 52, 25.
- Petrus II. ep. Penestrin. 83, 30.
- Petrus ep. S. Rossinae 577, 10.
- Petrus II. ep. Silvae candidae 83, 30.
- Petrus Placentinus card. presb. S. Caeciliae 490, 1. 514, 15. 519, 10. 520, 10. 525, 5.
- Petrus card. presb. S. Chrysogoni 115, 30.
- Petrus presbiter S. Laurentii 533, 15.
- Petrus card. presb. S. Petri ad Vincula 460, 25. 462.
- Petrus card. presb. S. Syati 572, 30. 573, 5.
- Petrus de Bona card. presb. S. Sussanna 367, 40.
- Petrus archiep. Amalfitanus 538, 40. 547, 35. 548, 40.
- Petrus archiep. Lugdunensis 577, 15.
- Petrus archiep. Narbonensis, ep. Rotonensis 554, 15. 556, 15.
- Petrus VI. archiep. Ravennas 18, 20.
- Petrus II. archiep. Tarentasinus 264, 10.
- Petrus ep. Adrianensis 83, 25.
- Petrus ep. Aprutiensis 545, 15.
- Petrus II. ep. Autensis 93, 15.
- Petrus I. ep. Cameracensis, filius Theoderici comitis Flandriae 328.
- Petrus I. ep. Civitatis Castellanae 545, 5.
- Petrus II. ep. Civitatis Castellanae 577, 10.
- Petrus III. ep. Cummanus 38, 20. 43, 25. 44, 5. 46, 30. 52, 20.
- Petrus II. ep. Fanensis 577, 20.
- Petrus ep. Lunensis 283, 30. 420, 20.
- Petrus ep. Montisferetranus 577, 20.
- Petrus ep. Nicensis 577, 30.
- Petrus ep. Ortensis, apocriarius Iohannis X. papae 620, 10.
- Petrus ep. Papiensis 252, 30. 368, 1.
- Petrus ep. Pensauriensis 545, 20.
- Petrus ep. Rotonensis v. archiep. Narbonensis.
- Petrus ep. Silvanectensis 578, 1.
- Petrus I. ep. Terdonensis 76, 30. 94, 40.
- Petrus III. ep. Ticinensis 38, 20.
- Petrus ep. Verceilensis 53, 20.
- Petrus ep. Vulturensis 545, 15.
- Petrus diaconus, bibliothecarius et cancellarius sanctae sedis 100, 5.
- Petrus abb. de Campo Leonis 84, 5.
- Petrus abb. de S. Petro in Campo 84, 5.
- Petrus abb. de S. Petro ad Vincula 84, 5.
- Petrus Grossus praepos. Forcalcherii 338, 25.
- Petrus Diani praepos. S. Antonini Placentiae 404, 20. 405, 1.
- Petrus praepos. S. Remigii Remensis 181, 15.
- Petrus Christianus decan. basilicae S. Petri 261, 15. 266, 20.
- Petrus diaconus Veneticorum 84, 15.
- Petrus Pelican canonic. Forcalcherii 338, 25.
- Petrus Donumdei capellanus Petri Polani ducis Venet. 171, 35.
- Petrus Mauricinus monachus Venet. 40, 10.
- Petrus cancellarius Ottonis III. imp. 46, 30.
- Petrus cancellarius 653, 10.
- Petrus Brugnolus notarius. index ac missus regis 498, 30.
- Petrus notarius 341, 20.
- Petrus (Candianus II.) dux Venet. 6, 10.
- Petrus (Orseolus I.) dux Venet. 32, 40. 33, 1.
- Petrus (Candianus IV.) dux Venet. 36, 20.
- Petrus (Orseolus II.) dux Venet. et Dalmat. 45, 15. 57; pater 57, 15. filius: Iohannes.
- Petrus Polanus dux Venet. 171, 15. frater: Iohannes Polanus; capellanus: Petrus Donumdei; fidelis: Aurius Aurius.
- Petrus comes Hispanus 456, 35.
- Petrus praefectus Romae 263, 15. 267, 1.
- Petrus Petenulupi cons. Brixienis 498, 25.
- Petrus Bonus iudex Mantuanus 313, 20.
- Petrus Andrei Venetus 40, 10.
- Petri Bave: Iacobus.
- Petrus Carfalla 438, 25.
- Petrus Cavallacius Novariensis 340, 15.
- Petrus Ferrandi Hispanus 456, 35.
- Petrus Fraiapane 167, 25.
- Petrus Latro 167, 25.
- Petrus Leonis 137, 25. 139. 147, 10. 167, 25; filii 140, 1. 167, 25; filius sororis 139, 10. filius: Gratianus.
- Petri Leonis filius: Petrus Leonis, Anacletus II. antipapa.
- Petrus Leonis 579. filius: Guimundus.
- de Petri Leonis: Albericus.
- Petrus de Motu 338, 25.
- Petrus de Ramfredo Papiensis 506, 15. 518, 10.
- Petrus Roderici de Guzman 456, 35.
- Petrus Traversarius de Havenm 377, 35.
- Petrus Vicecomes, de Visconte Placentinus 405, 5. 406, 40. 408, 25.
- Petrus de Vico Merchato Placentinus 518, 25.
- Petrus Zopolus Venetus 122, 10.
- Petri: Bulsus.
- Phanum v. Fanum.
- Philippus I. archiep. Coloniensis, de Collogna 338. 340, 20. 341, 35. 351, 20. 356, 5. 363, 25. 365, 10. 367, 20. 368, 20. 372. 377. 385, 30. 386, 1. 387, 20. 389, 35. 393, 15. 403, 10. 431, 35. 468, 1. 470, 10. 472. 477. 30. 479, 25. 483. 583, 25.
- Philippus decanus maior. eccl. Colon. 324, 10.
- Philippus II. rex Francie 464.
- Philippus dux Tusciae, frater Henrici VI. imp. 523, 30.
- Philippus de Alantia comes Flandrine 328, 1. 334. 335, 15.
- Philippus de Bonlant, Bolanda minist. Frid. I. imp. 424, 1. 440, 1.
- Philippus de Casali 408, 25.
- Phizatus v. Pitutus.

- de Phullendorf comes: **Budolfus**.
 de Piano comites: **Henricus**, **Odo-**
ricus.
 Picelmilia de Trolia 408, 25.
 Pielus: **Ydo**.
 Pienenses, Pinoneses, Epinenses *Città*
di Penna 33, 1. 40, 30. 122, 20. 153, 20.
 172, 10. 210, 30. 375, 1. 527, 10. 676, 10.
 Pictaviensis *Poitiers* episcopus: **Gui-**
lielmus.
 Pilepois: **Iohannes**.
 Pileus iudex *Vicentinus* 417, 15. 418, 10.
 Pilgrim archiep. *Coloniensis* 86, 25.
 Pilgrimus v. etiam *Peregrinus*.
 Pillunch canonic. *August. eccl.* 126, 35.
 de Pilstein comes 222, 25. 685, 15.
 Pinamons, Pinamundus de *Vimer-*
cato cons. *Mediolani* 406, 5. 417, 5.
 481, 15.
 Pinamonte potestas *Bonon.* 368, 35.
 Pienens v. *Pienenses*.
 Pingia *Bingen* 336, 30. v. etiam *Binga*.
 Pinochium loc. *Pisan.* 473, 40.
 Pizutus v. *Pitutus*.
 Piper: **Lanfrancus**.
 Pippinus rex *Francorum* 25. 67, 10.
 68, 15. 675, 1.
 Pisae, Pisani 153, 15. 172, 5. 185, 30.
 186, 30. 210, 30. 268, 5. 280, 35. 282.
 283. 284. 285. 286. 332, 35. 333.
 374, 40. 473. 474. 475. 476. 477.
 527, 10. 577, 10; comites de mari
 477, 10; consilii civitatis 477, 10;
 consules 283, 45. 284. 286, 20. 303, 5.
 332. 333; denarii 310, 15; sapientes
 681, 5. ecclesia: **S. Mariae**; archi-
 episcopus: **Hubertus**; comites: **Gerardus**,
Regno; vicecomites: **Albertus**, **Bulgarinus**;
 capitaneus: **Berenhardus**; potestas:
Theodicius; consules: **Albizellus**,
Alcherius, **Benectus**, **Lambertus**,
Rainerius, **Gaitani**, **Gualfredus**.
 Pisanus: **Henricus** card. presb.
 de Piscaria: **Castellion**.
 de Piscariolo: **Ribaldus**.
 Piscatus: **Bernardus**.
 Pistor ep. *Vicentinus* 426, 5.
 Pistoriae *Pistoja* consules 303, 10.
 episcopi: **Atto**, **Wido** III.
 Pistrinenses v. *Palestrinenses*.
 Pistus, Pistis: **Gerardus**.
 de Piteringo: **Iohannes**.
 Pitrosius de *Circo* 677, 15.
 Pitutus, Phizutus, Pizutus: **Iohannes**
 subdiaconus.
 Pizeguitone castrum *Pizzighellone*
 297, 35; homines 298, 45. de *Pizo-*
guitono: **Conradus**.
 Pizinus: **Bernardus**.
 Pizo de Burgo cons. *Cremon.* 299, 10.
 Piço *Mantuanus* 313, 25.
 Placentia, Placentini *Placenza* 153, 20.
 170, 30. 172, 5. 210, 30. 238. 239, 10.
 263, 35. 268, 25. 287. 288. 289.
 294, 25. 297, 1. 301, 5. 325, 30. 340, 10.
 342, 30. 348, 35. 361, 5. 368, 35.
 374, 40. 394, 30. 397, 25. 401. 403, 30.
 406. 414. 416, 15. 428. 434.
 435, 25. 468. 469. 470. 471. 472.
 497, 1. 500, 15. 505, 1. 507, 35.
 508, 10. 509, 30. 510, 5. 513, 10.
 518. 527, 10. 561, 5. 565, 15; nomina
 civium 406, 1. 5. 417, 10. 488, 10.
 506, 20; consules: 289, 5. 289, 15.
 481, 40; maioris ecclesiae prae-
 positus 288; episcopus 288, 5.
 298, 25; episcopus et comita-
 tus 287, 30. 289; terra 289, 15.
 ecclesia: **S. Antonini**; episcopi:
Sigolfus, **Sigifredus**, **Wido** II,
Dionisius, **Aldo**, **Harduinus**, **Te-**
daldus; maior praepositus:
Ardicio; consules: **Arduinus**,
Azo de Vico Iustino, **Bernardus**
Balbus, **Gerardus Ardicionis**, **Gut-**
tentesta, **Iacobus Strictus**, **Isaonius**
Bucchanatta, **Niger Fugaciolo**,
Opizo Novellus; potestas: **Ar-**
nardus Barbararia; nuntius:
Ubertus; cives: **Antoninus de**
Andito, **Arnaldus Strictus**, **Arnol-**
dus iudex, **Francescus**, **Ubertus**.
 Vicecomes.
 Placentinus: **Petrus** card. presb.
 Placencia civitas *Placencia* 457, 1.
 Placitus ep. *Berolanensis* 546, 5.
 de Pladana: **Arditio**.
 Planesule in finibus *Pisan.* 283, 5.
 473, 35.
 Planteflugl: **Michael**.
 Planasia 474, 1.
 Plave maior, Plave sicca *Piave fl.*
 35, 20. 43, 5. 155, 25. 174, 10. 212, 35.
 377, 1. 529, 10.
 Pleranae *Bieda* episcopus: **Savinia-**
nus.
 Plossascum curia regia *Plossasca*
 649, 5. de *Plossasca*: **Gualfredus**.
 de *Pobleto*, *Pobleto castellani* 392, 30.
 Pocalodhus: **Airoldus**.
 Poçelengum 496, 15. 499, 30.
 Polanus: **Iohannes**, **Petrus** dux *Venet.*
 Poleda curia regia *Pöhlde* 647, 15.
 Polimartium *Bomarzo* 24, 40. 67, 5.
 episcopus: **Marinus**.
 Polius de *Vileis* 424, 1.
 Polonia 236, 40; dux 270, 1. archi-
 episcopus: **Iohannes**; duces:
Ladizlaus, **Bolezlaus**.
 Pompili: **Forum**.
 Pons Ere loc. *Pisan.* 473, 40.
 Pons longus 676, 10.
 Pons Payle nunc *Ponte Gregoriano*
super Paglia fl. 531, 5.
 Ponte Corioni 395, 5.
 de *Ponto Curono* castellani 392.
 de *Ponte*: **Pantia**.
 Pontius ep. *Claromontensis* 339, 25.
 366, 25. 582, 25.
 Ponzius de *Ghiroldis*, *Girordi* cons.
Cremon. 299, 10. 356, 15. 484. 485.
 486.
 Pontremulum, Pontremolenses 469,
 20. 470, 35. 472, 10. 506, 1. 508, 10.
 509, 30. 510.
 Popo patriarcha *Aquileiensis* 84.
 Popo, Bobo archiep. *Treverensis*
 69, 35. 89, 25.
 Poppo ep. *Brixinensis* 95, 1.
 Poppo I. ep. *Wirzburg.* 13, 20. 35.
 18, 25.
 Poppo II. ep. *Wirzburg.* 633, 5.
 Poppo burgravius *Wirzburg.* 226, 15.
 frater: **Berhdoldus**.
 Poppo comes 645.
 Popolonium *Populonia* 26, 10. 67, 20.
 Populonienses *Massa maritima* epi-
 scopi: **Tegrino**, **Rotlandus**.
 Porta: **Thomas**.
 Portellum civitas *Portillo* 457, 1.
 Porticani 576, 10.
 Portus sancti *Anderii* civitas *Puerto*
de San Andrian 454, 25.
 Portus Erculis *Port Ercole* 283, 5.
 473, 30.
 Portus Monachi *Monaco* 293, 15. 480.
 Portus, Portuensis *Porto* 24, 35. 67, 5;
 territorium 676, 5. episcopi car-
 dinales: **Georgius**, **Benedictus**,
Benedictus II, **Benedictus** III,
Iohannes V, **Iohannes**, **Petrus**,
Theodevinus, **Cencius**, **Wilhelmus**.
 de *Portuensi via*: **Marcus**.
 Portus Veneris *Porto Venere* 283, 25.
 285. 293, 15. 474, 25. 475, 45. 476, 10.
 480, 20.
 de *Posterula*: **Anselmus**.
 S. Potentianae, Pudentianae eccl.
 Rom. card. presbiteri: **Iohannes**,
Iordanus.
 Praenestinum territorium 676, 1;
 Praenestrini, Paenestrini episcopi
 cardinales: **Gratiosus**, **Petrus** I,
Petrus II, **Umbertus** II, **Cono**, **Gui-**
lielmus.
 Pragenses episcopi: **S. Adalbertus**,
Severus, **Daniel** I, **Heinricus**.
 de *Prata*: **Vingellus**.
 de *Pratis*: **S. Germanus**.
 de *Prato* comites: **Idebrannus**, **Tan-**
credus.
 S. Praxedis eccl. Rom. card. pres-
 biteri: **Ubaldu**, **Romanus**.
 Praelonus cons. negotiatorum *Me-*
diolan. 506, 15.
 de *Precipiano*, *Presipiano* castellani
 392, 30.
 de *Prella*: **Picelmilia**.
 Principatu, Principatus i. e. *Capuae*
 283, 20. 293, 35. 474, 20. 481, 5. v.
 etiam *Capua*.
 S. Prisca eccl. Rom. card. presbiter:
Romanus.
 Propinus exconsul palacio *Luciano*
 677, 10.
 de *Provi*: **Almannus**.
 Provincia, Provinciales 199, 5. 274, 40.
 293, 35. 305, 5. 307, 20. 480, 35.

- 461, 1; comitatus 304, 20. 306, 35; marchia et comitatus 307, 35. 308; consuetudo 464, 12; episcopi 577, 15; comites: Alfonso I. Raimundus Berengarius III. Raimundus; comitissa: Richildis regina Spaniarum.
- Prumera curia 205, 10.
- Prumiensis, Prumensis abbas 633, 20; ecclesia 200, 30. abbas: Gregorius.
- Publetum v. Poblutum.
- Pucco canonic. August. eccl. 126, 35.
- Pultronus Rondana 420, 1.
- Pulvensis insula 24, 40. 67, 10.
- Purus: Fons.
- de Puteo Baroneio: Aldebrandus.
- de Patheo: Wido.
- de Puzolo, Putolo, Pozolo castellani 392, 394, 35.
- Q.**
- Quargnetum, Wargent villa 393, 25. 407, 15.
- SS. Quatuor coronatorum eccl. Rom. presbiter: Theophilactus.
- de Quattuordecim: Enrichus.
- Quercetum castrum 283, 5. 473, 30.
- Quintilliburch 652, 1.
- S. Quirici castrum 440, 20.
- Quiricus ep. Callensis 577, 20.
- R.**
- R. decanus Aquensis 327, 20.
- R. marchio 78, 10.
- Rabano dapifer eccl. Corbeiensis 183, 184. frater: Liudolfus.
- Rabia: Lanfranchus.
- Rahodo comes de Ortenberc 472, 20. 483, 30.
- Rapoto comes 226, 15.
- Rabodo de Otenkirchen ministerial. S. Petri Wormac. 206, 5.
- Radherius, Retharius ep. Pathelbrunn. 58, 20. 60, 15.
- Radulfus v. Ruodolfus.
- Ragin- Regin- Ralu- Rofu- Ram-Ran-
- Reinaldus, Reinoldus archiep. Colon., cancellarius Friderici I. imp. 222, 30. 226, 25. 229, 1. 232, 25. 237, 10. 238, 15. 243, 25. 265, 25. 269, 286, 30. 287, 1. 296, 299. 301. 302, 20. 303. 308, 20. 309, 30. 310, 25. 313. 316, 10. 317, 40. 319, 15. 685, 15.
- Rainaldus archiep. Remensis 577, 15. 578, 25.
- Reginaldus ep. Aldenurgensis 86, 30.
- Regenaldus ep. Bellunensis 120, 5.
- Reginaldus ep. Eistetensis 693, 20.
- Reginaldus, Rainaldus ep. Papiensis, Ticinensis 76, 25. 94, 40.
- Raynaldus notarius Tancredi 594, 30.
- Rainaldus de Honesto cons. Eugubin. 309, 25.
- Rainaldus Ugonis Petri cons. Eugubin. 309, 25.
- Rainaldus de Serra cons. Eugubin. 309, 25.
- Rainaldus Zelagiu Cremon. 506, 15.
- Rambaldus, Raginbaldus archiep. Arelatensis 94, 30. 596, 15.
- Reginbaldus I. ep. Nemetensis 13, 20. 30.
- Raimbaldus ep. Sistaricensis 577, 30.
- Reginboldus abb. Laurisam. 635, 25.
- Rabaldus Mantuanus 313, 20.
- de Rambaldo: Triutsenus.
- Ragenberus comes 2, 5.
- Rambertus ep. Faventinus 270.
- Rambrath ep. Wirdunensis 86, 25.
- Reginperht comes 646, 5.
- Reginbrandus ep. Arhusensis 13, 35. 14, 1.
- Ranfredus, de Ranfredo: Petrus.
- Regengerus ep. Vercellensis 120, 10.
- Reingerus pincerna Conradi III. regis 185, 1.
- Reinhardus ep. Wirceburgensis 346, 25.
- Reignardus praepositus 324, 10.
- Rainorus card. preab. SS. Marcellini et Petri 143, 15. 572, 30. 578, 5.
- Reinerius card. diaconus 358, 35.
- Rainerius ep. Fundensis 52, 30.
- Reinerius ep. Nepesinus 83, 30.
- Ranerius ep. Senensis 577, 25.
- Rainerius Gaitani cons. Pisanus 383, 35. 477, 5.
- Rainerius de S. Nazario cons. Papiac 340, 25. 341, 35.
- Rainerius de S. Nazario potestas Pergam. 506, 20.
- Rainerius de Bocabadada 417, 25.
- Rainerius de S. Nazario 299, 20.
- Rainerius de Vintebio 437, 30.
- Raimundus Berengarius IV. comes Barcion. 274, 40. 304, 20. 305, 20. 306. nepos: Raimundus.
- Raimundus Berengarius III. comes Provinciae 236, 5.
- Raimundus comes Provinciae, nepos Raimundi Berengarii IV. com. Barcion. 304. 305. 306, 35. 307. 308, 5.
- Raimundus notarius 512, 35.
- de Raimundo: Tebaldinus.
- de Raitenberg: Herman.
- Rambottus in Burgo S. Genesii 304, 1.
- Ramene v. Rimini.
- Ramon I. archiep. Vicensis 577, 30.
- de Randerode: Girardus.
- Randolfus pincerna S. Petri Wormac. 206, 5.
- de Rangone: Gerardus.
- Ranucii: Ugo.
- Rapida loc. Pisan. 473, 40.
- Rappus: Albericus.
- Rasp: Heinricus comes.
- Raspidium 676, 10.
- Ratensa fl. Rednis 59, 30.
- Ratengowi comitatus 59, 30.
- Ratispona, Radesponensis 58, 5. 126, 10. 127, 20. 133, 25. 186, 40. 187, 30. 223, 1. 237, 10. 626, 10. 645, 15. 683, 20. 685, 20; concilium 127, 10; curia 126, 15. 178, 10. 220, 20. 221, 35; ecclesia 529, 5. episcopi: Michael, Wolfgangus I, Gebehardus I, Gebehardus III, Otto, Hartwicus I, Henricus I, Hartwicus II, Evardus, Cono II; burgravius: Fridericus.
- Ravinus de Nuce notarius de Brixia 511, 10.
- Ravasius Mantuanus 313, 25.
- Ravenna, Ravennenses, Ravennates 25, 1. 32, 45. 33, 15. 40, 30. 67, 15. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 30. 300. 301. 342, 15. 354, 5. 355. 359, 10. 360, 30. 374, 40. 527, 10. 659, 10. 668, 5. 669, 20; capitanei 300. 301, 5; ducatus 531, 10; ecclesiae 300, 35. 301, 5; exarchatus, exarchus 24, 40. 67, 10. 659, 10; metropolis 565, 15; synodus 28, 30. 84, 15. monasterium: S. Vitalis; archiepiscopi: Petrus VI, Iohannes XIII, Gerbertus (Silvester II.), Heribertus, Guibertus, Gualterius, Guido, Wilhelmus; civis: Petrus Traversarius.
- Ravennae et Romaniolae dux: Marwardus de Anwilro.
- Ravennae urbis regio Rom. 678, 1.
- de Ravinsperg comes: Hermannus.
- Racezbure episcopatus 205, 1.
- Reate *Riete* 25, 25. 68, 10. episcopus: Gerardus.
- Recherius comes de Bhunderan 393, 15.
- Redonensis *Rennes* episcopus: Hamelinus.
- Redulf 86, 35.
- Reginzo de Salobach servitor 679, 1.
- Regium, Regia, Regiensis, Reginus *Reggio* 25, 15. 67, 25. 340, 15. 342, 20. 361, 5. 368, 35. 403, 30. 416, 15. 431, 40. 565, 15. 675, 20. 676, 10; nomina civium 417, 25. episcopi: Adelhardus, Sifredus, Gandulfus, Bonusenior, Adelmus II, Alberico; consul: Parisius; cives: Albertus Cambiator, Rolandus.
- Regis: Balneum.
- Regitanus archiepiscopus 572, 10. 20.
- Regno comes Pisanus 477, 5.
- Reinum *Riano* 189, 1.
- Reimaia curia regia *Remagen* 648, 5.
- de Reitenbuch: Chounradus ep. Ratisponensis.
- S. Remacli abbates v. Stabulenses.
- Remis, Remenses *Rheims* 9, 10, 25. 11, 12, 5. 182, 1; diocesis 8, 15. 11, 35; ecclesia 11, 10; episcopium 9, 1. 11. 12, 1; sedes 11, 20; parochia 12, 1. ecclesia, monasterium: S. Remigii; archiepiscopi: Herivens, Seulfus, Hugo, Artoldus, Arnulfus, Rainaldus.
- S. Remigii conf. ecclesia apud Engilnheim 13, 10.

- S. Remigii Remensis ecclesia, monasterium, mons, abbas, advocati Remis 181, 182, 10. prior: Hugo; praepositus: Petrus; camerarius: Iohannes; ministerialis: Albertus.
- Remigius de via Aurelia 677, 10.
- Rendesmule: Albertus.
- Rhenus, Renus fl. I. 179, 23. 223. 324. 331, 30. 335, 15. 383, 1. 453, 25. palatini comites: Herimannus III. Chunradus frater Friderici I. imp., Otto II.
- Retia pagus v. Riez.
- Reting 27, 5.
- Retor curia regia *Retorto* 649, 10.
- Ribaldinus de S. Agatha 299, 20.
- Ribaldus de Cagnano 422, 25.
- Ribaldus de Piscariolo, Pescarolo Cremon. 484. 485. 486.
- Richardus, Richarius abb. Fuldensis 70, 30. 80, 35. 86, 30. 685, 25.
- Richardus I. rex Angliae 502. 503. 504; filius fratris 503, 25; filia fratris 502, 35. 505, 5; filii sororis 503, 25.
- Riccardus fil. Mathei cancell., familiaris Tancredi 593, 35. 594, 35.
- Riebertus ep. Verdonensis 106, 15.
- Riedae 27, 5.
- Ricgauwo, Rihgowo, Ricawo ep. Vaugionum, Wormatiensis 2, 10. 13, 15. 35. 625, 30. 629, 30.
- Richildis neptis Friderici I. imp., comitissa Provinciae, regina Spaniarum 305, 35. 306, 30.
- Richildis comitissa Hannoniae 650, 15. filius: Balduinus II.
- Richolfus ep. Tergestinus 61, 1.
- Rihwinus, Riquinus ep. Argentinae, Strazburgensis 3, 10. 4, 15. 620, 1. 625, 10. 629, 30.
- de Rienege, Rinecha *Rieneck* comites: Ludowicus, Otto.
- Riet castrum 454, 1.
- Riez provincia Francia, Retia pagus *Ries* 453, 25. 620, 10.
- Rikezo seultetus Wormaciensis 322, 40.
- Ringowia terra 383, 5.
- Ripenses *Ripen* episcopi: Liopdagus, Othinkerdus, Radolfus, Walo.
- Ripa *Riva ad lacum Benacum* 421, 35. de Ripa: Albertus.
- de Ripalta: Ubaldu.
- Riprandus ep. Novariensis 94, 40.
- Rissus, Riso card. presb. S. Laurentii 143, 10. 572, 30. 573, 1.
- de Rivoltella: Otto.
- Rivus altus, Ripoaltenses, Rivoaltenses *Rialto* 33, 1. 35, 10. 40, 35. 42, 30. 122, 25. 124, 15. 153, 20. 155, 15. 172, 10. 174, 1. 210, 35. 212, 25. 375, 1. 376, 40. 527, 15. 529, 5. v. etiam Venetia.
- de Robertengis: Ottobollus.
- Robaldus archiep. Mediolanensis 174, 35.
- Roboaldus ep. Albensis 147, 30.
- Robaldus Mortariensis canonicus 506, 30.
- Robaldus Gardinensis 380, 30.
- Roboretum, Rovore villa *Rovereto* 338, 30. 393, 25. 407, 15.
- Rocca Pulmenti loc. Pisan. 473, 45.
- de Rocha: Gerhardus.
- Rocchubiserni loc. Pisan. 473, 45.
- Roclenus ep. Nevrnensis 52, 5.
- Rodanus fl. *Rhone* 304, 20. 307, 1.
- Rodericus ep. Calagurritanus 456, 30.
- Rodericus Gutteri senescalcus Alfonso VIII. regis Castellae 456, 35.
- Roderici: Albanus, Petrus.
- de Rodis: Ancelinus.
- Roifredus ep. Atestensis 545, 15.
- Roma, Romana civitas, urbs, Urbs 5, 1. 16. 21. 22. 23. 24, 35. 32. 40. 51, 15. 55. 60, 5. 82, 10. 86, 10. 95, 25. 109, 15. 119. 124, 5. 143, 25. 145, 1. 147. 148. 149. 150, 1. 157, 1. 167. 187. 188, 1. 189. 191, 15. 192, 35. 209, 5. 250, 35. 251, 1. 252, 10. 255, 1. 259, 25. 260, 30. 261, 15. 262, 45. 263, 1. 264. 266. 267, 10. 270, 20. 303, 1. 324, 35. 325. 343, 30. 347, 20. 427. 470, 30. 492. 496, 25. 500, 1. 525, 15. 537, 15. 540, 5. 543, 20. 548, 30. 551. 555. 558, 10. 559, 5. 564. 571, 20. 572, 15. 573, 5. 574, 30. 625. 638. 651, 10. 659. 660. 665, 35. 666. 668. 669. 681, 5; Romanorum agri 148. 40; civitas cum ducatu suo 24, 35. 67, 5; pertinenciae 82, 10; regiones 660, 1. 666, 10; regionum nomina 677. 678, 1; regio tertia 120, 1; scholae 677, 25; scola cantorum 147, 35. basilicae: Leoniana, S. Petri, S. Salvatoris quae Constantiniana appellatur; campus: Septem Fratrum; castellum: S. Angeli; ecclesiae: S. Alexii in monte Aventino, S. Anastasiae, S. Apollinaris, S. Bartholomaei, S. Blasii, S. Catarinae, S. Celsi, S. Cirenzii, SS. Cosmae et Damiani, S. Iohannis Lateranensis, Iulia, S. Mariae in Monasterio, S. Mariae in Monte Celso, S. Mariae in Palatia, S. Petri, S. Salvatoris de Campo, S. Salvatoris de Curte, S. Silvestri, S. Thomae, S. Triphi, S. Valentini, S. Vincentii; gradus: S. Petri; monasteria: S. Agathae, S. Mariae in Capitolio, S. Sabinae; mons: Gaudii qui et Mons Malus dicitur; munitio: S. Gregorii; palatium: Lateranense; pontes: Mammeus, Salarius; porticus: S. Petri; scholae: Arabum, Graecorum, Iudaeorum, Paganorum; templum: Hierosolimitanum in monte Aventino; turris: de Sclaccis.
- Romani, Romanus populus 21, 35. 22. 23, 10. 26. 66, 35. 69. 82, 10. 109, 20. 134, 5. 144, 30. 147, 30. 148. 149, 15. 150, 10. 168. 187, 30. 188, 35. 192, 35. 201, 30. 203. 260. 263, 15. 324, 30. 325. 453, 20. 478, 5.
- 651, 15. 660. 666, 20. 667, 30. 668, 20. 669. 673, 20. 675, 10. 677, 20; civis 148, 45. 251, 25; nobiles 266, 10. 315, 30. 317, 10. 352, 30. 354, 30; patriatus 100, 15; potestas 251, 1; praefectura 850, 20. 859, 20; praefectus 315, 20. 317, 10; principes et nobiles 267, 1; respublica 109, 30; senatores 188, 30. 258, 20. 266, 10. 324, 30. v. etiam Graeci, Iudaei. patricius: Karolus M. rex Francorum; praefecti: Otto Frangenspanem, Petrus; senatores: Nicolaus, Syxtus, Guido.
- Romana ecclesia, sedes 10, 40. 12. 21, 30. 22. 23. 55. 60, 15. 62, 10. 70, 2. 125, 1. 129. 130. 131. 137, 35. 140, 15. 145. 149, 5. 150, 25. 160. 161, 25. 163. 167, 1. 168, 30. 170. 171, 1. 179. 188, 25. 192. 193. 194, 10. 201. 203. 214, 30. 230. 232, 30. 233, 1. 234. 235. 252, 20. 253. 254. 255. 256. 258. 259. 263, 30. 269. 272, 5. 280, 20. 291, 5. 336, 30. 342, 15. 350. 351. 352. 353, 20. 354, 1. 362. 363. 364, 20. 365, 5. 369. 421, 20. 443, 30. 444, 5. 446. 446. 448, 30. 462, 20. 463. 519. 520. 523. 525, 5. 530. 531. 540. 543, 25. 544, 5. 543, 10. 552, 30. 553. 554, 10. 552. 553, 1. 564. 565, 20. 575. 576, 10. 579, 15. 580, 1. 582, 20. 589. 590. 591, 10. 592. 593. 594. 655, 1. 659. 660. 668. 675, 5. v. etiam S. Petrus. archidiaconus 84, 15; auctoritas 60, 5; bibliothecarius 84, 35; cardinales 120, 1. 266, 5. 315, 10. 317, 5. 372, 30. 420, 30. 446, 35. 478, 5. 593, 1; clerus 163, 30. 260. 261, 5. 263, 15. 266; clerus et populus 109, 25. 665, 40. 667, 20. 668; consuetudo 268, 10; curia 259, 40; legatus, legati 130, 15. 552, 5. 554, 10; lex, leges 29, 25. 82, 15. 293, 35. 481, 10; ordines 659, 25. 666, 20. 675, 10. 677, 25; papatus 137, 25. 139, 25. 140, 15. 554, 10. 564, 10. 592, 10. 593, 1; pontifex, pontifices 66, 35. 98, 10. 119, 10. 144, 5. 145, 10. 147, 10. 188, 35. 252, 35. 253. 254, 35. 255. 256, 40. 258, 10. 571, 25. 576, 25; pontificum decreta 322, 5; pontificia electio 539, 20. 543, 5. 547; pontificis primatus 652, 15; liber de vita et ordinatione pontificia 268, 10; praesul 250, 25; sedes et respublica 157, 1; synodus 84, 15. 547, 1. 557, 40. patroni: S. Petrus, S. Paulus; advocatus: Fridericus I. imp.; cardinalia: SS. Apostolorum, S. Chrisogoni, S. Cyrilli ad thermas Diocletiani, S. Marcelli, S. Mariae in Porticu, S. Mariae trans Tyberim, S. Nicolai in Carcere, S. Petri ad Vincula, S. Sabellianae(?), S. Sabinae, S. Silvestri, S. Syxti; patriarchia: S. Laurentii, S. Mariae maioris, S. Pauli; cardinales presbiteri: S. Anastasiae, SS. Apostolorum, S. Balbinae, S. Caeciliae, S. Calixti, S. Chrisogoni, S. Clementis, S. Eusebii, SS. Iohannis et Pauli, S. Laurentii in Damasco, S. Laurentii, S. Marcelli, SS. Mar-

- cellini et Petri, S. Marci, S. Mariae in praesepe, S. Mariae trans Tyberim, S. Martini, SS. Nerei et Achillei, S. Petri ad Vincula, SS. Petri et Pauli, S. Potentianae, S. Praxedis, S. Priscae, S. Savinae, SS. Silvestri et Martini, S. Syxti, S. Susannae; card. diaconi: S. Adriani, S. Luciae in Orthea, S. Mariae in Aquiro, S. Mariae in Cosmidin, S. Mariae in Porticu, S. Mariae in Via lata, S. Nicolai in Carcere Tulliano, S. Theodori; cardinales: Iohannes de Napoli, Manfredus de Lavagna; abbas: S. Pauli; bibliothecarius et cancellarius: Petrus diaconus; archipresbiteri: Aimerardus, Bernardus, Blasius, Iohannes, Mainerius, Tholomeus; presbiteri: S. Anastasiae, S. Balbinae, S. Caeciliae, SS. Quatuor coronatorum, S. Crisogoni, S. Laurentii, S. Mariae, SS. Nerei et Achillei, S. Savinae, SS. Silvestri et Martini, S. Syxti; presbyter: Gentilis; archidiaconi: Benedictus, Mancius, S. Mariae in scola Graeca, SS. Sergii et Bachi, S. Vitalis; diaconi: Amantius, Benedictus, Bernardus, Bonusfilius, Crescentius, Gregorius, Roscemannus; subdiaconi: Alexander, Hildebrandus (Gregorius VII. papa), Umberto, Iohannes Anagninus card., Iohannes Pitutus; cleri Romani rectores: Blasius, Manerius; clerici: Nicolaus, Gerardus mag.
- Romanum imperium 63, 25. 162, 20. 170, 25. 187. 191, 15. 216, 35. 224, 20. 253. 254, 30. 255, 25. 258, 20. 267, 25. 293, 5. 296, 30. 299, 35. 306, 10. 307, 10. 323, 15. 324, 30. 326, 25. 346, 20. 369, 10. 372, 1. 446, 35. 480, 15. 483, 20. 514, 10. 519, 15. 531, 1. 660, 5. 666. 667. 668. 669, 15. 673, 25. 675, 15. 676, 20. 683, 35. 684, 5; imperator, imperatores, reges et imperatores 119, 35. 250, 25. 251, 1. 256, 15. 282, 30. 296, 15. 378, 20. 459, 1. 483, 15. 473, 15. 494, 20. 495, 15; imp. mensa 647, 10; principes 270, 20; expeditio 208, 15. 313, 5. 662; orbis 119, 25. 306, 15.
- Romania, Romagnola *Romagna* 300. 339, 20. 340, 10. 341. 342. 349, 15. 361, 5. 368. 373, 5. 403, 20. 405. 430. 431, 5. 461, 10. 496, 40. 497. 500. v. *etiam* Societas.
- Romaniolae dux v. Ravenna.
- Romanus card. presb. S. Praxedis 573, 30.
- Romanus card. presb. S. Priscae 572, 25. 573, 1.
- Romanus ep. Forentinus 583, 5.
- Romanus I. ep. Gurgensis 263, 25. 272, 10. 277, 25. 280, 35. 311, 15.
- Romanus de Forma Traiana 677, 10. de Romano: Iohannes.
- Romipetae 576, 20.
- Romualdus archiep. Salernitanus 367, 10. 368, 20. 371, 1. 589, 15.
- Romulus de via Ardeatina 677, 10.
- Roncaliae, Runcaliae *Roncaglia* 176, 1. 207, 25. 208, 15. 209, 1. 247, 25. 249, 30. v. *etiam* Gallorum curia.
- Rondana: Pultronus.
- Roscemannus diaconus Romanus 573, 10.
- Roselle *Rosello*, postea *Grosseto* 25, 10. 67, 20. episcopi: Gerardus, Rotlandus.
- Rossanus archiepiscopus 572, 10. 25. de Rossewac: Wernerus.
- Rossus cons. Lucanus 802, 20.
- Rotenburch, Rodenburch castrum 453, 25. duces: Fredericus, Conradus; dapiferi: Arnoldus, Conradus.
- Rothomagensis *Rouen* archiepiscopus: Hugo.
- Rotonensis *Rodez* episcopus: Petrus.
- de Rovaglia: Obertus.
- Rovere v. Roboretum.
- Rozo abb. de Turre 84, 5.
- Rubeus: Albertus.
- Rubianacum curia regia *Ruvigniano?* *Robbiano?* 649, 5.
- Rubilocenses episcopi v. Eistetenses.
- Ruckerus archipresbiter 390, 1. de Ruez: Eustachius.
- S. Rufinae, Roffinae card. episcopi: Mainardus, Petrus. v. *etiam* Portus.
- Ruffinus notarius 506, 35.
- Rufinus Tortus 440, 1.
- Rufinus de Traino 342.
- de Rufino: Iohannes Bonus.
- Rumaldus ep. Mimigartenovurdensis 3, 15. 4, 20.
- Rumandus frater Dudonis Wormac. 322, 40.
- Rumanum Vetus 402, 5. 414, 25.
- de Rumesbero, Rumesperich marchio: Henricus; comes: Gotfridus.
- de Runcoveteri: Guido.
- Ruot- Rud- Rot- Ru- Ro-
- S. Robertus 369, 35.
- Robertus card. presb. S. Eusebii 143, 10. 572, 25. 573, 1. 15.
- Rodbertus card. diaconus S. Mariae in Via lata 268, 5.
- Ruopertus, Rodbertus archiep. Treverensis 3, 10. 4, 15. 11. 12, 5. 13, 10. 30.
- Robertus archiep. Viennensis 425, 30. 464, 25.
- Ródbertus, Rubertus ep. Babenbergensis 106, 20. 120.
- Rodbertus ep. Mimigardevordensis 99, 35.
- Rupertus abb. de Tegrinse 220, 15.
- Robertus I. rex Franciae 9, 5.
- Robertus II. rex Franciae 51, 15. 52, 10. 537, 1. uxor: Bertha.
- Roupertus, Robertus comes de Durna 371, 10. 372, 20. 390, 35. 433, 25. 472, 20. 477, 25. 479, 25. 501, 1. filius: Ulicus.
- Robertus II. comes Flandriae 181, 20. 183, 15. 616, 10. 617, 1.
- Rupertus III. comes de Nassowa 397, 1. 386, 15; provincia 383, 5.
- Ruprettus de Stills 422, 25.
- Robertus Betuniensis 616, 15.
- Robertus Muglanus, Mogliarius Placentinus 403, 5. 406, 40.
- Robertus Vicedominus cons. et rector de Novaria 406, 5.
- Robertus notarius 511, 25. 512. de Roberto Tinctor: Nicolaus.
- Rogeronus de Castro Ianuensis 296.
- Rodgerus archiep. Trevirensis 2, 5.
- Rogerus ep. Cameracensis 424, 10. 425.
- Rogerus ep. Lausanensis 388.
- Rogerus ep. Melitanus 270, 15.
- Rogerus ep. Vulturvensis 572, 15. 25.
- Rogerus, Rugerus I. rex Siciliae 201, 20. 203, 5. 234, 10. 579.
- Rogerus dux, filius Wilhelmi I. regis Siciliae 590, 1.
- Rogerus dux Apuliae, fil. Tancredi regis Siciliae 594, 40.
- Rogerus comes Andrensis, de Apulia 367, 40. 368, 35. 371, 1. 585, 1.
- Rudegerus, Radegerus, Rodingerus camerarius Friderici I. imp., fil. Hartmanni camerarii 286, 45. 296, 35. 301, 30. 313, 20.
- Rodegerus de Metz 459, 40.
- Roglerius de Bollate cons. Mediolan. 506, 15. 511, 20. 513.
- Roglerius de Lampugnano cons. Mediolan. 506, 15.
- Rogerus Marcellinus cons. Mediolan. 368, 35.
- Rogerus de Osio cons. Cremon. 431, 30.
- Rolerius Catas 299, 20.
- Rogerus Insulensis 616, 15.
- Rogerus Marcellinus Mediolan. 417, 5.
- Rugerus, Roglerius Vicecomes Mediolan. 431, 20. 490, 5.
- Ruthardus archiep. Mogontinus 131, 20.
- Rotardus ep. Cameracensis 633, 15.
- Ruodardus ep. Constantiensis 70, 1.
- Rotharius, Ruoterius ep. Tarvisianus 84, 1. 95, 1.
- Ruodhoc abb. Elwanensis 70, 5.
- Rolandus card. presb. S. Marci v. Alexander III. papa.
- Rolandus II. ep. Ferrariensis 94, 40.
- Rolandus ep. Lunensis 474, 30.
- Rolandus, Rolandus ep. Populoniensis 572, 15. 25. 577, 25.
- Rotlandus ep. Roscellanus 577, 20.
- Rolandus ep. Sutriensis 545, 5.
- Rolandus ep. Tarvisianus, Tarvisianensis 120, 10. 554, 15. 556, 10.
- Rolandus de Octavo causidicus 304, 1.
- Rolandus de Caritate Regiensis 417, 25. 418, 10. 40.

- Rolandus Dianus 420, 1.
 Rolandus de Guarino Bonon. 405, 10, 417, 25.
Rudolfus, Radulfus, Radulfus, Raulfus
 Rodulfus archiep. Trevirensis 436, 30.
 Rodulfus ep. Argentinensis 386, 40, 352, 5, 364, 10.
 Rodulphus ep. Egubinus 546, 20.
 Rudolfus II. ep. Lugdunensis *rectius* Laudunensis 13, 25, 35, 14, 35.
 Rüdulfus ep. Leodiensis, de Lutheche 386, 10, 387, 20.
 Radulfus ep. Ortanus 577, 10.
 Rudolfus ep. Paderbrunensis 99, 15.
 Rudolfus ep. Perusinus 577, 20.
 Rudolfus ep. Ripensis 270, 5.
 Rudolf I. ep. Sleswicensis 86, 30.
 Rodolfus, Raulfus I. ep. Verdensis, protonot. Friderici I. imp. 389, 40, 408, 20, 423, 40, 424, 20, 426, 10, 431, 40, 457, 5, 459, 40, 466, 35, 467, 501, 20, 502, 5, 516, 15.
 Rudolfus abb. Blidenstatensis 635, 30.
 Rudolf abbas 86, 30.
 Rudolf canonic. August. eccl. 126, 35.
 Rodulfus scriba curiae Friderici I. imp. 380, 30.
 Rodulfus rex Romanorum 553, 558; filius 558, 5.
 Rodulfus III. rex Burgondionum 98, 1.
 Rodulfus rex Franciae 9. frater: Boso 9, 20.
 Rudolfus comes de Cigena 387, 30.
 Rodolfus comes de Lenceburc 175, 1.
 Rudolfus comes de Phullendorf 286, 35, 296, 30, 384, 5.
 Rudolfus comes de Swinshud 222, 25, 685, 15.
 Rudolfus I. comes palatinus de Doenga, Tuinge 403, 15, 467, 30.
 Rodulfus de Sibenich camararius Friderici I. et Heinrici VI. imp., frater Arthemani camerarii 308, 15, 380, 30, 403, 404, 405, 406, 408, 20, 416, 417, 1, 418, 25, 419, 35, 420, 5, 426, 10, 429, 45, 430, 15, 433, 1, 436, 15, 470, 30, 472, 10.
 Rodulfus de Stenvorde 324, 15.
 Rodulfus de Concisio Brixienensis 417, 10.
 Rodulfus Mantuanus iudex curiae 313.
 Rodulfi filius: Azolinus.
 Rodulfi: Matheus.
 Ruscha: Adam.
 Rusticellus comes 570, 5.
- S.**
 S. familiaris capellanus Friderici I. imp. 327, 20.
 S. castellanus Cameracensis 328, 20.
 S. fidelis Eberhardi I. archiep. Salzburgensis 278, 30.
- Sabbatinus ep. Terracinensis 533, 10.
 S. Sabinae vel *potius* Balbinae cardinaliae Rom. clerici 261, 30.
 S. Sabinae, Savinae cardinaliae, monasterii Rom. clerici 261, 30; conventus 261, 25, card. presbiter: Albericus; presbiter: Stephanus.
 Sabinense, Saviniense territorium, Sabini *Sabina* 25, s. 67, 20, 148, 35, 566, 15, 676, 5, episcopi card.: Iohannes, Centius, Gregorius, Conradus.
 Sabionensis *Seben* episcopus: Albinus.
 de Sablone: Luvilus.
 de Sacco archipresbiter 352, 5, 364, 5.
 Sacco: Amizo.
 Saccus de Strada cons. Alexandrinus 340, 15.
 Saccus: Samalinus.
 Sagiensis *Séz* episcopus: Iohannes.
 Sagittaclericus: Todescus.
 Sala 408, 10.
 de Sala: Ardricus.
 de Salaria via: Leo.
 Salarius pons Romae 149, 30.
 de Salebach: Reginzo.
 de Salee: Henricus.
 Salevelde 460, 5.
 Salernia, Salernum, Salernitanus 283, 25, 474, 25, 590, 5, 594, 20, 676, 1, archiepiscopi: Alfianus, Romualdus, Nicolaus.
 de Sathaha: Ultricus.
 Salimbene, Salimbenus: Bertramus, Sirus.
 Salmannus episcopus Iudaeorum de Wormacia 227, 15.
 Salomon ep. de Tridento 368, 5.
 Salotra curia regia 648, 5.
 Salvaticus: Iohannes.
 S. Salvatoris ecclesia Papias, extra Papiam 268, 40, 296, 1, 297, 1, 299, 25, 313, 20, 485, 486, 25.
 S. Salvatoris altar Romae 576, 15.
 S. Salvatoris basilica, ecclesia quae Constantiniana appellatur Romae 83, 20, 119, 15, 168, 10, 539, 5, 548, 30, 550, 15, 553, 10, 571, 20, 660, 1, 665, 35, 666, 5, 667, 30, 669, 15.
 S. Salvatoris de Campo eccl. Rom. archipresbiter 261, 40.
 S. Salvatoris de Curte ecclesia Rom. 261, 35.
 Saluza curia regia *Saluzzo* 649, 5.
 Salzburgensis archiepiscopatus, clerus, ecclesia 180, 10, 275, 277, 314, 10, 351, 35, 363, 40, 369, 383; maior praepositus et confratres 180, 10; praelati 369, 20, 370, 1; provincia 263, 30, capella: S. Odalrici; archiepiscopi: Heroldus, Fridericus I, Hartwigus, Tiemo II, Balduinus, Gebhardus, Berhtolfus, Conradus I, Eberhardus I, Conradus II, Adalbertus III, Conradus III.
- Samalinus Saccus Laudensis 506, 25.
 Sanctonensis *Saintes* episcopus: Guilielmus.
 Sandeus: Ubertus.
 Sanvictorin castell. Eugubini episcopi 310, 1.
 Saona, Saonus fl. 290, 25, 291, 10, 309, 5; Saonas pons *St. Jean de Lozne* 291, 40.
 Saona, Sannia *Savona* 360, 30, marchio: Henricus. *v. etiam* Seduna.
 de Sapi gnono castellani 394, 35.
 Sara fl. *Saar* 333, 1.
 Sardinia insula 676, 1.
 de Sarebruggen comes: Symon I.
 de Sarewerde comes: Folmarus.
 de Sarmor: Guido.
 Sarraceni 5, 1, 296, 15, 480, 30, 483, 15; principes 5, 1, 6. rex: Lupus.
 Sartor: Iacobus.
 de Sarzano, Serzano castellani 392, 394, 35.
 Sassa loc. Pisan. 473, 40.
 Sassetum loc. Pisan. 473, 40.
 Satizantum *Siziano* 349, 25.
 Saunia *v. Saona*.
 Savianus ep. Ferenensis 667, 20.
 Savignanum castrum 301, 35; de Savignono, Savegnono castellani 392.
 Savinianus ep. Pleranae 677, 1.
 S. Savini abbas: Chuonradus.
 Savinus de via Appia 677, 10.
 Savoiae, Savoliae comes: Humbertus III.
 Saxo legatus Calixti II. papae 163, 25.
 Saxo: Fridericus comes.
 Saxonia, Saxones 120, 30, 121, 1, 561, 25, 647, 652, 1, 5; archiepiscopi et principes 130, 5; episcopi 577, 30, 620, 1, 625, 20; episcopi et abbates 565, 5, duces: Bernhardus I, Bernhardus II, Magnus, Henricus Leo, Bernhardus III. marchiones: Albertus, Theodericus II; palatini comites: Fridericus IV, Fridericus VI. *v. etiam* Thuringiae landegravii.
 de Saxonia: Wichpreht.
 Sc - Sch -
 Scaccabarocius: Bertramus.
 de Scalkewic: Willolmus.
 Scamphus *v. Staufus*.
 Scanci: Federicus.
 de Scandolaria: Ambrosius.
 Skeluwo: Willelmus.
 Scerlinum castrum 283, 5, 473, 30.
 Schecoculi loc. Pisan. 473, 40.
 Schenelle comes 340, 35.
 Scybol curia regia *Scheidlhof?* 648, 10.
 Sciferstat *Schifferstadt* 87, 15; Sciferstarii 88, 10.
 de Schiphe, Sciphe (*falso* Schinke): Conradus, Waltherus.
 de Selutero *Schlüchtern* abbas: Sigizo.

- de Seonenburg: Hainricus.
de Schowenbure: Gerhardus, Berdoldus.
de Sciacis turris Romae 189, 5.
Schavi 89, 20.
Scorpiæ: Gullelmus.
Sebastianus Ziani dux Venetiae 378, 374, 377, 30.
Secobia civitas *Segovia* 457, 1.
Seduna curia regia *Savona*? 649, 5.
Sedanensis *Sitten* episcopus: Hugo.
Segalari loc. Pisan. 473, 45.
Segebono ep. Veronensis 120, 5.
Segerode curia 205, 40.
Segontum civitas *Sigenza* 457, 1.
Seliginstad, Saligestad, Salegunstat 457, 5, 465, 25, 635, 30.
de Sellis: Oterium.
Selsi villa, Selsenses *Sels* 422, 10; ministeriales 184, 30. abbas: Walthorus.
Senenses *Stena* 440, 441, 5; comitatus 440. episcopi: Leo, Iohannes, Gualfredus, Banorius.
Sennes archiep. Capuanus 572, 10, 20.
Senogallia, Senegallia, Senegalenses, Senogalienses *Sinagalia* 25, 5, 33, 1, 40, 30, 56, 15, 67, 15, 122, 20, 153, 20, 172, 10, 210, 30, 375, 1, 527, 10, 675, 25. episcopi: Teotius, Atto II.
Senonensis *Sens* archiepiscopus: Henricus.
Sepriensis, Seprii, Sifriensis *Seprio* comitatus 218, 25, 243, 30, 399, 5, 402, 5, 414, 25, 429.
Septem Fratrum campus Romae 149, 30.
Septem publica civitas *Sepulveda* 457, 1.
Septima curia regia *Sellimo* 649, 1.
Septimana civitas *Simancas* 457, 5.
Septimi 676, 5.
de S. Sepulcro abbas: Iohannes.
Seravalle 392, 10; castellani 392, 398, 5, 394, 35; homines 393, 1.
Serenus: Albertonus.
SS. Sergii et Bachi diaconus: Aldo.
de Serra: Rainaldus.
Seacalus: Gualdricus.
Seulfus r. Sigolfus.
S. Severinae archiepiscopus 572, 10.
Severus ep. Pragensis 95, 1.
Sevianus fl. 429, 25.
Sextensis *Sesto* abbas: Benedictus.
de Sibenich: Rodolfus.
Sibigo I. ep. Spirensis 95, 1, 99, 15.
Sibylla uxor Theodorici II. comitis Flandriae 617, 20.
Sico episcopus Ostiensis 534, 535.
Sico frater Ottonis II. imp. 633, 10.
Siconis comitis filius 633, 20.
Sicilia, Siculi 259, 40, 266, 15, 283, 20, 285, 293, 35, 294, 25, 295, 346, 25, 474, 20, 476, 30, 481, 482, 30, 579, 1, 589, 35.
590, 5; episcopi 578, 25; expeditio 187, 10, 313, 5; patrimonium 25, 20, 67, 30; reges 530, 35, 594, 20; regnum 482, 5, 491, 503, 20, 514, 30, 516, 15, 526, 5, 530, 40, 531, 1, 593, 40, 594; scutifer 259, 1; regis vassalli Innuae 296, 1. roges: Rogerius I, Wilhelmus I, Wilhelmus II, Tancredus, Henricus VI. imperator; magnus ammiratus: Maio; legatus: Wilhelmus ep. Siracusanus.
Ciciliana secta 259, 40.
Sicini regio Rom. 677, 20.
de Siciliis: Iacobus.
Sifriensis r. Sepriensis.
Sigo- Sigi- Si- Se-
Sigebaldus de Campno 440, 1.
de Sigebert *Stegburg* abbas: Nicolaus.
Sigbertus ep. Mindensis 86.
Sibertus comes de Frankenburch 516, 5.
Sigebertus comes 522, 30.
Sigebot canonic. August. eccl. 126, 35.
Sigebot de Bavaria 137, 35, 140, 10.
Sigeboto, Sigibodus, Sibodo de Groix camerarius Friderici I. imp. 286, 45, 296, 35, 301, 30.
Sigilboth 366, 1, 386, 20, 439, 35.
Sifridus archiep. Bremensis, ep. Brandenburgensis 351, 35, 363, 35, 386, 10, 387, 20.
Sigifridus archiep. Magontin. 106, 15.
Sifridus II. ep. Augustensis 652, 5, 45, 653, 35.
Sigefredus ep. Bononiensis 554, 15.
Sigifredus ep. de Cenetha 368, 5.
Sigvrit ep. Mimigardevordensis 86, 25.
Sigifredus ep. Parmensis 587, 25.
Sigifredus ep. Placentinus 52, 20, 83, 20.
Sifredus ep. Regiensis 94, 40.
Sifridus II. ep. Spirensis 578, 1.
Sifridus, Sigfredus abb. Hersveldensis 425, 35, 459, 40, 460, 25, 468, 1, 586, 1.
Sifridus praep. de domo Wormac. 322, 35.
Syfridus praep. S. Martini Wormac. 322, 35.
Sifridus mag. scholarum Magunt. 390, 1.
Sigofridus palatinus comes Lotharingiae 168, 25. filius: Wilhelmus.
Sifridus, Sigfredus III. comes de Orlamunde 386, 15, 387, 25, 459, 35.
Sigifridus comes Stadensis 85, 10.
Sigifredus comes, vexillifer Lotharii III. imp. 167, 35.
Sifridus de Lapide 337, 5.
Sefridus de Hagenowe marschaleus Henrici VI. imp. 500, 5. frater: Wolframus.
Sigefridus frater Conradi Colbi, ministerialis Friderici I. imp. 199, 15.
Syfridus vicedominus Wormac. 322, 40. frater: Borchardus.
Syfridus Wormac. 322, 40.
Sigofridus de S. Agatha Mantuanus 313.
Sicardus ep. Cremonensis 442, 30.
Sighardus abb. Laurissensis 336, 40.
Sighart de Thengelingen 126, 35. frater: Fridrich.
Sighart iudex 646, 5.
Sygloos praepositus 461, 25.
Siglochus protonotarius Henrici VI. imp. 390, 40, 495, 25.
Sigamunt iudex 646, 5.
Seulfus archiep. Remensis 8, 25, 9.
Sigolfus ep. Placentinus 18, 30.
Sigwinus archiep. Coloniensis 603, 1.
Sigizo abb. de Sclutere 635, 30.
Sitzo canonic. August. eccl. 126, 35.
Sizo iudex cum filia 646, 5.
Sigerii Gualandi filius: Albertinus.
Sigerius Pisanus 282, 40, 286, 15.
Signia, Signinus, Segninus *Segni* 194, 25. episcopi: Erasmus, Bruno, Trasmundus.
Silicis: Mons.
de Silva Benedicta: Thidericus.
Silvae Candidae episcopi card.: Wido, Petrus II, Humbertus.
Silva Libertina 479, 20.
Silvanectensis *Sentis* episcopus: Petrus.
Silvanum territorium 676, 1.
S. Silvestri cardinaliae, ecclesiae Rom. clerici 261, 30; abbas cum monachis 261, 20.
SS. Silvestri et Martini Rom. eccl. card. presbiteri: Divizo, Iohannes.
Silvester II. papa, Gerbertus archiep. Ravennas 50, 35, 52, 15, 53, 56.
Silvestris comes: Bernardus.
Sylvius archiep. Arelatensis 236, 5, 269, 35, 270, 1.
Simeon ep. Bobiensis 577, 25.
Symon Petrus 264, 5.
Simon ep. Noviomensis 578, 1.
Simon episcopus 617, 20.
Simon I. dux Lotharingiae superioris 160, 10.
Symon I. comes de Sarebruggen, Sarbrugge 322, 35, 383, 10, 387, 25.
Symon I. comes de Spanheim 425, 35, 431, 30, 465, 20.
Simon comes Siculus 293, 25, 480, 45.
Simon comes 70, 35.
Simmachus papa 15, 25, 537, 10.
Symphronii: Forum.
Syneca curia regia *Sinzig* 648, 5.
Sipontum, Sipontinus archiepiscopus 524, 15; sapientes 681, 5. archiepiscopus: Hugo.
Siracusana civitas 293, 25, 480, 40. episcopus: Wilhelmus.

- Sirapti v. Soracte.**
Syrus II. archiep. (I) Iannensis 677, 15.
Sirus, Silus Salimbenus, Saginbenus, Salembin. index de Papia 340, 30. 408, 26. 432, 40. 440, 1. 484, 15. 486, 15. 488. 489. 506, 15. 518, 5.
Sistariensis Sisteron episcopus: Raimbaldus.
de Sisto: Nicolaus.
S. Syxti cardinaliae Rom. clerici 261, 30. card. presbiter: Petrus; presbiter: Benedictus.
Syxtus senator Romanus 189, 10.
Slavensis episcopus v. Aldenburc.
Slesawicenses episcopi: Oredus, Ekkihard, Ruodolf I.
Smaragdi v. de Boniprando.
Solattae filius: Lambertus.
Solerium, Solero villa Solerio 393, 25. 407, 15.
de Soltarico: Mainfredus.
Sora 26, 15. 67, 30.
Soracte, Sirapti mons 148, 35. 675, 25.
Soria civitas 457, 1.
Soriz: Castro.
de Sosoritano palacio: Iohannes consul.
de Spanheim comites: Symon I, Godefridus, Albertus.
Spaniarum regina: Richildis comitissa Provinciae.
de Sparoaria: Iohannes.
Spira, Nemetum 157, 5. 183, 35. 185, 5. 193, 1. 337, 10. 478, 20; episcopatus 382, 40; ministeriales 184, 20; moneta 522, 15. episcopi: Reginaldus I, Godefridus I, Otgerus, Balzo, Waltherus, Sibico I, Einhardus, Huzmannus, Iohannes I, Bruno, Arnolfus II, Sifridus II, Guntherus, Ulrichus II, Otto; praepositus: S. Germani; decanus: Arnoldus; scolasticus: Andreas.
de Spira: Drushardus.
Spirchowe terra 382, 45.
Spoletum, Spolitanus 66, 30. 68, 5; ducatus 25. 67, 25. 68. 556, 15. 570, 1. 577, 20. 675, 30; dux 443, 20. episcopi: Henricus, Manualdus, Chunradus; comes: Co.
Stabulensis abbas 633, 15. abbates: Wivaldus, Erlebaldu.
de Staden, Stadensis marchio: Albertus Uraus; comes: Sigifridus.
Staffus 487, 20.
Starcandus ep. Eistetensis, Rubilonicensis 13, 20. 30. 18, 20.
Statiani oppidum 392, 15; castellani 392.
Statione comitatus 429, 15.
Staufus, Scamphus de via Mamertina 677, 10. 20.
Stechede sive Snadeburg Zucammerdamm. Hollandiae meridion. 324, 1.
de Stenvorde: Rodulfus.
S. Stephani eccl. Magunt. magister scolarum: Gernotus.
de S. Stephano: Iohannes.
Stephanus I. papa 568. 575, 25.
Stephanus IV. papa 659.
Stephanus IX. papa 535, 35.
Stephanus X. papa 539, 10. 542, 30.
Stephanus II. archiep. Viennae 269, 35. 270, 5.
Stephanus ep. Antiquae Urbis 99, 15.
Stephanus ep. Cameracensis 2, 5.
Stephanus ep. Cerenis 52, 25.
Stephanus ep. Mettensis, nepos Carliti II. papae 163, 30. 578, 1.
Stephanus ep. Parisiensis 578, 1.
Stephanus ep. Troianensis 546, 1.
Stephanus ep. Vellavensis 52.
Stephanus archiepiscopus SS. Nerei et Achillei eccl. Rom. 533, 10.
Stephanus presbiter S. Savinae eccl. Rom. 533, 15.
Stephanus abb. de S. Andrea 84, 5.
Stephanus Morecenus capellan. Orde-lafi Paletri ducis Venet. 153, 5.
Stephanus capellan. Friderici I. imp. 286, 35.
Stephanus Normannus Roman. 263, 15. 267, 1.
Stephanus de Tebaldo Roman. 263, 15. 267, 1.
Stibbium loc. Pisan. 478, 40.
de Stills: Ruprettus.
de Stiria marchio: Otakar V; dux: Otakar VI.
de Strada: Saccus.
Strazburg v. Argentina.
Strictus: Arnaldus, Iacobus.
Strubingen Straubing 126, 20. ad-vocatus: Aschabianus comes.
de Struma: Iohannes.
Struxius: Albertus.
Stura fl. 93, 15.
Suadeburg v. Stechede.
Suaigrem Schwaigern 454, 1.
Sualveld provincia Franciae 453, 25.
Suana, Suanensis Sorana 25, 10. 67, 20; episcopus 577, 20. episcopus: Iohannes.
Subiacensis abbas: Iohannes.
Saerranum territorium 676, 5.
Suessani Sessa episcopi: Iohannes, Benedictus.
Suessionis, Suessionensis Soissons 10, 5. episcopus: Iocelinus; comes: Iohannes (potius Ivo).
Suithgerus ep. Mirmingardevord. 58, 20. 60, 30.
Suevia, Suevoi 190, 25. 335, 20. 453, 25. duces: Fridericus I, Chunradus III. rex, Fridericus II, Fridericus III. (I. imp.), Fridericus IV. de Rotenburch, Fridericus V; palatinus comes: Godefridus.
de Summa, Summo: Albertus.
de Summaripa: Anselmus.
Suncinum castrum Sorcino 297, 30; homines 298, 15.
Sundelingen Sindlingen 87, 20; litus 88, 15; Sundelingari 88, 10.
Suntheim Sonthheim 454, 1.
Suphratarum civitas 675, 5.
Supramons marchio 435, 30. 437, 10.
Suranensis Sorano episcopus: Palumbo.
Surdi: Iacobus.
Surianum Sarzana 25, 10. 67, 25. 675, 20.
Surio curia regia 648, 5.
de Surrexio: Iacobus.
Susa curia regia 649, 1.
S. Susannae eccl. Rom. card. presbiter: Petrus de Bona.
de Susaz Soest praepositus: Odalricus.
Sutria, Sutrimum Sutri 24, 40. 67, 5. 140, 20. 147; castrum 675, 25. episcopi: Domenicus II, Rolandus.
Sulzbach 87, 20; Sulzbacharii 88, 10.
de Sulzbach comes: Gebehardus.
de Sulzbach: Beringarius, Peringer.
Swikerius de Montealbano 422, 25.
de Swinshud comes: Rudolfus.

T.

- T. archidiaconus et praepositus Cameracensis 328, 15.**
T. medicus Alexandri III. papae 588, 30. 584. 585, 15.
Tacius de Mandello 490, 5.
Talavera civitas Talavera 457, 1.
Talamanca civitas 456, 40.
Talamacius de Gaidoldis index Cremon. 511. 512. 513, 10. 518, 25.
Talamatius: Osbertus.
Tammo ep. de Verdene 337, 20.
Tampianum loc. Pisan. 478, 40.
Tanarus, Tanaris fl. 93, 15. 407.
Tancoardus ep. Brandenburgensis 99, 40.
Tancredus rex Siciliae, Siculus 474. 475. 476. 481, 20. 482, 5. 483, 1. 585, 1. 592, 35. 593, 20. 595, 1. 594, 40. filius: Rogerius dux Apuliae; notarius: Raynaldus.
Tancredus comes de Prato 167, 35.
Tanule loc. Pisan. 478, 40.
Tapinus notarius 341, 25.
Tarcul civitas, curia regia Torcello 649, 5.
Tarentasiae archiepiscopi: Baldolfus, Petrus II.
Tarentum 514, 20. archiepiscopus: Angelus.
Tarvisium, Tervisium, Tarvisianus, Tarvisianenses Treviso 32, 40. 35, 10. 40, 30. 122, 20. 124, 35. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 312, 10. 340, 10. 342, 15. 351, 1. 375, 1. 403, 25. 404, 35. 416, 10.

- 627, 10; nomina civium 417, 20.
 Tarrivinae marchiae episcopi 577,
 15. episcopi: Rotharius, Rolan-
 dus, Odericus; consules: Iohan-
 nes de Bonaparte, Guido; cives:
 Florius, Garzapanne Capitilupi.
 de Tascio: Ubertus.
 Tassuns: Iohannes.
 Tautusta curia regia *Tesona* 649, 5.
 Taupari: Mons.
 Taurellus Ferrariensis 377, 35.
 Tauri caput regio Rom. 677, 20.
 Taurinum, Turris *Torino* 801, 808, 35,
 360, 30. 380, 25. 524, 30. 580, 30;
 curia regia 649, 1; dyocesis 443, 15.
 episcopi: Adam, Landulfus,
 Cunibertus (Gampertus), Hubertus,
 Carolus, Milo.
 Teanum *Teano* 25, 15. 67, 30.
 Theatensis *Chieti* episcopus: Atto.
 Thecha *Teck* 199, 20.
 Tegrino ep. Popoloniensis 546, 1.
 de Tegrinse abbates: Udalscalcus,
 Conradus, Rupertus.
 Templi milites v. Ierosolymitani.
 de Thengolingen: Fridrich, Sigehart.
 Theod. Thiet. Diet. Ten. Die. Te.
 Tebaldinus de Nasinguerra Veron.
 417, 15.
 Tebaldinus de Raimundo Veron.
 417, 15.
 Diepoldus archiep. Mediolanensis
 120, 1.
 Teobaldus II. ep. Albanensis 83, 30.
 Diepoldus ep. Pataviensis 367, 20.
 384, 5.
 Teobaldus ep. Velleternensis 52, 25.
 83, 25.
 Teobaldus ep. Veronensis 174, 40.
 Tietbaldus card. presb. SS. Iohannis
 et Pauli Pamachii 143, 15. 572, 30.
 573, 5.
 Theobaldus diao. Romanus 573, 10.
 Depoldus praepositus Xauctensis
 206, 1.
 Dietboldus dux Boemiae 286, 35.
 Theobaldus, Toipoldus, Thiebaldus
 marchio de Vohburg 137, 30. 140, 10.
 160, 10.
 Diepoldus, Dieipaldus de Cham mar-
 chio de Vohburg 222, 25. 685, 10.
 Teobaldus I. com. Blesensis 11, 25.
 Diepoldus, Theobaldus, Thepoldus
 comes de Leschemunde, Lechs-
 gemunde, Leschemunde 301, 25.
 417, 1. 425, 35. 431, 30.
 Thiebaldus Maronus de Cesaria
 408, 15.
 de Tebaldo: Stephanus.
 Teubertus ep. Foropulensis 83, 25.
 Teobertus abb. de S. Angelo 84, 1.
 Thietpertus de Winsperch camera-
 rius Conradi III. regis 185, 1.
 Diedhardus ep. Hildinshaimensis
 13, 15. 30.
 Dethardus ep. Oseburgensis 187, 30.
 Thiethehnus abb. Augiensis 416, 25.
 Ditherius cancellarius Heinrici VI.
 imp. 470, 40. 472, 20. 476, 12. 477, 30.
 483, 35.
 Thietere 27, 5.
 Thietmarus ep. Asanbruniensis 58, 20.
 60, 30.
 Detmarus ep. Mindensis 466, 10.
 Thiotmarus 632, 1.
 Tiedo, Diedo ep. Brandaneburgensis
 106, 20. 120, 10.
 Thiado ep. Wirziburgensis 629, 30.
 Tydonisvilla curia regia *Dieden-
 hofen* 648, 5.
 Theodicius potestas Pisanus 473, 25.
 476, 20. 477.
 Thedisius Caballatus Novar. 418, 1.
 Pedaldus archiep. Mediolan. 554, 15.
 556, 10.
 Teudaldus ep. Aretinus 83, 30.
 Pedaldus, Tebaldus ep. Placentiae
 368, 1. 405, 1. 406, 15.
 Teudaldus ep. Vicentinus 84, 1.
 Didaldus II. ep. Vicentinus 120, 10.
 Teudaldus archiepiscopus 679, 10.
 Theodora uxor Heinrici II. Iasomir-
 gott ducis Austriae 222. 633.
 S. Theodori eccl. Rom. card. diaco-
 nus: Ardicio.
 Theodorus ep. Mileto 677, 1.
 Theodosii imperatoris filius: Valen-
 tinianus.
 Theodricus II. archiep. Bisuntinus
 388, 20.
 Theodericus ep. Basileensis 99, 35.
 Theodericus ep. Constanciensis 99, 20.
 Tidericus ep. Halverstadensis 459, 20.
 Tidericus I. ep. Liubicensis 459, 20.
 Deodricus I. ep. Metensis 38, 20.
 Thiedericus II. ep. Metensis 58, 20.
 60, 1. 70, 1.
 Thiodericus I. ep. Mimigardivorden-
 sis 63, 5.
 Teodricus II. ep. Mindensis 60, 30.
 63, 5.
 Thiederich I. ep. Misnensis 86, 25.
 Theodericus ep. Verdunensis 99, 40.
 558, 10.
 Theodericus, Tidericus, Tedericus
 de Silva Benedicta, frater con-
 versus Cartusienis, frater Henrici
 Guerci marchionis 365, 25. 396, 1.
 403, 40. 404. 405. 406. 416, 5. 431, 25.
 582, 25.
 Thiedericus I. dux Lotharingiae
 superioris 70, 10.
 Theodoricus II. dux Lotharingiae
 superioris 131, 20.
 Teodericus, Tidericus, Tiris II. mar-
 chio de Landesberc, de Lusiz, de
 Saxonia 296, 35. 296, 30. 357, 1.
 371, 10. 372, 15. 377, 35. 386, 15.
 393, 15. 403, 15. *falso* de Anhalt:
 387, 25. frater: Dedo comes de
 Groyx.
 Theodericus II, comes de Cleve 323, 15.
 Theodericus comes Flandriae 323, 1.
 617, 30. filius: Petrus ep. Camera-
 censis; uxor: Sibylla.
 Teodericus comes de Hostaden 396, 15.
 417, 20. 483, 25.
 Theodericus comes de Merburc 388, 10.
 Theodricus comes 2, 5.
 Deodericus comes 633, 15; filius 633, 15.
 Theodericus de Iudifax 324, 20.
 Thiedriche 632, 1.
 Theodevinus ep. Portuensis 179, 10.
 Tetuinus ep. Concordiensis de Aqu-
 leia 100, 5.
 Tetuinus, Dietwinus ep. Leodiensis
 99, 35. 650, 20.
 Theophanu imperatrix, coniux Otto-
 nis I. 38, 20. 40, 10. 43, 35.
 Theophilactus presbiter S. Criso-
 goni eccl. Rom. 533, 15.
 Theophilactus presbiter SS. Quatuor
 coronatorum eccl. Rom. 533, 15.
 Teotius ep. Senogaliensis 545, 20.
 Terannus civitas *Teramo* 25, 5. 68, 10.
 Terannis civitas *Terni* 66, 30. 68, 5.
 Terantro 675, 30.
 de Tercio, da Treço: Homobonus.
 Terdona, Tartona, Tortunum, Terdo-
 nenses 243, 5. 294, 25. 340, 15. 342, 20.
 360, 30. 390, 30. 391, 40. 392. 393.
 394. 395. 398, 35. 399, 10. 403, 25.
 405, 1. 418, 5; castellani episcopatus
 394, 30; consules 395, 5. 481, 40;
 ecclesia 392, 10; episcopatus 395, 10.
 episcopi: Gisibrandus (Gezo),
 Liutifredus, Petrus I, Otto, Guili-
 olmus, Obertus; consules: Ido,
 Ubertus de Busco; civis: Ido
 iudex.
 Tergestini *Triest* episcopi: Richolfus,
 Adelgerus.
 Terma 675, 30.
 Termula 675, 30.
 Terra Laboris 585, 1.
 Terra Sancta 519, 15.
 Terracina, Tarracina 461, 10. 676, 5.
 episcopi: Sabbatinus, Iohannes,
 Gregorius.
 Tervanenses episcopi v. Morinenses.
 Tessulinus potestas Paduan. 368, 10.
 Testa: Henricus.
 Teti 675, 30.
 Teutonia, Teutonici, Theotonici
 144, 30. 148. 149, 15. 159, 40. 209, 10.
 229, 15. 251, 20. 253, 30. 254, 20. 274, 20.
 288, 20. 326, 1. 408, 10. 558; archiepi-
 scopi 444, 45; ecclesia 272, 1; im-
 perium 325, 35; libri 552, 5; mer-
 cator 241; principes 218, 1. 270, 20.
 425, 10; regnum 115, 15. 161, 25.
 169, 1. 192, 40. 217, 5. 231, 25. 351.
 352. 363. 364, 5. 365, 5. 445, 30.
 558. 565. 582, 25; terra 220, 20.
 360, 1. 447.
 Teutonica: Francia.
 Teuzo ep. Urbibetanus 545, 15.
 Teuzo abb. Montisviridis 84, 5.

- S. Thomas de Parrione eccl. Rom. archipresbiter 261, 40.
 S. Thomas eccl. Argent. praepositus: Fredericus.
 Thomas, Thomaxius castellanus de Nono 436, 15. 437. 439, 10. 518.
 Thomas Porta de Grabadona 506, 25.
 Tiberis fl. 148, 35. 149, 30.
 Tyburtina civitas, Tyburtini 215. 461, 30. 676, 30; comitatus 556, 15. episcopi: Benedictus, Boso, Iohannes, Guido.
 de Tiburtina via: Merianus.
 Ticiaus fl. 298, 30. 429, 20.
 Ticinum v. Papia.
 Tiemo II. archiep. Salzburgensis 83, 25.
 Timo iudex 646, 5.
 Tignosus causidicus 304, 1.
 Tija curia regia Tiel 648, 1.
 Tinctor: Nicola.
 Tiniosus: Mons.
 Tinkelspuhel burgum *Dinkelsbühl* 453, 30.
 de Tirol comes: Henricus.
 de Tizingo: Muniginus.
 Tobia civitas 454, 20.
 Todescus Sagittalericus Cremon. 437, 5.
 Toianum loc. Pisan. 473, 40.
 Toianus *Toley* abbas: Everguinus.
 Toletum civitas *Toledo* 456, 40; *Toletanum* concilium 14, 25. 19. archiepiscopus: Gonzalus; *Toleti rex* v. *Castellae*.
 Tholomens mag. archipresbiter Roman. 266.
 Tolosanus comes: Alfonsus.
 Torcellum, Torcellenses *Torcello* 33, 5. 35, 10. 40, 35. 42, 30. 122, 25. 124, 15. 153, 25. 155, 15. 172, 10. 174, 1. 210, 35. 212, 25. 375, 1. 376, 40. 527, 15. 529, 5.
 Torci *Turci* 578, 15.
 Tornacensis: Alardus.
 Tortus: Rufinus.
 Torritanum 676, 10.
 Tosinianum castr. 675, 20.
 de Traiana Forma: Romanus.
 Traianus de ponte Molbio 677, 15.
 Traiectensis *Utrecht* episcopatus 323, 25. episcopi: Baldricus, Ansfrius, Benno, Wilhelmus, Conradus, Godebaldus, Andreas, Godefridus; scolasticus: Henricus; scultetus: Gerardus.
 de Traino: Rufinus.
 Transalpina regio 553, 15.
 Transiberina civitas 143.
 Tranum *Trano* 515, 10.
 Trapoli *Trapana* 283, 30. 474, 25.
 Trasimundus ep. Fesulanus 545, 10.
 Trasimundus ep. Seguinus 577, 10.
 Travalda loc. Pisan. 473, 40.
 de Travazano: Albertus notarius.
 Traversarius: Petrus.
 Trebicum castellum, Trebenses *Tredi* 148, 35. episcopi: Liutolfus, Iohannes.
 Trecae *Troyes* 566, 30. 567, 10; Trecentense consilium 569, 5. episcopus: Hatto; comes: Henricus.
 da Treço v. de Tercio.
 Tregiaria loc. Pisan. 473, 40.
 Tremonia, Throtmuni *Dortmund* 58, 15. 205.
 Tresa fl. 429, 25.
 Trevisensis *Trevico?* episcopus: Benedictus.
 Trevisis, Treverensis 14, 35. 16; dioceseos episcopi 11, 35; ecclesia 289, 35. 445, 25. 447, 15; episcopatus 383. 521, 1; provincia 587. archiepiscopi: Rodgerus, Rotbertus, Egbertus, Liudolfus, Popo (Bobo), Hebreardus, Udo, Bruno, Adelbero, Hillinus, Arnoldus I., Rodulfus, Fulmarus, Iohannes I; abbas: Hericho.
 Tribunus dux Veneticorum 40, 10. 45, 15.
 Triburia villa, curia regia 80, 10. 648, 5; Triburiense concilium 89, 10.
 Tricastrinus *St. Paul-trois-châteaux* episcopus 577, 30.
 Tridentum 280, 30; episcopatus 352, 1. 364, 1. episcopi: Odolricus II., Adelbero, Gebehardus I., Albertus II, Salomon, Albertus III.
 de Tridento: Henrigitus.
 de S. Trinitate abbas: Wido.
 Trintinellus 422, 25.
 S. Triphi eccl. Rom. archipresbiter 261, 35.
 Triutsenus de Rambaldo 422, 25.
 Troiani episcopi: Stephanus, Wilhelmus, W., Valterius.
 Tronibal curia nobilis 649, 10.
 Throtmuni v. Tremonia.
 Trovamal: Carbonus.
 Tuda, Tudir, Tuderinus *Tedi* 24, 40. 67, 5. 675, 25; comitatus 570, 1. episcopi: Benedictus, Gregorius, Arduinus, Otto.
 de Tuinge, Tivingen, Doenga *Tübingen* palatini comites: Rudolfus I, Hugo.
 Tilleda curia regia *Tilleda* 647, 10.
 Tullum, Tullenses *Toul* 331, 25. episcopi: Goslenus, Gerhardus I., Beraholdus, Bibo, Henricus I.
 Tullenus 422, 25.
 de Tullenstein *Dolnstein* comes: Gerardus.
 Tungirde *Thüngen* 679, 15.
 Tungri iuxta Leodium *Tongern* 133, 25; Tungrenses episcopi v. *Leodienses*.
 de Turbiato: Gezo.
 Turegum *Zürich* 101; Turegi conventus 100, 30.
 Turenber curia regia *Dornberg?* 648, 15.
 Turgelium civitas *Trujillo* 457, 1.
 Thuringias landegravii: Ludewicus II., Ludewicus III., Hermannus I.
 Turonia *Touraine* episcopi 577, 15.
 Thuronenses archiepiscopi: Herchombaldus, Hugo.
 de Turre abbas: Rozo.
 de Turri: Albertus.
 de Turricella: Walfredus.
 Turris Benni 283, 5.
 Tarris de Lobaton civitas *Torrelobaton* 467, 5.
 Toscana, Tuscanensis *Toscanello* 25, 10. 67, 20. episcopi: Iohannes IV., Giselbertus, Nicolaus.
 Tuscia, Tuxia Longobardorum, Tuscianus 24, 35. 25. 67. 68, 20. 147, 10. 302, 30. 427, 40. 561, 25. 577, 20; ducatus 25, 40. 68, 20; episcopi 315, 20. 317, 10. 538, 40. 577, 15; episcopi et abbates 561, 5. 565, 5; marchia 440, 15. 448, 25. monasterium: S. Martyris; marchio: Bonifacius; dux: Philippus frater Heinrici VI. imp.
 Tusculanum 461, 10. episcopi card.: Iohannes XIX, Imarus.
 Tutinchova 645, 35.

U.

- Uecda civitas 456, 40.
 de Ucles commendator 456, 25.
 Udal. Odal. Odel. Ul.
 S. Oudalrici capella Salzburgensis ecclesias in Aquileiensi episcopatu sita 180, 15.
 Udalricus, Ulricus II. patriarcha Aquileiae 301, 20. 308, 5. 357, 30. 358. 359. *perperam* Dominicus de Brici: 368, 1. 377, 30.
 Odelricus archiep. Beneventanus 538, 40. 545, 1.
 Odelricus *falso* archiep. Papiensis 588, 40.
 Odalricus ep. Aquensis 9, 20.
 Udalrichus ep. Augustensis 3, 10. 4, 15. 13, 15. 18, 20.
 Odolricus ep. Brixienensis 94, 40.
 Odalricus I. ep. Constantiensis 160, 20. 165, 10.
 Odalricus II. ep. Constantiensis 174, 40.
 Odalricus ep. Curiensis 60. 70, 5.
 Udalricus I. ep. Eistatensis 106, 20.
 Udalricus ep. Firmanus 545, 10.
 Ulricus ep. Halberstadensis 351, 30. 363, 30.
 Ulricus II. ep. Spirensis 388, 20. 389, 35. 403, 10.
 Odolricus II. ep. Tridentinus 94, 45.
 Udalricus abb. Augiensis 126, 30. 296, 30.

- Odalricus abb. Fuldensis 165, 10.
 Odalricus praepos. de Sâuz 206, 1.
 Odalricus mag. scolorum S. Petri
 Magant. 336, 45.
 Ulricus mag. scolorum Wormaciensis
 322, 35.
 Odalricus cancellarius Heinrici II.
 imp. 81, 30.
 Odalricus cancellarius Conradi II.
 imp. 679, 15.
 Udalricus cancellarius Friderici I.
 imp. 286, 35, 287, 1, 296, 40.
 Odalricus, Ulricus dux Boemorum
 285, 15, 286, 35, 301, 25, 308, 10,
 322, 36, 324, 10.
 Ulricus II. dux de Carantana 403, 15.
 Udalricus II. marchio Istriae 611.
 Ulricus, Oudelricus comes de Hour-
 nunge, Hurningen 199, 15, 228, 45,
 286, 40, 296, 35, 301, 30, 308, 15,
 322, 35, 327, 1.
 Oudelricus, Othelricus comes de
 Lenzeburg, Lenzemburg 184, 35,
 199, 15, 201, 15, 203, 1, 35, 213, 20,
 214, 35, 217, 20, 286, 35, 296, 30.
 Odolricus comes de Piano 422, 25.
 Odolricus de Arcu 422, 25; nepos
 422, 25.
 Urri de Baugeio allodium 464, 20.
 Ulricus filius Roberti de Durne
 501, 1.
 Ulricus, Uldricus de Gudenbor, Ju-
 denburg 432, 40, 433, 25.
 Urrius de Godenbure ministerialis
 Heinrici VI. imp. 464, 30.
 Ulricus de Salhaha 286, 45.
 Ulricus miles 257, 30.
 Odalscalchus advocatus eccl. Frising.
 645, 35, 646, 1.
 Udalscalchus abb. Tegrensensis 124, 30.
 Udenkirken castellum 205, 40.
Udo, Uto, Odo, Outo
 Odo I. ep. Ostiensis, legatus Gre-
 gorii VII. papae 652, 1, 653, 5.
 Udo archiep. Treverensis 106, 15.
 Uodo IV. ep. Argentinensis 18, 25,
 26, 40.
 Udo II. ep. Astensis 120, 5.
 Odo II. ep. Belvacensis 578, 1.
 Uto ep. Hildinensis, Hildisheimensis
 126, 30, 653, 15.
 Uto II. ep. Nuwenburgensis, Cicensis
 296, 25, 303, 10.
 Uto comes 27, 5.
 Outo de Montealbano 422, 25.
 Udo 639, 10, filius: Otto.
 Utkirchen burgum *Aufkirchen* 453, 35.
 Ulma 195, 45, 223, 30, 224, 30, 314, 10.
 Ulmetum civitas *Olmedo* 457, 1.
 Ungaria 253, 40, 255, 40, 274, 35, 610, 5,
 684, 5; Ungarorum rex 270, archi-
 episcopus: Anastasius; epi-
 scopus: Zachaeus; Ungaricus co-
 mes: Dyonisia.
 Ungerus 633, 10.
- Unni archiep. Hammaburgensis 8, 10,
 4, 15.
 Unowanus archiep. Bremensis 63, 5.
 Unwunus ep. Padarbrunn. 2, 10, 3, 10,
 4, 15, 629, 30.
 Uraha fl. *Aura* 59, 30.
 Urbanus II. papa 141, 15, 561, 5, 564,
 10, 571, 30, 573, 30, 576, 1, 579, 5,
 616, 30.
 Urbanus III. papa 441, 20, 444, 448,
 15, 586, 1, 587, 20.
 Urbinum, Urbanum *Urbino* 25, 5,
 67, 15, 675, 25; Urbenetus comi-
 tatus 570, 1; Urbinatensis epi-
 scopus 577, 20, episcopus: Mey-
 nardus.
 Urbs vetus, Urbibetanus *Orvieto* 25, 10,
 67, 20, 440, 1, 461, 1, 465, 1, 492, 1,
 675, 25, episcopus: Teuzo.
 de Uresperch *Auersperg*: Wernherus.
 de Urriana, Domna Oriana: Wiliel-
 mus.
 de Urselingen: Egelolfus.
 Ursiolus: Iohannes.
 Urso Iustinianus cancellarius Orde-
 laci Faletri duc. Venet. 153, 5.
 Ursus patriarcha Gradensis 84.
 Urvel civitas *Urbel* 454, 25.
 Usilianum loc. Pisan. 473, 40.
 Utriculum *Otricoli* 24, 40, 67, 10.
 de Uxolo: Ghercius.
- V latinum.**
- Val de Bolbedra 395, 10.
 Valcosii: Iohannes.
 Valentimiana marchia *Valenciennes*
 650, 15.
 Valentianus imperator fil. Theo-
 dosii 322, 669, 15.
 S. Valentini eccl. Rom. abbas 261, 25.
 Valentinus ep. Meronensis 677, 1.
 Valentini *Valence* episcopi: Eusta-
 chius, Lantelmus.
 Valerianus de Castello Veron. 417, 15.
 Valisoletum civitas *Valladolid* 457, 5.
 Valla de Alferio 380, 30, nepos:
 Ogerius.
 Vallarius: Obertus.
 Valliscolorum *Vaucouleurs* 331, 25.
 Vangiones r. Wormatia.
 Vapiniensis *Gap* episcopus: Gui-
 lielmus.
 Vascones ecclesiae 548, 30.
 de Vase: Henricus.
 de Vaticano palacio: Amatus.
 S. Vedasti *St. Waast* abbas 578, 5.
 Vegetanum territorium 676, 1.
 de Vegianno: Aycardus.
 Veglus v. Vetulus.
 Velinon civitas *Belinon* 455, 1.
 Vellanga civitas *Berlunga* 457, 1.
 Vellavorum civitas *Puy en Velay*
 52, 10, episcopi: Wido, Stephe-
 nus.
- Velletrensis episcopus: Tebaldus.
 Vellii: Mons.
 Veneris: Portus.
 Venerius patriarcha Gradensis 84, 25.
 Venetia, Venetiae, Veneti, Venetici
 32, 40, 33, 1, 36, 5, 38, 25, 39, 5,
 40, 35, 41, 43, 45, 25, 46, 84,
 122, 124, 20, 153, 155, 30, 171,
 30, 172, 25, 174, 210, 211, 212,
 40, 213, 1, 288, 10, 293, 35, 313,
 339, 20, 340, 10, 341, 342, 354, 5,
 353, 30, 359, 10, 361, 1, 365, 30, 370, 5,
 372, 10, 373, 374, 25, 375, 376, 10,
 377, 420, 30, 428, 5, 481, 5, 527,
 528, 20, 529, 582, 30, 585, 5; Ve-
 neciarum insula 675, 20; denarii
 35, 1, 36, 1, 43, 15, 155, 35, 174, 25,
 213, 5, 377, 15, 529, 25; ducatus,
 dux 33, 5, 36, 25, 40, 43, 10, 122,
 153, 155, 40, 156, 5, 172, 174, 210,
 213, 374, 35, 376, 377, 526, 35, 527,
 529; episcopi 573, 25; fines, provin-
 cia, regnum 25, 15, 33, 10, 40, 35,
 67, 25, 121, 35, 122, 152, 35, 153, 25,
 171, 25, 172, 15, 210, 40, 375, 5, 526, 30,
 527, 15; palacium, patriarchivum
 46; rivus altus 370, 5, 583, 15; so-
 larium ducis 373, 30, ecclesia:
 S. Marci; palatium: Gradensis
 patriarchae; metropolis: AQUI-
 LEIENSIS ecclesia; patriarchae:
 v. Grado; diaconus: Petrus;
 duces: Petrus Candianus II, Pe-
 trus Orseolus I, Tribunus, Petrus
 Candianus IV, Petrus Orseolus II,
 Vitalis Faletus, Ordelaf Faletus,
 Petrus Polanus, Sebastianus Ziani,
 Henricus Dandulus.
 Venetensis *Vannes* episcopus: Eve-
 nus.
 Vercellinus Balbus 440, 1.
 Vercellinus 418, 5.
 Vercellae, Vercellum, Vercellenses
 243, 5, 340, 15, 341, 15, 342, 20, 361, 1,
 403, 25, 416, 10, 437, 509, 20, 511, 5,
 512, 513, 10; nomina civium 418, 5,
 507, 40; palatium episcopale 506, 25,
 507, 40, episcopi: Petrus, Leo,
 Ardericus, Gregorius, Regengerus,
 Gisulfus II, Uguccio, Albertus;
 canonicus: Ottobonus Bazanus;
 rector: Bartholomeus; ad-
 vocatus: Bonus Iohannes; cives:
 Caspius, Meardus.
- Verona, Veronenses 29, 1, 30, 5, 40,
 45, 15, 57, 20, 94, 30, 122, 20, 153, 20,
 156, 10, 172, 10, 210, 30, 277, 15,
 313, 340, 10, 342, 361, 1, 368, 35,
 375, 1, 398, 25, 403, 406, 15, 412, 10,
 416, 421, 35, 444, 10, 448, 40, 527,
 10; V. que Berna vocatur 681, 5;
 castrum 396, 25; nomina civium
 417, 15; episcopus 94, 20; pote-
 stas 406, 5; sapientes 681, 5; syn-
 odus 84, 15; territorium 217, 30,
 insula, palatium: S. Zenonis;
 episcopi: Oppertus, Iohannes,
 Walterius, Bruno, Segebono, Te-
 baldus, Omnibonum; archidia-
 conus: Amelricus; praepo-
 situs: Artwinus; diaconi: Adel-
 berus, Isnardus; consules: Co-

- thus, Vivianus Advocati; cives: Artichellus, Cotius iudex, Grunda, Leonardus iudex, Marcius de Castello.
- Veronensis marchio 57, 311, 312, 1. 325, 30. 369, 40. marchiones: Henricus IX. (Superbus) dux Bavariae, Hermannus III, Hermannus IV.
- Veterala, Veteralla, Vitralium *Vetralla* 461, s. 523, 35. 676, 10.
- Vetulus, Veglus iudex Parmensis 368, 35. 405, 10. 418, 1.
- Vetulus: Marchius.
- de Via: Lafrancus.
- Vicecomes, de Visconte: Petrus, Rugerius (Roglerius), Ubertus.
- Vicedominus: Robertus.
- Vicensis *Vich* archiepiscopus: Ramon I.
- Vicentia, Vicentinenses, Vicentini, Vincentia *Vicenza* 32, 45. 40, 30. 122, 20. 153, 20. 172, 10. 210, 35. 312, 1. 313. 340, 10. 342, 15. 361, 1. 368, 40. 375, 1. 398, 35. 403, 25. 416, 10. 527, 10; nomina civium 417, 15. *episcopi*: Teudaldus, Astulfus, Didaldus II, Lotharius, Pistor; potestas: Wuazo de Guazonis; rector: Oprandus; *civis*: Pileus iudex.
- de Vico Iustino: Azo.
- de Vico Mercato v. de Vimercato.
- S. Victoria canonicus Maguntinus 336, 1.
- Victor IV. papa, Octavianus card. presb. S. Caeciliae 257, 35. 259, 35. 260. 261. 262. 263. 264. 265, 10. 266. 267. 268. 274, 35. 290. 291. 292, 1. 305, 10. 315. 317. 366, s. 579, 35.
- Viennenses archiepiscopi: Guido, Stephanus II, Robertus.
- Vigiula curia nobilis *Vigol? Vigiis?* 649, 10.
- Vignale loc. Pisan. 473, 35. 45.
- de Vileis: Polius.
- Vilforado civitas *Bellorado* 454, 20.
- de Villa castellani 392.
- Villafranca civitas 454, 35.
- Villa magna 676, 10.
- Villanus Pisanus 282, 40. 286, 15.
- Villarreal civitas 455, 1.
- de Vimercato: Pinamons.
- S. Vincentii eccl. Rom. archipresbiter 261, 35.
- Vicentius, Vincencius de Fulsiraga Laudensis 418, 1. 10.
- Vingeltus de Prata 426, 10.
- de Vintobio: Rainierius.
- Vintimilia *Ventimiglia* 360, 30.
- de Vipegolo, Vipeculo castellani 392.
- Viqueria *Voghera* 395, 20.
- Virdunum II. *episcopi*: Berengerus, Wigfridus, Heimo, Rambrath, Theodericus, Albero III, Albertus I, Henricus II.
- Viromandiae comes: Heribertus II.
- de Visconte v. Vicecomes.
- S. Vitalis diaconus: Leo.
- S. Vitalis monasterium Ravennae 676, 15.
- Vitalis card. presb. S. Balbinae 143, 15. 572, 35. 573, 5.
- Vitalis Faletus de Donis dux Venet. 121, 25. 124, 20. cancellarius: Grauso.
- Vitalis consobrinus Ordolafi Faletri ducis Venet. 153, 5.
- Vitalis Falletus Venetus 210, 20.
- Vitalis Michael Venetus 122, 10.
- Viterbium, Bitervium, Viterbienses *Viterbo* 25, 10. 67, 20. 189. 442, 15. 461, s. 492, 1; v. *etiam* Biterna.
- Viterbiensis: Gotofredus.
- Vittus Mantuanus 313, 20.
- Vivel curia regia *Revello? Rivoli?* 649, 5.
- Vivianus, Wivianus Advocati, Advocatorum cons. Veron. 340. 405, 10.
- Vivus card. presb. S. Mariae trans Tyberim 544, 35.
- Vivus Iudeus 228, 30.
- de Volta: Ingo.
- Vulpinum castrum 489, 10. 40.
- Vulturnenses, Vulturenses; Volterran *Volterra* *episcopi*: Wido, Rogerius, Gonfredus, Crescentius, Hildebrandus.
- Vulturnensis *Volturnaria* *episcopus*: Petrus.

W. Gu.

- W. ep. Troianus 589, 15.
- W. marchio Istriae v. Udalicus.
- Wachenheim *Wachenheim* 37, 15.
- Guardardus cons. Lucanus 302, 20.
- Wadizlaus, Wladislaus II. dux Boemiae, Boemorum 222, s. 236. 237, 1. 242, 20. 243. 683, 30.
- Wala ep. de Aquia 368, 1.
- Wala ep. Pergamensis 425, 35. 431, 25.
- Wala de Palatio 440, 1.
- Walandi, Gualandi: Albertus, Sigarius.
- Gualdricus Sescalcus Cumensis 488, 10.
- de Waldenberch: Burchardus.
- Walehusen curia regia *Walhausen* 647, 10.
- de Walehusen: Albertus, Conradus.
- Gualfredus ep. Forosinphonensis 577, 20.
- Gualfredus ep. Senensis 572, 15. 25.
- Gualfredus mag. de Bononia 405, 10.
- Gualfredus cons. Pisanus 333, 35.
- Gualfredus de Ploasca 341, 35.
- Walfridus de Turricella Papiensis imp. aulae iudex 488, 5.
- Walfridus Romanus 140, 1.
- Walirstemcastrum *Wallerstein* 453, 30.
- Walo ep. Havelbergensis 270, 15.
- Walo ep. Iburgensis Danorum 100, 1.
- Walo ep. Leonensis, legatus Bituricensis et Viennensis archiepiscoporum 572, 15. 25. 579, 15.
- de Waltecke: Widdikindus.
- Waltherus, Walterius, Gualterius, Galterus
- Gualterius archiep. Ravennatensis 577, 15.
- Walterius I. archiep. Vesonticensis 98, 5.
- Waltheri ep. Heihsteidensis 70, 5.
- Waltherus ep. Spirensis 59, 35. 60, 20. 70, 1.
- Walterius ep. Troianus 390, 35.
- Walterius ep. Veronensis 24, 20.
- Waltherus abb. Selsensis 184, 30.
- Waltherus praepos. maioris ecclesiae in Colonia 206, 1.
- Walther canonicus August. eccles. 126.
- Waltherus canonicus maioris eccles. Cameracensis 424, 20.
- Walterus de Arnesteine 516, 5.
- Walterus de Huse, Husen 322, 40. 337, 1.
- Waltherus de Sciphe 226, 15.
- Waltherus dapifer Friderici I. imp. 199, 15. 337, 1. 393, 15.
- Gualterius ministerialis Friderici I. imp. 443, 25.
- Gualterius Mezabarba cons. Papiensis 506, 15. 512, 15.
- Galterus Brugensis 616, 15.
- Galterus Cortuariacensis 616, 15.
- Waltherus comes 2, 5.
- Waltusin castrum *Waldhausen?* 458, 30.
- Wargent v. Quargentum.
- Warinus archiep. Coloniensis 633, 5.
- Guarini, de Guarino: Rolandus.
- Warmundus ep. Constanciensis 83, 25.
- Warnesteda curia regia *Farnstedt* 647, 10.
- Warnico de Michara 356, 15.
- Warzstalla, Wartstallus, Guarstalla villa, castrum *Guastalla* 175, 10. 428, 15. 434, 1. 485. 494, 10. 565.
- de Guascono: Lanfrancus.
- de Wasto, Wastis marchiones 360, 30. 361, 10. 408, 1. 476, 5. marchiones: Henricus Guercius (Werze), Hugo Magnus, Menfredus.
- Wuazo de Guazonis potestas Vicentinus 340, 10.
- Wazo Cremensis 423, 5.
- Welpho II. comes 70, 10.
- Welfo IV. dux Baiariae 610, 5.
- Welfo V. dux Baiariae 125, 35. 126, 35. frater: Henricus VIII.
- Welfo, Guclphus VI. dux 199, 15. 203, 35. 220, 1. 222, 20. 270, 25. 284, 35. 303, 30. 403, 15. 685, 10. filius 284, 35.
- notarius: Fatolinus.
- S. Venzelai festum 236, 30.

- Guercius de Oxolo Mediolan. 417, 5.
 Guercius, Wezze: Henricus marchio.
Worlharius, Wernherus, Guarnerius, Wernherus
 Wernharus archiep. Magdeburgensis 555, 5.
 Guarnerius ep. Auximianus 577, 30.
 Wernherus ep. Bobiensis 120, 15.
 Wernharus, Wicelinus I. ep. Strazburgensis, Argentinus 59, 35. 60, 20. 70, 1. 83, 25. 86, 20. 635, 25.
 Wernherus II. ep. Strazburgensis 106, 15.
 Wernorus abb. Vultensis 633, 10.
 Wernherus priepos. S. Mariae in Campis Mogunt. 336, 15.
 Wernher canonicus August. eccl. 126, 35.
 Wernherus canonicus S. Pauli in Wormacia 321, 25. vitricus: Gundolfus.
 Warnerius marchio, comes (Ancone) 144, 15. 149, 25.
 Wernherus comes de Baden 175, 1. 214, 40.
 Wernherus, Varnerius II. comes de Havelheperch, Havesburg 184, 35. 213, 20.
 Wernerus comes de Lenzburch 203, 35.
 Wernherus comes de Wittinchingstein 386, 20.
 Wernherus, Guarnerius de Bonelande, Bolanden, Bollandia minist. Fridrici I. imp. 322, 40. 337, 1. 386, 20. 387, 30. 403, 15. 417, 1. 418, 25. 424. 431, 30. 432, 40. 433, 25. 465, 20.
 Wernerus de Rossewac 501, 1.
 Wernher de Uresperch 126, 35.
 Wernherus ministerialis Bertolfi IV. ducis Zaringiae 199, 35.
 Wernerus advocatus Basiliensis 387, 5.
 Wernherus thelonarius Wormaciensis 322, 40. frater: Gislebertus.
 Wernherus thelonarius civis Wormaciensis 390, 1.
 Wernbertus 337, 5. frater: Gislebertus.
 Werla curia regia 647, 15.
 de Werningerofhe comes: Albertus.
 Werra comes: Wido.
 Werre villa eccl. Goslar. 458, 35.
 de Wertheim comites: Boppo, Wolf-ramus.
 Westfalia, Wisfalia 205, 40; Westfaliae et Angariae ducatus 385. duces: Henricus Leo, Bernhardus.
 Wetercibine, Wethercibao pagus, terra 87, 30. 383, 5. comes: Otto.
 Wezelo archiep. Magontinus 652. 653, 15. 35.
 Wezelo dominus de Camino 426, 10.
 Weznesbrunensis abbatia. Wessobrunn 219, 30. advocatus: Henricus Leo dux Saxoniae.
- Guibuni: Guillelmus.**
 Wich villa *Wijk bij Duurstede Hollandiae* 323, 35.
Wich- Wie- Wig- Wi-
 Wihaldus abb. Stabulensis et Corbeiensis 178, 30. 179, 35. 180, 30. 182. 183. 185. 187. 188, 35. 190. 192, 30. 200, 1. 203, 30. 207, 10. 213, 30. 214, 35. 223, 10.
 Gibertinus de Carcere potestas Bergum. 340, 10.
 Wibertinus ep. Astensis 94, 40.
 S. Wigberti familia, servi Hersveldenses 80.
 Guibertus ep. Feltronsis 577, 25.
 Wigbertus ep. Merseburgensis 58, 20.
 Wibertus ep. Mutinensis 94, 40.
 Wibertus cancellarius Longobardiae Henrici IV. imp., antipapa 543, 10. 562, 15; Wipertinum scisma 561, 5.
 Wichpreht de Saxonia 126, 35. filius 126, 35.
 Wicfridus archiep. Coloniensis 13, 15. 30.
 Wigfridus ep. Verdunensis 633, 20.
 Wichardus ep. Basiliensis 13, 25.
 Wicherus, Wiggerus ep. Brandenburg. 207, 10. 226, 10.
 Wigger ep. Vaeredensis 86, 25.
 Wichmannus, Wigmannus archiep. Magdeburg. 207, 10. 226, 10. 237, 1. 265, 25. 269. 353. 365, 10. 367, 30. 368, 15. 372, 15. 377, 30. 386, 10. 387, 30. 444, 30. 448, 15. 467, 15. 468, 1. 581. 583, 25.
 Wichnandus frater Dudonis Wormaciensis 322, 40.
 Wichnandus Wormaciensis 322, 40.
 Wido ep. Silvae Candidae 533, 5.
 Wido card. diae. S. Mariae in Porticu 201, 15. 203, 1.
 Guido card. diae. legatus apostolice sedis 182, 10.
 Guido Cremensis card. e. Paschalis III. papa.
 Wido archiep. Mediolan. 94, 30. 538, 40. 545, 1.
 Guido archiep. Ravennas 269, 35. 270, 10. 300, 40. 301, 20.
 Guidonis archiep. Viennensis legatus: Guilo ep. Leonensis.
 Guido III. ep. Aquensis 577, 25.
 Guido ep. Castellanus 577, 20.
 Guido ep. Curensis 131, 20.
 Guido ep. Yporiensis 167, 30. 577, 25.
 Vido ep. Laudensis 174, 40.
 Guido I. ep. Lausanensis 578, 1.
 Wido ep. Lucinus *rectus* Clusinus 83, 35.
 Wido ep. Lunensis 83, 30.
 Wido, Witto ep. Mutinensis 18, 30. 27, 1.
 Wido ep. Papiensis 537, 25.
 Wido III. ep. Pisturiensis 84, 1.
 Wido II. ep. Placentinus 94, 40.
- Guido ep. Tiburtinus 577, 10.
 Wido ep. Veltavensis 52.
 Wido ep. Vulternensis 545, 15.
 Wido abb. de Leuna 84, 5.
 Wido abb. de S. Maria 84, 5.
 Wido abb. de S. Trinitate 84, 1.
 Guido rex Cypri 503, 10; filia 503, 10.
 Wido comes Blandratensis, de Blandrato 201, 15. 203, 1. 242, 15. 286, 10. 296, 35. 299, 20.
 Wido Werra comes 201, 15. 203, 1.
 Guido vicecomes Mediolanensis 506, 15.
 Guido senator Romanus 189, 10.
 Guido cons. de Tarvisio 406, 10.
 Guido de Landriano Mediolan. rector 405. 417, 5.
 Guido advocatus Verceil. 507, 40.
 Wido de Mariano iudex Laud. 488, 10.
 Wido Advocatus iudex Papiensis 488, 5.
 Wido de Patheo iudex Papiensis 488, 5. 490, 5. 506.
 Guido notarius 655.
 Wido vexillifer Papiensis 488, 5.
 Guido de Boniprando, Smaragdi Novariensis 418, 1. 30.
 Wido de Codalo 490, 5.
 Guido de Montemagno 333, 10.
 Guido de S. Nazario 296, 35. 333. 334, 1. 398, 35. 435, 35.
 Guido de Petra 408.
 Guido de Runcoveteri Placentinus 506, 20.
 Guido de Sarmor 338, 25.
 Guido Zacius 439, 15.
 Guidottus de Baldezonis Cremon. 437, 5.
 Guidottus de Cujo Laudensis 488, 10.
 Guidottus Ferrariensis 340, 15.
 Guidottus Laudensis 509. 510.
 Guiduccius cons. Lucanus 303.
 Widukindus comes 631.
 Widdikindus de Waltecke 386, 20.
 Wigandus civis Wormaciensis 390, 1.
 Wilcemburch *Witzburg* 454, 5.
 Williggen *Wellinggen* 199, 25.
Willi- Wille- Will- Will-
 Willigisus archiep. Moguntin. 38, 20. 58, 1. 59, 35. 60, 15. 86, 15. 536, 20. 633, 5.
 Guillelmus ep. Penestrinus 577, 10.
 Willelmus ep. de Porto 367, 35.
 Wilelmus card. presb. S. Petri ad Vincula 267, 40. 268, 1.
 Guillelmus archiep. Auxitanus 577, 15.
 Guillelmus archiep. Brundisinus 572, 10. 20.
 Willelmus, Wilelmus archiep. Ravennas 472, 15. 483, 25. 488, 1. 490, 1. 501, 1.
 Guillelmus ep. Aquensis 270, 10.

- Wilhelmus, Wilhelmus II. ep. Astensis 388, 1. 389, 25. 396, 1. 403, 35. 404. 405. 406. 416, 5. 425, 35. 431, 25. 435, 30. 437, 10. 445, 35. 447, 20.
 Guilielmus ep. Auraciensis 577, 30.
 Guilielmus ep. Novariensis 270, 10.
 Wilhelmus ep. Numanus 545, 10.
 Wilhelmus ep. Pampulive 546, 5.
 Wilhelmus ep. Papiensis 120, 5.
 Guilielmus ep. Petrogoricensis 578, 1.
 Guilielmus ep. Pictaviensis 578, 1.
 Guilielmus ep. Sanctonensis 578, 1.
 Wilhelmus ep. Siracusanus, legatus Siculorum 572, 15. 25.
 Guilielmus ep. Terdonensis 577, 25.
 Wilhelmus ep. Traiectensis 106, 15.
 Wilhelmus ep. Troianus 572, 15. 25.
 Guilielmus ep. Vapincensis 577, 30.
 Wilhelmus scolasticus eccl. Mindensis 515, 25. 516, 1.
 Wilhelmus I. rex Anglorum et dux Normannorum 600, 5.
 Wilhelmus I. rex Siciliae, Apuliae et Capuae, Siculus 234, 10. 251, 15. 258. 259. 263, 35. 267, 25. 283. 284. 285. 294. 295, 25. 588, 20. 589. 590. 591, 5. 592, 15. filius: Rogerius dux; notarius: Matheus.
 Guilielmus, Wilhelmus II. rex Siciliae 351. 352. 353, 30. 354, 5. 363, 15. 364, 30. 365. 366, 1. 367. 368, 30. 370. 371. 372, 30. 581. 585, 1. 592, 5.
 Wilhelmus princeps Nordmannorum 9, 40.
 Wilhelmus, Guilielmus III. marchio de Monteferrato 187, 15. 242, 15. 285, 5. 286, 35. 294, 30. 296, 35. 299, 15. 308, 15. 338, 20. 340, 30. 360, 30. 361, 10; filius 338, 20; filii 360, 30. 361, 10; terra 361, 30.
 Wilhelmus V. marchio Montisferrati 529, 40.
 Guillelmus filius Murvelli marchionis 509, 15.
 Guilielmus frater Opizonis Malaspinae 299, 15.
 Wilhelmus palatinus comes Lotharingiae, filius Sigefridi 164, 10.
 Wilhelmus comes Burgundiae 98, 5.
 Wilhelmus II. comes Burgundiae 131, 20.
 Guilielmus IV. comes Forcalcherii 337, 30. 338, 10.
 Wilhelmus comes Gebennensis 432. 433.
 Wilhelmus comes de Glizperch 184, 35.
 Wilhelmus I. comes de Iuliac 184, 40.
 Guilielmus comes de Lomello 167, 35.
 Wilhelmus IV. comes Matiscenensis 199. neptis: Beatrix imperatrix.
 Wilhelmus comes 38, 25.
 Guilielmus cons. Lucanus 302, 30. 304, 1.
 Guilielmus Scorpia cons. Placentinus 506, 20.
 Guilielmus imper. aulac notarius 518.
 Guilielmus, Willermus advocatus Aquisgrani, Aquensis 295, 1. 296, 35. 380, 30. 424. 465, 35.
 Wilhelmus de Barce 440, 1.
 Wilhelmus de Belloto Cremon. 437, 5.
 Guilielmus de Biogracano Verce. 507, 40.
 Guilelmus de Bulbone 338, 25.
 Guilelmus de Cario Placent. 405, 1. 406, 40.
 Guilielmus de Castello Papiensis 488, 10.
 Wilhelmus frater Martini de Castello 435, 30.
 Guilielmus de Cumo 492, 30.
 Guilelmus de Fontana 338, 25.
 Guilelmus de Moroz 338, 25.
 Guilielmus de Ossa Mediolan. 431, 25. 437, 15.
 Guilelmus de Palce 338, 20.
 Wilhelmus de Palote 394, 25.
 Wilhelmus de Scalkewic 324, 15.
 Wilhelmus de Urriana, domina Oriana, Orianus Brixianensis 405, 5. 489, 15. 497, 30. 498, 30.
 Wilhelmus Burrus Mediolan. 417, 5. 437, 15.
 Guilelmus Audomarenensis 616, 15.
 Guilielmus Civolla 438, 40.
 Guillelmus Graecus civis Cumanus 493, 40. 494, 45. 495, 35.
 Guillelmus Guibnini Novariensis 368, 40.
 Guillelmus Leccacoryus Placentinus 368, 35.
 Wilhelmus Placentinus 340, 10.
 Wilhelmus Skeluwe 324, 15.
 Willimunt abb. Wirziburch 86, 30.
 Guillencus ep. Lingonensis 578, 1.
 Wilinberch castrum *Wildberg?* 454, 1.
 Willinbach *Wollenbach* 66, 30. 68, 1.
 de Wimereshoim: Wizo.
 Guimundus fil. Petri Leonis Roman. 263. 267, 1.
 de Winec: Kallochus, Otto.
 Winemarus Gandensis 616, 15.
 Winheringa *Winhöring* 65, 30. 68, 1.
 Winisberch *Weinsberg* 190, 30.
 de Winaperch: Thietpertus.
 Winisen curia 205, 40.
 de Winzenburg comes: Hermannus I.
 Wirzebure, Wirzburch, Wirceburgum, Herbiopolis 128, 10. 133, 1. 166. 185, 20. 187. 188, 10. 200, 10. 223, 25. 224, 20. 225, 20. 315, 30. 316, 30. 317, 20. 318, 20. 319. 427, 15. 453, 30. 492, 30. 495, 25. 504, 15; concilium 316, 25. 318, 15; diocesis 59, 20; ecclesia 59, 30. 346, 15; episcopatus 383, 1. 453; episcopus 652, 5; episcopi: Thudo., Burchardus II. Hobbo I. Poppo II. Henricus I. Meginhardus (Mazelinus) I, Adel-bero, Emehardus, Gebohardus, Gotofredus I., Reinhardus; abbas: Willimunt; burcgravius: Poppo.
 Guiscardus, Wizardus comes de Crema 492, 30. 493, 20. 494, 15. 495, 10.
 de Wittinchinstein *Witgenstein* comes: Wernherus.
 Witelo ep. Mindinensis 126, 30.
 de Withelispach, Witelinesbach *Wittelsbach* palatinus comes: Otto.
 Witolt canonicus Augustan. eccl. 126, 35.
 Wizeiacensis *Vezelay* abbas 578, 5.
 Wizenburc, Wizenburgensis *Weissenburg* 331, 15. 383, 15; abbas 184, 30. 633, 5; ministeriales 184, 30.
 Wizenborc, Wizenburch burgum *Weissenburg in pago Nordgau, hodie im Sand* 453, 30. 678; curia regia 648, 10.
 Wizo de Wimereshoim servitor 679, 5.
 Wladislaus v. Wadizlaus.
 Wolfgangus I. ep. Ratisbonensis 633, 20.
 Wolfgerus ep. Pataviensis 390, 35. 524, 10.
 Wolframus comes de Wertheim 184, 40. 226, 15.
 Wolframus frater Sefridi marscalci de Agenowe 501, 5.
 Wolframus de Gidocica 262, 40. 263.
 Wolframus de Lapide 501, 5.
 Golferamus de Petra 440, 1.
 Wolfram 337, 1.
 Wolto ep. Cumanus 18, 30.
 de Wordene: Hermannus.
 Warmatia, Warmatia 113, 20. 161, 30. 205. 206, 10. 226, 25. 229, 1. 322. 323, 1. 642, 25. 661, 35. 663, 30; Vangiones quae nunc dicitur Warmatia 2, 10; cives 389; ecclesia, ecclesiae 184, 35. 321. 322, 20. 389; episcopus 79, 5; porta quae dicitur porta pavonia 86, 15. ecclesia: S. Andreae; episcopi: Ricgauwo, Anno, Ildebaldu, Burchardus I., Hazecho, Arnaldus (Arnulfus) I., Adalbertus, Burchard II., Conradus I., Conradus II., Henricus I.; de domo praepositus: Sifridus; praepositi: S. Pauli, S. Andreae, S. Martini; decanus: Meinhardus; canonici: S. Pauli; familia: S. Petri; vice-domini: Burchardus, Syfridus; theolonarius: Wernherus; scultetus: Rikezo; cives: David, Giernodus, Wernherus thelonarius, Wigandus; de Wormacia: Iudaei.
 de Wormisdorp: Amelricus.
 Wortwinus, Arduinus, Guorvinus protonotarius Friderici I. imp. 353. 365, 15. 367, 20. 371. 372. 377, 30. 581. 583, 25.
 Wortwinus, Ortwinus praepositus 446, 25. 448, 1.

de Wulferbutele: Ecbertus.

Wulferbutel curia regia *Wulferbutel*
647, 10.

X.

Xantensis praepositus: Depoldus.

Z.

Zacheus ep. gentium i. e. Ungarorum
633, 10.

Zacius: Guido.

Zangar 676, 30.

de Zaringia duces: Berthaldus H.
dux Alamann., Bertoldus III, Ber-
tolfus IV.Zeca curia regia *Sezze* 649, 10.Zeya civitas *Cea* 457, 5.

Zelagia: Rainaldus.

Zellorigo civitas *Cellorigo* 454, 20.S. Zenonia insula, palatium Veronae
30, 5. 426.S. Zenonia ripa 35, 15. 42, 35. 155, 20.
174, 5. 212, 30. 376, 40. 529, 5.

Zeno notarius 340, 35.

Zerego civitas *Cerezo de rio Tiron*
464, 20.

de Zolren comes: Gotfridus.

Zopolus: Petrus.

Zosimus papa 15, 25. 669, 15.

GLOSSARIUM.

SCRIPSIT IACOBUS SCHWALM.

abinticus *glossa*: id est nepotes
90, 25, 30.

absarius 663, 20.

acolitus 534, 1.

actionarii forenses ecclesiae 73, 30.

admissarii equi r. stuot.

adsaltum, saltum facere 46, 25. 117, 10.

advocacia 181, 25. 198, 10. 385, 35.
387, 10; advocacie beneficium
219, 20; advocacie placita tenere
181, 20; advocacie regni 141, 10. 25.

advocaticus 382, 30.

advocatio 81, 15. 20. 615, 1.

advocator *advocatus* 29, 25.advocatus 181, 15. 25. 188, 40. 216, 219,
25. 257, 5. 309, 5. 380, 1. 5. 357, 5.
458, 1. 25. 30. 458, 35. 601, 40. 604, 40.
607, 20. 614, 30. 640, 30. 25. 30. 650, 15;
advocatorum ius 181, 20; advocatus
maior civitatis 387, 10. 15; advo-
catus principalis 219, 20.aguso *marescalcus* 643, 20.

albergaria 244, 30.

allodium, alodium 199, 20. 247, 1.
250, 30. 271, 15. 20. 281, 35. 293, 25.
316, 30. 318, 20. 357, 20. 382, 10. 40.
395, 5. 10. 423, 15. 20. 441, 5. 453,
25. 30. 454, 1. 455, 15. 480, 40. 464,
15. 20. 649, 1; allodium infeudatum
247, 1.almutium *capucium* 262, 35.

ammiratus magnus 590, 25.

angaria 227, 35. 228, 40. 389, 30; an-
gariarum praestationes 245, 1.

apochrisarius 327, 35.

apostolicus i. e. papa 397, 25.

apparitores publici 73, 25.

appellationes 589, 20. 40. 593, 40;

appellationum ius 429, 35.

aquae purgatio 617, 5; aqua bulliens
644, 5. 10. 35; aqua calida vel frigida
228, 20; aqua frigida 604, 25. 607, 5.
608, 35. 612, 35.

aquaticum 244, 20.

aqueductus 323, 30.

aquistum *pro* adquisitum 396, 5.arcarii 239, 10. 470, 30. 472, 5; ar-
chati 469, 15.archipresbyteratus 95, 30. 116, 35;
archipresbiter 566, 5. 567, 15. 574, 5.
575, 10. 20; decani quos archi-
presbiteros vocamus 567, 1.

arcobulstarius 199, 20.

argentaria *argentifodinae* 244, 25.
245, 5.

arimanni, arimanniae 244, 30.

arrha 454, 20. 455, 10; donatio prop-
ter nuptias quae vulgo dicitur
apud Romanos *doaire*, apud Hi-
spanos *arrhas* 453, 30.assallire 598, 20. 600, 30. *v. etiam* ad-
saltum facere.

asteros hant, calida manus 196, 10.

atramentarium 655, 20.

auctoritas *carta* 234, 5.balivus, bailivus 354, 15. 616, 45.
617, 5.bancaticum *tributum ex bancis* 244, 25.bandum *revillum* 261, 1. 10. 266, 1.bannire 432, 35; bannire ad placitum
3, 25; bannitus 487, 25. 30; ban-
nitum ieiunium 89, 10. 638, 20.bannus 3, 30. 35. 46, 10. 20. 49, 35.
124, 20. 127, 20. 155, 30. 174, 15. 181, 20.
213, 1. 228, 5. 25. 243, 20. 283, 15.
294, 15. 20. 297, 30. 298, 20. 45. 301, 15.
305, 15. 309, 1. 332, 30. 361, 40.
377, 10. 404. 468, 25. 470, 10. 471, 30.
474, 15. 40. 481, 25. 487, 40. 493, 35.
507, 20. 509, 15. 529, 20. 605, 30.
608, 1. 613, 15. 630, 35; bannum
reutr. 485, 35. 486, 1. 5; bannus
consuetus 646, 1; bannus comitis
646, 1; banni ecclesiae collati
309, 1; bannus episcopi 460, 1. 5.
642, 1. 40. 644, 15; bannus impe-
rialis 217, 5. 218, 1. 432, 20. 433, 10.15. 447, 10. 508, 40. 510, 30; banni
imperiales 309, 5; bannus proscriptio-
nis 450, 25; bannus regalis
461, 15; bannus silvestrium et
ferinarum 684, 20.baro, barones 169, 40. 205, 1. 251, 20.
331, 30. 35. 392, 5. 388, 5. 461, 10.
478, 5.batalia *enolumentum duelli* 244, 25.
beneficiatus 427, 5.beneficium 230, 10. 40. 231, 15. 45.
232, 15. 233, 30. 234, 35. 235, 1. 5;
beneficium ecclesiasticum 196, 25;
beneficium scolasticum 515, 25;
beneficii successio 681, 1.beneficii, beneficiale ius 188, 40.
196, 1. 20. 219, 30. 331, 1; bene-
ficioium iura 678, 25.

bergamenum de terra levare 655, 20.

birsare 241, 20.

blava *bladium, frumentum* 507, 5. 10.bluathram, leve thugellum quod bl.
vocant 643, 15.

brunia 662, 15. 30.

bunarius 663, 20.

burgban 184, 5. *v. etiam* praefectura.

burgdink 184, 10.

burgenses 298, 20. 335, 35. 458, 15.

burgum 298, 30. 453, 30. 35. 454, 1.
456, 15. 499, 25. 600, 30.

buringus 663, 15.

burkgravius 184, 1.

buscalia *buschwerk* 46, 5.caballaria *mensura terrae* 293, 25.
480, 40.caballicatio *expeditio* 601, 10. 15.

caballus 612, 40. 679, 10.

cambium 91, 1; cambium facere 682,
10; cambire 227, 30.

cumentius 81, 20. 184, 5. 643, 20.

663, 5.

cemerlongus 403. 404. 405, 20.

- capitaneus 242, 15. 245, 20. 246, 1. 301, 5. 393, 10. 681, 5.
 capulum *lignatio*, capulum *facere*, capulare, capulari 35, 10. 15. 30. 25. 42, 30. 35. 43, 1. 5. 124, 13. 155, 15. 20. 25. 174, 1. 5. 10. 212, 25. 30. 35. 529, 5. 15; capulum *silvarum* 45, 25.
 carruta 648, 1. 10.
 carrotium 281, 30.
 casa 436, 35.
 casumentum 355, 5. 464, 20. 25.
 castellanus 379. 392. 393, 5. 394, 30. 40.
 cellarius 88, 1.
 census *servitutus* 47, 30.
 centurionum iura 141, 10. 25.
 cerevisia 648, 1. 678, 35.
 cern *v. hospitari*.
 certificare 421, 45.
 cirographare 268, 20; *cerografizare* 423, 40.
 cyrographum 268, 1. 408, 20.
 citatio legitima 432, 15.
 clamor populi 196, 25.
 de clavibus *committendis potestas* 183, 20. 25. 184, 20. 25.
 clericatus 534, 20.
 clientela principum 662, 30.
 coangelicus 533, 1.
 coenobiu 446, 5. 447, 30.
 colibertus 601, 40.
 collatio extraordinaria 245, 1.
 collegium 434, 15. 438, 5.
 collecta, colletta 289, 10. 15. 310, 5. 389, 20. 25. 30. 443, 15. 485, 35. 486, 1. 5.
 colta *collecta* 342, 35. 345, 1. 348, 5.
 comes terrae 601, 10.
 comestabulus magnus 585, 1.
 communantiae *bona communis* 396, 30.
 communis 242, 30. 393, 10. 461, 15.
 compagna 440, 25.
 comparitas 612, 30.
 compositio 196, 10. 228, 30. 399, 30.
 comprovinciales 161, 30. 357, 1. 612, 10. 622, 15.
 concambium 236, 5. 239, 1. 421, 20. 25. 495, 5.
 concanonici 321, 25.
 conditio pacis 612. 613, 1. 5. 10.
 conditionalis *expeditio* 612, 35; *condictionalis lex* 613, 10.
 conditiones et *conditio tributa* 485, 35. 486, 1. 5.
 conductus 256, 10. 258, 40. 385, 35. 407, 25; *imperialis* 335, 15; *regis* 504, 30. 505, 10.
 coniurationes in *civitatibus* 246, 10. 15.
 conquistare 285, 30. 295, 10. 476, 30. 482, 20.
 conscriptio cartarum 28, 20. *c. scriptio*.
 consulatus 242, 30. 35. 397, 25. 400, 40. 413, 5. 20.
 consules 242, 30. 401, 15. 407, 30. 408, 5. 418, 30.
 contio 298, 25.
 contrada 189, 1.
 coronationis ordo 143, 1. 147, 40.
 cratare *v. gretare*.
 credentia 302, 30 *et saepius*.
 crux regis 129, 10.
 cultellus 655, 10.
 curcia, curaria rerum *venalium teloneum ex mercibus* 407, 15.
 curia civitatis 73, 25. 77, 5; curia *claustralis* 458, 20; curia *nobilis* 649, 10; curiae *mos* 290, 35. 291, 20.
 curtes *claustrales* 458, 1. 20; *curtes regni* 139, 1. 141, 10. 25.
 dagwardus, dagowardus, dagewarda 642, 5. 10. 30.
 dapifer 88, 5. 183, 1. 25. 184, 5. 20. 663, 5.
 datita, dacita *rectigal* 293, 30. 481, 1. *debitum fidelitatis et banni* 468, 20. 25. 470, 10. 471, 30.
 defectare 604, 20. 25. 607, 1. 5.
 degerare *pro deierare* 432, 20.
 denarii *infortiatii* 498, 35.
 dextrarius 240, 10.
 diffudicare 238, 20. 461, 15.
 diffinitum 610, 20.
 disbrigatum castrum 285, 1. 10. 476, 1. 10.
 districtus 217, 10. 244, 30. 247, 1. 379, 25. 380, 5. 10. 393, 20. 394, 25. 398, 15. 434, 20. 437, 30. 474, 1. 517, 20; *districtum* 486, 1.
 doaire *v. arrha*.
 domestici palatii 77, 1.
 dominatus 650, 25.
 dominicata 641, 5. 642, 5.
 dominium *laicae personae* 216, 15.
 dominus maior 248, 30. 35.
 drappus *Gallice: drap* 7, 15.
 drietum 293, 30. 481, 1.
 drittura, dritum 288, 20. 474, 20.
 drüch, pedica *quam vulgo dr. dici-mus* 615, 1.
 duellum 101, 1. 195, 20. 196, 5. 197, 30. 240, 5. 10. 335, 10. 407, 25. 617, 5. 25. 642, 20. 25. 644, 5. 25. 35. 684, 25.
 emphitheosis 50, 10; *emfiteosis iura* 300, 45.
 emunitas *v. immunitas*.
 episcopium 636, 10. 638, 20.
 episcopus *diocesianus* 450, 25.
 epistolarius 34, 20.
 equaricia *equorum greges* 88, 1.
 equitatura 458, 25.
 excurbitare *niederwerfen* 602, 10.
 exlex 382, 10.
 fluida 642, 15.
 fuidosus 604, 1. 605, 1. 606, 30. 607, 20.
 fulsegriavius 422, 20.
 vara *Germanice: geverde* 334, 25. 395, 10.
 favoralis 357, 1.
 felonis 305, 20.
 ferrum calidum 601, 25; ferrum *candens* 515, 35; ferrum *ferrens* 644, 35; ferrum *ignitum* 228, 20. 617, 5.
 festuca *nodata* 655, 10.
 feodalis *causa* 516, 20; *feodale, feudi ius* 236, 1. 385, 25. 429, 20. 450, 35. 516, 20.
 feudum 235, 5; *feodum hereditarium* 460, 5; *feodum rectum* 426, 15; *feudi alienatio* 209, 5; *feudi investitura* 208, 10. 248, 10; *feoda conferre, conducere* 684, 5. 15. 40; *in feodo dare* 467, 1.
 fetum *rectigal* 393, 35. 401, 35. 414, 5. 10.
 fidelitas 104, 20.
 fidelis *casallus* 105, 10.
 fimare 641, 5.
 fiscalis *vir* 642, 30. 643, 20.
 flagilinus *homo* 641, 30. 642, 1. 10.
 foderare 283, 15.
 fodrari 480, 30.
 fodrum, fofrum 46, 10. 91, 5. 155, 30. 174, 15. 212, 40. 241, 35. 244, 15. 297, 30. 298, 1. 302, 35. 310, 5. 342, 35. 343, 25. 344, 20. 345, 1. 347, 20. 348, 5. 377, 10. 396, 30. 400, 10. 412, 10. 442, 15. 485, 35. 486, 1. 5; *fodrum consuetum et regale* 402, 30. 415, 15; *fodrum imperiale* 298, 1. 303, 20. 310, 10. 421, 15; *fodrum regale* 399, 25. 468, 30. 469, 40. 471, 15. 30. 496, 25. 500, 1.
 forensis 74, 45.
 forestarius 88, 1.
 forestica 244, 25.
 fortia, forcia 285, 30. 286, 6. 287, 35. 288, 5. 10. 295, 10. 15. 296, 20. 379, 25. 380, 10. 15. 430, 25. 476, 5. 30. 50. 482, 20. 25. 493, 20.
 fortia *festung* 298, 30. 35.
 fortitudo *festung* 189, 5. 395, 10.
 forum *marktwaare* 241, 5.
 frumentarius 88, 1.
 fundicus 293, 30. 480, 45.
 furni 244, 25.
 gastaldo 294, 35. 481, 45.
 gawertschin, *usurarii publici quos vulgus vocat g.* 684, 45.
 gretare, cratare 79, 25. 81, 5.
 gu - r - w -
 halperga 662, 1. 20. 35.
 harnascha, harnasch 240, 1. 20. 25.
 hereditalis 641, 5. 643, 10; *hereditarium ius* 222, 10. 227, 20.
 herscilt *v. regalia*.
 hominum 250, 25. 304, 35. 305, 15. 20. 367, 10. 15. 337, 35. 465, 20. 662, 15;

- hominum facere 170, s. 455, 25. 464, 20; hominum et legitatem facere 464, 10.
- homologus 684, 25.
- hospitare 480, 30; hospitari quod dicitur cerni 392, 25.
- hospitorium ius 338, 1.
- hostanditiae 209, 5.
- hostia publicae 432, 35.
- hostis, ostis *expeditio* 209, 5. 285. 286, 25. 293, 10. 15. 294, 20. 295, 10. 15. 296, 20. 475, 25. 30. 40. 476. 477, 20. 480, 20. 25. 481, 35. 482, 20. 25. 483, 20.
- hovostete, arcae domuum quas h. vulgo vocamus 614, 5.
- immareidus 79, 5.
- immunitas, emunitas 210, 10. 336.
- imperatorius frater 633, 10; ius imperiale 304, 30. 307, 5; imperii districtus 464, 15.
- inbeneficiare, inbeneficiatus 204, 40. 205, 1. 10. 15. 215, 30. 219, 30. 35. 351, 35. 467, 35. 516, 20.
- inferiora 656, 10.
- infertor 70, 10. 643, 20.
- infeudare, infeudare 369, 30. 460, 1. 479, 10. 15; infeudatio 467, 5. 479, 15; infeudatus 208, 10. 247, 5. 248, 10.
- intendimentum 512, 15. 30. 35.
- invadiare 196, 15. 204, 40. 205, 15.
- investire 141, 10. 142, 15. 20. 145, 10. 15. 199, 10. 15. 297, 25. 299, 1. 305, 15; investire per ense 283, 35. 474, 40; investire virga pastoralis 84, 35.
- investitio 145, 10.
- investitor 197, 5. 10.
- investitura 137, 15. 20. 142, 25. 145, 10. 147, 10. 148, 1. 149, 1. 25. 150, 20. 30. 157, 30. 158, 25. 159, 25. 204, 25. 207, 1. 208, 5. 209, 1. 297, 25. 303, 30. 308, 1. 302, 5. 373, 5. 397, 30. 35. 398, 1. 5. 399, 30. 401. 413, 10. 15. 25. 563, 25. 564, 20. 660, 15. 665, 40. 673, 30. 681, 15. 682, 10; investitura beneficii 680, 1. 682, 5; investitura consularis 300, 25. 408, 5. 10. 418, 10; investitura corporalis 307, 35; investitura episcoporum 665, 35. 666, 15; investitura manus laicæ 141, 15; investitura praedii 29, 10; investiturae donum 197, 5.
- iudaizare 74, 15.
- indices electi 645, 15; indices palatini 74, 10; iudex maior 246, 5; minor 246, 10; iudex provinciae 451, 40.
- iudicatura 378, 15.
- iudicarius ordo 198, 10. 432, 25.
- iudicium i. e. iudicium Dei 101, 5.
- iuridictio plena 396, 30.
- iusticiarius 373, 25.
- laicorum habitatio infra muros monasterii 184, 20. 25.
- lantgravii 450, 10.
- larum possessor 663, 20.
- laudamentum, laudum 422, 30. 460, 5. 10. 485, 15.
- latus 88, 10.
- legatarius 94, 20. 42, 5. 123, 35. 154, 35. 178, 20. 212, 1. 376, 15. 523, 25.
- legationes 589, 30. 40. 598, 40.
- legitatus, hominum.
- libellariae, libellaria 116, 30. 398, 10. 491, 20. 413, 30.
- libellarius 57, 25.
- libellus 50, 10. 91, 1. 176, 15. 207, 30. 247, 25; libelli tertii et quarti generis 325, 5.
- ligius homo 423, 20.
- ligium hominum 590, 10. 594, 20.
- litania 453, 20.
- literatura 321, 1.
- literae vocationis 320, 1.
- lito 603, 30. 609, 1; litones ecclesiae 458, 25.
- locationes 325, 5.
- locus capitalis 510, 10. 30. 25.
- magister loci 642, 1; magister villae 609, 5; magistri iusticiarii 585, 1.
- maiores civitatum et villarum 456, 40; maiores platearum 667, 40.
- mallus 5, 25; mallus publicus 645, 25.
- maltolletum 300, 35.
- mancusus 34, 35.
- mansio hereditaria 183, 40. 45.
- mansionarius 663, 30.
- mansus regalis 678, 25.
- marbutini 305, 5.
- marchia imperii 423, 20. 25; marchiae dignitas 423, 25.
- marchisia 616, 20.
- marscalcus, marschalchus, marscalcus 240, 30. 241, 1. 15. 429, 35. 458, 20. 663, 5.
- marina *fem.* 285. 476, 25. 30. 40.
- maritima *fem.* 293, 10. 294, 25. 480, 20. 482, 40.
- medo *Germanice: meth* 678, 30.
- mercatus, mercatus communis 42, 20. 124, 5. 139, 1. 141, 25. 155, 5. 173, 35. 212, 15. 376, 30; mercatum *neutr.* 343, 25. 344, 20. 347, 20. 402, 25. 415, 20.
- mercimonium 227, 30.
- merinus i. e. maiorinus 456, 35.
- miles episcopi 650, 20.
- militare ius 650, 25.
- militia 141, 5; militia regni 141, 30.
- minister loci 640, 40. 642, 1. 643, 1. 5.
- ministerialis, ministeriales 182, 5. 184, 20. 198, 15. 199, 20. 205, 1. 40. 215, 30. 318, 5. 357, 5. 381, 15. 382, 35. 385, 35. 387, 5. 388, 35. 423, 25. 427, 5. 449, 25. 450, 1. 467, 10. 35. 468, 1. 515. 608, 25. 30. 609, 1. 640, 20. 641, 5. 643, 20. 644, 20. 662, 30; ministerialis beneficiatus 516, 20; ministeriales ecclesiae 467, 35. 468, 1. 5. 501, 20. 25. 516, 20; ministeriales imperii 143, 15. 501, 20.
- ministerialium ius 501, 20. 25; ministeriales regni 183, 25. 45. 184, 25. 201, 15; ministeriales regni maiores 209, 5; ministerialis res 643, 5.
- ministerium 183, 1.
- missaticum 14, 10.
- molendina 244, 15. 25.
- monarchia 258, 10.
- moneta publica *laudeswahrung* 47, 30; monetae faciendae ius 217, 15.
- monetarius 227, 30; monetaria domus 227, 30.
- mundiburdium 17, 25.
- mundiburdus 642, 40.
- mundualdus 283, 10. 474, 10. 480, 30.
- municipium 396, 30.
- mutatoria vestes *preciosae* 88, 1.
- notarius 176, 15.
- nummularius 119, 10.
- oblata *fem.* 630, 40.
- obstructio 323, 35. 324, 1.
- oeconomus u. yconomus.
- offeritionis cartula 655, 10. 15. 20.
- officia 183, 1. 5; officia episcopi 479, 10. 15.
- officialis 523, 20.
- officiarius 616, 45.
- officiatus 424, 15. 515, 25. 30. 35.
- officionarii 663, 5.
- ornatus grisiorum et variorum 274, 35.
- palacium 46, 1; palatii proceres 249, 10.
- palatini comites 450, 10; palatini indices 207, 35.
- palefridus 228, 40. 240, 10.
- paraboli *permisus* 238, 30 *et suspissime.*
- parangariae 245, 1. 389, 30.
- parata 343, 25. 344, 20. 347, 20.
- paratica *fem.* 429, 30. 35.
- pares civitatis vel episcopatus 402. 45. 415, 30; pares curiae 249, 1.
- parlamentum 303, 10.
- patriarchium, patriarchivum 46, 1. 533, 35. 534, 1. 539, 5. 542, 25.
- patricius, patriciatus dignitas 660. 5. 15. 665, 35. 45. 666, 10. 15. 30. 667, 1. 668, 1. 669, 10. 673, 25.
- pax antiqua 381, 15; firma 381, 25; plena 381, 30; publica 615, 30; sancta 601, 1.
- payanni 611, 10. 15.
- pecunia palatii 294, 5. 481, 20.
- pedagium 244, 25. 283, 20. 325, 10. 393, 10. 395, 20. 402, 20. 407, 15. 415, 5. 440, 20. 474, 20. 485, 5. 10. 35. 576, 25.
- pedaticum 243, 10. 244, 15. 293, 30. 297, 30. 481, 1.
- pedissequarum servitium 678, 30.
- pensio 298, 5. 300, 40; pensio constituta 427, 20.

- phundich, libralis quot vulgo ph. dicitur 522, 15.
 pignoratio 36, 5. 41, 30. 35. 42, 15. 441, 5.
 pigritari 421, 40.
 pillois ducalis 684, 10.
 pincerna 81, 25. 88, 6. 183, 1. 25. 184, 20. 643, 20. 663, 5; pincernarius 70, 15.
 piscaria 244, 15.
 placitare 184, 5.
 placitum comitis 645, 30. 35; placitum iniussum 643, 25; placitum legitimum 643, 10; placitum et districtum tenere 300, 25.
 plagia 474, 10.
 platen publica 502, 10.
 plateaticum 325, 10.
 plebani ecclesie 331, 1.
 plebeius 612, 30.
 plebs *parrochia* 84, 10. 25. 30. 35.
 podus 469, 10. 470, 20. 472, 1.
 portaticum 325, 10.
 possessio tricennalis 20, 35.
 postudex 452, 5.
 potentates 650, 15.
 potestaria 517, 45.
 potestas, potestates 288, 20. 293, 20. 294, 30. 361, 35. 373, 25. 456, 40. 474, 10. 480, 30. 481, 40. 482, 5. 517, 40; potestas recta 656, 15.
 praemata r. sanctio.
 praebenda 180, 20; 331, 1.
 praefectura 184; praefectura urbis quae vulgo dicitur burghan 184, 45.
 privilegium 572, 1. 5. 573, 25. 574, 5.
 precaria, precariae 91, 1. 116, 30. 398, 10. 401, 20. 413, 30.
 prebyteri parrochiani 318, 5.
 primates 612, 10. 616, 25.
 primatus sedis apostolice 652, 10. 15.
 primitiae 547, 30. 597, 40.
 princeps imperii 423, 20.
 principes laici 447, 1.
 processionarius 667, 40.
 professores legum 249, 10.
 proscriptio imperialis 450, 1.
 prostibulum 533, 30.
 pugna *duellum* 29. 30, 1. 37, 15. 64, 25. 104, 20; pugnare, pugnator 29, 30.
 ramus arboris 655, 10.
 reatus maiestatis 385, 25.
 rector, rectores 610, 25. 614, 30.
 regalis exeditio 245, 1; regalis iusticia 300, 40.
 regalia, regalium ius, ius in regalibus concedendis 297, 30. 388, 10. 20; regalia iuri 244, 25; regalium usus 446, 5. 447, 25; regalia imperii 427, 15. 40. 429; regalia quod hercilt dicitur 188, 40; regalia insignia 129, 10.
 regis lancei 129, 10.
 regionarius 607, 40.
 regnum 610, 15; regni ambitus 227, 30.
 reisa 451, 1.
 reliquiae 451, 1.
 remanere *intr.*, (*Germanice: unterbleiben*) 239, 20 et *saepius*.
 responsabilis 386, 25.
 restitutiones in integrum minorum 214, 25.
 riparum leges 45, 25.
 ripaticum 34, 15. 42, 1. 123, 30. 154, 35. 173, 20. 212, 1. 244, 25. 35. 297, 30. 325, 10. 376, 10. 528, 20.
 ruga *Gallice: rue* 283, 30. 293, 30. 474, 30. 480, 45.
 sabbatum *neutr.* 597, 25.
 sacramentum calumniae *roreid* 450, 20. 451, 5; militiae 193, 25; regale 645; 15; sacramenta generalia 431, 10; sacramenta puberum 246, 25.
 sagittarius 298, 20.
 salvamentum 297, 20. 25. 298, 10. 300, 20. 303, 30. 333, 10.
 sanctio praemata 500, 40.
 sarganti 515, 1.
 scabinus, scabini 309, 5. 384, 30. 35. 40. 642, 15. 35. 645, 35.
 scachator 117, 5.
 schacum, scachum, scachus 29, 20. 117, 10. 598, 15.
 scamara *depraedatores* 33, 25.
 sceptrum 161, 20. 25; sceptrum imperiale 445, 30.
 scriiniarius 147, 25. 149, 30. 260, 35. 266, 10.
 scriptio 29, 5. v. conscriptio.
 scolares 249, 10. 20. 25.
 sculdasi 30, 1.
 scultetus, sculhetas 227, 20. 309, 5.
 senatores terrae 77, 1.
 senescalcus 456, 35.
 senior, seniores 90. 91, 1. 105, 10. 176, 5. 10. 602, 10. 644, 25. 656, 20. 25.
 sententia antiqua 198, 5; capitalis 195, 15. 20; 381, 35. 608, 30. 612, 25; iudicialis 432, 20. 30.
 servitium regale, regale seu imperiale 304, 20. 307, 1. 647. 648. 649, 1. 5; servicia episcopalia 204, 10. 205, 35.
 sestaria vini et frumenti 244, 25.
 signa castrorum 239, 25. 30.
 simoniacus, symoniacus 560. 551. 561. 565, 35. 566, 35.
 symonia 578, 25. 35. 580, 15.
 skifati 590, 10. 594, 25.
 soldarii 427, 25.
 solidi *Germanice: sold* 238, 20.
 soumarius 663, 1. 15.
 stadicare 333, 20.
 stadicum *pignus* 332, 35.
 stipendia militiae 247, 10.
 stratae imperiales 427, 35.
 stuat, equi admissarii qui vulgariter st. vocantur 613, 1.
 subadvocatus 219, 20. 25.
 substantia 601, 5.
 suffraganei 444, 35. 446, 35.
 superiora 655, 10.
 thelonarius 88, 1.
 teloneum, theloncum, theloncum, tholoneum, toloncum 139, 1. 141, 35. 180, 20. 217, 10. 218, 1. 226, 25. 30. 35. 227, 30. 243, 10. 244, 15. 35. 297, 30. 394, 25. 396, 30. 407, 15. 440, 20. 576, 25; theloncum imperiale 226, 35.
 tenementum, tenimentum 309, 36. 325, 5. 362, 35. 590, 5. 594, 20.
 tenuta 380, 5. 10. 485, 10. 486, 5.
 tiparium 590, 20. 594, 30.
 transalpinare 297, 25.
 transiturae 45, 25.
 treuga, trougua, tregua 283, 45 et *saepissime*.
 treuguani electi 361, 40.
 trouva (Dei) 64, 25; trevia 601, 5. 15; treuua 602, 5. 10; treva Dei 597, 598, 15. 25. 30. 599, 15. 20; pax quae vulgo trevia Dei dicitur 600, 25.
 trutina 334, 25.
 usantia 293, 30. 437, 30. 481, 1.
 usurarii r. gawertschin.
 vadiari, wadiare 5, 25. 642, 5. 25. 644, 30.
 valvasor, valvasores, vavassores, vavassi 90, 15. 25. 30. 242, 15. 245, 20. 251, 20. 300, 15; vavassores maiores 246, 1. 681, 5; minores 246, 1.
 vasallus, vasallus, vassalli 103, 40. 104, 35. 209, 1. 5. 247, 25. 248, 20. 25. 30. 35. 340, 5. 344, 20. 347, 20. 398, 1. 5. 401, 15. 20. 413, 25. 447, 1. 451, 20. 25. 493, 35. 679, 30. 684, 20; filius vassalli 248, 25; vasallus vassalli 248, 30; vassalli ecclesiae 363, 1. 373, 5.
 vestitura 645, 40. 646, 1.
 vexillum 258, 30; vexillum imperiale 386, 1. 485, 15; vexillo investire 484, 25.
 via regia 225, 40.
 viaticum 241, 35.
 vicarius 378, 15. 642, 25; vicarius comitis 617, 5.
 vicecomes 124, 20. 174, 30. 213, 15.
 vicdominus 640, 20.
 villicus, villicatio 515, 25. 30. 25; villicus ecclesie 458, 35.
 vocatia *praestatio incerta* 679, 1.
 wadiare r. vadiari.
 quanto et guasio terrae 655, 10.
 guardia 380, 1. 25. in *guardia dare* 379, 30.

warentis *fidelissar* 29, 20.

wurpuro 655, 10.

wuuasio r. guanto.

weidelude, indagatores ferarum quos
w. dicimus 381, 20.weregoldus, werigoldus 79, 30. 81, 5. 10.
101, 1; widrigoldus 641, 30; weri-goldum, werigoldum 126, 20. 127, 20.
643, 30. 644, 5. 10. 15.guerra, werra 284, 35. 40 et *suepissime*;
manifesta 450, 5; propria 450, 1;
recreduta 283, 45. 284, 10. 40. 285, 40.
286, 5. 294, 40. 295, 25. 355, 15. 394,
5. 30. 475, 5. 15. 45. 476, 35. 45. 482,
5. 35; wira 283, 40. 284, 15. 285, 1. 10.287, 35. 288, 5. 392, 15. 394, 5. 30.
428, 20. 475, 1. 20. 476, 1. 35.wiebore, municio nova quae vulgo
dici possit w. 387, 15.

guidare 298, 10. 303, 25.

ycononus ecclesiae 458, 35.

ADDENDA ET EMENDANDA.

Pag. 8, lin. 4 pro celeberrimi lege celeberrimae. — p. 10, l. 45 pro comites lege comitis. — p. 19, l. 40 adde adnotationem 'Concil. Arelat. VI. u. 813 c. 4 ed. Mansi XIV, 59'. — p. 22, l. 31 pro te lege de. — p. 24, l. 30 pro astericis lege astericis. — p. 35, l. 30 pro omninodo lege omnimodo. — p. 38—43 nr. 17. 18. 19 interim edita sunt DD. II, nr. 298. 300. 299. — p. 40, l. 18 unum (pone ante vocem libenter. — p. 50 nr. 29. Accipe quae monuit vir cl. Bresslau de subscriptionibus: 'Nominis episcoporum minime ab ipsis episcopis, sed, paucis exceptis, a librario, qui textum scripserat, exarata sunt. Subscriptio Willigisi Moguntini exarata est a clerico quodam Moguntino, qui a. 1008 scripsit praeceptum Heinrici II. ecclesiae S. Stephani indultum, Stumpf 1492; duae ultimae subscriptiones non a librario, sed aut ab episcopis ipsis aut ab eorum clericis exaratae sunt. Voces interlineariae supra subscriptionibus Iuvavensis et Coloniensis ab ipsis archiepiscopis additae esse videntur. Corroboratio episcoporum ergo solis crucibus ab eorum manibus depictis facta est. Episcopi autem cruces suas partim prae subscriptionibus, partim post eas, partim supra eas posuerunt. Qua re diligentius perpensa, apparet, solos episcopos Coloniensem et Gemensem cruces non apposuisse ideoque scriptum non confirmavisse.' Praeterea vir cl. Bresslau aliter legit haec: p. 59, l. 37: pro Vuormaciensi prius spirensi scriptum erat, iam deletum; p. 60, l. 4: Gloriosissimus; l. 33 Mimigarduordensis. — p. 80. 81 nr. 36. Vir cl. Bresslau nos docuit, apographon autographi Hersfeldensis (cod. 2) exstare in Diplomatario Hassico tom. I, p. 145, quod asservatur in bibliotheca Casselana Mss. Hass. fol. 109; cuius ope docemur, autographon illud plus convenisse cum Puldensi, quam editio Wenckiana ostendit. Delendae namque sunt adnotationes nostrae f (utrinque 2), l, m, t, v; praeterea verba indictione VII. (not. w) in exemplari Hersfeldensi non desiderantur, sed potius testante diplomatario supra leguntur post MXXXIII; p. 81, l. 22 pro adquirere legendum est adquisit; mala lectio adquirere in 1 orta est enim e lapsu calami viri d. Foltz; p. 81, l. 36 pro vero dipl. habet autem. — p. 94, l. 45 pro Imolensis cum codice lege Iesolensis. — p. 100 nr. 52. Codicis Mutinensis textum, fol. 105 eadem manu ac Decretum Burchardi exaratum, a. 1392 contulit vir d. Simonsfeld; cuius variam lectionem hoc loco adnotamus: p. 100, l. 31 H; sedis — omnibus Longobardis desunt; l. 23 solertium; l. 24 virtutis; l. 25 recompensetur; l. 30 audimus — Turrego in — Langobardorum; l. 32 auctoritate approbatam sanctivimus; l. 33 in consensu pro consentiens; l. 34 rerum suarum; p. 101, l. 2 wdregello — reliqua — eidē; l. 4 voluerit, per duellum; l. 5 liber est se — iudicium defendat; l. 6 autem deest — sanctimus; l. 8 eveniat — suorum bonorum pro nostrorum; l. 10 Turrego — indiet. — p. 135, l. 7 pro potissime lege potissimum. — p. 139, l. 23 pro e lege est. — p. 141, l. 16 lege Gregorius et (deest V) Urbanus II. — p. 148, l. 7 pro Bonus senior lege Bonussenior. — p. 161 nr. 108. Textum codicis Mutinensis fol. 2 manu saec. XII. exaratum contulit vir d. Simonsfeld: l. 18 H; l. 19 electionem; l. 22 iudicio vel consilio; l. 23 regalia sine exactione — ex huiusmodi iure; l. 24 partibus et consecratus imperii infra — regalia sine exactione; l. 25 ex huiusmodi iure — exceptis huiusmodi que; l. 28—29 Do — discordiae. De — prestabo; l. 26 querimonia mihi. Textus igitur proxime accedit ad textum A 4. — p. 168 nr. 114. Encyclicam de Anacleto damnato opus falsarii esse, comprobare conatus est Bernardi 'Jahrbücher Lothars III.' p. 847 sq. At eius argumenta, quamvis gravia sint, nobis non sufficere videntur. Addimus hoc loco variam lectionem apographi Falkei, quod inter eius schedas tom. I, p. 529 in tabulario Guelpherbytano asservatur, quam viro cl. Zimmermann debemus: congruit potissimum cum editione Schatenii (3): p. 167, l. 2 hae litterae; l. 4 Romnae ecclesiae; l. 5 adacitis; l. 13 constitutionna; l. 14 pronunciasse; l. 15 universalis; l. 17 Lateranensi ecclesiae; l. 20 munitiones et obsides; l. 22 Pacem ergo sine off. sang. ref. in ecclesia Dei; l. 23 pro nobis ipsos; l. 24 utpote pacis; l. 25 Cent. Per. Frua-genis; l. 28 deest sepe; l. 30 deest sunt; l. 31 sq. Northerto Magdenburgensi cano. n. et Adelberto B. a. et Dethardo Osenbrugensi, Bernardo Patherbrunnensi, Anselmo Brandenburgensi et Burchardo Par-

niensi, Richardo Albensi, Odalrico Astensi, Odalrico Cramonensi, Gregorio Ypociensi episcopis et abbatibus Heiarico Fuldensi, Adalberone Nuenburgensi et Lanenburgensi; proe. Alberto et Heinrico march., Ottone, Sigifrido vex., Herimanno, Wilhelmo de Lou., Gothone de Marchwingo, Hildebrando etc. usque de Casselo. — p. 181, l. 46 pro Mosellam lege flumen Glan. — p. 190, l. 21 pro centubernium lege contubernium. — p. 207, l. 33. 34 emendandum est honor . . . minuebatur. — p. 281, l. 8 pro Iohanni lege I(voni). — p. 330, l. 5 et p. 344, l. 3 pro Tonini lege Tononi. — p. 300, l. 41 pro XVI lege XI. — p. 364, l. 34 dele rocem scilicet, quae deest in B; A autem posuit scil pro kal. errore librarii. — p. 368, l. 1 pro lectione codicis Dominici de Brici emendandum est domini Udelrici. — p. 386, l. 30 nota in ponenda est post rocem Gelenhusin. — p. 437, l. 24 pro protectione lege protectionem. — p. 460—463 Clemens III. papa perperam Clemens VIII. nominatus est. — p. 540, l. 35 nota G ponenda est post verba contra eum. — p. 552, l. 3 adde (P. deest). — p. 611, l. 36 pro Commentarium lege Commentarius. — p. 639, l. 23 pro legi lege legere. — p. 647 not. 17 Hohenbore esse videtur potius Homberg terrae Hassiacae, cuius curiae manus decem Henricus IV. a. 1065 monasterio Hersfeldensi duxit; Stumpf. 2662. — p. 689 col. 3, l. 34 adde Hascelo, Wernherus II. — p. 694 col. 1, l. 36 dele Otto

